# İBN-İ KESÎR TEFSÎRİ

— TAM METİN —

Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsîri

İMAM HAFIZ İBN-İ KESÎR

2

KARINCA POLEN

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

Scanned with CamScanner

Bütün yayın hakları Karınca & Polen yayınlarına aittir.
İzinsiz olarak basılamaz ve elektronik ortama alınamaz.

Özgün Adı
**Tefsîru'l Kur'ân'il Azîm**

Mütercim
**Dr. Savaş Kocabaş**

Tashih
**Polen Yayınları**

Mizanpaj
**Polen Yayınları**

Kapak Tasarımı
**Ehl-i Dizayn**

Baskı
**Milli Basımevi**
Davutpaşa Cad. No: 83 Güven Sanayi. C - blok. No: 201-202
Zeytinburnu / İSTANBUL

Cilt
**Sağlam Mücellit**
Halkalı Cd. 1320 Sk. No:9/A
K. Çekmece / İSTANBUL Tel: 0212 693 19 33

ISBN
978-605-5546-08-3 (Tk)
978-605-5546-11-3 (2.c)

**Nisan 2022**

**KARINCA & POLEN YAYINLARI**
(Karınca & Polen Yayınları "Billbao Tekstil Yayıncılık Sanayi ve Tic. Ltd. Şti" kuruluşudur)

İletişim:
Yakuplu merkez mah. 31. sk. No: 12A Beylikdüzü / İSTANBUL
0212 875 65 14 - 0532 356 47 44

www.karincakitap.net
karincakitap@hotmail.com

Scanned with CamScanner

تفسير

القرآن العظيم

[HADİSLERLE KURÂN-I KERÎM TEFSÎRİ]

# İBN-İ KESÎR TEFSÎRİ

*-Tam Metin-*

**İMAM HÂFIZ İBN-İ KESÎR**

Tahkik:
Abdurrezzak el-Mehdi

Tercüme:
Dr. Savaş Kocabaş

2. Cilt

Scanned with CamScanner

# BU CİLTTEKİ SÛRELER

BAKARA SÛRESİ (1. Ciltten Devam)..... 7
ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ (1-91 Âyetler Arası)..... 529

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

# BAKARA SÛRESİ

[1. Ciltten Devam]

**Beytullah:**

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَأَمْنًا ۖ وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى ۖ وَعَهِدْنَآ إِلَىٰٓ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّآئِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٢٥﴾ وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَدًا اٰمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۖ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ آ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٢٦﴾ وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ ۖ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا ۖ إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾ رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَآ أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ ۖ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا ۚ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٨﴾

*125. Biz, Beyt'i (Kâbe'yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrâhim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın). İbrâhim'e ve İsmail'e şöyle emretmiştik: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Evim'i temiz tutun.*

Scanned with CamScanner

*126. İbrâhim de demişti ki: Ey Rabbim! Burayı emin bir şehir yap, halkından Allah'a ve âhiret gününe inananları çeşitli meyvelerle besle. Allah buyurdu ki: Kim inkâr ederse onu az bir süre faydalandırır, sonra onu cehennem azabına sürüklerim. Ne kötü varılacak yerdir orası!*

*127. Bir zamanlar İbrâhim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyor (şöyle diyorlardı:) Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin.*

*128. Ey Rabbimiz! Bizi sana boyun eğenlerden kıl, neslimizden de sana itaat eden bir ümmet çıkar, bize ibadet usullerimizi göster, tevbemizi kabul et; zira, tevbeleri çokça kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin.*

**Tefsiri:**

Atiyye el-Avfî'nin rivâyetine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh) *"Biz, Beyt'i (Kâbe'yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık."* buyruğundaki "مثابة mesabe" (toplanma mahalli) kelimesini şöyle tefsir etmiştir: Oraya doyamayacakları, gelip (yerleşmeden) yurtlarına dönecekleri, sonra tekrar tekrar gelecekleri yer. Ali b. Ebî Talha'nın rivâyetine göre de İbn Abbâs (radıyallâhu anh): Ona tekrar dönecekleri yer, demiştir. Bunların ikisini de Taberî rivâyet etmiştir.

İbn Ebî Hâtim'in Mücâhid kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan rivâyetine göre de o: Tekrar tekrar dönüp gelecekleri yer, demiştir. İbn Ebî Hâtim: Ebû Âliye, Said b. Cübeyr, Atâ, Mücâhid, Hasan-ı Basrî, Atiyye, Rebî' b. Enes ve Dahhâk'tan da bunun benzeri rivâyet edilmiştir, demiştir.

Taberî bu âyetle ilgili İbn Ebî Lübabe'den şunu nakleder: Oradan ayrılan hiç kimse orada ihtiyacını görmüş (doymuş) halde ayrılmaz. İbn Zeyd'den şöyle nakleder: Tüm beldelerden dönüp/çıkıp oraya gelirler. Kurtubî'nin zikrettiği, şairin bu mânâdaki şiiri ne güzeldir:

جعل البيتُ مثابًا لهم  ليس منه الدهر يقضون الوَطَر

*Beytullah onlar için tekrar tekrar dönülüp gelinen yer kılındı.*
*Ebediyyen onda arzularını tam elde edemezler (doyamazlar).*

Scanned with CamScanner

Bir rivâyette Said b. Cübeyr ile Katâde ve el-Horasânî ise buradaki mesabe'yi 'toplanma mahalli' diye tefsir etmişlerdir.

*"Emn: güvenli yer"* kelimesine gelince; Dahhâk İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: İnsanlar için düşman açısından güvenli bir yerdir. Orada silah taşınmaz. Cahiliyye döneminde Mekke'nin çevresindeki beldelerde insanlar kaçırılıp zulmedilirken buradakiler güven içinde olup hiç esir edilmezlerdi.

Mücâhid, Atâ, Süddî, Katâde ve Rebî' b. Enes'ten rivâyete göre bunlar: Kim oraya girerse güvende olur, demişlerdir.

Bu imamların âyeti tefsirlerinin özeti şöyledir: Allah (c.c) âyette bu evin (Ka'be'nin) şerefini, ona bahşettiği şer'i ve kaderî hasletleri dile getirmektedir. Bunlardan biri orayı insanlar için mesabe kılmasıdır. Yani ruhların ona iştiyak ve özlem duyacağı, oraya her yıl gitse yine doymayacağı yer kılmasıdır. Allah'ın (c.c) burayı böyle yapması İbrâhim (a.s)'ın şu dualarına icabetiyle olmuştur: *"Ey Rabbimiz! Ey sahibimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını senin Beyt-i Harem'inin (Kâbe'nin) yanında, ziraat yapılmayan bir vâdiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver! Umulur ki bu nimetlere şükrederler...Ey Rabbimiz! Duamı kabul et!"* (İbrâhim, 37-40) Allah (c.c) burayı bir de güvenli kıldığını, oraya giren herkesin emniyette olduğunu, dışarıda ne yaparsa yapsın oraya girdiğinde güvenlikte olacağını bildirmektedir. Abdurrahman b. Zeyd der ki: Adam orada babasının ve kardeşinin katiliyle karşılaşırdı da yine de dokunmazdı. Nitekim Allah (c.c) burayı Mâide sûresinde şöyle niteler: *"Allah, Kâbe'yi, o saygıya lâyık evi, haram ayı, hac kurbanını ve (kurbanın boynuna asılan) gerdanlıkları (maddi ve manevi yönlerden) insanların belini doğrultmaya sebep kıldı."* (Mâide, 97) Yani ona saygı ve tâzimleri nedeniyle kötülüklerin ve belaların def'ine sebep kıldı. Nitekim İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle der: İnsanlar bu evi ziyarete gelmeselerdi Allah (c.c) göğü yere indirirdi. Şerefi, onu ilk inşa edenden gelmektedir ki o, Allah'ın (c.c) buyruğu gibi Halilurrahman İbrâhim (a.s)'dır: *"Bir zamanlar İbrâhim'e Beytullah'ın yerini hazırlamış ve (ona şöyle demiştik): Bana hiçbir şeyi eş tutma..."* (Hacc, 26) *"Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidâyet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mâbet), Mekke'deki (Kâbe) dir. Orada apaçık nişâneler, (ayrıca) İbrâhim'in makamı vardır. Oraya giren, emniyette olur."* (Âl-i İmrân, 96-97)

Scanned with CamScanner

**Makam-ı İbrâhim:**

Allah (c.c) bu âyet-i kerimede İbrâhim (a.s)'ın makamında namaz kılmayı emrederek O'nun (a.s) kendi katındaki değerine dikkat çekmekte ve şöyle buyurmaktadır: *"Siz de İbrâhim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın)."* Müfessirler buradaki makamdan kastın ne olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. İbn Ebî Hâtim, Mücâhid kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: Makam-ı İbrâhim, harem bölgesinin tamamıdır. Mücâhid ve Atâ'dan da bunun benzeri bir rivâyet nakledilmiştir.

İbn Ebî Hâtim, İbn Cüreyc'den, şöyle nakleder: Atâ'ya *"Siz de İbrâhim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın)."* buyruğunu sordum, dedi ki: Ben İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ı şöyle derken duydum: Burada anılan Makam-ı İbrâhim Kâbe'nin bulunduğu yerdeki Makam-ı İbrâhim'dir. Daha sonra şöyle dedi: Çoğunluk Makam-ı İbrâhim'i hac yapılan bütün yerleri sayar, dedi. Sonra Atâ onları bana açıklayarak şöyle dedi: Arafa vakfesi, Arafat'taki iki namaz, Meş'ar-i Haram (Müzdelife'de vakfe), Mina, şeytan taşlama ve Safa ile Merve arasında sa'y yapma." Ona: Bunu İbn Abbâs (radıyallâhu anh) böyle açıkladı mı? dedim, "Hayır, fakat o: Makam-ı İbrâhim bütün bir hacdır, dedi." diye cevap verdi. "Sen hepsi için söylediğini ondan işittin mi?" dedim, "Evet, ondan işittim" dedi.

Süfyân-ı Sevrî, Said b. Cübeyr'den onun *"Siz de İbrâhim'in makamından bir namaz yeri edinin."* âyeti hakkında şöyle dediğini nakletmiştir: Hacer-i Esved Allah'ın nebîsi İbrâhim'in (a.s) makamıdır. Allah (c.c) bu taşı ona rahmet kılmıştı; İbrâhim (a.s) onun üzerine çıkar, İsmail (a.s) da ona taş verirdi. Eğer söyledikleri gibi başını yıkasaydı ayakları kayardı.

Süddî: Makam-ı İbrâhim İsmail (a.s)'ın eşinin İbrâhim (a.s)'ın ayağının altına koyup onun başını yıkadığı taştır, demiştir. Bunu Kurtubî zikretmiş, zayıf olduğunu belirtip başka bir görüşü tercih etmiştir. Râzî de tefsirinde Hasan-ı Basrî, Katâde ve Rebî' b. Enes'in görüşü olarak zikretmiştir.

[607] İbn Ebî Hâtim'in Câfer b. Muhammed'den naklettiğine göre o babasından, Câbir (radıyallâhu anh)'ın Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haccına dair şöyle dediğini dinlemiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) tavaf edince Ömer (radıyallâhu anh) ona "Bu atamız İbrâhim (a.s)'ın makamı mıdır?" diye sordu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Evet"* buyurdu. Ömer

Scanned with CamScanner

(radıyallâhu anh): Orayı namazgah edinsek? dedi. Bunun üzerine Allah (c.c) *"Siz de İbrâhim'in makamından bir namaz yeri edinin."* âyetini nazil etti.[1]

[608] İbn Ebî Şeybe de Ebû Meysere'den şöyle nakleder: Ömer (radıyallâhu anh) dedi ki: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "Ya Rasûlallah! Burası Rabbimizin halilinin makamı mıdır?" dedim. *"Evet"* buyurdu. "Biz burasını namazgah edinmeyelim mi?" dedim. Bunun üzerine *"Siz de İbrâhim'in makamından bir namaz yeri edinin."* âyeti nazil oldu.[2]

[609] İbn Merdûyeh, Amr b. Meymun'dan, şöyle nakleder: Ömer (radıyallâhu anh) Makam-ı İbrâhim'den geçerken "Ya Rasûlallah! Rabbimizin halilinin makamında (kıyamda) durmayalım mı?" dedim, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Duralım"* buyurdu. "Burasını namazgah edinmeyelim mi?" deyince çok geçmeden *"Siz de İbrâhim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın)."* âyeti nazil oldu.[3]

[610] İbn Merdûyeh, Câbir (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'nin fethi gününde Makam-ı İbrâhim'de durunca Ömer (radıyallâhu anh): "Ya Rasûlallah! Burası Allah'ın (c.c) *"Siz de İbrâhim'in makamından bir namaz yeri edinin."* buyurduğu Makam-ı İbrâhim mi?" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Evet"* buyurdu. Râvilerden Velid der ki: Mâlik'e "Sana "واتخذوا: edinin" diye mi rivâyet etti?" dedim. "Evet" dedi. Rivâyet böyle gelmiştir. Ancak gariptir.[4] Nesâî de Velid b. Müslim'in nakliyle buna benzer şekilde rivâyet etmiştir.

[611] İmam Buhârî kitabında aynen şöyle der: *"Siz de İbrâhim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın)."* âyeti bâbı. 'Mesâbe' ile 'يثوبون' (fiil-i muzarisi) aynı kökten gelmekte olup bu fiil 'dönerler' mânâsına gelir. Enes İbn Mâlik, Hz. Ömer'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Şu üç

1 Bunda İbn Cüreyc'in an'ane rivâyeti vardır ki kendisi müdellistir. İbn Atâ'yı da birçok kişi zayıf saymıştır. Fakat hadisin şâhitleri vardır.

2 Senedi Buhârî ve Müslim'in hadisleri standardında sahihtir. Bunun ileride gelecek olan şahitleri vardır.

3 Senedi Mesruk b. Merziban'dan dolayı kuvvetli değildir. Fakat mütâbea edilmiştir. Onu da Nesâî, Sünen-i Kübra'sında (10998) İbn Ebî Zaide'nin Humeyd et-Tavil'den, onun da Ömer (radıyallâhu anh)'dan nakliyle rivâyet etmiştir. Senedi, sahih koşullarını bulundurmaktadır.

4 Senedin râvîleri sikadır. Fakat Velid b. Müslim tesviye tedlisi -ki o hocasının hocasını düşürmesiyle olur- yapmıştır. Nitekim İbn Kesir bu tarikle rivâyeti garip bulmuştur. Bir sonrasına bakınız.

Scanned with CamScanner

hususta Rabbime muvafakat ettim -veya şu üç hususta Rabbim bana muvafakat etti-: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e; 'Ey Allah'ın Elçisi! Keşke Makam-ı İbrâhim'de bir namaz yeri edinsen!' dedim. Yine 'Ey Allah'ın Elçisi! Senin yanına iyi kimse de geliyor, kötü kimse de. Mü'minlerin annelerine örtünmelerini emretsen de örtünseler!' dedim. Bunun üzerine hicâb (örtü) âyeti nâzil oldu. Bir defasında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımlarından bazılarına darıldığını duydum. Onların yanına gidip, 'Ya bu yaptığınıza son verirsiniz veya elbette Allah Teâlâ, sizin yerinize Peygamberine sizden daha hayırlı eşler verir,' dedim. Sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımlarından birinin yanına gittim. Bana 'Ey Ömer! Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) eşlerine öğüt vermekten âciz mi ki, sen kalkmış onlara öğüt veriyorsun!' diyerek çıkıştı. Bunun üzerine Allah Teâlâ: *"Eğer o sizi boşarsa Rabbi ona, sizden daha iyi, kendini Allah'a veren, inanan, sebatla itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bâkire eşler verebilir"* (Tahrim, 5) âyetini indirdi.[5] İmam Buhârî bunu burada böyle rivâyet etmiştir. İkinci tariki hocası İbn Ebî Meryem adıyla meşhur Said b. Hakem'den muallak olarak rivâyet etmiştir. Kütüb-i Sitte müellifleri arasında ondan hadis rivâyet eden tek muhaddis, İmam Buhârî'dir. Diğerleri ise ondan, arada bir vasıta ile rivâyet ederler. İmam Buhârî'nin bunu kitabına muallak şekilde almasındaki kastı, senedinin bitişik olduğunu beyan etmektir. Bitişik olarak zikretmemiştir; çünkü Yahyâ b. Ebî Eyyûb el-Ğafiki'de bir problem vardır. Zîra İmam Ahmed b. Hanbel onun için: Ezberi kötüdür, demiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[612] İmam Ahmed b. Hanbel, Ömer (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: Ben şu üç hususta Rabbimle muvafık oldum. "'Ya Rasûlallah! İbrâhim makamında bir namaz yeri edinelim' dedim. Bunun üzerine Allah Teâlâ *"Siz de İbrâhim'in makamında bir namaz yeri edinin!"* (Bakara, 125) âyetini indirdi. 'Ya Rasûlallah! Hanımlarının yanına hem iyi hem kötü insan giriyor. Onlara kendilerini gizlemelerini emretsen' dedim. Bunun üzerine hicab âyeti nâzil oldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımları kıskançlıkla ilgili bir konuda O'na karşı ortak tavır almışlardı. Onlara, 'Belki de sizi boşarsa Rabbi ona sizden daha hayırlı eşleri nasip eder' dedim, onun gibi bir âyet nazil oldu."[6]

5 Buhârî, 4483, 4790; Tirmizî, 2909; Ahmed b. Hanbel, 1/ 24; İbn Hibbân, 6896.

6 Buhârî, 402; Ahmed b. Hanbel, 1/ 23, 24.

Scanned with CamScanner

[613] Bunu Ahmed b. Hanbel de, Ömer (radıyallâhu anh)'dan nakletmiştir ve başı şöyle başlamaktadır: "Şu üç hususta Rabbime muvafakat ettim -veya şu üç hususta Rabbim bana muvafakat etti..."[7] Bunu ayrıca Buhârî, Nesâî, İbn Mâce, Tirmizî ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Tirmizî: Hasen-sahihtir, demiştir.

[614] Bunu Müslim de Sahîh'inde başka bir lafızla rivâyet etmiştir ki ona göre Ömer (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: "Ben Rabbime şu üç hususta muvafakat ettim: Hicapta, Bedir esirlerinde ve İbrâhim Makamı'nda."[8]

[615] Ebû Hâtim er-Râzî de Ömer (radıyallâhu anh)'dan şöyle rivâyet etmiştir: "Şu üç hususta Rabbime muvafakat ettim -veya Rabbim bana muvafakat etti-: "Ya Rasûlallah! Makam-ı İbrâhim'de bir namazgah edinsek" dedim, *"Siz de İbrâhim'in makamında bir namaz yeri edinin!"* (Bakara, 125) âyeti nazil oldu. "Ya Rasûlallah! Kadınlar kendilerini perdeyle gizleseler ya" dedim, ardından hicap (perde) âyeti nazil oldu. Üçüncü olarak da Abdullah b. Übeyy öldüğünde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cenaze namazını kıldırmak için gelmişti. "Ya Rasûlallah! Bu kâfir ve münafığın namazını kılacak mısın?" dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Sus ey Hattab'ın oğlu"* dedi. Bunun üzerine *"Onlardan hiçbir ölünün namazını ebediyyen kılma. Ve kabrinin üzerinde de durma."* (Tevbe, 84) âyeti nazil oldu.[9] Bunun senedi de sahihtir.

Bununla diğerleri arasında bir çelişki yoktur. Bilakis hepsi de sahihtir. Mefhum-i aded ile mantık çeliştiğinde mantık öne geçirilir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.[10]

---

7 Buhârî, 402; Tirmizî, 2960; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 11611; İbn Mâce, 1009; Ahmed b. Hanbel, 24, 36. Bazıları daha kısa şekliyle rivâyet etmişlerdir.

8 Müslim, 2399.

9 Hâfız İbn Kesir'in söylediği gibi hadisin senedi sahihtir ve destekleyen şahitleri vardır.

10 Sözde zikri geçen ve ifade edilen mânâya "mantûk" denir. Lafzın sözde zikri geçmeyen mânâya delâlet etmesini ifade etmesine ise "mefhûm" denir. Mefhum'un kısımlarından biri olan Mefhûm-i aded; hükmü belirli bir sayı ile kayıtlanmış olan nassın bu sayının dışında o hükmün yerine gelmeyeceğine delâlet etmesidir.

Meselâ "Her beş deveden bir koyun -zekât verilmesi- gerekir" hadisi; mantûkuyla, -develerin zekâtı bağlamında- bir koyunun verilmesinin vacip olması için beş deveye sahip olunmasını şart koşmuştur. Mefhûm-i muhâlifiyle (burada Mefhum-i aded) ise beş deveden daha az sayıda deveye mâlik olunması halinde bunlardan zekât verilmesinin vacip olmadığı anlamına gelmektedir. Bkz. Ferhat Koca, "Mefhum" ve "Mantuk" maddeleri, DİA. 28. cilt.

Scanned with CamScanner

[616] İbn Cüreyc, Câbir (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kâbe'nin etrafını üç defa remel şeklinde (kısa adımlarla koşarak ve omuzları silkerek çalımlı ve çabuk yürüyerek tavaf) ve dört defa da yürüyerek tavaf yaptı. Tavafı bitirdikten sonra İbrâhim Makamına doğru yöneldi ve arkasında iki rek'at namaz kıldı. Sonra da *"Siz de İbrâhim'in makamından bir namaz yeri edinin"* âyetini okudu.[11]

[617] İmam Taberî, Câbir (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Rükn'ü selâmladıktan sonra üç defa remel şeklinde, dört defa da yürüyerek tavaf yaptı. Sonra Makam-ı İbrâhim'e doğru yöneldi ve *"Siz de İbrâhim'in makamından bir namaz yeri edinin"* âyetini okudu. Makam-ı İbrâhim'i Kâbe ile arasına alıp iki rek'at namaz kıldı.[12] Bu, İmam Müslim'in Sahîh'inde Hatem b. İsmail'in rivâyetiyle naklettiği uzun bir hadisten bir kısımdır.

[618] İmam Buhârî de kendi senediyle İbn Ömer (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geldi ve Kâbe'yi yedi defa tavaf etti. Makam-ı İbrâhim'de de iki rek'at namaz kıldı. [13]

Tüm bu rivâyetler, Makam'dan kastın, 'İbrâhim (a.s)'ın Kâbe'yi inşa ederken üzerine çıkarak iskele gibi kullandığı taş' olduğunu göstermektedir. Duvar daha çok yükselince İsmail (a.s.) geldi ve bu taşın üzerine çıkarak babasına taş uzattı. Bunun üzerine çıkıp babasına taş uzatıyordu. İbrâhim (a.s) her bir cepheyi tamamladıkça diğerine geçiyor, her duvarın bitiminde taşı sonraki duvarın olduğu yere taşıyordu. Sonunda Kâbe'nin tüm duvarlarını yaptılar. Bunun geniş açıklaması, Buhârî'nin İbrâhim (a.s) ile İsmail (a.s)'ın Kâbe'yi inşası kıssasına dair İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan yaptığı rivâyette gelecek.

---

Konumuz olan meselede de; bazı rivâyetlerde Ömer (radıyallâhu anh) Rabbinin kendisine muvafakat ettiği olayların sayısının üç olduğunu söylemiştir. Fakat başka rivâyetlerle birlikte bu, üçü aşmaktadır. Dolayısıyla üçten fazla olmasını gerektiren mantuk, olmamasını gerektiren mefhum-i adedin önüne geçirilir. (Çevirmen).

11 Senedi Müslim'in koşullarına uygun derecede sahihtir. İbn Cüreyc kendisinin rivâyetini açıkça söyleyince onun tedlis yapmış olma ihtimali ortadan kalkmıştır.

12 Sahihtir. Taberî (2005) rivâyet etmiştir. Bu Müslim'in Sahih'inde geçen uzun bir hadisin ortasında bir bölümdür.

13 Buhârî, 1627.

Scanned with CamScanner

İbrâhim (a.s)'ın taş üzerindeki ayak izleri belliydi ve bu cahiliyye Araplarınca bilinen, meşhur bir şeydi. Nitekim Ebû Tâlib meşhur Lamiyye Kasidesi'nde şöyle der:

ومَوطئُ إبراهيم في الصخر رطبة على قدميه حافيًا غير ناعل

*İbrâhim'in kayadaki ayak bastığı yer ıslaktır.*

*Ayakkabısız çıplak ayaklarıyla.*

Müslümanlar da Makam-ı İbrâhim'in bu haline yetişmişlerdi. Nitekim Abdullah b. Vehb, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: Ben Makam-ı İbrâhim'de İbrâhim (a.s)'ın parmak izlerini ve iki ayağının çukur izlerini gördüm. Fakat insanlar ona ellerini süre süre bu izler silindi.

İmam Taberî, Katâde'den *"Siz de İbrâhim'in makamından bir namaz yeri edinin"* âyetiyle ilgili şöyle nakletmiştir: Müslümanlara Makam-ı İbrâhim'e dokunmaları değil, orada namaz kılmaları emredildi. Ama bu ümmet, eski ümmetler gibi işi zora koştu (ve eliyle meshetmeye çalıştı). Bize İbrâhim (a.s)'ın ondaki ayak ve parmaklarının izini gören kimselerden bahsedildi. Ümmet onu meshetmeye devam edince bu iz silinip gitti.

Ben derim ki: Eskiden Makam-ı İbrâhim, Kâbe'nin duvarına bitişikti. Bugün ise yeri Hacer-i Esved'in ardındaki müstakil bölmede, kapının yanındaki sağ girişte bulunmaktadır. İbrâhim (a.s) Kâbe'nin inşasını bitirince Makam-ı İbrâhim'i Kâbe'nin duvarına koydu veya Kâbe'nin inşasında, Makam-ı İbrâhim'e vardığında Kâbe'nin yapımı bitince taşı orada öylece bıraktı. Allahu A'lem, tavaf bitiminde orada namaz da bundan dolayı emredilmiştir. Bunun, Kâbe'nin inşasının bittiği nokta olan Makam-ı İbrâhim'de olması uygun düşmüştür. Onu Kâbe duvarının gerisine koyan ise mü'minlerin emiri Ömer (radıyallâhu anh)'dır ki o, uymakla emrolunduğumuz hidâyet önderlerinden ve raşid halifelerden biridir.

[619] Ayrıca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in *"Benden sonra iki kişiye, Ebû Bekir ile Ömer'e uyun"*[14] buyurduğu iki kişiden biridir. Aynı zamanda orada namaz kılınması hususunda vahyin kendisine muvafık olarak indiği

14 Hasendir. Tirmizî, 3662; İbn Mâce, 97; Ahmed b. Hanbel, 5/ 382, 402; İbn Hibbân, 6902. Huzeyfe (radıyallâhu anh)'dan rivâyet ettikleri bu hadisin senedi fena değildir. Şahitleri vardır ve ileride gelecektir.

Scanned with CamScanner

kişidir. Bu sebeplerden dolayı da sahabiden hiç kimse (Allah hepsinden razı olsun) ona itiraz etmemiştir.

Abdurrezzak, İbn Cüreyc'den şöyle nakleder: Bize Atâ ve ashabımızdan diğerleri dediler ki: Onu oradan ilk taşıyan Ömer (radıyallâhu anh)'dır. Yine Abdurrezzak, Hamid el-A'rac kanalıyla Mücâhid'den şöyle nakleder: Makam-ı İbrâhim'i şimdiki yerine doğru geriye çeken ilk kişi Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh)'dır.

[620] İmam Beyhakî, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakleder: Makam-ı İbrâhim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Ebû Bekir (radıyallâhu anh) döneminde Kâbe'yle bitişikti. Sonra Ömer b. Hattab onu geriye aldı.[15] Bu, öncesiyle birlikte sahih senetli bir rivâyettir.

[621] İbn Ebî Hâtim, döneminde Mekkelilerin imam ve önderi olan Süfyân b. Uyeyne'den şöyle nakleder: Makam-ı İbrâhim, Kâbe'nin olduğu yerdeydi. Ömer (radıyallâhu anh) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ve *"Siz de İbrâhim'in makamından bir namaz yeri edinin"* âyeti inmişken onu başka yere (şimdiki yerine) aldı. Akan sel onu tekrar alıp götürünce Ömer (radıyallâhu anh) onu tekrar şimdiki yerine getirdi. Süfyân der ki: Yeri değiştirilmeden önce Makam-ı İbrâhim'le Kâbe arasında ne kadar mesafe vardı, bilmiyorum. Yine der ki: Kâbe'yle bitişik miydi, değil miydi, onu da bilmiyorum. Bu eserler (sahabe, tabiin vs. sözleri) birbirlerini desteklemektedir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[622] Hâfız İbn Merdûyeh, Mücâhid'den şöyle nakleder: Ömer (radıyallâhu anh): "Ya Rasûlallah! Bu makamın arkasında namaz kılsak?" demesi üzerine Allah (c.c) *"Siz de İbrâhim'in makamından bir namaz yeri edinin"* âyetini indirdi. Makam-ı İbrâhim Kâbe'nin oradaydı ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şimdiki yerine aldı. Mücâhid der ki: Ömer (radıyallâhu anh) bir görüş söylerdi ve ardından Kur'ân onu destekler mahiyette inerdi. Bu, Mücâhid'den mürsel senetle yapılmış bir rivâyet olup Abdurrezzak'ın A'rec kanalıyla Mücâhid'den naklettiği "Makam-ı İbrâhim'i şimdiki yerine ilk alan Ömer b. Hattab'dır" rivâyetine muhaliftir. Abdurrezzak'ın senedi, İbn Merdûyeh'in senedinden daha sahih olduğu gibi aynı zamanda daha önce geçen diğer rivâyetlerle desteklenmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

---

15 Senedi Ebû Dareverdi'den dolayı hasendir. Şahitleri de vardır ve bu yüzden İbn Kesir (rh.a) sahih olduğunu söylemiştir.

Scanned with CamScanner

**Kabe'yi Temiz Tutma Emri:**

Hasan-ı Basrî der ki: *"İbrâhim'e ve İsmail'e şöyle emretmiştik: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Evim'i temiz tutun."* âyetinde Allah (c.c) İbrâhim (a.s) ile İsmail (a.s)'a Kâbe'yi pislik, necâset ve oraya düşen, bulaşan şeylerden temizlemelerini emretmiştir. İbn Cüreyc der ki: Atâ'ya "Allah'ın ahdi nedir?" diye sordum, "Emridir" dedi. Abdurrahman b. Zeyd der ki: 'İbrâhim ve İsmail'e ahdetmiştik'ten kasıt, 'emretmiştik'tir. Böyle demiştir. Ancak görüldüğü kadarıyla 'عهدنا' fiili burada 'ilettik ve vahyettik' mânâsındadır ve bu yüzden 'إلى' ile geçişli yapılmıştır.

Said b. Cübeyr'in İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan nakline göre o *"Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Evim'i temiz tutun."* buyruğunu, "putlardan temiz tutun" diye tefsir etmiştir. Mücâhid ve Said b. Cübeyr şöyle demişlerdir: Putlardan, müstehcen sözlerden, iftiradan ve pisliklerden temiz tutmakla emrolunmuşlardı. İbn Ebî Hâtim der ki: Ubeyd b. Umeyr, Ebû Âliye, Said b. Cübeyr, Mücâhid, Atâ ve Katâde'den; *"...Evim'i temiz tutun."* buyruğunu, 'orayı "Lâ ilâhe illallâh" ile şirkten arındırın' diye tefsir ettikleri rivâyet edilmiştir.

"للطائفين" (tavaf edenler) buyruğuna gelince; Kâbe'yi tavaf malumdur. Said b. Cübeyr'den gelen bir rivâyete göre ise o, bu kelimeyi 'Kabe'ye dışarıdan gelen yabancılar', ibadete kapananlar diye tercüme edilen (العاكفين: âkifîn) kelimesini ise 'Mekke'de oturanlar' diye tefsir etmiştir. Said b. Cübeyr gibi Katâde ve Rebî' b. Enes'ten de, 'ibadete kapananlar' diye tercüme edilen kelimeyi (Âkifîn) 'ailesiyle Mekke'de oturanlar' diye tefsir ettikleri rivâyet edilmiştir.

İbn Ebî Süleyman da Atâ'dan şöyle nakleder: 'Âkifîn' çevre beldelerden gelip Mekke'de yerleşenlerdir, dedi. Sonra oraya komşu yerde oturan bizlere: Siz 'âkifîn'densiniz, dedi. Atâ, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: Kişi Mekke'de oturuyorsa 'Âkifîn'dendir. İbn Ebî Hâtim, Sabit'ten şöyle nakleder: Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr'e, "Ben Mescid-i Haram'da uyuyanları engellemek için emirle kesin konuşmayı düşünüyorum. Çünkü onlar cünüp oluyor ve abdest bozuyorlar" dedik. "Yapma! Çünkü onlar İbn Ömer (radıyallâhu anh)'a sorulduğunda "Onlar akifîndir" diye cevap verdi" dedi. Bunu Abd b. Humeyd de rivâyet etmiştir.

Scanned with CamScanner

[623] Ben derim ki: Nitekim sahih senetle gelen rivâyete göre İbn Ömer (radıyallâhu anh) bekar iken Mescid-i Nebevî'de uyurdu.[16]

*"Rükû ve secde edenler"*e gelince; Atâ'nın rivâyetine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh): Eğer namaz kılıyorsa, o rüku ve secde edenlerdendir, demiştir. Atâ ve Katâde de böyle demişlerdir.

İmam Taberî (rh.a) der ki: Dolayısıyla âyetin mânâsı şöyledir: Biz İbrâhim ile İsmail'e Ev'imi tavaf edenler için temizlemesini emrettik. Allah'ın (c.c) emrettiği Kâbe'ye yönelik temizlik, orasının putlardan, putlara tapmaktan, yani şirkten arındırılmasıdır.

Taberî daha sonra "İbrâhim (a.s) Kâbe'yi inşa etmeden önce orada temizlemeyi emrettiklerinden herhangi bir şey var mıydı? denirse." demiş ve buna iki yönden cevap vermiştir. Birincisi: Allah (c.c) Nûh (a.s)'ın kavmi döneminde Kâbe'de bulunan putları ve sanemleri temizlemeyi emretmiştir ki bu daha sonrakiler için bir örnek olsun. Zîra Allah (c.c) İbrâhim (a.s)'ı izinden gidilecek bir önder yapmıştı. Nitekim Abdurrahman b. Zeyd *"Evim'i temiz tutun."* âyetini; yani müşriklerin saygı ve tâzim göstererek tapındıkları putlardan arındırın, diye tefsir eder. Ben derim ki: Bu, İbrâhim (a.s)'dan önce Kâbe'de puta tapınıldığı varsayımı üzerine verilmiş bir cevaptır. Bu varsayımın doğruluğunun ispatı ise hatadan uzak Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen haberlere gereksinim duyar.

İkinci cevap: Allah (c.c) İbrâhim (a.s) ile İsmail (a.s)'a Kâbe'yi şirk ve şüpheden uzak bir şekilde, ihlasla ve sırf 'hiçbir ortağı bulunmayan Allah (c.c)' için, inşa etmelerini emretmiştir. Nitekim Allah (c.c) *"Allah'ın hoşnutluğu ve takvası üzerine kurulmuş bir yapı mı daha hayırlıdır, yoksa bir yarın kenarına kurulmuş bir yapı mı?"* (Tevbe, 109) buyurmuştur. Onun gibi buradaki *"Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Evim'i temiz tutun."* buyruğu da "Evimi, hakkımda şirk ve şüpheden uzak şekilde inşa edin" mânâsındadır. Nitekim Süddî buradaki "Evim'i temiz tutun" ifadesini, "Evim'i inşa edin" şeklinde tefsir etmiştir.

Bu cevabın mânâsı özetle şudur: Allah (c.c) İbrâhim (a.s) ile İsmail (a.s)'a Kâbe'yi, orayı tavaf edenler, ibadete kapananlar, rüku ve secde ederek namaz kılanlar için ve de sadece 'hiçbir ortağı bulunmayan kendisi' adına inşa

16 Sahih-i Buhârî, 440.

Scanned with CamScanner

etmelerini emretmiştir. Nitekim Allah (c.c) başka bir âyette şöyle buyurur: *"Bir zamanlar İbrâhim'e Beytullah'ın yerini hazırlamış ve (ona şöyle demiştik): Bana hiçbir şeyi eş tutma; tavaf edenler, ayakta ibadet edenler, rükû ve secdeye varanlar için evimi temiz tut."* (Hacc, 26)

Kâbe'de namaz kılmanın mı, tavaf etmenin mi daha faziletli/sevaplı olduğu hususunda fakihlerin farklı görüşleri vardır. İmam Mâlik'e göre dışarıdan gelenler için tavaf namazdan daha faziletlidir. Cumhur ise her hâlükarda namazın daha faziletli olduğunu söylemişlerdir. Her birinin gerekçesi Kitabu'l-Ahkam isimli kitabımızda vardır.

Bu âyette, 'hiçbir ortağı bulunmayan Allah'a ibadet edilmesi' maksadıyla inşa edilen Beytullah'ın bulunduğu yerde Allah'a ortak koşan, sonra da asıl ehilleri olan mü'minleri ondan engelleyen müşriklere (zımnen) eleştiri vardır. Nitekim Allah (c.c) başka bir âyette bunu (açıkça) şöyle ifade eder: *"İnkâr edenler, Allah'ın yolundan ve -yerli, taşralı- bütün insanlara eşit (kıble veya mâbed) kıldığımız Mescid-i Harâm'dan (insanları) alıkoymaya kalkanlar (şunu bilmeliler ki) kim orada (böyle) zulüm ile haktan sapmak isterse ona acı azaptan tattırırız."* (Hacc, 25) Daha sonra Allah (c.c) Kâbe'nin ancak, sadece ve sadece hiçbir ortağı bulunmayan Allah'a tavafla veya namazla ibadet edenler için inşa edildiğini ifade etmiştir.

Hacc sûresindeki benzer âyette[17] (Kâbe'de yapılan) ibadetlerin üçünü; kıyam (ayakta ibadet), rüku ve secde zikredilirken, 'akifin: ibadete kapananlar" zikredilmemiştir. Çünkü orada daha önce *"İnkâr edenler, Allah'ın yolundan ve -yerli (âkif), taşralı- bütün insanlara eşit (kıble veya mâbed) kıldığımız Mescid-i Harâm'dan"* (Hacc, 25) buyruğunda 'âkifiin' (yerli) ifadesi geçmiştir. Burada da tavaf edenler ile akifin zikredilmiş, ardından rüku ve secde de anılınca kıyama gerek kalmamıştır; çünkü rüku ve secdenin ancak kıyamdan sonra olacağı bilinen bir şeydir.

Bu âyet-i kerimede ayrıca Ehl-i kitap'tan, Yahudi ve Hıristiyanlardan Kâbe'yi haccetmeyenlere (zımnen) eleştiri vardır. Çünkü onlar İbrâhim (a.s)'ın faziletini ve büyüklüğünü biliyorlar, Hacc, Umre ve başka ibadetler maksa-

17 *"Bir zamanlar İbrâhim'e Beytullah'ın yerini hazırlamış ve (ona şöyle demiştik): Bana hiçbir şeyi eş tutma; tavaf edenler, ayakta ibadet edenler, rükû ve secdeye varanlar için evimi temiz tut."* (Hacc: 26). (Çeviren).

Scanned with CamScanner

dıyla gelenlerin tavaf etmesi ve orada ibadete kapanması, namaz kılması için bu Ev'i inşa ettiğini biliyorlar, ama kendileri bunların hiçbirini yapmıyorlar. Peki Allah'ın (c.c) İbrâhim (a.s)'a belirlediği şeyleri yapmadan onun takipçileri nasıl olabilirler? Üstelik, hevasından değil ancak vahiyden konuşan ve hatadan korunmuş bulunan Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kâbe'yi Mûsâ (a.s) ile başka peygamberlerin haccettiklerini haber vermiştir.

O halde tefsirini yapmakta olduğumuz âyetin açılımı şöyledir: *"İbrâhim ve İsmail'e şöyle emretmiştik."* Yani İbrâhim (a.s) ile İsmail (a.s)'a vahyetmiştik ki: *"Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Evim'i temiz tutun."* Yani orayı şirk ve şüpheden arındırın, tevbe edenlerin, ibadete kapananların, rüku ve secde edenlerin merkezi ve kalesi olmak üzere ve yalnız Allah (c.c) rızası için inşa edin. Camilerin temizlenmesi bu âyet ile *"(Bu kandil) birtakım evlerdedir ki, Allah (o evlerin) yücelmesine ve içlerinde isminin anılmasına izin vermiştir. Orada sabah akşam O'nu (öyle kimseler) tesbih eder ki;"* (Nûr, 36) buyruğundan alınmadır. Sünnette de camilerin temizlenmesi, güzelleştirilmesi, her türlü pisliklerden ve benzeri rahatsız edici şeylerden korunması ve benzer konulara dair pek çok hadis vardır.

[624] Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Camiler ancak bina edildikleri şey (ibadet) için kullanılırlar"*[18] buyurmuştur. Allah'a hamdolsun bu hususta müstakil bir risale kaleme aldım.

**Kabe'yi İlk İnşa Eden:**

Kabe'yi ilk kimin inşa ettiği hususunda insanlar farklı görüşlere sahiptirler. Kimisi onun Âdem (a.s)'dan önce melekler tarafından inşa edildiğini söylemiştir. Ebû Câfer Bakır'dan rivâyet edilen bu görüşü Kurtubî zikredip nakletmiştir. Ancak bu rivâyette gariplik vardır. Kimine göre ilk Âdem (a.s) inşa etmiştir. Bunu Abdurrezzak, İbn Cüreyc yoluyla Atâ, Said b. Müseyyeb ve başkalarından rivâyet etmiştir. Buna göre Âdem (a.s) şu beş dağa mescid bina etmiştir: Hira, Tur-i Sina, Tur-u Zeytâ, Lübnan dağı ve Cudi dağı. Bu da garip bir rivâyettir. Benzer bir rivâyet olarak İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Ka'b el-Ahbar, Katâde ve Vehb b. Münebbih'ten: Bunu ilk bina eden Şit (a.s)'dır, dedikleri rivâyet olunmuştur. Bunları söyleyenlerin çoğu bunları Ehl-i kitab'ın kitaplarından almıştır ki onlar ne tasdik edilir, ne de yalanlanılırlar. Tek baş-

18 Buhârî ve Müslim rivâyet etmişlerdir. İleride gelecek.

Scanned with CamScanner

larına dayanak teşkil etmezler. Bu konuda bir hadis bulunursa başımızın üstünde yeri vardır.

Fahreddin Râzî der ki: Çoğunluk -daha önce zikrettiğimiz hadislere binaen- Kâbe'nin İbrâhim (a.s)'dan önce var olduğu görüşündedir. Buna ayrıca Allah'ın (c.c) *"Bir zamanlar İbrâhim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyor."* (Bakara, 127) âyetini delil göstermişlerdir. Fakat söyledikleri su götürür bir iddiadır. Çünkü onu ifade eden hiçbir nebevi hadis bulunmamaktadır. Âyeti delil göstermeleri de isabetli değildir. Çünkü temellerin daha önce var olması gerekmez. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

**Emin Belde (Medine de Aynı Hükümdedir):**

*"İbrâhim de demişti ki: Ey Rabbim! Burayı emin bir şehir yap, halkından Allah'a ve âhiret gününe inananları çeşitli meyvelerle besle."*

[625] İmam Taberî, Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İbrâhim (a.s) Beytullah'ı (Allah'ın evini, Kâbe'yi) harem ve emin bölge kılmıştı. Ben de Medine'yi, onun iki taşlık arasını haram bölge ilan ediyorum. Buranın avı avlanamaz, yüksek ağaçları kesilemez."*[19] Bunu Nesâî ile Müslim de rivâyet etmişlerdir.

[626] İmam Taberî, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"İbrâhim (a.s) Allah'ın kulu ve halili (dostu) idi. Ben de Allah'ın kulu ve Rasûlüyüm. İbrâhim (a.s) Mekke'yi harem kılmıştı, ben de Medine'yi, iki kara taşlık mevkii arasını harem kıldım. Buralarda ağaçları kesmeyi ve avlanmayı yasakladım. Burada savaş için silah taşınamaz, hayvan besleme dışında bir amaçla ağaç kesilemez."*[20] Bu senet gariptir, Kütüb-i Sitte'nin hiçbirinde yoktur.

[627) Ancak hadisin aslını Müslim, Sahih'inde Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) kanalıyla şöyle rivâyet etmiştir: "İnsanlar olmuş ilk meyveyi gördüklerinde onu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e getirirlerdi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ondan aldığında *"Allah'ım! Meyvemizi bize bereketli kıl, şehrimizi bize bereketli kıl, sâ' ve müdd'ümüzü (ölçeklerimizi) bize be-*

19 Müslim, 1362; Nesâî, Sünen-i Kübra (4284) ; Taberî, 2031;

20 Son kısmı zayıftır. Taberî (2032) rivâyet etmiştir. Senedi, Eş'as'tan dolayı zayıftır. Hadisin "hayvan besleme" dışındaki kısmı sahih kitaplarda vardır. O kısmı ise münker olup bu fazlalık yüzünden İbn Kesir bu rivâyeti garip bulmuştur.

Scanned with CamScanner

*reketli kıl. Allah'ım! İbrâhim senin kulun, halilin ve peygamberin. Ben de senin kulun ve peygamberinim. O sana Mekke için dua etmişti. Ben de onun Mekke için dua ettiği gibi ve onunla birlikte bir misli kadar Medine için dua ediyorum."* derdi. Sonra en küçük evladını çağırıp o meyveyi ona verirdi.[21] Hadisin diğer lafzı şöyledir: "Bereket üzerine bereket ver" der, sonra onu orada bulunan en küçük çocuğa verirdi. Bu ifade Müslim'in lafzıdır.

[628] Sonra Taberî, Rafi b. Hudeyc'den (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"İbrâhim Mekke'yi harem yaptı. Ben de Medine'nin iki kara taşlık mevkii arasını harem kılıyorum."*[22] Bunu (Kütüb-i Sitte arasında) sadece Müslim tahric etmiştir. Müslim'in lafzı tamamen Taberî'ninki gibidir.

[629] Buhârî ve Müslim'in Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'dan rivâyet ettiğine göre de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebû Talha'ya (radıyallâhu anh) *"(Hayber'in fethine çıktığımızda sefer boyunca) bana hizmet edecek bir delikanlı bulabilir misiniz?"* buyurdu. Ebû Talha da beni terkisine alıp götürdü. Ben bu seferde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bineğinden her indiğinde ona hizmet ediyordum. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye doğru yola çıktı. Uhud dağı gözükünce: *"Bu öyle bir dağdır ki bizi sever, biz de onu severiz!"* buyurdu. Medine'ye varınca da şöyle dua etti: *"Allah'ım! Ben, İbrâhim'in Mekke'yi haram bölgesi olarak belirlediği gibi Medine'nin şu iki tepesi arasını haram bölge olarak belirliyorum. Allah'ım! Medinelilerin müddüne ve sâ'ına bereket ver!"*[23]

[630] Buhârî ve Müslim'in diğer rivâyetlerindeki ifade şöyledir: "Onlara ölçeklerinde bereket ver, sâ'larında bereket ver, müddlerinde bereket ver."[24]

[631] Yine Buhârî ile Müslim'in Enes'ten (radıyallâhu anh) bir diğer rivâyetlerinde de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah'ım! Mekke'ye verdiğin bereketin iki katını Medine'ye ver"* diye dua etmiştir.[25]

---

21 Müslim, 1373; Tirmizî, 3454; İbn Mâce, 3329; İbn Hibbân 3747.

22 Müslim, 1361; Taberî, 2033.

23 Buhârî, 3893; Müslim, 1365; Ahmed b. Hanbel, 3/ 159, 242; Beyhakî, Delâilu'n-Nübüvve 4/ 228.

24 Buhârî, 2130; Müslim, 1468; İbn Hibbân, 3745.

25 Buhârî, 1885; Müslim, 1363; Ahmed b. Hanbel, 3/ 142.

Scanned with CamScanner

[632] Abdullah b. Zeyd b. Asım (radıyallâhu anh)'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"İbrâhim Mekke'yi haram kıldı ve onun için dua etti. İbrâhim'in Mekke'yi haram kıldığı gibi ben de Medine'yi haram kıldım ve İbrâhim'in Mekke için dua ettiği gibi ben de Medine'nin müddü ve sâ'ı için dua ettim."*[26] Bu Buhârî'nin rivâyetidir.

[633] Müslim'in rivâyetindeki ifade ise şöyledir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İbrâhim Mekke'yi haram bölge yaptı ve orası için dua etti. Ben de Medine'yi haram bölge yaptım ve İbrâhim (a.s)'ın Mekkeliler için dua ettiği gibi buranın sâ'ı ve müddü için dua ettim."*[27]

[634] Ebû Said el-Hudrî (radıyallâhu anh)'ın rivâyetine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'ım! İbrâhim Mekke'yi haram kılıp haremgah yaptı. Ben de Medine'nin iki dağ yolu arasını haram kılıp haremgah yaptım. Orada kan dökülemez ve savaş için silah taşınamaz. Burada, hayvana yem yapma amacı dışında (yaprağı için) hiçbir ağaç (dalı) çırpılamaz. Allah'ım! Medine'mizi bize bereketli kıl. Allah'ım! Sâ'ımızı bize bereketli kıl. Allah'ım! Müddümüzü bize bereketli kıl. Allah'ım! Bir bereketle birlikte iki bereket daha kıl."*[28] Bunu Müslim rivâyet etmiştir. Medine'nin haram kılındığına dair hadisler pek çoktur. Âyetle alakasından dolayı sadece İbrâhim (a.s)'ın Mekke'yi haram kılmasıyla ilgili olanlarını getirdik.

Mekke'nin sadece İbrâhim (a.s)'ın diliyle haram kılındığı görüşünde olanlar bunlara tutunmuşlardır. Diğer görüşe göre ise yeryüzü yaratıldığından itibaren harem bölgesiydi ki bu daha güçlü ve daha kuvvetlidir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Allah'ın (c.c) Mekke'yi, gökleri ve yeri yaratmadan önce haram kıldığını ifade eden hadisler de vardır ki, bazıları şunlardır:

[635] Buhârî ve Müslim'in İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan rivâyet ettiklerine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'nin fethi gününde şöyle buyurdu: *"Burası, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı zaman haram kıldığı bir beldedir. Burası, Allah'ın haram kılması sebebiyle kıyâmete kadar haramdır. Benden önce hiç kimsenin burada savaş yapması helâl kılınmadı. Benim*

26 Buhârî, 2129.
27 Müslim, 1360.
28 Müslim, 11374; Ahmed b. Hanbel, 3/ 47.

Scanned with CamScanner

*için de ancak gündüzün belirli bir anında helâl kılındı. Burası Allah'ın haram kılması sebebiyle kıyâmete kadar haramdır. Mekke'nin dikeni koparılmaz, avı ürkütülmez, duyurmak amacı dışında düşürülen malı alınmaz, otu koparılmaz."* Bu sırada Abbâs (radıyallâhu anh): "Ey Allah Rasûlü, izhir (Mekke ayrığı) hariç. Bu ot Mekkelilerin demircileri ve boyacıları tarafından kullanılır, ayrıca evlerde de kullanılır." dedi. Hz. Peygamber de: *"İzhir otu müstesna"* buyurdu.[29] Bu ifade Müslim'in lafzıdır. Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan rivâyet ettikleri buna benzer bir hadis daha vardır. Buhârî daha sonra: Eban b. Sâlih'in Hasan b. Müslim'den, onun da Safiye bint Şeybe'den, onun Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i böyle buyururken işittiğini rivâyet etmiştir.

[636] İmam Buhârî'nin bu şekilde muallak olarak naklettiği hadisi İbn Mâce de rivâyet etmiştir: Safiyye bint Şeybe der ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i fetih günü hutbesinde şöyle derken işittim: *"Ey insanlar, şüphesiz Allah Mekke'yi, gökleri ve yeri yarattığı gün haram kıldı. Dolayısıyla burası kıyâmet gününe kadar haramdır. Ağaçları kesilmez, av hayvanları ürkütülmez, buluntusunu ise ancak duyuracak kişi alır."* Bunun üzerine Abbâs (radıyallâhu anh): Ama izhir başka. Çünkü o evler ve kabirler için kullanılır, deyince Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İzhir hariç"* buyurdu.[30]

[637] Ebû Şüreyh el-Adevî, Mekke'ye (Abdullah İbn Zübeyr'e karşı savaşmak üzere) ordular gönderen Amr İbn Said'e şöyle dedi: Ey Emir! İzin ver de sana bir şey anlatayım. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'nin fethinin ertesi günü bir konuşma yaptı. Onu bu kulaklarım işitti, kalbim söylediklerini kavradı, gözlerim konuşma yaparken onu gördü. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'a hamdü senâda bulunduktan sonra şöyle buyurdu: *"Mekke'yi Allah haram bölge kıldı, fakat insanlar haram kılmadılar. Allah'a ve âhiret gününe inanan bir kişinin orada kan akıtması helâl olmaz. Mekke'nin bitkisi koparılmaz. Şâyet Allah Rasûlü'nün orada savaş yaptığını ileri sürerek kendisine ruhsat çıkarmak isteyen birisi olursa ona şöyle deyiniz: "Allah, yalnızca Rasûlü'ne izin verdi, size izin vermedi." Allah bana da yalnızca gündüzün belirli bir anında izin verdi. Bugün Mekke'nin haramlığı*

29 Buhârî, 1834; Müslim, 1353; Ahmed b. Hanbel, 1/ 315, 316; Ebû Dâvûd, 218; Tirmizî, 1590; Nesâî, 5/ 203; İbn Hibbân, 3720.

30 Metin sahihtir. İbn Mâce (3109) rivâyet etmiştir.

Scanned with CamScanner

*dünkü haline geri döndü. Burada bulunanlar bulunmayanlara aktarsın."* Ebû Şurayh'a: "Amr sana ne dedi?" diye soruldu. Ebû Şurayh dedi ki: Bana şöyle cevap verdi: "Ben bunu senden daha iyi bilirim ey Ebû Şurayh! Harem bölgesi bir âsiye, öldürülmesi gerekli olan bir kimseye, hırsızlık yaparak cezadan kurtulmak isteyene sığınak olamaz."[31] Bunu Buhârî ve Müslim rivâyet etmiş olup ifade Müslim'e aittir.

Bunlar bilinince belirtelim ki, Allah'ın (c.c) Mekke'yi, gökleri ve yeri yarattığı gün haram kıldığına delalet eden hadisler ile İbrâhim (a.s)'ın haram kıldığına delalet eden hadisler birbirleriyle çelişmezler. Çünkü İbrâhim (a.s) o sözleriyle Allah'ın (c.c) ondaki hükmünü ve orayı haram kıldığını haber vermiştir. Allah (c.c) katında ise İbrâhim (a.s) orayı bina etmeden önce de hep haram olagelmiştir. Bu, şu meseleye benzer: Âdem (a.s) çamur iken (Levh-i Mahfuz'da) Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in son peygamber olduğu yazılıydı. Ama aynı zamanda İbrâhim (a.s) da *"Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin âyetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder."* (Bakara, 129) diye dua etti ve Allah, (c.c) geçmişteki bilgisine ve takdirine binaen duasını kabul etti.

[638] Bu yüzden hadiste geldiği üzere sahabiler "Ya Rasûlallah! Bize senin işinin (peygamberliğinin) başlangıcından haber ver" dediklerinde, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"O atam İbrâhim'in (a.s) duası, Meryem oğlu İsa'nın müjdesidir. Annem de kendisinden Şam saraylarını aydınlatan bir nur çıktığını görmüş."* buyurdu.[32] 'İşinin başlangıcı'ndan kasıt, davasının ilk belirmesidir. İnşaallah bu hadis yakında gelecek.

Cumhûr'un söylediği gibi Mekke'nin mi, İmam Mâlik'in söylediği gibi Medine'nin mi daha üstün olduğu konusu ise, Allah'ın izniyle, delilleriyle birlikte başka bir yerde ele alınacaktır. Yegane güvencemiz Allah'tır.

*"İbrâhim demişti ki: Ey Rabbim! Burayı"* korkulara ve tehlikelere karşı *"emin bir şehir yap."* Hiç kimse burada korku yaşamasın. Allah (c.c) da burasını hem şer'i kurallarında, hem de vakıada emin bir şehir yapmıştır. Nitekim Allah (c.c) *"Her kim buraya girerse güvende olur"* (Âl-i İmrân, 97) ve *"Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülürken, bizim (Mekke'yi) güven içinde*

31 Buhârî, 1832; Müslim, 1354.

32 İnşaallah bu sûrenin 129. âyetinde gelecek.

Scanned with CamScanner

*kudsî bir yer yaptığımızı görmediler mi?"* (Ankebût, 67) buyurmuştur ve buna benzer birçok âyet vardır.

Mekke'de savaşmanın haram kılındığına dair hadisler daha önce geçti.

[639] Sahih-i Müslim'de Câbir (radıyallâhu anh)'dan naklen gelen bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Hiç kimseye Mekke'de silah taşımak helâl değildir."*[33]

Bu sûrede İbrâhim (a.s)'ın duası *"Rabbim bu şehri emin bir belde yap!"* şeklinde verilirken, İbrâhim sûresinde, *"Rabbim! Bu şehri (Mekke'yi) emniyetli kıl!"* (İbrâhim, 35) cümlesiyle verilmiştir. İbrâhim (a.s)'ın orada "bu şehir" demesi uygun düşmüştür. Çünkü (Allahu A'lem) İbrâhim (a.s) o duasını sanki Kâbe inşa edilip ahalisi oraya yerleştikten ve İsmail (a.s)'dan 13 yaş küçük olan İshâk (a.s) doğduktan sonra yapmıştır. Nitekim bu yüzden İbrâhim (a.s) oradaki duasının gerisinde: *"İhtiyar halimde bana İsmail'i ve İshâk'ı lutfeden Allah'a hamdolsun! Şüphesiz Rabbim duayı işitendir."* (İbrâhim, 39) der.

**Allah'ın (c.c), En Sevgili Kulunun Yakını Da Olsa Zalimlere Muamelesi:**

*"Halkından Allah'a ve âhiret gününe inananları çeşitli meyvelerle besle. Allah buyurdu ki: Kim inkâr ederse onu az bir süre faydalandırır, sonra onu cehennem azabına sürüklerim. Ne kötü varılacak yerdir orası!"*

Ebû Câfer er-Râzî'nin Übeyy b. Ka'b'dan rivâyetine göre *"Kim inkâr ederse onu az bir süre faydalandırır, sonra onu cehennem azabına sürüklerim. Ne kötü varılacak yerdir orası!"* sözü, Allah'ın (c.c) sözüdür. Mücâhid ve İkrime de bu görüşte olup İmam Taberî de bunu doğru bulmuştur.

Taberî daha sonra şöyle demiştir: Bazıları ise bunu "Onu az bir süre faydalandır, sonra onu cehennem azabına sürükle" şeklinde okumuşlar ve bunu İbrâhim (a.s)'ın duasının devamı yapmışlardır. Nitekim Ebû Câfer'in İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan naklettiğine göre o (radıyallâhu anh): Bu, İbrâhim (a.s)'ın sözüdür. Rabbinden, kim inkâr ederse onu az bir süre faydalandırmasını niyaz etmiştir. Ebû Câfer'in rivâyetine göre Mücâhid de: Yani kim inkâr ederse onu da rızıklandır, demiştir.

Muhammed b. İshâk der ki: Allah (c.c) İbrâhim (a.s)'a onun soyundan zalimlerin de olacağını ve Allah'ın ahdinin onlara erişmeyeceğini bildirince,

33 Müslim, 1356; İbn Hibbân, 3714; Beyhakî, 5/ 155.

Scanned with CamScanner

İbrâhim (a.s) Allah'a (c.c) olan bağlılık ve sevgisinden ve kendi soyundan da olsa Allah'ın emirlerine aykırı hareket edenlerden ayrı olmak için Allah'ın (c.c) önderlik bahşetmeyi reddettiği kimseler hakkında dua etmekten vazgeçti. Bunun üzerine Allah (c.c) kendisinin onlara nasıl davranacağını bildirerek, "Kim de inkâr ederse ben hem iyiyi hem kötüyü rızıklandırır, kötüyü de kısa bir süre faydalandırırım." buyurdu.

Hatem b. İsmail, Said b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan bu âyetle ilgili şunu nakleder: İbrâhim (a.s) rızık duasını tüm insanlar için değil, sadece mü'minler için yapardı. Bu yüzden Allah (c.c) ona, "Ben mü'minleri rızıklandırdığım gibi diğerlerini de rızıklandırırım. Ben rızık vermeyeceğim bir canlı yaratır mıyım? Ama onları az bir süre nimetlerimden faydalandırır, sonra ise cehennem azabına zorlarım. O ise ne kötü bir dönüş yeridir!" diye vahyetti. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) daha sonra *"Hepsine, onlara da bunlara da (dünyayı isteyenlere de âhireti isteyenlere de) Rabbinin ihsanından (istediklerini) veririz. Rabbinin ihsanı kısıtlanmış değildir."* (İsrâ, 20) âyetini okudu. Bunu İbn Merdûyeh rivâyet etmiştir. İkrime ve Mücâhid'den de benzeri rivâyet edilmiştir.

Bu âyetin diğer Kur'ân âyetlerinden benzerleri şunlardır: *"De ki: Allah hakkında yalan uyduranlar asla kurtuluşa eremezler. Dünyada bir miktar geçim (sağlarlar), sonra dönüşleri bizedir; sonra da inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü onlara şiddetli azabı tattırırız."* (Yûnus, 69-70) *"(Rasûlüm!) İnkâr edenin inkârı seni üzmesin. Onların dönüşü ancak bizedir. İşte o zaman yaptıklarını kendilerine haber veririz. Allah kalplerde olanı şüphesiz çok iyi bilir. Onları biraz faydalandırır, sonra kendilerini ağır bir azaba sürükleriz."* (Lokman, 23-24) *"Eğer bütün insanların bir tek ümmet olmakta birleşmelerini önlemek istemeseydik, Rahmân olan Allah'ı inkâr edenleri, evlerinin tavanlarını, üzerinde yükseldikleri merdivenleri, evlerinin kapılarını, üzerine yaslanacakları kerevetleri gümüşten yapar ve altın bezeklerle işlerdik. Bunların hepsi ancak dünya hayatının geçimliğidir. Âhiret, Rabbının katında müttakîler içindir."* (Zuhruf, 33-35)

*"Sonra onu cehennem azabına sürüklerim."* Yani, dünyevi menfaatlerden yararlandırdıktan ve kendisine dünyanın gölgesinden bir şeyler yaydıktan sonra onu kötü dönüş yeri olan cehennem azabına zorlarım. Bu, şu demektir: Allah (c.c) onlara mühlet verir ve süre tanır, sonra da 'dilediğini

Scanned with CamScanner

yapan güçlü bir hükümdar yakalayışıyla yakalayıverir. Nitekim Allah (c.c) *"Nice ülkeler var ki, zulmedip dururlarken onlara mühlet verdim. Sonunda onları yakaladım. Dönüş yalnız banadır."* (Hacc, 48) buyurur.

[640] Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer alan bir hadiste de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İşittiği eziyet verici söze Allah'tan daha sabırlı biri yoktur. Onlar Allah'a çocuk isnad ediyorlar da O (c.c) hâlâ onları rızıklandırıyor, sağlık ve afiyet veriyor."* buyurdu.[34]

[641] Yine sahih bir hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allah Teâlâ zalime süre tanır. Nihâyet onu yakaladığında elinden kaçırmaz."* buyurmuş ve ardından: *"Rabbin, haksızlık eden memleketleri (onların halkını) yakaladığında, onun yakalayışı işte böyle (şiddetlidir). Şüphesiz onun yakalaması pek elem vericidir, pek çetindir!"* (Hûd, 102) âyetini okumuştur.[35]

Bazıları "أُمتِّعُه: onları faydalandırırım" yerine "فأَمتِعْه: faydalandır" ve "أَضطرُّه: zorlarım" yerine "اضطرَّه: onu zorla" (cümlenin tamamı: "Onu az bir süre faydalandır, sonra cehennem azabına sürükle") şeklinde okumuşlar ve bu cümleyi İbrâhim (a.s)'ın duasının devamı saymışlardır. Bu, yedi kurraya muhalif, şaz bir kıraattir. Allah daha iyi bilir ya, bağlam da bu mânâyı reddetmektedir. Çünkü "Dedi ki" fiilindeki zamir cumhûrun kıraatine göre Allah'a (c.c) râcidir ve bağlam da onu gerektirmektedir. Şaz kıraate göre ise zamir İbrâhim (a.s)'a dönmüş olur ki bu, cümlenin düzenine aykırıdır. Her şeyi en iyi bilense Allah'tır.

### Kabe'nin İnşa Edilmesi ve Hz. İbrâhim İle Hz. İsmail'in Duası

*"Hani İbrâhim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyor, (şöyle diyorlardı:) Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin."*

"قواعد: temeller", "قاعدة"nin çoğulu olup sütun ve temel mânâsına gelir. Allah (c.c) şöyle demektedir: Ey Muhammed! Milletine İbrâhim (a.s) ile İsmail (a.s)'ın Kâbe'yi inşa edişlerini ve onun temellerini yükseltişlerini anlat. Onlar *"Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin."* diyorlardı.

---

34 116. âyetin tefsirinde geçti.

35 Buhârî, 4686; Müslim, 2583; Tirmizî, 3110; İbn Mâce, 4018; İbn Hibbân, 5175; Beyhakî, 6/ 94.

Scanned with CamScanner

Kurtubî ve başkaları Übeyy b. Ka'b (radıyallâhu anh) ile İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın bu âyeti *"Hani İbrâhim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyor ve şöyle diyorlardı: Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin."* şeklinde okurlardı. (Yani kıraatlerde bulunmayıp tefsir ve meallerde parantez içinde verilen *"ve şöyle diyorlardı"* kısmını, açıktan okuyorlardı). Ben derim ki: Nitekim sonrasındaki "Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur" cümlesi bu sözün sahibinin ikisi olduğuna delalet etmektedir.

İşte İbrâhim (a.s) ile İsmail (a.s) salih bir amel yaparlarken, kendilerinden kabul etmesi için Allah'a niyazda bulunuyorlardı. İbn Ebî Hâtim'in naklettiğine göre Vüheyb b. Verd de bu âyeti okur ve ağlayarak şöyle derdi: "Ey Rahmân'ın halili! Sen hem Rahmân'ın beytinin duvarlarını yükseltiyor, hem de senden kabul olunmamasından korkuyorsun. Bu Allah'ın (c.c) *"Ve Rablerine dönecekleri için yapmakta oldukları işleri kalpleri çarparak yapanlar..."* (Mü'minûn, 60) buyruğunda anlattığı ihlaslı mü'min kullarının halidir. Yani onlar sadakalar verirken, infak yaparken ve Allah'a yaklaştıracak harcamalarda bulunurken, bunların kendilerinden kabul olunmayacağı korkusu içerisindedirler. Nitekim yerinde geleceği üzere Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet ettiği sahih bir hadiste de böyle buyurulmuştur.

Bazı müfessirler ise Kâbe'nin temellerini yükseltenin İbrâhim (a.s), dua edenin İsmail (a.s) olduğunu söylemişlerdir. Açıklaması geleceği üzere, sahih görüş, temelleri yükseltenin ve dua edenin ikisi olduğudur. İmam Buhârî burada bir hadis rivâyet etmiştir. Biz önce bu hadisi getirecek, ardından bununla ilgili selefin sözlerini zikredeceğiz.

[642] İmam Buhârî'nin Said b. Cubeyr'den rivâyetine göre İbn Abbâs şöyle anlattı: "Kadınlar arasında ilk kuşak bağlayan İsmail'in annesidir. O Sârâ'ya izini kaybettirmek için bir kuşak edinmişti. Daha sonra İbrâhim onu ve süt emzirmekte olduğu oğlu İsmail'i getirip Beyt'in yanında, mescidin yukarılarında, Zemzem'in üzerinde büyükçe bir ağacın yanında yerleştirdi. O gün Mekke'de kimse yoktu. Orada su da bulunmuyordu, fakat her ikisini de orada bıraktı. Yanlarında da içinde biraz hurma bulunan bir torba ile içinde bir miktar su bulunan bir kırba bıraktı. Daha sonra İbrâhim (a.s) geri dönüp gitti. İsmail'in annesi arkasından giderek: "Ey İbrâhim! Hiçbir şeyin bulun-

Scanned with CamScanner

madığı bu vadide bizi bırakıp nereye gidiyorsun?" dedi. Bu sözlerini defalarca tekrarladığı halde İbrâhim dönüp bakmıyordu. Ona: Sana bunu Allah mı emretti? diye sordu. İbrâhim (a.s): Evet dedi. İsmail'in annesi: Öyleyse o bizi sahipsiz bırakmayacaktır, deyip geri döndü. İbrâhim (a.s) yoluna devam etti. Nihâyet onu göremeyecekleri tepenin yanına varınca yüzünü Ka'be'ye çevirerek ellerini yukarıya kaldırıp: *"Rabbimiz, ben zürriyetimden bir kısmını senin mukaddes Ev'inin yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim... şükrederler diye."* (İbrâhim, 37) şeklinde dua etti.

İsmail'in annesi İsmail'i emzirmeye ve o sudan içmeye başladı. Kırbadaki su sonunda bitti. Kendisi de oğlu da susadı. Susuzluktan kıvranan ve kendisini yerden yere atan oğluna bakıp durdu. Onu (bu halde) görmek istemediğinden, yanından kalkıp gitti. Kendisine en yakın tepenin Safa olduğunu gördü. Onun üzerinde ayağa dikildi, daha sonra vadiye yönelip kimseyi görür müyüm diye baktı, ama kimseyi göremedi. Safa'dan inip vadiye geldi. Elbisesinin ucunu eliyle kaldırdı, sonra da oldukça yorgun bir kimsenin koşuşu ile koştu. Nihâyet vadiyi geçip Merve'ye geldi. Merve'nin üstünde ayağa kalktı ve kimseyi görür müyüm diye baktı, ama kimseyi göremedi. Bu işi yedi defa yaptı.

İbn Abbâs dedi ki: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İşte insanların bu iki tepe arasındaki sa'yi böyle başladı. İsmail'in annesi Merve'ye çıkınca bir ses duydu. (Kendi kendine): Sus, dedi. Sonra da etrafa kulak kabarttı ve dedi ki: Sen sesini duyurmuş oldun, eğer imdadımıza yetişebileceksen (gel). Bir de ne görsün? Zemzem'in bulunduğu yerde bir melek duruyor. Melek topuğuyla -yahut kanadıyla- yeri eşiyordu. Birden su çıkıverdi. İsmail'in annesi suyun birikmesi için çevresini yükseltmeye başladı. Ve eliyle suyu avuç avuç alıp kabına doldurdu. O doldurdukça su kaynıyordu."*

İbn Abbâs dedi ki: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah İsmail'in annesine rahmet ihsan buyursun. Eğer Zemzem'i bıraksaydı -ya da: Sudan avuçlamamış olsaydı, diye buyurdu- Zemzem yer üzerinde bir akar çeşme olurdu. (Devamla) dedi ki: Kadın sudan içti ve oğluna süt emzirdi. Melek ona: Helâk olmaktan korkmayın. Bu çocuk, babası ile birlikte burada Allah'ın Evini bina edecekler. Şüphesiz Allah da ehlinin helâk olmasına izin vermez, dedi. Beyt (Ka'be'nin yeri) tepe gibi bir yerden biraz yüksekçeydi. Akan seller gelip sağından, solundan toprak götürüyordu.*

Scanned with CamScanner

*İsmail'in annesi bir süre böyle (tek başına) kaldı. Nihâyet Cürhümlülerden bir arkadaş grubu (yahut da Cürhümlü bir aile) Kedâ (Mekke'de bir dağ adı) yolundan onların olduğu tarafa doğru geldiler. Mekke'nin alt tarafında konakladılar. Suyun bulunduğu yerlerde uçan bir kuş görünce "Bu kuş mutlaka suyun olduğu bir yerde uçmalıdır. Oysa bildiğimiz kadarıyla bu vadide su bulunmamaktadır." dediler ve bir iki kişiyi görevlendirip gönderdiler. Suyu görünce dönüp arkadaşlarına su bulunduğu haberini verdiler. Arkadaşları da geldiler."*

(İbn Abbâs) dedi ki: İsmail'in annesi de suyun yanında bulunuyordu. Ona: Senin yakınında konaklamamıza izin verir misin? dediler. "Evet, ama suda bir hakkınız yoktur" diye cevap verdi. Onlar da "pekiyi" dediler.

İbn Abbâs dedi ki: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bu, İsmail'in annesinin yalnızlıktan kurtulmayı arzuladığı bir zamana denk gelmişti. Cürhümlüler gelip konakladılar ve sonra akrabalarına haber gönderdiler. Akrabaları da gelip onlarla birlikte konakladılar. Böylece orada Cürhümlülerden birçok hane halkı oldu. Çocuk, gençlik yaşına eriştiğinde onlardan Arapça öğrendi. İsmail Cürhüm kabilesinin hayranlığını çekti ve onu kendilerinden bir kadınla evlendirdiler.*

*Nihâyet İsmail'in annesi vefat etti. İsmail'in evlenmesinden sonra İbrâhim gelip, geride bıraktıklarının halini görmek istedi. Fakat İsmail'i bulamadı. Hanımına sorduğunda hanımı, "Bizim için bir şeyler almak üzere çıktı" dedi. Daha sonra ona geçimlerini ve hallerini sordu. Hanımı: Kötü bir haldeyiz, darlık ve sıkıntı içindeyiz, deyip şikâyette bulundu. İbrâhim (a.s) ona: Kocan geldiğinde selâmımı ilet ve kendisine kapısının eşiğini değiştirmesini söyle, dedi.*

*İsmail gelince bir şeyler hisseder gibi oldu ve hanımına "Kimse geldi mi? diye sordu. Hanımı: Evet. Bize şöyle şöyle bir yaşlı adam geldi. Seni sordu, ben de söyledim. Geçimimizin nasıl olduğunu sordu, ben de darlık ve sıkıntı içerisinde olduğumuzu bildirdim. İsmail: Sana herhangi bir tavsiyede bulundu mu? diye sordu. Hanımı: Evet. Sana selâm söylememi buyurdu ve kapının eşiğini değiştirmeni emretti, dedi. Bunun üzerine İsmail: O kişi benim babamdır. Bana da senden ayrılmamı emretmiş. Haydi, ailenin yanına git, deyip onu boşadı ve Cürhümlülerden başka bir kadınla evlendi.*

Scanned with CamScanner

*İbrâhim, Allah'ın dilediği kadar bir süre yanlarına gelmedi. Sonra geldiğinde İsmail'i yine bulamadı. Hanımının yanına gitti ve İsmail'i sordu. Kadın "Bizim için bir şeyler aramak üzere çıktı" dedi. "Nasılsınız?" deyip geçimlerini ve durumlarını sordu. Hanımı: İyi haldeyiz, bolluk içindeyiz, dedi ve Allah'a hamd etti. İbrâhim (a.s): Ne yiyorsunuz? diye sordu, kadın: et, dedi. Ne içiyorsunuz? diye sordu, kadın: su, dedi. Bunun üzerine İbrâhim (a.s): "Allah'ım! Onlar için eti ve suyu bereketli kıl" diye dua etti."*

Peygamber (devamla) buyurdu ki: *"O devirde hububat yoktu ve olsaydı İbrâhim (a.s) onun için de dua ederdi."* (İbn Abbâs (radıyallâhu anh)) dedi ki: Bu sebeple Mekke dışındaki birisi sırf onları yiyip içecek olursa bunlar ona iyi gelmez. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) devamla şöyle anlattı: *"İbrâhim (a.s): Kocan geldiğinde selâm söyle ve evinin eşiğini güzel tutmasını emret, dedi. İsmail eve geldiğinde: Yanınıza kimse geldi mi? diye sordu. Hanımı: Evet, bize güzel görünümlü bir yaşlı adam geldi, deyip ondan övgüyle söz etti. Bana seni sordu, ben de rızkımızı tedarik etmeye gitti, dedim. Geçimimizi sordu, ben de iyi ve bolluk içerisinde olduğumuzu söyledim. İsmail (a.s): Sana bir tavsiyesi oldu mu? diye sordu. Hanımı: Evet. Sana selâmı var ve kapının eşiğini iyi tutmanı emretti, dedi. İsmail (a.s): O gelen babamdır ve eşikten kastı da sensin. Seni nikâhım altında tutmama devam etmemi emretmiş, dedi.*

*İbrâhim (a.s) Allah'ın dilediği kadar bir süre daha yanlarına gelmedi. Sonra geldiğinde İsmail, Zemzem'e yakın büyükçe bir ağacın altında oklarını sivriltmekle uğraşıyordu. Babasını görünce kalktı ve babanın evladına, evladın babasına yaptığı gibi birbirlerini karşıladılar. Daha sonra: "Ey İsmail! Allah bana bir emir vermiş bulunuyor." dedi. İsmail: "Rabbinin sana emrettiğini yap" dedi. İbrâhim: Bana yardım edecek misin? diye sordu. İsmail (a.s): Yardım edeceğim, dedi. İbrâhim (a.s) etrafına göre daha yüksekçe bir yeri göstererek: Allah bana burada bir ev yapmamı emretti, dedi."*

(Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) devamla) buyurdu ki: *"İşte Beytullah'ın temelini kurup duvarlarını yükseltmeye o zaman başladılar. İsmail taş getiriyor, İbrâhim de binayı yapıyordu. Binanın duvarları yükselince İsmail (a.s) malum taşı (Makam-ı İbrâhim) getirip oraya koydu. İbrâhim onun üzerine çıkarak binayı yapıyor, İsmail de ona taş uzatıyordu. İkisi birlikte: "Rabbimiz, bizden kabul buyur. Şüphesiz sen her şeyi işitensin, hakkıyla bi-*

Scanned with CamScanner

*lensin." diyorlardı. Binayı yaparken Beyt'in etrafında dönüyorlar ve: "Rabbimiz bizden kabul buyur. Çünkü sen her şeyi işitensin, her şeyi bilensin" diyorlardı."*

Bunu Abd b. Humeyd de Abdurrezzak'tan, daha uzunca rivâyet etmiştir. Ayrıca İbn Ebî Hâtim ve Taberî rivâyet etmişlerdir.

İbn Merdûyeh de Kesir b. Kesîr'den şöyle nakleder: Bir gece mescidin üstünde ben, Osman b. Ebû Süleyman, Abdullah b. Abdurrahman ve daha başka bir toplulukla birlikte Said b. Cübeyr'in yanında bulunuyorduk. Said b. Cübeyr: Beni göremeyeceğiniz vakit gelmeden önce istediğinizi sorun, dedi. Onlar: Makam (Makam-ı İbrâhim) nedir? diye sorduklarında, Said onlara İbn Abbâs'ın bu hadisini anlatmaya başladı ve hadisi uzun uzadıya nakletti.

[643] İmam Buhârî daha sonra yine İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakletmiştir: Hanımı (Sâre) ile arasında (diğer hanımı Hacer'i kıskanma sebebiyle) olanlar olunca İbrâhim (a.s), İsmail ile annesini alıp yola çıktı. Yanlarında, içinde su bulunan derisi kurumuş bir kırba vardı. İsmail'in annesi kırbadan su içiyor ve içtiği, çocuğuna süt oluyordu. Mekke'ye varınca İbrâhim (a.s) İsmail ile annesini büyük gölgelikli bir ağacın altına bırakıp hanımının yanına geri döndü. İsmail'in annesi arkasından gitti. Kedâ denilen yere vardıklarında arkasından İbrâhim'e (a.s): Ey İbrâhim, bizi kime bırakıyorsun? diye seslendi. İbrâhim (a.s): Allah'a, deyince kadın: Allah'a bırakılmaya razıyım, dedi ve geri döndü. Kadın kırbadan su içiyor ve bu, çocuğuna süt oluyordu. Kırbadaki su bitince 'gidip bakınsam, belki birine rastlarım' diyerek kalktı ve gitti. Safa tepesine çıktı ve 'kimseyi görür müyüm?' diye bakınıp durdu, fakat kimseye rastlamadı. Vadiye gelince koşarak Merve'ye gitti. Aynı işi birkaç defa tekrarladı. Sonra kendi kendisine: Gidip de çocuğumun ne yaptığına baksam, dedi. Gidip baktığında onu, ölüm hırıltısıyla soluyor halde gördü. İçi rahat etmedi ve "Gitsem de baksam. Belki birilerine rastlarım" dedi. Gidip Safa tepesine çıktı. Etrafa bakınıp durdu, fakat kimseyi göremedi. Böylece yedi defa gidip geldi. "Gitsem de çocuğun ne yaptığına bir baksam" dediği bir esnada aniden bir ses duydu. "Yapabileceğin iyilik varsa yardıma koş" dedi. Bir de baktı ki Cebrâîl (a.s.). Çocuk topuğuyla yere vurdu ve yerden su fışkırdı. İsmail'in annesi dehşete kapıldı ve suyun olduğu yeri sürekli kazımaya başladı.

Scanned with CamScanner

İbn Abbâs (radıyallâhu anh) der ki: Ebû'l-Kâsım (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Eğer onu bırakmış olsaydı su açıktan akacaktı. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) der ki: Kadın suyu içiyor ve meydana gelen sütü çocuğa emzirtiyordu. Cürhümlülerden birtakım kimseler vadinin iç tarafından geçerken bir kuşun uçtuğunu fark ettiler. Bunu garipsediler ve "kuş ancak su olan yerde bulunur" dediler. Bir gözcü göndererek suyun olup olmadığına baktırdılar. Gözcü suyu görünce gelip onlara haber verdi. Onlar da suyun olduğu yere gelip "Ey İsmail'in annesi, senin yanında olmamıza - yahut oturmamıza- izin verir misin? dediler. Oğlu ergenlik yaşına gelince onlardan bir kadın ile evlendi. İsmâil evlendikten sonra İbrâhim'in kalbine Hâcer'in bulunduğu yere gitme düşüncesi doğdu ve ailesine: "Ben bıraktıklarımı görüp de geleyim" dedi. Gelip İsmail'in hanımına selâm verdi ve İsmail nerede? diye sordu. İsmail'in hanımı: Avlanmaya gitti, dedi. İbrâhim: Geldiği vakit ona, "Kapının eşiğini değiştir" de, dedi. Hanımı ona durumu anlatınca İsmail: O (eşik) dediği sensin. Haydi, ailenin yanına git, dedi. Belli bir süre sonra aklına doğan bir düşünce üzerine İbrâhim (a.s) hanımına: Bıraktıklarımı görüp de geleyim, dedi ve yanlarına geldi. İsmail nerede? diye sordu. Hanımı: Avlanmaya gitti, dedi. Gelip bir şey yemez, içmez misin? diye ekledi. İbrâhim: Siz ne yer, ne içersiniz? diye sordu. Hanımı: Biz et yer, su içeriz, dedi. Bunun üzerine İbrâhim (a.s): Allah'ım! Yediklerini ve içtiklerini onlara mübarek kıl, dedi."*

(İbn Abbâs) dedi ki: Ebû'l-Kâsım (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İşte bu, İbrâhim'in duasının bereketidir. (Devamla) dedi ki: Daha sonra yine İbrâhim hatırına gelen düşünce üzerine hanımına: Gidip de bıraktıklarıma bir bakayım, dedi. Geldiğinde Zemzem'in arka tarafında İsmail ile karşılaştılar. İsmail oklarını düzeltiyordu. Ona "Ey İsmail, Rabbim bana kendisi için bir ev yapmamı emretti" dedi. İsmail: Rabbinin dediğini yap, dedi. İbrâhim (a.s) "O, bu işte senin bana yardım etmeni emretti" deyince, İsmail: O zaman ben de yardım ederim, dedi* -veya benzer bir şey söyledi.-

*Kalktılar ve İbrâhim binayı yapmaya koyuldu. İsmail de ona taş uzatıyordu. Her ikisi: "Rabbimiz, bizden kabul buyur. Çünkü sen her şeyi işitensin, her şeyi bilensin" diyorlardı."*

Bu konuda mü'minlerin emiri Ali b. Tâlib (radıyallâhu anh)'dan burada ifade edilenlerden bazılarına ters düşen bir rivâyet vardır. Taberî'nin kendi senediyle naklettiğine göre Hz. Ali (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: İbrâhim (a.s)'a

Scanned with CamScanner

Beytullah'ı yapmak emri verilince yanına İsmail (a.s) ile Hacer'i alarak yola çıktı. Mekke'ye vardığında Beytullah'ın yerinde, tepesinin üzerinde içinde kafa gibi bir şey bulunan bulut gibi bir şey gördü. Bulut ona: "Ey İbrâhim! Beytullah'ı benim gölgemin üzerine -veya gölgem kadar yere- inşa et. Ondan ne fazla, ne eksik yap." dedi. İbrâhim (a.s) binayı yapınca İsmail ile Hacer'i orada bırakarak çıkıp gitti. Hacer "Ey İbrâhim! Bizi kime bırakıyorsun?" dedi. "Allah'a" deyince Hacer: Tamam, git. Şüphesiz Allah bizi sahipsiz bırakmayacaktır, dedi. İsmail şiddetle susayınca Hacer Safa tepesine çıkarak baktı, ancak bir şey göremedi. Merve tepesine kadar gitti, yine bir şey göremedi. Sonra dönüp Safa'ya gelerek baktı, bir şey göremedi. Merve'ye kadar gitti ve bir şey göremedi. Sonra Safa tepesine tekrar gelip baktığında yine bir şey göremedi. Bunu yedi defa tekrarladıktan sonra, "Ey İsmail! Ben görmeksizin öl, dedi. Yanına geldiğinde İsmail susuzluktan bir yerleri eşiyordu. O anda Cebrâil (a.s) kadına "Sen kimsin?" diye seslendi. Kadın: Ben İbrâhim'in oğlunun annesi Hacer'im, dedi. Cebrâil (a.s): Sizleri kime bıraktı? dedi. Kadın: Allah'a bıraktı, deyince Cebrâil (a.s): Sizi her şeyinize yetecek olana, Kâfî'ye bırakmış, dedi. O arada çocuk parmaklarıyla yeri karıştırırken birden zemzem çıkıverdi. Kadın suyun akıp gitmemesi için etrafını çevrelemeye çalışırken Cebrâil (a.s): Bırak, su çoktur, dedi.

Bu rivâyete göre İbrâhim (a.s) Kâbe'yi Hacer ve İsmail'i bırakıp gitmezden önce inşa etmiştir. Eğer bu rivâyet sabitse, o vakit Kâbe'nin taşlarını ve malzemesini toplayıp yığmış olabilir. Tamamını ise, Allah'ın buyurduğu gibi, İsmail (a.s) büyüdüğünde onunla birlikte yapmıştır.

İmam Taberî daha sonra Halid b. Ar'ara'dan şöyle nakleder: Adamın biri kalktı ve Ali (radıyallâhu anh)'a "Bana Kâbe'den bahseder misin? O yeryüzünde yapılan ilk ev midir?" dedi. Ali (radıyallâhu anh) şöyle cevap verdi: Hayır. Fakat o yeryüzünde bereketin konulduğu ilk evdir, Makam-ı İbrâhim'in olduğu yerdir. Oraya giren güvende olur. İstersen sana onun nasıl yapıldığını anlatayım. Allah (c.c) İbrâhim (a.s)'a "Yeryüzünde benim için bir ev (ibadetgah) bina et" diye vahyetti. İbrâhim (a.s) nasıl yapacağını bilemeyip daralınca Allah (c.c) ona 'sekinet' gönderdi. Sekinet iki taraflı, devamlı esen bir rüzgardı. Onları alıp Mekke'ye kadar götürdü. Sonra Kâbe'nin inşa edileceği yere dürülüp durdu. İbrâhim (a.s)'a Beytullah'ı sekinet'in yerleştiği yere yapması emredildi. İbrâhim (a.s) binayı yaptı. Fakat bir taş eksik kaldı. Çocuk gidip bir şeyler bulmaya çalıştı. İbrâhim (a.s): Sana emrettiğim gibi bir taş bul, dedi. Çocuk

Scanned with CamScanner

taş aramaya gitti ve bir taş bulup getirdi. Oraya Hacer-i Esved yerleştirilmiş halde bulunca, "Babacığım! Bu taşı sana kim getirdi?" dedi. "Bunu bana ev yapımında sana ihtiyacı olmayan biri, Cebrâil (a.s) gökten getirdi." dedi. Böylece ikisi birlikte binayı tamamladılar.

İbn Ebî Hâtim der ki: Bize Ka'b el-Ahbar'dan şöyle rivâyet edildi: Kâbe Allah (c.c) yeri yaratmadan kırk yıl önce suyun üzerinde bir köpüktü ve yeryüzü, döşenip yerleşik hale getirilmeye oradan başlandı.

Said, Ali (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: İbrâhim (a.s) Ermenistan'dan yola çıktı. Beraberinde örümceğin ağını kurması için yer araştırdığı gibi Beytullah için yer araştıran bir sekînet vardı. Kâbe'nin bulunduğu yeri, her birini ancak otuz kişinin kaldırabileceği taşlardan temizledi. Said der ki: Ben, "Ama ey Ebû Muhammed, Allah Teâlâ *"Hani İbrâhim Kâbe'nin temellerini İsmail ile birlikte yükseltiyordu."* buyuruyor, deyince Hz. Ali (radıyallâhu anh): O daha sonraydı, dedi.

Süddî der ki: Allah (c.c) *"İbrâhim ve İsmail'e: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Evim'i temiz tutun"* diye emretmesi üzerine İbrâhim (a.s) yola koyuldu ve Mekke'ye kadar geldi. Ellerine kazmaları aldılar, fakat evi nereye kuracaklarını bilmiyorlardı. O anda Allah (c.c) kendilerine Hacûc yeli adında, iki kanadı ve yılan şeklinde başı olan bir rüzgâr gönderdi. Rüzgâr onlara Kâbe'nin çevresini ve ilk evden kalma temellerin bulunduğu yeri açtı. Ardından onlar kazmayla kazımaya başladılar ve temeli attılar. Allah Teâlâ'nın *"Hani İbrâhim Kâbe'nin temellerini İsmail ile birlikte yükseltiyordu."* ve *"Hani biz İbrâhim'e evin yerini hazırlamıştık."* (Hacc, 26) buyruklarında anlatılan budur. Binayı yapıp Rükn'ün bulunduğu yere geldiklerinde İbrâhim (a.s) İsmail (a.s)'a: Oğlum, buraya koyacağım güzel bir taş getir, deyince İsmail (a.s): Babacığım, ben yoruldum, bittim, dedi. İbrâhim (a.s): Buna mutlaka ihtiyacım var, demesi üzerine İsmail (a.s) "Öyleyse onu benim getirmem lazım" diyerek taş aramaya gitti. Bir taş getirdi, fakat İbrâhim (a.s) onu beğenmeyerek "gidip daha iyisini getir" dedi. İsmail (a.s) tekrar taş aramaya gitti. Bu arada Cebrâil (a.s) İbrâhim (a.s)'a Hindistan'dan Hacer-i Esved'i (Karataş) getirdi. Hâcer-i Esved bembeyaz, yâkût gibi parlak bir taştı ve onu Âdem (a.s) cennetten indirmişti. Fakat taş, insanların günâhları yüzünden kararmıştı. İsmail (a.s) bir taş bulup getirdiğinde Hâcer-i Esved'i rüknün yanında gördü ve "Babacığım, bu taşı sana kim ge-

Scanned with CamScanner

tirdi?" dedi. Hz. İbrâhim (a.s): Senden daha güçlü birisi getirdi, dedi. İbrâhim ile İsmail (a.s), Rabb'ının İbrâhim (a.s)'ı imtihan ettiği kelimeleri okuyarak binayı yapıyorlar ve *"Rabbimiz, bizden kabul buyur..."* diyorlardı.

Bu rivâyet Kâbe'nin temellerinin İbrâhim (a.s)'dan önce yapıldığına, İbrâhim'e (a.s) bu temellerin gösterildiğine ve hazırlandığına delalet etmektedir ki bazıları bu görüştedirler. Nitekim Abdürrezzak'ın İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan rivâyetine göre o: *"Hani İbrâhim Kâbe'nin temellerini İsmail ile birlikte yükseltiyordu."* âyetindeki 'temeller'in daha önce bulunan Ev'in temelleri olduğunu belirtmiştir. Abdurrezzak, Atâ b. Ebî Rebâh'tan da şöyle nakleder: Allah (c.c) Hz. Âdem'i (a.s) cennetten indirdiğinde ayakları yerde ve başı gökteydi. Göktekilerin söz ve duâlarını işitiyor, yalnızlığını onlarla gideriyordu. Melekler bundan rahatsızlık duyarak dua ve namazlarında Allah'a şikâyette bulundular. Bunun üzerine Allah (c.c) onu yeryüzüne indirdi. Onlardan bir şeyler dinleme imkânını kaybetmesi üzerine yalnızlık hissine kapılan Âdem (a.s) dua ve namazında halini Allah'a arz etti. Bunun üzerine Mekke'ye yöneltildi. Ayağını bastığı yer bir kasaba, adımlarının arası bir ova kadardı. Nihâyet Mekke'ye geldi. Allah (c.c) cennet yakutlarından bir yakutu şu andaki Kâbe'nin olduğu yere indirdi. Âdem etrafında tavaf edip dururken bir zaman sonra Allah'ın gönderdiği bir tufan, bu yakutu ortadan kaldırdı. Nihâyet Allah (c.c) İbrâhim (a.s)'ı peygamber gönderince orada Kâbe'yi yaptı. İşte Allah'ın (c.c) *"Hani İbrâhim'e Kâbe'nin yerini hazırlamıştık."* (Hacc, 26) buyruğunda ifade ettiği budur.

Abdürrezzâk, Atâ'dan şöyle nakleder: Âdem (a.s) "Ben Meleklerin seslerini işitemiyorum, acaba neden?" deyince Allah (c.c) "Günahından dolayı. Ancak sen yere in ve orada bir bina yap. Sonra meleklerin gökteki evimi tavaf edişlerini gördüğün şekilde tavaf et" buyurdu. İnsanlar Âdem (a.s)'ın onu şu beş dağdan yaptığını söylerler: Hira, Zeytin dağı, Sina dağı, Lübnan dağı ve Cûdi dağı. Çevresindeki duvarın taşı ise Hira dağından getirilmeydi. Dolayısıyla Kâbe'yi ilk Âdem (a.s) bina etmiş, sonra İbrâhim (a.s) tekrar yapmıştır.

Atâ'dan yapılan bu rivâyet senet itibariyle sahihtir, fakat münker ifadeler içermektedir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.[36]

36 Bu Atâ, İbn Ebî Rebâh'tır. Sika bir tabiidir, fakat Ehl-i kitap'tan rivâyetlerde bulunmuştur ve bu rivâyet de onlardandır.

Scanned with CamScanner

Yine Abdurrezzak, Katâde'den şöyle nakleder: Allah (c.c) Âdem (a.s)'ı yere indirdiğinde Kâbe'yi de onunla birlikte indirdi. Âdem'in indiği yer, Hindistan'dı. Başı gökte ve ayakları yerdeydi ve melekler ondan korkuyorlardı. Bunun üzerine boyu 60 kulaca düşürüldü. Âdem (a.s) meleklerin seslerini ve tesbihlerini işitemeyince bunu Allah'a şikâyet etti. Allah (c.c) da: Ey Âdem! Ben cennetten sana bir Ev indirdim. Arş'ımın etrafında tavaf edildiği ve namaz kılındığı gibi sen de onun etrafında tavaf eder ve namaz kılarsın. Bunun üzerine Âdem (a.s) oraya doğru yola çıktı. Adımları öyle uzundu ki her biri bir çöl boyundaydı. Bu çöller daha sonra hiç ortadan kalkmadı. Âdem (a.s) bu Ev'e gelerek tevbe etti. Daha sonra gelen peygamberler de onu tavaf ettiler.[37]

İmam Taberî, İkrime kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: Allah (c.c) Beyt'i dünya yaratılmadan iki bin yıl önce suyun sütunlarından dört sütun üzerine oturttu. Sonra yeryüzünü yayma ve genişletmeyi Kâbe'den başlayarak gerçekleştirdi.

Muhammed b. İshâk, Ebû Necih'in, Mücâhid ve başka ilim erbabından şöyle rivâyet ettiğini nakleder: Allah (c.c) İbrâhim (a.s) için Kâbe'nin yerini hazırlatınca İbrâhim (a.s) Şam'dan oraya gitmek üzere yola çıktı. İsmail ile annesi de onunla birlikteydiler. İsmail emzikli bir bebekti. Bana anlatıldığına göre Burak üzerinde taşındılar. İbrâhim'e (a.s) Kâbe'nin yerini ve haremin sınır işaretlerini göstermek üzere Cebrâil (a.s) da onlarla birlikte geldi. Geçtikleri her kasabada İbrâhim (a.s) "Bana burası mı emrolundu ey Cebrâil?" diyor, Cebrâil (a.s) ise: Devam et, diyordu. Sonunda onu Mekke'ye getirdi. Mekke o sırada meyvelikli, rahat bir yerdi. Mekke ve çevresinden olmayan Amâlika adında bir halk bulunuyordu. Kâbe'nin yeri ise kıpkızıl bir kül tepesiydi. İbrâhim (a.s) "Onları (annesi ile çocuğu) buraya koymakla mı emrolundum?" deyince Cebrâil (a.s): Evet, dedi. İbrâhim (a.s) onları Hacer-i Esved'in olduğu yere indirdi ve İsmail'in annesi Hacer'e orada kendisi için

37 Katâde'den gelen bu rivâyet; Abdurrezzak (19435), Ahmed b. Hanbel, (2/ 315), Buhârî, (3326), Müslim (2841), İbn Hibbân (6162) ve başkalarının Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) kanalıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet ettikleri şu hadisle çelişmektedir: Allah (c.c) Âdem (a.s)'ı şekli ve boyu altmış kulaç olarak yarattı..." Böylece Katâde'den Âdem (a.s)'ın boyunun göğe kadar ulaştığına dair yapılan rivâyetin sahih olmadığı ortaya çıkmaktadır. Büyük ihtimalle Katâde bunu eski ümmetlerin kitaplarından almıştır. Zîra Katâde onlardan çok rivâyetlerde bulunmuştur. Mücâhid, Abdurrahman b. Zeyd, Hasan-ı Basrî de öyledir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

bir çardak yapmasını emretti. Sonra şöyle dedi: *"Ey Rabbimiz! Ey sahibimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını senin Beyt-i Hareminin (Kâbe'nin) yanında, ziraat yapılmayan bir vadiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver! Umulur ki bu nimetlere şükrederler."* (İbrâhim, 37)

Abdurrezzak, Mücâhid'den şöyle nakleder: Allah (c.c) bu evin yerini eşyayı yaratmadan iki bin yıl önce yarattı. Onun temelleri yedinci kat yerdedir. İbn Ebî Süleym de Mücâhid'den aynı şekilde: Onun temelleri yerin yedinci katındadır, dediğini nakletmiştir.

İbn Ebî Hâtim, Alya b. Ahmar'dan şöyle nakleder: Zülkarneyn Mekke'ye geldi ve İbrâhim (a.s) ile İsmail (a.s)'ın, beş dağdan getirdikleri taşlarla Kâbe'yi yapmakta olduklarını gördü. Onlara "Benim topraklarımda ne yapıyorsunuz?" dedi. "Biz emir altında iki kuluz ve bize bu Kâbe'yi yapmamız emredildi" dediler. Zülkarneyn: "Bana iddianızın delilini getirin" deyince beş koyun kalkarak "Biz şahidiz ki İbrâhim ile İsmail emir verilmiş iki kuldur ve bu Kâbe'yi inşa etmekle emrolunmuşlardır." dediler. Bunun üzerine Zülkarneyn "Razı oldum ve kabul ettim" deyip oradan ayrıldı.[38]

Ezraki de "Mekke Tarihi"nde şöyle der: Zülkarneyn, Kâbe'yi İbrâhim (a.s.) ile birlikte tavaf etmiştir. Bu da onun çok önce yaşadığını gösteriyor. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

İmam Buhârî (rh.a) der ki: *"Bir zamanlar İbrâhim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyor..."* buyruğundaki "kavaid"den kasıt, "Kabe'nin temelleri"dir. Tekili kaide'dir. "Bir nikâh ümidi beslemeyen, çocuktan kesilmiş yaşlı kadınlar" mânâsına gelen aynı kelime (kavaid)'in tekili ise kaid'dir.

[644] Buhârî devamla der ki: Bize... Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımı Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakledildi: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana *"Biliyorsun herhalde! Kavmin Ka'be'yi yeniden yapınca, İbrâhim peygamberin koyduğu temelleri daraltı"* dedi. Ben de, "Ey Allah'ın Elçisi! Onu eski haline çevirmez misin?" diye sordum. O da şöyle buyurdu: *"Eğer kavmin yeni Müslüman olmuş olmasaydı, elbette bunu yapardım. Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: Elbette Hz. Âişe bu sözü Hz. Peygamber'den*

38 Bu ve öncesindeki rivâyet ve benzerleri isrâiliyattandır.

Scanned with CamScanner

*işitmiştir. Kanaatimce Hz. Peygamber'in Ka'be'nin Hicr/Hatîm bölgesine bitişik iki köşesini selâmlamaması, olsa olsa Beytullah'ın Hz. İbrâhim'in attığı temeller üzerine inşa edilmemesinden kaynaklanır."*[39] İmam Buhârî bunu Hacc kitabında ve Peygamberlerin Sözleri kitabında da rivâyet etmiştir. Hadisi Müslim ile Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

[645] Bunu Müslim, Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya kadar ulaşan başka bir senetle şu lafızla rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Senin milletin cahiliyye'den* -başka bir rivâyette: küfürden- *yeni çıkmış olmasaydı Kâbe'nin hazinesini Allah (c.c) yolunda harcardım. Kapısını yere indirir ve Hicr'i ona dahil ederdim."* buyurdu.[40]

[646] İmam Buhârî, Esved'den şöyle nakleder: Abdullah b. Zübeyir bana: "Âişe (radıyallâhu anhâ) sana çokça gizli şeyler söylerdi. Kâbe konusunda ne söyledi?" dedi. Ona dedim ki: "Bana Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söyledi: *"Ey Âişe! Kavmin küfürden daha yeni kurtulmuş olmasaydı, Kâbe'yi yıkar ve ona insanların birinden girip diğerinden çıkmaları için iki kapı yapardım."* Bunun üzerine Abdullah b. Zübeyr böyle yaptı"[41] Bunu sadece Buhârî rivâyet etmiştir. Buhârî, Sahih'inin İlim Kitabı'nda da aynı şekilde tahric etmiştir.

[647] Müslim, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan yine şöyle rivâyet eder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana şöyle dedi: *"Kavmin küfürden yeni çıkmış olmasaydı Kâbe'yi yıkıp İbrâhim'in temeli üzerine bina ederdim. Çünkü Kureyşliler Kâbe'yi yaparken buradan kıstılar."*[42] Bunu sadece Müslim rivâyet etmiştir.

[648] Müslim, Abdullah b. Zübeyr'den şöyle nakleder: Teyzem Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) bana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etti: *"Ey Âişe! Kavmin şirkten henüz yeni çıkmış olmasaydı Kâbe'yi yıkardım ve onu yere bitiştirirdim. Onun için biri doğuda diğeri batıda iki kapı yapardım. Ve Kâbe'ye Hicr tarafından altı kulaç daha eklerdim. Çün-*

39 Buhârî, 4484; Müslim, 1333; Nesâî, 5/ 214, 215; Ahmed b. Hanbel, 6/ 248; İbn Hibbân, 3815.

40 Müslim, 1333 (Hadis: 400). Nâfi' kanalıyla.

41 Buhârî, 126; Ahmed b. Hanbel, 6/ 102; Müslim, 1333; Tirmizî, 875; Nesâî, 5/ 215; İbn Mâce, 2955; İbn Hibbân, 3817.

42 Müslim, 1333 (Hadis: 398); Nesâî, 5/ 215; Ahmed b. Hanbel, 6/ 57.

Scanned with CamScanner

*kü Kureyşliler Kâbe'yi yaparlarken buradan kısmışlardır."*[43] Bunu tek rivâyet eden de Müslim'dir.

**Kâbe'nin Kureyşliler Tarafından Yeniden İnşası:**

İbrâhim (a.s.)'dan uzun bir süre sonra ve Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamber gönderilmeden beş yıl önce Kureyşliler Kâbe'yi yeniden yaptılar ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de onlarla birlikte taş taşıdı. O zaman Hz. Peygamber -Kıyâmet gününe kadar Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun- otuz beş yaşındaydı.

Muhammed b. İshâk, Siret'inde şöyle der: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) otuz beş yaşındayken Kureyşliler Kâbe'yi yapmak için toplandılar. Bu konuya çok önem veriyorlar, damını da çatmayı düşünüyorlar, Kâbe'nin yıkılmasından korkuyorlardı. Kâbe, taşların üst üste konmasıyla (sıvasız) yapılmıştı ve bir adam boyundan biraz yüksekti. Onu hem yükseltmek, hem de tavan çatmak istiyorlardı. Çünkü bir grup insan Kâbe'nin hazinesini çalmıştı. Hazine, Kâbe içindeki bir kuyuda bulunuyordu ve çalındıktan sonra Huzâa kabilesinden Müleyh İbn Amr'ın oğlunun kölesi Düveyk'in yanında bulundu. Kureyşliler onun elini kestiler. Ama halk, çalanların onu Düveyk'in yanına koyduğu kanaatindeydi.

O sırada Bizanslı bir tüccarın gemisi Cidde yakınlarında karaya oturmuştu. Parçalanan gemi kıyıya vurunca onun ağacını alıp Kâbe'ye tavan çatmak için hazır hale getirdiler. Mekke'de kıbtî (Mısırlı) bir de marangoz vardı ve onlara marangozluk için gerekli bir takım malzemeleri getirdi.

Her gün Kâbe'ye hediye edilen şeylerin atıldığı kuyunun içinden bir yılan çıkar ve Kâbe'nin duvarında güneşlenirdi. Kureyşliler bundan korkarlardı. Çünkü kim yaklaşırsa yılan ona saldırır, derisinden sesler çıkarır ve ağzını açarak üzerlerine yürürdü. Bu yüzden Kureyşliler bundan korkarlardı. Bir gün yılan Kâbe'nin duvarının üzerinde her zamanki gibi güneşlenirken Allah (c.c) ona bir kuş gönderdi ve kuş yılanı yakalayıp götürdü. Bunun üzerine Kureyşliler "Umarız ki Allah bizim yapmayı düşündüğümüz şeyden hoşnut olmuştur. Hem çalışkan bir arkadaşımız var, hem odun var, hem de Allah bizi yılandan kurtardı (bir tehlike kalmadı)" dediler.

43 Müslim, 1333 (Hadis: 401); Ahmed b. Hanbel, 6/ 179, 180; Ebû Ya'lâ, (4628); İbn Hibbân, 3818; Beyhakî, 5/ 89.

Scanned with CamScanner

Kâbe'yi yıkıp yeniden inşâ etmeye karar vermeleri üzerine Ebû Vehb ayağa kalktı ve Kâbe'den bir taş aldı. Taş elinden düştü ve alıp yerine kondu. Onlara şöyle dedi: "Ey Kureyşliler, Kâbe yapımı için sadece helâl kazancınızı verin. Ona fahişe parasını, faizden kazandığınız parayı ve birine haksızlık yaparak elde ettiğiniz parayı katmayın." Muhammed b. İshâk: Halk ise bu sözü Mahzum oğlu Muğîre b. Velid'e nispet eder, demiştir.

İbn İshâk der ki: Sonra Kureyşliler Kâbe'yi bölümlere ayırdılar. Kapı bölümü Abdumenâf ve Zühreoğullarına, Hacer-i Esved sütunu ile Yemen sütunu Mahzûmoğullarına ve onlara eklenen Kureyş kabilelerine düştü. Kâbe'nin ortası ise Cümah ve Sehmoğullarına düştü. Hatîm adı verilen Hicr bölümü ise Abdüddâr b. Kusayyoğulları, Esed b. Abdüluzzâ b. Kusayyoğulları, Adiyy b. Kâ'b b. Lüeyoğullarına düştü.

Yıkma vakti geldiğinde insanlar Kâbe'yi yıkmaktan çekindiler ve korktular. Bunun üzerine Velid b. Muğîre "Yıkma işinizi ben başlatayım" dedi ve kazmayı alıp vurmaya başladı. "Allah'ım! Korkumuzu gider. Allah'ım! Hayırdan başkasını kastetmiyoruz." diyerek iki rükün arasını yıktı. İnsanlar o gece beklediler ve "Bekleyip görelim; onun başına bir iş gelirse Kâbe'nin hiçbir yerine dokunmayıp önceki haline getiririz. Bir şey olmazsa Allah (c.c) yaptığımıza razı demektir" dediler. Sabah olduğunda Velid normal şekilde işine döndü ve Kâbe'yi yıkmaya başladı. Bunun üzerine halk da onunla birlikte yıkmaya başladılar. İbrâhim (a.s)'ın attığı temele ulaştıklarında taşların birbirine mızrağın dişleri gibi girdiklerini gördüler.

Muhammed b. İshâk der ki: Olayı evvelkilerden aktaranlardan biri bana şöyle anlattı: Kâbe'yi yıkım faaliyetine katılan Kureyşlilerden biri, taşlardan birini diğerinden ayırmak için manivelayı iki taşın arasına soktu. Taş hareket edince bütün Mekke sarsıldı. Bunun üzerine o temeli yıkmaktan kaçındılar.

Muhammed b. İshâk der ki: Kureyşli kabilelerin herbiri Kâbe için ayrı ayrı taş toplayıp duvar ördüler. Rükn'e, yani Hâcer-i Esved'in olduğu kısma gelince tartışmaya girdiler. Her kabile onu kendilerinin yerleştirmesini istiyordu. Tartışma ve münâkaşa öyle büyüdü ki savaş için hazırlığa başladılar. Abdüddâr oğulları kanla dolu bir çanak getirdiler. Sonra Adiyy b. Kâ'b oğullarıyla birlikte ölene kadar çarpışacaklarına dair sözleştiler. Ellerini de o çanaktaki kana batırdılar ve buna "kan yalama" adını verdiler. Kureyşliler

Scanned with CamScanner

bu hal üzere dört-beş gün geçirdikten sonra Mescid-i Haram'da bir araya gelerek birbirleriyle istişare edip anlaşmaya çalıştılar.

Rivâyet erbabından bazıları iddia ederler ki, o yıl Kureyşlilerin en yaşlısı olan Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm onlara bir konuşma yaparak: "Ey Kureyşliler! Bu ayrılığınızı sona erdirecek bir kural belirleyin. Bu mescidin kapısından içeriye ilk kim girerse aranızda hükmü o versin." dedi. Onlar da söylediği gibi yaptılar. İlk giren kişi Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) idi. Onu görünce "Bu emin kişidir, razı olduk. Bu Muhammed'dir" dediler. Hz. Peygamber yanlarına gelince durumu kendisine anlattılar. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Bana bir bez parçası getirin" dedi. Getirilince Rükn'ü, yani Hacer-i Esved'i alıp eliyle ona koydu. Sonra "Her kabile bezin bir tarafından tutsun" dedi. Sonra: Hep birlikte kaldırın, dedi. onlar da öyle yaptılar. Yerine ulaşınca Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu eliyle yerine yerleştirdi, sonra üzerini yaptı.

Kureyşliler vahiy inmeden önce Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Emin lakabıyla çağırırlardı. Kâbe'nin yapımı bitince ve onu istedikleri gibi inşa edince Zübeyr b. Abdulmuttalib Kureyşlilerin korkularından Kâbe'yi yapmaktan çekindikleri yılanla ilgili şu şiiri yazdı:

عجبت لَمَا تصوبت العُقَاب إلى الثعبان وهي لها اضطراب

وقد كانت يكون لها كشيش وأحيانًا يكون لها وثَاب

إذا قمنا إلى التأسيس شَدَّت تُهَيِّبُنَا البناءَ وقد تُهَابُ

فلما أن خَشِينا الزَّجْرَ جاءت عقاب تَتْلَئِبُّ لها انصباب

فضمتها إليها ثم خَلَّت لنا البنيانَ ليس له حجاب

فَقُمْنَا حاشدين إلى بناء لنا منه القواعدُ والتراب

غداة نُرَفِّع التأسيس منه وليس على مُسَوِّينا ثياب

أعَزّ به المليكُ بني لُؤي فليسَ لأصله منْهُم ذَهاب

وقد حَشَدَتْ هُنَاك بنو عَدِيّ ومُرَّة قد تَقَدَّمَها كلاب

فَبَوَّأنا المليك بذاكَ عزًا وعند الله يُلْتَمَسُ الثواب

Scanned with CamScanner

*Kartalın koca yılana doğru gidip,*
*Onu çırpınır halde bırakmasına şaştım.*
*Koca yılanın bazen hışırdaması,*
*Bazense sıçrayıp atlaması vardı.*
*Biz Kâbe'yi yapmaya kalkınca,*
*Korkuya kapıldık, gerçekten korkunçtu.*
*Biz onu kovmaktan korkarken,*
*Bir kartal baş ve göğsünü dikti ve*
*İnip onu yapıştırdı kendine.*
*Beyt'i de çıplak bıraktı bize.*
*Toplanıp onu yapmak için kalktık.*
*Temelleri ve toprağı bize aitti.*
*Yarın temelleri yükseltiriz.*
*Onu bize yapanların üzerinde elbiseleri yok.*
*Lüeyoğulları ne izzetliler.*
*Onlardan Kâbe yapımından kaçma olmaz.*
*Beni Adiyy de Beni Mürre de toplandı.*
*Onlardan önce ise Kilab kabilesi.*
*Bu sayede o krala izzet kazandırdık.*
*Sevapsa ancak Allah'tan beklenir.*

Muhammed b. İshâk der ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde Kâbe'nin yüksekliği 18 zîra idi. Kabati denen bir kumaş örtülürdü. Daha sonra Yemen'de yapılan ve "Bürûd" denen bir kılıf geçirildi. Onu ipek kılıfla ilk defa Haccâc b. Yusuf örttü.

**Abdullah b. Zübeyr'in Kâbe'yi Yeniden İnşâsı:**

Ben derim ki; Kureyşlilerin bina ettiği Kâbe, Hicretin 60. yılı sonunda Abdullah b. Zübeyr'in emirliğinin başlarında yanıncaya kadar devam etti. Bu Muâviye oğlu Yezîd yönetiminin sonlarındaydı. Yezîd'in adamları Abdullah b. Zübeyr'i, Kâbe'de kuşatma altına alınca Abdullah b. Zübeyr Kâbe'yi toprağa kadar yıktı. Sonra İbrâhim (a.s.)'ın temelleri üzerine tekrar bina etti. Hâcer-i

Scanned with CamScanner

Esved'i Kâbe'nin duvarının içine yerleştirdi. Doğuda ve batıda yere bitişik iki kapı yaptı. Nitekim teyzesi ve mü'minlerin anası Hz. Âişe'den (radıyallâhu anhâ) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in böyle söylediğini (bu arzusunu) işitmişti.

Emirliği süresince Haccac onu öldürene kadar böyle kaldı, daha sonra Abdulmelik b. Mervan'ın emriyle Haccac onu eski haline çevirdi.

[650] Nitekim Müslim de Sahih'inde Atâ'dan şöyle nakleder: Muâviye oğlu Yezîd zamanında Şam ordusu Kâbe'ye saldırdığında, Kâbe yanınca Abdullah b. Zübeyr onu o halde bıraktı. Hacc mevsimi insanlar gelince onları Şamlılara karşı kışkırtmak ve tahrik etmek istiyordu. İnsanlar gelince "Ey insanlar! Bana fikir verin. Kâbe'yi yıkıp yeniden mi inşa edeyim, yoksa zayıflayan kısımlarını mı yapayım?" dedi. İbn Abbâs (radıyallâhu anh): Aklıma bir fikir geldi. Bana göre onun zayıflayan yerlerini tamir etmen; insanların Müslüman olduğu dönemdeki Ev'i, halkın Müslüman olduğu dönemdeki taşları, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber gönderildiği dönemdeki taşları olduğu gibi bırakman daha uygundur." dedi. Ancak Abdullah b. Zübeyr: "Birinin evi yansa onu yenilemedikçe rahat etmez. Ya Rabbinizin evi için nasıl düşünürsünüz? Ben üç gün Rabbime istihare (hayırlı olanı dileme) yapıp sonra kararımı vereceğim." dedi. Abdullah b. Zübeyr üç gün sonra Kâbe'yi yıkma kararı aldı. Yeryüzüne gökten haberin ilk indiği yerin korunması konusunda insanlar birbirlerine girdiler. Sonunda bir adam çıktı ve Kâbe'den bir taş attı. Halk ona bir şey olmadığını görünce ona uyarak Kâbe'yi zemine kadar yıktı. İbn Zübeyr perdelerle örtülen direkler yaptı ve sonunda Kâbe'nin binasını yükseltti. İbn Zübeyr (Abdullah b. Zübeyr) şöyle dedi: Ben Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan, onun Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu işittim: *"Eğer insanlar küfürden yeni dönmüş olmasalardı ve Kâbe'yi yapmada bana destek olacak maddi imkânım olsaydı Hicr'i beş zîra içeri alır, ona insanların girdikleri bir kapıyla çıktıkları bir kapı yapardım."* İbn Zübeyr: Ben de harcayacak para buldum ve insanlardan da korkmuyorum, dedi. Sonra Hicr'e beş zîra ekledi. Kâbe'nin temeli belirince, halk ona uyarak üzerine binayı yaptı. Kâbe'nin uzunluğu 18 zîra idi. Genişletince bu uzunluk ona kısa geldi ve 10 zîra daha uzattı. Ona birinden girilip diğerinden çıkılan iki kapı yaptı.

Scanned with CamScanner

**Abdullah b. Zübeyr (radıyallâhu anh)'tan Sonra:**

Abdullah b. Zübeyr öldürülünce, Haccâc Abdülmelik'e durumu bildiren bir mektup yazdı ve Abdullah b. Zübeyr'in Kâbe'yi Mekkeli âdil kişilerin görüşleri doğrultusunda kurduğunu haber verdi. Abdülmelik ona: Biz Abdullah b. Zübeyr'in kirlettiği hiçbir şeyi kabul etmeyiz. Kâbe'nin uzunluğuna yaptığı eklemeye ise dokunma. Hicr'den arttırdığı kısmı binaya geri kat. Açtığı kapıyı da kapat, diye yazdı. Bunun üzerine Haccâc Kâbe'yi yıkarak eski haline döndürdü.[44]

Nesâî, Sünen'inde bunun sadece, Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklettiği hadis kısmını rivâyet etmiş, kıssayı zikretmemiştir.

Sünnet de Abdullah b. Zübeyr (radıyallâhu anh)'in yaptığını onaylıyordu. Zira Hz. Peygamber'in olmasını arzuladığı buydu. Fakat yeni Müslüman olup küfürden yeni dönmüş olmaları sebebiyle insanların kalplerinin bunu kabul etmemesinden korktu. Abdulmelik ise bu Sünnetten habersizdi ve bu yüzden Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den böyle rivâyet ettiğini öğrenince "Keşke onu olduğu gibi bıraksaydık" dedi.

[651] Nitekim Müslim, Abdullah b. Ubeyd'den şöyle nakleder: Haris, Abdulmelik b. Mervan'ın halifeliği esnasında delege olarak yanına gittiğinde Abdulmelik: Ben Ebû Hubeyb'in -yani Abdullah b. Zübeyr'in- Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan işittiğini iddia ettiği hadisi ondan işittiğini sanmıyorum, dedi. Haris: Evet, onu Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan ben de işittim, dedi. Abdulmelik: Ne dediğini işittin? diye sordu. Haris şöyle dedi: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Senin kavmin Kâbe'nin yapısından eksilttiler. Şirkten yeni dönmüş olmasalardı onların bıraktıklarını yapardım. Eğer benden sonra kavmin onu öyle bina etmek isterlerse gel de sana onların bıraktıklarını göstereyim."* buyurdu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona yedi zira'a yakın bir miktar gösterdi.

Bu, Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr'in rivâyetidir. Velîd b. Atâ'nın rivâyetinde ise şu ziyade vardır: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kâ'be'ye biri doğu-*

44 Müslim, 1333 (402). Nesâî (5/ 218) bunun sadece Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yapılan naklini rivâyet etmiştir.

Scanned with CamScanner

*da, diğeri batıda yere bitişik iki kapı yapardım. Kavminin onu neden yükselttiğini biliyor musun?"* buyurdu. Hz. Âişe hayır, deyince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Kendilerinin istedikleri dışında kimsenin oraya girmemesi için. Çünkü bir kişi Kâ'be'ye girmek istediğinde, tırmanıncaya kadar ona dokunmaz, tam gireceği zaman iterler, o da düşerdi."* Abdülmelik dedi ki: Ben Hâris'e de, "Sen Hz. Âişe'nin böyle dediğini duydun mu?" diye sormuştum, o da, evet demişti. Abdülmelik bir süre asâsıyla yere bir şeyler çizdikten sonra, "وددت أني تركت وما تحمل: Onu olduğu gibi bırakmak isterdim" dedi. Fakat bunu yapmadı.[45]

[652] Müslim, Ebû Kazea'dan şöyle nakleder: Abdülmelik b. Mervân Kâ'be'yi tavaf ederken "Allah Zübeyr'in oğlunu kahretsin. Mü'minlerin annesine yalan isnad ederek Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ona *"Ey Âişe, kavmin henüz küfürden yeni çıkmış olmasaydı Kâ'be'yi yıkar ve Hicr'den tarafa genişletirdim. Çünkü kavmin binayı eksik yaptılar"* dediğini haber verdiğini iddia ediyor" dedi. Bunun üzerine Haris b. Abdullah b. Ebî Rebîa: Öyle söyleme ey mü'minlerin emiri. Ben de mü'minlerin annesini böyle derken duydum, dedi. Abdulmelik: Bunu Kâbe'yi yıkmadan önce duysaydım, Abdullah b. Zübeyr'in yaptığı şekilde bırakırdım, dedi.[46]

Böylece bu hadisin mü'minlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya nisbeti kesin gibidir. Çünkü Esved b. Yezîd, Haris b. Abdullah b. Ebî Rebîa, Abdullah b. Zübeyr, Abdullah b. Muhammed b. Ebû Bekir ve Urve b. Zübeyr'in ondan birçok sahih yolla rivâyetiyle gelmiştir. Dolayısıyla bu hadis Abdullah b. Zübeyr'in yaptığının isabetli olduğunu göstermektedir. Gerçekten de Abdulmelik öylece bıraksaydı iyi olurdu. Fakat durum bu hale geldikten sonra bazı âlimler değiştirilmesini hoş karşılamamışlardır. Nitekim mü'minlerin emiri Harun Reşid -veya babası Mehdi- İmam Mâlik'e Kâbe'nin yıkılıp Abdullah b. Zübeyr gibi yaptırılmasını sormuş, İmam Mâlik de: Kâbe'yi hükümdarların oyuncağı yapma. Onu isteyenin istediği gibi yıkacağı hale getirme, demiştir. Bunu İyâz ve Nevevî nakletmişlerdir. En iyisini Allah bilir ya, ahir zamanda Habeşistan'dan çıkacak olan Zussuveykateyn (ince bacaklı) orayı yıkıncaya kadar da böyle kalacaktır.

45 Müslim, 1333 (404).

46 Müslim, 1333 (403) ; Ahmed b. Hanbel, 6/ 253, 262.

Scanned with CamScanner

[653] Nitekim Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan kanalıyla rivâyet ettikleri bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Kâbe'yi Habeşistan'dan çıkacak Zusseveykateyn yıkacak."*[47]

[654] İbn Abbâs (radıyallâhu anh) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Ben onu simsiyah, baldırlarının arasını açarak (veya baldırları eğri) yürür ve de Kâbe'nin taşlarını teker teker koparıyor halde görüyor gibiyim."* Bunu da Buhârî rivâyet etmiştir.[48]

[655] İmam Ahmed b. Hanbel, Müsned'inde Amr b. el-Âs (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Kabe'yi Habeşistanlı Zussuveykateyn (cılız bacaklı) tahrip eder, süslerini söker ve örtüsünü çıkarır. Ben kafasının ön kısmı kel ve bacağı eğri haliyle onun balta ve kazmasıyla Kâbe'ye vurur halini görür gibiyim."*[49]

Allahu A'lem bu, Ye'cüc ve Me'cüc'ün çıkmasından sonra olacaktır.

[656] Zîra Buhârî'nin, Sahih'inde, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ye'cüc ve Me'cüc'ün çıkmasından sonra da hacc ve umre yapılmaya kesinlikle devam edecek"*[50] buyurmuştur.

**İbrâhim (a.s) İle İsmail (a.s)'ın Duası:**

*"Ey Rabbimiz! Bizi sana teslim olanlardan kıl, neslimizden de sana teslim olan bir ümmet çıkar, bize ibadet usullerimizi göster, tevbemizi kabul et; zira, tevbeleri çokça kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin."* İmam Taberî der ki: Yani, "Bizi senin emirlerine mutlak teslim olan, emrine boyun eğen, itaat ve ibadette sana başkasını ortak koşmayanlardan eyle." Taberî daha sonra Abdulkerim'den şöyle nakleder: *"Bizi sana teslim olanlardan"* yani sana ihlas ve samimiyetle bağlananlardan *"kıl, neslimizden de sana teslim olan"* yani ihlas ve samimiyetle bağlanan *"bir ümmet çıkar."*

---

47 Buhârî, 1591; Müslim, 2909; Nesâî, 2/ 216; Ahmed b. Hanbel, 2/ 310; İbn Hibbân, 6751.

48 Buhârî, 1595; Ebû Ya'lâ, 2537; İbn Hibbân, 6852.

49 Ahmed b. Hanbel (2/ 220) ile -Mecmau'z-Zevâid'de (3/ 298) ifade edildiği gibi- Taberânî rivâyet etmişlerdir. Heysemî: Râvilerden İbn İshâk sika, fakat müdellistir, demiştir. Burada da an'an'lı rivâyet etmiştir. Fakat hadisin şahitleri vardır.

50 Buhârî, 1593; İbn Huzeyme, 2507; Ahmed b. Hanbel, 3/ 27, 64; İbn Hibbân, 6832.

Scanned with CamScanner

Taberî, Selâm b. Ebî Muti'den de şöyle nakleder: İbrâhim (a.s) ile İsmail (a.s) Allah'a teslim olmuş kimselerdi, fakat "Bizi sana teslim olanlardan kıl" diyerek Allah'tan, teslimiyette sebatı istediler. İkrime der ki: Onlar "Bizi sana teslim olanlardan kıl" deyince Allah (c.c) "İsteğinizi yerine getireceğim" buyurdu. "Neslimizden de sana teslim olan bir ümmet çıkar." deyince Allah (c.c) yine: "İsteğinizi yapacağım" buyurdu.

Süddî der ki: Onların *"neslimizden de sana teslim olan bir ümmet çıkar."* sözünden kasıtları Araplardı. İmam Taberî: Doğrusu, bu hem Arapları hem başkalarını kapsamaktadır. Çünkü İsrâiloğulları da İbrâhim (a.s)'ın soyundandır ve Allah (c.c) onlar hakkında: *"Mûsâ'nın kavminden hak ile doğru yolu bulan ve onun sayesinde âdil davranan bir topluluk vardır."* (A'râf, 159) buyurmuştur.

Ben derim ki: Süddî'nin sözü Taberî'nin söylediğini reddetmiyor. Çünkü İbrâhim ile İsmail'in özelde Arapları kastetmiş olmaları, başkaları için istememelerini gerektirmez. Ancak âyetin seyri (İbrâhim (a.s)'ın soyundan gelecek) Araplar hakkındadır. Bu yüzden daha sonra, *"Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin âyetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder. Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin."* demişlerdir. Kastedilen kişi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir ve *"Ümmîlere (Araplara) ... bir peygamber gönderen O'dur."* (Cuma, 2) buyruğunda ifade edildiği gibi Allah onu Araplara göndermiştir. Ama bu, *"De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim."* (A'râf, 158) buyruğundan ve başka kat'i delillerden dolayı, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kırmızı tenlilere ve siyahilere de gönderilmiş olmasını ortadan kaldırmaz.

İbrâhim (a.s) ile İsmail (a.s)'ın bu duaları, Allah'ın (c.c), mü'min ve müttaki kullarından haber verdiği şu duaya benzemektedir: *"(Ve o Rahmân'ın kulları): Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla ve bizi takvâ sahiplerine önder kıl! derler."* (Furkân, 74) Bu şeriatın teşvik ettiği bir duadır. Çünkü, Allah'a kulluk yapma isteğinin tamamlayıcı unsurlarından biri de soyundan yalnız 'hiçbir ortağı bulunmayan Allah'a kulluk eden kimselerin gelmesini arzulamaktır. Bu yüzden Allah (c.c) İbrâhim (a.s)'a "Ben seni insanlara önder yapacağım" diye haber verdiğinde İbrâhim (a.s) hemen "Benim soyumdan da (önderler kıl)" demiş, Allah ise "Benim ahdim zalim-

Scanned with CamScanner

lere erişmez" diye karşılık vermiştir. *"İbrâhim demişti ki: ...beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut!"* (İbrâhim, 35) âyetindeki duası da buradaki duasına benzemektedir.

[657] Nitekim Müslim'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan rivâyetine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ademoğlu öldüğünde şu üç şey dışında ameli kesilir: Sadaka-i câriye, faydalanılan ilim/bilgi ve kendisi için duâ eden sâlih bir evlât."*[51] buyurmuştur.

*"Bize ibadet usullerimizi (menasikena, 'nüsük'lerimizi) göster"* Mücâhid bunu: Kurbanların kesildikleri yerleri (veya kurban ibadetlerimizi) diye tefsir etmiştir. Atâ ve Katâde'den de böyle rivâyet edilmiştir.

Said b. Mansur, Mücâhid'den şöyle nakleder: İbrâhim (a.s) "Rabbimiz bizlere ibadet usullerimizi göster" deyince Cebrâil (a.s) geldi. Onu Beytullah'a götürüp, "Kabe'nin temellerini yükselt" dedi. İbrâhim (a.s) temelleri yükseltti ve binayı tamamladı. Cebrâil (a.s) elinden tutup onu Safa tepesine götürdü ve "bu Allah'ın şiarlarından (nişanelerinden) dir" dedi. Sonra onu Merve'ye götürdü ve "Bu Allah'ın şiarlarındandır" dedi. Sonra Mina'ya doğru götürdü. Akabe'ye vardıklarında İblis ağacın olduğu yerde ayakta duruyordu. Cebrâil (a.s) "Tekbir getir ve ona taş at" dedi. İblis oradan kaçıp Cemre-i Vusta'da (orta cemre) durdu. Cebrâil (a.s) ile İbrâhim (a.s) oradan geçerlerken Cebrâil (a.s) "Tekbir getir ve ona at" dedi. İbrâhim (a.s) tekbir getirip ona taş atınca İblis oradan da gitti. Mel'un İblis bu hareketleriyle hacc ibadetine bir şeyler katmaya çalıştı ama muvaffak olamadı. Cebrâil (a.s), İbrâhim (a.s)'ın elinden tutup onu Meş'ar-i Haram'a götürdü. Ona "Burası da Meş'ar-i Haram'dır, dedi. Sonra elinden tutup Arafat'a götürdü. Sonra ona "Sana gösterdiğim yerleri belledin mi?" dedi ve bunu üç defa tekrarladı. İbrâhim (a.s) da, Evet dedi. Ebû Miclez ve Katâde'den de böyle rivâyet edilmiştir.

Ebû Dâvûd Tayalisî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: İbrâhim (a.s)'a ibadet yerleri gösteriliyordu. Sa'y yerine geldiklerinde İblis göründü ve İbrâhim (a.s) ile yarışa girdi. Sonra Cebrâil (a.s) İbrâhim (a.s)'ı alıp Mina'ya götürdü ve "insanların konaklama yeri burasıdır" dedi. Akabe Cemre'sine ulaştıklarında şeytan tekrar göründü. İbrâhim yedi taş attı ve İblis

51 Müslim 1631; Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 38 ; Ebû Dâvûd, 3880; Tirmizî, 1376; Nesâî, 6/ 251; Ahmed b. Hanbel, 2/ 372; İbn Hibbân, 3016.

Scanned with CamScanner

kaçtı. Cemre-i Suğra'ya (küçük şeytan taşlama yeri) götürürken şeytan göründü ve İbrâhim (a.s) ona yedi taş attı ve şeytan kaçtı. Cebrâil (a.s) sonra onu Arafat'a götürdü ve "Öğrendin mi?" dedi.

**Sevgili Peygamberimizin (s.a.v.) Ben İbrâhim'in (a.s) Duasıyım Dediği Dua:**

رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ اٰيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٢٩﴾

*129. Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin âyetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder. Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin.*

**Tefsiri:**

Allah (c.c) bu âyette İbrâhim (a.s)'ın Harem bölgesinde yaşayacaklar için ettiği duanın devamını bildirmektedir. Burada İbrâhim (a.s) Allah'ın onlara kendilerinden, yani İbrâhim (a.s)'ın soyundan bir elçi göndermesini istiyor. İbrâhim (a.s)'ın bu duası ile Allah'ın (c.c) ezeldeki "Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ümmiler arasından seçip onlarla insanlardan ve cinlerden herkese peygamber olarak gönderme" ilâhi takdiri birbirine denk düşmüştür.

[658] Nitekim Ahmed b. Hanbel, İrbad b. Sariye kanalıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet eder: *"Ben Âdem (a.s) henüz toprakla karışık iken Allah'ın en son peygamberiydim. Size bunun başlangıcını da söyleyeyim; atam İbrâhim'in duası, İsa'nın müjdesi ve annemin gördüğü rüya. Bütün peygamberlerin anneleri de böyle rüya görürler."*[52]

[659] Yine İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Ümâme'den şöyle nakleder: Ben "Ya Rasûlallah! Senin bu işinin (peygamberliğinin) başlangıcı (kaynağı

52 Şahitleriyle birlikte sahihtir. Ahmed b. Hanbel, (4/ 127), Buhârî, et-Tarihu'l-Kebîr'de (6/ 68), İbn Hibbân (6404) ve İbn Ebî Âsım, es-Sünne'de (409) rivâyet etmişlerdir. Hâkim de (2/ 600) rivâyet edip sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî onun görüşüne katılmıştır. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (8/ 223) der ki: Ahmed b. Hanbel bunu birçok senetle rivâyet etmiştir. Onlardan birinin Said b. Süveyd dışındaki râvîlerinin tamamı sahih hadislerin râvîleridir. Onu da İbn Hibbân sika saymıştır.

Scanned with CamScanner

ve alametleri) nedir?" diye sordum. *"Ben atam İbrâhim'in duası ve İsa'nın müjdesiyim. Annem de kendinden bir nurun çıkıp Şam saraylarını aydınlattığını görmüş."* buyurdu.[53]

Yani Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ilk dile getiren ve insanlar arasında meşhur yapan İbrâhim (a.s)'dır. Sonra adı anılmaya ve şöhret kazanmaya devam etti. Nihâyet İsrâiloğullarının son peygamberi olan İsa (a.s) onun bizzat adını zikrederek şöyle dedi: *"Hatırla ki, Meryem oğlu İsa: Ey İsrâiloğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim, demişti."* (Saff, 6) Bu yüzden Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Ben İbrâhim'in duası ve İsa'nın müjdesiyim." demiştir.

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, "Annem de kendinden bir nurun çıkıp Şam saraylarını aydınlattığını görmüş." sözüne gelince; kimisine göre annesi bunu hamileyken rüyasında gördü. Bunu kavmine anlattı ve bu insanlar arasında yayıldı, meşhur oldu. Böylece (insanlar ve ortam) onun gelişine hazır hale getirildi. Nur'un özellikle Şam diyarına gitmesi ise dinin orada yerleşeceğine ve kök salacağına işarettir. Bu sebeple Şam diyarı (Suriye, Ürdün, Lübnan ve Filistin bölgesi) ahir zamanda İslâm'ın ve Müslümanların kalesi ve merkezi olacaktır. İsa (a.s) da Şam diyarının sınırları içinde yer alan Dımeşk'in doğusunda bulunan Ak Minare'ye inecektir.

[660] Buhârî ve Müslim'in rivâyet ettikleri bir hadiste de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Ümmetimden bir taife galip ve hak üzere olacak. Onları horlayanlar bir zarar veremeyecek ve karşı çıkanlar onlara bir şey yapamayacaklardır. Nihâyet Allah'ın emri (İslam'ın zaferi veya kıyâmet) onlar bu hal üzere iken gelecektir."*[54] Buhârî'nin rivâyetindeki ifade ise: "Onlar Şam'da iken" şeklindedir.[55]

---

53 Şahitleriyle birlikte sahihtir. Ebû Dâvûd Tayalisî 1140; Ahmed b. Hanbel, 5/ 262 ; İbn Sa'd, 1/ 102; Taberânî, 7729. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (8/ 22): Ahmed'in senedi sahihtir, demiştir. Bunun bir de şahidi bulunmaktadır ki onu Halid b. Mi'dan birçok sahabiden rivâyet etmiştir. Bunu Hâkim (2/ 600) ve Taberî (2075) rivâyet etmişlerdir. Senedi sahihtir. Nitekim İbn Kesir el-Bidaye'de şöyle demiştir (2/ 275): Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır.

54 Hadis 120. âyetin tefsirinde geçti.

55 Bu rivâyet mevkuftur (sahabi sözü). Buhârî bunu 3641. hadisin akabinde getirmiştir. Hâfız İbn Hacer, Fethu'l-Bârî'de (13 / 295) der ki: Nevevî şöyle demiştir: Bu taifenin

Scanned with CamScanner

*"Ey Rabbimiz! Onlara bir peygamber gönder."* Ebû Câfer'in naklettiğine göre Ebû Âliye şöyle demiştir: "Kasıt, Muhammed ümmetidir. İbrâhim (a.s)'a "Duan kabul oldu. Bu dünyanın sonunda olacak" denilmiştir. Süddî ve Katâde de böyle demişlerdir.

*"Onlara kitap ve hikmeti öğretecek"* buyruğunda kitaptan kasıt Kur'ân, hikmetten kasıt ise Sünnettir. Hasan-ı Basrî, Katâde, Mukâtil b. Hayyân, Ebû Mâlik ve başkaları böyle söylemişlerdir. Bir görüşe göre hikmetten kasıt, dini kavrayış ve anlayıştır. İki görüş arasında bir çelişki yoktur.

*"Onları temizleyecek."* Ali b. Ebî Talha'nın İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan rivâyet ettiğine göre temizlemekten kasıt Allah'a itaat ve ihlasa sevk etmektir.

Muhammed b. İshâk der ki: *"Onlara kitap ve hikmeti öğretecek"* yani onlara yapmaları için hayrı, sakınmaları için şerri öğretecek; itaat ettiklerinde Allah'ın onlardan razı olacağını bildirerek böylece insanların daha çok itaat ve ibadet etmelerini, Allah'ın gazabını çekecek masiyetlerden sakınmalarını sağlayacak.

*"Şüphesiz aziz ve hâkim sensin."* Yani hiçbir şeyin âciz bırakamadığı ve her şeye gücü yeten 'Aziz'; fiil ve sözlerinde büyük hikmet sahibi olup bilgisi, hikmeti ve adaletiyle her şeyi yerli yerine yerleştiren 'Hakim' sadece sensin.

---

mü'minlerin cesur, cihadda mahir, fakih, muhaddis, müfessir, emr-i bi'l-ma'ruf ve nehyi ani'l-münker yapan, zahid ve abid gibi mü'minlerin birçok kesiminin oluşturduğu bir topluluk olması mümkündür. Bunların tek bir beldede toplanmış olmaları da gerekmez. Aksine farklı beldelerde dağınık halde bulundukları gibi tek bir beldede bulunmaları mümkündür. Şu da ihtimallerden biridir: Yeryüzünün tamamında bu tür kimselerin sayısı gittikçe azalır ve sonunda bir beldede bir taife kalır." Nevevî'nin sözü bitti. Ben (İbn Hacer) derim ki: Hak üzere olanların sadece Şam'da bulunacakları gibi bir çıkarım yapmak doğru değildir. Çünkü mesela Sıffin vak'asında hak Hz. Ali (radıyallâhu anh) ile idi. Bu durumda hak üzere olanların bir kısmı onun yanında yer alanlar veya bir kısmı ise taraf tutmayanlar olur. O dönemde hak üzere olanların Şamlılar olduğunu ise kimse söylememiştir. Çünkü âlimler onda Hz. Ali'nin hak üzere olup Muâviye'nin ise içtihad edip hata yaptığında görüş birliği içindedirler. Haricilerle savaş hakkında gelen sahih hadiste de: "Onlarla iki taifeden hakka en yakını savaşacaktır" buyurulmuştur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

**İbrâhim'in Dininden Yüz Çevirenler:**

وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٣٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٣١﴾ وَوَصَّى بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى لَكُمُ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٢﴾

*130. İbrâhim'in dininden, kendini bilmezlerden başka kim yüz çevirir? And olsun ki, biz onu dünyada (elçi) seçtik, şüphesiz o âhirette de iyilerdendir.*

*131. Çünkü Rabbi ona: Müslüman ol, demiş, o da: Âlemlerin Rabbine boyun eğdim, demişti.*

*132. Bunu İbrâhim de kendi oğullarına vasiyet etti, Yakûb da: Oğullarım! Allah sizin için bu dini (İslâm'ı) seçti. O halde sadece Müslümanlar olarak ölünüz (dedi).*

**Tefsiri:**

Yüce Allah burada muvahhidlerin önderi Halil İbrâhim (a.s)'ın dinine aykırı olarak şirkler türeten ve peyda eden kâfirlerin yaptıklarını eleştiriyor. Çünkü İbrâhim (a.s) her şeyiyle Rabb'ini birledi ve O'ndan (c.c) başka hiçbir şeye ibadet ve dua etmedi, O'na (c.c) bir göz açıp kapaması kadar bile ortak koşmadı. Allah (c.c) dışındaki her türlü ilâhtan berîliğini ilan etti ve bu hususta kavmine karşı çıktı, hatta babasına ondan berî olduğunu ilan etti. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurur: *"...Dedi ki: Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım. Ben hanîf olarak, yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim."* (En'âm, 78-79) *"Bir zaman İbrâhim, babasına ve kavmine demişti ki: Ben sizin taptıklarınızdan uzağım. Ben yalnız beni yaratana taparım. Çünkü O, beni doğru yola iletecektir."* (Zuhruf, 26-27)

*"İbrâhim'in babası için af dilemesi, sadece ona verdiği sözden dolayı idi. Ne var ki, onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrâhim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi."* (Tevbe, 114)

Scanned with CamScanner

*"İbrâhim, gerçekten Hakk'a yönelen, Allah'a itaat eden bir önder idi; Allah'a ortak koşanlardan değildi. Allah'ın nimetlerine şükrediciydi. Çünkü Allah, onu seçmiş ve doğru yola iletmişti. Ona dünyada güzellik verdik. Muhakkak ki o, âhirette de salihlerdendir."* (Nahl, 120-122)

İşte bu ve benzer sebeplerden dolayı Allah (c.c) *"İbrâhim'in dininden kendini bilmezlerden başka kim yüz çevirir?"* buyurmuştur. Yani; Allah'ın dünyada hidâyet rehberi ve doğru yol göstericisi olarak seçtiği, küçüklüğünden onu halil yapana kadar hayatının tüm merhalelerinde seçkinlerden kıldığı, âhirette de mutlu Sâlihlerden yapacağı İbrâhim (a.s) gibi birinin yolundan ve inanç-hayat sisteminden; beyinsizliği ve tedbirsizliğiyle hakkı bırakıp bâtılı alan, böylece kendisine zulmedenden başka kim yüz çevirir, bundan başka kim ona karşı çıkar ve uzaklaşır? Böyle birinden başka kim İbrâhim (a.s)'ın bu yolunu, yaşam biçimini ve dinini bırakıp delâlet ve sapıklık yollarına girer? Bundan daha büyük akılsızlık var mıdır? Allah'ın (c.c) "Şirk gerçekten büyük bir zulümdür" buyurduğu gibi, bundan büyük zulüm var mıdır?"

Ebû Âliye ve Katâde derler ki: Bu âyet Yahudiler hakkında inmiştir. Allah (c.c) katından gelmemiş bir yol icat ettiler ve İbrâhim (a.s)'ın dinine aykırı şeylere tutundular. Bu görüşü Allah'ın (c.c) şu buyruğu doğrulamaktadır: *"İbrâhim, ne Yahudi, ne de Hıristiyan idi; fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir Müslüman idi; müşriklerden de değildi. İnsanların İbrâhim'e en yakın olanı, ona uyanlar, şu Peygamber (Muhammed) ve (ona) iman edenlerdir. Allah mü'minlerin dostudur."* (Âl-i İmrân, 67-68)

*"Hani Rabbi ona: Müslüman ol, demiş, o da: Âlemlerin Rabbine boyun eğdim, demişti."* Yani Allah (c.c) ona ihlas ve samimiyeti, teslim olmayı ve boyun eğmeyi emrettiğinde İbrâhim (a.s) buna hem hükmen uydu, hem de vakıada kendisi (a.s) teslim olan ve boyun eğenlerden oldu.

*"Bunu İbrâhim de kendi oğullarına vasiyet etti, Yakûb da: Oğullarım! Allah sizin için bu dini (İslâm'ı) seçti. O halde sadece Müslümanlar olarak ölünüz (dedi)."* İbrâhim (a.s) onlara ya "İbrâhim'in dinine uymaları ve bağlı kalmaları"nı tavsiye etmiştir veya "Alemlerin Rabbine teslim oldum" sözünü tavsiye etmiştir ve dolayısıyla zamir bu söze râcidir.

İbrâhim (a.s)'ın oğulları bu dine o kadar bağlıydılar ve o kadar seviyorlardı ki vefat edene kadar bunu muhafaza ettiler ve geride bıraktıkları

Scanned with CamScanner

oğullarına da İslâm üzere olmalarını öğütlediler. Nitekim Allah (c.c) başka bir yerde şöyle buyurur: *"(İbrâhim) bu sözü (kavmine haykırdığı tevhid kelimesini) ardından geleceklere devamlı kalacak bir miras olarak bıraktı ki, insanlar (onun dinine) dönsünler."* (Zuhruf, 28)

Seleften bazıları "يعقوبَ" kelimesinin sonunu "بنيه: oğullarına" kelimesine atfen (ötre yerine) üstün okudular. Buna göre İbrâhim (a.s) bu öğüt ve vasiyeti kendi oğullarına ve orada bulunan torunu İshâk oğlu Yakûb (a.s)'a yapmıştır. Kurtubî'nin naklettiğine göre Kuşeyri Yakûb (a.s)'ın İbrâhim (a.s) vefat ettikten sonra doğduğunu iddia etmiştir. Böylesi bir iddia sahih bir delile ihtiyaç duyar. Oysa, Allahu A'lem, zahire göre İshâk (a.s)'ın oğlu Yakûb, Halil İbrâhim (a.s) ile Sare hayattayken dünyaya gelmiştir. Çünkü şu âyet-i kerimedeki müjde her ikisi hakkındaydı: *"O esnada hanımı ayakta idi ve (bu sözleri duyunca) güldü. Ona da İshâk'ı, İshâk'ın ardından da Ya'kub'u müjdeledik."* (Hûd, 71) Buradaki "يعقوب" kelimesi 'cer harfinin atılması sebebiyle mansup' olarak okunmuştur. Yakûb onlar hayattayken dünyaya gelmeyecek olsaydı İshâk'ın soyu arasında zikredilmesinin fazla bir faydası olmazdı. Ayrıca Allah (c.c) *"Ona İshâk ve Ya'kub'u bağışladık. Peygamberliği ve kitapları, onun soyundan gelenlere verdik. Ona dünyada mükâfatını verdik. Şüphesiz o, âhirette de salihler (zümresin) dendir."* (Ankebût, 27) buyurmuş, başka bir âyette de *"Ona (İbrâhim'e), İshâk'ı ve fazladan bir bağış olmak üzere Ya'kub'u lutfettik."* (Enbiyâ, 72) buyurmuştur. Bu ise Yakûb (a.s)'ın İbrâhim (a.s) hayattayken dünyada olmasını gerektirmektedir. Hem de mukaddes kitaplarda ifade edildiği gibi Yakûb (a.s) Beyt-i Mukaddes'i inşa eden kişidir.

[661] Buhârî ve Müslim de Sahih'lerinde Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakletmişlerdir: Ben "Ya Rasûlallah! İlk bina edilen mescid hangisidir?" dedim, *"Mescid-i Haram"* buyurdu. "Sonra hangisi?" dedim, *"Beyt-i Makdis"* buyurdu. "İkisi arasında ne kadar bir zaman var?" dedim. *"Kırk yıl"* buyurdu...[56]

İbn Hibbân, Beyt-i Makdis'i inşa eden olarak düşündüğü Süleyman (a.s) ile İbrâhim (a.s) arasında kırk yıl bulunduğunu söylemiştir. Oysa Süleyman (a.s) onu sadece yıkıldıktan sonra yenilemiş ve süslemiştir. Bu İbn Hibbân'ın

56 Buhârî, 3366; Müslim, 520; Nesâî, 2/ 32; İbn Mâce, 753; Ahmed b. Hanbel, 5/ 150; İbn Hibbân, 1598.

Scanned with CamScanner

eleştirilen ve garip bulunan sözlerindendir. Çünkü İbrâhim (a.s) ile Süleyman (a.s) arasında iki bin yıldan fazla süre vardı. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Ayrıca, Yakûb (a.s)'ın oğullarına vasiyeti birazdan gelecek ve bu, İshâk'ın vasiyet edilenler arasında olduğunu göstermektedir.

*"Oğullarım! Allah sizin için bu dini (İslâm'ı) seçti. O halde sadece Müslümanlar olarak ölünüz (dedi)."* Yani hayatınızda iyilerden olun ve bu hal üzere devam edin ki Allah (c.c) size böyle ölmeyi lutfetsin. Çünkü kişi genellikle nasıl yaşadıysa öyle ölür ve nasıl öldüyse o hal üzere diriltilir. Kerem sahibi Allah'ın (c.c) daimi kanunudur ki; kim iyiliğe yönelirse Allah (c.c) onu yapmaya muvaffak kılar ve kendisine kolaylaştırır. Kim salih bir amele niyet ederse Allah (c.c) onda sebat ettirir.

[662] Bahsettiğimiz husus şu sahih hadisle çelişmez: *"Sizden biri -ya da bir adam- cehennem ehlinin amelini işler, cehennem ile arasında sadece bir arşın ya da bir kulaç mesafe kalır. Bu arada yazgı galip gelir, o da cennet ehlinin amelini işler ve cennete girer. Bir adam da cennet ehlinin amelini işler, cennet ile arasında sadece bir arşın ya da bir kulaç mesafe kalır. Bu arada yazgı galip gelir, o da cehennem ehlinin amelini işler ve cehenneme girer."*[57] Bununla çelişmez; çünkü hadisin bazı rivâyetlerindeki ifade şöyledir:

[663] *"Bir kimse insanların müşahede edebildiği davranışları bakımından cennetliklerin amelini işler"* ve *"Bir kimse de insanların müşahede edebildiği davranışları bakımından cehennemliklerin amelini işler."*[58] Allah (c.c) da başka bir âyet-i kerimede şöyle buyurur: *"Elinde bulunandan verenin, Allah'a karşı gelmekten sakınanın, en güzel olan "Allah'ın birliği"ni kabul edenin işlerini kolaylaştırırız. Cimrilik eden, kendini Allah'tan müstağni sayan, en güzel sözü yalanlayan kimsenin de güçlüğe uğramasını kolaylaştırırız."* (Leyl, 5-10)

57 Buhârî, 6594, 7454; Müslim, 2643; Ahmed b. Hanbel, 1/ 382; İbn Hibbân, 1674. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan.

58 Buhârî, 2898; Müslim, 112; Ahmed b. Hanbel, 335; İbn Hibbân, 6175. Sehl b. Sa'd'dan (radıyallâhu anh).

Scanned with CamScanner

**Yakûb (a.s)'ın Vefat Ederken Oğullarına Vasiyeti Yine İslâm'dı:**

أَمْ كُنتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَٰهَكَ وَإِلَٰهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَٰهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٣﴾ تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٤﴾

*133. Yoksa Ya'kub'a ölüm geldiği zaman siz orada mı idiniz? O zaman (Ya'kub) oğullarına: Benden sonra kime kulluk edeceksiniz? demişti. Onlar: Senin ve ataların İbrâhim, İsmail ve İshâk'ın ilâhı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz; biz ancak O'na teslim olmuşuzdur, dediler.*

*134. Onlar bir ümmetti, gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizindir. Siz onların yaptıklarından sorguya çekilmezsiniz.*

**Tefsiri:**

Allah (c.c) hem İsmail (a.s)'ın torunu müşrik Araplara, hem de İbrâhim (a.s)'ın oğlu İshâk (a.s)'ın oğlu Yakûb (a.s)'ın torunu kâfir İsrâiloğullarına karşı hüccet olarak, Yakûb (a.s)'ın da vefat ederken oğullarına sadece Allah'a (c.c) ibadet edip O'na hiçbir şeyi ortak koşmamayı vasiyet ettiğini haber vermektedir: *"Benden sonra kime kulluk edeceksiniz? demişti. Onlar: Senin ve ataların İbrâhim, İsmail ve İshâk'ın ilâhı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz; biz ancak O'na teslim olmuşuzdur, dediler."*

Âyetteki *"Ataların İbrâhim, İsmail ve İshâk"* ifadesi tağlib (genelleme) dir. Çünkü İsmail Yakûb (a.s)'ın amcasıdır. Nehhas da: Araplar amcaya da baba/ata derler, demiştir. Bunu Kurtubî nakleder.

Ebû Bekir (radıyallâhu anh) gibi, dedeyi baba gibi sayıp onu kardeşlerin mirastan almasına engel yapan ilim erbabı, bu âyeti delil getirmiştir. İmam Buhârî de İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile Abdullah b. Zübeyr'den yaptığı nakle dayanarak Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'ın görüşünü böylece ortaya koyduktan sonra: Hiç kimse bunda ona muhalefet etmemiştir, demiştir. Mü'minlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ) bu görüştedir. Hasan-ı Basrî, Tâvûs ve Atâ da böyle

Scanned with CamScanner

demişlerdir. İmam Ebû Hanîfe ile selef ve haleften pek çok âlimin görüşü de budur.

İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve meşhur rivâyete göre İmam Ahmed b. Hanbel ise o hisseyi dedeyle kardeşlerin bölüşeceklerini söylemişlerdir. İmam Mâlik bunu Ömer, Osman, Ali, İbn Mes'ud, Zeyd b. Sabit (Allah hepsinden razı olsun) ile selef ve haleften bir grup ilim erbabından rivâyet etmiştir. İmam Ebû Hanîfe'nin iki talebesi Ebû Yusuf ile Muhammed b. Hasan da bunu tercih etmişlerdir. Bu konu başka yerde işlenecektir.

*"Tek Allah'a kulluk edeceğiz."* Yani biz O'nu tek ilâh/mâbud tanır, hiçbir şeyi ona ortak koşmayız. "Biz ancak O'na teslim olmuşuzdur." İtaat etmiş ve boyun eğmişizdir. Nitekim yüce Allah *"Göklerde ve yerdekiler, ister istemez O'na teslim olduğu halde onlar Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar? Halbuki O'na döndürüleceklerdir."* (Âl-i İmrân, 83) buyurur. Şeriatları çeşit çeşit, yol ve tarzları farklı farklı olsa da İslâm, bütün peygamberlerin dinidir. Nitekim Allah (c.c) *"Senden önce hiçbir Rasûl göndermedik ki ona: "Benden başka İlâh yoktur; şu halde bana kulluk edin" diye vahyetmiş olmayalım."* (Enbiyâ, 25) buyurmuştur. Bu konuda âyet ve hadisler pek çoktur.

[664] Hadislerden biri Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in *"Biz nebîler anaları ayrı kardeş gibiyiz. Dinimiz birdir."*[59] hadisidir.

*"Onlar bir ümmetti, gelip geçti."* "خلتْ" gelip geçti demektir. *"Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizindir."* Yani siz kendinize fayda verecek ameller işlemediğiniz taktirde geçmişteki peygamber ve salih atalarınız, onların soyundan olmanızdan dolayı size hiçbir fayda veremeyecekler. Çünkü onların yaptıkları ameller onların, sizin amelleriniz ise sizindir. *"Siz onların yaptıklarından sorguya çekilmezsiniz."*

Ebû Âliye, Rebî' ve Katâde'ye göre, "Onlar bir ümmetti" cümlesinde kastedilenle İbrâhim, İsmail, İshâk, Yakûb ve torunlarıdır.

[665] Bir hadiste bu mânâda şöyle buyurulmuştur: *"Kimin ameli onu geride bırakırsa soyu onu öne geçirmez."*[60]

---

59 Buhârî, 3443; Müslim, 3365; Ahmed b. Hanbel, 2/ 319; İbn Hibbân, 6194. Tam metni şöyledir: "Peygamberler anaları ayrı kardeş gibidirler. Anneleri farklı, dinleri birdir."

60 Müslim, 2699; Ahmed b. Hanbel, 2/ 252; Ebû Dâvûd, 4946; Tirmizî, 1425; İbn Mâce, 225. Ebû Hureyre kanalıyla rivâyet edilen bu hadis-i nebevi, "Kim bir mü'minin dünya-

Scanned with CamScanner

**Hidâyet İbrâhim'in Hanif Dinine Uymaktadır:**

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ تَهْتَدُوا ۗ قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٣٥﴾

*135. (Yahudiler ve Hıristiyanlar Müslümanlara:) Yahudi ya da Hıristiyan olun ki, doğru yolu bulasınız, dediler. De ki: Hayır! Biz, hanîf halde İbrâhim'in dinine uyarız. O, müşriklerden değildi.*

**Tefsiri:**

Muhammed b. İshâk, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: Abdullah b. Surya el-A'ver, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: "Doğru yol sadece bizim yolumuzdur. Ey Muhammed! Bize uy ki doğru yolu bulmuş olasın." dedi. Hıristiyanlar da böyle söylediler. Bunun üzerine Allah (c.c) *"Yahudi ya da Hıristiyan olun ki, doğru yolu bulasınız, dediler."* buyruğunu indirdi.

*"De ki: Hayır!"* Yani biz sizin çağırdığınız Yahudiliği de Hıristiyanlığı da istemiyoruz. Bilakis *"Biz hanîf olarak İbrâhim'in dinine uyarız."*

"Hanif olarak"; dosdoğru bir şekilde demektir. Muhammed b. Ka'b el-Kurazî ile İsa b. Cariye böyle demişlerdir. Hasif, Mücâhid'den "ihlaslı ve samimi" mânâsına geldiğini rivâyet etmiştir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan "haccederek" diye tefsir ettiğini nakleder. Hasan-ı Basrî, Dahhâk, Atiyye ve Süddî de böyle söylemişlerdir. Ebû Âliye: Hanif; namazında Kâbe'ye yönelen ve gücü yettiği taktirde oraya gidip haccetme vazifesinin olduğuna inanan kişidir, demiştir. Mücâhid ile Rebî' b. Enes 'hanif olarak' ifadesini 'tâbi olarak ve uyarak' diye tefsir etmişlerdir. Ebû Kılâbe de: Hanif, baştan sona tüm peygamberlere iman eden kişidir, demiştir. Katâde: Haniflik Allah'tan başka hiçbir İlâh bulunmadığına şehâdet etmektir, demiştir. Buna anneler, kızlar, teyzeler ve halalarla evlenmeyi haram bilmek, Allah'ın haramlarını kabul etmek ve Sünnet olmak da girer.

---

daki bir sıkıntısını giderirse" cümlesiyle başlamakta, sonu "Kimin ameli... "ile bitmektedir. Müellif bunu, sahabi veya tabiin sözü olduğunu çağrıştıran bir kelimeyle (eser) ifade etmiştir. Çünkü hadisçilerin ve fıkıhçıların çoğu eser'le, tabiin veya sahabi hakkında gelen rivâyeti kastederler (biz de tercümede eser yerine hadis dedik).

Scanned with CamScanner

قُولُوٓا۟ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَآ أُنزِلَ إِلَىٰٓ إِبْرَٰهِـۧمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ وَٱلْأَسْبَاطِ وَمَآ أُوتِىَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَآ أُوتِىَ ٱلنَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ ۖ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٦﴾

*136. Biz, Allah'a ve bize indirilene; İbrâhim, İsmail, İshâk, Ya'kub ve esbâta indirilene, Mûsâ ve İsa'ya verilenlerle Rableri tarafından diğer peygamberlere verilenlere, onlardan hiçbiri arasında fark gözetmeksizin inandık ve biz sadece Allah'a teslim olduk, deyin.*

**Tefsiri:**

Allah (c.c) mü'min kullarını peygamberi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e indirdiklerine ayrıntılı, daha önceki peygamberlere indirdiklerine de genel olarak inanmaya yönlendiriyor. Bazı peygamberlerin adlarını anarken, diğerlerini zikretmiyor. Onların hiçbiri arasında bir ayrım gözetmeyip aksine hepsine iman etmeyi, Allah'ın (c.c) haklarında şöyle buyurduğu kimselerden olmamayı emrediyor: *"Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler ve (inanma hususunda) Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyip "Bir kısmına iman ederiz ama bir kısmına inanmayız" diyenler ve bunlar (iman ile küfür) arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu; işte gerçekten kâfirler bunlardır..."* (Nisâ, 150-151)

[666] İmam Buhârî, Ebû Seleme'den, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediğini rivâyet eder: "Yahudiler Tevrat'ı İbranice okuyup Müslümanlara Arapça açıklıyorlardı. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Kitap ehli'ni ne tasdikleyin ne de yalanlayın. Sadece, 'Biz Allah'a ve bize indirilene... inandık' deyin"* buyurdu.[61]

[667] Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle rivâyet eder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazından önce kıldığı iki rek'at namazda (fatihadan sonra) en çok *"Biz, Allah'a ve bize indirilene; İbrâhim, İsmail, İshâk, Ya'kub ve esbâta indirilene.. inandık... deyin"* âyetiyle (bu âyet), *"İsa, onlardaki inkârcılığı sezince: Allah yolunda bana yardımcı olacaklar kimlerdir? dedi. Havârîler: Biz, Allah yolunun yardımcıları-*

61 Buhârî, 4485; Nesâî, Sünen-i Kübra, 11387; Beğavî, et-Tefsir, 92.

Scanned with CamScanner

*yız; Allah'a inandık, şahit ol ki bizler Müslümanlarız, cevabını verdiler."* (Âl-i İmrân, 52) âyetini okurdu.[62]

*"Esbat"* hakkında Ebû Âliye, Rebî' ve Katâde şöyle demişlerdir: Esbat (sıbt'ın çoğulu) Yakûb (a.s)'ın on iki oğludur. Her birinden kalabalık bir insan topluluğu meydana gelmiş ve hepsine esbat denmiştir. Halil b. Ahmed ve başka bir takım kimseler: İsmailoğullarında (Araplarda) kabile ne ise İsrâiloğullarında da sıbt (çoğulu: esbat) odur, demişlerdir. Zemahşerî, Keşşaf'ta: Esbat Yakûb (a.s)'ın torunları, on iki oğlunun evlatlarıdır, demiştir. Fahreddin Râzî bunu ondan nakledip onaylamış ve itiraz etmemiştir. İmam Buhârî de: Esbat, İsrâiloğullarının kabileleridir, demiştir. Esbattan burada kastedilen İsrâiloğullarından türeyen halklar ve onlardan Allah'ın (c.c) kendilerine vahiy indirdiği kimselerdir. Nitekim Mûsâ (a.s) kavmine şöyle demişti: *"Ey kavmim! Allah'ın size (lutfettiği) nimetini hatırlayın: Zîra O, içinizden peygamberler çıkardı ve sizi hükümdarlar kıldı. Âlemlerde hiçbir kimseye vermediğini size verdi."* (Mâide, 20) Allah (c.c) yine: *"Biz İsrâiloğullarını oymaklar halinde on iki kabileye ayırdık."* (A'râf, 160) buyurmuştur.

Kurtubî der ki: Esbat (أسباط) kelimesi peş peşe mânâsına gelen sebt (سَبْط)'ten gelmedir. Dolayısıyla esbat peş peşe gelen topluluklar mânâsına gelir. Aslının ağaç mânâsına gelen "سَبَط" olduğu da söylenmiştir ki bu durumda kelime "ağaç gibi kalabalık topluluk" mânâsını ifade eder. Bunun tekili de "سَبْطَة"dır. Zeccâc der ki: Aslının bu olduğunu sana, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan gelen şu rivâyet ifade eder: Şu on tanesi dışında tüm peygamberler İsrâiloğullarındandır: Nûh, Hûd, Sâlih, Şuayb, İbrâhim, Lut, İshâk, Yakûb, İsmail ve Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem). Kurtubî der ki: Sıbt, asılları tek bir şeye dönen topluluk ve kabile demektir.

Katâde şöyle der: Allah (c.c) âyette mü'minlere, kendisine inanmalarını, tüm kitaplarını ve peygamberlerini tasdik etmelerini emretmektedir. Süleyman b. Habib der ki: Biz Tevrat ve İncil'e iman etmek, fakat onlardakilerle amel etmemekle emrolunduk.

[668] Nitekim İbn Ebî Hâtim'in, Ma'kil b. Yesar'dan rivâyetine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Tevrat, Zebûr ve İncil'e iman edin. Amel etmenize izin verilen kitapsa, Kur'ân olsun."*[63]

62 Müslim, 727; Ebû Dâvûd, 1259; Nesâî, Sünen-i Kübra, 11016, 11158.

63 Senedinde Ubeydullah b. Ebû Humeyd vardır. Zehebî, Mizan'da (3/ 5 / 5354) şöyle

Scanned with CamScanner

**Eğer Yüz Çevirirlerse..:**

فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدِ اهْتَدَوْا ۖ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ ۖ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣٧﴾ صِبْغَةَ اللَّهِ ۖ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً ۖ وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ ﴿١٣٨﴾

*137. Eğer onlar da sizin inandığınız gibi inanırlarsa doğru yolu bulmuş olurlar; dönerlerse mutlaka ayrılığa düşmüş olurlar. Onlara karşı Allah sana yeter. O işitendir, bilendir.*

*138. Allah'ın (verdiği) rengiyle boyandık. Allah'tan daha güzel rengi kim verebilir? Biz ancak O'na kulluk ederiz (deyin).*

**Tefsiri:**

Allah (c.c) buyuruyor ki: *"Eğer onlar da"* yani Ehl-i kitap'tan ve başkalarından kâfirler *"sizin inandığınız gibi inanırlarsa"* yani siz mü'minler gibi Allah'ın bütün kitaplarına ve peygamberlerine iman eder, onlar arasında hiçbir ayrım yapmazlarsa *"hidâyete ermiş olurlar."* Hakikate ulaşmış ve doğru yolu bulmuş olurlar. *"Ama"* aleyhlerinde bunca delil bulunduktan sonra, haktan bâtıla *"dönerlerse mutlaka ayrılığa düşmüş olurlar. Onlara karşı Allah sana yeter."* Allah (c.c) sana yardım edecek ve onlara karşı galip ve muzaffer kılacaktır. *"O işitendir, bilendir."*

İbn Ebî Hâtim, Ziyad b. Yunus'tan şöyle nakleder: Nâfi' b. Ebû Nuaym bize anlatırken "Halifelerden biri bana Osman b. Affan (radıyallâhu anh)'ın mushaf'ını gönderdi." deyince ben: İnsanlar, Osman öldürülürken mushafının kucağında olduğunu ve kanın *"Onlara karşı Allah sana yeter. O işitendir, bilendir."* âyeti üzerine aktığını söylüyorlar? dedim. Nâfi': Ben âyet üzerindeki kanı üzerinden uzun bir süre sonra gözlerimle gördüm, dedi.

**Allah'ın (c.c) Boyası:**

*"Allah'ın (verdiği) rengiyle boyandık."* Dahhâk, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan onun, Allah'ın rengini Allah'ın dini diye tefsir ettiğini nakletmiştir. Mücâhid, Ebû Âliye, İkrime, İbrâhim en-Nehaî, Hasan-ı Basrî, Katâde,

demiştir: Buhârî: Hadisi münkerdir; Nesâî; Metruktur, Ahmed b. Hanbel: İnsanlar onun rivâyetlerini almadılar; Duhaym: Zayıftır; Buhârî: Ebû Melih'ten garip rivâyetler yapar, demişlerdir. Bu da Ebû Melih'ten rivâyeti olduğuna göre hadis çok zayıftır.

Scanned with CamScanner

Dahhâk, Abdullah b. Kesir, Atiyye el-Avfî, Rebî' b. Enes ve Süddî'den de böyle rivâyet edilmiştir.

"صبغة الله"ın mansup oluşu, bazılarına göre "فطرة الله: Allah'ın yaratışı"nda olduğu gibi "İğra" (muhatabı -mukadder bir fiille-bir şeye bağlı kalmaya teşvik) yoluyladır. Yani Allah'ın boyasına bağlı kalın. Onu sakın terk etmeyin (yani gizli bir İlzemu: bağlı kalın, fiil-i emr'i vardır). Bazıları bunun "ملة إبراهم: *İbrâhim'in milleti*"nden bedel olduğunu söylemişlerdir. Sibeveyh'e göre ise "آمنا بالله: Allah'a iman ettik" fiilinden te'kid edici masdardır ki bunun benzeri (Rûm sûresi, 6'daki) "وعدَ الله: Allah'ın vaadi"ndeki va'd kelimesidir.

[669] Nitekim İbn Ebî Hâtim ile İbn Merdûyeh'in Said b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakletmişlerdir: Allah'ın nebîsi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İsrâiloğulları "Ey Mûsâ, senin Rabbin boya yapar mı?" diye sordular. Mûsâ (a.s) "Allah'tan korkun" dedi. Bunun üzerine Allah (c.c) şöyle seslendi: "Ey Mûsâ, sana Rabbin boya yapar mı? diye sordular. Onlara söyle, evet ben tüm renkleri; kırmızı, beyaz ve siyahı boyarım. Renklerin hepsi benim boyamamdır."*[64] Allah (c.c), peygamberi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e de *"Allah'tan daha güzel rengi kim verebilir? Biz ancak O'na kulluk ederiz (deyin)."* âyetini inzal buyurdu. İbn Merdûyeh'in rivâyetinde bu şekilde merfu (peygamber sözü) olarak geçmektedir. İbn Ebî Hâtim'in rivâyetinde ise bu mevkuftur ki eğer senedi sahihse böyle olması daha kuvvetli ihtimaldir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

**Ehl-i Kitab'a Cevaplara Devam:**

قُلْ أَتُحَآجُّونَنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ۖ وَلَنَآ أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ ۖ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ ﴿١٣٩﴾ أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ ۗ قُلْ أَأَنتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللَّهُ ۗ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن كَتَمَ شَهَادَةً عِندَهُ مِنَ اللَّهِ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٠﴾ تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ ۖ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ ۖ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤١﴾

64 Merfu olarak sahih değildir. Zira Ebû Şeyh, el-Azame'de (140) İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın sözü, Ebû Nuaym da Hilye'de (4/ 276) Said b. Cübeyr'in sözü olarak rivâyet etmişlerdir. Her hâlükarda haberin kaynağı Ehl-i kitap'tır.

Scanned with CamScanner

*139. De ki: Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbiniz olduğu halde, O'nun hakkında bizimle tartışmaya mı girişiyorsunuz? Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız da size aittir. Biz O'na gönülden bağlananlarız.*

*140. Yoksa siz, İbrâhim, İsmail, İshâk, Ya'kub ve esbâtın Yahudi, yahut Hıristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz? De ki: Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı? Allah tarafından kendisine (bildirilmiş) bir şahitliği gizleyenden daha zalim kim olabilir? Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.*

*141. Onlar bir ümmetti; gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerine, sizin kazandıklarınız da size aittir. Siz onların yaptıklarından sorguya çekilmezsiniz.*

**Tefsiri:**

Allah (c.c), peygamberini müşriklerle tartışmayı bırakmaya yönlendirerek buyuruyor ki: *"De ki: Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbiniz"* hem sizde hem bizde tasarrufta bulunan, sadece kendisine kulluk edip hiçbir şeyi ortak koşmamaya, ibadeti sadece ona has kılmaya layık olan *"olduğu halde bizimle tartışmaya mı girişiyorsunuz?"* Yani Allah'ı birleme, O'na karşı ihlas ve samimiyet, boyun eğme, emirlerine uyup yasaklarından kaçınma hususunda bizimle tartışıyor musunuz? *"Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız da size aittir."* Yani bizim sizinle, sizin de bizimle hiçbir alakanız yoktur. Allah'ın (c.c) başka âyetlerde buyurduğu gibi: *"(Rasûlüm!) onlar seni yalanlarlarsa de ki: Benim işim bana, sizin işiniz de size aittir. Siz benim yaptığımdan uzaksınız, ben de sizin yaptığınızdan uzağım."* (Yunus, 41) *"Eğer seninle tartışmaya girerlerse de ki: "Bana uyanlarla birlikte ben kendimi Allah'a teslim ettim." Ehl-i kitaba ve ümmîlere de: "Siz de Allah'a teslim oldunuz mu?"de. Eğer teslim oldularsa doğru yolu buldular demektir. Yok eğer yüz çevirdilerse sana düşen, yalnızca duyurmaktır. Allah kullarını çok iyi görmektedir."* (Âl-i İmrân, 20) *"Kavmi onunla (İbrâhim'le) tartışmaya girişti. Onlara dedi ki: Beni doğru yola iletmişken, Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz? Ben sizin O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkmam. Ancak, Rabbimin bir şey dilemesi hariç. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ ibret almıyor musunuz?"* (En'âm, 80) *"Allah kendisine mülk (hükümdarlık ve zenginlik) verdiği için şımararak Rabbi hakkında İbrâhim ile tartışmaya gireni (Nemrut'u) görmedin mi!"* (Bakara, 258)

Scanned with CamScanner

*"Biz O'na gönülden bağlananlarız."* Sizin bizimle hiçbir alakanız olmadığı gibi bizim de sizinle hiçbir alakamız yoktur ve biz ona gönülden bağlananlarız. Yani ibadet ve yönelişimizi yalnız O'na yaparız.

Sonra Allah (c.c) onların İbrâhim (a.s) ile ardından anılan peygamberlerine kendi milletlerinden, Yahudi veya Hıristiyan olduğu iddialarını reddediyor ve şöyle buyuruyor: *"De ki: Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı?"* Yani elbette Allah daha iyi bilir. O ise mesela *"İbrâhim, ne Yahudi, ne de Hıristiyan idi; fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir Müslüman idi; müşriklerden de değildi..."* (Âl-i İmrân, 67 vd) ile sonraki âyetlerde olduğu gibi bunların ne Yahudi ne Hıristiyan olduklarını bildirmiştir.

*"Allah tarafından kendisine (bildirilmiş) bir şahitliği gizleyenden daha zalim kim olabilir?"* Hasan-ı Basrî der ki: Onlar kendilerine gelen kitaplarda "Allah katında tek dinin İslâm, Muhammed'in Allah Rasûlü, İbrâhim, İsmail, İshâk, Yakûb ve torunlarının Yahudilerden ve Hıristiyanlardan uzak olduklarını" okuyorlardı. Allah (c.c) bu konuda şahitlik etmiş ve onlar bunu Allah (c.c) adına kendi içlerinde ikrar etmişlerdi. Sonra ise yanlarındaki bu ilâhi şahitliği gizlediler. *"Allah yaptıklarınızdan gafil değildir."* cümlesi büyük bir tehdit ve uyarıdır. Yani Allah'ın (c.c) bilgisi yaptıklarınızı çepeçevre kuşatmıştır ve size bunun cezasını verecektir.

Allah (c.c) daha sonra şöyle buyuruyor: *"Onlar bir ümmetti; gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerine, sizin kazandıklarınız da size aittir."* Yani; onların yapıp ettikleri onlara, sizin yapıp ettiğiniz sizedir. *"Siz onların yaptıklarından sorguya çekilmezsiniz."* Onların yoluna uymadığınız taktirde de onların soyundan olmanız size hiçbir fayda vermeyecek. Onlar gibi Allah'ın emirlerine boyun eğmedikçe, müjdeci ve uyarıcı olarak gönderilen peygamberlerin yolunu takip etmedikçe, sırf onların soyundan gelmenize aldanmayın. Çünkü tek bir peygamberi inkâr eden, diğer peygamberleri de inkâr etmiş olur. Özellikle bu peygamber, peygamberlerin efendisi, Rasûllerin sonuncusu, âlemlerin Rabbinin tüm insanlara ve cinlere gönderdiği peygamber ise -Allah'ın salât ve selâmı onun ve diğer tüm peygamberlerin üzerine olsun-...

Scanned with CamScanner

**Kıblenin Kâbe'ye Çevrilmesi:**

سَيَقُولُ السُّفَهَآءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّاهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا ۚ قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ۚ يَهْدِي مَنْ يَشَآءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٤٢﴾ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ۗ وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنتَ عَلَيْهَآ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّن يَنقَلِبُ عَلَى عَقِبَيْهِ ۚ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ ۗ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤٣﴾

*142. İnsanlardan bir kısım beyinsizler: Yönelmekte oldukları kıblelerinden onları Çeviren nedir? diyecekler. De ki: Doğu da batı da Allah'ındır. O dilediğini doğru yola iletir.*

*143. İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Rasûl'ün de size şahit olması için sizi mutedil bir ümmet kıldık. Senin (arzulayıp da şu anda) yönelmediğin kıbleyi (Kâbe'yi) biz ancak Peygamber'e uyanı, ökçeleri üzerinde geri dönenden ayırt etmemiz için kıble yaptık. Bu, Allah'ın hidâyet verdiği kimselerden başkasına elbette ağır gelir. Allah sizin imanınızı asla zayi edecek değildir. Zîra Allah insanlara karşı şefkatli ve merhametlidir.*

**Tefsiri:**

Burada "beyinsizler"den müşriklerin, Arap müşriklerin kastedildiği söylenmiştir. Bu, Zeccâc'ın görüşüdür. Diğer görüşe göre bunlar Yahudi hahamlardır. Bunu da Mücâhid söylemiştir. Başka bir görüşe göre ise münâfıklardır ki onu da Süddî söylemiştir. Allahu A'lem, âyet bu üç kesimin hepsini kapsamaktadır.

[670] İmam Buhârî, Berâ b. Âzib (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Beyt-i Makdis'e (Kudüs'e) doğru on altı ya da on yedi ay namaz kıldı. Ancak kıblesinin Ka'be olmasını arzuluyordu. Bir defasında ikindi namazını kıldı. Onunla birlikte bir cemaat de

Scanned with CamScanner

namaz kıldı. Hz. Peygamber'le (sallallâhu aleyhi ve sellem) namaz kılan insanlardan biri Mescid-i Nebevî'den dışarı çıkıp başka bir mescide gitti. O esnada mesciddeki cemaat rükû halinde idi. Onlara 'Allah'a yemin ederim ki Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Mekke'ye doğru namaz kıldım,' dedi. Bunun üzerine cemaat Ka'be'ye doğru döndü."[65] Hadisi bu senetle sadece İmam Buhârî rivâyet etmiştir. İmam Müslim ise başka senetle rivâyet etmiştir.

[671] Muhammed b. İshâk, yine Berâ'dan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazı Beyt-i Makdis'e yönelerek kılıyor, fakat sık sık bakışlarını göğe çevirerek Allah'ın emrini bekliyordu. Nihâyet Allah (c.c) *"(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir."* (Bakara, 144) âyetini nazil etti. Müslümanlardan biri "Kıblemiz Kâbe'ye çevrilmeden evvel bizden ölenlerle Beyt-i Makdis'e doğru kıldığımız namazlarımızın durumunu bilseydik" dedi. Bunun üzerine de Allah (c.c) *"Allah sizin imanınızı asla zayi edecek değildir..."* âyetini nazil buyurdu.[66]

[672] İbn Ebî Hâtim, Berâ'dan (radıyallâhu anh) şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Beyt-i Makdis'e doğru on altı veya on yedi ay namaz kıldı. Ancak kıblesinin Kâbe'ye çevrilmesini arzuluyordu. Sonunda Allah (c.c) *"(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz.... Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir."* (Bakara, 144) âyetini indirdi. Böylece Müslümanların kıbleleri Kâbe'ye çevrildi. Beyinsiz kimseler olan Yahudiler "Yönelmekte oldukları kıblelerinden onları Çeviren nedir?" dediler. Bunun üzerine Allah (c.c) *"De ki: Doğu da batı da Allah'ındır. O dilediğini doğru yola iletir."* âyetini indirdi.[67]

[673] Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicret ettiğinde Allah (c.c) ona

65 Buhârî, 4486; İbn Sa'd, 1/187; İbn Carud, 165. Zûheyr b. Muâviye kanalıyla. Buhârî, 399; Müslim, 525; Tirmizî, 340; İbn Hibbân, 1726. Ebû İshâk'tan gelen başka bir vecihle.

66 Senedi hasen, râvîleri sikadır. Bir önceki hadis onun şahididir.

67 Senedi hasendir. Râvilerden Hasan b. Atiyye saduktur. Diğerleri ise sika ve meşhur râvîlerdir.

Scanned with CamScanner

Beyt-i Makdis'e doğru namaz kılmasını emretti. Buna Yahudiler sevindiler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) on küsur yıl boyunca oraya yönelerek namaz kıldı. Fakat İbrâhim (a.s)'ın kıblesini arzuluyor, Allah'a dua ve niyaz ediyor, gözlerini semaya dikiyordu. Nihâyet Allah (c.c) *"Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. (Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin."* (Bakara, 144) âyetini indirdi. Bunun üzerine Yahudiler şüpheye düşerek "Onları yönelmekte oldukları kıblelerinden Çeviren nedir?" dediler. Bunun üzerine Allah (c.c) *"De ki: Doğu da batı da Allah'ındır. O dilediğini doğru yola iletir."* âyetini indirdi."[68]

Bu konuda birçok hadis gelmiştir. Meselenin özeti ise şudur. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Beyt-i Makdis'teki kayaya yönelerek namaz kılması emredilmişti. Mekke'de iken namazı iki rükün (Rükn-i Şami ile Rükn-i Yemani) arasında durarak kılıyor, böylece Beyt-i Makdis'teki kayaya doğru kılarken Kâbe de önünde oluyordu. Medine'ye hicret edince ikisine birden yönelme imkânı kalmadı. Fakat Allah (c.c) namazı Beyt-i Makdis'e yönelerek kılmasını emretti. Bunu İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ve cumhûr söylemiştir.

Sonra bu kimseler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Beyt-i Makdis'e doğru namaz kılışının Kur'ân'ın emriyle mi, yoksa başka bir şeyle mi olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bunda iki görüş vardır. Kurtubî, tefsirinde İkrime, Ebû Âliye ve Hasan-ı Basrî'den "Beyt-i Makdis'e yönelerek namaz kılmak Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendi içtihadıydı" görüşünü nakletmiştir. Burada kastedilen, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Medine'ye geldikten sonra Beyt-i Makdis'e doğru namaz kılmasıdır. Bu durum on küsur yıl devam etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kıblenin İbrâhim (a.s)'ın kıblesi olan Kâbe'ye çevrilmesi için çok dua ediyor ve yakarıyordu. Sonunda bu isteği kabul olundu ve Beyt-i Atik'e (çok eski ev, yani Kâbe) doğru dönmesi emredildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlara bir konuşma yaparak bunu haber verdi. Daha önce Buhârî ve Müslim'in Berâ'dan rivâyetlerinde geçtiği üzere, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Kâbe'ye doğru kıldığı ilk namaz ikindi namazıdır. Nesâî'nin Ebû Said b. Mualla'dan rivâyetine göre bu, öğle namazıdır. Kubalılara ise bu haber ertesi günün sabah namazına kadar ulaşmadı.

68 Taberî, 2165. İbn Ebî Talha ile İbn Abbâs (radıyallâhu anh) arasında kopukluk vardır. Fakat bunun şahitleri bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

[674] Nitekim Buhârî ve Müslim, Sahih'lerinde, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'dan şöyle rivâyet etmişlerdir: "Müslümanlar Kubâ mescidinde sabah namazını kılarlarken ashabdan birisi çıkagelip, onlara: 'Bu gece inen âyetle Allah Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kâbe'ye yönelmesi emredildi, siz de o tarafa yönelin' deyince, yüzleri Şam'a dönük olan cemaat, hemen o anda Kâbe'ye doğru döndü."[69]

Bu olay, neshedici nassın hükmünün, daha önce nazil olsa ve tebliğ edilse bile, ancak kişi onu öğrendikten sonra geçerli olacağına delildir. Zîra Kubalılara ikindi, akşam ve yatsı namazlarını iade etmeleri emredilmemiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Kâbe'nin kıble yapılması üzerine münâfıklar, şüpheciler ve Yahudi kâfirler şüphe ve kuşkuya düştüler, çalkantılar yaşadılar ve haktan daha da uzaklaştılar. Ve *"Yönelmekte oldukları kıblelerinden onları çeviren nedir?"*, yani "Bunlara ne oluyor; bir bu tarafa bir o tarafa doğru namaz kılıyorlar?" dediler. Bunun üzerine Allah (c.c) *"De ki: Doğu da batı da Allah'ındır. O dilediğini doğru yola iletir."* buyruğuyla onlara cevap verdi. Yani hüküm verme, tasarrufta bulunma ve emretme vs. yetkilerinin tümü Allah'tadır. Siz ne tarafa dönerseniz Allah ve rızası oradadır. *"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki..."* (Bakara, 177) Yani ister doğuya ister batıya yönelinsin, asıl mes'ele "Allah'ın emrine uymak"tır. Bizi bir gün içerisinde birkaç yere çevirse bile, önemli olan, emirlerini yerine getirmemiz ve itaat etmemizdir. Çünkü biz Allah'ın (c.c) kullarıyız. O'nun emrinde ve hizmetindeyiz. Bizi nereye çevirirse oraya döneriz. Allah (c.c), kulu ve Rasûlü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile ümmetine büyük bir lütuf ve inâyet göstererek onları Halilurrahman İbrâhim (a.s)'ın kıblesine çevirmiştir. Yüzlerini 'hiçbir ortağı bulunmayıp tek olan' kendisi adına inşa edilmiş olan Kâbe'ye, Allah'ın (c.c) yeryüzündeki en şerefli evine çevirtmiştir ki, burasını inşa eden Allah'ın halili İbrâhim (a.s)'dır. Onun için Allah (c.c) *"De ki: Doğu da batı da Allah'ındır. O dilediğini doğru yola iletir."* buyurmuştur.

[675] Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel'in Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan naklettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ehl-i kitap hakkında şöyle buyurdu: *"Onlar bizi; Allah'ın bizi yol buldurup kendilerini saptırdığı Cuma*

69 Buhârî, 403, 4491; Müslim, 526; Tirmizî, 341; Nesâî, 2/61; Ahmed b. Hanbel, 2/16; İbn Hibbân, 1715.

Scanned with CamScanner

*günü kadar, Allah'ın bizi yol buldurup kendilerini saptırdığı Kıble kadar, bir de imâmın arkasında "âmîn" deyişimiz kadar hiçbir şeyimizi kıskanmazlar."*[70]

**Vasat Ümmet:**

Allah (c.c) buyuruyor ki: Sizi İbrâhim (a.s)'ın kıblesine çevirirken ve kıble olarak onu seçerken, sizi ümmetlerin en hayırlısı yapmayı murad ettik ki siz kıyâmet gününde diğer ümmetlere şahitler olasınız. Burada "Vasat" en üstün ve en iyi mânâsındadır. Mesela "Kureyş soy ve şehir itibariyle Arapların en vasatıdır." denilirken "en iyisidir" mânâsı kastedilir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de kavminde vasat idi, yani onların soyca en asiliydi. Buhârî ve Müslim ile diğer hadis kitaplarında geçen hadislerde en faziletli namaz olduğu ifade edilen ikindi namazına da "Salat-ı vusta: vasat namaz" denmiştir. Allah (c.c) bu ümmeti vasat ümmet yapınca ona şeriatların en mükemmelini, sistemlerin en doğrusunu ve yolların en açığını vermiştir. Nitekim Allah (c.c) *"O, sizi seçti; din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yüklemedi; babanız İbrâhim'in dininde (de böyleydi). Peygamberin size şahit olması, sizin de insanlara şahit olmanız için O, gerek daha önce (gelmiş kitaplarda), gerekse bunda (Kur'ân'da) size "Müslümanlar" adını verdi."* (Hacc, 78) buyurmuştur.

[676] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Said el-Hudrî (radıyallâhu anh)'dan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Kıyâmet gününde Nûh peygamber getirilir ve ona 'Tebliğ ettin mi?' diye sorulur. Nûh 'Evet, tebliğ ettim ya Rab!' der. Ardından Nûh'un ümmetine 'Nûh size tebliğ etti mi?' diye sorulur. Onlar da 'Bizi uyaran bir uyarıcı gelmedi' derler. Nûh'a 'Senin şahitlerin kimdir?' denilir. Nûh da 'Muhammed ve ümmetidir' der."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha sonra: *"'Böylece sizi vasat bir ümmet kıldık...' âyeti bu mânâdadır. 'Vasat' adalet demektir. Siz çağrılacaksınız ve onun tebliğ ettiğine şahitlik yapacaksınız. Daha sonra da ben size şahitlik edeceğim."* buyurdu.[71] Bunu Buhârî, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce, A'meş'ten gelen birçok tarikiyle rivâyet etmişlerdir.

---

70 Bunu Ahmed b. Hanbel (1/135, 136) daha uzun şekliyle rivâyet etmiştir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (2/15) şöyle demiştir: Hadisin bir kısmı Buhârî ve Müslim'de vardır. Ahmed b. Hanbel'in doğrudan rivâyet ettiği Ali b. Asım hakkında, çok yanıldığına ve hata ettiğine dair olumsuz şeyler söylenmiştir. Fakat Ahmed b. Hanbel: Ben ondan rivâyet ederim, demiştir. Diğer râvîler ise sikadır.

71 Buhârî, 7349; Tirmizî, (2961'in ardında); İbn Mâce, 4284; Ahmed b. Hanbel, 3/58; İbn Hibbân, 7216; Taberî, 2165, 2166.

Scanned with CamScanner

[677] İmam Ahmed b. Hanbel yine Ebû Said el-Hudrî (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: Kıyâmet günü bir peygamber iki veya daha fazla kişiyle gelir. Her bir peygamberin kavmi çağrılır ve onlara "Bu size tebliğ etti mi?" diye sorulur. "Hayır" demeleri üzerine peygambere "Sen kavmine tebliğ ettin mi?" diye sorulur. O "Evet" deyince, "Sana kim şahitlik eder" denir. O da: Muhammed ve ümmeti, der. Bunun üzerine Muhammed ve ümmeti çağrılıp onlara "Filan kişi kavmine tebliğ etti mi?"denir. "Evet" derler. Onlara "Bunu nereden biliyor sunuz?" denir. "Bize peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) geldi ve peygamberlerin tebliğ görevini yerine getirdiklerini haber verdi" derler. İşte Allah'ın (c.c) *"İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız."* Rasûl'ün de size şahit olması için *"sizi vasat"* yani âdil, dengeli *"bir ümmet kıldık."* buyruğunun anlattığı budur."[72]

[678] Yine İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Said el-Hudrî (radıyallâhu anh) kanalıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"'Böylece sizi vasat bir ümmet kıldık.' Yani âdil, dengeli bir ümmet."*[73]

[679] Hâfız İbn Merdûyeh ile İbn Ebî Hâtim, Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'dan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmişlerdir: *"Ben ve ümmetim kıyâmet gününde yüksekçe bir yerden halkı izleriz. Herkes kendisinin bizden olmasını temenni eder. Hangi peygamberi halkı yalanlarsa biz, Aziz ve Celil Rabbinin mesajını tebliğ ettiğine dair onun lehine şahitlik ederiz."*[74]

[680] Hâkim Müstedrek'inde ve yine İbn Merdûyeh -ki buradaki hadis metni onun rivâyetidir-, Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'dan şöyle rivâyet etmişlerdir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Selemeoğulları kabilesinden bir adamın cenazesine katıldı. Ben Allah Rasûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) hemen yanındaydım. Birisi: Ya Rasûlallah! Vallahi çok iyi adamdı! İffetliydi, Müslüman biriydi, şöyleydi, böyleydi" dediler ve onu iyilikle yâd ettiler.

72 Sahihtir. Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 11007; Ahmed b. Hanbel, 3/58. Senedi Buhârî ve Müslim'in koşullarını taşıyan sahih bir senettir.

73 Tirmizi, 2961; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 11006; Ahmed b. Hanbel, 3/9. Senedi Buhârî ve Müslim koşullarını taşır. Ancak râvilerden Ebû Muâviye'nin ömrünün sonlarında bunaklık (ihtilat) olmuştur. "Adil" açıklamasının râvilerden birine ait olması ihtimali daha kuvvetlidir.

74 Bu senette ismi anılmayan bir râvî bulunsa da başka tarikleri ve ileride gelecek şahitleri vardır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bunu sen mi söylüyorsun?"* buyurunca adam: "Allah (c.c) gizli hallerini daha iyi bilir, fakat ondan bize gözüken böyleydi" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: *"Vacip oldu"* buyurdu. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra Beni Harise kabilesinden başka bir cenazeye katıldı ve ben yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hemen yanındaydım. Birisi: "Ya Rasûlallah! Ne kötü bir adamdı. Sert ve katı biriydi." diyerek onu kötü yad etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Sen böyle mi söylüyorsun?"* buyurunca adam, "Allah (c.c) gizliliklerini daha iyi bilir, fakat ondan bize gözüken böyleydi" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: *"Vacip oldu"* buyurdu. Rivâyet zincirindeki râvîlerden Musab b. Sabit der ki: Burada Muhammed b. Ka'b, "Allah Rasûlü doğru söyledi" dedi ve *"İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Rasûl'ün de size şahit olması için sizi vasat bir ümmet kıldık."* âyetini okudu.[75] Hâkim: Bu, Buhârî ve Müslim tahric etmemiş olsalar da senedi sahih bir hadistir, demiştir.

[681] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Esved'den şöyle nakleder: Benim Medine'ye gelişim yaygın bir hastalığa denk geldi. İnsanlar çabucak ölüyorlardı. Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh)'ın yanına oturduğum bir vakitte oradan bir cenâze geçiyordu. Mevta için övgü dolu sözler söylendi. Hz. Ömer (radıyallâhu anh): Vacip oldu, vacip oldu, dedi. Sonra bir cenâze daha geçti ve Ömer (radıyallâhu anh) yine: Vacip oldu, vacip oldu, dedi. Bunun üzerine Ebû Esved: Ne vacip oldu ey mü'minlerin emiri? deyince Ömer (radıyallâhu anh) şöyle cevap verdi: Ben de Allah Rasûlü'nün söylediği gibi söyledim. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hangi Müslüman'ı dört kişi hayırla yad ederse Allah (c.c) onu cennete koyar"* buyurdu. Biz: Ya üç kişi olursa? dedik, *"üç kişi de"* buyurdu. "İki kişi olursa? dedik, *"iki kişi de"* buyurdu. Sonra bir kişiyi sormadık.[76] Bunu Buhârî, Tirmizî ve Nesâî de, Dâvûd b. Ebû Furat'ın nakliyle böyle rivâyet etmişlerdir.

[682] İbn Merdûyeh'in Ebû Bekir b. Ebû Züheyr es-Sekafî'den rivâyet ettiğine göre, o babasından şöyle nakletmiştir: Ben Rasûlullah (sallallâhu

75 Hâkim, 2/268 sahih olduğunu söyleyerek rivâyet etmiş, Zehebî: Mus'ab kuvvetli biri değil, demiştir. Ben derim ki: Ancak metnin, ileride gelecek şahitleri vardır.

76 Buhârî, 1367; Tirmizî, 1059; Nesâî, 4/50, 51; Ahmed b. Hanbel, 1/21, 45; İbn Hibbân, 3038.

Scanned with CamScanner

aleyhi ve sellem)'i Nebave'de (Taif'te bir yer) dinledim, *"Sizin iyilerinizi kötülerinizden ayırt etmeniz kolaydır"* buyurdu. Orada bulunanlar: "Ne ile ya Rasûlallah?" dediler. *"Güzel övgü ve kötü yâd ile... Siz Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz."* buyurdu.[77] Bunu İbn Mâce de İbn Ebî Şeybe'nin Yezîd b. Harun'dan nakliyle, Ahmed b. Hanbel de Yezîd b. Harun, Abdulmelik b. Ömer ve Şurayh'ın Nâfi'den, onun da İbn Ömer (radıyallâhu anh)'dan nakliyle böyle rivâyet etmişlerdir.

**Kıble'nin Çevrilmesi Bir İmtihandı:**

*"Senin (arzulayıp da şu anda) yönelmediğin kıbleyi (Kâbe'yi) biz ancak Peygamber'e uyanı, ökçeleri üzerinde geri dönenden ayırt etmemiz için kıble yaptık."* Allah (c.c) buyuruyor ki: Ey Muhammed! Bizim başta sana Beyt-i Makdis'e yönelmeni emredip, sonra oradan Kâbe'ye çevirmemizin sebebi sana uyacak, itaat edecek ve nereye dönersen oraya dönecek kimseler ile ökçesi üzeri geri dönecek, yani dinden çıkacak kimselerin ortaya çıkmasını sağlamaktır. *"Bu"* iş, yani yüzü Beyt-i Makdis'ten Kâbe'ye çevirmek *"Allah'ın hidâyet verdiği kimselerden başkasına elbette ağır gelir."* Bu ancak ve ancak Allah'ın kalplerini doğruya yönlendirdiği, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in doğru ve getirdiği her şeyin kuşkuya mahal vermeyecek kesin bir hakikat olduğuna tereddütsüz inanan; Allah'ın (c.c) dilediğini yapıp dilediği hükmü verme yetkisine sahip olduğunu ve dolayısıyla kullarını dilediği mükellefiyetlerle sorumlu kılıp dilediğini kaldırabileceğine, tüm bunlarda O'nun (c.c) mükemmel bir hikmetinin ve erişilmez delillerinin bulunduğuna dair yakînî imanı olanlara kolay gelir. Kalplerinde hastalık bulunanların durumu ise bunun tersidir. Her yeni durum mü'minlerde iman ve yakin meydana getirirken, onlarda yeni yeni şüphelerin doğmasına sebep olur. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır: *"Herhangi bir sûre indirildiği zaman onlardan bir kısmı der ki: "Bu sizin hanginizin imanını artırdı?" İman edenlere gelince (bu sûre) onların imanlarını artırır ve onlar sevinirler. Kalplerinde hastalık (kafirlik ve münafıklık) olanlara gelince, onların da inkârlarını büsbütün artırır ve onlar artık kâfir olarak ölürler."* (Tevbe, 124) *"...De ki: O, inananlar için doğru yolu gösteren bir kılavuzdur ve şifadır. İnanmayanlara gelince, onların kulaklarında bir ağırlık vardır ve Kur'ân onlara kapalıdır..."* (Fussilet, 44) *"Biz,*

77 Sahihtir. İbn Mâce, 4221; Ahmed b. Hanbel, 3/416. Busayri, Zevaid'de sahih olduğunu söylemiştir.

Scanned with CamScanner

*Kur'ân'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, mü'minler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır."* (İsrâ, 82) Bu yüzden Allah Rasûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) tasdik edip O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem) tâbi olmada sebat eden, hiçbir şek ve şüphe duymaksızın Allah'ın (c.c) emrettiği tarafa yönelen kişiler "önder sahabiler" olmuşlardır. Nitekim bazıları "ilk ve önde gelen Muhacir'ler ve Ensar'lar"dan kastın, iki kıbleye yönelerek namaz kılanlar olduğu görüşündedirler.

[683] İmam Buhârî bu âyetin tefsirinde İbn Ömer (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: "Müslümanlar Kubâ mescidinde sabah namazı kılarlarken ashabdan birisi çıkagelip, onlara: Bu gece inen âyetle Allah Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kâbe'ye yönelmesi emredildi, siz de o tarafa yönelin' deyince, yüzleri Şam'a dönük olan cemaat, hemen o anda Kâbe'ye doğru döndü."[78] İmam Müslim bunu başka tarikle İbn Ömer (radıyallâhu anh)'dan rivâyet etmiştir. Tirmizî de Süfyân-ı Sevrî'nin nakliyle rivâyet etmiştir ki onda şu ifade geçmektedir: "Onlar haber geldiği esnada rükûdaydılar. Anında, oldukları gibi rüku halinde Kâbe'ye döndüler." Müslim de Sabit'in Enes b. Mâlik'ten (radıyallâhu anh) nakliyle böyle rivâyet etmiştir. Bu, onların Allah (c.c) ve Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) mutlak itaatlerini ve Allah'ın (c.c) emirlerine gönülden boyun eğişlerini göstermektedir. (Allah hepsinden razı olsun).

*"Allah sizin imanınızı"* yani Beyt-i Makdis'e yönelerek kıldığınız namazlarınızı *"asla zayi edecek değildir."* Onların Allah (c.c) katındaki sevapları kaybolup gitmeyecektir. Ebû İshâk'ın naklettiği sahih bir hadiste Berâ şöyle anlatır: Beyt-i Makdis'e doğru namaz kılan bazı kimseler ölünce insanlar "Onların namazları ne olacak?" deyince Allah (c.c) *"Allah sizin imanınızı asla zayi edecek değildir."* âyetini inzal buyurdu. Bunu Tirmizî de İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan rivâyet etmiş ve sahih olduğunu kaydetmiştir.

İbn İshâk da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: *"Allah sizin imanınızı"* yani ilk kıbleye olan imanınızı, Peygamberinizi tasdik edişinizi ve ilk kıbleye yönelişinde O'na uymanızı *"asla zayi edecek değildir."* Yani hepsinin sevabını da verecektir. *"Zira Allah insanlara karşı şefkatli ve merhametlidir."*

78 Hadis 142. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Hasan-ı Basrî de şöyle tefsir eder: *"Allah sizin imanınızı asla zayi edecek değildir."* Yani Allah (c.c) Muhammed'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) tasdik edip O'nunla birlikte döndüğü tarafa dönmenizi boşa çıkaracak değildir. *"Zira Allah insanlara karşı şefkatli ve merhametlidir."*

[684] Sahih bir hadiste şöyle anlatılıyor: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) çocuğundan ayrı düşmüş esir bir kadın gördü. Kadın, esirler arasında küçük bir çocuk buldu mu onu alıp hemen göğsüne yapıştırıyordu. Çocuğunu bulmak için dört bir tarafı dolaşıp duruyordu. Sonunda çocuğunu buldu ve hemen bağrına bastı, memesini ağzına verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizce bu kadın, atmama imkânı varken çocuğunu ateşe atar mı?"* diye sordu. Biz: Hayır ya Rasûlallah! dedik. Bu sefer Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"And olsun ki Allah kullarına bu kadının çocuğuna merhametinden daha merhametlidir"* buyurdu.[79]

**Yeni Kıble Mescid-i Haram:**

قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ ۖ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا ۚ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ ۗ وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾

*144. (Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. (Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin. Şüphe yok ki, Ehl-i kitap, onun Rablerinden gelen gerçek olduğunu çok iyi bilirler. Allah onların yapmakta olduklarından habersiz değildir.*

**Tefsiri:**

[685] Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: Kur'ân'da ilk neshedilen konu, kıble idi. Zîra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sel-

79 Buhârî, 5999; Müslim, 2754; Beyhakî, el-Esmâu Ve's-sıfât, 1039; Beğavî, et-Tefsir, 864.

Scanned with CamScanner

lem) halkının çoğu Yahudi olan Medine'ye hicret ettiğinde, Allah (c.c) ona Beyt-i Makdis'e yönelerek namaz kılmasını emretti. Yahudiler buna sevindiler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) on küsur ay boyunca oraya yönelerek namaz kıldı. Ancak o (sallallâhu aleyhi ve sellem), İbrâhim (a.s)'ın kıblesini arzuluyor, onun için dua ediyor ve gözleri gökyüzünden bir haber bekliyordu. Bunun üzerine Allah (c.c) *"Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. (Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin."* âyetinin buraya kadar olan kısmını indirdi. Bunun üzerine Yahudiler şüpheye düşerek *"Yönelmekte oldukları kıblelerinden onları çeviren nedir?.."* (Bakara, 142) deyince, bu defa Allah (c.c) *"...Doğu da Allah'ındır, batı da..."* (Bakara, 142) âyetini nazil ederek *"Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zatı) oradadır."* (Bakara, 115) ve *"Senin (arzulayıp da şu anda) yönelmediğin kıbleyi (Kâbe'yi) biz ancak Peygamber'e uyanı, ökçeleri üzerinde geri dönenden ayırt etmemiz için kıble yaptık."* (Bakara, 143) buyurdu.[80]

[686] İbn Merdûyeh, İkrime kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Beyt-i Makdis'e doğru kıldığı namazlarda selâm verdikten sonra göğe bakardı. Sonunda Allah (c.c) *"İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir."* âyetini indirdi. Mescid-i Haram'a, yani bizzat Kâbe'ye çevir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de yüzünü Kâbe'ye, bizzat Kâbe oluğuna çevirdi ve Cebrâil'in (a.s) imametinde namaz kıldı.[81]

Hâkim, Müstedrek'inde Yahyâ b. Kumta'dan şöyle rivâyet etmiştir: İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ı oluk (Kâbe'nin 'Altınoluk' adıyla bilinen oluğu) hizasında gördüm. *"İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz."* âyetini okudu ve "Yani Kâbe'nin oluğuna doğru" dedi. Hâkim: Buhârî ve Müslim tahric etmemiş olsalar da senedi sahihtir, demiştir. Bunu İbn Ebî Hâtim de başka bir tarikle rivâyet etmiştir. Başka bazı kimseler de bu görüştedirler. Bu, İmam Şâfiî'nin (rh.a) iki görüşünden biridir. Zîra o: Hedef bizzat Kâbe'ye yönelmektir, demiştir. Diğer görüşüne göre ise -ki çoğunluk bu gö-

80 Hadisi Taberî (1835, 2165) munkatı bir senetle rivâyet etmiştir. Çünkü İbn Ebî Talha ile İbn Abbâs (radıyallâhu anh) arasında kopukluk vardır.

81 Râvîlerden Kâsım el-Amri çok zayıftır. Dâvûd b. Husayn da münker rivâyetlerde bulunur. Daha sahih senetlerle gelen başka ifadeler vardır. Daha sonraki rivâyetlere bk.

Scanned with CamScanner

rüştedir- hedef Kâbe tarafına doğru yönelmektir. Nitekim Hâkim'in, Umeyr b. Ziyad el-Kindi'den rivâyet ettiğine göre Hz. Ali (radıyallâhu anh), *"Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına (şatr) çevir."* âyetini okudu ve "tarafına" demek, yönüne demektir, dedi. Hâkim: Buhârî ve Müslim tahric etmemiş olsalar da senedi sahihtir, demiştir. Bu Ebû Âliye, Mücâhid, İkrime, Said b. Cübeyr, Katâde, Rebî' b. Enes ve daha başkalarının görüşüdür.

[687] Nitekim daha önce geçtiği üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadisinde: *"Doğuyla batı arası kıbledir"*[82] buyurmuştur.

[688] Kurtubî der ki: İbn Cüreyc'in Atâ kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Beytullah, Mescid-i Haram cemaatinin; Mescid-i Haram, Harem-i Şerif bölgesinde bulunanların, Harem-i Şerif de doğusundan batısına yeryüzünün her yerindeki ümmetimin kıblesidir."*[83]

[689] Ebû Nuaym, Berâ (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) on altı veya on yedi ay Beyt-i Makdis'e doğru namaz kıldı. Kıblesinin Beytullah olmasını arzuluyordu. O (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve beraberinde bir grup insan ikindi namazını oraya yönelerek kıldılar. Onlarla birlikte namaz kılan bir adam, cemaat rükuda iken bir camiden geçti. Onlara, "Allah şahit ki ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Mekke'ye doğru namaz kıldım" dedi. Bunun üzerine mesciddekiler o halleriyle Beytullah tarafına döndüler.[84]

[690] Abdurrezzak yine Berâ' dan şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye gelince on altı veya on yedi ay Beyt-i Makdis'e doğru namaz kıldı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hep Kâbe'ye yöneltilmeyi arzuluyordu. Nihâyet *"(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir."* (Bakara, 144) âyeti nazil oldu ve böylece Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kâbe'ye çevrildi.[85]

---

82 115. âyetin tefsirinde geçti.

83 Beyhakî Sünen-i Kübrâ'da (1/ 9, 10) rivâyet etmiş ve: Senetteki Ömer b. Hafs el-Mekkî zayıftır, demiştir. İbn Hacer de Telhis'de (1/213) hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.

84 Berâ hadisi 143. âyetin tefsirinde geçti.

85 Senedi Buhârî ve Müslim standartlarında sahihtir. Daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

[691] Nesâî, Ebû Said el-Mualla'dan şöyle nakleder: Biz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında erkenden mescide gidip orada namaz kılardık. Yine bir gün uğradığımızda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) minberde ayakta duruyordu. "Mutlaka yeni bir şey olmuştur." deyip oturdum. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz..."* âyetini okudu. Okumayı bitirince arkadaşıma "Gel de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) minberden inmeden iki rek'at namaz kılalım. Böylece Kâbe'ye doğru ilk namaz kılan biz olalım" dedim. Hemen gözlerden kaybolup (mescidde) bir yerde iki rek'at namaz kıldık. Sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) indi ve o gün insanlara öğle namazını kıldırdı.[86]

[692] İbn Merdûyeh'in İbn Ömer (radıyallâhu anh)'dan rivâyetinde de böyledir: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Kâbe'ye doğru kıldığı ilk namaz, öğle namazıdır ki "orta namaz" da odur."[87]

[693] Hâfız İbn Merdûyeh, Müslim kızı Nüveyle'den şöyle nakleder: Öğle -veya ikindi- namazını Hariseoğulları mescidinde kılıyorduk. İki rek'atında Kudüs mescidine yöneldik. Sonra biri gelerek Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namazı Beytu'l-Haram'a yönelerek kıldığını haber verdi. Bunun üzerine kadınlar erkeklerin yerine (ön safa), erkekler de kadınların yerine geçti ve kalan iki rek'atı Beytu'l-Haram'a yönelmiş halde kıldık. Hariseoğullarından bir adam bana haber verdi ki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"İşte onlar gayba iman etmiş erlerdir"* buyurmuş.[88]

[694] Yine İbn Merdûyeh, Umara b. Evs'ten şöyle nakleder: Biz Beyt-i Makdis'e doğru namaz kılıyorduk. Rükûda iken birisi gelerek, kapıdan "Kıble Kâbe tarafına döndürüldü" diye seslendi. Ben şahidim ki imam yerinden

86 Nesâî, Sünen-i Kübrâ'da (11004), -Mecmau'z-Zevâid'de (2/12-13) belirtildiği gibi- Taberânî ile Bezzâr rivâyet etmişlerdir. Heysemî şöyle demiştir: Ebû Said hadisinde Leys'in katibi Abdullah b. Sâlih var. Abdulmelik b. Şuayb b. Leys: O sika ve güvenilirdir, demiştir. Ben derim ki: Bu, Nesâî'de mütabaa edilmiştir. Ancak onda Mervan b. Osman vardı ki o da zayıftır.

87 Senedini bulamadım. Nitekim müellif bunun meşhur rivâyete muhalif olduğunu söylemiştir. Anlaşıldığı kadarıyla bu da bir önceki gibi zayıftır.

88 Taberânî (24/530) rivâyet etmiş ve Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (2/14): Râvileri sikadır, demiştir.

Scanned with CamScanner

ayrıldı ve erkekler, kadınlar[89] ve çocuklar hep birlikte rükuda iken yönlerini Kâbe'ye çevirdiler.[90]

*"(Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin."* buyruğuyla Allah (c.c) doğusu ve batısı, kuzeyi ve güneyi ile yeryüzünün her yerinde Kâbe'ye yönelmeyi emretmektedir. Bunun tek istisnası yolculukta kılınan nafile namazıdır. Çünkü kişi onu, bedeni ne tarafa dönerse o tarafa kılar, ama kalbi Kâbe tarafında olur. Aynı şekilde savaşta çarpışmanın şiddetlendiği anda da Müslümanlar kılabildikleri her şekilde kılarlar. Kıblenin ne tarafta olduğunu bilmeyen kişi de içtihad eder ve haddi zatında hata etmiş olsa bile bu içtihadına göre namaz kılar. Çünkü Allah hiç kimseye taşıyamayacağı yükü yüklemez.

Mâlikiler, namaz kılan kişinin Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Hanîfe'nin söylediği gibi secde mahalline değil de, karşıya bakacağına bu âyeti delil getirmişlerdir. Mâlikiler, *"Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir."* âyetinden dolayı şöyle derler: Namaz kılan kişi secde yerine bakacak olursa belli miktarda öne eğilmesi gerekir ki bu, dimdik kıyamda durmayı engeller. Bazıları: Kıyamda göğsüne bakar, demişlerdir. Kadı Şüreyh de der ki: Kıyamda cumhûrun söylediği gibi secde yerine bakar; çünkü bu onun daha tevazulu, saygılı ve huşûlu olmasına sebep olur. Zaten bu hususta hadis vardır. Secde halinde burnuna, otururken ise kucağına bakar.

*"Şüphe yok ki, Ehl-i kitap"* yani sizin Beyt-i Makdis'i bırakıp Kâbe'ye yönelmenizi tenkit eden Yahudiler aslında, son peygamberin sıfat ve niteliklerine, Allah'ın (c.c) ona vereceği lütuflara ve şereflendireceği büyük ve kâmil şeriatına dair ellerindeki kitaplarda yer alan bilgilerine binaen, Allah'ın (c.c) seni bu kıbleye çevireceğini biliyorlar. Fakat Ehl-i kitap haset, küfür ve inatlarıyla bunları aralarında gizli tutmaya ve dışarıya belli etmemeye çalışıyorlar. Ama "Allah onların yapmakta olduklarından habersiz değildir."

---

89 "Kadınlar" kelimesi Mecmau'z-Zevâid (2/13) ile Müsned-i Ebû Ya'lâ (1509)'daki rivâyetten eklendi.

90 Bunu Mecmau'z-Zevâid'de (2/13) ifade edildiği gibi Ebû Ya'lâ (1509) ve Taberânî el-Mu'cemu'l-Kebîr'de, Kays b. Rebî'den bu şekilde rivâyet etmişlerdir. Heysemî şöyle demiştir: Senedindeki Kays b. Rebî'i, Şu'be ile Sevrî sika kabul ederken onun hüccet olacağı hususunda ihtilaf edilmiştir.

Scanned with CamScanner

وَلَئِنْ أَتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ ۚ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ ۚ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ ۚ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۙ إِنَّكَ إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٥﴾

*145. Yemin olsun ki (habibim!) sen Ehl-i kitaba her türlü âyeti (mucizeyi) getirsen, yine de onlar senin kıblene dönmezler. Sen de onların kıblesine dönecek değilsin. Onlar da birbirlerinin kıblesine dönmezler. Sana gelen ilimden sonra eğer onların arzularına uyacak olursan, işte o zaman sen hakkı çiğneyenlerden olursun.*

**Tefsiri:**

Allah Teâlâ Yahudilerin küfür ve inatlarını, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında bildiklerine aykırı hareket edişlerini haber vermekte ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), getirdiği şeylerin doğru olduğuna dair her türlü delili getirse bile, onların kendi hevalarını bırakıp Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e tâbi olmayacaklarını bildirmektedir. Nitekim Allah (c.c) başka âyetlerde şöyle buyurur: *"Gerçekten haklarında Rabbinin sözü (hükmü) sabit olanlar, inanmazlar. Kendilerine (istedikleri) bütün mucizeler gelmiş olsa bile, elem verici azabı görünceye kadar inanmayacaklardır."* (Yunus, 96-97) Bu yüzden Allah (c.c) burada *"Yemin olsun ki (habibim!) sen Ehl-i kitaba her türlü âyeti (mucizeyi) getirsen, yine de onlar senin kıblene dönmezler."* buyurmuştur.

*"Sen de onların kıblesine dönecek değilsin. Onlar da birbirlerinin kıblesine dönmezler."* buyruğuyla Allah (c.c) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Allah'ın kendisine verdiği emirlere ne kadar bağlı olduğunu, onların kendi görüş ve heveslerine sımsıkı tutundukları gibi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de Allah'ın emrine uyma, itaat etme ve rızasına göre hareket etmede tam tutucu olduğunu ve hiçbir hallerinde onlara uymayacağını haber vermektedir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Beyt-i Makdis'e, orası Yahudilerin kıblesi olduğu için, yalnızca Allah'ın emrinden dolayı yönelmişti.

Allah (c.c) şimdi de hakkı bileni heva ve arzusuna uymaması için uyarıyor. Çünkü bilmek, (uymadığında), sahibi aleyhinde daha kuvvetlidir. Bu

Scanned with CamScanner

sebeple Allah, ümmetini kastederek Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şöyle sesleniyor: *"Sana gelen ilimden (kesin bilgiden) sonra eğer onların arzularına uyacak olursan, işte o zaman sen hakkı çiğneyenlerden olursun."*

**Onlar Hz. Peygamber'i Oğulları Gibi Tanırlar:**

اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَآءَهُمْ ۘ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤٦﴾ اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١٤٧﴾

*146. Kendilerine kitap verdiklerimiz, onu öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Buna rağmen onlardan bir grup, bile bile gerçeği gizler.*

*147. Gerçek olan, Rabbinden gelendir. O halde kuşkulananlardan olma!*

**Tefsiri:**

Allah (c.c) Ehl-i kitap din bilginlerinin, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından getirilenlerin hak olduğunu, kendi evlatlarını bildikleri gibi bildiklerini ve tanıdıklarını haber veriyor. Araplar bir şeyin kesin hakikat olduğunu ifade etmek için bu darb-ı meseli ("oğlu gibi tanımak") kullanırlar.

[695] Nitekim bir hadiste geçtiği üzere Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanında küçük bir çocuk bulunan bir adama *"Bu senin oğlun mu?"* diye sordu. Adam: Evet ya Rasûlallah! Buna şehâdet ederim, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ne o senin aleyhine olarak cinâyet işleyebilir, ne de sen onun aleyhine olarak cinâyet işleyebilirsin"* buyurdu.[91]

Kurtubî der ki: Rivâyete göre Hz. Ömer (radıyallâhu anh) Abdullah b. Selâm'a "Gerçekten sen Muhammed'i kendi evladını tanıdığın gibi tanıyor musun?" diye sordu. Abdullah: Evet, hatta bundan da öte. Çünkü "göğün emini" nitelikleri belirtilmiş "yerin emini"ne gönderildi, dolayısıyla onu tanıdım. Çocuğumun durumunu ise bilmiyorum, dedi.

91 Ceyyid (sahih)'dir. Ahmed b. Hanbel, 2/226, 227, 5/81. Senedi hasendir.

Scanned with CamScanner

Ben derim ki: *"Onu öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar."* ifadesinden kastın, 'başka çocuklar arasında kendi çocuklarını tanıdıkları gibi' olması mümkündür. Zîra kişi, çocuğunu başka çocuklar arasında gördüğünde şüphe etmeden, tereddütsüz tanır. Sonra Allah (c.c) kesin ve sağlam bilgilere sahip olmalarına rağmen hakkı gizlediklerini haber veriyor: *"Buna rağmen onlardan bir grup, bile bile gerçeği gizler."* Yani kitaplarında bulunan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vasıflarına ilişkin bilgileri insanlardan gizler.

Allah (c.c) daha sonra, Hz. Peygamber ile mü'minlerin (hak üzerinde) sebat etmelerini sağlamak için Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in getirdiklerinin şüphe götürmez hakikatlerin ta kendisi olduğunu bildiriyor ve şöyle buyuruyor: *"Gerçek olan, Rabbinden gelendir. O halde kuşkulananlardan olma!"*

**Uymayacaklarsa Herkes Kendi Kıblesine:**

وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤٨﴾

*148. Herkesin yöneldiği bir kıblesi vardır. (Ey mü'minler) Siz hayır işlerinde yarışın. Nerede olursanız olun, sonunda Allah hepinizi bir araya getirir. Çünkü Allah her şeye kadirdir.*

**Tefsiri:**

Atiyye el-Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: *"Herkesin, yöneldiği bir kıblesi vardır."* Allah (c.c) bununla muhtelif din mensuplarını kastediyor ve şöyle diyor: Her bir din mensubunun kabul edip razı olduğu bir kıblesi ve yönü vardır. Allah'ın kıblesi ise mü'minlerin yöneldiği yöndür. Ebû Âliye der ki: Yahudilerin kendilerince yöneldikleri bir kıbleleri, Hıristiyanların kendilerince yöneldikleri bir kıbleleri vardır. Allah ise, ey yakînî iman sahibi mü'minler, sizi asıl kıbleye iletti ve ulaştırdı. Mücâhid, Atâ, Dahhâk, Rebî' b. Enes ve Süddî'den buna benzer rivâyetler vardır. Başka bir rivâyette Mücâhid ve Hasan-ı Basrî ise şöyle demişlerdir: Fakat Allah her millete Kâbe'ye yönelmelerini emretti.

Scanned with CamScanner

İbn Abbâs, Ebû Câfer el-Bakır ve İbn Amir âyetteki "موليها: yöneldiği"yi "مولّاها: yöneltildiği" olarak (yani lâm harfini esre değil üstün, dolayısıyla fail değil mef'ul) okumuşlardır.

Bu âyet Allah'ın (c.c) *"(Ey ümmetler!) Her birinize bir şeriat ve bir yol verdik. Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı; fakat size verdiğinde (yol ve şeriatlerde) sizi denemek için (böyle yaptı). Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın.Hepinizin dönüşü Allah'adır."* (Mâide, 48) buyruğunun benzeridir.

Allah (c.c) burada *"Nerede olursanız olun, sonunda Allah hepinizi bir araya getirir. Çünkü Allah her şeye kadirdir."* buyuruyor. Yani, bedeniniz ve cesediniz paramparça olup dört bir tarafa dağılsa bile Allah (c.c) onları yeryüzünden toplayıp bir araya getirmeye kadirdir.

**Üçüncü Defa Kâbe'ye Dönme Emri:**

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۖ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٩﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۖ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلِأُتِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٠﴾

*149. Nereden yola çıkarsan çık, yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Bu emir Rabbinden sana gelen gerçektir. Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.*

*150. Nereden yola çıkarsan çık, yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir. Nerede olursanız olunuz, yüzünüzü o yana çevirin ki insanlar için aleyhinize bir hüccet bulunmasın. Ancak hiçbir hüccet kabul etmeyen inatçı zâlimler müstesna. Sakın onlardan korkmayın! Yalnız benden korkun. Böylece size olan nimetimi tamamlayayım da doğru yolu bulasınız.*

**Tefsiri:**

Bu, Allah'ın (c.c), yeryüzünün dört bir tarafından Kâbe'ye dönülmesine yönelik üçüncü emridir.

Scanned with CamScanner

Bu emrin üç defa tekrarlanmasının hikmeti hususunda farklı görüşler vardır. Kimine göre bu, pekiştirme amaçlıdır. Çünkü İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ve başkalarının söyledikleri gibi, kıblenin değiştirilmesi, gerçekleşen ilk nesh hadisesidir. Kimine göre ise her bir emir farklı durum için gelmiştir. Bu görüşte olanlardan bazıları: İlk emir Kâbe'yi gören kimseler, ikincisi Mekke'de olup Kâbe'yi göremeyenler, üçüncüsü ise diğer beldelerde bulunanlar içindir, demiştir. Fahreddin Râzî bunu böyle açıklamıştır. Kurtubî ise: İlk emir Mekke'de bulunanlara, ikinci emir diğer beldelerde bulunanlara, üçüncü emir ise yolculuk yapan kimselere yöneliktir, demiştir. Kurtubî bu cevabı tercih etmiştir.

Kimine göre ise her bir emir, öncesi ve sonrasındaki cümle bağlamına göre tekrarlanmıştır. Zîra Allah (c.c) evvela, *"(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir... Allah onların yapmakta olduklarından habersiz değildir."* (Bakara, 144) buyurmuştur. Burada Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in isteğini kabul ettiğini haber vermiş, dönmek istediği ve arzuladığı kıbleye yönelmesini emretmiştir. İkinci emirde *"Nereden yola çıkarsan çık (namazda) yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Bu emir Rabbinden sana gelen gerçektir. (Biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir."* (Bakara, 149) buyurarak bunun hak olduğunu bildirmiştir. Allah (c.c) burada ilkinin üstünde ve ötesinde bir şey ifade etmiştir, o da şudur: Bu kıble Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in rızasına muvafık olduğu gibi Allah'ın rızasına da muvafıktır ve bu, Allah'ın da isteyip razı olduğu bir hakikattir. Üçüncü emirde ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kıblelerine yönelmesini (asıl doğrunun kendileri olduğuna) dayanak yapan muhalif Yahudilerin bu gerekçeleri çürütülmüştür. Zîra onlar kendi kitaplarında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in İbrâhim (a.s)'ın kıblesi olan Kâbe'ye çevirtileceğini biliyorlardı. Aynı şekilde, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Yahudilerin kıblesinden, ondan daha üstün kıble olan İbrâhim (a.s)'ın kıblesine dönmesiyle Arap müşriklerinin de bir hücceti kalmadı. Zîra onlar Kâbe'ye saygı gösterip yüceltiyorlardı ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) oraya yönelmeye başlayınca bu da onların hoşuna gitmişti (dolayısıyla artık: İbrâhim (a.s)'ın kıblesini bırakıp başka kıblelere yöneliyor, diyemezlerdi). Kıbleye yönelme emrinin üç defa tekrarlanmasının hikmeti hususunda başka

Scanned with CamScanner

açıklamalar da yapılmıştır. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Râzî ve başkaları bunları uzunca açıklamışlardır.

*"...o yana çevirin ki insanlar için aleyhinize bir hüccet bulunmasın."* İnsanlardan kasıt, Yahudilerdir. Zîra onlar bu ümmetin bir özelliğinin de Kâbe'ye doğru ibadet etmek olduğunu biliyorlardı ve kıble önceki gibi kalsaydı Müslümanlara bunu kendilerine dayanak yaparak Hz. Peygamber'in hak peygamber olmadığını iddia edebilirlerdi. Veya Müslümanlar Beyt-i Makdis'e doğru namaza devam etselerdi Müslümanların kendileriyle uyuştuklarını delil gösterebilirlerdi (Kıblede bize uyduğunuza göre hak üzere olan biziz, diyebilirlerdi.) Bunların ikincisi daha kuvvetlidir.

Ebû Âliye der ki: *"...ta ki insanlar için aleyhinize bir hüccet bulunmasın."* âyetinde Yahudilerle onların "Muhammed Kâbe'ye döndürüldü. Adam atasının evini ve kavminin dinini özlemiş" sözleri kastedilmiştir. Onların Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Beyt-i Haram'a yönelmesi hususunda aleyhte söyledikleri şuydu: "O, kıblemize döndürüldüğü gibi bir gün dinimize de dönecek." İbn Ebî Hâtim; Mücâhid, Atâ, Dahhâk, Rebî' b. Enes, Katâde ve Süddî'den benzer sözler nakletmiştir. Bunlar, *"Ancak hiçbir hüccet kabul etmeyen inatçı zâlimler müstesna."* ifadesindeki *zâlimler*'den kastın da Kureyş müşrikleri olduğunu söylemişlerdir.

Bazıları, zalimlerin çürük gerekçelerini şöyle şerh etmişlerdir: "Bu adam kendisinin İbrâhim (a.s)'ın dini üzere olduğunu iddia ediyor. Beyt-i Makdis'e yönelmesi İbrâhim (a.s)'ın dinine göre idiyse, daha sonra neden ondan döndü?" Bunun cevabı şudur: Allah Teâlâ başlangıçta bir hikmetinden dolayı Peygamber'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) için Beyt-i Makdis'i seçti ve o da Rabbine (c.c) itaat etti. Sonra onu İbrâhim'in (a.s) kıblesi olan Kâbe'ye çevirdi, onda da Allah'ın (c.c) emrine uydu. Böylece Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) her durumda Allah'a itaat etmekte, O'nun emrine uymaktadır. O bir göz kırpacak kadar bile Allah'ın emrinden çıkmaz. Ümmeti de O'nu izler.

*"Artık sakın onlardan korkmayın, yalnız benden korkun."* Yani inatçı zalimlerin kafa karıştırıcı iddialarından korkmayın. Korkunuz yalnız Allah'tan (c.c) olsun. Çünkü korkulmaya asıl layık olan O'dur.

*"Böylece size olan nimetimi tamamlayayım"* cümlesi daha önceki *"...ta ki insanlar için aleyhinize bir hüccet bulunmasın."* cümlesine matuftur. Yani,

Scanned with CamScanner

namazda Kâbe'ye dönme hükmünü koydum ki hem size nimetimi tamamlayayım, hem size koyduğumuz şeriatı tüm yönlerden kemale erdireyim. *"Ve de doğru yolu bulasınız."* Yani, hem de böylece eski ümmetlerin sapıttığı bu hususta sizi doğrusuna erdirip bunu size mahsus bir nimet yapayım. Nitekim bu sebeple Muhammed ümmeti, ümmetlerin en değerlisi ve en üstünü olmuştur.

**Büyük Nimet; Eğitimci Peygamber:**

كَمَآ أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ اٰيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿١٥١﴾ فَاذْكُرُونِيٓ أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿١٥٢﴾

*151. Nitekim kendi içinizden size âyetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran; size Kitab'ı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi öğreten bir Rasûl gönderdik.*

*152. Öyle ise siz beni anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin; sakın bana nankörlük etmeyin!*

**Tefsiri:**

Allah (c.c) mü'min kullarına, kendilerine Allah'ın (c.c) apaçık âyetlerini okuyan; onları arındıran (tezkiye), yani kötü huylardan, nefsin iğrenç hasletlerinden ve cahiliye davranışlarından temizleyen; onları karanlıklardan aydınlığa çıkaran; onlara kitap -yani Kur'ân- ve hikmet -yani Sünnet- ile bilmedikleri nice şeyleri öğreten bir peygamber gönderme nimetini hatırlatıyor. Nitekim onlar cahiliye döneminde bilgisiz, uydurma sözler peşinden koşan beyinsizler güruhu idiler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mesajının bereketi ve elçiliğinin uğuruyla Allah'ın sevgili dostlarının hâlini kazandılar, âlimlerin hasletlerini elde ettiler. Böylece ilmi en derin, kalbi en temiz, yapmacık hareketlerden en uzak ve en doğru sözlü insanlar oldular. Nitekim Allah (c.c) başka bir yerde şöyle buyuruyor: *"And olsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan, (kötülüklerden ve inkârdan) kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah, mü'minlere büyük bir lütufta bulunmuştur."* (Âl-i İmrân, 164) Allah Teâlâ bu nimetin kadrini bilmeyenleri de yererek *"Allah'ın nimetine nankörlükle karşılık veren ve sonunda kavimlerini helâk yurduna sürükleyenleri görme-*

Scanned with CamScanner

*din mi?"* (İbrâhim, 28) buyuruyor. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) buradaki nimeti Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) diye tefsir etmiştir. Bu sebeple Allah (c.c) mü'minleri bu nimeti itiraf etmeye ve buna O'nu (c.c) zikretmek ve şükretmekle mukabele etmeye çağırarak şöyle buyurmaktadır: *"Öyle ise siz beni anın/zikredin ki ben de sizi anayım/zikredeyim. Bana şükredin; sakın bana nankörlük etmeyin!"*

Mücâhid: *"Kendi içinizden size âyetlerimizi okuyan ... bir Rasûl gönderdiğimiz gibi."* âyeti için şöyle der: Yani size peygamber gönderme lütfunda bulunduğum gibi siz de beni zikredin.

Abdullah b. Vehb, Hişam b. Said kanalıyla Zeyd b. Eslem'den şöyle nakleder: Mûsâ (a.s) "Rabbim, sana nasıl şükredeyim?" diye sordu. Rabbi ona: "Beni zikret ve unutma; çünkü beni zikrettiğinde şükretmiş, unuttuğunda ise nankörlük etmiş olursun." buyurdu. Hasan-ı Basrî, Ebû Âliye, Süddî ve Rebî' b. Enes şöyle demişlerdir: Allah (c.c) kendisini zikredeni zikreder ve şükrünü artırır. Nankörlük edene ise azap eder. Seleften bir zat, Allah'ın (c.c) *"Allah'tan hakkıyla korkun"* (Âl-i İmrân, 102) âyeti hakkında şöyle der: Allah'tan korkmak; O'na itaat edip karşı gelmemek, zikredip unutmamak, şükredip nankörlük yapmamaktır.

İbn Ebî Hâtim, Mekhul el-Ezdi'den şöyle nakleder: İbn Ömer (radıyallâhu anh)'a "İnsan öldüren, içki içen, hırsız ve zani de Allah'ı zikrediyor. Oysa Allah (c.c) *"Beni anın ki ben de sizi anayım"* buyuruyor. Buna ne dersin?" dedim. "Bu kimse Allah'ı anarsa Allah (c.c) onu susana kadar lânetiyle anar." dedi. Hasan-ı Basrî bu âyet hakkında şöyle demiştir: Yani, size farz kıldığım görevlerinizi hatırlayın ki, ben de sizin için kendime vacip kıldığım mükâfatlarımı hatırlayayım. Said b. Cübeyr'den rivâyet edildiğine göre o, bu âyeti şöyle tefsir etmiştir: Beni bana itaat etmek sûretiyle zikredin ki ben de sizi mağfiretimle -bir rivâyette: rahmetimle- zikredeyim. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan da şöyle rivâyet edilmiştir: Allah'ın (c.c) sizi anması, sizin O'nu anmanızdan daha büyüktür.

[696] Sahih bir hadiste şöyle denmiştir: *"Allah Teâlâ buyurdu ki: Kim beni içinden anarsa ben onu içimden anarım. Kim beni bir toplulukta anarsa ben de onu daha üstün bir toplulukta anarım."*[92]

92 Buhârî (7405), Müslim, (2675), Ahmed b. Hanbel, (2/251) ve İbn Hibbân'ın (328, 811) Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan merfû olarak rivâyet ettiği hadisten bir kısımdır.

Scanned with CamScanner

[697] İmam Ahmed b. Hanbel, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh) kanalıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle nakletmiştir: *"Aziz ve Celil olan Allah şöyle buyurdu: 'Ey Âdemoğlu! Sen beni içinden anarsan ben de seni içimden anarım. Beni bir toplulukta anarsan ben de seni meleklerden bir toplulukta -başka bir rivâyette: onlardan daha hayırlı bir toplulukta- anarım. Eğer bana bir karış yaklaşırsan sana bir kulaç yaklaşırım. Bana bir kulaç yaklaşırsan ben sana bir arşın yaklaşırım. Bana yürüyerek gelirsen ben sana koşarak gelirim.'"*[93] Hadisin senedi sahihtir. İmam Buhârî bunu Katâde'den rivâyet etmiştir. Buhârî'ye göre Katâde daha sonra şöyle demiştir: Allah (c.c) rahmete herkesten daha yakındır.

*"Öyle ise siz beni anın ki ben de sizi anayım."* Allah (c.c) kendisine şükredilmesini emretmiş ve buna daha büyük bir nimetle mukabele edeceği vaadinde bulunmuştur. Allah (c.c) bir âyette de, *"Hatırlayın ki Rabbiniz size: 'Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracağım ve eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir!' diye bildirmişti."* (İbrâhim, 7) buyurur.

[698] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Reca el-Ataridi'den şöyle nakleder: Bir gün İmran b. Husayn daha önce üzerinde hiç görmediğimiz renkli bir ipek elbiseyle yanımıza çıkageldi ve şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her kime Allah (c.c) bir nimet bahşetmişse bilsin ki, Allah (c.c) nimetinin eserini kullarının üzerinde görmekten hoşlanır."* Râvilerden Ruh, bir rivâyetide "kulunun" demiştir.[94]

**Sabır ve Namaz:**

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٣﴾ وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾

93 Sahihtir. Abdurrezzak, 20575; Ahmed b. Hanbel, 3/138; Beyhakî, el-Esmâu ve's-sıfât, 625. İmam Beğavî, Şerhu's-Sünne'de (1243) sahih olduğunu söylemiştir ki hadis söylediği gibidir. Bunu İmam Buhârî (7536), Ahmed b. Hanbel (3/122) ve Ebû Ya'lâ da (3180) daha kısa olarak rivâyet etmişlerdir.

94 Hasendir. Ahmed b. Hanbel, 4/438; Taberânî, 18/135, 181; Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (5/132): Ahmed b. Hanbel'in râvileri sikadır, demiştir ki hakikaten öyledir. Hadisin şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

*153. Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Çünkü Allah muhakkak sabredenlerle beraberdir.*

*154. Allah yolunda öldürülenlere "Ölüler" demeyin. Bilakis onlar dirilerdir, lâkin siz anlayamazsınız.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah şükrü emrettikten sonra şimdi de sabrı açıklamaya başlayarak sabır ve namazın yardımına başvurmayı tavsiye ediyor. Çünkü kul ya nimet içinde olup şükretmektedir veya bela içinde olup sabretmektedir.

[699] Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Mü'minin durumu ne de gariptir; Allah (c.c) ona ne takdir ederse onun hayrına olur. Bir nimete mazhar olsa şükreder ve bu onun hayrına olur. Başına bir sıkıntı gelse ona sabreder ve bu da onun hayrına olur."*[95]

Allah (c.c) musibetlere tahammülün en güzel yolunun da sabır ve namaz olduğunu bildirmiştir. Nitekim daha önce geçen bir âyette Allah (c.c) *"Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Şüphesiz o (sabır ve namaz), Allah'a saygıdan kalbi ürperenler dışında herkese zor ve ağır gelen bir görevdir."* (Bakara, 45) buyurmuştur.

[700] Bir hadiste de şöyle geçmektedir: "Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) zor, elem verici, üzücü bir iş gelip çattığı zaman, hemen namaza dururdu."[96]

Sabır iki çeşittir. Biri haram ve günahları işlememeye sabır. Diğeri ibadet ve taatleri işlemede sabırdır. İkincisinin sevabı daha çoktur; çünkü asıl arzulanan odur. Nitekim Abdurrahman b. Zeyd'den yapılan rivâyete göre o şöyle demiştir: Sabır iki konudadır. Birincisi nefislere ve bedenlere ağır gelse de Allah'ın hoşnut olduğu şeyleri Allah için işlemede sabır. Diğeri ise, nefisler karşı çıksa da Allah'ın sevmediği şeylerden Allah için kaçınmada sabır. Kim böyleyse o, inşaallah, Allah'ın (cennette) selâm vereceği kimselerden-

95 Müslim, 2999; Ahmed b. Hanbel, 4/332; İbn Hibbân, 3896.

96 Ebû Dâvûd (1319) ile Ahmed b. Hanbel (5/388) Huzeyfe'den rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd ile Tahric-i Keşşaf'ta İbn Hacer hadis hakkında olumsuz bir şey söylememişlerdir. Senedi hasen, râvîleri bilinen, sika kimselerdir. Ancak Muhammed b. Abdullah b. Ebî Kudame, Takrib'de geçtiği üzere, makbul biridir. Fakat hadisin şahitleri de vardır ve bunlar 45. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

dir. Zeynilabidin (Ali b. Hüseyin) der ki: Allah (c.c) evvelkileri ve sonrakileri topladığında bir münadi "Sabredenler nerede? Gelsinler de hesaptan önce cennete girsinler" diye nida eder. Bunun üzerine bir grup insan kalkarlar. Melekler onları karşılarlar ve aralarında şu konuşma geçer. Melekler: "Nereye ey Âdemoğulları?." Sabredenler: "Cennete." Melekler: "Hesaptan önce mi?" Sabredenler: "Evet." Melekler: "Sizin sabrınız nelereydi?" Sabredenler: "Allah (c.c) canımızı alana kadar Allah'a itaatte sabrettik, Allah'a karşı günah işlememede sabrettik." Melekler: "Siz dediğiniz gibisiniz. Cennet'e girin. Çalışanların mükâfatı ne de güzel!"

Ben derim ki: Bunun şahidi Allah'ın (c.c) *"Yalnız sabredenlere, mükâfatları hesapsız ödenecektir."* (Zümer, 10) buyruğudur.

Said b. Cübeyr der ki: Sabır; kulun, işlediği günahları Allah'a (c.c) itiraf etmesi, Allah'ın (c.c) bunun mükâfatını vereceği ümidini beslemesidir. Kişi, kendisinde sabırdan başka bir şey görülmeyen metanetli biri olduğu halde, bazen tahammülsüzlük gösterdiği olur.

*"Allah yolunda öldürülenlere "Ölüler" demeyin. Bilakis onlar dirilerdir, lâkin siz anlayamazsınız."* buyruğuyla yüce Allah, şehitlerin diri ve berzahlarında rızıklandırılmakta olduklarını bildiriyor.

[701] Nitekim Sahih-i Müslim'de geçen bir sahih hadiste şöyle buyrulmaktadır: *"Şehitlerin ruhları cennette dilediği gibi uçan yeşil kuşların karnındadır. Sonra Arş'ın altında asılı duran kandillere sığınırlar. Rabbin onlara bakar ve "Bir isteğiniz var mı?" der. "Rabbimiz! Bize, başka hiçbir kuluna vermediklerini vermişken senden daha ne isteyelim?" derler. Sonra Rabbleri onlara aynı şekilde sorar. Sorulmaktan azade olmayacaklarını anlayınca, "Rabbimiz, bizi dünyaya tekrar döndürmeni ve Senin yolunda savaşarak bir daha öldürülmeyi isteriz." derler. Onlar bunu, şehitliğin mükâfatını gördükleri için söylerler. Bunun üzerine yüce Rabb şöyle der: Ben, insanların dünyaya bir daha döndürülmeyeceklerini kesin bir kural olarak yazdım."*[97]

[702] İmam Ahmed b. Hanbel'in Ka'b b. Mâlik (radıyallâhu anh) kanalıyla rivâyet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle

97 Müslim (1877) İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan mevkuf (sahabi sözü, yani İbn Mes'ud'un kendi sözü) olarak rivâyet etmiştir. Fakat merfû hadis (Hz. Peygamber'in hadisi) hükmündedir. Bu, Âl-i İmrân sûresinde de gelecek.

Scanned with CamScanner

buyurmuştur: *"Mü'minin ruhu, Allah (c.c) bedenini yaratacağı günde ona döndürene kadar, cennetin ağaçlarına konmuş bir kuş olarak durur."*[98] Bu hadis bunun bütün mü'minler hakkında olup, Kur'ân'da özellikle şehidlerin zikredilmesinin sebebinin onları onurlandırma, yüceltme ve ta'zim olduğunu göstermektedir.

**İmtihan ve Sabır:**

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ ۗ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٥﴾ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾

*155. And olsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma ile deneriz. Sabredenleri müjdele!*

*156. O sabredenler, kendilerine bir bela geldiği zaman "Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz" derler.*

*157. İşte Rablerinden bağışlamalar ve rahmet onlaradır. Ve doğru yolu bulanlar da onlardır.*

**Tefsiri:**

Allah (c.c) burada mü'min kullarını deneyeceğini ve imtihan edeceğini bildiriyor. Nitekim başka âyetlerde de şöyle buyurur: *"And olsun ki içinizden cihad edenlerle sabredenleri belirleyinceye ve haberlerinizi açıklayıncaya kadar sizi imtihan edeceğiz."* (Muhammed, 31) Yüce Allah bazen bolluk ve refahla, bazen ise korku ve açlık gibi darlık ve sıkıntılarla sınar. Nitekim başka bir âyette Allah (c.c) şöyle buyurur: *"Sonra onlar Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük ettiler. Allah da onlara, yaptıklarından ötürü açlık ve korku sıkıntısını tattırdı."* (Nahl, 112) Açlık ve korku halleri, sahibinin üzerinde dışarıdan görülebildiğinden, bu, "açlık ve korku elbisesi" ile ifade edilmiştir.

98 Sahihtir. Nesâî, 4/108; İbn Mâce, 4271; Mâlik, 1/240; Ahmed b. Hanbel, 3/455; İbn Hibbân, 4657; Âcurî, eş-Şeria, 392. senedi sahih, râvîleri sikadır. Tirmizî (1641) ve Ahmed b. Hanbel (6/386) Ka'b b. Mâlik'ten, merfû olarak buna yakın bir lafızla rivâyet etmişlerdir. Bunun senedi de sahihtir.

Scanned with CamScanner

*"And olsun ki sizi biraz korku ve açlıkla"* yani basit korku ve açlıkla *"mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma ile deneriz."* Yani sizi, malınızın bir kısmını kaybetmek; bazı arkadaş, akraba ve dostlarınızın ölmesi; bahçe ve tarlaların her zamanki olağan ürününü vermemesi gibi şeylerle sınarız. Nitekim seleften biri şöyle der: Bazı hurma ağaçlarının sadece bir tane hurma verdiği olurdu. Tüm bunlar ve benzerleri Allah'ın (c.c) kullarını sınamalarıdır. Kim bunlara sabrederse Allah (c.c) mükâfatını, kim de ümitsizliğe düşerse ona cezasını verir. Bu sebeple Allah (c.c) *"Sabredenleri müjdele!"* buyurmuştur.

Bazı müfessirlerin belirttiğine göre bazıları âyeti şöyle tefsir etmiştir: Buradaki korkudan kasıt Allah korkusu, açlıktan kasıt Ramazan orucu, malların eksilmesinden kasıt zekât, canların eksilmesinden kasıt (ölümcül) hastalıklar ve meyvelerin eksilmesinden kasıt da çocukları kaybetmektir. Ancak bu pek isabetli değildir.

Allah (c.c) daha sonra kendilerinden razı olup da büyük mükâfatlar vaad ettiği sabredici kulların kimler olduklarını şöyle açıklıyor: *"O sabredenler, kendilerine bir bela geldiği zaman "Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz" derler."* Yani onlar başlarına gelen musibetlerde bunları söyleyerek teselli bulur ve rahatlarlar. Tüm bunların Allah'ın mülkü olup, onlarda istediği tasarrufta bulunma yetkisine sahip olduğunu, kıyâmet günü de O'nun (c.c) katında hiçbir şeyin zayi olmayacağını bilirler. Bu şuur da onların, kendilerinin Allah'ın (c.c) kulu olup âhiret yurdunda ona döndürüleceklerini itiraf etmelerine sebep olur. Bu yüzden Allah Teâlâ, onlara bunların ödülü olarak verdiği mükâfatları açıklayarak şöyle buyuruyor: *"İşte Rablerinden övgüler ve rahmet onlaradır."* Salevat'tan (tercümede: övgüler) kasıt Allah'ın (c.c) onları övmesi ve hayırla yad etmesidir. Said b. Cübeyr ise bunu 'azaptan güvende olma' ile tefsir etmiştir. *"Ve doğru yolu bulanlar da onlardır."*

Mü'minlerin emiri Hz. Ömer (radıyallâhu anh) şöyle der: İki denk mükâfat ile bir ek nimet ne güzeldir! *"İşte Rablerinden övgüler ve rahmet onlaradır."* İki denk/adil mükâfat, *"Ve doğru yolu bulanlar da onlardır."* ise ek nimettir. Bu da iki denk mükâfat arasına konmuştur. Yükleri fazla olduğundan, mükâfatlarına ek olarak onlara fazladan nimet verilmiştir.

Scanned with CamScanner

**Başa Bir Musibet Geldiğinde "İnnâ Lillâhi..." Demenin Fazileti:**

Başa bir musibet geldiğinde "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn: Biz Allah'ın kullarıyız ve elbette O'na döneceğiz" demenin faziletine dair hadisler vardır, bazıları şunlardır:

[703] Ahmed b. Hanbel, Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakleder: Bir gün Ebû Seleme, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanından geldiğinde şöyle dedi: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den beni sevindiren bir söz işittim. Buyurdu ki: *"Müslümanlardan her kimin başına bir musibet gelir de o anda 'İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn' derse, ardından 'Allah'ım! Musibetimden dolayı beni mükâfatlandır ve bana kaybettiğimden daha hayırlısını nasip et' derse, duasında istediği şeye mutlaka sahip olur."* Ümmü Seleme der ki: Ben de bu hadisi belledim ve Ebû Seleme vefat ettiğinde "Allah'ım! Musibetimden dolayı beni mükâfatlandır ve bana kaybettiğimden daha hayırlısını nasip et" dedim. Sonra kendi kendime, "Benim için Ebû Seleme'den hayırlı kim olabilir ki?" dedim. İddetim bittikten sonra bir gün bana ait bir deriyi tabaklarken Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) çıkageldi ve görüşmek için benden izin istedi. Ben de elimdeki tabaklama maddesi kalıntılarını yıkayıp O'nu içeri aldım. Kendilerine lif kılıflı bir minder serdim, üzerine oturdu. Sonra beni kendisine istedi. Sözünü bitirince ona, "Ya Rasûlallah! Benim seni istememe gibi bir durumum yok. Fakat ben çok kıskanç bir kadınım ve senin bende, Allah'ın bana azap etmesine sebep olacak hareketler görmenden korkuyorum. Hem de ben yaşlandım ve çoluk çocuğum var." dedim. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Bahsettiğin kıskançlığı Allah (c.c) senden giderecek. Söylediğin yaşlılık ise, senin başına gelenin aynısı benim de başıma geldi. Çoluk çocuğunun olmasına gelince, senin çocukların benim çocuklarımdır."* Ümmü Seleme der ki: Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e teslim oldum ve onunla evlendim. Ümmü Seleme der ki: Böylece Allah (c.c) bana Ebû Seleme'nin yerine daha hayırlısını, Allah Rasûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) verdi.[99]

99 Ceyyiddir. Ahmed b. Hanbel, (4/27, 28) rivâyet etmiştir. Senedi kuvvetli ve râvîleri sikadır. Bunu Ebû Dâvûd (3119), Nesâî -Amelu'l-yevmi ve'l-leyle'de - (1072) ve Ahmed b. Hanbel, (6/313) başka bir kanalla buna yakın ve daha kısa bir lafızla rivâyet etmişlerdir. Hadisin başka tarikleri ve şahidleri de vardır.

Scanned with CamScanner

[704] Sahih-i Müslim'in rivâyetindeki ifade şöyledir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Bir kulun başına bir musibet gelir, o da "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn. Allah'ım! Musibetimden dolayı beni mükâfatlandır ve bana kaybettiğimden hayırlısını lutfet" derse, mutlaka Allah (c.c) onu musibetinden dolayı mükâfatlandırır ve ona kaybettiğinden daha hayırlısını verir."* buyurdu. Ümmü Seleme devamla şöyle der: Ebû Seleme vefat edince ben de aynısını yaptım da Allah (c.c) bana ondan hayırlısını, Allah Rasûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) verdi.[100]

[705] Ahmed b. Hanbel, Hz. Ali (radıyallâhu anh)'ın oğlu Hüseyin (radıyallâhu anh)'dan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Müslüman bir erkek veya kadının başına bir musibet gelir, üzerinden çok vakit geçse bile onu hatırladıkça yeniden istircâ yaparsa ("İnnâ lillâhi... derse), o vakit Allah (c.c) ona musibet günündeki kadar sevap vermek sûretiyle mükâfatını yeniler."*[101] Bunu ayrıca İbn Mâce -Sünen'inde- ile İsmail b. Uleyye, yine Hz. Hüseyin (radıyallâhu anh)'dan rivâyet etmişlerdir.

[709] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Sinan'dan şöyle nakleder: Bir oğlumu defnetmiştim. Ben kabirdeyken birden elimi Ebû Talha el-Havlani tuttu ve "Seni müjdeleyeyim mi?" dedi. "Evet" dedim. Dedi ki: Bana Dahhâk b. Abdurrahman, Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakletti: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah (c.c) "Ey ölüm meleği, kulumun evladını mı aldın?" diye sorar. O "Evet" der. "Onun göz bebeğini ve gönlünün meyvesini kopardın, öyle mi?" diye sorunca o yine "Evet" der. Allah (c.c): Peki ne dedi? der. Ölüm meleği: Sana hamd etti ve istircâ yaptı, der. Bunun üzerine Allah (c.c): Ona cennette bir köşk yapın ve adını "hamd köşkü" koyun, diye emreder."*[102] Ahmed b. Hanbel bunu başka bir kanalla

---

100 Sahihtir. Müslim, 918; Ahmed b. Hanbel, 3/309; Beyhakî, eş-Şuayb, 9697.

101 İbn Mâce (1600) bunu Hişam'ın, annesinden nakliyle; Ahmed b. Hanbel, Hişam'ın Abbad b. Zeyd'den, onun da annesinden nakliyle ve bu lafızla; Taberânî de el-Evsat'ta (2789) Hişam'ın babasından nakliyle rivâyet etmişlerdir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (2/331) Hişam'ın zayıf olduğunu söylemiştir.

102 Tirmizî, 1021; Tayalisî, 508; İbn Hibbân, 2948; Nuaym b. Hammad; Zevaidu'z-Zühf (108); Ahmed b. Hanbel, 4/415. Senedindeki Ebû Sinan'ı Ahmed b. Hanbel, Yahyâ, Ebû Zur'a, Ebû Hâtim ve Nesâî zayıf, sadece İbn Hibbân sika kabul etmiştir. Hâfız İbn Hacer de: Makbuldür, demiştir. Kastı mütabaa edildiği durumdur. Dolayısıyla hadis kuvvetli değildir. Buna rağmen Silsiletu'l-Ehâdîsi's-Sahîha'da hasen saymıştır. Fakat bu tartışılır bir iddiadır.

Scanned with CamScanner

rivâyet etmiştir. Tirmizî bunu Süveyd b. Nasr'ın Abdullah b. Mübârek'ten nakliyle böyle rivâyet etmiş ve: Bu hasen-garib bir hadistir. Ebû Sinan'ın adı İsa b. Sinan'dır, demiştir.

**Safa İle Merve:**

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَآئِرِ اللَّهِ ۖ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا ۚ وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾

*158. Şüphe yok ki; Safa ile Merve Allah'ın koyduğu nişanlardandır. Her kim Beytullah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur. Her kim gönüllü olarak bir iyilik yaparsa şüphesiz Allah fazlasıyla karşılık verir ve hakkıyla bilir.*

**Tefsiri:**

İmam Ahmed b. Hanbel, Urve'den şöyle nakleder: "Âişe (radıyallâhu anhâ) bana *'Şüphe yok ki; Safa ile Merve Allah'ın koyduğu nişanlardandır. Her kim Beytullah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur.'* âyeti hakkında ne dersin? dedi. 'Vallahi, bunları tavaf etmemekten dolayı kişiye hiçbir günah olmaz, mânâsına gelir' dedim. 'Yeğenim! Ne kötü söyledin. Öyle olsaydı 'onları tavaf etmesinde' değil, 'onları tavaf etmemesinde' denirdi. Fakat bu âyet Ensar hakkında indi. Zîra onlar Müslüman olmadan önce tapmakta oldukları ve Müşellel denen yerde bulunan Menat putu için telbiye getirip hac yaparlar, bunu yapan kimseler daha sonra Safa ile Merve arasında sa'y yapmaktan çekinirlerdi. Ensar Allah Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem), 'Ya Rasûlallah! Biz cahiliyye döneminde Safa ile Merve arasında sa'y yapmaktan çekinirdik' diyerek bunu sordular. Bunun üzerine Allah (c.c) *'Şüphe yok ki; Safa ile Merve Allah'ın koyduğu nişanlardandır. Her kim Beytullah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur.'* âyetini nazil etti. Âişe (radıyallâhu anhâ) sonra şöyle dedi: 'Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu bizzat yaptı. Dolayısıyla kimsenin buraları sa'y etmeyi terk etme hakkı yoktur.'"[103]

103 Buhârî, 1643; Müslim, 1277; Tirmizî, 2965; Nesâî, 5/237, 238; Ahmed b. Hanbel, 5/144, 227. Bunu Zührî kanalıyla rivâyet etmişlerdir. Bunu ayrıca Buhârî (1790), Ebû Dâvûd (1911) ve İbn Hibbân (3839) Hişam b. Urve'nin, babası Urve'den nakliyle rivâyet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

Bunu Buhârî ve Müslim de Sahih'lerinde tahric etmişlerdir. Zührî'den gelen rivâyette ise Zührî devamla şöyle der: Bunu Ebû Bekir b. Abdurrahman b. Haris b. Hişam'a anlattım. Dedi ki: Ben bu bilgiyi daha önce duymadım. Ama ilim erbabı bazı kimselerden duyduğuma göre onlar Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın bu söylediğinden farklı olarak şöyle diyorlardı: İnsanlar "Bu iki taş arasında tavaf (sa'y) yapmamız cahiliyye işlerindendir." diyorlardı. Ensardan bazıları da: "Bize Kâbe'yi tavaf etmek emredildi. Safa ile Merve arasında sa'y etmekle ise emrolunmadık." dediler. Bunun üzerine Allah (c.c) *"Şüphe yok ki; Safa ile Merve Allah'ın koyduğu nişanlardandır..."* buyurdu. Ebû Bekir b. Abdurrahman devamla şöyle dedi: Belki de âyet hem onlar hem bunlar hakkında inmiştir.[104] Bunu Buhârî de yakın bir lafızla Hişam b. Urve'nin, babasından, onun da Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan nakliyle rivâyet etmiştir.

[708] İmam Buhârî, Âsım İbn Süleyman'dan şöyle nakleder: Enes İbn Mâlik'e Safa ve Merve tepelerinin durumunu sordum, şöyle cevap verdi: Biz onlar arasında sa'y yapmanın cahiliyye âdeti olduğunu düşünüyorduk. Bu yüzden İslâm dini gelince, bundan geri durduk. Bunun üzerine Allah Teâlâ, *"Şüphe yok ki; Safa ile Merve Allah'ın koyduğu nişanlardandır..."* âyetini indirdi."[105] İmam Kurtubî, tefsirinde İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: Cahiliyye döneminde şeytanlar Safa ile Merve arasında gece boyu ses çıkartırlardı ve ikisinin arasında putlar bulunuyordu. İslâm gelince Müslümanlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ikisi arasında tavaf (sa'y) etmeyi sordular. Bunun üzerine bu âyet nazil oldu. Şa'bi der ki: Safa tepesinde İsaf, Merve tepesinde de Naile adında birer put vardı ve müşrikler bunları istilam ederlerdi. İslâm'dan sonra da Müslümanlar ikisi arasında tavaf etmeyi sakıncalı bularak bundan geri durdular. Bunun üzerine bu âyet nazil oldu.

Ben derim ki: İbn İshâk, Siret'inde şöyle anlatır: İsaf ile Naile iki insandı ve Kâbe'nin içinde zina edince Allah (c.c) onları taş etti. Kureyşliler de insanların ibret almaları için bunları Kâbe'nin karşısına koydular. Aradan uzun bir zaman geçince de bunlara tapmaya başladılar. Bir süre sonra onları Safa ve Merve tepelerine götürdüler ve oraya diktiler. Safa ile Merve arasında tavaf yapan kimseler de bunları istilam ederlerdi. Nitekim Ebû Talip, meşhur kasidesinde şöyle demiştir:

104 Bu hadisi Buhârî, 1643. hadis esnasında zikretmiştir.
105 Buhârî, 4496.

Scanned with CamScanner

*Eş'ari kabilesi develerini ıhladıkları vakit,*

*Sellerin taştığı İsaf ve Nail'in bulunduğu yere...*

[709] Sahih-i Müslim'de geçen uzun bir hadiste şöyle denilmektedir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Beytullah'ı tavaf etmeyi bitirince tekrar Rükn'e (Hacer-i Esved'e) geldi ve ona istilamda bulundu. Sonra *"Şüphe yok ki; Safa ile Merve Allah'ın koyduğu nişanlardandır."* âyetini okuyarak Safa tepesine çıktı. Sonra *"Ben de Allah'ın başladığından (Kur'ân'da ilk zikrettiği Safa'dan) başlıyorum"* dedi. Nesâî'nin rivâyetine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Siz Allah'ın başladığı ile başlayın"* buyurdu.[106]

[710] Ahmed b. Hanbel, Ebû Tecrah kızı Habibe'den şöyle nakleder: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Safa ile Merve arasında sa'y ederken gördüm. İnsanlar önde, kendisi arkada, onlarla birlikte sa'y yapıyordu. Öyle hızlı yürüyordu ki dizlerini görebiliyordum. Elleriyle dizlerini kapatıyor, bir yandan da insanlara *"Sa'y yapın; Allah (c.c) sa'y yapmayı size farz kıldı"* diyordu.[107]

[711] İmam Ahmed b. Hanbel daha sonra Şeybe kızı Safiyye'den; bir kadının ona, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Safa ile Merve arasında, *"Sa'y sizlere farz kılındı; onun için sa'y yapın"*[108] derken duyduğunu anlattığını nakletmiştir. Nitekim bu hadis Safa ile Merve arasında sa'y etmenin haccın bir rüknü olduğu görüşüne delil gösterilmiştir. Bu, İmam Şâfiî ve aynı görüşü paylaşanların görüşüdür. Bir rivâyete göre İmam Ahmed b. Hanbel, meşhur nakle göre İmam Mâlik de bu görüştedir. Bunun rükün değil vacip olduğu, kasten veya yanlışlıkla terk edildiğinde bu eksikliğin kurban ile telafi edilebileceği de söylenmiştir ki, bu Ahmed b. Hanbel'den bir rivâyet ile bazı âlimlerin görüşüdür. Diğer bir görüşe göre sa'y müstehaptır. Ebû Hanîfe, Süfyân-ı Sevrî, Şa'bî ve İbn Sirin bu görüştedir. Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh),

---

106 Müslim, 1218; Ebû Dâvûd, 1905; Tirmizî, (2967); Nesâî, Sünen-i Kübrâ, (2967); İbn Mâce, (3074). Bu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haccı adıyla anılan uzun bir hadisten bir kısımdır.

107 Hasendir. Ahmed b. Hanbel, 6/421; Dârekutnî 2/256; Hâkim, 4/70; Beyhakî, 5/98. Zehebî ve İbn Hacer hadisin sahih olmadığını söylemişlerdir. Fakat hadisin Taberânî'nin (24/323) Şeybe kızı Safiyye'den naklettiği zayıf bir şahidi de vardır. Hadisin başka tarikleri de vardır. Bkz. Tefsiri Beğavî, no: 116. Böylece, farklı senetleri ve şahitleriyle birlikte hadis, inşaallah hasen olmaktadır.

108 Bir önceki hadisin tahricine bakınız.

Scanned with CamScanner

İbn Ömer (radıyallâhu anh) ve İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan da böyle rivâyet edilmiştir. "Utbiye" kitabında da bu, İmam Mâlik'in görüşü olarak zikredilmiştir. İmam Kurtubî der ki: Bunlar görüşlerine, *"Her kim Beytullah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur."* âyetini delil getirmişlerdir. Fakat birinci görüş tercihe en şayandır.

[712] Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Safa ile Merve arasında sa'y etmiş ve *"Menasikinizi (hac ibadetlerinizi) benden alın"*[109] buyurmuştur. Dolayısıyla, bir delille istisna edilenler hariç, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in o haccında yaptığı her şey hac ibadetinde mutlaka yapılması gereken bir vazifedir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[713] Daha önce geçtiği gibi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadisinde de: *"Sa'y edin. Zîra Allah (c.c) size sa'yi farz kıldı"*[110] buyurmuştur.

Allah (c.c) bu âyette Safa ile Merve arasında tavaf (sa'y) etmenin Allah'ın şiarlarından, yani Halil İbrâhim (a.s)'a emrettiği hac ibadetlerinden olduğunu bildirmiştir. Daha önce geçtiği üzere sa'y, Hacer'in oğluna su ararken Safa ile Merve arasında sürekli gidip gelmesinden ve koşmasından alınmadır. Zîra İbrâhim (a.s) onları bıraktığında yanlarında hiçbir insan yoktu. Yanındaki her şey tükenip oğlunun orada ölmesinden korkunca Hacer kalkıp Allah'tan (c.c) yardım istedi. Safa ile Merve arasındaki bu mübarek toprak parçası üzerinde boynu eğik, korku ve ürperti içinde, Rabbine muhtaç bir halde sürekli gidip geldi. Sonunda yüce Allah onu sıkıntısından kurtardı, yalnızlığını giderdi ve zorluktan çıkardı. Ona, tok tutan bir yiyecek ve hastalıklara şifa niteliğindeki zemzem suyunu fışkırttı.[111] Safa ile Merve arasında sa'y eden kişi de kalbine yol gösterme, hâlini düzeltme ve günahlarını bağışlaması hususlarında Allah'a (c.c) olan fakr-ı zaruretinin ve ihtiyacının şuuru içinde; noksanlıklarını ve kusurlarını gidermesi, sırat-ı müstakime iletmesi ve ölene kadar onda sebat ettirmesi, içinde bulunduğu günah ve isyan halinden kurtarıp Hacer'e yaptığı gibi kemale eren, bağışlanan ve sapmadan istikamet üzere yürüyenlerden eylemesi için yüce Allah'a iltica etmeli ve yakarmalıdır.

---

109 Müslim, 1297; Ebû Dâvûd, 1970; Nesâî, 5/275; İbn Mâce, 3023; Ebû Ya'lâ, 2147. Hadisin aslı daha uzundur.

110 Bu, iki hadisten önce geçen hadistir.

111 Bu, Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edilen ve birazdan gelecek olan hadisten bir bölümdür.

Scanned with CamScanner

*"Her kim gönüllü olarak bir iyilik yaparsa..."* Bir görüşe göre mânâ: "Kim Safa ile Merve arasında vacip olandan fazla olarak sekizinci, dokuzuncu vs. defa sa'y yaparsa" şeklindedir. Bir görüşe göre: "Kim nafile haccında veya nâfile umresinde bunlar arasında sa'y yaparsa" şeklindedir. Kimine göre ise mânâ şöyledir: Kim çeşitli nafile ibadetler yaparsa... Bunları Fahreddin Râzî zikretmiş ve üçüncü görüşü Hasan-ı Basrî'ye nispet etmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

*"...şüphesiz Allah fazlasıyla mükâfatlandırır ve (yapılanı, mükâfatını) hakkıyla bilir."* "Şakir", yani az amele çok mükâfatla karşılık verir. "Alim", yani ne kadar mükâfat hak ettiğini çok iyi bilir ve dolayısıyla hiç kimsenin mükâfatını eksiltmez. Nitekim Allah (c.c) başka bir âyette şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz Allah zerre miktarı haksızlık yapmaz. Zerre miktarı iyilik olsa- onu kat kat arttırır ve yapana büyük mükâfat verir."* (Nisâ, 40)

**Hidâyeti ve Hakikatleri Gizlemek:**

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَآ أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ ۙ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۚ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٦١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿١٦٢﴾

*159. İndirdiğimiz açık delilleri ve kitapta insanlara apaçık gösterdiğimiz hidâyet yolunu gizleyenlere, hem Allah, hem de bütün la'net ediciler, la'net eder.*

*160. Ancak tevbe edip durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıkça ortaya koyanlar başkadır. Ben onların tevbelerini kabul ederim. Ben, tevbeyi çokça kabul eden ve çokça merhamet edenim.*

*161. İnkâr etmiş ve kâfir olarak ölmüşlere gelince, işte Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların lâneti onların üzerinedir.*

Scanned with CamScanner

*162. Onlar ebediyen la'net içinde kalırlar. Artık ne azapları hafifletilir, ne de onların yüzlerine bakılır.*

**Tefsiri:**

Bu, dosdoğru amaçları gerçekleştirmesi ve kalplere faydalı bir rehber olması için peygamberlerin getirdikleri hakikatleri, Allah (c.c) peygamberlerine indirdiği kitaplarında açıkladıktan sonra gizleyenlere büyük bir tehdittir. Ebû Âliye: Bu âyet, kitaplarında bulunan Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vasıflarına dair bilgileri gizleyen Ehl-i kitap hakkında nazil oldu, demiştir.

Allah (c.c) daha sonra, onlara her şeyin lânet etmekte olduğunu bildirmektedir. Sudaki balık ve havadaki kuş dahil her şey âlim için Allah'tan bağışlama diledikleri gibi, âlimlerin aksine hakikatleri gizlediklerinden dolayı bunlara da Allah (c.c) ve lânet ediciler lânet eder.

[714] Nitekim, birbirini kuvvetlendiren birçok tarikle gelen bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Her kime ilimden bir şey sorulur, o da gizlerse kıyâmet günü diline ateşten bir gem vurulur."*[112] Nitekim sahih senetle ulaşan bir esere göre Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: Allah'ın Kitabı'ndaki şu âyet olmasaydı kimseye bir tek hadis bile anlatmazdım. *"İndirdiğimiz açık delilleri ve kitapta insanlara apaçık gösterdiğimiz hidâyet yolunu gizleyenlere; hem Allah, hem de bütün la'net ediciler, la'net eder."*

[715] İbn Ebî Hâtim, Berâ b. Âzib (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: Biz bir cenazede Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikteydik. Buyurdu ki: *"(Kabirde) kâfirin alnının ortasına öyle bir vurulur ki onun attığı çığlığı insanlar ve cinler dışında her canlı duyar. Bunu duyan her hayvan da ona lânet eder. Allah'ın (c.c) "...onlara hem Allah, hem de bütün la'net ediciler, la'net eder." buyruğundaki işte budur."*[113] Bunu İbn Mâce de başka bir tarikle rivâyet etmiştir.

Atâ Ebî Rebâh, *"la'net ediciler"* ifadesini "tüm hayvanlar, cinler ve insanlar" diye tefsir etmiştir. Mücâhid der ki: Yeryüzünde kuraklık baş gösterince hayvanlar, "Bu, Âdemoğullarının günahkârları yüzündendir. Allah günahkâr

112 Bu hadis Mukkadime'de geçti. Şahitleriyle birlikte hasendir.

113 İbn Mâce (4021) rivâyet etmiştir. Leys b. Ebû Süleym'den dolayı zayıftır. Tercihe şayan olan, bunun mevkuf (sahabi sözü, burada Bera) olduğudur.

Scanned with CamScanner

Âdemoğullarına lânet etsin" derler. Ebû Âliye, Rebî' b. Enes ve Katâde de: Yani onlara Allah'ın melekleri ile mü'minler lânet ederler, demişlerdir.

[716] Bir hadiste de *"Şüphesiz her şey âlim için istiğfar eder."* buyurulmuştur. [114]

Bu âyette yüce Allah, ilmi gizleyenlere Allah (c.c)'ın, meleklerin ve tüm insanların, ayrıca tüm lânetçilerin lânet etmekte olduklarını haber veriyor. Konuşabilen veya konuşamayan her varlık ya sözlü olarak veya lisan-ı halleriyle lânet ederler. Veya kasıt sadece akıl sahibi varlıklardır. Bir ihtimale göre de bu lânet kıyâmet gününde olacaktır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Daha sonra Allah (c.c) tevbe edenleri bunlardan istisna ederek şöyle buyurmuştur: *"Ancak tevbe edip durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıkça ortaya koyanlar başkadır."* Yani; içinde bulundukları durumdan dönüp amellerini ve hallerini düzeltenler, gizlemekte oldukları gerçekleri insanlara açıklayanlar başkadır. *"Ben onların tevbelerini kabul ederim. Ben, tevbeyi çokça kabul eden ve çokça merhamet edenim."* Bu âyette, bir küfür veya bid'ate çağıran kişi tevbe ettiğinde Allah'ın (c.c) onun tevbesini kabul edeceğine delil vardır. Varit olan habere göre, geçmişteki ümmetlerin böylesi durumda tevbeleri kabul edilmezdi. Fakat bu, tevbe ve rahmet peygamberinin şeriatında konulmuş bir hükümdür.

Daha sonra yüce Allah küfrü seçen ve ölene kadar o hal üzere yaşayanların durumunu şöyle bildiriyor: *İnkâr etmiş ve kâfir olarak ölmüşlere gelince, işte Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların lâneti onların üzerinedir. Onlar ebediyen lânet içindedirler."* Kıyâmet gününe kadar aralıksız devam eden bir lânet içindedirler. Sonra onlar cehennem ateşine daimi yâr olacaklardır ki, *"onların artık ne"* oradaki *"azapları hafifletilir"*, yani içinde bulundukları azap ve ızdırap halinden hiçbir şey eksiltilmez *"ne de onların yüzlerine bakılır."* Yani azapları bir an olsun durdurulmaz ve onda gevşeme olmaz. Bilakis azap kesintisiz ve daimi olarak devam eder. Bundan Allah'a (c.c) sığınırız.

114 Ebû Dâvûd (3641), İbn Mâce (322), Ahmed b. Hanbel (5/196) ve İbn Hibbân (88) Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmişlerdir. "Kim ilim öğrenmek için yola çıkarsa..." diye başlayan hadisin ortasında yer alan bir cümledir. Hâfız İbn Hacer der ki: Bunu Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Hibbân ve Hâkim -sahih olduğunu söyleyerek- rivâyet etmişlerdir. Hamza el-Kenani hasen olduğunu söylemiş, bazılarınca senedinde çelişki olmak bakımından zayıf görülmüştür. Fakat şahitleri bulunmakta olup hadis bunlarla kuvvetlenmektedir.

Scanned with CamScanner

Ebû Âliye ve Katâde derler ki: Kâfir kıyâmet günü durdurulur ve Allah (c.c) ona lânet eder. Sonra melekler, daha sonra da tüm insanlar lânet ederler.

**Bir Fasıl (Kafire Lânet Etmek):**

Kafirlere lânet etmenin caiz olduğunda hiçbir ihtilaf yoktur. Nitekim Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh) ve sonraki imamlar kunut dualarında ve başka dualarda kâfirlere lânet ediyorlardı. Belli bir kâfire şahsen lânet etmeye gelince; bazı âlimler ona lânet edilemeyeceğini söylemişlerdir. Çünkü biz onun son nefeste nasıl gideceğini bilmiyoruz. Bazıları buna *"İnkâr etmiş ve kâfir olarak ölmüşlere gelince, işte Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların lâneti onların üzerinedir."* âyetini delil göstermişlerdir. Bazı âlimler ise; belli bir kâfire lânet etmek caizdir, demişlerdir. Mâliki mezhebi âlimlerinden İbnu'l-Arabi bu görüşü tercih etmiş, fakat buna zayıf bir hadisi delil getirmiştir. [115]

[717] Başkaları bu görüşe Sahih-i Buhârî'deki defalarca sarhoş halde getirilen sahabi hadisini delil getirmişlerdir. Zîra birisi ona "Allah ona lânet etsin. Ne de çok getiriliyor" deyince Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ona lânet etme; zîra o Allah (c.c) ve Rasûlü'nü seviyor"*[116] buyurmuştur. Lânetten men edilmenin illeti Allah (c.c.) ve Rasûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) sevmektir. Bu da, Allah (c.c.) ve Rasûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) sevmeyene lânet edilebileceğini gösterir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

**İlahınız Birdir:**

وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۖ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾

*163. İlahınız bir tek Allah'tır. Ondan başka İlâh yoktur. O, Rahmândır, Rahîmdir.*

---

115 Müellif bununla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, "Allah'ım! Amr b. el-Âs şair olmadığını bile bile şiirinde beni hicvetti. Allah'ım! Ona lânet et ve beni hicivleri sayısınca onu hicvet." hadisine işaret etmektedir. Bunu Zehebî, el-Mizan'da, İsa b. Abdurrahman'ın tercemesinde (3/317/6583) zikretmiş ve "Bunu Ruyani rivâyet etti" demiştir. Nesâî, İsa'dan hadis rivâyet etmemiştir. Ebû Zür'a: kuvvetli değildir, Buhârî de: bu maklub bir hadistir, demiştir. Zehebî sözünü şöyle bitirmiştir: Bu, Amr b. el-Âs (radıyallâhu anh) Müslüman olmadan öncedir. Hadis münkerdir.

116 Buhârî (6780) ve Ebû Ya'lâ (176) Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'tan bundan daha uzun olarak rivâyet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah kendisinin yegâne İlâh olup hiçbir ortak ve denginin bulunmadığını; tek, eşsiz, benzersiz, kimseye muhtaç olmayan ve kendinden başka hiçbir İlâh bulunmayan Allah olup, Rahmân ve Rahîm'in kendisi olduğunu haber veriyor. Bu iki ismin tefsiri Fâtiha sûresinde geçti.

[718] Yezîd b. Havşeb'in kızı Esma'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın en büyük ismi (ism-i a'zam) şu iki âyettedir: Biri 'İlahınız bir tek Allah'tır. O'ndan başka İlâh yoktur. O, Rahmân'dır, Rahîm'dir.' âyetinde, diğeri ise 'Elif. Lâm. Mîm. Hayy ve kayyûm olan Allah'tan başka İlâh yoktur.' (Âl-i İmrân: 1-2) âyetindedir."*[117]

Daha sonra Allah (c.c) yegâne İlâh oluşuna kendisinin birliğini gösteren gökler ve yer ile ikisi arasında bulunan ve yaratıp yaydığı mahlukatını delil getirerek şöyle buyurmuştur:

**Allah'ın Vahdaniyetinin Belgeleri:**

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِن مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾

*164. Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde, insanlara fayda veren şeylerle yüklü olarak denizde yüzüp giden gemilerde, Allah'ın indirip de kurumuş toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgarları ve yer ile gök arasında emre âmâde bekleyen bulutları yönlendirmesinde düşünen bir topluluk için birçok deliller vardır.*

117 Ebû Dâvûd, 1496; Tirmizî; İbn Mâce, 3855; Ahmed b. Hanbel, 6/461; Beyhakî, el-Esmâu Ve's-sıfât, 184. Bunu İbn Mâce, Taberânî ve Tahâvî de -Müşkilu'l-Asar'da- Ebû Ümâme'den rivâyet etmişlerdir. Hadis, tariklerinin toplamıyla hasen hadistir. İleride tekrar gelecek.

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında... birçok deliller vardır."* Zarafeti, yüksekliği ve genişliği, hareketli ve sabit yıldızları, dönmekte olan yörüngeleri ile göklerin yaratılışında deliller vardır. Sertliği ve yoğunluğu, çukurları, dağları, denizleri, gölleri, çölleri, ovaları, verimli ve verimsiz arazileri ve daha pek çok faydalarıyla yeryüzünün yaratılışında birçok deliller vardır.

*"Gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde..."* Biri gelir, sonra ardında diğerini bırakıp gider ve diğeri bir an gecikmeden onun yerine geçer. Nitekim Allah (c.c) başka bir âyette şöyle buyurmuştur: *"Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzerler."* (Yâsin, 40) Bazen biri uzayıp diğeri kısalır. Biri diğerinden borç alır, sonra onu öder. Nitekim Allah (c.c) başka bir âyette: *"Allah, geceyi gündüze katar, gündüzü geceye katar."* (Hacc, 61) buyurmuştur. Yani ondan alıp buna, bundan alıp ona katar.

*"İnsanlara fayda veren şeylerle yüklü olarak denizde yüzüp giden gemilerde..."* İnsanların geçim ve ihtiyaçları için karanın bir kıyısından diğer kıyısına yük taşıması ve diğer ülkedeki nimetlerden faydalanması, buradakileri oraya, oradakileri buraya taşıması için denizi insanların emrine vermesinde nice deliller vardır.

*"Allah'ın indirip de kurumuş toprağı canlandırdığı suda..."* Nitekim Allah (c.c) başka bir yerde şöyle buyurur: *"(Bu hususta) ölü toprak onlar için mühim bir delildir. Biz ona yağmurla hayat verdik ve ondan dane çıkardık. İşte onlar, bundan yerler. Biz, yeryüzünde nice nice hurma bahçeleri, üzüm bağları yarattık ve oralarda birçok pınarlar fışkırttık. Ta ki, onların meyvelerinden ve elleriyle bunlardan imal ettiklerinden yesinler. Hâla şükretmeyecekler mi? Yerin bitirdiklerinden, insanların kendilerinden ve henüz mahiyetini bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah kusurlardan münezzehtir."* (Yâsin, 33-36)

*"Yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında..."*

*"Yeryüzünde yaşayan bütün canlıların rızkını vermek Allah'a mahsûstur. O, canlıları bacaların sulbünde kararlaşmış ve anaların rahminde kararlaşmakta iken de bilir. Her şey apaçık bir kitaptadır."* (Hûd,6)

Scanned with CamScanner

*"Rüzgarları... yönlendirmesinde..."* Rüzgar bazen rahmet, bazen azap getirir. Bazen bulutlar öncesinde müjdeci gelir, bazen bulutları alıp götürür. Bazen bulutları toplar, bazen dağıtır. Bazen halden hale geçer. Bazen güneyden eser ki buna "Şam rüzgarı" denir. Bazen Yemen tarafından eser. Bazen doğudan Saba rüzgarı şeklinde eserek Kâbe'nin yüzüne çarpar. Bazen batıdan esip Kâbe'nin arkasına vurur. Rüzgarın farklı çeşitleri Kâbe'den geçişlerine göre isim alır. Âlimler rüzgar, yağmur ve fırtına hakkında bunların lugavi ve fıkhi yönlerini ele alan kitaplar kaleme almışlardır. Onların burada açılması konuyu uzatır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

*"Ve yer ile gök arasında emre âmâde bekleyen bulutları yönlendirmesinde..."* Yani gökle yer arasında seyreden, Allah'ın dilediği topraklara ve yerlere yönlendirdiği şekilde gitmek üzere emir bekleyen bulutlarda...

*"Düşünen bir topluluk için birçok deliller vardır."* Yani tüm bunlarda Allah'ın (c.c) vahdaniyetine delalet eden apaçık belgeler vardır. Nitekim Allah (c.c) başka bir yerde şöyle buyurur: *"Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken (her vakit) Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler (ve şöyle derler:) Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın. Seni tesbih ederiz. Bizi cehennem azabından koru! Ey Rabbimiz! Doğrusu sen, kimi cehenneme koyarsan, artık onu rüsvay etmişsindir. Zalimlerin hiç yardımcıları yoktur."* (Âl-i İmrân, 191-192)

[719] Hâfız İbn Merdûyeh, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle rivâyet etmiştir: Kureyşliler Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek "Ey Muhammed! Biz senden Safa tepesini altın yapması için Rabbine dua etmeni istiyoruz. Bu altınlarla atlar ve silahlar satın alırız. Sana inanır ve seninle birlikte savaşırız." dediler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bana kesin söz verin. Ben Safa tepesini size altın yapması için Rabbime dua edersem ve Rabbim onu altına dönüştürürse bana kesin inanacak mısınız?"* dedi. Onlar da kesin söz verince Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Rabbine dua etti. Bunun üzerine Cebrâil (a.s) gelerek şöyle dedi: "Rabbin sana, inanmaları şartıyla Safa tepesini onlara altın olarak verir de onlar sana iman etmezlerse, Rabbin onlara âlemlerde hiç kimseye etmediği kadar azap edecek." Cebrâil (a.s)'ın bu haberi üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Rabbim ! Öyleyse beni kavmimle baş başa bırak da onları gün be gün dâvet edeyim"*

Scanned with CamScanner

dedi. Bunun üzerine Allah (c.c) *"Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında...düşünen bir topluluk için birçok deliller vardır."* âyetini indirdi.

Bunu İbn Ebî Hâtim de başka bir kanalla Câfer b. Ebû Muğîre kanalıyla rivâyet etmiştir ve onda şu ziyade vardır: Allah buyurdu ki: "Daha büyük mucize ve âyetleri gördükleri halde nasıl senden Safa tepesini (altın olarak) isterler ki ?"[118]

İbn Ebî Hâtim, Atâ'dan şöyle rivâyet eder: Medine'de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e *"İlahınız bir tek Allah'tır. Ondan başka İlâh yoktur. O, Rahmândır, Rahîmdir."* âyeti inince Mekke'de bulunan Kureyşli kâfirler: Bir tek İlâh bütün insanlara nasıl yetecek? dediler. Bunun üzerine Allah (c.c) *"Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde...düşünen bir topluluk için birçok deliller vardır."* âyetini indirdi.

Böylece onlar Allah'ın tek olduğunu, her şeyin ilâhı ve yaratıcısı olduğunu bilirler. Vekî' b. Ebî Cerrah, kendi senediyle Ebû Duhâ'dan şöyle nakletmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e *"İlahınız bir tek Allah'tır. Ondan başka İlâh yoktur. O, Rahmândır, Rahîmdir."* âyeti inince müşrikler: Öyleyse bize bir mucize getirsin, dediler. Bunun üzerine *"Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında... düşünen bir topluluk için birçok deliller vardır."* âyeti nazil oldu. Bunu Âdem b. Ebî İyas da farklı bir senetle yine Ebû Duhâ'dan rivâyet etmiştir.

118 İbn Ebî Hâtim, râvîlerden Câfer b. Ebû Muğîre'yi, sika olduğuna dair bir şey söylemeksizin zikretmiştir. İbn Mendeh der ki: Saîd b. Cübeyr'den nakillerinde sika değildir. Bk. el-Mizan, 1/417. Ayrıca hadis metninde garip, hatta kabul edilemez münker ifadeler yer almaktadır. Mesela, "Onlar kesin söz verdiler, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de dua etti..." denmektedir. Öyle olsaydı müşrikler Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bundan âciz kalmakla itham ederlerdi. Sonra, Atâ ve başkalarının görüşüne göre, bu âyet Medine'de nazil olmuştur. Bk. el-Vâhidi, Esbâb-ı Nüzûl, s. 84, Mecmau'z-Zevâid 7/50, hadis: 11129, 11130. Onda da bu haber zikredilmektedir. Fakat ondakine göre nazil olan âyet, *"Bizi, âyetler (mucizeler) göndermekten alıkoyan tek şey, öncekilerin bu âyetleri yalanlamış olmasıdır." (İsra: 59)* âyetidir.

Scanned with CamScanner

**Müşrikler ve Pek Sevdikleri İlahları:**

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ ۖ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ ۗ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾ إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوُا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾ وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوا مِنَّا ۗ كَذَٰلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ ۖ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ ﴿١٦٧﴾

*165. İnsanlardan bazıları Allah'tan başkasını Allah'a eş İlâhlar edinir de onları Allah'ı sever gibi severler. İman edenler ise Allah'ı daha çok severler. Keşke zâlimler azabı gördükleri zaman, bütün kuvvetin Allah'a ait olduğunu ve Allah'ın azabının çok şiddetli olduğunu önceden anlayabilselerdi.*

*166. O zaman kendilerine uyulup arkalarından gidilenler, uyanlardan hızla uzaklaşmışlar, azabı görmüşler ve nihâyet aralarındaki bağlar kopup parçalanmıştır.*

*167. (Kötülüklere) uyanlar şöyle diyecekler: "Ah keşke dünyaya bir daha geri gitmemiz mümkün olsaydı da, şimdi onların bizden uzaklaştıkları gibi biz de onlardan uzaklaşsaydık!" Böylece Allah onlara, işlerini, pişmanlık ve üzüntü kaynağı olarak gösterir ve onlar artık ateşten çıkamazlar.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah müşriklerin dünyadaki hallerini anlatıyor ve âhirette başlarına gelecekleri bildiriyor. Zîra onlar Allah'a "endâd", yani 'Allah'la (c.c) beraber ona da ibadet ettikleri ve Allah gibi sevdikleri benzerler ve emsaller' edinmişlerdir. Oysa Allah (c.c) kendinden başka hiçbir İlâh bulunmayan ilâhtır. Hiçbir zıttı ve benzeri, hiçbir ortağı yoktur.

[720] Sahih-i Buhârî ile Sahih-i Müslim'de İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan şöyle rivâyet edilmiştir: Ben "Ya Rasûlallah! En büyük günah hangisidir?" diye sordum. *"Seni yaratmışken Allah'a ortak edinmendir."* buyurdu.[119]

119 Bu sûrenin 22. âyetinde geçti.

Scanned with CamScanner

*"İman edenler ise Allah'ı daha çok severler."* Onlar yüce Allah'ı sevdiklerinden, tanıdıklarından, saygı duyduklarından ve birlediklerinden dolayı O'na hiçbir şeyi ortak koşmazlar. Bilakis sadece O'na ibadet eder, yalnız O'na dayanır ve her işlerinde O'na iltica eder ve sığınırlar.

Allah (c.c) sonra Allah'a ortak koşan ve bu sebeple kendilerine zulmedenlere tehdit savurarak şöyle buyuruyor: *"Keşke zâlimler azabı gördükleri zaman, bütün kuvvetin Allah'a ait olduğunu... daha önce anlayabilselerdi."* Bazılarına göre mânâ şöyledir: Onlar azabı gözleriyle görselerdi, o vakit tüm gücün Allah'a (c.c) ait olduğunu bilirlerdi. Yani hüküm vermenin yalnızca hiçbir ortağı bulunmayan Allah'a ait olduğunu, her şeyin O'nun etkisi, üstünlüğü, saltanatı ve hâkimiyeti altında bulunduğunu anlarlardı. *"Ve Allah'ın azabının çok şiddetli olduğunu önceden anlayabilselerdi."* Nitekim Allah (c.c) başka bir yerde şöyle buyurmaktadır: *"O gün hiç kimse Allah'ın azâb ettiği gibi azâb edemez. Hiç kimse O'nun vurduğu bağ gibisini bağlayamaz."* (Fecr, 25-26) Allah (c.c) burada buyuruyor ki: Orada küfürleri ve şirkleri sebebiyle karşılaşacakları ve başlarına gelecek vahim, çirkin ve korkunç şeyleri bilselerdi, içinde bulundukları sapıklığı terk ederlerdi.

Yüce Allah daha sonra onların putlarını reddedişlerini, uyulan önderlerin kendilerine uyanlardan uzaklaşışlarını ve onlarla alakalarının bulunmadığını ilan edişlerini haber vererek şöyle buyuruyor: *"O zaman kendilerine uyulup arkalarından gidilenler, uyanlardan hızla uzaklaşmışlar, azabı görmüşler ve nihâyet aralarındaki bağlar kopup parçalanmıştır."* Dünyada ibâdet ettiklerini sandıkları melekler de onlardan uzaklaşarak şöyle derler: *"(Onların suçlarından) berî olduğumuzu sana arz ederiz. Zaten onlar aslında bize tapmıyorlardı (kendi arzularına tapıyorlardı), derler."* (Kasas, 63) *"Melekler yine şöyle derler: 'Sen yücesin, bizim dostumuz onlar değil, sensin. Belki onlar cinlere tapıyorlardı. Çoğu onlara inanmıştı.'"* (Sebe, 41) Cinler de müşriklerden çekilecek ve onlarla alakalarını reddedecekler: *"Allah'ı bırakıp da kıyâmet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek şeylere tapandan daha sapık kim olabilir? (Oysa) onlar, bunların tapmalarından habersizdirler. İnsanlar bir araya toplandıkları zaman (müşrikler) onlara (tapındıklarına) düşman kesilirler ve onlara kulluk ettiklerini inkâr ederler."* (Ahkâf, 5-6)

Allah (c.c) yine şöyle buyurur: *"Onlar, kendilerine bir itibar ve kuvvet (vesilesi) olsun diye Allah'tan başka İlâhlar edindiler. Hayır, hayır! (Taptıkla-*

Scanned with CamScanner

*ri), onların ibadetlerini tanımayacaklar ve onlara hasım olacaklar."* (Meryem: 81-82) Halil İbrâhim (a.s) da kavmine şöyle demiştir: *"Siz, sırf aranızdaki dünya hayatına has muhabbet uğruna Allah'ı bırakıp birtakım putlar edindiniz. Sonra kıyâmet günü (gelip çattığında ise) birbirinizi tanımazlıktan gelecek ve birbirinize lânet okuyacaksınız. Varacağınız yer cehennemdir ve hiç yardımcınız da yoktur."* (Ankebût, 25) Yüce Allah yine şöyle buyuruyor: *"Kafir olanlar dediler ki: Biz hiçbir zaman bu Kur'ân'a ve bundan önce gelen kitaplara inanmayacağız. Sen o zalimleri, Rablerinin huzurunda tutuklanmış, birbirlerine söz atarlarken bir görsen! Zayıf sayılanlar, büyüklük taslayanlara: Siz olmasaydınız, elbette biz inanan insanlar olurduk, derler. Büyüklük taslayanlar, zayıf sayılanlara (kıyâmet gününde): Size hidâyet geldikten sonra sizi ondan biz mi çevirdik? Bilakis siz suç işliyordunuz, derler. Zayıf sayılanlar da büyüklük taslayanlara: Hayır! Gece gündüz (işiniz) tuzak kurmaktı. Çünkü siz daima Allah'ı inkâr etmemizi, O'na ortaklar koşmamızı bize emrederdiniz, derler. Artık azabı gördüklerinde, için için yanarlar; biz de o inkâr edenlerin boyunlarına demir halkalar takarız. Onlar ancak yapmakta oldukları günahları yüzünden cezalandırılırlar."* (Sebe, 31-33) Cenab-ı Hakk bir âyette de şöyle buyurur: *"(Hesapları görülüp) iş bitirilince, şeytan diyecek ki: 'Şüphesiz Allah size gerçek olanı vâdetti, ben de size vâdettim ama, size yalancı çıktım. Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu. Ben, sadece sizi (inkara) çağırdım, siz de benim dâvetime hemen koştunuz. O halde beni yermeyin, kendinizi yerin. Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Kuşkusuz daha önce ben, beni (Allah'a) ortak koşmanızı reddettim.' Şüphesiz zalimler için elem verici bir azap vardır."* (İbrâhim, 22)

*"Azabı görmüşler ve nihâyet aralarındaki bağlar kopup parçalanmıştır."* Yani Allah'ın (c.c) azabını bizzat görmüşler, çıkış yolları ve kurtuluş vâsıtaları kalmamıştır. Ateşten döndürecek veya alıkoyacak hiçbir şey bulamazlar. Atâ'nın İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan naklettiğine göre o "sebepler/bağlar"ı sevgi ve muhabbet olarak tefsir etmiştir. İbn Ebî Necîh'in rivâyetine göre Mücâhid de böyle demiştir.

*"(Kötülüklere) uyanlar şöyle diyecekler: Ah keşke dünyaya bir daha geri gitmemiz mümkün olsaydı da, şimdi onların bizden uzaklaştıkları gibi biz de onlardan uzaklaşsaydık!"* Yani; keşke tekrar dünya hayatına dönmek mümkün olsaydı da bunlardan ve bunlara ibadet etmekten berî olduğumuzu hay-

Scanned with CamScanner

kırsaydık. Onların yüzlerine bile bakmasaydık. Bilakis sadece Allah'a (c.c) kulluk etseydik. Fakat onlar bunda yalancıdırlar. Bilakis, Allah'ın (c.c) haklarında buyurduğu gibi, onlar dünyaya tekrar döndürülselerdi men edildikleri şeylere tekrar döneceklerdi. Bu sebeple Allah (c.c) onlar hakkında şöyle buyuruyor: *"Böylece Allah onlara, (dünyadaki) amellerini pişmanlık ve üzüntü kaynağı olarak gösterir ve onlar artık ateşten çıkamazlar."* Yani, yüce Allah'ın buyurduğu gibi yok olup giderler: *"Onların yaptıkları her bir (iyi) işi ele alırız, onu saçılmış zerreler haline getiririz (değersiz kılarız)."* (Furkân, 23) *"Rablerini inkâr edenlerin durumu (şudur): Onların amelleri fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu küle benzer."* (İbrâhim, 18) *"İnkâr edenlere gelince, onların amelleri, ıssız çöllerdeki serap gibidir ki susayan onu su zanneder; nihâyet ona vardığında orada herhangi bir şey bulamamış, üstelik yanıbaşında da (inanmadığı, kendisinden sakınmadığı) Allah'ı bulmuştur; Allah ise, onun hesabını tastamam görmüştür. Allah hesabı çok çabuk görür."* (Nûr, 39) Bu yüzden Allah (c.c) *"ve onlar artık ateşten çıkamazlar."* buyurmuştur.

**Şeytana Uymayın:**

يَاأَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿١٦٨﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾

*168. Ey insanlar! helâl ve temizlerinden yiyin. Şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.*

*169. O size kötü ve çirkin şeyleri yapmanızı ve Allah hakkında bilmediklerinizi söylemenizi emreder.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kendinden başka hiçbir İlâh bulunmadığını ve mahlukatın tek sahibinin kendisi olduğunu açıkladıktan sonra, tüm mahlukatın rızkını verenin de kendisi olduğunu açıklamaya başlıyor. Lütfunu dile getiriyor ve insanların, Allah (c.c) tarafından helâl kılınmış ve hoş olması şartıyla, yeryüzündeki yiyeceklerden yemelerine izin verdiğini bildiriyor. Hoş olmasından (tayyib) kasıt, haddi zatında hoşlanılan olması, bedene ve akla bir zararı

Scanned with CamScanner

bulunmamasıdır. Ve insanları şeytanın adımlarına uymaktan nehyediyor. Şeytanın adımlarından kasıt da onun 'Bahire, Sâibe, Vasîle, vb. şeyleri yasaklamak' gibi cahiliye dönemlerinde insanlara süslü gösterdiği ve böylece peşinden gidenleri saptırdığı yol ve yöntemleridir.

[721] Nitekim Sahih-i Müslim'de geçen ve İyâz b. Himar'ın rivâyet ettiği bir hadiste Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Allah (c.c) buyurdu ki: Kullarıma her lutfettiğim mal helâldir."* Hadisin bir yerinde de şöyle buyrulmaktadır: *"Ben kullarımı hanifler (muvahhidler) olarak yarattım. Ancak şeytanlar gelip onları dinlerinden kopardılar ve kendilerine helâl ettiklerimi haram yaptılar."*[120]

[722] Hâfız İbn Merdûyeh, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında *"Ey insanlar! Yeryüzünde bulunanların helâl ve temizlerinden yiyiniz."* âyeti okununca Sa'd b. Ebî Vakkas ayağa kalktı ve "Ya Rasûlallah! Beni duası makbul biri yapması için Allah'a dua et." dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey Sa'd ! helâl ye ki duası makbul biri olasın. Muhammed'in canını elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, kişi midesine haram bir lokma attığında kırk gün boyunca duası kabul olmaz. Eti zulüm ve faiz malıyla oluşan her kula cehennem ateşi daha layıktır."* buyurdu.[121]

*"Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır."* buyruğuyla insanlar şeytandan nefret ettiriliyor ve ona karşı uyarılıyor. Kur'ân'da benzer âyetler şunlardır: "Rablerini inkâr edenlerin *"Çünkü şeytan, sizin düşmanınızdır, siz de onu düşman sayın. O, kendi taraftarlarını ancak ateş ehlinden olmaya çağırır."* (Fâtır, 6) *"Şimdi siz, beni bırakıp da onu ve onun soyunu mu dost ediniyorsunuz? Oysa onlar sizin düşmanınızdır. Zalimler için bu ne fena bir değişmedir!"* (Kehf, 50)

---

120 Müslim, 2865; Abdurrezzak, 20088; Tayalisî, 1079; Ahmed b. Hanbel, 4/266; İbn Hibbân, 653. Aslı uzun bir hadis olup, "Rabbim bana size şunları bildirmemi emretti." ile başlamaktadır.

121 Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (10/290) İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın rivâyeti olarak bu lafızla zikretmiş ve şöyle demiştir: Bunu Taberânî, el-Mu'cemu's-Sağir'de rivâyet etmiştir. Senedinde tanımadığım kimseler var. Ben derim ki: Senedi zayıftır. Fakat son kısmının şahitleri vardır. Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallâhu anh)'ın duası makbul biri olduğu da doğru ve sabit bir husustur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

*"Şeytanın adımlarına uymayın."* âyetini Katâde ve Süddî şöyle tefsir etmişlerdir: Allah'a (c.c) karşı işlenen her masiyet, şeytanın adımlarındandır. İkrime: Bu şeytanın dürtmeleridir; Mücâhid: Şeytanın adımlarından kasıt onun hatasıdır -veya hatalarıdır- demiştir; Ebû Miclez: Şeytanın adımları günah adımlarıdır, demiştir. Şa'bî der ki: Bir adam oğlunu kesmeyi adamıştı. Mesrûk ona bir koç kesmesi fetvasını verdi ve: Bu yaptığın şeytanın adımlarındandır, dedi. Ebû Duhâ, Mesrûk'tan şöyle nakleder: Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh)'a yeşillik ve tuz getirilirdi. Ondan yerken adamın biri topluluktan ayrılıp kenara çekildi. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh): Bundan arkadaşınıza da verin, dedi. Adam: İstemiyorum, dedi. İbn Mes'ud: Oruçlu musun? dedi. Adam: Hayır, dedi. "Yememenin sebebi nedir?" dedi. Adam: Ben yeşillik yemeyi kendime ebediyyen yasakladım, dedi. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh): Bu şeytanın adımlarındandır. Onu ye ve yeminin kefaretini ver, dedi. Bunu İbn Ebî Hâtim de rivâyet etmiştir. İbn Ebî Hâtim ayrıca Ebû Rafi'den şöyle nakletmiştir: Hanımefendim (kölesi olduğum kadın) bir gün bana öfkelendi ve "Karın bir gün Yahudi, bir gün Hıristiyandır. Sen hanımını boşamazsan bütün kölelerim azad olsun."[122] dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh)'a gelerek bunu anlattım. "Bu şeytanın adımlarındandır" dedi. O gün Medine'nin en fakih kadını olan Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb'e gittim, o da böyle dedi. Asım ve İbn Ömer (radıyallâhu anh)'a da gittim, onlar da aynısını söylediler. Abd b. Humeyd, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: Öfke anında yapılan her yemin ve adak, şeytanın adımlarındandır, kefareti yemin kefaretidir. Said b. Dâvûd, tefsirinde, Asım el-Ahvel'den şöyle nakleder: İkrime, kölesine "Sana yüz sopa vurmazsam karım boş olsun" diyen bir adam hakkında şöyle dedi: "Kölesine sopa atmaz, hanımını da boşamaz. Bu, şeytanın adımlarındandır.."

*"O size kötü ve çirkin şeyleri yapmanızı ve Allah hakkında bilmediklerinizi söylemenizi emreder."* Yani düşmanınız şeytan size sadece kötü fiilleri emreder ki bunların en çirkini zina ve benzeri fuhşiyattır. Bunlardan daha çirkini ise Allah (c.c) hakkında bilgisizce ileri geri konuşmaktır. Buna ise her kâfir ve her bidat ehli girer.

122 İbn Kesir, rivâyetin bir kısmını aldığından, mânâ kopuktu. Biz tercümede Dârekutnî'nin Adaklar Kitabı'ndaki rivâyetini esas aldık. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

**Atalara Körü Körüne Uyma Sapkınlığı:**

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا ۚ أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٧٠﴾ وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً ۚ صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٧١﴾

*170. Onlara "Allah'ın indirdiğine uyun" denildiği zaman onlar, "Hayır! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız" dediler. Ya ataları bir şey anlamamış, doğruyu da bulamamış idiyseler?*

*171. Kâfirlerin hali, bağırıp çağırma dışında bir şey anlamayan hayvanlara bağıran çobanın haline benziyor. Onlar sağır, dilsiz ve kördürler. Dolayısıyla onlar akıllarını kullanmazlar.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Onlara"* bu müşrik kâfirlere *"Allah'ın"* peygamberine *"indirdiğine uyun"* ve içinde bulunduğunuz sapıklık ve cehaleti de terk edin *"denildiği zaman onlar"* cevaben: *"Hayır! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz"* -"ألفينا" bulduk demektir- *"yola uyarız"*, yani putlara ve Allah'a ortak koştuğumuz başka şeylere ibadet etme yoluna uyarız *"dediler."* Allah (c.c) onları reddederek buyuruyor ki: *"Ya"* örnek aldıkları ve izlerini takip ettikleri *"ataları bir şey anlamamış, doğruyu da bulamamış idiyseler?"* Yani, ya onların hiçbir kavrama kabiliyetleri ve rehberleri yoktuysa !..

İbn İshâk, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle nakleder: Bu âyet bir grup Yahudi hakkında nazil oldu. Zîra Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları İslâm'a çağırdığında, "Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyacağız" dediler. Bunun üzerine bu âyet nazil oldu.

Ardından Allah (c.c), *"Kötü misal, âhirete inanmayanlar içindir."* (Nahl 60) buyurduğu gibi, burada onlar hakkında bir örnek veriyor: *"Kâfirlerin hali, bağırıp çağırma dışında bir şey anlamayan hayvanlara bağıran çobanın haline benzer."* Yani; kâfirler içinde bulundukları sapıklık, delâlet ve cehalet bakımından merada otlanan ve kendilerine söylenilen hiçbir şeyi anlayamayan, çobanı çağırdığında da ne dediğini bilmeden ve idrak etmeden sadece sesini

Scanned with CamScanner

işiten hayvanlar gibidirler. İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Ebû Âliye, Mücâhid, İkrime, Atâ, Hasan-ı Basrî, Katâde, Atâ' el-Horasânî ve Rebî' b. Enes'ten böyle rivâyet edilmiştir.

Başka bir görüşe göre ise bu, müşriklerin hiçbir şey işitmeyen, görmeyen ve idrak etmeyen putlara duaları hakkında verilmiş bir misaldir ki, bunu da İmam Taberî tercih etmiştir. Çünkü putlar hiçbir şey işitmez, idrak etmez ve görmezler. Bir şeyi tutamazlar ve tamamen cansızdırlar.

*"Onlar sağır, dilsiz ve kördürler."* Yani; onlar hakkı işitmeye karşı sağırdırlar. Bir şey konuşamayan dilsiz, yolunu ve gittiği yeri göremeyen kördürler. *"Dolayısıyla onlar akıllarını kullanamazlar."* Yani hiçbir şey bilemez ve anlayamazlar. Nitekim Allah (c.c) başka bir âyette şöyle buyurur: *"Âyetlerimizi yalanlayanlar karanlıklar içinde kalmış sağır ve dilsizlerdir. Allah kimi dilerse onu şaşırtır, dilediği kimseyi de doğru yola iletir."* (En'âm, 39)

**Helâl ve Haram:**

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١٧٢﴾ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٧٣﴾

*172. Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yiyin, eğer siz yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız; O'na şükredin.*

*173. Allah size ancak leşi, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Her kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa saldırmadan ve sınırı aşmadan bir miktar yemesinde günah yoktur. Şüphe yok ki Allah, çokça bağışlayan, çokça esirgeyendir.*

**Tefsiri:**

Cenab-ı Hakk mü'min kullarına, eğer kendilerini Allah'ın kulları kabul ediyorlarsa, onlara verdiği hoş rızıklardan yemelerini ve bu nimetlerden dolayı kendisine şükretmelerini emrediyor. Haram yemek, dua ve ibadetin kabulüne engel olduğu gibi, helâl yemek de dua ve ibadetin kabul edilme sebebidir.

Scanned with CamScanner

[723] Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan rivâyet ettiği bir hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz Allah hoştur ve ancak hoş olanı kabul eder. Allah (c.c) peygamberlere verdiği emrin aynısını mü'minlere de vermiştir. Zira Allah (c.c): "Ey Peygamberler! Temiz olan şeylerden yiyin; güzel işler yapın. Ben sizin yaptıklarınızı hakkıyla bilmekteyim."* (Mü'minûn, 51) *buyurdu. Yine: "Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yiyin" buyurmuştur."* Sonra Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) uzun bir yolculuğa çıkmış, üstü başı dağınık ve tozlu bir adamın ellerini göğe kaldırarak, "Ya Rabb, ya Rabb" diye dua etmesinden bahsetti ve şöyle buyurdu: *"Onun yediği haram, içtiği haram ve giydiği haramken ve haramla beslenmişken duası nasıl kabul olunur ki?"*[123] Bunu Müslim ve Tirmizî de rivâyet etmişlerdir.

*"Allah size ancak leşi, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı."* Yüce Allah, insanlara verdiği rızık lütfunu hatırlatıp onları bunların helâl ve hoşlarından yemeye yönlendirdikten sonra, kendilerine sadece bazı şeyleri haram kıldığını bildiriyor.

Bunlardan ilk zikrettiği şey "leş"tir. Leş/meyte; boğazlanma olmaksızın aniden ölen hayvana denir. İster boğularak, ister uçurumdan yuvarlanarak, ister sürçülerek, ister yırtıcı hayvanlar tarafından parçalanarak ölmüş olsun. İleride geleceği gibi cumhûr, *"Hem size hem de yolculara fayda olmak üzere (faydalanmanız için) deniz avı yapmak ve onu yemek size helâl kılındı."* (Mâide, 96) buyruğuna ve bazı hadislere dayanarak deniz hayvanı ölülerini bundan istisna etmiştir. Bu mânâdaki hadislerden bazıları ise şunlardır:

[724] Sahih hadis kitaplarında geçen Anber hadisi.[124]

[725] Müsned, Muvatta' ve Sünen kitaplarında yer alan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in *"Denizin suyu temiz, ölüsü helâldir"*[125] hadisi.

[726] İmam Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce ve Dârekutnî'nin İbn Ömer (radıyallâhu anh) kanalıyla rivâyet ettikleri bir hadiste Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Bize iki ölü ile iki kan helâl kılındı: Balık ve çekirge ile karaciğer ve dalak."*[126] Bu mesele ileride ele alınacak.

123 Müslim, 1015; Tirmizi, 2989; Ahmed b. Hanbel, 2/328; Beğavî, Mealimu't-Tenzil, 121.

124 Anber, Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh) ile beraberindekilerin denizde bulup bir ay boyunca yedikleri çok büyük balıktır. Kıssanın tamamı ileride gelecek.

125 İnşaallah Mâide sûresinde gelecek.

126 İnşaallah Mâide sûresinin 3. âyetinde gelecek.

Scanned with CamScanner

**Bir Mesele: Meyte'nin Sütü, Peynir Mayası..**

Meytenin sütü ve ona bitişik yumurtası, İmam Şâfiî ve başka âlimlere göre necistir. Çünkü bunlar hayvanın parçasıdır. Bir rivâyette İmam Mâlik: Necasete komşu olup ondan necâset bulaşmamışsa temizdir, demiştir.

Aynı şekilde meyteden alınan peynir mayası ile meytenin sütü de fakihler arasında ihtilaflıdır. Yaygın olan, onun temiz olduğu görüşüdür. Fakihler buna sahabenin Mecûsîler tarafından yapılan peynirleri yemelerini delil getirmişlerdir. İmam Kurtubî tefsirinde der ki: Bundan süte az miktarda bir şey bulaşır. Az necâset çok miktarda bir sıvıyla karıştığında ise 'afv' olunur.

[727] İbn Mâce de Selman-ı Farisi (radıyallâhu anh)'dan şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) yağ, peynir ve hayvan derilerinden yapılan elbiseleri giymenin hükmü soruldu da şöyle buyurdular: *"Helâl, Allah'ın kitabında helâl kıldığı, haram yine Allah'ın kitabında haram kıldığı şeylerdir. Hükmünü belirtmediği şeyler ise affedip mübah kıldığı şeylerdir."*[127]

*"Domuz etini..."* Allah'ın (c.c) haram kıldığı diğer şey domuz etidir. İster kesilsin, ister kendiliğinden ölsün. Domuz yağı da eti hükmündedir ve bunun sübutu hakkında şu üç şeyden biri denir: Ya âyette çok olan et zikredilmiş ve azınlıktaki yağ onun kapsamında kalmıştır (tağlib yoluyla) veya "et" lugatta yağı da kapsar veyahut bu hüküm yağın ete kıyasıyla sabit olmuştur.

*"Allah'tan başkası adına kesileni..."* Yüce Allah bunu da haram kılmıştır. Bu müşriklerin cahiliyye döneminde yüce Allah'tan (c.c) başka şeyler adına putlar, şirk koşulan şeyler ve fal oklarının adları anılarak kesilen hayvanlardır. İmam Kurtubî, İbn Atiyye'den şöyle nakleder: Bir kadın, oyuncakları için bir düğün merasimi düzenledi ve onda deve kurban etti. Bu Hasan-ı Basrî'ye sorulduğunda, "O yenmez. Çünkü bir put için kesilmiştir." dedi. Kurtubî'nin

127 Zayıftır. Tirmizî, 1726; İbn Mâce 3367; Hâkim, 4/115. Tirmizî şöyle demiştir: Bu garip bir hadistir. Merfû (Hz. Peygamber'e nispet edilen) olarak sadece bu tarikle biliyoruz. Başka bir kanalla ise Selman-ı Farisi'nin sözü olarak rivâyet edilmiştir. Onun sözü şeklindeki rivâyet daha sahih gibi gözükmektedir. Hâkim, Müstedrek'inde İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan böyle bir söz rivâyet etmiş ve sahih olduğunu kaydetmiş, Zehebî de ona katılmıştır. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) sözü olarak gelen rivâyetin tek râvisi Seyf b. Harun el-Burci'yi; Yahyâ b. Maîn, Nesâî ve Dârekutnî zayıf saymışlar, hatta İbn Hibbân onu hadis uydurmakla suçlamıştır. Bunları Zehebî, el-Mizan'da (3643) söylemiştir.

Scanned with CamScanner

rivâyetine göre bir kadın, Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya Acemlerin Müslümanlara bayramlarında kestikleri hayvanlardan hediye ettiklerini söyledi ve bunun hükmünü sordu. Âişe (radıyallâhu anhâ) "O gün için kesilenleri yemeyin. Ama ağaçlarından yiyebilirsiniz." dedi.

Yüce Allah daha sonra, başka bir yiyecek bulamayıp bunlara ihtiyaç duyma ve mecbur kalma halinde bunların helâl olduğunu bildirerek şöyle buyuruyor: *"Her kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa; saldırmadan ve sınırı aşmaksızın"* bâğî ve âdî ism-i failleri, bağy ve udvan masdarları mânâsında kullanılmıştır ve haddi aşmak mânâsına gelirler *"yaparsa"* yani bunlardan yerse *"ona bir günah yoktur."*

Mücâhid, âyeti şöyle tefsir eder: Her kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa; yol keserek, ulu'l-emre başkaldırarak ve Allah'a karşı günah işleyerek hak çiğneyen ve sınırı aşanlardan olmamışsa, bunlardan yiyebilir. Ama kim de başkalarının hakkını çiğner veya haddi aşar veyahut Allah'a karşı günah işlerse, mecbur kalsa bile ona bu ruhsat yoktur. Said b. Cübeyr'den böyle rivâyet edilmiştir.

Said b. Cübeyr -başka bir rivâyette- ile Mukâtil b. Hayyan "غير باغ: bağy etmeksizin" ifadesini (bağy: saldırmak, zulüm ve haksızlık demektir, mealde: saldırmaksızın) "helal saymaksızın" diye tefsir etmişlerdir. Süddî ise buradaki "bağy" kelimesini "ibtiğa: istemek" mânâsında alarak "bununla nefsani arzularını tatmin etmeyi istemeksizin" diye tefsir etmiştir. Atâ el-Horasânî "bağy etmeksizin" kelimesinin tefsirinde: "Meyteyi kızartıp ve pişirip iştahla yemez, ayak üstü geçiştirerek yer" diye; "adv etmeksizin, sınırı aşmaksızın" kelimesinde de: "Yanında ondan helâline ulaştıracak kadar taşır, ulaşınca da atar. Onda helâl sınırlarını aşmaz" demiştir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) da: Onunla karnını doyurmaz, demiştir. Süddî ise "adv" kelimesini "düşmanlık" ile tefsir etmiştir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh): Meyte'ye saldırmadan ve onu yerken sınırı aşmadan, demiştir. Katâde de sınırı aşmamayı şöyle tefsir etmiştir: Yeme hususunda sınırı aşmadan, yani açlığını başka yollarla giderme imkânı varken helâli bırakıp haram kılınanlardan yemeden... Kurtubî'nin Mücâhid'den naklettiğine göre o, âyetteki "mecbur kalma"yı (اضطر), "kendi seçimi olmaksızın başkası tarafından zorla yedirilme" diye tefsir etmiştir.

Scanned with CamScanner

**Bir Mesele: Başkasına Ait Yiyecek Varken Meyte Yemenin Hükmü:**

Kurtubî şöyle demiştir: Bir yerde meyte ile başkasına ait bir yiyecek olursa ve zorda kalan kişi onu aldığı takdirde eli kesilmeyecek veya bir eziyet görmeyecekse, o durumda meyteyi yemesi helâl olmaz. Bilakis -ihtilafsız olarak - başkasının yiyeceğini yer. Kurtubî daha sonra şöyle demiştir: Böylesi durumda yiyeceği yediğinde onu tazmin eder mi, etmez mi? Bunda İmam Mâlik'ten gelen iki görüş vardır ki, bunlar iki rivâyettir.

[728] Kurtubî daha sonra İbn Mâce'nin Abbad b. Şurahbil el-Ğuberi'den yaptığı şu rivâyeti getirmiştir: Bir yıl kıtlık oldu. Medine'ye geldim ve oradaki etrafı çevrilmiş arazilerden birine girdim. Bir başak aldım ve ovalayıp yedim. Bir miktar da elbisemin arasına koyup sakladım. Bahçe sahibi gelerek beni dövdü ve elbisemi aldı. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek olanı anlattım. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) adama: *"O aç veya açlıktan bitkin halde iken yedirmedin, cahil iken bir şey öğretmedin."* buyurdu. Adama elbiseyi iade etmesini emretti, o da verdi. Ayrıca bir vesk veya yarım vesk (buğday) vermesini emretti.[128] Bunun senedi sahih, kuvvetli ve ceyyid olup birçok da şahidi vardır.

[729] Bunlardan biri Amr b. el-Âs'ın oğlu Abdullah'tan yapılan şu rivâyettir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ağaçtaki meyve hakkında soruldu, *"İhtiyaç sahibi her kim onu görür de elbisesine almaksızın ondan alıp yerse, ona hiçbir şey gerekmez."* buyurdu.[129]

Mukâtil, *".. ona bir günah yoktur. Şüphe yok ki Allah, çok bağışlayan, çok merhametlidir"* âyeti hakkında şöyle demiştir: Yani mecbur kalıp da yediği şeyler hakkında Allah (c.c) çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir. Bize ulaşan bilgiye göre -ki doğrusunu Allah bilir- üç lokmadan fazla yiyemez. Bu cümleyi Said b. Cübeyr de şöyle tefsir etmiştir: Allah (c.c) bu kişinin haram yemesini "bağışlayıcı" ve kullarına mecbur kaldıklarında haram yemeyi helâl kıldığından dolayı da "çok merhametli"dir.

---

128 Ceyyiddir. Ebû Dâvûd, 2620; İbn Mâce, 2298; Beyhakî, 10/2; Hâkim, 4/133; Ahmed b. Hanbel, 4/166. Hâkim bunun sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır.

129 Hasendir. Ebû Dâvûd, 1710; Tirmizî, 1289; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 7446. Tirmizî: Bu hasen hadistir ve şahidi vardır, demiştir.

Scanned with CamScanner

Mesrûk'tan yapılan rivâyete göre o: Kim mecbur kaldığı halde yiyip içmez, sonra da ölürse cehenneme girer, demiştir. Bu ise mecbur kalanın meyte yemesinin ruhsat değil, azimet olmasını gerektirir. İmam Gazali'nin ilimde arkadaşı olan ve Kiyalherasi adıyla bilinen Ebû Hasen Taberî der ki: Bizde asıl sahih görüş budur. Hastanın Ramazan'da orucunu açması da bu kabildendir.

**Allah'ın İndirdiklerini Gizleyenlerin Âhiretteki Durumu:**

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَآ أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۙ أُولَٰئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ ۚ فَمَآ أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴿١٧٥﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ ۗ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ۚ ﴿١٧٦﴾

*174. Allah'ın indirdiği kitaptan bir şeyi gizleyip onu az bir paha ile değişenler yok mu, işte onların yiyip de karınlarına doldurdukları, ateşten başka bir şey değildir. Kıyâmet günü Allah ne kendileriyle konuşur ve ne de onları temize çıkarır. Orada onlar için can yakıcı bir azap vardır.*

*175. Onlar doğru yol karşılığında sapıklığı, mağfirete bedel olarak da azabı satın almış kimselerdir. Onlar ateşe karşı ne kadar dayanıklıdırlar.*

*176. O azabın sebebi, Allah'ın kitabı hak olarak indirmiş olmasıdır. Farklı yorum yapıp kitapta anlaşmazlığa düşenler, elbette derin ayrılık içindedirler.*

**Tefsiri:**

Allah (c.c) *"Allah'ın indirdiği kitaptan bir şeyi gizleyip..."* buyuruyor. Burada kastedilenler, Yahudilerdir. Çünkü onlar yanlarında bulunan kitapta Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hak peygamber ve hak nebî olduğuna delil olan niteliklerini gizlemişlerdir. Yahudiler riyasetlerinin gitmemesi ve

Scanned with CamScanner

Arapların kendilerine saygı ve tâzim göstererek verdikleri hediye ve değerli eşyalardan mahrum kalmamak için bunları gizlediler. Açığa vurdukları takdirde Arapların onları bırakıp Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uymalarından korktular. Elde ettikleri az menfaati muhafaza etmek için bunları sakladılar, kendilerini bunlar karşılığında sattılar. Bu basit menfaati elde tutma uğruna hidâyet, hakka tâbi olma, Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i tasdik etme ve Allah (c.c) katından getirdiklerine iman etmeyi terk ettiler. Böylece dünyada ve âhirette zarar ve hüsrana uğradılar. Dünyada hüsrana uğradılar; çünkü Allah (c.c) peygamberiyle birlikte verdiği açık âyetler ve kat'i delillerle kullarına onun hak olduğunu gösterdi. Yahudilerin Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uymalarından korktukları kimseler O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem) iman edip Yahudilerle savaşında ona yardımcı oldular. Böylece Yahudiler gazap üzerine gazabı hak ettiler.

Allah (c.c), Yahudileri Kur'ân'ın pek çok yerinde yermiştir ki bunlardan biri bu âyettir: *"Allah'ın indirdiği kitaptan bir şeyi gizleyip onu az bir paha ile"* yani dünyanın geçici menfaatleriyle *"değişenler yok mu, işte onların yiyip de karınlarına doldurdukları, ateşten başka bir şey değildir."* Yani, hakikati gizleme karşılığında elde edip yedikleri şeyler kıyâmet günü içlerinde yanan ateşten başka bir şey değildir. Nitekim Allah (c.c) başka bir yerde şöyle buyurur: *"Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkınmış olurlar; zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir."* (Nisâ, 10)

[730] Sahih bir hadiste de Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Altın ve gümüş kaplarda yiyip içen, karnına sadece cehennem ateşi doldurur."*[130]

*"Kıyâmet günü Allah ne kendileriyle konuşur ve ne de onları temize çıkarır. Orada onlar için can yakıcı bir azap vardır."* Çünkü Allah (c.c) onlara kızgındır. Zîra hakkı bildikleri halde gizleyince Allah'ın gazabını çekmişlerdir. Bu yüzden Allah (c.c) onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz. Yani onları övmez ve methetmez, aksine elem verici bir azaba düçar eder.

[731] İbn Ebî Hâtim ile İbn Merdûyeh bu hadisin tefsirinde, aynı zamanda Müslim'in de rivâyet ettiği Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) kanalıyla gelen Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu hadisini zikretmişlerdir: *"Allah (c.c)*

130 Buhârî, 5634; Müslim, 2065; İbn Hibbân, 5341; Mâlik, 2/924, 925. Ümmü Seleme'den rivâyet etmişlerdir. Lafız Müslim'in rivâyetidir.

Scanned with CamScanner

*şu üç kişiyle konuşmaz, onları temize çıkarmaz ve onlara elim bir azap verir. Onlar zina eden ihtiyar, yalancı hükümdar ve büyüklenen fakirdir."*[131]

Yüce Allah daha sonra onlardan şöyle bahsediyor: *"Onlar doğru yol karşılığında sapıklığı... satın almış kimselerdir."* Yani, doğru yolu sapıklıkla değişmiş kimselerdir. Doğru yol; kitaplarındaki Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vasıflarına dair bilgileri açığa çıkarmaları, onun müjdesinin evvelki peygamberlerin kitaplarında da verildiğini haber vermeleri, ona tâbi olmaları ve iman etmeleridir. Bunu bırakıp yerine sapıklığı aldılar ki o da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i yalanlamaları ve kitaplarında geçen vasıflarını gizlemeleridir. *"...mağfirete bedel olarak da azabı satın almış kimselerdir."* Yani, mağfireti azapla değişmişlerdir ki bundan kasıt, daha önce azap sebebi olarak zikredilen ve Yahudilerin yaptıkları şeylerdir.

*"Onlar ateşe karşı ne kadar dayanıklıdırlar."* Yüce Allah son derece şiddetli, büyük ve korkunç bir azap içinde olacaklarını ve onları görenlerin, içinde bulundukları azap, işkence ve zincirlere rağmen nasıl dayandıklarına hayret edeceklerini bildiriyor (Allah bizi muhafaza eylesin). Bir görüşe göre *"Onlar ateşe karşı ne kadar dayanıklıdırlar!"* cümlesinin mânâsı şöyledir: Onlar kendilerini cehenneme götürecek amellerde ne kadar da ısrar ediyorlar!

*"O azabın sebebi, Allah'ın kitabı hak olarak indirmiş olmasıdır."* Yani onların bu şiddetli azabı hak etmelerinin sebebi şudur ki; Allah (c.c) peygamberi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ve daha önceki peygamberlere hakkı ortaya koyan ve bâtılı yıkan kitaplar gönderdi, onlar ise Allah'ın (c.c) âyetleriyle alay ettiler. Kitapları, kesin bilgileri ortaya koymayı ve yaymayı emrettiği halde onlar muhalefet ettiler, o bilgileri yalanladılar. Bu son Peygamber de (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları Allah'a (c.c) çağırıyor, onlara iyiliği emir ve tavsiye edip kötülükten sakındırıyor. Onlar ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i yalanlıyor, ona karşı geliyor, inkâr ediyor ve niteliklerini gizliyorlar. Böylece Allah'ın (c.c) peygamberlere gönderdiği âyetleriyle alay etmiş oluyorlar. İşte onların azap ve hüsranı hak etmelerinin sebebi budur. Bundan dolayı da Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *"O azabın sebebi, Allah'ın kitabı hak olarak indirmiş olmasıdır. Farklı yorum yapıp kitapta anlaşmazlığa düşenler, elbette derin ayrılık içindedirler."*

131 Müslim, 107; Nesâî, 5/86; İbn Hibbân, 4413; Ahmed b. Hanbel, 2/433.

Scanned with CamScanner

**Gerçek Erdem (birr):**

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ
اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالْكِتٰبِ وَالنَّبِيّٖنَ وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى
حُبِّهٖ ذَوِي الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّآئِلِينَ وَفِي
الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عٰهَدُوا
وَالصّٰبِرِينَ فِي الْبَأْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا
وَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾

*177. İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin iyiliğidir ki, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır. Yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolculara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Andlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar o kimselerdir. Müttakîler ancak onlardır!*

**Tefsiri:**

Bu âyet-i kerime büyük mânâları, kapsamlı kaideleri ve düzgün akideyi içermektedir.

[732] Nitekim İbn Ebî Hâtim'in Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'dan rivâyet ettiğine göre, kendisi Allah Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) "İman nedir?" diye sordu. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu âyeti okudu. Ebû Zerr (radıyallâhu anh) tekrar sordu ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) tekrar bu âyeti okudu. Ebû Zerr tekrar sorunca Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bir iyilik yaptığında kalbin ona sevgi duyar. Bir kötülük yaptığında ise kalbin onu sevmez."*[132] buyurdu. Bu, munkatı'dır. Çünkü Mücâhid, Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'a erişmemiştir; çünkü Ebû Zerr daha önce vefat etmiştir.

132 Hâkim (2/272, hadis:3077) ile el-Metalibu'l-Âliye'de (3542) ifade edildiği gibi İshâk, Mücâhid'in Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan nakliyle rivâyet etmişlerdir. Hâkim: Buhârî ve Müslim'in koşullarında sahihtir, demiş, Zehebî ise Munkatı'dır, diyerek tenkit etmiştir. İbn Hacer el-Metalibu'l-Âliye tahricinde: Sahih bir mürsel hadistir, demiştir.

Scanned with CamScanner

[733] Mes'ûdî, Kâsım b. Abdurrahman'dan şöyle nakleder: Bir adam Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'a gelerek "İman nedir?" diye sordu. Ebû Zerr (radıyallâhu anh) bu âyeti sonuna kadar okudu. Bunun üzerine adam: "Ben sana birr'i sormuyorum" dedi. Ebû Zerr (radıyallâhu anh): Bir adam da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek senin bana sorduğunu sordu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona bu âyeti okudu, fakat senin memnun kalmadığın gibi, o da cevaptan memnun kalmadı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) eliyle işaret ederek şöyle buyurdu: *"Mü'min kişi bir iyilik yaptığında bu ona mutluluk verir ve sevabını ümit eder. Bir kötülük yaptığında da bu ona üzüntü verir ve cezasından korkar."*[133] Hadisi İbn Merdûyeh rivâyet etmiştir ve bu da munkatı'dır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Âyetin tefsirine gelince; yüce Allah başta mü'minlere namazlarında Beytul-makdis'e yönelmelerini emredip sonra onları Kâbe'ye döndürdüğünde bu, Ehl-i kitap'tan bir grupla bazı Müslümanlara zor geldi ve bunun üzerine Allah (c.c) ondaki hikmetini açıklayan bu âyeti indirdi. Zîra asıl maksat Allah'a (c.c) itaat etmek, emirleri yerine getirmek, her ne tarafa yöneltirse oraya yönelmek ve koyduğu kurallara uymaktır. Bu da iman, takva ve kamil imanın ta kendisidir. Allah'ın emri ve şeriatın kuralı yoksa, ısrarla doğuya veya batıya yönelmede hiçbir birr ve itaat mânâsı yoktur. Bu yüzden Allah (c.c) *"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin iyiliğidir ki, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır..."* buyurmuştur. Nitekim yüce Allah kurbanlar ve hacda hediye olarak kesilen hayvanlar hakkında da: *"Allah'a kurbanların etleri de kanları da ulaşmaz. Bilakis Ona sizin takvanız ulaşır."* (Hacc, 37) buyurmuştur.

Avfî'nin naklettiğine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh) bu âyetin tefsirinde şöyle demiştir: Yani, birr sizin sadece namazla yetinip başka amelleri yapmamanız değildir. Zîra Müslümanlar Mekke'den Medine'ye hicret etmelerinin ardından farzlar ve ilâhi sınırlar konulunca Allah (c.c) bu âyeti indirerek Müslümanların farzlara riâyet etmelerini ve onları uygulamayı emretti. Dahhâk ve Mukâtil'den de böyle rivâyet edilmiştir. Ebû Âliye der ki: Yahudiler batıya, Hıristiyanlar ise doğuya yönelerek ibadet ediyorlardı. Allah da (c.c) *"İyilik,*

133 el-Metalibu'l-Âliye'de (2916) belirtildiği gibi bunu İshâk, Kâsım b. Abdurrahman'nın Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan nakliyle rivâyet etmiştir. Hâfız İbn Hacer: Bu munkatı'dır. Mücâhid'in tariki daha sahihtir, demiştir. Çünkü Mücâhid sika, Kâsım ise ihtilaflı biridir.

Scanned with CamScanner

*yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir."* âyetini nazil ederek şöyle demek istedi: Bu tür sözler imanın lafını yapmaktır. İmanın hakikati ise ameldir. Hasan-ı Basrî ile Rebî' b. Enes'ten de benzeri rivâyet edilmiştir. Mücâhid: Bilakis birr, kalplerde yerleşen Allah'a itaat şuur ve hissidir; Dahhâk ise: Birr ve takva, farzları gereği gibi eda etmenizdir, demiştir. Süfyân-ı Sevrî bu âyeti okumuş ve "Bunlar birr'in tüm çeşitleridir." demiştir.

Merhum Sevrî doğru söylemiştir. Çünkü kim âyetteki meziyetlerin tümüne sahip olursa İslâm'ın tüm bağlarına tutunmuş, tüm iyilik ve hayırları elde etmiş olur. Birr; Allah'a ve ondan başka hiçbir İlâh bulunmadığına inanmak, Allah (c.c) ile peygamberleri arasındaki elçiler olan meleklerin varlığını ve "Kitab"ı tasdik etmektir. Kitap ism-i cins (tür ismi) olup gökten peygamberlere indirilen kitapların hepsini kapsar. Ve bunlar kitapların en değerlisi, önceki kitaplar üzerinde hâkim, bütün hayırların kendisinde toplandığı, dünya ve âhiret mutluluğunu içeren, önceki kitapların tümünü nesheden Kur'ân-ı Kerim'le son bulmuştur. Onda ilkinden sonuncusuna kadar tüm peygamberlere imân yer alır.

*"...ona olan sevgisine rağmen maldan harcar."* Yani, sevdiği ve meyli olduğu halde... Bunu İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) ve Said b. Cübeyr ile selef ve haleften daha pek çok kişi söylemiştir.

[734] Nitekim Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) kanalıyla rivâyet ettikleri bir hadiste Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"En faziletli sadaka, senin sağlıklı, cimri, zengin olma emelinde ve fakir düşmekten korkma halinde iken verdiğin sadakadır."*[134]

[735] Hâkim de Müstedrek'inde İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"'...ona olan sevgisine rağmen maldan harcar.' Bu, senin sağlığın yerinde, cimri, zengin olma emeli taşırken ve fakirlikten korkar halde iken verdiğin sadakadır."*[135]

---

134 Buhârî, 1419; Müslim, 1032; Ebû Dâvûd, 2865; Nesâî, 2/86; İbn Mâce, 2706; Ahmed b. Hanbel, 2/25, 415; İbn Hibbân, 3312.

135 Bu söz Müstedrek'te Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'ın kendi sözü olarak geçiyor, ben onda merfû olarak görmedim. Nitekim Suyutî de ed-Durru'l-Mensur'da (1/312) bunun Müstedrek'te mevkuf olarak rivâyet edildiğini söylemiştir. Bu, Mecmau'z-Zevâid'de de mevkuf olarak geçmektedir. Bu ya Müstedrek'i neshedenlerin hatasından veya İmam İbn Kesir'in kalem sürçmesindendir.

Scanned with CamScanner

Hâkim daha sonra: Buhârî ve Müslim tahric etmemiş olsalar da bu, onların koşullarında sahih bir hadistir, demiştir.

Ben derim ki: Bunu Vekî', A'meş'ten, o Süfyân-ı Sevrî'den, o Zübeyd'den, o Mürre'den, o da İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın kendi sözü olarak rivâyet etmiştir ki bu daha sahihtir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Allah (c.c) başka âyetlerde de şöyle buyurmuştur: *"Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler. Biz sizi Allah rızası için doyuruyoruz; sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz."* (İnsan, 8-9) *"Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça "iyi"ye eremezsiniz. Her ne harcarsanız, Allah onu hakkıyla bilir."* (Âl-i İmrân, 92)

Allah (c.c) bir âyette de *"Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler."* (Haşr, 9) buyurur. Burada ifade edilen, daha yüksek ve faziletli bir infaktır. Çünkü yukarıdaki âyetlerde anlatılan kişiler, sevdikleri şeyi vermekte ve yedirmekte iken, buradakiler zaruret derecesinde ihtiyaçları olan şeyleri vermektedirler.

*"Yakınlar (ذوي القربى)"*dan kasıt, akrabalardır. Bunlar sadaka verilmeye başkalarından daha layık kimselerdir.

[736] Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Yoksullara sadaka, bir sadakadır. Akrabalara sadaka ise iki şeydir: Sadaka ile sıla-ı rahim."*[136] Dolayısıyla akrabalar insanların sana en yakınları, iyilik ve ikramına en layık olanlarıdırlar. Allah (c.c) Aziz Kitabının birçok yerinde onlara iyilik etmeyi emretmiştir.

*"Yetimler."* Bunlar babaları ölmüş, kazanç getiren kimseleri bulunmayan, büluğa ermemiş ve para kazanma güçleri de bulunmayan yavrulardır.

[737] Abdurrezzak'ın, Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan rivâyetine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Büluğa erdikten sonra yetimlik yoktur."* buyurmuştur.[137]

---

136 Tirmizî, 658; Nesâî, 5/92; İbn Mâce, 1844; İbn Huzeyme, 2385; Ahmed b. Hanbel, 4/17; İbn Hibbân, 3344. Hadis için İbn Hibbân ve Hâkim sahih demişler, Tirmizî ise: hasen hadistir, demiştir. Bu mânâyı destekleyen daha pek çok hadis vardır.

137 Metin itibariyle hasendir. Senedi ise Cüveybir b. Said sebebiyle zayıftır. Çünkü o metruktur. Fakat bunu destekleyen başka hadisler de vardır. Mesela Ebû Dâvûd (2873),

Scanned with CamScanner

*"Yoksullara."* Bunlar kendilerine yetecek kadar yiyecek, giyecek ve barınakları bulunmayan kişilerdir. Bunlara ihtiyaçlarını görecek ve sıkıntılarını giderecek kadar sadaka verilir.

[738] Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyetlerine göre Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Miskin, kendisine birkaç hurma, birkaç lokma yiyecek verilen, ortada dolaşan kimse değildir. Gerçek miskin, kendisini geçindirecek bir şey bulamayan ve (istemekten) hayâ eden veya yüzsüzlük ederek insanlardan istemeyen kimsedir."*[138]

*"Yolculara."* Kasıt, memleketinden ayrılan ve harçlığı bitmiş kimselerdir. Bunlara kendilerini memleketlerine ulaştıracak miktarda sadaka verilir. Yine Allah'a itaat ve ibadet için yolculuk yapmayı düşünen kimseye de gidiş gelişine yetecek miktarda para verilir. Misafir de bu kapsamdadır. Nitekim Ali b. Ebî Talha'nın İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyetine göre o, şöyle demiştir: "Yolcu (İbn Sebil) Müslümanlarda konaklayan misafirlerdir." Mücâhid, Said b. Cübeyr, Ebû Câfer el-Bakır, Hasan-ı Basrî, Katâde, Dahhâk, Zührî, Rebî' b. Enes ve Mukâtil b. Hayyan da böyle demişlerdir.

*"Dilenenlere."* Bunlar, gezerek para isteyen kimselerdir. Zekât ve sadakadan bunlara da verilir.

[739] Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel'in Hüseyin b. Ali'den rivâyet ettiğine göre Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"At üzerinde gelmiş olsa bile isteyenin hakkı vardır."*[139] Bunu Ebû Dâvûd rivâyet etmiştir.

---

Tahâvî -Müşkil'de- (1/280), Beyhakî 7/320 ve Hatib (5/299) üç tarikle yine Hz. Ali (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü olarak bundan daha uzun şekliyle rivâyet etmişlerdir. Bu söz, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde (1/294) ise İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan kuvvetli bir senetle mevkuf olarak gelmiştir. Ricalleri Müslim'in râvîleridir. Hülasa, hadisin birçok şahidi bulunmakta olup bunlarla hasen derecesine yükselmektedir.

138 Sahihtir. Buhârî, 1476; Müslim, 1039; Ebû Dâvûd, 1631; Nesâî, 5/84, 85; Müsned-i Ahmed, 2/260; İbn Hibbân, 3298.

139 Müsned-i Ahmed, 1476, 1/201; Ebû Dâvûd, (1665); Ebû Ya'lâ 6784; Ebû Nuaym, 5/379. Ya'la b. Ebî Yahyâ dışında tüm râvîleri sikadır. Onu ise sadece İbn Hibbân sika kabul etmiştir. Hocamız Arnavut, Camiu'l-Usul'de (4656) şahitlerine binaen hasen saymıştır. Elbânî bunu Silsiletu'l-Ehâdîsi'z-Zaîfe'de (1387) zikretmiş ve zayıf olduğunu söylemiştir. Fakat tercihe şayan olan, bunun hasen veya hasene yakın olduğudur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

*"Kölelere."* Bunlar da esirlikten kurtulmak üzere efendileriyle sözleşme (mükatebe) yapıp da bedeli ödeyememiş kölelerdir. Allah'ın izniyle bu kesimlerin çoğu üzerinde, Tevbe sûresindeki zekât âyetinde konuşulacaktır.

[740] İbn Ebî Hâtim, Şa'bî'den şöyle nakleder: Kays kızı Fâtıma'nın bana anlattığına göre, kendisi Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "Malda zekât dışında bir hak var mıdır?" diye sormuş, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir."* âyetini okumuş.[140]

[741] İbn Merdûyeh de farklı tarikle Şa'bî'den, Kays kızı Fâtıma'nın şöyle anlattığını rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Malda zekât dışında bir hak vardır"* buyurdu, ardından *"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir."* âyetini *"kölelere"* kelimesine kadar okudu.[141] Bunu İbn Mâce ve Tirmizî rivâyet etmiş; Tirmizî, râvîlerden Ebû Hamza Meymun'un zayıf olduğunu belirtip eklemiştir: Bunu Beyan ve İsmail b. Sâlim, Şa'bî'den Şa'bî'nin kendi sözü olarak rivâyet etmiştir ki bu daha sahihtir.

*"Namaz kılarlar."* Yani namazı vakitlerinde rükû ve secdeleriyle, tadil-i erkana riâyet ederek, huşûyla, şer'i kurallara ve adaba uygun şekilde edâ ederler.

*"Zekât verirler."* Zekât'tan "nefsin arındırılması (tezkiye), aşağılık ve çirkin huylardan kurtarılması" da kastedilmiş olabilir. Nitekim zekât (ve türevleri) şu âyetlerde bu mânâdadır: *"Sonra da ona iyilik ve kötülükleri ilham edene yemin ederim ki; nefsini kötülüklerden arındıran (من زكّاها) kurtuluşa ermiştir."* (Şems, 9-10) *"(Mûsâ) Ona (Firavun'a) de ki: Arınmağa (أن تزكى) niyetin var mı? Rabbine giden yolu göstereyim ki O'na saygı duyup korkasın."* (Nâziât, 18-19) *"Allah'a ortak koşanların vay haline! Onlar zekâtı vermezler; âhireti inkâr edenler de onlardır."* (Fussilet, 6-7)

Fakat Said b. Cübeyr ile Mukâtil b. Hayyan'ın söylediği gibi, malın zekâtını vermek de kastedilmiş olabilir. Bu durumda âyette daha önce geçen

140 Senedindeki Ebû Hamza zayıftır. Bir sonraki dipnota bak.

141 Tirmizî, 659; Dârekutnî, 2/125. Tirmizî: Senedi pek kuvvetli değil. Ebû Hamza, Meymun zayıf kabul edilir. Aynısı Şa'bî'nin kendisinden rivâyet edilmiştir ki o daha sahihtir, demiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

"mal verilecek kesimler"den kasıt, nafile infakın, iyilik ve ihsan olarak verilen malın verileceği kimseler olur.

[742] Bu yüzden daha önce geçen Kays kızı Fâtıma hadisinde: *"Malda zekât dışında da bir hak vardır."*[142] buyurulmuştur.

*"Andlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirirler."* Bunun benzeri şu âyettir: *"Onlar, Allah'ın ahdini yerine getirenler ve verdikleri sözü bozmayanlardır."* (Ra'd, 20) Sözde durma meziyetinin zıttı, münâfıklıktır.

[743] Nitekim sahih bir hadiste Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Münafığın alameti üçtür: Konuştuğunda yalan söyler, söz verdiğinde sözünde durmaz, kendisine bir şey emanet edildiğinde hiyanet eder."*[143]

[744] Başka bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Konuştuğunda yalan söyler, andlaşma yaptığında bozar, düşman olduğunda haddi aşar."*[144] buyurmuştur.

*"Sıkıntıda, hastalıkta ve şiddetli savaşın kızıştığı zamanlarda sabrederler."* "Sıkıntı"dan kasıt, fakirliktir. Zîra "بأساء" fakirlik demektir. "ضراء" dan kasıt da hastalık ve sakatlık halidir. "حين البأس: be's ânı"ndan kasıt ise savaş anı ve düşmanla karşılaşma vaktidir. İbn Mes'ud, İbn Abbâs, Ebû Âliye, Mürre el-Hemedani, Mücâhid, Said b. Cübeyr, Hasan-ı Basrî, Katâde, Rebî' b. Enes, Süddî, Mukâtil b. Hayyan, Ebû Mâlik, Dahhâk ve daha başkaları böyle demişlerdir. Sabredenler mânâsındaki kelime (öncesindekiler gibi merfû olması gerekirken) "الصابرين" şeklinde mansup yapılmış, böylece sabredenlere ayrı bir övgü ile bu hallerde özellikle sabretmeye teşvik mânâsı taşıması sağlanmıştır. Çünkü bu anlar çetin ve sabredilmesi zor anlardır. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Yegane yardımcımız Allah'tır, ancak O'na tevekkül ederiz.

*"İşte doğru olanlar bu kimselerdir."* Yani, imanlarında samimi olanlar bu vasıflara haiz kimselerdir. Çünkü bunlar söz ve fiilleriyle kalbî imanı prati-

142 Biraz önce geçti.

143 Buhârî, (33, 2682); Müslim, (59); Tirmizî, (2633); Nesâî, (8/117); Müsned-i Ahmed, 2/357; Ebû Ya'lâ, 6533; Ebû Avane, 1/21. Hadisi Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmişlerdir.

144 Buhârî, 34; Müslim, 58; Ebû Dâvûd, 4688; Tirmizî, 2631; Nesâî, 8/116; Ahmed b. Hanbel, 2/189; İbn Hibbân, 254. Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan nakledilen ve "Dört şey vardır ki..." diye başlayan hadisten bir bölümdür.

Scanned with CamScanner

ğe dökmüşlerdir. Dolayısıyla doğru olanlar ve *"Müttakîler ancak bunlardır!"* Çünkü bunlar haramlardan sakınmış ve ilâhi emirleri yerine getirmişlerdir.

**Kısas:**

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى ۖ اَلْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى ۚ فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ۗ ذٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ ۗ فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٨﴾ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَآأُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾

*178. Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın (öldürülür). Ancak her kimin cezası, kardeşi tarafından bir miktar affolunursa, iyiliği takip etmek ve öldürülenin velisine güzellikle ödemek gerekir. Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Her kim bundan sonra haddi aşarsa muhakkak onun için elem verici bir azap vardır.*

*179. Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki suç işlemekten sakınırsınız.*

**Tefsiri:**

Allah (c.c) buyuruyor ki: Ey iman edenler! *"Öldürülenler hakkında kısas size farz kılındı."* Yani kısasta adaletli olmak size farz kılındı. *"Hüre hür, köleye köle, kadına kadın (öldürülür)."* Kısasta sizden; hür birine karşılık hür bir kişiye, köleye karşılık köleye, dişiye karşılık dişiye kısas yapın. Sizden öncekilerin haddi aşıp bunlar hakkındaki hükmü değiştirdikleri gibi siz de haddi aşmayın ve zulmetmeyin.

Âyetin nüzul sebebi, birer Yahudi kabilesi olan Kureyza ve Nadir kabileleridir. İslâm gelmeden önce Nadiroğulları Kureyzalılarla savaşmış ve onları yenmişlerdi. Bu yüzden Nadiroğullarından bir kişi Kureyzaoğullarından birini öldürdüğünde katil öldürülmez, sadece yüz vesak (yaklaşık iki yüz kilo) hurma fidye verirlerdi. Kureyzaoğullarından birisi Nadiroğullarından birini öldürünce ise katil öldürülürdü. Karşılıklı fidyeleşirlerse bu durumda Nadi-

Scanned with CamScanner

roğullarına Kureyzaoğullarına verilenin iki katı, iki yüz vesak verilirdi. İşte bu sebepten dolayı Allah (c.c) kısasta adaletli olmayı, küfür ve azgınlıkları sebebiyle Allah'ın (c.c) hükümlerine karşı gelen ve onu tahrif eden bozgunculara uymamayı emrederek şöyle buyurdu: *"Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı."* Yani kısasta adalet size farz kılındı.

Âyetin nüzul sebebi olarak İbn Ebî Hâtim, Said b. Cübeyr'den şöyle nakleder: *"Öldürülenler hakkında kısas size farz kılındı."* Âyette âmden, adam öldürmek kastedildi. Bu durumda hür kişiye karşılık hür öldürülür. Zîra İslâm gelmeden kısa bir süre önce iki Arap kabilesi savaşmış, ölen ve yaralananlar olmuştu. Ölenler arasında köleler ve kadınlar da vardı. Bunlar birbirlerinden intikam alma imkânı bulmadan Müslüman oldular. Ancak her bir kabile diğerinin malına mülküne saldırıyordu. Bunlar, "Bizim kölelerimize karşılık onlardan hür, erkeklerine karşılık kadın öldürmedikçe barışmayacağız" şeklinde yemin ettiler. Bunun üzerine *"Öldürülenler hakkında kısas size farz kılındı."* âyeti nazil oldu. Bu âyetteki bazı hususlar mensuhtur; *"cana can"*[145] âyetiyle neshedilmiştir.

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan *"kadına kadın"* buyruğuyla ilgili şöyle rivâyet etmiştir: Önceleri insanlar kadına mukabil erkeği öldürmüyorlardı. Erkek karşılığında erkeği, kadın karşılığında kadını öldürüyorlardı. Bunun üzerine Allah (c.c) *"Cana can, göze göz"*[146] âyetini indirdi. Bundan itibaren kasten adam öldürme, yaralama veya sakat bırakmada erkekleri ve kadınlarıyla tüm hürler cezada eşit oldular. Aynı şekilde köleler de, kasten öldürme, yaralama veya sakat bırakmada erkekleri ve kadınlarıyla kendi aralarında eşit oldular. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) gibi Mâlik'ten de bu âyetin mensuh olduğu rivâyet edilmiştir.

**Bir Mesele:**

Ebû Hanîfe, Mâide sûresindeki âyetin genelliğine dayanarak hürrün köle karşılığında öldürüleceğini söylemiştir. Süfyân-ı Sevrî, İbn Ebî Leylâ, Dâvûd-u Zâhirî de bu görüştedir. Ali, İbn Mes'ud, Said b. Müseyyeb, İbrâhim en-Nehâî, Katâde ve Hakem'den de böyle rivâyet edilmiştir. Buhârî, Ali el-Medini, İbrâhim en-Nehaî ve -bir rivâyette- Süfyân-ı Sevrî de efendinin köle-

145 Mâide: 45.
146 Mâide: 45.

Scanned with CamScanner

si karşılığında öldürüleceğini söylemişlerdir. Zîra Hasan'ın, Semûre'den naklettiği Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu hadisi geneldir:

[745] *"Kim kölesini öldürürse onu öldürürüz. Kim kölesinin bir uzvunu koparırsa onun uzvunu koparırız. Kim onu hadım yaparsa biz de kendisini hadım yaparız."*[147] Cumhûr ise tersine, hürrün köle mukabilinde öldürülmeyeceğini söylemiştir. Çünkü köle bir ticaret eşyası hükmündedir ve bu yüzden hatayla öldürüldüğünde diyet gerekmez, sadece kölenin kıymeti ödenir. Hem de, kölenin uzuvlarında kısas olmaz, dolayısıyla canında olmaması daha evladır. Ebû Sevr, kölenin uzvundan dolayı hürre kısas yapılmayacağına dair icmânın bulunduğunu söylemiştir. Bu icmâyı Dâvûd-u Zâhirî, "Müslümanların kanları birbirine denktir" hadisine dayanarak bozmuştur.

**Bir Mesele:**

Cumhûr, Müslüman'ın kâfire karşılık öldürülemeyeceği görüşündedir.

[746] Zîra Buhârî, Ali (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Hiçbir Müslüman, kâfire karşılık öldürülmez."* [148] Buna aykırı hiçbir sahih hadis yoktur ve hiçbir te'vil geçerli olamaz. Ebû Hanîfe ise Mâide sûresindeki kısas âyetinin genelliğine dayanarak öldürüleceğini söylemiştir.

**Bir Mesele:**

Hasan-ı Basrî ile Atâ bu âyetten dolayı erkeğin kadına karşılık öldürülemeyeceğini söylemişlerdir. Cumhûr ise Mâide sûresindeki âyetten ve şu hadis-i nebeviden dolayı öldürülemeyeceğini söylemişlerdir:

[747] *"Müslümanların kanları birbirine denktir."*[149] Leys: Kişi, karısını öldürdüğünde sadece bu durumda erkek kadına karşılık öldürülmez, demiştir.

---

147 Ebû Dâvûd, 4515; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 6939; Tayalisî, 905; Beyhakî, 8/35. Hepsi Hasan-ı Basrî'nin Semûre'den merfû olarak nakliyle rivâyet etmişlerdir. Abdurrezzak (8130) ise bunu Hasan-ı Basrî'nin doğrudan mürsel rivâyeti şeklinde zikretmiştir. Beyhakî'ye göre Hasan-ı Basrî bu sahabiden sadece bir hadis rivâyet etmiştir. Fakat Ali b. Medini ondan hadis rivâyet ettiğini söylerdi. Dolayısıyla hadiste zayıflık vardır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

148 Buhârî, 111; Müslim, 1370; Ebû Dâvûd, 2035; Tirmizî, 2127; Nesâî, 8/29; İbn Mâce, 2658. Bu hadis Hz. Ali (radıyallâhu anh)'ın meşhur "sahife" hadisinde geçmektedir.

149 Ebû Dâvûd, 4531; İbn Mâce, 2659; Müsned-i Ahmed, 2/191; Beyhakî, 8/29. Senedi hasendir ve şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

**Bir Mesele:**

Dört mezhep imamına ve cumhûra göre bir topluluk bir şahsa karşılık öldürülür. Zîra Hz. Ömer (radıyallâhu anh) bir delikanlıyı öldüren yedi kişinin hepsini kısasla öldürmüş ve "Tüm San'a halkı onu öldürmek için bir araya gelmiş olsalardı, hepsini öldürürdüm." demiştir. Onun zamanında farklı bir görüşte olan hiçbir sahabi de bilinmemektedir. Bu ise icmâ gibidir. Bir kişiye karşılık topluluğun öldürülemeyeceğine, bire karşılık sadece bir kişinin öldürüleceğine dair İmam Ahmed b. Hanbel'den bir rivâyet vardır. İbn Münzir bunu Muaz b. Cebel, Abdullah b. Zübeyr, Abdulmelik b. Mervan, Zührî, Muhammed b. Sirin ve Habib b. Ebî Sabit'ten nakletmiştir. İbn Münzir daha sonra şöyle demiştir: Bu daha sahih bir görüştür. Bir kişiye karşılık bir topluluğu öldürmeye cevaz verenlerin hiçbir delili yoktur. Abdullah b. Zübeyr'den naklettiğimiz (muhalif) görüş sabittir, varlığı kesindir. Sahabiler aralarında ihtilaf ettiklerinde ise içtihada başvurulur.

*"Ancak her kimin cezası, kardeşi tarafından bir miktar affolunursa, artık iyiliği takip etmek ve öldürülenin velisine güzellikle ödemek gerekir."* Mücâhid, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Bağışlamaktan maksat, ölünün yakınlarının kasıtlı öldürmede diyeti (kan bedeli) kabul etmesidir. Ebû Âliye, Ebû Şa'sa, Mücâhid, Said b. Cübeyr, Atâ, Hasan-ı Basrî, Katâde ve Mukâtil b. Hayyan'dan da böyle rivâyet edilmiştir. Dahhâk, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: *"Ancak her kimin cezası, kardeşi tarafından bir miktar affolunursa"* yani kime kardeşinden bir şey bırakılırsa, yani kısas hakkı varken kardeşi diyete razı olursa. Affetmekten kasıt budur. *"Artık iyiliği takip etmek"* yani diyeti kabul edenin onu tahsilde iyilik yolunu takip etmesi, *"ve öldürülenin velisine güzellikle ödemek gerekir."* Yani katilin de diyeti karşıya zarar vermeden ve geciktirmeden ödemesi gerekir. Hâkim, Mücâhid kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Yani onun kendinden talep edilen miktarı güzellikle ödemesi gerekir. Said b. Cübeyr, Câbir b. Zeyd, Hasan-ı Basrî, Katâde, Atâ' el-Horasânî, Rebî' b. Enes, Süddî ve Mukâtil b. Hayyan da böyle demişlerdir.

**Bir Mesele:**

İbn Kâsım'ın İmam Mâlik (rh.a)'ten rivâyetine göre -ki meşhur rivâyet budur- İmam Mâlik, İmam Ebû Hanîfe ve ashabı, İmam Şâfiî ve iki görüşün-

Scanned with CamScanner

den birine göre İmam Ahmed b. Hanbel: Maktulün velileri kısas yerine diyeti ancak katilin rızasıyla seçebilir, demişlerdir. Diğerleri ise: Katil razı olmasa da onlar diyeti kabul edebilirler, demişlerdir.

**Bir Mesele:**

İçlerinde Hasan-ı Basrî, Katâde, Zührî, İbn Şübrüme, Leys ve Evzâî'nin bulunduğu bir grup selef, kadınların kısası affetme hakkının bulunmadığını söylemişlerdir. Diğerleri ise farklı görüştedirler.

*"Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir."* Allah (c.c) buyuruyor ki: Allah (c.c) kasten öldürmede diyet almayı size, kendinden bir kolaylaştırma ve sizin için rahmet olsun diye helâl kılmıştır. Oysa önceki ümmetler, kısasla öldürmek ile affetmek arasında seçim yapmak zorundaydılar. Nitekim Said b. Mansur'un nakline göre Mücâhid, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: İsrâiloğullarına kısas hükmü konmuştu, fakat onlarda affetmek yoktu. Allah (c.c) bu ümmete ise şöyle buyurdu: *"Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın (öldürülür). Ancak her kimin cezası, kardeşi tarafından bir miktar affolunursa"* ki affetmek, kasten öldürmede diyet almayı kabul etmektir, *"iyiliği takip etmek ve öldürülenin velisine güzellikle ödemek gerekir. Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir."* Geçmiş ümmetlerdekine göre daha da hafifletilmiş bir hükümdür. Bunu Amr'dan birçok kişi rivâyet etmiştir. İbn Hibbân Sahîh'inde, Amr b. Dinar'dan böyle rivâyet etmiştir. Bir topluluk da Mücâhid kanalıyla İbn Abbâs'tan (radıyallâhu anh), benzer bir rivâyet nakletmiştir.

Katâde der ki: *"Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir."* Allah (c.c) bu ümmete merhamet ederek onlara diyeti ihsan etmiştir. Oysa bu, önceki hiçbir ümmete helâl değildi. Tevrat ehlinde kısas ile afv vardı, ikisinin arasında bir diyet yoktu. İncil ehline ise sadece affetmek emrolunmuştu. Allah (c.c) bu ümmete kısas, afv ve diyetin hükümlerinin hepsini koydu. Said b. Cübeyr, Mukâtil b. Hayyan ve Rebî' b. Enes'ten de yakın lafızla böyle rivâyet edilmiştir.

*"Her kim bundan sonra haddi aşarsa muhakkak onun için elem verici bir azap vardır."* Allah (c.c) buyuruyor ki: Her kim diyeti aldıktan veya kabul ettikten sonra katili öldürmeye kalkarsa ona Allah'tan (c.c) elim, şiddetli ve çok acıklı bir azap vardır. İbn Abbâs, Mücâhid, Atâ, İkrime, Hasan-ı Basrî,

Scanned with CamScanner

Katâde, Rebî' b. Enes, Süddî ve Mukâtil b. Hayyan'dan da böyle rivâyet edilmiştir. Bunların hepsi de "haddi aşmayı", diyeti aldıktan sonra öldürmek ile tefsir etmişlerdir.

[748] Nitekim Muhammed b. İshâk, Ebû Şurayh'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Her kim öldürülme veya yaralanmaya mâruz kalırsa, (ölenin yakınları) şu üç şeyden birisini seçer: Ya kısas yapar, ya affeder yada diyet alır. Kim bunlar dışında dördüncü bir şey isterse onu engelleyin. Kim bunlardan (bu üç şeyden birini seçip yaptıktan) sonra haddi aşarsa ona içinde ebedî kalacağı bir cehennem ateşi vardır."*[150] Bunu Ahmed b. Hanbel rivâyet etmiştir.

[749] Said b. Ebû Urube, kendi senediyle Semûre'den şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ben diyeti aldıktan sonra öldüren kişiyi affetmem."*[151] Yani ondan diyet kabul etmeyip, öldürürüm.

*"Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır."* Allah (c.c) buyuruyor ki: Sizin için koyduğumuz "katili öldürmek"ten ibaret olan "kısas" hükmünde sizin için büyük bir hikmet vardır. O da insan kanının dökülmesinin engellenmesi ve hayatını koruma altına almasıdır. Çünkü öldürmeyi düşünen kimse, öldürmenin cezasının katilin öldürülmesi olduğunu bildiğinde bu suçu işlemekten kaçınacak, bu da canların hayatta kalmalarına sebep olacaktır. Evvelki kitaplarda öldürmek, öldürmeyi ortadan kaldırmada en etkili şeydir, yazılıdır. Fakat Kur'ân-ı Kerîm'de bu mânâ çok daha fasih, daha belîğ ve daha vecîz olarak, *"Kısasta sizin için hayat vardır."* cümlesiyle ifade edilmiştir. Ebû Âliye der ki: Allah (c.c) kısası hayat sebebi olarak zikretmiştir. Gerçekten de nice kişiler adam öldürmek ister de öldürülme korkusu onları bundan engeller. Mücâhid, Said b. Cübeyr, Ebû Mâlik, Hasan-ı Basrî, Katâde, Rebî' b. Enes ve Mukâtil b. Hayyan'dan da böyle rivâyet edilmiştir.

---

150 Ebû Dâvûd, 4496; Dârimî, 2262; İbn Mâce, 2623; Dârekutnî, 3/96; Ahmed b. Hanbel, 4/31. Senedindeki Süfyân b. Ebû Avca, Takrib'de belirtildiği gibi zayıftır. Diğer râvi İbn İshâk da müdellis biridir ve burada da an'an'lı rivâyet etmiştir. Bu başka bir lafızla Ebû Şurayh'tan rivâyet edilmiştir ve onun senedi kuvvetlidir. Bk. Nasbu'r-Râye, 4/351.

151 Bunu Suyutî, ed-Durru'l-Mensur'da (1/317) zikretmiş ve: Bunu Semeveyh, "Fevaid"inde Hasan-ı Basrî'nin Semûre'den nakliyle rivâyet etmiştir, demiştir. Ebû Dâvûd (4507) ve Ahmed b. Hanbel de (3/263) Hasan-ı Basrî'nin Câbir b. Abdullah'tan rivâyetiyle naklemişlerdir. Bunu Taberî de Katâde'den mürsel olarak rivâyet etmiştir. İnşaallah hadis bu mürsellerle birlikteki şahidiyle hasen derecesine yükselmektedir.

Scanned with CamScanner

**Bir Mesele:**

İmam Mâlik, İmam Ebû Hanîfe, İmam Evzâî, Leys, Hammad b. Ebî Süleyman'a göre bir adam veya kadın öldürülür de onun büyük ve küçük çocukları olursa, büyükler küçüklerin büyümelerini beklemeksizin katili öldürmeyi seçebilirler. Çünkü Hasan b. Ali, Abdurrahman b. Melcem'i öldürmüş ve (babası) Ali'nin küçük çocuklarının büyümesini beklememiştir. İmam Şâfiî, meşhur rivâyete göre İmam Ahmed b. Hanbel ve de bir grup âlim ise: Küçük çocukların büluğ çağına ermelerini beklemek gerekir. Çünkü onların da hakları vardır ve belki bazısı affeder. Allah (c.c) ise "*Ancak her kimin cezası, kardeşi tarafından bir miktar affolunursa iyiliği takip etmek ve öldürülenin velisine güzellikle ödemek gerekir.*" buyurmaktadır.

**Bir Mesele:**

Maktulün yakınları, katili hem kısastan hem de diyetten affederlerse, İmam Şâfiî, İmam Ahmed b. Hanbel ve cumhûra göre katil serbest bırakılır. Mâlik, Leys ve Evzâî ise: Hayır, ona yüz sopa vurulur ve bir yıl hapsedilir, demişlerdir. Ebû Sevr ise: Eğer katil şerriyle tanınan biriyse, Müslümanların imamı ıslah maksadıyla onu hapseder, demiştir. Tefsirinde Kurtubî, Ebû Sevr'in görüşünü güzel bulmuştur.

"*Ey akıl sahipleri! Umulur ki suç işlemekten sakınırsınız.*" Yani ey akıl, anlayış ve idrak sahipleri! Belki çekinir de Allah'ın haramlarını ve günahları terk edersiniz. Takva; emirleri yerine getirip yasakları bırakmayı içeren kapsamlı bir isimdir.

**Vasiyet:**

كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا ۖ الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿١٨٠﴾ فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَمَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٨١﴾ فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨٢﴾

Scanned with CamScanner

*180. Birinize ölüm geldiği zaman, eğer bir mal bırakacaksa anaya, babaya, yakınlara uygun bir biçimde vasiyet etmek, Allah'tan korkanların üzerine bir borçtur.*

*181. Her kim bunu işittikten ve kabullendikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı onu değiştirenleredir. Şüphesiz Allah işitir ve bilir.*

*182. Her kim, vasiyet edenin haksızlığa yahut günaha meyletmesinden endişe eder de (alâkalıların) aralarını bulursa kendisine günah yoktur. Şüphesiz Allah çok bağışlayan, hem de merhamet edendir.*

**Tefsiri:**

Bu âyet-i kerime, ana-baba ve akrabalara vasiyet emrini içeriyor. Zira, iki görüşten en sahihine göre vasiyet, miras âyeti gelmeden önce vacipti. Feraiz (miras) âyetleri gelerek bu âyeti neshetti. Belirtilmiş miras malları, vasiyet yapılmadan ve vasiyet edenin hiçbir minneti olmadan hak sahiplerinin zorla sahip oldukları Allah'ın (c.c) bir farzına dönüştü.

[750] Bu yüzden Sünen'lerde ve başka hadis kitaplarında, Amr b. Harice'den gelen şu rivâyet yer almaktadır: Allah Rasûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) hutbesinde şöyle buyururken işittim: *"Şüphesiz Allah (c.c) her hak sahibine hakkını vermiştir. Artık varis olana vasiyetle mal bırakmak yoktur."*[152]

İmam Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Sirin'den şöyle nakleder: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) bir gün oturdu ve Bakara sûresini okumaya başladı. *"Birinize ölüm geldiği zaman... vasiyet etmek Allah'tan korkanlar üzerine bir borçtur."* âyetine geldiğinde; bu âyet neshedildi, dedi. Bunu Said b. Mansur da başka bir tarikle rivâyet etmiştir. Hâkim, Müstedrek'inde: Hadis Buhârî ve Müslim'in koşullarında sahihtir, demiştir. Ali b. Ebî Talha *"Anaya, babaya, yakınlara uygun bir biçimde vasiyet etmek"* âyetiyle ilgili olarak İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: "Anne baba dışında kimse mirastan almaz, diğer akrabalara sadece vasiyet edilirdi. Allah (c.c) miras âyetini indirerek anne babanın miras miktarlarını belirledi ve akrabalara terikenin üçte birinde vasiyeti onayladı." İbn Ebî Hâtim der ki: Atâ, İbn Abbâs (radıyallâhu

152 Tirmizî, 2121; Nesâî, 6/247; İbn Mâce, 2712; Tayalisî, 1217; Ahmed b. Hanbel, 4/186; Said b. Mansur, 468. Tirmizî: Hasen-sahihtir, demiştir. Hadisin pek çok tariki olup toplamıyla sahih derecesine yükselmektedir.

Scanned with CamScanner

anh)'ın, *"Anaya, babaya, yakınlara uygun bir biçimde vasiyet etmek"* âyeti hakkında şöyle dediğini nakletti: Bunu şu âyet neshetti: *"Ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır; ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Gerek azından, gerek çoğundan belli bir hisse ayrılmıştır."* (Nisâ, 7) İbn Ebî Hâtim daha sonra şöyle demiştir: İbn Ömer (radıyallâhu anh), Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh), Said b. Müseyyeb, Hasan-ı Basrî, Mücâhid, Atâ, Said b. Cübeyr, Muhammed b. Sirin, İkrime, Zeyd b. Eslem, Rebî' b. Enes, Katâde, Süddî, Mukâtil b. Hayyan, Tâvûs, İbrâhim en-Nehaî, Şurayh, Dahhâk, Zührî de aynı şekilde: Bu âyet mensuhtur, bunu miras âyeti neshetmiştir, demişlerdir. Ne gariptir ki, merhum Fahreddin Râzî, Tefsir-i Kebîr'inde Ebû Müslim el-İsfahânî'den bu âyetin mensûh olmayıp miras âyetiyle tefsir edildiği görüşünü nakletmiştir. Ona göre bu âyetin mânâsı, *"Allah size, çocuklarınız hakkında tavsiye eder ki.."* âyetinden (miras âyeti) anlaşılacağı gibi, şöyledir: Allah Teâlâ size, anne baba ile akrabaları varis kılma hususunda tavsiye etmiş olduğu hükümleri farz kılmıştır." Râzî devamla şöyle demiştir: Bu da müfessirlerin çoğunluğu ile muteber fakihlerin görüşüdür. Bazıları ise bu âyetin hükmünün varis olanlar hakkında mensuh, varis olmayanlar hakkında ise sabit olduğunu söylemişlerdir. İbn Abbâs, Hasan-ı Basrî, Mesrûk, Tâvûs, Müslim b. Yesar ve Alâ b. Ziyad'ın görüşü de böyledir. Ben derim ki: Said b. Cübeyr, Rebî' b. Enes, Katâde ve Mukâtil b. Hayyan da bu görüştedirler. Fakat ileriki asırlarda oluşan ıstılahımıza göre buradaki hadiseye nesh denmez. Çünkü miras âyeti sadece vasiyet âyetinin genel ifadesinin delalet ettiği fertlerden bazılarının hükmünü kaldırmıştır. Çünkü "akrabalar" genel olup hem varis olanları, hem olmayanları kapsamaktadır. Miras âyetiyle birlikte varis olanların hükmü, kendilerine mirastan belli miktarların belirlenmesiyle kaldırılmış, varis olmayanlar ise ilk âyetin delalet ettiği şekilde kalmıştır. Bu da sadece "Vasiyet, İslâm'ın ilk döneminde mendup idi, sonra neshedildi." diyenlerin görüşüne göre söylenebilir. Müfessirlerin çoğu ve muteber fakihler gibi bu vasiyetin vacip olduğu görüşünde olanlara göre ise -ki âyetin akışından normalde anlaşılan budur- bunun miras âyetiyle neshedilmiş olmasından başka ihtimal yoktur. Çünkü mirastan mal alacak ana baba ile akrabalara vasiyet etmek icmâyla mensuhtur (neshedilmiş bir hüküm), hatta daha önce geçen şu hadisten dolayı nehyedilmiş bir şeydir:

Scanned with CamScanner

[751] *"Şüphesiz Allah (c.c) her hak sahibine hakkını vermiştir. Artık varis olana vasiyetle mal bırakmak yoktur."*[153] Çünkü miras müstakil bir hüküm ve Allah (c.c) tarafından "ashab-ı feraiz" ve "asabe" denilen akrabalar için belirlenmiş vacip bir haktır. Miras âyetiyle bunlar hakkındaki hüküm tamamen kaldırılmış, miras hakları bulunmayan diğer akrabalar ise oldukları gibi kalmıştır. Vasiyet âyetinin tamamen terk edilmemesi için ve ondaki şümullük gereği bu kimselere terikenin üçte birinden vasiyet yoluyla bir şeyler vermek müstehap yapılmıştır.

[752] Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiklerine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: *"Vasiyet edecek malı olan bir Müslüman'ın vasiyeti başucunda olmadan üst üste iki geceyi geçirme hakkı yoktur."*[154] buyurmuştur. İbn Ömer (radıyallâhu anh) der ki: Ben Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu hadisi işittiğimden bu yana bir gece dahi vasiyetsiz yatmadım. Akrabalara iyilik ve ihsanı emreden hadisler pek çoktur.

[753] Abd b. Humeyd, Müsned'inde, Nâfi' kanalıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Allah Teâlâ buyurdu ki: Ey Âdemoğlu! İki şey var ki aslında onların hiçbiri senin değildi. Birisi, gırtlağına yapıştığım vakit seni temizleyip arıtmak için malından sana bir pay kıldım. Diğeri de, ömrün bittikten sonra kullarımın senin cenaze namazını kılmalarıdır (bunu sana rahmet vesilesi yaptım)."*[155]

*"Eğer bir mal (hayr) bırakacaksa..."* Buradaki "hayr"dan kasıt, maldır. İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Mücâhid, Atâ, Said b. Cübeyr, Ebû Âliye, Atiyye el-Avfî, Dahhâk, Süddî, Rebî' b. Enes, Mukâtil b. Hayyan, Katâde ve daha başkaları böyle demişlerdir. Sonra bunlardan bazıları; mirasta olduğu gibi az olsun çok olsun, her malda vasiyet meşrudur, demişlerdir. Bazıları ise ancak çok malda vasiyette bulunulabileceğini söylemişlerdir.

Bunlar da vasiyetin miktarı hususunda ihtilaf etmişlerdir. İbn Ebî Hâtim, Urve'den şöyle nakleder: Ali (radıyallâhu anh)'a "Kureyşli bir adam öldü ve

153 Bundan önceki hadisin aynısıdır.

154 Buhârî, 2738; Müslim, 1627; Ebû Dâvûd, 2862; Tirmizî, 974; Nesâî, 6/238; İbn Mâce, 2699; Mâlik, 2/761; Ahmed b. Hanbel, 2/57; İbn Hibbân, 6024.

155 Mübârek b. Hassan'dan dolayı senedinde zayıflık vardır. Diğer râvîleri ise sikadır. Konuyla ilgili bunu destekleyici başka hadisler vardır.

Scanned with CamScanner

ardında 330 veya 400 dinar bıraktığı halde bir vasiyette bulunmadı" dedim. "Bu bir şey değil. Allah (c.c) *'Eğer bir mal bırakacaksa'* buyuruyor." dedi. İbn Ebî Hâtim yine Urve'den şöyle nakleder: Hz. Ali (radıyallâhu anh) kendi kabilesinden birini hastayken ziyaret etti. Adam: Vasiyet edeyim mi? diye sordu. Ali (radıyallâhu anh): Allah (c.c) *"Eğer bir mal (hayr) bırakacaksa"* buyuruyor, sen ise basit bir şey bırakıyorsun, dedi. Onu oğluna bırak." dedi. İkrime, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın *"Eğer bir mal (hayr) bırakacaksa"* âyeti hakkında: Altmış dinar bırakmayan, mal bırakmamıştır." dedi. Hakem'in rivâyetine göre Tâvûs: Ardında seksen dinar bırakmayan, mal bırakmamıştır; Katâde de: Miktar hususunda bin ve daha yukarısı söylenirdi, dedi.

*"Uygun bir biçimde..." (marufla).* Yani iyilik ve güzellikle... İbn Ebî Hâtim, Hasan-ı Basrî'den bu âyet konusunda şöyle nakleder: Evet, vasiyet haktır. Her Müslüman'ın öleceği vakit kötülükle değil iyilikle vasiyet etmesi gerekir.

İyilikten maksat, ölecek kişinin akrabalarına vasiyet ederken varislerin hakkını gasbetmemesi, israf ve cimrilik yapmamasıdır.

[754] Nitekim Buhârî ve Müslim'de geçtiği üzere Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallâhu anh) "Ya Rasûlallah! Benim malım var ve tek mirasçım kızım. Malımın üçte ikisini vasiyet edeyim mi?" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hayır"* buyurdu. "Peki yarısını vasiyet etsem?" diye sordu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yine: *"Hayır"* buyurdu. "Üçte biri?" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Üçte bir olsun. Aslında üçte bir de çok. Çünkü senin, varislerini zengin halde bırakman, onları insanlara el avuç açan fakirler olarak bırakmandan iyidir."* buyurdu.[156]

[755] Buhârî'nin Sahih'inde İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan naklettiğine göre o, şöyle demiştir: "İnsanlar vasiyeti üçte birden dörtte bire çekselerdi. Çünkü Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *'Üç olur, ama üç de fazladır'* buyurdu."[157]

[756] İmam Ahmed b. Hanbel'in Hanzala b. Hizyem b. Hanîfe'den şöyle nakleder: Dedem Hanîfe himayesindeki bir yetime bin deve vasiyet edince

156 Buhârî, 6733; Müslim, 1268; Tirmizî, 2116; Nesâî, 6/241, 242; İbn Mâce, 2708; Ahmed b. Hanbel, 1/179; İbn Hibbân, 4249.

157 Buhârî, 2743.

Scanned with CamScanner

bu, çocuklarının ağırına gitti. Meseleyi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e götürdüler. Hanîfe: "Ben bir yetimime yüz deve vasiyet ettim. Biz bunlara "mutayyebe" derdik." dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Hayır, hayır, hayır. Sadaka beş veya on veya on beş veya yirmi veya yirmi beş veya otuz veyahut otuz beş olur. Daha fazla olsa kırk olur."*[158] Ahmed b. Hanbel hadisi uzunca zikretmiştir.

*"Her kim bunu işittikten ve kabullendikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı onu değiştirenleredir. Şüphesiz Allah işitir ve bilir."* Allah (c.c) buyuruyor ki: Artık her kim vasiyeti değiştirir, tahrif eder ve onun hükmünde değişiklik yaparsa, ona bir şey ekler veya eksiltirse -ki gizlemek bu kapsama çoktan girer- "günahı onu değiştirenleredir." İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ve başkaları şöyle demişlerdir: "Ölen, Allah'tan sevabını almıştır. Günahı ise onu değiştirenlere olur. *"Şüphesiz Allah çok iyi işiten ve çok iyi bilendir."* Yani, ölenin vasiyetinden haberdar olmuştur ve bunu da vasiyet edilenlerin yaptıklarını da çok iyi bilir.

*"Her kim, vasiyet edenin haksızlığa yahut günaha meyletmesinden endişe ederse..."* İbn Abbâs, Ebû Âliye, Mücâhid, Dahhâk, Rebî' b. Enes ve Süddî "جنف: haksızlık" kelimesini "yanlışlık" ile tefsir etmişlerdir. Buna örnek, dolaylı yollardan veya aracı kimselerle varislerden birine fazladan mal ulaştırmasıdır. Filan malı (filan yakınına) onun lehine olacak şekilde ucuza satmasını vasiyet etmesi veya malından kızının daha çok almasını sağlamak için kızının oğluna bir mal vasiyet etmesi gibi. Bunu ister sevgi ve şefkatinin etkisiyle, düşüncesizce, günah kastetmeksizin hatayla yapsın, isterse günah işlediğini bile bile kasten yapsın. İşte bu durumlarda vasinin durumu düzeltmesi, vasiyette şeriata uygun düzeltmeler yapması, ölenin vasiyetini ona en yakın ve benzer hale çevirmesi caizdir. Böylece hem vasiyet edenin maksadı gerçekleşmiş, hem de şeriata muhalif bir şey yapılmamış olur. Bu düzeltme ve orta yolu bulma hiçbir şekilde vasiyeti değiştirme sayılmaz. Onun için Allah (c.c) bu hususu, "vasiyeti değiştirmek"ten nehyetmesinin ardından zikretti ki, bunun hiçbir şekilde vasiyeti değiştirme kabilinden olmadığı bilinsin. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

158 Ahmed b. Hanbel, 5/67, 68; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr, 3500. Ahmed b. Hanbel'in rivâyeti daha uzundur. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (9/408): Ahmed'in râvîleri sikadır, demiştir.

Scanned with CamScanner

[757] Nitekim İbn Ebî Hâtim, Âişe (radıyallâhu anhâ) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Öleceği vakit haksız vasiyette bulunan kişinin vasiyeti reddedildiği gibi, hayatta iken haksız tasadukta bulunanın tasadduku da reddedilir."*[159] Bunu İbn Merdûyeh de aynı şekilde rivâyet etmiştir. İbn Ebî Hâtim de şöyle demiştir: Râvilerden Velid b. Mezyed hata etmiştir, zîra bu Urve'nin kendi sözüdür. Nitekim bunu Velid b. Müslim de Evzâî'den rivâyet etmiş ve Urve'den öteye geçmemiştir (Urve'nin sözü olarak rivâyet etmiştir).

[758] İbn Merdûyeh, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Vasiyette haksızlık, büyük günahlardandır."*[160] Bunun merfû olduğu da şüphelidir.

[759] Bu konudaki en iyi rivâyet, Abdurrezzak'ın Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklettiği şu hadistir: *"Bir adam yetmiş yıl boyunca iyilerin amellerini işler de vasiyet edeceği zaman vasiyetinde adaletsizlik yapar. Böylece hayatının sonunu en kötü ameliyle kapayarak cehenneme girer. Bir adam da yetmiş yıl boyunca kötülerin amellerini işler de vasiyet edeceği zaman vasiyetinde âdil olur. Böylece hayatının sonunu en iyi ameliyle kapayarak cennete girer."*[161] Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) daha sonra şöyle demiştir: İsterseniz Allah'ın (c.c) *"Bunlar, Allah'ın (koyduğu) sınırlardır. Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse Al-*

---

159 Rivâyet zincirindeki Evzâî ve daha yukarısı sikadır, Buhârî ve Müslim'in râvîleridirler. Takrîb'de ifade edildiği üzere Velid b. Mezyed de saduktur. Ancak İbn Ebî Hâtim bunun merfû değil de, Velid b. Müslim'in rivâyet ettiği gibi, Urve'nin kendi sözü olduğunu doğrulamıştır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

160 Merfû şeklindeki rivâyet zayıftır, doğrusu mevkuf olduğudur. Dârekutnî (4/151) ve Ukayli, Zuafa'da (3/189) merfû olarak rivâyet etmişler, ancak Ukayli, Amr b. Muğîre'den dolayı illetli saymıştır. Hadisi Nesâî -Sünen-i Kübrâ'da (11092)- ile Abdurrezzak (16456), İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın kendi sözü olarak rivâyet etmiştir. Dolayısıyla doğru olan, bunun mevkuf olduğudur.

161 Ebû Dâvûd 2867; Tirmizî, 2117; İbn Mâce, 2704; Abdurrezzak, 16455; Beyhakî, 6/271. Hepsi de Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmişlerdir. Tirmizî: Hasen, sahih ve gariptir, demiştir. Ebû Dâvûd ise herhangi bir şey söylememiştir, dolayısıyla hadis ona göre salihtir. Senedin râvîleri sikadırlar. Şehr b. Havşeb, cumhûrun sika kabul ettiği bir isimdir. İbn Hacer: Saduktur, çok tedlis eder ve birbirine karıştırır, demiştir. Burada da Ebû Dâvûd rivâyetinde tahdisi açıkça ifade ettiğinden tedlis ihtimali de ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla hadis inşaallah hasen veya hasene yakındır. Konuyla ilgili başka hadisler de vardır. Bk. Nasbu'r-Râye, 4/402.

Scanned with CamScanner

*lah onu, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır; orada devamlı kalıcıdırlar; işte büyük kurtuluş budur. Kim Allah'a ve Peygamberine karşı isyan eder ve sınırlarını aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar ve onun için alçaltıcı bir azap vardır."* (Nisâ, 13-14) buyruğunu okuyun.

**Oruç:**

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٤﴾

*183. Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip -geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz.*

*184. Sayılı günlerde olmak üzere (oruç size farz kılındı). Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa diğer günlerde kaza eder. Oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakir doyumu kadar fidye gerekir. Bununla beraber kim gönüllü olarak hayır yaparsa, bu kendisi için daha iyidir. Eğer bilirseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.*

**Tefsiri:**

Allah (c.c) bu âyetlerde, bu ümmetten olan mü'minlere hitap ederek sırf Allah rızası için, nefsi temizleme ve arındırma, kötü davranışlardan ve çirkin huylardan kurtarma özelliklerinden dolayı, "yeme, içme ve cimayı bırakmak" mânâsına gelen orucu tutmalarını emrediyor. Yüce Allah orucu bunlar gibi daha önceki ümmetlere de farz kıldığını ve dolayısıyla bu hususta onlarda güzel örneklik bulunduğunu ifade ettikten sonra, bu ümmetin bu farizayı evvelkilerden daha mükemmel şekilde eda etmek için çalışmaları gerektiğini söylüyor. Nitekim Allah (c.c) başka bir âyette: *"Ey ümmetler! Her birinize bir şeriat ve bir yol verdik. Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı, fakat size verdiğinde (yol ve şeriatlerde) sizi denemek için (böyle yaptı). Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın."* (Mâide, 48) buyurmuştur. O yüzden burada:

Scanned with CamScanner

*"Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip -geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz."* buyurmuştur. Çünkü oruç, bedeni arındırır ve şeytanın insana giriş yollarını daraltır.

[760] Bu sebeple Buhârî ve Müslim'in rivâyet ettikleri bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey gençler topluluğu! Sizden kimin evlenmek için maddi gücü olursa evlensin. Kimin gücü yetmezse o da oruç tutsun; zîra oruç onun için bir kalkandır/şehvet kırıcıdır."*[162] buyurmuştur.

Allah (c.c) daha sonra ne kadar oruç tutulacağını açıklamıştır. İnsanlara ağır gelmemesi ve bu sebeple tutmaktan âciz kalmamaları için orucun her gün değil bazı günler için farz kılındığını beyan etmiştir.

İleride açıklanacağı üzere, İslâm'ın ilk döneminde Müslümanlar ayda üç gün oruç tutarlardı ve bu daha sonra Ramazan orucuyla neshedildi. Başlangıçta bu ümmete diğer ümmetlerdeki gibi her aydan üç gün orucun farz kılındığı Muaz (radıyallâhu anh), İbn Mes'ud (radıyallâhu anh), İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Atâ, Katâde ve Dahhâk b. Müzahim'den rivâyet edilmiştir. Dahhâk şunu da eklemiştir: Her aydan üç gün oruç tutmak Nûh (a.s) zamanından beri vardı ve Ramazan orucuyla neshedilene kadar devam etti. Abbâd b. Mansûr'un, Hasan-ı Basrî'den rivâyetine göre o, *"Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz. Sayılı günlerde olmak üzere (oruç size farz kılındı)."* (Bakara, 183) âyetini okumuş ve şöyle demiştir: Evet, vallahi oruç bize sayılı -yani sayısı belli- olarak tam bir ay farz kılındığı gibi, geçmişteki tüm ümmetlere de farz kılınmıştı.

[761] İbn Ebî Hâtim, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Ramazan orucunu Allah (c.c) sizden önceki ümmetlere de farz kılmıştı..."*[163] Bu, uzun bir hadis olup ben bir kısmını aldım. Ebû Câfer er-Râzî, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan

---

162 Buhârî, 1905; Müslim, 1400; Ebû Dâvûd, 2046; Tirmizî, 1081; Nesâî, 6/57; İbn Mâce, 1845; Ahmed b. Hanbel, 1/378; İbn Hibbân, 4026.

163 Âyet-i kerime'de orucun geçmiş ümmetlere de farz kılındığı ifade edilmektedir. Fakat "Ramazan orucu" ifadesi geçen bu hadis zayıftır ve bu ifade gariptir. Müellif ve Suyutî, ed-Durru'l-Mensur'da (1/324) bunu İbn Ebî Hâtim'in İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiğini söylemişlerdir. Senedinde Ebû Rebî' vardır. el-Mizan'da ifade edildiğine göre bu, meçhuldür. Ondan rivâyet eden Abdullah b. Velid en-Nüceybi'yi de İbn Hacer, Takrib'de leyyin olarak zikretmiştir.

Scanned with CamScanner

şöyle nakleder: Allah'ın (c.c) *"Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip -geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı."* buyruğu indiğinde, daha önce oruç şöyleydi: Kişi yatsı namazını kılıp yatınca ona yemek, içmek, kadınlara yaklaşmak vs. yasak olurdu. İbn Ebî Hâtim der ki: İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Ebû Âliye, İbn Ebî Leylâ, Mücâhid, Said b. Cübeyr, Mukâtil b. Hayyan, Rebî' b. Enes ve Atâ' el-Horasânî de bunun gibi söylemişlerdir. Atâ' el-Horasânî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: *"Sizden önce gelip-geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi"* âyetinde kastedilenler Ehl-i kitaptır. Şa'bî, Süddî ve Atâ' el-Horasânî'den de benzer bir rivâyet nakledilmiştir.

Allah (c.c) daha sonra, İslâm'ın başlangıcındaki oruç ahkamını açıklamaya başlayarak şöyle buyuruyor: *"Oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakir doyumu kadar fidye gerekir."* Yani, hasta ile yolcu hastayken ve sefer halinde oruç tutmazlar. Çünkü bunda, onlara meşakkat vardır. Bunlar oruçlarını bozup sayısınca başka günlerde oruç tutarlar. Oruç tutmaya gücü yeten sağlıklı ve mukim kimse ise oruç tutmak ile fakiri doyurmak arasında muhayyerdir. Dilerse oruç tutar, dilerse tutmayıp her bir gün için bir yoksulu doyururdu. Her gün birden fazla yoksulu doyurursa bu daha efdaldir. Orucu tutması ise yoksula yemek yedirmesinden de faziletlidir. Bunu İbn Mes'ud (radıyallâhu anh), İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Mücâhid, Tâvûs, Mukâtil b. Hayyan ve selef-i salihinden daha başkaları söylemişlerdir. Bu sebeple Allah (c.c), *"Oruç tutmaya güçleri yetenlere (yetip de oruç tutmayanlara) bir fakir doyumu kadar fidye gerekir. Eğer bilirseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır."* buyurmuştur.

[762] İmam Ahmed b. Hanbel, Muaz b. Cebel (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Namaz'da üç değişim yaşandı. Aynı şekilde oruçta da üç değişim yaşandı. Namazdaki değişimlere gelince; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldikten sonra on yedi ay Beytulmakdis'e doğru namaz kıldı. Sonra Allah (c.c) *"(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir."* (Bakara, 144) âyetini indirerek Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yönünü Mekke'ye çevirdi. Bu bir aşama. Müslümanlar namaza, birbirlerine haber vererek toplanıyorlardı. Nihâyet bir çan/zil yaptılar veya

Scanned with CamScanner

neredeyse yapacaklardı. Sonra Ensar'dan Abdullah b. Zeyd b. Abdurabbuh adında birisi Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek şöyle dedi: "Ya Rasûlallah! Ben bugün bir rüya gördüm. Aslında ben uyumuyordum desem doğru söylemiş olurum; uyku ile uyanıklık arasındaydım. Birden, üzerinde iki yeşil elbise bulunan bir adam çıkageldi ve "Allah'u ekber Allah'u ekber ... Eşhedu en lâ ilâhe illallâh..." diyerek (ezanı) sonuna kadar okudu. Bir süre bekledikten sonra sözlerini aynen tekrarladı. Fakat bunda ayrıca iki defa "kad kâmeti's-salâh" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bunu Bilal'e öğret de halka namaz vaktini bununla duyursun" buyurdu. Böylece Bilal ilk ezan okuyan kişi oldu. Bu arada Ömer (radıyallâhu anh) geldi ve: "Ya Rasûlallah! Onu ziyaret eden, beni de ziyaret etti; ancak o beni geçti." dedi. İşte bunlar namazdaki iki değişimdir. Bir de insanlar Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) namaza başlamış iken geldiklerinde namaz kılan birine işaret ederek kaç rek'at kıldıklarını sorarlar, o da bir veya iki derdi. Bunun üzerine o kişi o kadar rek'at namaz kıldıktan sonra cemaate katılır ve namazı birlikte tamamlardı. Ben ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i hangi rek'atta bulursam bulayım, hemen onunla namaza durur, sonra kılamadığım rek'atları kaza ederdim. Râvi der ki: Muaz yine bir namaza geldiğinde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namazın bir kısmını kıldığını görünce onunla namaz kılmış ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazını bitirince kalkıp kalan kısmı kaza etmiş. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuş: "Muaz size güzel bir Sünnet koydu. Artık siz de böyle yapın." İşte namazdaki üç değişim bunlardır.

Oruçtaki üç değişime gelince; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldiğinde her ayın üç günü ile Aşure gününde oruç tutardı. Sonra Allah (c.c) ona orucu farz kıldı, *"Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip-geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı...."* âyetini indirdi. Dileyen oruç tutar, dileyen tutmayıp bir yoksulu doyururdu ve bu, oruç yerine geçerdi. Sonra Allah (c.c) *"Ramazan ayı öyle bir aydır ki, insanlara doğru yolu gösteren, hak ile bâtılı ayıran Kur'ân o ayda indirilmiştir. Sizden her kim o ayı görürse oruç tutsun. Kim hasta olur veya seferde bulunursa diğer günlerde o kadar oruç tutsun"* âyetini indirdi. Bu âyetle orucu mukim ve sağlıklı kişiye kesin bir vazife yaptı, hasta ve yolcuya ise oruç tutmama ruhsatı verdi. Yoksula yedirmek de sadece oruç tutamayan yaşlı kimseye ait hüküm oldu. Bu, oruçtaki birinci değişim. (İkincisi) Müslümanlar uyuyana kadar yiyip içi-

Scanned with CamScanner

yor ve kadınlarla ilişkiye giriyor, uyuyunca bunları bırakıyorlardı. Ensardan Sarme adında biri oruçlu haliyle gündüz, akşama kadar çalışırdı. Bir gün geldi ve yatsı namazını kıldıktan sonra yattı ve sabaha kadar hiçbir şey yiyip içmedi. Böylece sabaha bu şekilde oruçlu olarak çıktı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu çok yorgun bir halde görünce, "Neden seni çok yorgun görüyorum?" diye sordu. Sarme: Ya Rasûlallah! Ben dün akşama kadar çalıştım. Sonra gelir gelmez kendimi atıp uyudum ve sabaha (hiçbir şey yememiş) oruçlu halde uyandım, dedi. Bu arada Ömer (radıyallâhu anh) da uyuduktan sonra uyanınca hanımlarından biriyle ilişkiye girmiş ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek olanı anlatmıştı. Bunun üzerine Allah (c.c) *"Oruç gecesi kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar sizin için, siz de onlar için bir elbisesiniz..."* âyetini inzal buyurdu.[164] Bunu Ebû Dâvûd, Sünen'inde; Hâkim de Müstedrek'inde, Mes'udi'nin bu şekildeki rivâyetiyle tahric etmişlerdir.

[763] Buhârî ve Müslim de Urve kanalıyla Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivâyet etmişlerdir: "Aşura günü oruç tutulurdu. Ramazan orucunu farz kılan âyet inince o günde dileyen oruç tuttu, dileyen tutmadı."[165] Buhârî, İbn Ömer (radıyallâhu anh) ile İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan da benzer rivâyette bulunmuştur.

Buhârî, Seleme b. Ekva'dan da şöyle rivâyet etmiştir: *"Oruç tutmaya güçleri yetenlere (yetip de oruç tutmayanlara) bir fakir doyumu kadar fidye gerekir."* âyeti indikten sonra tutmak istemeyen fidye verirdi. Bu, sonraki âyet gelip bunu neshedinceye kadar devam etti. Nâfi''in İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiğine göre o da bu âyetin mensuh olduğunu söylemiştir. Süddî, Mürre kanalıyla İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: *"Oruç tutmaya güçleri yetip (de oruç tutmayanlara) bir fakir doyumu kadar fidye gerekir."* âyeti indikten sonra (ki يطيقونه'nun mânâsı "güç yetirebilirler"dir) dileyen oruç tutar, dileyen tutmayıp yerine bir yoksulu doyururdu. Allah (c.c) bu âyetin devamında şöyle buyurdu: *"Kim gönüllü olarak hayır yaparsa"* yani bir başka yoksulu daha doyurursa *"bu kendisi için*

164 Ebû Dâvûd, 507; Ahmed b. Hanbel, 5/246. Hâkim Müstedrek'te (2/274) sadece son kısmını rivâyet etmiş, sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona katılmıştır.

165 Buhârî, 1592, 3831; Müslim, 1125; Ebû Dâvûd, 2442; Tirmizî, 753; Ahmed b. Hanbel, 6/162; İbn Hibbân 3621. Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan. Buhârî (1892) ile Müslim (1126) bunu ayrıca İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın rivâyetiyle tahric etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

*daha iyidir. Oruç tutmanız ise daha hayırlıdır."* Sahabeler bu uygulamaya, *"Öyle ise sizden Ramazan ayına ulaşanlar onda oruç tutsun."* âyeti nazil olup bunu neshedene kadar devam ettiler.

Buhârî'nin rivâyetine göre ise Atâ, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ı şöyle derken işittiğini söylemiştir: *"Oruç tutmaya güçleri yet(mey)ip (de oruç tutmayanlara) bir fakir doyumu kadar fidye gerekir."* âyeti mensuh değildir. Bu, oruç tutma gücü bulunmayan zayıf düşmüş ihtiyar erkek ve kadın hakkındadır. Bunlar her bir gün için bir yoksulu doyururlar. (Bu tefsire göre يطيقونه öncesinde لا nefiy edatı gizlidir. Biz de mealde bu gizli edatın mânâsını "yet(mey)ip" diyerek parantez içi ile verdik) Bu, oruç tutmaya gücü yetmeyen zayıf düşmüş ihtiyar erkek ve kadın hakkındadır. Bunlar her bir gün için bir yoksulu doyururlar. Birçok râvî de Said b. Cübeyr yoluyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan böyle rivâyet etmişlerdir. İbn Ebî Şeybe, İkrime'den, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: *"Oruç tutmaya güçleri yet (mey)ip (de oruç tutmayanlara) bir fakir doyumu kadar fidye gerekir."* âyeti oruç tutmaya güçleri yetmeyen, sonra daha düşkün hale gelen yaşlı ihtiyarlar hakkındadır. Bunlara her bir gün için bir yoksulu doyurma ruhsatı verilmiştir. Hâfız İbn Merdûyeh, İbn Ebî Leylâ'dan şöyle nakleder: Bir Ramazan günü Atâ'nın yanına girdiğimde onu bir şeyler yer halde buldum. Dedi ki: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle söyledi: *"Oruç tutmaya güçleri yet (mey) ip (de oruç tutmayanlara) bir fakir doyumu kadar fidye gerekir."* âyeti nazil olana kadar isteyen oruç tutmakta, isteyen oruç tutmayıp bir yoksulu doyurmaktaydı. Sonra bu âyet indi ve ilk âyeti, düşkün ihtiyar dışındaki kimseler hakkında neshetti. Düşkün ihtiyar ise isterse oruç tutar, isterse her bir gün için bir yoksulu doyurup oruç tutmaz.

Hülasa; (oruç tutmayıp yerine yoksulu doyurmaya izin veren) âyetle gelen nesh sadece sağlıklı ve mukim kimse hakkında olup ona orucu emretmektedir. Oruç tutamayacak kadar düşkün ve zayıf haldeki yaşlı ise dilerse oruç tutmaz ve ona kaza da gerekmez. Çünkü onun orucu kaza etme imkânına kavuşabilecek durumu yoktur.

Fakat bu kimse oruç tutmazsa, eğer maddi imkânı varsa her bir oruç için bir yoksulu doyurması vacip midir? Âlimlerin bu konuda iki görüşleri vardır. Birincisine göre yoksulu doyurması gerekmez. Çünkü yaşından dolayı bundan âcizdir ve yaşı sebebiyle bebeğe fidye vacip olmadığı gibi buna da

Scanned with CamScanner

vacip olmaz. Zîra Allah (c.c) hiçbir kimseye takatinden fazlasını yüklemez. Bu, İmam Şâfiî'nin iki görüşünden biridir. Onun daha sahih olan ve âlimlerin ekseriyetinin de katıldığı diğer görüşüne göre ise her bir gün için fidye vermesi vacip olmaz. Nitekim İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ve selef-i salihinden daha başkaları "يطوّقونه" kıraatini "Güç yetirenler, tahammül edebilenler" diye tefsir etmişlerdir (Mushaf'taki kıraat ise يطيقونه şeklindedir). Nitekim İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) ve başkaları da böyle demişlerdir. İmam Buhârî de bunu tercih etmiştir. Zîra o, şöyle demiştir: İyice yaşlanmış ihtiyar oruç tutmaktan âciz kalınca her bir gün için bir ekmek ile et verir ve oruç tutmaz. Nitekim Enes (radıyallâhu anh) yaşlandıktan sonra bir iki yıl boyunca oruç tutmamıştır. İmam Buhârî'nin burada senetsiz, muallak olarak zikrettiği hususu Hâfız Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, Müsned'inde muttasıl (kopuksuz) bir senetle zikretmiş ve şöyle demiştir: Bize Abdullah b. Muaz, o da Eyyûb b. Ebî Temime'den şöyle nakletti: Enes (radıyallâhu anh) oruç tutamaz yaşa geldiğinde bir çanak tirit yaptı ve otuz fakir çağırarak bunu onlara yedirdi. Bunu Abd b. Humeyd de başka bir tarikle yine Eyyûb'dan rivâyet etmiştir. Abd b. Humeyd bunu ayrıca Enes (radıyallâhu anh)'ın altı talebesi vasıtasıyla Enes (radıyallâhu anh)'tan bu mânâyla rivâyet etmiştir.

Canlarına veya çocuklarına bir zarar gelmesinden korkan hamile ile emzikli kadın da bu kısma katılan mazeretlilerdendir. Fakat bunda birçok farklı görüş vardır. Zîra kimisi orucunu bozar ve fidye verip orucu kaza eder, demiştir. Kimisi: Sadece fidye verir, kaza etmesi gerekmez, demiştir. Kimisi de: Oruç tutmaz ve ona ne fidye ne de kaza gerekir, demiştir. Bu meseleyi ayrı bir kitap olarak kaleme aldığımız "Oruç" isimli kitabımızda uzunca işledik. Hamd ve lütuf ancak Allah'a aittir.

[764] Enes b. Mâlik el-Ka'bi (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edildiğine göre Rasûlul-lah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz Allah (c.c) yolcudan orucu ve namazın yarısını, hamile ve emzikli kadından da orucu düşürdü."*[166] Bu hadis Kütüb-i Sitte'nin İbn Mâce hariç hepsinde vardır. Tirmizî bunun hasen olduğunu söylemiştir. Hadisin başka bir rivâyetindeki ifade şöyledir: "Allah (c.c) yolcudan, emzikli kadından ve hamileden namazın yarısını ve orucu düşürdü."

166 Ebû Dâvûd, 2408; Tirmizî, 715; Nesâî, 4/180; İbn Mâce, 1667. Senedi hasendir. Tirmizî hasen olduğunu söylemiştir. Bu konuda bir de Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan bir rivâyet bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

**Kur'ân Ayı Ramazan:**

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيٓ أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْاٰنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدٰى وَالْفُرْقَانِۚ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُۜ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَۜ يُرِيدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَۘ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾

*185. Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'ân'ın indirildiği aydır. Öyle ise sizden Ramazan ayını idrâk edenler onda oruç tutsun. Kim o anda hasta veya yolcu olursa başka günlerde kaza etsin. Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez. Bütün bunlar, sayıyı tamamlamanız ve size doğru yolu göstermesine karşılık Allah'ı ta'zim etmeniz, şükretmeniz içindir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah oruç ayı Ramazan'ı, diğer aylar arasından seçerek Kur'ân-ı Ke-rim'i indirdiği ay yapması yönüyle övüyor. Allah (c.c) bu aya bu hususiyeti verdiği gibi, diğer peygamberlere indirilen ilâhi kitapların da bu ayda indirildiğini ifade eden hadisler bulunmaktadır.

[765] Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel'in Vasile b. Eska'dan (radıyallâhu anh) rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"İbrâhim'in (a.s) sahifeleri Ramazan'ın ilk gecesinde indirildi. Tevrat, Ramazan'dan altı gün geçtikten sonraki gecede indirildi. İncil, Ramazan'dan on üç gün geçtikten sonraki gecede indirildi. Ve Allah (c.c) Kur'ân-ı Kerim'i Ramazan'dan yirmi dört gün geçtikten sonraki gecede (25. gecede) indirdi."*[167]

(766] Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh) kanalıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet edilen bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi

167 Ahmed b. Hanbel (4/107) ile -Mecmau'z-Zevâid'de (1/197) zikredildiği üzere- Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr ile el-Mu'cemu'l-Evsat'ta rivâyet etmişlerdir. Senedindeki İmran b. Daver'i Nesâî ile Ebû Dâvûd zayıf bulurken, İmam Ahmed b. Hanbel: Hadisinin sahih olduğunu umuyorum, demiştir. Diğer râvîleri ise, Mecmau'z-Zevâid'de belirtildiği üzere sikadırlar.

Scanned with CamScanner

ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Zebur, Ramazan'dan on gün geçtikten sonraki gece indirildi. İncil ise on sekiz gün geçtikten sonraki gecede indirildi."*[168] Gerisi diğer rivâyetteki gibidir. Bu hadisi de yine İbn Merdûyeh rivâyet etmiştir.

Sahifeler ile Tevrat, Zebur ve İncil, indirildiği peygambere bir defada inmiştir. Kur'ân-ı Kerim ise önce dünya semasındaki Beytu'l-İzze denen yere bir defada inmiştir. Bu, *"Doğrusu biz onu Kadir gecesinde indirdik."* (Kadir, 1) ve *"Doğrusu biz onu mübarek bir gecede indirdik."* (Duhân, 3) âyetlerinde buyrulduğu gibi, Ramazan ayındaki Kadir gecesinde gerçekleşmiştir. Daha sonra gelişen hadiselere göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e peyderpey indirilmiştir. Birçok tarikten gelen rivâyetlerde İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan böyle rivâyet edilmiştir.

Nitekim Miksem'in nakline göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: Atiyye b. Esved bana şöyle dedi: Allah'ın (c.c) *"Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'ân'ın indirildiği aydır."* âyeti, *"Doğrusu biz onu mübarek bir gecede indirdik"* (Duhân, 3) âyeti ve *"Doğrusu biz onu Kadir gecesinde indirdik"* âyeti konusunda kalbime şüphe geldi. Kur'ân Şevval, Zilkade, Zilhicce, Muharrem, Safer ve Rebî' aylarında inmiş de olabilir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın söylediğine göre o, buna şöyle cevap vermiştir: Kur'ân-ı Kerim Ramazan ayındaki "kadir gecesi"nde ve "mübarek gecede" bir defada indirildi. Sonra aylar ve günler boyunca (23 yıl süresince) peyderpey, parça parça indirildi. Bunu İbn Ebî Hâtim ile İbn Merdûyeh rivâyet etmiştir ve bu, İbn Merdûyeh'in lafzıdır. Said b. Cübeyr'in İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyetinde ise o şöyle demiştir: Kur'ân Ramazan ayının ortasında dünya semasına indirildi ve Beytu'l-İzze'ye kondu.

Sonra Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, insanların sorularına cevap olacak şekilde yirmi yıl süresinde indi. İkrime'nin rivâyetinde ise İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: Kur'ân Ramazan ayında ve Kadir gecesinde bu dünya semasına bir defada topluca indi. Allah (c.c) Peygamberi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e dilediği şeyleri söylüyor, müşrikler tartışmada her ne örnek getirseler Allah (c.c) Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e cevabını gönderiyordu. Nitekim Allah (c.c) başka bir âyette, *"İnkâr edenler, Kur'ân ona bir*

168 Bir önceki dipnota bakınız.

Scanned with CamScanner

*defada topluca indirilmeli değil miydi? dediler. Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık (parça parça indirdik) ve onu tane tane (ayırarak) okuduk. Onların sana getirdikleri hiçbir temsil yoktur ki, (onun karşılığında) sana doğrusunu ve daha açığını getirmeyelim."* (Furkân, 32-33) buyurmuştur. Fahreddin Râzî: "Her gece Kur'ân'dan, insanların inzaline ihtiyaçları kadarının Levh-i Mahfuz'dan dünya semasına inmiş olması da mümkündür." demiş, sonra bunun mu, ilkinin mi daha uygun olduğu hususunda bir karara varamamıştır. Onun ihtimal olarak zikrettiği hususu Kurtubî, Mukâtil b. Hayyan'dan nakletmiş, Kur'ân'ın Levh-i Mahfuz'dan dünya semasına bir defada indiği hususunda icmâ olduğunu nakletmiştir.

Râzî, Süfyân b. Uyeyne ile başkalarından, onların, *"Onda Kur'ân'ın indirildiği aydır"* âyetini "onda Kur'ân'ın fazileti ve oruç tutmanın farziyetinin indirildiği aydır" diye tefsir ettiklerini nakletmiştir. Fakat bu çok gariptir.

*"İnsanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak"*, cümlesinde, Allah'ın (c.c) kendisine inanan, tasdik eden ve uyan kullarının kalplerine kılavuz olması için indirdiği Kur'ân'a övgü yapılmaktadır.

"Beyyinât: açık deliller"; yani anlayan ve tefekkür edenler için getirdiği sapkınlığın zıttı hidâyetin ve azgınlığın zıttı rüşdün doğruluğuna delalet eden; hak ile bâtılı, helâl ile haramı birbirinden ayıran; açık, belli ve net deliller ve hüccetlerdir.

Selef-i salihinden bazı kimselerin "Ramazan" denilmesini hoş bulmayıp mutlaka "Ramazan ayı" denilmesi gerektiğini söylediklerine dair rivâyetler vardır.

[767] İbn Ebî Hâtim'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan naklettiğine göre o şöyle demiştir: "Ramazan demeyin; çünkü Ramazan Allah'ın isimlerinden biridir. Bilakis 'Ramazan ayı' deyin."[169] İbn Ebî Hâtim der ki: Mücâhid ve Muhammed b. Ka'b'dan da benzer sözler rivâyet edilmiştir. İbn Abbâs

169 Doğrusu müellifin söylediği gibi, bunun mevkuf olduğudur. Merfû rivâyeti İbn Adiyy (7/53), onun tarikiyle de ondan İbnu'l-Cevzî, el-Mevzûât'ta (2/187) Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan tahric etmiştir. İbnu'l-Cevzî: Bu mevzu bir hadistir, aslı yoktur... Hiç kimse Ramazan'ı Allah'ın (c.c) isimleri arasında zikretmemiştir, demiştir. İbn Adiyy bunu Muhammed b. Necih sebebiyle illetli bulmuş, İbn Kesir de ona katılmış ve "bu metruktur" demiştir.

Scanned with CamScanner

(radıyallâhu anh) ve Zeyd b. Sabit ise buna cevaz vermişlerdir. Ben derim ki: Bunun râvîlerinden Ebû Ma'şer; megazi ve siyerde imam olan Necih b. Abdurrahman el-Medni'dir. Fakat hadis rivâyetinde biraz zayıflığı vardır. Bunu, oğlu ondan Ebû Hureyre'nin (radıyallâhu anh) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyeti olarak rivâyet etmiştir. Hâfız İbn Adiyy bu rivâyetini tenkit etmiştir ki gerçekten tenkite layıktır. Çünkü Ebû Ma'şer metruktur ve bu sözün Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) sözü olduğu yanılgısına düşmüştür. İmam Buhârî, kitabında bu görüşe destek vererek "Ramazan denmez babı" diye bir başlık atmış ve bu hususta şu ve benzeri hadisleri zikretmiştir:

[678] *"Kim inanarak ve sevabını umarak Ramazan orucunu tutarsa geçmiş günahları bağışlanır."*[170]

*"Öyle ise sizden Ramazan ayını idrâk edenler onda oruç tutsun."* Bu, Ramazan ayı hilalinin görülmesine tanık olan kimseye -Ramazan ayı girdiği vakit beldesinde mukimse ve sağlığı da yerinde ise- oruç tutmayı, terk edemeyeceği bir vacip kılan bir emirdir. Bu âyet-i kerime, -daha önce açıklandığı gibi- daha önce geçen ve sağlıklı, mukim kimsenin oruç tutmayıp her bir gün için bir yoksulu doyurma ruhsatı veren âyeti neshetmiştir.

Allah (c.c) bu âyette orucu farz kılınca, hasta ile yolcuya tanınan oruç tutmama ruhsatını, kaza şartıyla birlikte yineleyerek şöyle buyurmuştur: *"Kim o anda hasta veya yolcu olursa başka günlerde kaza etsin."* Yani; her kimin bedeninde oruç tutmasını güçleştiren veya tuttuğunda ona acı verecek bir durum varsa veyahut bu kişi yolcuysa, yani yolculuk halindeyse, oruç tutmayabilir. Eğer tutmazsa o günler sayısınca oruç tutması gerekir. Bu yüzden Allah (c.c) *"Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez."* buyurmuştur. Yani oruç, sağlığı yerinde mukim kişiye kesin bir farz olduğu halde, Allah (c.c) size hasta ve yolcu iken oruç tutmamaya izin verirken, bunu size kolaylık olması için ve size olan merhametinden dolayı yapmıştır. Burada bu âyetle ilgili birtakım meseleler vardır, bazıları şunlardır:

Birinci mesele: Seleften bazıları Ramazan ayı başında mukim iken, ortasında yolculuğa çıkan kişiye, yolculuk mazeretiyle oruç tutmama ruhsatının bulunmadığını söylemişlerdir. Bundaki delilleri, Allah'ın *"Öyle ise sizden*

170 Buhârî, 38; Müslim, 860; Nesâî 4/157; İbn Mâce, 1641; Ahmed b. Hanbel, 2/232; İbn Hibbân, 3432. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan.

Scanned with CamScanner

*Ramazan ayını idrâk edenler onda oruç tutsun."* buyruğudur. Onlara göre oruç tutmamak sadece, Ramazan ayı başında iken yolculukta olan kimseye mübah kılınmıştır. Bu görüş gariptir. İbn Hazm el-Muhalla, kitabında bir grup sahabeden ve tâbiînden rivâyet etmiştir. Onlardan naklettiği bu görüş, pek isabetli görüştür. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[769] Zîra kesin rivâyetlerde sabittir ki; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'nin fethi seferine Ramazan ayında (oruçlu) çıkmış ve Kedîd denen yere varınca orucunu bozmuş, insanlara da bozmalarını emretmiştir.[171] Bunu Buhârî ile Müslim Sahih'lerinde rivâyet etmişlerdir.

İkinci mesele: Sahabilerden ve tâbiînden bazıları ise, *"Kim o anda hasta veya yolcu olursa başka günlerde kaza etsin."* buyruğundan dolayı yolculukta oruç tutmamanın vacip olduğunu söylemişlerdir. Doğrusu ise cumhûrun söylediği gibi; buradaki emir oruç tutup tutmamayı muhayyer bırakma mânâsındadır, vacip kılma mânâsında değildir.

[770] Çünkü sahabiler Ramazan ayında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte yolculuğa çıktıklarında bazısı oruç tutuyor, bazısı tutmuyordu. Ebû Said[172] der ki: "Kimimiz oruçlu, kimimiz oruçsuz olurdu ve oruç tutan tutmayanı, tutmayan tutanı ayıplamazdı."[173] Oruç tutmamak vacip olsaydı Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) tutanları uyarırdı. Hatta Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen rivâyetlerde onun böylesi durumda oruçlu olduğu sabittir.

[771] Nitekim Buhârî ve Müslim, Ebû Derdâ (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmişlerdir: Çok sıcak bir Ramazan ayında bir sefere çıktık. Öylesine sıcaktı ki, her birimiz sıcaktan dolayı elini başına koyuyordu. Bizden sadece Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Abdullah b. Revaha oruçluydu.[174]

Üçüncü mesele: Aralarında İmam Şâfiî'nin bulunduğu bir grup ilim erbabı: Daha önce geçtiği üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yapmış olması hasebiyle seferde oruç tutmak, tutmamaktan efdaldir, demiştir. Bir

171 Buhârî, 2954; Müslim, 113; Nesâî, 4/189; Ahmed b. Hanbel, 1/219; İbn Hibbân, 3555. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan.

172 Müslim, hadis no: 1116; Ahmed b. Hanbel, 3/12; Nesâî, 4/188. Benzeri Enes (radıyallâhu anh)'tan da rivâyet edilmiştir. Bk. Buhârî (1947); Müslim (1118).

173 Müslim, 1116; Tirmizî, 712; Nesâî, 4/188; Ahmed b. Hanbel, 3/12; İbn Hibbân, 3558

174 Buhârî, 1945; Müslim, 1122.

Scanned with CamScanner

grup âlim ise ruhsata dayanarak oruç tutmamanın daha efdal olduğunu söylemişlerdir.

[772] Ayrıca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e seferde oruç tutmak sorulduğunda, O (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kim oruç tutmazsa bu güzeldir. Kim de tutarsa ona bir günah yoktur"*[175] buyurmuştur.

[773] Başka bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Siz Allah'ın (c.c) size tanıdığı ruhsata tutunun."*[176] buyurmuştur.

[774] Bir grup âlim ise ikisinin eşit olduğunu söylemişlerdir. Zîra Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyet edildiğine göre; Hamza b. Amr el-Eslemi, "Ya Rasûlallah! Ben çok oruç tutan biriyim. Seferde oruç tutayım mı?" diye sordu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İstersen oruç tut, istersen tutma"* buyurdu.[177] Bu hadisi Buhârî ve Müslim rivâyet etmişlerdir.

Bir görüşe göre oruç meşakkat verecekse o durumda tutmamak daha efdaldir.

[775] Zîra Câbir (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edildiğine göre; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) birinin üzerine gölgelik yapıldığını görünce, *"bu nedir?"* diye sordu. "Oruçlu" demeleri üzerine Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Yolculukta oruç tutmak birr ve takva değildir."* buyurdu.[178] Bunu Buhârî ile Müslim rivâyet etmişlerdir.

Sünnete sırt Çeviren ve oruç tutmamayı mekruh gören kimsenin ise, bu durumda oruç tutmaması gerekir, tutması haramdır.

[776] İbn Ömer (radıyallâhu anh), Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh) ve başkalarından şöyle rivâyet edilmiştir: Kim Allah'ın (c.c) verdiği ruhsatı kabul etmezse Arafat dağı kadar günah kazanır.[179]

---

175 Müslim, 1121; Ebû Dâvûd, 2403; Nesâî, 4/185; Ahmed b. Hanbel, 3/494; İbn Hibbân

176 Bu lafızla bulamadım. Bu mânâda bir hadisi Müslim (1120) Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir. Ayrıca bk. Sahih-i İbn Hibbân, 3567, 3568.

177 Buhârî, 1942; Müslim, 1121; Ebû Dâvûd, 2402; Tirmizî, 711; Nesâî, 4/187; İbn Mâce, 1662; Ahmed b. Hanbel, 6/46; İbn Hibbân, 3560.

178 Buhârî, 1946; Müslim, 1115; Ebû Dâvûd, 2407; Nesâî, 4/1767; Ahmed b. Hanbel, 319; İbn Hibbân, 3552.

179 Ahmed b. Hanbel (2/71) ile -Mecmau'z-Zevâid'de (4936) zikredildiği üzere- Taberânî, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmişlerdir. Heysemî: Ahmed b. Hanbel'in rivâyeti hasendir, demiştir. Oysa senedinde İbn Lehia vardır ve o cumhûra göre zayıftır.

Scanned with CamScanner

Dördüncü mesele: Orucu kaza ederken peş peşe tutmak gerekir mi, yoksa aralıklı tutmak caiz midir? Bunda iki görüş vardır:

Bir: Peş peşe tutmak vaciptir. Çünkü kaza, şeklen, edanın aynısıdır.

İkinci görüş: Peş peşe tutmak vacip değildir. Bilakis dilerse aralıklı, dilerse peş peşe tutar. Bu, selef ve halefin cumhûrunun görüşüdür. Deliller de bu yönde sabit olmuştur. Çünkü Ramazan ayında peş peşe tutmak, onun bu ayda yapıp bitirilmesi zorunluluğundan dolayı vacip olmuştur. Ramazan geçtikten sonra ise kuldan istenen, tutmadığı günler sayısınca oruç tutmasıdır. Bu sebeple Allah (c.c), *"... başka günler kaza etsin"* buyurduktan hemen sonra *"Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez."* buyurmuştur.

[777] İmam Ahmed b. Hanbel, Katâde'den, bir bedevinin kendisine, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittiğini söylemiştir: *"Sizin en hayırlı dininiz (ibadetiniz) en kolay olanıdır, sizin en hayırlı dininiz en kolay olanıdır."*[180]

[778] Yine Ahmed b. Hanbel, Ebû Urve'den (radıyallâhu anh) şöyle rivâyet etmiştir: Biz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bekliyorduk. Birden, başından abdest veya gusül suyu damlayarak çıktı. Namazı bitirince insanlar ona "Bunda bizim için bir beis var mı?" diye sordular. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey insanlar, doğrusu Allah'ın (c.c) dini kolaylıktır."* buyurdu ve bunu üç defa tekrarladı.[181] Bunu İmam İbn Merdûyeh, bu âyetin tefsirinde, Asım b. Hilal kanalıyla rivâyet etmiştir.

---

Bu hadis bir de Ukbe b. Amir'in rivâyetiyle gelmiştir. Bunu Ahmed b. Hanbel (16997) ile -Mecmau'z-Zevâid'de (3/162, no: 4937) ifade edildiği üzere- Taberânî, Evsat'ta rivâyet etmiştir. Heysemî (rh.a): Rüzeyk es-Sekafî hakkında herhangi bir cerh ve tadile rastlamadım. Diğer râviler ise sikadır, demiştir. Ancak bu iki hadiste de sabit râvi İbn Lehia'dır. Ayrıca metin münkerdir ve sahih hadislere muhaliftir. Bu ise onu hasen derecesine yükseltmeyip zayıf bırakmaktadır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

180 Ahmed b. Hanbel (3/479) rivâyet etmiş, Hâfız İbn Hacer, Fethu'l-Bârî'de (1/94) senedinin sahih olduğunu söylemiştir. Heysemî de, Mecmau'z-Zevâid'de (1/61): Râvileri Sahih'in, Buhârî ile Müslim'in râvîleridir, demiştir. Hadisin; Taberânî'de (18 gibi 573) İmran b. Husayn'dan; Ahmed b. Hanbel (4/338), Buhârî (el-Müfred, 341) ve Kuzai'de de (1224) Mihcen ed-Deylemi'den nakledilen şahitleri vardır.

181 Ahmed b. Hanbel, 5/69; Buhârî, et-Tarih, 7/30, 31; Ebû Ya'lâ, 6863. Asım b. Hilal'den dolayı senedi hasendir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (1/61, 62) şöyle demiştir: Asım b. Hilal'i; Ebû Hâtim ile Ebû Dâvûd sika sayarken, Nesâî ve başkaları zayıf kabul etmişlerdir. Hâfız İbn Hacer, Fethu'l-Bârî'de bunun hasen olduğunu söylemiştir.

Scanned with CamScanner

[779] İmam Ahmed b. Hanbel, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kolaylaştırın, zorlaştırmayın. Rahatlatın, ürkütmeyin."*[182] Bunu Buhârî ve Müslim, Sahih'lerinde rivâyet etmişlerdir.

[780] Yine Buhârî ve Müslim'de geçen bir rivâyette Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Muaz b. Cebel (radıyallâhu anh) ile Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'ı Yemen'e gönderirken onlara şöyle buyurmuştur: *"Müjdeleyin, ürkütmeyin. Kolaylaştırın, zorlaştırmayın. Birbirinizle de uyumlu olun, ihtilaf etmeyin."*[183]

[781] Sünen ve Müsned kitaplarında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu hadisi yer almaktadır: *"Ben hoşgörülü hanif diniyle gönderildim."*[184]

[782] Hâfız İbn Merdûyeh, tefsirinde, Mihcen b. Edra'dan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir adamı namaz kılarken gördü. Bir süre onu gözleriyle izledi ve *"Onun samimi olarak namaz kıldığını düşünüyor musun?"* dedi. Ben: "Ya Rasûlallah! Bu Medinelilerin en çok namaz kılanıdır" deyince, Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ona sesini duyurma, sonra helâk olur."* buyurdu. Sonra: *"Şüphesiz Allah (c.c) bu ümmet için kolaylık diledi, onlar için zorluk dilemedi"* buyurdu.[185]

*"Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez. Bütün bunlar, sayıyı tamamlamanız... içindir."* Yani; size hasta, yolcu ve benzeri özür durumlarında oruç tutmama ruhsatı vermem, hakkınızda kolaylık dilememden dolayıdır. Size kazayı emretmem ise ayınızın günlerinin sayısını tamamlamanız içindir. Nitekim Allah (c.c) başka bir âyette şöyle buyurmuştur: *"Hac ibadetlerinizi bitirince, babalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha kuvvetli bir şekilde Allah'ı anın."* (Cuma, 10) Allah (c.c) yine şöyle buyurmuştur: *"Namaz kılınınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin. Allah'ı çok zikredin; umulur ki kurtuluşa erersiniz."* (Kaf, 39-40) Yüce Allah bir âyette de: *(Rasûlüm!) Onların dediklerine sabret. Güneşin doğuşundan önce de, batışından önce de*

182 Buhârî, 69; Müslim, 1734; Ahmed b. Hanbel, 2/131; Ebû Ya'lâ, 4172.

183 Buhârî, 6124; Müslim, 1733; Ahmed b. Hanbel, 4/417; İbn Hibbân, 5373.

184 A'râf sûresi 157. âyetin tefsirinde gelecek.

185 Senedi kuvvetli değildir. Yahyâ'yı Dârekutnî ve bazıları sika sayarken, Mûsâ b. Harun yalancılıkla suçlamıştır. Hocası Abdulvahhab'da ise leyyinlik vardır. Hadisin baş tarafı gariptir, son kısmının ise şahitleri bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

*Rabbini hamd ile tesbih et. Gecenin bir bölümünde ve secdelerin ardından da O'nu tesbih et."* (Kaf, 39-40) buyurmuştur. Bu sebeple nebevi sünnette, farz namazlardan sonra (33'er defa) tesbih, hamd ve tekbirin müstehap olduğu belirtilmiştir.

[783] İbn Abbâs (radıyallâhu anh) der ki: Biz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namazının bittiğini ancak getirdiği tekbirden anlardık.[186] Bu yüzden birçok âlim Ramazan bayramında (namaza gidip gelirken yüksek sesle söylenen) tekbirlerin meşruiyetini, *"Bütün bunlar sayıyı tamamlamanız, size doğru yolu göstermesine karşılık Allah'ı ta'zim etmeniz... içindir."* âyetinden almıştır. Hatta Dâvûd-u Zâhirî, *"Bütün bunlar sayıyı tamamlamanız, size doğru yolu göstermesine karşılık Allah'ı ta'zim etmeniz... içindir."* âyetinin zahirinden dolayı, Ramazan bayramında bu tekbirleri okumanın vacip olduğunu söylemiştir. Mukabilinde Ebû Hanîfe'nin (rh.a) Ramazan bayramında bu tekbirler yoktur, görüşü vardır. Diğer âlimler ise, bazı detaylarda ihtilaf etmiş olmakla birlikte, bunun müstehap olduğu görüşündedirler.

*"...ve şükretmeniz içindir."* Yani; Siz Allah'ın (c.c) farzlarını eda etmek, haramlarından kaçınmak ve sınırlarına riâyet etmek sûretiyle O'nun (c.c) size emrettiği "Allah'a itaat"i gerçekleştirirseniz, işte o durumda şükretmiş kimselerden olabilirsiniz.

**Allah (c.c) Yakındır; O'na Dua Edin!:**

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

*186. Kullarım sana, beni sorarlarsa ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm. O halde benim dâvetime uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulalar.*

**Tefsiri:**

[784] İbn Ebî Hâtim, Muâviye b. Hayde el-Kuşeyri'den şöyle rivâyet etmiştir: Bir bedevi: "Ya Rasûlallah! Rabbimiz bize yakın mıdır da O'na fısıldayayım. Yoksa uzak mıdır da O'na yüksek sesle dua edeyim." dedi. Hz.

186 Buhârî, 842; Müslim, 583; Ebû Dâvûd, 1002; Nesâî, 3/67, 68; Ahmed b. Hanbel, 1/222); Ebû Ya'lâ, 2392.

Scanned with CamScanner

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) sustu ve o arada Allah (c.c) *"Kullarım sana beni sorarlarsa, ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm. O halde benim dâvetime uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulalar."* âyetini nazil etti. Allah (c.c) diyor ki: Onlara, bana dua etmelerini emrettiğimde dua ederlerse dualarına karşılık veririm.[187] Bunu Taberî de Muhammed b. Humeyd'in Cerîr'den nakliyle rivâyet etmiştir. İbn Merdûyeh ile Ebû Şeyh el-İsfahânî de biraz farklı bir senetle rivâyet etmişlerdir.

[785] Abdurrezzak'ın Hasan-ı Basrî'den rivâyet ettiğine göre Hasan-ı Basrî Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına, "Rabbimiz nerede" diye sordular. Bunun üzerine Allah (c.c) *"Kullarım sana beni sorarlarsa, ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm..."* âyetini okudu.[188] İbn Cüreyc, Atâ'dan şöyle rivâyet etmiştir: Bana ulaşan habere göre *"Rabbiniz dedi ki: Bana dua edin ki duanıza icabet edeyim..."* âyeti nazil olunca sahabeler: Ne zaman dua edeceğimizi bir bilsek, dediler. Bunun üzerine *"Kullarım sana beni sorarlarsa, ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm."* âyeti nazil oldu.[189]

[786] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Biz bir savaşta Rasûlullah'la (sallallâhu aleyhi ve sellem) birlikteydik. Bir dağa tırmandığımızda, bir tepeye çıktığımızda ve bir vadiye indiğimizde mutlaka yüksek sesle tekbir getiriyorduk. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize yaklaşarak *"Ey insanlar! Kendinize merhamet edin. Zîra siz ne sağıra ne de yanınızda olmayan birine dua ediyorsunuz. Siz her şeyi işiten ve gören Allah'a dua ediyorsunuz. Dua ettiğiniz zat size, bineğinizin boynundan daha yakındır. Ey Abdullah b. Kays, sana cennet hazinelerinden bir kelime öğreteyim mi? 'Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh: Allah'ın verdiği dışında hiçbir güç ve kuvvet yoktur.'"* buyurdu.[190] Bunu Buhârî ile Müslim,

187 Taberî rivâyet etmiştir. Râvilerinden Salt, meçhul biri olması sebebiyle hadisin senedi zayıftır.

188 Taberî (2912) Abdurrezzak'ın Hasan-ı Basrî'den mürsel şekildeki rivâyetiyle tahric etmiştir. Hasan'ın mürselleri zayıftır. Bir önceki hadis daha makbuldür. Ayrıca Bk. ed-Durru'l-Mensur 1/352, 353.

189 Taberî, Atâ'dan mürsel olarak rivâyet etmiştir. Bu da mürsel olması sebebiyle aynı şekilde zayıftır.

190 Buhârî, 6610; Müslim, 2704; Ahmed b. Hanbel, 4/402. Halid b. Hiza'dan (radıyallâhu anh)... Ayrıca, Buhârî, 6409; Müslim, 2704; Tirmizî, 3371; İbn Mâce, 3824; Ahmed b. Hanbel, 4/402. Ebû Osman en-Nehdi.

Scanned with CamScanner

Sahih'lerinde tahric etmişlerdir. Diğer muhaddisler ise biraz farklı bir senetle yine Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'tan buna yakın bir lafızla rivâyet etmişlerdir.

[787] İmam Ahmed b. Hanbel, Enes (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Allah (c.c) buyuruyor ki: Ben kulumun hakkımdaki zannı üzereyim. Bana dua ettiğinde onunla beraberim."*[191]

[788] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Allah (c.c) buyuruyor ki: Kulum beni zikrettiği ve dudaklarını benim için kımıldattığı sürece ben onunla beraberim."*[192] Ben derim ki: Bu hadis, Allah'ın (c.c) *"Şüphesiz Allah sakınanlarla ve muhsinlerle beraberdir."* (Nahl, 128) buyruğu ile Allah'ın (c.c) Mûsâ (a.s) ile Harun (a.s)'a *"Şüphesiz ben sizinle beraberim; işitir ve görürüm."* (Taha, 46) buyruğu gibidir.

Âyette kastedilen mânâ şudur: Allah (c.c) dua eden hiç kimsenin duasını boşa çıkarmaz. Allah'ı hiçbir şey kulunun duasından oyalamaz. Bilakis Allah (c.c) duaları çok iyi işitir. Böylece âyette duaya teşvik edilmekte ve Allah (c.c) katında hiçbir şeyin zayi olmayacağı bildirilmektedir.

[789] Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel, Selman-ı Farisi (radıyallâhu anh) kanalıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Kul, ellerini açıp kendisinden hayırlı bir şey istediğinde Allah (c.c), onun ellerini boş çevirmekten utanır."*[193] Râvilerden Meymun der ki: Ben "Bana bu adamın ismini söyleyin" dedim, "Câfer b. Meymun" dediler. Bunu ayrıca Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce, bu hasletlerin sahibi olan Câfer b. Meymun'dan rivâyet etmişlerdir. Tirmizî: "Bu hasen ve gariptir. Bazıları bunu Hz. Peygam-

191 Ahmed b. Hanbel (3/210) Enes (radıyallâhu anh)'tan sahih senetle rivâyet etmiştir. Müslim (2686, hadis: 19), Tirmizî (2388) ve Ahmed b. Hanbel (2/445) Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmişlerdir.

192 Ahmed b. Hanbel, 2/540 (hadis no: 10593)

193 Ebû Dâvûd, 1488; Tirmizî, 3551; İbn Mâce, 3865; Ahmed b. Hanbel, 5/438. Hepsi de Selman-ı Farisi (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmişlerdir. Râvilerden Câfer b. Meymun saduktur ve Müellif'in Mizzi'den naklen söylediği gibi birçok kişi bunu mütabaa etmiştir. Tirmizî bu hadisin hasen olduğunu, Hâfız İbn Hacer de Fethu'l-Bârî'de (11/121) ceyyid olduğunu belirtmiştir. Hadisin başı: "Şüphesiz Allah hayâlıdır, kerem sahibidir" ile başlar.

Scanned with CamScanner

ber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü değil, sahabi sözü olarak rivâyet etmişlerdir." demiştir. Hâfız el-Mizzi, Etraf'ında şöyle demiştir: Onu Ebû Hemmam, Muhammed b. Zeberkan, Süleyman et-Teymi'den, o da Ebû Osman en-Nehdi'den bu lafızla yaptığı rivâyeti mütabaa etmiştir.

[790] Yine İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Said el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Hangi Müslüman günah ve akrabalıkla ilişkiyi koparma olmayan bir hususta Allah'a (c.c) dua ederse, Allah (c.c) ona şu üç şeyden birini mutlaka verir: Ya duada istediğini hemen verir veya onu âhirete saklar. Veyahut o kadar bir kötülüğü kendisinden def eder."* Bunun üzerine sahabiler, "Öyleyse biz daha fazla dua ederiz" dediler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"O durumda Allah daha da artırır"* buyurdu.[194]

[791] İmam Ahmed b. Hanbel, Ubâde b. Sâmit (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yeryüzünde hangi kul Aziz ve Celil olan Allah'a dua ederse, Allah (c.c) mutlaka, ya ona bunu verir veya onun kadar bir şerri kendisinden def eder. Ancak bir günah veya akrabalık bağını koparmak için dua etmemişse..."*[195] Bunu Tirmizî de rivâyet etmiş ve: Hasen ve sahih hadistir, bu kanalla gariptir, demiştir.

[792] İmam Mâlik, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden her biriniz acele etmedikçe; 'dua ettim de kabul olunmadı' demedikçe, duası kabul olunur"* buyurdu.[196] Bunu Buhârî ve Müslim, yine İmam Mâlik'in senediyle tahric etmişlerdir ve bu, İmam Buhârî'nin lafzıdır. Allah (c.c) ona rahmet etsin ve cennet'le mükâfatlandırsın.

[793] Yine Müslim, Sahih'inde, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Günah veya akrabalık bağını koparmak olan bir şey istemediği, duasında da acele etmediği sürece kulun duası kabul olunmaya devam eder."*[197]

---

194 Ahmed b. Hanbel, 3/18; Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 710; Ebû Ya'lâ, 1019; Bezzâr, 3143; Hâkim 1/493. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır.

195 Tirmizî, 3573; Ahmed b. Hanbel, 5/329; Taberânî, 147. Tirmizî: Hasen, sahih ve garip bir hadistir, demiştir. Bu hadisin şahitleri (mânâ yönünden destekleyen başka hadisler) vardır.

196 Buhârî, 6340; Müslim, 2730; Ebû Dâvûd, 1484; Tirmizî, 3387; İbn Mâce, 3853; Mâlik, 1/213; Ahmed b. Hanbel, 2/487; İbn Hibbân, 975.

197 Müslim, 2735; Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 655; İbn Hibbân, 881; Beyhakî, 3/353.

Scanned with CamScanner

[794] İmam Ahmed b. Hanbel, Enes (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kul acele etmediği sürece iyilik ve afiyet içindedir"* buyurdu. "Nasıl acele eder?" dediler. *"Rabbime dua ettim de kabul etmedi, der"* buyurdu.[198] İmam Taberî, tefsirinde Urve'den şöyle rivâyet etmiştir: Âişe (radıyallâhu anhâ): "Herhangi bir mü'min kul, Allah'a bir dua ederse; acele etmediği veya ümitsizliğe kapılmadığı sürece bu ona ya peşinen dünyada verilir veya kendisi için âhirete saklanır." dedi. O'na "Anneciğim, kulun acele etmesi ve ümitsizliği nedir?" dedim. "İstedim de verilmedi, dua ettim de icabet edilmedi, demesidir" diye cevap verdi. İbn Kusayt der ki: Ben de Said b. Müseyyeb'i, Âişe'nin söylediğinin aynısını söylerken işittim.

[795] İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Kalpler birer kaptır. Bazısı bazısından daha çok şey alır. Öyleyse ey insanlar, siz de Allah'a dua ettiğinizde kabul olunacağına kesin bir inançla dua edin. Çünkü önemsemeyen ve gafil bir kalple dua eden kulun duasına icabet olunmaz."*[199]

[796] İbn Merdûyeh, Ebû Nâfi' b. Ma'dikerb'den şöyle rivâyet etmiştir: Ben Âişe (radıyallâhu anhâ) ile birlikte Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında idim ve O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Kullarım sana beni sorarlarsa, ben çok yakınım."* âyetini sorduk. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Rabbim, Âişe'nin sorusuna bak"* dedi. Bunun üzerine Cebrâil (a.s) geldi ve "Allah (c.c) sana selâm söylüyor. Bu salih kulum, samimi bir niyet ve temiz bir kalple "Ya Rabbi" diyerek bana dua ettiğinde ben "buyur efendim" der ve onun isteğini görürüm."[200] Hadis bu kanalla gariptir.

---

198 Hasen hadistir. Ahmed b. Hanbel, 3/193; Ebû Ya'lâ, 2865; Ebû Nuaym, el-Hilye, 6/309. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (10/147) bundaki problemi Ebû Hilal er-Rasibi bir illet olarak zikretmiş ve: O sikadır ve hakkında ihtilaf vardır, demiştir. Hadisin şahitleri vardır. Allah'ın izniyle hadis hasendir.

199 Ahmed b. Hanbel, 2/177 (hadis: 6617). Senedinde İbn Lehia vardır ve zayıftır. Buna rağmen Münzirî, et-Tergîb ve't-Terhîb'de (2/491) hasen olduğunu söylemiştir. Bunu bir de Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan; Tirmizî (3476), İbn Adiyy (4/62) ve Hatib-i Bağdâdî (4/356) rivâyet etmişlerdir. Hocamız, Câmiu'l-Usûl'de hadisin hasen olduğunu söylemiştir. Nevevî de, el-Ezkar'da (1041) Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) hadisi için "zayıftır" demiştir. Ancak buna Abdullah b. Amr hadisi eklendiğinde hadisin hasen olduğuna hükmedilebilir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

200 Bâtıldır, aslı yoktur. Senetteki problemli kişi İshâk b. İbrâhim b. Übeyy'dir. Zehebî,

Scanned with CamScanner

[797] İbn Merdûyeh, İbn Abbâs (radıyallâhu anh) kanalıyla Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm."* âyetini okudu ve ardından şöyle dua etti: *"Allah'ım! Sen dua etmemizi emrettin ve kabul etme garantisi verdin. Buyur, senin emrindeyim Allah'ım, buyur. Buyur Allah'ım! Senin hiçbir ortağın yoktur. Buyur Allah'ım! Hamd ve lütuf sana mahsustur. Mülk de sadece senindir. Hiçbir ortağın yoktur. Şehâdet ederim ki sen teksin, birsin, her varlığın dayanağısın. (O Allah) Doğurmadı, doğrulmadı ve hiçbir ortağı yoktur. Şehâdet ederim ki, senin vaadin haktır, seninle buluşmak haktır. Cennet haktır, cehennem haktır. Kıyâmet de gelecektir ve onda hiç şüphe yoktur. Sen kabirdekileri de dirilteceksin."*[201]

[798] Hâfız Bezzâr, Enes (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Yüce Allah şöyle buyuruyor: Ey Âdemoğlu, bir şey senin hakkın, bir şey benim hakkım, bir şey aramızda ortaktır. Benim hakkım bana ibadet edip hiçbir şeyi bana ortak koşmamandır. Senin hakkın; yaptığın her bir şeyin -veya amelin- mükâfatını vermemdir. Benimle senin aranda olan şey ise; senden dua etmek, benden de duanı kabul etmektir."*[202]

Allah'ın (c.c), duaya teşvik eden bu âyeti oruç hükümlerinin arasına yerleştirmesi, kullarını Ramazan günlerinin bitiminde, hatta her oruç açışlarında kendisine gayret ve aşkla dua etmeye yönlendirme amacına matuftur. Nitekim;

---

Mizan'da (1/180) Dârekutnî'nin onun hakkında: O deccaldir, sözünü nakletmiştir. Hâfız İbn Hacer de el-Lisan'da (1083) ona katılmıştır. Bunun uydurma olduğu bellidir. Özellikle de "Ben Âişe (radıyallâhu anhâ) ile birlikteydim" cümlesi. Bu İshâk'ın iftira ve yalanıdır. Hayreti mucip olan şey ise Hâfız İbn Kesir'in bunun nasıl farkına varmadığıdır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

201 Asılsızdır. Râvilerden Muhammed b. Saib el-Kelbi; rivâyetleri metruk biridir. Bazıları onu yalancılıkla itham etmiş, onun "Ebû Sâlih'ten, o da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan" diyerek düzmece sözler rivâyet ettiği onaylanmıştır.

202 Zayıftır. Bezzâr (1/18) rivâyet etmiştir. senedinde Sâlih b. Beşir el-Mirri vardır. Zehebî, el-Mîzân'da (2/289) şöyle demiştir: Hasan ve İbn Sirin'den nakillerde bulunmuştur. Yahyâ b. Maîn ve Dârekutnî zayıf kabul etmişlerdir. Fellas: Hadisi çok münkerdir; Nesâî: Metruktur, Buhârî de: Hadisi münkerdir, demiştir. Buhârî: Ben kim hakkında hadisi münkerdir demişsem ondan hadis rivâyeti caiz değildir.

Scanned with CamScanner

[799] İmam Ebû Dâvûd Tayalisî, Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Oruçlunun iftar anında mutlaka kabul olunan bir duası vardır."* Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh) da orucunu açarken eşini ve çocuklarını çağırır ve dua ederdi.[203]

(800) İmam İbn Mâce, Sünen'inde, Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Oruçlunun orucunu açarken reddedilmeyen makbul bir duası vardır."* Râvilerden Abdullah b. Ebî Müleyke der ki: Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'ın iftar açarken şöyle dua edişini duydum: "Allah'ım! Senden, her şeyi kuşatan rahmetinle beni bağışlamanı istiyorum."[204]

[801] İmam Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmişlerdir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şu üç kişinin duası geri çevrilmez: Adil imamın (yönetici), orucunu açana kadar oruçlunun ve mazlumun. Allah (c.c) mazlumun duasını bulutların üzerine kaldırır. Göğün kapılarını onun üzerine açar ve şöyle buyurur: İzzetim hakkı için bir süre sonra olsa da sana mutlaka yardım edeceğim."*[205]

**Oruçla İlgili Bazı Hükümler:**

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ
لَهُنَّ عَلِمَ اللهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ
فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ

203 Tayâlisî, 2262; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 3907. Hadisin bazı şahitleri vardır, onlardan biri, bir sonraki hadistir.

204 Tayâlisî, 1753; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 3904. Busayri, Zevaid'inde, Hâkim de Müstedrek'inde (1/422) bunun sahih olduğunu söylemişlerdir. Hâfız İbn Hacer, senedindeki pek tanınmayan İshâk b. Ubeydullah hakkında: Makbul biridir, zaten mütâbea da edilmiştir, demiştir.

205 Hasendir. Tirmizî, 3598; İbn Mâce, 1752; Ahmed b. Hanbel, 2/305; İbn Hibbân, 3428. Tirmizî: Hasen hadistir, demiştir. Beyhakî de Şuabu'l-İman'da (588, 7358) başka bir kanalla Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan benzer lafızla rivâyet etmiştir. Böylece hadis, şahitleriyle birlikte hasen derecesindedir.

Scanned with CamScanner

لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى الَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٧﴾

*187. Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz. Allah kendinize kötülük ettiğinizi bildi ve tevbenizi kabul edip sizi bağışladı. Artık onlara yaklaşın ve Allah'ın sizin için takdir ettiklerini isteyin. Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı), siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yiyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın. Mescidlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlara yaklaşmayın. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bu sınırlara yaklaşmayın. İşte böylece Allah âyetlerini insanlara açıklar. Umulur ki korunurlar.*

**Tefsiri:**

Bu âyette Allah'ın (c.c) Müslümanlara tanıdığı bir ruhsat ve İslâm'ın başlangıcındaki bir hükmü kaldırması ele alınıyor. Zîra o dönemde bir Müslüman orucunu açtıktan sonra yatsı namazına kadar yiyip içebilir ve cima edebilirdi. Yatsıdan önce uyursa veya yatsı namazını kılarsa, sonraki akşama kadar yiyip içme ve cima etmesi yasaktı. Bu, Müslümanlara çok ağır geldi. Âyetteki "rafes رفث" den kasıt cimadır. İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Atâ, Mücâhid, Said b. Cübeyr, Tâvûs, Sâlim b. Abdullah, Amr b. Dinar, Hasan-ı Basrî, Katâde, Zührî, Dahhâk, İbrâhim en-Nehaî, Süddî, Atâ' el-Horasânî ve Mukâtil b. Hayyan böyle demişlerdir.

*"Onlar (kadınlarınız) sizin için bir elbise, siz de onlar için bir elbisesiniz."* İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Mücâhid, Said b. Cübeyr, Hasan-ı Basrî, Katâde, Süddî ve Mukâtil b. Hayyan: Yani, kadınlarınız sizin için bir sükunet ve rahatlık sebebi, siz de onlar için aynı şekilde sükunet ve rahatlık kaynağısınız, demişlerdir. Rebî' b. Enes ise: Onlar sizin yorganınız, siz de onların yorganısınız, diye tefsir etmiştir. Özetle; erkek ve kadından her biri diğeriyle iç içe yaşar, birbirine dokunur ve birlikte yatarlar. Dolayısıyla onlara ağır gelmemesi ve zor duruma düşmemeleri için Ramazan gecelerinde cima yapmalarına izin verilmesi uygun düşmüştür. Şair der ki:

Scanned with CamScanner

إذا ما الضجيع ثنى جيدها.... تداعت فكانت عليه لباسا

*Onunla yatan, onun boynunu büktüğünde,*
*Üzerine düşüp üstünde bir elbise olur.*

Bu âyetin nüzûl sebebi daha önce geçen uzun Muaz hadisinde anlatıldığı gibidir.[206]

[802] Ebû İshâk, Berâ b. Âzib (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından biri oruçlu iken iftar etmeden evvel uyursa yarın aynı vakte kadar yemezdi. Ensardan Kays b. Sırma da bir gün oruçlu haliyle gün boyu tarlasında çalışıp iftar vakti hanımına geldi. Ona "yemeğin hazır mı?" diye sordu ve kadın "Hayır. Gidip senin için arayayım." dedi. Onu beklerken Kays'ı uyku tuttu ve uyudu. Hanımı geldiğinde onu uyur halde görünce "Yazık sana, uyudun mu?" dedi. Ertesi gün öğle olunca Kays bayıldı. Durumun Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bildirilmesi üzerine, *"Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı...."* âyeti nazil oldu ve sahabiler buna çok sevindiler. [207]

[803] Buhârî'nin Ebû İshâk kanalıyla rivâyet ettiği hadisin buradaki lafzı şöyledir: Berâ'yı şöyle derken işittim: Ramazan orucu âyeti indikten sonra insanlar Ramazan boyunca hanımlarına yaklaşamıyordu. Bazı insanlar ise kendilerine hiyanet edip bunu işliyorlardı. Bunun üzerine Allah (c.c) *"Allah kendinize kötülük ettiğinizi bildi ve tevbenizi kabul edip sizi bağışladı."* âyetini indirdi.[208]

[804] Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Ramazan ayında Müslümanlara yatsı namazını kıldıktan sonra ertesi günü aynı vakte kadar kadınlara yaklaşma ve yemek-içmek haram kılınmıştı. Sonra bazı Müslümanlar yatsıdan sonra nefislerine yenik düşerek kadınlarıyla ilişkiye giriyorlar ve yiyorlardı. Bunlardan biri de Hz. Ömer (radıyallâhu anh) idi. Bunlar Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bundan dert yandılar. Bunun üzerine Allah (c.c) *"Allah kendinize kötülük ettiğinizi bildi ve tevbenizi*

206 Bu uzun hadis 184. âyetin tefsirinde geçti.
207 Buhârî, 1915; Tirmizî, 2968; Nesâî, 4/147, 148; Ahmed b. Hanbel, 4/295; İbn Hibbân, 3460.
208 Buhârî, 4508.

Scanned with CamScanner

*kabul edip sizi bağışladı. Artık onlara yaklaşın"* âyetini nazil etti.[209] Avfî de İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan böyle rivâyet etmiştir.

[805] Mûsâ b. Ukbe, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: İnsanlar oruç hakkındaki kendilerine kolaylık getiren âyetler inmeden önce, (iftarı açtıktan sonra) yiyip içiyorlardı ve kadınlarla ilgili şeyler onlara helâldi. Ama biri uyursa artık ertesi günü iftar vaktine kadar yiyip içemez ve hanımına yaklaşamazdı. Bir de duyduk ki Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh) uyuduktan ve oruç tutmak ona farz hale geldikten sonra hanımıyla ilişkiye girmiş. Sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek "Yaptığımı Allah'a ve sana şikâyet ediyorum" demiş. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ne yaptın?"* demiş. Ömer (radıyallâhu anh): Nefsim beni aldattı ve oruç tutmak istediğim halde uyuduktan sonra hanımımla ilişkiye girdim" demiş. İnsanlar Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ona "Bu sana yakışmıyor" diyeceğini sanmışlar. Aksine Allah'ın (c.c) *"Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı."* âyeti nazil oldu. [210]

[806] Said b. Ebû Arube, *"Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı."* âyeti hakkında Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle naklet-miştir: Bu âyet nazil olmadan önce Müslümanlara, yatsı namazını kıldıktan sonra yiyip içmek ve kadınlara yaklaşmak, sonraki gün iftar edene kadar yasaktı. Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh) bir gün yatsı namazından sonra eşiyle ilişkiye girdi. Ensardan Sırma b. Kays da akşam namazından sonra uykusu bastırdı ve karnını doyurmadan uyudu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yatsı namazı kılana kadar uykuya devam etti ve sonra kalkıp bir şeyler yiyip içti. Sabah olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek olanı haber verdi. Tam bu esnada Allah (c.c) *"Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı."* âyetini nazil etti. Refes'ten kasıt, kadınlarla cima etmektir. *"Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz. Allah sizin kendinize hiyanet ettiğinizi bildi."* Yani, yatsı namazından sonra kadınlarla cinsi münasebete girdiğinizi ve yiyip içtiğinizi bildi. *"Ve tevbenizi kabul edip sizi bağışladı. Artık onlara yaklaşın."* Mübaşeret'ten maksat cima etmektir. *"Ve Allah'ın sizin için takdir ettiklerini."* yani, çocuk *"isteyin. Saba-*

209 Taberî (2948) mürsel senetle rivâyet etmiştir. Ancak bunun, aralarında bir sonraki hadisin de bulunduğu şahitleri vardır. Dolayısıyla bu hasen bir hadistir.

210 Hadisin birçok şahidi vardır.

Scanned with CamScanner

*hın beyaz ipliği (aydınlığı), siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yiyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın."* Bu, Allah'ın (c.c) kullarına töleransı ve rahmeti sebebiyle idi. [211]

[807] Hüşeym... İbn Ebî Leylâ'dan şöyle nakletmiştir: Hz. Ömer (radıyallâhu anh) kalkarak "Ya Rasûlallah! Ben dün gece hanımımdan bir erkeğin hanımından isteyeceği şeyi istedim. O uykuya daldığını söyledi, fakat ben onun kendisini hasta gibi gösterdiğini sandım ve onunla cima yaptım." dedi. Bunun üzerine Ömer (radıyallâhu anh) hakkında *"Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı."* âyeti nazil oldu. Bu, başka yollarla da rivâyet edilmiştir. [212]

[808] İmam Taberî, Ka'b b. Mâlik'ten şöyle rivâyet etmiştir: Ramazan ayında oruç tuttukları zaman, geceleyin yatınca; ertesi gün iftara değin insanlara yemek, içmek ve kadın yasaklanmıştı. Ömer b. Hattab da bir geceyi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında, onunla sohbetle geçirdikten sonra evine döndüğünde ailesini uyumuş halde buldu. "Sen uyumadın" dedi ve onunla ilişkiye girdi. Aynısını Ka'b b. Mâlik de yaptı. Ertesi sabah Hz. Ömer (radıyallâhu anh) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e giderek bunu haber verdi. Bunun üzerine Allah (c.c), *"Allah kendinize kötülük ettiğinizi bildi ve tevbenizi kabul edip sizi bağışladı."* buyruğunu indirdi.[213] Mücâhid, Atâ, İkrime, Süddî, Katâde ve başkalarından da bu âyetin nüzûl sebebi hususunda aynısı; bunun Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh) ile onun gibi yapanlar ve Sırma b. Kays hakkında indiği ve Allah'tan bir rahmet, ruhsat ve ihsan olarak gece boyu cima etmeyi, yemek ve içmeyi mübah kıldığı rivâyet edilmiştir.

*"Artık onlara yaklaşın ve Allah'ın sizin için takdir ettiklerini arayın/isteyin."* Ebû Hureyre (radıyallâhu anh), İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Enes (radıyallâhu anh), Kadı Şurayh, Mücâhid, İkrime, Said b. Cübeyr, Atâ, Rebî' b. Enes, Süddî, Zeyd b. Eslem, Hakem b. Utbe, Mukâtil b. Hayyan, Hasan-ı Basrî, Dahhâk, Katâde ve daha başkaları, *"Allah'ın takdir ettikleri"* ifadesinden kastedilenin

211 Senedi Müslim'in koşullarındadır.

212 Hüşeym ve üzerindeki râvîler Buhârî ve Müslim'in râvîleridir. Ancak İbn Ebî Leylâ, Ömer (radıyallâhu anh)'a yetişmemiştir. Bunu Taberî (2943) bu şekilde başka bir kanalla rivâyet etmiştir.

213 Taberânî (2949) rivâyet etmiştir. Senedinde İbn Lehia vardır. Fakat İbn Mübârek ondan bunamadan önce rivâyet etmiştir. Hadisin destekleyici şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

çocuk olduğunu söylemişlerdir. Abdurrahman b. Zeyd bunu cima ile tefsir etmiş; Ebu'l-Cevza'nın İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan nakline göre o da bunun kadir gecesi olduğunu söylemiştir. Bunu İbn Ebî Hâtim ile Taberî rivâyet etmişlerdir. Abdurrezzak, Mâmer kanalıyla Katâde'den: Yani, Allah'ın sizin için yazdığı ruhsatı isteyin, dediğini rivâyet etmiştir. Said'in rivâyetine göre ise Katâde: Yani, Allah'ın size helâl kıldığını isteyin, demiştir. Abdurrezzak, Amr b. Dinar kanalıyla Atâ Ebî Rebâh'tan şöyle rivâyet etmiştir: İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a: Bu âyeti nasıl okuyorsun; "وابتغوا: arayın, isteyin" şeklinde mi, "واتبعوا: uyun" şeklinde mi? dedim. "Hangisini istersem onu. Ama sen sadece ilkini oku" dedi. İmam Taberî, âyetin bunların hepsinden daha genel ve kapsamlı mânâ ifade ettiğini tercih etmiştir.

*"Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı) siyah ipliğinden (gecenin karanlığı) ayırt edilinceye kadar yiyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın."* Yüce Allah yukarıda gecenin her vaktinde cinsel ilişkiyi helâl kıldığı gibi, burada da yeme içmeyi helâl kılmıştır. Bunun sınırını sabah aydınlığının gece karanlığından ayrılması âni olarak belirlemiş, bunu ise "beyaz iplik" ve "siyah iplik" ile ifade etmiş, karışıklığı da "mine'l-fecr: sabahın" diyerek ortadan kaldırmıştır.

[809] Nitekim bu, İmam Buhârî'nin Sehl b. Sa'd'dan rivâyetinde böyle geçmektedir. Sehl dedi ki: *"Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı) siyah ipliğinden (gecenin karanlığı) ayırt edilinceye kadar yiyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın."* âyeti inmiş, fakat bunun "من الفجر" (sabahın) kısmı inmemişti (bu kelime Türkçe'de önce, Arapça'da ise diğerlerinden sonradır). Bu âyet indikten sonra bazı kimseler oruç tutmak istediklerinde ayaklarına beyaz ve siyah ipler bağlarlar ve ipler birbirinden ayırt edilinceye kadar yemeye devam ederlerdi. Bundan sonra Allah Teâlâ "من الفجر" (sabahın) kısmını vahyetti ve insanlar âyette gece ve gündüzün kastedildiğini anladılar.[214]

[810] İmam Ahmed b. Hanbel, Adiyy b. Hatem (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: *"Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı), siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yiyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın."* âyeti inince biri siyah diğeri beyaz olan iki ip aldım ve yastığımın altına koydum. Gece boyunca da bu iplere baktım, fakat bu ipleri birbirinden iyice

214 Buhârî, 1917; Müslim, 1091; Nesâî, et-Tefsir, 42; Beğavî, et-Tefsir, 159.

Scanned with CamScanner

ayırt edemedim. Ertesi gün Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gidip yaptıklarımı anlattım. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana şöyle dedi: *"Bu âyette kastedilen, gecenin karanlığı ile gündüzün aydınlığıdır."*[215] Bunu Buhârî ile Müslim, Adiyy'den, birçok kanalla rivâyet etmişlerdir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, *"O halde senin yastığın genişmiş"* sözünün mânâsı; "âyette kastedilen siyah iple beyaz ipi altına koyacak kadar geniş olmalı" demektir. Çünkü siyah ve beyaz iplerden kasıt, gündüzün beyazı ile gecenin karanlığıdır. Dolayısıyla senin yastığının doğu ve batı genişliğinde olması gerekir.

[811] Nitekim bu kelime Buhârî'nin rivâyetinde bu şekilde tefsir edilmiştir. Zîra onda Şa'bî, Adiyy'den şöyle nakleder: "Adiyy bir beyaz, bir de siyah iplik almıştı. Gecenin bir bölümünde onlara bakmış, fakat ipleri birbirinden ayırt edememişti. Sabah olunca [Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gelip] şöyle dedi: "Ey Allah'ın Elçisi! (siyah ve beyaz ipliği alıp) yastığımın altına koydum." Bunun üzerine Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Öyleyse, beyaz ve siyah ipliği yastığının altına koyduğuna göre yastığın epeyce genişmiş!"*[216] Bazı rivâyetlerde "Sen gerçekten ensesi geniş birisin" ifadesi yer almaktadır. Bazıları bunu ahmaklıkla tefsir etmiştir. Ama bu zayıftır. Bilakis sonuçta onun da mânâsı diğeri gibidir. Çünkü yastığı geniş olduğuna göre ensesi de geniştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[812] Buhârî'nin bir başka rivâyetindeki tefsir şöyledir: Adiyy b. Hatem'den: "Ey Allah'ın Elçisi! Beyaz ipliğin siyah iplikten ayrılması ne demek? Bundan maksat gerçekten bu ipler mi?" diye sordum. O da (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Eğer, bunların ip olduğunu düşünüyorsan, amma da geniş enselisin."* diye cevap verdi. Sonra şöyle buyurdu: *"Hayır. Bunlardan maksat, gecenin karanlığı ile gündüzün beyazlığıdır."*[217]

Yüce Allah'ın şafağın doğmasına kadar yemeye izin vermesinde sahurun müstehap olduğuna delil vardır; çünkü bu ruhsattır ve ruhsata tutunmak güzeldir. Bu yüzden Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sabit olan Sünnet-i seniyye'de sahura teşvik vardır.

---

215 Buhârî, 1916; Müslim, 1090; Ebû Dâvûd, 2349;

216 Buhârî, 4509.

217 Bu rivâyet Sahih-i Buhârî'de, 4510. hadistir.

Scanned with CamScanner

[813] Buhârî ve Müslim'in Enes (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettikleri bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Sahur yapın! Çünkü sahurda bereket vardır."*[218] buyurmuştur.

[814] Sahih-i Müslim'de Amr b. el-Âs (radıyallâhu anh) kanalıyla yapılan bir rivâyette Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Bizim orucumuzla Ehl-i kitabın orucu arasındaki fark, sahur yemeğidir."*[219]

[815] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Said el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Sahur yemek berekettir; bu yüzden bir yudum su yudumlama şeklinde de olsa onu terk etmeyin. Zîra Allah (c.c) ve melekleri sahur yapanlara salat ederler (Allah'ın salâtı rahmet, meleklerinki ise dua mânâsındadır)"*[220] Sahur yiyenlere benzemek için bir yudum su alma şeklinde olsa da sahur yapılmasına teşvik eden birçok hadis bulunmaktadır.

Sahurun tan yerinin ağarmasına kadar geciktirilmesi müstehaptır.

[816] Nitekim Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmişlerdir: Zeyd b. Sabit (radıyallâhu anh): Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte sahur yedik, sonra kalktık, dedi. Zeyd'e: Ezan (sabah ezanı) ile sahur arasında ne kadar süre vardı? diye sordum. "Elli âyet miktarı bir süre." dedi.[221]

[817] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ümmetim iftarı erken açıp sahuru geciktirdikleri sürece hayır (iyi hal) üzere olmaya devam ederler."*[222]

---

218 Buhârî, 1923; Müslim, 1095; Tirmizî, 807; Nesâî, 4/141; İbn Mâce, 1692; Ahmed b. Hanbel, 2/215; İbn Hibbân, 3466

219 Müslim, 1096; Ebû Dâvûd, 2343; Nesâî, 4/146; Tirmizî 708; Ahmed b. Hanbel, 4/202; İbn Hibbân, 3477.

220 Ahmed b. Hanbel (3/44) rivâyet etmiştir. Senedinde zayıf bir râvî vardır, fakat 3/12'de mütabeası vardır. Ayrıca bu hadisi güçlendiren şahitleri (aynı mânâda başka hadisler) bulunmaktadır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

221 Buhârî, 1921; Müslim, 1097.

222 Ahmed b. Hanbel (5/147). Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (3/154): Senedinde Süleyman b. Ebû Osman vardır. Ebû Hâtim onun hakkında: Meçhuldür, demiştir. Fakat iftarı erken yapma hususunda başka hadisler de vardır. Bunlardan biri Sehl b. Sa'd'dan gelen ve Buhârî (1957), Tirmizî (699), Ahmed b. Hanbel (5/337) ve diğerlerinin rivâyet

Scanned with CamScanner

[818] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sahuru "mübarek yemek / kahvaltı" adıyla andığı birçok hadis vardır. [223]

[819] Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve İbn Mâce'nin Huzeyfe b. Yeman (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiklerine göre o şöyle demiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte sahur yemeği yedik. O vakit gün ağarmış, fakat güneş henüz doğmamıştı.[224] Bunu sadece Asım b. Ebû Necud rivâyet etmiştir. Nesâî böyle demiştir. Bu rivâyette bahsedilen vakit "gündüze yakın bir vakit" mânâsında yorumlanır. Aynı üslup şu âyette de vardır: *"İddet müddetlerini doldurduklarında onları ya meşru ölçüler içerisinde (nikâhınız altında) tutun veya onlardan meşru ölçülere göre ayrılın. İçinizden adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun."* (Talâk, 2) Zîra kasıt iddet süreleri bitiminin yaklaşmasıdır. O durumda kadın ya güzellikle nikah altında tutulur veya ayrılmak üzere terk edilir. Hadis hakkındaki bu yorum kesinlik kazanmaktadır ve başka ihtimal yoktur. Böylece onlar şafağın doğduğunu kesin bilmediklerinden yemeye devam etmişler, bu yüzden bazıları onun doğduğunu sanırken, diğerleri bunun farkına varmamışlardır. Birçok selef hakkında da, şafak sökmesine yakın vakte kadar yiyip içme hususunda rahat davrandıkları rivâyet olunmuştur. Bu ve benzerleri Ebû Bekir, Ömer, Ali, İbn Mes'ud, Huzeyfe, Ebû Hureyre, İbn Ömer, İbn Abbâs ve Zeyd b. Sabit (Allah bu sahabelerin tümünden razı olsun) ile aralarında şu isimlerin bulunduğu bir grup tâbiînden rivâyet edilmiştir: Muhammed b. Ali b. Hüseyn, Ebû Miclez, İbrâhim en-Nehaî, Ebû Duhâ, Ebû Vail ve İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın daha başka talebeleri, Atâ, Hasan-ı Basrî, Hakem b. Uteybe, Mücâhid, Urve b. Zübeyr ve Ebû Şa'sa Câbir b. Zeyd. A'meş ile Mâmer b. Raşid de bu görüştedir. Allah'a hamd olsun, bunların senetlerini müstakil "Oruç" kitabımızda zikrettik.

---

ettikleri hadistir. Sahurun geciktirilmesine dair de birçok hadis vardır. Bk. Mecmau'z-Zevâid 3/155; Sahih-i Buhârî, 1920.

223 İmam İbn Kesir; Ebû Dâvûd (2344), Nesâî (4/145), Ahmed b. Hanbel (4/127) ve İbn Hibbân'ın (3465) İbraz b. Sariye'den rivâyet ettikleri hadise işaret etmektedir. Râvilerinden Haris b. Ziyad meçhul olduğundan senedi zayıftır. Ancak Nesâî (4/146) ile Ahmed b. Hanbel'in (4/132) Mikdam b. Ma'dikerbi'den rivâyet ettikleri hadisle İbn Hibbân (3464) ve Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-Kebîr'de (18/322) rivâyet ettikleri bazı hadisler bunları mânâ itibariyle destekleyen şahitlerdir.

224 Nesâî (4/142) ile İbn Mâce (1695) İbn Huzeyfe'den rivâyet etmişlerdir. Asım b. Behdele'den dolayı senedi kuvvetli değildir. Hadis sahih olsa bile gündüze yakınlıkla te'vil edilir.

Scanned with CamScanner

İmam Taberî, tefsirinde, bazılarından da; güneş batınca iftar vakti girdiği gibi imsak vaktinin de güneş'in doğması olduğu görüşünü nakletmiştir. Ben derim ki: Allah'ın (c.c) *"Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı), siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yiyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın."* buyruğundan dolayı ilim sahibi hiç kimsenin bu görüşü benimseyeceğini sanmıyorum.

[820] Nitekim Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivâyet etmişlerdir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bilal'in ezanı, sahurunuzu engellemesin. Çünkü o ezanı geceleyin okuyor. İbn Ümmi Mektum'un ezanını duyuncaya kadar yiyip için. Zira o fecir doğmadıkça ezan okumuyor."*[225] Bu, Buhârî'nin lafzıdır.

[821] İmam Ahmed b. Hanbel, Kays b. Talk kanalıyla babasından şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Fecir; ufuktaki uzunlamasına olan (beyazlık) değil, enlemesine kırmızılıktır."*[226] Bunu Ebû Dâvûd ve Tirmizî de rivâyet etmişlerdir ve bunların lafzı şöyledir: *"Yiyin, için, yükselen ve parlayan aydınlık sizi rahatsız edip bundan engellemesin. Siz enlemesine uzanan kırmızılık görene kadar yiyip içmeye devam edin."*[227]

[822] İmam Taberî, Semûre b. Cündeb'den şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Fecir belirene veya doğana kadar Bilal'in ezanı da, şu beyazlık da sizi aldatmasın."*[228]

[823] İmam Taberî daha sonra başka bir tarikle ve yine Semûre b. Cündeb (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bilal'in ezanı da, boylamasına olan fecir de sizi sahur yemekten alıkoymasın. Bundan alıkoyucu olan, ufukta ışığı yayılan fecirdir."*[229]

---

225 Buhârî, 623, 919; Müslim, 1092; Nesâî, 2/10. "Bilal'in ezanı sahurunuzu engellemesin." cümlesi sadece Buhârî'nin 623 numaralı hadisinde geçmektedir.

226 Ahmed b. Hanbel (4/23) rivâyet etmiştir ve senedi hasendir.

227 Ebû Dâvûd (2348) ile Tirmizî (705) rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd: Bu sadece Yemamelilerin rivâyet ettikleri bir hadistir, demiştir. Tirmizî de: Bu senetle hasen ve gariptir. İlim ehlince uygulama böyledir, demiştir. Ben derim ki: Senedi leyyindir. Abdullah b. Numan makbul biridir. "Kırmızılık" lafzında mütâbea edilmemiştir.

228 Bu hadisi Taberî tefsirinde bulamadım. Oysa Semûre'den yapılan bir sonraki rivâyet var. Muhtemelen Taberî tefsirinden düşmüştür. İmam Müslim bunu aynı lafızla başka bir kanalla rivâyet etmiştir (1094, hadis no: 44).

229 Müslim, 1094; Taberî, 3004; İbn Ebî Şeybe, 2/427. Bir sonraki dipnota bkz.

Scanned with CamScanner

[824] İmam Taberî başka bir tarikle yine Semûre b. Cündeb (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Sakın ne Bilal'in ezanı, ne de -sütun gibi aydınlığı işaretleyerek- yayılmadığı sürece şu beyazlık sizi (yeme içme vs.den) engellemesin."*[230] Bunu Müslim de, Sahih'inde, Züheyr b. Harb'in İsmail b. İbrâhim -Yani İbn Uleyye- kanalıyla aynen bu lafızla rivâyet etmiştir.

[825] İmam Taberî, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sakın Bilal'in ezanı -veya nidası- sizden kimseyi sahurundan alıkoymasın. Çünkü Bilal uykuda olanınızı uyandırmak ve gece ibadetine kalkanınızın geri yatması için geceleyin ezan okuyor -veya nida ediyor-. Fecr, şöyle olmadıkça şöyle şöyle olması değildir."*[231] [232] Bunu başka bir kanalla Süleyman, Teymi'den böyle rivâyet etmiştir.

[826] İmam Taberî, Muhammed b. Abdurrahman b. Sevban (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İki çeşit fecir vardır. Kurt kuyruğu gibi olan fecir herhangi bir şeyi haram kılmaz. Ufukta genişliğine yayılan fecre gelince, işte o, sabah namazını helâl, (sahur) yemeği haram kılar"*[233] Bu, mürsel ve ceyyid bir hadistir.

Abdurrezzak, Atâ'dan şöyle rivâyet etmiştir: İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ı şöyle derken işittim: İki çeşit fecir vardır. Gökyüzünde parlayan fecir herhangi

---

230 Müslim, 1094; Ebû Dâvûd, 2346; Tirmizî, 706; Ahmed b. Hanbel, 5/13, 14; Dârekutnî, 2/166; Beğavî, et-Tefsir, 162.

231 Hz. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu söylerken parmaklarını yukarıya kaldırıp aşağıya dikmiş, sonra şahadet ve orta parmağını üst üste bindirip sağa sola uzatmıştır. Sahih-i Müslim, 2954. Bununla imsak vaktinin, uzunlamasına aydınlık değil, ufuktaki enlemesine aydınlık olduğunu söylemek istemiştir. Sahih-i Müslim, 2593. (çeviren).

232 Sahihtir. Müellif bunu İmam Taberî yoluyla rivâyet etmiştir, fakat tefsirinde bulamadım. Oysa bir sonraki hadis, kitapta (3003 numaralı hadis olarak) var. Anlaşılan, burada Taberî Tefsiri'nden bazı hadisler düşmüş. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) hadisini ise; Buhârî (7248), Ebû Dâvûd (2347), Ahmed b. Hanbel (2/386) ve İbn Hibbân (3472) rivâyet etmişlerdir.

233 Bu, senedi ceyyid, mürsel bir hadistir. Taberî (3003); Dârekutnî, (2/165; Beyhakî, (4/215) İbn Sevban'dan rivâyet etmişlerdir. Beyhakî: Bu Câbir (radıyallâhu anh)'tan muttasıl senetle rivâyet edilmiştir, demiştir. Bunun birçok şahidi vardır. bk. Sünen-i Dârekutnî.

Scanned with CamScanner

bir şeyi ne helâl ne de haram eder. Dağların tepesinde aydınlık yapan fecir, işte içmeyi haram yapan budur. Atâ der ki: "Onun parlaması" gökte uzunlamasına bulunması demektir. Eğer fecir gökyüzünde parlarsa, bununla oruç tutacak kimseye içmek vs. haram olmaz, namaz (sabah namazı) kılınmaz ve bundan dolayı hac vakti geçmiş olmaz. Ancak dağların tepesine yayılırsa, işte o zaman oruçluya içmek haram, haccın zamanı da geçmiş olur. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ve Atâ'ya kadar olan bu senet sahihtir. Selef-i salihinden birçok zattan da böyle rivâyet edilmiştir.

**Bir Mesele: Sabaha Cünüp Uyanmak**

Allah (c.c)'ın fecrin doğuşunu oruç tutmak isteyenler için cinsi münasebet, yeme ve içmenin son vakti yapması; sabaha cünüp uyanan kimsenin gusledip orucunu tamamlayacağı, bunda hiçbir mahsurlu durumun olmadığına delil gösterilmiştir. Bu, dört mezhep imamı ile selef ve haleften büyük çoğunluğun görüşüdür.

[827] Zîra Buhârî ve Müslim, Âişe (radıyallâhu anhâ) ile Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivâyet etmişlerdir: "Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabaha ihtilamdan değil cimadan dolayı cünüp çıktığında gusleder ve orucunu tutardı." Ümmü Seleme'nin ifadesi şöyledir: "Sonra ne orucunu bozar ne de onu kaza ederdi."[234]

[828] Sahih-i Müslim'de Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakledilmiştir. Bir adam "Ya Rasûlallah! Ben cünüpken namaz vakti gelip çatıyor. Oruç tutayım mı?" diye sordu. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben cünüp iken namaz vakti gelip çatıyor ve ben orucumu tutuyorum."* dedi. Adam: "Sen bizim gibi değilsin ya Rasûlallah. Allah (c.c) senin geçmiş gelecek tüm günahlarını bağışlamıştır." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah'a yemin olsun ki, ben sizin Allah'tan en çok korkanınız ve sakınmayı en iyi bileniniz olmayı umarım"* buyurdu. [235]

[829] İmam Ahmed b. Hanbel'in, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) kanalıyla rivâyet ettiği Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in *"Namaz için, sabah*

234 Buhârî, 1925; Müslim, 1109; Mâlik, 1/290; İbn Hibbân, 3486. İbn Hibbân uzun senetle rivâyet etmiştir.

235 Müslim, 1110; Ebû Dâvûd, 3389; Ahmed b. Hanbel, 6/67; İbn Hibbân, 3492, 3495.

Scanned with CamScanner

*namazı için nida edildiğinde sizden biri cünüp ise o gün oruç tutmasın."*[236] hadisine gelince; bu hadis, gördüğün gibi, Buhârî ve Müslim'in şartlarında sahih bir hadistir. Aynısı Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde de Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'ın Fadl b. Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, onun da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den nakliyle yer almaktadır.[237] Nesâî ise Sünen'inde Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) kanalıyla Üsame b. Zeyd ile Fadl b. Abbâs'tan, onların kendi sözleri olarak rivâyet etmiş, merfû olarak zikretmemiştir. Nitekim âlimlerden bazıları bunu bu açıdan[238] illetli (amel edilmeme sebebi) saymışlardır. Kimisi bu hadisin ifade ettiği görüştedir. Bu, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh), Sâlim, Atâ, Hişam b. Urve ve Hasan-ı Basrî'den rivâyet edilir.

Kimisi ise, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) hadisinden dolayı; kişinin uykuya dalıp cünüp sabahlaması ile, bilerek cünüp sabahlamasını ayrı tutmuş ve birincisinde oruç tutmasında bir beis görmezken, ikincide orucun olmayacağını söylemiştir. Bu da Urve, Tâvûs ve Hasan-ı Basrî'den rivâyet edilir. Bazıları da farz ile nafile arasında ayrım yapmış ve birincide orucu tamamlayıp sonra kaza etmesini, ikincide ise bunun bir zarar vermeyeceğini söylemiştir. Bunu Sevrî, Mansur aracılığıyla İbrâhim en-Nehaî'den rivâyet etmiştir. Aynı zamanda Hasan-ı Basrî'den de böyle rivâyet edilmiştir. Kimisi de Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) hadisinin Âişe (radıyallâhu anhâ) ve Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ) hadisi ile neshedildiğini iddia etmiştir, fakat bunların tarihleri hususunda hiçbir delil yoktur. İbn Hazm, Ebû Hureyre hadisinin bu âyetle neshedildiğini söylemiştir. Bir tarih bulunmadığından dolayı bu da uzak ihtimaldir. Hatta normalde tarihi veriler bunun aksini söylemektedir. Bazıları ise cünüplünün orucunun caiz olduğuna delalet eden Âişe (radıyallâhu anhâ) ve Ümmü Seleme hadisinden dolayı, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) hadisindeki "oruç tutmasın" cümlesini, "onun kamil bir orucu olmaz" şeklinde yorumlamışlardır ki, doğruya en yakın ve delilleri en kapsayıcı görüş de budur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

---

236 Ahmed b. Hanbel'in (2/314) rivâyet ettiği uzun bir hadisin ortasındaki bir cümledir. Ancak cumhur bunun aksi görüştedir. Bunu Abdurrezzak (7396), onun tarikiyle de İbn Hibbân (3499) başka bir kanalla ve buna yakın bir lafızla rivâyet etmişlerdir ve bunun senedi sahihtir.

237 Buhârî, 1925; Müslim, 1109, hadis no: 75. Ancak cumhur bununla amel edilemeyeceği görüşündedirler.

238 Yani mevkuf olması yönünden.

Scanned with CamScanner

*"Sonra akşama kadar orucu tamamlayın."* buyruğu, güneş battığında iftar etmenin hükmen meşru olmasını gerektirmektedir.

[830] Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettikleri bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Gece buradan yönelip gündüz şuradan gittiği zaman oruçlu iftar yapar."*[239]

[831] Sehl b. Sa'd es-Sâidî (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"İnsanlar iftarı açmada acele ettikleri sürece hayır/afiyet üzere olurlar."*[240] buyurmuştur. Bunu da Buhârî ile Müslim rivâyet etmişlerdir.

[832] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Aziz ve Celil olan Allah buyuruyor ki: En sevdiğim kullar, orucu en erken açanlardır."*[241] Bunu Tirmizî de birçok kanalla Evzâî'den bu lafızla rivâyet etmiş ve "bu hasen, garib bir hadistir" demiştir.

[833] İmam Ahmed b. Hanbel, Beşir b. Hassasiyye'nin karısı Leyla'dan şöyle rivâyet etmiştir: Ben iki gün üst üste oruç tutmak istedim, ama Beşir beni bundan engelleyerek şöyle dedi: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bundan men etti ve şöyle buyurdu: *"Bunu Hıristiyanlar yapar. Bilakis siz, Allah'ın (c.c) size emrettiği gibi oruç tutun ve orucu geceye (akşama) kadar tamamlayın. Gece olunca orucunuzu açın."*[242]

[834] Hâfız İbn Asâkir, Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki gün üst üste oruç tutunca Cebrâil (a.s) gelerek "Allah (c.c) senin oruç birleştirmeni (visal) kabul etti. Ama bu senden sonra kimseye helâl değildir." dedi. Çünkü Allah (c.c) *"Sonra akşama kadar orucu tamamlayın."* buyuruyor. Bu yüzden akşamdan sonra oruç

239 Buhârî, 1954; Müslim, 1100; Ebû Dâvûd, 2351; Tirmizî, 698; Ahmed b. Hanbel, 1/28.

240 Buhârî, 1957; Müslim, 1098;Tirmizî, 699; Ahmed b. Hanbel, 5/337; Mâlik, 1/288; İbn Hibbân, 3502.

241 Tirmizî, 700; Ahmed b. Hanbel, 2/329; İbn Hibbân, 3507. Senedi zayıftır. Çünkü Kurra b. Abdurahman zayıftır. Fakat şahitleriyle birlikte kuvvetlenmektedir.

242 Ahmed b. Hanbel, 5/225; Taberânî, 1231. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid (3/158). Leyla'yı cerh eden kimse görmedim. Diğer râvileri ise sahih hadis râvileridir.

Scanned with CamScanner

olmaz. Bana bir de fecirden önce vitir kılmamı emretti. Bunun senedi fena değildir. İbn Asâkir, Tarih'inde, Ebû Zerr'in oğlu Abdulmelik'in tercemesinde zikretmiştir.[243] Bu yüzden, bir günün orucuyla ertesi günün orucunu, arada hiçbir şey yemeden birleştirmek mânâsına gelen "visal orucu"ndan men eden sahih hadisler bulunmaktadır.

[835] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Oruçları birleştirmeyin"* buyurdu. Sahabiler: "Ya Rasûlallah! Ama sen birleştiriyorsun?" deyince O (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben sizin durumunuzda değilim. Ben gecemi beni doyuran ve bana su verenin yedirmesi ve içirmesiyle geçiririm"* buyurdu. Ebû Hureyre der ki: Sahabiler oruç birleştirmeyi hâlâ bırakmayınca Hz. Peygamber onlarla birlikte iki gün iki gece bitişik oruç tutturdu. Sonra (Şevval'in) hilalini gördüler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Eğer hilal gecikseydi, size daha çok tutturacaktım."* Bunu visal orucu tutmaktan vazgeçmedikleri için âdeta ceza olarak söyledi.[244] Bunu Buhârî ile Müslim, Sahih'lerinde Zührî'nin rivâyetiyle tahric etmişlerdir. Buhârî ile Müslim visal orucundan men eden Enes (radıyallâhu anh) ve İbn Ömer (radıyallâhu anh) hadislerini de tahric etmişlerdir.

[836] Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivâyet edilmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) visal orucunu sahabeye olan merhametinden dolayı yasakladı. Sahabe "sen visal orucu tutuyorsun" deyince, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben sizin durumunuzda değilim. Beni Rabbim yedirir ve içirir"* buyurdu.[245] Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in visalden men ettiği birçok tarikle gelen hadislerle sabittir. Bunun Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e mahsus bir hüküm olup bunda kendisine güç verildiği ve yardım edildiği de sahih rivâyetlerde sabittir. Kuvvetli ihtimalle O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkındaki bu yeme ve içme maddi değil manevi idi. Yoksa maddi olarak yemiş olsaydı orucu birleştirmiş sayılmazdı. Fakat şairin söylediği gibi:

---

243 Bekir b. Sehl'den dolayı senedinde zayıflık vardır. İbn Asâkir'in ona erişmediği görülmektedir. Aralarında üç veya dört kişi vardır.

244 Buhârî, 1966; Müslim, 1103; Ahmed b. Hanbel, 2/315; Abdurrezzak, 7754; İbn Hibbân, 3575.

245 Buhârî, 1964; Müslim, 1105; Ahmed b. Hanbel, 6/89; Ebû Ya'la, 4378.

Scanned with CamScanner

*Seni anmaktan girdiği öyle halleri var ki bu onu,*

*Yemeden içmeden kesiyor, yanına erzak almasını unutturuyor.*

Ama kim güneş battıktan sonra seher vaktine kadar bir şey yiyip içmek istemezse, bu caizdir.

[837] Zîra Ebû Said el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan gelen rivâyete göre, Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Visal orucu tutmayın. Biriniz visal orucu tutmak istediğinde seher vaktine kadar tutsun"* buyurdu. Sahabe: "Sen visal orucu tutuyorsun ey Allah Rasûlü" dediler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben sizin durumunuzda değilim. Ben gecemi beni doyuran ve bana su verenin yedirmesi ve içirmesiyle geçiririm"* buyurdu.[246] Bunu yine Buhârî ile Müslim, Sahih'lerinde tahric ettiler.

[838] İmam Taberî, Ebû Beltea'nın oğlu Hatib'in Ümmü Veled hanımından rivâyet ettiğine göre bu kadın, sahur yemeği yerken Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanından geçti. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu yemeğe çağırdı, fakat o "Ben oruçluyum" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Nasıl oruçlu oluyorsun ki?"* diye sordu. Kadın anlatınca Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sen Muhammed'in ailesinin seher vaktinden seher vaktine kadar yaptıkları visalin neresindesin? (Öyle yapsana)"* buyurdu.[247]

[839] İmam Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Ali'den, Hz. Ali (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) seherden sehere visal yapardı.[248] İmam Taberî de Abdullah b. Zübeyr ve başka seleften, onların sayılı günlerde orucu birleştirdikleri (visal) rivâyet olunmuştur. Bazıları, onların bunu ibadet olarak değil, nefsi açlıkla terbiye maksadıyla yaptıkları şeklinde bir yorum getirmişlerdir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Onların bu nehyi, Âişe (radıyallâhu anhâ) hadisindeki "onlara şefkatinden dolayı" ifadesinde belirtildiği gibi, onlara şefkat ve merhametiyle bir tavsiye

246 Buhârî, 1963; Ebû Dâvûd, 2361; Ahmed b. Hanbel, 3/8; İbn Hibbân, 3578.

247 Taberî (3042) zayıf bir senetle rivâyet etmiştir. Çünkü Ebû İsmail zayıftır. Senette de kapalılık vardır.

248 Hasendir. Abdurrezzak (7752) rivâyet etmiş, onun kanalıyla da Ahmed b. Hanbel (1/141) nakletmiştir. Abdu'l-A'lâ b. Amir'in Muhammed b. Hanefiyye'deki zayıflığından dolayı senedi zayıftır. Ancak Taberânî'nin Evsat'ında (3768) bunu destekleyici bir hadis bulunmaktadır ki, Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (3/158): Bu hasen hadistir, demiştir.

Scanned with CamScanner

olarak söylediği şeklinde anlamış olmaları da mümkündür.[249] Abdullah b. Zübeyr ve oğlu ile onların yolunu benimseyenler tahammül ederek bunu yapıyorlardı. Çünkü kendilerinde bunu yapacak gücü hissediyorlardı. Nakledildiğine göre onlar, bağırsaklarının ilkin tahriş olmaması için başta yağla iftar eder ve sabrederlerdi. Rivâyete göre Abdullah b. Zübeyr (radıyallâhu anh) yedi gün iftarsız ve sahursuz oruç tutar, yedinci günde hepsinden kuvvetli ve sağlam olurdu. Ebû Âliye der ki: Allah (c.c) orucu gündüz farz kıldı. Dolayısıyla akşam olunca dileyen yer, dileyen yemez.

*"Mescidlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlara yaklaşmayın."* Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Bu, Ramazan ayında veya dışında herhangi bir vakitte camide itikaf eden kimse hakkındadır. Allah (c.c) itikafı sona erinceye kadar gece veya gündüz herhangi vakitte hanımına yaklaşmayı bu kimseye haram kılmıştır. Dahhâk der ki: Adam itikafta iken dilerse (akşam vakti) camiden çıkıp hanımıyla cima ederdi. Sonra *"Mescidlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlara yaklaşmayın."* âyeti nazil oldu. Yani, siz camide veya başka bir yerde itikafta olduğunuz sürece kadınlara yaklaşmayın. Mücâhid, Katâde ve daha pek çokları da aynı şekilde, Müslümanların bu âyet inmeden evvel böyle yaptıklarını söylemişlerdir. İbn Ebî Hâtim der ki: İbn Mes'ud (radıyallâhu anh), Muhammed b. Ka'b, Mücâhid, Atâ, Hasan-ı Basrî, Katâde, Dahhâk, Süddî, Rebî' b. Enes ve Mukâtil'den, bunların, "kişi itikafta iken eşine yaklaşamaz" dedikleri rivâyet olunmuştur. Onun bunlardan rivâyet ettiği görüş, âlimlerin üzerinde ittifak ettikleri bir husustur. Zîra itikafta olan kimse (mutekif) camisinde itikafta olduğu sürece hanımına yaklaşamaz. Zorunlu bir ihtiyacı için evine giderse orada sadece def-i hacet gibi ihtiyaçlarını görmek için durur, başka şey için durması helâl olmaz. Mutekif, hanımını öpemez, onunla sarılamaz. İtikaf dışında hiçbir şeyle meşgul olamaz. Hastayı ziyaret edemez, fakat yolda karşılaştığında halini sorup sual edebilir. İtikafın, bazısı âlimlerce ittifaklı, bazısı ihtilaflı olan birtakım detaylı hükümleri vardır. Allah'a hamd-u senalar olsun, bu konuda biz Oruç Kitabı'nın İtikaf bölümünde yeteri kadar bilgi verdik.[250] Bu yüzden kitap yazan fakihler de Kur'ân-ı Kerim'e uyarak, Oruç Kitabı'nın ardından İtikaf Kitabı'na başlamışlardır. Allah (c.c) itikaftan,

249 Üç hadis önce geçti.

250 184. âyetin tefsirinin sonlarındaki sözlerinden anlaşılacağı üzere bu, müellifin oruç konusunu ele aldığı müstakil bir kitaptır.

Scanned with CamScanner

orucun hemen ardından bahsetmek sûretiyle itikafın oruçlu iken veya oruç ayı olan Ramazan ayının sonlarında yapılacağını öğretmekte ve buna dikkat çekmektedir.

[840] Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen Sünnette O'nun Allah (c.c) katına yükseltene kadar her Ramazan ayının son on gününde itikafa girdiği sabittir. Vefatından sonra da hanımları itikaf etmeye devam etmişlerdir.[251] Bunu Buhârî ile Müslim, mü'minlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyet etmişlerdir.

[841] Buhârî ile Müslim, Sahih'lerinde Huyey kızı Safiyye annemizden de şöyle rivâyet etmişlerdir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) itikafa girmişti. Ben de bir gece ziyaret maksadıyla yanına gittim. Onunla bir süre konuşup dışarı çıkmak üzere kalktım. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de beni uğurlamak üzere benimle birlikte kalktı -Huyey kızı Safiyye'nin evi Üsame b. Zeyd mahallesinde idi- O sırada oradan Ensar'dan iki kişi geçiyordu. Bunlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i görünce hızlandılar. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de onlara seslenerek: *"Hey, ağır olun! (Sakın aklınıza bir şey gelmesin!) O kadın, Safiyye binti Huyey'dir"* dedi. Onlar: "Subhanallah, ey Allah'ın Rasûlü! (Hiç öyle bir şey düşünür müyüz!)" diye karşılık verince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Şeytan insanın vücudunda kanın dolaşması gibi dolaşır. Ben şeytanın, sizin kalplerinize bir şey -veya kötü düşünce- atmasından korktum!"* buyurdu.[252] İmam Şâfiî der ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bununla ümmetine, başkalarının günaha düşmesini önlemek için, (açıklama yaparak) ithamdan anında kurtulmayı öğretmek istemiştir. Zîra bunlar Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında kötü bir şey düşünmeyecek kadar Allah'tan korkan ve sakınan kimselerdi.

Sonra âyetteki "mübaşere"den (lafzen sarılmak, cima vs.) kasıt cima ile öpmek ve sarılmak gibi onu tetikleyen şeylerdir. Bir şeyi alıp vermekte ise bir beis yoktur.

[842] Nitekim Buhârî ve Müslim, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivâyet etmişlerdir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana başını uzatırdı ve ben

251 Buhârî, 2026; Müslim, 1172 (hadis: 5); Ahmed b. Hanbel, 6/92; İbn Hibbân, 3665.

252 Buhârî, 3271; Müslim, 3281; Ebû Dâvûd, 2470; Ahmed b. Hanbel, 6/337; İbn Hibbân, 3671.

Scanned with CamScanner

hayızlı halimle saçını tarardım. Eve ancak beşeri ihtiyaçlar için girerdi. Âişe (radıyallâhu anhâ) der ki: Bazen evde bir hasta olurdu da ben onun halini ancak geçerken sorardım.[253]

*"Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır."* Yani, oruç ve ahkamı ile ilgili açıkladıklarımız; farz kılıp sınır ve ölçü belirlediğimiz, mübah ve haram kıldığımız, ifade ettiğimiz hedefler, ruhsat ve azimetler ... evet bunlar bizzat Allah'ın (c.c) koyduğu ve açıkladığı hükümlerdir. *"Sakın bu sınırlara yaklaşmayın."* Yani, bu sınırları geçmeyin ve aşmayın. Dahhâk ve Mukâtil *"Allah'ın sınırları"*ndan kastın itikafta cinsi yakınlaşma olduğunu söylerlerdi. Abdurrahman b. Zeyd ise: Dört hüküm kastedilmiş demiş ve *"Oruç gecesinde kadınlarınızla ilişkiye girmek size helâl kılındı"* âyetini *"sonra orucu akşama kadar tamamlayın"* cümlesine kadar okumuştur. Zeyd b. Eslem devamla şöyle demiştir: Babam ve başka hocalarımız böyle der ve bize *"İşte böylece Allah âyetlerini insanlara açıklar. Umulur ki korunurlar."* buyruğunu okurlardı. Yani, Allah (c.c) burada size orucu, hükümlerini ve detaylarını açıkladığı gibi, diğer hükümleri de kulu ve elçisi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) vasıtasıyla açıklar. *"Umulur ki korunurlar."* Yani, nasıl hidâyete ereceklerini ve itaati nasıl gerçekleştireceklerini bilirler. Nitekim Allah (c.c) başka bir âyette şöyle buyurmuştur: *"Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için kuluna apaçık âyetler indiren O'dur. Şüphesiz Allah, size karşı çok şefkatli, çok merhametlidir."* (Hadîd, 9)

**Rüşvet vs. Yollarla Haksız Kazanç Edinmek:**

وَلَا تَأْكُلُوٓا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَآ إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾

*188. Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin. Kendiniz bile bile, insanların mallarından bir kısmını, haram yollardan yemeniz için o malları hâkimlere vermeyin.*

**Tefsiri:**

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Bu, bir borcu olan ve buna dair elde hiçbir delil bulunmayan, sonra bunu inkâr

253 Buhârî, 2029; Müslim, 297; Ebû Dâvûd, 2468; İbn Mâce, 1776; Ahmed b. Hanbel, 6/81; İbn Hibbân, 3669.

Scanned with CamScanner

tavrına girerek; asıl borçlu olanın kendisi olduğunu bile bile bunda davacı olan, bununla da günah işlemekte ve haram yemekte olduğunu bilen kimse hakkındadır. Mücâhid, Said b. Cübeyr, İkrime, Hasan-ı Basrî, Katâde, Süddî, Mukâtil b. Hayyan ve Abdurrahman b. Zeyd'den de onların (bu âyetin tefsirinde); haksız olduğunu bile bile davacı olma, dedikleri rivâyet olunmuştur.

[843] Nitekim Buhârî ve Müslim'in Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyet ettikleri hadiste Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"İyi bilin ki, ben sadece bir beşerim. Bana davalar geliyor. Bazen içinizden bir kısmınız delilini çok daha güzel bir dille ifâde eder ve ben onun lehine hüküm veririm. Her kimin sözüne dayanarak Müslüman'a ait bir hakkı alıp ona verirsem, o şey ateşten bir parçadır. Onu ister taşısın, ister bıraksın!"*[254]

Böylece bu âyet-i kerime ile hadis-i şerif, hakimin hükmünün vakıadakini değiştirmediğini, dolayısıyla onun haddi zatında haram olan bir şeyi helâle, helâl olan bir şeyi harama dönüştürmediğini göstermektedir. Verilen hükümler sadece zahirde bağlayıcıdır. Vâkıada öyle ise problem yoktur, fakat değilse hâkim sevabını alır, günahı ise hile yoluna başvuran davacıya olur. Bu sebeple Allah (c.c) *"Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin. Kendiniz bile bile, insanların mallarından bir kısmını, haram yollardan yemeniz için o malları hâkimlere vermeyin."* buyurmuştur. "Bile bile"den kasıt; "dava ettiğiniz ve dil döktüğünüz şeyde hiçbir hak sahibi olmadığınızı bildiğiniz halde"dir. Katâde der ki: Ey Âdemoğlu! Bil ki hakimin (kadı) hükmü sana hiçbir haramı helâl hale getirmez, hakkın olmayan hiçbir şeyi hakkın yapmaz. Hakim ancak gördüğüne ve şahitlerin söylediklerine göre hüküm verir. Hakim beşerdir; hükmünde yanılabilir de, isabet edebilir de. Bilin ki, hakkı olmayan bir malda lehine hüküm verilen kimsenin davası orada bitmez. Allah (c.c) kıyâmet gününde onları bir araya toplar ve dünyada haklının aleyhine, haksızın lehine verilen hükümden daha iyi ve sağlam bir şekilde, haksızın aleyhinde, haklının lehine hüküm verir. Ebû Hanîfe der ki: Hakim haddi zatında yalancı kendi zannına göre ise dürüst (adil) olan iki şahidin şehâdetiyle eşlerin birbirinden ayrıldıklarına hükmederse; kadın başka taliplilere ve hatta şahitlere helâl, hakimin boşandığına hükmettiği eski kocasına ise haram olur. Onlar şöyle demişlerdir: Bu kadının lianı (zina ithamında

254 Buhârî, 2680; Müslim, 1713; Tirmizî, 1339; Nesâî, 8/233; İbn Mâce, 2317; Ahmed b. Hanbel, 6/203; İbn Hibbân, 5070.

Scanned with CamScanner

bulunan kocasıyla karşılıklı lânetleşmeleri) gibidir. Zîra bu, kadın gerçekte yalan söylemiş olsa bile, onu kocasından ayırır ve ona haram yapar. Hakim, kadının yalan söylediğini bilseydi ona had cezası verecek ve kocasına haram yapmayacaktı.

**Bir Mesele:**

İmam Kurtubî der ki: Ehl-i Sünnet âlimleri "mal" denebilecek herhangi bir şeyi haksız yere alan kimsenin fasıklar kategorisine gireceğinde icmâ etmişlerdir. Bişr b. Mu'temir, Mutezile'den bir grupla "Kişiye ancak iki yüz dirhemlik veya daha fazla değerinde bir mal yediğinde fasık denilir. Daha azında ona fâsık denmez. Cübbai der ki: Bir dirhem ve fazlasını aldığında fasık denir, bir dirhemden azda denmez.

**Aylar:**

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ ۖ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ ۗ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَٰكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَىٰ ۚ وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾

*189. Sana, hilâl şeklinde yeni doğan ayları sorarlar. De ki: Onlar, insanlar ve özellikle hac için vakit ölçüleridir. Erdemlilik (birr), asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir. Lâkin erdemlilik, korunan kimsenin davranışıdır. Evlere kapılarından girin, Allah'tan korkun, umulur ki kurtuluşa erersiniz.*

**Tefsiri:**

Atiyye el-Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: İnsanlar Allah Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) hilaller hakkında sordular. Bunun üzerine Allah'ın (c.c) *"Sana, hilâl şeklinde yeni doğan ayları sorarlar. De ki: Onlar insanlar ve özellikle hac için vakit ölçüleridir."* âyeti nazil oldu. Yani, hilaller insanların borçlarını ödeme vaktini, kadınların iddet süresini ve hac vakitlerini bilmelerini sağlayan vakit ölçüleridir. Ebû Câfer, Rebî''den, o da Ebû Âliye'den şöyle rivâyet etmiştir: Bize ulaşan habere göre sahabiler: "Ya Rasûlallah! Hilaller neden yaratıldılar?" diye sordular. Bunun üzerine *"Sana, hilâl şeklinde yeni doğan ayları sorarlar. De ki: Onlar insanlar ve özellikle*

Scanned with CamScanner

*hac için vakit ölçüleridir."* âyeti nazil oldu. Allah (c.c) buyuruyor ki: Yüce Allah bu hilalleri Müslümanların oruca başlama, bayram yapma, kadınlarının iddetini sayma ve borçlarını ödemede başvurdukları vakit ölçüleri kılmıştır. Atâ, Dahhâk, Katâde, Süddî ve Rebî' b. Enes'ten de bunun benzeri rivâyet edilmiştir.

[844] Abdurrezzak, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah (c.c) hilalleri insanlar için vakit ölçüleri kıldı. Onun için hilali (Ramazan başında) gördüğünüzde oruç tutun, (Şevval başında) gördüğünüzde de oruca son verin. Eğer bulut, görmenizi engellerse otuz gün sayın."*[255] Bunu Hâkim, Müstedrek'inde İbn Ebî Revvad'ın bu lafızla nakliyle rivâyet etmiş ve şöyle demiştir: Bu sika, abid, gayretli ve soylu biriydi. Dolayısıyla, Buhârî ve Müslim tahric etmemiş olsalar da bu, senedi sahih bir hadistir.

[845] Muhammed b. Câbir, Kays b. Talk'tan, o da babasından şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah (c.c) hilalleri insanlar için vakit göstergeleri kıldı. Onun için hilali gördüğünüzde oruca başlayın, onu tekrar gördüğünüzde oruca son verin. Onu buluttan dolayı göremezseniz ayı otuz güne tamamlayın."*[256] Bu, ayrıca Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den, bir de Hz. Ali (radıyallâhu anh)'ın kendi sözü olarak rivâyet edilmiştir.

Yüce Allah: *"Erdemlilik (birr) asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir. Lâkin erdemlilik, korunan kimsenin davranışıdır. Evlere kapılarından girin."* buyuruyor.

[846] İmam Buhârî, Berâ b. Âzib (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: İnsanlar cahiliyye döneminde ihrama girdikten sonra evlerine arka taraftan girerlerdi. Bu yüzden Allah (c.c) *"Erdemlilik, asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir. Lâkin erdemlilik, korunan kimsenin davranışıdır. Evlere kapılarından girin"* âyetini nazil etti.[257]

255 Abdurrezzak, 7306; Hâkim, 1/423. Hâkim: Buhârî ve Müslim'in şartlarında sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de: Sahihtir, demiştir.

256 Dârekutnî (2/163) rivâyet etmiş ve: Râvilerinden Muhammed b. Câbir kuvvetli değildir, demiştir. Fakat hadis bir önceki hadisle kuvvetlenmektedir.

257 Buhârî, 4512.

Scanned with CamScanner

[847] Bunu Ebû Dâvûd Tayalisî de Berâ b. Âzib (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Yolculuktan döndüğünde evinin kapısından girmemek, Ensar'ın adetiydi. İşte bu âyet-i kerime bundan dolayı nazil oldu.[258]

[848] A'meş, Ebû Süfyân'dan, o da Câbir (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Kureyşliler dindarlık ifade eden "hums" (dinde hamasetli, gayretli)[259] adıyla anılırlardı. Bunlar ihramlı iken evlerine kapıdan girmezlerdi. Aynı şekilde Ensar (Medineliler) ile diğer Araplar da ihramlıyken evlerine kapıdan girmezlerdi. Bir defasında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir bahçede iken bahçenin kapısından dışarı çıktı. Kutbe b. Amir Ensârî de onunla birlikte çıktı. Orada bulunanlar "Ya Rasûlallah! Kutbe b. Amir isyankar bir adamdır. O seninle birlikte çıktı." dediler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Seni buna iten nedir?"* diye sorduğunda Kutbe: Senin böyle yaptığını görünce ben de yaptım, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben dinde titizlik yapıyorum"* deyince Kutbe: Benim dinim de senin dinindir, dedi. Bunun üzerine Allah (c.c) *"Erdemlilik, asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir. Lâkin erdemlilik, korunan kimsenin davranışıdır. Evlere kapılarından girin"* âyetini nazil buyurdu.[260] Bunu İbn Ebî Hâtim rivâyet etmiştir. Atiyye el-Avfî de İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan benzer lafızla rivâyet etmiştir. Mücâhid, Zührî, Katâde, İbrâhim en-Nehaî, Süddî ve Rebî' b. Enes'ten de böyle rivâyet edilmiştir.

Hasan-ı Basrî der ki: Cahiliyye döneminde birisi yolculuğa niyetlenir ve gitmek üzere evinden çıkar, sonra yolculuğu bırakıp yurdunda kalmaya karar verirse, evine kapısından girmeyip arka tarafından tırmanarak girerdi. Bundan dolayı yüce Allah *"Erdemlilik, asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir..."* buyurdu. Muhammed b. Ka'b der ki: Bir Müslüman itikaftayken evine kapısından girmezdi. Bundan dolayı *"Erdemlilik, asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir...."* âyeti nazil oldu. Atâ b. Ebî Rebâh da şöyle

258 Tayâlisî, 717. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartlarında sahihtir.

259 Kureyş, Kinane, Sakif, Ceşm, Huzaa, Beni Amir b. Sa'saa ve Beni Nasr b. Muâviye kabilelerine bu ad verilirdi. Bu isim onlara dinlerinde titizliklerinden dolayı verilmiştir. Hamaset; hassas, heyecanlı ve titiz olmak demektir. Kurtubî, 2/345.

260 Ceyyittir. Hâkim (1/481) sahih olduğunu belirterek tahric etmiş, Zehebî de ona katılmıştır. Hâfız İbn Hacer, Fethu'l-Bârî'de (3/227) şöyle der: Senedi Müslim'in şartlarında sahihtir. Bu, kuvvetli olup şahitleri vardır. Birisi; Taberî (3089) Zührî'den mürsel olarak rivâyet etmiştir. Diğeri ise Taberî'nin başka bir senetle İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan yaptığı hadistir ki, onun senedi zayıftır.

Scanned with CamScanner

anlatır: Medineliler bayram töreninden döndüklerinde evlerine arka tarafından girerler, bunun erdemliğe (birr, takva) daha uygun olacağını düşünürlerdi. Allah (c.c) da *"Lâkin erdemlilik, korunan kimsenin davranışıdır. Evlere kapılarından girin..."* buyurdu.

*"Allah'tan korkun."* Yani; Allah'tan sakınıp size emrettiklerini yapın ve nehyettiklerini bırakın. *"Umulur ki kurtuluşa erersiniz."* Yani, yarın Allah'ın (c.c) huzurunda durduğunuzda size amellerinizin karşılığını tam ve mükemmel şekilde verir de böylece kurtuluşa erenlerden olursunuz.

**Allah Yolunda Cihad:**

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُم مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿١٩١﴾ فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٢﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٩٣﴾

*190. Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın. Aşırı gitmeyin; çünkü Allah aşırıları sevmez.*

*191. Onları yakaladığınız yerde öldürün. Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın. Fitne, adam öldürmekten daha kötüdür. Mescid-i Haram'da, onlar sizinle savaşmadıkça siz de onlarla savaşmayın. Eğer onlar size karşı savaş açarlarsa siz de onları öldürün. Kâfirlerin cezası böyledir.*

*192. Eğer onlar (savaştan) vazgeçerlerse Allah Ğafûr ve Rahîm'dir.*

*193. Fitne tamamen yok edilinceye ve din de yalnız Allah için oluncaya kadar onlarla savaşın. Şâyet vazgeçerlerse zâlimlerden başkasına düşmanlık ve saldırı yoktur.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Ebû Câfer er-Râzî *"Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın..."* âyeti hakkında Ebû Âliye'den şöyle rivâyet etmiştir: Bu, Medine'de savaş hakkında ilk inen âyettir. Bu âyetten sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) sadece kendisiyle savaşanlarla savaşıyor, kendisine bir şey yapmayanlara ise dokunmuyordu. Bu Berae (Tevbe) sûresindeki (müşriklerin her yerde öldürülmelerini emreden) âyet inene kadar devam etti. Abdurrahman b. Zeyd de böyle demiştir, hatta o, bu âyetin, *"Müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün."* (Tevbe, 5) âyetiyle neshedildiğini söylemiştir. Fakat bu tartışılabilir bir iddiadır. Çünkü *"Size karşı savaş açanlara"* ifadesi, tüm gayretleri İslâm ve Müslümanlarla savaşmak olan düşmanlarla savaşa teşvik ve tahrik için söylenmiştir. Şöyle demek isteniyordu: Onlar nasıl sizinle savaşıyorlarsa, siz de onlarla savaşın. Aynen, *"Onlar sizinle topluca savaştıkları gibi siz de müşriklerle topluca savaşın."* (Tevbe, 36) buyruğundaki gibi... Bu yüzden buradaki âyette *"Onları yakaladığınız yerde öldürün. Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın."* buyurulmuştur. Yani, onların tüm gayreti sizinle savaşmak olduğu gibi, sizin tüm gayretiniz de onlarla savaşmak olsun. Tüm çabanız kısas gereği onları sizi çıkardıkları yurtlarından çıkarmak olsun. Nitekim Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'tan, hicretten sonra savaş hakkında inen ilk âyetin *"Zulmedildiklerinden dolayı savaşılanlara, savaşma izni verilmiştir..."* âyeti olduğuna dair bir rivâyet vardır ki, yaygın görüş budur ve hadisler de bu mânâda gelmiştir.

Allah (c.c) *"Aşırı gitmeyin; çünkü Allah aşırıları sevmez."* buyuruyor. Yani, Allah yolunda savaşın ve onda aşırıya gitmeyin. Hasan-ı Basrî'nin söylediği gibi bu yasağın içine; ölüye veya diriye işkence etmek, paylaştırılmamış ganimetten mal aşırmak, görüşleriyle savaşa katkıda bulunmayan ve savaşmayan kadınlar, çocuklar ve ihtiyarlarla ibadethanelerine kapanmış din adamlarını öldürmek, faydasız yere ağaçları kesmek ve hayvanları öldürmek yasakları girer. Nitekim İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Ömer b. Hattab, Ömer b. Abdulaziz, Mukâtil b. Hayyan ve başkalarından da böyle rivâyet edilmiştir.

[849] Bu yüzden Müslim'in Sahih'inde Büreyde'den şöyle rivâyet edilir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyururdu: *"Allah yolunda savaşın, Allah'ı reddeden kâfirlerle harp edin. Savaşın, fakat taksim edilmemiş*

Scanned with CamScanner

*ganimet malından bir şey almayın, hiyanet etmeyin, işkence yapmayın ve bebekleri öldürmeyin."*[261] Bunu Ahmed b. Hanbel de rivâyet etmiştir.

[850] İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet edilmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ordularını göndereceği zaman şöyle derdi: *"Allah'ın adıyla çıkın. Allah'ı reddeden kâfirlerle Allah (c.c) için savaşın. İhanet etmeyin, taksim edilmemiş ganimet malından çalmayın, sağ veya ölü kimsenin uzvunu kesmeyin (müsle), çocukları ve mâbed ahalisini öldürmeyin."*[262] Bunu İmam Ahmed b. Hanbel rivâyet etmiştir. Ebû Dâvûd Enes (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den benzer bir lafızla rivâyet etmiştir.

[851] Buhârî ve Müslim, Sahîh'lerinde, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmişlerdir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in katıldığı bir savaşta ölü bir kadın cesedi bulununca Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadınların ve çocukların öldürülmelerini çirkin bularak nehyetti.[263]

[852] İmam Ahmed b. Hanbel, Huzeyfe (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize 1, 3, 5, 7, 9 ve 11'er tane örnek verdi, sonra bunların sadece birini söyleyip kalanlarını bıraktı. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dedi: *"Güçsüz ve zavallı bir topluluk vardı ve kuvvetli, yaman bir topluluk bunlarla savaştı. Allah (c.c) güçlü olan topluluğu diğerlerine galip getirip yenilgiye uğrattı. Kuvvetsiz olanlar daha sonra düşmanlarına kastederek onları işlerinde kullandılar ve zora koştular. Bunun üzerine Allah bunlara kendisine kavuşacakları güne kadar gazap etti."*[264] Bu, senedi hasen bir hadistir. Mânâsı; bu güçsüz kimseler kuvvetlilere karşı galip konuma geçince onlara saldırdılar ve hak etmedikleri işlerde çalış-

261 Müslim, 1731; Ebû Dâvûd, 2612; Tirmizî, 1408; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 8586; İbn Mâce, 2858; Ahmed b. Hanbel, 5/352; İbn Hibbân, 4739.

262 Ahmed b. Hanbel, 1/300; Beyhakî, 9/90; Ebû Ya'lâ, 2549; Bezzâr, 1677; Taberânî, 11562. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (5/317) şöyle demiştir: Bezzâr'ın râvîleri arasında İbrâhim b. İsmail b. Ebî Habibe vardır. Onu Ahmed b. Hanbel sika bulurken cumhûr zayıf olduğu görüşündedir. Diğer râvîleri ise sahih hadislerin râvîleridir. Hadisin başka bir şahidi vardır, fakat onda "mabed ahalisi" ifadesi yoktur. Bununla birlikte uygulama bu yöndedir.

263 Buhârî, 3014; Müslim, 1744; Ebû Dâvûd, 2668; Tirmizî, 1569; Ahmed b. Hanbel, 2/100; İbn Hibbân, 135.

264 Ahmed b. Hanbel rivâyet etmiştir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (5/332). Eclah el-Kindi bazılarınca zayıf sayılsa da sikadır. Diğer râvîler de sikadırlar.

Scanned with CamScanner

tırdılar. Bu azgınlıkları sebebiyle de Allah (c.c) onlara gazap etti. Bu hususta hadis ve eserler pek çoktur.

Cihadda adam öldürmek ve insan hayatına son vermek olduğundan dolayı Allah (c.c) kâfirlerin içinde bulundukları Allah'ı inkâr, O'na ortak koşma ve yolundan alıkoymaktan daha ağır, çetin, şiddetli ve büyük bir felaket olduğuna dikkat çekerek şöyle buyurdu: *"Fitne, adam öldürmekten daha kötüdür."* Ebû Mâlik der ki: Yani, sizin şu içinde bulunduğunuz hâl savaştan daha büyük bir felakettir. Ebû Âliye, Mücâhid, Said b. Cübeyr, İkrime, Hasan-ı Basrî, Katâde, Dahhâk ve Rebî' b. Enes'ten de aynı şekilde *"Fitne, adam öldürmekten daha kötüdür."* buyruğunu "şirk, savaştan daha beterdir" diye tefsir ettikleri rivâyet olunmuştur.

*"Mescid-i Haram'da, onlar sizinle savaşmadıkça siz de onlarla savaşmayın."*

[853] Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'yi fethettiği gün şöyle buyurdu: *"Allah (c.c) burasını gökleri ve yeri yarattığı zaman haram kıldı. Artık burası, Allah'ın haram kılması sebebiyle kıyâmete kadar haramdır. Benden önce hiç kimsenin burada savaş yapması helâl kılınmadı. Benim için de ancak gündüzün belirli bir anında helâl kılındı. Burası Allah'ın haram kılması sebebiyle kıyâmete kadar haramdır. Mekke'nin dikeni/çalısı sökülmez, yaş otu koparılmaz. Birisi çıkıp Allah Rasûlü'nün savaşmasını kendisine gerekçe göstererek bunun helâl olduğunu söylerse ona, 'Allah (c.c), Rasûlü'ne izin verdi, size ise izin vermedi' deyin."*[265] Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bununla Mekke fethinde Mekkelilerle savaşmasını kastetmektedir. Zîra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'yi güç kullanarak almış ve Hande-me denen Mekke yakınlarındaki bir dağda bazı kimseler öldürülmüştür. Bir görüşe göre Mekke, sulh yoluyla fethedilmiştir.

[854] Zîra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Kapısını kapayıp evine çekilen güvendedir. Mescid-i Haram'a giren güvendedir. Ebû Süfyân'ın evine giren güvendedir"*, demiştir. İmam Kurtubî, Mescid-i Haram'da savaşmaktan nehyeden nassın mensuh olduğunu nakleder. Katâde'ye göre onu nesheden Allah'ın (c.c) *"Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün."* (Tevbe, 5) buyruğudur. Mukâtil b. Hayyan ise: Mescid-i Haram'da

265 126. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

savaşmayı *"Onları (kafirleri) nerede bulursanız öldürün."* (Nisâ, 91) buyruğu neshetti, demiştir.

*"Mescid-i Haram'da, onlar sizinle savaşmadıkça siz de onlarla savaşmayın. Eğer onlar size karşı savaş açarlarsa siz de onları öldürün. Kâfirlerin cezası böyledir."* Allah (c.c) burada şöyle diyor: Müşrikler açmadıkça siz onlara Mescid-i Haram'da savaş açmayın. Onlar savaş açarsa o durumda saldırganın şerrini def etmek maksadıyla onlarla savaşın ve öldürün.

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kureyş kabileleri ile onlarla andlaşmalı Sakif ve Habeşistan kabilelerinin Müslümanlara karşı birleşmesi üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hudeybiye günü ağacın altında Müslümanlarla biat etmişti. Sonra Allah (c.c) onların şerrini Müslümanlardan def etti. Allah (c.c) bu hususta şöyle buyurur: *"O sizi onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra, Mekke'nin içinde onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çekendir."* (Feth, 24) Yine: *"Eğer (Mekke'de) kendilerini henüz tanımadığınız mü'min erkeklerle mü'min kadınları bilmeyerek çiğnemeniz sebebiyle üzüntüye kapılmanız ihtimali olmasaydı (Allah savaşı önlemezdi). Dilediklerine rahmet etmek için Allah böyle yapmıştır. Eğer onlar birbirinden ayrılmış olsalardı elbette onlardan inkâr edenleri elemli bir azaba çarptırırdık."* (Feth, 25) buyurur.

*"Eğer onlar (savaştan) vazgeçerlerse Allah Ğafûr ve Rahîm'dir."* Yani onlar Harem-i Şerif bölgesinde savaşmayı bırakır, İslâm'a ve tevbeye yönelirlerse şüphesiz Allah (c.c) çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir. Harem-i Şerif'te Müslümanları öldürmüş olsalar bile onların günahlarını bağışlar. Çünkü kendisine yönelen ve tevbe eden kişiyi bağışlamada hiçbir günah Allah'a (c.c) büyük gelmez.

*"Fitne tamamen yok edilinceye"*deki fitneden kasıt, şirktir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Ebû Âliye, Mücâhid, Hasan-ı Basrî, Katâde, Rebî', Mukâtil b. Hayyan, Süddî ve Zeyd b. Eslem böyle demişlerdir.

*"Ve din de yalnız Allah için oluncaya kadar onlarla savaşın."* Yani Allah'ın dini diğer tüm dinler üzerinde yegâne galip ve yüce din oluncaya kadar...

[855] Nitekim Buhârî ve Müslim'in, Sahih'lerinde, Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiklerine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yiğitlik için savaşan, toprak ve kabile müdafaası için savaşan ve gös-

Scanned with CamScanner

teriş için savaşan kimselerden hangisinin Allah yolunda savaşçı olduğu sorulduğunda: *"Her kim Allah'ın sözü en yüce olsun diye savaşırsa o kimse Allah yolunda savaşıyor demektir."*[266] buyurmuştur.

[856] Yine Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde geçen bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ben, insanlar "Lâ ilâhe illallâh" diyene dek onlarla savaşmakla emrolundum. Bunu söylerlerse, başka haklı bir sebep olmadıkça, kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Onların (gizli hallerinin) hesabı ise Allah'a kalmıştır."*[267]

*"Şâyet vazgeçerlerse zâlimlerden başkasına düşmanlık ve saldırı yoktur."* Yani, eğer içinde bulundukları şirki ve mü'minlerle savaşı bırakırlarsa onlara dokunmayın. Bundan sonra kim onlarla savaşmaya devam ederse o zalimdir. Düşmanlık ve saldırı ancak zalimlere yapılır. Mücâhid'in âyeti, "sadece savaşanlarla savaşılır" şeklindeki tefsirinin mânâsı da budur. Veya mânâ şöyledir: Eğer onlar vazgeçerse zulümden -yani şirkten- kurtulmuş olurlar. Böylece bundan sonra onlara karşı düşmanlık da yapılmaz. Buradaki "udvan: düşmanlık"tan kasıt cezalandırmak ve savaşmaktır. Şu âyetlerdeki de benzer ifadelerdir: *"Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın."* (Bakara, 194) *"Bir kötülüğün cezası, ona denk bir kötülüktür. Kim bağışlar ve barışı sağlarsa, onun mükâfatı Allah'a aittir. Doğrusu O, zalimleri sevmez."* (Şûrâ, 40) *"Eğer ceza verecekseniz, size yapılan işkencenin misliyle ceza verin."* (Nahl, 126) Bu yüzden İkrime ile Katâde: Zalim, "Lâ ilâhe illallâh" demeyi reddeden kişidir, demişlerdir.

[857] İmam Buhârî, *"Fitne tamamen yok edilinceye ve din de yalnız Allah için oluncaya kadar onlarla savaşın"* âyetinde şu rivâyeti zikretmiştir: Nâfi', İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletti: Abdullah b. Zübeyr'in neden olduğu fitnenin başgösterdiği sırada İbn Ömer'e iki adam gelip, "İnsanlar (ihtilaflar içinde) kayboldular. Sen İbn Ömer'sin, Hz. Peygamber'in sahâbîsisin. Neden yaşananlara sessiz kalıyorsun?" dediler. İbn Ömer (radıyallâhu anh) "Beni bundan Allah Teâlâ'nın kardeşimin kanını (dökmeyi) haram kılması alıkoyuyor," diye cevap verdi. Bu defa adamlar, "Peki Allah Teâlâ, *"Fitne tamamen yok edilinceye kadar onlarla savaşın!"* buyurmuyor mu?" diyerek itiraz ettiler.

266 Buhârî, 123; Müslim, 1904; Ebû Dâvûd, 2517; Tirmizî, 1646; Nesâî, 6/23; İbn Mâce, 2783; Ahmed b. Hanbel, 4/392; İbn Hibbân, 4636.

267 Sahihtir. Bu sûrenin 10. âyetinin tefsirinde geçmiştir.

Scanned with CamScanner

Bunun üzerine Abdullah: Savaşa başladığımızda ortada hiçbir fitne yoktu ve din yalnızca Allah'ın idi. Siz ise fitne çıkması ve dinin Allah'tan başkasına ait olması için savaşmak istiyorsunuz, dedi.

Başka bir rivâyette şu ziyade yer almaktadır: Bazı adamlar gelip İbn Ömer'e "Ey Abdurrahman'ın babası! Allah'ın cihada teşvik ettiğini bildiğin halde, Allah yolunda cihadı terk edip bir yıl hac, bir yıl umre etmenin nedeni nedir?' diye sordular. O da şöyle cevap verdi: Yeğenim! İslâm şu beş esas üzerine kurulmuştur: Allah'a ve Rasûlü'ne iman etmek, beş vakit namaz kılmak, Ramazan orucunu tutmak, zekât vermek ve haccetmek. Bu defa adam şöyle dedi: "Ey Abdurrahman'ın babası! Allah Teâlâ'nın Kur'ân'da, *"Eğer mü'minlerden iki grup birbiriyle vuruşursa aralarını düzeltin. Şâyet biri ötekine saldırırsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın!"* (Hucurât, 9) *ve "Fitne tamamen ortadan kalkıncaya kadar, onlarla savaşın!"* buyurduğunu işitmedin mi? dediler. İbn Ömer de şöyle cevap verdi: Biz bu âyetlerin gereğini Allah Rasûlü'nün zamanında yerine getirdik. O vakitler Müslümanların sayısı azdı. Mü'min biri, dininden dolayı fitneye mâruz kalırdı. Onu ya öldürürler, ya da ona işkence ederlerdi. Ne zaman ki İslâm dini yayıldı, o zaman fitneden eser kalmadı." Onlar "Ali ile Osman hakkında ne dersin?" dediler. İbn Ömer (radıyallâhu anh): Osman'ı Allah affettiği halde siz affetmek istemediniz. Ali (radıyallâhu anh) ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in amcası oğlu ve damadıdır." dedi. Eliyle işaret ederek "Şu gördüğünüz de onun evidir" diye ekledi.[268]

**Haram Aylar:**

اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنِ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩٤﴾

*194. Haram ay haram aya karşılıktır. Hürmetler (dokunulmazlıklar) karşılıklıdır. Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah müttakîlerle beraberdir.*

268 Buhârî, 4513, 4514, 4515.

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

İkrime; İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Dahhâk, Süddî, Katâde, Miksam, Rebî' b. Enes, Atâ ve başkalarından şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) hicretin 6. yılında umre yapmak üzere yola çıktığında müşrikler O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) beraberindeki Müslümanlarla birlikte Mekke'ye girmesini ve Beytullah'a varmasını engellediler. Bu, haram aylardan biri olan Zilhicce ayında oldu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelecek yıl Kâbe'ye girmesine izin verilmesi hususunda müşriklerle andlaşma yaptı. Ertesi yıl kendisi, beraberindeki Müslümanlarla birlikte Mekke'ye girdi ve böylece Allah (c.c) ona kısas imkânı verdi. İşte Allah'ın *"Haram ay haram aya karşılıktır. Hürmetler (dokunulmazlıklar) karşılıklıdır..."* âyeti bu hususta nazil oldu.

[858] İmam Ahmed b. Hanbel, Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisiyle savaşılmadıkça haram ayda hiç savaşmazdı. Savaş hazırlığı yaparken bu aylar gelip çatarsa, ay çıkana kadar beklerdi.[269] Hadisin senedi sahihtir. Bu yüzden Hudeybiye'de konaklamışken müşriklere elçi olarak gönderdiği Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ın öldürüldüğüne dair bir haber ulaşınca Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir ağacın altında sayıları bin dört yüz olan sahabilerinden biat aldı. Ancak Osman (radıyallâhu anh)'ın öldürülmediğini duyunca bundan vazgeçerek barış ve sulha yöneldi ve daha sonra olanlar (andlaşma vs.) oldu. Yine Huneyn günündeki Hevazin kabilesiyle savaşı bittikten sonra geri çekildiğinde düşmanların Taif'te karargah kurduklarını öğrenince doğruca Taif'e giderek orayı kuşattı. Zilkade ayı girdiğinde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) orayı mancınıklarla kuşatmış durumdaydı. Buhârî ve Müslim'de Enes (radıyallâhu anh)'tan yapılan rivâyette ifade edildiği üzere bu tam kırk güne tamamlandı. Ashabı arasında ölenlerin sayısının arttığını görünce orası fethedilmeden kuşatmayı bıraktı. Mekke'ye yöneldi ve Huneyn ganimetlerini paylaştırdığı Ci'rane denen yerde umre için ihrama girdi. Tarih hicretin sekizinci yılının Zilhicce ayı idi. Allah'ın selâmları ve salatları üzerine olsun.

*"Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın."* buyruğu müşriklere karşı bile adaletli olmayı emrediyor. Nitekim Allah (c.c) diğer

269 Ahmed b. Hanbel, 4/334, 345. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (6/66): Râvileri sahih hadis râvîleridir, demiştir. Hadis Müslim'in şartlarındadır.

Scanned with CamScanner

âyetlerde de: *"Eğer cezalandırırsanız, sizin cezalandırıldığınız gibi siz de cezalandırın."* (Nahl, 126) *"Bir kötülüğün cezası dengi bir kötülüktür."* (Şûrâ, 40) buyurmuştur.

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: *"Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın."* buyruğu Müslümanların hiçbir gücünün bulunmadığı ve cihadın başlamadığı bir dönemde, Mekke'de nazil oldu. Sonra bu âyet Medine'deki savaş âyeti ile neshedildi. İmam Taberî bu görüşü reddederek: Bilakis bu âyet kaza umresinden sonra, Medine'de indi, demiş ve bunu Mücâhid'e nisbet etmiştir. (Mealde "saldırma" diye geçen ve asıl mânâsı "hakka tecavüz" olan) i'tidâ kelimesi burada (Müslümanlar hakkında) "kısas yoluyla misliyle karşılık verme" mânâsında kullanılmış olup bunda "mukabele" (aynısıyla karşılık verme) sanatı vardır. Amr b. Gülsüm'ün dediği gibi:

ألا لا يجهلن أحد علينا فنجهل فوق جهل الجاهلينا

*Sakın kimseler bize karşı cahillik yapmasın.*
*Sonra, cahillerin cahilliğinden öte bir cahillik yaparız.*

İbn Düreyd de şöyle der:

لي استواء إن موالى استوى لي التواء إن معادي التوى

*Dostum düzgün olduğunda ben düzgünümdür.*
*Düşmanım eğrilip kıvrıldığında ben de eğrilip kıvrılırım.*

Bir şair de şöyle der:

ولي فرس للحلم بالحلم ملجم ولي فرس للجهل بالجهل مسرج

ومن رام تقويمي فإني مقوم ومن رام تعويجي فإني معوج

*Bir atım var, sabra sabırla dizginlenmiş.*
*Bir atım var benim, cahilliğe karşı cahillikle eğerli.*
*Kim beni düzgün istiyorsa, tamam, ben düzgünüm.*
*Kim beni eğri istiyorsa, pekala, eğriyim.*

Scanned with CamScanner

*"Allah'tan korkun ve bilin ki Allah müttakilerle beraberdir."* buyruğu da Allah'a itaati ve O'ndan sakınmayı emretmekte, yüce Allah'ın hem dünyada hem âhirette yardım ve desteğiyle sakınanların yanında olduğunu haber vermektedir.

**Allah Yolunda İnfak:**

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ ۛ وَأَحْسِنُوا ۛ إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾

*195. Allah yolunda infak edin. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye/helaka atmayın. İyilik yapın. Çünkü Allah iyilik yapanları sever.*

**Tefsiri:**

İmam Buhârî, Huzeyfe'den (radıyallâhu anh): Bu âyet nafaka hakkında indi, dediğini nakletmiştir. Bunu İbn Ebî Hâtim de başka bir senetle rivâyet etmiş ve şöyle demiştir: İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Mücâhid, İkrime, Said b. Cübeyr, Atâ, Dahhâk, Hasan-ı Basrî, Katâde, Süddî ve Mukâtil b. Hayyan'dan da benzer sözler rivâyet edilmiştir.

[859] Leys b. Sa'd, Yezîd b. Ebû Habib'den, Eslem b. İmran'ın şöyle dediğini nakleder: Biz İstanbul'da (orayı fethetmek için kuşatmış halde) iken Muhacir'lerden biri düşman safına dalarak yarıp geçti. Yanımızda Ebû Eyyûb el-Ensârî de vardı. Bazıları: Adam kendisini tehlikeye (helaka) attı, dediler. Bunu işiten Ebû Eyyûb (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Biz bu âyeti daha iyi biliyoruz. Âyet bizim hakkımızda nazil oldu. Biz Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte arkadaşlık yapmış, önemli savaşlarda O'nunla birlikte bulunmuş ve O'na yardım etmiştik. İslâm yayılıp güçlenince biz Ensar bir araya gelerek aramızda konuşmaya başladık. Dedik ki: Allah (c.c) bize, Peygamber'ine (sallallâhu aleyhi ve sellem) arkadaş olmayı ve yardım etmeyi lutfetti. Sonunda İslâm yayıldı ve Müslümanlar çoğaldı. Biz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ailemize, mallarımıza ve evlatlarımıza tercih ederdik. Şimdi ise savaşlar sona erdi. Biz artık ailemizin ve evlatlarımızın yanına çekilip onlarla kalalım. Bunun üzerine bizim hakkımızda *"Allah yolunda infak edin. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye/helaka atmayın."* âyeti nazil oldu. Böylece âyette kastedilen tehlike, çoluk çocuk ve mal mülk başında durup cihadı bı-

Scanned with CamScanner

rakmak oluyordu.[270] Bunu Ebû Dâvûd, Tirmizî, Abd b. Humeyd Tefsir'inde, Taberî, İbn Merdûyeh, Hâfız Ebû Ya'lâ Müsned'inde, İbn Hibbân Sahih'inde ve Hâkim Müstedrek'inde; hepsi de Yezîd b. Ebî Habib'in rivâyetiyle tahric etmişlerdir. Tirmizî: Hasen, sahih, garib hadistir, Hâkim de: Buhârî ve Müslim tahric etmemiş olsalar da bu, onların şartlarını taşıyan bir hadistir, demiştir.

[860] Ebû Dâvûd'un rivâyetindeki ifade ise şöyledir: Eslem b. Ebî İmran'dan: Biz İstanbul'da idik. Mısırlıların başında Ukbe b. Amir, Şamlıların başında ise bir adam -Fudale b. Ubeyd'i kastediyor- vardı. Şehirden, Rumlardan büyük bir saf çıktı. Biz de karşılarında saf tuttuk. Birden Müslümanlardan birisi Rumlara saldırarak aralarına daldı, sonra geri çekilip yanımıza geldi. İnsanlar onun hakkında: "Subhânallâh, kendisini tehlikeye attı" dediler. Bunun üzerine Ebû Eyyûb (radıyallâhu anh): "Ey insanlar! Gerçekten siz bu âyeti kastedilmeyen mânâya yorumluyorsunuz. Bu âyet biz Ensar hakkında nazil oldu. Allah (c.c) dinini aziz kılıp, yardımcıları çoğalınca biz aramızda "Biz malımıza mülkümüze eğilsek de işlerimizi düzene soksak" dedik. Bunun üzerine Allah (c.c) bu âyeti nazil etti.[271] Ebû Bekir Ayyaş, Ebû İshâk es-Sebiî der ki: Bir adam Berâ b. Âzib'e "Ben kendimi düşmanın üzerine atsam ve beni öldürseler, kendimi tehlikeye atmış olur muyum?" diye sordu. Bera: Hayır, Allah (c.c), elçisine *"Allah yolunda savaş. Sen ancak kendinden sorumlusun."* (Nisâ, 84) buyurdu. Bu (tehlike âyeti) sadece infak hakkındadır, dedi. Bunu İbn Merdûyeh rivâyet etmiş, Hâkim Müstedrek'inde İsrâil'in Ebû İshâk'tan bu şekildeki nakliyle rivâyet etmiştir ve "Buhârî ve Müslim tahric etmemiş olsalar da onların şartlarında sahihtir." demiştir.

Sevrî ve Kays'ın, Ebû İshâk'tan rivâyetinde Allah'ın (c.c) *"Sen sadece kendinden sorumlusun"* buyruğundan sonra şu ziyade vardır: Asıl tehlike, adamın bir günah işleyerek kendisini tehlikeye atması ve tevbe etmemesidir. İbn Ebî Hâtim, Abduyeğus'tan şöyle rivâyet etmiştir: Biz Şam'ı muhasara etmiştik. Ezd kabilesinden bir adam tek başına hızla düşmana saldırdı. Müs-

270 Ebû Dâvûd, 2512; Tirmizî, 2972, Taberî, 3186; Hâkim, 2/275; İbn Hibbân, 4711. Zehebî Hakim'in "hadisin Buhârî ve Müslim'in şartlarında olduğunu" söylemiştir, fakat râvîlerden Eslem b. Yezîd sünen râvîlerindendir. Her hâlükarda sikadır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

271 Bu, kelimesi kelimesine Sünen-i Ebî Dâvûd'da veya başka hadis kitaplarında geçen bir lafız değildir. Muhaddisler birbirine yakın lafızlarla rivâyet etmişlerdir ve buradakine en uzağı Ebû Dâvûd'un rivâyetidir.

Scanned with CamScanner

lümanlar onun bu hareketini ayıplayarak durumunu Amr b. el-Âs (radıyallâhu anh)'a ilettiler. Amr ona haber gönderdiyse de kabul etmedi. Amr: Allah (c.c) *"Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın."* buyuruyor, dedi.

Atâ b. Saib, Said b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, *"Allah yolunda infak edin. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın."* buyruğu hakkında onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Bu infak hakkındadır, tehlike Allah yolunda infaktan elini çekmendir. Kendini bu şekilde tehlikeye sokma." Hammad b. Seleme, Ebû Cübeyre'den şöyle nakleder: Ensar, mallarından tasadduk eder ve infakta bulunurlardı. Bir yıl kıtlık olması üzerine Allah yolunda infakı bıraktılar. Bunun üzerine *"Allah yolunda infak edin. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın."* âyeti nazil oldu. Hasan-ı Basrî: *"Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın."* âyetinde sözü edilen tehlike cimriliktir, demiştir.

Semmak b. Harb'in, Numan b. Beşir'den rivâyetine göre o şöyle demiştir: *"Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın."* âyeti kişinin günah işleyip "Allah (c.c) beni bağışlamaz" demesidir. Onun için Allah (c.c) *"Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Her türlü hareketinizde dürüst davranın. Çünkü Allah dürüstleri sever."* buyurmuştur. Bunu İbn Merdûyeh rivâyet etmiştir. İbn Ebî Hâtim der ki: Ubeyde es-Selmani, Hasan-ı Basrî, İbn Sirin ve Ebû Kılâbe'den de benzeri rivâyet edilmiştir. Yani, Numan b. Beşir'den nakledildiği gibi; "tehlike, kişinin günah işlemesi ve bağışlanmayacağına inanması, böylece kendisini tehlikeye atmasıdır. Yani, bol bol günah işleyerek kendisini helâk etmesidir."

Hem İbn Ebî Hâtim, hem de Taberî, el-Kurazî'den şöyle rivâyet etmişlerdir: Muhammed b. Ka'b, Allah'ın (c.c) *"Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın."* buyruğu hakkında şöyle derdi: Allah yolunda cihada çıkan bazı kimseler yanlarına herkesten fazla erzak alır ve durumu kötü olduğu halde arkadaşına yardım etme arzusuyla erzakından başkalarına verirlerdi, böylece elinde bir şey kalmazdı. Bu yüzden Allah (c.c) *"Allah yolunda infak edin. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın."* âyetini indirdi. İbn Vehb de böyle demiştir. Abdullah b. Ayyaş, Zeyd b. Eslem'den *"Allah yolunda infak edin. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın."* âyeti hakkında şöyle rivâyet eder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gönderdiği seriyyelerde bulunan bazı kimseler yola yanlarına hiçbir erzak almadan çıkarlardı. Bazen

Scanned with CamScanner

yolları kesilir, bazen ellerinde hiçbir şey olmayan muhtaç kimseler durumuna düşerlerdi. Bunun üzerine Allah (c.c) onlara, Allah'ın (c.c) kendilerine lutfettiği rızıklardan yanlarına almalarını ve kendi elleriyle kendilerini tehlikeye atmamalarını emretti. Tehlike (التَّهْلُكَة); insanların açlık, susuzluk veya çok yürümeden dolayı bedenlerinin helâk ve mahvolmasıdır.

Allah (c.c) daha sonra elinde ihtiyacından fazlası bulunan kimselere *"İyilik yapın. Çünkü Allah iyilik yapanları sever"* diye emrediyor. Âyet-i kerime çeşitli ibadetleri ve türlü taatleri, özellikle de düşmanlarla savaş için infak etmeyi, Müslümanların düşmanlarına karşı güçlenmesini sağlayacak şeylerde Allah (c.c) rızası için infakta bulunmayı emretmekte; bunu tamamen terk etmenin ve alışkanlık haline getirmenin o kimse için bir helâk ve yıkım olacağını haber vermektedir. Allah (c.c) ardından en yüksek taat olan iyilikte bulunmayı emrederek *"İyilik yapın. Çünkü Allah iyilik yapanları sever."* buyurmuştur.

**Hac ve Umre:**

وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ ۚ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ۚ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ ۚ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ ۚ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ۚ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ ۗ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ۗ ذَٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾

*196. Haccı ve umreyi Allah için tam yapın. Eğer alıkonursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin. Kurban, yerine varıncaya kadar, başlarınızı tıraş etmeyin. Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere bir fidye vermesi gerekir. Emin olduğunuz vakit kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurban kesmesi*

Scanned with CamScanner

*gerekir. Kurban kesemeyen kimse hac günlerinde üç, memleketine döndüğü zaman yedi olmak üzere oruç tutar ki, hepsi tam on gündür. Bu söylenenler, ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar içindir. Allah'tan korkun. Biliniz ki Allah'ın cezalandırması çok şiddetlidir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah orucun ahkamını zikrettikten, ardından cihaddan bahsettikten sonra şimdi de haccın menasikini (ibadetlerini) açıklamaya başlıyor. Allah (c.c) burada hac ve umreyi tamamlamayı emrediyor. Cümlenin akışından kastın "hac ve umreye başladıktan sonra bu iki ibadetin amellerini eksiksiz yapmak" mânâsı olduğu anlaşılıyor. Bu yüzden daha sonra *"Eğer alıkonursanız"* buyurmuştur. Yani, Kâbe'ye ulaşmanız engellenir, hac ve umreyi tamamlamanıza mani olunursa... O yüzden âlimler hac ve umre'ye başlamanın, bunları tamamlamayı zorunlu hale getirdiği hususunda hemfikirdirler. Bu, âlimlerin umrenin vacip veya müstehap olduğunu söyleyen iki kesimine göre de böyledir. Allah'a hamd-u senalar olsun, bu iki görüşü delilleriyle birlikte Ahkam kitabımızda zikrettik.

Abdullah b. Seleme, Ali (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Haccı ve umreyi Allah için tam yapın." âyetinin mânâsı, "İhrama ailenin bulunduğu evden çıkarken gir"dir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Said b. Cübeyr ve Tâvûs da böyle demişlerdir. Süfyân-ı Sevrî'den, bu âyet hakkında şöyle dediği nakledilmiştir: Hac ve umreyi tam yapmak, ailenden ayrılırken hac ve umreye niyet ederek ihrama girmen, hac mikatlarına vardıktan sonra da tehlil getirmendir. Evinden ticaret veya başka bir maksatla çıktıktan sonra Mekke yakınlarında iken "bir de haccedeyim" veya "bir umre yapayım" demen değildir. Bununla hac ve umre olur. Fakat tam hac ve umre, evden başka değil, sadece bunlar için çıkmanla olur.

Mekhûl: Tam hac ve umre, hac ve umre ibadetlerinin mikat yerinden itibaren yapılmasıdır, demiştir.

Abdurrezzak, Zührî'den şöyle nakleder: Bize Ömer (radıyallâhu anh)'tan ulaştığına göre o *"Haccı ve umreyi Allah için tam yapın."* âyeti hakkında şöyle demiş: Bunların tam olmasını sağlayan şeylerden biri, bunların her biri için diğerinden ayrı olarak ihrama girmen, bir diğeri umreyi hac ayları dışında

Scanned with CamScanner

yapmandır. Zîra Allah *"Hac (vakti) belli aylardır"* buyurmuştur. Hüşeym, İbn Avn'dan şöyle nakleder: Kâsım b. Muhammed'i şöyle derken duydum: "Hac aylarında yapılan umre tam umre değildir." Ona "Peki Muharrem ayındaki umre nasıldır?" diye sordular. "Onun tam umre olduğu kanaatindeydiler." dedi. Katâde b. Diame'den de böyle rivâyet edilmiştir. Bu görüş (ancak hac ayları dışında yapılan umrenin tam umre olduğu) pek isabetli olmayan, tartışmaya açık bir görüştür;

[861] Çünkü sabit olduğu üzere Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) dört defa umre yapmıştır ve bunların hepsi de Zilkade ayında olmuştur. Bunlar; hicretin 6. yılının Zilkade ayında Hudeybiye umresi, diğeri yedinci yılının Zilkade ayındaki kaza umresi, hicretin 8. yılındaki Cirrane'den ihrama girdiği umre, sonuncusu da hicretin 10. yılında ihrama hac ile birlikte girdiği umresi.[272] Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hicretinden sonra bunlardan başka hiçbir umre yapmamıştır.

[862] Fakat o kadın (Ümmü Hani') hakkında: *"Ramazan ayındaki bir um-re benimle birlikte yapılmış bir hacca denktir"*[273] buyurmuştur. Sebebi ise, Buhârî'deki hadiste uzunca anlatıldığı gibi; bu kadın Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile haccetmeye niyet etmişken hayzından dolayı bundan mahrum kalmıştı. Said b. Cübeyr, Ramazan'daki bir umrenin Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile yapılan bir hacca bedel oluşunun sadece bu kadına mahsus bir şey olduğunu söylemiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Süddî, *"Haccı ve umreyi Allah için tam yapın."* âyetini; yani, hac ve umreyi yapın diye tefsir etmiştir. Ali b. Ebî Talha bu âyetle ilgili olarak İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Bir kimsenin hac veya umre için ihrama girdiğinde, onları tamamlamadan ihramdan çıkması helâl olmaz. Hacc, bayram günü Akabe cemresini taşlaması, Kâbe'yi tavaf edip Safa ile Merve arasındaki sa'y'ı yapmasıyla tamam olur. Bunları yaptığında ihramdan çıkabilir. Zürare, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Hac, Arafat; Umre ise tavaftır. Aynı şekilde A'meş de İbrâhim en-Nehaî ka-

272 Ebû Dâvûd 1993; Tirmizî, 816; Müslim, 3003; İbn Hibbân, 3946; Beyhakî, 5/12. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettikleri bu hadis sahihtir. Hadisin birçok şahidi bulunmaktadır. Bk. Sünen-i İbn Mâce, 2996, 2997; Sahih-i Müslim 1253.

273 Buhârî, 1782; Müslim, 1256; Nesâî, 4/130; Ahmed b. Hanbel, 1/229; İbn Hibbân, 3700. Bunu İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

nalıyla Alkame'den bu âyet hakkında şöyle rivâyet etmiştir: Bu, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın kıraatında "وأقيموا الحج والعمرة إلى البيت: Haccı ve umreyi" Kâbe'ye kadar yerine getirin" şeklinde olup mânâsı, "Umrede Kâbe'den öteye geçmeyin"dir. İbrâhim en-Nehaî der ki: Bunu Said b. Cübeyr'e söyledim, "İbn Abbâs (radıyallâhu anh) da böyle demişti" dedi. Süfyân, A'meş kanalıyla İbrâhim'den, o da Alkame'den şöyle nakletmiştir: Hac ve umreyi Beytullah'a kadar yerine getirin. Süfyân-ı Sevrî'den de böyle rivâyet edilmiştir. Mansur'un İbrâhim'den naklettiğine göre o da âyeti "وأقيموا الحج والعمرة إلى البيت" şeklinde okumuştur. Şa'bî ise "وأتموا الحج والعمرة لله" şeklinde, umre'yi merfû (ötreli) okumuş ve (bunun üzerine "Umre Allah içindir" mânâsına dönüşen cümleyi) "umre vacip değildir" diye tefsir etmiştir. Şa'bî'den bunun zıttı da rivâyet edilmiştir.

Enes (radıyallâhu anh) ve bir grup sahabiden birçok tarikle gelen hadislerde Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hac ile umreye birlikte ihrama girdiği rivâyet olunmuştur:

[863] Sahih rivâyetle gelen bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabına *"Yanında kurbanı olan hac ve umre için ihrama girsin"*[274] buyurmuştur.

[864] Yine sahih bir hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Umre kıyâmet gününe kadar hacca girdi."*[275] buyurmuştur.

[865] İmam Muhammed b. Ebî Hatîm, bu âyetin nüzul sebebi hakkında garip bir rivâyet zikreder. Safvân b. Ümeyye'den yaptığı rivâyet şöyledir: Zaferan kokusuna âdeta batmış birisi, üzerinde bir cübbeyle gelerek, "Ya Rasûlallah! Bana umremde ne emredersin?" dedi. Bir süre sonra *"Haccı ve umreyi Allah için tam yapın."* âyeti indi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"O umreyi soran kim idi?"* dedi.. Adam: O benim, deyince Hz. Peygamber

274 Bu, Buhârî (1556) ile Müslim'in (1211) Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyet ettikleri bir hadisten bir parçadır.

275 Bunu Ahmed b. Hanbel (4/175) Sûraka'dan rivâyet etmiş olup senedi sahihtir. Hadis Müslim (1218) ile Müsned-i Ahmed'de Câbir (radıyallâhu anh)'tan uzun bir hadis olarak geçmektedir ki oradaki ifade şöyledir: "... Süraka b. Mâlik kalkarak: Ya Rasûlallah! Bu (umremiz) sadece bu yılımızda mıdır, yoksa ebediyyen böyle midir? diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) parmaklarını birbirine geçirerek iki defa "Umre hacca girmiştir. Hayır, bilakis ebediyyen böyledir." buyurdu.

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Üzerindeki elbiseyi at. Sonra guslet ve yapabildiğin şekilde burnuna su çek ve temizle. Sonra da haccda yaptıklarının aynısını umrende yap"* buyurdu.[276] Bu garip bir hadis, ilginç bir metindir.

[866] Buhârî ve Müslim'in, Ya'la b. Ümeyye'den yaptıkları Ciarrane'de soru soran adam olayı şöyledir: Ciarrane'de bir adam Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "Ya Rasûlallah! Üzerindeki cübbe ve güzel kokuyla ihrama giren adam hakkında ne dersin?" dedi. Allah Rasûlü bir süre sustu, sonra kendisine vahiy geldi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) başını kaldırdı ve *"Soru soran nerede?"* buyurdu. Adam: "İşte ben o kimseyim" dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Cübbeyi çıkar, üzerindeki kokuyu yıka. Sonra haccında yaptıklarının aynısını umrende yap"* buyurdu.[277] Fakat bu rivâyette gusül, istinşak ve nazil olan âyetin bu olduğu geçmemektedir. Hem de bu Safvân b. Ümeyye'den değil, Ya'la b. Ümeyye'den rivâyet edilmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

*"Eğer alıkonursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin."* Âlimler bu âyetin hicri 6. yılda, yani Hudeybiye senesinde müşrikler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Kâbe'ye gitmesine engel olduklarında indiğini söylemişlerdir. Allah (c.c) Fetih sûresinin tamamını orada nazil etmiştir. Onlara ruhsat olarak, beraberlerinde bulunan hayvanları -ki yetmiş adet büyükbaş hayvandı- kurban etmelerine, başlarını traş edip ihramdan çıkmalarına izin vermiştir. Bu sûre inince Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara saçlarını tıraş ederek ihramdan çıkmalarını emretti. Fakat sahabiler neshedilmesini ümit ederek yapmadılar. Nihâyet Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) çıkıp saçını tıraş edince insanlar da aynısını yaptılar. Onlardan saçlarını tam tıraş etmeyip kısaltanlar oldu. Bunun üzerine,

[867] Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah saçlarını tam tıraş edenlere merhamet etsin."* buyurdu. Bazıları: "Kısaltanlara da dua et ya Rasûlallah" dediler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) nihâyet üçüncü

276 Râvilerden Gassan el-Herevi'nin meçhul olması nedeniyle senedi zayıftır. Ancak İbn Süleyman, bu kimseyi, İbn Hibbân'ın, "meçhulleri sika sayma" kuralına binaen sika kabul etmiştir. Hâfız İbn Kesir'in işaret ettiği gibi, metin, zayıf olduğunu gösteren garip lafızlar içermektedir.

277 Buhârî, 1879; Müslim, 1180; Ebû Dâvûd, 1819; Tirmizî, 836; Nesâî, 5/130, 131; Ahmed b. Hanbel, 4/224; İbn Hibbân, 3779.

Scanned with CamScanner

defada, *"Allah'ım! Kısaltanlara da merhamet et"* buyurdu.[278] Sahabilerden her yedi kişi bir araya gelerek ortaklaşa bir büyükbaş hayvan kestiler. Müslümanların sayısı 1400 idi. Hudeybiye'de konakladıkları yer de Harem-i Şerif bölgesinin dışındaydı. Konakladıkları yerin Harem-i Şerif'in hemen ucunda/kenarında olduğu da söylenir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Bu yüzden âlimler ihsar (hac veya umrenin rükünlerini ifadan engellenme) hükmünün sadece düşmanla mı sınırlı olup hastalık ve benzeri durumları kapsayıp kapsamadığı hususunda ikiye ayrılmışlardır. İbn Ebî Hâtim; Amr b. Dinar'ın, Tâvûs'un ve İbn Ebî Necîh'in İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, "Sadece düşman engellemesi ihsardır" dediğini rivâyet etmişlerdir. İmam Şâfiî de Müsned'inde İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: Sadece düşman engellemesi ihsardır. Hastalanır, bir acısı-sızısı olur veya kaybolursa ona hiçbir şey gerekmez. Allah (c.c) *"Emniyette olduğunuz vakit"* buyurmuştur, emniyet ise ihsar değildir. İbn Ömer (radıyallâhu anh), Tâvûs, Zührî ve Zeyd b. Eslem'den de benzer sözler rivâyet edilmiştir.

İkinci görüşe göre ihsar düşman, hastalık, kaybolma -yani yolunu kaybetme- ve benzeri durumları da kapsayan daha geniş bir durumdur.

[868] Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel, Haccac b. Amr el-Ensârî (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Kimin ayağı kırılır veya aksarsa ihramdan çıkar ve ertesi yıl hac yapması gerekir."* Bunu Haccac'dan rivâyet eden İkrime der ki: Bunu İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'a sordum, "(Haccac) doğru rivâyet etmiş" dediler.[279] Bunu dört Sünen sahibi de Yahyâ b. Ebî Kesir'in rivâyetiyle zikretmişlerdir. Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin rivâyetindeki ifade, "kimin ayağı aksar veya kırılır veyahut hastalanırsa" şeklindedir. Bunu İbn Ebî Hâtim de başka bir tarikle yine Haccac b. Ebî Osman'dan rivâyet etmiştir.

[869] Bunu Abd b. Humeyd de tefsirinde yine Haccac b. Amr'dan şöyle rivâyet etmiştir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Ki-

278 Buhârî, 1727; Müslim, 1301; Ebû Dâvûd, 1979; Tirmizî, 913; İbn Mâce, 3043; Ahmed b. Hanbel, 2/79 Buhârî, 3880; Beyhakî, 5/103. İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan...

279 Ebû Dâvûd, 1862; Tirmizî, 940; Nesâî, 5/199; İbn Mâce, 1862; Ahmed b. Hanbel, 3/450. Hâkim, Buhârî'nin şartlarını taşıyan sahih bir hadis olduğunu bildirmiş, Zehebî de ona katılmıştır. Tirmizî: Hasen, sahih hadistir, demiştir.

Scanned with CamScanner

*min ihramlı iken ayağı kırılır veya topal hale gelirse ihramdan çıkar. Sonra gelecek yıl haccetmesi gerekir."*[280] İkrime der ki: Bunu İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'a sordum, "Haccac doğru söylemiş" dediler. Abd b. Humeyd daha sonra şöyle der: İbn Mes'ud (radıyallâhu anh), Abdullah b. Zübeyr, Alkame, Said b. Müseyyeb, Urve b. Zübeyr, Mücâhid, Nehâî, Atâ ve Mukâtil b. Hayyan'dan, onların şöyle dedikleri rivâyet edildi: İhsar düşman, hastalık veya ayağın kırılmasından dolayı olur. Süfyân-ı Sevrî de: İhsar kişiye ıstırap veren her şeyde olur, demiştir.

[870] Buhârî ve Müslim, Sahih'lerinde, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivâyet etmişlerdir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Zübeyr'in kızı Dubâa'nın yanına girdi. Dubâa: Ya Rasûlallah! Ben hastayım ama haccetmek istiyorum, dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Haccet ve (ihrama girerken) onu 'Allah'ım! Haccımı tamamlamaktan alıkoyacağın yerde ben ihramdan çıkmış olacağım' diyerek kayıtla"* buyurdu.[281] Bunu Müslim de İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan benzer şekilde rivâyet etmiştir. Bazı âlimler bu hadisten dolayı haccda niyet ederken bazı şartların koşulabileceğini söylemişlerdir. İmam Şâfiî bu görüşün doğruluğunun bu hadisin sahih olmasına bağlı olduğunu söylemiş, Beyhakî ve başka muhaddisler de: Allah'a hamd olsun, hadisin sahih olduğu kesinleşmiştir, demişlerdir.

*"Kolayınıza gelen kurbanı (gönderin)."* İmam Mâlik der ki: Câfer b. Abdullah, babasından rivâyet ettiğine göre Hz. Ali (radıyallâhu anh): *"Kolayınıza gelen kurban (hedy)"* ile kastedilen koyundur, derdi. İbn Abbâs (radıyallâhu anh): Hedy kurbanı (hac ve umre yapan kimselerin Harem-i Şerif sınırları içinde kestikleri kurban) sekiz çift hayvandan olur: Deve, sığır, keçi ve koyun. Süfyân-ı Servî de Habib'den, o Said b. Cübeyr'den, o da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: *"kolayınıza gelen kurban"* ile kastedilen, koyundur. Atâ, Mücâhid, Tâvûs, Ebu'l-Âliye, Muhammed b. Ali İbn Hüseyn, Abdurrahmân b. Kâsım, Şa'bî, Hasan, Kâtade, Dahhâk, Nehaî, Atâ, Mukâtil b. Hayyân ve diğerleri de böyle demişlerdir. Dört imamın görüşü de böyledir.

280 Müellif bunu Abd b. Humeyd'in tefsirine nisbet etmiştir. Müslim'in şartlarını taşıyan sahih bir hadistir.

281 Buhârî, 5089; Müslim, 1207; Nesâî, 5/68; Ahmed b. Hanbel, 6/164; İbn Hibbân, 3774.

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim'in Âişe (radıyallâhu anhâ) ile İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan rivâyetine göre ise onlar, *"Kolayınıza gelen kurban (hedy)"* âyetinde ifade edilen kurbanın sadece deve ve sığır olduğunu söylemişlerdir. İbn Ebî Hâtim; Sâlim, Kâsım, Urve b. Zübeyr ve Said b. Cübeyr'den de benzerinin rivâyet edildiğini söylemiştir.

Ben derim ki: Anlaşılan, onların bu görüşlerindeki dayanakları Hudeybiye hadisesidir. Zîra oradaki hiçbir sahabinin ihramdan çıkmak için koyun kestiği rivâyet edilmemiştir. Onlar deve ve sığırdan başka bir şey kesmemişlerdir.

[871] Câbir (radıyallâhu anh)'tan da şöyle rivâyet edilmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize her bir büyükbaş hayvanda yedi kişi olmak üzere, deve ve sığıra ortak olup birlikte kesmemizi emretti.[282] Abdurrezzak, Tâvûs kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Kolayınıza gelen kurbanı gönderin"*den kasıt "maddi durumunuza uygun düşen bir kurban"dır. Avfî de İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan onun: "Zenginse deve, yoksa sığır, yoksa koyun gönderir" dediğini rivâyet etmiştir. Hişam b. Urve, babasının *"kolayınıza gelen kurbanı gönderin"* âyeti hakkında; bu ucuzla pahalı arası bir şeydir, dediğini rivâyet etmiştir.

Cumhurun, ihsarda koyun kesmenin yeterli olduğu şeklindeki görüşünün doğruluğunun delili şudur: Allah (c.c) gücün yettiği bir kurbanın, yani, ne kadar basit olursa olsun kurban (hedy) adı taşıyan herhangi bir hayvanın kesilmesini emretmiştir. Hedy de dört ayaklı davar cinsinden olur ki onlar da, -Kur'ân'ın tercümanı ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in amcası oğlu derya-ı allâme İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın söylediği gibi- deve, sığır ve koyundur.

[872] Buhârî ve Müslim'in, Sahih'lerinde Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyet ettiklerine göre de o (radıyallâhu anhâ) şöyle demiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir defasında hedy kurbanı olarak davar (küçükbaş hayvan) gönderdi.[283]

---

282 Müslim, 1317; Ebû Dâvûd, 2809; Tirmizî, 904; İbn Mâce, 3132; İbn Hibbân, 4006. Câbir (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmişlerdir: Biz Hudeybiye'de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte yedi kişi için bir sığır, her yedi kişi için bir deve kestik.

283 Buhârî, 1703; Müslim, 1321 (hadis: 365); Tirmizî, 909; Nesâî, 5/171; Ebû Ya'lâ, 4889.

Scanned with CamScanner

*"Kurban, yerine varıncaya kadar, başlarınızı tıraş etmeyin."* cümlesi, Taberî'nin iddia ettiği gibi hemen öncesindeki *"Eğer alıkonursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin."* cümlesine değil, *"Haccı ve umreyi Allah için tam yapın/tamamlayın."* cümlesine matuftur (Yani, bu, ihsar haline özel değil, haccın genel hükmüdür). Çünkü Hudeybiye yılında Kureyşliler Harem-i Şerif'e girmelerini engelleyince Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı Harem-i Şerif dışında tıraş olup hedy kurbanlarını kestiler. Oysa güvenliğin olduğu ve Harem-i Şerif'e ulaşma imkânının bulunduğu durumda tıraş olmak *"Kurban, yerine varıncaya kadar"* caiz değildir.

Hacının, kıran haccı yapıyorsa hac ve umrenin ibadetlerini yapınca, ifrad veya temettü' haccı yapıyorsa bunlardan birini yapınca ibadeti sona erer.

[873] Zîra Buhârî ve Müslim'in Hafsa (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyetine göre kendisi "Ey Allah'ın Rasûlü! Umreden sonra ihramdan çıkanların durumu nedir? Halbuki sen umreden sonra ihramdan çıkmadın?" diye sorunca, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ben dağılmaması için saçlarımı bir (yapışkan bir) madde ile tutturdum ve hedy kurbanıma da gerdanlığını taktım. Artık onu kesinceye kadar ihramdan çıkmayacağım"* diye cevap verdi. [284]

Allah şöyle buyuruyor: *"Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere bir fidye vermesi gerekir."*

[874] İmam Buhârî, Abdullah b. Ma'kil'den şöyle rivâyet etmiştir: Bu camide -yani Kufe camisinde- Ka'b b. Ucre'nin yanına oturarak "oruç ... olmak üzere fidye gerekir" âyetini sordum. Şöyle cevap verdi: Yüzüme bitler dökülmekte iken Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına götürüldüm. Bana *"Galiba, bitler yüzünden dermansız kalmışsın. Bir koyuna gücün yetmez mi?"* diye sordu. Ben "Hayır" diye cevap verince, *"(O zaman) üç gün oruç tut veya altı yoksulu doyur. Her birine yarım sa' miktarı yiyecek ver ve başını tıraş et!"* buyurdu. Bu âyet sadece benim hakkımda nâzil oldu. Ancak hepiniz için de geçerlidir." [285]

---

284 Buhârî, 1566; Müslim, 1229; Ebû Dâvûd, 1806;; Ahmed b. Hanbel, 6/283; Nesâî, 5/136; İbn Mâce, 3046; Mâlik, 1/394; İbn Hibbân, 3925.

285 Buhârî, 4517; Müslim, 1201 (hadis: 86); Tirmizî, 2973; Ahmed b. Hanbel, 4/242; İbn Hibbân, 3987.

Scanned with CamScanner

[875] İmam Ahmed b. Hanbel, Ka'b b. Ucre'den şöyle rivâyet etmiştir: Bitler (başımdan) yüzüme -bir rivâyette: kaşlarıma- saçılıp dökülürken Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanıma gelerek, *"Başındaki haşereler seni rahatsız ediyor mu?"* diye sordu. Ben: "Evet", deyince, *"O halde saçlarını tıraş et. Veya üç gün oruç tut. Yahut altı yoksula yemek yedir. Ya da bir kurban kes."* buyurdu. Eyyûb dedi ki: "Bunların hangisi ile (söze) başladığını bilmiyorum."[286]

[876] Yine İmam Ahmed b. Hanbel, Ka'b b. Ucre'den şöyle rivâyet etmiştir: Biz Hudeybiye yılında Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte ihramlı haldeydik. Müşrikler Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Kâbe'den engellemişlerdi. Saçlarım gür olduğundan haşereler üzerime üşüşüyorlardı. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanımdan geçerken bana *"Başındaki haşereler seni rahatsız ediyor mu?"* diye sordu ve tıraş olmamı emretti. Bunun üzerine Allah'ın (c.c) *"Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere bir fidye vermesi gerekir."* buyruğu nazil oldu.[287] Bunu, yakın lafızlarla Affan, Şu'be ve İmam Mâlik de rivâyet etmişlerdir. Sa'd b. İshâk'ın, senediyle Hasan-ı Basrî'den rivâyetine göre o, Ka'b b. Ucre'yi: Ben de bir koyun kestim, derken işittiğini söylemiştir: Bunu İbn Merdûyeh rivâyet etmiştir.

[877] İmam Ahmed b. Hanbel ayrıca Ömer b. Kays'ın -ki zayıf bir râvîdir- Atâ'dan, onun da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan nakliyle şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"(Âyette geçen) kurban koyun, oruç üç gün, yemek ise altı kişiye dağıtılacak ferak miktarı yiyecektir"* buyurdu.[288] Ali, Muhammed b. Ka'b, Alkame, İbrâhim en-Nehaî, Mücâhid, Atâ, Süddî ve Rebî' b. Enes'ten de böyle rivâyet edilmiştir.

[878] İbn Ebî Hâtim'in; Mücâhid'in İbn Ebî Leylâ'dan, onun da Ka'b b. Ucre'den rivâyeti olarak zikrettiğine göre; Ka'b Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte iken bitler onu rahatsız etmeye başlayınca Allah Rasûlü

286 Buhârî, 4190; Müslim, 1201 (hadis no: 80); Tirmizî, 2974; Ahmed b. Hanbel, 4/241; Beyhakî, 5/242; İbn Hibbân, 3983. Eyyûb yoluyla rivâyet etmişlerdir.

287 Ahmed b. Hanbel (4/241) rivâyet etmiştir ve senedi Buhârî ve Müslim'in koşullarını taşımaktadır.

288 Mevkûf olarak sahihtir. Merfû (Hz. Peygamber sözü) rivâyetinin senedi ise Ömer b. Kays sebebiyle çok zayıftır. Onu İbn Kesir (rh.a) de zayıf olarak belirtmiştir.

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem) ona başını tıraş etmesini emretti ve *"Ya üç gün oruç tut veya her birine ikişer müdd olmak üzere altı yoksulu doyur veyahut bir koyun kes. Bunlardan hangisini yaparsan olur"* buyurdu.[289] Leys b. Ebî Selim de Mücâhid'den, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın *"...oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere bir fidye vermesi gerekir."* âyeti hakkında şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Veya ile ifade edildiğine göre hangisini alırsan sorumluluktan kurtulursun." İbn Ebî Hâtim; Mücâhid, İkrime, Atâ, Tâvûs, Hasan-ı Basrî, Humeyd el-A'rec, İbrâhim en-Nehaî ve Dahhâk'tan da böyle rivâyet etmiştir.

Ben derim ki: Dört imam ile âlimlerin geneli de aynı şekilde kişinin burada üç şey arasında muhayyer olduğu görüşündedirler. Dilerse oruç tutar, dilerse bir ferak yiyecek tasadduk eder ki bu üç sa' eder ve her bir fakire yarım sa', yani iki müdd düşer. Dilerse de bir koyun kesip onu fakirlere dağıtır. Bunların hangisini yaparsa yeterli olur. Kur'ân burada bir ruhsattan bahsettiğinden, seçenekleri en kolaydan zora doğru sıralayarak: *"Oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere bir fidye vermesi gerekir."* buyurmuştur.

[879] Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu Ka'b b. Ucre'ye emrederken ise en faziletlisinden geriye doğru sıralamış ve *"Bir koyun kes veya altı yoksulu doyur veyahut üç gün oruç tut"*[290] buyurmuştur. Hepsi de yerinde, güzel ve uygundur. Hamd ve lütuf Allah'a mahsustur.

İmam Taberî, A'meş'ten şöyle rivâyet etmiştir: İbrâhim en-Nehaî, Said b. Cübeyr'e *"... oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidye gerekir."* âyetini sorunca Said şöyle cevap verdi: Ona yoksula yedirmesinin vacip olduğu ile hükmedilir. İmkanı varsa davar alır, yoksa koyunun değerini tespit edip paraya dönüştürür ve onunla yiyecek alıp tasadduk eder. O da yoksa her yarım sa' yiyecek için bir gün oruç tutar. İbrâhim: Ben Alkame'yi de böyle derken işittim, dedikten sonra şöyle dedi: Said b. Cübeyr bana, "Bu adam kimdir, ne de zarif birisi!" diye sorunca ben "İbrâhim'dir" dedim. Said b. Cübeyr: "Ne kadar zarif!" dedi. Ben bunu bizimle sohbet etmekte olan İbrâhim'e anlatırken "Bizimle sohbet ediyordu" deyince birden yerinden fırladı. İmam Taberî, *"... oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidye ge-*

289 Senedi hasen, râvîleri sikadır. İmam Taberî (3355) bu senetle tahric etmiş, sonra 3351, 3352 ve 3357. hadislerde Mücâhid'den naklen ve bu lafızla tekrarlamıştır.

290 Bir önceki dipnota bkz.

Scanned with CamScanner

*rekir."* buyruğu hakkında Hasan-ı Basrî'den de şöyle rivâyet etmiştir: İhramdaki kişinin başında onu rahatsız eden bir şey olduğunda başını tıraş eder ve şu üç şeyden birini fidye olarak verir: Ya on gün oruç tutar. Veya her birine hurma veya buğdaydan birer müdd olmak üzere on yoksula sadaka verir. Âyette geçen kurbandan kasıt ise koyundur. Katâde'nin Hasan-ı Basrî ile İkrime'den naklettiğine göre onlar, *"... oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidye gerekir."* âyeti hakkında: On yoksulu doyurur, demişlerdir.

Said b. Cübeyr, Alkame, Hasan-ı Basrî ve İkrime'den nakledilen bu iki görüş pek de isabetli olmayan nadir bir görüştür. Çünkü Ka'b b. Ucre'nin hadisiyle sabit olan Sünnette on gün değil üç gün oruç tutar veya altı yoksulu doyurur veyahut bir koyun keser. Ve Kur'ân'ın ifadesinden anlaşıldığı gibi bunda ona seçim hakkı tanınmıştır. Bu sıralama Kur'ân'ın bizzat belirttiği ve fukahanın ittifak ettikleri gibi av öldürme durumundaki bilinen meşhur sıralama gibidir. Fakihler orada icmâ etmişlerdir, fakat burada icmâ yoktur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Hüşeym, Leys'ten şöyle rivâyet etmiştir: Tâvûs şöyle derdi: Borcu kan akıtarak ödeyecekse bunun Mekke'de olması şarttır. Yoksula yedirmeyi ve orucu ise dilediği yerde yapabilir. Hüşeym, İbn Câfer'in azatlı kölesi Ebû Esma'dan şöyle nakleder: Osman b. Affan (radıyallâhu anh), Ali (radıyallâhu anh) ve oğlu Hüseyin ile birlikte hacca gitmişlerdi. Osman yola çıktı. Ebû Esma der ki: Ben de İbn Câfer'le beraberdim. Birden, devesi baş ucunda olduğu halde uyumakta olan bir adam gördük. Ben: Ey uykucu! dedim. Uyandığında baktım ki Ali (radıyallâhu anh)'ın oğlu Hüseyin! İbn Câfer onu kaldırıp suyun olduğu yere kadar getirdi. İbn Câfer, Ali (radıyallâhu anh)'a haber gönderdi ve Ali (radıyallâhu anh) beraberinde Umeys kızı Esma ile geldi. Yirmi gün kadar onun hastalığıyla ilgilendik. Ali (radıyallâhu anh) Hüseyin'e "Şikâyetin nedir?" deyince Hüseyin başını işaret etti. Bunun üzerine Ali (radıyallâhu anh) başıyla işaret ederek saçının kesilmesini emretti. O da yaptı. Sonra dişi bir deve getirterek onu kurban etti. Eğer dişi deve tıraştan dolayı kesildiyse, kurbanı Mekke dışında kesmiş olmaktadır (ki bu problemlidir. Engel sebebiyle haccedemeyip) ihramdan çıkıldığı için kesildiyse mesele açık olup herhangi bir problem yoktur.

*"Emniyette olduğunuz vakit kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurban kesmek gerekir."* Yani, hac ibadetlerini

Scanned with CamScanner

yerine getirme imkânı bulursanız; hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isteyenin kolayına gelen bir kurban kesmesi gerekir. *"Hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse..."* Bahsedilen 'temettü' (faydalanma) hem hac hem umre için ihrama gireni kapsadığı gibi önce umre için ihrama girip onu bitirince hac için ihrama giren kimseyi de kapsar. Fakihlerin ıstılahındaki temettü' denilen hac türü bunların ikincisidir. Genel mânâda temettü' ise, sahih hadislerin delalet ettiği gibi her iki kısmı da içerir. Çünkü râvîlerden bazıları "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) temettü' yaptı" derken, bazıları "kıran yaptı" demişlerdir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hedy kurbanı gönderdiğinde ise ihtilaf yoktur.

*"Kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurban kesmek gerekir."* Yani, gücünün yettiği hedy kurbanını kessin. Bunun en azı ise davardır. Sığır da kesebilir. Zîra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) eşleri için sığır kesmiştir.

[880] Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet edilmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) temettü' haccı yapan eşleri için sığır kesti.[291] İbn Merdûyeh'in rivâyet ettiği bu hadis temettü' haccının meşru olduğunu göstermektedir.

[881] Nitekim Buhârî ve Müslim, Sahih'lerinde, İmran b. Husayn'dan şöyle rivâyet etmişlerdir: "Allah'ın kitabında temettü' haccı ile ilgili âyet indi. Biz de Allah Rasûlü ile birlikte bu şekilde haccettik. Bunu haram kılan bir âyet de nâzil olmadı. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat ettiği zaman bu hac yasaklanmamıştı. Ancak adamın biri, kendi kafasından dilediği gibi konuşuyor."[292] İmam Buhârî onun "adamın biri" ile Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'ı kastettiğini söylemiştir. İmam Buhârî'nin söylediği başka bir rivâyette, "Ömer (radıyallâhu anh) insanları temettü' haccından engeller ve 'Biz Allah'ın kitabını alacaksak Allah (c.c) tamamlamayı emrediyor' derdi" şeklinde açık ifadeyle gelmiştir. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) bununla da Allah'ın (c.c) *"Haccı*

291 Evzâî ve yukarısındaki râvîler Buhârî ve Müslim'in râvîleridir. Ancak Müellif, Evzâî'den öncekileri zikretmemiştir. Bunu Ebû Dâvûd (1751) İbn Mâce (3133), Hâkim (1/467) ve İbn Hibbân (4008) rivâyet etmişlerdir. Fakat onlarda "temettü' haccı yapan" ifadesi yoktur. Hadis için Hâkim, Buhârî ve Müslim'in şartlarında sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

292 Buhârî, 4518; Müslim, 1226 (hadis no: 172); Ahmed b. Hanbel, 4/236.

Scanned with CamScanner

*ve umreyi Allah için tam yapın."* buyruğunu kastetmektedir. Ayrıca Ömer (radıyallâhu anh)'in bundan nehyi, yasaklama şeklinde değildi. Kendisinin de ifade ettiği gibi o (radıyallâhu anh) bunu sadece insanların hac ve umre için daha çok gelmelerini sağlamak maksadıyla yapıyordu.

*"Kurban kesemeyen kimse hac günlerinde üç, memleketine döndüğü zaman yedi olmak üzere oruç tutar ki, hepsi tam on gündür."* Allah (c.c) burada buyuruyor ki: Kim de kurban kesemeyecekse haccda iken, yani hac günlerinde üç gün oruç tutsun. Arafat vakfesinden önce, Zilkade ayının ilk on gününde tutması daha evladır. Atâ böyle söylemiştir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ve başkaları ise, "hac günlerinde" ifâdesine dayanarak, orucu ihrâmlı iken tutar, demişlerdir. Bazıları da Şevval'in başından itibaren oruç tutmayı caiz görmüşlerdir ki bunu da Tâvûs, Mücâhid ve daha birçok kişi söylemiştir. Şa'bî'ye göre Arafat ile öncesindeki iki gün oruç tutmak caizdir. Mücâhid, Said b. Cübeyr, Süddî, Atâ, Tâvûs, Hakem, Hasan-ı Basrî, Hammad, İbrâhim, Ebû Câfer el-Bakır, Rebî' ve Mukâtil b. Hayyan da böyle söylemişlerdir. Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Hedy kurbanı bulamazsa Arafat'tan önce hac günlerinde üç gün oruç tutması vaciptir. Arafat günü, orucunun üçüncü günü olursa orucu tamamlanmış olur. Yedi gün de memleketine döndüğünde tutar. Ebû İshâk, Vebre kanalıyla İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Bir Tevriye gününden önceki gün, bir Tevriye günü, bir de Arafat günü oruç tutar. Câfer b. Muhammed, babasından, o da Ali (radıyallâhu anh)'tan da böyle rivâyet etmiştir.

Bayramdan önce üç günlük orucun hepsini veya bir kısmını tutmamışsa onları teşrik günlerinde tutması caiz midir, değil midir? Bunda âlimlerin iki görüşü vardır ki bunlar aynı zamanda İmam Şâfiî'nin görüşleridir. İmam Şâfiî'nin ilk mezhebindeki görüşü, oruç tutmasının caiz olduğu yönündedir.

[882] Zîra Sahih-i Buhârî'de yer alan bir rivâyette Âişe (radıyallâhu anhâ) ile İbn Ömer (radıyallâhu anh): Teşrik günlerinde bu oruçları tutma ruhsatı sadece kurban bulamayan kimselere verilmiştir, demişlerdir.[293] Bunu İmam Mâlik de aynı lafızla; "Zührî'den, o Urve'den, o da Âişe'den" ile 'Sâlim'den, o da İbn Ömer'den" senet zincirleriyle rivâyet etmiştir. Bu söz onlardan birçok tarikle rivâyet edilmiştir. Süfyân, Câfer b. Muhammed'den, o da babasından şöyle

293 Buhârî (1997, 1998) İbn Ömer (radıyallâhu anh) ve Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyet etmiştir.

Scanned with CamScanner

nakleder: Ali (radıyallâhu anh) şöyle derdi: Kim hac döneminde üç gün oruç tutamazsa onları teşrik günlerinde tutar. Ubeyd b. Umeyr el-Leysi, İkrime, Hasan-ı Basrî ve Urve b. Zübeyr de böyle demiştir. Onlar bunu Allah'ın (c.c) *"hac günlerinde üç gün oruç tutar"* buyruğundaki genel ifadeye dayanarak söylemişlerdir.

İmam Şâfiî'nin yeni mezhebindeki görüşüne göre ise bu oruçları teşrik günlerinde tutmak caiz değildir.

[883] Zîra İmam Müslim, Nübeyşe el-Hüzeli (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: "Teşrik günleri yeme, içme ve Allah'ı zikretme günleridir." [294]

*"Memleketinize döndüğünüzde de yedi gün oruç"* buyruğundaki memlekete dönüşten kastın ne olduğuna dair iki görüş vardır. Birincisine göre; "memleketinize dönerken yolda"dır. Bu yüzden Mücâhid: Bu bir ruhsattır. İsterse bunları yolda tutar, demiştir. Atâ b. Ebî Rebâh da böyle demiştir. İkinci görüşe göre ise mânâ "memleketinize döndüğünüzde"dir. Abdurrezzak, Sâlim'den şöyle rivâyet etmiştir: İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ı şöyle derken işittim: *"Kurban kesemeyen kimse hac günlerinde üç, memleketine döndüğü zaman yedi olmak üzere oruç tutar."* Yedi gün orucu ailesinin yanına döndükten sonra tutar. Said b. Cübeyr, Ebû Âliye, Mücâhid, Atâ, İkrime, Hasan-ı Basrî, Katâde, Zührî ve Rebî' b. Enes'ten de böyle rivâyet edilmiştir. Hatta İbn Cerîr bu konuda icmâ olduğunu nakleder.

[884] Nitekim İmam Buhârî, Sâlim b. Abdullah'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah Veda Haccı'nda, hacdan önce bir umre yaptı ve beraberinde Zülhuleyfe'den hedy kurbanı getirdi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) önce umre sonra da hac niyetiyle telbiye getirdi. Diğer insanlar da Rasûlullah ile birlikte hacca kadar bir umre yaptılar. Bazıları hedy kurbanı getirmiş, bazıları ise getirmemişti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'ye geldiği zaman, *"Hedy kurbanı bulunanlar haccını tamamlayana kadar ihramdan çıkmasın, kurbanı bulunmayanlar ise Kâbe'yi tavaf edip, Safa ile Merve arasında sa'y ettikten sonra tıraş olup ihramdan çıksın. Kurban bulamayanlar ise hac sırasında üç, evine döndükten sonra da yedi gün olmak üzere (toplam on gün) oruç tutsun"* buyurdu...[295] Zührî der ki: Bana Urve, Âişe (radıyallâhu

294 Müslim, 1141; Ebû Dâvûd, 2813; Nesâî, 7/170;; Ahmed b. Hanbel, 5/75, 76.

295 Buhârî, 1691; Müslim, 1227; Ebû Dâvûd, 1805; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 3712; Ahmed b. Hanbel, 2/140. Leys'e kadar ulaşan birçok tarikle...

Scanned with CamScanner

anhâ)'dan, Sâlim'in babasından naklettiğinin aynısını nakletti. Hadis Zührî'nin bu lafızla rivâyetiyle Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.

*"Hepsi tam on gündür."* cümlesi, pekiştirme cümlesidir. Nitekim Araplar "gözümle gördüm", "kulağımla işittim" ve "ellerimle yazdım" gibi pekiştirme üslubunu kullanırlar. Aynı şekilde Allah (c.c)'ın *"Kanatlarıyla uçan hiçbir kuş"* (En'âm, 38) *"Ve sen onu iki elinle yazmazdın..."* (Ankebût, 48) *"Biz Mûsâ'ya otuz geceyi sözleşmiş ve onu on ile tamamlamıştık. Böylece Rabbi'nin buluşma süresi kırk geceye ulaştı"* (A'râf, 142) buyruklarında da pekiştirme vardır.

Denildi ki: "كَامِلَةٌ: tam" ifadesiyle oruçların eksiksiz ve tam tutulması emredilmiştir. İmam Taberî bunu tercih eder. Bir görüşe göre "tam on gün oruç"tan kasıt "hedy kurbanının yerine geçen on gün"dür. Hüşeym, Hasan-ı Basrî'den *"tam on gün"*den kasıt "hedy kurbanının yerini tutacak on günlük oruç"tur.

*"Bu söylenenler, ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar içindir."* İmam Taberî der ki: Müfessirler, kastedilenlerin Harem-i Şerif bölgesi sakinleri olup onların temettü' haccı yapamayacakları hususunda ittifak etmişlerdir. *"Ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar içindir."* ile kimlerin kastedildiği hususunda ise ihtilaf etmişlerdir. Kimisi: Sadece Harem-i Şerif bölgesi sakinleri kastedilmiştir, demiştir. Süfyân-ı Sevrî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan: Onlar Harem-i Şerif halkıdır, dediğini rivâyet etmiştir. İbn Abbâs'tan (radıyallâhu anh) yapılan başka bir rivâyette şu ziyade vardır: İlim ehli bu düşüncededirler. Katâde der ki: Bize anlatıldığına göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle dermiş: Ey Mekkeliler! Size temettü' yoktur. Bu, dışarıdan gelenlere helâl, size ise haram kılınmıştır. Sizden biri (umre için ihrama gireceği zaman), bir vadiyi geçer -veya: kendisiyle Harem arasına bir vadi koyar- sonra umreye niyet edip telbiyede bulunur. Abdurrezzak ... Tâvûs'un oğlundan, babası Tâvûs'tan şöyle rivâyet etmiştir: Temettü' Mekkeliler için değildir. Ailesi Harem-i Şerif'te olmayan başka insanlar içindir. Allah'ın (c.c) *"Bu söylenenler, ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar içindir."* buyruğunda ifade edilen de budur. Abdurrezzak der ki: Bana İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan da Tâvûs'un sözünün aynısı ulaştı.

Bazılarına göre ise burada Harem-i Şerif halkının yanında Harem-i Şerif ile mikatlar arasında bulunan halk da kastedilmiştir. Örneğin Abdurrezzak,

Scanned with CamScanner

Atâ'dan şöyle nakleder: Kimin ailesi mikat sınırları içinde ise o da Mekkeli sayılır ve temettü' haccı yapamaz. Abdullah b. Mübârek, Abdurrahman b. Yezîd b. Câbir kanalıyla Mekhul'den *"Bu söylenenler, ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar içindir."* buyruğu hakkında: Bunlar mikat içinde kalan kimselerdir, dediğini nakleder. İbn Cüreyc, Atâ'dan: Burası Arafat, Merre, Urene, Dacnan ve Reciğ'dir, dediğini rivâyet etmiştir.

Abdurrezzak'ın Zührî'den rivâyetine göre o: "Ailesi Mekke'ye bir günlük mesafede oturan, temettü' haccı yapabilir, demiştir. Ondan başka bir rivâyete göre: Bir iki günlük mesafede oturan, demiştir. İmam Taberî bu hususta İmam Şâfiî'nin, "kastedilenler Harem-i Şerif halkı ile namazlarda kısaltma yapılmayan yolculuk mesafesi kadar uzaklıkta oturanlardır" şeklindeki görüşünü tercih etmiştir. Çünkü bunlar yolcu değil, "hazır ve mukim"dirler. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

*"Allah'tan korkun."* Yani, size emir ve yasaklarında O'ndan korkun ve *"Bilin ki Allah'ın"* emirlerini çiğneyen ve yasaklarını işleyenleri *"cezalandırması çok şiddetlidir."*

**Haccın Rükünleri:**

اَلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ ۚ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللَّهُ ۗ وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ ۚ وَاتَّقُونِ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾

*197. Hacc, bilinen aylardadır. Kim o aylarda haccı kendisine farz ederse,hac esnasında kadına yaklaşmak, günah sayılan davranışlara yönelmek, tartışmak yoktur, ne hayır işlerseniz Allah onu bilir. Azık edinin; kuşkusuz azığın en hayırlısı takvadır. Ey akıl sahipleri! Benden korkun.*

**Tefsiri:**

Arapça dilbilimciler "اَلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ: *Hacc, bilinen aylardadır.*" cümlesi üzerinde ihtilaf etmişlerdir. Bazıları: Cümlenin aslı "Hacc, bilinen aylarda yapılan haccdır" demişlerdir (eşhur'den önceye hac takdir etmişlerdir). Buna göre başka aylarda hac için ihrama girmek geçerlidir, fakat bu aylarda gir-

Scanned with CamScanner

mek, başka aylardan efdaldir. Tüm sene boyu hac için ihrama girilebileceği görüşü İmam Mâlik, İmam Ebû Hanîfe, İmam Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râhûyeh'in görüşüdür. İbrâhim en-Nehaî, Süfyân-ı Sevrî, Leys b. Sa'd da bu görüştedir. Bunlara delil olarak Allah'ın (c.c)*"Sana, hilâl şeklinde yeni doğan ayları sorarlar. De ki: Onlar insanlar ve özellikle hac için vakit ölçüleridir."* buyruğu delil gösterilmiştir. Bir de şöyle demişlerdir: Hac (Mekke'ye gelinerek yapılan) iki özel ibadetten (Hac ve Umre) biridir. Umre için ihrama senenin her vaktinde girilebildiği gibi, hac için de girilebilir.

İmam Şâfiî ise "hac için ihrama" ancak hac aylarında girilebileceğini söylemiştir. Dolayısıyla hac ayları girmeden hac için ihrama girerse bu geçersizdir. Peki bu, "umre için ihram" olarak kabul edilir mi? Bu hususta İmam Şâfiî'den gelen iki görüş vardır. Hac için ihramın ancak hac aylarında sahih olduğu görüşü İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ve Câbir (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edilmiştir. Atâ, Tâvûs ve Mücâhid de böyle demişlerdir. Bunun delili Allah'ın (c.c) *"Hacc, bilinen aylardadır."* buyruğudur. Nitekim bu cümlenin takdiri diğer nahivcilerin söyledikleri gibi kuvvetli ihtimalle "Haccın vakitleri bilinen aylardır" şeklindedir. Böylece Allah (c.c) haccı senenin tüm aylarına değil bu aylarına mahsus kılmıştır. Bu ise vaktinden önce kılınan namaz gibi, bu aylardan önce hac için ihrama girmenin (dolayısıyla hacca başlamanın) geçersiz olmasını gerektirmektedir. İmam Şâfiî, kendi senediyle İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Kimsenin hac ayları dışında hac için ihram giymemesi gerekir. Çünkü Allah (c.c) *"Hacc, bilinen aylardadır."* buyurmuştur. Bunu İbn Ebî Hâtim de rivâyet etmiştir. İbn Merdûyeh ise tefsirinde iki farklı tarikle İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Hac için ihrama sadece hac aylarında girmek, Sünnettendir. İbn Huzeyme Sahih'inde Miksem'den İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediğini rivâyet eder: "Kişi hac için ihrama ancak hac aylarında girebilir. Çünkü haccın Sünnetlerinden biri hac için ihrama hac aylarında girmektir." Bunun senedi sahihtir. Sahabinin "Şu Sünnettendir" şeklindeki sözü çoğu âlimlerce merfû (Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) söz, fiil ve onayı) hükmündedir. Özellikle de bunu Kur'ân tercümanı İbn Abbâs (radıyallâhu anh) Kur'ân'ı tefsir sadedinde söylemişse... Kaldı ki bu hususta bir de merfû hadis vardır:

[885] İbn Merdûyeh, Câbir (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Kimsenin hac ayları dışın-*

Scanned with CamScanner

*da hac için ihram giymemesi gerekir."*[296] Senedi fena değildir. Ancak bunu ayrıca İmam Şâfiî ile Beyhakî birçok tarikle Ebû Zübeyr'den şöyle rivâyet etmişlerdir: Bizzat işittim; Câbir b. Abdullah'a "Hac aylarından önce hac için ihram giyilir mi?" diye soruldu, O ise "Hayır" diye cevap verdi. Bu mevkuf (sahabiye nisbet edilen) rivâyet, merfûdan daha sahih ve daha sağlamdır. Böylece sahabi sözü İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın "Haccın Sünnetlerinden biri, hac için ihrama hac aylarında girmektir." sözüyle kuvvetlenmektedir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

*"Bilinen aylardadır."* İmam Buhârî der ki: İbn Ömer (radıyallâhu anh): Hac ayları Şevval ve Zilkade ayları ile Zilhicce ayının (ilk) on günüdür, demiştir. İmam Buhârî'nin kesin bir ifadeyle muallak olarak zikrettiği bu rivâyeti İmam Taberî muttasıl senetle şöyle rivâyet etmiştir: Bize Ahmed b. Hanbel b. Hazim... O da İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etti: "Allah *"Hac bilinen aylardadır"* buyuruyor. Hac ayları Şevval ve Zilkade ayları ile Zilhicce ayının (ilk) on günüdür." Bunun senedi sahihtir. Bunu Hâkim de Müstedrek'inde (muttasıl senetle) rivâyet etmiş ve "Bu, Buhârî ve Müslim'in şartlarını taşımaktadır." demiştir.

Ben derim ki: Bu Ömer (radıyallâhu anh), Ali (radıyallâhu anh), İbn Mes'ud (radıyallâhu anh), Abdullah b. Zübeyr (radıyallâhu anh), İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Atâ, Tâvûs, Mücâhid, İbrâhim en-Nehaî, Şa'bî, Hasan-ı Basrî, İbn Sirin, Mekhûl, Katâde, Dahhâk b. Müzâhim, Rebî' b. Enes ve Mukâtil b. Hayyan'dan rivâyet edilmiştir. Bu, İmam Şâfiî, İmam Ebû Hanîfe, İmam Ahmed b. Hanbel, İmam Ebû Yusuf ve Ebû Sevr'in (Allah hepsine rahmet eylesin) görüşüdür. İmam Taberî de bu görüşü tercih ederek şöyle demiştir: Çoğul kipinin iki ay ile üçüncü ayın bir kısmı için kullanılması tağlib (bir şeyin çoğunu hepsi gibi saymak) yoluyla mümkündür. Mesela Araplar "Filanı bu yıl/bu gün gördüm" derler. Oysa görmesi yılın ve günün bir kısmında gerçekleşmiştir. Yine Allah (c.c) *"Kim iki gün içinde acele edip dönmek isterse, ona günah yoktur."* (Bakara, 203) buyurmuştur. Oysa bahsedilen, hacının bir buçuk günlük acele edip dönmesidir.

296 Senedinde Hasan b. Müsenna vardır. İbn Ebî Hâtim onu el-Cerhu ve't-ta'dil kitabında (3/39) zikretmiş, hakkında herhangi bir cerh veya tadil belirtmemiştir. Ebû Zübeyr ise müdellistir ve burada da an'an'lı rivâyet etmiştir. Ebû Zübeyr işittiğini açıkça söylemişse bir sonraki mevkuf rivâyet daha sahihtir. Ancak İbn Kesir (rh.a)'in söylediği gibi bu, kimsenin vahye dayanmadan kendi fikri olarak söyleyebileceği bir şey değildir.

Scanned with CamScanner

İmam Mâlik ile eski mezhebinde İmam Şâfiî hac aylarının Şevval ve Zilkade ile Zilhicce ayının tamamı olduğunu söylemişlerdir. Bu aynı zamanda İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan bir rivâyettir. Nitekim İmam Taberî, kendi senediyle İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: Hac ayları Şevvâl, Zilkade ve Zilhicce aylarıdır. İbn Ebî Hâtim de, İbn Cüreyc'den şöyle rivâyet eder: Nâfi'e "İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan hac aylarını sayarken işittin mi?" diye sordum. "Evet, dedi, Abdullah onları Şevvâl, Zilkade ve Zilhicce diye sayardı." İbn Cüreyc der ki: Bunu İbn Şihab ez-Zührî, Atâ ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh) söyledi. Bunun senedi İbn Cüreyc'e kadar sahihtir. Bu görüş ayrıca Tâvûs, Mücâhid, Urve b. Zübeyr, Rebî' b. Enes ve Katâde'den de nakledilir. Bu hususta Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nisbet edilen bir de hadis bulunmaktadır, fakat mevzudur:

[886] Hâfız İbn Merdûyeh, hadis uydurmakla suçlanan Husayn b. Muharik yoluyla Ebû Ümâme'den şöyle nakleder: "Hac belli aylardadır: Şevvâl, Zilkade ve Zilhicce."[297] Gördüğün gibi bunun Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nisbeti sahih değildir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

İmam Mâlik'in "Zilhicce'nin tamamı hac mevsimidir" görüşü şu mânâya gelmektedir: Bu ayın tamamı hacca mahsus bir aydır, dolayısıyla herhangi bir vaktinde umre yapmak mekruhtur. Yoksa bunun mânâsı, "kurbandan sonra da hac yapılabilir" demek değildir. Nitekim İbn Ebî Hâtim'in rivâyetine göre İbn Ömer (radıyallâhu anh): Hac belli aylardır ve o sürede umre yoktur, demiştir. Bunun senedi sahihtir. İmam Taberî de şöyle der: Hac aylarının Şevvâl, Zilkade ve Zilhicce olduğunu söyleyenler, bu ayların umre ayları olmadığını, sadece hacca mahsus aylar olduğunu kastetmişlerdir. Çünkü hac ibadetleri Mina günlerinin geçmesiyle sona erer. Nitekim Muhammed b. Sirin şöyle der: Hiçbir ilim ehli, hac ayları dışında yapılan bir umrenin hac aylarında yapılan bir umreden daha faziletli olduğundan şüphe etmez. İbn Avn da şöyle der: Kâsım b. Muhammed'e hac aylarında umre yapmayı sordum, "Onu tam bir umre saymazlardı" dedi.

297 Merfû olarak asılsızdır. Müellif bunun uydurma olduğuna hükmetmiş ve illetinin Husayn b. Muharik olduğunu söylemiştir. Bunun adı İbn Verka Ebû Cenade'dir. Zehebî, el-Mizan'da (1/554): Dârekutnî: Hadis uydurur, dedi, demiştir. Bu söz İbn Ömer (radıyallâhu anh), İbn Abbâs (radıyallâhu anh), İbn Mes'ud (radıyallâhu anh), Abdullah b. Zübeyr (radıyallâhu anh) ve başkalarının sözü olarak sahih senetlerle gelmiştir. Bk. Sünen-i Dârekutnî 2/226, 227; Beyhakî, 4/342, 3443.

Scanned with CamScanner

Ben derim ki: Nitekim Ömer (radıyallâhu anh) ve Osman (radıyallâhu anh)'tan nakledildiğine göre onlar hac ayları dışında umre yapmayı sever ve hac aylarında umre yapmaktan nehyederlerdi. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

*"Kim o aylarda haccı kendisine farz ederse..."* Yani, ihramı giymek sûretiyle haccı kendisine farz hale getirirse. Bunda hac için ihram giymenin ve öyle devam etmenin gereklilik olduğuna delil vardır. İmam Taberî der ki: Âlimler buradaki "farz"dan kastın kendine vacip yapma ve mecbur bırakma olduğunda ittifak etmişlerdir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Kim o aylarda haccı kendisine farz ederse..."*; yani, kim hac veya umre için ihram giyerse. Atâ der ki: Farz yapmaktan kasıt, ihram giymektir. İbrâhim en-Nehaî, Dahhâk ve başkaları da böyle demişlerdir. İkrime'nin İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyetine göre o şöyle demiştir: "Allah *"Kim o aylarda haccı kendisine farz ederse."* buyuruyor. Dolayısıyla hac için telbiye getirip sonra bir yere yerleşip kalmak olmaz." İbn Ebî Hâtim der ki: İbn Mes'ud (radıyallâhu anh), İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Abdullah b. Zübeyr (radıyallâhu anh), Mücâhid, Atâ, İbrâhim en-Nehaî, İkrime, Dahhâk, Katâde, Süfyân-ı Sevrî, Zührî ve Mukâtil'den de benzerleri rivâyet edilmiştir.

Tâvûs ve Kâsım b. Muhammed ise: Haccı kendine farz kılmaktan maksat telbiye getirmektir, demişlerdir.

*"Hac esnasında kadına yaklaşmak... yoktur."* Yani, kim hac veya umre için ihram giyerse cinsel ilişkiye girmekten sakınsın. Rafes (الرفث) cima demektir. Nitekim Allah (c.c) *"Oruç gecesinde kadınlarınıza rafes etmeniz size helâl kılındı."* (Bakara, 187) buyurmuştur. Cima gibi ona tahrik eden sarılmak ve öpmek gibi şeyler de haramdır. Kadınların bulunduğu yerde bu konuda konuşmak da bu kapsamda olup haramdır. Nitekim İmam Taberî, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rafes kadınlara yaklaşmak, bu konuyu kadınların bulunduğu yerde konuşmak, lafını etmektir. İbn Vehb, bu sözün Muhammed b. Ka'b'tan da rivâyet edildiğini söylemiştir.

İmam Taberî'nin Ebû Âliye er-Riyahi'den naklettiğine göre; İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ihramlı iken şu mısralarla şarkı söylerdi:

وهن يمشين بنا هميسا إن تصدق الطير ننك لميسا

*Kadınlar bizimle sessizce yürüyorlar.*

*İşler yolunda giderse, Lemis'le kararız temas.*

Scanned with CamScanner

Ebû Âliye der ki: Ben "İhramlı iken müstehcen şeyler konuşuyorsun?" dedim. "Rafes sadece kadınların bulunduğu yerde söylenendir" dedi. Bunu A'meş'de Ziyad b. Husayn'ın Ebû Âliye'den, onun da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan nakliyle rivâyet etmiştir. Taberî, Ebû Husayn b. Kays'tan şöyle rivâyet etmiştir: Ben İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın yakın dostuydum ve hacca onunla birlikte çıktım. İhramımızı giydikten sonra İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ı gördüm; devesinin kuyruğunu eline almış büküyor ve şu şiiri okuyordu:

وهن يمشين بنا هميسا إن تصدق الطير ننك لميسا

*Kadınlar bizimle sessizce yürüyorlar.*

*İşler yolunda giderse, Lemis'le kuranız temas.*

Ebû Husayn der ki: Ona "İhramlı iken kadınlara yaklaşmaktan mı (rafes) konuşuyorsun? dedim. "Rafes kadınların yanında söylenendir" dedi.[298] Abdullah b. Tâvûs, babasından şöyle nakleder: İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a *"hac esnasında kadına yaklaşmak, günah sayılan davranışlara yönelmek, ... yoktur"* âyetini sordum. Şöyle dedi: Cimayı üstü kapalı söylemeye Arap dilinde ırâbe denir ki bu, rafesden daha basit bir şeydir. Atâ b. Ebî Rebâh der ki: Rafes, cima etmek ve onun dışında müstehcen şeyler söylemektir. Tâvûs: Rafes, adamın hanımına "ihramdan çıkınca seninle cima yapacağım" gibi şeyler söylemesidir, demiştir. Ebû Âliye de böyle der. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rafes kadınla cima etmek, öpmek, göz kırpmak, ona üstü kapalı müstehcen şeyler söylemek ve benzeri şeylerdir. Yine İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile İbn Ömer (radıyallâhu anh): Rafes kadınlarla cima yapmaktır, demişlerdir. Said b. Cübeyr, İkrime, Mücâhid, İbrâhim, Ebû Âliye, Atâ, Mekhul, Atâ el-Horasânî, Atâ b. Yesar, Atiyye, İbrâhim en-Nehaî, Rebî', Zührî, Süddî, Mâlik b. Enes, Mukâtil b. Hayyan, Abdulkerim b. Mâlik, Hasan-ı Basrî, Katâde, Dahhâk ve başkaları da böyle söylemişlerdir.

*"Günah sayılan davranışlara yönelmek (fusûk; fısk, fasıklık)."* Miksem ile bazıları İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan: Âyette kastedilenler günahlardır, dediğini rivâyet etmişlerdir. Atâ, Mücâhid, Tâvûs, İkrime, Said b. Cübeyr, Mu-

298 Asılsız bir "eser"dir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak sahih değildir. Tüm senetlerde Ali Husayn b. Kays er-Riyahi vardır ki bu tanınmayan meçhul biridir. Ondan sadece oğlu Ziyad b. Husayn rivâyet etmiştir. bk. el-Cerhu ve't-ta'dil, 3/195. Taberî bunu ondan üç kanalla rivâyet etmiştir. bk. Tefsiru Taberî, 3577, 3576, 3583.

Scanned with CamScanner

hammed b. Ka'b, Hasan-ı Basrî, Katâde, İbrâhim en-Nehaî, Zührî, Mekhûl, Rebî' b. Enes, Atâ b. Yesâr, Atâ el-Horasânî ve Mukâtil b. Hayyan da böyle demişlerdir. Muhammed b. İshâk, Nâfi'den, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediğini nakletmiştir: Fısk ihramlının Allah'a karşı işlediği avlanma ve benzeri masiyetlerdir. İbn Vehb, Yunus'tan, o da Nâfi''den şöyle rivâyet etmiştir: İbn Ömer (radıyallâhu anh) şöyle derdi: Fısk Harem-i Şerif'te Allah'a karşı günahlar işlemektir.

Bazıları ise; buradaki fısk sövmek demektir, demişlerdir. Bunu İbn Abbâs (radıyallâhu anh), İbn Ömer (radıyallâhu anh), Abdullah b. Zübeyr, Mücâhid, Süddî, İbrâhim en-Nehaî ve Hasan-ı Basrî söylemişlerdir. Bunlar şu sahih hadise tutunuyor olabilirler:

[887] *"Müslümana sövmek fasıklık (füsûk), ona karşı savaşmak ise küfürdür."* [299]

[888] Bu yüzden Allame İbn Ebî Hâtim bu âyetin tefsirinde Abdullah (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklettiği şu hadisi zikreder: *"Müslümana sövmek fasıklık (füsûk), ona karşı savaşmak ise küfürdür."*[300] Abdurrahman b. Zeyd: Burada fısk putlara kurban kesmektir, demiştir. Zîra Allah (c.c) *"Ve yoldan çıkarak (fasıklık yaparak) Allah'tan başkası adına kesilen hayvandan."* (En'âm, 145) buyurmuştur. Dahhâk: Fısk birbirine kötü lakaplarla hitap etmektir, demiştir. Burada isabetli olan, fısk'ın (füsûk) bütün günahlar olduğunu söyleyenlerin görüşüdür. Nitekim Allah (c.c) haram aylarda zulmetmekten de men etmiştir. Zulüm tüm sene boyunca haramdır, fakat haram aylarda daha büyük haramdır. Bu yüzden Allah (c.c): *"Allah katında ayların sayısı on iki olup, bunlardan dördü haram aylardır. İşte bu doğru hesaptır. O aylar içinde (Allah'ın koyduğu yasağı çiğneyerek) kendinize zulmetmeyin."* (Tevbe, 36) buyurmuştur. Harem-i Şerif hakkında da: *"Mescid-i Harâm'dan (insanları) alıkoymaya kalkanlar (şunu bilmeliler ki) kim orada (böyle) zulüm ile haktan sapmak isterse ona acı azaptan tattırırız."* (Hacc, 25) buyurmuştur. İmam Taberî burada fısk'ın, ihramda yapılması yasaklanan av hayvanı öldürme, saç ve tırnakları kesme gibi İbn Ömer (radıyallâhu anh) hadisinde geçen şeyler olduğunu tercih etmiştir. Fakat bizim tercihimiz daha isabetlidir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

---

299 Bu, bir sonraki hadistir.

300 Buhârî, 48, 7076; Müslim, 64; Nesâî, 7/122; İbn Mâce, 69; Ahmed b. Hanbel, 1/385; İbn Hibbân, 5939.

Scanned with CamScanner

[889] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettikleri bir hadiste de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kim Allah için hacceder ve (bu sırada) cinsel ilişkiye girmez ve fasıklık da yapmaz ise (hacdan) annesinden doğduğu günkü gibi (günahsız olarak) döner."*[301] buyurmuştur.

*"Hacda tartışma (جدال/cidal) yoktur"* buyruğundaki tartışmanın ne olduğu hususunda iki görüş vardır. Bir: Haccın vakitleri ve menasiki (ibadetleri) hususunda tartışma yapılmaz. Zîra Allah (c.c) bunları eksiksiz açıklamış ve en güzel şekilde beyan etmiştir. Nitekim Vekî', Ala b. Abdulkerim'den şöyle rivâyet eder: Mücâhid'i *"Haccda tartışma yoktur"* buyruğu hakkında şöyle derken işittim: "Allah (c.c) hac aylarını açıklamıştır, dolayısıyla bu hususta insanların tartışacakları bir şey yoktur." İbn Ebî Necîh, Mücâhid'den bu âyet hakkında şöyle rivâyet eder: Ertelenen hiçbir ay yoktur. Hac konusunda da tartışacak bir şey yoktur; onun ayları da bellidir." Mücâhid daha sonra, Allah'ın (c.c) kınamasına sebep olan müşriklerin "haram ayları erteleme"sini anlatmıştır. Sevrî'nin, Abdulaziz b. Rüfey' kanalıyla Mücâhid'den rivâyetine göre o, bu âyet hakkında: "Hac dosdoğru biçimde belirtilmiştir. Dolayısıyla onda tartışılacak hiçbir şey yoktur" demiştir. Süddî de böyle demiştir. Atâ'nın İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyetine göre o *"haccda tartışma yoktur"* âyetini "hacda gösteriş ve riya yoktur" diye tefsir etmiştir. İbn Vehb der ki: İmam Mâlik, *"hacda tartışma yoktur"* âyetiyle ilgili olarak; Allahu A'lem, hacda tartışmaktan kasıt şudur: Kureyşliler Müzdelife'deki Meş'ar-i Haram'da, diğer Araplar ise Arafat'ta vakfe yaparlardı. Bunlar birbirleriyle tartışırlar ve "bizimki daha doğru", diğerleri "bizimki daha doğru" derdi. Bu bizim görüşümüz. Doğrusunu en iyi Allah bilir. İbn Vehb, Abdurrahman b. Zeyd'den şöyle nakleder: Kureyşliler farklı yerlerde vakfe yaparlar ve birbirleriyle tartışırlardı. Her biri kendisinin durduğu yerin İbrâhim (a.s)'ın vakfe yeri olduğunu iddia ederdi. Allah (c.c) Peygamberine hac menasikini bildirince bu tartışmayı kestirdi. İbn Vehb, Ebû Sahr kanalıyla Muhammed b. Ka'b'dan şöyle nakleder: Kureyşliler Mina'da toplandıklarında bir grup diğerine "Bizim haccımız sizin haccınızdan daha mükemmeldir", diğer grup buna: "Bizim haccımız sizinkinden daha tamdır" derdi. Kâsım b. Muhammed'den şöyle rivâyet edilmiştir:

301 Buhârî, 1521; Müslim, 1351; Tirmizî, 811; Nesâî, 5/114; İbn Mâce, 2889; Ahmed b. Hanbel, 2/261; İbn Hibbân, 3694.

Scanned with CamScanner

Hacda tartışma; bazılarının "hac yarındır", diğerlerinin "hac bugündür" demesidir. İmam Taberî bu görüşlerin tamamının içerdiği mânâyı tercih ederek âyete "hac menasikinde hiçbir tartışmaya mahal yoktur" mânâsını vermeyi tercih etmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

İkinci görüş: Buradaki tartışmadan kasıt, kavga ve düşmanlıktır. İmam Taberî, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan *"hacda tartışma yoktur"* âyeti hakkında şöyle rivâyet eder: Bu, hac arkadaşınla onu öfkelendirinceye kadar tartışmandır. İmam Taberî, aynı senetle Temimi'den şöyle rivâyet eder: İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a tartışmayı (cidal) sordum, "Arkadaşınla onu kızdırıncaya kadar tartışmandır" dedi. Miksem ve Dahhâk da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan böyle rivâyet etmişlerdir. Ebû Âliye, Atâ, Mücâhid, Said b. Cübeyr, İkrime, Câbir b. Zeyd, Atâ el-Horasânî, Mekhul, Süddî, Mukâtil b. Hayyan, Amr b. Dinar, Dahhâk, Rebî' b. Enes, İbrâhim en-Nehaî, Atâ b. Yesâr, Hasan-ı Basrî, Katâde ve Zührî de böyle söylemişlerdir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, onun *"hacda tartışma yoktur"* buyruğu hakkında: "Cidal kardeşini ve arkadaşını kızdırana kadar onunla tartışman ve kaba sözler söylemendir. İşte Allah (c.c) bundan nehyetmiştir." dediğini rivâyet eder. İbrâhim en-Nehaî de bu âyetle ilgili olarak: Selef tartışmaktan hoşlanmazdı, demiştir. Muhammed b. İshâk, Nâfi''den, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın: Cidâl, sövüşmek ve kavga etmektir, dediğini rivâyet eder. Nâfi''den şöyle rivâyet edilir; İbn Ömer (radıyallâhu anh): Cidâl, sövmek, tartışmak ve düşmanlık beslemektir, derdi. İbn Ebî Hâtim der ki: Bu, Abdullah b. Zübeyr, Hasan-ı Basrî, İbrâhim en-Nehaî, Tâvûs ve Muhammed b. Ka'b'dan rivâyete göre bunlar: Cidal kızmaktır, bir Müslüman'ı kızdırmandır. Ancak bir köleyi -ona vurmaksızın- kızdırana kadar azarlarsan, inşaallah bunda bir beis yoktur.

Ben derim ki: Ona vursa bile caizdir. Delili şu hadistir:

[890] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'ın kızı Esma (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivâyet eder: Hac yapmak üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte yola çıkmıştık. Arc denen yere geldiğimizde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bineğinden indi. Biz de indik. Âişe (radıyallâhu anhâ) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına, ben de babamın yanına oturdum. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) ile Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (ortaklaşa kullandıkları) bir tek yük hayvanı vardı ve bu Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'ın bir hizmetçisinin yanında bulunuyordu. Ebû Bekir oturup

Scanned with CamScanner

hizmetçisinin gelmesini bekliyordu. Derken çıkageldi. Yanında yük hayvanı yoktu. "Hayvanın nerede?" diye sordu. Hizmetçi: "Dün gece onu kaybettim" dedi. Ebû Bekr (radıyallâhu anh): "Bir tane hayvan vardı, onu da kayıp mı ettin?" dedi ve ona vurmaya başladı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gülümseyerek: *"Şu ihramlıya bakın, ne yapıyor?"* diyordu.[302] Ebû Dâvûd ile İbn Mâce de bunu İbn İshâk'tan böyle rivâyet etmişlerdir. Bu hadisten dolayı bazıları seleften kimi zatlardan: Deveciye vurmak haccın tamamlayıcılarındandır, dediklerini rivâyet etmişlerdir. Ancak Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'a latif bir kınama tarzıyla, "Şu ihramlıya bakın, ne yapıyor?" demesinden, hizmetçiye vurmamanın daha evla olduğu anlaşılıyor. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[891] İmam Abd b. Humeyd, Müsned'inde Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim hac ibadetlerini (menasik) Müslümanlar onun dilinden ve elinden bir zarar görmeden ifa ederse, geçmiş günahları bağışlanır."*[303]

*"Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir."* Allah (c.c) hacıları sözlü ve fiili çirkin şeylerden men ettikten sonra şimdi de güzel şeyler yapmaya teşvik ediyor. Onların ne yaptıklarını bildiğini ve kıyâmet gününde mükâfatlarını en bol şekliyle vereceğini haber veriyor.

*"Azık edinin; kuşkusuz azığın en hayırlısı takvadır."* Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Bazı kimseler ailelerinin yanından hacca, yanlarına hiçbir şey almadan çıkıyor ve "Biz Allah'ın Evi'ne hacca gideceğiz de O bize yedirmeyecek mi?" diyorlardı. Bu yüzden Allah (c.c) "Yanınıza sizi insanlara muhtaç bırakmayacak kadar azık alın" buyurdu.

[892] İbn Ebî Hâtim, İkrime'den şöyle nakleder: Bazı kimseler hacca azıksız gidiyorlardı. Bunun üzerine Allah (c.c) *"Azık edinin; kuşkusuz azığın en hayırlısı takvadır."* âyetini nazil etti.[304]

---

302 Ebû Dâvûd (1818), İbn Mâce (2933) ve Ahmed b. Hanbel (6/344) zayıf senetle rivâyet etmişlerdir. Çünkü İbn İshâk müdellistir ve burada da an'an'lı rivâyet etmiştir.

303 el-Metalibu'l-Âliye'de (1087) ifade edildiği üzere Ahmed b. Meni ile Abd b. Humeyd; ayrıca İbn Adiyy (2/44) Câbir (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmişlerdir. Senedindeki Mûsâ b. Ubeyde er-Rebezi zayıftır. Bir diğer râvî kardeşini de birçok kişi sika sayarken, İbn Adiyy zayıf bulmuştur.

304 Mürseldir. Taberî (3736) rivâyet etmiştir. Bir sonraki dipnota bk.

Scanned with CamScanner

Bunu İmam Taberî de İbn Uyeyne'den aynı şekilde rivâyet etmiştir. İbn Ebî Hatîm der ki: Bu hadisi Verkâ, Amr b. Dinar'dan, o da İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Ancak İbn Uyeyne'nin naklettiği daha sahihtir.

[893] Ben derim ki: Bu hadisi Nesâî de Said b. Abdurrahman el-Mahzumi'den, o Süfyân b. Uyeyne'den, o Amr b. Dinar'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Bazıları azıksız hacca gidiyorlardı. Bu yüzden Allah (c.c) *"Azık edinin; kuşkusuz azığın en hayırlısı takvadır."* âyetini nazil etti. [305]

[894] Verka'nın rivâyetine gelince; onu Buhârî, Yahyâ b. Bişr kanalıyla Şebabe'den; Ebû Dâvûd ... Şebabe'den; ikisinde de Şebabe, Verka'dan, o Amr b. Dinar'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmişlerdir: Yemenliler "Biz Allah'a tevekkül ediyoruz" diyerek azıksız hacca gidiyorlardı. Bu yüzden Allah (c.c) *"Azık edinin; kuşkusuz azığın en hayırlısı takvadır."* âyetini inzal buyurdu.[306] Bunu Abd b. Humeyd, tefsirinde, İbn Hibbân da Sahih'inde, yine Şebabe'nin rivâyetiyle tahric etmişlerdir.

Taberî ile İbn Merdûyeh, Amr b. Dinar'ın Nâfi''den, onun da İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan nakliyle onun şöyle dediğini rivâyet etmişlerdir: İnsanlar ihrama girince yanlarındaki azıkları atıp yeni azık edinirlerdi. Bunun üzerine Allah (c.c) *"Azık edinin; kuşkusuz azığın en hayırlısı takvadır."* âyetini indirdi. Böylece onlar bundan men edildiler ve yanlarına un, kavut ve börek gibi şeyler almakla emrolundular. Abdullah b. Zübeyr, Ebû Âliye, Mücâhid, İkrime, Şa'bî, Nehaî, Sâlim b. Abdullah, Atâ el-Horasânî, Katâde, Rebî' b. Enes ve Mukâtil b. Hayyan da böyle demişlerdir. Said b. Cübeyr der ki: Yani, yanınıza un, kavut ve börek gibi azıklar alın. Vekî' b. Cerrah da tefsirinde der ki: Bize Süfyân, Said b. Cübeyr'den bu âyetin mânâsı hususunda: "Hışknanç" denen kuru ekmek ve kavut gibi azıklar edinin, dediğini nakleder. Yine Vekî, Abdullah b. Ömer'in şöyle dediğini nakleder: Kişinin seferde azığının iyi olması cömertliğinin alametidir. Hammâd b. Seleme'nin Ebû Reyhâne'den rivâyetinde şu ziyade vardır: Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh) kendisiyle yol arkadaşlığı yapanlara eli bol olmalarını şart koşardı.

Allah (c.c) *"Kuşkusuz azığın en hayırlısı takvadır."* buyuruyor. Yüce Allah Müslümanlara dünya hayatında azık edinmeyi emretmesinin ardından,

305 Nesâî, Tefsir'inde (53) rivâyet etmiştir. Senedi sahih, râvîleri sikadır.

306 Buhârî, 1523; Ebû Dâvûd, 1730; Vâhidi, 113. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan...

Scanned with CamScanner

şimdi de âhiret azığı edinmeye yönlendiriyor ki o, takva azığı edinip âhirete onunla gitmektir. Nitekim Allah (c.c) başka bir âyette: *"Ey Âdemoğulları, ayıp yerinizi örtecek giyimlikle, sizi süsleyecek elbiseler indirdik. Takva örtüsü ise bunlardan daha hayırlıdır."* (A'râf, 26) buyurmuştur. Allah (c.c) maddi giysiden bahsettikten sonra dikkatlerini manevi giysi olan huşû, taat ve takvaya çekmiş, bunun daha hayırlı ve daha faydalı olduğunu söylemiştir. Atâ el-Horasânî, *"Kuşkusuz azığın en hayırlısı takvadır."* âyetindeki azıkla âhiret azığının kastedildiğini söylemiştir.

[890] Hâfız İmam Taberânî, Cerîr b. Abdullah'tan, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Kim dünyada azık edinirse azık ona âhirette fayda verir."*[307]

[896] Mukâtil b. Hayyan der ki: *"Kuşkusuz azığın en hayırlısı takvadır."* âyeti nazil olunca fakir bir Müslüman kalkarak "Ya Rasûlallah! Yanımıza alacağımız hiçbir azığımız yoktur" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İnsanlara el açmanızı engelleyecek kadar azık alın. Edineceğiniz en hayırlı azık ise takvadır"* buyurdu.[308] Bunu İbn Ebî Hâtim rivâyet etmiştir.

*"Ey akıl sahipleri! Benden korkun."* Yani: Ey akıl ve idrak sahibi insanlar! Bana karşı gelen ve emrimi yerine getirmeyenlere vereceğim ceza, ukubet ve azaptan sakının.

**Müzdelife:**

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ ۚ فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ ۖ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَاكُمْ ۚ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّالِّينَ ﴿١٩٨﴾

*198. Rabbinizden gelecek bir lütfu aramanızda size herhangi bir günah yoktur. Arafat'tan ayrılıp akın ettiğinizde Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin ve O'nu size gösterdiği şekilde anın. Şüphesiz, siz daha önce yolunu şaşırmışlardan idiniz.*

307 Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr, 2271. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (10/311): Râvileri sahih hadis râvîleridir, demiştir.

308 Bu mu'dal bir hadistir. Çünkü Mukâtil b. Hayyan tebe tâbiînden kabul edilir. Dolayısıyla bu rivâyet çok zayıftır.

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

[898] İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Zülmecâz ve Ukâz, cahiliye döneminde insanların ticaret yaptığı pazarlardı. İslâm dininin gelmesinden sonra Müslümanlar bu pazarlarda alışveriş yapmayı çirkin bir iş olarak gördüler. Bunun üzerine şu âyet indirildi: *"Rabbinizden gelecek bir lütfu aramanızda size herhangi bir günah yoktur."*[309] Bunu Abdurrezzak ve Said b. Mansur ile daha başkaları Süfyân b. Uyeyne'nin nakliyle rivâyet etmişlerdir. Bazılarındaki ifade şöyledir: İslâm gelince bazı Müslümanlar burada ticaret yapmakla kendilerini günah işliyormuş gibi hissettiler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sormaları üzerine bu âyet nazil oldu. Amr b. Dinar da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Cahiliyye dönemindeki insanların alış-veriş yaptıkları Ukkâz, Micenne ve Zulmecaz pazarları vardı. İslâm gelince Müslümanlar buralarda ticaret yapmayı günah gibi gördüler. Bunun üzerine bu âyet nazil oldu. Ebû Dâvûd ve başkaları Mücâhid kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmişlerdir: Müslümanlar hac mevsiminde ve hac esnasında alış veriş ve ticaret yapmaktan çekinir ve "bu günler Allah'ı zikir günleridir" derlerdi. Bunun üzerine Allah (c.c) *"Rabbinizden gelecek bir lütfu aramanızda size herhangi bir günah yoktur."* buyruğunu nazil etti.

Taberî, Atâ'dan şöyle rivâyet eder: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) bu âyeti *"Hac döneminde Rabbinizden gelecek bir lütfu aramanızda size herhangi bir günah yoktur."* şeklinde (Yani, sonunda في مواسم الحج: hac mevsiminde, ziyadesiyle). okudu. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan bu âyet hakkında şöyle nakleder: İhramdan önce ve sonra alış veriş yapmanızda size hiçbir günah yoktur. Avfî de, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan böyle rivâyet etmiştir. Vekî'in kendi senediyle Atâ'dan yaptığı rivâyete göre Atâ şöyle demiştir: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) bu âyeti *"Hac döneminde Rabbinizden gelecek bir lütfu aramanızda size herhangi bir günah yoktur."* şeklinde okudu. Ubeydullah b. Ebî Yezîd der ki: Abdullah b. Zübeyr'i âyeti şu şekilde okurken işittim: *"Hac mevsiminde Rabbinizden gelecek bir lütfu aramanızda size herhangi bir günah yoktur."*[310] Bunu Abd b. Humeyd de böyle rivâyet et-

309 Buhârî, 1770, 2098, Taberî, 3782, 3794; Vâhidi, 116.

310 İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın kıraati Taberî Tefsirinde (3771, 3775, 3777), Abdullah b. Zübeyr (radıyallâhu anh)'ın kıraati de yine aynı kitaptadır (3781).

Scanned with CamScanner

miştir. Âyet-i kerimeyi Mücâhid, Said b. Cübeyr, İkrime, Mansûr b. Mu'temir, Katâde, İbrâhim Nehaî, Rebî' b. Enes ve daha başkaları da böyle tefsir etmişlerdir. İmam Taberî, Ebû Ümeyye'den şöyle nakleder: Kendim işittim; İbn Ömer (radıyallâhu anh)'a hacca giderken yanında ticaret eşyası götüren kimse soruldu. İbn Ömer (radıyallâhu anh) ona *"Rabbinizden gelecek bir lütfu aramanızda size herhangi bir günah yoktur."* âyetini okudu. Bu mevkuf bir rivâyet olup kuvvetli ve ceyyittir. Aynısı merfû olarak da rivâyet edilmiştir:

[898] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Ümeyye et-Temimi'den şöyle rivâyet etmiştir: İbn Ömer (radıyallâhu anh)'a: "Hac esnasında bize ücret karşılığı işler yaptırılıyor. Bizim haccımız oluyor mu?" dedim. "Kâbe'yi tavaf etmiyor, Arafat'a gelmiyor, şeytan taşlamıyor ve saçlarınızı kesmiyor musunuz?" dedi. "Bunları yapıyoruz" dedim. Bunun üzerine İbn Ömer (radıyallâhu anh) şöyle anlattı: Bir adam da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek senin bana sorduğunu sordu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hemen cevap vermedi. O arada Cebrâil (a.s) gelerek, *"Rabbinizden gelecek bir lütfu aramanızda size herhangi bir günah yoktur."* âyetini indirdi. Ardından Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) adamı çağırarak ona *"Siz haccı eda etmiş oluyorsunuz"* buyurdu.[311]

[899] Abdurrezzak, Beni Teymullah kabilesinden bir adamdan şöyle rivâyet etmiştir: Bir adam İbn Ömer (radıyallâhu anh)'a gelerek "Ey Abdurrahman'ın babası, biz geçimimizi ücret karşılığı iş yaparak sağlayan bir topluluğuz. Bazıları bizim haccımızın olmadığını söylüyor. Ne dersin?" dedi. İbn Ömer (radıyallâhu anh): "Siz onlar gibi ihram giymiyor musunuz? Onlar gibi tavaf etmiyor musunuz? Onlar gibi şeytan taşlamıyor musunuz?" deyince, adam "Evet" dedi. İbn Ömer (radıyallâhu anh): Öyleyse sen haccını îfâ etmiş oluyorsun, dedi. İbn Ömer (radıyallâhu anh) daha sonra şöyle dedi: Bir adam da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek bunu sormuştu ve bunun üzerine *"Rabbinizden gelecek bir lütfu aramanızda size herhangi bir günah yoktur."* âyeti indi.[312] Bunu Abd b. Humeyd de tefsirinde Abdurrezzak'tan

311 Ebû Dâvûd, 1733; Ahmed b. Hanbel, 2/155; Taberî, 3768; Vâhidi, 115. Hâkim sahih olduğunu kaydetmiş, Zehebî bunda ona katılmıştır. Senedi leyyindir. Bütün senet zincirlerinde bulunan Ebû Ümâme et-Teymi mütabaa edildiğinde makbul biridir. Buradaki merfû rivâyetinde ise mütabaa edilmemiştir. Bu rivâyet Taberî ve başka kaynaklarda sadece mevkuf olarak sahihtir.

312 Bir önceki gibi senedi leyyindir.

Scanned with CamScanner

rivâyet etmiştir. Ebû Huzeyfe de Süfyân-ı Sevrî'den aynı şekilde merfû olarak rivâyet etmiştir. Hadis daha birçok kanalla merfû olarak rivâyet edilmiştir.

[900] İbn Ebî Hâtim, Ebû Ümâme et-Teymi'den şöyle nakleder: Ben İbn Ömer (radıyallâhu anh)'a "Biz Mekke'ye kadar bu şekilde ücretli çalışan insanlarız. Halk bizim haccımızın olmayacağını iddia ediyor. Sence haccımız oluyor mu?" dedim. "Siz ihrama girmiyor musunuz, Kâbe'yi tavaf etmiyor musunuz, haccın menasikini yerine getirmiyor musunuz?" dedi. "Evet, yapıyoruz" dedim. "Öyleyse siz hacılarsınız" dedi. Ardından şöyle anlattı: Bir adam da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek senin bana sorduğunu sordu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona ne cevap vereceğini bilemedi -veya: bir cevap vermedi-. Nihâyet *"Rabbinizden gelecek bir lütfu aramanızda size herhangi bir günah yoktur."* âyeti nazil oldu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) adamı çağırttı. Ona bu âyeti okudu ve *"Siz hacılarsınız"* buyurdu.[313] Bunu daha başka râvîler de merfû olarak rivâyet etmişlerdir.

[901] İmam Taberî, Ebû Ümâme'den şöyle nakleder: İbn Ömer (radıyallâhu anh)'a "Biz ücret karşılığı çalışan bir topluluğuz. Haccetmiş oluyor muyuz?" dedim. İbn Ömer (radıyallâhu anh): "Siz tavaf etmiyor musunuz, Arafat'a gelmiyor musunuz, şeytan taşlamıyor musunuz, saçlarınızı kesmiyor musunuz?" dedi. "Evet" deyince İbn Ömer (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Bir adam da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek senin bana sorduğunu sordu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona ne diyeceğini bilemedi ve nihâyet Cebrâil (a.s) *"Rabbinizden gelecek bir lütfu aramanızda size herhangi bir günah yoktur."* âyetini indirdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) adama *"Siz haccetmiş oluyorsunuz"* buyurdu.[314] Taberî, Ömer (radıyallâhu anh)'ın azatlı kölesi Ebû Sâlih'ten şöyle nakleder: Ben "Ey mü'minlerin emiri, siz hacda ticaret yapıyor muydunuz?" dedim, "Onların hacdan başka geçimlikleri var mıydı ki?" dedi.

Allah (c.c): *"Arafat'tan ayrılıp akın ettiğinizde Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin"* buyuruyor. Burada "عرفاتٍ: Arafat" kelimesi dişil (müennes) bir özel isim olduğu halde munsarıf yapılmıştır. Çünkü aslı, "müslimât: Müslüman

313 Bir önceki gibi senedi leyyindir.

314 Taberî (3768) rivâyet etmiştir. Senedi leyyindir. Sadece Ebû Ümâme rivâyet etmiştir ve o makbul biridir.

Scanned with CamScanner

kadınlar" ve "müminât: mü'min kadınlar" isimleri gibi (munsarıf) idi. Belli bir mekanın özel ismi olunca aslına bağlı kalınarak munsarıf yapıldı. İmam Taberî bunu tercih etmiştir.

Arafat hacda vakfe yapılan yerin ismidir. Arafat vakfesi ise hac ibadetlerinin temel direğidir, rüknüdür.

[902] Bu yüzden İmam Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde ve Sünen kitaplarında Abdurrahman b. Ya'mer ed-Deyli'den şöyle rivâyet edilir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i işittim, şöyle buyuruyordu: *"Hac Arafat'tır, hac Arafat'tır, hac Arafat'tır. Dolayısıyla kim fecir doğmadan Arafat'a ulaşırsa hacca yetişmiş olur. Mina günleri de üç gündür. Ama kim acele ederek iki gün akabinde ayrılırsa ona bir günah yoktur. Kim gecikirse ona da bir günah yoktur."*[315]

Arafat vakfesinin zamanı Arafat günü zeval vaktinden (Güneş'in tepede olduğu an) bayram gününün ikinci fecrinin doğuşuna kadar olan vakittir.

[903] Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) veda haccında öğle namazını kıldıktan sonra güneş batana kadar vakfe yapmış ve "Hac ibadetlerinizi benden alın"[316] buyurmuştur. Biraz önce geçen hadiste de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Dolayısıyla kim Arafat'a fecir doğmadan ulaşırsa hacca yetişmiş olur."* buyurmuştur. Bu İmam Mâlik, İmam Ebû Hanîfe ve İmam Şâfiî'nin (Allah hepsine rahmet etsin) görüşleridir. İmam Ahmed b. Hanbel ise Arafat'ın arefe gününün ilk anından itibaren başladığı görüşündedir.

[904] Bu görüş sahipleri kendilerine Urve b. Harise'den yapılan şu rivâyeti delil göstermişlerdir: Müzdelife'de namaza çıkacağı zaman Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gittim ve "Ya Rasûlallah! Ben Tay dağından geldim. Bineğimi yorup bitirdim, kendimi de yordum. Hangi dağdan geçtiysem üzerinde vakfe yaptım. Şimdi benim haccım oldu mu?" dedim. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim bizim bu*

315 Ceyyittir. Ebû Dâvûd,1949; Tirmizî, 889; Nesâî, 5/264, 265; İbn Mâce, 3015; Ahmed b. Hanbel, 4/309; İbn Hibbân, 3892; Beyhakî, 5/152. Hâkim de bunun Buhârî ve Müslim'in şartlarını taşıyan sahih bir hadis olduğunu söylemiş (2/278), Zehebî de bu görüşünde ona katılmıştır.

316 Daha önce 158. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

*namazımıza katılıp biz gönderinceye kadar burada dururs a, önceki gün veya gecesinde de Arafat'ta vakfe yapmışsa haccı tamam olmuştur ve ihramdan çıkabilir."*[317] Bunu İmam Ahmed b. Hanbel ile Sünen sahipleri rivâyet etmişler, Tirmizî de sahih olduğunu söylemiştir.

Buraya Arafat adı verilmesine gelince; Abdurrezzak, Ali (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Yüce Allah Cebrâil (a.s)'ı birlikte haccetmesi için İbrâhim (a.s)'a göndermişti. Arafat'a geldiklerinde İbrâhim (sallallâhu aleyhi ve sellem) "araftu: tanıdım" dedi. Çünkü daha önce gelmişti. Bu yüzden buraya Arafat dendi. İbn Mübârek, Atâ'dan şöyle nakleder: Buraya Arafat denmesinin sebebi şudur: Cebrâil (a.s) İbrâhim (a.s)'a haccın menasikini gösterirken burada "Bildim, bildim" dedi ve bu yüzden buraya "Arafat" adı verildi. Benzeri İbn Abbâs (radıyallâhu anh), İbn Ömer (radıyallâhu anh) ve Ebû Miclez'den de rivâyet edilmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Arafat'a ayrıca Meş'ar-i Haram, Meş'ar-i Aksa ve İlâl de denir. Ortasındaki dağın adı da Rahmet dağıdır. Nitekim Ebû Talip, meşhur kasidesinde şöyle der:

وبالمشعَر الأقصى إذا قصدوا له... إلال إلى تلك الشِّراج القَوَابل

*Meş'ar-i Aksa'da ona yöneldiklerinde,*

*İlâl (Arafat) dağı gelmekte olan bu insan seline bakar.*

[905] İbn Ebî Hâtim, İkrime kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Cahiliyye döneminde insanlar Arafat'ta vakfe yaptıkları gün, güneş dağların tepesinde adamın başındaki sarık gibi durduğu vakit olunca oradan ayrılırlardı. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise Arafat'tan ayrılmayı güneş batımı sonrasına kadar geciktirdi.[318] Bunu İbn Merdûyeh de Zem'a b. Sâlih'in nakliyle rivâyet etmiştir ve onda şu ziyade vardır: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha sonra Müzdelife'de vakfe yaptı ve ortalık aydınlanmadan önce sabah namazı kıldı. Ortalık aydınlanınca oradan ayrıldı. Bunun senedi hasendir.

[906] İbn Cüreyc, Misver b. Mahreme'den şöyle nakletmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Arafat'ta iken bize verdiği hutbede evvela Allah'a

317 Yani, Abdurrahman b. Ya'mer ed-Deyli hadisinde.

318 Müellif İbn Ebî Hâtim'e nispet etmiştir. Senedi hasendir. Müellif de hasen olduğunu söylemiştir.

Scanned with CamScanner

hamd-u sena etti, ardından şöyle buyurdu: *"İmdi;* -ki kendisi bir hutbe verdiğinde "imdi" (Emmâ ba'd) derdi- *bugün en büyük hacdır. Bilin ki, müşrikler ve putperestler bugünde Arafat'tan güneş batmadan evvel, güneş dağların üstünde erkeklerin başlarındaki sarık gibi durduğu vakit buradan ayrılırlardı. Biz ise güneş battıktan sonra ayrılacağız. Onlar Meş'ar-i Haram'dan güneş doğduktan sonra, güneş dağların tepesinde erkeklerin başlarındaki sarık gibi durduğu vakitte ayrılıyorlardı. Biz ise güneş doğmadan önce ayrılacağız. Bunları, ibadet ve tarzımızın müşriklerinkinden farklı olması için yapıyoruz."*[319] İbn Merdûyeh rivâyet etmiştir. Söylediğimiz bu hususla, "Misver Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i sadece görmüş, O'ndan bir şey işitmemiştir" diyen bizim cahillerin aksine, onun Misver'in Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den hadis işittiği kesin bir şekilde sabit ve belli olmaktadır. Vekî', Ma'rur b. Süvey'den şöyle aktarır: İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ı Arafat'tan ayrılırken gördüm de, sanki saçları dökülmüş biri olarak deve üzerinde gidiyor ve "Biz 'ifaza'yı (Arafat'tan inmek) hızlıca koşmak olarak gördük" diyordu.

[907] Sahih-i Müslim'deki uzun Câbir b. Abdullah hadisinde şöyle geçmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) güneş kavuşuncaya kadar (Arafat'ta) vakfe hâlinde kaldı. Güneşin sarılığı biraz gitti, sonra büsbütün kayboldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Üsâme'yi bineğinin arkasına alıp yola koyuldu. (Devesi) Kesvâ'nın yularını o kadar kasmıştı ki, neredeyse başı semerinin altındaki deriye çarpıyordu. Sağ eliyle işaret ederek: *"Ey cemâat! Sakin olun, sakin olun"* diyordu. Her bir tepeye hayvanın dizginini, düze çıkıncaya kadar biraz gevşetiyordu. Nihâyet Müzdelife'ye vardı ve orada akşamla yatsıyı bir ezan ve iki kâmetle kıldı. İkisi arasında hiçbir nafile namaz kılmadı. Sonra fecir doğuncaya kadar uzandı. Sabah aydınlanınca bir ezan ve bir kâmetle sabah namazını kıldı. Sonra Kasvâ'ya binerek Meş'ar-i Harâm'a geldi. Kıbleye dönerek Allah'a dua etti, tekbîr getirdi, tehlîl ve tevhidde bulundu. Ortalık tamamen aydınlanıncaya kadar vakfesine devam etti. Sonra güneş doğmadan yola koyuldu.[320]

319 Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr, 20/28; Hâkim, 3/523, 524. Hâkim, Buhârî ve Müslim'in şartlarını taşıyan bir sahih hadis olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafak etmiştir. Heysemî de Mecmau'z-Zevâid'de (3/355): Râvileri sahih hadisin râvîleridir, demiştir.

320 Müslim, 1218.

Scanned with CamScanner

[908] Buhârî ve Müslim, Sahih'lerinde şöyle rivâyet etmişlerdir: Üsame b. Zeyd (radıyallâhu anh)'a "Rasûlullah Veda Haccında, Arafat'tan Müzdelife'ye doğru yola çıktığında nasıl yürüyordu?" diye sordular. Üsame: "Uzun adımlarla (hızlıca) yürüyor, meydan bulduğunda da koştururdu." dedi.[321] İbn Ebî Hâtim'in Süfyân b. Uyeyne'den rivâyetine göre o *"Arafat'tan ayrılıp akın ettiğinizde Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin"* buyruğu hakkında: Bu, iki namazı cem ederek kılmaktır, demiştir. Ebû İshâk, Amr b. Meymun'dan şöyle nakleder: Abdullah b. Amr'a Meş'ar-i Haram'ın neresi olduğunu sordum, sustu. Bineklerimizin ayağı Müzdelife'ye bastığında, "Meş'ar-i Haram'ı soran nerede? İşte Meş'ar-i Haram burasıdır" dedi. Abdurrezzak, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: 'Meş'ar-i Haram' Müzdelife'nin tamamıdır. Hüşeym, Sâlim'den şöyle nakletmiştir: İbn Ömer (radıyallâhu anh)'a "Arafat'tan ayrılıp akın ettiğinizde Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin" buyruğu soruldu, "Meş'ar-i Haram o dağ ve etrafıdır" diye cevap verdi. Abdurrezzak, İbrâhim'den şöyle nakleder: İbn Ömer (radıyallâhu anh) insanların Kuzah'a (Müzdelife'de imamın durduğu yer) yığılma yaptıklarını görünce, "İnsanlar niçin yığılma yapıyorlar? Buranın tamamı Meş'ar'dır!" dedi. İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Said b. Cübeyr, İkrime, Mücâhid, Süddî, Rebî' b. Enes, Hasan ve Katâde'nin de: Meş'ar-ı Harâm iki dağın arasıdır, dedikleri rivâyet edilmiştir. İbn Cüreyc der ki: Atâ'ya "Müzdelife neresidir?" diye sordum. "Arafat yolu üzerindeki iki boğazdan Muhassîr'e kadar olan yerdir. Arafat yolu üzerindeki iki boğaz Müzdelife'den değildir, ikisi arasında geçit yeridir. İstersen ikisi arasında dur" dedi. Ardından "Ben ise Kuzah'ın biraz ilerisinde durmanı tercih ederim. Halka yol vermek için bize yaklaş" dedi.

Ben derim ki: (Meş'ar'ın çoğulu olan) Meşâir; açık alâmetler demektir. Müzdelife'ye Meş'ar-i Haram denmesi, Harem-i Şerif bölgesi içinde yer alması sebebiyledir. Acaba, burada vakfe yapmak haccın rükünlerinden midir ve dolayısıyla bu, haccın sahih olması için şart mıdır? Ki seleften bir grup ilim ehli ile Kaffal ve İbn Huzeyme gibi bazı Şâfiî uleması, Urve b. Mudarris hadisinden dolayı böyle demişlerdir. Veya İmam Şâfiî'nin iki kavlinden biri olan "bunu terk edene kan vacip olur" görüşündeki gibi vacip midir? Yoksa diğer kavlindeki gibi müstehap olup terkiyle hiçbir şey gerekmez mi? Bu hususta

321 Buhârî, 1666; Müslim, 1286; Ebû Dâvûd, 1923; Nesâî, 5/258; İbn Mâce, 3017; Ahmed b. Hanbel, 5/205; Tefsir-i Beğavî, 201.

Scanned with CamScanner

âlimlerin üç görüşü vardır. Bunlar başka bir kitabımızda uzunca ele alınmıştır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[909] Abdullah b. Mübârek, Süfyân-ı Sevrî kanalıyla Zeyd b. Eslem'den şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Arafat'ın her yeri vakfe yeridir. Urene vadisinin ise yukarısında durun. Meş'ar-i Haram'ın da Muhassir dışında her yeri vakfe mahallidir."*[322] Bu mürsel bir hadistir.

[910] İmam Ahmed b. Hanbel, Cübeyr b. Mut'im'den şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Arafat'ın her yeri vakfe yeridir. Urene'nin ise yukarısında durun. Müzdelife'nin her yeri vakfe yeridir. Ancak Muhassir'in ise yukarısında durun. Mekke'nin tüm vadileri kurban kesme yeri, tüm teşrik günleri de kurban kesme vaktidir."*[323] Bu rivâyet de munkatı''dır. Çünkü râvîlerinden Süleyman b. Mûsâ el-Eşdak, Cübeyr b. Mut'im'in hayatına yetişmemiştir. Ancak bunu Velid b. Müslim ile Süveyd b. Abdulaziz, Said b. Abdulaziz'in Süleyman'dan nakliyle rivâyet etmişlerdir. Velid: "Cübeyr b. Mut'im, babasından" diyerek Cübeyr'den sonra bir râvî daha zikretmiştir. Süvey de: "Nâfi' b. Cübeyr b. Mut'im, babasından" diyerek rivâyet etmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

*"O'nu size gösterdiği şekilde anın."* buyruğuyla Allah (c.c) mü'minlere lutfettiği hidâyet nimeti ile Hac ibadetlerini İbrâhim (a.s)'ın yaptığı şekil üzere açıklama ve bildirme nimetine dikkat çekmektedir. Bu yüzden ardından: *"Oysa, siz daha önce yolunu şaşırmışlardan idiniz."* buyurmuştur. "Daha önce"den kasıt, bir görüşe göre "bu hidâyetten önce", başka bir görüşe göre Kur'ân'dan önce, başka bir görüşe göre ise: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den öncedir. Bunların hepsi birbirine yakın ve birbirlerinden ayrılmaz şeylerdir, dolayısıyla hepsi de doğrudur.

---

322 Şahitleriyle birlikte hasendir. Senedi ceyyit ve mürseldir. İmam Mâlik, el-Muvatta'da (1/388) aynı şekilde "belağ" şeklinde rivâyet etmiştir. Beyhakî (5/115) İbn Münkedir'den mürsel olarak rivâyet etmiştir. Ayrıca Ahmed b. Hanbel, (4/82), Bezzâr (1126), İbn Hibbân, (3854) ve Beyhakî (5/295) Cübeyr b. Mut'im'in nakliyle rivâyet etmişlerdir. Bunda mürsellik vardır, fakat Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr'de (1583) ve Bezzâr (2/27) kopukluğu gidermişlerdir. Hadisin başka yolları da vardır ve bunlarla en azından hasen derecesine yükselmektedir.

323 Ahmed b. Hanbel, 4/82; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr, 1583. Senedi munkatıdır. Bir önceki dipnota bk. Zîra hadisin birçok tariki vardır.

Scanned with CamScanner

**Müzdelife'den Mina'ya Gidiş:**

ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٩﴾

*199. Sonra insanların (sel gibi) aktığı yerden siz de akın. Allah'tan mağfiret isteyin. Çünkü Allah affedici ve esirgeyicidir.*

**Tefsiri:**

Buradaki "sonra" edatıyla, sonrasındaki haber (emir) öncesindeki habere atfedilmiş ve onun sonucu olarak belirtilmiştir. Sanki Allah (c.c) Arafat'ta vakfe yapan kişiye Meş'ar-i Haram'da Allah'ı (c.c) zikretmek için Müzdelife'ye gitmesini, Arafat'taki vakfeyi bütün hacıların birlikte yapmalarını emretmektedir. (Cahiliyye döneminde ise) herkes böyle yapar, fakat Kureyşliler Harem-i Şerif sınırlarını aşmayıp helâl bölgenin uç noktasında durur ve "Biz Allah'ın beldesindeki Allah'ın adamlarıyız ve O'nun Ev'inin bekçileriyiz" derlerdi.

[911] İmam Buhârî, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivâyet etmiştir: "Kureyşliler ve onların dinini benimseyenler Müzdelife'de vakfeye dururlardı. Onlar Hums[324] olarak isimlendirilirdi. Diğer Araplar ise Arafat'ta vakfe yaparlardı. İslâm dini zuhur edince, Allah Teâlâ Peygamberine Arafat'a gidip orada vakfe yapmasını, sonra oradan (Müzdelife'ye doğru) harekete geçmesini emretti. Nitekim "*Sonra insanların (sel gibi) aktığı yerden siz de akın!*" âyeti bunu gösterir.[325] İbn Abbâs, Mücâhid, Atâ, Katâde, Süddî ve daha başkaları da böyle demişlerdir. İmam Taberî de bunu tercih etmiş ve bu hususta icmâ olduğunu söylemiştir.

[912] İmam Ahmed b. Hanbel, Cübeyr b. Mut'im'den şöyle rivâyet etmiştir: "Devemi kaybetmiştim. Arefe günü onu aramak için gittim. Bu sırada Rasûlullah'ı Arafat'ta vakfe yaparken gördüm ve "Vallahi bu kişi Ahmeslilerdendir, neden burada ki?" dedim."[326] Bunu Buhârî ve Müslim de Sahih'lerinde tahric etmişlerdir. İmam Buhârî daha sonra İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan,

---

324 Hums, şiddet ve katılık mânâsı taşır. Bu adı alan kabileler daha önce zikredildi. Bu ad onlara dindeki aşırı hassasiyet ve titizliklerinden dolayı verilmiştir.

325 Buhârî, 4520; Müslim, 1219; Ebû Dâvûd, 1910; Nesâî, et-Tefsir, 54.

326 Buhârî, 1664; Müslim, 1220; Ahmed b. Hanbel, 4/80.

Scanned with CamScanner

buradaki "ifâda"nın şeytan taşlamak için Müzdelife'den Mina'ya gitmek mânâsında olduğunu gerektiren bir rivâyet zikretmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Taberî ise bunu sadece Dahhâk b. Müzâhim'den rivâyet etmiş ve şöyle demiştir: "İnsanlar"dan kasıt da İbrâhim (a.s)'dır. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan başka bir rivâyete göre "insanlar" dan maksat Müslümanların imamı (veya onun tayin ettiği hac emiri) dir. İmam Taberî daha sonra şöyle der: Delillerin tümü tersini göstermeseydi tercihe şayan görüş bu olurdu.

*"Allah'tan mağfiret isteyin."* Allah (c.c) ibadetleri yerine getirdikten sonra kendinden bağışlanma dilenmesini çokça emreder.

[913] Nitekim Sahih-i Müslim'de geçen bir hadise göre; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazı bitirince üç defa Allah'tan bağışlama dilerdi.[327]

[914] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde geçen bir hadiste de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) 33'er defa tesbih, tahmid (Elhamdulillâh diyerek hamdetmek) ve tekbire teşvik etmiştir.[328]

[915] İmam Taberî burada Abbâs b. Mirdas es-Silmi'den[329] Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Arefe akşamı ümmeti için istiğfar ettiğini rivâyet etmiştir.[330] Arafat/Arefe gününün fazileti hakkında kaleme aldığımız bir kitapçıkta bunların tümünü topladık.

[916] İbn Merdûyeh, burada, Buhârî'nin de Şeddâd b. Evs (radıyallâhu anh) kanalıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet ettiği şu hadisi zikretmiştir: *"İstiğfarların efendisi (en üstünü) şöyledir:*

---

327 Müslim, 591.

328 Buhârî ve Müslim rivâyet etmişlerdir. İleride gelecek.

329 İbn Kesir Tefsiri baskısında İbn Abbâs (radıyallâhu anh) olarak geçiyor. Düzeltmeyi Taberî Tefsiri'nden yaptık.

330 Çok zayıf senetlerle gelen çok zayıf bir metindir. İbn Mâce, Sünen'inde (3013), İbn Hibbân, el-Mecruhin'de (2/229), Beyhakî, Şuabu'l-İman'da (346), Taberî (3846) ve İbnu'l-Cevzî de, el-Mevzuat'ta (2/213) rivâyet etmişlerdir. Hepsi de İbn Kinane'nin, babasından, onun da kendi babası Abbâs b. Mirdas'tan nakliyle şu lafızla rivâyet etmişlerdir: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Arefe akşamında ümmeti için Allah'tan mağfiret ve rahmet istedi, uzun uzun dua etti." Muhakkik bunu Elbânî'nin tashihlediğini, ancak bunun hata olduğunu söylemiş ve Zehebî'den şöyle nakletmiştir (el-Mizan, 3/415): Onun bu rivâyeti sahih değildir.

Scanned with CamScanner

اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي، لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ، خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ، وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ، أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَبُوءُ بِذَنْبِي، اغْفِرْ لِي، فَإِنَّهُ لاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ

*"Allah'ım! Sen benim Rabbimsin. Senden başka İlâh yoktur. Beni sen yarattın ve ben senin kulunum. Ben gücüm yettiğince seninle yaptığım ahde sadık kalacağım ve vaadine ulaşmaya çalışacağım. Yaptıklarımın şerrinden sana sığınırım. Bana verdiğin nimetleri de benim işlediğim günahları da biliyor ve kabul ediyorum. Beni affet. Çünkü günahları senden başka bağışlayacak kimse yoktur." Kim bu duayı içeriğine gerçekten inanarak gündüz söyler ve akşam olmadan gün içinde ölürse cennete girer. Yine kim bu duayı içeriğine iman ederek gece yapar ve sabah olmadan ölürse cennete girer."*[331]

[918] Buhârî ve Müslim, Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmişlerdir: Ebû Bekir (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: "Ey Allah Rasûlü, bana namazda iken edebileceğim bir dua öğretiniz" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de ona şu duayı etmesini emir buyurdu:

اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا وَلاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ، فَاغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ، وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

*Allah'ım! Ben kendime çok fazla zulmettim. Günahları senden başka bağışlayacak yoktur. Allah'ım! Beni katından bir mağfiret ile bağışla ve bana merhametinle muamele buyur. Şüphesiz sen çok bağışlayan (Ğafûr) ve çok esirgeyensin (Rahîm).*[332]

İstiğfar hakkında daha pek çok hadis vardır.

331 Buhârî, 6306; Tirmizî, 3393; Nesâî, 8/279; Ahmed b. Hanbel, 4/122; İbn Hibbân, 933.

332 Buhârî, 834; Müslim, 2705; Tirmizî, 3531; İbn Mâce, 3835; Ahmed b. Hanbel, 1/4; İbn Hibbân, 1976.

Scanned with CamScanner

**Sırf Dünyayı İsteyenlerle, Onunla Birlikte Âhireti de İsteyenler:**

فَإِذَا قَضَيْتُم مَّنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا ۗ فَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ﴿٢٠٠﴾ وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾ أُولَٰئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا ۚ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾

*200. Hac ibadetlerinizi bitirince, babalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha kuvvetli bir şekilde Allah'ı anın. İnsanlardan öyleleri var ki; "Ey Rabbimiz! Bize dünyada ver" derler. Böyle kimselerin âhiretten hiç nasibi yoktur.*

*201. Onların bir kısmı da "Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru" derler.*

*202. İşte onlar için, kazandıklarından büyük bir nasip vardır. Allah, hesabı çok çabuk görendir.*

**Tefsiri:**

Allah'u Teâlâ hac ibadetlerini yerine getirenlere, bundan sonra da kendisini bol bol zikretmelerini emir buyuruyor.

*"Babalarınızı andığınız gibi"* ifadesinden ne kastedildiği hususunda ihtilaf vardır. İbn Cüreyc'in, Atâ'dan naklettiğine göre mânâ şöyledir: Allah'ı çocuğun "Baba, anne" demesi gibi zikredin. Yani, bebek anne ve baba sözlerini dilinden düşürmediği gibi, siz de hac menasikini bitirdikten sonra Allah'ın (c.c) adını dilinizden düşürmeyin. Dahhâk ve Rebî' b. Enes de böyle söylemişlerdir. İmam Taberî, Avfî kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın da benzer sözünü rivâyet etmiştir. Said b. Cübeyr de, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: İslâmdan önce insanlar hac mevsiminde bir yerde dururlar ve her bir kimse, "Babam şöyle yemek yedirirdi, şu işleri yapardı, diyetleri yüklenirdi" derdi. Onlar atalarının yaptıklarını anlatmaktan başka bir iş yapmazlardı. Bu yüzden yüce Allah, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e *"Babalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha kuvvetli bir şekilde Allah'ı anın."* âyetini

Scanned with CamScanner

inzal buyurdu. Ebû Hatîm der ki; Enes b. Mâlik, Ebû Vâil, kendisine atfedilen iki sözden birinde Atâ b. Ebî Rebâh, Said b. Cübeyr, iki rivâyetten birinde İkrime, Mücâhid, Süddî, Atâ el-Horasânî, Rebî' b. Enes, Hasan, Katâde, Muhammed b. Kâ'b ve Mukâtil b. Hayyân'dan böyle rivâyet olunmuştur. Taberî de bir grup ilim ehlinden böyle rivâyet etmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Âyetten asıl kasıt, Allah'ı (c.c) çok anmaya teşviktir. Bu yüzden "أو أشدّ ذكرا: Ev eşedde zikran"daki "zikran" gramer açısından temyiz ve mansuptur. Cümlenin takdirinde "minhu" ziyadesi vardır. Yani, "ev eşedde minhu zikran." Burada "أو: veya" edatı, bahsedilen hususta (ev'den öncesi ile sonrası) arasında bir fark bulunmadığını ifade etmek içindir. Aynen şu âyet-i kerimelerde olduğu gibi: *"Sonra kalbiniz yine katılaştı. Taş gibi veya daha da katı oldu."* (Bakara, 74) *"Allah'tan korkar gibi veya daha çok korkarlar."* (Nisâ, 77) *"Onu yüz bin veya daha çok kişiye peygamber olarak gönderdik."* (Sâffât, 47) *"Araları iki yay aralığı kadar veya daha yakın oldu."* (Necm, 9) Bu ifadelerde hiçbir şekilde şüphe ve tereddüt yoktur. Bilakis haber verilen şeyin öyle veya daha fazla olduğu bildirilmektedir.

Allah Teâlâ kendisini çok zikretmeyi emretmesinin ardından şimdi de onları çok dua etmeye yönlendiriyor. Çünkü bu zaman ve mekanlar duaların kabul ihtimalinin kuvvetli olduğu zaman ve mekanlardır. Allah (c.c) âhiretine sırt çevirerek sadece dünyalıklar isteyenleri kınayarak şöyle buyuruyor: *"İnsanlardan öyleleri var ki; "Ey Rabbimiz! Bize dünyada ver" derler. Böyle kimselerin âhiretten hiç nasibi yoktur."* "خلاق" nasip ve pay demektir. Bu kınama aynı zamanda bu tür kimselere benzemekten korkutma ve kaçındırmayı içermektedir. Said b. Cübeyr, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Bazı bedeviler vakfeye geldiklerinde "Allah'ım! Bu yılı yağmur, bereket ve güzel oğullar yılı eyle" diye dua ederler, âhirete dair hiçbir dua etmezlerdi. Allah (c.c) bunlar hakkında: *"İnsanlardan öyleleri var ki; "Ey Rabbimiz! Bize dünyada ver" derler. Böyle kimselerin âhiretten hiç nasibi yoktur."* âyetini inzal buyurdu. Daha sonra gelen mü'minler ise, *"Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru"* diye dua ediyorlardı. Allah (c.c) onlar hakkında da: *"İşte onlar için, kazandıklarından büyük bir nasip vardır. Allah, hesabı çok çabuk görendir."* âyetini nazil etti. Böylece kendisinden hem dünyayı hem âhireti isteyenleri övdü.

Scanned with CamScanner

*"Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru"* duası dünyevi her güzelliği toplamakta, her türlü şerri de bertaraf etmektedir. Çünkü "dünyadaki iyilik", müfessirlerin ifadelerinde geçen afiyet, geniş ev, iyi eş, geniş rızık, faydalı ilim, salih amel, hızlı ulaşım vasıtası, iyilikle yad edilme ve benzeri tüm dünyevi faydaları ve arzulanan nimetleri kapsamaktadır. Bunlar arasında hiçbir çelişki yoktur. Çünkü hepsi de "dünyanın iyilikleri" kapsamında yer alır. Âhiretteki iyiliğin zirvesi ise cennete girmek ve onun sonucu mahşerdeki en korkunç anlarda kendini güvende ve rahat hissetmek, hesabın kolay görülmesi gibi uhrevi güzellikleridir. Cehennemden kurtulmak ise, dünyada buna vesile olacak "haramlardan ve günahlardan kaçınma, şüpheleri ve haramları terk etme" gibi şeylerin kula kolaylaştırılmasıyla gerçekleşir. Kâsım Ebû Abdurrahman der ki: Kime şükreden bir kalp, zikreden bir dil ve sabreden bir beden verilmişse ona dünyada iyilik ve âhirette iyilik verilmiş, cehennem azabından da korunmuştur. Bu yüzden, hadislerde bu duaya teşvik edilmiştir.

[918] İmam Buhârî, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle derdi:

اللَّهُمَّ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

*"Allah'ım! Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru."*[333]

[919] İmam Ahmed b. Hanbel, Abdulaziz b. Suheyb'den şöyle rivâyet etmiştir: Katâde, Enes b. Mâlik'e "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in en çok yaptığı dua hangisiydi?" diye sordu: Enes: "Şöyle derdi, dedi:

اللَّهُمَّ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

*"Allah'ım! Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru."*

Enes (radıyallâhu anh) da tek bir dua etmek istediğinde bunu söyler, birden fazla dua edeceği zaman onun arasında bu duayı yapardı.[334] Bunu Müslim

333 Buhârî, 4522; Müslim, 2690; Ebû Dâvûd, 1519; Ahmed b. Hanbel, 3/209; İbn Hibbân, 940.

334 Müslim, 2690; Ahmed b. Hanbel, 3/101, hadis no: 11570.

Scanned with CamScanner

rivâyet etmiştir. İbn Ebî Hâtim, Abdusselam b. Şeddad'dan şöyle nakleder: Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'ın yanındaydım. Sabit ona: "Kardeşlerin kendilerine dua etmeni arzuluyorlar" deyince,

اللَّهُمَّ آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

"Allah'ım! Bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru" diye dua etti. Bir süre sohbet ettiler. Sonra kalkmak istediklerinde Sabit, "Ey Ebû Hamza[335], kardeşlerin kalkmak istiyorlar, onlara dua et!" dedi. Bunun üzerine Enes b. Mâlik şöyle dedi: "Size işi zorlaştırmamı mı istiyorsunuz? Allah size dünyada iyilik, âhirette iyilik verir ve ateş azabından da korursa, size her nimeti vermiş olur."

[920] Yine Ahmed b. Hanbel, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) âdeta civcive dönüşmüş bir Müslüman'ı ziyaret etti. Ona *"Allah'a bir şey için dua ediyor veya O'ndan bir şey istiyor muydun?"* diye sordu. Adam: "Evet, "Allah'ım! Bana âhirette vereceğin azabı öne alarak dünyada ver" dedim. Bunun üzerine Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Subhânallâh! Ona gücün yetmez -veya güç yetiremezsin-, şöyle deseydin ya 'Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru!'"* Ondan sonra adam böyle dua etti de Allah (c.c) ona şifa verdi.[336] Bunu (diğer muhaddislerden) sadece Müslim tahric etmiş ve İbn Ebî Adiyy'in rivâyetiyle rivâyet etmiştir.

[921] İmam Şâfiî'nin Abdullah b. Saib (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiğine göre o, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Rükn-i Yemani ile Rükn-i Hacer-i Esved arasında

رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

*"Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru."* diye dua ederken işitmiştir.[337] Sevrî'nin İbn

335 Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'ın künyesidir.

336 Müslim, 2688; Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 727; Tirmizî, 3487; Ahmed b. Hanbel, 3/107; İbn Hibbân, 936.

337 Hasendir. Ebû Dâvûd (1892), Nesâî -Sünen-i Kübrâ'da (3934), Abdurrezzak (8963), Şâfiî (1/947), Ahmed b. Hanbel (3/411), İbn Hibbân (3826) ve Hâkim (1/455) rivâyet etmişlerdir. Hâkim, hadisin Müslim koşullarını taşıyan sahih bir hadis olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır. Oysa bunun tüm senetlerindeki isim Saib'in azatlı kölesi

Scanned with CamScanner

Cüreyc'den rivâyetindeki lafız da böyledir. Bunu İbn Mâce de Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet etmiştir. Fakat bunun senedinde zayıflık vardır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[922] İbn Merdûyeh, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ben Rükn'ün yanından her geçtiğimde, "Amin" diyen bir melek gördüm. Onun için oradan geçtiğinizde,*

رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

*'Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru.' deyin."*[338]

Hâkim, Müstedrek'inde Said b. Cübeyr'den şöyle rivâyet etmiştir: Birisi İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a gelerek "Hac yolculuklarında kendilerine ücret karşılığı hizmet etmek üzere kavmimle anlaştım. Sonra (hac ibadetinin yapıldığı birkaç günde hizmet beklemeyip) hac ibadetini ifa etmeme izin vermeleri karşılığında ücretin bir kısmını düşürdüm. Haccı ifa etmiş olur muyum?" diye sordu. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ona şöyle dedi: Sen haklarında Allah'ın (c.c) *"İşte onlar için, kazandıklarından büyük bir nasip vardır. Allah, hesabı çok çabuk görendir."* buyurduğu kimselerdensin." Hâkim daha sonra: Buhârî ve Müslim tahric etmemiş olsalar da bu, onların koşullarında bir hadistir, demiştir.

**Sayılı Günler:**

وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ ۚ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ ۙ لِمَنِ اتَّقَىٰ ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

Ubeyd'dir ve Müslim ondan hiçbir şey rivâyet etmemiştir. Bunun İbn Mâce'nin Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiği bir merfû şahidi (2958), bir de Abdurrezzak'ın biri Ömer (radıyallâhu anh) (8966) diğeri İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan olmak üzere mevkuf şahitleri vardır. Müellif'in söylediği gibi bunun merfûsunda bir zayıflık vardır.

338 Senedinde Abdullah b. Müslim b. Hürmüz el-Mekkî vardır. Zehebî, el-Mizan'da der ki: Mücâhid ve başkalarından rivâyet etmiştir. İbn Maîn ve bazıları zayıf kabul etmiş, Yahyâ: Bazı mevkufları merfû olarak rivâyet ederdi, demiştir. Ahmed b. Hanbel: Hadis rivâyeti salih biridir, demiştir.

Scanned with CamScanner

*203. Sayılı günlerde Allah'ı anın. Kim iki gün içinde acele edip dönmek isterse, ona günah yoktur. Kim geri kalırsa ona da günah yoktur. Bunlar günahtan sakınanlar içindir. Allah'tan korkun ve bilin ki hepiniz O'nun huzurunda toplanacaksınız.*

**Tefsiri:**

İbn Abbâs (radıyallâhu anh): "Sayılı günler"den kasıt, teşrik günleri, "belli günler"den kasıt ise Zilhicce'nin ilk on günüdür, demiştir. İkrime: *"Sayılı günlerde Allah'ı anın."* buyruğuyla teşrik günlerinde farz namazlardan sonra söylenen "Allâhu Ekber, Allâhu Ekber..." şeklindeki tekbirler kastedilmiştir.

[923] İmam Ahmed b. Hanbel, Ukbe b. Amir (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Arefe/Arafat günü, kurban günü ve teşrik günleri, bu günler biz İslâm ehlinin bayramıdır. Bu günler yeme ve içme günleridir."*[339]

[924] Yine İmam Ahmed b. Hanbel, Nübeyşe el-Hüzeli'den şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Teşrik günleri yeme, içme ve Allah'ı zikir günleridir."*[340] Bunu Müslim de rivâyet etmiştir.

[925] Cübeyr b. Mut'im (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu hadisi daha önce geçti: *"Arafat'ın her tarafı vakfe yeri, teşrik günlerinin hepsi kurban günüdür."*[341]

[926] Abdurrahman b. Ya'mer ed-Deyli'nin rivâyet ettiği şu hadis de daha önce geçmişti: *"Mina günleri üç gündür. Ama kim acele ederek iki gün sonunda oradan ayrılırsa kendisine bir günah yoktur. Kim geç ayrılırsa ona da bir günah yoktur."*[342]

[927] İmam Taberî, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Teşrik günleri yeme ve Allah'ı zikretme günleridir."*[343]

---

339 Ebû Dâvûd, 2419; Tirmizî, 773; Nesâî, 5/252; Ahmed b. Hanbel, 4/152; İbn Hibbân, 3603. Hâkim, Müslim'in şartlarında sahih bir hadis olduğunu zikretmiş, Zehebî bunda ona katılmıştır. Tirmizî'de: Hasen-sahih hadistir, demiştir. Gerçekten hadis, söyledikleri gibidir.

340 Müslim, 1141; Ebû Dâvûd, 2813; Nesâî, 7/170; Ahmed b. Hanbel, 5/75, 76; Beyhakî, 4/297.

341 198. âyetin tefsirinde geçti.

342 Bu da 198. âyetin tefsirinde geçti.

343 Ahmed b. Hanbel, 2/229; Taberî, 3913; İbn Hibbân, 3602. Senedi, Ömer b. Ebî Seleme'den dolayı hasendir. Fakat bunun şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

[928] Yine İmam Taberî, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mina'nın dört bir tarafını dolaşarak şöyle duyurması için Abdullah b. Huzafe'yi gönderdi: "Bu günlerde oruç tutmayın. Çünkü bunlar yeme, içme, Aziz ve Celil olan Allah'ı zikretme günleridir."[344]

[929] İmam Taberî, Zührî'den şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) teşrik günlerinde Abdullah b. Huzafe'yi gönderdi ve o gidip "Bu günler yeme, içme ve Allah'ı zikir günleridir. Ancak hedy kurbanı olan müstesna" diye duyuru yaptı.[345] Bundaki ziyade güzeldir, fakat rivâyetin senedi mürseldir.

[930] Aynısını Hüşeym de Abdulmelik b. Ebî Süleyman kanalıyla Amr b. Dinar'dan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah teşrik günlerinde Bişr b. Sühaym'ı gönderdi ve Bişr insanlara "Bu günler yeme, içme ve Allah'ı zikir günleridir" diye duyuru yaptı.[346]

[931] Atâ'nın Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyetine göre o şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) teşrik günlerinde oruç tutmaktan nehyetti ve *"Bu günler yeme, içme ve Allah'ı zikretme günleridir"* buyurdu. [347]

[932] Muhammed b. İshâk, Mes'ud b. Hakem Züraki'den, o da annesinden şöyle nakletti: Ali (radıyallâhu anh)'ın, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in beyaz devesi üzerindeki hâli gözümün önünde capcanlı duruyor. Ensar mahallesinde durmuş şöyle diyordu: *"Ey insanlar! Bu günler oruç günleri değildir. Yeme, içme ve Allah'ı zikretme günleridir."*[348] Miksem de İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: "Teşrik günleri dörttür; kurban günü ile sonraki üç gün." Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr, Ebû Mûsâ, Atâ, Mücâhid, İkrime, Said b. Cübeyr, Ebû Mâlik, İbrâhim en-Nehaî,

---

344 Ahmed b. Hanbel, 2/513; Taberî, 3914; Tahâvi, 2/244. Senedindeki Sâlih b. Ebî Ahdar zayıftır. Fakat bunun şahitleri vardır.

345 Bunu Taberî (3918) bu şekilde Zührî'den mürsel olarak rivâyet etmiştir. Daha önce muttasıl senetle geçti. Daha sonraki hadis bunun şahididir. Sonuç itibariyle hadis şahitlerinde hasendir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

346 İmam Taberî (3917) mürsel olarak rivâyet etmiştir. Bu bir önceki hadis için şahittir.

347 Taberî (3916) rivâyet etmiştir. İbn Ebî Leyla'dan -ismi Muhammed'dir- dolayı senedi kuvvetli değildir. Fakat hadisin şahitleri vardır.

348 Taberî (3919) rivâyet etmiştir. Senedi zayıftır. Çünkü İbn İshâk müdellistir ve burada da an'an'lı rivâyet etmiştir.

Scanned with CamScanner

Hasan, Katâde, Süddî, Zührî, Rebî' b. Enes, Dahhâk, Mukâtil b. Hayyan, Atâ el-Horasânî, Mâlik b. Enes ve diğerlerinden de böyle dedikleri rivâyet edilmiştir.

Ali (radıyallâhu anh) ise: Sayılı günler üç gündür. Kurban günü ile sonraki iki gün. Bunların en faziletlisi ilkidir. Meşhur olan ilk görüştür. Âyet-i kerime'nin zahirinden de bu anlaşılmaktadır. Zîra onda *"Kim iki gün içinde acele edip dönmek isterse, ona günah yoktur. Kim geri kalırsa ona da günah yoktur."* buyurulmuştur. Bu, kurban gününden sonra üç günün olduğuna delalet etmektedir.

Allah'ın (c.c) *"Sayılı günlerde Allah'ı anın."* buyruğuyla ilgili hükümlerden biri kurban keserken Allah'ı zikretmektir ki bu daha önce geçti. Âyetten dolayı İmam Şâfiî'nin kurban bayramının kurban gününden başlayıp teşrik günlerinin sonuna kadar devam ettiği şeklindeki görüşü tercihe şayan görüştür.

Bu günlerde namazlardan sonra okunan tekbirler ile başka her türlü tekbirin de bu âyetle ilgisi vardır. Bu tekbirlerin vakti hususunda âlimler arasında farklı görüşler vardır. En meşhur ve uygulamadaki görüş Arefe gününün sabah namazında başlayıp teşrik günlerinin son gününde ikindi namazıyla son bulduğu görüşüdür. Bu konuda Dârekutnî bir hadis rivâyet etmiş olsa da merfû olduğu sahîh değildir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Rivâyetlerde Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh)'ın kendi yakasında tekbir getirdiği ve çarşı halkının ona uyarak tekbir getirdikleri, bundan dolayı Mina'nın tekbirlerle çınladığı sabittir.

Bu âyetle alakalı bir husus da her bir teşrik gününde cemre'de taş atarken (şeytan taşlarken) getirilen tekbirler ve Allah'ı anmalardır.

[933] Nitekim Ebû Dâvûd ve başkalarının rivâyet ettikleri bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Kâbe'yi tavaf, Safa ile Merve arasında sa'y ve cemreleri atmaktaki (şeytan taşlamak) gaye Allah'ı zikretmektir."*[349]

349 Ebû Dâvûd (1888) ve Ahmed b. Hanbel (6/139) rivâyet etmişlerdir. Senedi kuvvetli değildir. Zîra râvîlerden Ubeydullah b. Ebî Ziyad el-Kaddah, cumhûrca zayıf görülmüştür. Takrib'te de: Kuvvetli değildir, denmiştir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah ilk seferberlik ile ikinci seferberliği -ki ikinci seferberlikten kasıt insanların hac mevsiminde vakfe ve şiar yerlerinde toplandıktan sonra dağılarak ülkelerine ve beldelerine dönmeleridir- zikrettikten sonra şöyle buyuruyor: *"Allah'tan korkun ve bilin ki hepiniz O'nun huzurunda toplanacaksınız."* "تُحشرون haşrolunacaksınız; yani, toplanacaksınız." Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"De ki, sizi yerde yaratıp yayan O'dur. Ve O'nun huzurunda toplanacaksınız."* (Mü'minûn, 79)

**Münâfıklar:**

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللَّهَ عَلَى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾

*204. İnsanlardan öyleleri vardır ki, dünya hayatı hakkında söyledikleri senin hoşuna gider. O kalbindekine Allah'ı şahit tutar. Halbuki o, hasımların en yamanıdır.*

*205. O, dönüp gittiğinde yeryüzünde ortalığı fesada vermek; ekinleri tahrip edip nesilleri bozmak için çalışır. Allah bozgunculuğu sevmez.*

*206. Böylesine "Allah'tan kork!" denilince benlik ve gurur kendini günaha sevk eder. Ona cehennem yeter. O ne kötü yataktır.*

*207. İnsanlardan öyleleri de var ki, Allah'ın rızasını almak için kendini feda eder. Allah da kullarına şefkatlidir.*

**Tefsiri:**

Süddî der ki: Ahnes b. Şüreyf es-Sekafî hakkında nazil olmuştur. Ahnes, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek, kalbiyle inanmadığı halde kendisini Müslüman olmuş gibi göstermişti. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle

Scanned with CamScanner

rivâyet edilir: Âyet-i kerime, Recî' vak'asında şehid edilen Hubeyb ile arkadaşları hakkında konuşup onları kınayan bir grup münâfık hakkında indi. Allah (c.c) *"İnsanlardan öyleleri vardır ki, dünya hayatı hakkında söyledikleri senin hoşuna gider...."* âyetlerini nazil ederek münâfıkları yerip Hubeyb ve arkadaşlarını da övdü. Bazılarına göre âyet bütün münâfıklar ve bütün mü'minler hakkındadır. Bu, Katâde, Mücâhid, Rebî' b. Enes ve birçok kişinin görüşüdür ki sahih olan da budur. İmam Taberî, Kurazî'den, onun eski kutsal kitapları okuyan, onlar hakkında bilgi sahibi Nevf el-Bukkali'nin şöyle dediğini nakleder: Vallahi ben bu ümmetin bazı fertlerinin niteliklerini Allah tarafından indirilmiş diğer kitaplarda görebiliyorum. Onlar dünyevi menfaatler için dinlerini satarlar. Dilleri baldan tatlı, kalpleri ise biberden acıdır. İnsanlar için koyun postu giyinirler, kalpleri ise kurt kalbidir. Allah (c.c) der ki: Onlar bana böyle cür'etkar oluyor, kendilerini benim (rahmetim) ile mi avutuyorlar? And olsun onlara, içlerinde bilgi sahibi olanları bile şaşkınlıkta bırakacak bir fitne göndereceğim. Kurazî der ki: Söylediklerini Kur'ân üzerinde düşündüğümde onların münâfıklar olduklarını gördüm ve bunu Allah'ın kitabında şu âyette buldum: *"İnsanlardan öyleleri vardır ki, dünya hayatı hakkında söyledikleri senin hoşuna gider. O, kalbindekine Allah'ı şahit tutar..."*

Bana babam Muhammed b. Ebû Ma'şer şöyle anlattı: Said el-Makburi ile Muhammed b. Ka'b el-Kurazî arasında geçen şu sohbete tanık oldum. Said şöyle dedi: Bazı kutsal kitaplarda şu ifadeler yer alır: Benim öyle kullarım vardır ki dilleri baldan tatlı, kalpleri biberden acıdır. Yumuşak gözükmek için insanlar arasına koyun postu giyerek çıkarlar ama kalpleri kurt kalbidir. Dünyalıklar elde etmek için dinlerini satarlar. Allah (c.c) der ki: Onlar bana karşı böyle cür'etkar oluyor, benim (rahmetim)'e dayanarak kendi kendilerini mi aldatıyorlar? İzzetime and olsun ki onlara, bilgi sahibi olanları bile şaşkınlıkta bırakacak bir fitne göndereceğim. Bunun üzerine Muhammed b. Ka'b el-Kurazî: Bu, Allah'ın (c.c) kitabında da var, dedi. Said: Allah'ın kitabının neresinde var? dedi. el-Kurazî: "Allah'ın (c.c) *"İnsanlardan öyleleri vardır ki, dünya hayatı hakkında söyledikleri senin hoşuna gider. O, kalbindekine Allah'ı şahit tutar..."* buyruğunda" dedi. Said: Bu âyetin kim hakkında nazil olduğunu biliyormusun? dedi. el-Kurazî: O bir adam hakkında indi. Ama sonra hükmü genelleşti, dedi.[350] Kurazî'nin söylediği güzel ve doğrudur.

350 Bu ve öncesindeki eser hakkında doğru olan da bunun Nevf el-Bekali/el-Bikali'nin kendi

Scanned with CamScanner

*"Kalbindekine Allah'ı şahit tutar"* (ويُشهد الله) cümlesini İbn Muhaysın "ويشهد الله: Allah şahittir" şeklinde okumuştur. Yani, bu kimse size kurnazca farklı gözükse de Allah (c.c) onun kalbindeki iğrençlikleri bilir. Nitekim Allah (c.c) başka bir âyette şöyle buyurmuştur: *"Münafıklar sana geldiklerinde: Şahitlik ederiz ki sen Allah'ın Peygamberisin, derler. Allah da bilir ki sen elbette, O'nun Peygamberisin. Allah, münafıkların kesinlikle yalancı olduklarını bilmektedir."* (Münâfikûn, 1) Cumhur ise bunu "ويُشهد الله" şeklinde, fiilin ilk harfi ötre ve "Allah" lafz-ı celâlinin sonu üstün olarak okumuştur. Mânâsı şöyledir: O insanlara Müslüman gözükür, kalbindeki küfür ve nifakla da Allah (c.c)'ya meydan okur. Nitekim Allah (c.c) başka bir âyette *"İnsanlardan korkmaya çalışırlar da Allah'tan korkmaya çalışmazlar."* (Nisâ, 108) buyurur. Bu mânâyı İbn İshâk... İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir. Denildi ki: Mânâ şöyledir: İnsanlara kendisini Müslüman gösterirken yemin eder ve kalbindekinin de dilindeki gibi olduğuna dair yemin eder ve onlara Allah'ı şahit tutarlar. Bu mânâ da doğrudur. Bunu Abdurrahman b. Zeyd söylemiştir. Taberî de tercih etmiş ve İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiş, Mücâhid'in de böyle söylediğini aktarmıştır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

*"Halbuki o, hasımların en yamanıdır."* "eledd" Arapçada eğri demektir. Nitekim Allah (c.c) başka bir âyette, *"Bununla eğri bir kavmi (لُدًّا) uyarman için"* (Meryem, 97) buyurmuştur. Münâfık da tartışma ve düşmanlık anında böyledir. Yalan söyler, hakka karşı dürüst olmayıp sahtekarlık yapar. İftira atar ve uydurur.

[934] Nitekim sahih bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Münafığın alameti üçtür. Konuştuğunda yalan söyler, andlaşma yaptığında onu bozar ve münakaşa ettiğinde hakkaniyetten uzak davranır."*[351]

---

sözü olduğudur. Bunu Tirmizî (2404) Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'ın rivâyeti olarak tahric etmiştir. Senedinde Yahyâ b. Ubeydullah vardır. O metruktur ve Takrib'de ifade edildiği üzere Hâkim onu yalancılıkla suçlamış, Ahmed b. Hanbel: Hadisleri münkerdir, sika değildir, demiştir. İmam Tirmizî bunu tekrar ve bu defa İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın rivâyeti olarak zikretmiş ve "hasen-garip hadistir" demiştir. Senedindeki Hamza b. Muhammed, Takrib'de söylendiği gibi meçhuldür. Dolayısıyla bu haber vâhîdir (çok zayıf).

351 177. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

[935] İmam Buhârî, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Allah'ın en sevmediği kişi aşırı kavgacı ve tartışmacı kimsedir."*[352]

[936] Abdullah b. Yezîd, Âişe (radıyallâhu anhâ) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle nakleder: *"Allah'ın en sevmediği kişi, aşırı kavgacı ve tartışmacı kimsedir."*[353]

[937] Abdurrezzak da bu âyetle ilgili olarak Âişe (radıyallâhu anhâ) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Allah'ın en sevmediği kişi, aşırı kavgacı ve tartışmacı kimsedir."*[354]

*"O, çekip gittiğinde yeryüzünde ortalığı fesada vermek; ekinleri tahrip edip nesilleri bozmak için çalışır. Allah bozgunculuğu sevmez."* Yani, bahsedilen kişinin sözü eğri büğrü, fiilleri kötüdür. İşte sözü bu, hareketleri budur. Onun sözü yalan, akidesi bozuk, hareketleri çirkindir.

Burada "سعى" (çalışır) fiili yönelmek mânâsını ifade eder. Nitekim Allah (c.c) Firavun'dan bahsederken şöyle buyurur: *"Geri dönüp yürüdü (يسعى). Adamlarını toplayıp seslendi: "Sizin en yüce Rabbiniz benim" dedi. Allah bunun üzerine onu dünya ve âhiret azabına uğrattı. Doğrusu bunda Allah'tan korkan kimseye ders vardır."* (Nâziât, 22-26) Bir âyette de şöyle buyurur: *"Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağırıldığınız (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun (فاسعوا)."* (Cuma 9) Yani, Cuma namazını kılma niyetiyle (Camiye) yönelin ve gelin. Mânâsı böyledir; çünkü namaza fiilen koşarak gelmek, nebevi Sünnette nehyedilmiş bir şeydir:

[938] *"Namaza gelirken koşarak gelmeyin. Sükunet ve vakar içerisinde gelin."*[355]

İşte bu münafığın tek çabası yeryüzünde bozgunculuk yapmak, tahılların ve meyvelerin yetiştiği yer olan tarla ve bahçeler ile canlı üreme mekanizmasını - ki insanların varlıklarını devam ettirmeleri bu iki şeye bağlıdır -bozarlar.

352 Buhârî, 4523. Sonraki hadise bk.

353 Buhârî, 4523, 2457; Müslim, 2668; Tirmizî, 2976; Nesâî, 8/247; Ahmed b. Hanbel, 6/55; İbn Hibbân, 5697.

354 Abdurrezzak, et-Tefsir, 240.

355 Buhârî, 636; Müslim, 602; Ebû Dâvûd, 572; Tirmizî, 327; Nesâî, 2/114; İbn Mâce, 775; Ahmed b. Hanbel, 2/238; İbn Hibbân, 2145. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan...

Scanned with CamScanner

Mücâhid der ki: O yeryüzünde bozgunculuk yapınca Allah (c.c) yağmuru keser ve böylece ekin ve nesil helâk olur.

*"Allah bozgunculuğu sevmez."* Yani, bozgunculuk niteliğine sahip kimseyi de, bozgunculuğu bizzat yapan kimseyi de sevmez.

*"Böylesine 'Allah'tan kork!' denilince benlik ve gurur kendini günaha sevkeder."* Yani, sözlerinden ve fiillerinden dolayı kendisine öğüt verilip, "Allah'tan sakın. Şu sözlerini ve fiillerini bırak. Hakka dön." denildiğinde bu fasık, öğüdü dinlemekten ve uymaktan imtina eder, yüz çevirir. Günahı sebebiyle, yani, günahlarının kalbini saran etkisinden dolayı onu benlik ve öfke duyguları kaplar. Bu âyet Allah'ın (c.c) bu buyruğuna benzemektedir: *"Âyetlerimiz açık açık kendilerine okunduğunda, kâfirlerin suratlarında hoşnutsuzluk sezersin. Onlar, kendilerine âyetlerimizi okuyanların neredeyse üzerlerine saldırırlar. De ki: Size bundan (bu öfke ve huzursuzluğunuzdan) daha kötüsünü bildireyim mi? cehennem! Allah, onu kâfirlere (ceza olarak) bildirdi. O, ne kötü sondur!"* (Hacc, 72) O yüzden bu âyetin sonunda: *"Ona cehennem yeter. O ne kötü yataktır."* buyurulmuştur. Yani, cehennem ona ceza olarak yeter.

*"İnsanlardan öyleleri de var ki, Allah'ın rızasını almak için kendini feda eder."* Allah (c.c) münâfıkların çirkin vasıflarını bildirdikten sonra mü'minlerin güzel vasıflarını anlatmaya başlayarak şöyle buyuruyor: *"İnsanlardan öyleleri de var ki, Allah'ın rızasını almak için kendini feda eder."* İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Enes (radıyallâhu anh), Said b. Müseyyeb, Ebû Osman en-Nehdi, İkrime ve bir grup ilim ehli bunun Suheyb-i Rumi hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir. Zîra Suheyb Mekke'de Müslüman olduktan sonra hicret etmek istediğinde Mekkeliler, beraberinde malını götürmesini engellediler. Malını bırakıp gitmek isterse bunu yapabileceğini söylediler. O da malını vererek onlardan kurtuldu. Bunun üzerine bu âyet nazil oldu. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) ile bir grup Müslüman Medine yakınlarında onu karşıladılar ve "Ticaretin kârlı oldu" dediler. "Allah sizin ticaretinize de zarar vermesin. Nedir söyleyeceğiniz?" deyince Müslümanlar ona bu âyetin indiğini haber verdiler.[356]

356 Senedi zayıftır, fakat bunu Hâkim de (3/400) sahih olduğunu belirterek rivâyet etmiş, Zehebî ona katılmıştır. Bunu gelecek Saîd b. Müseyyeb'in mürsel olarak naklettiği rivâyet kuvvetlendirmektedir. Başka mürsel rivâyetler daha vardır ve bunlar bu muttasıl rivâyeti kuvvetlendirirler. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Bu, Siyer kitaplarında yer alan meşhur bir hadistir.

Scanned with CamScanner

[939] İbn Merdûyeh, Suheyb'den şöyle nakleder: Mekke'den Medine'ye hicret etmek isteyince Kureyşliler bana: "Ey Suheyb! Sen şehrimize geldiğinde hiç malın yoktu. Şimdi malınla birlikte mi gitmek istiyorsun?! Vallahi bu kesinlikle olamaz" dediler. Böyle olunca onlara "Pekiyi, size malımı versem gitmeme izin verir misiniz?" dedim. Onlar "Evet" deyince malımı kendilerine verdim. Bunun üzerine bana yol verdiler de çıkıp Medine'ye kadar geldim. Bu olayı Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) duymuş ve: *"Suheyb kâr etti, Suheyb kâr etti"* buyurmuş.[357]

[940] Hammad b. Seleme, Ali b. Zeyd kanalıyla Said b. Müseyyeb'den şöyle rivâyet eder: Suheyb (radıyallâhu anh) hicret etmek üzere yola çıkmış, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e doğru gelirken bir grup Kureyşli peşine düştü. Suheyb bineğinden indi ve ok çantasından oklarını çıkarıp, "Ey Kureyşliler, biliyorsunuz ki ben sizin en iyi atıcınızım. Vallahi, çantamdaki okları atıp bitirmeden bana ulaşamazsınız. Sonra geride kalan kimseleri de kılıcımla vururum. Sonra dilediğinizi yaparsınız. Ama isterseniz size Mekke'deki mallarımın ve erzakımın yerini söyleyeyim de bana yol verin." dedi. Onlar: Tamam, diyerek razı oldular. Suheyb (radıyallâhu anh) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna varınca Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona *"Ticaret kârlı oldu, ticaret kârlı oldu"* buyurdu. Bu olay üzerine Allah'ın *"İnsanlardan öyleleri de var ki, Allah'ın rızasını almak için kendini feda eder."* buyruğu nazil oldu.[358]

Ancak âlimlerin çoğu bu âyetin Allah yolunda cihâd eden her mücâhid hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir. Nitekim yüce Allah başka bir âyette de şöyle buyurur: *"Allah mü'minlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler, ölürler. (Bu), Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'ân'da Allah üzerine hak bir vaattir. Allah'tan daha çok sözünü yerine getiren kim vardır! O halde O'nunla yapmış olduğunuz bu alış verişinizden dolayı sevinin. İşte bu, (gerçekten) büyük kazançtır."* (Tevbe, 111)

---

357 İbn Merdûyeh'in senedi zayıftır. Fakat Hâkim (3/400) başka bir kanalla Suheyb'den rivâyet edip sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır. Biraz sonra gelecek Saîd b. Müseyyeb'in mürsel rivâyeti ile daha başka mürsel rivâyetler zayıf olsalar da birbirlerini kuvvetlendirmektedirler. Bu, Siyer kitaplarında zikredilen meşhur bir hadistir.

358 Râvîlerden Ali b. Yezîd sebebiyle zayıftır, fakat bir önceki rivâyetin şahidi olmaya elverişlidir.

Scanned with CamScanner

Bir cihadda Hişam b. Amir düşmana saldırıp saflarını yarınca bazı Müslümanlar onu eleştirdiler. Bunun üzerine Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh), Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) ve başka sahabiler bu kimseleri tenkit ettiler ve "*İnsanlardan öyleleri de var ki, Allah'ın rızasını almak için kendini feda eder...*" âyetini okudular.

**Hep Birden İslâm'a Girin:**

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٠٨﴾ فَإِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٠٩﴾

*208. Ey iman edenler! Hep birden İslâm'a girin. Sakın şeytanın peşinden gitmeyin. Çünkü o, apaçık düşmanınızdır.*

*209. Size apaçık deliller geldikten sonra, eğer saparsanız, şunu iyi bilin ki Allah Azizdir, Hakimdir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kendisine iman eden ve Peygamberini tasdik eden kullarına İslâm'ın tüm prensip ve kurallarına tutunmalarını, güçleri yettiği oranda bütün emirlerini yerine getirip, bütün yasaklarından sakınmalarını emrediyor. Avfî'nin nakline göre İbn Abbâs ile Mücâhid, Tâvûs, Dahhâk, İkrime, Katâde, Süddî ve İbn Zeyd âyetteki Silm (barış ve esenlik) kelimesini "İslam" ile tefsir etmişlerdir. Dahhâk'ın rivâyetine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile Ebû Âliye ile Rebî' b. Enes ise bunu "itaat" ile tefsir etmişlerdir. Katâde'den, onun bunu "savaşı bırakıp barışma" ile tefsir ettiği de rivâyet edilmiştir.

"كافّة: hep birden" kelimesini İbn Abbâs, Mücâhid, Ebû Âliye, İkrime, Rebî', Süddî, Mukâtil İbn Hayyân, Katâde ve Dahhâk "topluca" ile tefsir etmişlerdir. Mücâhid ise âyete şöyle mânâ vermiştir: Her türlü sâlih ameli ve iyilikleri yapın.

İkrime, bu âyetin Abdullah b. Selâm, Useyd b. Ubeyd ve Salebe gibi Yahudi iken Müslüman olan ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Cumartesi gününe riâyet etmek ve gece ibadetlerinde Tevrat'tan okumak hususlarında izin isteyen kimseler hakkında nazil olduğunu söylemiştir. Allah

Scanned with CamScanner

(c.c) da onlara İslâm'ın şiarlarını uygulayıp başka şeylere aldırış etmeden sadece bununla meşgul olmalarını emretmiştir. Fakat Abdullah b. Selâm'ın bunlar arasında zikredilmesi isabetsizdir. Çünkü onun Cumartesi gününe riâyet hususunda izin istemiş olma ihtimali uzaktır. Zîra Abdullah b. Selâm tam bir imana sahip olmasının yanında, Cumartesi gününün neshedildiği, kaldırılıp geçersiz kılındığı, yerine İslâmî bayramların konulduğu hususunda kesin kanaate sahipti.

Kimi müfessirler "كَافَّةً: hep birlikte" kelimesini "girenler"in hâli yapıp, "Hepiniz İslâm'a girin" mânâsı vermişlerdir. Ama doğru olan, birincisidir. Yani, onlara bütün iman şubeleri ile İslâm'ın tüm hükümlerini güçleri yettiğince uygulamaları emredilmiştir. Nitekim İbn Ebî Hâtim'in İkrime'den rivâyet ettiğine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh) bu âyeti okur ve şöyle der: Burada Ehl-i kitap'tan iman edip Müslüman olanlar kastedilmiştir. Zîra onlar Allah'a iman etmekle beraber Tevrat'taki bazı emirlerle ve kendilerine indirilmiş bazı hükümlerle amel ediyorlardı. Bu yüzden Allah (c.c) *"Hep birden İslâm'a girin."* buyurdu. Yani, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şeriatının hükümlerine girin ve ondan hiçbir şeyi terk etmeyin. Sizin Tevrat'a ve Tevrat'ta bulunan şeylere iman etmeniz yeterlidir.

*"Sakın şeytanın peşinden gitmeyin."* Yani, Allah'ın emirlerine uyun ve şeytanın emrettiği şeylerden kaçının. Zîra Allah'ın (c.c) başka âyetlerde buyurduğu gibi: *"O size ancak kötülüğü, çirkini ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder."* (Bakara, 169) *"O, kendi taraftarlarını ancak ateş ehlinden olmaya çağırır."* (Fâtır, 6) Bu yüzden yüce Allah ardından *"Çünkü o, apaçık düşmanınızdır."* buyurmuştur. Mutarrif der ki: Allah'ın kulları arasında Allah'ın kullarına karşı en sahtekarı şeytandır.

*"Size apaçık deliller geldikten sonra, eğer saparsanız..."* Yani, size bunca hüccetler sunulduktan sonra haktan saparsanız *"şunu iyi bilin ki Allah"* intikamında *"Azizdir"* güçlüdür; kimse O'nun elinden kaçamaz, kimse mağlup edemez. *"Hakimdir."* Yani, verdiği hükümlerde, hükümlerini bozmada ve devam ettirmede büyük hikmet sahibidir. Bu yüzden Ebû Âliye, Katâde ve Rebî' b. Enes şöyle tefsir etmişlerdir: İntikamında aziz ve güçlü, emirlerinde büyük hikmet sahibidir. Muhammed b. İshâk ise şöyle tefsir etmiştir: Dilediğinde kendisini reddeden kâfirlere yardım etmekte bile izzet sahibidir. Kullarının özürlerini kabulde ve onlara karşı hüccet getirmede büyük hikmet sahibidir.

Scanned with CamScanner

**Kafirler Neyi Bekliyorlar?:**

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّآ أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَآئِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٢١٠﴾

*210. Onlar, ille de buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerin gelmesini mi beklerler? Halbuki iş bitirilmiştir. Bütün işler yalnızca Allah'a döndürülür.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i inkâr edenleri tehdit ederek şöyle buyuruyor: *"Onlar, ille de buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerin gelmesini mi beklerler?"* Yani, Allah'ın ilkinden sonuncusuna tüm insanlar hakkında hüküm vermek, iyiye iyilikle (mükafat), kötüye kötülükle (ceza) olmak üzere herkese ameline göre mukabelede bulunmak üzere gelmesini mi bekliyorlar? Onun için Allah hemen ardından: *"Halbuki iş bitirilmiştir. Bütün işler yalnızca Allah'a döndürülür."* buyurmuştur. Yüce Allah başka âyetlerde de şöyle buyurur: *"Ama yeryüzü parça parça döküldüğü, Rabbin(in emri) geldiği ve melekler saf saf dizildiği zaman (her şey ortaya çıkacaktır). O gün cehennem getirilir, insan yaptıklarını birer birer hatırlar. Fakat bu hatırlamanın ne faydası var!"* (Fecr, 21-23) *"(Kafirler) kendilerine meleklerin gelmesinden veya Rablerinin emrinin gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?..."* (Nahl, 33)

[941] İmam Taberî bu âyetin tefsirinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet edilen uzun "sûra üfleme" hadisini baştan sona zikretmiştir. Birçok Müsned'de ve başka hadis kitaplarında geçen bu meşhur hadisin bir yerinde şöyle geçmektedir: *"İnsanlar Arasat'taki (uzun) bekleyişten büyük bir ızdırap duyup durumlarından endişe edince Rabb'leri katında şefâat etmeleri için Âdem (a.s)'dan başlayarak teker teker tüm peygamberlere giderler. Ancak hepsi de şefâatten kaçınır. Sonunda Muhammed'e giderler. O "Ben bunun içinim, ben bunun içinim" der. Gidip Arş'ın altında Allah'a (c.c) secde eder. Allah (c.c) kulları arasında hükmünü verene dek şefâat diler. Sonunda Allah (c.c) onu şefâatçı kılar. Dünya seması yarıldıktan sonra yüce Allah buluttan gölgelikler içinde gelir. Önce dünya semasındaki melekler, ardından*

Scanned with CamScanner

*ikinci semadaki melekler, sonra üçüncü, sonra dördüncü olmak üzere en son yedinci semanın meleklerine kadar hepsi iner. En son Arş'ı taşıyan melekler ile "Kerrûbiler" adındaki melekler de inerler. Aziz ve Celil olan Cebbar Allah, bulutlardan gölgelikler içinde meleklerle birlikte yeryüzüne iner. Onlar gür ve yüksek sesle zikreder ve şöyle derler: "Mülk'ün ve melekûtun sahibi olan ne yücedir. Hükümranlık sahibi Arş'ın Rabbi ne yücedir. Hiç ölmeyen Allah ne yücedir. Bütün mahlûkâtı öldüren, kendisi ölmeyen ne yücedir. O tüm noksanlıklardan münezzeh ve paktır. Meleklerin ve Rûh'un Rabbı'dır. Münezzeh ve mukaddes'tir. En yüce Rabbımız münezzehtir. Hükümranlık ve azamet sahibini tenzih ederiz. Onu sonsuza dek tesbîh ederiz."*[359] Hâfız İbn Merdûyeh bu âyetin tefsirinde "garip"lik bulunan birtakım hadisler zikretmiştir.

[942] Bunlardan biri; "Minhal b. Amr'ın.....onun da İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğuna dair naklettiği şu hadistir: *"Yüce Allah belli bir günde öncekileri ve sonrakileri (baştan sona tüm insanları) toplar. İnsanlar ayakta, gözleri dışarı fırlamış, göğe bakmakta ve haklarında hükmün verilmesini beklemektedirler. Allah (c.c) buluttan gölgelikler içinde Arş'tan Kürsi'ye iner."*[360] İbn Ebî Hâtim... Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan *"Onlar, ille de buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerin gelmesini mi beklerler?"* âyeti hakkında şöyle rivâyet etmiştir: Yüce Allah'ın o inişinde kendisi ile kulları arasında yetmiş bin perde vardır. Bu perdelerden bazıları nur, karanlık ve sudur. Su, bu karanlıkta öyle bir ses çıkarır ki kalpler yerinden sökülüp fırlayacak gibi olur.

İbn Ebî Hâtim, Velid'den şöyle nakleder: Züheyr b. Muhammed'e yüce Allah'ın *"Onlar, ille de buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerin gelmesini mi beklerler?"* buyruğunu sordum. Bunlar yakut dizili, mücevher ve zebercetle süslenmiş buluttan gölgelerdir. İbn Ebî Necih, Mücâhid'den *"bu-*

359 Taberî (4042) Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet olarak tahric etmiştir. Yezîd b. Ebî Ziyad kuvvetli değildir. Senette bir de adı anılmamış bir adam vardır. Bu uzun bir hadis olup bazı cümlelerinde münkerlik vardır. Bazı kısımlarının ise şahitleri bulunmaktadır. İnşaallah ileride gelecek.

360 Suyutî, ed-Durru'l-Mensur'da (1/433) zikretmiş ve İbn Merdûyeh'in İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) kanalıyla merfû olarak rivâyet ettiğini söylemiş, hakkında herhangi bir yargısını belirtmemiştir. Minhal b. Amr'ı birçok kişi sika kabul ederken, diğer bazıları zayıf olduğunu söylemişlerdir. Onun garip rivâyetleri vardır. Müellif ondan önceki râvîleri zikretmemiştir.

Scanned with CamScanner

*luttan gölgeler"* hakkında şöyle nakleder: Bu, buluttan farklı bir şeydir ve bundan sadece, şaşkınlık çölünde şaşkınlara dönüştüklerinde İsrâiloğullarının olmuştur. Ebû Câfer er-Râzî, Rebî' b. Enes kanalıyla Ebû Âliye'den, onun bu âyetin tefsirinde şöyle dediğini nakleder: Melekler buluttan gölgeler içinde gelirler, Allah (c.c) ise dilediği şekilde gelir. Bu âyet-i kerime bazı kıraatlerde, "هل ينظرون إلا أن يأتيهم الله والملئكة في ظلل من الغمام" şeklinde (ve'l-melâiketu lafzının Allah lafzından sonra) okunmuştur. O durumda âyette ifade edilen mânâ Kur'ân'ın şu âyetindeki gibidir: *"O gün gök beyaz bulutlar halinde parçalanacak ve melekler bölük bölük indirilecektir."* (Furkân, 25)

سَلْ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَمْ آتَيْنَاهُمْ مِنْ آيَةٍ بَيِّنَةٍ وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢١١﴾ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾

*211. İsrâiloğullarına sor. Onlara nice açık deliller verdik. Kim mucizeler kendisine geldikten sonra Allah'ın nimetini değiştirirse, bilsin ki Allah'ın azabı şiddetlidir.*

*212. Kâfir olanlar için dünya hayatı cazip kılındı. Onlar, iman edenler ile alay ederler. Oysa ki, inkârdan sakınanlar kıyâmet gününde onların üstündedir. Allah dilediğini hesapsız rızıklandırır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, İsrâiloğulları hakkında şöyle diyor: Onlar Mûsâ (a.s) ile nice açık mucizelere tanık oldular. *"Açık beyyineler"*; yani, Mûsâ (a.s)'ın eli ve âsâsı, denizi yarması ve taşa vurması, şiddetli sıcakta İsrâiloğullarını bulutların gölgelemesi, kudret helvası ile bıldırcın etinin indirilmesi gibi "mutlak seçme yetkisine sahip bir yaratıcı"nın olduğunu ve bu mucizelerin gerçekleştiği kişinin doğruluğunu gösteren nice kat'i deliller vardır. Evet, bunca mucizelere tanık oldukları halde onların çoğu yüz çevirdiler ve Allah'ın nimetine küfür ve nankörlükle karşılık verdiler, bunlara iman edecekleri yerde reddettiler ve yüz çevirdiler. *"Kim mucizeler kendisine geldikten sonra Allah'ın nimetini değiş-*

Scanned with CamScanner

*tirirse, bilsin ki Allah'ın azabı şiddetlidir."* Nitekim yüce Allah Kureyş kâfirleri hakkında da aynı şekilde söz ederek şöyle buyurur: *"Allah'ın nimetine nankörlükle karşılık veren ve sonunda kavimlerini helâk yurduna sürükleyenleri görmedin mi?"* (İbrâhim, 28-29)

Sonra yüce Allah dünya hayatını kâfirlere süslü gösterdiğini, onların da dünyaya razı olduklarını, onunla rahatlık bulduklarını, mal mülk biriktirip Allah'ın (c.c) kendilerinden razı olacağı ve emrolundukları yerlere harcamadıklarını; dünya hayatından yüz çeviren ve sahip oldukları malları Rabb'lerine itaatta infak eden, Allah rızası için malını harcayan mü'minlerle de alay ettiklerini haber veriyor. Bu sayede mü'minler tekrar yaratıldıkları günde mutlu makamı ve en büyük nasibi kazanmışlardır. Yaratılırken, mahşerde, yürürken ve yerleşik hale geçtiklerinde, bunların tümünde mü'minler diğerlerinden üstün haldedirler. Mü'minler en yüce makamlara yerleşirken, diğerleri cehennemin en alt tabakalarını boylarlar. Bu yüzden Allah (c.c) daha sonra şöyle buyurmuştur: *"Allah dilediğini hesapsız rızıklandırır."* Yani, kullarından dilediklerini rızıklandırır. Dilediği kimselere dünya ve âhirette hadsiz hesapsız gâyet bol nimetler ihsan eder.

[943] Nitekim bir hadiste: *"Ey Âdemoğlu! Sen infak et ki ben de sana infak edeyim!"*[361] buyurulmuştur.

[944] Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadisinde: *"Ey Bilal! İnfak et. Arş'ın Rabbi'nin herhangi bir azaltma yapacağından korkma."*[362] Allah (c.c) da: *"Siz her ne infak ederseniz Allah onun yerine koyar."* (Sebe, 39) buyurmuştur.

[945] Sahih bir hadiste şöyle geçmektedir: *"Her sabah iki melek gökten yere iner. Birisi: 'Allah'ım! İnfak edene infak ettiğinin yerine ver' der. Diğeri: 'Allah'ım! Parasını elinde tutup infak etmeyen kimseye yokluk ver' der."*[363]

[946] Yine sahih bir hadiste Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: *"Ademoğlu 'Malım, malım' deyip durur. Oysa malından sana yi-*

361 Hûd sûresi 7. âyette gelecek.

362 Taberânî (1020) ve Kuzai, Müsned-i Şihab'da (749) rivâyet etmişlerdir. Senedindeki Kays b. Rebî' zayıftır. Fakat Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edilen bir şahidi vardır, onu da Taberânî (1025), Ebû Ya'lâ (6045) ve Ebû Nuaym, Hilye'de (2/280) rivâyet etmişlerdir. Heysemî bunun senedinin hasen olduğunu söylemiştir.

363 Buhârî (1442) ve Müslim (1010) Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

*yerek bitirdiğin, giyerek eskittiğin ve tasadduk ederek kendin için ebedileştirdiğinden başka ne vardır ki? Bunların dışındakini ise gidecek ve insanlara bırakacaksın."*[364]

[947] İmam Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde de rivâyet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Dünya, evi olmayanın evi, malı olmayanın malıdır. Aklı olmayan, dünyayı dünya için toplar."*[365]

**İnsanlar Bir Tek Ümmetti:**

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ وَاللهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾

*213. İnsanlar bir tek ümmet idi. Allah, müjdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberleri gönderdi. İnsanlar arasında, anlaşmazlığa düştükleri hususlarda hüküm vermeleri için, onlarla beraber hak yolu gösteren kitapları da gönderdi. İndirilen kitapta hiç kimse ayrılığa düşmedi. Ancak kendilerine kitap verilenler, apaçık deliller geldikten sonra, aralarındaki kıskançlıktan ötürü dinde anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah iman edenlere, üzerinde ihtilafa düştükleri gerçeği izniyle gösterdi. Allah dilediğini doğru yola iletir.*

364 Müslim (2958) Abdullah b. Şuhayr'dan rivâyet etmiştir. Benzer bir de 1959 rakamlı hadis olarak geçen bir şahidi vardır.

365 Ahmed b. Hanbel, 6/71; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 10638; İbn Ebî'd-Dünya, 182. İki tarikler Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan merfû olarak zikretmişlerdir. Heysemî: Ahmed b. Hanbel'in Düveyd dışında tüm râvîleri sikadır. O ise sikadır. Münzirî de et-Tergîb ve't-Terhîb'de (4/104) bunun ceyyid olduğunu söylemiştir. Ancak doğrusu hadis zayıftır. Çünkü senedinde İbn İshâk vardır ve an'an'lı rivâyet etmiştir. Elbânî de zayıf olduğunu söylemiştir. Hadis metin itibariyle de gariptir. Çünkü Osman (radıyallâhu anh) ve Abdurrahman b. Avf (radıyallâhu anh) gibi önde gelen sahabilerden bir grup kişi servet biriktirmiştir. Ancak mal biriktirmenin şartı, helâlinden kazanmak ve onu Allah'ın (c.c) emrettiği yerlere harcamaktır.

Scanned with CamScanner

İmam Taberî, İkrime'nin İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle naklettiğini rivâyet etmiştir: Nûh (a.s) ile Âdem (a.s) arasında yedi nesil vardı ve hepsi de hak şeriat üzereydi. Sonra Allah (c.c) müjdeleyici ve korkutucu olarak peygamberler gönderdi. Nitekim Abdullah b. Mes'ud âyeti şöyle okumuştur: "كان الناس أمة واحدة فاختلفوا: insanlar bir tek ümmet idi de ihtilafa düştüler."[366] ("ihtilafa düştüler" ziyadesiyle). Bunu Hâkim, Müstedrek'inde Bündar Muhammed b. Bişar'dan rivâyet etmiş ve "Buhârî ve Müslim tahric etmemişlerdir, fakat sahihtir." demiştir. Ebû Câfer er-Râzî de, Ebû Âliye'den, Übeyy b. Ka'b'ın âyeti yine böyle (ihtelefû: ihtilaf ettiler, ziyadesiyle) okuduğunu rivâyet etmiştir. Abdurrezzak, Mâmer kanalıyla Katâde'den şöyle nakleder: *"İnsanlar bir tek ümmet idi."* Yani, hepsi de hidâyet üzereydi. Fakat ayrılığa düştüler. Bunun üzerine *"Allah, müjdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberleri gönderdi."* İlk gönderilen peygamber Nûh (a.s) idi. Mücâhid de böyle demiştir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) da önce böyle diyordu. Avfî'nin rivâyetine göre ise İbn Abbâs (radıyallâhu anh) *"İnsanlar bir tek ümmet idi."* buyruğunu; "yani, hepsi de küfür üzereydi de Allah, müjdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberleri gönderdi" diye tefsir etmiştir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan nakledilen ilk görüş senet ve mânâ itibariyle daha sahihtir. Çünkü insanlar, putlara tapmaya başlayana kadar Âdem (a.s)'ın dini üzereydiler. Sonra Allah (c.c) onlara Nûh (a.s)'ı gönderdi. Böylece Nûh (a.s) Allah'ın yeryüzüne gönderdiği ilk nebî idi.

Bu yüzden Allah (c.c) daha sonra şöyle buyurmuştur: *"İnsanlar arasında, anlaşmazlığa düştükleri hususlarda hüküm vermeleri için, onlarla beraber hak yolu gösteren kitapları da gönderdi. İndirilen kitap'ta hiç kimse ayrılığa düşmedi. Ancak kendilerine kitap verilenler, apaçık deliller geldikten sonra, aralarındaki kıskançlıktan ötürü dinde anlaşmazlığa düştüler."* Yani, kendilerine hüccet ve deliller geldiği halde, sırf birbirlerini çekemediklerinden dolayı ihtilafa düştüler. *"Bunun üzerine Allah iman edenlere, üzerinde ihtilafa düştükleri gerçeği izniyle gösterdi. Allah dilediğini doğru yola iletir."*

[948] Abdurrezzak, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan *"Bunun üzerine Allah iman edenlere, üzerinde ihtilafa düştükleri gerçeği izniyle gösterdi. Al-*

366 Bu, Übeyy b. Ka'b (radıyallâhu anh) ile İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın kıraati olup, şazdır.

Scanned with CamScanner

*lah dilediğini doğru yola iletir."* buyruğuyla ilgili olarak şöyle nakleder: *"Biz (dünyada) son ve kıyâmet gününde ilk ümmetiz. Cennet'e de ilk girecek olan biziz. Ancak onlara kitap bizden önce verildi, bize daha sonra verildi. Onların ihtilafa düştükleri konuda Allah, izniyle bizi hakikate iletti. İhtilâfa düştükleri bu gün hakkında da Allah (c.c) bizi doğruya sevk etti. Bu hususta insanlar bize tabidirler. Yarın Yahudiler, daha sonraki gün de Hıristiyanların olacak."*[367] Bunu Abdurrezzak ayrıca Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir.

İbn Vehb ise Zeyd b. Eslem'den şöyle nakleder: Onlar Cuma günü hususunda ayrılığa düştüler. Yahudiler Cumartesi, Hıristiyanlar ise Pazar gününü (kutsal/bayram günü) edindiler. Allah (c.c) ise Muhammed ümmetini bunda Cuma'ya hidâyet etti. Onlar kıble hususunda da ayrılığa düştüler. Hıristiyanlar doğuya, Yahudiler ise Beytulmakdis'e yöneldiler. Yüce Allah Müslümanları bunda da doğru yola ileterek onları Kâbe'ye döndürdü. Onlar namazda da ihtilafa düştüler. Kimisi rükû yapıp secde etmiyor, kimisi secde edip rükû yapmıyor, kimisi namazda iken konuşuyor, kimisi yürüyerek namaz kılıyordu. Allah (c.c) Muhammed ümmetini bunda da doğru olana iletti. Oruç konusunda da ihtilafa düştüler. Kimisi günün bir kısmında yiyip içmiyor, kimisi sadece bazı yiyecekleri yememek sûretiyle oruç tutuyordu. Allah (c.c) Muhammed ümmetini bunda doğru olana iletti. İbrâhim (a.s) hakkında da ihtilafa düştüler. Yahudiler "O Yahudi idi", Hıristiyanlar da "O Hıristiyandı" dediler. Yüce Allah ise onu "hanif (muvahhid) ve Müslüman" diye niteleyerek Ümmet-i Muhammed'i bu hususta doğruya iletti. Onlar İsa (a.s) hakkında da ihtilafa düştüler. Yahudiler onu yalanladılar, annesine büyük iftira attılar. Hıristiyanlar onu İlâh ve ilâhın çocuğu yaptılar. Allah (c.c) ise onun "kendisinden bir ruh ve kelime" olduğunu bildirerek Muhammed ümmetini doğru yola iletti.

Rebî' b. Enes, *"Bunun üzerine Allah iman edenlere, üzerinde ihtilafa düştükleri gerçeği izniyle gösterdi."* buyruğu hakkında şöyle der: Mü'minler, insanların ihtilâfa düşmeden önceki halleri üzere devam ettiler. Sadece Allah rızasını gözetme, ihlas, Allah'a hiçbir şeyi eş koşmadan ibadet etme, namaz kılma ve zekât verme üzere sebat ettiler. İhtilaf öncesi hale devam ettiler,

367 Müslim, 855, (Hadis no: 10); Abdurrezzak, et-Tefsir, 247; Ahmed b. Hanbel, 2/274. Ayrıca: Buhârî, 876; Müslim, 855; Nesâî, 3/85; İbn Mâce, 1083; Ahmed b. Hanbel, 2/243; Ebû Ya'lâ, 2626.

Scanned with CamScanner

muhalefet etmekten kaçındılar. Muhammed ümmeti kıyâmet gününde de diğer insanlar aleyhinde şahitlik yapacaktır. Nûh (a.s)'ın kavmi, Hûd (a.s)'ın kavmi, Sâlih (a.s)'ın kavmi, Şuayb (a.s)'ın kavmi ve Firavun'un kavmi aleyhinde, peygamberlerin onlara hidâyeti tebliğ ettiği, onların ise peygamberleri yalanladıklarına dair şahitlik yapacaktır. Übeyy b. Ka'b bu âyeti, "Kıyâmet günü insanlara şâhid olmaları için" mealinde bir ziyadeyle okumuştur. Ebû Âliye şöyle derdi: Bu âyette şüphelerden, sapıklıklardan ve fitnelerden çıkış yolu vardır.

*"Kendi izniyle..."* Yani, onlar ve onları ilettiği hakikat hakkındaki bilgisiyle... İmam Taberî şöyle der: *"Allah"* kullarından *"dilediğini doğru yola iletir."* Yani, asıl hikmet ve erişilmez derecede kuvvetli hüccet sahibi O'dur.

[949] Sahih-i Müslim'de Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivâyet edilir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin namaza kalktığında şöyle derdi:

اللَّهُمَّ رَبَّ جِبْرَائِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَإِسْرَافِيلَ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ اهْدِنِي لِمَا اخْتُلِفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ إِنَّكَ تَهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

*"Ey Cebrâil'in, Mikâil'in ve İsrâfil'in Rabbi Allah'ım! Ey gökleri ve yeri yoktan var eden, ey görünmeyen ve görünen her şeyi bilen! Kullarının ihtilafa düştükleri konularda sen hüküm verirsin. İhtilaf edilen hususlarda izninle beni hak olana ilet. Şüphesiz sen dilediğini dosdoğru yola iletirsin."*[368]

[950] Rivâyet olunan bir dua da şöyledir: *"Allah'ım! Bize hakkı hak olarak göster ve ona uymayı nasip et. Bâtılı da bâtıl olarak göster ve ondan sakınmayı nasip et. Bize karmaşık gösterme ki onda sapmayalım. Bizleri müttakilere önder kıl."*[369]

368 Müslim, 770; Ebû Dâvûd, 767; Tirmizî, 3420; Nesâî, 3/212; İbn Mâce, 1357; Ahmed b. Hanbel, 6/156; İbn Hibbân, 2600.

369 Müellif merfû bir hadis olduğunu zikretmemiştir. Iraki, İhyau'l-Ulum Tahrici'nde (2/369): Bunun aslına rastlayamadım, demiş, ardından aynı mânâda olduğunu veya buna gerek bırakmayacağını ifade maksadıyla, geçen Âişe (radıyallâhu anhâ) hadisini zikretmiştir.

Scanned with CamScanner

**İman ve Sınav:**

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ ۖ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّىٰ يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَىٰ نَصْرُ اللَّهِ ۗ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾

*214. Yoksa siz, sizden önce gelip geçenlerin başına gelenler size de gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Yoksulluk ve sıkıntı onlara öylesine dokunmuş ve öyle sarsılmışlardı ki, nihâyet Peygamber ve beraberindeki mü'minler "Allah'ın yardımı ne zaman gelecek?" demişlerdi. Bilesiniz ki Allah'ın yardımı yakındır.*

**Tefsiri:**

Allah (c.c) buyuruyor ki: *"Yoksa siz, sizden önce gelip geçenlerin başına gelenler size de gelmeden..."* Yani, sizden evvelkiler gibi sınanmadan, denenmeden ve imtihana tâbi tutulmadan *"cennete gireceğinizi mi sandınız? Yoksulluk ve sıkıntı"* yani; hastalıklar, sakatlıklar, acılar, musibetler ve felaketler... İbn Mes'ûd (radıyallâhu anh), İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Ebû Âliye, Mücâhid, Said b. Cübeyr, Mürre el-Hemadânî, Hasan, Katâde, Dahhâk, Rebî' b. Enes, Süddî ve Mukâtil b. Hayyân bu âyetteki "be'sâ" kelimesini fakirlikle tefsir etmişlerdir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) da "darrrâ'"yı sakatlık ve hastalıkla tefsir etmiştir.

*"Onlara öylesine dokunmuş ve öyle sarsılmışlardı ki.."* Yani düşman korkusundan öylesine sarsılmışlar, öylesine zorlu bir imtihana/işkenceye tâbi tutulmuşlardı ki...

[951] Nitekim sahih bir hadiste geldiği üzere Habbab b. Eret şöyle demiştir: Biz "Ya Rasûlallah! Bizim için Allah'a dua etmeyecek misin?" deyince Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"And olsun sizden öncekilerde testere birinin başının ortasına konulur, oradan ayağına kadar ikiye bölünürdü de bu onu dininden geri çevirmezdi. Demir taraklarla taranarak eti kemiğinden ayrılırdı da bu onu dininden geri döndürmezdi."* Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra şöyle buyurdu: *"And olsun Allah bu dini tamamlayacaktır. Öyle ki bir süvari San'â'dan, Hadramevt'e kadar yol alacak*

Scanned with CamScanner

*da Allah'tan başkasından korkmayacaktır. Bir de koyunları için kurttan korkacaktır. Fakat siz acele eden kimselersiniz."*[370] Yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Elif. Lâm. Mîm. İnsanlar, imtihandan geçirilmeden, sadece "İman ettik" demeleriyle bırakılıvereceklerini mi sandılar? And olsun ki, biz onlardan öncekileri de imtihandan geçirmişizdir. Elbette Allah, doğruları ortaya çıkaracak, yalancıları da mutlaka ortaya koyacaktır."* (Ankebût, 1-3) Böylesi bir azabın büyük bir kısmını sahabeler Ahzâb (Hendek) kuşatmasında yaşamışlardır. Nitekim Allah (c.c) bu olayı şöyle tasvir eder: *"Onlar hem yukarınızdan hem aşağı tarafınızdan (vadinin üstünden ve alt yanından) üzerinize yürüdükleri zaman; gözler yıldığı, yürekler gırtlağa geldiği ve siz Allah hakkında türlü türlü şeyler düşündüğünüz zaman; işte orada iman sahipleri imtihandan geçirilmiş ve şiddetli bir sarsıntıya uğratılmışlardı. Ve o zaman, münafıklar ile kalplerinde hastalık (iman zayıflığı) bulunanlar: Meğer Allah ve Rasûlü bize sadece kuru vaatlerde bulunmuşlar! diyorlardı...."* (Ahzâb, 10-12)

[952] Nitekim, Heraklius (o gün müşrik olan ve destek almak için gelen) Ebû Süfyân'a: "Onunla savaştınız mı?" diye sormuş, Ebû Süfyân: Evet, demişti. Heraklius: Aranızdaki savaşlar nasıldı? diye sorunca, Ebû Süfyân: Sırasıyla idi. Bir o bizi yeniyor, bir biz onu yeniyorduk, demiş, bunun üzerine Heraklius şöyle demişti: Peygamberler de böyledir. Sınanır ve sıkıntılara mâruz kalırlar, ama sonra zafer onların olur.[371]

*"Sizden önce gelip geçenlerin başından geçenler."* Âyetteki (meali 'başından geçenler' diye verilen ve örnek mânâsına gelen) "mesel" kelimesiyle hâl ve "başına gelenler" kastedilmiştir. Yani, onların başına gelenler. Âyetteki mesel (örnek) den kasıt, onların başına gelenlerdir. Nitekim Allah (c.c) başka bir âyette *"Biz bunlardan daha zorba olanları da helâk ettik. Nitekim öncekilerin örneği geçmişte kalmıştır."* (Zuhruf, 8) buyurmuştur.

*"Nihâyet Peygamber ve beraberindeki mü'minler "Allah'ın yardımı ne zaman gelecek?" demişlerdi."* Yani, sıkıntı ve zor anlarında düşmanlarına karşı zafer kazanmayı arzulamışlar, bu halden çabucak kurtulmak ve çıkmak için dua etmişlerdi. Allah (c.c) ardından şöyle buyuruyor: *"Bilesiniz ki Allah'ın yardımı yakındır."* Nitekim başka bir yerde de şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz her zorlukla birlikte bir de kolaylık vardır. Kesinlikle her zorlukla birlikte bir*

370 Buhârî, 3852; Ebû Dâvûd, 2649; Ahmed b. Hanbel, 5/109; İbn Hibbân, 2898.

371 Bu, Buhârî'nin (7) rivâyet ettiği ve ileride gelecek uzun bir hadisten bir kısımdır.

Scanned with CamScanner

*de kolaylık vardır."* (İnşirâh, 5-6) Sıkıntı ve acı ne kadar şiddetli olursa o derecede kuvvetli yardım iner. Bu yüzden Allah (c.c) şöyle buyuruyor: *"Bilesiniz ki Allah'ın yardımı yakındır."*

[953] Ebû Rezin hadisinde şöyle geçer: *"Rabbin, yardımı yakınken kullarının ümitsizliğe düşmesine hayret eder. Onların ümitsiz hallerine bakar ve gülüp durur. Zîra hakikatte onların kurtuluşları yakındır."*[372]

**Müslüman'ın Yardım Harcamaları:**

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ ۖ قُلْ مَآ أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٢١٥﴾

*215. Sana, ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: Maldan harcadığınız şey, ebeveyn, yakınlar, yetimler, fakirler ve yolcular için olmalıdır. Şüphesiz Allah, yapacağınız her hayrı bilir.*

**Tefsiri:**

Mukâtil b. Hayyan: Bu, nafile/gönüllü harcamalar hakkındadır, demiş, Süddî de bunun zekât âyetiyle neshedildiğini söylemiştir. Fakat bu tartışılır bir iddiadır. Âyetin mânâsı şöyledir: Sana nasıl harcayacaklarını soruyorlar? Bunu İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ve Mücâhid söylemişlerdir. Yüce Allah onlara bunu açıklayarak şöyle buyuruyor: *"De ki: Maldan harcadığınız şey, ebeveyn, yakınlar, yetimler, fakirler ve yolcular için olmalıdır."* Yani, mallarınızdan buralara harcayın.

[945] Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Annene, babana, kızkardeşine, erkek kardeşine, sonra yakından uzağa doğru diğer akrabalara (infakını sırayla bunlara yap)"*[373] Meymun b. Mihran da bu âyeti okur, sonra "Bu âyet infâk edilecek yerleri bildirmektedir. Burada ne davul, ne zurna, ne

372 Ahmed b. Hanbel (4/11-12), İbn Mâce (281) ve Beyhakî, es-Sıfat'da (987) -kısa şekliyle- rivâyet etmişlerdir. Onda "bakar" ifadesi yoktur. "Hayret eder" yerine de "güler/gülümser" ifadesi vardır. Râvilerden Vekî' b. Ades'in meçhul olması sebebiyle hadis zayıftır. Baş tarafının şahitleri vardır ki bunlar ileride gelecektir.

373 Nesâî, 15/61; Dârekutnî, 3/44, 45; İbn Hibbân, 3341. Tânk b. Muharibi'den. Hadis bundan daha uzundur. Senedi hasen-sahih olup birçok da şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

ahşap heykel, ne de duvarlardan bahis vardır, der. Sonra da âyetin devamını okur: *"Şüphesiz Allah, yapacağınız her hayrı bilir."* Mânâsı şöyledir: Sizden her ne iyilik sadır olursa Allah (c.c) onu mutlaka bilir ve sizi buna göre en cömert bir şekilde mükâfatlandıracaktır. Çünkü Allah (c.c) kimseye zerre kadar haksızlık yapmaz.

**Cihad Farzdır:**

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ ۖ وَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ۖ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾

*216. Hoşunuza gitmediği halde savaş size farz kılındı. Sizin için daha hayırlı olduğu halde bir şeyi sevmemeniz mümkündür. Sizin için daha kötü olduğu halde bir şeyi sevmeniz de mümkündür. Allah bilir, halbuki siz bilmezsiniz.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah bu âyette Müslümanlara, düşmanlarının şerrini def etmek için cihad etmelerini farz kılıyor. Zührî der ki: Cihad, savaşa katılsın veya katılmasın herkese farzdır. Katılmayıp evinde kalan kişinin cihad sorumluluğu, yardım istendiğinde yardım etmek, imdat dendiğinde imdada koşmak, savaşa katılması istendiğinde savaşa gitmektir. Kendisine ihtiyaç duyulmazsa o zaman oturup cihada gitmeyebilir.

[955] Ben derim ki: Cihad farz olduğundan, sahih bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Kim savaşmadan veya savaşa niyet etmeden ölürse cahiliye ölümüyle ölür."*[374]

[956] Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke fethi gününde de şöyle buyurmuştur: *"Fetihten sonra hicret yoktur, sadece cihad ve (cihada çıkma) niyeti vardır. Cihada çağrıldığınızda ise hemen cihada koşun."*[375]

374 Müslim, 1910; Ebû Dâvûd, 2502; Nesâî, 6/8; İbn Carud; 1036; İbn Ebî Âsım, el-Cihad, 43. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan.

375 Buhârî, 1834; Müslim, 1353; Ebû Dâvûd, 2480; Tirmizî, 1590; Nesâî, 146; Ahmed b. Hanbel, 1/226; İbn Hibbân, 4592. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan.

Scanned with CamScanner

*"Hoşunuza gitmediği halde."* Yani, sizin için zor ve meşakkatli olduğu halde. Gerçekten de öyledir. Çünkü cihadda yolculuk ve düşmanla kavga meşakkatlerinin yanında, ölme ve yaralanma ihtimalleri vardır. Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Sizin için daha hayırlı olduğu halde bir şeyi sevmemeniz mümkündür."* Böyledir; çünkü savaşı düşmanlara karşı zafer ve galibiyet, onların ülkelerini, mallarını ve çoluk çocuklarını ele geçirme takip eder. *"Sizin için daha kötü olduğu halde bir şeyi sevmeniz de mümkündür."* Bu her şeyde böyledir. Kişi bazen hiçbir fayda ve maslahatı olmayan bir şeyi arzular. Bunlardan biri de savaşa katılmamaktır. Zîra bu, düşmanın ülkeye saldırıp idareyi ele geçirmesi sonucunu doğurabilir. *"Allah bilir, halbuki siz bilmezsiniz."* Yani, Allah her şeyin sonunun ne olacağını sizden iyi bilir. Dünya ve âhiretinizde sizin yararınıza olacak şeyleri size bildirmiştir. Öyleyse O'nun emrine icabet edin ve uyun ki doğru yolu bulmuş olasınız.

**Haram Aylarda Savaşmak:**

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ ۖ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ۖ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ ۚ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ۗ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا ۚ وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۚ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢١٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢١٨﴾

*217. Sana haram ayı, yani onda savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak büyük bir günahtır. (İnsanları) Allah yolundan çevirmek, Allah'ı inkâr etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine mâni olmak ve halkını oradan çıkarmak ise Allah katında daha büyük günahtır. Fitne de adam öldürmekten daha büyük bir günahtır. Onlar eğer güçleri yeterse, sizi dininizden döndürünceye kadar size karşı savaşa devam ederler. Sizden kim, dininden döner ve kâfir olarak ölürse,*

Scanned with CamScanner

*onların yaptıkları işler dünyada da âhirette de boşa gider. Onlar cehennemliktirler ve orada devamlı kalırlar.*

*218. İman edenler ve hicret edip Allah yolunda cihad edenler, işte Allah'ın rahmetini bunlar umabilirler. Allah, gafûrdur, rahîmdir.*

**Tefsiri:**

[957] İbn Ebî Hâtim, Cündeb b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebû Ubeyde b. Cerrah komutasında bir müfreze gönderdi. Müfreze oradan ayrılıp gittikten sonra Ebû Ubeyde (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e özleminden dolayı ağlayarak yanına geldi. Rasûlullah da (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu yanında bırakarak yerine Abdullah b. Cahş'ı gönderdi. Ona da bir mektup yazdı ve filan yere ulaşmadan okumamasını emretti. Ve: *"Sakın arkadaşlarından kimseyi seninle birlikte gitmeye zorlama."* buyurdu. Abdullah b. Cahş mektubu okuyunca "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn" (Biz Allah'a aidiz ve yine sadece O'na dönücüyüz.)" dedi. Ardından: "Allah (c.c) ve Rasûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) işittim ve itaat ettim (emirleri başım gözüm üstüne)" dedi. Onlara durumu anlattı ve kağıtta yazılanları okudu. Onlardan ikisi döndü, diğerleri onunla kaldılar. Müfreze, İbn Hadrami'yle karşılaştı ve onu öldürdü. Fakat o günün (haram aylardan) Recep mi yoksa (Recep'ten önceki helâl ay olan) Cemadiye'l-Âhir mi olduğunu bilemediler. Bu olay için müşrikler, "Siz haram ayda adam öldürdünüz" dediler. Bunun üzerine Allah (c.c) *"Sana haram ayı, yani onda savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak büyük bir günahtır."* âyetini inzal buyurdu.[376]

[958] Süddî'nin Ebû Mâlik, Ebû Sâlih ve Mürre'den naklettiğine göre bunlar İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan bu âyetle ilgili olarak şunu nakletmişler: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir müfreze gönderdi. Sayıları yedi olan bu müfrezenin başına Abdullah İbn Cahş'ı geçirdi. Diğerleri ise Ammâr b. Yâsir, Ebû Hüzeyfe, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Nevfeloğullarının müttefiki Utbe b. Ğazvân, Süheyl b. Beyzâ, Amir b. Füheyre ve Ömer b. Hattâb'ın müttefiki Vâkıf b. Abdullah el-Yerbûî idi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ab-

376 Taberî, 4087; Ebû Ya'lâ, 1534; Taberânî, 1670; Beyhakî, Sünen 9/11, 12. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (10336): Râvileri sikadır, demiş, Suyutî, ed-Durru'l-Mensur'da (1/448) sahih olduğunu söylemiştir. Ancak Hadrami meçhul olduğundan senette zayıflık vardır.

Scanned with CamScanner

dullah b. Cahş'a bir mektup yazarak eline verdi ve Melel vadisine varmadan onu okumamasını emretti. Abdullah, Melel vadisine varınca mektubu açtı ki onda "Nahle vadisine kadar yürü" yazıyor. Arkadaşlarına: "Kim ölümü istiyorsa bizimle gelsin ve vasiyetini yapsın. Çünkü ben de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emrinden dolayı vasiyetimi yapıp yoluma devam edeceğim." dedi ve yola devam etti. Sa'd b. Ebî Vakkas ile Utbe geride kaldılar. Bunlar bineklerini yitirmişler ve Buhrane denen yerde onları arıyorlardı. Abdullah b. Cahş, Nahle vadisine doğru yürüdü. Orada Hakem b. Kiysan, Muğîre b. Osman ve Abdullah b. Muğîre'yi gördüler. Muğîre kaçıp kurtuldu, Amr ise öldürüldü. Onu Vakıd b. Abdullah öldürdü. Bunda ele geçirilen ganimet Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabının ele geçirdiği ilk ganimetti. Medine'ye iki esir ve ele geçirdikleri mallarla dönünce Mekkeliler esirleri fidye vererek kurtarmak istediler. "Muhammed, Allah'a itaat ettiğini iddia ediyor. Haram ayı helâl yapan ilk kişi odur. Recep ayında arkadaşımızı öldürdü." diyerek Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kınadılar. Müslümanlar ise: Biz Cemadiye'l-Ahir ayında -veya: Recep ayının ilk, Cemadiye'l-Ahir ayının son gecesi- öldürdük" dediler. Recep ayı girince Müslümanlar kılıçlarını kınına soktular. Yüce Allah Mekkelileri kınayan bu âyetleri indirdi: *"Sana haram ayı, yani onda savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak büyük bir günahtır."* Yani, evet o ayda savaşmak helâl değildir. Fakat ey müşrikler, sizin Allah'ı reddederken, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabını hak yoldan engellerken, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabını Mescid-i Haram'dan çıkarırken yaptığınız, Allah (c.c) katında, öldürmekten daha büyük bir suçtur.[377]

Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın *"Sana haram ayı, yani onda savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak büyük bir günahtır."* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakleder: Müşrikler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i haram bir ayda (Hudeybiye yılında, Mekke'ye girmekten) engellemiş ve geri çevirmişlerdi. Yüce Allah bir sonraki yıl da O'na Mekke'nin fethini nasip etti. Müşrikler haram ayda savaşmaktan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kınadılar. Bunun üzerine yüce Allah *"(İnsanları) Allah yolundan çevirmek, Allah'ı inkâr etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine mâni olmak ve halkını ora-*

377 Taberî Süddî'den mürsel senetle (4086), Ebû Mâlik el-Ğaffar'dan (4092) ve İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan (4090) rivâyet etmiştir. Senedi zayıftır ve yine mürsel yolla gelmiş şahitleri vardır. Böylece bu rivâyetler birbirlerini kuvvetlendirmektedirler.

Scanned with CamScanner

*dan çıkarmak ise Allah katında daha büyük günahtır."* -Yani, bunlar haram ayda savaşmaktan daha büyük günahtır.- âyetini nazil etti. Haram ayda katl olayı şöyle gerçekleşti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir müfreze göndermişti. Müfreze Cemadiye'l-Ahir ayının son, Recep ayının ilk gecesinde Taif'ten dönmekte olan Amr b. Hadrami ile karşılaştı. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sahabeleri onu Cemadiye'l-Ahir ayının son gecesi sanıyorlardı, ancak Recep ayının ilk gecesiydi. Sahabelerden biri onu öldürdü ve mallarını aldılar. Müşrikler Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kınayan elçiler gönderdiler. Bunun üzerine yüce Allah *"Sana haram ayı, yani onda savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak büyük bir günahtır."* âyetini nazil etti. Yani, Allah yolundan alıkoymak, O'nu inkâr etmek, Müslümanları Mescid-i Haram'dan engellemek ve Mescid-i Haram halkını oradan çıkarmak Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabının yaptıklarından daha büyük cürümdür. Şirk ise bunların tümünden büyük bir suçtur.[378] Aynı şekilde Ebû Said el-Bakkal'ın İkrime'den, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın; bu âyetin Abdullah b. Cahş müfrezesi ve Amr b. Hadrami'nin öldürülmesi hadisesi hakkında indiğini söylediğini nakletmiştir. Muhammed b. İshâk da ... Ebû Sâlih'ten, o da İbn Abbâs'tan şöyle rivâyet etmiştir: Amr b. Hadrami'ye saldırı olayı üzerine, *"Sana haram ayı, yani onda savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak büyük bir günahtır."* âyeti indi.

Siyer râvîsi İbn Hişam, Ziyad b. Abdullah el-Bukai'den, o da Muhammed b. İshâk'tan, onun Siyer kitabında şöyle yazdığını rivâyet etmiştir:[379] Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Abdullah b. Cahş'ı birinci Bedir savaşından önce Recep ayında bir yere gönderdi. Onunla birlikte de Muhacir'lerden sekiz kişi gönderdi ve bunda Ensar'dan hiç kimse yoktu. Abdullah'a bir mektup yazıp verdi. İki gün boyunca mektuba hiç bakmadan yola devam etmesini, sonra mektubu okuyup emredileni yapmasını ve arkadaşlarından kimseyi ona zorlamamasını emretti. Abdullah b. Cahş'ın arkadaşları Muhacir'lerden şu kimselerdi: Abdülmenaf oğlu Abduşems oğullarından Ebû Hüzeyfe b. Utbe, onların müttefiklerinden müfrezenin kumandanı Abdullah b. Cahş, Esed b. Huzeyme oğulları kabilesinden ve onların müttefiki Ukkâşe b. Mihsan, Abdumenaf oğlu Nevfel oğullarından ve müttefiklerinden Utbe b. Ğazvân, Zühre

378 Bunu Taberî (4090) Atiyye el-Avfî tarikiyle rivâyet etmiştir. Avfî'den dolayı senedi zayıftır, ancak şahitleri bulunmaktadır.

379 Bk. Siret-i İbn Hişam, 2/183 - 186.

Scanned with CamScanner

b. Kilâb oğullarından Sa'd b. Ebî Vakkas, Beni Adiyy b. Ka'b oğullarından ve onların Anz b. Vail'den müttefiki Amir b. Rebîa, Beni Temim kabilesinden ve Adiyyoğullarının müttefikleri Vakıd b. Abdullah, Beni Sa'd'dan, onların müttefiklerinden Halid b. Bükeyr ve Harisoğullarından Süheyl b. Beyza. Abdullah b. Cahş iki gün sonra mektubu açıp baktı. Mektupta şöyle yazılıydı: "Bu mektubu açınca Tâif ile Mekke arasındaki Nahle'ye varıncaya kadar yürü. Oradan Kureyş'i gözetle ve onların haberlerini öğren." Abdullah b. Cahş: İşittim ve itaat ettim (başım gözüm üstüne), dedi. Sonra arkadaşlarına şöyle dedi: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana Nahle'ye kadar gidip müşriklerden bir haber getirene kadar onları gözetlememi emretti ve sizden herhangi birinizi zorlamamı da yasakladı. Sizden kim şehâdeti istiyor ve arzuluyorsa gelsin. Kim de istemiyorsa geri dönsün. Ben ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emrini yerine getirmek için yoluma devam edeceğim." Yola koyuldu ve biri dışında tüm arkadaşları da onunla geldiler. Hicaz'a doğru yürüdü. Buhran denilen yere geldiklerinde Sa'd b. Ebî Vakkas ile Ukbe b. Gazvân sırayla bindikleri develerini kaybettiler ve onları aramak için geride kaldılar. Abdullah b. Cahş ve diğer arkadaşları yola devam edip Nahle'de konakladılar. Oradan Kureyş'in üzüm, yiyecek ve başka ticaret eşyaları taşıyan bir ticâret kervanı geçti. Kervanda Amr b. Hadrami, Osman b. Abdullah b. Muğîre el-Mahzumi, kardeşi Nevfel b. Abdullah el-Mahzumi, Hişam b. Muğîre'nin kölesi Hakem b. Keysan vardı. Onları görünce korkuya kapıldılar. Zîra yakınlarında bir yere konaklamışlardı. Onlara Ukkaşe b. Mihsan gözüktü. Ukkaşe saçını tıraş etmişti. Onu bu halde görünce korkuları gitti ve "Umrecilermiş! Onlardan bize bir zarar gelmez." dediler. Müslümanlar onlara ne yapacakları hususunda aralarında istişare ettiler. Cemâdiye'l-Âhir ayının son günüydü. Bazıları: "Vallahi bu gece bunlara bir şey yapmazsanız haram ay girecek ve kendilerini size karşı korumaya alacaklar. Öldürdüğünüz takdirde de haram ayda öldürmüş olacaksınız." dediler. Tereddüt ettiler ve onlara saldırmaktan çekindiler. Sonra birbirlerini bunu yapmaya teşvik ettiler. Onlardan öldürebildiklerini öldürmeye ve mallarını almaya karar verdiler. Vakıd b. Abdullah Temimi, Amr b. Hadrami'ye bir ok atarak onu öldürdü. Osman b. Abdullah ile Hakem b. Keysan esir alındılar. Nevfel b. Abdullah müfrezeyi etkisiz hale getirerek ellerinden kaçıp kurtulmayı başardı. Abdullah b. Cahş ile arkadaşları mallarla iki esiri alıp Medine'ye Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldiler. İbn İshâk der ki: Abdullah b. Cahş'ın soyun-

Scanned with CamScanner

dan bazıları şöyle anlatır: Abdullah arkadaşlarına: "Elde ettiğimiz ganimetin beşte biri Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e olsun" dedi ve o vakit ganimetlerde beşte bir (humus) hükmü henüz gelmemişti. Ganimetin beşte birini Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e verdi ve kalanını arkadaşları arasında paylaştırdı.

İbn İshâk der ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldiklerinde onlara *"Ben size haram ayda savaşı emretmedim"* buyurdu ve ganimetten almayı reddetti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle söyleyince pişman oldular ve ellerindeki yükler düştü. Yaptıklarından dolayı Müslümanlar onlara sert davrandılar. Kureyşliler: Muhammed ve ashabı haram ayı helâl sayıp onda kan döktüler, mal gasp ettiler ve insanları esir aldılar. Mekke'de bulunan Müslümanlar müşriklere: Onlar bunu Şaban ayında yaptılar, diye cevap verdiler. Yahudiler ise olayı Müslümanlar aleyhine, kendi lehlerine yorumlayarak şöyle dediler: Amr Hadrami'yi Vakıd b. Abdullah öldürdü. Amr, harbin mamur olmasını yani çıkmasını gösterir. Hadrami savaşın hadarlığına yani vaktinin geldiğine işaret eder. Vakıd da yakan demektir ve "O, savaş ateşini tutuşturdu" mânâsı çıkar. Fakat Allah (c.c) bunu onların lehine değil aleyhine yaptı. İnsanlar bunun üzerinde çok konuşunca yüce Allah, Peygamberine *"Sana haram ayı, yani onda savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak büyük bir günahtır. (İnsanları) Allah yolundan çevirmek, Allah'ı inkâr etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine mâni olmak ve halkını oradan çıkarmak ise Allah katında daha büyük günahtır. Fitne de adam öldürmekten daha büyük bir günahtır."* âyetini indirdi. Yani, siz haram ayda öldürdüyseniz, onlar da küfürlerinin yanında sizi Allah'ın yolundan ve Mescid-i Haram'dan alıkoydular, oranın halkı olduğunuz halde sizi oradan çıkardılar. *"Allah katında daha büyük günahtır."* Yani, sizin bu öldürme eyleminizden... *"Fitne de adam öldürmekten daha büyük bir günahtır."* Zîra Müslümanları iman ettikten sonra küfre döndürmek için işkence yapıyorlardı. *"Onlar eğer güçleri yeterse, sizi dininizden döndürünceye kadar size karşı savaşa devam ederler."* Yani, onlar bundan daha kötüsünü ve daha büyüğünü, hiç tevbe etmeksizin ve bırakmaksızın sürekli yapmaktadırlar. İbn İshâk der ki: Kur'ân'ın bu âyeti inip yüce Allah Müslümanları içinde oldukları bu sıkıntıdan kurtarınca Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ganimet malını ve iki esiri aldı. Kureyşliler Osman b. Abdullah ile Muhammed b. Keysan'ı fidye ile kurtarmak için haber gönderdiler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İki arkadaşımız -yani Sa'd b. Ebî*

Scanned with CamScanner

*Vakkas ile Utbe Gazvan- gelmeden onları fidye karşılığı vermeyiz. Çünkü sizin onlara bir zarar vermenizden korkuyoruz. Onları öldürürseniz biz de bunları öldüreceğiz."* buyurdu. Sa'd ile Utbe gelince Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki esiri fidye karşılığı müşriklere verdi. Hakem İslâm'a girdi ve güzel bir Müslüman oldu. Mâune kuyusu vak'asında şehit olana dek her yerde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte bulundu. Osman b. Abdullah ise Mekke'ye gitti ve orada kâfir olarak öldü.

İbn İshâk der ki: Kur'ân nazil olup Abdullah b. Cahş ile arkadaşları sıkıntıdan kurtulunca sevap ümit ettiler ve "Ya Rasûlallah! Biz cihad etmiş olma ve Muhacir mücahidler sevabına erişme ümidini taşıyabilir miyiz?" dediler. Bunun üzerine Allah (c.c) *"İman edenler ve hicret edip Allah yolunda cihad edenler, işte Allah'ın rahmetini bunlar umabilirler. Allah, gafûrdur, rahîmdir."* âyetini nazil buyurdu. Böylece Allah (c.c) onlara en büyük ümidi verdi. İbn İshâk der ki: Olay hakkında anlatılanlar Zührî ve Yezîd b. Rûmân'ın Urve'den nakliyle gelmiştir. Yûnus b. Bükeyr de bunu Muhammed b. İshâk'ın Yezîd b. Rûmân'dan, onun da Urve b. Zübeyr'den buna yakın bir lafızla rivâyet etmiştir, Mûsâ b. Ukbe, Zührî'den aynısını yakın bir lafızla rivâyet etmiştir. Şuayb b. Ebî Hamza, Zührî'den, o da Urve b. Zübeyr'den böyle rivâyet etmiştir, ancak onda şu ziyade vardır: Böylece Hadrami'nin oğlu Müslümanlarla müşrikler arasındaki çatışmalarda ilk öldürülen kişi oldu. Kureyş'ten bir grup heyet çıkıp Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gelerek "Haram ayda savaş helâl midir?" dediler. Bunun üzerine yüce Allah: *"Sana haram ayı, yani onda savaşmayı soruyorlar."* âyetini nazil etti. İmam Beyhakî bu olayı Delâilu'n-Nübüvve'de uzunca ele almıştır. İbn Hişam daha sonra Ziyad kanalıyla İbn İshâk'tan şöyle nakleder: Abdullah b. Cahş'ın bazı yakınları şöyle anlattılar. Abdullah ganimeti sahipleri arasında dağıttı. Beşte dördünü onu ele geçirenlere, beşte birini Allah Rasûlü'ne verdi. Böylece Abdullah b. Cahş'ın bu taksimi gerçekle (daha sonra inen vahiyle bildirilen ganimet taksimiyle) uyuşmuş oldu. İbn Hişam der ki: Bu, Müslümanların ele geçirdikleri ilk ganimettir. Amr b. Hadrami Müslümanların ilk öldürdükleri, Hakem b. Keysan da ilk esir aldıkları kişidir. İbn İshâk der ki: Ebû Bekir (radıyallâhu anh) buna Abdullah b. Cahş gazvesi demiştir. Denilir ki: Ebû Bekir (radıyallâhu anh) bunu Kureyşliler bu gazve hakkında: "Muhammed ve arkadaşları haram ayı helâl aya dönüştürdüler. Onda kan döktüler, mal aldılar ve adamları esir aldılar." dediklerinde söylemiştir. İbn Hişam der ki: Şu kaside Abdullah b. Cahş'a aittir:

Scanned with CamScanner

*Haram aylarda adam öldürmeyi büyük suç sayıyorsunuz.*

*Oysa doğruyu görebilirse sağduyulu kişi; bundan daha büyüğü odur ki,*

*Muhammed'in söylediklerinden insanları alıkoymanız,*

*Onu inkâr etmenizdir ki Allah bunları görmektedir, şahittir.*

*Ve de Mescid-i Harâm halkını oradan çıkarmanızdır;*

*Beytullah'ta Allah için secde eden tek bir kimse görülmesin diye.*

*Siz o ayda adam öldürmekten dolayı bizi kınasanız da,*

*Zalimler ve kıskançlar İslâm'a atıp tutsalar da,*

*Nahle denen yerde Vâkıd (adında kişi attığı okla) savaş ateşini tutuşturduğu vakit, (Vakıd'ın lugavi mânâsı: ateş yakan)*

*Mızraklarımızın ucunu Hadramî'nin oğlunun kanı ile suladık.*

*Abdullah'ın oğlu Osman da aramızda (esir) dir.*

*Boynuna atılmış inatçı bir zincir onu çekmektedir.*

**İçki ve Kumar:**

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ۖ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا ۗ وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ ۖ قُلِ الْعَفْوَ ۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۗ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ ۖ قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ ۖ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ ۗ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَعْنَتَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٠﴾

*219. Sana, içki ve kumar hakkında soru sorarlar. De ki: Her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için birtakım faydalar vardır. Ancak her ikisinin de günahı faydasından daha büyüktür. Yine sana iyilik yolunda ne harcayacaklarını sorarlar. "İhtiyaç fazlasını" de. Allah size âyetleri böyle açıklar ki düşünesiniz.*

*220. Dünya ve ahiret hakkında düşünesiniz, diye böyle yapıyor. Bir de sana yetimleri soruyorlar. De ki: Onların durumlarını düzeltmek*

Scanned with CamScanner

*hayırlıdır. Eğer onlara karışıp (birlikte yaşar)sanız (sakıncası yok). (Onlar da) sizin kardeşlerinizdir. Allah, bozguncuyu yapıcı olandan ayırır. Allah, dileseydi sizi zora sokardı. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.*

**Tefsiri:**

[959] İmam Ahmed b. Hanbel'in, Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle naklettiğine göre; içkiyi haram eden âyet nazil olunca Hz. Ömer (radıyallâhu anh): "Allah'ım! İçki konusunda bizi rahatlatan bir açıklama gönder" diye dua etti. Bunun üzerine Bakara sûresindeki *"Sana, şarap ve kumar hakkında soru sorarlar. De ki: Her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için birtakım faydalar vardır..."*âyeti nazil oldu. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) çağrıldı ve kendisine bu âyet okundu. Ömer (radıyallâhu anh) yine: "Allah'ım! İçki hususunda bize rahatlatıcı tam bir açıklama gönder" diye dua etti. Bunun üzerine *"Ey iman edenler! Sarhoş olarak namaza yaklaşmayın"* âyeti nazil oldu. Bu âyetten sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in görevlendirdiği bir münadi "Sakın hiçbir sarhoş namaza yaklaşmasın" diye duyuru yapardı. Bu âyet nazil olunca Ömer (radıyallâhu anh) çağrılıp ona bu âyet okundu. Ömer (radıyallâhu anh) yine, "Allah'ım! İçki hususunda bize rahatlatıcı tam bir açıklama gönder" diye dua etti. Bunun üzerine Mâide sûresindeki bu âyet nazil oldu. Ömer (radıyallâhu anh) yine çağrıldı ve kendisine bu âyet okundu. *"Artık bundan vazgeçecek misiniz?"* buyruğuna gelindiğinde Ömer (radıyallâhu anh): "Vazgeçtik, vazgeçtik" dedi.[380] Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de birçok tarikten, onların İsrâil, onun da Ebû İshâk'tan nakliyle rivâyet etmişlerdir. İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdûyeh de Sevrî'nin Ebû İshâk'tan, onun Ebû Meysere'den onun da Ömer (radıyallâhu anh)'tan nakliyle böyle rivâyet etmişlerdir. Ebû Meysere'nin Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'tan bundan başka hiçbir rivâyeti bulunmamaktadır. Buna rağmen Ebû Zür'a: Ebû Meysere'nin Ömer (radıyallâhu anh)'tan işitmişliği yoktur, demiştir.[381] Doğrusunu en iyi Allah bilir. Ali b. el-Medînî: Senedi

380 Ebû Dâvûd, 3670; Tirmizî, 3049; Nesâî, Sünen-i Kübra, 5049; Ahmed b. Hanbel, 1/53. Tirmizî: Bu hadis İsmail'den mürsel olarak rivâyet edilmiştir... ve bu Muhammed b. Yusuf'un rivâyetinden daha sahihtir, demiştir. Ben derim ki: Hadisin şahitleri olup Mâide sûresinin 90. âyetinde gelecektir. Bir sonraki dipnota bk.

381 Müellifin Ebû Zür'a hakkında naklettiği el-Cerhu ve't-ta'dil (6/237) kitabında geçen şu bilgilerle uyuşmamaktadır: Amr b. Şurahbil Ebû Meysere el-Hemedani el-Kufi. Ömer (radıyallâhu anh) ve İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan hadis dinledi. Babamı böyle

Scanned with CamScanner

sâlih ve sahihtir, demiştir. Tirmizî de bunun sahih olduğunu söylemiştir. İbn Ebî Hâtim'in rivâyetinde şu ziyade vardır: Ömer (radıyallâhu anh) "Vazgeçtik. Çünkü o malı heba eder, aklı baştan alır." dedi. Bu hadis, Mâide sûresindeki *"Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir..."* (Mâide, 90) âyetinde Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyetiyle de gelecek.

*"Sana, içki ve kumar hakkında soru sorarlar."* İçki, Mü'minlerin emiri Ömer (radıyallâhu anh)'ın söylediği gibi, "aklı örten şey"e denir. Bunun ve kumarın ne demek olduğunun açıklaması Mâide sûresinde gelecektir.

*"Her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için birtakım faydalar vardır."* Bunların günahı/zararı dinî, faydaları ise dünyevîdir. Zîra içkinin bedene birtakım faydaları vardır. Hazmı kolaylaştırır, vücuttaki artıkları atar, zihne bir süre canlılık verir, insana moral verir ve rahatlatır. Nitekim Hassan b. Sabit kendisinin cahiliyye çağında şöyle demiştir:

ونشربها فتتركنا ملوكًا... وأسْدًا لا يُنَهْنهها اللقاءُ

*İçkiyi içeriz de o bizi düşmanla karşılaşmaktan,*

*Hiç çekinmeyen kral ve arslanlar yapar.*

Yine içkiyi satmak ve ondan para kazanmak da onun dünyevî faydalarındandır. Nitekim bazıları kumardan kazandıkları paraları biriktirip onunla kendisinin ve aile efradının ihtiyaçlarını görürdü. Fakat bu faydalar onun çok büyük zararları ve tahribatıyla kıyaslanamayacak kadar basit kalır. Çünkü bu zararlar akla ve dine gelen zararlardır. Bu sebeple yüce Allah *"Ancak her ikisinin de günahı faydasından daha büyüktür."* buyurmuştur. O yüzden bu âyet-i kerime içkinin daha sonra kesin bir şekilde haram kılınması için hazırlık aşaması olmuştur. Burada o, açıkça söylenmeyip ima edilmiştir. Nitekim kendisine bu âyet okunduğunda Hz. Ömer (radıyallâhu anh) "Allah'ım! Bize içki hususunda rahatlatıcı bir açıklama gönder" demiştir. Nihâyet içkinin haram olduğunu açıklayan Mâide sûresindeki şu âyet inmiştir: *"Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumar yoluyla*

---

söylerken işittim. Buhârî'nin hocası Ali b. el-Medînî hadisi kuvvetlendiren şeyler söylemiştir. Tirmizî de öyle. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Bunun şahitleri vardır ve bunlar inşaallah Mâide sûresinin tefsirinde gelecek.

Scanned with CamScanner

*ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz, değil mi?"* (Mâide, 90-91) Bu konu hakkında inşaallah Mâide sûresinde konuşacağız. Yegane güvencemiz yüce Allah'tır.

Abdullah İbn Ömer, Şa'bî, Mücâhid, Katâde, Rebî' İbn Enes ve Abdurrahmân İbn Eslem; içki konusunda ilk inen âyetin *"Sana, içki ve kumar hakkında soru sorarlar. De ki: Her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için birtakım faydalar vardır."* âyeti olduğunu söylemişlerdir. Daha sonra Nisâ sûresindeki âyet, ardından da Mâide sûresindeki âyet inmiş ve içkiyi haram kılmıştır.

*"Yine sana iyilik yolunda ne harcayacaklarını sorarlar. 'İhtiyaç fazlasını (afv)' de."* Âyetteki "ihtiyaç fazlası" mânâsına gelen "العفو" kelimesinin sonu bazı kıraatlerde ötre, bazı kıraatlerde üstün okunmuştur. Bunların ikisi de güzel, isabetli ve mânâ bakımından da birbirine yakındır.

[960] İbn Ebî Hâtim'in Yahyâ'dan naklettiğine göre ona şöyle anlatılmıştır: Muaz b. Cebel (radıyallâhu anh) ile Sa'lebe (radıyallâhu anh) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek "Ya Rasûlallah! Bizim mal olarak kölelerimiz ve ailelerimiz var" dediler. Bunun üzerine Allah (c.c) *"Yine sana iyilik yolunda ne harcayacaklarını sorarlar. 'İhtiyaç fazlasını (afv)' de."* âyetini nazil etti.[382] Hakem, Miksem kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, onun "afv" kelimesi için: "O, ailene harcadıklarından arta kalandır" dediğini rivâyet etmişlerdir. Aynı şekilde Abdullah İbn Ömer, Mücâhid, Atâ, İkrime, Said İbn Cübeyr, Muhammed ibn Kâ'b, Hasan, Katâde, Kâsım, Sâlim, Atâ el-Horasânî, Rebî' İbn Enes ve başka birçok kişiden de onların âyetteki "afv" kelimesini "arta kalan ve fazlalık" diye tefsir ettikleri rivâyet edilmiştir. Tâvûs'tan: Afv her şeyden az bir miktardır, dediği; Rebî''den ayrıca: Senin en değerli ve en hoş malından, dediği rivâyet edilmiştir. Bu tefsirlerin hepsinin dönüp geldiği mânâ "fazlalık ve artakalan"dır. Abd b. Humeyd de, tefsirinde Hasan-ı Basrî'den bu buyruk hakkında şöyle rivâyet eder: Bu, malını zorla dağıtman, sonra oturup insanlardan dilenmendir.

[961] Bu mânâya delalet eden bir rivâyet de İmam Taberî'nin Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan naklettiği şu hadistir. Bir adam "Ya Rasûlallah! Be-

382 İki illeti vardır. Ebân, İbn Abdillah eş-Şami'dir ve metruktur. Diğer illeti: Bu munkatı'dır. Çünkü Yahyâ b. Ebî Kesir sikadır, fakat çokça mürsel rivâyetlerde bulunur ve tedlis yapar. Kendisi Muaz'a erişmemiştir.

Scanned with CamScanner

nim bir dinarım var" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onu kendine harca"* buyurdu. Adam: "Bir dinarım daha var" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onu eşine harca"* buyurdu. "Bir dinarım daha var" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onu çocuklarına harca"* buyurdu. Adam: "Bir dinarım daha var" deyince Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onu ne yapacağını kendin daha iyi bilirsin"* buyurdu.[383] Bunu Müslim, Sahîh'inde rivâyet etmiştir.

[962] Yine İmam Müslim, Câbir (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir adama şöyle buyurdu: *"Önce senden başlayıp kendine harca. Parandan bir şey artarsa aile efradına, ondan bir şey artarsa akrabalarına, ondan da bir şey artarsa şöyle şöyle dağıt"* buyurdu.[384]

[963] Yine Müslim'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"En hayırlı sadaka zengin/ihtiyaçsız halde iken verilen sadakadır. Yüksek el, alçak elden daha hayırlıdır. Sen harcamaya, bakmakla sorumlu olduğun kimselerden başla."* buyurdu.[385]

[964] Başka bir hadiste de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Ey Âdemoğlu! Elindeki fazla malı harcaman senin için en hayırlısı, onu elinde tutup vermemen senin için en kötüsüdür. Sen kendi geçimin için yaptığın harcamalardan kınanmazsın."*[386]

Sonra, bu âyetin zekât âyetiyle neshedildiği söylenmiştir. Bunu Ali b. Ebî Talha ile Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmişlerdir. Atâ' el-Horasânî ile Süddî de böyle söylemişlerdir. Bunun zekât âyetinin tefsiri olduğunu söyleyenler de vardır. Mücâhid ve başkaları bu görüştedirler ki bu daha isabetlidir.

*"Allah size âyetleri böyle açıklar ki düşünesiniz. Dünya ve âhiret hakkında."* Yani, yüce Allah bu hükümleri size açıkladığı ve beyan ettiği gibi diğer âyetlerde de hüküm, vaad ve tehditlerini ortaya koyar. Ta ki siz dünya ve

383 Ebû Dâvûd, 1691; Ahmed b. Hanbel, 2/251; Taberî, 4170; İbn Hibbân, 3337; Hâkim, 1/415. Senedi Muhammed b. Aclan'dan dolayı hasendir. Çünkü o saduk, hadisi hasen biridir.

384 Müslim, 997; Nesâî, 7/304; Ahmed b. Hanbel, 3/369; İbn Hibbân, 3339.

385 Buhârî, 5355; Nesâî, 5/69; Ahmed b. Hanbel, 2/278; İbn Hibbân, 4243. Bunu Sahih-i Müslim'de göremedim. Müslim bunu 1034. hadis olarak Hakim b. Hizam'dan rivâyet etmiştir.

386 Müslim (1036) ve Tirmizî (2344) Ebû Ümâme'den rivâyet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

âhiret hususunda tefekkür edesiniz, düşünesiniz. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Yani, dünyanın fani olduğunu ve yok olup gideceğini, âhiretin ise gelmekte olup, onun sonsuza dek devam edeceğini düşünesiniz. İbn Ebî Hâtim, Sa'k et-Temîmî'den şöyle nakleder: Hasan-ı Basrî'yi dinledim; Bakara sûresindeki bu *"Umulur ki dünya ve âhiret hakkında düşünesiniz"* âyetini okudu ve şöyle dedi: Vallahi bu dünya hakkında düşünüp onun sınav yurdu olduğunu, sona ereceğini idrak etmesi, âhiretin de amellerin karşılığının görüleceği bir yurt olup sonsuza dek süreceğini idrak etmesidir. Katâde, İbn Cüreyc ve başkaları da böyle demişlerdir. Abdurrezzak da Mâmer kanalıyla Katâde'den şöyle rivâyet etmiştir: Ta ki âhiretin dünyadan daha üstün ve değerli olduğunu bilesiniz. Başka bir rivâyette Katâde şöyle demiştir: Öyleyse âhireti dünyaya tercih ediniz. Biz *"Göklerin ve yerin yaratılışında ... akıl sahipleri için âyetler vardır"* (Âl-i İmrân, 190) âyetinde tefekkür ve öğüt almanın mânâsı hususunda selef-i salihinden birçok eser zikrettik.

*"Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onların işlerini düzeltmek (yüzüstü bırakmaktan) daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, (unutmayın ki) onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, işleri bozanla düzelteni bilir. Eğer Allah dileseydi, sizi de zahmet ve meşakkate sokardı..."*

[965] İmam Taberî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın."* (En'âm, 152) âyeti ile *"Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkınmış olurlar; zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir."* (Nisâ, 4) âyeti nazil olunca yanlarında yetim bulunanlar yiyecek ve içeceklerini yetimlerin yiyecek ve içeceklerinden ayırdılar. Yetimin yemeği arttığında kaldırıyor ve yetim yiyene veya yemek bozulana kadar bekletiyorlar (ondan bir lokma olsun almıyorlardı). Ancak bu onlara meşakkatli geldi ve durumu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söylediler. Bunun üzerine Allah (c.c): *"Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onların işlerini düzeltmek (yüzüstü bırakmaktan) daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, (unutmayın ki) onlar sizin kardeşlerinizdir."* âyetini nazil etti. Bunun üzerine Müslümanlar yiyecek ve içeceklerini yetimlerin yiyecek ve içecekleriyle karıştırdılar.[387] Ebû Dâvûd,

387 Ebû Dâvûd, 2871; Nesâî, 6/256; Taberî, 4186; Vâhidî, Esbâbu'n-Nüzul, 134; Hâkim, 2/278. Hâkim bunun sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır.

Scanned with CamScanner

Nesâî, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûyeh ve Hâkim Müstedrek'inde birçok tarikle Atâ b. Saib'den böyle rivâyet etmişlerdir. Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan böyle rivâyet etmiştir. Süddî, Ebû Mâlik ile Ebû Sâlih kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, Mürre kanalıyla İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan bunun benzerini rivâyet etmiştir. Mücâhid, Atâ, Şa'bî, İbn Ebî Leylâ ve Katâde ile selef ve haleften birçok kişi de bu âyetin nüzul sebebini böyle açıklamışlardır.

Vekî' b. Cerrah ... Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakleder: "Ben yetimin malının yanımda benim malımdan ayrı durmasından hoşlanmıyorum. Yemeğimi yemeğine, içeceğimi içeceğine katmadıkça içim rahat etmiyor." Dolayısıyla *"Onların işlerini düzeltmek"*ten kasıt, onlara ayrı yerde yalnız bakmaktır. *"Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, (unutmayın ki) onlar sizin kardeşlerinizdir."* buyruğunun mânâsı ise şöyledir: Siz yemeğinizi onların yemeğine, içeceğinizi onların içeceğine katarsanız bunda bir beis yoktur. Çünkü onlar sizin kardeşlerinizdir. Bu yüzden Allah (c.c): *"Allah, işleri bozanla düzelteni bilir."* buyurmuştur. Yani, niyet ve kastı bozmak olan ile düzeltmek olanı bilir. *"Eğer Allah dileseydi, sizi de zahmet ve meşakkate sokardı."* Yani, Allah (c.c) dileseydi sizi darlığa ve zorluğa sokardı. Fakat O (c.c) size genişlik verdi, hükmü hafifletti, onlarla güzel şekilde iç içe olmanızı mübah kıldı. *"Şüphesiz Allah güçlüdür, hakîmdir."* Nitekim Allah (c.c) başka bir âyette de: *"Yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın."* (En'âm, 152) buyurmuştur. Hatta yüce Allah fakire, yetimin malından normal miktarda yemesi için izin vermiştir. Ya durumu iyileştiğinde ödeme şartıyla veya tamamen karşılıksız olarak ondan alabilir. Bunun açıklaması, Allah'ın izniyle Nisâ sûresinde gelecek. Yegane güvencemiz Allah (c.c)'dur.

**Müşrik Kadınlarla Evlenmek:**

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ ۚ وَلَأَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ
وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ ۚ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتّٰى يُؤْمِنُوا ۚ وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ
مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ ۗ أُولٰٓئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ ۖ وَاللّٰهُ يَدْعُو إِلَى
الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ ۖ وَيُبَيِّنُ اٰيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾

Scanned with CamScanner

*221. İman etmedikçe putperest kadınlarla evlenmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kadından, imanlı bir câriye kesinlikle daha iyidir. İman etmedikçe putperest erkekleri de (kızlarınızla) evlendirmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kişiden inanmış bir köle kesinlikle daha iyidir. Onlar (müşrikler) cehenneme çağırır. Allah ise, izni (ve yardımı) ile cennete ve mağfirete çağırır. Allah, düşünüp anlasınlar diye âyetlerini insanlara açıklar.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah bu âyette mü'minlere putperest müşriklerle evlenmeyi yasaklıyor. Eğer bu ifadeden kasıt genel mânâ olup kitap ehlinden veya putperestlerden her müşrik kastedilmişse, kitap ehli kadınlar *"Mü'min kadınlardan iffetli olanlar ile daha önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz şartıyla, namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir."* (Mâide, 5) âyetiyle bundan istisna edilmişlerdir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: Yüce Allah *"İman etmedikçe putperest kadınlarla evlenmeyin."* buyruğunda Ehl-i kitabı dışta tutmuştur. Mücâhid, İkrime, Said İbn Cübeyr, Mekhûl, Hasan, Dahhâk, Zeyd İbn Eslem, Rebî' İbn Enes ve başka bazı kimseler de böyle demişlerdir. Bir görüşe göre bu âyette tüm müşrikler değil sadece putperest müşrikler kastedilmiştir. Bu, birinci mânâya yakındır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[966] İmam Taberî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: "Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) hicret etmiş mü'min kadınlardan başka kadınlarla evlenmekten nehyetti. İslâm dışında herhangi bir dinden kadınla evlenmeyi haram kıldı." Allah (c.c) da *"Kim de imânı inkâr ederse yaptıkları boşa gitmiştir."* (Mâide, 5) buyurmuştur. Nitekim Talha b. Ubeydullah Yahudi bir kadınla, Huzeyfe b. Yeman da Hıristiyan bir kadınla evlendiğinde Hz. Ömer (radıyallâhu anh) öyle öfkelendi ki neredeyse üzerlerine saldıracaktı. Bunun üzerine onlar: "Öfkelenme ey mü'minlerin emiri, sen öfkelenme, biz onları boşarız." dediler. Ömer (radıyallâhu anh): "Onları boşamak helâl olduğuna göre onlarla evlenmek de helâldir. Fakat ben onları elinizden rezil ve zelil yaparak ayıracağım" dedi.[388] Yukarıdaki hadis çok gariptir. Ömer (radıyallâhu anh)'tan yapılan rivâyet de gariptir.

388 Zayıftır. Taberî (4224) İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir. Râvileri sikadır. Fakat Şehr b. Havşeb'i bazıları sika saymış olsalar da Ebû Hâtim: Hüccet olmaz; İbn

Scanned with CamScanner

İmam Taberî, Ehl-i kitap kadınlarıyla evlenmenin helâl olduğuna dair icmayı naklettikten sonra şöyle der: Ömer (radıyallâhu anh) bunu sadece Müslüman erkeklerin Müslüman kadınlardan uzaklaşmasından korktuğundan veya başka sebeplerden dolayı hoş karşılamamıştır. Nitekim bize Şakik'ten ulaşan habere göre Şakik şöyle anlatmıştır. Huzeyfe, Yahudi bir kadınla evlenince Ömer (radıyallâhu anh) ona bir mektup yazarak "Onu salıver" dedi. Huzeyfe ona: "Onun haram olduğunu mu iddia ediyorsun ki salıvereyim?" diye cevap yazdı. Ömer (radıyallâhu anh): Haram olduğunu iddia etmiyorum. Fakat onların fahişeleriyle evlenmenizden korkuyorum" dedi. Bunun senedi sahihtir. Hallal da... Salt'tan bunun benzerini rivâyet etmiştir. İmam Taberî, Zeyd b. Vehb'ten de şöyle rivâyet etmiştir: Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Müslüman erkek Hıristiyan kadınla evlenebilir, fakat Hıristiyan bir erkek Müslüman bir kadınla evlenemez. Bunun senedi öncekinden daha sahihtir.

[967] İmam Taberî daha sonra Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Biz Ehl-i kitabın kadınlarıyla evlenebiliriz, fakat onlar bizim kadınlarımızla evlenemezler."* Taberî daha sonra şöyle demiştir: Bunun senedi hususunda birtakım olumsuz şeyler söylenmiş olsa da ümmetin icmâsından dolayı konu hakkındaki hüküm böyledir. İmam Taberî böyle demiştir.

İbn Ebî Hâtim de Meymun b. Mihran'dan İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın Ehl-i kitap kadınlarıyla evlenmeyi hoş bulmadığını ve buna *"İman etmedikçe putperest erkekleri de (kızlarınızla) evlendirmeyin."* âyetini delil getirdiğini nakletmiştir. İmam Buhârî de İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Hıristiyan bir kadının "Rabbim İsa'dır" demesinden daha büyük bir şirk bilmiyorum. Hanbeli âlimlerinden Ebû Bekir el-Hallal şöyle der:

Muhammed b. Harun'un İshâk İbn İbrâhim'den, Muhammed İbn Ali'nin de Sâlih İbn Ahmed'den rivâyetlerine göre, o ikisi Ahmed b. Hanbel'e, *"İman etmedikçe putperest kadınlarla evlenmeyin."* âyetini sordular. İmam Ahmed: Onlar putlara tapan müşrik kadınlardır, dedi.

---

Avn: Onu muhaddisler terk ettiler; Dulabi: Onun sözleri insanların sözlerine benzememektedir, demiştir... (Mizan'dan özetle, 3756). Üstelik hadisi Ehl-i kitap kadınlarıyla evlenmenin helâl olduğuna dair naslar ve bu hususstaki icmâyla çelişmektedir. Dolayısıyla rivâyet ettiği bu hadiste hiçbir hüccet yoktur.

Scanned with CamScanner

*"Beğenseniz bile, putperest bir kişiden, inanmış bir köle kesinlikle daha iyidir."*

[968] Süddî der ki: Bu âyet Abdullah b. Revaha hakkında nazil oldu. Zîra onun siyah bir cariyesi vardı. Bir gün ona öfkelenerek vurdu. Sonra endişeye kapılarak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e koştu ve aralarında geçeni anlattı. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"O nasıl biridir?"* diye sordu. Abdullah: Namaz kılar, oruç tutar, güzel abdest alır ve Allah'tan başka hiçbir İlâh olmayıp senin O'nun elçisi olduğuna şehâdet eder, dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey Abdullah'ın babası, o mü'min bir kadın!"* buyurdu. Bunun üzerine Abdullah: Seni hak ile gönderen Allah'a and olsun ki onu azad edip kendisiyle evleneceğim, dedi. Dediği gibi de yaptı. Bazı Müslümanlar "bir cariyeyle evlendi" diyerek onu kınadılar. Onlar cariyeleri müşrik erkeklerle evlendirip kendileri soylu olduklarından dolayı müşrik kadınlarla evlenmek isterlerdi. Bunun üzerine yüce Allah *"Beğenseniz bile, putperest bir kişiden inanmış bir köle kesinlikle daha iyidir." Ve "Beğenseniz bile, putperest bir kadından, imanlı bir câriye kesinlikle daha iyidir."* buyurdu.[389]

[969] Abd b. Humeyd, Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Kadınlarla güzelliklerinden dolayı evlenmeyin; belki güzellikleri onları helâka sürükler. Onlarla malları için evlenmeyin; belki malları onları azgınlaştırır. Onlarla dinleri için evlenin. Zîra kulağı delik ve siyahî bir dindar cariye, başkasından daha hayırlıdır."*[390] Râvilerden İfrikî zayıftır.

[970] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) kanalıyla rivâyet ettikleri bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kadınla dört şeyden dolayı evlenilir: Malı için, soyu için, güzelliği için ve dini için. Sen ise dindarını seç ki elin bereketle dolsun."*[391] buyurmuştur. Müslim bunu Câbir (radıyallâhu anh)'tan da rivâyet etmiştir.

---

389 Taberî (4228) Süddî'den mürsel olarak rivâyet etmiş, Vâhidi, Esbâb-ı Nüzûl'da (136) Ebû Mâlik'ten rivâyet ederek senedi muttasıl yapmıştır.

390 İbn Mâce (1859) ve Beyhakî (7/80) Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmişlerdir.

391 Buhârî, 5090; Müslim, 1466; Ebû Dâvûd, 2047; Nesâî, 6/68; İbn Mâce, 1858; Ahmed b. Hanbel, 2/427; İbn Hibbân, 4036. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan.

Scanned with CamScanner

[971] Yine Müslim'in İbn Ömer (radıyallâhu anh) kanalıyla naklettiği bir hadiste de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Dünya menfaati geçici bir metâdır. Dünyanın en hayırlı metaı ise sâliha bir kadındır."*[392]

*"İman etmedikçe putperest erkekleri de (kızlarınızla) evlendirmeyin."* Yani, müşrik erkekleri mü'min kadınlarla evlendirmeyin. Nitekim yüce Allah başka bir âyette *"Bu kadınlar, o inkârcılara helâl değildir. Onlar da bunlara helâl olmazlar."* (Mümtehine, 10) buyurur. Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Beğenseniz bile, putperest bir kişiden inanmış bir köle kesinlikle daha iyidir."* Yani, Habeşi bir köle de olsa mü'min bir erkek reis ve zengin de olsa müşrik bir adamdan daha hayırlıdır. *"Onlar (müşrikler) cehenneme çağırır."* Yani, onlarla içli dışlı olmak ve beraber hayat sürmek dünyaya meyletmeye, onu elde etmek için çalışmaya ve dünyayı âhiret yurduna tercih etmeye sürükler. Bunun sonu ise vahimdir. *"Allah ise, izniyle"* yani, gönderdiği şeriatıyla, emir ve yasaklarıyla *"cennete ve mağfirete çağırır. Allah, düşünüp anlasınlar diye âyetlerini insanlara açıklar."*

**Kadınların Ay Hâli:**

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ ۖ قُلْ هُوَ أَذًى ۙ فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ ۙ
وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ ۖ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ
ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾ نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ
لَكُمْ ۖ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ شِئْتُمْ ۖ وَقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا
أَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٢٣﴾

*222. Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: O, bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şunu iyi bilin ki, Allah tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever.*

392 Müslim, 1467; Nesâî, 6/69; İbn Hibbân, 4031; Beyhakî, 7/80.

Scanned with CamScanner

*223. Kadınlarınız sizin ekinliğinizdir. Ekinliğinize dilediğiniz biçimde varın. Kendiniz için (geleceğe hazırlık olarak) güzel davranışlar takdim edin. Allah'a karşı gelmekten sakının ve her hâlde onun huzuruna varacağınızı bilin. (Ey Muhammed!) Mü'minleri müjdele.*

**Tefsiri:**

[972] İmam Ahmed b. Hanbel, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Yahudiler kadınları adetli iken onlarla birlikte aynı evde yemezler ve onlarla cinsel ilişkiye girmezlerdi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ashabının bunu sorması üzerine, *"Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: O, bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın..."* buyruğu nazil oldu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) âyeti sonuna kadar okuduktan sonra, *"Onlarla cima dışında her şeyi yapın"* buyurdu. Bu haber Yahudilere ulaşınca, "Bu adam bize muhalefet etmedik bir şey bırakmak istemiyor." dediler. Useyd b. Hudayr ile Ubbad b. Bişr Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: "Ya Rasûlallah! Yahudiler böyle böyle diyorlar. Şimdi biz kadınlarla cima etmeyelim mi?" dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüzünün rengi değişti, hatta onlara kızdığını sandık. Yanından çıkarlarken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e süt mâmülü bir hediye geldi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) peşlerinden bu hediyeyi göndererek kendilerine ikram etti. Böylece onlara kızmadığını anladık.[393] Bunu Müslim, Hammad b. Seleme'nin nakliyle rivâyet etmiştir.

*"Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun."* buyruğunda uzak durulması emredilen mahal, kadının ferci (cinsel organı)dır. Bu yüzden birçok âlim, hatta âlimlerin çoğu adetli kadının ferci dışında bedeninin tamamına yaklaşmanın caiz olduğu görüşündedirler.

[973] Nitekim Ebû Dâvûd, İkrime kanalıyla bazı Peygamber eşlerinden; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, adetli hanımından bir şey istediğinde ferci üzerine bir örtü attığını" rivâyet etmiştir.[394]

[974] Ebû Dâvûd'un ... Ammare b. Ğurab'dan naklettiğine göre o bir halasından şöyle nakletmiştir: Ben Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya "Bizden biri adet

393 Müslim, 302; Ebû Dâvûd, 258; Tirmizî, 2977; Nesâî, et-Tefsir, 57; İbn Mâce, 644; Ahmed b. Hanbel, 3/132, 133.

394 Taberî (272) mürsel olarak rivâyet etmiştir. Bir sonraki dipnota bk.

Scanned with CamScanner

görüyor da eşiyle onun tek bir yatağı oluyor (bunların durumu nasıldır)?" diye sordum. Dedi ki: "Ben sana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yaptığını anlatayım. Bir gün girip mescidine geçti -Ebû Dâvûd: Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın evinin mescidini kastediyor, demiştir-. Oraya geçtikten bir süre sonra beni uyku basıp onu da soğuk rahatsız edince, *"bana yaklaş"* diye buyurdu. "Ben adetliyim" dedim. *"Öyle olsan da... Bacaklarını (dizden yukarısını) aç"* buyurdu. Açtım ve yanağıyla göğsünü bacağıma koydu. Ben de üzerine eğildim. Sonunda ısınıp uyudu.[395]

İmam Taberî'nin... Ebû Kılabe'den naklettiğine göre; Mesrûk bir bineğe binerek Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın yanına gitti. Ona "Peygambere ve ailesine selâm olsun" dedi. Âişe (radıyallâhu anhâ): "Âişe'nin babası! Hoş geldin, hoş geldin" dedi. İzin verdiler ve içeri girdi. "Ben utandığım halde sana bir şeyi sormak istiyorum" dedi. Âişe (radıyallâhu anhâ): Ben senin annen, sen de benim oğlumsun, dedi. Mesrûk: "Adam, adetli olan hanımından nelere sahiptir?" dedi. Âişe (radıyallâhu anhâ): Ferç dışında her şeye, dedi. Bunu İmam Taberî... Küçük Mervan'ın Mesrûk'tan nakliyle de şöyle rivâyet etmiştir: Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya: "Adamın adetli hanımına ne yapması helâldir?" diye sordum. "Cima dışında her şey" dedi. Bu, İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Mücâhid, Hasan-ı Basrî ve İkrime'nin de görüşüdür. İmam Taberî ayrıca Meymun b. Mihran'dan; Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın ona: "Peştemalin yukarısı" dediğini rivâyet etmiştir.

Ben derim ki: Adetli kadınla yatmak ve birlikte yemek yemek ise ihtilafsız caizdir.

[975] Âişe (radıyallâhu anhâ) der ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) adetli iken bana emrederdi ve başını yıkardım. Ben adetli iken kucağıma yaslanır ve Kur'ân okurdu.[396]

---

395 Ebû Dâvûd (270) Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyet etmiştir. Münzirî, Muhtasar'ında (264) şöyle der: Râvilerden Umara b. Ğurab, Abdurrahman b. Ziyad ve Abdullah b. Ömer b. Ğanim, bunların hepsi zayıftır. Bu gerçekten onun söylediği gibi; Umara b. Ğurab meçhul, İbn Ziyad zayıf, İbn Ğanim de İbn Hibbân'in cerh ettiği, Ebû Hâtim'in de meçhul dediği biridir. Metinde de -gördüğün gibi- nekaret vardır ki bu da onun zayıf olmasını gerektirmektedir.

396 Sahihtir. Zikredilen iki hadisten alıntıdır. Birincisini; Buhârî (301), Müslim (297), Nesâî (1/193) ve Ahmed b. Hanbel (6/261) rivâyet etmişlerdir. İkincisini de; Buhârî (297), Müslim (301), Ebû Dâvûd (260), Nesâî (1/147), İbn Mâce (634), Ahmed b. Hanbel (6/148) ve İbn Hibbân (798) rivâyet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

[976] Sahih-i Müslim ve başka hadis kitaplarında Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivâyet edilir: Ben adetli iken kemikli etten et koparıp Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e verirdim, O da benim ağzımı koyduğum yere ağzını koyup yerdi. Bir şey içip O'na verirdim, O da benim içtiğim yere ağzını koyup içerdi."[397]

[977] Ebû Dâvûd, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivâyet eder: Ben hayızlı olup temiz değilken Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte aynı örtü altında yatardık. Benden kendisine (bedenine) bir şey bulaşırsa sadece orayı yıkardı. Benden elbisesine bir şey bulaşırsa sadece orayı yıkar ve onunla namaz kılardı."[398]

[978] Ebû Dâvûd'un Ümmü Zerr kanalıyla Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan naklettiği şu rivâyete gelince; "Ben adet olunca yataktan hasıra inerdim ve temizleninceye kadar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yaklaşmaz, ilişki kurmazdık."[399] Bu rivâyet, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunu dikkat ve ihtiyat maksatlı yaptığı şeklinde yorumlanır.

Diğer âlimler ise adetli iken kadının sadece peştemal üstünün helâl olduğu görüşündedirler.

[979] Zîra Buhârî ve Müslim, Sahih'lerinde Haris kızı Meymune el-Hilaliyye'den şöyle rivâyet etmişlerdir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayızlı iken hanımlarından birine yaklaşmak istediğinde ona izarını giymesini emreder, o da yapardı.[400] Bu, Buhârî'nin lafzıdır. Buhârî ve Müslim'in Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan da benzer bir rivâyetleri vardır.

---

397 Müslim, 300; Ebû Dâvûd, 259; Nesâî, 1/190; İbn Mâce, 643; Ahmed b. Hanbel, 6/62; İbn Hibbân, 1360.

398 Ceyyittir. Ebû Dâvûd, 269, 2167; Nesâî, 1/372; Ahmed b. Hanbel, 6/44; Ebû Ya'lâ, 4802. Senedi hasendir. Câbir saduk bir râvîdir. Hadisin şahitleri vardır. Senedin gerisi de sikadır.

399 Ebû Dâvûd (271) Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyet etmiştir. Ebû Dâvûd ve Münzirî hakkında herhangi bir şey söylememişlerdir. İbn Kayyim, Tehzib-i Sünen-i Ebû Dâvûd'da (265) İbn Hazm'ın bunu zayıf gördüğünü zikretmiş, sonra hadisin sıhhatini savunmuştur. Oysa râvîlerden Ebû Yeman -ki adı Kesir b. Cüreyc'dir- hakkında Hâfız İbn Hacer: Mesturdur (durumu kapalıdır), demiştir. Mestur ise meçhuller kısmındandır. Ayrıca bu, bir kısmı geçen ve diğer kısmı ileride gelecek olan bazı rivâyetlere muhaliftir.

400 Buhârî, 303; Müslim, 300; Ebû Dâvûd, 268; Nesâî 1/151; İbn Hibbân, 1365; Beyhakî, 1/311. Meymune'den. Ayrıca; Buhârî, 300; Müslim, 293; Ebû Dâvûd, 268; Tirmizî, 132; Ahmed b. Hanbel, 6/55; İbn Hibbân, 1364. Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan...

Scanned with CamScanner

[980] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce'nin Abdullah b. Sa'd Ensârî'den rivâyet ettiklerine göre o, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "Eşim adetli iken ondan bana ne helâldir?" diye sordu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İzarın üstü"* diye cevap verdi.[401]

[981] Ebû Dâvûd, Muaz b. Cebel (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "Eşim adetli iken ondan bana ne helâldir?" diye sordum. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İzarın üstü. Bundan uzak durmak ise daha iyidir"* buyurdu.[402] Bunun aynısı daha önce geçtiği gibi Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan da rivâyet edilmiştir. Abbâs (radıyallâhu anh), Said b. Müseyyeb ve Şurayh'tan da böyle rivâyet edilmiştir. Bu ve benzeri hadisler âdetli kadının sadece izar üstünün helâl olduğunu söyleyenlerin lehine delildir. Bu, İmam Şâfiî'nin iki kavlinden biri olup Iraklı ve başka Şâfiî fukahasının birçoğu bunu tercih etmiştir. Onların gerekçeleri şudur: İzarın kapattığı yerler ferce sınır yerler olduğundan, haramdır. Çünkü bu yapıldığı takdirde Allah'ın (c.c) haram kıldığı ve âlimlerin bunda icmâ ettikleri yasak bölge olan ferçle temas günahına düşme ihtimali vardır.

Sonra kim adetli kadınla haram olan ilişkiye girerse günah işlemiş olur ve dolayısıyla Allah'a tevbe ve istiğfar etmesi gerekir. Bunun yanında kefaret de ödemesi gerekip gerekmediği hususunda ise iki görüş vardır. Birincisine göre gerekir.

[982] Çünkü İmam Ahmed b. Hanbel ile Sünen sahiplerinin İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiklerine göre o, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: Hayızlı iken hanımına yaklaşan kişinin bir veya yarım dinar sadaka vereceğine dair rivâyetleri vardır. Tirmizî'nin rivâyeti ise şöyledir: "Kanı kırmızı ise bir dinar, kanı sarı ise yarım dinar verir."[403]

---

401 Ebû Dâvûd (212) rivâyet etmiştir ve bu lafız ona aittir. Müellif bunu İmam Ahmed b. Hanbel ve başkalarına nispet etmiştir. Oysa Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve İbn Mâce'nin rivâyetinde bu lafız yoktur. Onlar bu senetle sadece adetli kadınla birlikte yemek yemeyi zikretmişlerdir.

402 Bunun baş tarafının şahitleri çoktur. Son kısmını ise Ebû Dâvûd (213) rivâyet etmiş ve bu hadis kuvvetli değildir, demiştir. Münzirî, Muhtasar'ında (200) ona katılmıştır. Senedindeki Bakiyye bir müdellistir ve burada da an'anlı rivâyet etmiştir. Hocası Sa'd b. Abdullah da leyyindir. Böylece haberin senedi zayıftır, fakat baş tarafının şahitlerinin bulunması sebebiyle hasen olmaktadır. Zayıflık sadece son tarafındadır. Belki de bu müdrec (ilave yapılmış) bir hadistir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

403 Hasendir. Ebû Dâvûd, 264; Nesâî, 1/153; Tirmizî, 136, 137; Darimi, 1/202; Ahmed b.

Scanned with CamScanner

[983] İmam Ahmed b. Hanbel'in bir rivâyetinde de şu ifade geçmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) adetli iken hanımına yaklaşan kimseye bir dinar, kanı kesilmiş, ancak henüz gusletmemiş halde yaklaşan kimseye de yarım dinar belirledi.[404]

İkinci görüş: İmam Şâfiî'nin yeni ve sahih mezhebiyle cumhûra göre ise bunda hiçbir şey gerekmez. Sadece Allah'a (c.c) istiğfar eder. Çünkü onlar nezdinde bu hadisin merfû (Hz. Peygamber sözü vs.) şeklinde sahih bir rivâyeti yoktur. Çünkü bu, daha önce geçtiği gibi merfû olarak da rivâyet edildiği gibi mevkuf (sahabe vs. sözü..) olarak da rivâyet edilmiştir ki hadis imamlarının çoğuna göre sahih olan, mevkuf rivâyetlerdir.

Âyetin tefsirine dönecek olursak...

*"Temizlenınceye kadar onlara yaklaşmayın."* cümlesi kendinden önceki *"Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun."* cümlesinin tefsiridir.

Âyet-i kerime 'hayızlı olduğu sürece kadınlara yaklaşmak'tan men ettiğine göre, bundan, kan kesildiğinde (gusül şart olmaksızın) yaklaşmanın helâl olduğu anlaşılır. Bir grup selef böyle demiştir. Kurtubî der ki: Mücâhid, İkrime ve Tâvûs ise şöyle demişlerdir: Kanın kesilmesi, kadını kocasına helâl eder, fakat kadının abdest almasıyla...[405]

*"Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın."* buyruğunda onlarla ilişkiye, onlar guslettikten sonra girmeye teşvik ve yönlendirme vardır.

---

Hanbel, 1/230; İbn Mâce, 640; Dârekutnî, 3/286; Hakim, 1/171. Kâsım'a kadar varan birçok tarikle ve onun İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyetiyle nakletmişlerdir. Ebû Dâvûd der ki: Şu'be bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nispet etmeyip öncekine nispet etmiş, sonra Miksem'den mürsel olarak tekrar etmiştir. Ben bu hadisin hasen olduğu görüşündeyim. Çünkü ilim ehli bunda ihtilaf etmiş, kimisi sahih derken, kimisi zayıf olduğunu söylemiştir. Doğrusunu Allah bilir. Allame Ahmed Şakir bu hadisi ve tariklerini uzun uzadıya ele almıştır. Bk. Sünen-i Tirmizî 1/244 -254. Elbânî Ebû Dâvûd'da bunun sahih olduğunu söylemiştir. Doğru yola ileten Allah (c.c)'dur. Onun naklettiği, bu hadis hakkında dengeli bir görüştür. Sonuç itibariyle inşaallah bu hadis hasendir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

404 Önceki dipnotta yeterince uzun ele alındı.

405 "Bir grup selef"ten buraya kadarki kısım Tıybe baskısından alınmıştır. Esas aldığımız baskıda bunun yerinde bulunan 2-3 cümlelik kısım konuyla ilgisi olmayıp cümlenin akışını bozduğundan çıkardık ve onun yerine konuyla bütünlük sağladığından Tıybe baskısındaki cümleleri çevirdik (çeviren).

Scanned with CamScanner

İbn Hazm *"Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın."* buyruğuna dayanarak her hayızdan sonra cima yapmanın vacip olduğunu söylemiştir. Ancak bunda onun hiçbir mesnedi yoktur. Çünkü bu, yasaktan sonra gelen bir emir cümlesidir. Böylesi bir cümle hakkında âlimlerin farklı görüşleri vardır. Kimine göre yasaktan sonra gelen bu emir normal emir gibi vaciplik ifade eder. Bunlar İbn Hazm'ın ihtiyaç duyduğu cevaba ihtiyaç duyarlar. Kimine göre bu emir mübahlık ifade eder. Bunlar emirden önce nehyin gelmesini, onu vaciplikten çıkarıcı bir alamet kabul ederler. Bu da pek isabetli değildir. Delilin kuvvetlendirdiği görüş odur ki; böylesi bir emir, hükmü, nehiyden önceki haline döndürür. Buna göre; nehiyden önce vacip idiyse vacip olur. *"Haram olan aylar çıkınca artık müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün."* (Tevbe, 5) buyruğunda olduğu gibi. Nehiyden önce mübah idiyse mübah olur; *"İhramdan çıkınca avlanın."* (Mâide, 2) buyruğu ile *"Namaz bitince yeryüzüne dağılın."* (Cum'a, 10) buyruğunda olduğu gibi. Deliller bu görüş üzerinde birleşmektedir. Bunu İmam Gazali ile başka âlimler nakletmişlerdir. Müteahhirin imamlardan bazıları da bunu tercih etmiştir ki doğru görüş de budur.

Alimler, kadın hayızdan kesildiğinde onunla cinsel temasa geçmenin ancak suyla guslettiğinde veya gusletmek imkânsız olup teyemmüm şartları bulunması durumunda teyemmüm ettiğinde caiz olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Ancak, aynı zamanda İmam Buhârî'nin de hocası olan Mâliki fukahasından Yahyâ b. Bükeyr, hayız kanı kesilir kesilmez kadınla ilişkiye girilebileceğini söylemiştir. Bazıları bunu İbn Abdulhakem'e nispet etmişlerdir. Daha önce geçtiği gibi bunu Kurtubî, Mücâhid, İkrime ve Tâvûs'tan nakletmiştir. İmam Ebû Hanîfe ve iki arkadaşı da (Allah onlara rahmet etsin) bu görüştedirler. Zîra onlar şöyle demişlerdir: Kadının kanı on günden daha sonra kesilirse kan kesilir kesilmez kocasına helâl olur ve gusletmeye ihtiyaç duymaz. Kanı on günden önce kesilirse kocasına helâl olması için gusletmesi ve kanın kesilmesinin üzerinden bir namaz vaktinin geçmesi gerekir. Ancak kadın zimmi ise kan kesilir kesilmez helâl olur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

İbn Abbâs (radıyallâhu anh) *"Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın."* buyruğunda geçen iki temizlenmeyi şöyle tefsir etmiştir. *"Temizleninceye kadar"* daki temizlenmeyi

Scanned with CamScanner

"kandan temizlenmek", *"Temizlendikleri vakit"*teki temizlenmeyi ise suyla temizlenme (yani gusletme) ile tefsir etmiştir. Mücâhid, İkrime, Hasan-ı Basrî, Mukâtil b. Hayyan, Leys b. Sa'd ve başkaları da böyle demişlerdir.

*"Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın."* İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Mücâhid ve birçok kişiye göre buradaki "Allah'ın emrettiği yer" kadının fercidir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: *"Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın."* Yani, fercinden yaklaşın, başka yerlerinden yaklaşmayın. Kim öyle yaparsa haddi aşmış olur. İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Mücâhid ve İkrime şöyle demişlerdir: *"Allah'ın size emrettiği yerden..."* yani Allah'ın size kadın âdetli iken yaklaşmamanızı emrettiği yerden yaklaşın. Bu mânâya göre bu cümlede Allah'ın (c.c) arkadan yaklaşmayı haram kıldığına delil vardır. Ki bu Allah'ın izniyle birazdan ortaya konacaktır. Ebû Rezin, İkrime, Dahhâk ve birçok kişi *"Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın."* buyruğunu "hayızlı olmaksızın, temizlenmiş halde" diye tefsir etmişlerdir. Bu yüzden yüce Allah ardından şöyle buyurmuştur: *"Şunu iyi bilin ki, Allah tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever."* Yani, hayızlı iken defalarca cima yapılmış olsa bile tevbe edenleri sever. Kendilerini pisliklerden ve eziyet verici şeylerden uzak tutanları da sever ki bunlar Allah'ın (c.c) yasakladığı "hayızlıya yaklaşmak" veya "emredilmeyen yerlerden yaklaşmak"tır.

**Adamın Karısıyla Arka Organdan İlişkiye Girmesi**

*"Kadınlarınız sizin için bir tarladır."* İbn Abbâs (radıyallâhu anh) der ki: Tarla çocuk yeridir. *"Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."* Yani, hangi şekilde dilerseniz öyle varın. Tek bir mahale olduktan sonra, ister önden ister arka taraftan yaklaşın, fark etmez. Nitekim bu hususta hadisler mevcuttur.

[984] İmam Buhârî, Câbir (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: Yahudiler "Bir erkek kadın ile arka tarafından yaklaşarak ilişkiye girerse çocuk şaşı dünyaya gelir," derlerdi. Bu yüzden *"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın"* âyeti nâzil oldu.[406] Bunu Müslim ile Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir.

406 Buhârî, 4528; Müslim, 1435; Ebû Dâvûd, 2163; Tirmizî, 2982; İbn Mâce, 1925; Ebû Ya'lâ, 258; Vâhidi, 141.

Scanned with CamScanner

[985] İbn Ebî Hâtim yine Câbir (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Yahudiler Müslümanlara "Kim hanımına arkasından yaklaşırsa çocuk şaşı doğar." dediler. Bunun üzerine Allah (c.c) *"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."* âyetini nazil etti. Râvilerden İbn Cüreyc der ki: Âyet nazil olunca Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ferçten olduktan sonra ister önden ister arkadan olsun."* buyurdu.[407]

[986] Behz b. Hakim b. Muâviye b. Hayde el-Kuşeyri'nin, babasından, onun da kendi babasından (Muâviye) naklettiğine göre; kendisi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "Ya Rasûlallah! Biz hanımlarımızın nerelerine yaklaşıp nerelerine yaklaşmayalım?" diye sordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"O senin tarlandır. Tarlana dilediğin şekilde var. Ancak yüze vurma, çirkin olduğunu söyleme ve onu sadece ev içinde yalnız bırak..."* buyurdu.[408] Bunu Ahmed b. Hanbel ile Sünen müellifleri rivâyet etmişlerdir.

[987] Başka bir hadis: İbn Ebî Hâtim, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: Himyer kabilesinden bazı kimseler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek O'na bir şeyler sordular. Onlardan biri: "Ben kadınlarla yüzüstü (arkadan) ilişkiye girmiyorum. Buna ne dersin?" dedi. Bunun üzerine *"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."* âyeti nazil oldu.[409]

[988] Ahmed b. Hanbel,[410] İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: *"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."* âyeti Ensar'dan bazı kimseler hakkında nazil oldu. Bunlar Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek bunu sormuşlardı. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Eşine, fercinden olduktan sonra dilediğin taraftan yaklaş"* buyurdu.[411]

---

407 İbn Ebî Hâtim'in rivâyet ettiği râvî Yunus, Müslim'in râvîlerindendir. Daha yukarısındaki râvîler ise Buhârî ve Müslim'in râvîleridir.

408 Ebû Dâvûd, 2143; Ahmed b. Hanbel, 5/5; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 9160. İbn Hibbân (4115) ve Hâkim (2/187) de bunun sahih olduğunu söylemişler, Zehebî de Hâkim'e katılmıştır.

409 Taberî (4351) İbn Lehia tarikiyle rivâyet etmiştir, zayıftır. Fakat Abdullah b. Vehb, İbn Lehia'dan, onun ihtilatından önce rivâyet etmiştir. Hadis metninin şahitleri vardır.

410 Rivâyet zinciri şöyledir: İmam Ahmed: bize Yahyâ b. Gaylan anlattı; bize Rişdin anlattı; bana Hasan b. Sevban anlattı; Amir bir Yahyâ el-Meafiri'den; Haneş'ten; İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan.

411 Ahmed b. Hanbel (1/268) rivâyet etmiştir. Senedindeki Reşideyn b. Sa'd zayıftır. Ancak hadisin şahitleri vardır. Bir önceki rivâyette de mütâbaa yapılmıştır.

Scanned with CamScanner

[989] Başka bir hadis: İmam Tahâvî, Müşkilu'l-Hadis'te Ebû Said el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder:[412] Bir adam hanımıyla arka tarafından temasta bulunmuş ve bundan dolayı insanlar onu kınamışlardı. Bunun üzerine Allah (c.c): *"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."* âyetini nazil etti.[413] Bunu İmam Taberî, Yunus'un Yakûb'tan; Hâfız Ebû Ya'lâ el-Mevsılî'de Haris b. Süreyc'in Abdullah b. Nâfi'den nakliyle rivâyet etmişlerdir.

[990] Başka bir hadis: İmam Ahmed b. Hanbel, Abdurrahman b. Sabit'ten şöyle nakleder: Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'ın oğlu Abdurrahman'ın kızı Hafsa'nın yanına vardım ve "Ben sormaktan utandığım halde sana bir şey soracağım" dedim. "Utanma yeğenim" dedi. Ben, "Kadınlara arkalarından yaklaşmayı soracaktım" deyince şöyle dedi. Bana Ümmü Seleme şöyle anlattı: Ensar, kadınlara arkalarından yaklaşmazlar, Yahudiler de "Kim hanımına arkadan yaklaşırsa şaşı olur" derlerdi. Muhacirler Medine'ye geldiklerinde Ensar'dan kadınlarla evlenince onlara arkadan yaklaştılar. Bu kadınlardan biri kocasına itaat etmek istemedi ve "Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gidip sormadıkça benimle bunu yapamazsın." dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın evine vardığında Ümmü Seleme'nin yanına girdi ve ona bunu anlattı. Ümmü Seleme: Otur da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelene kadar bekle, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelince kadın ona bunu sormaktan hayâ edip dışarı çıktı. Ümmü Seleme bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sorunca Hz. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Ensarlı kadını buraya çağır"* buyurdu. Ümmü Seleme onu çağırınca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine: *"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."* âyetini okudu ve *"tek uzuv-*

412 Senet zinciri: İmam Tahâvî: Bize Ahmed b. Dâvûd b. Mûsâ anlattı; bize Yakûb b. Kasib anlattı; bize Abdullah b. Nâfi' anlattı; Hişam b. Sa'd'dan; Zeyd b. Eslem'den; Atâ b. Yesâr'dan; Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan...

413 Zayıftır. Taberî (4337) ve Ebû Ya'lâ (1103) rivâyet etmişlerdir. Senedi, Hişam b. Sa'd el-Medenî'den dolayı zayıftır. Zehebî, el-Mizan'da (9223) şöyle demiştir: Ahmed: Hâfız değildi; İbn Maîn: Pek kuvvetli de değildir, metruk da değildir, demiştir. Nesâî onun zayıf olduğunu söylemiş, sonra Zehebî onun bazı münker rivâyetlerini zikretmiştir. Bir sonraki senette de hüccet yoktur. Çünkü onda da Hişam b. Sa'd vardır. Onda ayrıca Haris b. Süreyc de vardır ki o çok zayıftır, hatta İbn Maîn ve başkaları yalancılıkla suçlamışlardır. Bk. el-Mizan, 1619.

Scanned with CamScanner

*dan* (fercinden olmak şartıyla)" buyurdu.[414] Bunu Tirmizî de "Bündar'ın İbn Mehdi'den, onun Süfyân'dan, onun da İbn Huseym'den" nakliyle rivâyet etmiş ve "hasendir" demiştir.

[991] Ben derim ki: Başka bir senetle mü'minlerin annesi Hafsa'dan rivâyet edildiğine göre; bir kadın ona gelerek "Kocam bana hem arkadan hem önden yaklaşmak istiyor. Ben ise bundan hoşlanmıyorum" dedi. Bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca *"Bir noktadan olduktan sonra bir beis yoktur."* buyurdu.[415]

[992] Başka bir hadis: İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek "Ya Rasûlallah! Ben helâk oldum." dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Seni helâk eden şey nedir?"* diye sordu. Ömer (radıyallâhu anh): "Dün bineğimin semerini ters çevirdim" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona bir şey söylemedi. Bunun üzerine Allah (c.c): *"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."* diye vahyetti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ömer (radıyallâhu anh)'a: *"Önden ve arkadan yaklaş. Fakat arka organdan ve hayız kanından (hayızlı iken yaklaşmaktan) sakın"* buyurdu.[416] Bunu Tirmizî de Abd b. Humeyd'in Hasan b. Mûsâ el-Eşyeb'den nakliyle rivâyet etmiş, "hasen ve gariptir" demiştir.

[993] Hâfız Ebû Ya'lâ, Ebû Said el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında bir adam karısıyla arka organından ilişkiye girdi. İnsanlar, "Adam hanımına arka organından yaklaşmış" diyerek onun hakkında dedikodu yaptılar. Bunun üzerine yüce Allah *"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."* âyetini nazil etti.[417]

---

414 Ahmed b. Hanbel, 6/305; Tirmizî, 2979; Dârimî, 1/256; Tahâvî, 3/42. Birçok tarik yoluyla Vüheyb'den bu lafızla rivâyet etmişlerdir. Tirmizî: Bu hasen bir hadistir, demiştir. İbn Huseym'den dolayı senedi hasendir.

415 Senedi zayıftır. Çünkü el-Mizan'da ifade edildiği üzere Hammad b. Ebû Hanîfe zayıftır. Metninin şahidi bir önceki hadistir. Fakat doğrusu bunun Ümmü Seleme'den rivâyet edildiğidir.

416 Hasendir. Tirmizî, 2980; Ahmed b. Hanbel, 1/298; Taberî, 4350; İbn Hibbân, 4202. Tirmizî: hasen-garib hadistir, demiştir. Ben derim ki: Senedi fena değildir, metnin de şahitleri vardır.

417 Zayıftır. Ebû Ya'lâ (1103) Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (6/319): Ebû Ya'lâ'nın rivâyet ettiği Haris b. Süreyc

Scanned with CamScanner

[994] Ebû Dâvûd, Mücâhid kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Allah kendisini affetsin, İbn Ömer (*"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."* âyet-i hakkında) yanılmıştır. Zîra onun nüzulüne sebep olan kabile Ensardandı ve bunlar (eskiden) putperest idiler. Bu kabile Ehl-i kitap olan Yahudilerle birlikte hareket ediyordu. Onların ilimde kendilerinden üstün olduklarına inanıyor, dolayısıyla birçok fiil ve hareketlerinde onlara uyuyorlardı. O Yahudiler ise kadınlarıyla tek bir pozisyonda cinsel ilişkiye girerlerdi ki o da kadının bedenini en örtücü pozisyon (olan önden yaklaşmak) idi. Ensârdan bu kabile de Yahudilerin bu fiilini benimsemişlerdi. Bir de Kureyş kabilesinden bazı kimseler vardı ki bunlar ilişki esnasında kadınlarını alışılmadık bir şekilde çıplatırlar, onlara yüzleri dönük, arkaları dönük ve sırtüstü yatık pozisyonlarda yaklaşmaktan zevk alırlardı. Muhacirler Medine'ye geldikleri zaman bu kimselerden birisi ensârdan bir kadınla evlendi. Onunla da böyle münâsebette bulunmak istedi, fakat kadın "Bize sadece bir şekilde yaklaşılır, sen de öyle yap, yoksa benden uzak dur." diyerek buna razı olmadı. Bu tartışma iyice büyüdü ve mesele Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kadar ulaştı. Bunun üzerine aziz ve celil olan Allah -kadının çocuk yeri olan fercini kastederek- *"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."* âyetini nazil etti. Yani, onlara yüzleri dönük veya sırtları dönük veyahut sırtüstü yatık oldukları halde, istediğiniz yerden girin.[418] Bunu sadece Ebû Dâvûd rivâyet etmiştir. Bunun sahih olduğunun kanıtı geçen hadisler, özellikle Ümmü Seleme rivâyetidir. Zîra oradaki anlatım buradaki anlatımla birebir uyuşmaktadır. Bu hadisi Taberânî de rivâyet etmiştir. Onun Mücâhid'den rivâyeti şöyledir: Ben Kur'ân'ı baştan sona kadar İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a dinlettim. Her âyette durduruyor ve onun hakkında soru soruyordum. *"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."* âyetine gelince İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Bu kabile Kureyş kabilelerindendi. Bunlar cinsel ilişki esnasında ka-

---

zayıf ve yalancıdır. Ben derim ki: Ancak 774 rakamlı hadisle mütâbaa edildiğinden, o yönden zayıflık ortadan kalkmıştır. Geriye sadece zayıf râvî Hişam b. Sa'd kalmıştır. O ise çok zayıftır.

Bu hadis münkerdir. Çünkü, âyeti, kadına arka organından yaklaşmanın caiz olduğuna delalet ediyormuş gibi tefsir etmektedir. Bu ise, İmam İbn Kesir'in bazılarını zikrettiği ve birçoğu da birazdan gelecek birçok sahih hadisten dolayı merduttur, kabul edilemez.

418 Ebû Dâvûd, 2164; Hakim, 4340; Vâhidi, 142. Senedi hasendir. İbn İshâk, Hâkim ve Beyhakî'nin (7/195) rivâyetlerinde işittiğini ifade etmiştir.

Scanned with CamScanner

dınlarını çırılçıplak yapar ve onlardan değişik pozisyonlarda hazlanırlardı... dedi ve bunu sonuna kadar anlattı. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) "Allah affetsin, İbn Ömer yanılmıştır" derken Sahih-i Buhârî'de geçen şu rivâyeti kastediyordu: ... Nâfi''den: İbn Ömer Kur'ân okuduğu zaman okuyuşunu bitirene kadar konuşmazdı. Bir gün mushaf'tan onu takip ediyordum. Ezbere Bakara sûresini okumaya başladı. Bir âyete gelince: "Bu âyetin kim ve hangi konu hakkında indiğini biliyor musun?" diye sordu. Ben de: "Hayır" diye cevap verdim. Bunun üzerine: "Şu şu hususta indi," deyip okumaya devam etti. İmam Buhârî'nin "Abdussamed'den, o babasından, o Eyyûb'dan, o da İbn Ömer'den rivâyetindeki ifade şöyledir. İbn Ömer: *"Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."* buyruğu hakkında şöyle dedi: "Bu, adamın eşinden yaklaşacağı yer hakkındadır." İmam Buhârî bunu aynen böyle rivâyet etmiştir.[419] Hadisi bu tarikle sadece o rivâyet etmiştir.

İmam Taberî, Nâfi''den şöyle nakleder: Bir gün *"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."* âyetini okudum. İbn Ömer (radıyallâhu anh) bana "Bunun ne hakkında indiğini biliyor musun?" dedi. "Hayır" dedim. "Kadınlarla arka organlarından ilişkiye girmek hakkında indi" dedi. Başka bir tarikle rivâyetinde İbn Ömer Nâfi'ye: Kadınlara dübürlerinden yaklaşmaktır, demiştir. Bu, "Mâlik'in Nâfi''den, onun da İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan" nakli şeklinde de rivâyet edilmiştir, fakat bu sahih değildir. Nesâî, Zeyd b. Eslem'den İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediğini nakleder: Bir adam hanımıyla arka organından ilişkiye girdi. Sonra buna çok üzüldü. Bunun üzerine Allah (c.c) *"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."* âyetini indirdi. Ebû Hâtim er-Râzî: "Zeyd b. Eslem'in İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan böyle bir rivâyeti olsaydı insanlar Nâfi'in (İbn Ömer'den) rivâyetine bu kadar itibar etmezlerdi." demiştir. Ebû Hatîm bu sözüyle Zeyd b. Eslem'den gelen rivâyeti sahih görmediğini anlatmak istemektedir. Bu, başka bir tarikle daha rivâyet edilmiştir ki onda da Zeyd b. Eslem ile Nâfi' arasında Atâ b. Yesâr vardır.

Sonuç olarak bu (son) rivâyetler daha önce geçen hadislere hamledilir. Yani, burada bahsedilen (ve helâl olan şey) kadına arka tarafından yaklaşıp ön organıyla temasa girmektir.

419 Bk. Sahih-i Buhârî, 4526, 4527.

Scanned with CamScanner

[995] Zîra yine Nesâî'nin, bu defa Ka'b b. Alkame'den rivâyet ettiğine göre Ebû Nadr ona şöyle anlatmış: İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın azatlı kölesi Nâfi'e "Senin, "İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın kadınlara arka organlarından yaklaşılabileceğine fetva verdiğini" söylediğine dair aleyhinde sözler söyleniyor." dedim. "Bana iftira atıyorlar. Ancak sana olayın nasıl olduğunu anlatayım. İbn Ömer (radıyallâhu anh) bir gün bana Kur'ân ezberini dinletiyordu. *"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."* âyetine ulaşınca bana "Bu âyetin durumunu biliyor musun?" dedi. "Hayır" dedim. Bunun üzerine şöyle anlattı: Biz Kureyşliler kadınlara arka organlarından yaklaşırdık. Medine'ye gelip Ensardan kadınlarla evlenince, onlarla da eskiden yaptığımız gibi bu şekilde yapmak istedik. Fakat onlar bunu yapmak istemediler ve çok çirkin buldular. Ensar kadınları Yahudilerin adetini almışlardı. Erkekleri onlarla sadece yan üstü yatış pozisyonunda ilişkiye girerlerdi. Bunun üzerine yüce Allah *"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."* âyetini indirdi.[420] Senedi sahihtir. Bu hadisi İbn Merdûyeh de Taberânî kanalıyla Kâ'b İbn Alkame'den rivâyet etmiştir. Tâvûs'tan şöyle rivâyet edilir: Lut kavminin malum fiili yapmaları eşlerine arka organlarından yaklaşmakla başlamıştır. Daha evvel İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan bunun mübah ve helâl olmadığını[421] açık ifade eden sözler naklettik ki bunlar ileride de gelecek. Bu görüş, bir grup Medineli ve başka âlimlere nispet edilmiştir. Bazıları bunun İmam Mâlik'in Kitabu's-Sırr adlı kitabında bulunduğunu söyleseler de çokları İmam Mâlik'ten (radıyallâhu anh) böyle bir rivâyet olduğunu inkâr eder, asılsız olduğunu söylerler. Nitekim bunu yapmaktan ve irtikap etmekten men eden birçok tarikle naklolunmuş bazı hadisler vardır:

[996] Câbir (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Utanın. Fakat Allah hakkı söylemekten hayâ etmez; sizin kadınlara arka organlarından varmanız helâl değildir."*[422] buyurmuştur.

---

420 Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 8987.

421 İmam Tahâvî, Meâni'l-Âsâr'da (3/46) şöyle der: Tevâtür derecesindeki haberlerde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kadına arka organından yaklaşmayı men ettiğine dair haberler gelip, sonra da ashabından ve tâbiînden buna uyan rivâyetler varit olunca buna tutunup aykırı görüşleri terk etmek vacip oldu.

422 Taberânî, el-Mu'cemu'l-Evsat'ta (7718) Câbir (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiş, Heysemî (4/299): Râvileri sikadır, demiştir. Nesâî, Sünen-i Kübrâ'da (9009) ve Bezzâr (1456) İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmişlerdir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (4/298) bunu Ebû Ya'lâ'nın da rivâyet ettiğini söylemiş ve "Ebû Ya'lâ'nın Osman b. Yeman dışındaki râvîleri sikadır" demiştir. Bir sonraki dipnota bk.

Scanned with CamScanner

[997] İmam Ahmed b. Hanbel, Huzeyme b. Sabit'ten şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) adamın hanımına arka organından yaklaşmasını yasakladı.[423]

[998] İmam Ahmed b. Hanbel, başka bir tarikle Huzeyme b. Sabit'ten şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hayâ edin. Allah hakkı bildirmekten haya etmez. Kadınlara arka organlarından varmayın."*[424] buyurmuştur.

Bunu Nesâî ile İbn Mâce de birçok tarikle yine Huzeyme b. Sabit'ten rivâyet etmişlerdir. Senedinde birçok ihtilaf bulunmaktadır.[425]

[999] Tirmizî ve Nesâî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmişlerdir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah bir erkek veya kadına arka organından yaklaşan kimseye bakmaz."*[426] Tirmizî bu hadisi zikrettikten sonra: Bu hasen ve garip bir hadistir, demiştir. İbn Hibbân da Sahîh'inde böyle rivâyet etmiş, İbn Hazm sahih olduğunu söylemiştir. Ancak Nesâî bunu Hennad'ın, Vekî''den, onun Dahhâk'tan, onun da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan nakliyle mevkuf olarak rivâyet etmiştir.[427] Abd b. Humeyd, Tâvûs'tan şöyle rivâyet eder: Bir adam İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a adamın hanımına arka organından yaklaşmasının hükmünü sordu. İbn Abbâs (radıyallâhu anh): Bana küfrü mü soruyorsun? diye cevap verdi. Senedi sahihtir. Bunu Nesâî de başka bir tarikle ve benzer lafızla rivâyet etmiştir. Yine Abd b. Humeyd, tefsirinde İkrime'den şöyle rivâyet eder: Bir adam İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a gelerek "Ben hanımıma arka organından yaklaşıyordum. Allah'ın (c.c) *"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."* âyetini işitmiş de bunun bana helâl olduğunu sanmıştım" dedi. İbn

423 Ahmed b. Hanbel, (5/213) rivâyet etmiştir. Senedinde meçhul bir râvî vardır. Fakat başka bir kanalla Huzeyme'den rivâyet edilmiştir. Şahitleri de vardır.

424 Hasendir. Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 8982; İbn Mâce, 1924; Ahmed b. Hanbel, 5/215; İbn Hibbân, 4198; Beyhakî, 7/197. Râvileri sikadır. Başka tariklerle de gelmiştir. Şahitleri bulunmaktadır.

425 Fakat bir şahidi vardır ve inşaallah onlarla sahih olmaktadır.

426 Hasendir. Tirmizî, 1165; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 9001; İbn Hibbân, 4203; Ebû Ya'lâ, 2378. Tirmizî: Hasen-garib bir hadistir, demiştir. Senedindeki Ebû Halid el-Ahmar hakkında birtakım tartışmalar vardır. Fakat hadisin şahitleri olup onlarla kuvvetlenmektedir.

427 Nesâî, Sünen-i Kübrâ, hadis no: 9002.

Scanned with CamScanner

Abbâs (radıyallâhu anh): "Ey alçak ahmak! Allah'ın (c.c) *"Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."* buyruğu "onların ön organlarına ayakta, otururak, önden ve arkadan yaklaşabilirsiniz. Ama onun ötesine geçmeyin" demektir, dedi.

[1000] İmam Ahmed b. Hanbel, Amr b. Şuayb'dan, o babasından, o da kendi babasından (Amr'ın dedesinden, yani, Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Hanımıyla arka organından ilişkiye giren kimse küçük livatacıdır."*[428]

[1001] Abd b. Humeyd de aynı şekilde Amr b. Şuayb'dan, o babasından, o da kendi babasından Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Yaptığı kadını da küçük livatacı yapmıştır."*[429] Katâde der ki: Ukbe b. Vessac bana Ebû Derdâ'nın şöyle dediğini anlattı: "Bunu kâfirden başka kim yapar?" Bu hadisi Yahyâ b. Said el-Kattaf, Said b. Ebî Arube'den, o Katâde'den, o Ebû Eyyûb'dan, o da Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan, onun kendi sözü olarak nakletmiştir. Bunun senedi daha sahihtir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Abd b. Humeyd bunu başka bir senetle Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan, onun kendi sözü olarak rivâyet etmiştir.

[1002] (Hadisin başka bir tariki): Câfer b. el-Firyabi... o da Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah (c.c) kıyâmet günü şu yedi kişiye bakmayacak, onları arındırmayacak ve onlara "Girenlerle birlikte girin cehenneme!" diyecek. Onlar lûtilik (homoseksüellik) yapan ve yapılan, şehvetini eliyle gideren (masturbasyon yapan), hayvan ile temasta bulunan, kadına arka organından yaklaşan, bir kadınla ve onun kızıyla ilişkiye giren, komşusunun karısıyla zina*

---

428 Ahmed b. Hanbel (2/210) rivâyet etmiştir. Râvileri sikadır. Amr b. Şuayb ile babaları hakkındaki malum ihtilaftan dolayı senedi hasendir. Fakat bu mevkuf olarak da gelmiştir. Tahâvî onu Meâni'l-Âsâr'da (3/46) Abdullah b. Amr'dan kendi sözü olarak rivâyet etmiştir. Senedi sahih, merfûdan da sahihtir. İleride geleceği üzere İbn Kesir bunun mevkuf rivâyetini doğrulamıştır.

(Ben derim ki: Bir sözün hem merfû hem mevkuf olarak rivâyetinde bir problem yoktur. Çünkü onu hem Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), hem de o sözü işiten veya işitmeyen bir sahabi söylemiş olabilir. Çevirenin notu.)

429 Tercih edilen, bunun mevkuf olduğudur. Nesâî (8997), Ahmed b. Hanbel (2/210) ve Bezzâr (1455) rivâyet etmişlerdir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (4/298): Ahmed b. Hanbel ile Bezzâr'ın râvîleri sikadır, demiştir! Ben derim ki: Buhârî ve Müslim, Amr b. Şuayb'dan hiçbir rivâyette bulunmamışlardır ki! Doğrusu, bir sonrakinde olduğu gibi bunun da mevkuf olmasıdır.

Scanned with CamScanner

*eden ve komşusuna eziyet ederek onun kendisine la'net etmesine sebep olan kimsedir."*[430] Hadisin senedindeki İbn Lehîa ile onun rivâyet ettiği râvî zayıftırlar.

[1003] İmam Ahmed b. Hanbel, Ali b. Talk'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadınlara arka organlarından yaklaşmaktan men etti. Zîra Allah (c.c) hakkı söylemekten hayâ etmez.[431] Bunu Ahmed b. Hanbel ayrıca ve de Tirmizî, Ebû Muâviye'nin Asım el-Ahvel'den nakliyle rivâyet etmişlerdir. Bunda Tirmizî'nin: Bu hasen hadistir, ziyadesi vardır. İmam Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde olduğu gibi, kimileri bu hadisi kitaplarının "Hz. Ali b. Ebû Talip'ten rivâyet edilen hadisler bölümü"nde (Müsned-i Ali b. Ebû Tâlib) zikrederler, oysa râvîsi Ali b. Talk'tır.

[1004] (Başka bir hadis) İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Hanımına arka organından yaklaşan kimseye Allah (c.c) bakmaz."*[432]

[1005] Ahmed b. Hanbel... Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah (c.c) hanımıyla arka organından cima eden kimseye bakmaz."*[433] İbn Mâce, Süheyl yoluyla böyle rivâyet etmiştir.

[1006] Ahmed b. Hanbel... Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: "Hanımına arka organından yaklaşan lânetlenmiştir (Allah'ın rahmetinden kovulmuştur)."[434] Ebû Dâvûd ve Nesâî, Vekî' yoluyla böyle rivâyet etmiştir.

---

430 İbn Kesir'in söylediği gibi senedi zayıftır. Tercihe şayan görüş, bunun mevkuf olduğudur.

431 Hasendir. Tirmizî, 1164; İbn Hibbân, 4201; Ahmed b. Hanbel, 1/86. Senedindeki Müslim b. Selâm'ı İbn Hibbân dışında hiç kimse sika saymamıştır. Ancak bunun ileride göreceğin gibi şahitleri vardır, 1014. numaralı hadis olarak gelecektir.

432 Ahmed b. Hanbel, 2/272. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet eden Haris'in meçhul olmasından dolayı senedi zayıftır.

433 İbn Mâce, 1923; Ahmed b. Hanbel, 2/344. Haris'in meçhul olmasından dolayı senedi zayıftır.

434 Ebû Dâvûd, 2162; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 9014; İbn Mâce, 1923. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan muhtelif lafızlarla rivâyet etmişlerdir. Her tarikte bulunan râvî Haris b. Muhalled, Takrib'de ifade edildiği üzere meçhuldür. Fakat hadisin şahitleri vardır. Bk. Câmiu'l-Usûl, 1861; Sahih-i İbn Hibbân, 4203.

Scanned with CamScanner

[1007 Hadisin başka bir tarîkten rivâyetinde; Hâfız Ebû Nuaym der ki: Bana Ahmed b. Kâsım... Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etti ki; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hanımına arka organından (dübüründen) yaklaşan, lânetlenmiştir."*[435] buyurmuştur. Bu hadis Nesâî'nin Sünen'inde böyle değildir. Nesâî'nin Sünen'indeki hadis daha önce de geçtiği gibi "Süheyl'in Haris b. Muhalled'den rivâyetidir (buradaki ise Süheyl'in Ebû Sâlih'ten rivâyetidir). Hocamız Hâfız Ebû Abdullah Zehebî der ki: Ahmed b. Kâsım b. ez-Reyyân'ın bu hadisi bu senetle rivâyeti onun yanılgısıdır. Zaten kendisi de zayıf kabul edilmiştir.

[1008] Hadisin başka bir tarikten rivâyeti; Müslim b. Halid ez-Zenci... Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan, o da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Hanımlarına arka organlarından temas edenler lânetlenmişlerdir."*[436] Müslim b. Halid tartışmalı biridir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[1009] Hadisin başka bir tariki: İmam Ahmed b. Hanbel ve Sünen sahipleri ... Ebî Temime el-Hüceymi'den, o da Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Kim hayızlı kadına yaklaşır veya kadına dübüründen temas eder veyahut bir kahine varırsa Muhammed'e indirileni inkâr etmiş olur."*[437] Tirmizî der ki: Bu hadisi İmam Buhârî zayıf görmüştür. Tirmizî'nin Ebî Temime'den rivâyeti hakkında İmam Buhârî: Onun hadisi mütabaa edilmez, demiştir.

---

435 Senedindeki Ahmed b. Kâsım b. Reyyan (Ebû Nuaym'ın rivâyet ettiği râvî), Dârekutnî'nin zayıf, İbn Makula'nın leyyin gördüğü biridir. Vefatından önce bunaklık (ihtilat) geçirmiştir. Bu senetteki yanılgı ondan kaynaklanmaktadır. Yoksa bu, Buhârî ve Müslim'in koşullarını taşıyan bir senettir. Bunu İmam Zehebî açıklamış ve İbn Kesir ona katılmıştır.

436 İbn Adiyy, el-Kamil'de (6/311), Taberânî, el-Mu'cemu'l-Evsat'ta (4751) ve Beğavî, tefsirinde (246) rivâyet etmişlerdir. Tüm tariklerde bulunan Müslim b. Halid ez-Zenci cumhûrca zayıf biridir. Fakat hadisin şahitleri olup bazıları geçmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

437 Ebû Dâvûd, 3904; Tirmizî, 135; İbn Mâce, 639; Dârimî, 1/259; Ahmed b. Hanbel, 2/408. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan. Tirmizî der ki: "İmam Buhârî bu hadisi senedi bakımından zayıf görmüştür. Hem de hayızlı kadınla cinsel ilişki küfür olsaydı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Kim bir hayızlı kadınla ilişkiye girerse bir dinar sadaka versin" hadisiyle bu kimseye kefareti emretmezdi."

Scanned with CamScanner

[1010] Hadisin başka bir tariki: Nesâî,[438] Ebû Seleme kanalıyla Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Allah'tan hakkıyla hayâ edin ve kadınlara dübürlerinden yaklaşmayın."*[439] Bunu bu kanalla sadece İmam Nesâî rivâyet etmiştir. Hâfız b. Muhammed el-Kinani der ki: Bunun Zührî'den rivâyeti, Ebû Seleme'den rivâyeti ve Said'den rivâyeti münker ve asılsızdır. Abdulmelik bunu Said'den işitmişse ihtilattan sonra işitmiştir. Zîra Zührî'nin Ebû Seleme'den rivâyetindeki ifade "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bundan nehyederdi" şeklindedir. Direk "Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan, o da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den" şeklindeki rivâyetinde ise böyle değildir.

Hâfız b. Muhammed el-Kinani der ki: Bunu (senette geçtiği üzere) Zührî'nin, Ebû Seleme'nin ve Said'in rivâyet ettikleri hususu münker ve bâtıldır. Çünkü (evvela) Eğer Abdülmelik bu hadisi Said'den işitmişse bunu ancak ihtilâttan sonra işitmiştir. (İkincisi:) Zührî'nin Ebû Seleme'den rivâyetinde "O bundan nehyederdi" ifadesi vardır, fakat Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyetinde böyle bir şey yoktur. Kinani güzel konuşmuş ve güzel tenkit etmiştir. Fakat Abdulmelik b. Muhammed es-San'ani'nin ihtilat ettiğine dair bir şey bilinmemektedir. Bunu Hamza el-Kinani'den başkası söylememiştir. O sikadır, fakat Dühaym, Ebû Hâtim ve İbn Hibbân hakkında olumsuz konuşmuşlar ve İbn Hibbân: "Hadisleri hüccet alınmaz" demişlerdir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Onu Zeyd b. Yahyâ b. Ubeyd, Said b. Abdulaziz'den rivâyetiyle mütâbaa etmiştir. Bu, Ebû Seleme'den iki yolla daha rivâyet edilmiştir, fakat bunların hiçbiri sahih değildir.

[1011] Hadisin başka tariki: Nesâî, İshâk b. Mansur'dan, O Abdurrahman b. Mehdi'den... Mücâhid'den, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Erkeklerin kadınlara dübürlerinden yaklaşmaları

438 Senedi. Nesâî: Bize Osman b. Abdullah anlattı; Süleyman b. Abdurrahman yazdığı kağıttan; Abdulmelik b. Muhammed es-San'ani; Said b. Abdulaziz; Zührî'den; Ebû Seleme (radıyallâhu anh)'tan; Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den; buyurdu ki:...

439 Nesâî, Sünen-i Kübrâ'da (9010) Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir. İmam Hamza el-Kinani hadisin illetli ve münker olduğunu söylemiştir. Fakat hadisin şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

küfürdür." Nesâî daha sonra bunu Bündar'ın Abdurrahman'dan nakliyle, şu lafızla rivâyet etmiştir: "Kim bir kadına dübüründen yaklaşırsa, bu bir tür kâfirliktir." Nesâî bu sözü, Sevrî'nin Leys'ten, onun Mücâhid'den, onun da Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan nakliyle mevkuf olarak rivâyet etmiştir. Ayrıca Ali b. Bezime'nin Mücâhid'den, onun Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan mevkuf şeklindeki rivâyetiyle zikretmiştir.

[1012] Bekr b. Huneys, Leys'ten, o Mücâhid'den, o da Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Kim erkeklerden ve kadınlardan birine dübüründen yaklaşırsa kâfir olur."*[440] Bunun mevkuf rivâyeti daha sahihtir. Zîra Bekr b. Huneys'i birçok imam zayıf saymış, diğerleri tamamen terk etmişlerdir.

[1013] Başka bir hadis: Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh)'tan; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah (c.c) haktan kesinlikle hayâ etmez. Siz kadınlara dübürlerinden varmayın."*[441] Bunu Nesâî rivâyet etmiştir.[442] Nesâî Said b. Yakûb et-Talkani ile başlayan başka senediyle.. İbnu'l-Hadi'den, Ömer (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Kadınlara dübürlerinden yaklaşmayın." İshâk b. İbrâhim başka bir senediy-

---

440 Zayıftır. Ukayli (1/149) Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir. Senedindeki Leys b. Ebî Süleym kuvvetli değildir. Ondan rivâyet eden Bekr b. Huneys de metruktur. Bu hadiste asıl yüklenilen râvî de budur. Bunu Nesâî de (9018, 9019, 9020, 9021) birçok tarikle "Leys'ten, o Mücâhid'den, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'ın kendi sözü olarak rivâyet etmiştir. Bunu merfû olarak rivâyet eden tek râvî Bekr b. Huneys'tir ki o da Ukayli'dekidir.

Özetle; hayızlı kadınla cinsel ilişkiye giren veya kadına dübüründen yaklaşan için kâfir diyen Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelmiş hiçbir hadis yoktur. Bunlar sadece haramdır, büyük günahlardandır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

441 Nesâî, Sünen-i Kübrâ'da (9008) ve Bezzâr (1456) Ömer (radıyallâhu anh)'tan diye rivâyet etmişlerdir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (7592) Ebû Ya'lâ'ya nispet etmiş ve "Ebû Ya'lâ'nın Osman b. Yeman dışındaki râvîleri Buhârî ve Müslim'in râvîleridir, Osman ise sikadır" demiştir. Müellif bunu mevkuf olarak getirmiş ve Nesâî'ye nispet etmiştir. Fakat bu, Sünen-i Nesâî'de Ömer (radıyallâhu anh)'tan merfû olarak geçmektedir. Bu ya İmam İbn Kesir'den veya Sünen-i Nesâî'nin bazı nasihlerinden kalem sürçmesidir. Bir sonraki dipnota bk.

442 Hadisin senedi: Muhammed b. Eban el-Belhi dedi ki; bize Vekî anlattı; bana Zem'a b. Sâlih anlattı; İbn Tâvûs'tan; o da babasından; o Amr b. Dinar'dan; İbn Tâvûs ayrıca Abdullah b. Yezîd b. el-Hâd'den; hem Tâvûs, hem Abdullah, Ömer (radıyallâhu anh)'tan; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu...

Scanned with CamScanner

le İbnu'l-Hadi'den, Ömer (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Allah'tan hayâ edin. Allah (c.c) hakkı beyan etmekten haya etmez. Kadınlara dübürlerinden yaklaşmayın." Bunun Ömer (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak rivâyeti daha sahihtir.

[1014] Başka bir hadis: Ahmed b. Hanbel ... Talk b. Yezîd'den -veya Yezîd b. Talk'tan-, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Şüphesiz Allah hakkı beyan etmekten hayâ etmez; kadınlara arka organlarından yaklaşmayın."*[443] Bunu Şu'be'den birçok kişi böyle rivâyet etmişlerdir. Hadisi Abdurrezzak da; "Muammer'den, o Asım el-Ahvel'den, o İsa b. Hitan'dan, o Müslim b. Selâm'dan, o da Talk b. Ali'den" senediyle rivâyet etmiştir. Ancak râvî daha önce geçtiği gibi, (Yezîd b. Talk değil) Ali b. Talk'tır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[1015] Başka bir hadis: Ebû Bekir b. Esrem, Sünen'inde ... İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Kadınların dübürleri haramdır."*[444] Bunu İsmail b. Uleyye, Süfyân-ı Sevrî, Şu'be ve başkaları; Ebû Abdullah eş-Şakiri'nin -ki ismi Seleme b. Temam'dır-, Ebû Ka'ka'dan, o da İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan, onun kendi sözü olarak rivâyet etmişlerdir. Bu rivâyet daha sahihtir.

[1016] Başka bir hadis: İbn Adiyy... İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Kadınlara arka organla-*

---

443 Bu bir grup sahabi kanalıyla gelen hasen bir metindir. Ebû Dâvûd (205); Tirmizî (1166), Ahmed b. Hanbel (1/86), Dârekutnî (1/153) ve İbn Hibbân (2237) Ali b. Talk el-Ebû Hanefî'den rivâyet etmişlerdir. Senedindeki Müslim b. Selâm, İbn Kattan'a göre meçhuldür. Takrib'de de: Makbul biridir, denmiştir. Kasıt mütâbaa edildiğindedir ki burada da mütâbaa edilmiştir. Bunu Nesâî de Sünen-i Kübrâ'da (8982,...), Dârimî (1/261), Tahâvî, Müşkilu'l-Asar'da (3/44), İbn Carud, Ahmed b. Hanbel, Şâfiî, İbn Hibbân (sahih olduğunu belirterek), İbn Ebî Şeybe, Taberânî, Beyhakî, Hattâbî (Garibu'l-hadis'te) ve Beğavî (Mealim'de) birçok vecihle, hepsi de Huzeyme b. Sabit Ensârî'den rivâyet etmişlerdir. Hadis bu yollarla -bazı tartışmalardan hâlî kalmamış olsa da kuvvetlidir. Hadisi Tahâvî ayrıca Câbir (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir. Hadis en az itibarla hasendir.

444 Esrem bunu merfû olarak rivâyet etmiştir. Bu Tahâvî'de de (3/46) Haccac b. Ebû Ka'ka'ın İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan mevkuf olarak nakliyle vardır. Fakat hadisin birçok şahidi bulunmaktadır. Böylesi bir söz de şahsi görüşe dayanılarak söylenecek bir söz değildir (dolayısıyla büyük ihtimalle Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den direk veya dolaylı duymuşlardır). Bir sonraki dipnota bk.

Scanned with CamScanner

*rından yaklaşmayın"* buyurdu.[445] Senetteki Muhammed b. Hamza el-Cezeri ile şeyhi Said b. Yahyâ el-Emevi hakkında olumsuz şeyler söylenmiştir. Bu hadis Übeyy b. Ka'b, Berâ b. Âzib, Ukbe b. Amir, Ebû Zerr ve başkalarından da rivâyet edilmiştir. Bu rivâyetlerin hepsinde tenkitler vardır ve bunlarla birlikte hadis sahih olmaktan çıkmaktadır. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Sevrî, Salt b. Behram'dan, o Ebû Mu'temir'den, o da Ebû Cüveyriye'den şöyle rivâyet etmiştir: Bir adam Hz. Ali (radıyallâhu anh)'a kadına arka organından yaklaşmanın hükmünü sordu. Hz Ali: Rezil olasıca, Allah seni rezil etsin. Sen hiç Allah'ın (c.c) *"Sizden önce alemlerden hiç kimsenin yapmadığı hayâsızlığı mı yapıyorsunuz?"* (A'râf, 80) buyruğunu duymadın mı?" dedi. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh), Ebû Derdâ (radıyallâhu anh), Ebû Hureyre (radıyallâhu anh), İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ve Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan da buna haram dediklerine dair rivâyetler daha önce geçti. İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan da kesin rivâyetle sabit olan da onun buna haram dediğidir.

Dârimî, Müsned'inde, Said b. Yesar Ebu'l-Hubab'dan şöyle rivâyet etmiştir: İbn Ömer (radıyallâhu anh)'a "Cariyelerin tahmîz edilmeleri konusunda ne dersin?" dedim. "Tahmîz nedir ki?" dedi. Bunun dübürden yaklaşmak olduğunu söyleyince İbn Ömer (radıyallâhu anh): Bunu bir Müslüman yapar mı? dedi. İbn Vehb ve Kuteybe de Leys'ten bu şekilde rivâyet etmişlerdir. Bu rivâyet senet ve metin yönüyle sahih olup İbn Ömer'in dübürden teması haram kabul ettiği hususunda açık delildir. Dolayısıyla ondan başka mânâya gelebilecek rivâyetlerin tamamının bu muhkem rivâyete döndürülmesi gerekir.

İmam Taberî, Abdurrahman b. Kâsım'dan şöyle rivâyet eder: İmam Mâlik'e "Ey Abdullah'ın babası! İnsanlar İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın oğlu Sâlim'den, onun "O köle[446] -veya o iri yarı adam, dedi[447]- babama iftira attı" dediğini rivâyet ediyorlar" dediler. İmam Mâlik dedi ki: "Yezîd İbn Rûmân'a

445 İbn Adiyy, el-Kamil'de (3/206) İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan rivâyet olarak tahric etmiştir. İlletleri vardır. Fakat bu hadisin de şahidi bulunmaktadır.
Özetle; bu hadisler farklı lafızları ve tek mânâ -ki o kadınla dübürden ilişkinin helâl olmadığıdır- olması itibariyle kuvvetlenmekte ve hüccet halini almaktadır. Böylesi yerlerde merfû olsun mevkuf olsun tüm rivâyetler hüccet teşkil eder. Sahabe, tâbiîn, dört imam ve diğer imamlardan ilim ehlinin büyük çoğunluğu bu görüştedirler

446 Kastı İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın azatlı kölesi ve hizmetçisi Nâfi'dir.

447 Arapçası Ilc. Diğer mânâsı, "acem kâfir"dir. (çeviren).

Scanned with CamScanner

şehâdet ederim ki, o bana Sâlim İbn Abdullah'tan, onun İbn Ömer'den aynen Nâfi'nin söylediklerini haber verdi." dedi. İmam Mâlik'e: "Haris İbn Ya'kup, Ebû Habbâb Said b. Yesâr'dan rivâyet etti ki: İbn Ömer'e: Ey Ebû Abdurrahmân, biz cariyeler satın alıyoruz, onlarla tahmîz yapabilir miyiz? diye soruldu. İbn Ömer: Tahmîz nedir? dedi. Ona, bunun dübürden ilişkiye girmek olduğunu söyledi. Bunun üzerine İbn Ömer: Öff, öff! Bunu bir Müslüman yapar mı? diye cevap verdi, dediler. İmam Mâlik: Şehâdet ederim ki Rabia bana Ebû Habbab'dan nakletti ki; o İbn Ömer'den aynen Nâfi'in söylediği gibi nakletmiş. Nesâî, Rebî b. Süleyman kanalıyla Abdurrahman b. Kâsım'dan şöyle rivâyet eder. İmam Mâlik'e: "Yanımızda Mısır'da bulunan Leys b. Sa'd, Haris b. Yakûb'tan, o da Said b. Yesâr'dan şöyle nakletti: İbn Ömer (radıyallâhu anh)'a "Biz cariyeler satın alıyoruz. Onlara tahmiz edelim mi?" diye sordum. "Tahmiz nedir?" dedi. "Onlara arka organlarından temas ediyoruz" dedim. "Öf, öf! Bunu bir Müslüman yapar mı?" dedi. Bunun üzerine İmam Mâlik bana şöyle dedi: Şehâdet ederim ki Rebîa'nın Said b. Yesar'dan aktardığına göre kendisi bunu İbn Ömer (radıyallâhu anh)'a sormuş, o da "Bunda bir sakınca yoktur." demiş. Ayrıca Nesâî Yezîd b. Rûmân'ın Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer'den nakliyle şöyle rivâyet etmiştir: İbn Ömer (radıyallâhu anh) adamın hanımına dübüründen yaklaşmasında bir sakınca görmezdi. Muammer b. İsa ise İmam Mâlik'ten, "Bu haramdır" dediğini rivâyet etmiştir.

Ebû Bekir b. Ziyad en-Nîsabûrî, İsmail b. Hısn'dan, İsrâil b. Ruh'un ona şöyle dediğini rivâyet etmiştir: İmam Mâlik'e "Kadınlara dübürlerinden yaklaşma hakkında ne dersin?" diye sordum. "Siz Arap değilsiniz. Ekin, tarladan başka nerede olur? Ferçten ötesine geçmeyin" dedi. Ona: "Ey Abdullah'ın babası! Bazıları senin buna cevaz verdiğini söylüyorlar" dedim. "Bana iftira atıyorlar, bana iftira atıyorlar!" dedi. İmam Mâlik'ten sahih senetlerle sabit olan doğru rivâyet budur.

Bu, İmam Ebû Hanîfe, İmam Şâfiî ve İmam Ahmed b. Hanbel ile bunların takipçilerinin tamamının görüşüdür. Said İbn Müseyyeb, Ebû Seleme, İkrime, Tâvûs, Atâ, Said İbn Cübeyr, Urve b. Zübeyr, Mücâhid b. Cebr, Hasan-ı Basrî ile seleften daha başkalarının görüşü de böyledir. Onlar buna şiddetle karşı çıkmışlar, içlerinden kimisi bunu yapan hakkında "kafir" ifadesi kullanmıştır. Bunun haram olduğu, âlimlerin ezici çoğunluğunun görüşüdür.

Scanned with CamScanner

Medine fukahasından, onların buna cevaz verdiklerine dair bazı nakiller vardır. Hatta (Medine fukahasından olan) İmam Mâlik'ten de böyle bir şey nakletmişlerdir, fakat bu şüphelidir.

İmam Taberî, Yunus b. Abdu'l-A'lâ'nın İbn Vehb'den naklinden derlediği "Nikah Kitabı"nda İmam Mâlik'ten onun buna mübah dediğini nakletmiştir.

İmam Tahâvi, Esbuğ b. Ferec'den şöyle nakleder: Abdurrahman b. Kâsım: "Buluşup görüştüğüm ve dini yaşantımda kendisini örnek alıp uyduğum kimselerden hiçbirinin bunun hakkında, yani kadına arka organından yaklaşmanın helâlliği hususunda şüphe ettiğini görmedim" dedi, sonra *"Kadınlarınız sizin için bir tarladır."* âyetini okudu. Sonra "Hangi şey bundan daha açıktır?" dedi. Bu Tahâvî'nin rivâyeti. Hâkim, Dârekutnî ve Hatib-i Bağdâdî de İmam Mâlik'ten, bunun helâl olduğu görüşünde olmasını gerektiren rivâyetler yapmışlardır. Ancak bunların senetlerinde büyük zayıflık vardır. Hocamız Hâfız Zehebî bunları incelediği müstakil bir kitabında tamamını zikretmiş ve son derece detaylı olarak ele almıştır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

İmam Tahâvî der ki: Muhammed b. Abdullah b. Abdulhakem'in bize anlattığına göre kendisi İmam Şâfiî'yi şöyle derken işitmiş: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bunun helâlliğine veya haramlığına dair hiçbir şey varit olmamıştır. Kıyas (genel şer'i kurallar) da bunun helâl olmasını gerektirir.[448] Ebû Bekir el-Hatib de, Ebû Said es-Sayrafi'den, o Ebû Abbâs el-Esamm'dan, o da Muhammed b. Abdullah b. Abdulhakem'den: "İmam Şâfiî'yi şöyle derken işittim" dediğini rivâyet etmiş ve bu sözü zikretmiştir. Ebû Nasr es-Sabbağ der ki: Rebî', "kendinden başka İlâh bulunmayan Allah'a yemin olsun" diye yemin ederek şöyle derdi: O -yani Abdullah b. Abdulhakem- bu konuda İmam Şâfiî'ye iftira atmıştır. Çünkü İmam Şâfiî altı kitabında bunun haram olduğunu açıkça ifade etmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

448 Bunu İmam Zehebî de Muhammed b. Abdullah b. Abdulhakem'in tercemesinde zikretmiş ve şöyle demiştir: Ben derim ki: Bu çirkin bir sözdür. Bilakis kıyas bunun haram olmasını gerektirmektedir. Bu hususta sahih hadis de vardır.

Özetle; bu konuda İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan caiz ve haram şeklinde iki görüş de nakledilmiştir. Tercihe şayan olan, ikincisidir ki bu sahabenin büyük çoğunluğunun görüşüyle de uyuşmaktadır. İmam Şâfiî'den gelen rivâyet de doğru değildir. Zîra altı kitabında bunun haram olduğunu bizzat zikretmiştir. Muhtelif ülkelerdeki ilim ehlinin görüşü de budur.

Scanned with CamScanner

İmam Kurtubî, tefsirinde şöyle der: Bu görüşün nispet edildiği kimseler arasında Said b. Müseyyeb, Nâfi', İbn Ömer, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî ve Abdulmelik b. Macuşûn da vardır. Bu, Mâlik'ten de (güya) kendisinin "Kitabu's-Sırr" isimli kitabından nakledilmektedir. Ancak Mâlik'in ileri gelen arkadaşları ile onların hocaları böyle bir kitabın varlığını kabul etmezler. İmam Mâlik sırlı bir kitabı olmaktan daha yüce ve değerli bir insandır. Bu görüş el-Utbiyye'de zikredilmektedir. İbnu'l-Arabi'nin zikrettiğine göre İbn Şa'ban bu görüşü kalabalık bir sahabe ve tâbiîn topluluğu ile birçok rivâyetle İmam Mâlik'in "Kadınlarla Cima ve Kur'ân Ahkamı" adındaki kitabına nispet etmiştir. Kurtubî'nin ifadesi aynen böyle. Kurtubî daha sonra şöyle diyor: Ebû Hasen, Taberî'nin Muhammed b. Ka'b'dan rivâyet ettiğine göre, o bunun caiz olduğuna Allah'ın (c.c) *"Rabbinizin sizler için yarattığı eşlerinizi bırakıp da, insanlar içinden erkeklere mi yaklaşıyorsunuz? Doğrusu siz sınırı aşmış (sapık) bir kavimsiniz!"* (Şuarâ, 165-166) âyetini delil getirip şöyle demiştir: Yani, erkekler gibi mübah olan eşlerinizi bırakıp da... Ardından bu görüşe şöyle cevap vermiştir: Orada kastedilen, Allah'ın (c.c) onlar için yarattığı şey kadınların ferçleridir, dübürleri değil. Ben derim ki: Doğru olan da budur. Kurtubî'nin söylediği -eğer bu nispet doğruysa- yanlıştır. İnsanlar bu konuda müstakil kitaplar kaleme almışlardır. Bunlardan biri Ebû Abbâs el-Kurtubî'dir. Kitabına mealen "Dübürden ilişkiye girmeye cevaz verenin kaçışının izharı" adını vermiştir.[449]

(Uzunca ele alınan "Kadınlara dübürlerinden yaklaşma" meselesinden sonra 223. âyetin tefsirine dönüş:)

*"Kendiniz için önceden hazırlık yapın."* Yani, hem ibadet ve taatler yapmak hem de Allah'ın sizi nehyettiği haramları terk etmek sûretiyle... *"Allah'tan korkun, biliniz ki siz O'na kavuşacaksınız."* Ve Allah (c.c) bütün yaptıklarınızdan sizi hesaba çekecektir. *(Yâ Muhammed!) "müminleri müjdele!"* Yani, size emrettikleri hususlarda Allah'a itaat eden, nehyettiklerini terk eden mü'minleri... İbn Cerîr der ki: Bize Kâsım, Atâ'dan, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini nakletti: *"'Kendiniz için önceden hazırlık yapın.'* Bu, cinsî temas sırasında Bismillah diyerek besmele çekmektir."

449 Bk. Tefsir-i Kurtubi, 3/90-92.

Scanned with CamScanner

[1017] Sahih-i Buhârî'de, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakledilmektedir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden biri eşiyle temas kurmak istediğinde;*

بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا

*"Allah'ın adıyla başlarım. Allah'ım! Bizi şeytandan uzak eyle. Şeytanı da bize lutfedeceğin çocuktan uzak eyle!" derse; eğer onların birleşmesinden bir çocuk olması takdir buyurulursa şeytan ona hiçbir zaman zarar veremez."*[450]

**Yeminlerinizi İyilik Önünde Engel Kılmayın:**

وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ أَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٤﴾ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾

*224. Yeminlerinizden dolayı Allah'ı (O'nun adını), iyilik etmenize, O'ndan sakınmanıza ve insanların arasını düzeltmenize engel kılmayın. Allah işitir ve bilir.*

*225. Allah sizi kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz. Lâkin kasıtlı yaptığınız yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutar. Allah gafûrdur, halîmdir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"İyilik yapmamaya ve akrabalarla ilişkiyi koparmaya Allah (c.c) adına yemin ederek Allah'ı (adını) sizin iyilik ve akrabalara iyilik önünde engel kılmayın.* Nitekim Allah (c.c) başka bir yerde şöyle buyurur: *"İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler akrabaya, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere (mallarından) vermeyeceklerine yemin etmesinler; bağışlasınlar; feragat göstersinler. Allah'ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız? Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir."* (Nûr, 22) Dolayısıyla böylesi bir yeminde ısrar etmek, sahibine, kefaret ödeyerek yeminden çıkmaktan daha çok günah kazandırır.

450 Fâtiha sûresinde, Besmele'de geçti.

Scanned with CamScanner

[1018] Nitekim Buhârî'nin Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiği hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Biz son ümmet, kıyâmet gününde de ilk ümmetiz."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Vallahi, sizden birinin ailesi hakkında yaptığı (kötü) yemininde ısrar etmesi, Allah (c.c) katında, Allah'ın (c.c) ona farz kıldığı kefareti ödemesinden daha büyük bir günahtır."*[451] Müslim de, Muhammed b. Rafi'in Abdurrezzak'tan nakliyle, bu lafızla rivâyet etmiştir. İmam Ahmed b. Hanbel de İmam Müslim'den yine bu lafızla rivâyet etmiştir.

[1019] İmam Buhârî daha sonra İkrime kanalıyla Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ailesi hakkındaki yemininde ısrar etmek, kişi için daha büyük günahtır. Yeminini bozsun."*[452] Yani, kefaretini ödesin, buyurdu.

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın, yüce Allah'ın *"Yeminlerinizden dolayı Allah'ı (O'nun adını), iyilik etmenize engel kılmayın."* buyruğunu şöyle tefsir ettiğini nakleder: "Sakın yeminini iyilik yapmamak için bir engel kılma. Bilakis yemininin kefaretini ver ve o iyiliği işle." Mesrûk, Şa'bî, İbrâhim Nehaî, Mücâhid, Tâvûs, Said b. Cübeyr, Atâ, İkrime, Mekhûl, Zührî, Hasan, Katâde, Mukâtil b. Hayyân, Rebî' b. Enes, Dahhâk, Atâ el-Horasânî ve Süddî de böyle demişlerdir.

Bu büyük çoğunluğun söylediklerini Buhârî ve Müslim'de, Ebû Mûsâ el-Eş'arî (radıyallâhu anh) kanalıyla rivâyet edilen şu hadis de desteklemektedir:

[1020] Ebû Mûsâ el-Eş'ari der ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Vallahi ben, Allah'ın izniyle, bir yemin eder de ondan başkasını daha hayırlı görürsem daha hayırlı olanı yapar ve yeminimin kefaretini veririm."*[453]

[1021] Yine Buhârî ve Müslim'de geçen bir rivâyete göre Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Abdurrahman b. Semûre'ye şöyle buyurdu: *"Ey Abdurrahman! Sen görev isteme! Zîra görev sana talebin üzere verilirse onunla başbaşa bırakılırsın (yardım görmezsin). Ama görev sana sen talep etmeksi-*

451 Buhârî, 6625; Müslim, 1655.

452 Buhârî, 6626.

453 Buhârî, 6623; Müslim, 1649; Ebû Dâvûd, 3276; Nesâî, 7/9; İbn Mâce, 2107; Ahmed b. Hanbel, 4/398; İbn Hibbân, 4354. İbn Hibbân'ın rivâyeti daha uzundur.

Scanned with CamScanner

*zin verilirse onda yardım görürsün. Bir şeye yemin eder de başkasını daha hayırlı görürsen o hayırlı işi işle ve yemininin kefâretini ver!"*[454]

[1022] İmam Müslim, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Kim bir yemin eder de başka bir şeyin ondan daha hayırlı olduğunu görürse, yemininin kefaretini versin ve daha hayırlı olanı yapsın.."*[455]

[1023] İmam Ahmed b. Hanbel, Amr b. Şuayb'dan, o babasından, o da kendi babasından (Amr'ın dedesinden) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Kim bir yemin eder de başka bir şeyi ondan daha hayırlı görürse, yemin ettiği şeyi terk etmesi onun kefareti olur."*[456]

[1024] Ebû Dâvûd, Amr b. Şuayb'dan, o babasından, o da kendi babasından (Amr'ın dedesinden) şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ademoğlunun, yetkisi bulunmayan şeylerde, Allah'a (c.c) isyan olacak şeylerde ve akrabayla ilişkinin kopması demek olan şeylerde ne adağı, ne de yemini geçerlidir. Kim bir yemin eder de başka bir şeyi ondan daha hayırlı görürse, yemin ettiği şeyi terk etmesi onun kefareti olur."*[457] Ebû Dâvûd daha sonra şöyle demiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen hadislerin tümündeki ifade "Yemininin kefaretini ödesin" şeklindedir ki sahih olan da budur.

---

454 Buhârî, 7147; Müslim, 1652; Tirmizî, 1529; Ebû Dâvûd, 3277; Nesâî, 7/10; Ahmed b. Hanbel, 5/62; İbn Hibbân, 4348.

455 Müslim, 1650; Tirmizî, 1530; Ahmed b. Hanbel, 2/361; İbn Hibbân, 4349.

456 Şahitlerinden dolayı senedi hasendir. Metin ise şazdır. Ahmed b. Hanbel (2/211, hadis no: 6930) rivâyet etmiştir. Senedindeki Halife b. Hayyat'ı Ali b. el-Medînî cerh etmiştir. Ebû Hâtim: Kuvvetli değildir, ondan hadis almam, demiştir. Onu Ebû Dâvûd'un Sünen'inde Ubeydullah b. Ahnes mütâbeat etmiştir. Ancak Ebû Dâvûd şu sözüyle bunun zayıf olduğunu söylemiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen tüm rivâyetlerdeki ifade "Yemininin kefaretini ödesin" şeklindedir. Farklı ifade ise sadece itibara alınmayacak rivâyetlerde vardır. Bu, İbn Hibbân'da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın rivâyetiyle yer almaktadır. Şeyh Şuayb: Senedi Buhârî ve Müslim'in koşullarındadır, demiştir. Ben derim ki: Muhtemelen bunun mevkuf olması, asıl doğru olandır. Zîra Beyhakî (10/34), İbn Hibbân'ınki gibi bir senetle mevkuf olarak rivâyet etmiştir.
Özetle; zikredilen hadisler, toplamıyla, senet bakımından hasen derecesine ulaşmaktadır. Fakat sahih hadislere muhalif olduğundan şaz kalmıştır. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Bu yüzden itibara alınmaz, demiş, Beyhakî de ona katılmıştır.

457 Bunun şaz bir hadis olduğu daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

[1025] İmam Taberî, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivâyet eder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Kim bir akrabalık bağını koparmaya veya bir günah işlemeye yemin ederse, onun iyiliği, yeminde durmayıp ondan dönmesidir."*[458] Bu zayıf bir hadistir. Çünkü buradaki Harise,[459] İbn Ebi'r-Rical Muhammed b. Abdurrahman diye bilinen kişi olup bu metruktur, herkesçe zayıftır. İmam Taberî daha sonra Abdullah b. Cübeyr, Said b. Müseyyeb, Mesrûk ve Şa'bî'den, onların şöyle dediklerini rivâyet etmiştir: Günahta yemin olmaz (geçersizdir) ve onda kefaret yoktur.

*"Allah sizi kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz."* Yani, Allah (c.c) sizden sadır olan lağv yeminlerden dolayı sizi cezalandırmaz ve onu yerine getirmeye zorlamaz. Lağv yemini; sahibinin geleceğe yönelik kesin niyetini belirtmek (ta'kid) veya sözünün kesin doğruluğunu ifade etmek (te'kid) gibi bir maksad taşımaksızın, tamamen kasıtsız olarak telaffuz ettiği bir yemindir.

[1026] Nitekim Buhârî ve Müslim, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmişlerdir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim yemin eder ve yemininde "Lât ve Uzza'ya and olsun ki" derse hemen "Lâ ilâhe illallâh" desin"*[460] Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu, cahiliyyeden yeni dönmüş, Müslüman olduktan sonra daha önceki Lat üzerine yemin alışkanlıklarından dolayı onu kasıtsız olarak telaffuz etmeye devam eden kimseler hakkında söylemiştir. Bunlar kasıtsız olarak o kelimeyi telaffuz ettikleri gibi, ardından kelime-i tevhidi de telaffuz etmekle emrolunmuşlardır ki kelime-i tevhid ona karşılık gelsin. Bu yüzden Allah (c.c) *"Lâkin kasıtlı yaptığınız yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutar."* buyurmuştur. Nitekim Allah (c.c) başka bir âyette de: *"Ama bile bile ettiğiniz yeminden dolayı sorumlu tutar."* (Mâide, 89) buyurmuştur.

[1027] Ebû Dâvûd,[461] Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivâyet eder:

458 Çok zayıftır. Taberî (4456) Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyet etmiştir. Senedinde Harise b. Muhammed vardır. O ise Hâfız İbn Kesir'in söylediği gibi metruktur.

459 Hadisin sened zinciri şöyledir: Taberî: Bize Ali b. Saîd el-Kindi anlattı; Ali b. Müshir anlattı; Harise b. Muhammed'den, Amra'dan, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu.

460 Buhârî, 4860; Müslim, 1647; Ebû Dâvûd, 3247; Tirmizî, 1545; Ahmed b. Hanbel, 2/309.

461 Hadisin senedi şöyledir: Ebû Dâvûd: Bize Humed b. Mes'ade anlattı; bize Hassan b. İbrâhim anlattı; bize İbrâhim es-Saiğ anlattı; yemin hususunda Atâ'dan; Âişe (radıyallâhu anhâ) şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ...

Scanned with CamScanner

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Lağv yemini adamın evindeki "Hayır vallahi", "Evet vallahi" gibi sözleridir."*[462] Ebû Dâvûd daha sonra şöyle der: Dâvûd b. Ebû Furat, İbrâhim b. Saiğ'dan, o Atâ'dan, o da Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan mevkuf olarak rivâyet etmiştir. Bunu Zührî, Abdulmelik ve Mâlik b. Miğvel; Atâ'dan, o da Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan, yine Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın kendi sözü olarak rivâyet etmişlerdir.

Ben derim ki: İbn Cüreyc ile İbn Ebî Leylâ da Atâ kanalıyla Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan mevkuf olarak rivâyet etmişlerdir. İmam Taberî, Urve kanalıyla Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan *"Allah sizi kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz."* buyruğu hakkında şöyle rivâyet etmiştir: Bu, "Hayır vallahi, evet vallahi" demektir. İmam Taberî bunu daha sonra muhtelif tariklerle yine Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın sözü olarak rivâyet etmiştir. Abdurrezzak, Urve kanalıyla Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan Allah'ın (c.c) *"Allah sizi kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz."* buyruğu hakkında şöyle rivâyet eder: "Onlar bir konuda tartışırlarken "Hayır vallahi, evet vallahi, kesinlikle öyle değil vallahi" diyen, bunları söylerken kalplerinde hiçbir niyet bulunmayan kimselerdir. İbn Ebî Hâtim de Urve kanalıyla Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan bu âyet hakkında şöyle rivâyet etmiştir: Bu, adamın "Hayır vallahi, evet vallahi" demesidir. İbn Ebî Hâtim, başka bir tarikle Urve'den şöyle rivâyet eder: Âişe (radıyallâhu anhâ) şöyle derdi: Lağv yemini mizah ve şakada söylenen yeminlerdir. O, adamın "Hayır vallahi, evet vallahi" demesidir. Bunda kefaret yoktur. Kefaret sadece yapmayı kastederek yemin edip sonra yapmadığı şeyde vardır. İbn Ebî Hâtim daha sonra şöyle demiştir: İbn Ömer (radıyallâhu anh) ile birkaç görüşünden birinde İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, Şa'bî'den, iki kavlinden birinde İkrime'den, Urve İbn Zübeyr'den, Ebû Sâlih'ten, iki kavlinden birinde Dahhâk'tan, Ebû Kılabe'den ve Zührî'den de bunun benzeri rivâyet edilmiştir.

Âyetin ikinci tür açıklaması: Yûnus b. Abdu'l-A'lâ... Urve'den, o da Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivâyet etmiştir: Âişe (radıyallâhu anhâ) *"Allah sizi kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz."* âyetini şöyle açıklardı. Bu, kişinin as-

462 Sahih olan, bunun mevkuf olduğudur. Ebû Dâvûd bunu (3254) Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan merfû olarak rivâyet etmiştir. Münzirî bunun mevkuf olduğuna katılmıştır. İmam Buhârî de 6663. hadiste bunu yine mevkuf olarak rivâyet etmiştir. Doğru olan da budur.

Scanned with CamScanner

lında öyle değil iken öyle olduğunu sanarak yemin ettiği şeydir. İbn Ebî Hâtim daha sonra şöyle demiştir: Ebû Hureyre'den (radıyallâhu anh), iki kavlinden birinde İbn Abbâs'tan, Süleyman İbn Yesâr ve Said b. Cübeyr'den, iki görüşünden birinde Mücâhid'den, iki kavlinden birinde İbrâhim Nehaî'den, Hasan-ı Basrî, Zürâre İbn Evfâ, Ebû Mâlik, Atâ el-Horasânî ve Bekr b. Abdullah'tan, iki görüşünden birinde İkrime'den, Ubeyd b. Sâbit, Süddî', Mekhûl', Mukâtil, Dâvûd, Katâde, Rebî' İbn Enes, Yahyâ İbn Said ve Rabîa'dan da bunun benzeri rivâyet edilmiştir.

[1028] İmam Taberî, Hasan b. Ebî Hasan'dan şöyle rivâyet eder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün yanında bir sahabiyle atış yapan bir topluluğun yanından geçti. Topluluktan biri atış yaptıkça, "Vallahi hedefi vurdum", "Vallahi vuramadım" diyordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanındaki kişi: "Adam yeminini bozdu ya Rasûlallah!" dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hayır! Atıcıların yeminleri boştur, onda kefaret de, ceza da yoktur."* buyurdu.[463] Bu da Hasan-ı Basrî'den yapılan hasen bir rivâyettir. İbn Ebî Hâtim der ki: Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan her iki görüş de rivâyet edilmiştir. Bize... Atâ Ebî Rebâh'tan, o da Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakletti: Bu, adamın "Hayır vallahi, evet vallahi" demesidir. Öyle olmadığı halde öyle sanarak yaptığı yemindir.

Başka görüşler: Abdurrezzak, İbrâhim en-Nehaî'den şöyle rivâyet eder: Lağv yemini kişinin bir şey yapacağına dair yemin edip sonra onu unutmasıdır. Zeyd b. Eslem şöyle der: O, adamın "şöyle şöyle yapmazsam Allah gözümü kör etsin" demesidir. İbn Ebî Hâtim, Tâvûs kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Lağv yemin senin öfkeli halinde yaptığın yemindir." Bize... o da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: "Lağv yemini Allah'ın (c.c) sana helâl kıldığı bir şeyi haram etmendir. Bu kefareti olmayan bir yemindir." Said b. Cübeyr'den de bunun benzeri rivâyet edilmiştir.

---

463 Taberî (4461) Hasan-ı Basrî'den mürsel olarak rivâyet etmiştir. İbn Hacer, Fethu'l-Bârî'de (11/547) şöyle demiştir: Böyle bir rivâyet sabit değildir. Çünkü hadisçiler Hasan-ı Basrî'nin mürsellerine itimat etmezler. Çünkü o (iyi-kötü) herkesten rivâyet eder.

Ben derim ki: Bunun, Taberânî'nin el-Mu'cemu's-Sağir'de (1151) merfû olarak rivâyet ettiği bir şahidi vardır. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (4/185): Taberânî'nin hocası Yusuf b. Yakûb hakkında tüm râvileri sikadır. Onun hakkında ise cerh veya tadil yapan kimse görmedim, demiştir.

Scanned with CamScanner

[1029] Ebû Dâvûd, (Öfke halinde yemin etmek babı'nda) Said b. Müseyyeb'den şöyle nakleder: Ensardan iki kardeş arasında bir miras malı meselesi vardı. Kardeşlerden biri diğerinden bunun taksimini yapmalarını istediğinde o: "Mirasın paylaşılmasını bir daha isteyecek olursan tüm mallarım Kâbe'nin olsun" diye yemin etti. Ömer (radıyallâhu anh) ona şöyle dedi: "Kâbe'nin senin malına ihtiyacı yoktur. Yeminini boz ve kardeşinle konuş." Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den işittiğime göre senin bir yemin borcun yoktur. Rabb Teala'ya isyan olacak veya akrabalık bağlarını koparma olacak adak ile sahibi olmadığın şeylerde yaptığın adak geçersizdir."[464]

*"Lâkin kasıtlı yaptığınız yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutar."* İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Mücâhid ve daha başkaları: Bu, kişinin yalan olduğunu bildiği bir şey üzerine yemin etmesidir, demişlerdir. Mücâhid ve başkaları derler ki: Bunun mânâsı tamamen Allah'ın (c.c) *"Lâkin kasıtlı yaptığınız yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutar."* buyruğu gibidir.

*"Allah gafûrdur, halîmdir."* Yani, kullarına karşı çok bağışlayıcı ve onlara karşı çok yumuşak ve anlayışlıdır.

**İlâ:**

لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ ۖ فَإِنْ فَآءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٧﴾

*226. Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer (bu müddet içinde) kadınlarına dönerlerse, şüphesiz Allah çokça bağışlayan ve esirgeyendir.*

*227. Eğer (müddeti içinde dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki, Allah işitir ve bilir.*

464 Ebû Dâvûd, 3272; İbn Hibbân, 4355; Hâkim, 4/300; Beyhakî, 10/33. Senedi, Saîd b. Müseyyeb bunu Ömer (radıyallâhu anh)'tan işitmişse sahihtir. Çünkü o Ömer (radıyallâhu anh)'ın hayatına büluğ çağından önce erişmiştir. Bazıları onun Ömer (radıyallâhu anh)'tan işittiğini inkâr etmişlerdir. Her hâlükarda Saîd b. Müseyyeb'in mürsel rivâyetleri sahihtir. Ayrıca bunun şahitleri de vardır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Îlâ, yemin demektir. Adam, hanımıyla belli bir süre cinsel ilişkiye girmeyeceğine yemin ederse; söylediği süre dört aydan az veya çok olur. Eğer dört aydan azsa bu sürenin geçmesini bekleyip sonra onunla ilişkiye girebilir. Bu durumda kadının sabretmesi gerekir ve bu sürede kocasından, kendisiyle ilişkiye girme talebinde bulunma hakkı yoktur.

[1030] Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyet ettiklerine göre; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) hanımlarına bir ay yaklaşmayacağına yemin etti. Yirmi dokuz gün geçince geri döndü ve *"Bu ay yirmi dokuz gündür"* dedi.[465] Buhârî ve Müslim'in Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'tan da benzer rivâyetleri vardır.

Fakat yemin süresi dört aydan fazla ise dört ay bitiminden sonra kadın ya kendisiyle ilişkiye girmesi veya boşaması için kocasından talepte bulunabilir. Hakim de kadına zarar vermemesi için adamı bunlardan birini yapmaya zorlar. Bu yüzden yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler"*, yani onlarla cima etmemeye yemin edenler... Âyetten îlânın cariyelerle alakasının olmayıp sadece eşlere mahsus bir şey olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim cumhûrun görüşü de böyledir. *"Dört ay beklerler."* Yani, koca yemin etmesinden itibaren dört ay bekler. Sonra ondan kadına geri dönmesi veya onu boşaması arasında bir tercih yapması istenir. Bu sebeple yüce Allah *"Eğer (bu müddet içinde) kadınlarına dönerlerse."* buyurmuştur. Yani, önceki hallerine dönerlerse... Bu, cimadan kinayedir. Bunu İbn Abbâs, Mesruk, Şa'bî, Said b. Cübeyr ve daha pek çok kişi demiştir. Böyle söyleyenlerden biri de Taberî'dir. *"... şüphesiz Allah çokça bağışlayan ve esirgeyendir."* Yani, kocaların kadınları hakkında yemin ederek işledikleri kusuru bağışlar, merhamet eder.

*"Eğer (bu müddet içinde) kadınlarına dönerlerse şüphesiz Allah çokça bağışlayan ve esirgeyendir."* buyruğunda âlimlerin iki görüşünden birine delil vardır. Zîra İmam Şâfiî'nin eski mezhebi olan bu görüşe göre îlâ şeklinde yemin eden kişi dört ay geçmeden önce eşine yaklaşırsa kefaret ödemesi gerekmez.

---

465 Buhârî, 4268; Müslim, 1479; Ahmed b. Hanbel, 1/33; İbn Hibbân, 4289. Tahrîm sûresi 4. âyetin tefsirinde de gelecek.

Scanned with CamScanner

[1031] Bunu, bir önceki âyetin tefsirinde geçen Amr b. Şuayb'ın, babasından, onun da kendi babasından (Amr'ın dedesinden) rivâyetle gelen şu hadis de desteklemektedir: *"Kim bir şeye yemin eder, sonra başkasını ondan hayırlı görürse, onu terk etmesi yeminin kefareti yerine geçer."*[466] Bunu Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve Tirmizî rivâyet etmişlerdir.

Cumhûra göre ise-ki İmam Şâfiî'nin yeni görüşü böyledir- onun kefaret ödemesi vaciptir. Çünkü yine sahih hadislerde geçen "kefareti ödemenin vacip olduğu" hükmü yemin eden herkesi kapsar. Bu sahih senetlerle Ömer, Osman, Ali, İbn Mes'ud, İbn Abbâs, İbn Ömer ve Zeyd b. Sabit'ten rivâyet olunmuştur. İbn Sirin, Kâsım, Sâlim, Hasan-ı Basrî, Ebû Seleme, Katâde, Şurayh el-Kadi, Kubeysa b. Züeyb, Atâ, Ebû Seleme b. Abdurrahman, Rebî' b. Enes ve Süddî de böyle demişlerdir.

Sonra bazıları, üzerinden dört ay geçmekle kadının bir ric'i talakla boş olacağı görüşündedirler. Said b. Müseyyeb, Ebû Bekir b. Abdurrahman b. Haris, Mekhûl, Rebîa, Zührî ve Mervan b. Hakem böyle söylemişlerdir. Kimisine göre ise kadın bir bain talakla boş olur. Ali, İbn Mes'ud, Osman, İbn Abbâs, İbn Ömer ve Zeyd b. Sabit'ten böyle rivâyet edilmiştir. Atâ, Câbir b. Zeyd, Mesrûk, İkrime, Hasan-ı Basrî, İbn Sirin, Muhammed b. el-Hanefiyye, İbrâhim, Kubeysa b. Zueyb, Ebû Hanîfe, Sevrî ve Hasan b. Sâlih de bu görüştedirler. Dört ay geçince kadın bir talakla boş olur diyen herkes kadının iddet beklemesinin vacip olduğunu söylemiştir. Ancak İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile Ebû Şa'sâ: Kadın üç hayız görmüşse iddet beklemesi gerekmez, demişlerdir ki bu İmam Şâfiî'nin görüşüdür. Müteahhirin âlimlerin cumhurunun tercihine göre adamdan bunlardan birini seçmesi istenir ve bu süre geçer geçmez bir talak vaki olmaz. İmam Mâlik, Nâfi'den, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediğini rivâyet eder: Adam hanımına îlâ yaparsa dört ay geçmesiyle hanımı ondan boş olmaz. Bu süre sonunda ya boşaması veya dönmesi emredilir. Bunu İmam Buhârî tahric etmiştir. İmam Şâfiî, Süleyman b. Yesar'dan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in on küsur sahabesine eriştim. Hepsi de îlâ şeklinde yemin eden adama (dört ay sonunda) kararını sorarlardı. İmam Şâfiî (rh.a) der ki: On küsur sayısının ifade ettiği asgari sayı 13'tür. İmam Şâfiî, Hz. Ali (radıyallâhu anh) hakkında da onun îlâ yemini eden kişiyi durdurup kararını sorduğunu rivâyet etmiştir. İmam Şâfiî daha sonra

466 225. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

şöyle demiştir: Biz de böyle diyoruz. Bu bizim Ömer, İbn Ömer, Âişe, Osman, Zeyd b. Sabit ve on küsur sahabiden naklettiğimizle de uyuşmaktadır. İmam Şâfiî (rh.a) böyle demiştir.

İmam Taberî de Ebû Sâlih'ten şöyle nakleder: On iki sahabiye hanımına yaklaşmayacağına dair îlâ yemininde bulunan kimsenin durumunu sordum. Hepsi şöyle dedi: Dört ay boyunca onun bir şey yapması gerekmez. Dört ay sonunda ise ya hanımına dönmesi veya onu boşaması istenir. Bunu Dârekutnî, Süheyl kanalıyla rivâyet etmiştir. Ben derim ki: Bu Ömer, Osman, Ali, Ebû Derdâ, mü'minlerin annesi Âişe, İbn Ömer ve İbn Abbâs'tan (Allah hepsinden razı olsun) rivâyet olunmuştur. Said b. Müseyyeb, Ömer b. Abdulaziz, Mücâhid, Muhammed b. Ka'b ve Kâsım da bu görüştedirler. Mâlik, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in mezhebi de böyledir. İmam Taberî de bunu tercih etmiştir. Bu görüş aynı zamanda Leys b. Sa'd, İshâk b. Râhûyeh, Ebû Ubeyd, Ebû Sevr ve Dâvûd'un görüşüdür. Bunların hepsi şöyle demişlerdir: Adam hanımına dönmezse talaka zorlanır. Boşamazsa hâkim onları boşar. Bu, ric'i talâk sayılır ve iddet içinde ona tekrar dönebilir. Bunlardan sadece İmam Mâlik, diğerlerinden ayrılarak "iddet süresi içinde hanımıyla ilişkiye girmemişse ona dönemez" demiştir ki bu çok şaz bir görüştür.

Fakihler ve başkaları yemin eden kişiye dört aya kadar mühlet verilmesindeki hikmetiyle ilgili olarak İmam Mâlik'in Amr b. Dinar'dan yaptığı şu rivâyeti zikretmişlerdir: Ömer b. Hattab bir gece bir kadın sesi işitti. Kadın şöyle diyordu:

*Bu gece çok uzadı ve dört tarafı karardı.*
*Oynaşacağım bir dostun olmayışı uykularımı kaçırdı.*
*Vallahi ben onu bekliyor olmasaydım.*
*Bu yatağın her tarafı gümbür gümbür oynardı.*

Ömer (radıyallâhu anh) kızı Hafsa'ya (radıyallâhu anhâ) "Kadın kocasından ayrılığa en fazla ne kadar sabredebilir?" diye sordu. Hafsa: Altı ay veya dört ay, dedi. Bunun üzerine Ömer (radıyallâhu anh): Artık hiçbir askeri beldesi dışında bundan uzun süre tutmayacağım, dedi.

Muhammed b. İshâk, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından olan azatlı kölesi Saib b. Cübeyr'den şöyle nakleder: Ömer (radıyallâhu anh) hakkında anlatılan şu olayı defalarca dinledim.

Scanned with CamScanner

Ömer (radıyallâhu anh) Medine sokaklarını çok gezermiş. Bir gece yine gezmeye çıktığında kapısını kapatmış bir Arap kadının şu sözlerini işitmiş:

*Bu gece uzadı, yanları uzaklaşıp gitti,*

*Oynaşacak bir yatak arkadaşımın olmayışı uykumu kaçırdı.*

*Onunla uzun süre boyu oynaşırdım.*

*Kaşları gece karanlığında ay gibi gözükürdü.*

*Öyle ki sayesinde onunla sevişen görünürdü.*

*Vallahi, Allah'tan gayrisi yoktur, ama O'nu yok saysaydım,*

*Yatağın her tarafı âdeta kırılırdı.*

*Ancak bize nefislerimizi emanet bırakan,*

*Katipleri de bir an dinlenmeyen bir gözetleyiciden korkarım.*

*Rabbimden korkum ve hayam beni engeller.*

*Bir de kocamı bineğine dokunulmaktan koruma çabam.*

Sonra bunun gerisini daha önce geçtiği gibi veya yakın bir lafızla zikretmiştir. Bu birçok yoldan rivâyet edilmiştir ve meşhur olaylardandır.

**Boşanmış Kadınların İddeti:**

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ ۚ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَٰلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا ۚ وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۚ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٨﴾

*228. Boşanmış kadınlar, kendi başlarına (evlenmeden) üç ay hâli (hayız veya temizlik müddeti) beklerler. Eğer onlar Allah'a ve âhiret gününe gerçekten inanmışlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl olmaz. Eğer kocalar barışmak isterlerse, bu durumda boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler. Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır. Ancak erkekler, kadınlara göre bir derece üstünlüğe sahiptirler. Allah azîzdir, hakîmdir.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah burada kocalarıyla ilişkiye girdikten sonra boşanmış ve hayız gören kadınlara kendi başlarına üç hayız hâli (kur')[467] beklemelerini emrediyor. Kocasının vefatından sonra üç hayız hâli beklemesini, sonra dilerse evlenmesini emir buyuruyor. Dört mezhep imamı da boşanmış cariyeyi bunun kapsamından çıkarmışlardır. Çünkü onlara göre cariye iki kur' bekler. Zîra şer'i hükümlerde cariye, hür kadının yarısıdır ve bir kur' da yarıya bölünemeyeceğinden iddetini iki hayıza tamamlar.

[1032] İmam Taberî de Muzahir b. Eslem kanalıyla Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Cariyenin boşanması iki talak, iddeti de iki hayızdır."*[468] Bunu Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce rivâyet etmişlerdir. Fakat Muzahir tamamen zayıftır. Hâfız Dârekutnî ve başkaları: Sahih olan bunun Kâsım b. Muhammed'in kendi sözü olduğudur, demişlerdir. Bunu İbn Mâce de Atiyye el-Avfî'nin İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan nakliyle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü olarak rivâyet etmiştir.[469] Dârekutnî der ki: Asıl sahih rivâyet Sâlim ile Nâfi''nin bunu Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh)'tan kendi sözü olarak rivâyet ettikleridir. Bunlar: Nitekim sahabe arasında da ona karşı gelen bir kişi dahi çıkmamıştır, demişlerdir. Seleften bazıları ise şöyle demişlerdir: Cariyenin iddeti de hür kadının iddeti gibidir. Çünkü âyetin kadınlar hakkındaki genel ifadesi onları da kapsamaktadır. Hem de bu fıtri bir hadise olduğundan, hür kadınlar ile cariyeler bunda eşit olurlar. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Bunu Şeyh İbn Abdilberr, Muhammed b. Sirin ile bazı zahirilere nispet etmiş ve zayıf bir görüş olduğunu ortaya koymuştur. Nitekim İbn Ebî Hâtim, Muhacir'den şöyle nakleder: Yezîd b. es-Seken'in kızı Esma "Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve

467 Hem kur' (قُرْء) hem kar' (قَرْء) okunur. Çoğulu kurû' (قُرُوء)'dur.

468 Ebû Dâvûd, 2189; Tirmizî, 1182; İbn Mâce, 2080; Dârekutnî, 4/39; Dârimî, 2206; Beyhakî, 7/369. Hepsi de Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyet etmişlerdir. Tümünün senedinde Muzahir b. Eslem vardır ki o çok zayıftır. Ebû Dâvûd: Bu meçhul bir hadistir, demiştir. Tirmizî: Gariptir, sadece Muzahir'in rivâyetiyle biliyoruz. Muzahir'in de rivâyet ettiği bundan başka bir hadis bilmiyoruz, demiştir. Bunun bir şahidi vardır ve onu İbn Mâce (2079), İbn Adiyy (5/33) ve Dârekutnî (4/39) İbn Ömer (radıyallâhu anh) kanalıyla rivâyet etmişlerdir. Bunun merfû şeklindeki rivâyeti zayıftır. Dârekutnî der ki: Râvilerden Atiyye el-Avfî zayıftır. Sâlim ve Nâfi' ondan daha sağlamdırlar ve onlar bunu mevkuf olarak rivâyet etmişlerdir.

469 Bir önceki dipnotta yeterince bilgi verildi.

Scanned with CamScanner

sellem) zamanında boşanan kadının iddet beklemesinin olmadığı dönemde boşandım." dedi. Allah (c.c) talak iddetini Esma boşandığında indirdi. Dolayısıyla o, hakkında talaktan dolayı iddet bekleme hükmü nazil olan ilk kadın oldu. Esma'nın kastettiği, Allah'ın (c.c) *"Boşanmış kadınlar, kendi başlarına (evlenmeden) üç ay hâli (hayız veya temizlik müddeti) beklerler."* buyruğudur. Hadis bu tarikle gariptir. Ebû Dâvûd rivâyet etmiştir.

Selef, halef ve imamlar âyette geçen "kurû'" (القروء) kelimesinden ne kastedildiği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bunda iki görüş vardır:

Bir: Kurû'dan kasıt temizliktir. İmam Mâlik, Muvatta'da Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakleder: Ebû Bekir'in oğlu Abdurrahman'ın kızı Hafsa üçüncü hayızdan kan gördüğü devreye girince başka kocaya gitti. Zührî der ki: Ben bunu Abdurrahman'ın kızı Umre'ye söyleyince "Urve doğru söylemiş." dedi. Birtakım insanlar da bundan dolayı Hafsa ile tartıştılar ve "Allah (c.c) kitabında "Üç kur'" buyuruyor" dediler. Âişe (radıyallâhu anhâ): Doğru söylüyorsunuz. Peki siz kur''un ne demek olduğunu biliyor musunuz? "Kur' temizlik demektir" dedi. İmam Mâlik, Zührî'den şöyle nakleder: Abdurrahman'ın oğlu Ebû Bekir'i şöyle derken işittim: Ben fakihlerimizden kime yetiştiysem böyle -yani Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın söylediği gibi- diyordu. İmam Mâlik, Nâfi'den şöyle rivâyet etmiştir: İbn Ömer (radıyallâhu anh) şöyle derdi: Adam hanımını boşadıktan sonra kadın üçüncü hayız kanı görmeye başlayınca onun kocasıyla, kocasının da onunla bir ilişkisi kalmaz. İmam Mâlik: Bize göre de bu böyledir, demiştir. Bu görüşün aynısı İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Zeyd b. Sabit, Sâlim, Kâsım, Urve, Süleyman b. Yesar, Ebû Bekir b. Abdurrahman, Eban b. Osman, Atâ Ebî Rebâh, Katâde, Zührî ve Medine'nin diğer yedi fakihinden de rivâyet edilmiştir. Bu Mâlik, Şâfiî, Dâvûd-u Zâhirî, Ebû Sevr ve birçok kişinin görüşüdür. Ahmed b. Hanbel'den yapılan rivâyetlerden biri de böyledir.

Bunlar görüşlerine Allah'ın (c.c) *"Onları iddetlerinde boşayın."* (Talâk, 1) emrini delil getirmişlerdir. Buradaki iddetten kasıt, temizliktir. Adamın boşadığı temizlik hâli üçten biri olarak sayılması, üç kur'dan birinin bu (temizlik hali) olduğunu gösterir. Onun için bunlar: İddet sayan kadının iddeti üçüncü hayza girmekle sona erer, demişlerdir. Kadının iddette en az bekleyeceği süre 32 gün ve iki anlık süredir. Ebû Ubeyd ile başkaları kur'un temizlik mânâsına geldiğine şairin, yani Şa'bî'nin şu şiirini delil getirmişlerdir:

Scanned with CamScanner

ففي كل عام أنت جَاشِمُ غَزْوة تَشُدّ لأقصاها عَزِيمَ عَزَائِكا

مُوَرِّثة عزا، وفي الحيّ رفعة لما ضاع فيها من قُروء نسائكا

*Sen her yıl bir savaşa çıkıyor,*

*Onun için tüm azim ve gayretinle hazırlanıyor musun?*

*Bu gaza sana izzet, kabilende yükseklik kazandırıyor.*

*Kadınlarının kur'larında (temizlik hallerinde) seni beklerken kaçırdığın fırsata mukabil...*

Burada şair savaşı oturmaya tercih eden, bundan dolayı hanımlarının temizlik günleri geçtiği halde onlarla o vakitte ilişkiye girmeye vakit bulamayan Arap emirlerinden birini övüyor.

İkinci görüş: Kur'dan kasıt, hayızdır. Dolayısıyla kadının üçüncü hayzı bitip temiz olmadan iddeti bitmez. Bazıları burada "ve de gusletmeden" kaydını eklemişlerdir. Bu durumda kadının en kısa iddet süresi 33 gün ve bir anlık süredir.

Sevrî... Alkame'den şöyle nakleder: Biz Ömer (radıyallâhu anh)'ın yanındayken bir kadın çıkageldi ve "Kocam beni bir veya iki talakla boşadı. Sonra elbisemi çıkarıp kapımı kapadığım bir vakitte yanıma geldi." dedi. Ömer (radıyallâhu anh), İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'a "Görüşün nedir?" dedi. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh): "Bence kadına namaz kılmak helâl olana kadar (hayzı bitip temizlik görene kadar) adamın karısıdır" dedi. Ömer (radıyallâhu anh): Ben de aynı kanaatteyim, dedi. Âyetteki kur' kelimesinin hayız anlamında olduğu Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Ebu'd-Derdâ, Ubâde İbn Sâmit, Enes İbn Mâlik, İbn Mes'ûd, Muâz, Übeyy İbn Kâ'b, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, İbn Abbâs, Said İbn Müseyyeb, Alkame, Esved, İbrâhim Nehaî, Mücâhid, Atâ, Tâvûs, Said İbn Cübeyr, İkrime, Muhammed İbn Sîrîn, Hasan, Katâde, Şa'bî, Rebî', Mukâtil İbn Hayyân, Süddî, Mekhûl, Dahhâk, Atâ el-Horasânî'den de rivâyet edilmiştir. Bu, Ebû Hanîfe ve arkadaşlarının da görüşüdür. İmâm Ahmed İbn Hanbel'den gelen iki rivâyetten sahîh olanına göre o da bu görüştedir. Nitekim, Esrem'in rivâyetine göre Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabının büyükleri kur'un hayız olduğunu söylediler, dediler. Bu ayrıca Sevrî, Evzaî, İbn Ebî

Scanned with CamScanner

Leylâ, İbn Şübrüme, Hasan İbn Sâlih, Ebû Ubeyd ve İshâk İbn Rahûyeh'in görüşüdür.

[1033] Kur'un hayız mânâsına geldiği görüşünü Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Fâtıma b. Ebû Hubeyş'ten rivâyet ettikleri; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ona *"Sen kurû günlerinde namazını bırak"*[470] dediği rivâyeti desteklemektedir. Bu kesin olarak sahih olsaydı kur'dan kastın hayız olduğu hususunda açık bir delil olurdu. Ancak râvîlerden İbn Münzir hakkında Ebû Hâtim: Meçhuldür, bilinen biri değildir, demiştir. İbn Hibbân ise onu sikalar arasında zikretmiştir.

İmam Taberî der ki: Kur', Arapçada aslen vakit mânâsına gelir. Çünkü belli vakitte gelmesine alışılmış şey belli vakitte gelir, belli vakitte gitmesine alışılmış şey belli vakitte gider. Dolayısıyla bu ifade kur' kelimesinin hem hayız hem temizlik için kullanılan müşterek bir kelime olmasını gerektirmektedir. Nitekim bazı usulcüler bu görüştedir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Bu, kur' vakit demektir diyen Esmai'nin de görüşüdür. Ebû Amr b. Alâ: Araplar hayza da kur' derler, temizliğe de kur' derler, demiştir. Temizliğe hayızlıkla birlikte de kur' denir. İbn Abdilberr der ki: İlim ehli kur' kelimesinin hem hayız mânâsına geldiği hem de temizlik mânâsına geldiği hususunda ihtilaf etmezler. İhtilaf ettikleri husus sadece, âyette kastedilenin hangisi olduğudur. Bunda iki farklı görüşleri vardır.

*"Eğer onlar Allah'a ve âhiret gününe gerçekten inanmışlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl olmaz."* Yani, rahimlerindeki çocuğu veya hayzı gizlemeleri helâl olmaz. İbn Abbâs, Abdullah İbn Ömer, Mücâhid, Şa'bî, Hakem İbn Uyeyne, Rebî' İbn Enes, Dahhâk ve daha birçok kişi de bunu böyle tefsir etmişlerdir.

*"Eğer onlar Allah'a ve âhiret gününe gerçekten inanmışlarsa"* buyruğunda, bu konularda doğru olmayanı söylemeleri durumu için kadınlara tehdit vardır. Bu gösteriyor ki böylesi konularda bilgilerine başvurulacak olanlar,

470 Şahitleriyle birlikte hasendir. Ebû Dâvûd (280); Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 216; İbn Mâce, 629; Ahmed b. Hanbel, 6/420; Beyhakî, 1/331. Hadisin aslı bundan daha uzundur. Senedindeki Münzir b. Muğire, Takrib'de geçtiği üzere makbul biridir. Ebû Dâvûd illetli bulsa da hadis farklı rivâyetlerle birlikte kuvvetlenmektedir. Bu konuda başka rivâyetler de vardır. Sonuç itibariyle hadisi inşaallah hasendir. Fakat Buhârî ve Müslim'de bu lafızla varit olmadığından, insanlar ihtilaf etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

kadınlardır. Çünkü bunlar sadece onlar tarafından bilinebilir. Bu konuda delil getirmek de çoğu zaman gâyet zor olduğundan bu, onlara havale edilmiştir. Ancak ya iddetin bitmesi için acele ettiklerinden veya kendilerine sağladığı yararlardan dolayı iddet süresinin uzaması maksadıyla bu konuda gerçek olmayanı söylememeleri için de tehdit edilmişlerdir. Ona hiçbir ekleme ve çıkarma yapmaksızın gerçek ne ise onu söylemesi emredilmiştir.

*"Eğer kocalar barışmak isterlerse, bu durumda boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler."* Yani, koca durumu düzeltmek ve iyilik maksadıyla karısına dönmek isterse kadın iddetinde olduğu sürece o başka erkeklerden daha önceliklidir. Bu, ric'î talakta böyledir. Bain talak ise bu âyet-i kerime nazil olduğunda yoktu. Bu, talak sayısı üç ile sınırlandırılınca böyle oldu. Bu âyet inmeden önce ise kadını yüz defa da boşamış olsa adam başka erkeklerden öncelikliydi. Daha sonraki âyette boşama üç ile sınırlandırılınca bain talakla boşanmış kadın ile bain talakla boşanmamış kadın ortaya çıktı. Bunu düşündüğünde bazı usulcülerin "zamir daha önce geçen genellik (umum) lafzını tahsis eder mi, etmez mi?" meselesine bu âyeti delil getirme yoluna gitmelerinin zayıf olduğu anlaşılır. Çünkü bu misal, söyledikleri konuya uymamaktadır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

*"Kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır."* Yani, "Erkeklerin kadınların üzerinde hakları olduğu gibi, kadınların da onlar üzerinde hakları vardır. Öyleyse her biri diğerine karşı vazifesini yerine getirsin."

[1034] Nitekim Sahih-i Müslim'de Câbir (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) veda haccında şöyle buyurdu: *"Kadınlar hakkında Allah'tan korkun. Çünkü siz onları Allah'ın emanetiyle aldınız, kendinize Allah'ın sözüyle helâl yaptınız. Sizin onlar üzerindeki hakkınız, yatağınıza istemediğiniz hiçbir kimseyi almamalarıdır. Öyle yaparlarsa onları acıtmayacak şekilde dövünüz. Onlarınsa makul bir yiyecek-içecek ile giysi hakları vardır."*[471]

[1035] Behz b. Hakim'in Muâviye b. Hayde el-Kuşeyri'den, onun babasından, onun da dedesinden rivâyet ettiğine göre o (Muâviye) "Ya Rasûlallah! Bir ev hanımının bizdeki hakkı nedir?" diye sordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sen yediğinde ona da yedirmen, giydiğinde ona da giydirmendir.*

471 Müslim (1218) Câbir (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir.

Scanned with CamScanner

*Yüzüne vurmaman, çirkin olduğunu söylememen ve (ceza olarak yalnız bıraktığında) evden başka bir yerde yalnız bırakmamandır."* buyurdu.[472] İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet edilmiştir: Ben kadının bana karşı süslenmesini istediğim ve hoşlandığım gibi kendim de onun için süslenmekten hoşlanırım. Çünkü Allah (c.c) *"Kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır."* buyurmuştur. Bunu Taberî ile İbn Ebî Hâtim rivâyet etmişlerdir.

*"Ancak erkekler, kadınlara göre bir derece üstünlüğe sahiptirler."* Yani, yaratılışta, ahlâkta, derecede, emre itaatte, harcamada, hayatın ikamesi için gerekli işleri görmede, dünya ve âhiretteki üstünlükte erkekler kadınlardan bir derece üstünlüğe sahiptirler. Nitekim yüce Allah başka bir âyette: *"Erkekler kadınlar üzerine hâkimdirler. Çünkü Allah kimini kiminden üstün kılmıştır. Hem de erkekler, mallarından infâk etmektedirler."* (Nisâ, 34) buyurmuştur.

*"Allah azîzdir, hakîmdir."* Yani, kendisine isyan eden ve emirlerine karşı gelenlerden intikamında izzetli ve güçlüdür. Emirlerinde, koyduğu şer'î kurallarda ve kaderinde büyük hikmet sahibidir.

**Boşama Sayısı:**

اَلطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّآ اٰتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّآ أَنْ يَخَافَآ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٢٩﴾ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ أَنْ يَتَرَاجَعَآ إِنْ ظَنَّآ أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾

*229. Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir. Kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şey almanız size helâl olmaz. Ancak erkek ve kadın Allah'ın sınırlarında kalıp evlilik haklarını tam tatbik edememekten korkarlarsa*

472 Daha önce 986. hadis olarak geçti.

Scanned with CamScanner

*bu durum müstesna. (Ey mü'minler!) Siz de karı ile kocanın, Allah'ın sınırlarını hakkıyla muhafaza etmelerinden kuşkuya düşerseniz, kadının (erkeğe) fidye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur. Bu söylenenler Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın onları aşmayın. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerdir.*

*230. Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz. Eğer bu kişi de onu boşarsa, (her iki taraf da) Allah'ın sınırlarını muhafaza edeceklerine inandıkları takdirde, yeniden evlenmelerinde beis yoktur. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Allah bunları bilmek, öğrenmek isteyenler için açıklar.*

**Tefsiri:**

Bu âyet-i kerime İslâm'ın ilk dönemlerinde caiz olan bir şeyi ortadan kaldırmaktadır. Çünkü adam karısını yüz defa da boşasa, iddette olduğu sürece karısına dönme hususunda başka erkeklerden daha fazla hak sahibiydi. Kadınlara zararı olduğundan dolayı Allah (c.c) bunu üç talâkla (boşama) sınırlandırdı; ilk iki boşamada kadına geri dönme izni verirken, üçüncüde ondan tamamen ayırdı. İşte bu hususu Allah (c.c) *"Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir."* buyruğuyla açıklamaktadır.

[1036] Ebû Dâvûd, Sünen'inde "Adamın üç talaktan sonra karısına dönmesinin cevazı hükmünün kaldırılması" başlığı altında İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın *"Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir."* âyeti hakkında şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Adam hanımını boşadığında, üç defa da boşamış olsa, ona dönme (ric'at) hakkına sahipti. Allah (c.c) bunu neshederek *"Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir."* buyurdu.[473] Bunu Nesâî, başka bir tarikle rivâyet etmiştir.[474]

---

473 Ebû Dâvûd, 2195. Senedi hasendir. Râvileri sikadırlar.

474 Ebû Dâvûd'un tariki: Ebû Dâvûd: Bize Ahmed b. Hanbel b. Muhammed el-Mervez anlattı; bana Ali b. Hüseyin b. Vakıd anlattı; babasından; Yezîd en-Nahvi'den; İkrime'den, İbn Abbâs'tan...

Nesâi: Zekeriyya b. Yahyâ'nın İshâk b. İbrâhim'den, onun Ali b. Hüseyin'den nakliyle ve aynı lafızla...

Scanned with CamScanner

[1037] İbn Ebî Hâtim, Urve'den şöyle rivâyet eder: Bir adam karısına "Seni asla boşamayacağım, ebediyyen de sana dönmeyeceğim" dedi. Kadın: Nasıl yani? dedi. Adam: Seni boşayacağım, sonra iddetin bitimine yakın tekrar alacağım, dedi. Bunun üzerine kadın, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek durumu anlatınca Allah (c.c) *"Boşama iki defadır..."* âyetini nazil etti.[475] İmam Taberî de tefsirinde bunu Cebir b. Abdulhamid b.İdris kanalıyla bu şekilde rivâyet etmiştir.

[1038] Abd b. Humeyd de bunu tefsirinde, Câfer b. Avn'ın aynı şekilde Hişam'dan[476], onun da babasından rivâyetiyle zikretmiştir ve lafzı şöyledir: Adam ne kadar talakla boşamış olursa olsun kadın iddetinde olduğu sürece karısına dönmede herkesten daha çok hak sahibiydi. Ensârdan bir adam hanımına öfkelenince "Vallahi ne sana döneceğim, ne de senden ayrılacağım" dedi. Kadın: "Bu nasıl olacak?" deyince, adam: Seni boşayacağım ve iddetinin bitimine yakın vakitte tekrar alacağım. Sonra tekrar boşayacağım ve iddetinin bitimine yakın tekrar alacağım, dedi. Kadın bunu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e anlatınca Allah (c.c) *"Boşama iki defadır..."* âyetini nazil buyurdu. Bunun üzerine daha önce boşamış olan veya olmayan herkes hiç boşamamış gibi boşama hakkını baştan kullandılar.[477]

[1039] Bunu İbn Merdûyeh, Muhammed b. Süleyman tarikiyle ve buna yakın bir lafızla rivâyet etmiştir.[478] Tirmizî de Kuteybe'nin Ya'lâ b. Şebib'den... rivâyetiyle naklettikten sonra Muhammed İbn Süleyman tarikiyle Hz. Âişe'den rivâyet etmiştir. Sonra bunu, (arada Âişe olmaksızın) mürsel olarak rivâyet

475 Mâlik (2/588), Taberî (4783), Tirmizî 1192. Hadisin akabinde Urve'den mürsel olarak rivâyet etmişlerdir. Bunu Tirmizî (1192), Hâkim (2/279, 280), Vâhidi (152) ve Beyhakî (7/333) Urve'nin Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan nakliyle muttasıl olarak rivâyet etmişlerdir. Hâkim bunun sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır. Senedindeki Ya'la b. Şibe'yi Hâfız, Takrib'de leyyin kabul etmiştir. Tirmizî ise: Mürsel rivâyet Şebib'in rivâyetinden daha sahihtir, demiştir. Böylece hadis fena değildir. Zaten Urve'nin mürsel rivâyetleri de kuvvetlidir. Hâkim hadisi sahih kabul ettiğine göre bu, onun İbn Şebib'i sika kabul ettiği mânâsına gelir. Nitekim Zehebî de bunda ona katılmıştır. Herhalde hadis bu tarikler sayesinde hasen olur.

476 Yani daha önceki iki rivâyette de -yani İbn Ebî Hâtim'in rivâyetindeki İbn Süleyman ve Taberî'nin rivâyetindeki İbn İdris- râvîler Hişam'dan rivâyet etmişlerdir. Yani, Hişam'dan birden çok kişi rivâyet etmiştir.

477 Taberî (4783, 4784) rivâyet etmiştir. Bir önceki dipnota bk.

478 Tirmizî (1192); Hâkim, 2/279, 280. Bundan iki önceki hadise bk.

Scanned with CamScanner

etmiş ve "bu daha sahihtir" demiştir. Bunu Hâkim de Müstedrek'inde rivâyet etmiş ve senedi sahihtir, demiştir.

[1040] İbn Merdûyeh daha sonra başka bir tarikle Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Önceleri boşamanın belli bir vakti yoktu; adam hanımını boşuyor, sonra iddet bitmedikçe onu geri alabiliyordu. Ensardan bir adam ile karısı arasında, insanlar arasındaki olağan bir tartışma yaşandı. Bunun üzerine adam: Vallahi, seni ne dul ne de evli bir halde bırakacağım, dedi. Hanımını boşuyor, iddet bitmek üzereyken geri alıyordu. Bunu defalarca yaptı. Bunun üzerine Allah (c.c) *"Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir."* buyruğunu indirdi. Böylece boşamayı üçle sınırlandırdı ve üçüncü boşamadan sonra adama ric'at (kadına dönme) hakkını ancak, kadının başka bir kocayla evlenmesi durumuna bağladı.[479] Bu Katâde'den de aynı şekilde mürsel olarak rivâyet edilmiştir. Bunu Süddî, İbn Zeyd ve Taberî de böyle zikretmişlerdir. Taberî de âyetin tefsirinin böyle olduğunu tercih etmiştir. *"Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir."* Yani, eğer eşini bir veya iki defa boşamışsan, iddeti devam ettiği sürece, aranı düzeltme ve iyi davranma niyetiyle onu sana döndürmek ile iddeti bitene kadar bekleyerek senden ayrılmasını, ona hiçbir zarar vermeden ve haksızlık yapmadan güzellikle serbest bırakmak arasında muhayyersin. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Adam hanımını iki defa boşamışsa üçüncüde Allah'tan korksun. Ya onu güzellikle yanına alır ve onunla iyi geçim kurar veya güzellikle serbest bırakarak hiçbir haksızlık yapmaz.

[1041] İbn Ebî Hâtim, Ebû Rezin'den şöyle nakleder: Bir adam, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek "Ya Rasûlallah! *Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir."* buyuruyor. Peki üçüncü talak nerede? dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Güzellikle salıvermektir"* buyurdu.[480]

[1042] Bunu Abd b. Humeyd de tefsirinde rivâyet etmiştir ve lafzı şöyledir: ... Ebû Rezin el-Esedi şöyle dedi: Bir adam "Ya Rasûlallah! *Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir."* âyetinde üçüncü

479 Geçen dipnota bk.

480 Abdurrezzak, tefsirinde (283) ve Taberî (4795, 4796) Ebû Rezin'den ceyyid ve mürsel bir senetle rivâyet etmiştir. Mürsel ise hadisçilere göre zayıf hadis kısmındandır.

Scanned with CamScanner

talak nerede? diye sordu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Güzellikle salıvermek üçüncüsüdür"* buyurdu.[481] Bunu İmam Ahmed b. Hanbel de rivâyet etmiştir. Said b. Mansur da... Ebû Rezin'den böyle rivâyet etmiştir. İbn Merdûyeh de Ebû Rezin'den mürsel olarak rivâyet etmiştir.

[1043] İbn Merdûyeh de Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den böyle rivâyet etmiştir.[482]

[1044] İbn Merdûyeh bundan sonra yine Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şu rivâyeti zikretmiştir: Bir adam Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek "Ya Rasûlallah! Allah (c.c) boşamayı iki defa olarak zikretti. Peki üçüncüsü nerede?" diye sordu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir."* buyurdu.[483]

Allah (c.c) *"Kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şey almanız size helâl olmaz."* buyuruyor. Yani, onu daraltarak ve rahatsız ederek sizden kurtulmak için vermiş olduğunuz mehrin hepsini veya bir kısmını vermeye mecbur bırakmayın. Nitekim Allah başka bir âyette şöyle buyurmaktadır: *"Apaçık hayâsızlık etmedikçe onlara verdiğiniz mehrin bir kısmını alıp götürmeniz için onları sıkıştırmayın."* (Nisâ, 19) Ama kadın ona kendi rızası ve isteğiyle bir şeyi hibe ederse Allah (c.c) o hususta da şöyle buyuruyor: *"Şâyet eşleriniz ondan bir kısmını gönül hoşluğu ile size bağışlar iseler, onu afiyetle yiyin."* (Nisâ, 4) Fakat eşler birbirleriyle çekişirlerse ve kadın kocasına karşı görevlerini yerine getirmez, ondan nefret eder ve onunla birlikte yaşamaya tahammül edemez hale gelirse kocasının verdiği şeyleri fidye olarak vermesinde, kocanın da bunu kabul etmesinde hiçbir sakınca yoktur. Bu yüzden Allah (c.c) *"Kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şey almanız size helâl olmaz. Ancak erkek ve kadın Allah'ın sınırlarında kalıp evlilik haklarını tam tatbik edememekten korkarlarsa bu durum müstesna... (Ey mü'minler!) Siz de karı ile kocanın, Allah'ın sınırlarını hakkıyla muhafaza etmelerinden kuşkuya düşerseniz, kadının (erkeğe) fidye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur..."* buyurmuştur.

---

481 Mürsel olduğundan dolayı zayıftır.

482 Bir sonraki dipnota bk.

483 Dârekutnî (4/4). İbn Hacer, Telhîsu'l-Habîr'de (3/217) özetle şöyle der: İbn Kattan sahih olduğunu söylemiş, Abdulhakk mürsel rivâyetin sahih olduğunu belirtmiştir. Beyhaki de: Doğrusu bu mürseldir. Muttasıl rivâyet ise hiçbir şeydir, demiştir.

Scanned with CamScanner

Peki kadının hiçbir mazeret ve ihtiyacı yok iken kocasından böyle bir talepte bulunması caiz midir?

[1045] İmam Taberî, Sevban (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hangi kadın olumsuz hiçbir durum yokken kocasından kendisini boşama talebinde bulunursa cennetin kokusunu almak ona yasaklanır."* buyurdu.[484] Bunu Tirmizî de Bündar'ın Abdulvahhab'dan nakliyle ve aynı lafızla rivâyet etmiş ve hasen olduğunu söylemiş, ardından şöyle demiştir: "Bazıları bunu bu senetle Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nispet edilmemiş haliyle rivâyet etmiştir."

[1046] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Esma'dan ve aynı tarikle Sevban'dan, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Hangi kadın hiçbir kötü durum yok iken kocasından kendisini boşama talebinde bulunursa, ona cennetin kokusu haram olur."*[485] Bunu Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Taberî de Hammad b. Zeyd'in bu şekildeki rivâyetiyle tahric etmişlerdir.

[1047] İmam Taberî, başka bir tarikle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in azatlı kölesi Sevban (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Hangi kadın kötü hiçbir durum yok iken kocasından kendisini boşama talebinde bulunursa cennetin kokusu ona haramdır."*[486] Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yine: *"Muhâlaa (kadının kocasına verdiği bir bedelle evlilik bağından kurtulması) ile kocasından boşanan kadınlar münâfık kadınların ta kendileridir."* buyurdu.[487]

---

484 Ahmed b. Hanbel (3/277), Tirmizî (1187) ve Taberî (4847) Eyyûb'dan bu şekilde rivâyet etmişlerdir. Tirmizî: Hasen bir hadistir, demiştir ki gerçekten de söylediği gibidir. Tirmizî ve başkaları arada Ebû Esma'yı da zikretmişlerdir. O durumda hadis muttasıldır.

485 Ebû Dâvûd, 2226; İbn Mâce, 2055; Ahmed b. Hanbel, 5/283; Hâkim, 2/200. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır. Oysa senedindeki Ebû Esma er-Rahbi, Buhârî ondan bir hadis tahric etmemiş olsa da sika biridir. Bunu Tirmizî de rivâyet etmiş (1187) ve "hasen hadistir" demiştir.

486 Taberî (4844) rivâyet etmiştir. Bunda Leys b. Ebî Süleym ile Ebû İdris arasında hiçbir râvî yoktur. Bir sonraki dipnota bak. Orada bu ikisi arasında iki kişi bulunmaktadır.

487 Bu metni İmam Taberî bir önceki hadisin hemen ardında, senetsiz olarak tahric etmiştir. İleride geleceği gibi senedini daha sonra zikretmiştir.

Scanned with CamScanner

[1048] Sonra Taberî ile Tirmizî... Sevban (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmişlerdir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Muhâlaa ile boşanan kadınlar münâfıklardır."*[488]

[1049] İmam Taberî... Ukbe b. Amir'den şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kocalarından muhâlaa ile ayrılan kadınlar münâfık kadınlardır"*[489] Hadis bu kanalla garip ve zayıftır.

[1050] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Muhâlaa yoluyla kocalarından ayrılan ve nikah bağını koparan kadınlar, münâfıkların ta kendileridirler."*[490]

[1051] İbn Mâce, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Haksız yere kocasından boşanma talebinde bulunup da cennetin kokusunu alan kimse yoktur. Oysa cennetin kokusu kırk yıllık mesafeden alınır."*[491]

Sonra seleften ve halefin imamlarından büyük bir kalabalığa göre muhâlaa'yı ancak geçimsizlik ve şirretlik kadın tarafından geldiğinde caiz görmüşler, o durumda erkeğin bunu kabul edebileceğini söylemişler, buna da Allah'ın (c.c) *"Kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şey almanız size helâl olmaz."* buyruğunu delil göstermişlerdir. Ve şöyle demişlerdir: Dolayısıyla muhâlaa ancak bu durumda meşru kılınmıştır. Başkasında ancak delil bulunması halinde caizdir. Aslolan ise delilin olmamasıdır. Bu görüşte olanlardan bazıları İbn Abbâs, Tâvûs, İbrâhim, Atâ ve Hasan-ı Basrî ile cumhûr-u ulemadır. Hatta İmam Mâlik ile İmam Evzâî: Adam karısından muhâlaa gereği bir şeyler alır ve bununla onu zarara uğratırsa geri vermesi vaciptir ve ric'i bir talak vaki olur, demişlerdir. İmam Mâlik: Benim yetiş-

488 Metin olarak hasen, senedi ise zayıftır. Tirmizî (1186) ve Taberî (4845) Sevban'ın rivâyetiyle tahric etmişlerdir. Tirmizî: Gariptir, kuvvetli değildir, demiştir. Bunun iki illeti bulunmaktadır. Fakat metin olarak muhtelif tarikleri ve şahitleriyle hasendir.

489 Müellifin söylediği gibi, zayıftır. Bir önceki dipnota bk.

490 Senedi munkatı'dır. Çünkü Hasan-ı Basrî, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan bir şey işitmemiştir. Bir önceki dipnota bk.

491 İbn Mâce (2054) rivâyet etmiş, Busayri: Senedi zayıftır, demiştir. Çünkü Takrib'de ifade edildiği üzere râvîlerden Câfer b. Yahyâ makbul biri, onun rivâyet ettiği Umara b. Sevban ise mesturdur. Fakat hadisin şahitleri olup bunlarla inşaallah hasen olmaktadır. Bunlardan biri, birçok yoldan gelmiş bulunan ve biraz önce geçen Sevban hadisidir.

Scanned with CamScanner

tiğim zatların uygulamaları bu şekildeydi, demiştir. İmam Şâfiî'ye göre ise muhâlaa uyuşmazlık durumunda caiz olduğuna göre uyuşma halinde caiz olması daha doğaldır. Bu, İmam Şâfiî mensubu tüm âlimlerin görüşüdür. Ancak İbn Abdilberr, İstizkâr kitabında, (İmam Şâfiî'nin öğrencilerinden) Müzeni'den; Muhâlaa *"Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın."* (Nisâ, 20) âyetiyle neshedilmiştir, dediğini rivâyet etmiştir. Bunu Müzeni'den İmam Taberî de rivâyet etmiştir. Fakat bu, söyleyene iade edilecek zayıf bir görüştür.

İmam Taberî (rh.a) bu âyetin Sabit b. Kays b. Şemmas ile karısı Abdullah b. Übeyy kızı Habibe hakkında indiğini söylemiştir. Şimdi bu hadisin değişik tariklerini ve farklı lafızlarını sunalım:

[1052] İmam Mâlik, el-Muvatta''da ... Sehl kızı Habibe el-Ensârî'den naklettiğine göre kendisi Sabit b. Kays b. Şemmas ile evliydi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir sabah evinden çıktığında alaca karanlıkta kapısının önünde onu gördü ve *"Kimdir o?"* diye sordu. Habibe "Ben Sehl'in kızı Habibe'yim" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Ne işin var?"* buyurdu. Kadın kendisini ve kocasını kastederek "Ne ben ne de Sabit b. Kays"... dedi. Kocası Sabit gelince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona *"Bu Sehl kızı Habibe bana söyleyeceklerini söyledi"* buyurdu. Habibe: Ya Rasûlallah! Onun bana verdiği şeylerin hepsi yanımdadır, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) adama: *"Ondan alacaklarını al"* buyurdu. Adam ondan bazı şeyleri aldı ve kadın da ailesinin yanına gidip orada kaldı.[492] İmam Ahmed b. Hanbel, Abdurrahman b. Mehdi'nin İmam Mâlik'ten nakliyle, kendi senediyle bunun benzerini rivâyet etmiştir. Bunu Ebû Dâvûd da Katâde'nin İmam Mâlik'ten, Nesâî ise Muhammed b. Mesleme'nin İbn Kâsım'dan, onun da Mâlik'ten bu şekilde nakliyle rivâyet etmiştir.

[1053] Başka bir hadis: Ebû Dâvûd ile Taberî, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakletmişlerdir: Sehl kızı Habibe, Sabit b. Kays'ın nikahı altındaydı. Bir defasında kadına vurarak bir yerlerini kırdı. Bunun üzerine kadın sabahtan

492 Ebû Dâvûd 2227; Nesâî, 6/1169; Ahmed b. Hanbel, 6/433; İbn Hibbân, 428; İbn Carud, 749. Bunlar İmam Mâlik yoluyla rivâyet etmişlerdir. Bu hadis el-Muvatta'da Yahyâ b. Saîd kanalıyla böyle rivâyet edilmiştir. Senedindeki râvîler Buhârî ve Müslim'in râvîleridir. Fakat sahabi hanım Sehl kızı Habibe müstesna. Zîra ondan Ebû Dâvûd ile Nesâî'den başka hiçbir muhaddis rivâyet etmemiştir.

Scanned with CamScanner

sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek Sabit'i ona şikâyet etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Sabit'i çağırarak *"Onun bazı mallarını al ve ayrıl"* buyurdu. Sabit: Bu olur mu ya Rasûlallah? dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Evet"* buyurdu. Sabit: Ben ona iki bahçe verdim ve bunların ikisi de onda, dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onları al ve kadından ayrıl"* buyurdu. O da dediğini yaptı.[493] Bu, Taberî'nin rivâyetinin lafzıdır.

[1054] İmam Buhârî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Sabit b. Kays'ın karısı, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek "Ey Allah Rasûlü! Ben Sâbit İbn Kays'ın ahlâkı ya da dini hususunda aleyhine bir şey söylemiyorum. Fakat ben Müslümanlık hayatımda küfrü de hoş görmüyorum." dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ona bahçesini geri verir misin?"* diye sorunca, hanımı: Evet, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de Sâbit'e: *"Bahçeni kabul et ve onu bir defa boşa"* diye buyurdu."[494] Bunu Nesâî de Ezher b. Cemil'den kendi senediyle benzer şekilde rivâyet etmiştir. Buhârî aynı hadîsi İshâk el-Vâsıtî tarîkıyla ve İbn Abbâs'a dayanan bir senetle rivâyet etmiştir. Hadîsi Buhârî muhtelif tariklerden rivâyet etmiştir. Ancak Eyyûb'un İkrime kanalıyla İbn Abbâs'tan naklettiği hadîste Habîbe, kocasına kızgınlığını kastederek "Ona tahammül edemiyorum" demiştir. Bu hadis, bu tarikle sadece Buhârî'nin rivâyet ettiği bir hadistir. Meşhur rivâyete göre kadının ismi, daha önce geçtiği gibi Habibe'dir.

[1055] Ancak İmam Ebû Abdullah b. Batta, İkrime kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Selul'un kızı Cemile Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek "Vallahi ben Sabit b. Kays'ın ne dini yaşantısını ne de ahlâkını ayıplıyorum. Ancak İslâm'dan sonra küfre girmekten korkuyorum ve kızgınlığımdan dolayı ona tahammül edemiyorum" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadına *"Ona bahçesini iade eder misin?"* dedi. Kadın: Evet, deyince Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) adama, sadece bahçesini almasını ve başka bir şey istememesini emretti.[495] Bunu İbn Merdûyeh, tefsirinde, İbn Mâce de kendi senediyle benzer şekilde rivâyet etmiştir. Bu ceyyit ve düzgün bir senettir.

493 Ebû Dâvûd, 2228; Taberî, 4812. Ebû Amr es-Südusi'den dolayı senedi hasendir. Diğer râvîleri de sikadır. Hadisin şahitleri bulunmaktadır.

494 Buhârî, 5273; Nesâî, 6/169; Beyhakî, 7/313, Beğavî, et-Tefsir, 261.

495 İbn Mâce (2056) Abdula'lâ kanalıyla rivâyet etmiştir. Senedi müellifin söylediği gibi iyidir. Bir önceki dipnota bk.

Scanned with CamScanner

[1056] Taberî'nin Abdullah b. Rebâh'tan, onun Abdullah b. Übeyy'in kızı Cemile'den rivâyet ettiğine göre; Cemile, Sabit b. Kays ile evliydi ve ona karşı gelmeye başladı. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona birini göndererek *"Ey Cemile! Sabit'ten hoşlanmadığın şey nedir?"* diye sordurdu. Cemile: "Onun dini yaşantısından veya ahlâkından hoşlanıyorum, fakat çirkinliğinden hoşlanmıyorum." dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona *"Sen bahçeyi geri verir misin?"* diye sordu. Kadın: Evet, dedi ve bahçeyi iade etti. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de onları ayırdı.[496]

[1057] İmam Taberî'nin ... Ebû Cerîr'den rivâyet ettiğine göre o, İkrime'ye "Muhâlaa'nın aslı var mıydı?" diye sordu. İbn Abbâs (radıyallâhu anh): İslâm'da ilk muhâlaa Abdullah b. Übeyy'in kızkardeşinde oldu. Bu kadın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek "Ya Rasûlallah! Onunla (kocamla) benim başımı birleştirecek hiçbir sebep yoktur. Ben perdeyi kaldırdığımda onu bir toplulukla gelirken gördüm de o, aralarındaki en kara, en kısa boylu ve yüzü en çirkin kişiydi, dedi. Kocası: "Ya Rasûlallah! Ben ona en değerli malımı, bir bahçemi verdim. Onu bana geri verirse, tamam" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadına: Ne dersin? dedi. Kadın: Evet, hatta isterse daha fazlasını da vereyim, dedi. Böylece Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları ayırdı.[497]

[1058] İbn Mâce, Amr b. Şuayb'ın, babasından, onun da kendi babasından (Amr'ın dedesinden) nakliyle şöyle rivâyet eder: Sehl kızı Habibe, Sabit b. Kays'ın nikahı altındaydı. Sabit çirkin biriydi. Habibe: "Ya Rasûlallah! Allah korkusu olmasa yanıma girdiğinde yüzüne tüküreceğim" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ona bahçesini geri vermek ister misin?"* diye sordu. Kadın ona bahçesini verdi ve bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları ayırdı.[498]

---

496 Taberî (4814) rivâyet etmiştir. Senedi hasen, râvîleri sikadır ve bunun birçok şahitleri ve rivâyet yolları vardır.

497 Taberî (4811) rivâyet etmiştir. Senedi hasen, râvîleri sikadır. Hadisin birçok şahitleri ve rivâyet yolları vardır.

498 Senedi zayıftır. İbn Mâce (2058) rivâyet etmiştir. Busayri: Senedindeki Haccac b. Ertah müdellistir ve burada da an'an'lı rivâyet etmiştir, demiştir. Haccac saduk biridir, fakat ömrünün sonlarında bunamıştır. Metindeki hiçbir rivâyette geçmeyen "yüzüne tüküreceğim" ifadesi garip olup başka hiçbir râvî tarafından mütâbeat edilmemiş bir ifadedir.

Scanned with CamScanner

İmamlar, kocanın, verdiğinden fazla almasının caiz olup olmadığı hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Cumhûra göre *"kadının (erkeğe) fidye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur."* buyruğu genel olduğundan dolayı bu caizdir.

İmam Taberî... İbn Semûre'nin azatlı kölesi Kesir'den şöyle rivâyet eder: Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'a kocasından ayrılmış ve uzaklaşmış bir kadın getirildi. Kadının bol gübreli bir yere konmasını emretti. Sonra onu çağırttı ve "Kendini nasıl hissediyorsun?" diye sordu. Kadın: Onun evine gittiğimden beri ilk defa beni hapsettiğin bu gece rahatlık yüzü gördüm, dedi. Bunun üzerine Ömer (radıyallâhu anh) adama: "Ondan bir küpe de olsa muhâlaa bedeli al ve ayrıl" dedi. Bunu Abdurrezzak da "Ömer (radıyallâhu anh) kadını üç gün hapis tuttu." ziyadesiyle birlikte rivâyet etmiştir. Said b. Ebû Arube, Katâde kanalıyla Humeyd b. Abdurrahman'dan şöyle rivâyet eder: Bir kadın, Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'a gelerek kocasını şikâyet etti. Ömer (radıyallâhu anh) onu bir gübrelikte geceletti. Sabah olunca ona "Yerini nasıl buldun?" dedi. Kadın: Onun yanında hiçbir gece bu geceki kadar mutlu olmamıştım, dedi. Bunun üzerine Ömer (radıyallâhu anh) kocasına: Ondan bir saç bağı da olsa al, dedi. İmam Buhârî: Osman (radıyallâhu anh) saç bağından daha değersiz bir şey mukabilindeki muhâlaayı da caiz görmüştür, demiştir. Abdurrezzak ... Muavviz b. Afra'nın kızı Rubeyyi'den şöyle nakleder: Benim bir kocam vardı. Yanımda olduğunda beni malından faydalandırır, olmadığında ise tamamen mahrum bırakırdı. Bir gün hata ederek "Sahip olduğum her şeyi alarak beni bırakır mısın?" dedim. "Tamam" dedi. Ben de yaptım. Amcam Muaz b. Afra, Hz. Osman'a giderek meselem hakkında davacı oldu. Osman (radıyallâhu anh) bu muhâlaayı geçerli saydı ve adama benden bir saç bağı veya daha basit bir şey almasını emretti. Bir rivâyete göre: Saç bağından daha değersiz bir şey almasını emretti, dedi. Bu, muhâlaa yapan kimsenin kadından küçük-büyük herhangi bir şey almasının, gerekirse ona saç bağı dışında hiçbir şey bırakmamasının caiz olmasını gerektirmektedir. Nitekim Abdullah İbn Ömer, İbn Abbâs, Mücâhid, İbrâhim Nehaî, Kabîsa İbn Züeyb, Hasan İbn Sâlih ve Osman el-Bettî de bu görüştedirler. İmamlardan Mâlik, Leys, Şâfiî ve Ebû Sevr'in görüşü de böyle olup Taberî de bunu tercih etmiştir. Hanefi mezhebi âlimleri (Allah onlara rahmet etsin) ise şöyle demişlerdir: Eğer geçimsizliğin kaynağı kadın idiyse adam ona verdiğini alabilir. Daha fazlasını alması caiz değildir, fakat alırsa mahkemece onaylanır. Ama geçimsizlik adam tarafından

Scanned with CamScanner

idiyse kadından hiçbir şey alması şer'an caiz değildir, fakat alırsa yine mahkemece onaylanır. İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Ubeyd ve İshâk b. Râhûyeh ise: Kocanın kadına verdiğinden fazla alması caiz değildir, demişlerdir. Bu aynı zamanda Said İbn Müseyyeb, Atâ, Amr İbn Şuayb, Zührî, Tâvûs, Hasan, Şa'bî, Süleyman ve Rebî' İbn Enes'in de görüşüdür. Mâmer ve Hakem şöyle demişlerdir: Hz. Ali, "Erkek kendisinde muhâlaa yoluyla boşanan kadından, ona verdiğinden daha fazlasını alamaz." derdi. Evzâî de: Kadılar adamın karısına verdiğinden (mehirden) fazlasını almasını onaylamazlar. Ben derim ki: Bu görüşe daha önce zikrettiğimiz İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edilen Sabit b. Kays olayı delil gösterilir.

[1059] Zîra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Sabit'e sadece bahçeyi almasını, başka bir şey almamasını emretmiştir.[499]

[1060] Başka bir delil: Abd b. Humeyd, Atâ'dan şöyle rivâyet etmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) karısından hülu' yoluyla boşanan adamın, ondan, verdiğinden fazla almasından hoşlanmazdı.[500] Bunlar, *"kadının (erkeğe) fidye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur."* âyetine de "yani kocasının kendisine verdiğini iade etmesinde" mânâsını vermişlerdir. Çünkü öncesinde *"Kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şey almanız size helâl olmaz."* buyurulmuştur ve ardından *"kadının (erkeğe) fidye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur."* buyrulunca kasıt "aldığından vermesinde" olur. Nitekim Taberî'nin rivâyetine göre Rebî' b. Enes de âyeti *"kadının (erkeğe) ondan (yani kocasından aldığı mihirden) fidye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur."* şeklinde, "minhu: ondan" ziyadesiyle okurdu. Bu yüzden âyetin sonunda: *"Bu söylenenler Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın onları aşmayın. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerdir."* buyurulmuştur.

**Muhâlaa Fesih midir, Talâk mıdır?**

İmam Şâfiî der ki: Arkadaşlarımız muhâlaa hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bize... İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmişlerdir: "Karısını iki

499 Bundan üç hadis önce geçti. Mürsel bir şahidi vardır. Dârekutnî (3/255) ve Beyhakî (7/314) Ebû Zübeyr'den mürsel olarak rivâyet etmiştir. Bir sonraki Atâ'nın mürsel rivâyeti de bunun şahididir.

500 Dârekutnî (3/255) ve Beyhakî (7/314) Atâ'dan mürsel olarak rivâyet etmişlerdir. Mürsel olmakla birlikte önceki rivâyetle kuvvetlenmektedir.

Scanned with CamScanner

defa boşadıktan sonra muhâlaa yapan adam isterse onunla evlenebilir. Çünkü Allah (c.c) *"Boşama iki defadır....kadının (erkeğe) fidye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur."* buyurmaktadır. İmam Şâfiî yine şöyle der: Bize.. İkrime'den şöyle rivâyet edildi: Mal ile yapılan hiçbir ayrılma talak değildir. İmam Şâfiî'den başkaları da Tâvûs'tan şöyle rivâyet etmişlerdir: Sa'd b. Ebî Vakkas'ın oğlu İbrâhim, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a karısını iki defa boşamış, sonra onunla muhâlaa yapmış kişi onunla tekrar evlenebilir mi? diye sordu. İbn Abbâs (radıyallâhu anh): "Evet, muhâlaa boşama değildir. Yüce Allah boşamayı o âyetin başında ve sonunda, muhâlaayı ise ortasında zikretmiştir. Dolayısıyla muhâlaa bir talak değildir." dedi. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) daha sonra *"Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir."* buyruğunu, ardından *"Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz."* buyruğunu okudu.

İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan nakledilen bu "muhâlaanın talak değil fesih olduğu" görüşü, Hz. Osman (radıyallâhu anh) ile İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edilmiştir. Tâvûs ve İkrime de bu görüştedir. Ahmed İbn Hanbel, İshâk İbn Rahûyeh, Ebû Sevr ve Dâvûd-u Zâhirî bu görüştedirler. İmam Şâfiî'nin eski mezhebindeki görüşü böyledir. Âyet-i kerimenin zahirinden anlaşılan mânâ da böyledir.

İkinci görüşe göre ise muhâlaa bir bain talaktır, daha fazlasına niyet ederse niyet ettiği gibi gerçekleşir. Nitekim İmam Mâlik'in Ümmü Bekr el-İsmailiyye'den naklettiğine göre; o kocası Abdullah b. Halid b. Esid ile muhâlaa yaptı. Sonra bunun için Osman (radıyallâhu anh)'a gittiklerinde o (radıyallâhu anh): "Bu bir talaktır. Ancak daha fazlasına niyet ettiysen başka. O durumda neye niyet ettiysen odur." dedi. Rivâyet zincirindeki Cehman için "Ben onu tanımıyorum" demiş, Ahmed İbn Hanbel de bu hadîsi zayıf saymıştır. Bunun benzeri Hz. Ömer, Hz. Ali, İbn Mes'ûd ve İbn Ömer' den de rivâyet edilmiştir. Said İbn Müseyyeb, Hasan, Atâ, Şüreyh, Şa'bî, İbrâhim ve Câbir İbn Zeyd de bu görüştedirler. İmâm Mâlik, Ebû Hanîfe ile ashabı, Sevrî, Evzaî, Ebû Osman el-Bettî ile yeni mezhebinde Şâfiî de bu görüşü benimsemişlerdir. Ancak Hanefilere göre muhâlaa yapan adam bununla bir veya iki talaka niyet ederse veya herhangi bir sayı belirtmeksizin boşamaya niyet ederse bir bain talakla, üç talaka niyet ederse üç talakla boşamış olur. İmam

Scanned with CamScanner

Şâfiî'nin konu hakkında üçüncü bir görüşü daha vardır: Adam muhâlaayı talak/boşama lafzıyla yapmaz ve içinde herhangi bir niyet taşımazsa bu hiçbir şekilde talak sayılmaz.

**Muhâlaa İle Ayrılan Kadının İddeti:**

İmam Mâlik, İmam Ebû Hanîfe ve İmam Şâfiî ile iki rivâyetten en meşhuruna göre İmam Ahmed b. Hanbel ve İmam İshâk b. Râhûyeh'e göre muhâlaa ile ayrılan kadının iddeti, adet görüyorsa üç kur'dur. Bu görüş Hz. Ömer, Hz. Ali ve Abdullah İbn Ömer'den rivâyet edilmiştir. Said İbn Müseyyeb, Süleyman İbn Yesâr, Urve, Sâlim, Ebû Seleme, Ömer İbn Abdülazîz, İbn Şihâb, Hasan, Şa'bî, İbrâhim-i Nehaî, Ebû İyâz, Cülâs İbn Amr, Katâde, Süfyân-ı Sevrî, Leys İbn Sa'd ve Ebû Ubeyd de bu görüştedirler. Tirmizî der ki: Bu, sahabe ve başkalarından ilim ehlinin görüşüdür. Onların bundaki dayanakları şudur: Muhâlaa bir talaktır, dolayısıyla diğer boşanmış kadınlar gibi muhâlaa ile ayrılan kadının da iddet beklemesi gerekir.

İkinci görüş: Bir hayız bekler ve bu sayede rahminin تستبرئ بها رحمها boş olduğunu netleştirir. İbn Ebî Şeybe, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rubeyyi, karısından muhâlaa ile ayrıldı. Sonra Osman (radıyallâhu anh)'a gitti. Osman: Bir hayız süresi kadar beklesin, dedi. İbn Ömer (radıyallâhu anh) de önceleri "bu kadın üç hayız bekler" diye fetva verirken, Osman (radıyallâhu anh)'ın böyle söylemesi üzerine artık böyle fetva veriyor ve "Osman bizim en hayırlımız ve en bilgilimiz" diyordu. İbn Ebî Şeybe yine İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Muhâlaa yapmış kadının iddeti bir hayızdır. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Muhâlaa yapan kadının iddeti bir hayızdır. İkrime ve Ebân b. Osman da bu görüştedirler. Daha önce "muhâlaanın fesih olduğu" görüşünde olduklarını söylediğimiz tüm zatların da bu konuda böyle demiş olmaları gerekmektedir.

[1061] Bunlar (bir hayız süresi bekler, diyenler) görüşlerine Ebû Dâvûd ile Tirmizî'nin İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan yaptıkları şu rivâyeti delil getirmişlerdir: Sabit b. Kays'ın hanımı, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) devrinde onunla muhâlaa yaptı ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona bir hayız beklemesini emretti.[501] Tirmizî daha sonra: Hasen ve garip bir

501 Hasendir. Ebû Dâvûd (2229) ve Tirmizî (1185) rivâyet etmiş ve "hasen-garib hadistir" demiştir. Hâkim de (2/206) sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona katılmıştır. Bu

Scanned with CamScanner

hadistir, demiştir. Bunu Abdurrezzak da İkrime'den mürsel olarak rivâyet etmiştir.

[1062] (Başka bir hadis): Tirmizî'nin Muavviz b. Afra'nın kızı Rubeyyi'den naklettiğine göre; o Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) devrinde muhâlaa yaptı ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona bir hayız iddet beklemesini emretti -başka bir rivâyette: beklemesi emredildi-.[502] Tirmizî: Doğru olan, ona bir hayız süresi iddet beklemesinin emredilmiş olmasıdır, demiştir.

[1063] (Hadisin başka bir tariki): İbn Mâce, Ubâde b. Sâmit'in torunu Ubâde b. Velid'den şöyle nakleder: Muavviz b. Afra'nın kızı Rubeyyi'e: Bana hikayeni anlat, dedim. Dedi ki: Kocamla muhâlaa yaptım. Sonra Osman (radıyallâhu anh)'a geldim ve ona "Ne kadar iddet beklemem gerekiyor?" dedim. "Bir iddet beklemen gerekmiyor. Ancak yakın zamanda seninle ilişkiye girmemiş ise onun yanında bir adet süresi kalırsın." dedi. Rubeyyi daha sonra şöyle dedi: Osman (radıyallâhu anh) bunda Meryem el-Meğaliye hakkında verdiği hükümde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in izini takip ediyordu. Meryem, Sabit b. Kays ile evliydi ve onunla muhâlaa yapmıştı.[503]

[1064] İbn Lehîa... Muavviz kızı Rübeyyi bint Muavviz'den şöyle rivâyet eder: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i, kocasından muhâlaa yoluyla ayrıldığında Sabit b. Kays'ın karısına, bir hayız süresi iddet beklemesini emrederken işittim.[504]

**Muhâlaa Yapılan Adam Karısına İddetinde Dönebilir mi?**

Dört imama ve cumhur-u ulemaya göre karısından muhâlaa ile ayrılan adam karısına iddetinde onun rızası olmadan dönemez.

Çünkü o verdiği mal ile özgürlüğüne kavuşmuştur. Abdullah b. Ebî Evfa, Mahan el-Hanefi, Said b. Müseyyeb ve Zührî'den şöyle rivâyet edilmiştir: Adam kadının verdiği muhâlaa malını ona iade ederse iddeti içinde rıza-

---

hasen bir hadistir. Râvilerinin tamamı sikadır. Mürsel olarak da rivâyet edilmiştir, fakat bunun bu muttasıl rivâyete bir zararı yoktur.

502 Ceyyittir. Tirmizî (1185) rivâyet etmiştir.

503 Ceyyittir. Nesâî (6/186) ve İbn Mâce (2058) rivâyet etmişlerdir. Senedi sahih, râvîlerinin tamamı sikadır. İbn İshâk burada haberi tasrih etmiştir.

504 Bu senette İbn Lehia olsa da mütâbeat edilmiştir. Bunun biraz önce geçen şahidi de vardır.

Scanned with CamScanner

sı olmaksızın dönebilir. Ebû Sevr'in tercihi de böyledir. Süfyân-ı Sevrî de: Muhâlaa "talak/boşama" kelimesi telaffuz edilmeden yapılmışsa bir ayrılıktır (tefrik). Bu telaffuz edilerek yapılmışsa kadın iddetinde olduğu sürece ona dönebilir. Dâvûd-u Zâhirî de böyle demiştir.

Muhâlaa ile ayrılmış adamın iddeti esnasında onunla yeniden evlenmesinin caiz olduğunda ise hiçbir ihtilaf yoktur. İbn Abdilberr bir grup kişiden bunun, başka erkekler gibi ona da caiz olmadığı görüşünü nakletmiştir. Fakat bu şaz ve geçersiz bir görüştür.

**Kadını Muhâlaa İddetinde İken Boşarsa Vaki Olur mu?**

Karısından muhâlaa yoluyla ayrılan adam iddetinde iken onu başka bir talakla boşayabilir mi? Bunda âlimlerin üç görüşü vardır.

Bir: Kocanın böyle bir hakkı yoktur. Çünkü kadın kendi özgürlüğüne kavuşmuş ve ondan ayrılmıştır. İbn Abbâs, İbn Zübeyr, İkrime, Câbir İbn Zeyd, Hasan-ı Basrî, Şâfiî, Ahmed İbn Hanbel, İshâk İbn Rahûyeh ve Ebû Sevr bu görüştedirler.

İki: Muhâlaayı kabul ettiğine dair sözünden sonra talakı arada susmadan telaffuz etmişse talakı gerçekleşir, ikisi arasında sustuktan sonra söylemişse talakı olmaz. İbn Abdilberr der ki: Bu, Osman (radıyallâhu anh)'tan yapılan rivâyete benzemektedir.

Üç: İddetinde olduğu sürece yapılan her talak vaki olur.

Bu, Ebû Hanîfe ve ashabı ile Süfyân-ı Sevrî ve Evzâî'nin görüşüdür. Said İbn Müseyyeb, Şurayh, Tâvûs, İbrâhim, Zührî, Hâkim, Hakem, Hammâd İbn Süleyman da böyle demişlerdir. Bu görüş İbn Mes'ûd ve Ebu'd Derdâ'dan da rivâyet edilmiştir, fakat İbn Abdilberr "Bu görüş onlardan sabit değildir" demiştir.

Allah (c.c) *"Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın onları aşmayın. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerdir."* buyuruyor. Yani, Allah'ın (c.c) size koyduğu bu kurallar sizin için getirdiği birtakım sınırlardır, o yüzden onları aşmayın.

[1065] Nitekim sahih bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: *"Allah (c.c) birtakım sınırlar koymuştur; onları aşmayın. Bir-*

Scanned with CamScanner

*takım farzlar ve vazifeler belirlemiştir; onları bırakıp zayi etmeyin. Birtakım haramlar koymuştur; onları çiğnemeyin. Birtakım şeylere de -unutmaksızın- size olan merhametinden değinmemiştir; onları da sormayın."*[505]

Bu âyet-i kerime üç talakı bir sözde toplamanın (bir defada üç talakla boşama) haram olduğuna delil gösterilebilir. Nitekim bu, Mâlikilerin ve onlara katılanların görüşüdür. Onlara göre sünnete uygun boşama, teker teker boşamaktır. Zîra Allah (c.c) *"Boşama iki defadır."* buyurmuş, âyetin sonunda *"Bu söylenenler Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın onları aşmayın. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerdir."* buyurmuştur.

[1066] Onlar görüşlerini Nesâî'nin Sünen'inde, Mahmud b. Lebid'den rivâyet ettiği şu hadisle güçlendirirler: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hanımını bir defada üç talakla boşayan bir adamın durumu soruldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) birden kalktı ve *"Ben daha aranızda iken Allah'ın kitabıyla mı oynanıyor?"* buyurdu. Öyle ki adamın biri kalkıp: "Ya Rasûlallah! Onu öldüreyim mi?" dedi.[506] Bu rivâyetin senedinde kopukluk vardır.

*"Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz."* Yani, adam karısını iki talaktan sonra üçüncü defa boşarsa *"kadın bir başka erkekle evlenmedikçe"* kocasına helâl olmaz. Yani, kadın başkasıyla sahih bir nikahla evlenip onunla ilişkiye girmedikçe onunla evlenmesi helâl olmaz. Kadın bir erkekle nikah dışında bir sebeple ilişkiye girerse, cariyenin efendisiyle ilişkisi şeklinde olsa bile, kadını ilk erkeğe helâl kılmaz. Çünkü o bir "koca" değildir. Aynı şekilde, kadın biriyle evlenir, fakat onunla ilişkiye girmezse ilk kocasına yine helâl olmaz. (Tabiinin büyüklerinden) Said b. Müseyyeb'in "kadının ilk kocasına helâl olması için ikinci kocayla akid yapması yeterlidir" dediği fakihler arasında şöhret kazanmıştır. İbn Abdilberr de el-İstizkar kitabında bunu onun görüşü olarak nakletmiştir. Fakat bunun doğruluğu şüphelidir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

---

505 Buhârî ve Müslim rivâyet etmişlerdir. İnşaallah Mâide sûresinin 101. âyetinde gelecek.

506 Nesâî (6/142-144). İmam İbn Kesir'in söylediği gibi senedinde kopukluk vardır. Çünkü Lebid Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında yaşça küçük sahabilerden olup, rivâyetleri (Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den değil) sahabelerden yaptığı rivâyetlerdir. Diğer râvî Mahreme b. Bükeyr'in babasından rivâyeti de, Takrib'de ifade edildiği gibi, bulduğu bir kitaptandır. Dolayısıyla hadis zayıftır.

Scanned with CamScanner

### İlk Kocaya Helâl Olması İçin Diğer Kocayla Gerdeğe Girme Şartına Dair Hadisler

[1067] İmam Taberî, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir adamla evlenip onunla ilişkiye girmeden boşanan, sonra başkasıyla evlendikten sonra onun tarafından da hiç ilişkiye girmeden boşanan kadının ilkine dönüp dönemeyeceği sorulduğunda, *"Hayır. Kadın adamın balcığından, adam da kadının balcığından tatmadıkça helâl olmaz."* buyurdu.[507] İmam Taberî'nin rivâyetindeki ifade böyledir.

[1068] Bunu İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "Bir adam karısını boşar, sonra onunla başka bir adam evlenir ve onunla ilişkiye girmeden onu boşarsa ilk kocasına dönebilir mi?" diye soruldu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hayır, kadın adamın balcığını tatmadıkça dönemez."* buyurdu.[508] Bunu İbn Mâce de rivâyet etmiştir. Bunu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü olarak İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan Said b. Müseyyeb rivâyet etmiştir. Said b. Müseyyeb'in kendi görüşü olarak nakledilen ise böyle değildir. Said b. Müseyyeb'in hiçbir delile dayanmadan rivâyet ettiği hadise aykırı bir görüşünün olma ihtimali ise uzaktır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[1069] Bu hadisi ayrıca Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve Taberî ... Rezin'in İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan nakliyle şöyle rivâyet etmişlerdir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şu adam soruldu: Karısını üç defa boşuyor, sonra karısı başka bir adamla evleniyor ve kapıyı kapayıp perdeleri çekiyor. Bir ilişkiye girmeden onu boşuyor. Bu kadın ilk adama helâl olur mu? Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) o kimseler için *"Kadın onun balcığını tatmadıkça olmaz"* buyurdu.[509] Bu, Ahmed'in rivâyetidir. Ahmed b. Hanbel'in rivâyetlerinden birinde râvî (buradaki gibi Rezin b. Süleyman değil) Süleyman b. Rezin olarak geçmektedir.

---

507 Taberî (4906) rivâyet etmiştir. Râvilerinden Sâlim b. Rezin meçhul olduğundan dolayı senedi zayıftır. Ancak bunun, birazdan gelecek şahitleri vardır.

508 Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 5607; İbn Mâce, 1933; Ahmed b. Hanbel, 2/85 (no: 5546). Bunun senedi zayıftır, fakat merfû rivâyet aslı itibariyle sahihtir.

509 Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 5608; Ahmed b. Hanbel, 2/25; Taberî, 4907. Kopuk olması ve râvilerden Rezin'in meçhul oluşu sebebiyle senedi zayıftır.

Scanned with CamScanner

[1070] (Başka bir hadis) İmam Ahmed b. Hanbel, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "Bir adam bir kadını boşar, sonra kadın başkasıyla evlenir ve onunla bir ilişkiye girmeden kocası onu boşarsa bu kadın ilk kocaya helâl olur mu?" diye soruldu. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hayır. Diğeri kadının balcığından, kadın da adamın balcığından tatmadıkça olmaz"* buyurdu.[510] İmam Taberî bunu böyle, Muhammed b. Dinar b. Sandal'ın rivâyetiyle zikretmiştir. İbn Ebî Furat adıyla bilinen bu kişi hakkında ihtilaf edilmiştir. Kimisi onu zayıf sayarken, kimisi kuvvetli bulmuş, kabul etmiş ve hadisini hasen saymıştır. Ebû Dâvûd onun vefatından önce bunadığını zikreder. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[1071] (Başka bir hadis). İmam Taberî, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kocası tarafından üç talakla boşanan, sonra başka bir kocayla evlenen ve bir ilişkiye girmeden onun tarafından boşanan ve ilk kocaya dönmeyi isteyen bir kadının durumu soruldu, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Hayır, diğeri kadının balcığını tatmadıkça olmaz"* buyurdu.[511] İmam Taberî daha sonra bunu başka bir kanalla Şeyban b. Abdurrahman'dan rivâyet etmiştir. Râvilerden Ebû Haris, bilinmeyen, meçhul bir kimsedir.

[1072] (Başka bir hadis): İmam Taberî, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakleder: Bir adam karısını üç defa boşadı, sonra kadınla başkası evlendi. İkinci kocası onu hiç dokunmadan boşadı. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "Bu kadın ilk kocaya helâl olur mu?" diye soruldu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"İlk kocanın tattığı gibi ikinci koca da onun balcığından tatmadıkça olmaz"* buyurdu.[512] Bunu Buhârî, Müslim ve Nesâî birçok tarikle Ubeydullah b. Ömer el-Umeri'nin Kâsım b. Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Bekir'den, onun da halası Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan nakliyle rivâyet etmişlerdir.

---

510 Hasendir. Ahmed b. Hanbel, 3/284; Ebû Ya'lâ, 4199. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (4/430) Muhammed b. Dinar dışındaki râvîlerinin sahih hadis râvîleri olduğunu, onu ise Ebû Hâtim, Ebû Zur'a ve İbn Hibbân tarafından sika kabul edildiğini, hakkında bazı olumsuz sözler bulunsa da bunların zarar verici olmadığını söyler. Bunun başka şahitleri vardır.

511 Taberî (4903) zayıf senetle rivâyet etmiştir. Çünkü, İbn Kesir'in söylediği gibi râvîlerinden Ebû Haris meçhuldür. Sahih rivâyet bundan sonra gelendir.

512 Buhârî, 5261; Müslim, 1433 (hadis: 1433); Ahmed b. Hanbel, 6/193; Taberî, 4900; İbn Hibbân, 4120.

Scanned with CamScanner

[1073] İmam Taberî, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "Bir adam karısını boşar, sonra kadın başkasıyla evlenir ve onunla baş başa kaldıktan sonra bir ilişkiye girmeden tarafından boşanırsa, kadın ilk kocasına helâl olur mu?" dendi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Diğer koca kadının balcığından, kadın da onun balcığından tatmadıkça, kadın ilk kocaya helâl olmaz."* buyurdu.[513] Bunu Ebû Dâvûd, Müsedded'den; Nesâî, Ebû Kureyb'den, bunların Ebû Muâviye'den nakliyle rivâyet etmişlerdir ki bu Ebû Muâviye, Muhammed b. Hazim ed-Darir'dir.

[1074] (Başka bir tarik) İmam Müslim, Sahih'inde, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kocasıyla evlenip tarafından boşanan, sonra başka bir kocayla evlenip onunla ilişkiye girmeden onun tarafından da boşanan kadının ilk kocasına helâl olup olamayacağı soruldu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Adam kadının balcığından tatmadıkça olmaz"* buyurdu.[514] Müslim der ki: Bize hadisi İbn Ebî Şeybe de bu isnâdla Hişam'dan rivâyet etti. Hadisi Buhârî'de Ebû Muâviye (Muhammed İbn Hâzim) kanalıyla Hişam'dan rivâyet etmiştir. Hadisi başka iki kanaldan da sadece Müslim rivâyet etmiştir. Hadisin aynısını veya benzerini İbn Cerîr de Abdullah İbn Mübârek kanalıyla... Hz. Âişe'den merfû' olarak rivâyet etmiştir. Hadîsin isnadı ceyyiddir.

[1075] Bu, İmam Buhârî'nin rivâyet ettiği şu hadisin kısa varyantıdır: Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan: Rifaa el-Kurazî bir kadınla evlendi, sonra onu boşadı. Kadın başka bir adamla evlendi. Sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek adamın kendisine yaklaşamadığını ve onun erlik organının elbise püskülü gibi olduğunu söyledi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Hayır, sen onun balcığını tatmadıkça ve o senin balcığını tatmadıkça ona helâl olmazsın"* diye cevap verdi.[515] Hadisi bu kanalla sadece İmam Buhârî rivâyet etmiştir.

[1076] (Başka bir tarik): İmam Buhârî, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakleder: Ben ve Ebû Bekir, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında iken Rifaa el-Kurazî'nin hanımı çıkageldi ve şöyle dedi: Rifaa beni kesin bir şekilde boşadı. Sonra benimle Abdurrahman b. Zübeyr evlendi. Onunki (er-

513 Ebû Dâvûd, 2309; Nesâî, 6/146; Ahmed b. Hanbel, 6/42; Taberî, 4892.

514 Buhârî, 5265; Müslim, 1433 (hadis: 114); Taberî, 4893.

515 Buhârî, 5317.

Scanned with CamScanner

lik organı) ise bir püskül gibi (bunu derken elbisesinden bir parçayı tuttu). Halid b. Sa'd Âs kapıdaydı ve girmesine izin verilmemişti. "Ey Ebû Bekir, bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda apaçık söylediklerinden dolayı bu kadını engellemeyecek misin?" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buna sadece tebessüm etti. Kadına da: "Herhalde sen Rifâa'ya geri dönmek istiyorsun. Ancak sen onun (ikinci kocanın) balcığını tadıp, o da senin balcığını tatmadıkça olmaz" buyur- du.[516] Buhârî, Müslim ve Nesâî de bunu böyle rivâyet etmişlerdir. Müslim'in Abdurrezzak kanalıyla gelen rivâyetinde: "Rifâa onu üç talakın sonuncusu olarak boşamıştı." ifadesi yer almaktadır. Ebû Dâvûd dışındaki Kütüb-i Sitte müellifleri bunu Süfyân b. Uyeyne tarikiyle rivâyet etmişlerdir. Buhârî, Ukayl'ın tarikiyle, Müslim de Yunus b. Yezîd'in tarikiyle rivâyet etmiştir. Müslim'deki ifade: "Üç talakın sonuncusu olarak" şeklindedir. Nesâî bunu Eyyûb b. Mûsâ'nın tarikiyle, ayrıca Sâlih b. Ebî Ahdar da rivâyet etmiştir. Bunların hepsinin bu hadisi aldığı kişi Zührî'dir. O Urve'den, o da Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyet etmiştir.

[1077] İmam Mâlik, Zübeyr b. Abdurrahman b. Zübeyr'den şöyle nakleder: Rifaa b. Simval, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zamanında karısı Vehb kızı Temime'yi üç talakla boşadı. Temime, Abdurrahman b. Zübeyr ile evlendi. Ancak Abdurrahman cinsel iktidarsızlığı sebebiyle ona yaklaşamadı ve sonunda ondan ayrıldı. Temime'nin ilk kocası Rifaa onunla tekrar evlenmek istedi ve bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e açtı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu bundan men etti ve *"O kadın balcıktan tatmadıkça sana helâl olmaz"* buyurdu.[517] el-Muvatta' râvîleri de İmam Mâlik'ten böyle rivâyet etmişlerdir. Senedinde kopukluk vardır. Bunu İbrâhim ile Abdullah b. Vehb, Mâlik kanalıyla Abdurrahman İbn Zübeyr'den muttasıl (bitişik) olarak rivâyet etmişlerdir.

**Bir Fasıl: Hile Yollu Evlilik, Hülle:**

İkinci kocadan kasıt, meşru evlilikte olduğu gibi kadınla evlenme arzusunda olan, yaşamı birlikte sürdürme niyeti bulunan kişidir. İmam Mâlik

516 Buhârî, 2639; Müslim, 1433 (hadis: 111, 112); Tirmizî, 1118; Nesâî, 6/93; İbn Mâce, 1932; Ahmed b. Hanbel, 6/34.

517 Mâlik (2/531) rivâyet etmiştir. Senedinde Zübeyr b. Abdurrahman ile Misver arasında kopukluk vardır. Müslim'in Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyetinde buna yakın ifadeler yer almaktadır. Bu metinde meşhur rivâyete göre Rifaa'ya dönmeyi kadın istemiştir. Çoğu rivâyetlerde böyledir.

Scanned with CamScanner

bununla birlikte ikinci kocanın onunla mübah bir cinsel ilişkiye girmiş olmasını şart koşar. Dolayısıyla ikinci koca kadın ihramlı, oruçlu veya itikafta iken veya hayızlı, lohusa iken veyahut koca oruçlu, ihramlı veya itikafta iken onunla ilişkiye girerse bu ilişkiyle ilk kocaya helâl olmaz. Yine ikinci koca zimmi ise kadın onunla evlenmekle ilk kocaya helâl olmaz. Çünkü kâfirlerle yapılan evlilik İmam Mâlik'e göre geçersizdir. İbn Abdilberr'in aktardığına göre Hasan-ı Basrî bu birleşmede kocanın menisinin akmasını şart koşmuştur. Sanki o, bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in *"Sen onun balcığından, o da senin balcığından tatmadıkça helâl olmaz"* sözünden çıkarmıştır. Bu görüşe göre kadından da meninin gelmesinin şart olması gerekir. Fakat balcıktan kasıt, meni değildir.

[1078] Zîra Ahmed b. Hanbel ve Nesâî'nin Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyet ettiklerine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"İyi bilin ki balcıktan kasıt cimadır."*[518] buyurmuştur.

Ama ikinci koca bu evlilikle kadını birinci kocayla evlenebilir hale getirmeyi amaçlıyorsa bu hadis-i şeriflerde yerilen ve lânetlenen muhallildir (eski kocaya helal kılıcı). Bu kastını akit esnasında dile getirirse imamların büyük çoğunluğuna göre nikah akdi bâtıl (geçersiz) olur.

**Bu Hususta Varit Olan Hadisler:**

[1079] (Birinci hadis): İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bedenine dövme yapana ve yaptırana, saçına ek yapana ve yaptırana, eski kocasına helâl yapmak için evlenene ve kendisi için evlenilen eski kocaya, faiz yiyene ve yedirene lânet etti.[519] Sonra Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve Nesâî başka bir kanalla böyle rivâyet etmişlerdir. Tirmizî bu hadisten sonra şöyle demiştir: Hasen-sahih bir hadistir. Sahabeden içlerinde Ömer, Osman ve İbn Ömer'in (Allah hepsinden razı olsun) bulunduğu ilim ehlince uygulama da böyledir.

---

518 Ebû Ya'lâ, 4813; Ahmed b. Hanbel, 6/62; Ebû Nuaym, 9/226. Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan... Senedinde Abdulmelik el-Mekki vardır. Mecmau'z-Zevâid'de (4/341) müellifi onun için: Onu tanımıyorum, demiştir. Mevkûf olma ihtimali daha yüksektir.

519 Muhtelif tarikleri ve şahitleriyle sahihtir. Tirmizî, 1120; Nesâî, 6/149 (hadis: 2416); Ahmed b. Hanbel, 1/448, 462; İbnu'l-Cevzî, et-Tahkik, 1658. Bazıları bunu kısa olarak rivâyet etmişlerdir. Senedi sahihtir. Tirmizî: Hasen-sahih hadistir, demiştir. Bir sonraki dipnota bk.

Scanned with CamScanner

Tabiinin fakihleri de bu görüştedir. Bu aynı zamanda Ali, İbn Mes'ud ve İbn Abbâs'tan da rivâyet edilmiştir.

[1080] (Hadisin İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan başka bir tarikinde) İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah hülle yapan ve yaptıran erkeğe lânet etmiştir."*[520]

[1081] (Başka bir tarik). İmam Ahmed b. Hanbel ve Nesâî'nin... İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiklerine göre o (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: Riba yiyen (alan) ve faiz olduğunu bildikleri halde onda vekil olan, şahitlik yapan (iki kişi) ve katibi, saç ekleyen ve ekleten, zekâtı vermeyen ve onda haddi aşan, hicret ettikten sonra bedevice irtidat eden, hülle yapan ve yaptıran (kadınla evvelki kocasına helâl olması için nikahlanan erkek ile bu iş kendisi için yapılan ilk koca) ... bunlar kıyâmet günü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in diliyle lânetlenmişlerdir.[521]

[1082] (İkinci Hadis). İmam Ahmed b. Hanbel, Ali (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) faiz yiyene, yedirene, iki şahidine ve katibine, güzelleşmek için dövme yapana ve yaptırana, zekât vermeyene, hülle yapana ve kendisi için hülle yapılana lânet etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ölünün arkasından bağırıp çağırmaktan da nehyederdi.[522] Bunu ayrıca Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce de rivâyet etmişlerdir.

[1083] İmam Ahmed b. Hanbel daha sonra şöyle der: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) faiz alana, onu yiyene, katibine ve şahidine, hülle yapana ve kendisi için hülle yaptırılana lânet etti."[523]

---

520 Şahitleriyle birlikte/sayesinde hasendir. Bunu Ahmed b. Hanbel (1/450, 451) "Hülle yapan... lânet edilmiştir" lafzıyla rivâyet etmiştir. Bir sonraki hadise bk.

521 Hasendir. Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 8719; Ahmed b. Hanbel, 1/409, 420. Senedindeki Haris el-A'ver kuvvetli değildir. Fakat gördüğün gibi hadisin şahitleri olup onlarla kuvvetlenmektedir.

522 Ebû Dâvûd, 2076; Tirmizî, 1119; İbn Mâce, 1935; Ahmed b. Hanbel, 1/83, 107. Haris el-A'ver'den dolayı senedi zayıftır. Diğer râvî Câbir el-Cu'fi de metruktur. Ancak gördüğün gibi hadisin birçok şahidi bulunmaktadır.

523 Metin hasendir. Ahmed b. Hanbel (1/88, 93) rivâyet etmiştir. Haris'ten dolayı senedi zayıftır. Fakat şahitleri ve başka tarikleri vardır.

Scanned with CamScanner

[1084] (Üçüncü Hadis). İmam Tirmizî, Ali (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) hülle yapana ve kendisi için hülle yaptırılana lânet etti.[524] Tirmizî daha sonra şöyle der: Senedi kuvvetli değildir. Mücalid'i, aralarında İmam Ahmed b. Hanbel'in bulunduğu birçok ilim ehli zayıf görmüştür. Birinci hadis daha sahihtir.

[1085] (Dördüncü Hadis). Ukbe b. Amir (radıyallâhu anh)'tan: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Size kiralık tekeyi haber vereyim mi?"* dedi. "Evet, ya Rasûlallah!" dediler. *"O hüllecidir. Allah (c.c) hülle yapana ve kendisi için hülle yaptırılana lânet etmiştir."* buyurdu.[525] Hadisi sadece İbn Mâce rivâyet etmiştir. Bunu ayrıca İbrâhim b. Yakûb el-Cuzcani, Osman b. Sâlih'ten, o da Leys'ten bu şekilde rivâyet etmiş, ardından şöyle demiştir: Bu hadisten dolayı muhaddisler Osman'ı çok eleştirirlerdi. Ben derim ki: Bu Osman, sikalardandır. İmam Buhârî Sahîh'inde ondan rivâyet etmiştir. Sonra başkaları da ona mütâbaat etmişlerdir. Zîra Câfer el-Firyabi, İbn Ferik adıyla meşhur Abbâs'tan, o Ebû Sâlih'ten, o da Leys'ten bu şekilde rivâyet etmiştir. Böylece o sorumluluktan kurtulmuştur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[1086] (Beşinci Hadis) İbn Mâce, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) hülle yapanı ve kendisi için hülle yapılanı lânetledi.[526]

[1087] (Başka bir tarik). İmam Hatib el-Cuzcani, İkrime kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hüllecinin evliliği soruldu. O (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Hayır. Hileli nikah değil, istek ve arzu üzere kurulu ve Allah'ın kitabıyla alay olmayan bir nikah olacak. Sonra da adam kadının balcığını tatmış olacak."* buyurdu.[527] Bu iki

524 Metin hasendir. Ahmed b. Hanbel (1/88, 93) tahric etmiştir. Mücalid b. Saîd'den dolayı senedi leyyindir.

525 İbn Mâce, 1936; Hâkim, 2/198. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır. Busayri, Zevaid'de şöyle der: Bu, Ebû Mus'ab'dan dolayı ihtilaflı bir senettir. Ben derim ki: Ebû Mus'ab'ın adı Müşrah b. Haân'dır. Tek başına kaldığı rivâyetlerde hüccet değildir. Hadisin baş tarafı münkerdir, merfû olarak sahih değildir.

526 İbn Mâce (1934) ve İbn Adiyy (3/340) rivâyet etmişlerdir. Senedindeki Zem'a ile Seleme zayıflardır. Ancak bunun şahitleri vardır.

527 Senedi, râvîlerinden İbrâhim b. İsmail sebebiyle zayıftır. Çünkü o, münker rivâyetlerde bulunmuştur. Bk. el-Mizan, 1/19. Fakat hadisin metnini kuvvetlendiren şeyler vardır. Ama bu lafızla zayıftır.

Scanned with CamScanner

senet İbn Ebî Şeybe'nin Amr b. Dinar kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet ettiği benzer hadisle kuvvetlenmektedir. Bu mürsel rivâyetle öncesindeki rivâyet birbirleriyle kuvvet bulmaktadırlar. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[1088] (Altıncı hadis). İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) hülle yapana ve kendisi için yapılana (bir kadın, kendisini daha önce üç talâk ile boşayan kocasına helâl olsun diye onu nikahlayan kişi ile kendisi için hülle yapılan ilk koca) lânet etti.[528] Bunu İbn Ebî Şeybe, Cuzcani ve Beyhakî de aynı şekilde Abdullah b. Câfer el-Kureşi kanalıyla rivâyet etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel, Ali b. el-Medînî, Yahyâ b. Maîn ve başkaları onun sika olduğunu söylemişlerdir. Müslim de Sahîh'inde Osman b. Muhammed el-Ahnesi'nin -ki Yahyâ b. Maîn onun sika olduğunu söylemiştir- Said el-Makburi'den nakliyle rivâyet etmiştir. Dolayısıyla bu, sahih olduğunda ittifak edilen bir hadistir.

[1089] (Yedinci Hadis). Hâkim, Müstedrek'inde, Nâfi''den şöyle nakleder: Bir adam İbn Ömer (radıyallâhu anh)'a gelerek, hanımını üç defa boşamış ve aralarında bir anlaşma olmaksızın bir dostu ona helâl olması için onunla evlenmişse kadın ilk kocasına helâl olur mu, diye sordu. İbn Ömer (radıyallâhu anh): Hayır. Ancak arzu ve rağbet üzere yapılan nikah olur. Biz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında bunu zina sayardık, dedi.[529] Hâkim sonra: Buhârî ve Müslim tahric etmemiş olsalar da senedi sahihtir, demiştir. Bunu Süfyân-ı Sevrî, Abdullah b. Nâfi''in babasından, onun İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan nakliyle rivâyet etmiştir. Cümle tarzı bunun merfû olduğu izlenimini vermektedir. İbn Ebî Şeybe, Harb el-Kirmani ve Ebû Bekir el-Esrem de Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmişlerdir: "Bana hülle yapan ve kendisine hülle yaptırılan her kim getirilirse onu recm ederim." Beyhakî, Süleyman b.

528 Hasendir. Ahmed b. Hanbel (2/323), İbn Ebî Şeybe (7/45) ve İbn Cârud (684) rivâyet etmişlerdir. Hâfız İbn Hacer, Telhîsu'l-Habîr'de (3/170) ifade ettiği gibi bunun hasen olduğunu söylemiştir. Râvilerden Osman b. Muhammed'de zayıflık vardır. Fakat gördüğün gibi hadisin şahitleri vardır.

529 Hasendir. Hâkim (2/199) ve Beyhakî (7/208) rivâyet etmişlerdir. Hâkim bunun Buhârî ve Müslim'in sıhhat koşullarını taşıyan bir hadis olduğunu söylemiş, Zehebî ona katılmış, Heysemî de Mecmau'z-Zevâid'de (4/267): Taberânî bunu el-Mu'cemu'l-Evsat'ta rivâyet etmiştir, râvîleri sahih hadis râvîleridir, demiştir. Söyledikleri doğrudur ve bu söz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü hükmündedir.

Scanned with CamScanner

Yesar'dan şöyle nakleder: Hz. Osman b. Affan'a eski kocasına helâl olması için bir kadınla evlenen bir adam götürüldü ve Hz. Osman (radıyallâhu anh) onları ayırdı. Ali, İbn Abbâs ve daha pek çok sahabeden de (Allah onlardan razı olsun) böyle rivâyet edilmiştir.

**Âyetin Tefsirinin Devamı:**

*"Eğer bu kişi de..."* yani ikinci kocası onunla gerdeğe girdikten sonra *"onu boşarsa,"* kadın ile ilk koca *"Allah'ın sınırlarını muhafaza edeceklerine inandıkları takdirde"* yani iyilikle geçineceklerine kanaat getirdikleri takdirde... Mücâhid der ki: Yani evliliklerinde bir hile olmadığına kanaat getirdikleri takdirde *"yeniden evlenmelerinde beis yoktur. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır."* Yani şer'î kuralları ve hükümleridir. *"Allah bunları bilmek, öğrenmek isteyenler için beyan eder"*, yani açıklar.

İmamlar, adam hanımını bir veya iki talakla boşar ve iddeti bitene kadar kadına dönmez, sonra kadın başka biriyle evlenip onunla gerdeğe girdikten sonra onun tarafından da boşanır ve iddeti bittikten sonra ilkiyle evlenirse kaç talak hakkıyla döneceği hususunda ihtilaf etmişlerdir. İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve İmam Ahmed b. Hanbel'e göre eskisinden arta kalan talak sayısıyla döner. Bu bir grup sahabinin görüşüdür. Diğer görüşe göre önceki talakları ortadan kaldırır ve ilk kocasına üç talak hakkının hepsiyle döner. İmam Ebû Hanîfe ve arkadaşlarının görüşü böyledir. Hanefilerin gerekçesi şudur: İkinci koca adamın üç talakını ortadan kaldırdığına (ve kadın ilk kocaya üç talak hakkıyla döndüğüne) göre, daha az talakı ortadan kaldırması daha evladır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

**Boşanan Kadınlara İyi Davranmak:**

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ
بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوا۟ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ
نَفْسَهُۥ وَلَا تَتَّخِذُوٓا۟ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ هُزُوًا۟ وَٱذْكُرُوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَآ
أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنَ ٱلْكِتَٰبِ وَٱلْحِكْمَةِ يَعِظُكُم بِهِۦ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ
ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾

Scanned with CamScanner

*231. Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın. Fakat haksızlık ederek ve zarar vermek için onları nikâh altında tutmayın. Kim bunu yaparsa muhakkak kendine kötülük etmiş olur. Allah'ın âyetlerini eğlenceye almayın. Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini, (size verdiği hidâyeti), size öğüt vermek üzere indirdiği Kitab'ı ve hikmeti hatırlayın. Allah'tan korkun. Bilesiniz ki Allah, her şeyi bilir.*

**Tefsiri:**

Bunlar yüce Allah'ın erkeklere emirleridir. Yüce Allah onlardan biri karısını tekrar dönme hakkı olan bir boşamayla boşadığında; iddeti bitip sadece tekrar dönme imkânı sağlayacak kadar bir süre kaldığında ona karşı iyi olmasını; ya onu yanında tutmasını, yani iyilikle nikahı altına almasını emretmektedir ki, bu onu nikahına aldığına dair şahit tutması ve onunla birlikte yaşama niyetinde olmasıyla olur. Veya onu serbest bırakmasını emretmektedir ki bu da ona iddeti sona erene kadar dokunmayıp bitince onunla tartışma, kavga ve hakaretleşme olmadan evinden güzel şekilde çıkarmasıyla olur.

Yüce Allah *"Fakat haksızlık ederek ve zarar vermek için onları nikâh altında tutmayın."* buyuruyor. İbn Abbâs, Mücâhid, Hasan-ı Basrî, Dahhâk, Rebî' ve Mukâtil b. Hayyan ile daha başkaları şöyle demişlerdir: Önceleri koca, karısını boşardı ve iddetinin bitmesine yakın bir vakitte, başkasına gitmesini önlemek ve ona zarar vermek maksadıyla nikahı altına alırdı. Sonra tekrar boşar ve kadın tekrar iddet beklerdi. İddetinin bitimine yakın vakitte iddetinin uzaması için tekrar boşardı. İşte Allah (c.c) onları bundan men etti ve tehdit ederek şöyle buyurdu: *"Kim bunu yaparsa muhakkak kendine kötülük etmiş olur."* Yani, Allah'ın emrine aykırı hareket etme bakımından kendine kötülük etmiş olur.

Yüce Allah, *"Allah'ın âyetlerini eğlenceye almayın."* buyuruyor. İmam Taberî bu âyetin tefsirinde şöyle der:

[1090] Bize... Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'tan şöyle naklettiğine göre; Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Eş'ari kabilesindeki insanlara kızmıştı. Bunu işiten Ebû Mûsâ el-Eş'ari Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek "Ya Rasûlallah! Eş'arilere öfkelendin mi?" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Onlardan biri "Ben boşadım, sonra tekrar döndüm" diyor. Bu, Müslümanların boşaması değildir. Kadını iddet sa-*

Scanned with CamScanner

*yacağı günlerin başında boşayın."*[530] İmam Taberî daha sonra bunu başka bir kanalla Ebû Halid ed-Dalani'den rivâyet etmiştir. Adı Yezîd b. Abdurrahman olan bu şahıs hakkında muhaddislerin olumsuz kanaatleri vardır.

Mesrûk der ki: Adamın, karısını, hiçbir hikmet ve iyi amaç taşımaksızın boşayıp sonra tekrar ric'at etmesi (iddetindeyken kadının rızası olmadan dönmesi) ona sıkıntı ve acı verir. Hasan-ı Basrî, Katâde, Atâ' el-Horasânî, Rebî' b. Enes ve Mukâtil b. Hayyan derler ki: Bu, hanımını boşayıp sonra "oyun/şaka yaptım" demesi, kölesini azad edip veya nikah yapıp "şaka yapıyordum" demesidir. Bu yüzden Allah (c.c) *"Allah'ın âyetlerini eğlenceye almayın."* buyurarak onların bu talaklarını ve azadlarını geçerli saymıştır.

[1091] İbn Merdûyeh, Mücâhid kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Bir adam talakı kastetmeksizin şaka ve eğlenceyle karısını boşadı. Bunun üzerine Allah (c.c) *"Allah'ın âyetlerini eğlenceye almayın."* âyetini nazil etti. Bu âyetin inmesi üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun talakını geçerli saydı.[531]

[1092] İbn Ebî Hâtim, Hasan-ı Basrî'den şöyle nakleder: Adam karısını boşar ve "şaka yaptım" der, azad eder ve "şaka yapıyordum" der, evlenir ve "şaka yapıyordum" derdi. Bunun üzerine yüce Allah *"Allah'ın âyetlerini eğlenceye almayın."* buyruğunu indirdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: *"Kim ciddi olarak veya şakayla boşar, azad eder, evlenir veya evlendirirse kendisi hakkında hüküm geçerli olur."*[532] Bunu Taberî başka bir tarikle Hasan-ı Basrî'den rivâyet etmiştir. Rivâyet mürseldir. Bunu İbn Merdûyeh de ... Ebû Derdâ'dan onun kendi sözü olarak rivâyet etmiştir.

---

530 Taberî (4928) Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiş, sonra 4929 numarada tekrarlamıştır. Tüm tariklerinde yer alan Ali b. Yezîd b. Abdurrahman ihtilaflı biridir. Ebû Hâtim: Saduktur; Ahmed b. Hanbel: Fena değildir; İbn Hibbân da: Çok hata yapar, haberlerini hüccet kabul etmek caiz değildir, demiştir. Bunun bir de Ebû Bürde'den yapılan mürsel olarak rivâyeti vardır. Hadis farklı tarikleri ve mürsel rivâyeti ile birlikte inşaallah fena değildir.

531 Müellif de, ed-Durru'l-Mensur kitabında Suyutî de bunu İbn Merdûyeh'e nispet etmişlerdir. Leys b. Ebû Süleym'den dolayı senedi zayıftır. Ancak ardındaki rivâyet bunun şahidi mesabesindedir.

532 Müellif'in söylediği gibi bunu İbn Merdûyeh ile Taberî (4926) Hasan-ı Basrî'den mürsel olarak rivâyet etmişlerdir. Hasan-ı Basrî'nin mürsel rivâyetleri çok zayıftır. Ancak bunun mürsel ve muttasıl şahitleri olup hadis bunlarla kuvvetlenmektedir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

[1093] İmam Taberî, *"Allah'ın âyetlerini eğlenceye almayın."* buyruğu ile ilgili olarak Ubâde b. Sâmit'ten şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında adam "Seni kızımla evlendirdim" der, sonra "ben şaka yapıyordum" derdi. Kölesine "Seni azad ettim" der, sonra "eğlence olsun diye yaptım" derdi. Bu yüzden Allah (c.c) *"Allah'ın âyetlerini eğlenceye almayın."* âyetini inzal etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: *"Üç şey vardır ki kişi onları ister şaka yollu ister ciddi söylesin, hükümleri onun hakkında geçerli olur. Bunlar boşama, azad etme ve evlenmektir."*[533]

[1094] Bu konudaki meşhur hadis Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce'nin Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettikleri Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu hadisidir: *"Üç şeyin ciddisi de ciddidir, şakası da ciddidir (ciddi hükmündedir): Evlenme, boşama ve ric'at (ric'i talakla boşadığı karısına iddetindeyken dönmek)"*[534] Tirmizî: Hasen ve garip bir hadistir, demiştir.

*"Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini..."* Yani, size peygamberi hidâyet ve açık delillerle göndermesi lütfunu *"size öğüt vermek"*, yani emretmek, yasaklamak ve haramları işlemenin cezasını bildirmek *"üzere indirdiği Kitab'ı ve hikmeti"*, yani, sünneti *"hatırlayın."* Yaptığınız ve yapmadığınız her şeyde *"Allah'tan korkun. Bilesiniz ki Allah, her şeyi bilir."* Sizin gizli veya açık hiçbir şeyiniz O'na gizli kalmaz ve size bunların karşılığını verir.

533 el-Metalibu'l-Âliye'de (1659) ifade edildiği gibi, bunu Ahmed b. Meni, Ubâde b. Sâmit'ten rivâyet etmiş, Hâfız İbn Hacer herhangi bir şey söylememiştir. Râvilerden İsmail b. Müslim el-Mekki'den dolayı senedi zayıftır. Bunun Dârekutnî (4/20) tarafından rivâyet edilen zayıf bir şahidi vardır. Bunun senedi de zayıftır. Bu konuda temel hadis bir sonra gelen hadistir.

534 Hasendir. Ebû Dâvûd, 2194; Tirmizî, 1184; İbn Mâce, 2039; Tahâvî, 2/58; Dârekutnî, 3/256; Hâkim, 2/198; Beğavî, 9/219. Hepsi de Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan... Tirmizî: Hasen ve gariptir, demiştir. Hâkim de: Senedi sahihtir. Abdurrahman b. Habib Medinelilerin sikalarındandır, demiş, fakat Zehebî itiraz ederek "Rivâyeti leyyindir" demiştir. İbn Hacer de Takrib'de bunun leyyin olduğunu söylemiştir. Hâfız İbn Hacer, Telhîsu'l-Habîr'de (3/209) bunun hasen olduğunu söylemiştir. Hadisin çok zayıf şahitleri olup yine onlarla kuvvet kazanmaktadır. Bu İbn Mes'ud, Ebû Derdâ, Ali, Ömer ve daha başka sahabilerden mevkuf olarak da rivâyet edilmiştir. Böylesi bir konuda şahsi görüş belirtilemeyeceğinden bunlar da merfû hükmündedirler. Doğrusunu en iyi Allah bilir. bk. Nasbu'r-Râye 3/294; Telhîsu'l-Habîr, 3/209.

Scanned with CamScanner

**Kadının Eski Kocasına Dönmesi:**

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ۗ ذَٰلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۗ ذَٰلِكُمْ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَأَطْهَرُ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾

*232. Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, aralarında iyilikle anlaştıkları takdirde, onların (eski) kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın. İşte bununla içinizden Allah'a ve âhiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Böyle yapmanız kendiniz için en iyisi ve en temizidir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.*

**Tefsiri:**

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Bu âyet-i kerime karısını bir veya iki talakla boşadıktan sonra onunla tekrar evlenme veya ric'at etme kararı vermişken ve kadın da bunu istediği halde kadının yakınlarının onu bundan men etmeleri hakkında indi. Bunu Atiyye el-Avfî de İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan böyle rivâyet etmiştir. Mesrûk, İbrâhim en-Nehaî, Zührî ve Dahhâk da âyetin bu konuda indiğini söylemişlerdir. Onların verdikleri bu mânâlar âyette açıktır. Bunda ayrıca, İmam Taberî ile Tirmizî'nin bu âyetin tefsirinde söyledikleri gibi kadının kendisini evlendiremeyeceğine, nikah akdinde kızın velilerinin bulunmasının şart olduğuna delil vardır.

[1095] Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Kadın kadını evlendiremez. Kadın kendisini evlendiremez. Dolayısıyla asıl zina eden kadın, kendisini evlendiren kadındır."*[535]

535 Baş tarafı hasen, fakat son kısmı mevkuftur. İbn Mâce (1882), Dârekutnî (3/227) ve Beyhakî (7/110) Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmişlerdir. Râvîlerden Abdân hakkında İbn Hacer, Takrib'de: Saduktur, çok hata yapar, demiştir. İbn Adiyy de: Fena biri değildir, demiştir. Dârekutnî (3/227) ve Beyhakî başka bir kanalla Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in "Kadın kadını evlendiremez, kadın kendisini evlendiremez" buyruğunu rivâyet etmişlerdir. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) da "Asıl zinakar kadın, velisinin izni olmaksızın kendi başına evlenen kadındır" demiştir. Bunun senedi Buhârî ve Müslim'in koşullarını taşıyan sahih bir senettir. Dârekutnî (3/227, 228) bunun tamamını mevkuf olarak rivâyet etmiştir.

Scanned with CamScanner

(1096) Başka bir hadiste de: *"Nikah ancak yol gösterici bir veli ve âdil iki şahitle olur"*[536] buyurulmuştur. Bu konuda âlimler arasında tartışma vardır ve bu, fıkıh kitaplarının ilgili konularında ortaya konmuştur. Allah'a hamd-u senalar olsun, biz de bunu Ahkam isimli kitabımızda ele aldık.

Bu âyet-i kerimenin Ma'kil b. Yesar ile kız kardeşi hakkında indiği rivâyet edilmiştir.

[1097] Nitekim İmam Buhârî, Sahih'inde, bu âyetin tefsirinde şöyle demiştir:...Hasan-ı Basrî'den: Ma'kil b. Yesar bana: "Benim bir kız kardeşim vardı ve onu benden istediler." dedi. Buhârî'nin ... Hasan-ı Basrî'den naklettiğine göre; kocası, Ma'kıl İbn Yesâr'ın kız kardeşi olan karısını boşamış, iddeti doluncaya kadar da ona dönmemişti. Sonra tekrar talip oldu, fakat Ma'kıl buna karşı çıktı. Bunun üzerine *"onların (eski) kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın."* buyruğu nazil oldu.[537] Bunu Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, İbn Hatîm, Taberî ve İbn Merdûyeh de Hasan'a kadar varan birçok tarikle rivâyet etmişlerdir. Hasen de bunu Ma'kil b. Yesar'dan rivâyet etmiştir.

[1098] Tirmizî de bunun sahih olduğunu söylemiştir ve onun lafzı şöyledir: Ma'kil b. Yesar'dan...; onun kız kardeşi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında Müslümanlardan bir adamla evlendi. Onunla bir süre yaşadıktan sonra adam onu boşadı ve iddeti bitene kadar ric'at etmedi. Sonra hem kadın adamı, hem de adam kadını arzuladı. Adam bazı kimseler yoluyla ona talip olunca kadının kardeşi: "Ey alçak! Sana iyilik yapıp onunla evlendirdim, sen ise onu boşadın. Vallahi onunla tekrar kesinlikle evlenemeyeceksin. Bu son hakkındı." dedi. Ancak Allah (c.c) adamın kadına, kadının adama

---

Bunun senedi sahihtir. Merfû rivâyetini yapan sikadır ve sikanın ziyadesi makbuldür. Ancak bu illetten dolayı hadisi hasen derecesine düşürmektedir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Bk. Nasbu'r-Râye 3/188.

536 Baş tarafı sahihtir ve birçok şahidi vardır. Son kısmı kuvvetli olmamakla birlikte uygulama bu şekildedir. Hadisin tamamını ziyadesiyle birlikte İbn Hibbân (4075), Dârekutnî (3/225), Beyhakî (7/124) ve İbn Hazm (9/465) Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyet etmişlerdir. İbn Hibbân: İki şahidin zikredildiği başka bir sahih hadis yoktur, demiştir. (Muhakkik bazı rivâyetleri zikrettikten sonra şöyle demiştir:) İki veya daha çok şahidin anıldığı bu hadisler zayıf olmakla birlikte toplamlarıyla kuvvet kazanmaktadırlar. Bunun birçok şahitleri vardır. Dolayısıyla bu hadis için hadis ilminin kutupları sahih demişlerdir.

537 Buhârî, 4529, 4330; Ebû Dâvûd, 2087; Tirmizî, 2981; Taberî, 4940; İbn Hibbân, 4071.

Scanned with CamScanner

olan ihtiyacını biliyordu ve *"Onların (eski) kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın!..."* âyetini indirdi. Bunu işiten Ma'kil "Rabbimin emri başım üstümdedir." dedi. Sonra adamı çağırdı ve "Seni kız kardeşimle evlendiriyor ve sana ikramda bulunuyorum" dedi.[538] İbn Merdûyeh'in rivâyetinde ayrıca "yeminimin kefâretini de ödüyorum" ziyadesi vardır. İmam Taberî'nin İbn Cüreyc'den yaptığı rivâyette kadının ismi Yesar kızı Cümeyl, kocasının ismi ise Ebû Beddah olarak geçmektedir. Süfyân-ı Sevrî'nin Ebû İshâk es-Seb'i'den rivâyetine göre ise kadının ismi Yesar kızı Fâtıma'dır. Bu şekilde seleften pek çok kişi bu âyetin Ma'kil b. Yesar ve kız kardeşi hakkında nazil olduğunu söylemiştir. Süddî ise bunun Câbir b. Abdullah ile onun amcasının kızı hakkında indiğini söylemiştir.[539] Ancak doğrusu birincisidir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

*"İşte bununla içinizden Allah'a ve âhiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir."* Yani, boşanan eşler, aralarında iyilikle anlaşıp karşılıklı razı olduklarında onları bundan men etmemek için velilere yönelttiğimiz bu yasağa sizden ancak Allah'ın şeriatına inanan, Allah'ın (c.c) âhirete yönelik tehditlerine, azabına ve oradaki cezasına iman etmiş kimseler uyarlar, ancak onlar ibret alır ve etkilenirler.

*"Bu"*, yani, bundaki hamasi duygularınızı terk ederek kararı eşlere bırakmanız *"kendiniz için en iyisi ve en temizidir."* Kalbiniz için daha pak ve daha temiz bir harekettir. *"Allah bilir, siz bilmezsiniz."* Yani yüce Allah emrettiği ve yasakladığı hususlardaki faydayı ve menfaatleri bilir. Siz ise hayrın yaptığınız veya terk ettiğiniz şeylerin hangisinde olduğunu bilemezsiniz.

**Çocukları Emzirme:**

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ
الرَّضَاعَةَ ۚ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۚ لَا تُكَلَّفُ
نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى
الْوَارِثِ مِثْلُ ذَٰلِكَ ۗ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا

538 Sahihtir. Tirmizî (2981) rivâyet etmiştir. Bir önceki hadise bk.

539 Bu mu'dal bir rivâyettir, hüccet teşkil etmez. Tercihe şayan olan, Müellif'in söylediği gibi birincisidir.

Scanned with CamScanner

جُنَاحَ عَلَيْهِمَا ۗ وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ مَا آتَيْتُم بِالْمَعْرُوفِ ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٣﴾

*233. Emzirmeyi tamamlatmak isteyen (baba) için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların örfe uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir. Bir insan ancak gücü yettiğinden sorumlu tutulur. Hiçbir anne, çocuğu sebebiyle, hiçbir baba da çocuğu yüzünden zarara uğratılmamalıdır. Onun benzeri (nafaka temini) vâris üzerine de gerekir. Eğer ana ve baba birbiriyle görüşerek ve karşılıklı anlaşarak çocuğu memeden kesmek isterlerse, kendilerine günah yoktur. Çocuklarınızı (süt anne tutup) emzirtmek istediğiniz takdirde, süt anneye vermekte olduğunuzu iyilikle teslim etmeniz şartıyla, üzerinize günah yoktur. Allah'tan korkun. Bilin ki Allah, yapmakta olduklarınızı görür.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah bu âyette annelere çocuklarını tam, yani iki yıl emzirmelerini öğütlüyor. Dolayısıyla bundan sonraki emzirmeye itibar edilmez. Bu yüzden âyette *"Emzirmeyi tamamlatmak isteyen (baba) için"* denmiştir. İmamların çoğu süt hısımlığının (dolayısıyla hısım olanların birbirleriyle evlenmelerinin ebedi olarak yasak olması) ancak iki yıldan önce yapılan emişle tahakkuk edeceği görüşündedirler. Dolayısıyla çocuk iki yaşından büyük iken emerse, ondan dolayı süt hısımlığı oluşmaz.

[1099] Tirmizî "İki yaşından önceki emiş süt hısımlığına yol açmaz babı" başlığı altında Ümmü Seleme'den şöyle rivâyet eder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Süt hısımlığı ancak göğsün damarlarını dağıtan ve sütten kesmeden önce olan emme ile olur."*[540] Tirmizî daha sonra şöyle der: Hasen-sahih hadistir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından ve başkalarından ilim erbabının çoğunluğuna göre uygulama böyledir; onlara göre ancak iki yaşından önce yapılan emme haramlığa (evlilik engeli) yol açar, tam iki yıldan sonraki emme ise hiçbir şeyi haram yapmaz.

540 Tirmizî (1152) rivâyet etmiş ve "hasen-sahih hadistir" demiştir. Müellifin söylediği gibi râvileri Buhârî ve Müslim'in râvileridir. Bunun şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

Hadisin râvîlerinden Zübeyr b. Avvam'ın kızı Fâtıma, Hişam b. Urve'nin karısıdır. Ben derim ki: Bu hadisi sadece Tirmizî rivâyet etmiştir. Râvileri Buhârî ve Müslim'in koşullarını taşıyan râvîlerdir. Hadislerin birinde geçen "göğüste olan" ifadesinden kasıt, iki yıl içerisinde ve emzirme mahallinde gerçekleşen emmedir.

[1100] Nitekim Ahmed b. Hanbel de Berâ b. Âzib'den şöyle rivâyet eder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), oğlu İbrâhim ölünce *"Onun cennette bir emzireni var"* buyurdu.[541] Bunu aynı şekilde Buhârî de Şu'be'nin rivâyetiyle tahric etmiştir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle buyurmuştur; çünkü oğlu İbrâhim 20 aylık iken vefat etmişti. Bu yüzden Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Onun cennette bir emzireni vardır."* buyurdu. Yani, emmesini tamamlayacak bir emzireni...

[1101] Bunu destekleyen bir diğer hadis, Dârekutnî 'nin İbn Abbâs (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet ettiği şu hadistir: *"Süt emme sebebiyle haramlık (evlilik engelliği, süt hısımlığı) ancak iki yıl içinde olan emme ile olur."*[542] Dârekutnî daha sonra şöyle der: Bunu Süfyân-ı Sevrî'den, Heysem b. Cemil'den başkası müsned olarak rivâyet etmemiştir. O ise sika ve hafızdır. Ben derim ki: bunu İmam Mâlik, el-Muvatta'da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan mevkuf olarak rivâyet etmiştir. Deraverdi de Sevr'in İkrime'den, onun da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan nakliyle rivâyet etmiştir ve onda "İki yıldan sonraki ise bir şey değildir." ziyadesi vardır. Bu daha sahihtir.

[1102] Ebû Dâvûd Tayalisî, Câbir (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sütten kestikten sonra (şer'î mânâda) emme yoktur. Büluğa erdikten sonra yetimlik yoktur."*[543] Bu

---

541 Buhârî, 1382; Ahmed b. Hanbel, 4/300; İbn Hibbân, 6949; Beyhakî, Delâilu'n-Nübüvve 5/430, 431.

542 Doğrusu, bunun mevkuf olduğudur. Dârekutnî (4/174), Beyhakî (7/462) ve İbn Adiyy (7/103) rivâyet etmişlerdir. Problemi, müellifin söylediği gibi Heysem b. Cemil'dir. Bunu İmam Mâlik de el-Muvatta'da (2/602) İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan mevkuf olarak rivâyet etmiştir. Onun tarikiyle de Beyhakî rivâyet etmiştir. İbn Kesir de onun mevkuf olduğunu tercih etmiştir, fakat (akıl ile bilinemeyecek konu olduğundan) merfû hükmündedir.

543 Tayâlisî (1767) tahric etmiştir. Senedi, Haram b. Osman'ın zayıf olması sebebiyle zayıftır. Ancak birazdan gelecek kuvvetlendirici şahitleri vardır. 177. âyetin tefsirinde geçen hadislere de bk.

Scanned with CamScanner

hadisin delalet ettiği mânâ tam olarak *"Sütten kesilmesi de iki yıldır"* (Lokman, 14) ve *"Hamileliği ve sütten kesmesi otuz aydır"* (Ahkâf, 15) âyetleriyle netleşmektedir. İki yıldan sonraki süt emmelerin haramlığa (süt hısımlığı) yol açmadığı görüşü Ali, İbn Abbâs, İbn Mes'ud, Câbir, Ebû Hureyre, İbn Ömer, Ümmü Seleme, Said b. Müseyyeb, Atâ ve cumhurdan nakledilir. Bu Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûyeh, Sevrî, Ebû Yusuf, Muhammed ve bir rivâyette Mâlik'in görüşüdür. İmam Mâlik'ten yapılan diğer rivâyete göre bu süre iki yıl ve iki ay, başka bir rivâyete göre ise iki yıl ve üç aydır. İmam Ebû Hanîfe ise bunun iki buçuk yıl olduğunu söylemiştir. İmam Züfer: Emzirildiği sürece üç yıla kadar süt emmiş sayılır, demiştir. Bu, İmam Evzâî'den rivâyetlerden biridir. İmam Mâlik: Bir çocuk iki yıldan önce sütten kesilir, sonra onu başka bir kadın emzirirse onun süt çocuğu olmaz. Çünkü o yemek gibi olmuştur, demiştir. Evzâî'den diğer rivâyet de böyledir. Hz. Ömer ile Hz. Ali'den: Sütten kesildikten sonra süt emme hükmü geçersizdir, diye rivâyet edilmiştir. Onlar bununla cumhûrun görüşünde olduğu gibi sütten kesilsin veya kesilmesin iki yılı kastetmiş olabilecekleri gibi İmam Mâlik'in görüşündeki gibi bizzat emzirmeyi kastetmiş olabilirler. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Sahih-i Buhârî ve Sahih-i Müslim'de de Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan, onun büyük çocuğunun, emzirmenin haramlığa yol açacağı görüşünde olduğu zikredilmiştir. Bu, Atâ Ebî Rebâh ile Leys b. Sa'd'ın görüşüdür.

[1103] Âişe (radıyallâhu anhâ) yanına girmelerine izin verdiği erkeklere kadınlarından birinden emmesini emreder ve buna Ebû Huzeyfe'nin azatlı kölesi Sâlim hadisini delil gösterirdi. Zîra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebû Huzeyfe'nin hanımına büyük olduğu halde Sâlim'i emzirmesini emretmişti ve bu emzirmeden dolayı Ebû Huzeyfe'nin hanımının yanına girip çıkardı.[544] Fakat Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in diğer hanımları Ebû Huzeyfe'ye mahsus bir durum olduğunu düşünerek bunu reddettiler. Nitekim bu, cumhûrun görüşüdür. Aralarında dört mezhep imamı, yedi Medine imamı, sahabenin büyükleri ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) dışındaki hanımlarının bulunduğu cumhûrun bu konudaki delili:

544 Müslim, 1453; Ebû Dâvûd, 2061; Nesâî, 6/104; İbn Mâce, 1943; Ahmed b. Hanbel, 6/201. "...Âişe'den, onun Süheyl kızı Sehle'den nakliyle" ve birbirine yakın lafızlarla... Bunun bir kıssası vardır.

Scanned with CamScanner

[1104] Buhârî ve Müslim'in Âişe (radıyallâhu anhâ) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet ettikleri şu hadistir: *"Kardeşlerinizin kim olduklarına bakın. Çünkü (şer'i) süt emme ancak açlıktan dolayı yapılan emmedir."*[545] Süt emzirme ve büyüğün süt emmesi konuları *"Size... sizi emziren anneleriniz haram kılındı."* (Nisâ, 23) âyetinin tefsirinde gelecek.

Allah (c.c) şöyle buyuruyor: *"Onların örfe uygun olarak beslenmesi ve giyimi çocuğun kendisi için doğurulduğu kişiye aittir."* Yani, annelerin yeme ve içmeleri ile giyimleri örfe uygun şekilde çocuğun babası üzerindedir. Yani baba bu konuda kendisinin varlıklı, orta gelirli veya dar gelirli olma durumunu göz önünde bulundurarak, israfa ve kısıtlamaya kaçmadan, annenin yurdundaki emsallerine yapılanı yapar. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurur: *"İmkânı geniş olan, nafakayı imkânlarına göre versin; rızkı daralmış bulunan da Allah'ın kendisine verdiği kadarından nafaka ödesin. Allah hiç kimseyi verdiği imkândan fazlasıyla yükümlü kılmaz. Allah, bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır."* (Talâk, 7) Dahhâk der ki: Karısını boşadığında ondan bir çocuğu olan adam, annesi onu emzirdiğinde annesinin normal yeme-içme ile giyim ihtiyaçlarını görmek zorundadır, bu vaciptir.

*"Hiçbir anne, çocuğu yüzünden zarar açmamalıdır."* Yani babasının yetiştirmesini engellemek için çocuğu ona vermemeye kalkışmamalıdır. Ama, yaşamını sürdürmek için genelde zorunlu olan süt emzirmeyi yapmadan teslim edemez. Emzirdikten sonra dilerse çocuğu ona verir. Fakat babaya zarar verecekse çocuğu ona teslim etmesi caiz olmaz. Aynı şekilde kocanın da sırf kadına zarar vermek maksadıyla çocuğu ondan alması caiz değildir. Bu yüzden ardından *"Hiçbir anne, çocuğu sebebiyle, hiçbir baba da çocuğu yüzünden zarar açmamalıdır"* buyurulmuştur. Yani, sırf kadına zarar vermek maksadıyla çocuğu annesinden çekip almaya kalkışmamalıdır. Bunu Mücâhid, Katâde, Dahhâk, Süddî, Sevrî, İbn Zeyd ve daha başkaları rivâyet etmişlerdir.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyurur: *"Onun benzeri, vâris üzerinde de borçtur."* Yani, varisin de çocuk sebebiyle akrabalarına zarar vermesi ve zarara sokması helâl değildir. Mücâhid, Şa'bî ve Dahhâk böyle söylemişlerdir. Bir görüşe göre ise mânâ şöyledir: Çocuğun annesinin geçimini sağlamak,

545 Buhârî, 5102; Müslim, 1455; Ebû Dâvûd, 2058; Nesâî, 6/102; Tayalisî, 412; Ahmed b. Hanbel, 6/94.

Scanned with CamScanner

haklarını ödemek ve ona zarar vermemek hususlarında babanın ne sorumlulukları varsa varislerin de aynı sorumlulukları vardır. Cumhûra ait olan bu görüşü İmam Taberî, tefsirinde uzunca ele almıştır. Hanefiler ve Hanbelilerden akrabaların birbirlerine karşı nafaka sorumluluklarının bulunduğu görüşünde olanlar, ona bu âyeti delil göstermişlerdir. Bu, Hz. Ömer (radıyallâhu anh) ile selef-i salihin büyük çoğunluğundan rivâyet edilmiştir.

[1105] Bu görüşü ağır bastıran, Semûre'den rivâyet edilen Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu hadisidir: *"Kim mahrem derecesinde bir akrabasına (kölesi olarak) sahip olursa o, bunun hesabına azad olur."*[546]

İki yıldan sonra süt emzirmenin çocuğun bedenine veya aklına zarar verdiği söylenmiştir. Süfyân-ı Sevrî'nin A'meş kanalıyla İbrâhim en-Nehaî'den rivâyet ettiğine göre, Alkame iki yaşından büyük bir çocuğu emziren bir kadın gördü ve "Onu emzirme" dedi.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Eğer ana ve baba birbiriyle görüşerek ve karşılıklı anlaşarak çocuğu memeden kesmek isterlerse, kendilerine günah yoktur."* Yani, çocuğun anne ve babası çocuğu sütten iki yıldan önce kesme konusunda anlaşırlarsa; bunun daha faydalı olacağını düşünür, bu konuda birbirlerine danışır ve böyle bir karara varırlarsa bunda onlara hiçbir günah yoktur. Bundan anlaşılıyor ki anne ve babadan sadece biri böyle bir karar alırsa yeterli olmaz. Bu konuda onlardan birinin, diğerinin görüşüne başvurmadan tek başına karar vermesi caiz değildir. Bunu Süfyân-ı Sevrî ve başkaları söylemişlerdir. Bu hükümde çocuk yararına ihtiyata gidilmiş, ebeveyn onun lehine olacak şeye zorlanmıştır. Bu, Allah'ın (c.c) kullarına rahmetindendir. Zîra çocuklarını yetiştirme hususunda anne babaya görevler yüklenmiş; onlar, hem kendileri hem çocukları için yararlı olana yönlendirilmişlerdir. Nitekim Talâk sûresinde şöyle buyurulmuştur: *"Sizin için çocuğu emzirirlerse onlara ücretlerini verin, aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlaşamazsanız, çocuğu başka bir kadın emzirecektir."* (Talâk, 6)

Yüce Allah ardından şöyle buyuruyor: *"Çocuklarınızı (süt anne tutup) emzirtmek istediğiniz takdirde, süt anneye vermekte olduğunuzu iyilikle*

546 Hasendir. Ebû Dâvûd, 3949; İbn Mâce, 2524; Ahmed b. Hanbel, 5/15; Beyhakî, 10/289. Tirmizî der ki: Bazıları bunu Katâde kanalıyla Hasan-ı Basrî'den, bir de Ömer (radıyallâhu anh)'tan yine mevkuf olarak rivâyet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

*teslim etmeniz şartıyla, üzerinize günah yoktur."* Yani, anne veya çocuktaki zorunlu bir durumdan dolayı anne ile baba çocuğu süt anneden alma konusunda hemfikir olduklarında adamın süt anneye geçmiş ücretini ödemesinde ve çocuğu başka bir kadına uygun fiyata emzirtmesinde hem baba hem anne için bir sakınca yoktur. Bunu birçok kişi söylemiştir.

*"Allah'tan korkun."* Yani, her işinizde Allah'tan sakının. *"Bilin ki Allah, yapmakta olduklarınızı görür."* Yani, sizin hiçbir haliniz ve hiçbir sözünüz ona gizli-kapalı kalmaz.

**Kocası Vefat Eden Kadının İddeti:**

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا ۖ فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٣٤﴾

*234. Sizden ölenlerin, geride bıraktıkları eşleri, kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün beklerler. Bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, kendileri hakkında yaptıkları meşru işlerde size bir günah yoktur. Allah yapmakta olduklarınızı bilir.*

**Tefsiri:**

Bu da Allah'ın (c.c) eşleri ölen kadınlara dört ay on gün iddet beklemeleri emridir. Bu hüküm, icmâyla gerdeğe giren kadınlarla, girmeyen kadınları kapsar. Meselenin gerdeğe girenler hakkındaki dayanağı bu âyet-i kerimenin genelliği ile şu hadistir:

[1106] İmam Ahmed b. Hanbel, Sünen Müellifleri ve Tirmizî -sahih olduğunu belirterek- şöyle rivâyet etmişlerdir: İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'a bir kadınla evlenen ve onunla gerdeğe girmeden ve mehir belirlemeden ölen kocanın durumu soruldu. İnsanlar cevap alabilmek için ona defalarca gittiler. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) sonunda şöyle dedi: "Bunu kendi içtihadıma göre söyleyeceğim. Doğru ise Allah'tandır, yanlış ise benden ve şeytandan olup Allah ve Rasûlü ondan berîdir. Kadının mehrin tamamını alma hakkı vardır." Başka bir rivâyette: "Kadının ne çok ne eksik, tam mehr-i misil hakkı vardır. İddet beklemesi gerekir. Mirastan da hak payı vardır." dedi.

Scanned with CamScanner

Bunun üzerine Ma'kil b. Sinan el-Eşcai ayağa kalkarak şöyle dedi: Ben de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Vaşık kızı Berva' hakkında böyle hüküm verirken işittim.[547] İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) buna çok sevindi. Başka bir rivâyette; Bunun üzerine Eşca' kabilesinden birtakım kişiler ayağa kalkarak "Biz de şahitlik ederiz ki Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Vaşık kızı Berva' hakkında böyle hüküm vermiştir." dediler. Bunun tek istisnası, hamileyken kocasını kaybeden kadındır. Zira onun iddeti, doğum yapmasıyla sona erer. Kadın bundan sonra bir an dahi beklemeyebilir. Çünkü Allah'ın (c.c) *"Gebe olanların bekleme süresi ise, yüklerini bırakmaları (doğum yapmaları)dır."* (Talâk, 4) buyruğu geneldir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ise her iki âyetle amel etmiş olmak için bu kadının doğum yapmaya kadarki süre ile dört ay on günden en uzununu bekleyeceği görüşündedir. Sünnet'te sabit olan şu hadis olmasaydı bu, güzel bir delil ve kuvvetli bir yol idi:

[1107] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer alan ve birçok tarikle gelen hadise göre Sübey'a el-Eslemi hamile iken kocası Sa'd b. Havle vefat etti. Sübey'a çok geçmeden doğum yaptı. Başka bir rivâyette: Çocuğu birkaç gece (gün) sonra doğurdu. Loğusa dönemi bitince talipliler için süslendi. Bir gün Ebû Senabil b. Ba'kek yanına gittiğinde ona, "Ne o, seni süslenmiş olarak görüyorum? Yoksa evlenmek mi istiyorsun? Vallahi dört ay on gün geçmeden evlenemezsin" dedi. Sübey'a der ki: O bana böyle deyince akşam olduğunda elbisemi üzerime alıp Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gittim ve ona bunu sordum. Bana doğumla birlikte iddetten çıktığımı söyledi ve uygun görürsem evlenmemi emretti.[548]

İbn Abdilberr der ki: İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın daha sonra Sübey'a hadisindeki görüşe döndüğü rivâyet edilmiştir. Yani, kendisine delil olarak sunulunca kabul etmiş ve bu görüşe dönmüştür. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın arkadaşlarının, tüm ilim erbabı gibi Sübey'a hadisine göre fetva vermeleri bu rivâyeti desteklemektedir.

---

547 Ebû Dâvûd, 2115; Nesâî, 6/121; Tirmizî, 1145; İbn Mâce, 1891; Ahmed b. Hanbel, 3/480; İbn Hibbân, 4098; Beyhakî, 7/245. Bunlar birbirine yakın lafızlarla rivâyet etmişlerdir. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de katılmıştır. Tirmizî der ki: Hasen sahih hadistir. Senedi Müslim'in şartlarındadır.

548 Buhârî, 5319; Müslim, 1484; Ebû Dâvûd, 2306; Nesâî, 6/194; İbn Mâce, 2028; Ahmed b. Hanbel, 6/432; İbn Hibbân, 4294. Birbirine yakın lafızlarla rivâyet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

Bundan, bir de kocası ölen kadının cariye olması istisnadır. Çünkü onun iddeti hür kadının iddetinin yarısı, cumhura göre iki ay beş gündür. Çünkü had cezalarında hür kadının yarısına çarptırılınca iddette de aynı şekilde yarısı olsun, denmiştir. Muhammed b. Sirin ve bazı Zâhirîler gibi bu konuda cariyeyi hür kadınla aynı tutan âlimler de vardır. Çünkü âyetin ifadesi geneldir. Hem de iddet her kadının eşit olduğu fıtri şeylerdendir. Nitekim Said b. Müseyyeb, Ebû Âliye ve başkaları, vefat iddetinin dört ay on gün yapılmasının hikmetini, rahimde çocuk bulunma ihtimali olarak açıklamışlardır. Kadın bu kadar bekleyince, bebek varsa ortaya çıkar.

[1108] Nitekim Buhârî, Müslim ve başkalarının İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettikleri bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Her birinizin anne karnındaki varlığının oluşumu kırk günde nutfe, o kadar bir zamanda alaka ve ardından yine kırk gün mudğa (et parçası) olarak gerçekleşir. Sonra Allah Teâlâ dört hususu yazmakla görevli bir melek gönderir."*[549] Bu, üç tane "kırk gün", dört ay eder. Sonraki on gün ise bazı ayların eksik olma ihtimali ile çocukta hareketliliğin ona ruh üflenmesinden bir süre sonra ortaya çıkmasından dolayı, ihtiyaten konmuştur. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Said b. Arube, Katâde'den şöyle nakleder: Said b. Müseyyeb'e "Dört aydan sonraki on gün nedir?" diye sordum. "Onda da ruh üflenir" dedi. Rebî' b. Enes der ki: Ebû Âliye'ye "Dört aydan sonraki on gün neden konmuştur?" dedim, "Çünkü o sürede ona ruh üflenir" dedi. İkisini de İmam Taberî rivâyet etmiştir. Buradan hareketle -bir rivâyete göre- İmam Ahmed b. Hanbel cariyenin[550] iddetinin burada hür kadının iddeti gibi olduğunu söylemiştir. Çünkü o, hür kadınlar gibi bir kocaya eş olmuştur.

[1109] Ahmed b. Hanbel'in Amr b. el-Âs (radıyallâhu anh)'tan rivâyetine göre de o şöyle demiştir: Peygamberimizin sünnetini bize karmaşık hale getirmeyin. Ümmü Veled'in efendisi öldüğünde iddeti dört ay on gündür.[551] Bunu Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir. İmam Ahmed b. Hanbel'den, onun bu hadisi kabul etmediği ve "Kabisa, Amr b. el-Âs'tan hadis işitmemiştir" dediği rivâyet edilmiştir. Seleften bir grup zat, bu hadisin ifade ettiği görüştedirler ki onlar-

549 Buhârî, 3208; Müslim, 2643; Ebû Dâvûd, 4708; Tirmizî, 2137; İbn Mâce, 76; Ahmed b. Hanbel, 1/382; İbn Hibbân, 6174.

550 Ümmü Veled

551 Ebû Dâvûd, 2308; İbn Mâce, 2083; Ahmed b. Hanbel, 17347; İbn Cârud, 769; İbn Hibbân, 4300; Dârekutnî, 3/709; Hâkim, 2/209; Beyhakî, 7/447.

Scanned with CamScanner

dan bazıları Said b. Müseyyeb, Mücâhid, Said b. Cübeyr, Hasan-ı Basrî, İbn Sirin, Ebû İyâz, Zührî ve Ömer b. Abdulaziz'dir. Halife Yezîd b. Abdulmelik b. Mervan da böyle emrederdi. Evzâî ve İshâk b. Râhûyeh ile bir rivâyete göre Ahmed b. Hanbel de böyle demişlerdir. Tâvûs ve Katâde ise: Ümmü Veled'in efendisi öldüğünde bekleyeceği iddet iki ay beş gündür, demişlerdir. İmam Ebû Hanîfe ve arkadaşları ile Süfyân-ı Sevrî ve Hasan b. Sâlih b. Hayy ise üç hayız bekler, demişlerdir. Bu Ali, İbn Mes'ud, Atâ ve İbrâhim en-Nehaî'nin de görüşüdür. İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve meşhur rivâyete göre İmam Ahmed b. Hanbel onun iddetinin bir hayız süresi olduğunu söylemişlerdir.

*"Bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, kendileri hakkında yaptıkları meşru işlerde size bir günah yoktur."* Bu cümleden, kocası vefat eden kadının iddet beklemesinin vacip olduğu sonucu çıkmaktadır.

[1110] Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde birçok kanalla mü'minlerin annesi Ümmü Habibe ile Cahş kızı Zeyneb'ten şöyle rivâyet etmişlerdir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'a ve âhiret gününe iman eden bir kadına ölü için üç günden fazla yas tutması helâl değildir. Ancak kocası için dört ay yas tutar."*[552]

[1111] Yine Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde Ümmü Seleme'den şöyle rivâyet edilmiştir: Bir kadın, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: "Ey Allah'ın Rasûlü! Kızımın kocası vefat etti. Gözlerinden de rahatsızlandı, ona sürme çekebilir miyiz?" diye sordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hayır"* buyurdu ve bunu iki veya üç defa tekrarladıktan sonra: *"Hepsi zaten dört ay on günden ibarettir. Halbuki cahiliye döneminde sizden herhangi biriniz bir yıl yas tutardı"* buyurdu. Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb der ki: Kocası öldüğünde kadın evin küçük bölmesine girer, en kötü elbiselerini giyer ve bir yıl geçene kadar herhangi bir koku veya başka bir şey sürünmezdi. Sonra oradan çıkar ve kendisine hayvan pisliği verilir ve o bunları atardı. Sonra ona eşek, koyun ya da kuş türünden bir hayvan getirilir ve o da vücudunu bunlara sürterdi. Vücudunu bunlardan bir şeye değdirip de ölmediği ise çok az olurdu.[553]

552 Buhârî, 5334; Müslim, 1486; Ebû Dâvûd, 2299; Tirmizî, 1195; Nesâî, 6/201; Ahmed b. Hanbel, 6/324.

553 Buhârî, 5336; Müslim, 1488; Ebû Dâvûd, 2299; Tirmizî, 1197; İbn Hibbân, 4304.

Scanned with CamScanner

Bundan hareketle İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ve benzeri bazı ilim erbabı, bu âyetin biraz ileride gelecek *"Sizden ölüp de (dul) eşler bırakan kimseler, zevcelerinin, evlerinden çıkarılmadan, bir yıla kadar bıraktıkları maldan faydalanmaları hususunda (sağlıklarında) vasiyet etsinler."* (Bakara, 240) âyetini neshettiğini söylemişlerdir. Açıklaması ileride geleceği gibi, bu pek isabetli değildir.

Özetle yas, kadının erkekleri ona cezbettirecek koku, süs eşyası ve benzeri şeyleri terk etmesidir. Bu, kocanın vefatında ittifakla vaciptir. Bunun ric'î talakta vacip olmadığı hususunda da ittifak vardır. Bâin talakta (iddet müddeti içinde geri dönüşü olmayan kesin boşama) vacip olup olmadığı hususunda ise iki görüş vardır. Kocası ölen kadınlar ister küçük, ister hayızdan ve nifâstan kesilmiş, ister hür, ister câriye, ister Müslüman, ister kâfir olsunlar, hepsine de yas tutmaları vâciptir. Çünkü âyetin ifadesi geneldir. İmam Süfyân-ı Sevrî, İmam Ebû Hanîfe ve ashabı ise kâfir kadının yas tutması vacip değildir, demişlerdir.

İmam Mâlik'in talebelerinden Eşheb ve İbn Nâfi' de böyle demişlerdir. Bu görüş sahiplerinin delili Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in *"Allah'a ve âhiret gününe iman eden bir kadına üç günden fazla yas tutmak helâl değildir. Ancak ölen kocası ise, bu dört ay on gündür."* hadisidir. Zîra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yas tutmayı bir ibadet saymıştır. İmam Ebû Hanîfe ve ashabı, Süfyân-ı Sevrî mükellef olmadığından dolayı küçük kızı da bu kapsamda değerlendirmişlerdir. İmam Ebû Hanîfe ve ashabı, iddetinin kısa olması sebebiyle cariyeyi de buna eklemişlerdir. Bunlar fıkıh ve füruat kitaplarında genişçe ele alınır. Doğruya muvaffak kılan ancak Allah'tır.

*"Bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit"* yani, iddetleri sona erdiğinde... Dahhâk ve Rebî' b. Enes böyle demişlerdir. *"Kendileri hakkında yaptıkları"*, yani iddeti sona eren kadınların yaptıkları *"meşru işlerde size"* yani kadının velilerine *"bir günah yoktur. Allah yapmakta olduklarınızı bilir."* Atiyye el-Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Kadın, kocası tarafından boşanır veya kocası ölürse, iddeti sona erdikten sonra kendisine çekidüzen vermesinde, süslenmesinde ve evlenmesini sağlayacak şeyler yapmasında hiçbir sakınca yoktur. Meşru olan da budur. Mukâtil b. Hayyan'dan bunun benzeri rivâyet edilmiştir. İbn Cüreyc, Mücâhid'den şöyle nakleder: *"Kendi-*

Scanned with CamScanner

*leri hakkında yaptıkları meşru işlerde size bir günah yoktur."* âyetinde kastedilen helâl ve güzel evliliktir. Hasan-ı Basrî, Zührî ve Süddî'den de bunun benzeri rivâyet edilmiştir.

**Boşanan Kadınların Tekrar Evlenmesi:**

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَآءِ أَوْ أَكْنَنتُمْ فِي أَنفُسِكُمْ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَكِن لَّا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّآ أَن تَقُولُوا قَوْلًا مَّعْرُوفًا وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُۥ وَاعْلَمُوٓا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِيٓ أَنفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوٓا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَّلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾

*235. (İddet beklemekte olan) kadınlarla evlenme hususundaki düşüncelerinizi üstü kapalı biçimde anlatmanızda veya onu içinizde gizli tutmanızda size günah yoktur. Allah bilir ki siz onları anacaksınız. Lâkin, meşru sözler söylemeniz müstesna, sakın onlarla gizlice sözleşmeyin. Farz olan bekleme müddeti dolmadan, nikâh bağını bağlamaya kalkışmayın. Bilin ki Allah, gönlünüzdekileri bilir. Bu sebeple Allah'tan sakının. Şunu iyi bilin ki Allah gafûrdur, halîmdir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: Sizin, kocalarının vefatı sebebiyle iddet bekleyen kadınlara açıktan olmaksızın, üstü kapalı olarak evlilik imasında bulunmanızda size hiçbir günah yoktur. Mücâhid'den rivâyet edildiğine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh) bu âyet hakkında şöyle demiştir: Evliliği üstü kapalı ifade etmekten (ta'riz) kasıt, güzel bir üslupla "ben evlenmek istiyorum", "şöyle şöyle bir kadınla evlenmek isterim" demesidir. Başka bir rivâyette ise İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: Tariz "Allah'ın (c.c) bana bir kadın lutfetmesini arzuluyorum" gibi şeyler demesi, talip olmaya kalkışmamasıdır. Diğer bir rivâyette de İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: "Allah'ın izniyle ben senden başkasıyla evlenmek istemiyorum", "keşke saliha bir kadın bulabilsem" gibi sözler söylemesidir. Ancak iddetinde olduğu sürece ona dönür gitmez. Buhârî bunu muallak olarak şöyle rivâyet etmiştir:... İbn Abbâs

Scanned with CamScanner

(radıyallâhu anh)'tan: *(İddet beklemekte olan) kadınlarla evlenme hususundaki düşüncelerinizi üstü kapalı biçimde anlatmanızda veya onu içinizde gizli tutmanızda size günah yoktur."* Bu, adamın "Ben evlenmek istiyorum", "kadınlara ihtiyacım var", "Sâliha bir eşimin olmasını ne de çok isterdim" gibi şeyler söylemesidir. Mücâhid, Tâvûs, İkrime, Said İbn Cübeyr, İbrâhim en-Nehaî, Şa'bî, Hasan, Katâde, Zührî, Yezîd İbn Kuseyt, Mukâtil İbn Hayyân ve Kâsım İbn Muhammed ile seleften ve imamlardan birçokları kocasının vefatından dolayı iddet bekleyen kadına, açıktan talip olmaksızın üstü kapalı olarak evlilikten bahsetmenin caiz olduğunu söylemişlerdir. Üç talâkla kesin bir şekilde boşanan kadının hükmü de aynıdır; ona da tarizde bulunmak caizdir.

[1112] Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kocası Amr b. Hafs üç talakın sonuncusu olarak boşadığında Fâtıma bint Kays'a İbn Ümmi Mektum'un evinde iddet beklemesini emretmiş ve ona "İddetin bittiğinde bana haber ver" demişti. İddeti bitince ona kölesi Üsame b. Zeyd talip olmuş ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de Fâtıma'yı onunla evlendirmişti.[554]

Ric'î talakla boşanmış kadına, kocası dışında birinin açıktan veya üstü kapalı talip olmasının caiz olmadığında ise ihtilaf yoktur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

*"Veya onu içinizde gizli tutmanızda..."* Yani, içinizde onlara talip olma niyetini beslemenizde... *"size bir günah yoktur."* Yukarıdaki "gizleme" ifadesi, *"Rabbin gönüllerinin gizlediklerini ve açığa vurduklarını bilir."* (Kasas, 69) ve *"Ben, sizin gizlediğinizi de, açığa vurduğunuzu da bilirim."* (Mümtehine, 1) âyetlerindeki gibidir. Bu yüzden Allah (c.c) daha sonra *"Allah bilir ki siz onları anacaksınız."* buyurmuştur. Yani, içinizdekini açıktan ifade edeceksiniz. Dolayısıyla Allah (c.c) bunda sizin için bir sakınca yaratmamıştır.

Allah (c.c) daha sonra şöyle buyuruyor: *"Fakat, sakın onlarla gizlice sözleşmeyin."* Ebû Miclez, Ebû Şa'sâ Câbir, İbn Zeyd, Hasan'ı Basrî, İbrâhim en-Nehaî, Katâde, Dahhâk, Rebî' İbn Enes, Süleyman et-Teymî, Mukâtil İbn Hayyân ve Süddî bundan zinanın kastedildiğini söylemişlerdir. Atiyye el-Avfî'nin İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan yaptığı rivâyetin ifade ettiği mânâ da budur ve İmam Taberî bunu tercih etmiştir. Ali b. Ebî Talha'nın İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan naklettiğine göre ise âyetin mânâsı şöyledir: Kadına "Ben

554 Müslim, 1480; Ebû Dâvûd, 2284; Nesâî, 6/75, 76; Ahmed b. Hanbel, 6/412; İbn Hibbân, 4290; İbn Cârud, 760; Beyhakî, 7/135. Fâtıma b. Kays'tan.

Scanned with CamScanner

sana aşığım", "Benden başkasıyla evlenmeyeceğine dair bana söz ver" gibi şeyler söyleme. Aynı şekilde Said İbn Cübeyr, Şa'bî, İkrime, Ebu'd-Duhâ, Dahhâk, Zührî, Mücâhid ve Sevrî'den de *"Onlarla gizlice sözleşmeyin"* buyruğundan kastın "başka biriyle evlenmeyeceğine dair kadından söz almak" olduğu rivâyet edilmiştir. Mücâhid'den şöyle nakledilir: Bu, kadına "Beni senden mahrum etme. Ben seninle evleneceğim" demesidir. Katâde: Bu, iddetinde iken kadından, başkasıyla evlenmemesi için söz almaktır, demiştir. Allah (c.c) bundan men etmiş, fakat dünür olmayı ve güzel sözü helâl kılmıştır. İbn Zeyd der ki: *"Fakat, sakın onlarla gizlice sözleşmeyin."* âyetinde anlatılan kadınla gizlice evlenmesi, iddeti bittikten sonra onu açığa vurmasıdır.

Âyetin bunların tümü hakkında olması muhtemeldir. Bu yüzden ardından *"Fakat, meşru sözler söylemeniz müstesna"* buyurulmuştur. İbn Abbâs, Mücâhid, Said b. Cübeyr, Süddî Sevrî ve İbn Zeyd: Bundan -daha önce geçtiği gibi- evlenme niyetini "ben seni arzuluyorum" gibi üstü kapalı sözlerle açığa vurmanın mübah olduğu ifade edilmektedir, demişlerdir. Muhammed b. Sirin der ki: Abide'ye *"'Fakat, meşru sözler söylemeniz müstesna'* ne demektir?" dedim. Adamın, iddet bekleyen kadının velisine, "Onu benden öne geçirme", yani "Bana haber vermeden kimseyle evlendirme" demesidir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivâyet etmiştir.

*"Farz olan bekleme müddeti dolmadan, nikâh bağını bağlamaya kalkışmayın."* Yani, iddet bitmeden nikah akdi yapmayın. İbn Abbâs, Mücâhid, Şa'bî, Atâ el-Horasânî, Süddî, Sevrî ve Dahhâk *"bekleme müddeti dolmadan"* ifadesini "iddeti sona ermeden" diye tefsir etmişlerdir. Nitekim âlimler iddet süresinde kıyılan nikahın sahih olmadığı hususunda ittifak etmişlerdir.

Adam iddetinde iken bir kadınla evlenir ve gerdeğe girerse bunların araları ayrılır. Ama kadın ona ebediyyen haram olur mu, olmaz mı? Bu konuda iki görüş vardır. Cumhûra göre kadın ona haram olmaz, iddeti bitince tekrar talip olup evlenebilir. İmam Mâlik ise kadının ona ebediyen haram olacağını söylemiştir. Buna da İbn Şihab ez-Zührî ile Süleyman b. Yesar'ın Ömer (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettikleri şu sözü delil göstermiştir: Bir kadın iddetinde iken evlenirse; evlendiği adam onunla gerdeğe girmişse araları ayrılır, sonra kadın ilk kocasının iddetinden kalanını bekler ve bu adam (ikinci adam) taliplilerinden biri konumunda olur. Ama onunla gerdeğe girmişse araları ayrılır, sonra ilk kocasından iddetini, ardından ikincisinden iddetini

Scanned with CamScanner

bekler, sonra ikinci evlendiği onunla ebediyen evlenemez. Mâlikiler derler ki: Bu görüşün kaynağı şudur; ikinci adam Allah'ın helâl kıldığı bir şeyde acele ettiğinden elde etmek istediği şeyden mahrum bırakılmakla cezalandırılır ve dolayısıyla ona ebediyen haram olur. Bu, mirasa erkenden sahip olmak için miras alacağı kimseyi öldüren kimsenin mirastan mahrum bırakılması meselesine benzer. İmam Şâfiî de bunu İmam Mâlik'ten rivâyet etmiştir. Beyhakî der ki: İmam Şâfiî eski mezhebinde böyle demiş, fakat Hz. Ali (radıyallâhu anh)'ın "kadın ona helâl olur" sözünden dolayı ikinci mezhebinde ondan dönmüştür. Ben derim ki: Ayrıca Ömer (radıyallâhu anh)'tan yapılan bu rivâyetin senedinde kopukluk vardır.[555] Hatta Süfyân-ı Sevrî, Eş'as 'tan, o Şa'bî'den, o da Mesrûk'tan şöyle nakletmiştir: Ömer (radıyallâhu anh) bu görüşünden döndü. Kadının mehir hakkının olduğunu ve bunların birleşebileceğini söyledi.

*"Bilin ki Allah, gönlünüzdekileri bilir. Bu sebeple Allah'tan sakının."* Yüce Allah bu kadınlar hakkında, kalplerinden geçirdikleri niyetler hakkında erkeklere uyarı yapmakta, onları içlerinde kötü değil iyi niyetler beslemeye yönlendirmektedir. Sonra rahmetinden ve ihsanlarından ümit kesmelerini önlemek için de: *"Şunu iyi bilin ki Allah gafûrdur, halîmdir."* buyurmuştur.

**Boşanan Kadının Geçimini Sağlama Sorumluluğu:**

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً ۚ وَمَتِّعُوهُنَّ ۚ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ ۚ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ ۚ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾

*236. Nikâhtan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size bir sorumluluk yoktur. Bu durumda onlara mut'a (hediye cinsinden bir şeyler) verin. Zengin olana durumuna göre, fakir olana da durumuna göre vermek düşer. Münasip bir mut'a vermek, iyiler için bir borçtur.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah bir kadını nikahladıktan sonra ve gerdeğe girmeden önce boşamayı helâl kılmıştır. İbn Abbâs, Tâvûs, İbrâhim en-Nehaî ve Hasan-ı

555 Çünkü İbn Yesar ile Zührî, Ömer (radıyallâhu anh) ile karşılaşmamışlardır.

Scanned with CamScanner

Basrî: "Dokunmaktan kasıt, nikahtır" derler. Hatta, kadınla mehirsiz evlenilmişse, onu gerdeğe girmeden ve mehir belirlemeden önce boşamak da, kalbini incitse de caizdir. Kalbini inciteceğinden dolayı da yüce Allah ona mut'a (faydalandırıcı bir şeyler) vermesini emretmiştir. Mut'a, kadının mehirden mahrum kalmasını telafi edici olarak, kocanın zenginse ona göre ve fakirse yine ona göre vereceği maldır. İkrime, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Talâktaki mut'anın azami sınırı hizmetçi, bir aşağısı (ortası) gümüş, daha azı ise giysidir. Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Koca zenginse hizmetçi ve benzeri bir şey, fakir ise üç elbise verir. Şa'bî der ki: Giysinin ortası kadına bir elbise, bir baş örtüsü ve bir çarşaftır. Şa'bî devamla: Kadı Şurayh da 500 (dirhem) verdirirdi, der. Abdurrezzak... Eyyûb'dan şöyle nakleder: İbn Sirin mut'a olarak hizmetçi veya nafaka veya giysi verirdi. Hasan b. Ali de on bin (dirhem) vermiştir. Rivâyete göre bunun üzerine karısı: "Ayrılan sevgiliden az bir mut'a" demiştir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre eşler mut'a konusunda anlaşmazlığa düşerlerse kadına mehr-i mislin yarısı kadar bir şey vermesi vacip olur. İmam Şâfiî yeni mezhebinde: "Koca, mut'a konusunda belli bir miktara zorlanamaz. Olsa olsa mut'a denebilecek asgari miktarı vermeye zorlanabilir. Bence elbisenin en azı hususunda en güzel görüş onunla namaz kılınabilecek elbise olmasıdır." Eski mezhepte ise şöyle demiştir: Mut'a konusunda bir miktar bilmemekteyim. Fakat, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edildiği gibi otuz dirhemi ugun buluyorum.

Alimlerin ayrıca, mut'anın boşanmış her kadına verilmesinin mi, yoksa sadece mehir belirlenmemiş ve gerdeğe girmeden boşanmış kadına verilmesinin mi vacip olduğu konusunda farklı görüşleri vardır.

Birincisi: Mut'ayı boşanmış her kadına vermek vaciptir. Çünkü Allah'ın (c.c): *"Boşanmış kadınların, hakkaniyet ölçülerinde (kocalarından) menfaat sağlamak haklarıdır; bu, Allah korkusu taşıyanlar üzerine bir borçtur."* (Bakara, 241) buyurmaktadır. Allah (c.c) bir âyette de: *"Ey Peygamber! Eşlerine şöyle söyle: Eğer dünya dirliğini ve süsünü (refahını) istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de, sizi güzellikle salıvereyim."* (Ahzâb, 28) buyurmuştur. Oysa Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in eşlerine mehir belirlenmişti ve onlarla gerdeğe girmişti. Bu Said b. Cübeyr, Ebû Âliye ve Hasan-ı Basrî'nin görüşü ve İmam Şâfiî'nin iki kavlinden biridir. Bazıları bu-

Scanned with CamScanner

nun, İmam Şâfiî'nin yeni ve sahih bulunan görüşü olduğunu söylemişlerdir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

İkinci görüş: Mut'a, kadına mehir belirlenmiş olsa bile gerdeğe girmeden boşanmışsa gerekir. Çünkü Allah (c.c) *"Ey iman edenler! Mü'min kadınları nikâhlayıp da, henüz zifafa girmeden onları boşarsanız, onları sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur. O halde onları (bir bağışla) memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın."* (Ahzâb, 49) buyurur. Şu'be ve başkaları Katâde kanalıyla Said b. Müseyyeb'den şöyle naklederler: Ahzâb sûresindeki bu âyet, Bakara sûresindeki bu âyeti neshetmiştir.

[1113] Nitekim İmam Buhârî de Sahih'inde Sehl b. Said ile Ebû Useyd'den şöyle nakletmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Şerahil'in kızı Umeyme ile evlendi. Kadın onun huzuruna getirilince, ona elini uzatmak istedi. Kadın bundan tiksinir gibi olunca, Ebû Useyd'e onu (yanından çıkmak için) hazırlamasını ve iki râzıkî elbise vermesini emretti."[556]

Üçüncü Görüş: Kocanın mut'ayı, sadece gerdeğe girmediği ve mehir belirlemediği kadına vermesi vaciptir. Mehri belirledikten ve gerdeğe girdikten sonra boşarsa, o durumda mehrin yarısını vermesi gerekir. Onunla gerdeğe girdikten sonra ise mehrin tamamı kesinlik kazanır ve o, mut'adan bedel olur. Âyet-i kerimenin vacip dediği mut'a, sadece, mehir belirlenmeden ve gerdeğe girilmeden önce boşanan kadına verilecek olandır. Bu, İbn Ömer ile Mücâhid'in görüşüdür. Âlimlerden mehir belirtilmeden ve gerdeğe girilmeden önce boşananlar dışındaki kadınlara verilmesini müstehap görenler vardır. Bu kabul edilemez bir görüş değildir ve Ahzâb sûresindeki muhayyerlik ifade eden âyet de bu mânâya hamledilir. Bu yüzden Allah (c.c) *"Boşanmış kadınların, hakkaniyet ölçülerinde (kocalarından) menfaat sağlamak hakları-dır; bu, Allah korkusu taşıyanlar üzerine bir borçtur."* (Bakara, 241) buyurmuştur. Bazı âlimler ise mut'anın her durumda müstehap olduğunu söylemişlerdir. İbn Ebî Hâtim... Ebû İshâk'tan şöyle nakleder: Şa'bî'ye "Koca, mut'adan dolayı hapsedilir mi?" diye sordular, *"Zengin olan durumuna göre, fakir de durumuna göre vermelidir "* âyetini okudu. Şa'bî yine: "Vallahi mut'adan dolayı hapsedilen hiç kimse görmedim. Vallahi bu vacip olsaydı kadılar bundan dolayı hapsederlerdi." demiştir.

556 Buhârî, 5256.

Scanned with CamScanner

**Mehir Belirledikten ve Gerdekten Önce Boşarsa:**

وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّآ أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ وَأَنْ تَعْفُوٓا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

*237. Kendilerine mehir tayin ederek evlendiğiniz kadınları, temas etmeden boşarsanız, tayin ettiğiniz mehrin yarısı onların hakkıdır. Ancak kadınların vazgeçmesi veya nikâh bağı elinde bulunanın (velinin) vazgeçmesi hâli müstesna, affetmeniz (mehirden vazgeçmeniz), takvâya daha uygundur. Aranızda iyilik ve ihsanı unutmayın. Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızı hakkıyla görür.*

**Tefsiri:**

Bu âyet-i kerime, mut'anın bir önceki âyetin delalet ettiği kimselere mahsus olduğunu göstermektedir. Çünkü burada belirlenen mehrin yarısı, sadece koca gerdeğe girmeden önce boşadığında vacip kılınmıştır. Çünkü ayrıca mut'a borcu da olsaydı onu açıklardı. Ki, bir önceki âyette mut'anın sadece o duruma mahsus olduğu belirtildikten sonra böylesi bir şey daha elzemdir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Bu durumda mehrin yarıya bölünmesi âlimler arasında ittifaklı bir husus olup bunda hiçbir ihtilaf yoktur. Yani, adam kadına belli bir miktar mehir zikreder, sonra gerdeğe girmeden onu boşarsa, zikrettiği miktarın yarısını ödemek zorundadır. Fakat (Şâfiî dışında) üç mezhebe göre ilişkiye girmemiş olsa da onunla tenha bir yerde baş başa kalmışsa (halvet), o durumda da mehrin tamamını vermesi gerekir. Bu, İmam Şâfiî'nin eski mezhebinde de böyledir. Raşid halifeler de böyle hüküm vermişlerdir. Fakat İmam Şâfiî şöyle demiştir: Bize....Tâvûs'tan şöyle rivâyet edildi: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) evlendikten sonra kadına hiç dokunmadan baş başa kalan kimse hakkında şöyle demiştir: Ona sadece mehrin yarısı vardır. Çünkü Allah (c.c) *"Kendilerine mehir tayin ederek evlendiğiniz kadınları, temas etmeden boşarsanız, tayin ettiğiniz mehrin yarısı onların hakkıdır."* (Bakara, 137) buyurur. İmam Şâfiî der ki: Biz

Scanned with CamScanner

de böyle diyoruz. Kur'ân'ın zahirinden anlaşılan mânâ budur. Beyhakî der ki: Râvilerinden Leys b. Ebû Süleym hüccet sayılmasa da biz bunu Ali b. Ebî Talha'nın İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyetiyle de rivâyet ettik. Dolayısıyla bu gerçekten de İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın sözüdür.

*"Ancak kadınların vazgeçmesi... hâli müstesna..."* Yani, kadınların boşayan kocaları üzerinde borç olan alacakları yarım mehirden vazgeçmeleri halinde adamın ona vermesi gereken bir şey yoktur. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakledilir: *"Ancak kadınların vazgeçmesi... hâli müstesna..."* Yani, ancak dul kalan kadın affedip hakkından vazgeçerse vermesi gerekmez. İbn Ebî Hâtim der ki: Şurayh, Said b. Müseyyeb, İkrime, Mücâhid, Şa'bî, Hasan-ı Basrî, Nâfi', Katâde, Câbir b. Zeyd, Atâ' el-Horasânî, Dahhâk, Zührî, Mukâtil b. Hayyan, İbn Sirin, Rebî' b. Enes ve Süddî'den de bunun benzeri rivâyet edilmiştir. İbn Ebî Hâtim yine şöyle der: Ancak Muhammed b. Ka'b el-Kurazî onlardan farklı olarak, ("يعفون"deki "ر" zamirinin erkeklere raci olduğunu kabul ederek) bunu "erkeklerin vazgeçmesi" şeklinde tefsir etmiştir. Fakat bu, desteklenmemiş şaz bir görüştür.

*"Veya nikâh bağı elinde bulunanın (velinin) vazgeçmesi hâli müstesna..."*

[1114] İbn Ebî Hâtim; Amr b. Şuayb'dan, o babasından, o da kendi babasından (Amr'ın dedesinden), Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Nikah bağının sahibi kocadır."*[557] İbn Merdûyeh, Abdullah b. Lehia'nın bulunduğu senetle bu şekilde muttasıl olarak tahric etmiştir. Taberî de bunu İbn Lehia'nın Amr b. Şuayb'dan nakli şeklinde zikretmiş, "o babasından, o da kendi babasından" dememiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. İbn Ebî Hâtim daha sonra İbn Asım'dan şöyle rivâyet etmiştir: Şurayh bana şöyle anlattı: Ali (radıyallâhu anh) bana nikah bağı elinde bulunan kişinin kim olduğunu sordu. "Kadının velisi" dedim. "Hayır, o kocadır" dedi. İbn Ebî Hâtim daha sonra şöyle der: Kendisinden nakledilen rivâyetlerden birinde İbn Abbâs ile Cübeyr İbn Mut'im, Said îbn Müseyyeb, iki kavlinden birinde Şürayh, Said ibn Cübeyr, Mücâhid, Şa'bî, İkrime, Nâfî, Muhammed İbn Sîrîn, Dahhâk, Muhammed ibn Kâ'b el-Kurazî, Câbir İbn Zeyd, Ebû Miclez, Rebî' İbn Enes, İyas İbn Muâviye, Mekhûl ve Mukâtil İbn

557 Çok zayıftır. Müellifin söylediği gibi İbn Ebî Hâtim, İbn Lehia'dan muallak olarak rivâyet etmiştir.

Scanned with CamScanner

Hayyân'dan gelen rivâyetlere göre, bunlar "nikâh bağını elinde bulunduran kişi, kocadır" demişlerdir.

Ben derim ki: İmam Şâfiî'nin iki kavlinden yenisi, Ebû Hanîfe ve ashabının, Sevrî, İbn Şübrüme ve Evzâî'nin görüşleri de böyledir. İmam Taberî de bunu tercih etmiştir. Bu görüşün dayanağı şudur: Nikah bağını gerçekte elinde bulunduran, kocadır. Çünkü nikah akdini yapma, kesinleştirme, bozma ve yıkma yetkisi onun elindedir. Ayrıca velinin, velisi olduğu kimsenin malını hibe etme ve ondan vazgeçme yetkisi yoktur, dolayısıyla bu, mehirde de böyledir.

İkinci Görüş: Bize.. Amr b. Dinar, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın Allah'ın (c.c) andığı "nikah bağı elinde bulunan kimse" hakkında şöyle dediğini nakletti: "O kadının babası veya erkek kardeşi veyahut izni olmadan evlenemeyeceği kişidir." Alkame, Hasan, Atâ, Tâvûs, Zührî, Rebîa, Zeyd İbn Eslem, İbrâhim en-Nehaî, iki kavlinden birinde İkrime ve iki görüşünden birinde Muhammed İbn Sîrîn'den, onların veliyi aynı şekilde veli ile tefsir ettikleri rivâyet edilmiştir. Bu, İmam Mâlik ile eski mezhebinde İmam Şâfiî'nin görüşüdür. Bunun gerekçesi ise şudur: Kadına evlenme imkânını kazandıran veli olduğuna göre bu malda tasarruf hakkı da onundur. Diğer malları ise böyle olmadığından, bu hükümde değildir. İmam Taberî, İkrime'den şöyle nakleder: Allah (c.c) affa izin vermiş, hatta emretmiştir. Dolayısıyla kadın affederse geçerli kabul edilir. O cimrilik ve pintilik yapar da velisi affederse onun affı da kabul edilir. Bu, kadın rüşde (akli olgunluk çağına) ermiş olsa bile velinin affının geçerli olmasını gerektirmektedir ki bu, Şurayh'tan nakledilmiştir. Ancak Şa'bî onun görüşünü tenkit etmiş, bunun üzerine Şurayh, âyette bahsedilenin koca olduğu görüşüne dönmüştür ki Şa'bî ona karşı bununla övünürdü.

*"Affetmeniz (mehirden vazgeçmeniz), takvâya daha uygundur."* İmam Taberî der ki: Bazılarının söylediğine göre burada hitap hem erkeklere hem de kadınlaradır. Bana... İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletti: *"Affetmeniz (mehirden vazgeçmeniz), takvâya daha uygundur."* Taraflardan hangisi affederse o takvaya diğerinden daha yakındır. Şa'bî ve başkalarından böyle rivâyet edilmiştir.

*"Aranızda iyilik ve ihsanı (fazl) unutmayın."* Mücâhid, Dahhâk, Mukâtil b. Hayyan, Rebî' b. Enes ve Süfyân-ı Sevrî: Buradaki "fazl"dan maksat ka-

Scanned with CamScanner

dının yarım mehri affetmesi veya adamın mehrin yarısı yerine tamamını vermesidir. Bu yüzden yüce Allah *"Aranızda iyilik ve ihsanı unutmayın."* buyurmuştur. "Fazl" ihsan demektir. Bunu Said b. Müseyyeb söylemiştir. Dahhâk, Katâde, Süddî ve Ebû Vâil de buradaki "fazl"ı iyilik ile tefsir etmişlerdir. Yani, iyiliği, iyi davranışı hiçbir zaman unutmayın, aranızdaki muamelelerde ondan ayrılmayın.

[1115] İbn Merdûyeh, Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İnsanların başına öyle sıkıntılar gelecek ki, mü'min elindekilere sımsıkı tutunup iyiliği unutacak. Yüce Allah ise "Aranızda iyilik ve ihsanı unutmayın." buyuruyor. Kötü kimseler her zorda kalmışla alış-veriş yapan (ve onların durumunu kullanarak katı pazarlık yapan) kimselerdir."* Zîra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zorda kalmışla alışverişi, aldatma içeren alım satımı yasaklamıştır. Eğer sende varsa kardeşine ver ve onun felaketine felaket katma. Çünkü Müslüman Müslüman'ın kardeşidir; onu üzmez ve mahrum etmez."[558]

Süfyân-ı Sevrî, Ebû Harun'dan şöyle nakleder: Avn b. Abdullah'ı, el-Kurazî'nin sohbetinde gördüm. Avn bize hadis anlatırken onun sakalında ağlamaktan gözyaşları akıyor ve şöyle diyordu: Zenginlerle oturup kalktığımda onların elbiselerini benimkinden güzel, kokularını benimkinden hoş ve bineklerini benimkinden iyi gördükçe onların en üzgünü ve en sıkıntılısıydım. Sonra fakirlerle oturup kalkmaya başlayınca rahatladım. Allah (c.c) *"Aranızda iyilik ve ihsanı unutmayın."* buyuruyor. Birisi gelip bir şey ister, onda da olmazsa isteyene dua etsin. Bunu İbn Ebî Hâtim rivâyet etmiştir.

*"Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızı hakkıyla görür."* Sizin hiçbir işiniz ve haliniz Allah'a gizli kalmaz. Ve Allah (c.c) kim ne yaparsa onun karşılığını verecektir.

---

558 Müellif bunu İbn Merdûyeh'e nispet etmiştir. Senedi şöyledir: İbn Merdûyeh: Bize Muhammed b. Ahmed b. İbrâhim anlattı; bize Mûsâ b. İshâk anlattı; bize Ukbe b. Mükrem anlattı; bize Yunus b. Bekir anlattı; bize Ubeydullah b. Velid el-Vassafî anlattı; Abdullah b. Ubeyd'den; Ali b. Ebî Talip'ten: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)... Senedi zayıftır. Abdullah b. Ubeyd'in tercemesini bulamadım. Ubeydullah b. Velid el-Vassafî hakkında Yahyâ b. Maîn: Hiçbir şey değildir, demiştir. Dârekutnî ve başkaları onun hakkında zayıftır, demişlerdir. Nesâî de: Metruktur, demiştir. Bk. el-Mizan 3/17.

Scanned with CamScanner

**Namazı Hiçbir Koşulda Bırakmayın:**

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ ﴿٢٣٨﴾ فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا ۖ فَإِذَا أَمِنتُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾

*238. Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'ın huzuruna saygı ve bağlılık içinde durun.*

*239. Eğer (bir şeyden) korkarsanız (namazlarınızı) yaya yahut binmiş olarak (kılın). Güvene kavuştuğunuz zaman, siz bilmezken Allah'ın size öğrettiği şekilde O'nu anın (namaz kılın).*

**Tefsiri:**

Yüce Allah namazları hep vaktinde kılmayı, kurallarına riâyet etmeyi ve vakitlerinde eda etmeyi emrediyor.

[1116] Nitekim Buhârî ve Müslim, Sahîh'lerinde İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmişlerdir. Ben Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "En faziletli amel hangisidir?" diye sordum, *"Vaktinde kılınan namazdır"* buyurdu. "Sonra hangisidir?" dedim, *"Allah yolunda cihaddır"* buyurdu. "Sonra hangisi?" dedim, *"Anne babaya iyiliktir"* buyurdu. Bunları bana Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) söyledi. Şâyet daha fazlasını sorsaydım cevap vermeye devam ederdi.[559]

[1117] İmam Ahmed b. Hanbel, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e biat edenlerden biri olan Ümmü Ferve'den naklettiğine göre o, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in amellerden bahsederken şöyle buyurduğunu işitti: *"Allah'ın en sevdiği amel, ilk vaktinde kılınan namazdır."*[560] Ebû Dâvûd ve

559 83. âyetin tefsirinde geçti.

560 Ebû Dâvûd, 426; Tirmizî, 170; Ahmed b. Hanbel, 6/374; Hâkim, 1/190; Dârekutnî, 1/247. Tirmizî şöyle der: "Ümmü Ferve hadisini sadece Abdullah b. Ömer el-Umeri'nin nakliyle biliyoruz. O ise kuvvetli değildir. Bu hadisi ondan rivâyet edenlerin lafızlarında bazı tezatlar vardır. Abdullah el-Umeri saduktur ve Yahyâ b. Saîd onun ezberi hakkında olumsuz şeyler söylemiştir." İmam Buhârî ve Müslim ise İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan "İlk vaktinde namaz" değil, "vaktinde namaz" lafzıyla rivâyet etmişlerdir. Namazları geciktirmenin müstehap olduğuna dair hadisler bu hadise sorun teşkil etmek-

Scanned with CamScanner

Tirmizî de bunu böyle rivâyet etmişlerdir. Tirmizî: Bunu sadece Umeri'nin rivâyetiyle biliyoruz. O ise hadisçiler nezdinde kuvvetli değildir.

Yüce Allah namazlar arasında orta namazı özellikle vurgulamıştır. Selef ve halef onun hangi namaz olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Kimisi onun sabah namazı olduğunu söylemiştir. Bu görüşü İmam Mâlik, el-Muvatta'da, Hz. Ali (radıyallâhu anh) ile İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan belağ yoluyla ("bana ulaştığına göre" diyerek) rivâyet etmiştir. Hüşeym, İbn Uleyye, Ğunder, İbn Ebî Adiyy, Abdülvehhâb ve Şüreyk ile başkaları Avf el-A'râbî'den, o da Ebû Recâ el-Utâridî'den şöyle rivâyet etmiştir: İbn Abbâs'ın arkasında sabah namazı kıldım. Ellerini kaldırarak kunut duası okudu. (Namazdan) sonra şöyle dedi: "Allah'ın huzurunda saygı ve bağlılık içinde kunut yapmakla emrolunduğumuz orta namaz işte budur." Hadîsi İmam Taberî rivâyet etmiştir. Bu hadis, başka bir senetle İbn Abbâs'tan tamamen aynı lafızla rivâyet edilmiştir. İmam Taberî, Ebû Âliye'den de şöyle rivâyet etmiştir: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) Basra camisinde sabah namazını kıldırdı. Rükudan önce kunut duası okudu. Sonra Allah'ın (c.c) Kitabında zikrettiği orta namaz budur, dedi ve *"Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'ın huzurunda saygı ve bağlılık içinde durun."* âyetini okudu. İmam Taberî yine Ebû Âliye'den şöyle nakleder: Basra'da Abdullah b. Kays'ın arkasında sabah namazı kıldım. Yanımda bulunan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından birine "Orta namaz hangisidir?" diye sordum, "işte bu namaz" dedi. Başka bir tarikle Ebû Âliye'den şöyle nakledilmiştir: Bir sabah namazını Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabıyla birlikte kıldım. Namaz bitince onlara "Namazların hangisi orta namazdır?" diye sordum. "Biraz önce kıldığın namaz" dediler. İmam Taberî, Câbir b. Abdullah'tan şöyle rivâyet eder: Orta namaz sabah namazıdır. İbn Ebî Hâtim bu görüşü İbn Ömer, Ebû Umâme, Enes, Ebu'l-Âliye, Ubeyd, Atâ, Mücâhid, Câbir İbn Zeyd, İkrime ve Rebî' İbn Enes'ten nakletmiştir. İbn Cerîr de Abdullah İbn Şeddâd'dan rivâyet etmiştir. İmam Mâlik'in bu görüşü, İmam Şâfiî'nin de *"Allah'ın huzurunda saygı ve bağlılık içinde durun (kunut yapın)"* âyetini delil göstererek zikrettiği görüştür. Bunu Dimyati Ömer, İbn Abbâs, İbn Ömer, Âişe (bunlardan farklı rivâyetler bulun-

tedir. "Sabah namazını ortalık aydınlanınca (karanlık ortadan kalkınca) kılın" hadisi ile şiddetli sıcaklarda öğle namazını havanın serin vaktine erteleme hususundaki hadisler gibi... Dolayısıyla bu hadis kuvvetli değildir. Allahu A'lem, olsa olsa zayıflık derecesinden çıkar.

Scanned with CamScanner

makla birlikte), Ebû Mûsâ el-Eş'ari, Câbir b. Abdullah, Enes b. Mâlik, Ebû Şa'sâ, Tâvûs, Atâ, İkrime ve Mücâhid'den nakletmiştir.

Bazıları: Sabah namazının orta namaz oluşu, seferde kısaltılmamasından dolayıdır, demiştir. Bu namaz kısaltılabilen iki namazın ortasında yer almaktadır. Ancak buna itiraz olarak (aynı konumdaki) akşam namazı öne sürülebilir. Bir başka sebep olarak şöyle denmiştir: Çünkü sabah namazı, iki cehri namaz ile kıraatin gizli okunduğu iki namaz arasında yer almaktadır.

Kimine göre ise orta namazdan kasıt, öğle namazıdır.

[1118] Ebû Dâvûd Tayalisî, Müsned'inde Zühre b. Ma'bid'den şöyle nakleder: Biz Zeyd b. Sabit'in yanında oturuyorduk. Üsame'ye bir haber geldi. Ona orta namazın ne olduğunu soruyorlardı. "O, öğle namazıdır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu sıcağın şiddetli vaktinde kılardı." dedi.[561]

[1119] İmam Ahmed b. Hanbel, Zeyd b. Sabit (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) öğle namazını şiddetli sıcak vaktinde kılardı. O (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashabına bundan daha ağır gelen bir namaz kıldırmamıştı. İşte *"Namazlara ve orta namaza devam edin."* buyruğu bu yüzden indi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bundan önce iki namaz, sonra iki namaz vardır"* buyurdu.[562] Bunu Ebû Dâvûd da Şu'be kanalıyla rivâyet etmiştir.

[1120] İmam Ahmed b. Hanbel, Zeberkan'dan şöyle nakleder: Zeyd b. Sabit bir grup Kureyşli'nin yanından geçerken orta namazın ne olduğunu sorması için ona iki genç gönderdiler. Zeyd: İkindi namazıdır, dedi. Sonra iki Kureyşli kalkarak tekrar sordular. "O öğle namazıdır" dedi. Sonra bu iki kişi Üsame b. Zeyd'e gidip bunu ona sordular. Üsame: O öğle namazıdır. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) öğle namazını sıcakta kılar ve arkasında sadece bir-iki saf olurdu. O vakit insanlar kaylule uykularında ve ticaretlerin-

561 Tayâlisî tahric etmiştir (628). Çünkü râvîlerinden Zühre, Takrib'de belirtildiğine göre meçhuldür. Zühre'nin soyu söylenmemiştir. Müellif onu İbn Ma'bed (Ma'bed'in oğlu) olarak zikretmiştir. Bu, onun kalem sürçmesidir. Çünkü İbn Ma'bed bilinen sika biridir. Buradaki ise o değildir. Her hâlükarda, haber mevkuftur.

562 Ebû Dâvûd, 411; Ahmed b. Hanbel, 2/183; Buhârî, et-Tarihu'l-Kebîr, 3/434; Taberî, 5462; Beğavî, et-Tefsir, 275. Senedi hasen, râvîleri sikadır. Fakat hadis şazdır. Çünkü orta namazdan kastın ikindi olduğu hakkındaki hadisler konuyla ilgili en sahih hadislerdir. Bunlar ise sahabilerin içtihad ve çıkarımlarıdır.

Scanned with CamScanner

de olurlardı. Bunun üzerine Allah (c.c): *"Namazlara ve orta namaza devam edin."* âyetini nazil buyurdu. Âyet inince Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bazıları ya bunu (öğle namazına gelmemeyi) kesin bir şekilde bırakırlar, ya da onların evlerini mutlaka yakarım"* buyurdu.[563] Zeberkan, Amr b. Ümeyye ed-Damr'nin oğlu olup hiçbir sahabiye yetişmemiştir. Doğrusu, onun daha önce geçen ve Zühre b. Mus'ab ile Urve b. Zübeyr'den yaptığı rivâyettir. Şu'be ile Hemmam'ın Zeyd b. Sabit'ten rivâyet ettiklerine göre o: "Orta namaz öğle namazıdır" demiştir. Ebû Dâvûd Tayalisî ve diğer muhaddisler başka bir tarikle Zeyd b. Sabit'ten şöyle nakletmiştir: Orta namaz öğle namazıdır.

[1121] İmam Taberî, Zeyd b. Sabit (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Orta namaz öğle namazıdır."*[564] Orta namazından kastın öğle namazı olduğu, İbn Ömer, Ebû Said el-Hudrî ve Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyet edilmiştir. Bu sahabilerden başka rivâyetler de vardır. Bu görüş ayrıca Urve b. Zübeyr ile Abdullah b. Şeddad el-Had'in görüşü, İmam Ebû Hanîfe'den de bir rivâyettir.

Kimisine göre de orta namazdan kasıt ikindi namazıdır. Tirmizî ile Beğavî (Allah onlara rahmet eylesin) şöyle demişlerdir: Bu, sahabilerin ve başka zamanlardaki imamların çoğunluğunun görüşüdür. Kadı Maverdi: Tabiinin büyük çoğunluğunun görüşü de böyledir, demiştir. Hâfız İbn Abdilberr: Bu, hadisçilerin büyük çoğunluğunun görüşüdür, demiştir. İbn Atiyye, tefsirinde: Bu, insanların büyük çoğunluğunun görüşüdür, demiştir. Hâfız Dimyati, "Orta namazının açıklanarak perdenin kaldırılması" mealindeki kitabında, bundan kastın ikindi namazı olduğunu kesin bir şekilde bildirmiş, asıl sahih rivâyetlere göre şu kimselerin de bu görüşte olduklarını söylemiştir: Hz. Ömer, Hz. Ali, İbn Mes'ûd, Ebû Eyyûb, Abdullah İbn Amr, Semûre İbn Cündüb,

563 Ahmed b. Hanbel (5/206) rivâyet etmiştir. Nitekim İmam İbn Kesir buna işaret etmiştir. Doğrusu Zeberkan'ın bunu daha önce geçtiği gibi ya Urve'den veya Zühre'den işitmiş olmasıdır. Ayrıca bunun merfû rivâyeti öğle değil yatsı namazı hakkında varit olmuştur ki, bu yakında gelecektir.

564 Sahih olan, bunun mevkuf olmasıdır. Bunu Taberî (5453) rivâyet etmiştir. Râvilerinden Abdussamed, Numan'ın oğludur. Bu râvî zayıftır. Bu sözü de yanılarak Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nispet etmiştir. Tayalisî ona muhâlefet ederek -ki bu ondan yüz kat daha sağlamdır- bunu Şu'be'den mevkuf olarak rivâyet etmiştir ki doğrusu da budur. Bunu Taberî de (5452) rivâyet etmiştir. Bunu birçok kişi de Şu'be'den rivâyet etmişler ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nispet etmemişlerdir.

Scanned with CamScanner

Ebû Hureyre, Ebû Said el-Hudrî, Hafsa, Ümmü Habîbe, Ümmü Seleme, İbn Ömer, İbn Âbbâs ve Hz. Âişe, Ubeyde, İbrâhim en-Nehaî, Zerr İbn Hübeyş, Said İbn Cübeyr, İbn Sîrîn, Hasan, Katâde, Dahhâk, Kelbî, Mukâtil, Ubeyd İbn Meryem vs. Ahmed İbn Hanbel'in görüşü de böyledir. Kadı Mâverdî: İmam Şâfiî de böyle söylemiştir, demiştir. İbn Münzir: İmam Ebû Hanîfe, İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'den gelen sahih rivâyete göre bunlar da böyle söylemişlerdir. Mâlikilerden İbn Habib de bunu tercih etmiştir. (Allah hepsine rahmet eylesin).

**Orta Namazdan Kastın İkindi Olduğunun Delilleri:**

[1122] İmam Ahmed b. Hanbel, Ali (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ahzâb gününde (Hendek savaşında) *"Kafirler bizi orta namazdan, ikindi namazından oyaladılar. Allah (c.c) onların kalplerini ve evlerini ateşle doldursun"* buyurdu. Sonra onu akşam ile yatsı arasında kıldı (kaza etti).[565] Bunu Müslim ile Nesâî de Ali İbn Ebî Tâlib'e varan senetlerle rivâyet etmişlerdir. Hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Müsned, Sünen ve Sıhâh sahiplerinden birçoğu, muhtelif tariklerle Hz. Ali'ye varan senetlerle tahrîc etmişlerdir. Hadîsi Tirmizî ve Nesâî de Hasan el-Basrî tarikiyle Hz. Ali'den böyle rivâyet etmiş, Tirmizî: "Hasan-ı Basrî'nin ondan hadis işittiği bilinmiyor." demiştir.

[1123] İbn Ebî Hâtim, Zirr'den şöyle nakleder: Ben Abide'ye, "Hz. Ali (radıyallâhu anh)'a orta namazının ne olduğunu sor" dedim. Sorunca Hz. Ali (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Biz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Hendek günü şöyle derken işitinceye dek bunu sabah -başka bir rivâyette: fecr- namazı sanıyorduk: *"Bizi orta namazdan, ikindi namazından oyaladılar. Allah (c.c) onların kabirlerini ve içlerini -veya evlerini- ateşle doldursun."*[566] Bunu İmam Taberî de Bündar'ın İbn Mehdi'den nakliyle rivâyet etmiştir. Hendek savaşı ve müşriklerin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile ashabını o gü-

565 Müslim, 627; Ahmed b. Hanbel, 81; Taberî, 5427 (Müslim b. Subeyh kanalıyla). Buhârî, 2931; Müslim, 627; Ebû Dâvûd, 409; Ahmed b. Hanbel, 1/122 (Muhammed b. Sirin'in, Ubeyde'den nakliyle).

566 Sahihtir. Taberî (5426) ve Beğavî, tefsirinde (277) Süfyân'ın nakliyle rivâyet etmişlerdir. Tayalisî (164), Ahmed b. Hanbel (1/150) ve Taberî (5431) birçok tarikle Asım b. Ebî Necud'dan rivâyet etmişlerdir. Ebû Asım sebebiyle senedi hasendir. Fakat bunun şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

nün ikindi namazını kılmaktan oyalamaları ve alıkoymaları birçok sahabiden rivâyet edilmiştir ve bunları saydığımızda söz uzar. Burada bizim için gerekli olan, orta namazının ikindi namazı olduğunu açıkça ifade eden rivâyetlerdir. Nitekim İmam Müslim bunu ayrıca İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) ile Berâ b. Âzib'den (radıyallâhu anh) rivâyet etmiştir.

[1124] (Başka bir hadis): İmam Ahmed b. Hanbel, Semûre'den şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Orta namaz, ikindi namazıdır."*[567]

[1125] İmam Ahmed b. Hanbel, başka bir tarikle yine Semûre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Namazlara ve orta namaza devam edin."* âyetini okudu ve bize onun ikindi namazı olduğunu söyledi.[568]

[1126] İmam Ahmed b. Hanbel, Semûre b. Cündeb'den şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"O ikindi namazıdır"* buyurdu. Râvilerden Muhammed b. Câfer'in rivâyetinde "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ikindi namazı sorulunca" ziyadesi vardır.[569] Bunu Tirmizî de farklı senetle yine Semûre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiş ve "Hasen-sahih hadistir. Hasan-ı Basrî'nin, Semûre'den hadis işitmişliği vardır" demiştir.

[1127] (Başka bir hadis): İmam Taberî, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Orta namaz, ikindi namazıdır"* buyurdu.[570]

[1128] (Başka bir hadis): İmam Taberî, Küheyl b. Harmele'den şöyle nakletmiştir: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'a orta namazın ne olduğu sorulunca şöyle dedi. "Sizin gibi biz de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in

567 Metin sahihtir. Bunu Ahmed b. Hanbel (5/22, hadis: 19742) rivâyet etmiştir. Bunu Hasan an'an'lı rivâyet etmiştir ve o müdellistir. Cumhûr onun Semûre'den sadece Akika Hadisi'ni rivâyet ettiği görüşündedir. Fakat bunun birçok şahidi vardır. Dolayısıyla metin sahihtir.

568 Metin sahihtir. Ahmed b. Hanbel (5/8, hadis: 19587) rivâyet etmiştir. Senedi bir önceki gibidir.

569 Ahmed b. Hanbel, 5/7 (19578); Tirmizî, 2983. Tirmizî: Hasen-sahih hadistir, demiştir. Ben derim ki: Ama bunda Hasan'ın an'an'lı rivâyeti vardır. Ancak metnin şahitleri bulunmamaktadır.

570 Taberî (5435) rivâyet etmiştir. Râvilerden Abdulvahhab'dan dolayı senedi kuvvetli değildir. Ancak şahitlerinden dolayı metin sahihtir.

Scanned with CamScanner

evinin avlusunda ihtilaf ettik. Aramızda Ebû Haşim b. Utbe adında salih birisi vardı. "Ben size bunu bildiririm" dedi. Kalkıp gitti ve izin isteyip Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna girdi. Sonra yanımıza çıkageldi ve "Bize onun ikindi namazı olduğunu bildirdi" dedi.[571] Hadis bu kanalla çok gariptir.

[1129] (Başka bir hadis). İmam Taberî, İbrâhim b. Yezîd ed-Dımeşki'den şöyle nakleder: Ben Abdulaziz b. Mervan'ın yanında oturuyordum. "Ey filan! Falana git de 'Sen orta namaz hakkında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ne işittin?' diye sor" dedi. Ben söyleyince orada oturanlardan biri şöyle dedi: Yaşı küçük bir çocukken Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer beni orta namazını öğrenmem için gönderdiler. O da benim küçük parmağımı tutup *"Bu sabah namazıdır"* dedi. Sonra bir önceki parmağımı tutup *"Bu öğle namazıdır"* buyurdu. Sonra baş parmağımı tutup *"Bu akşam namazıdır"* dedi. Sonra ilerisindeki parmağımı tuttu ve *"Bu da yatsı namazıdır"* buyurdu. Sonra *"Hangi parmağın kaldı?"* dedi, "Orta parmağım" dedim. *"Hangi namaz kaldı?"* buyurdu, "İkindi namazı" dedim. *"İşte o ikindi namazıdır"* buyurdu.[572] Bu da çok gariptir.

[1130] (Başka bir hadis): İmam Taberî, Ebû Mâlik Eş'arî'den şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Orta namaz, ikindi namazıdır"* buyurdu.[573] Bunun senedi fena değildir.

---

571 Çok zayıftır (vahi). Bu, İbn Kesir'in söylediği gibi çok gariptir. Taberî (5439) Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir. Senedi çok zayıftır. Râvilerden Süleyman b. Ahmed hakkında: Yahyâ b. Main: yalancı olduğunu, Nesâî zayıf olduğunu söylemiş, Buhârî: sorunlu biridir, demiş, İbn Adiyy de: Hadis hırsızlığı yapanlardandır, demiştir. el-Mizan, 3421.

572 Hâfız İbn Kesir bunu çok garip bulmuştur. Hadis söylediği gibidir. İmam Taberî (5445) İbrâhim b. Yezîd ed-Dımeşki'den böyle rivâyet etmiştir. O sahabinin kim olduğunu söylememiştir. Sahih değildir. Çünkü İbrâhim hakkında Ebû Zür'a: O şeyhtir, demiştir. Bu, zayıf anlamına gelir. Ondan sadece İmam Evzâî rivâyet etmiştir. Ebû Hâtim'in söylediğine göre Ömer b. Abdulaziz'den rivâyet etmiştir. Dolayısıyla bu adam meçhul biridir. Diğer râvîler de meçhuldür. Metin de çok münkerdir. Uydurma alametleri çok belirgindir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

573 Senedi zayıftır. Taberî (5448) rivâyet etmiştir. Râvilerinden Muhammed b. İsmail b. Ayyaş'ta zayıflık vardır. Ebû Hâtim: Babasından hadis işitmemiştir, demiştir. Fakat metnin şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

[1131] (Başka bir hadis): İbn Hibbân, Sahih'inde İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Orta namaz ikindi namazıdır"* buyurdu.[574]

[1132] Tirmizî de İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Orta namaz, ikindi namazıdır"* buyurdu.[575] Tirmizî daha sonra: Hasen-sahih hadistir, demiştir.

[1133] Bunu Müslim de, Sahih'inde, Muhammed b. Talha tarikiyle rivâyet etmiş olup, lafzı şöyledir: *"Bizi orta namazdan, ikindi namazından alıkoydular"*[576]

Bu hadisler mesele hakkında başka bir ihtimal bırakmayan kesin ifadelerdir. Bunu ikindi namazına devam etmeyi ve bırakmamayı emreden başka hadisler de pekiştirmektedir.

[1134] Zührî'nin Sâlim'den, onun babasından naklettiği sahih bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Kimin ikindi namazı geçmişse sanki aile efradını ve malını (bunların hepsini) kaybetmiş gibidir."*[577]

[1135] Buhârî'deki, Büreyde b. Huseyb'den gelen başka bir sahih rivâyette Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Bulutlu günde namazı (ikindi namazını) erken kılın. Çünkü kim ikindi namazını terk ederse amelleri boşa gider."*[578]

[1136] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Basra el-Ğıffari'den şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Muhassas denilen bir vadide bize ikindi namazını kıldırdı ve *"Bu namaz, ikindi namazı sizden evvelkilere de yüklenildi. Fakat onlar hakkını vermeyip zayi ettiler. İyi bilin ki, kim onu kılarsa sevabı iki kat verilir. İyi bilin ki, ondan sonra şahid (yıldız) görülene kadar*

574 Tirmizî, 181; Ahmed b. Hanbel, 1/392; İbn Hibbân, 1746.

575 Bu bir önceki hadistir.

576 Müslim, 628.

577 Müslim, 226; Nesâî, 1/255; İbn Mâce, 685. Bunu Buhârî (552), Müslim (626), Ebû Dâvûd (414), Tirmizî (175), Nesâî (1/255) ve İbn Hibbân (1469) birçok tarikten Nâfi''in İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan nakliyle rivâyet etmişlerdir.

578 Müellif bunu Sahih-i Buhârî'ye nispet etmiştir. Buhârî'nin rivâyetindeki ifade şöyledir: ...Ebû Melih'ten; o şöyle dedi: Bulutlu bir günde Büreyde ile birlikte bir savaşta iken "Namazı erken kılın. Zîra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Kim ikindi namazını terk ederse amelleri boşa gider" buyurdu.

Scanned with CamScanner

*hiçbir namaz yoktur."* buyurdu.[579] İmam Ahmed b. Hanbel bunu başka bir tarikle daha rivâyet etmiştir. Bunu Müslim ile Nesâî de Kuteybe'nin Leys'ten nakliyle rivâyet etmişlerdir. Müslim bunu ayrıca Muhammed b. İshâk'ın rivâyetiyle tahric etmiştir.

[1137] İmam Ahmed b. Hanbel, Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın azatlı kölesi Ebû Yûnus'tan şöyle nakleder: Âişe (radıyallâhu anhâ) bana kendisine bir mushaf yazmamı emretti ve *"Namazlara ve orta namaza devam edin."* âyetine gelince bana haber ver" dedi. Oraya varınca kendisine söyledim. Bana: "Namazlara ve orta namaza, ikindi namazına devam edin. Allah'ın huzurunda saygı ve bağlılık içinde durun." şeklinde yazdırdı ve "Ben bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den böyle işittim" dedi.[580] Bunu İmam Müslim de Yahyâ b. Yahyâ'nın Mâlik'ten rivâyetiyle tahric etmiştir. İmam Taberî ... Urve'den şöyle nakleder: Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın mushafında "Namazlara ve orta namaza devam edin, ki o ikindi namazıdır." yazılı idi. İmam Taberî, Hasan-ı Basrî'den de böyle rivâyet etmiştir ve lafzı: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu böyle okudu" şeklindedir.

[1138] Yine İmam Mâlik, Amr b. Rafi'den şöyle nakleder: Ben Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in eşi Hafsa'nın mushafını yazıyordum. Bana: "*'Namazlara ve orta namaza devam edin'* âyetine geldiğinde bana bildir" dedi. Oraya geldiğimde kendisine bildirdim. Bana "'Namazlara ve orta namaza, ikindi namazına devam edin. Allah'ın huzurunda saygı ve bağlılık içinde durun.' yazmamı emretti.[581] Bunu Muhammed b. İshâk b. Yesar da Amr b. Nâfi''den böyle rivâyet etmiştir ve onda Hafsa (radıyallâhu anhâ)'nın ayrıca şu sözü vardır: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ezberlediğim gibi..."

[1139] İmam Taberî, Sâlim b. Abdullah'tan şöyle nakleder: Hafsa bir insana, kendisine bir mushaf yazmasını emretti ve *"Namazlara ve orta namaza devam edin.'* âyetine geldiğinde bana bildir" dedi. Oraya geldiğinde Hafsa'ya haber verince, ona: *"Namazlara ve orta namaza, ikindi namazına devam edin."* diye yazdırdı.[582]

---

579 Müslim, 830; Nesâî, 1/259; Ahmed b. Hanbel, 4/397; İbn Hibbân, 471.

580 Müslim, 629; Ebû Dâvûd, 410; Tirmizî, 2982; Nesâî, et-Tefsir, 66; Ahmed b. Hanbel, 6/73; Mâlik, 1/138, Beğavî, et-Tefsir, 276.

581 Mâlik, 1/139; Taberî, 5465, 5466; İbn Hibbân, 6323.

582 Taberî, 5464. Sâlim ile Hafsa arasında kopukluk vardır. Ancak bunun başka tarikleri de vardır.

Scanned with CamScanner

[1140] İmam Taberî, Nâfi''den şöyle nakleder: Hafsa (radıyallâhu anhâ) bir kölesine, kendisine bir mushaf yazmasını emretti ve *"Namazlara ve orta namaza devam edin."* âyetine geldiğinde, ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i nasıl okurken duyduysam sana öyle yazdıracağım, başka şekilde yazma" dedi. Oraya ulaştığında kölesine *"Namazlara ve orta namaza, ikindi namazına devam edin. Allah'a huzuruna saygı ve bağlılık içinde durun."* yazdırdı. Nâfi' der ki: Ben bu mushafı okudum ve onda "و" harfini gördüm.[583] İmam Taberî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile Ubeyd b. Umeyr hakkında da onların âyeti böyle okuduklarını rivâyet etmiştir.

[1141] İmam Taberî, Ömer (radıyallâhu anh)'ın azatlı kölesi Amr b. Râfi''den şöyle nakleder: Hafsa'nın (radıyallâhu anhâ) mushafında "Namazlara ve orta namaza, ikindi namazına devam edin. Allah'ın huzurunda saygı ve bağlılık içinde durun." yazılıydı.[584]

Burada bir itiraz var. Rivâyet edilen kimselerin mushaflarında yazılı olduğu bildirilen ifade "والصلاة الوسطى وصلاة العصر" şeklindedir. Yani aralarında "و" atıf harfi vardır. Oysa atıf harfi, öncesi ile sonrasının birbirinden farklı şeyler olmasını gerektirir. Buna birkaç yönden cevap verilmiştir:

Bir: Bu bir haber ise, Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan (1133. numaralı hadiste) rivâyet edilen, bunların en sahihi ve en açık ifadelisidir. (Orada ise "و" harfi yoktur.) Kaldı ki buradaki vav harfinin şu âyetlerde olduğu gibi ziyade olması mümkündür: "وَكَذَلِكَ نُفَصِّلُ الآيَاتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ / *Böylece suçluların yolu belli olsun diye âyetleri iyice açıklıyoruz.*" (En'âm, 55) "وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ/ *Böylece biz, kesin iman edenlerden olması için İbrâhim'e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk.*" (En'âm, 75) Veya şu âyetlerde olduğu gibi burada zatların değil sıfatların (birbirine) atfı söz konusudur: "وَلَكِنْ رَسُولَ اللهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ / *Fakat o, Allah'ın Rasûlü ve peygamberlerin sonuncusudur.*" (Ahzâb, 40) "سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الأَعْلَى • الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى • وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى • وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى / *Yüce Rabbinin adını, yaratıp düzene koyan, takdir edip yol gösteren, (topraktan) yeşil otu çıkaran...*" (A'lâ, 1-4) Bunun benzerleri pek çoktur. Şair de şöyle der:

583 Taberî, 5465; Beyhakî, 1/462. Beyhakî bunu mürsellikle malul saymıştır. Bir sonrakine bk.

584 Taberî, 5467. Senedi, Amr b. Râfi''den dolayı leyyindir. Fakat bunun pek çok tariki vardır.

Scanned with CamScanner

إلى الملك القَرْم وابن الهُمام... وليثِ الكتيبة في المُزْدَحَم

*Tazim edilen efendi ve kahraman cömerdin oğluna,*
*Ve savaş esnasında birliğin arslanı olan hükümdara...*

Bir şair şöyle der:

سلط الموت والمنون عليهم... فلهم في صدى المقابر هام

*Onlara ölüm ve yok oluş musallat edildi.*
*Kabirlerde beyinlerini kemiren kurtlar*[585] *vardır.*

Bir şair de şöyle der:

فقدّدت الأديم لراهشيه ... فألفى قولها كذبًا ومينا ...

*Deriyi kollarındaki ana damarlara kadar parçaladı.*
*Onun söylediği sözleri yalan ve dolan buldum.*

Şiirdeki meyn kelimesi kezib (yalan) ile tamamen aynı mânâdadır.

Nahiv ilminin piri Sibeveyh de "مررت بأخيك وصاحبك" (Senin arkadaşına ve kardeşine uğradım) denmesini ve arkadaştan kardeş kastedilmesini (mânâsı: senin dostun olan kardeşin) dilbilgisi kuralları bakımından doğru bulmuştur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Ama "orta namaz"dan sonraki "ikindi namazı" mealindeki bu fazlalık, Kur'ân'ın kendisi olarak rivâyet edilmişse, bu tevâtür derecesine ulaşmamıştır ve böyle bir şey vahid haberle sabit olmaz. Bu yüzden mü'minlerin emiri Osman b. Affan (radıyallâhu anh) bunu Ana mushaf'a yazdırmamıştır. Kıraatları hüccet olan ne yedi kurradan biri, ne de başka bir kurra böyle okumamıştır. Ayrıca bu hadiste bahsedilen kıraatin neshedildiğine dair rivâyetler bulunmaktadır:

[1142] Müslim, Berâ b. Âzib'den şöyle nakleder:[586] Önce "Namazlara ve ikindi namazına devam edin" âyeti indi ve biz bunu Allah'ın dilediği süre boyunca Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e okuduk. Sonra yüce Allah

585 Buradaki (صدى)'nın mânâsı için bk. Lisânu'l-Arab, Sawd maddesi, 14 / 453.

586 Hadisin senedi şöyledir. Müslim: Bize İshâk b. Râhûyeh anlattı; bize Yahyâ b. Âdem haber verdi; Fudayl b. Merzuk'tan, Şakik b. Ukbe'den; Bera b. Azib'den, o dedi ki...

Scanned with CamScanner

bunu neshederek *"Namazlara ve orta namaza titizlikle devam edin."* âyetini indirdi. Şakik'in yanında bulunan Zahir adında bir adam, Şakik bunu söyleyince ona "Peki o ikindi namazı mıdır?" dedi. Şakik: "Ben sana âyetin nasıl nazil olduğunu ve Allah'ın onu nasıl neshettiğini anlattım ya!" dedi.[587] Müslim ayrıca şöyle demiştir: Bunu ayrıca Eşcaci, Süfyân-ı Sevrî'den, o Esved'den, o da Şakik'ten rivâyet etti. Ben derim ki: İmam Müslim Şakik'ten bu hadisten başka bir hadis rivâyet etmemiştir. İşin doğrusunu en iyi Allah bilir. Bu hadise göre bu tilavette (yani okuduğumuz kıraatte); eğer vav harfi kendinden öncesiyle sonrasının birbirinden farklı olduğuna delalet ediyorsa, Âişe (radıyallâhu anhâ) ve Hafsa (radıyallâhu anhâ)'nın rivâyetlerinin hem lafzını hem mânâsını neshetmiştir. Vav harfi buna delalet etmiyorsa onun sadece lafzını neshetmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Kimisi de orta namazın akşam namazı olduğunu söylemiştir. Bunu İbn Ebî Hâtim, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir, fakat senedi problemlidir. Çünkü İbn Ebî Hâtim babasından, o Ebû Cumahir'den, o Said b. Beşir'den, o Katâde'den, o Ebû Halil'den, o amcasından, o da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: "Orta namaz akşam namazıdır." Bu görüşü İmam Taberî, Kabisa b. Züeyb'den rivâyet etmiştir. Farklı rivâyetleri bulunmakla birlikte, Katâde'den de rivâyet etmiştir. Bazıları bunu şöyle açıklamışlardır: Çünkü akşam namazı, sayı bakımından dört ile iki arasında kalmaktadır. Hem de bu farz namazların tek rek'atlısıdır. Ayrıca akşam namazının fazileti hakkındaki hadisleri de delil göstermişlerdir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

İmam Taberî, tefsirinde şöyle der: ... o da Kabisa b. Züeyb'den, onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Orta namaz, akşam namazıdır. Baksana sayıca ne en azı ne de çoğudur. Yolculukta da kasrı yapılmaz. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de onu ne vaktinden sonraya bırakmış, ne de öne almıştır.

Kimine göre de orta namazından maksat, yatsı namazıdır. Bunu da Ali b. Ahmed, meşhur tefsirinde tercih etmiştir.

Bir görüşe göre de orta namaz beş vakit namazdan belirsiz bir namazdır. Kadir gecesi sene içinde veya Ramazan ayı veyahut Ramazan ayının son on günü içinde müphem bırakıldığı gibi, bu da beş vakit içinde müphem bırakıl-

587 Müslim, 630; Taberî, 5440.

Scanned with CamScanner

mıştır. Bu görüş Said b. Müseyyeb, Kadı Şurayh, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın azatlı kölesi Nâfi' ve Rebî' b. Huseym'den rivâyet edilmiştir. Ayrıca Zeyd b. Sabit'ten nakledilmiştir. İmamulharemeyn de Nihaye isimli kitabında bunu tercih etmiştir.

Kimi de orta namazın beş vakit namazın toplamı olduğunu söylemiştir. Bunu İbn Ebî Hâtim, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir. Bu rivâyetin sahih olduğu şüphelidir. İlginç olan, bu görüşü deniz ötesi ülkenin (Endülüs) imamı İbn Abdilberr tercih etmiştir. Bu ise onun büyük bir yanılgısıdır. Çünkü ilimlerdeki geniş bilgi dağarcığına ve ezberine rağmen Kitap, Sünnet ve Eser'den hiçbir delili bulunmayan bir görüşü tercih etmiştir.

Kimisi: Orta namazı, yatsı namazı ile sabah namazıdır; kimisi: Cemaat namazıdır; kimisi: Cuma namazıdır; kimisi: Korku namazıdır; kimisi: Ramazan bayramı namazıdır; kimisi: Kurban bayramı namazıdır; kimisi: Vitir namazıdır; kimisi: Duhâ namazıdır, demiştir. Kimisi de delillerin (zahirde) birbiriyle çatışması ve tercih sebebi bulamamaları sebebiyle mesele hakkında susup herhangi bir tercihte bulunmamıştır. Hiçbir görüşte icmâ oluşmuş değildir. Bilakis sahabe döneminden şu ana kadar ihtilaf devam edegelmiştir.

İmam Taberî'nin, kendi senediyle Said b. Müseyyeb'den naklettiğine göre o, parmaklarını birbirine geçirdi ve: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı orta namaz hakkında böylesine ihtilaf içinde idiler." dedi. Fahreddin Râzî, tefsirinde aralarında Zeyd b. Sabit ile Rebî' b. Huseym'in bulunduğu bir grup ilim erbabından şöyle rivâyet etmiştir: Orta namazının ne olduğu açıklanmak istenmemiştir. Kadir gecesinin Ramazan ayında, duanın kabul vaktinin Cuma gününde, ism-i a'zamda ve ölüme her an hazır bulunmaları için kulun ölüm vaktinin müphem ve belirsiz yapılmasında olduğu gibi bu husus da müphem bırakılmıştır. Yine insanların dikkat etmeleri ve her an hazır olmaları için veba hastalığının indirildiği gece de müphem bırakılmıştır. Kıyâmetin kopuş vaktinin bilgisini de Allah (c.c) sadece kendisine saklamıştır, dolayısıyla aniden gelecektir. Sadece kıyâmetin kopuş vaktinin yaklaştığını gösteren alamet ve emareler hakkında hadisler varit olmuştur. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Bu görüşlerin her biri, öncesine göre zayıftır. Tartışmanın etrafında dönüp dolaştığı asıl eksen, sabah namazı ile ikindi namazıdır. Sünnet'te bunun ikindi namazı olduğu sabit olduğuna göre buna tutunmak kaçınılmaz olmuştur.

Scanned with CamScanner

Nitekim İmam Ebû Hâtim er-Râzî, "İmam Şâfiî'nin faziletleri" isimli kitabında şöyle der: İmam Şâfiî şöyle demiştir: Söylediğim hangi görüş Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hadisine aykırı ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hadisi alınmaya daha layıktır. O durumda beni taklit etmeyin, bana uymayın. Rebî', Zaferani ve Ahmed b. Hanbel de İmam Şâfiî'den böyle rivâyet etmişlerdir. Mûsâ Ebû'l-Velid, İmam Şâfiî'den şöyle nakleder: Bir hadis sahih olursa ve ben başka bir görüş söylemişsem, görüşümü değiştirip o hadisteki görüşe dönüyorum. Bu, onun asaletinden ve ilmî emanetinden ileri gelmektedir. Onun imam kardeşleri de böyledirler. Allah hepsine rahmet etsin ve razı olsun. Amin. Kadı Maverdi de buna dayanarak İmam Şâfiî'nin orta namazı hakkındaki görüşünün ikindi namazı olduğunu söylemiştir. Çünkü ikindi namazı olduğuna dair hadisler sahihtir. Allah'a hamd-u senalar olsun ki mezhebin muhaddislerinden bir grup da bunda onun görüşüne katılmışlardır. Şâfiî mezhebindeki bazı fakihler İmam Şâfiî'nin görüşünün ikindi namazı olmasına karşı çıkmış ve tek görüşünün sabah namazı olduğunda ısrar etmişlerdir. Mâverdî, meselede İmam Şâfiî'nin iki kavlinin bulunduğu görüşünü nakletmiştir. Burası, bu konudaki tartışmaları ve cevapları uzunca ortaya koymaya uygun değildir. Nitekim, Allah'a hamd-u senalar olsun, biz bunu müstakil bir kitapta ele aldık. (Orta namazı hakkındaki uzun konu burada sona erdi).

Allah (c.c) *"Allah'ın huzurunda saygı ve bağlılık içinde durun."* buyuruyor. Yani, huzurunda korku ve saygı içinde, kendinizi zelil ve hakir görerek, boynu bükük bir halde durun. Bu emir, aykırı düştüğünden dolayı, namazda konuşmamayı gerektirmektedir.

[1143] Bu yüzden Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), namazda iken İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın selâmına cevap veremeyince, ona mazeretini böyle açıklamıştır: *"Şüphesiz namazda büyük bir meşguliyet vardır."*[588]

[1144] Sahih-i Müslim'de geçen bir hadise göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), namazda konuştuğunda Muâviye b. Hakem es-Silmi'ye *"Şüphesiz bu namazda insan kelâmı konuşmak olmaz. Namaz tesbih (tenzih etme), tekbir (yüceltme) ve Allah'ı zikretmekten ibarettir"*[589] buyurmuştur.

588 Buhârî, 1199; Müslim, 538; Ebû Dâvûd, 923; Nesâî, 3/19; Ahmed b. Hanbel, 1/376.
589 Müslim, 537; İbn Hibbân, 2258; Beyhakî, 2/249.

Scanned with CamScanner

[1145] İmam Ahmed b. Hanbel, Zeyd b. Erkam'dan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde birisi namazda ihtiyacı olan konu hakkında konuşurdu. Nihâyet *"Allah'ın huzurunda saygı ve bağlılık içinde durun."* âyeti indi ve böylece susmakla emrolunduk.[590] Bunu Kütüb-i Sitte sahiplerinden İbn Mâce dışında tamamı, birçok tarikle İsmail'den rivâyet etmişlerdir. Bu hadis bazı âlimler için kafa karıştırıcı olmuştur. Çünkü onlara göre namazda konuşmak, Medine'ye hicretten önce ve Habeşistan'a hicretten sonra yasaklanmıştır.

[1146] Nitekim Sahih-i Buhârî ve Sahih-i Müslim'de İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet edilmiştir: Biz Habeşistan'a hicretten önce namazda iken Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e selâm verirdik. Oradan döndükten sonra kendisine selâm verdim de almadı. Beni yakın ve uzak, türlü düşünceler aldı. Selâm verince: *"Ben sana selâmı sadece namazda olduğum için vermedim. Allah yeni yeni emirleri dilediği gibi verir. Allah'ın (c.c) yeni verdiği emirlerden biri de 'Namazda konuşmayın' emridir."* buyurdu.[591] İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) ilk Müslümanlardan olup, Habeşistan'a hicret eden, sonra oradan gelenlerle birlikte Mekke'ye gelen, sonra Medine'ye hicret eden mü'minlerdendi. *"Allah'ın huzurunda saygı ve bağlılık içinde durun."* buyruğu da ihtilafsız Medenî âyetlerdendir. Bazıları şöyle demişlerdir: Zeyd b. Erkam "kişi namazda iken bir ihtiyacı hakkında kardeşiyle konuşabilirdi." ifadesiyle her türlü konuşma türünü kastetmiş ve buna anladığı şekliyle bu âyeti delil göstermiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Bazıları ise: İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) yasağın Medine'ye hicretten sonra geldiğini kastettiğini söylemişlerdir. Bu durumda konuşmak iki defa serbest bırakılmış, iki defa yasaklanmış demektir. Nitekim bizim âlimlerimizden (Şâfiîlerden) ve başka âlimlerden bir grup bunu tercih etmiştir. Birincisi daha kuvvetlidir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[1147] Hâfız Ebû Ya'lâ, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Biz namazda iken birbirimize selâm verirdik. Bir defasında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanından geçerken ona selâm verdim, almadı. Kalbime,

590 Buhârî, 4534; Müslim, 539; Ebû Dâvûd, 949; Tirmizî, 405; Nesâî, 3/18; Ahmed b. Hanbel, 4/368; İbn Hibbân, 2245.

591 Buhârî, 3875; Müslim, 538; Ebû Dâvûd, 923, 924; Ahmed b. Hanbel, 1/415; İbn Hibbân, 2243. Birbirine yakın lafızlarla...

Scanned with CamScanner

hakkımda bir âyet indiği düşüncesi geldi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) selâm verince *"Ey Müslüman, Allah'ın selâm ve rahmeti senin üzerine olsun. Allah dilediği yeni yeni hükümler verir. Artık namazda iken boynu eğik durun ve konuşmayın."* buyurdu.[592]

**Korku Namazı:**

*"Eğer (bir şeyden) korkarsanız (namazlarınızı) yaya yahut binmiş olarak (kılın). Güvene kavuştuğunuz zaman, siz bilmezken Allah'ın size öğrettiği şekilde O'nu anın (namaz kılın)."* Allah (c.c) kullarına namaza titizlikle ve dikkatle devam etmeyi ve kurallarına uymayı emredip, pekiştirici bir üslupla meselenin önemini vurguladıktan sonra, şimdi de kişinin namazı mükemmel eda edemeyeceği bir durumdan bahsediyor ki o da savaş esnasındaki ve harbin şiddetli anındaki namazdır: *"Eğer (bir şeyden) korkarsanız (namazlarınızı) yaya yahut binmiş olarak (kılın)."* Yani, namazı yaya veya binek üzerinde, her durumda kılın. Yani, ister kıbleye dönük halde, ister dönmeden...

[1148] Nitekim İmam Mâlik, Nâfi''den şöyle nakleder: İbn Ömer (radıyallâhu anh)'a korku namazının keyfiyeti sorulduğunda onu anlatır, sonra şöyle derdi: Eğer korku bundan daha şiddetli ise ayakları üzeri yaya olarak veya binekleri üzerinde, kıbleye dönerek veya dönmeden namaz kılarlar. Nâfi' der ki: Bence İbn Ömer (radıyallâhu anh) bunu olsa olsa Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den işitmiştir.[593] Bunu Buhârî ve Müslim rivâyet etmişlerdir. Lafız Buhârî'nindir. İmam Buhârî bunu başka bir tarikle yakın bir lafızla rivâyet etmiştir. Müslim'in İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan rivâyetindeki ifade de şöyledir: Eğer korku daha şiddetli olursa o durumda da namazı binitli veya ayakta, ima ederek kıl.

[1149] Abdullah b. Enis hadisinde de şöyle geçmektedir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Abdullah b. Enis'i, öldürmesi için Halid b. Süfyân el-Hüzeli'ye gönderdi. Urene (vadisinde) veya Arafat'ta onunla tam karşı karşıya geldiği anda ikindi namazının vakti girdi. Abdullah der ki: Namazın

592 Senedi zayıf olup iki illeti vardır: İshâk b. Yahyâ'nın zayıf olması, İbn Râfi' ile İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) arasındaki râvînin düşmesi. Nitekim "Boynu eğik huzurda durma" ifadesi, sadece bu râvînin rivâyetinde vardır. Oysa hadisi Buhârî (1199), Müslim (538) ve başkaları İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan bu ziyade olmaksızın rivâyet etmişlerdir.

593 Buhârî, 4535; Mâlik, 1/184. Tekrar gelecek.

Scanned with CamScanner

geçmesinden korktum ve imayla kılmaya başladım.[594] Hadisi uzun haliyle İmam Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd ceyyit bir senetle rivâyet etmiştir. Bu, Allah'ın (c.c) kullarına verdiği bir ruhsat, onlardan ağırlıkları ve bağları kaldırması cümlesindendir. Nitekim İbn Ebî Hâtim, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan bu âyetle ilgili olarak şöyle nakleder: Süvari biniti üzerinde, yaya da yürüyerek namaz kılar. İbn Ebî Hâtim der ki: Hasan-ı Basrî, Mücâhid, Mekhûl, Süddî, Hakem, Mâlik, Evzâî, Süfyân-ı Sevrî'den de bunun benzeri rivâyet edilmiştir. Bunlara bir de: "Nereye yönelirse başıyla ima eder." sözü ilave edilmiştir. İbn Ebî Hâtim sonra şöyle der: Bize .... Câbir b. Abdullah'tan şöyle nakledildi: Kılıçla çarpışırken yüzü ne tarafa dönük olursa olsun, başıyla ima etmeye devam eder. Allah'ın (c.c) *"yaya veya binmiş olarak"* buyruğu da bunu ifade etmektedir. Hasan-ı Basrî, Mücâhid, Said b. Cübeyr, Atâ, Atiyye, Hakem, Hammad ve Katâde'den benzeri rivâyetler yapılmıştır. İmam Ahmed b. Hanbel'in bizzat belirttiğine göre, kendisi, ordu birbirine girip göğüs göğüse çarpıştığında namaz bir rek'at kılınır, görüşündedir.

[1150] İmam Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce ve Taberî'nin İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan yaptıkları şu rivâyet bu mânâya delalet etmektedir: "Allah (c.c) peygamberinizin diliyle, mukim iken dört, yolcu iken iki, korku anında da bir rek'at namaz koydu."[595] Hasan-ı Basrî, Katâde, Dahhâk ve başkaları da bu görüştedirler. İmam Taberî, Şu'be'den şöyle nakleder: Hakem, Hammad ve Katâde'ye, kılıç kılıca dövüşürken kılınan namazı sordum, "dört rek'attır" dediler. Süfyân-ı Sevrî de onlardan böyle rivâyet etmiştir. İmam Taberî, Câbir b. Abdullah'tan şöyle nakleder: Korku namazı bir rek'attır. İmam Taberî de bu görüşü tercih etmiştir.

[1151] İmam Buhârî "Kılıçların kuşanılması ve düşmanla karşılaşıldığı vakit kılınan namaz babı" başlığı altında şöyle der: Evzâî şöyle demiştir: Fetih nasip edilir de namaz kılamazlarsa her biri kendi başına imayla kılar. İmaya güçleri yetmezse savaşın durmasına veya güvene kavuşuncaya kadar geciktirip iki rek'at kılarlar. Buna da güçleri yetmezse bir rek'at ve iki secde olarak

---

594 Ebû Dâvûd, 1249; Ahmed b. Hanbel, 3/496; Ebû Ya'lâ, 905. Ebû Ya'lâ uzunca rivâyet etmiştir. Bu rivâyetin lafzı ise Ebû Dâvûd'a aittir. İmam İbn Kesir bunun senedinin ceyyit olduğunu söylemiştir.

595 Müslim, 687; Ebû Dâvûd, 1247; Nesâî, 3/168; Ahmed b. Hanbel, 1/237; İbn Hibbân, 2868.

Scanned with CamScanner

kılarlar. Bunu da yapamayacaklarsa sırf tekbir almaları yeterli olmaz. Namazı güvene kavuştukları vakte kadar ertelerler. Mekhûl da böyle demiştir. Enes b. Mâlik der ki: Tüster kalesinin kuşatmasında bulundum. Tan yeri aydınlanırken savaş şiddetlendi ve mücahidler namaz kılamadılar. Ancak güneş doğup yükseldikten sonra kılabildik. Namaz kılarken Ebû Mûsâ el-Eş'ari de bizimleydi ve sonunda fetih nasip oldu. Enes der ki: Dünya ve içindekiler bana o namaz kadar huzur bahşedemezdi.[596] Hadisin lafzı Buhârî'nindir.

[1152] İmam Buhârî daha sonra buna Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Hendek günü savaş gerekçesiyle namazı güneş batımı sonrasına ertelemesini ve Kureyza kabilesiyle savaşa hazırlarken ashabına "Sakın sizden kimse ikindi namazını Beni Kureyza kabilesinin olduğu yerden başka bir yerde kılmasın" buyurmasını delil göstermişlerdir. Yoldayken ikindi namazı vakti girince bazı sahabiler namazı kıldılar ve "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bizden istediği sadece hızlı gitmemizdi" dediler. Bazıları ise namaz vakti geldiği halde Beni Kureyza'da güneş batıncaya kadar namaz kılmadılar. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise iki gruptan hiçbirini eleştirmedi.[597] Bu, İmam Buhârî'nin bu görüşü tercih ettiğini göstermektedir. Cumhûr ise farklı görüştedirler. Onlara göre Kur'ân'ın Nisâ sûresinde ve ilgili hadislerde anlatıldığı şekliyle korku namazı, hendek savaşında henüz yoktu. Bu, Ebû Said el-Hudrî (radıyallâhu anh) hadisinde ve diğer hadislerde açıkça ifade edilir. Mekhûl, Evzâî ve Buhârî ise şöyle demişlerdir: Korku namazının daha sonra meşru kılınması, onun caiz olmasına engel teşkil etmez. Çünkü bu nadir ve özel bir durumdur. Dolayısıyla bunda, söylediğimiz gibi yapmak caizdir. Delili ise Hz. Ömer (radıyallâhu anh) devrinde gerçekleşen Tüster'in fethinde sahabilerin böyle yapmaları, şöhret bulduğu halde kimse tarafından eleştirilmemeleridir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

*"Güvene kavuştuğunuz zaman, siz bilmezken Allah'ın size öğrettiği şekilde O'nu anın (namaz kılın)."* Yani, emrolunduğunuz gibi kılın; rükûlarını, secdelerini, kıyamını, huşûsunu ve kuûdunu tam yapın. *"Allah'ın size öğrettiği şekilde"* yani, Allah (c.c) size lütfettiği, imana erdirdiği, size dünya ve âhirette fayda verecek şeyleri öğrettiği gibi siz de bunlara şükür ve zikirle karşılık ve-

596 Buhârî, 1/283 (944. hadisin ardında).

597 Buhârî, 946. İleride gelecek.

Scanned with CamScanner

rin. Bu, Nisâ sûresinde korku namazı anlatıldıktan sonraki *"Güvene kavuştuğunuzda namazı dosdoğru kılın. Şüphesiz namaz mü'minler üzerine vakitleri belli kılınarak farz olmuştur."* (Nisâ, 103) ifadesine benzemektedir. Korku namazı ve nasıl kılınacağı konusundaki hadisler Nisâ sûresindeki: *"Sen onların içinde olup da namazlarını kıldırdığın zaman..."* (Nisâ, 102) âyetinde gelecek.

**Boşanmayla İlgili Bazı Hükümler:**

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنفُسِهِنَّ مِن مَّعْرُوفٍ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾ وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾

*240. Sizden ölüp de (dul) eşler bırakan kimseler, zevcelerinin, evlerinden çıkarılmadan, bir yıla kadar bıraktıkları maldan faydalanmaları hususunda (sağlıklarında) vasiyet etsinler. Eğer o kadınlar, (kendiliklerinden) çıkıp giderlerse, kendileri hakkında yaptıkları meşru şeylerden size bir günah yoktur. Allah azîzdir, hakîmdir.*

*241. Boşanmış kadınların, hakkaniyet ölçülerinde (kocalarından) menfaat sağlamak haklarıdır. Bu, Allah korkusu taşıyanlar üzerine bir borçtur.*

*242. Allah size işte böylece âyetlerini açıklar ki düşünüp hakikati anlayasınız.*

**Tefsiri:**

İlim erbabının çoğu şöyle demiştir: Bu âyet-i kerime daha önce geçen *"boşanmış kadınlar...kendi başlarına dört ay on gün beklerler."* (Bakara, 234) buyruğuyla neshedilmiştir. İmam Buhârî, İbn Zübeyr'den şöyle nakleder: Osman b. Affan (radıyallâhu anh)'a *"Sizden ölüp de (dul) eşler bırakan kimseler, zevcelerinin, evlerinden çıkarılmadan, bir yıla kadar bıraktıkları maldan faydalanmaları hususunda (sağlıklarında) vasiyet etsinler."* âyetini diğer âyet neshettiği halde bunu hâlâ neden yazıyorsun -veya: mushaf'ta bırakıyorsun-?"

Scanned with CamScanner

dedi. Osman (radıyallâhu anh): Yeğenim, ben hiçbir şeyin yerini değiştirmem, dedi. İbn Zübeyr'in Hz. Osman (radıyallâhu anh)'a söylediği problemin mânâsı şudur: Eğer bu âyetin hükmü dört ay on gün ile neshedilmişse, hükmü kaldırıldığı halde hâlâ yazılmasının hikmeti nedir? Çünkü mushaf'ta yazılı olması, hükmünün de devam ettiği zannını verir. Mü'minlerin emiri de ona şöyle cevap vermiştir: Bu tevkîfî (vahye bağlı olup akıl yürütülemeyecek) bir şeydir. Ben hem bunu, hem sonraki âyeti mushaf'ta yazılı buldum ve olduğu gibi bıraktım. İbn Ebî Hâtim, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan *"Sizden ölüp de (dul) eşler bırakan kimseler, zevcelerinin, evlerinden çıkarılmadan, bir yıla kadar bıraktıkları maldan faydalanmaları hususunda (sağlıklarında) vasiyet etsinler."* âyeti hakkında şöyle nakleder: Kocası vefat etmiş kadının bir yıl boyunca kocasının evinde kalma ve harcamalarını onun malından yapma hakkı vardı. Sonra miras âyeti bunu neshetti; kadınlara kocalarının bıraktığı malın dörtte biri veya sekizde biri ayrıldı."[598] İbn Ebî Hâtim der ki: Ebû Mûsâ el-Eş'arî, İbn Zübeyr, Mücâhid, İbrâhim, Atâ, Hasan, İkrime, Katâde, Dahhâk, Zeyd İbn Eslem, Süddî, Mukâtil b. Hayyân, Atâ el-Horasânî ve Rebî' b. Enes'ten rivâyet edildiğine göre, onlar da bu âyetin mensuh olduğunu söylemişlerdir. Birçok tarikle Ali b. Ebî Talha'dan, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Adam ölür de ardında karısını bırakırsa, karısı evinde bir yıl iddet bekler, kocasının malından kendisine harcardı. Sonra Allah Teâlâ: *"Sizden ölenlerin, geride bıraktıkları eşleri, kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün beklerler."* (Bakara, 234) âyetini indirdi. Bu, kocası ölen kadının iddetidir. Ancak hamile ise iddeti doğum yapana kadardır. Yüce Allah başka bir âyette de *"Çocuğunuz yoksa, sizin de, yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır (zevcelerinizindir). Çocuğunuz varsa, bıraktığınızın sekizde biri onlarındır."* (Nisâ, 12) buyurarak kadının kocasından alacağı miras hakkını açıkladı. Vasiyet ve nafakayı ise kaldırdı. İbn Ebî Hâtim der ki: Mücâhid, Hasan-ı Basrî, İkrime, Katâde, Dahhâk, Rebî' b. Enes ve Mukâtil b. Hayyan'dan da, onların: "Bu âyeti "dört ay on gün" âyeti neshetti" dedikleri rivâyet edilmiştir. İbn Ebî Hâtim devamla şöyle der: Said b. Müseyyeb'den de şöyle rivâyet edilmiştir: Bunu Ahzâb sûresindeki *"Ey îmân etmiş olanlar, mü'min kadınları nikahlayıp sonra onlarla temasta bulunmadan önce boşadığınızda..."* (Ahzâb, 49) âyeti neshetti.

598 Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî;

Scanned with CamScanner

Ben derim ki: Katâde'den de bunun (kocanın evinde bir yıl kalma hükmünün) miras âyetiyle neshedildiği rivâyet edilmiştir. İmam Buhârî, Mücâhid'den de şöyle nakleder: *"Sizden ölüp de (dul) eşler bırakan kimseler, zevcelerinin, evlerinden çıkarılmadan, bir yıla kadar bıraktıkları maldan faydalanmaları hususunda (sağlıklarında) vasiyet etsinler."* âyeti, kocası ölüp de iddet bekleyen kadınlar hakkındaydı. Önceleri kadının, kocasının ailesi yanında iddet beklemesi vacipti. Daha sonra Allah (c.c) *"Sizden ölüp de (dul) eşler bırakan kimseler, zevcelerinin, evlerinden çıkarılmadan, bir yıla kadar bıraktıkları maldan faydalanmaları hususunda (sağlıklarında) vasiyet etsinler. Eğer o kadınlar, (kendiliklerinden) çıkıp giderlerse, kendileri hakkında yaptıkları meşru şeylerden size bir günah yoktur."* âyetini indirdi. Böylece senenin kalan yedi ay yirmi gününü vasiyetten dolayı dilerse kocasının evinde geçirir, dilerse çıkardı. *"... evlerinden çıkarılmadan... Eğer o kadınlar, (kendiliklerinden) çıkıp giderlerse, kendileri hakkında yaptıkları meşru şeylerden size bir günah yoktur."* buyruğu, işte bunu ifade etmektedir. İddet, olduğu gibi kadın üzerine vaciptir. Buhârî bunun Mücâhid'den (rh.a) rivâyet edildiğini iddia etmiştir. Atâ der ki: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Bu âyeti, kadının kendi ailesi yanında iddet bekleme hükmü kaldırmıştır. Dolayısıyla orada dilediği kadar iddet bekleyebilir. Bu, Allah'ın *"kocalarının evlerinden çıkarılmadan"* buyruğudur. Atâ der ki: Kadın dilerse ailesinin yanında iddet bekler ve vasiyet edildiği şekilde orada kalır. Dilerse Allah'ın (c.c) *"Eğer o kadınlar, (kendiliklerinden) çıkıp giderlerse, kendileri hakkında yaptıkları meşru şeylerden size bir günah yoktur."* buyruğundan dolayı çıkabilir. Atâ devamla şöyle der: Sonra miras âyeti gelerek, kocasının evinde kalma hükmünü kaldırdı. Böylece kadın dilediği kadar iddet beklerdi, fakat kocasının evinde kalma hakkı yoktu. İmam Buhârî daha sonra bu görüşün benzerini İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan müsned olarak rivâyet etmiştir. Mücâhid ile Atâ'ya göre bu âyet, cumhurun iddia ettiği gibi bir yıl iddet beklemeye delalet etmiyor ki dört ay on gün âyeti bunu neshetmiş olsun. Bu âyet sadece, kocaların vefat ederken arzuladıkları takdirde hanımlarının bir yıl evlerinde kalabileceklerine dair bir vasiyette bulunmaları durumunda kadınların evlerinde barındırılmalarını emretmektedir. Bu yüzden âyette *"vasiyet etsinler"* buyurulmuştur. Yani, Allah (c.c) size onlar hakkında vasiyette bulunmanızı emreder. Bu, şu âyet gibidir: *"Allah size çocuklarınız hakkında vasiyet eder ki..."* (Nisâ, 11) Allah (c.c) başka bir âyette de *"Allah'tan bir vasiyet olarak"*

Scanned with CamScanner

(Nisâ, 12) buyurmuştur. Bir görüşe göre "vasiyyeten" kelimesi "kadınlar için vasiyette bulunsunlar" mânâsında (mef'ul-ü mutlak olarak) mansup yapılmıştır. Bazılarına göre ise bu kelime "vasiyyetun" şeklinde merfûdur ve takdiri: "كتب عليكم وصية" (size vasiyet farz kılındı) şeklindedir (yani; mukadder bir fiilin naib-i failidir). İmam Taberî bunların ikincisini tercih etmiştir.

Kadınlar bundan alıkonamazlar. Çünkü âyette *"evlerinden çıkarılmadan"* buyurulmuştur. Ama dört ay on gün geçmesi veya doğum yapması sebebiyle iddeti sona erer ve evden çıkıp kendi evine geçmeyi tercih ederse bundan engellenemezler. Çünkü Allah (c.c): *"Eğer o kadınlar, (kendiliklerinden) çıkıp giderlerse, kendileri hakkında yaptıkları meşru şeylerden size bir günah yoktur."* buyuruyor. Bu görüşün de haklı yönü vardır. Cümle de bu mânâyı kabul eder tarzdadır. Nitekim aralarında İbn Teymiye ile İbn Abdilberr'in bulunduğu bir grup âlim bunu tercih etmiştir.

Atâ ile ona tâbi olanlar, "bu âyet miras âyetiyle neshedilmiştir" görüşleriyle dört ay on günden sonrasını kastediyorlarsa bu kabul edilir. Fakat dört ay on gün kocasının evinde oturma hakkının, kocanın terikesinden karşılanmasının vacip olmadığını kastediyorlarsa, işte bu, imamlar arasında ihtilaflı konu olup İmam Şâfiî'nin de bu konuda iki kavli vardır.

[1153] Kocasının evinde oturmasının vacip olduğunu söyleyenler buna İmam Mâlik'in Ka'b b. Ucre'nin kızı Zeyneb'den yaptığı şu rivâyeti delil getirmişlerdir: Mâlik b. Sinan'ın kızı Furey'a'nın -ki o Ebû Said el-Hudrî (radıyallâhu anh)'ın kız kardeşidir- anlattığına göre; kendisi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek Hudreoğulları kabilesindeki ailesinin evine dönüp dönemeyeceğini sordu. Zîra kocası, kaçan kölelerinin peşine düşmüş, Kadum denen yerde onlara yetişmiş, ancak onu öldürmüşlerdi. Fürey'a der ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a "Hudreoğullarındaki ailemin yanına dönmek istiyorum. Çünkü kocam bana kendisine ait ne bir ev ne bir nafaka bıraktı" dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Evet, gidebilirsin"* buyurdu. Yanından ayrıldım ve odada iken bana seslendi veya emretti. Ben de cevap verdim. "Sen nasıl dedin?" dedi. Ben de kocamla ilgili hikayemi anlattım. *"İddetin dolana kadar evinde kal"* buyurdu. Ben de dört ay on gün iddet bekledim. Osman b. Affan (radıyallâhu anh) bana birisini göndererek bunu sordurduğunda ona olayı anlatınca, bana uydu ve konuyla ilgili meselelerde söylediğime

Scanned with CamScanner

göre hükmetti.[599] Bunu Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de Mâlik'in nakliyle rivâyet etmişlerdir. Nesâî ve İbn Mâce bunu birçok tarikle Sa'd b. İshâk'tan böyle rivâyet etmişlerdir. Tirmizî bu hadis için: Hasen ve sahihtir, demiştir.

*"Boşanmış kadınların, hakkaniyet ölçülerinde (kocalarından) menfaat sağlamak haklarıdır; bu, Allah korkusu taşıyanlar üzerine bir borçtur."* Abdurrahman b. Zeyd der ki: *"Münasip bir mut'a vermek, iyiler için bir borçtur."* (Bakara, 236) âyeti nazil olunca bir adam: "İyilik yapmayı istersem yaparım, istemezsem yapmam" dedi. Bunun üzerine yüce Allah *menfaat sağlamak haklarıdır; bu, Allah korkusu taşıyanlar üzerine bir borçtur."* âyetini indirdi. Kendisine mehir belirlenmiş olsun veya olmasın, zifaftan önce veya sonra boşanmış olsun, boşanan her kadının mut'a hakkının bulunduğunu söyleyen âlimler bu âyeti delil getirmişlerdir. İmam Şâfiî'nin görüşü budur. Said b. Cübeyr ve seleften daha başka kimseler de bu görüştedirler. İmam Taberî de bunu tercih etmiştir. Bunun vacip olmadığını söyleyen âlimler ise bu âyetin genelliğinden, *"Nikâhtan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size bir sorumluluk yoktur. Bu durumda onlara mut'a (hediye cinsinden bir şeyler) verin. Zengin olana durumuna göre, fakir olana da durumuna göre vermek düşer. Münasip bir mut'a vermek iyiler için bir borçtur."* âyetinin ifade ettiği mânâyı çıkarırlar. Diğerleri buna şöyle cevap vermişlerdir: Bu, "genelin bazı fertlerinden bahsetme" kabilindendir. Dolayısıyla, kesin bildirilen meşhur görüşe göre burada "bazı fertlerini genelin hükmünden ayırma" (tahsis) diye bir şey yoktur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

*"Allah size işte böylece âyetlerini açıklar."* Yani, helâl ve haramları, farz ve sınırları ile ilgili hükümlerini size verdiği emirler ve bildirdiği yasaklar şeklinde açıklamaktadır. Onları detaylı olarak ortaya koymuş, izah etmiş ve açıklamasını yapmış, böylece ihtiyaç duyduğunuzda size kapalı gelecek hiçbir şey bırakmamıştır. *"Ta ki akledesiniz."* Yani, anlayıp üzerinde düşünesiniz.

599 İmam Mâlik (2/591) rivâyet etmiştir. Aynı tarikle Ebû Dâvûd (2300), Tirmizî (1204) ve İbn Hibbân rivâyet etmişlerdir. Senedi hasen, râvîleri sikadır. Bunu Tirmizî (1204 numaralı hadisin akabinde), İbn Mâce (2031) ve Ahmed b. Hanbel (6/370) birçok tarikle, Sa'd b. İshâk'tan rivâyet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

**Korkarak Yurtlarından Çıkanlar:**

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٤﴾ مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾

*243. Binlerce oldukları halde, ölüm korkusundan dolayı yurtlarından çıkıp gidenleri görmedin mi? Allah onlara "Ölün!" dedi (öldüler). Sonra onları diriltti. Şüphesiz Allah insanlara karşı lütufkârdır. Lâkin insanların çoğu şükretmez.*

*244. Allah yolunda savaşın ve bilin ki Allah, her şeyi işitir ve bilir.*

*245. Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a güzel bir borç (isteyene faizsiz ödünç) verecek yok mu? Darlık veren de bolluk veren de Allah'tır. Sadece O'na döndürüleceksiniz.*

**Tefsiri:**

İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edildiğine göre bunlar dört bin kişiydiler. Ondan yapılan başka bir rivâyete göre sayıları sekiz bin idi. Ebû Sâlih'e göre dokuz bin, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan başka bir rivâyete göre kırk bin, Vehb b. Münebbih ile Ebû Mâlik'e göre ise otuz bin küsur idi. İbn Ebî Hâtim, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Bunlar Daverdan adındaki kasaba halkıydı. Süddî ve Ebû Sâlih de böyle demişlerdir. Ebû Sâlih ayrıca: (Irak'taki) Vasıt civarında bir yerde, demiştir. Said b. Abdulaziz: Bunlar Ezriât beldesi halkıydı, demiştir. İbn Cüreyc'in Atâ'dan nakline göre ise bu sadece bir misaldir. Ali b. Asım ise: Vasıt'a bir fersah uzaklıktaki Daverdan kasabası halkıdır, demiştir.

Vekî' b. Cerrah, tefsirinde, Said b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan *"Binlerce oldukları halde, ölüm korkusundan dolayı yurtlarından çıkıp gidenleri görmedin mi?"* buyruğu hakkında şunları nakleder: Bunlar dört bin kişiydiler. Taundan kaçarak kasabalarından çıkmışlar ve "ölüm tehlikesi

Scanned with CamScanner

bulunmayan bir yere" gidelim diyerek yer arıyorlardı. Bir yere vardıklarında Allah (c.c) onlara "ölün!" emrini verdi ve anında öldüler. Bir ara Allah'ın (c.c) bir peygamberi oradan geçerken oradakileri diriltmesi için Allah'a dua etti. Allah (c.c) da onları diriltti. İşte *"Binlerce oldukları halde, ölüm korkusundan dolayı yurtlarından çıkıp gidenleri görmedin mi?"* buyruğunda anlatılan budur. Seleften birçok zatın anlattığına göre; bunlar İsrâiloğulları döneminde yaşayan bir kasaba halkı idi. Topraklarının tehlikeli olduğunu düşünüyorlardı; çünkü kasaba ağır bir veba hastalığına yakalanmıştı. Ölümden kurtulmak için hızla kasabalarını terk ederek çöle kaçtılar. Orada açık bir vadiye inip vadinin iki tarafını baştan sona doldurdular. Yüce Allah onlara, biri vadinin altından, diğeri yukarısından olmak üzere iki melek gönderdi. Bunlar onlara öyle bir çığlık attılar ki tamamı bir insanın ölüşü gibi bir anda ölüverdi. Bunlar başka insanlar tarafından çukurlara sürüklenip, üzerlerine duvarlar ve kabirler yapıldı. Bir süre sonra bedenleri paramparça olup dağıldı ve yokluğa karıştı. Uzun bir vakit sonra İsrâiloğulları peygamberlerinden Hizakıl adında bir peygamber oradan geçerken onları kendi eliyle diriltmesi için Allah'a dua etti. Yüce Allah duasını kabul etti ve "Ey çürümüş kemikler! Allah size bir araya toplanmanızı emrediyor" demesini emretti. O bunu dediği anda herkesin kemikleri bir araya toplandı. Sonra Allah'ın emriyle "Ey kemikler! Allah (c.c) size et, sinir ve deri giyinmenizi emrediyor" dedi. Bunlar, gözleri önünde aynen gerçekleşti. Peygamber daha sonra Allah'ın emri üzerine "Ey ruhlar! Allah sizden her birinizin daha önce hayat verdiği cesede dönmesini emrediyor." dedi. Sonunda diri insanlar halinde ayağa kalktılar. Allah (c.c) onları uzun uykularından sonra diriltmişti. Onlar sürekli "Seni tenzih ederiz. Senden başka hiçbir İlâh yoktur." diyorlardı.

Bunların diriltilmesinde büyük bir ibret ve bedenin kıyâmet gününde tekrar diriltileceğine kesin bir delil vardı. Bu yüzden yüce Allah *"Şüphesiz Allah insanlara karşı lütufkârdır."* buyurmuştur. Yani, onlara gösterdiği dehşet verici âyetler, kesin hüccetler ve karşı konulamaz deliller onlar için büyük nimettir. *"Ama insanların çoğu şükretmez."* Yani, Allah'ın kendilerine verdiği dini ve dünyevi nimetlerin şükrünü eda etmezler. Bu kıssada sakınmanın kaderi değiştirmeyeceğine, Allah'tan başka sığınılacak biri olmayıp O'ndan yine O'na sığınmak gerektiğine delil vardır. Çünkü onlar uzun bir yaşam sürdürebilmek için vebadan kaçıyorlardı. Fakat kastettiklerinin zıttıyla karşılık gördüler; ölüm onlara çok hızlı bir şekilde, bir anda geliverdi.

Scanned with CamScanner

[1154] İmam Ahmed b. Hanbel'in İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan naklettiği şu olay da bu kabildendir: Hz. Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh) Şam'a giderken Besrağ[600] denen yere vardığında ordu komutanı Ebû Ubeyde el-Cerrah ile bazı adamları onu karşıladılar ve ona Şam'da veba olduğunu bildirdiler. Bu hadiste belirtildiğine göre Hz. Ömer (radıyallâhu anh) o yıl geri dönüp dönmeme hususunda ilk Muhacir'lere, Ensar'a, Mekke'nin fethinde bulunan Müslümanlara danışıyor. İnsanlar ona farklı farklı görüşler sunuyorlar. Kimisi geri dönmesini, kimisi ise oraya girmesini tavsiye ediyor. Sonunda geri dönmeye karar veriyor. Ebû Ubeyde ona "Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun?" deyince Ömer (radıyallâhu anh) şöyle diyor: "Allah'ın kaderinden Allah'ın kaderine kaçıyoruz. Ne dersin; biri bol otlu, diğeri çorak, iki yamacı bulunan bir vadide konaklasam, otu bol yamaçta otlattığımda Allah'ın kaderiyle otlatmış, çorak yamaçta otlattığımda yine Allah'ın kaderiyle otlatmış olmaz mıyım?" Başta bir işinden dolayı orada bulunmayan Abdurrahman b. Avf o sırada çıkageliyor ve şöyle diyor: Bu konuda bende kesin bir bilgi var. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Bir beldede veba olduğunda oradaysanız kaçıp çıkmayın. Başka bir yerde veba olduğunu duyarsanız oraya da gitmeyin."* Bunun üzerine Ömer (radıyallâhu anh) Allah'a hamdetti, sonra oradan ayrıldı.[601] Bunu Buhârî ile Müslim, Sahih'lerinde, Zührî'nin rivâyetiyle tahric etmişlerdir.

[1155] (Bir kısmının başka tarikleri) İmam Ahmed b. Hanbel'in Abdullah b. Amir b. Rebîa'dan naklettiğine göre Ömer (radıyallâhu anh) Şam'da iken ona Abdurrahman b. Avf, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu anlattı: *"Bu hastalıkla sizden önceki ümmetlere azap edilmiştir. Dolayısıyla siz bir yerde onun olduğunu işittiğinizde oraya girmeyin. Siz bir yerde iken o hastalık çıkacak olursa ondan kaçarcasına oradan çıkmayın."* Bunun üzerine Ömer (radıyallâhu anh) Şam'a geri döndü.[602] Bunu Buhârî ve Müslim, Sahih'lerinde buna yakın lafızla Mâlik'in Zührî'den rivâyetiyle tahric etmişlerdir.

*"Allah yolunda savaşın ve bilin ki Allah, her şeyi işitir ve bilir."* Yani, korkunun kaderi değiştirme etkisi bulunmadığı gibi, cihaddan kaçmanın ve

600 Muğise ile Tebuk arasında bir mevki.

601 Buhârî, 5729; Müslim, 2219; Ebû Dâvûd, 3103; Ahmed b. Hanbel, 1/194; İbn Hibbân, 2953; Beyhakî, 7/217, 218.

602 Buhârî, 5730, 6973; Müslim, 2219; Ahmed b. Hanbel, 1/193; İbn Hibbân, 2912.

Scanned with CamScanner

ondan geri durmanın da hiçbir eceli öne veya arkaya alma etkisi yoktur. Bilakis kesin ecel, taksim edilmiş rızık kader ve kanun haline gelmiştir, dolayısıyla onda hiçbir çoğalma veya eksilme olmaz. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurur: *"(Evlerinde) oturup da kardeşleri hakkında: 'Bize uysalardı öldürülmezlerdi' diyenlere, 'Eğer doğru sözlü insanlar iseniz, canlarınızı ölümden kurtarın bakalım!' de."* (Âl-i İmrân, 168) Yüce Allah yine şöyle buyurur: *"Rabbimiz! Savaşı bize niçin yazdın! Bizi yakın bir süreye kadar ertelesen (daha bir müddet savaşı farz kılmasan) olmaz mıydı?"dediler. Onlara de ki: "Dünya menfaati önemsizdir, Allah'tan korkanlar için âhiret daha hayırlıdır ve size kıl payı kadar haksızlık edilmez. Nerede olursanız olun, ölüm size ulaşır; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile!"* (Nisâ, 77-78) Bize orduların başkumandanı, askerlerin komutanı, İslâm diyarlarının hâmisi, Allah'ın düşmanlarına karşı çekilmiş kılıcı Halid b. Velid (radıyallâhu anh)'tan nakledildiğine göre, o ölmek üzere iken şöyle demiştir: "Vallahi ben şu şu cihadlara katıldım. Her bir uzvumda mutlaka ya bir ok izi veya bir mızrak yarası ya da bir kılıç darbesi vardır. Ama işte ben eşekler gibi yatağımda ölüyorum! Korkakların gözüne uyku girmesin." Yani, cihadda öldürülmek sûretiyle ölmediği için ızdırap duyuyor, buna hayıflanıyor ve yatağında ölmekten dolayı acı çekiyordu.

Yüce Allah *"Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a güzel bir borç (isteyene faizsiz ödünç) verecek yok mu?"* buyruğuyla kullarını kendi yolunda infaka teşvik ediyor. Yüce Allah bu âyeti Aziz Kitabı'nda birçok defa tekrarlamıştır.

[1156] Allah'ın (c.c) geceleyin yeryüzü semasına inişini anlatan hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'ın (c.c) şöyle nida ettiğini haber vermektedir: *"Yokluk nedir bilmeyen ve hiç haksızlık yapmayana kim borç vermek ister?"*[603]

[1157] İbn Ebî Hâtim de İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a güzel bir borç (isteyene faizsiz ödünç) verecek yok mu?"* âyeti nazil olunca Ensar'dan Ebû Dahdah: "Ya Rasûlallah! Azîz ve Celîl olan Allah bizden borç mu istiyor?" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Evet ey Ebû Dahdah!"* buyurdu. Ebû Dahdah: "Bana elini göster ey Allah Rasûlü!" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona elini verdi. Ebû Dahdah: "Öyleyse ben Rabbime

603 Sahihtir. Müslim, 758; İbn Huzeyme, et-Tevhid, 131; Beyhakî, el-Esmâu Ve's-sıfât, 496.

Scanned with CamScanner

bahçemi borç verdim. Bahçemde 600 hurma ağacı vardır. Ebû Dahdah ve ailesi de onun sınırları içinde yaşamaktadır" dedi. Daha sonra Ebû Dahdah ailesinin yanına gitti ve karısına "Ey Ümmü Dahdah!" diye seslendi. Karısı: Buyur, dedi. Ebû Dahdah: "Buradan çık. Ben burayı Rabbime borç verdim" dedi.[604] Bunu benzer lafızla İbn Merdûyeh de Ömer (radıyallâhu anh) kanalıyla merfû olarak rivâyet etmiştir.

Ömer (radıyallâhu anh) ve seleften başkalarından yapılan rivâyete göre "*güzel bir borç*"tan kasıt, Allah yolunda infaktır. Bir görüşe göre aile efradına yapılan harcamalar kastedilmiştir. Bundan kastın tesbih ve takdis olduğu da söylenmiştir.

"*Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için.*" buyruğunun benzeri şu âyetlerdir: "*Allah yolunda mallarını harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki, her başakta yüz dane vardır. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah'ın lütfu geniştir, O her şeyi bilir...*" (Bakara, 261 vd) Bu konu yakında gelecek.

(1158) İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Osman en-Nehdi'den şöyle nakleder: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'a gittim ve "Duyduğuma göre sen bir iyiliğin sevabının bin kere bine (bir milyona) katlanacağını söylüyormuşsun!" dedim. "Bunda seni hayrete düşüren nokta nedir ki? Vallahi, ben onu -yani Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i- şöyle buyururken işittim: "*Şüphesiz Allah iyiliği bir milyon sevapla mükâfatlandırır.*"[605] Bu garip bir hadistir. Râvilerinden Ali b. Zeyd b. Cüd'an, münker rivâyetleri olan biridir.

[1159] Ancak İbn Ebî Hâtim bunu başka bir tarikle rivâyet etmiştir. Onda Ebû Osman en-Nehdi şöyle anlatır: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) ile benden daha çok oturup kalkan biri yoktu. Hacca benden önce gitti ve ben ondan sonra yola çıktım. Olay şöyle gerçekleşti. Basralıların ondan: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: "*Şüphesiz Allah (c.c) iyili-*

604 Bezzâr, Keşfu'l-Estar, 944; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 4352. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (3/113 -114): râvilerden Hamid b. Atâ el-A'rac zayıftır, demiştir. Hadisin aslı Buhârî ve Müslim'de olup inşallah Âl-i İmrân sûresinde gelecek.

605 Ahmed b. Hanbel, 2/296 (hadis no: 7855). Mübârek b. Fudale ile Ali b. Zeyd'in zayıf olmasından dolayı hadis zayıftır. İmam Ahmed b. Hanbel başka bir kanalla daha rivâyet etmiştir (2/521, 522), ancak bu da yine Ali b. Zeyd'den dolayı zayıftır. Zîra o münker rivâyetler yapmıştır.

Scanned with CamScanner

*ğin mükâfatını bin kere bine (bir milyon) katlayarak verir."* diye naklettiklerini işitince onlara: "Yazıklar olsun size. Vallahi Ebû Hureyre ile benden daha çok oturup kalkan biri olmadığı halde ben ondan bu hadisi işitmedim" dedim. Ona yetişmek için toparlandım. Fakat onu hacca gitmek üzere yola çıkmış buldum. Bu hadis uğruna ona yetişmek için ben de hacca çıktım. Onunla buluştuğumda kendisine, "Ey Ebû Hureyre! Basralılar senden, benim hiç duymadığım bir hadisi naklediyorlar?" dedim. "Nedir o?" dedi. "İddia ettiklerine göre sen şöyle demişsin: Allah (c.c) iyiliği bin kere bine (bir milyon) katlar." Ebû Hureyre (radıyallâhu anh): Ey Ebû Osman, sen buna neden hayret ediyorsun ki? Oysa Allah (c.c) *"Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a güzel bir borç (isteyene faizsiz ödünç) verecek yok mu?"* buyuruyor. Yüce Allah yine: *"Halbuki dünya hayatının geçimi âhiretin yanında pek azdır."* (Tevbe, 38) buyuruyor. Canımı elinde tutan Allah'a and olsun ki, ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle derken işittim: *"Şüphesiz Allah (c.c) iyiliği iki bin kere bin (iki milyon) katıyla mükâfatlandırır."*[606]

[1160] Tirmizî ve başkalarının Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettikleri şu hadis de bu mânâdadır: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim çarşılardan bir çarşıya çıkarken, "Lâ ilâhe illallâhu vahdehû lâ şerîke leh. Lehul mülkü ve lehu'l-hamdu ve huve alâ kulli şey'in kadîr: Allah'tan başka hiçbir İlâh yoktur. O tektir, hiçbir ortağı yoktur. Mülk yalnız O'nun, hamd sadece O'na mahsustur. Ve O her şeye kadirdir" derse Allah ona bin kere bin (bir milyon) sevap yazar, onun bin kere bin (bir milyon) günahını siler."*[607]

[1161] İbn Ebî Hâtim, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Allah yolunda mallarını harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki, her başakta yüz dane vardır. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah'ın*

606 Bir önceki gibi bunun senedi de zayıftır. Senedindeki Ziyad b. Ebî Ziyad el-Cassas el-Basri hakkında Zehebî, el-Mizan'da (2938) şöyle demiştir: İbn Maîn ile Ali el-Medini: Hiçbir şey değildir; Ebû Zür'a: Vâhîdir; Nesâî ile Dârekutnî: Metruktur, demişlerdir. Metin mânâ itibariyle münkerdir.

607 Zayıftır. Ebû Dâvûd Tayalisî, 12; Tirmizî, 3429; Hâkim, 1/538. Tirmizî: Amr b. Dinar Basralı bir hocadır, hadis âlimleri onun hakkında olumsuz şeyler söylemişlerdir, demiştir. el-Mizan'da: Ahmed b. Hanbel ve Nesâî onu zayıf saymışlardır. Hadisi başka bir kanalla Darimi (2592), Tirmizî (4328) ve Hâkim (1/138) rivâyet etmişlerdir. Tirmizî: Gariptir, demiştir. Sonuç olarak hadis muhtelif tarikleriyle birlikte zayıftır. Metin de münker ve abartılı olup bu, onun zayıflığına alamettir.

Scanned with CamScanner

*lütfu geniştir, O herşeyi bilir."* (Bakara, 261) âyeti nazil olunca Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Rabbim, ümmetim için artır"* diye dua etti. Bunun üzerine *"Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a güzel bir borç (isteyene faizsiz ödünç) verecek yok mu?"* âyeti nazil oldu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yine: *"Rabbim, daha da artır"* dedi. Bunun üzerine *"Yalnız sabredenlere ecirleri hesapsız olarak ödenecektir."* (Zümer, 10) âyeti nazil oldu.[608] Yine İbn Ebî Hâtim'in Ka'b el-Ahbar'dan naklettiğine göre; bir adam ona gelerek şöyle dedi: Ben bir adamı "Kim 'Kul huvallahu ehad'ı (ihlas sûresi) bir defa okursa Allah (c.c) ona cennette inci ve yakuttan on bin kere bin (on milyon) oda bina eder" derken işittim. Ben buna inanayım mı?" dedi. Ka'b el-Ahbar şöyle cevap verdi: Evet, buna şaşırdın mı? Evet. Allah (c.c) yirmi bin kere bin de (yirmi milyon) verir, otuz bin kere bin de (otuz milyon) verir. Yalnızca Allah'ın (c.c) sayabileceği kadar da verir. Ka'b el-Ahbar daha sonra Allah'ın (c.c) *"Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a güzel bir borç (isteyene faizsiz ödünç) verecek yok mu?"* buyruğunu okudu. Zîra Allah'tan olan, çok sayılamaz."

*"Darlık veren de bolluk veren de Allah'tır."* Yani, hiç aldırış etmeksizin infak yapın. Çünkü rızık veren Allah'tır. O rızkı kullarından dilediklerine daraltır, dilediklerine de genişletir. Bunda ulaşılmaz hikmet yalnız O'ndadır. *"Ve"* kıyâmet günü siz *"sadece O'na döndürüleceksiniz."*

**Tâlût İle Câlût:**

أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَإِ مِنْ بَنِي إِسْرَآئِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ إِذْ قَالُوا لِنَبِيٍّ لَهُمُ
ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ
الْقِتَالُ أَلَّا تُقَاتِلُوا ۖ قَالُوا وَمَا لَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا
مِنْ دِيَارِنَا وَأَبْنَآئِنَا ۖ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ ۗ وَاللَّهُ
عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٢٤٦﴾

608 İbn Hibbân, 4648; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 4280. Râvilerden İsa b. Müseyyeb her senette bulunmakta olup, zayıf biridir. el-Mizan'da (6607) şöyle der: Yahyâ, Nesâî ve Dârekutnî: Zayıftır, dediler. Ebû Hâtim ve Ebû Zür'a: Kuvvetli değildir, demişlerdir. İbn Hibbân bunu sikalar arasında zikretmiştir. Ancak bu pek isabetli değildir. Çünkü cumhûr bu hadisin zayıf olduğu görüşündedir. Sonuç olarak hadis zayıfa daha yakındır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

*246. Mûsâ'dan sonra, Benî İsrâil'den ileri gelen kimseleri görmedin mi? Kendilerine gönderilmiş bir peygambere: "Bize bir hükümdar gönder ki (onun komutasında) Allah yolunda savaşalım" demişlerdi. Ya size savaş yazılır da savaşmazsanız? dedi. Yurtlarımızdan çıkarılmış, çocuklarımızdan uzaklaştırılmış olduğumuz halde Allah yolunda neden savaşmayalım? dediler. Kendilerine savaş yazılınca, içlerinden pek azı hariç, geri dönüp kaçtılar. Allah zalimleri iyi bilir.*

**Tefsiri:**

Abdurrezzak, Mâmer kanalıyla Katâde'den, âyette bahsedilen peygamberin Yuşa b. Nun olduğunu rivâyet etmiştir. İmam Taberî: Bu, Yusuf (a.s)'ın oğlu Afrayim'dir, demiştir. Bu doğrudan uzak bir görüştür. Çünkü bu peygamber Mûsâ (a.s)'dan uzun bir süre sonra yaşamıştır. Oysa, kıssada açıkça ifade edildiği gibi bu, Dâvûd (a.s) zamanında yaşamıştır. Dâvûd (a.s) ile Mûsâ (a.s) arasında ise bin yıldan fazla bir zaman vardır. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Süddî bunun Şem'un (a.s), Mücâhid ise Şemuyel olduğunu söylemiştir. Muhammed b. İshâk, Vehb b. Münebbih'in oğlundan şöyle nakleder: Âyette bahsedilen peygamber Şemuyel b. Bâli b. Alkame b. Yerhâm b. Elîhu b. Tehos b. Sûf b. Alkame b. Mahis b. Amûsa b. Azriya b. Safine b. Alkame b. Ebû Yasif b. Kârûn b. Yashur b. Kâhes b. Lavî b. Ya'kûb b. İshâk b. Allah'ın halili İbrâhim (a.s.)'dır. Vehb b. Münebbih ve başkaları şöyle demişlerdir: İsrâiloğulları Mûsâ (a.s)'ın ardından bir süre istikamet üzere yaşadılar. Sonra yeni yeni şeyler icad ettiler, hatta bazıları putlara taptı. Oysa aralarında, kendilerine iyiliği emredip kötülükten sakındıran ve onları Tevrat'ın yolunda tutmaya çalışan peygamberler vardı. Bu durum, İsrâiloğullarının yapıp ettiklerinden dolayı Allah'ın onlara düşmanlarını musallat etmesine kadar devam etti. Allah musallat edince düşmanları onlardan çok sayıda kişiyi öldürdüler, çok sayıda kişiyi esir aldılar ve birçok kasabalarını ele geçirdiler. Oysa İsrâiloğulları hangi milletle savaşırlarsa mutlaka onları yenerlerdi. Çünkü eski zamanlardan kalma Tevrat ile Tabut ellerinde bulunuyordu. Bu, Mûsâ (a.s)'a kadar nesilden nesile aktarıldı. Onların sapıklıktaki ısrarları devam edince savaşların birinde krallardan biri bunları ele geçirdi. Zaten içlerinde Tevrat'ı koruyacak az sayıda kişi kalmıştı. Böylece peygamberlik onların soyundan tamamen kesildi. Peygamberlerin gelmeye devam ettiği Lavi kabilesinden de sadece, kocasından hamile bir kadın kalmıştı. Onu bir eve hapsettiler. Allah'ın (c.c) ona bir çocuk lutfetmesini ve doğan çocuğun kendilerine peygamber ol-

Scanned with CamScanner

masını ümit ediyorlardı. Kadın kendisine bir erkek çocuk vermesi için Allah'a dua edip durdu. Allah (c.c) duasını kabul edip ona bir erkek çocuğu lutfetti. Kadın adını "Allah duamı kabul etti" mânâsına gelen "Şumayl" koydu. Bazıları Şem'un diyorlardı ve o da aynı mânâya geliyordu. Çocuk aralarında büyüyüp yetişti. Allah (c.c) onun güzel bir şekilde yetişmesini sağladı. Nihâyet peygamberlik çağına gelince ona vahyetti ve kendisine, birliğine çağırmasını emretti. O da İsrâiloğullarını bunlara çağırdı. İsrâiloğulları düşmanlarına karşı kendileriyle birlikte savaşması için bir hükümdar tayin etmesini istediler. Zîra artık aralarından hükümdar dahi çıkmıyordu. Peygamber onlara "Sizin için bir kral seçtiğimde onunla birlikte savaşacağınıza dair sözünüzde durmazsanız ne olacak?" dedi.

*"Yurtlarımızdan çıkarılmış, çocuklarımızdan uzaklaştırılmış olduğumuz halde..."* Yani, yurtlarımız bir bir elimizden alınmış ve çocuklarımız esir alınıp köle edinilmişken, *"Allah yolunda neden savaşmayalım?" dediler."* Allah (c.c) buyuruyor ki: *"Kendilerine savaş yazılınca, içlerinden pek azı hariç, geri dönüp kaçtılar."* Yani, vaadlerinde durmadılar. Bilakis çoğu cihaddan yüz çevirdi. *"Allah zalimleri iyi bilir."* Yüce Allah onları iyi bilir.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا ۚ قَالُوا أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ ۚ قَالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ ۖ وَاللَّهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٧﴾

*247. Peygamberleri onlara: Bilin ki Allah, Tâlût'u size hükümdar olarak gönderdi, dedi. Bunun üzerine: Biz, hükümdarlığa daha lâyık olduğumuz halde, kendisine servet ve zenginlik yönünden geniş imkânlar verilmemişken o bize nasıl hükümdar olur? dediler. Allah sizin üzerinize onu seçti, ilimde ve bedende ona üstünlük verdi. Allah mülkünü dilediğine verir. Allah her şeyi ihata eden ve her şeyi bilendir, dedi.*

**Tefsiri:**

Yani, kendilerinden bir hükümdar belirlemesini istemeleri üzerine peygamber onlara Tâlût'u hükümdar tayin etti. Ama Tâlût onların askerlerinden

Scanned with CamScanner

biriydi, kral ailesinden değildi. Çünkü kral hep Yahuda kabilesinden olurdu. Bu ise o kabileden değildi. O yüzden *"Biz, hükümdarlığa daha lâyık olduğumuz halde, kendisine servet ve zenginlik yönünden geniş imkânlar verilmemişken"* dediler. Yani, o, kral ailesinden olmadığı gibi aynı zamanda fakirken, krallığı yürütecek bir serveti yokken, *"o bize nasıl hükümdar olur?"* yani, nasıl üzerimizde yönetici ve hükümdar olur? Bazıları onun sucu, bazıları ise deri tabaklayıcı olduğunu söylemiştir. Bu sözleriyle onlar peygamberlerine itiraz ediyor ve karşı geliyorlardı. Oysa itaat edip güzel söz söylemeleri gerekirdi.

Peygamber onlara şöyle dedi: *"Allah sizin üzerinize onu seçti."* Yani, Allah onu da sizleri de çok iyi bildiği halde aranızdan onu seçti. Yani, onu ben kendiliğimden belirlemedim. Bilakis, benden istemeniz üzerine Allah (c.c) bana böyle emretti. *"İlimde ve bedende ona üstünlük verdi."* Bununla birlikte Tâlût sizin en bilgili, en asil, fizikçe en güzel, savaşta en güçlü, en sabırlı ve en bilgilinizdir. Yani, bilgi ve fizik bakımından sizden daha mükemmeldir. Bu âyetten, kralın bilgili, fiziken güzel, bedensel ve psikolojik olarak çok güçlü biri olmasının şart olduğu sonucu çıkmaktadır. Yüce Allah daha sonra şöyle der: *"Allah mülkünü dilediğine verir."* Yani, dilediği her şeyi yapan hâkim güç O'dur. Allah (c.c) yaptıklarından sorulmaz, fakat bilgisinden, hikmetinden ve kullarına olan şefkatinden dolayı onlar sorguya çekilirler. Bu yüzden şöyle buyuruyor: *"Allah her şeyi ihata eden ve her şeyi bilendir" dedi."* Yani, Allah'ın lütfu her şeyi kuşatır, O rahmetini dilediğine bahşeder. Hükümdarlığa kimin layık olup kimin olmadığını çok iyi bilir.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ
وَبَقِيَّةٌ مِمَّا تَرَكَ آلُ مُوسَى وَآلُ هَارُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلَائِكَةُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ
لَآيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٤٨﴾

*248. Peygamberleri onlara: Onun hükümdarlığının alâmeti, Tabut'un size gelmesidir. Meleklerin taşıdığı o Tabut'un içinde Rabbinizden size bir ferahlık ve sükûnet, Mûsâ ve Harun hanedanlarının bıraktıklarından bir kalıntı vardır. Eğer inanmış kimseler iseniz sizin için bunda şüphesiz bir alâmet vardır, dedi.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Peygamberleri onlara dedi ki: "Tâlût'un size kral yapılmasının bereketinin alameti, sizden alınan Tabut'un elinize tekrar geçmesidir. *"Meleklerin taşıdığı o Tabut'un içinde Rabbinizden size bir 'sükunet ve rahatlık' (sekine) vardır."* Sekine'den kastın vakarlık ve yücelik olduğu söylenmiştir. Abdurrezzak, Mâmer kanalıyla Katâde'den "Sekine'den kasıt vakardır" dediğini rivâyet etmiştir. Rebî' ise: Sekine rahmettir, demiştir. Avfî kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan böyle de rivâyet edilmiştir. İbn Cüreyc der ki: Atâ'ya *"Meleklerin taşıdığı o Tabut'un içinde Rabbinizden size bir ferahlık ve sükûnet vardır."* âyetini sordum, dedi ki: Yani, Allah'ın bildiğiniz ve onunla ferahlayacağınız birtakım âyetleri vardır. Hasan-ı Basrî de böyle demiştir. Bir görüşe göre; sekine, içinde peygamberlerin kalplerinin yıkandığı altından bir tas olup Allah (c.c) onu Mûsâ (a.s)'a vermiş, o da Tevrat levhalarını ona koymuştur. Bunu Süddî, Ebû Mâlik kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir. Süfyân-ı Sevrî... Ali (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Sekinenin insan gibi bir yüzü vardır. Sonra o hafif bir ruhtur. İmam Taberî, Ali (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Sekine iki başı bulunan bir fırtınadır. Mücâhid de: İki kanadı ve kuyruğu vardır, demiştir. Muhammed b. İshâk, Vehb b. Münebbih'ten şöyle nakleder: Sekine ölü bir kedinin başıydı ve Tabut'ta bağırması kesin zafer müjdesi olup o durumda mutlaka zafer elde edilirdi. Abdurrezzak, Vehb b. Münebbih'ten şöyle nakleder: Sekine, konuşan, Allah'tan bir ruhtur. Bir şeyde anlaşmazlığa düştüklerinde konuşarak onlara bilmek istedikleri şeyin hakikatini haber verir.

*"Mûsâ ve Harun hanedanlarının bıraktıklarından bir kalıntı vardır."* İmam Taberî'nin İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiğine göre o, bunu "Harun hanedanlarının asâsı ve levha kırıntıları vardır" diye tefsir etmiştir. Katâde, Süddî, Rebî' b. Enes ve İkrime de böyle demişlerdir. İkrime ayrıca "ve Tevrat vardır" demiştir. Ebû Sâlih der ki: *"Mûsâ ve Harun hanedanlarının bıraktıklarından bir kalıntı vardır."* Yani, Mûsâ (a.s)'ın asâsı, Harun (a.s)'ın asâsı, Tevrat'tan iki levha, bir de kudret helvası vardır. Atiyye b. Sa'd der ki: Kalıntılar Mûsâ (a.s) ile Harun (a.s)'ın asâları ile elbiseleri, bir de levha kırıntılarıdır. Abdurrezzak der ki: Sevrî'ye *"Mûsâ ve Harun hanedanlarının bıraktıklarından bir kalıntı vardır."* buyruğunu sordum, şöyle cevap verdi: Kimisi onun bir ölçek kudret helvası ile levha kırıntıları, kimisi ise asâ ile iki ayakkabı olduğunu söylemiştir.

Scanned with CamScanner

*"Meleklerin taşıdığı o Tabut'un içinde..."* İbn Cüreyc'in naklettiğine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: Melekler gökle yer arasında Tabut'u taşıyarak gelirler ve insanların gözü önünde onu Tâlût'un önüne bırakırlar. Süddî der ki: Tabut, Tâlût'un evine girdi ve bunun üzerine insanlar Şem'un'un peygamberliğine inandılar, Tâlût'a itaat ettiler. Abdurrezzak, Süfyân-ı Sevrî kanalıyla onun bazı hocalarından şöyle nakleder: Melekler onu bir ineğin -başka bir rivâyete göre iki ineğin- çektiği bir araba üzerinde getirdiler. Onlardan biri de şöyle demiştir: Tabut, Eriha'da idi. Müşrikler onu putlarının hanesindeki büyük putlarının altına koydular. Tabut bir zaman sonra putun başına çıktı. Sonra onu indirip altına koydular, ancak yine aynısı oldu. Bu defa onu altına çaktılar. Sonra geldiklerinde putu ayakları kırık ve uzağa savrulmuş halde buldular. Böylece bunun Allah tarafından olduğunu ve başa çıkamayacaklarını anladılar. Bunun üzerine tabutu beldelerinden çıkarıp başka bir kasabaya götürdüler. Bu defa da kasaba halkının boyunlarında bir hastalık peyda oldu. İsrâiloğullarından esir almış oldukları bir cariye bu hastalıktan kurtulmak için onu İsrâiloğullarına teslim etmelerini tavsiye etti. Onlar da tabutu iki inek üzerine yükleyip onlara götürdüler. Tabuta kim yaklaşsa ölüyordu. İsrâiloğullarının beldelerine yaklaşınca inekler boyunduruklarını kırarak geri döndüler. İsrâiloğulları gelip onu aldılar. Tabutu Dâvûd (a.s)'ın teslim aldığı ve ineklerin yanına vardığında sevincinden utandığı söylenir. Onu onlardan iki gencin aldığı da söylenmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Tabut'un o zaman Filistin'deki Ezdud[609] adındaki bir kasabada olduğu da söylenir.

*"Eğer"* Allah'a ve âhiret gününe *"inanmış kimseler iseniz sizin için bunda"* yani size getirdiğim peygamberlik iddiamda ve Tâlût'a itaati emretmemde doğru olduğuma dair *"şüphesiz bir alâmet vardır, dedi."*

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ ۙ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُم بِنَهَرٍ ۚ فَمَن شَرِبَ
مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي ۚ وَمَن لَّمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ ۚ
فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ ۗ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ ۙ قَالُوا لَا

609 Elimizdeki nüshada bu, Ezduh'tur. Biz büyük hadis âlimi Ahmed Muhammed Şakir'in Taberî Tefsiri tahkikindeki tercihini esas aldık.

Scanned with CamScanner

طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ ۚ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُو اللَّهِ ۙ كَمْ
مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٢٤٩﴾

*249. Tâlût askerlerle beraber (cihad için) ayrılınca dedi ki: Biliniz ki Allah sizi bir ırmakla imtihan edecek. Kim ondan içerse benden değildir. Eliyle bir avuç içen müstesna, kim ondan içmezse bendendir. İçlerinden pek azı müstesna hepsi ırmaktan içtiler. Tâlût ve iman edenler beraberce ırmağı geçince: Bugün bizim Câlût'a ve askerlerine karşı koyacak hiçbir gücümüz yoktur, dediler. Allah'ın huzuruna varacaklarına inananlar: Nice az sayıda bir birlik Allah'ın izniyle çok sayıdaki birliği yenmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir, dediler.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah bu âyette İsrâiloğulları hükümdarı Tâlût'tan anlatıyor. Tâlût, İsrâiloğullarından askerler ve kendisine itaat edenlerle birlikte yola çıkmıştı. Süddî'nin belirttiğine göre askerlerinin o gün sayısı seksen bin idi. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

*"Allah sizi bir ırmakla imtihan edecek."* Yani sınayacak. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) buradaki nehrin Ürdün ile Filistin arasında bir nehir, yani meşhur "Şeria nehri" olduğunu söylemiştir. *"Kim ondan içerse benden değildir."* Bugün bu şekilde benimle olmasın. *"Eliyle bir avuç içen müstesna; kim ondan içmezse bendendir."* Yani bir avuç içmesinde hiçbir sakınca yoktur. Allah (c.c) buyuruyor ki: *"İçlerinden pek azı müstesna, hepsi ırmaktan içtiler."* İbn Cüreyc'in rivâyetine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: "Ondan bir avuç alanlar kandılar, içenler ise kanmadılar." Süddî de Ebû Mâlik kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan böyle rivâyet etmiştir. Katâde ve İbn Şevbez de böyle demiştir. Süddî der ki: Ordu seksen bin kişiydi. Bunların yetmiş dört bini içti, geriye Tâlût'la sadece dört bin kişi kaldı. Süddî böyle demiştir.

[1162] İmam Taberî de Berâ b. Âzib (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Biz aramızda Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabının Bedir günü üç yüz kişi olduğunu, Tâlût'la birlikte nehri geçenlerin sayısı kadar olduklarını konuşurduk. Nehri onunla birlikte sadece iman eden kimse geçebilmişti.[610]

610 Taberî, 5726. Bir sonraki dipnota bk.

Scanned with CamScanner

[1163] İmam Buhârî de Berâ b. Âzib (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Bizler, yani Muhammed'in ashabı kendi aramızda şöyle konuşurduk: Bedir'e katılanların sayısı Tâlût ile birlikte nehri aşıp geçenlerin sayısı kadardı. Onunla beraber mü'min olmayan bir kimse nehri aşmış değildir. Sayıları da üç yüz on küsur idi."[611] İmam Buhârî daha sonra bunu Süfyân-ı Sevrî'nin, Bera'dan nakliyle ve benzer bir lafızla rivâyet etmiştir.

O yüzden yüce Allah *"Tâlût ve iman edenler beraberce ırmağı geçince: Bugün bizim Câlût'a ve askerlerine karşı koyacak hiç gücümüz yoktur, dediler."* buyurmuştur. Yani, kalabalık düşmanları karşısında kendilerini az buldular. Ama âlimleri, yani, Allah'ın vaadinin hak olup zaferin sayı ve teçhizat çokluğuyla değil Allah katından yardımla kazanılacağını bilenler ise onları teşvik ettiler. O yüzden şöyle dediler: *"Allah'ın huzuruna varacaklarına inananlar: Nice az sayıda bir birlik, Allah'ın izniyle çok sayıdaki birliği yenmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir."*

وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ
أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ
وَقَتَلَ دَاوُودُ جَالُوتَ وَآتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ
وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو
فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٢٥١﴾ تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ
وَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٥٢﴾

*250. Câlût ve askerleriyle savaşa tutuştuklarında: Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır. Ayaklarımızı sebat ettir. Kâfir kavme karşı bize yardım et, dediler.*

*251. Sonunda Allah'ın izniyle onları yendiler. Dâvûd da Câlût'u öldürdü. Allah ona (Dâvûd'a) hükümdarlık ve hikmet verdi, dilediği ilimlerden ona öğretti. Eğer Allah'ın insanlardan bir kısmının kötülüğünü diğerleriyle savması olmasaydı elbette yeryüzü altüst olurdu. Lâkin Allah bütün insanlığa karşı lütuf ve kerem sahibidir.*

611 Buhârî, 3957, 3958, 3959.

Scanned with CamScanner

*252. İşte bunlar Allah'ın âyetleridir. Biz onları sana, doğru olarak anlatıyoruz. Şüphesiz sen, Allah tarafından gönderilmiş peygamberlerdensin.*

**Tefsiri:**

Yani, Tâlût'un adamlarından oluşan az sayıda iman ordusu, Câlût'un sayıca kalabalık adamlarından oluşan düşmanlarıyla karşılaştıklarında, *"Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır."* Bize senin katından (büyük bir) sabır yağdır. *"Ayaklarımızı sebat ettir"*, yani, düşmanla karşılaşmamızda bizi kaçmaktan ve acziyetten koru, *"kâfir kavme karşı bize yardım et, dediler."*

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Sonunda Allah'ın izniyle onları yendiler."* Yani, Allah'ın yardımıyla onlara karşı galip geldiler, onları hezimete uğrattılar. *"Dâvûd da Câlût'u öldürdü."* İsrâiliyat rivâyetlerinde şöyle anlatılır: Tâlût, Câlût'u elindeki bir sapanla öldürdü. Sapanla atış yaptı ve isabet etmesi sonucu onu öldürdü. Tâlût, Câlût'u kim öldürürse kızını onunla evlendireceğini, elindeki nimetleri onunla paylaşıp onu işlerinde kendisine ortak edeceğini vaad etmişti. Bu vaadlerini yerine getirdi. Daha sonra hükümdarlık, Allah'ın (c.c) kendisine lutfettiği büyük peygamberlik makamıyla birlikte Dâvûd (a.s)'a geçti. Bu yüzden yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Allah ona (Dâvûd'a) hükümdarlık ve hikmet verdi."* Yani, hükümdarlığı Tâlût'tan sonra, peygamberliği de Şamûyel'den sonra ona verdi. *"Dilediği ilimlerden ona öğretti."* Yani, Allah (c.c) Dâvûd (a.s)'a sadece ona mahsus olmasını dilediği birtakım bilgiler öğretti.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Eğer Allah'ın insanlardan bir kısmının kötülüğünü diğerleriyle savması olmasaydı elbette yeryüzü altüst olurdu."* Yani, Allah, Tâlût'un savaşması ve Dâvûd (a.s)'ın cesareti sayesinde İsrâiloğullarından şerri def ettiği gibi, birtakım kimselerin şerrini başka kimseler yoluyla def etmeseydi insanlar kesin biçimde helâk olurlardı. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Eğer Allah, bir kısım insanları (kötülüklerini) diğer bir kısmı ile defedip önlemeseydi, mutlak sûrette, içlerinde Allah'ın ismi bol bol anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılır giderdi..."* (Hacc: 40)

[1164] İmam Taberî, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah, sâlih bir*

Scanned with CamScanner

*kul sebebiyle onlara komşu olan yüz hane halkından belayı savar."*[612] Bunun senedi zayıftır. Çünkü râvîlerden Yahyâ b. Said, -ki o el-Attar el-Hımsi'dir-, çok zayıf bir râvîdir.

[1165] İmam Taberî daha sonra Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet eder: *"Muhakkak Allah (c.c) sâlih bir Müslüman adamın salihliği sebebiyle, onun çocuğunu, çocuğunun çocuğunu, ev halkını ve etrafındaki evlerin halkını düzeltir. O olduğu sürece bunlar Allah'ın (c.c) korumasında olurlar."*[613] Bu da geçen sebepten dolayı garip ve zayıftır.

[1166] İbn Merdûyeh, Sevban kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Yedi sınıf insan, aranızdan hiç eksik olmayacak. Allah'ın emri gelene kadar hep onlar sebebiyle muzaffer olunacak, yağmura kavuşacak, onlar sayesinde rızıklandırılacaksınız."*[614]

[1167] Yine İbn Merdûyeh, Ubâde b. Sâmit (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ümmetimdeki ebdallerin sayısı otuzdur. Yerküre onlar sayesinde ayakta duracak, siz onlar sayesinde rızıklandırılacak ve yağmura nail olacak, onlar sayesinde muzaffer kılınacaksınız."*[615] Katâde der ki: Vallahi ben Hasan-ı Basrî'nin onlardan biri olduğunu sanıyorum. İki hadis de zayıftır, her ikisinin senedi sabit değildir.

---

612 Asılsızdır. Taberî (5755) ve İbn Adiyy rivâyet etmişlerdir. Suyuti de ed-Durru'l-Mensur'da (1/567) bunun zayıf olduğunu söylemiştir. Zaten metin de bâtıl ve vakıaya aykırıdır.

613 Bâtıldır. Taberî (5756) rivâyet etmiştir ve senedi, Yahyâ b. Saîd el-Attar sebebiyle çok zayıftır. Sa'di onun hakkında: Rivâyeti münkerdir; Yahyâ: Hiçbir şey değildir; İbn Hibbân da: Sağlam ve sika kimselerden uydurma rivâyetlerde bulunmuştur. Rivâyetleri ancak bu ilmin mütehassıslarına örnek olması maksadıyla zikredilebilir, demiştir. Ayrıca metin de münkerdir. Çünkü, fasık ve edepsiz ebeveynden dünyaya gelmiş nice sâlih insa vardır.

614 Senedi çok zayıftır. Ahmed b. Muhammed ve yukarısındaki râvîler sika, altındakiler ise meçhul kimselerdir. Genel olarak bakıldığında bu konuda sahih hiçbir hadisin bulunmadığı görülür. Sevban hadisinin zayıf olduğunun bir delili de bunun İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Mücâhid ve Züheyr b. Muhammed'den kendi sözleri olarak rivâyet edilmiş olmasıdır. Bk. ed-Durru'l-Mensur, 1/567-569. Dolayısıyla bazı zayıf râvilerin ona bu senedi giydirip merfû haline dönüştürmüş olması mümkündür. Bir sonraki rivâyete bk.

615 Ahmed b. Hanbel (5/322) Ubâde b. Sâmit (radıyallâhu anh)'ın rivâyeti olarak tahric etmiştir. Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah der ki: Babam, bu münker hadistir, dedi. Heysemî, Ahmed b. Hanbel'in bu sözünü görmemiş olacak ki şöyle demiştir: Ahmed b.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Fakat Allah bütün insanlığa karşı lütuf ve kerem sahibidir."* İnsanlara karşı lütufkar ve merhametlidir. Onların şerlerini birbirleriyle savar. Hüküm koyma hakkı sadece O'nundur. Tüm fiil ve sözlerinde büyük bir hikmete ve insanlara karşı (kuvvetli) hüccete sahiptir.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"İşte bunlar Allah'ın âyetleridir. Biz onları sana, doğru olarak anlatıyoruz."* Yani, bunlar Allah'ın âyetleridir. Biz bunları sana bir hakikat olarak, yani Ehl-i kitabın bildiği gerçeklerle bire bir örtüşen gerçekler olarak anlatıyoruz. *"Şüphesiz sen"* ey Muhammed! *"Allah tarafından gönderilmiş peygamberlerdensin."* Bu ifade bir pekiştirme ve yemine hazırlıktır.

**Peygamberlerin Dereceleri ve Onlara Tâbi Olmak Bakımından İnsanların Durumları:**

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَاٰتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَآءَ اللهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلَكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَآءَ اللهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلٰكِنَّ اللهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿٢٥٣﴾

*253. O peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Allah onlardan bir kısmı ile konuşmuş, bazılarını da derece derece yük-*

---

Hanbel'in Abdulvahid dışında râvîleri sikadır. Onu İcli ve Ebû Zerr sika sayarken, başkaları zayıf görmüşlerdir. Bir diğer illet de Ubâde b. Sâmit'ten nakleden Abdulvahid'in onunla buluşmuşluğunun olmaması, dolayısıyla hadisin munkatı' oluşudur. İbnu'l-Cevzî konuyla ilgili rivâyetleri Mevzûât (3/150-152) kitabında yazmış ve "bu hadisler arasında sahih hiçbir şey yoktur" demiştir. Ancak Suyutî, el-Leâlî'de (2/330-332) ona karşı çıkarak şöyle demiştir: "Bu hadisler bir grup sahabeden, ayrıca tabiinin mürsel rivâyetleri olarak rivâyet edilmiştir.... Bu hadislerin tümünü müstakil bir kitapta zikrettim." Elbânî de ona karşı çıkarak zikrettiği rivâyetlerin çoğunun uydurma, kalanının da münker olduğuna hükmetmiştir.

Bk. Silsiletu'l-Ehâdîsi'z-Zaîfe, 935, 936, 1392, 1475; Mecmau'z-Zevâid, 10/61-63; Keşfu'l-Hafâ, 35.

Scanned with CamScanner

*seltmiştir. Meryem oğlu İsa'ya açık mucizeler verdik ve onu Rûhu'l-Kudüs ile güçlendirdik. Allah dileseydi o peygamberlerden sonra gelen milletler, kendilerine açık deliller geldikten sonra birbirleriyle savaşmazlardı. Fakat onlar ihtilafa düştüler de içlerinden kimi iman etti, kimi de inkâr etti. Allah dileseydi onlar savaşmazlardı; lâkin Allah dilediğini yapar.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah peygamberlerin bazılarını bazılarına üstün kıldığını bildiriyor. Nitekim başka bir âyette: *"Gerçekten biz, peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık; Dâvûd'a da Zebur'u verdik."* (İsrâ, 55) buyurur. Burada *"O peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık."* Mûsâ (a.s), Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve İbn Hibbân'ın Sahih'inde Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edilen hadiste geçtiği gibi[616] Âdem (a.s) ile olduğu gibi *"Allah onlardan bir kısmı ile konuşmuş, bazılarını da derece derece yükseltmiştir."* Nitekim İsra hadisinde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) semaya yükselirken her bir peygamberi Allah (c.c) katındaki derecesine göre bulunduğu semada görmüştür.[617]

[1168] Ancak Buhârî ve Müslim, Sahih'lerinde, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmişlerdir: Müslümanlardan biriyle Yahudilerden birisi birbirleriyle söz kavgası yaptılar. Yahudi, yaptığı yeminde: "Hayır, Mûsâ'yı âlemler arasından seçip herkese üstün kılan Allah'a yemin olsun ki!" deyince Müslüman, elini kaldırıp Yahudinin yüzüne vurdu ve "Ey pis! Muhammed'den de mi üstün kılındı?" dedi. Bunun üzerine Yahudi, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek Müslüman'ı ona şikâyet etti. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Beni peygamberlerden üstün saymayınız. Çünkü kıyâmet günü insanlar bayılacak (ölecek). Ben yerden ayılıp ilk çıkan kimse olacağım. O sırada Mûsâ arşın sütunlarından birine tutunmuş bir vaziyette olacaktır. O, ya benden önce ayılmıştı, veya Sina dağındaki bayılmasının karşılığını görmüştü. Siz beni peygamberlere üstün göstermeyiniz"* buyurdu. Başka bir rivâyette: *"Peygamberler arasında üstünlük yarışı yapmayınız"* buyurdu.[618] Şâyet: "Bu âyetle bu hadis çelişiyor. Sen buna nasıl cevap verirsin?" denilirse;

616 1174. hadiste gelecek.

617 Buhârî ve Müslim rivâyet etmiştir. İsra sûresinin başında gelecek.

618 Buhârî ve Müslim rivâyet etmişlerdir. İleride gelecek.

Scanned with CamScanner

Buna birkaç yönden cevap verilmiştir.

Bir: Bunu kendisinin en faziletli olduğunu bilmeden önce söylemiş olabilir. Fakat bu, tartışmaya açık bir cevaptır.

İki: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sözü tevazu kabilinden söylemiştir.

Üç: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kavga ve münakaşa esnasında bu tarz üstünlük iddiasında bulunmaktan nehyetmek istemiştir.

Dört: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), bunu tamamen nefsani ve asabiyet dürtüleriyle yapmayın, demek istemiştir.

Beş: Peygamberleri birbirine üstün kılmak sizin işiniz değil, Allah'ın işidir. Size düşen tâbi olmak, uymak ve iman etmektir, demek istemiştir.

*"Meryem oğlu İsa'ya açık mucizeler"*, yani kendisinin Allah'ın kulu ve kendilerine gönderilmiş bir peygamberi olduğuna dair İsrâiloğullarına söylediği iddialarında doğru olduğuna dair kat'i hüccet ve deliller *"verdik ve onu Rûhu'l-Kudüs ile güçlendirdik."* Yani, Allah (c.c) onu Cebrâil (a.s) ile destekledi. Yüce Allah daha sonra şöyle buyurur: *"Allah dileseydi o peygamberlerden sonra gelen milletler, kendilerine açık deliller geldikten sonra birbirleriyle savaşmazlardı. Fakat onlar ihtilafa düştüler de içlerinden kimi iman etti, kimi de inkâr etti. Allah dileseydi onlar savaşmazlardı."* Yani, bunlar Allah'ın (c.c) kaza ve kaderi gereği gerçekleşti. Bu yüzden ardından: *"fakat Allah dilediğini yapar."* buyurulmuştur.

**Ölüm Gelmeden İnfak:**

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَنفِقُوا۟ مِمَّا رَزَقْنَٰكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِىَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَٰعَةٌ ۗ وَٱلْكَٰفِرُونَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٥٤﴾

*254. Ey iman edenler! Alış veriş, dostluk ve şefâat bulunmayan gün gelmeden önce, size verdiğimiz rızıktan hayır yolunda harcayın. Kâfirler zalimlerin ta kendileridir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kullarına verdiği rızıklardan kendi yolunda, hayırlı işlerde in-

Scanned with CamScanner

fakta bulunmalarını, böylece bunun sevabını Rabbleri ve padişahları katında biriktirmelerini, daha bu dünyadan göçmeden evvel bu işlerde acele etmelerini emrediyor. *"Alış veriş, dostluk ve şefaat bulunmayan gün"*, yani kıyâmet günü *"gelmeden önce, size verdiğimiz rızıktan hayır yolunda harcayın."* Zîra o gün kimse (istese bile) kendisini satamayacak, yer dolusu altın harcasa bile kendisini kurtaramayacaktır. Hiç kimsenin dostluğu, yani (iyi birileriyle olan) arkadaşlığı hatta aynı soydan olması ona fayda vermeyecektir. Nitekim yüce Allah *"Sûra üflendiği zaman artık aralarında akrabalık bağları kalmamıştır; birbirlerini de arayıp sormazlar."* (Mü'minûn, 101) buyurur. O günde şefaat etmek ve aracılık yapmak isteyenlerin bu çabaları hiçbir fayda vermeyecektir.

*"Kafirler zalimlerin ta kendileridir."* cümlesinde "الكافرون kâfirler" kelimesi, haberinde hasredilmiş mübtedadır. Yani, o gün Allah'ın yanına kâfir olarak gidenden daha zalim biri yoktur. Nitekim İbn Ebî Hâtim, Atâ b. Dinar'dan şöyle nakleder: "Zalimler kâfirlerin ta kendileridir" değil de "Kafirler zalimlerin ta kendileridir" buyuran Allah'a hamd olsun.

**Allah'ı Anlatan Âyet (Âyete'l-Kürsi):**

اَللّٰهُ لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ اَلْحَيُّ الْقَيُّومُ ۚ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ ۗ لَهُ مَا فِي
السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۗ يَعْلَمُ
مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۚ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ ۚ
وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ ۖ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا ۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ
الْعَظِيمُ ﴿٢٥٥﴾

*255. Allah, O'ndan başka İlâh yoktur; O, hayydir, kayyûmdur. Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama. Göklerde ve yerdekilerin hepsi O'nundur. İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir? O, kullarının yaptıklarını ve yapacaklarını bilir. (O'na hiçbir şey gizli kalmaz.) O'nun bildirdiklerinin dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler. O'nun Kürsî'si, gökleri ve yeri içine alır, onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O, yücedir, büyüktür.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Bu, Âyete'l-Kürsî denen âyet olup, büyük değer ve kıymeti haizdir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'tan gelen sahih bir hadiste bunun, Allah'ın Kitabı'ndaki en faziletli âyet olduğu ifade edilmiştir.

[1169] İmam Ahmed b. Hanbel'in Übeyy b. Ka'b'dan naklettiğine göre: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona *"Allah'ın Kitabı'ndaki en büyük âyet hangisidir?"* diye sordu. Übeyy: "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunu birkaç defa tekrarlaması üzerine Übeyy: Âyete'l-Kürsî, diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İlim sana mübarek olsun ey Ebû Münzir! Canımı elinde tutan Allah'a and olsun ki, onun bir dil ve iki dudağı olup Arş'ın yanında sürekli Melik olan Allah'ı tenzih eder."* buyurdu.[619] Bunu Müslim de rivâyet etmiştir. Fakat onda "Canımı elinde tutan Allah'a and olsun ki..." den sonrası yoktur.

[1170] (Başka bir hadis): Hâfız Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, Übeyy b. Ka'b (radıyallâhu anh)'ın oğlu Abdullah'tan şöyle naklettiğine göre, o babasının kendisine şöyle dediğini anlatmıştır: Benim hurma kuruttuğum bir arsam vardı. Oraya sürekli gidip geliyordum ve her gidişimde onu eksilmiş halde buluyordum. Bir gün orada bekçilik yaptım. Birden ergenlik çağındaki bir gence benzeyen bir hayvan çıkageldi. Selâm verdim, aldı. "Sen necisin? Cin misin, insan mısın?" dedim. "Cinim" dedi. "Bana elini uzat" dedim, uzattı. Bir de baktım ki eli köpek eli, kılları köpek kılı. "Cinler böyle midir?" dedim. "Cinler, aralarında benim kadar güçlü birinin olmadığını bilirler" dedi. "Seni bu yaptığın şeye sevk eden şey nedir?" dedim. "Senin sadaka vermeyi seven birisi olduğunu öğrendim de yiyeceklerinden bir şeyler azaltmayı istedim" dedi. "Bizi sizden koruyan şey nedir?" dedim. "Şu âyet , Âyete'l-Kürsî" dedi. Übeyy sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e giderek olayı anlattı.

619 Son kısmı münkerdir. Ahmed b. Hanbel (5/142) Übeyy b. Ka'b'dan diye rivâyet etmiştir. Oğlu Abdullah: Bu lafız Abdurrezzak'tan yapılan rivâyette geçmektedir, demiştir. İmam Müslim (810) ile Ebû Dâvûd (1460) bunu Abdurrezzak'tan başka bir tarikle, sondaki ziyade olmaksızın rivâyet etmişlerdir. Muhtemelen burada hata, bu fazlalığı rivâyet eden Abdurrezzak'tan kaynaklanmaktadır. Nitekim Ahmed b. Hanbel (20065) ve Ebû Dâvûd (4003) bunu başka bir rivâyette bu ziyade olmaksızın nakletmişlerdir. Görülen o ki bu ziyade sahih değildir, gariptir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Pis doğru söylemiş"* buyurdu.[620] Hadisi Hâkim de Müstedrek'inde Ebû Dâvûd Tayalisî'nin senediyle Übeyy b. Ka'b'dan tahric etmiştir. Hâkim: Buhârî ve Müslim tahric etmemiş olsalar da senedi sahihtir, demiştir.

[1171] (Başka bir tariki): İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Selil'den şöyle rivâyet etmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından biri, insanlara bir şeyler anlatıyordu. İnsanlar kalabalıklaşınca yüksek bir yere çıktı ve insanlara anlatmaya devam etti. Konuşmasında şunları söyledi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Kur'ân'daki en büyük âyet hangisidir?"* diye sorunca bir adam: "'Allah, O'ndan başka İlâh yoktur; O, hayydir, kayyûmdur.' âyetidir" dedi. Ebû Selil der ki: Elini iki kürek kemiğimin arasına koydu. Öyle ki elinin soğukluğunu iki göğsümün arasında hissettim -başka bir rivâyette: Elini iki göğsümün arasına koydu, hatta soğukluğunu iki küreğimin arasında hissettim- ve şöyle buyurdu: *"İlim sana mübarek olsun ey Ebû Münzir!"*[621]

[1172] (Başka bir hadis): İmam Taberânî, Esfa' el-Bekri'den şöyle rivâyet etmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir topluluğa Muhacir şeklinde geldi. Birisi ona "Kur'ân'daki en büyük âyet hangisidir?" diye sorunca Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"'Allah, O'ndan başka İlâh yoktur; O, hayydir, kayyûmdur..' âyetidir"* buyurdu ve âyeti sonuna kadar okudu.[622]

[1173] (Başka bir hadis): İmam Ahmed b. Hanbel, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahabesinden birine *"Ey filan, evlendin mi?"* diye sordu. O "Hayır, evlenecek param yoktur." dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sende Âyete'l-Kürsî yok mu?* (onu ezbere bilmiyor musun?)" diye sordu. "Evet, var" deyince, *"O, Kur'ân'ın dörtte biridir"* buyurdu. Sonra *"Sende Kâfirun sûresi yok mu?"*

---

620 Nesâî, Amelu'l-yevmi ve'l-leyle'de (960, 961); İbn Hibbân, 784; Hâkim, 1/562; Beyhakî, Delâilu'n-Nübüvve, 7/109; Taberânî, 514; Beğavî, 1197. Birçok tarikle Yahyâ b. Ebî Kesir'den rivâyet etmişlerdir. Yahyâ sikadır, fakat rivâyetlerinin çoğu mürseldir. Nitekim bunda da (mürsellik ve muttasıllık bakımından) farklı ifadeler vardır. Metin de gariptir. Bunda asıl sahih rivâyet birazdan gelecek 1176. rakamlı hadistir.

621 Ahmed b. Hanbel (4/57) zayıf bir senetle rivâyet etmiştir. Çünkü munkatı'dır. Zîra Ebû Selil tebei tâbiîndendir. Metin de bu lafızla münkerdir. Bunun merfû rivâyeti ise, şahitlerinden dolayı sahihtir.

622 Taberânî (1/334) ve Ebû Dâvûd (4003) rivâyet etmişlerdir. Râvilerden Müslim b. Halid ez-Zenci zayıftır. Diğer râvî İbn Esfa'ın kölesinin adı da zikredilmemiştir. Hadisin şahitleri olup bunların en sahihi biraz önce geçen Übeyy hadisidir.

Scanned with CamScanner

diye sordu. Adam: Var, deyince, *"O, Kur'ân'ın dörtte biridir"* buyurdu. Sonra *"Sende Zilzâl sûresi yok mu?"* dedi. Adam: Var, deyince, *"O Kur'ân'ın dörtte biridir"* buyurdu. *"Sende Nasr sûresi yok mu?"* diye sordu. "Evet, var" deyince *"O, Kur'ân'ın dörtte biridir"* buyurdu.[623] [Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) üç defa: *"Evlen, evlen, evlen"* buyurdu.][624]

[1174] (Başka bir hadis): İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) camide iken yanına gidip oturdum. *"Ey Ebû Zerr! Namaz kıldın mı?"* diye sordu. "Hayır" deyince, *"Kalk ve namaz kıl"* buyurdu. Kalkıp namaz kıldım, sonra oturdum. *"Ey Ebû Zerr, insan ve cin şeytanların şerrinden Allah'a sığın"* buyurdu. "Ya Rasûlallah! İnsanlardan da şeytanlar var mı?" dedim, *"Evet"* buyurdu. "Ya Rasûlallah! Bana namazdan bahset" dedim. *"O, konulmuş ibadetlerin en faziletlisidir; ona göre, dileyen bundan az, dileyen çok yapsın"* buyurdu. "Peki oruç?" dedim. *"Mükâfatı olan bir farz olup Allah katında bir de ziyadesi vardır"* buyurdu. "Peki sadaka?" dedim, *"Mükâfatı katlanarak verilecek bir ibadettir"* buyurdu. "Ya Rasûlallah! Hangi sadaka daha üstündür?" dedim. *"Fakirin gayret sarf ederek verdiği ile fakire gizlice verilen sadakadır"* buyurdu. "Ya Rasûlallah! İlk peygamber hangisiydi?" dedim, *"Adem (a.s) idi"* buyurdu. "O nebî miydi?" dedim, *"Hem de Allah'ın konuştuğu bir nebî idi."* buyurdu. "Rasûllerin sayısı kaçtır?" dedim. *"Büyük bir topluluk olarak üç yüz on küsur* -bir rivâyette on beş- *kişiydi"* buyurdu. "Ya Rasûlallah! Sana (Kur'ân'dan) indirilenlerin en büyüğü/değerlisi hangisidir?" dedim, *"Âyete'l-Kürsî'dir, Allâhu lâ ilâhe illâ huve'l-hayyu'l-kayyûm'dur"* buyurdu.[625] Bunu Nesâî rivâyet etmiştir.

[1175] (Başka bir hadis): İmam Ahmed b. Hanbel'in Ebû Eyyûb el-Ensârî (radıyallâhu anh)'tan naklettiğine göre; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi

623 Bu lafızla zayıftır. Ahmed b. Hanbel (3/221), Tirmizî (2895) ve Bezzâr (2308) rivâyet etmişler, Tirmizî: hasen hadistir, demiştir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (7/147, no: 11545): Bunu Tirmizî de rivâyet etmiştir, fakat onda Âyetel-kürsi ve ihlas sûresi yoktur, demiştir.

624 Parantez içini Müsned-i Ahmed b. Hanbel'den ekledik.

625 Ahmed b. Hanbel, 5/178; Bezzâr, 160; Nesâî, Sünen-i Kübrâ (7944). Ancak Nesâî bunu kısa bir lafızla rivâyet etmiştir. Tüm senetlerde bulunan râvî Ebû Ömer eş-Şami'dir ki o çok zayıftır. Hadisin bazı bölümlerinin şahitleri bulunmakta olup inşaallah onlarla kuvvetlenmektedir.

Scanned with CamScanner

ve sellem) Ebû Eyyûb'un (radıyallâhu anh) evinde kaldığı sıralarda bir cin gelip Ebû Eyyûb'u tutuyordu. Ebû Eyyûb, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu durumdan şikâyetçi oldu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Onu gördüğünde 'Bismillah, ya Rasûlallah! Cevap ver' de"* buyurdu. Ebû Eyyûb der ki: Geldiğinde onu böyle söyleyerek yakaladım. Ama cinin "bir daha gelmeyeceğim" demesi üzerine onu bıraktım. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gittiğimde *"Esirin ne yaptı?"* dedi. "Yakaladım ve 'bir daha yapmayacağım' deyince bıraktım" dedim. *"O bir daha gelecek"* buyurdu. Onu bu şekilde iki-üç defa yakaladım ve her defasında "bir daha yapmayacağım" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gittiğimde yine *"Esirin ne yaptı?"* dedi. "Yakaladım ve bir daha yapmayacağını söyledi" dedim. *"O yine gelecek"* buyurdu. Onu yakaladığımda bu defa bana "Beni bırak ki sana, söylediğinde hiçbir şeyin yaklaşamayacağı bir şey öğreteyim. O, Âyete'l-Kürsî'dir" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gittim ve haber verdim. *"O yalancı olmasına rağmen (bu kez) doğru söylemiş"* buyurdu.[626] Bunu Tirmizî, Fezailu'l-Kur'ân'da Bündar'ın Ebû Ahmed ez-Zebidi'den nakliyle rivâyet etmiş ve "Hasen ve gariptir" demiştir. Hadiste geçen "ğûl", gece gözüken cin demektir.

[1176] Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) şöyle anlatır: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ramazan'da verilen zekâtları korumam için bana vekalet vermişti. Bu arada (bir gece) birisi geldi ve yiyeceklerden (hurma) avuçlayıp aldı. Hemen onu yakaladım ve "Vallahi seni Rasûlullah'a götüreceğim" dedim. Bana, "Ben ihtiyaç sahibi bir kimseyim, çoluk çocuğum var, şiddetle bunlara muhtacım" dedi. Ben de onu bıraktım. Sabah olduğu zaman Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ey Ebû Hureyre! Dün yakaladığın kimse ne yaptı?"* diye sordu. Ben de, "Ey Allah'ın Rasûlü! Bana, çok ihtiyacı olduğunu ve kalabalık bir ailesi bulunduğunu anlatıp halinden şikâyette bulundu. Ben de acıdım, salıverdim" dedim. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"O yalan söylemiş, yine gelecek"* buyurdu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) söylediği için, yine geleceğini anladım ve gözetlemeye koyuldum. Birden gelip yine avuçlamaya başladı. Onu yakaladım ve "Seni Rasûlullah'a götüreceğim" dedim. Bana, "Beni bırak, ben buna muhtacım ve çoluk çocuğum var, bir

626 Ahmed b. Hanbel (5/423) ve Tirmizî (2880) zayıf senetle rivâyet etmişlerdir. Çünkü râvilerinden İbn Ebî Leyla -ki adı Muhammed b. Abdurrahman'dır- zayıftır. Bu hadiste sahih olan şimdi gelecek Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) hadisidir.

Scanned with CamScanner

daha gelmeyeceğim" dedi. Acıdım, yine bıraktım. Sabah olunca, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ey Ebû Hureyre! Yakaladığın kimse ne yaptı?"* diye sordu. Ben de, "Ey Allah'ın Rasûlü! Bana, çok ihtiyacı olduğunu ve kalabalık bir ailesi bulunduğunu anlatıp halinden şikâyette bulundu. Ben de acıdım, salıverdim" dedim. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"O sana yalan söylemiş, yine gelecek"* buyurdu. Üçüncü kez onu gözetledim. Yine gelip avuçlamaya başladı. Onu yakaladım ve "Mutlaka seni Rasûlullah'a götüreceğim. Bu üçüncü ve sonuncusu artık. Sen gelmeyeceğini söylemiştin sonra döndün" dedim. Bana, "Beni bırak da, sana, Allah'ın sana birtakım yararlar sağlayacağı bazı kelimeler öğreteyim" dedi. "Neymiş onlar?" dedim. Bana, "Yatağına girdiğin zaman Âyete'l-Kürsî'yi oku. Allah tarafından sana bir koruyucu gönderilir. Sabaha kadar sana hiçbir şeytan yaklaşamaz" dedi. Ben de onu serbest bıraktım. Sabah olunca, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ey Ebû Hureyre! Dün yakaladığın kimse ne yaptı?"* diye sordu. Ben de, "Ey Allah'ın Rasûlü! Bana, Allah'ın bana birtakım yararlar sağlayacağı bazı kelimeler öğretti. Ben de salıverdim" dedim. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Nedir onlar"* buyurdu. Ben de, "Bana, "Yatağına girdiğin zaman Âyete'l-Kürsî'yi oku. Allah tarafından sana bir koruyucu gönderilir. Sabaha kadar sana hiçbir şeytan yaklaşamaz" dedi" dedim. -Sahabîler, faydalı şeyleri öğrenme konusunda son derece gayretli idiler.- Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"O, çok yalancı bir kimse olduğu halde (bu konuda) doğru söylemiş. Üç gündür kiminle karşılaştığını biliyor musun Ey Ebû Hureyre?"* buyurdu. Ebû Hureyre, "hayır" diye cevap verince Rasûl-ü Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"O şeytandı"* buyurdu.[627] İmam Buhârî bunu muallak olarak ve kesin ifadeyle ("denildi" değil de "dedi" şeklinde) rivâyet etmiştir. Nesâî ise Amelu'l-yevmi ve'l-leyle'de İbrâhim b. Yakûb'un Osman b. Heysem'den nakliyle tahric etmiştir.

[1177] Bu, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan başka bir kanalla, buna yakın başka bir lafızla rivâyet edilmiştir. Hâfız İbn Merdûyeh, tefsirinde Ebû Mütevekkil en-Naci'den şunları nakleder: Zekât mallarının konduğu binanın anahtarı Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'ta idi ve binada hurma vardı. Bir gidişinde ondan bir avuç, başka bir gün gittiğinde bir avuç daha alındığını gördü.

627 İmam Buhârî (2311, 3275) muallak olarak rivâyet etmiş, Nesâî, Sünen-i Kübrâ (10795) ile Amelu'l-yevmi ve'l-leyle'de (965), Beyhakî de Delâilu'n-Nübüvve'de (7/107) bunu İbrâhim b. Yakûb'u zikrederek muttasıl olarak tahric etmişlerdir ki bu sikadır.

Scanned with CamScanner

Üçüncü gün aynı şekilde bir avuç alınmış olduğunu gördü. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bundan şikâyetçi olunca Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona *"Sen bu adamını yakalamak istiyor musun?"* diye sordu. Ebû Hureyre "Evet" deyince, *"Kapıyı açtığında 'Seni Muhammed'e boyun eğdireni tenzih ederim' de"* buyurdu. Ebû Hureyre gidip kapıyı açtı ve 'Seni Muhammed'e boyun eğdireni tenzih ederim' der demez şeytan, karşısında ayakta donakaldı. "Ey Allah düşmanı, tüm bunları yapan sen misin?" dedi. O yine: "Evet. Beni bırak da bir daha gelmeyeyim. Bunları sadece fakir cin aileleri için alıyordum" dedi. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) da serbest bıraktı. Ancak o ikinci defa, sonra üçüncü defa geldi. Ben: "Sen bir daha gelmeyeceğine söz vermemiş miydin? Seni Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e götürmedikçe serbest bırakmayacağım" dedim. "Yapma. Eğer beni bırakırsan sana birtakım sözler öğreteceğim. Onları söylediğinde sana küçük-büyük, erkek-dişi hiçbir cin yaklaşamaz." dedi. Ebû Hureyre: "Ama kesin söyleyeceksin, değil mi?" deyince "Evet" dedi. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh): "Onlar nelerdir?" diye sordu. O "Allâhu lâ ilâhe illâ huve'l-hayyu'l-kayyûm..." diyerek Âyete'l-Kürsî'nin hepsini okudu. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) sonra onu bıraktı ve o bir daha gelmedi. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) bunu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e anlatınca *"Onun böyle olduğunu bilmiyor muydun?"* buyurdu.[628] Bunu Nesâî de başka tarikle Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan böyle rivâyet etmiştir. Übeyy b. Ka'b'ın benzer bir yaratıkla yaşadığı bir olay daha önce geçti. Böylece bu şekilde üç olay olmuştur.

(Başka bir olay): Ebû Ubeyd, el-Ğarib isimli kitabında İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: İnsanlardan biri dışarı çıktığında bir cin onunla karşılaştı ve "Benimle güreşir misin? Eğer beni yıkarsan sana, evine girerken okuduğunda şeytanın oraya girmeyeceği bir âyet öğreteceğim" dedi. İnsan onunla güreşti ve yendi. İnsan: "Senin, çelimsiz ve zayıf olduğunu görüyorum. Kolların köpek kolları gibi. Siz cinler hep böyle misiniz? Yoksa sadece sen mi böylesin?" dedi. Cin: Ben onların güçlülerindenim. Hadi benimle güreş ve beni yen, dedi. Adam onunla tekrar güreşti ve bu defa onu yendi. Cin: Sen Âyete'l-Kürsîyi okursun. Zîra kim eve girdiğinde onu okursa şeytan oradan merkep yellenmesi gibi bir sesle çıkar. Bunu Beyhakî de rivâyet etmiştir.

628 Ceyyittir. Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 10794; Amelu'l-yevmi ve'l-leyle, 964.

Scanned with CamScanner

[1178] (Başka bir hadis): Hâkim, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Bakara sûresinde bir âyet vardır ki o, Kur'ân âyetlerinin efendisidir. Şeytanın olduğu hangi evde okunursa şeytan oradan çıkar. O, Âyete'l-Kürsîdir."*[629] Hâkim başka bir tarikle daha Zaide'nin Hakim b. Cübeyr'den nakliyle rivâyet etmiş, sonra "Buhârî ve Müslim rivâyet etmemiş olsalar da senedi sahihtir" demiştir. Bunu Tirmizî de yine Zaide kanalıyla rivâyet etmiştir ve lafzı şöyledir: "Her şeyin bir zirvesi vardır. Kur'ân'ın zirvesi de Bakara sûresidir. Onda Kur'ân âyetlerinin efendisi olan bir âyet vardır ki o, Âyete'l-Kürsîdir."[630] Tirmizî daha sonra şöyle demiştir: Garip bir hadistir. Bunun bildiğimiz tek rivâyeti Hakim b. Cübeyr'in nakliyle gelen rivâyettir. O ise Şu'be'nin hakkında olumsuz şeyler konuşup zayıf bulduğu biridir. Ben derim ki: Onu Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn ve daha başka imamlar da zayıf saymışlar, İbn Mehdi onun rivâyetlerini terk etmiş, Sa'di de yalancılıkla suçlamıştır.

[1179] (Başka bir hadis): İbn Merdûyeh'in Hz. Ömer (radıyallâhu anh) hakkında rivâyet ettiğine göre o, bir gün insanların yanına çıktı. İnsanlar sıra sıra dizilmişlerdi. Onlara "Kur'ân'daki en büyük âyeti bana kim söyleyecek?" diye sordu. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Bundan haberdar birine düştün. Ben Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Kur'ân'daki en büyük âyet "Allâhu lâ ilâhe illâ huve'l-hayyu'l-kayyûm"dur."*[631]

**İsm-i Azam'ı İçerdiğine Dair Hadisler:**

[1180] İmam Ahmed b. Hanbel, Yezîd b. Seken'in kızı Esma'dan şöyle rivâyet etmiştir: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şu iki âyet, "Allâhu lâ ilâhe illâ huve'l-hayyu'l-kayyûm" ile (Âl-i İmrân'ın başındaki) "Elif lâm mim, Allâhu lâ ilâhe illâ huve'l-hayyu'l-kayyûm" âyeti hakkında: *"Allah'ın en büyük ismi bu ikisindedir"* derken işittim.[632] Ebû Dâvûd, Müsedded'den,

629 Hâkim, 1/560, 2/259; Beyhakî, 3389. Hâkim b. Cübeyr'den dolayı senedi zayıftır.

630 Tirmizî, 2878; Hâkim, 1/560.

631 Senedi zayıftır. Râvilerden Abdullah b. Keysan, Ebû Mücâhid el-Mervezi adıyla bilinen biridir. Onun hakkında İmam Buhârî: Hadis rivâyeti münkerdir, demiş, Ebû Hâtim zayıf olduğunu söylemiş, Nesâî de: Kuvvetli değildir, demiştir. Bk. el-Mizan, 2389. Daha önce geçen Übeyy hadisi buna gerek bırakmaz.

632 Ebû Dâvûd, 1469; Tirmizî, 3478; Dârimî, 3389; İbn Mâce, 3855; Ahmed b. Hanbel, 6/461. Râvileri sikadır. Fakat Şehr b. Havşeb'de bir zayıflık vardır. Fakat İmam Ahmed

Scanned with CamScanner

Tirmizî, Ali b. Haşram'dan, İbn Mâce de İbn Ebî Şeybe'den; üçü birlikte İsa b. Yunus'tan, o Ubeydullah b. Übeyy b. Ziyad'dan böyle rivâyet etmişler, Tirmizî: Hasen-sahih hadistir, demiştir.

[1181] İbn Merdûyeh, Ebû Ümâme (radıyallâhu anh)'tan, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Allah'ın (c.c) onunla dua edildiğinde kabul ettiği ism-i a'zamı şu üç yerdedir: Bakara sûresi, Âl-i İmrân sûresi ve Taha sûresi."*[633] Râvilerden Hişam -ki o, Şam hatibi İbn Ammar'dır- der ki: Bakara'daki "اللهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ / Allâhu lâ ilâhe illâ huve'l-hayyu'l-kayyûm"dur. Âl-i İmrân'daki "الم (١) اللهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ / Elif lâm mim, Allâhu lâ ilâhe illâ huve'l-hayyu'l-kayyûm", Taha sûresindeki ise "وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ / ve aneti'l-vucûhu lilhayyi'l-kayyum" *(Bütün yüzler (insanlar), diri ve her şeye hâkim olan Allah için eğilip boyun bükmüştür.)* âyetidir.

**Âyete'l-Kürsî'nin Farz Namazlardan Sonra Okunmasının Faziletine Dair Hadisler:**

İbn Merdûyeh, Ebû Ümâme (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim her farz namazın ardından Âyete'l-Kürsî'yi okursa onu cennete girmekten, ölmesinden başka bir şey engellemez."*[634] Bunu Nesâî de Amelu'l-yevmi ve'l-leyle'de Hüseyin b.

b. Hanbel: Efendisi Esma'dan hasen hadisler rivâyet etmiştir, demiştir. Tirmizî de hadisin sahih olduğunu söylemiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

633 Râvilerden Kâsım b. Abdurrahman'dan dolayı, senedi zayıftır. Bunu İbn Mâce (3856) Abdullah b. Ala'nın Kâsım'dan nakliyle rivâyet etmiş, ondan mevkuf olarak nakletmiştir. Sonra başka bir senetle Kâsım'ın Ebû Ümâme'den nakliyle muttasıl olarak tahric etmiş ve metni zikretmeyip "benzeri" demekle yetinmiştir. Busayri, Zevaid'de: Senedindeki Ğaylan b. Enes hakkında ne cerh, ne tevsik şeklinde hiçbir söz görmedim, demiştir. Ben derim ki: Takrib'de ifade edildiği üzere Ğaylan makbul biridir. Diğer râvî Kâsım b. Abdurrahman ise garip rivâyetleri çokça yapan saduk biridir. Daha önce geçen Esma hadisi bunun şahididir. Çünkü o tek başına hasen bir hadistir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

634 Hasendir. Nesâî, Amelu'l-yevmi ve'l-leyle'de (199), İbn Sünni (124), Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr'de (7532) ve İbnu'l-Cevzî, el-Mevzûât'ta (1/244) Buhârî'nin koşullarını taşıyan birkaç senetle rivâyet etmişlerdir. Münzirî, et-Tergîb ve't-Terhîb'de (2/453): Bunu Nesâî ile Taberânî, biri sahih olan birçok senetle rivâyet etmişlerdir, demiştir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (2/147), Münzirî, Tergib'inde (2/453) ve Suyutî, ed-Durru'l-Mensur'da (1/572) bunun hasen olduğunu söylemişlerdir. Hadisin Ali, Amr b. el-Âs, Muğîre ve Câbir'den nakledilen şahitleri vardır. Sonuç olarak hadis en az ihtimalle hasendir.

Scanned with CamScanner

Beşir'in nakliyle böyle rivâyet etmiştir. İbn Hibbân da Sahîh'inde, Buhârî'nin râvîlerinden olan Muhammed b. Himyer el-Hımsi'nin nakliyle tahric etmiştir. Dolayısıyla bu, İmam Buhârî'nin koşullarını taşıyan sahih bir hadistir. İbnu'l-Cevzî ise bunun uydurma olduğunu iddia etmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. İbn Merdûyeh ayrıca Ali (radıyallâhu anh), Muğire b. Şu'be ve Câbir b. Abdullah'tan bu hadisin benzeri rivâyetlerde bulunmuştur, fakat her birinde bir zayıflık vardır.

[1183] Yine İbn Merdûyeh, Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Allah İmran oğlu Mûsâ (a.s)'a şöyle vahyetti: 'Âyete'l-Kürsî'yi her farz namazdan sonra oku; çünkü kim onu her farz namazdan sonra okursa ona şükredenlerin kalbini, zikredenlerin dilini, tevbekârların sevabını ve sıddıkların amellerini veririm. Buna ancak peygamber veya sıddık veyahut kalbini iman için arındırdığım ya da Allah yolunda ölmesini murad ettiğim bir kul devam eder.'"*[635] Bu da çok münker bir hadistir.

**Âyete'l-Kürsî'nin, Kendisini Gündüz ve Gece Başında Okuyan Kimseyi Koruması:**

[1184] İmam Tirmizî, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kim sabaha çıktığında Mü'min sûresinin başını "وإليه المصير: Dönüş ancak O'nadır" âyetine (3. âyet) kadar, bir de Âyete'l-Kürsî'yi okursa, bununla akşama kadar korumada olur. Kim bunları akşam olduğunda okursa, bunlar sebebiyle akşama kadar korumada olur.[636] Tirmizî daha sonra: Bu garip bir hadistir. Bazı ilim ehli Abdurrahman b. Ebû Bekr b. Ebî Müleyke'yi ezberi bakımından zayıf bulmuşlardır, demiştir.

Âyete'l-Kürsî'nin fazileti hakkında başka hadisler de varit olmuştur. Biz sahih olmayışları ve senetlerinin zayıflığı sebebiyle onları zikretmedik. Bun-

635 Uydurmadır. Senedi sakıttır. Senedindeki Muhammed b. Hasan en-Nakkaş hakkında Zehebî, el-Mizan'da (3/520) şöyle der: Talha b. Muhammed: Nakkaş hadis rivâyetinde yalan uydururdu, dedi. Burkani: Onun tüm rivâyetleri münkerdir, demiştir. Diğer râvi İbn Sabbah zayıftır. Üçüncü illeti de mürsel olmasıdır.

636 Tirmizî, 2789; Dârimî, 2/449. Senedi, Müleyki'nin zayıf olmasından dolayı zayıftır. Tirmizî bunun zayıf olduğunu "gariptir" sözüyle ifade etmiştir. Sadece Âyet e'l-kürsî'nin zikredildiği başka sahih tarikler vardır, Mü'min sûresinin ilk âyetlerinin zikredildiği rivâyetlerdedir.

Scanned with CamScanner

lardan biri; "hacamat esnasında okunduğunda onun iki hacamat yerine geçeceğine" dair Hz. Ali (radıyallâhu anh) kanalıyla nakledilen hadistir. Diğeri Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edilen, ezberlemek ve unutmamak için bu âyeti sol elle Zaferan otuyla yedi defa yazıp onu yalamak hakkındaki hadistir. Bu iki hadisi ve diğerlerini İbn Merdûyeh zikretmiştir.

**Âyetin Tefsiri:**

Bu âyette birbirinden bağımsız on cümle vardır.

*"Allah, O'ndan başka İlâh yoktur"* cümlesi Allah'ın tüm mahlukatın yegâne ilâhı olduğunu bildirmektedir.

*"O, hayydir, kayyûmdur."* Yani; kendisi diri olup ebediyyen ölmez ve başkalarını da hayatta ve ayakta tutar. Ömer (radıyallâhu anh) bunu "kayyûm" yerine "kayyâm" diye okurdu. Bu cümle ifade etmektedir ki tüm mahlukat Allah'a muhtaçtır, O ise onlardan müstağnidir, muhtaç değildir. Onun emri olmaksızın hiçbir mahluk varlığını sürdüremez. Nitekim yüce Allah başka bir yerde şöyle buyurur: *"O'nun âyetlerinden biri de göğün ve yerin O'nun emri ile ayakta durmasıdır."* (Rûm, 25)

*"Kendisini ne uyuklama tutar ne de uyku."* Yani, O'na bir noksanlık arız olmaz. Mahlukatından gafil ve bihaber değildir. Bilakis her bir canın ne kazandığını bilir, her biri üzerinde hakimdir. Her şeyden haberdardır. Hiçbir şey onun görmesi dışında ve gizli kapalı kalamaz. O'na hiçbir gaflet ve uykunun arız olmaması, kayyumluğunun tamamlayıcı unsurlarındandır. "لا تأخذه: onu tutmaz" dan kasıt "ona galebe çalmaz"dır. "Sinetun" da uyuklama demektir. Onun için ardından "ولا نوم: uyku da" buyurulmuştur. Çünkü uyku ondan daha kuvvetli bir gaflet halidir.

[1185] Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'tan nakledilen sahih bir hadiste o (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün aramızdan kalkıp bize şu dört şeyi söyledi: *"Şüphesiz Allah uyumaz ve uyumak ona yaraşmaz. Rızkı azaltır ve çoğaltır. Ona gündüzün amelleri gece amellerinden önce, gece amelleri de gündüz amellerinden önce ulaşır. Onun perdesi nurdur -başka bir rivâyette: nâ (ateş) tir. Onu açacak olsa yüzünün nur ve azameti mahlukatından onu gören kimselerin yüzünü yakar."*[637]

637 Müslim, 179; Tayalisî, 491; Ahmed b. Hanbel, 4/395; İbn Mâce, 195; İbn Hibbân, 266.

Scanned with CamScanner

Abdurrezzak *"Kendisini ne uyuklama tutar ne de uyku."* âyeti hakkında İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Mûsâ (a.s) meleklere "Allah (c.c) uyur mu?" diye sordu. Bunun üzerine Allah (c.c) meleklere vahiy yoluyla onu üç gün boyunca uyanık tutmalarını ve uyumasına izin vermemelerini emretti. Onlar da öyle yaptılar. Sonra ona iki testi verdiler. Mûsâ (a.s) onları eliyle tutunca ellerini çektiler ve kırmaması uyarısında bulundular. Ancak Mûsâ (a.s) bunlar ellerinde, her biri bir elinde uyuklamaya başladı. Bir uyukluyor bir uyanıyor, bir uyukluyor, bir uyanıyordu. Sonunda biraz daha derin uyuklayınca bunları birbirine vurarak ikisini de kırdı. Râvilerden Mâmer der ki: Bu, Allah'ın (c.c) verdiği bir misal olup göklerin ve yerin de aynı şekilde Allah'ın avucunda olduğunu bildirmek istemiştir. İmam Taberî, Hasan b. Yahyâ kanalıyla Abdurrezzak'tan böyle rivâyet etmiştir. Bu İsrâiliyat haberlerdendir. Allah'ı (c.c) uyku tutmadığı ve ondan münezzeh olduğu, Mûsâ (a.s)'a gizli kalması mümkün olmadığı, bilinen bir husustur.

[1186] Bu rivâyetlerin hepsinden daha garibi, Taberî'nin Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan naklettiği şu rivâyettir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i minberde Mûsâ (a.s) hakkında şöyle derken işittim: *"Mûsâ (a.s)'ın aklına Allah'ın (c.c) uyuyup uyumadığı geldi. Bunun üzerine Allah (c.c) ona melek gönderdi. Melek onu üç gün boyunca uyutmadı. Sonra her bir eline testi verdi ve onları korumasını emretti. Mûsâ (a.s) uyuklamaya başladı. Elleri birbiriyle buluşacak gibi oluyor, birden uyanıp ellerini birbirinden uzaklaştırıyordu. Sonunda tamamen uyudu ve elleri birbirine çarparak iki testi de kırıldı. Allah (c.c) bunu ona "Allah uyuyacak olsaydı gökler ve yer tutunamaz, ayakta duramazdı" mânâsında bir misal olarak vermiştir."*[638] Bu da çok garip bir hadistir. Kuvvetli ihtimalle Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) sözü değil, İsrâiliyat rivâyetlerdendir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

638 Çok zayıftır. Doğrusu, bunun Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) veya İbn Abbâs (radıyallâhu anh) veyahut İkrime'nin kendi sözü olduğudur. Ebû Ya'lâ (6669), Taberî (5782), İbnu'l-Cevzî, el-Vahiyyat'ta (22, 23) ve Beyhakî (1/94) Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan diyerek rivâyet etmişlerdir. İbnu'l-Cevzî der ki: Hatib şöyle demiştir: Ümeyye bunu bu şekilde muttasıl ve merfû olarak rivâyet etmiş, Ma'mer ise ondan farklı olarak İkrime'den onun kendi sözü olarak rivâyet etmiştir. İbnu'l-Cevzî der ki: Bu hadis sabit değildir. Onu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nispet eden, yanılmıştır. Anlaşılan, İkrime onu Yahudilerin kaynaklarında görmüştür. Mûsâ (a.s)'ın böyle bir şeyden cahil olması imkânsızdır. Abdurrezzak bunu, tefsirinde (321) İkrime'den onun kendi sözü olarak rivâyet etmiştir. Aynı tarikle de İmam Taberî (5781) rivâyet etmiştir. Bu daha sahihtir.

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: İsrâiloğulları Mûsâ (a.s)'a "Senin Rabbin uyur mu?" diye sorunca Mûsâ (a.s): "Allah'tan korkun" dedi. Rabbi de Mûsâ (a.s)'a şöyle nida buyurdu: "Ey Mûsâ! Sana 'Rabbin uyur mu?' diye sordular. Sen eline iki bardak al ve gece boyu ayakta dur." Mûsâ (a.s) da öyle yaptı. Gecenin üçte biri geçince Mûsâ (a.s) uyuklamaya başladı ve dizleri üzeri yere düştü. Sonra canlandı ve ellerindeki şeyleri tuttu. Gecenin sonunda yine uyukladı ve elindeki iki cam bardak düşerek kırıldı. Allah (c.c) "Ey Mûsâ! Ben uyusaydım, elindeki bardakların yok olup gittikleri gibi gökle yer düşer ve yok olurdu." buyurdu. Allah (c.c) peygamberi Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e de Âyete'l-Kürsî'yi nazil etti.

*"Göklerde ve yerdekilerin hepsi O'nundur."* buyruğuyla Allah (c.c) tüm varlıkların onun kulu ve mülkü olup kahır ve hakimiyeti altında bulunduklarını ifade etmektedir. Nitekim başka âyetlerde de şöyle buyurur: *"Göklerde ve yerde olan herşey Rahmân'a mutlaka kul olagelecektir. And olsun ki bilgisi onları kuşatmış ve teker teker saymıştır. Kıyâmet günü hepsi O'na tek olarak gelecektir."* (Meryem, 93-95)

Allah (c.c) daha sonra şöyle buyurur: *"İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir?"* Bunun benzeri şu âyetlerdir: *"Göklerde nice melek vardır ki, Allah dileyeceği ve razı olacağı kimseler için izin vermedikçe onların şefaati hiçbir şeye yaramaz."* (Necm, 26) *"Onlar Allah'ın hoşnûd olduğu kimseden başkasına şefaat edemezler."* (Enbiyâ, 28) Bunlar Allah'ın azametinden, ululuğundan ve büyüklüğündendir. Evet, şefâat izni olmayan hiç kimse Allah katında, kimse hakkında şefâat girişiminde bulunma cesareti gösteremeyecektir.

[1187] Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şefâat hadisinin bir yerinde şöyle buyurur: *"Ben Arş'ın altına gelecek ve Allah'a secdeye kapanacağım. Allah dilediği kadar beni kendi halime bırakacak. Sonra "Başını kaldır ve iste; (istediğin) verilecek. Şefâat iste; şefâatin kabul edilecek." buyurur. Sonra bana bir sınır belirleyecek ve ben oradakileri cennete girdireceğim."* [639]

Yüce Allah daha sonra *"O, kullarının yaptıklarını ve yapacaklarını bilir."* buyurur. Bu, Allah'ın bilgisinin geçmişi, ânı ve geleceği ile tüm mahlukatı

639 Şefâat hadisleriyle birlikte ileride gelecek.

Scanned with CamScanner

kuşattığının delilidir. *"(Melekler derler ki:) Biz ancak Rabbimizin emriyle ineriz; önümüzdeki, arkamızdaki ve bunların arkasındakileri bilmek yalnız O'na mahsûstur. Rabbin unutkan da değildir."* (Meryem, 64)

*"O'nun bildirdiklerinin dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler."* Yani, hiç kimse Allah'ın bilgilerinden, Allah'ın ona bildirdiği ve haberdar ettiği dışında hiçbirine ulaşamaz, elde edemez. Bu cümlenin şu mânâya gelmesi de mümkündür: Allah'ın zatı ve sıfatları hakkında O'nun (c.c) verdiği bilgiler dışında hiçbir bilgi edinemezler. Şu âyet-i kerimede olduğu gibi: *"Onların bilgisi O'nu (Allah'ı) kavrayamaz"* (Tâhâ, 110)

*"O'nun Kürsî'si gökleri ve yeri içine alır, onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez."* İbn Ebî Hâtim, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"O'nun Kürsî'si gökleri ve yeri içine alır"*daki Kürsî'den kasıt, Allah'ın bilgisidir. İmam Taberî de böyle rivâyet etmiştir. İbn Ebî Hâtim der ki: Said b. Cübeyr'den de benzeri rivâyet edilmiştir. İmam Taberî daha sonra şöyle der: Başkaları ise Kürsî'nin iki ayağın bastığı yer olduğunu söylemişlerdir. İmam Taberî ardından Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh), Süddî, Dahhâk ve Müslim el-Battin'den bu mânâda rivâyetler zikretmiştir.

[1188] Şucâ' b. Muhalled, tefsirinde şöyle der: ... İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Allah'ın (c.c) *"O'nun Kürsî'si gökleri ve yeri içine alır"* buyruğu soruldu, o: *"Allah'ın Kürsî'si ayaklarının yeridir. Arş'ın kıymetini ise aziz ve celil olan Allah'tan başkası takdir edemez."* dedi.[640] Hâfız İbn Merdûyeh bunu Şuca b. Mahled el-Fellas kanalıyla böyle zikretmiştir. Ancak bu yanlıştır. Zîra Vekî' bunu tefsirinde İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan onun kendi sözü olarak şöyle rivâyet etmiştir: "Allah'ın Kürsî'si ayaklarının yeridir. Arş'ın kıymetini ise aziz ve celil olan Allah'tan başkası takdir edemez." Bunu Hâkim de Müstedrek'inde Süfyân-ı Sevrî kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan yine mevkuf olarak rivâyet etmiş ve "Buhârî ile Müslim'in koşullarında sahihtir, fakat onlar tahric etme-

640 Doğrusu, bunun mevkuf olduğudur. Hatib-i Bağdâdî (9/251), İbnu'l-Cevzî, el-İlel'de (4) rivâyet etmişlerdir. İbnu'l-Cevzî şöyle demiştir: Şucâ' b. Mahled bu hadisi merfû olarak rivâyet ederken hata etmiştir. Zîra bunu Ebû Müslim el-Kecci ile Ahmed b. Mansur er-Ramadi, Ebû Asım'dan rivâyet etmişlerdir, ancak rivâyetleri merfû değildir. Abdurrahman b. Mehdi ile Vekî' de Süfyân'dan rivâyet etmişler, yine bunlar da merfû değil İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın kendi sözü olarak nakletmişlerdir. Bk. el-Mizan, 3669.

Scanned with CamScanner

mişlerdir" demiştir. Bunu İbn Merdûyeh de metruk olan Hakem b. Zuheyr el-Fezari'nin Süddî'den, onun babasından, onun da Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan merfû olarak nakliyle rivâyet etmiştir, fakat bu da aynı şekilde sahih değildir. Süddî, Ebû Mâlik'ten şöyle nakleder: Kürsî Arş'ın altındadır. Süddî der ki: Gökler ve yer Kürsî'nin içinde, Kürsî ise Arş'ın önündedir. Dahhâk da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Yedi gök ile yedi yer yayılıp birbirine eklenseydi, Kürsî'nin genişliği yanında ancak, çöldeki bir yüzük gibi olurdu. Bunu İmam Taberî ile İmam İbn Ebî Hâtim rivâyet etmişlerdir.

[1189] İmam Taberî, İbn Zeyd'den, o babasından şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yedi gök Kürsî'ye oranla ancak, bir kalkan üzerine atılmış yedi dirhem gibidir."* Ebû Zerr (radıyallâhu anh) der ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken duydum: *"Arş'a oranla Kürsî, ancak yeryüzündeki bir çölün ortasına atılmış demir bir halka gibidir."*[641]

(1190] İmam İbn Merdûyeh'in Ebû Zerr el-Ğıffari (radıyallâhu anh)'tan naklettiğine göre o, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Kürsî'yi sorunca Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Canımı elinde tutan Allah'a and olsun ki, yedi gök ile yedi yer Kürsî yanında ancak bir çöle atılmış bir halka gibidir. Arş'ın Kürsî'ye üstünlüğü, çölün bu halkaya üstünlüğü gibidir."*[642]

[1191] İmam Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, Müsned'inde Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: Bir kadın Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek "Beni cennete koyması için Allah'a dua et" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de Rabb'i yüceltip tâzim ettikten sonra şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah'ın Kürsî'si, gökleri ve yeri kaplamıştır. Kürsî'nin, toy bir de-*

641 Hadisin baş tarafı zayıftır. Taberî (5795) ve Ebû'ş-Şeyh, el-Azama'da (222), her ikisi de Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'in babasından mürsel olarak rivâyetiyle tahric etmişlerdir. Ayrıca İbn Zeyd de zayıftır. Hadisin son tarafını ise birçok kimse mütabaa etmiştir. İbn Hibbân (361) ve Ebû Nuaym (1/166) Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan tahric etmişlerdir. Hadisin başka tarikleri de vardır. Elbani, Silsiletu'l-Ehâdîsi'ş-Sahîha'da (109) bunları toplamış ve farklı yollarını göz önünde bulundurarak sahih olduğunu söylemiştir. Fakat doğrusu, bu hadis hasen derecesinden daha kuvvetli değildir. Çünkü tariklerinin büyük çoğunluğu aşırı zayıftır.

642 Râvîlerinden Kâsım b. Muhammed el-Mısrî'den dolayı senedi zayıftır. Mecmau'z-Zevâid yazarı ve İbn Hacer -et-Takrib'de- zayıf olduğunu söylemişlerdir.

Scanned with CamScanner

*venin yükün ağırlığından inlemesine benzer inlemesi vardır."*[643] Bunu Hâfız Bezzâr ünlü Müsned'inde, Abd b. Humeyd ile Taberî tefsirlerinde, Taberânî ile İbn Ebî Asım, es-Sünne kitaplarında, Hâfız Ziya, el-Muhtara'da Abdullah b. Halife'den nakletmişlerdir. Ancak bu meşhur biri değildir ve Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'tan hadis işitmiş olması da şüphelidir. Ayrıca kimi râvîler bunu ondan mevkuf, kimisi mürsel olarak rivâyet etmişlerdir. Kimisi metne garip bir lafız eklerken, kimisi onu atmıştır. Bundan daha garibi, Mut'im'in Arş'ın sıfatına dâir rivâyet etmiş olduğu hadistir ki onu Ebû Dâvûd Sünen'inde rivâyet etmiştir.[644] Doğrusunu en iyi Allah bilir. İbn Merdûyeh ve başkaları Büreyde, Câbir ve başkalarından Kürsî'nin kıyâmet gününde insanlar arasında hüküm vermek için konacağına dair rivâyetlerde bulunmuşlardır. Ama kuvvetli ihtimalle o, bu âyette zikredilen Kürsî'den ayrı bir şeydir. Bazı Müslüman astronomi bilginlerine göre Kürsî, sekizinci göktür. Bu gök, üzerinde dokuzuncu göğün, adına Atlas da denilen Esîr göğünün bulunduğu göktür. Fakat diğerleri onları kabul etmemişlerdir.

İmam Taberî, Cüveybir yoluyla Hasan-ı Basrî (radıyallâhu anh)'ın: Kürsî, Arş'ın ta kendisidir, dediğini rivâyet etmiştir. Ama doğrusu, Kürsî, Arş'tan başka bir şey olup, rivâyetlerin ve haberlerin delalet ettiği gibi ondan daha büyüktür. İmam Taberî bu hususta, Abdullah b. Halife'nin Ömer (radıyallâhu anh)'tan konuyla ilgili yaptığı rivâyete dayanmıştır. Ama bana göre onun sahih olduğu şüphelidir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

*"Onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez."* Yani, gökler ve yer ile bunlarda ve bunların arasında bulunan kimseleri korumak Allah'a ağır gel-

643 Ebu'ş-Şeyh, el-Azame, 195; İbn Ebî Âsım, es-Sünne, 574; Taberî, 5798; İbnu'l-Cevzî, el-İlel, 3. Hadis zayıftır. Çünkü her tarikte bulunan Abdullah b. Halife hakkında Heysemî Mecmau'z-Zevâid'de (1/84) makbul biridir; Zehebî de el-Mizan'da (4290): Meçhuldür, demiştir. Ondan sadece İbn Mâce, tefsirinde tahric etmiş, diğer altı imam hiçbir hadis rivâyet etmemişlerdir. İbnu'l-Cevzî bunun senet itibariyle çelişkili olduğunu, dolayısıyla sahih olmadığını ifade etmiştir. Huzeyme de, et-Tevhid kitabında hadisi zayıf kabul etmiştir.

644 İbn Ebî Âsım, 575; Ebû Dâvûd 4726; İbn Huzeyme, 103; Âcurî, eş-Şeria, 293, Ebu'ş-Şeyh, el-Azame, 200. Hepsi de Cübeyr b. Mut'im'den biraz önce geçen Ömer (radıyallâhu anh) hadisi gibi ve ondan daha uzun şekilde rivâyet etmişlerdir. Tüm senetlerindeki râvî Muhammed b. İshâk tahdisi açıkça ifade ettiğinde saduktur. Burada ise an'anlı rivâyet etmiştir ki o, müdellis biridir. Bunun şahidi olan başka rivâyetler de vardır. Özetle imamlar bu hadisi zayıf saymışlardır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

mez, onda hiçbir meşakkat çekmez. Bilakis bu, ona göre çok basit ve kolay bir şeydir. Allah (c.c) herkesi ve yapmakta olduklarını görüp gözetmektedir. Hiçbir şey O'nun gözünden kaçmaz, hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Her şey O'nun katında basittir, önünde hakir, zelil ve küçüktür. O'na muhtaçtır. O ise zengindir, hiçbir şeye muhtaç değildir. Her türlü övgüye layıktır. Yaptığı hiçbir şeyden sorguya çekilemez. Ama kullar yaptıklarından sorulurlar. O, her şey üzerinde hakimdir. Her şeyi hesaplayandır. O gözetleyen, yüce ve büyüktür. O'ndan başka hiçbir ilâh, O'nun dışında hiçbir Rabb yoktur.

*"O, yücedir, büyüktür."* Yüce Allah başka bir âyette de *"O çok büyüktür, yücedir"* (Ra'd, 9) buyurmuştur. Bu âyetler ile aynı mânâdaki sahih hadisler hususunda en iyisi selef-i salihinin yaptığı gibi, onları, hiçbir nitelik yüklemeden ve hiçbir şeye benzetmeden, olduğu gibi almaktır.

**Dinde Zorlama Yoktur:**

لَآ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَد تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ۚ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنۢ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾

*256. Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. Artık kim tâğutu reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır. Allah işitir ve bilir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Dinde zorlama yoktur."* Yani, hiç kimseyi İslâm dinine girmek için zorlamayın. Çünkü İslâm açık ve bellidir. Delil ve hüccetleri hiç kimseyi ona girmek için zorlamaya gerek bırakmayacak kadar açıktır. Bilakis Allah kimi İslâm'a hidâyet eder, göğsünü ve basiretini ona açarsa, o kişi bu dine bilinçli olarak girer. Allah (c.c) kimin kalbini köreltir, kulak ve gözünü mühürlerse onun da bu dine zorla ve cebren girmesinin hiçbir faydası olmaz. Âyetin hükmü genel olmakla birlikte nüzul sebebinin Ensar'dan bir grup insan olduğu söylenmiştir.

[1192] Nitekim İmam Taberî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: (Cahiliyye döneminde) kadın, çocukları yaşamayıp çokça öldüğünde,

Scanned with CamScanner

yaşayacak olursa onu Yahudi yapacağına dair adakta bulunurdu. (Yahudi kabilelerinden) Nadiroğulları da Medine'den sürüldüklerinde aralarında Ensar'dan bazılarının çocukları da vardı. Anne babaları Yahudilere "Çocuklarımızı bırakmayız" dediler.

Bunun üzerine yüce Allah *"Dinde zorlama yoktur."* buyurdu.[645] Bunu Ebû Dâvûd ve Nesâî de Bündar'dan rivâyet etmişlerdir. Bunlar başka kanallarle de benzer lafızlarla rivâyet etmişlerdir. Bunu İbn Ebî Hâtim ile İbn Hibbân -Sahih'inde- Şu'be'nin nakliyle rivâyet etmişlerdir. Mücâhid, Said b. Cübeyr, Şa'bî, Hasan-ı Basrî ve başkaları da âyetin bunun hakkında indiğini söylemişlerdir.

[1193] Muhammed b. İshâk, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Dinde zorlama yoktur."* âyeti Ensar'dan, Sâlim b. Avfoğullarından el-Husayni adında bir adam hakkında nazil oldu. Kendisi Müslüman olan bu adamın iki oğlu Hıristiyandı. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "Onları İslâm'a zorlayayım mı? Zîra ısrarla Hıristiyanlık dışında bir şey kabul etmiyorlar" dedi. Bunun üzerine bu âyet nazil oldu.[646] Bunu İmam Taberî rivâyet etmiştir.

Taberî, Süddî'den de böyle rivâyet etmiştir, ancak onda şu ziyade vardır: "Bu iki çocuk, Şam'dan gelen ve zeytin yağı getiren tüccarlar eliyle Hıristiyan olmuştu. Babaları onları İslâm'a girmeye zorlamak istedi ve arkalarından adam göndermesi için Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gitti. Bunun üzerine bu âyet nazil oldu.

İbn Ebî Hâtim, Üsak'tan şöyle nakleder: Ben, Ömer b. Hattab'ın Hıristiyan kölesiydim. Ömer beni İslâm'a çağırıyor, fakat ben reddediyordum. Ömer de şöyle diyordu: "Dinde zorlama yoktur. Ey Üsak, Müslüman olsaydın Müslümanların bazı işlerinde senden istifade ederdik."

Alimlerin pek çoğu bunun Ehl-i kitap hakkında olduğu şeklinde yorumlamışlardır. Onlara göre bunlar dinlerinde silme ve tahrif olmadan önceki

645 Taberî (5818) İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan kuvvetli bir senetle onun kendi sözü olarak rivâyet etmiştir. Sonra Saîd b. Cübeyr (radıyallâhu anh)'tan (5184) ve Şa'bi'den (5815) mürsel rivâyet olarak tekrar zikretmiştir.

646 Bunu Taberî (5818) zayıf bir senetle rivâyet etmiştir. Çünkü Muhammed b. Ebî Muhammed meçhuldür. Sonra Süddî'den (5820) mürsel olarak tekrar zikretmiştir. Umulur ki ilki bununla kuvvetlenir.

Scanned with CamScanner

haline uyarlar ve cizye verirlerse İslâm'a girmek için zorlanmazlar. Diğerleri ise: Bu âyet savaş âyeti ile neshedilmiştir. Hanif dini İslâm'a tüm milletlerin dâvet edilmesi vaciptir. Daha sonra onlardan biri İslâm'a girmeyi veya cizye vermeyi reddederse, onunla, öldürülene kadar savaşılır. Zorlamanın mânâsı işte budur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"Bedevîlerden (seferden) geri kalmış olanlara de ki: Siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya çağrılacaksınız. Onlarla, teslim oluncaya kadar savaşacaksınız."* (Fetih, 16) *"Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran."* (Tevbe, 73) *"Ey iman edenler! Kâfirlerden yakınınızda olanlara karşı savaşın ve onlar (savaş anında) sizde bir sertlik bulsunlar. Bilin ki, Allah sakınanlarla beraberdir."* (Tevbe, 123)

[1194] Sahih bir hadiste de şöyle buyurulur: *"Rabbin zincirler içinde cennete götürülen bir topluluğa hayret eder."*[647] Hadiste kastedilenler, bukağılar, zincirler, bağlar ve kelepçelerle İslâm diyarına getirilen, sonra Müslüman olup amelleri ve kalpleri düzgün Müslümanlar haline gelen, böylece cenneti kazanan kimselerdir.

[1195] Ancak; İmam Ahmed b. Hanbel'in Enes (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir adama *"Müslüman ol"* buyurdu. Adam: "Ben kendimi Müslüman olmaya karşı isteksiz buluyorum" dedi. Hz. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"İsteksiz olsan da Müslüman ol"* buyurdu.[648] Bu hadis sahihtir. Fakat bu kabilden değildir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu İslâm'a girmeye zorlamamış, sadece ona dâvet etmiştir. Adam da nefsinin buna isteksiz olup Müslüman olma isteği taşımadığını söylemiş, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de "İsteksiz olsan da Müslüman ol. Zîra Allah sana zamanla güzel niyet ve ihlas bahşedecektir" demiştir.

*"Artık kim tâğutu reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır. Allah işitir ve bilir."* Yani, her kim ortak koşulanlardan, putlar-

---

647 Buhârî, 3010; Ahmed b. Hanbel, 2/302; Ebû Dâvûd, 2677; İbn Hibbân, 134. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan.

648 Ahmed b. Hanbel (3/109). Buhârî ve Müslim'in koşullarında sahih bir senetle rivâyet etmiştir. Bu senet İmam Ahmed b. Hanbel'in âlî senetlerindendir. Senet şöyledir: İmam Ahmed b. Hanbel: Bize Yahyâ, Humeyd'den, o da Enes (radıyallâhu anh)'tan haber verdi ki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)...

Scanned with CamScanner

dan ve şeytanın Allah dışında ibadet edilenlere ibadete çağırdığı her şeyden sıyrılıp Allah'ı birlemiş, sadece O'na ibadet etmiş, Allah'tan başka hiçbir İlâh bulunmadığına şehâdet etmişse, *"kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır."* Yani, bu işte sebat etmiş, ideal, en üstün ve dosdoğru yola girmiştir. İmam Beğavî, İbn Faid el-Absi'den şöyle rivâyet etmiştir: Ömer (radıyallâhu anh) şöyle dedi: "(Kur'ân'da geçen) "'Cibt' sihir, 'tağut' ise şeytan demektir. Cesaret ve korkaklık erkeklerin tabiatlarında olan şeylerdir. Cesur adam bilmediği kimseyle savaşır. Korkak kimse annesinden bile kaçar. İran'lı veya Nabat'lı olsa bile adamın şerefi, dini, soyluluğu ise ahlâkıdır." Taberî ile İbn Ebî Hâtim de böyle rivâyet etmişlerdir. Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'ın tağutu şeytan ile tefsiri çok kuvvetlidir. Çünkü bu, putlara ibadet, onların hakemliğine ve hükmüne başvurma ve onlardan yardım isteme gibi cahiliyye halkının üzerinde bulunduğu her şerri kapsamaktadır.

*"Kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır."* Yani, dine en kuvvetli vasıtayla tutunmuştur. Bu, hiç kopmayan kuvvetli kulpa benzetilmiştir. Çünkü bu, haddi zatında sağlam, kopmaz ve kuvvetli olduğu gibi bağlaması kuvvetlidir. Bu yüzden yüce Allah *"kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır. Allah işitir ve bilir."* buyurmuştur.

*"Kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır"* buyruğundaki sağlam kulpu Mücâhid, imanla tefsir etmiştir. Süddî: O İslâm'dır; Said b. Cübeyr ile Dahhâk: "Lâ ilâhe illallâh" kastedilmiştir, demişlerdir. Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan: Sağlam kulp Kur'ân'dır; Sâlim b. Ebî Ca'd'dan: O, Allah için sevmek ve Allah için buğzetmektir, dediği rivâyet edilmiştir. Bu görüşlerin hepsi de doğrudur ve aralarında hiçbir çelişki yoktur. Muaz b. Cebel (radıyallâhu anh) "kopmayan"ı: Cennet'e girene kadar hiç kopmayacak olan, diye tefsir etmiştir. Mücâhid ve Said b. Cübeyr de *"kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır"* âyetini okuduktan sonra *"Bir toplum kendilerindeki özellikleri değiştirinceye kadar Allah, onlarda bulunanı değiştirmez."* (Rad, 11) âyetini okumuşlardır.

[1196] İmam Ahmed b. Hanbel, Kays b. Ubad'dan şöyle nakleder: Ben mesciddeydim. Yüzünde huşû izi bulunan bir adam içeri geldi. İçeri girip iki rek'at kısa bir namaz kıldı. Orada bulunanlar: Bu adam cennetliktir, dediler. Çıkınca onun ardından gittim ve evine girene kadar takip ettim. İçeri girince ben de girdim ve onunla konuştum. Bana karşı yabancılığı gidince ona "Sen biraz önce mescide girince insanlar senin hakkında şöyle şöyle dedi-

Scanned with CamScanner

ler" dedim. "Sübhânallâh" dedi ve ekledi: "Hiç kimse bilmediği bir hususta konuşmamalı. Sana bunun sebebini anlatacağım. Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında bir rüya gördüm ve bunu O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem) anlattım. Rüyamda kendimi yeşil bir bahçede görüyordum. Râvilerinden Urve "Bahçenin yeşilliğinden ve genişliğinden bahsetti" demiştir. Ortasından demir bir direk vardı. Altı yerde, üstü ise gökteydi. Onun en üstünde de bir kulp duruyordu. Bana "Oraya çık" denildi. "Çıkmaya gücüm yetmez" dedim. Yanıma bir hizmetçi geldi. Elbisemi arkadan kaldırıp "Yukarı çık" dedi. Çıktım ve kulpu yakaladım. "Kulpa tutun" dedi. Uyandığımda vallahi o kulpu elimde buldum. Hemen Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek bunu anlattım. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bahçe İslâm bahçesidir. Direk İslâm direğidir. Bağ ise kopmak bilmeyen kulptur. Sen ölene kadar İslâm üzere yaşayacaksın."* buyurdu.[649] Râvi, bu kişinin Abdullah b. Selâm olduğunu söylemiştir. Bu hadisi İmam Buhârî ile İmam Müslim, Abdullah b. Avn'dan rivâyet etmişlerdir. İmam Buhârî başka bir tarikle Muhammed b. Sirin'den rivâyet etmiştir.

[1197] (Hadisin başka tariki ve farklı rivâyeti:) İmam Ahmed b. Hanbel, Harşe b. Hurr'dan şöyle rivâyet etmiştir: Medine'ye geldim ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mescidinde ihtiyar birinin yanına oturdum. Derken âsâsı üzerine yaslanarak gelen bir ihtiyar çıkageldi. Orada bulunanlar: Kim cennetlik birine bakmak isterse bu adama baksın, dediler. Adam bir sütunun gerisinde kalkıp iki rek'at namaz kıldı. Yanına gittim ve "insanlar senin hakkında şöyle şöyle diyorlar" dedim. Şöyle cevap verdi: Cennet Allah'ındır; onu dilediğine verir. Ben de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında bir rüya görmüştüm. Bir adam bana geldi ve "Yürü" dedi. Ben de onunla birlikte oradan çıktım. Beni büyük bir yola soktu. Giderken sağımda bir yol göründü. Oraya girmek istedim, fakat "Sen oranın halkından değilsin." dedi. Sonra sağımda bir yol belirdi. Oraya girdim ve sonunda kaygan bir dağa vardım. Elimden tutarak beni itti. Birden kendimi dağın tepesinde buldum. Bir yerde duramıyor, tutunamıyordum. Birden tepesinde altın bir halka bulunan demir bir direk gördüm. Elimden tuttu ve beni itti. Sonunda kulpa tutunabildim. "Ona tutun" dedi. "Tamam, tutundum" dedim. Direğe ayağıyla vurdu ve kulpa yapıştım" dedi. Rüyayı Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi

649 Buhârî, 3813, 7010; Müslim, 2484; Ahmed b. Hanbel, 23375. Abdullah b. Selâm'ın rivâyetiyle.

Scanned with CamScanner

ve sellem)'e anlattım. Buyurdu ki: *"Sen hayırlı bir rüya görmüşsün. Büyük yol mahşer meydanıdır. Solunda beliren yol cehennemliklerin yoludur ki sen oranın halkından değilsin. Yürürken sağında gördüğün yol cennet halkının yoludur. Kaygan yol şehitlerin makamıdır. Tutunduğun bağ İslâm kulpudur. Ölene kadar ona yapış."* Daha sonra adam: Ben de cennet ehlinden olmayı ümid ediyorum. Râvi der ki: Baktım ki o ihtiyar Abdullah b. Selâm'mış.[650] Nesâî de ... Affan'dan, İbn Mâce, Hasan b. Mûsâ el-Eşyeb'den, bunların ikisi de Hammad b. Seleme'den buna benzer şekilde rivâyet etmişlerdir. Bunu İmam Müslim de , Harşe b. Hurr el-Fezari'den böyle rivâyet etmiştir.

**Mü'minlerin ve Kâfirlerin Dostları:**

اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَآؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ ۗ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥٧﴾

*257. Allah, inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlere gelince, onların dostları da tâğuttur, onları aydınlıktan alıp karanlığa götürür. İşte bunlar cehennemliklerdir. Onlar orada devamlı kalırlar.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah burada, rızasına uyanları selâmet yollarına ileteceğini; iman eden kullarını küfür, şek ve şüphe karanlıklarından kolay, aydın, açık ve belli olan hak yolun aydınlığına çıkaracağını haber veriyor. Kâfirlerin dostlarının ise şeytanlar olup, içinde bulundukları cehaletlerin ve sapıklıkların kendilerine süslü ve cazip gösterildiğini, bunların onları hak yoldan çıkarıp küfür ve iftira yoluna meylettirdiğini bildiriyor.

*"İşte bunlar cehennemliklerdir. Onlar orada devamlı kalırlar."* Bu yüzden yüce Allah nûr (aydınlık) kelimesini tekil, karanlıklar (zulumât) kelimesini ise çoğul getirmiştir. Çünkü hakikat tektir. Küfür ise çeşit çeşit olup hepsi de bâtıldır. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun. (Başka) yollara uymayın. Zîra o yol-*

650 Ahmed b. Hanbel, 5/453; Müslim, 2484.

Scanned with CamScanner

*lar sizi Allah'ın yolundan ayırır. İşte sakınmanız için Allah size bunları emretti."* (En'âm, 153) *"Hamd, karanlıkları ve aydınlığı vareden Allah'a mahsûstur."* (En'âm, 1) *"Sağından ve solundan..."* (Kaf, 17) Hakkın bir ve bütün, bâtılın ise dağınık, paramparça ve çeşit çeşit olduğuna delalet eden, benzer daha pek çok âyet vardır.

İbn Ebî Hâtim, Eyyûb b. Halid'den şöyle nakleder: Heva-heves (zevk) sahipleri -bir rivâyette fitne (tutku) sahipleri- kıyâmet günü diriltilirler. Hevası ve zevki iman olanın fitnesi beyaz ve aydın, heva ve zevki küfür olanın fitnesi ise siyah ve karanlık olur. Eyyûb daha sonra *"Allah, inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlere gelince, onların dostları da tâğuttur, onları aydınlıktan alıp karanlığa götürür. İşte bunlar cehennemliklerdir. Onlar orada devamlı kalırlar."* âyetini okudu.

**Nemrud'un İbrâhim (a.s) İle Tartışması:**

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَآجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِۦٓ أَنْ ءَاتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِۦ وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا۠ أُحْيِۦ وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥٨﴾

*258. Allah kendisine mülk (hükümdarlık ve zenginlik) verdiği için şımararak Rabbi hakkında İbrâhim ile tartışmaya gireni (Nemrut'u) görmedin mi! İşte o zaman İbrâhim: Rabbim hayat veren ve öldürendir, demişti. O da: Hayat veren ve öldüren benim, demişti. İbrâhim: Allah güneşi doğudan getirmektedir; haydi sen de onu batıdan getir, dedi. Bunun üzerine kâfir apışıp kaldı. Allah zalim kimseleri hidâyete erdirmez.*

**Tefsiri:**

Rabbi hakkında İbrâhim (a.s) ile tartışan kişi, Babil hükümdarı Nemrud b. Kenan b. Kuş b. Sam b. Nûh'tur. Onun adının Nemrud b. Falih b. Abir b. Şalih b. Arfahşaz b. Sam b. Nûh olduğu da söylenmiştir. Birincisi Mücâhid ve bazılarının görüşüdür. Mücâhid der ki: Doğusundan batısına kadar tüm dünyaya hâkim olan hükümdarlar dörttür. Bunların ikisi mü'min, ikisi kâfirdir.

Scanned with CamScanner

Mü'minler Dâvûd (a.s)'ın oğlu Süleyman ile Zülkarneyn'dir. Kâfirler ise Nemrud ile Buhtunnasr'dır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Allah kendisine mülk (hükümdarlık ve zenginlik) verdiği için şımararak Rabbi hakkında"* Yani, Rabbinin varlığı hususunda *"İbrâhim ile tartışmaya gireni"* kalbinle *"görmedin mi!"* Ey Muhammed! Çünkü Nemrud, daha sonra Firavun'un halkına *"Sizin benden başka bir İlâhınız olduğunu bilmiyorum."* (Kasas, 38) dediği gibi, kendisinin dışında bir İlâh olmasını inkâr ediyordu. Onu bu azgınlığa, katı küfre ve kırılmaz inada zorba biri olması ve hükümdarlıkta uzun süre kalması itmişti. Çünkü onun hükümdarlıkta 400 yıl kaldığı söylenir. O yüzden yüce Allah *"Allah kendisine mülk (hükümdarlık ve zenginlik) verdiği için"* buyuruyor. Sanki İbrâhim (a.s)'dan çağırmakta olduğu Rabbin varlığına dair delil istiyordu. İbrâhim (a.s) da: *"Rabbim hayat veren ve öldürendir"* dedi. Yani, Allah'ın varlığının delili, bu müşahade edilen şeylerin vukû bulması; birtakım şeylerin yokken var, varken yok olmasıdır. Bu, zorunlu olarak tercih ve seçim sahibi bir yapıcı ve yaratıcının var olduğunu göstermektedir. Çünkü bunlar kendi başlarına olmamışlardır, dolayısıyla onları meydana getiren birinin olması şarttır. O da, sadece kendisine ibadet etmeye çağırdığım, hiçbir ortağı bulunmayan zattır. İbrâhim (a.s) böyle deyince, onunla tartışan Nemrud şöyle dedi: *"Hayat veren ve öldüren benim."* Katâde, Muhammed b. İshâk, Süddî ve daha pek çok ilim ehli şöyle demişlerdir: Bu şöyle gerçekleşti. Nemrud'a öldürülme cezasına çarptırılmış iki kimse getirildi. Nemrud birinin öldürülmesini emretti ve o öldürüldü. Diğerinin ise affedilmesini emretti, o da öldürülmedi. Kastettiği diriltme ve öldürme işte buydu. Doğrusunu Allah bilir ya, görülen o ki Nemrud bunu kastetmemiştir. Çünkü bu, İbrâhim (a.s)'ın sözünün cevabı da, o mânâda bir şey de değildir. Çünkü bu, yaratıcının var olmasına engel değildir. O sadece, inat ve kibriyle kendisinin de bu konumda olduğunu iddia etmeyi, kendisinin de böyle yaptığı iddiasında bulunmayı ve insanların zihinlerinde kendisinin de böyle yaptığı, yaratan ve öldürenin kendisi olduğu düşüncesini oluşturmak istemiştir. Nitekim Firavun *"Sizin benden başka bir ilâhınız olduğunu bilmiyorum/tanımıyorum."* (Kasas, 38) diyerek onun izini takip etmiştir. Bu yüzden, bu büyüklük iddiasında bulununca İbrâhim (a.s) ona *"Allah güneşi doğudan getirmektedir; haydi sen de onu batıdan getir"* demiştir. Yani, sen iddia ettiğin gibi yaratıyor ve öldürüyorsan şunu bil ki dirilten ve öldüren zat, ancak onları yoktan var etme, yıldızları ve hareketlerini emri

Scanned with CamScanner

altına alma şeklinde onlar üzerinde tasarrufu olandır. İşte şu Güneş her gün doğudan doğuyor. Eğer sen iddia ettiğin gibi İlâh isen ve diriltip öldürüyorsan Güneş'i batıdan getir. Nemrud bundan âciz olduğunu, tartışmaya devam edemeyeceğini, böylesi bir durumda bu inatlaşmayla bir yere varamayacağını anlayınca apışıp kaldı. Yani dili tutuldu ve konuşamadı. Böylece ona kesin delil sunulmuş oldu.

Yüce Allah ardından "*Allah zalim kimseleri hidâyete erdirmez.*" buyuruyor. Yani, onların aklına bir hüccet ve delil getirmez. Aksine onların delilleri Rabbleri katında çürük ve hükümsüzdür. Üzerlerinde gazap ve onlara büyük bir azap vardır. Kur'ân'ın bu şekildeki yorumu birçok mantıkçının söylediği şu açıklamadan daha isabetlidir: İbrâhim (a.s)'ın birinci delilden ikinciye, ondan daha açık bir delil getirme maksadıyla geçmiştir. Hatta onlardan kimileri seviyesiz ve bayağı sözler sarf etmişlerdir. Ama durum onların söylediği gibi değildir. Bilakis ikinci cümle, birincinin mukaddimesi gibi olup Nemrud hem ilkinde hem ikincisinde İbrâhim (a.s)'a cevap vermiştir. Lütuf ve hamd Allah'a mahsustur.

Süddî, İbrâhim ile Nemrud (a.s) arasında geçen bu tartışmanın İbrâhim (a.s) ateşten çıktıktan sonra olduğunu söylemiştir. İbrâhim (a.s)'ın hükümdarla ilk konuşması budur ve aralarında bu tartışma geçmiştir. Abdurrezzak, Zeyd b. Eslem'den şöyle nakleder: Nemrud'da yiyecek stoğu vardı ve insanlar erzaklar için ona geliyorlardı. İbrâhim (a.s) da erzak alabilmek için bir grup insanla geldiğinde bu tartışma vuku bulmuştu. Bunun üzerine İbrâhim (a.s)'a diğerleri gibi yiyecekler verilmedi ve oradan, hiçbir şey alamadan çıktı. Ailesine yaklaştığında bir toprak yığınına yönelip heybesinin iki gözünü onunla doldurdu. "Yanlarına gittiğimde ailemi bunlarla avuturum" diye düşünüyordu. Eve gelip yükünü indirdi ve bir yere yaslanıp uyudu. Eşi Sara yüklere baktığında ikisini de hoş yiyeceklerle dolu buldu ve onlardan yemek yaptı. İbrâhim (a.s) uyandığında yaptığı yemeği gördü ve "Size bu nereden geldi?" dedi. "Getirdiğin yiyeceklerden yaptık" dediler. İbrâhim (a.s) bunun Allah'ın kendilerine verdiği bir nimet olduğunu anladı. Zeyd b. Eslem der ki: Allah (c.c) bu zorba hükümdara kendisine iman etmesi için bir melek gönderdi. Ancak o reddetti. Sonra başkasını gönderdi, Nemrud yine kabul etmedi. Üçüncü defa gönderdi, o yine reddetti. Bu defa Nemrud: Sen de adamlarını topla, ben de adamlarımı toplayayım, dedi. Nemrud Güneş do-

Scanned with CamScanner

ğarken ordusunu ve askerlerini topladı. Allah (c.c) üzerlerine bir grup sivrisinek gönderdi ve Güneş'i göremez oldular. Allah (c.c) bu sivrisinekleri onlara musallat etti. Onların etlerini ve kanlarını yiyip onları çıplak kemikler haline getirdiler. Bunların biri hükümdarın burun deliklerine girdi ve Allah (c.c) dört yüz yıl boyunca ona bu şekilde azap etti. Nemrud bu süre boyunca başını tokmaklarla vurdururdu. Sonunda Allah (c.c) onu bununla helâk etti.

**Altüst Edilmiş Kasaba:**

أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ وَانْظُرْ إِلَى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥٩﴾

*259. Yahut görmedin mi o kimseyi ki, evlerinin duvarları çatıları üzerine çökmüş (alt üst olmuş) bir kasabaya uğradı; "Ölümünden sonra Allah bunları nasıl diriltir acaba! dedi. Bunun üzerine Allah onu öldürüp yüz sene bıraktı; sonra tekrar diriltti. Ne kadar kaldın? dedi. Bir gün yahut daha az" dedi. Allah ona: Hayır, yüz sene kaldın. Yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamıştır. Eşeğine de bak. Seni insanlara bir ibret kılalım diye (yüz sene ölü tuttuk, sonra tekrar dirilttik). Şimdi sen kemiklere bak, onları nasıl düzenliyor, sonra ona nasıl et giydiriyoruz, dedi. Durum kendisince anlaşılınca: Şimdi iyice biliyorum ki, Allah her şeye kadirdir, dedi.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah'ın *"Rabbi hakkında İbrâhim ile tartışmaya gireni görmedin mi!"* buyruğu biraz önce geçti. Bu cümle, "Rabbi hakkında İbrâhim ile tartışan kimse gibisini gördün mü?" kuvvetindedir. Bu yüzden, *"Yahut görmedin mi o kimseyi ki, evlerinin duvarları çatıları üzerine çökmüş bir kasabaya uğradı"* cümlesi ona atfedilmiştir. Kasabaya uğrayan kimsenin kim olduğu

Scanned with CamScanner

hususunda farklı görüşler vardır. İbn Ebî Hâtim, Naciye b. Ka'b'dan, Hz. Ali (radıyallâhu anh)'ın: O Uzeyr'dir, dediğini rivâyet etmiştir. Bunu İmam Taberî, Naciye'nin kendi sözü olarak rivâyet etmiştir. Taberî ile İbn Ebî Hâtim bunu İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Hasan-ı Basrî, Katâde, Süddî ve Süleyman b. Büreyde'den rivâyet etmişlerdir. Meşhur görüş de budur. Vehb b. Münebbih ile Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr ise onun Urumya b. Halkiya olduğunu söylemişlerdir. Muhammed b. İshâk, yalancılıkla itham edilmeyen biri kanalıyla İbn Vehb'den: Bu, Hızır (a.s)'ın bir ismidir, dediğini rivâyet etmiştir. İbn Ebî Hâtim der ki: Babamdan şöyle işittim: Mutarrif'in amcası oğlu Süleyman b. Muhammed el-Yesari el-Cariyye'den işitmiş ki, o Şam'lı birinden şöyle duymuş: Allah'ın yüz yıl öldürüp sonra dirilttiği kimsenin adı Hazkiyel b. Bora'dır. Mücâhid b. Cebr de şöyle der: Bu, İsrâiloğullarından biriydi.

Söz konusu kasabanın ne olduğu hususundaki meşhur görüş ise onun Kudüs olduğu yönündedir. Bu kimse ordan, Buhtunnasr harabeye çevirdikten ve halkını katlettikten sonra geçmişti.

*"Evlerinin duvarları çatıları üzerine çökmüş"* cümlesindeki "خاوية" kelimesiyle içinde hiç kimsenin bulunmadığı kastedilmiştir. Zîra "خوت الدار" cümlesi "ev bomboş oldu" mânâsını ifade eder. Muzarisi "يخوي", masdarı ise "خَواء، خُوياً"dır.

*"Evlerinin duvarları çatıları üzerine düşmüş."* Yani, tavanları ve duvarları arsası üzerine düşmüş. Adam durup bir zamanlar mükemmel bir şekilde mamur iken ne hale geldiğini düşündü. *"Ölümünden sonra Allah bunları nasıl diriltir acaba!"* dedi. Çünkü bu yıkık ve müthiş harap halini görünce önceki haline gelmesini çok uzak bir şey olarak düşündü. Yüce Allah buyurur ki: *"Bunun üzerine Allah onu öldürüp yüz sene bıraktı; sonra tekrar diriltti."* Yani, ölümünün üzerinden yüz yıl geçtikten sonra bu şehri imar etti, halkı bir araya geldi ve İsrâiloğulları oraya tekrar döndüler. Allah (c.c) onu tekrar diriltirken gözüne Allah'ın (c.c) kendisini nasıl yarattığına bakmayı ilham etti. Yaratılışı tamamlanınca Allah (c.c) ona melek vasıtasıyla *"Ne kadar kaldın?"* diye sordu. *"Bir gün yahut daha az"* dedi. Çünkü ölümü sabah vaktinde, diriltilmesi ise gün sonunda olmuştu. Güneş'i görünce aynı günün Güneş'i sanarak böyle dedi. *"Yahut bir günden daha az, dedi. Allah ona şöyle dedi: Hayır, yüz sene kaldın. Yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamıştır."* Çünkü, belirtildiğine göre ölürken yanında üzüm, incir ve şıra vardı. Onları

Scanned with CamScanner

hiçbir değişiklik olmaksızın aynı şekilde buldu; ne şıra başka maddeye dönüşmüş, ne incir kokuşmuş, ne de üzüm çürümüştü. *"Eşeğine de bak."* Yani, gözlerinin önünde Allah'ın onu nasıl yarattığı üzerinde düşün. *"Seni insanlara bir ibret kılalım diye."* Yani, seni tekrar diriltmenin hak olduğuna delil kılmak için böyle yaptık. *"Şimdi sen kemiklere bak, onları nasıl düzenliyor, sonra ona nasıl et giydiriyoruz, dedi."* Yani, yükseltip birbirine geçiriyoruz.

[1198] Hâkim, Müstedrek'inde Zeyd b. Sabit (radıyallâhu anh)'ın oğlu Harice kanalıyla Zeyd b. Sabit'ten şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu "كيف نُنشِزها" şeklinde okudu.[651] Hâkim daha sonra: Buhârî ve Müslim tahric etmemişlerdir, fakat senedi sahihtir, demiştir. Bu cümle, diriltiyoruz mânâsında "نَنشُرها" diye de okunmuştur. Bunu Mücâhid söylemiştir.

Süddî ve başkaları bunu şöyle anlatmışlardır: Merkebinin kemikleri sağa sola saçılmış haldeydi. Onlara baktı; beyazlıktan parlıyorlardı. Allah (c.c) bir rüzgar gönderdi ve onları dört bir yandan alıp bir yerde topladı. Sonra her bir kemiği bedendeki yerine yerleştirdi. Sonunda üzerinde hiçbir et bulunmayan, kemiklerden ibaret ayakta duran bir merkep oluverdi. Allah (c.c) sonra ona et, sinirler, damarlar ve deri giydirdi. Allah (c.c) bir melek gönderdi ve melek merkebin burun kemiklerine üfledi. Merkep birden Allah'ın izniyle anırmaya başladı.Tüm bunlar Üzeyr'in gözleri önünde gerçekleşti. Bu hakikatlerin farkına varınca o vakit, *"Şimdi iyice biliyorum ki, Allah her şeye kadirdir, dedi."* Yani bizzat gözlerimle gördükten sonra bunu iyice bildim. Böylece çağımda bu hakikati en iyi bilen kimse benim. Bazıları ise "أعلم: biliyorum" cümlesini "اعلم: bil" şeklinde okumuşlardır ki buna göre kendi kendine "bil" diye emretmiştir.

**İbrâhim'in (a.s) Rabbinden Diriltmeyi Göstermesini İstemesi:**

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ ۖ قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِنْ ۖ قَالَ
بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي ۖ قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ
ثُمَّ اجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا ۚ وَاعْلَمْ
أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦٠﴾

651 Hâkim, 2/234. Ancak Zehebî "Muhaddisler, râvilerinden İsmail'i zayıf saymışlardır" diyerek Hâkim'e karşı çıkmıştır.

Scanned with CamScanner

*260. İbrâhim Rabbine: Ey Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster, demişti. Rabbi ona: Yoksa inanmadın mı? dedi. İbrâhim: Hayır! İnandım, fakat kalbimin mutmain olması için (görmek istedim), dedi. Bunun üzerine Allah: Öyleyse dört tane kuş yakala, onları yanına al, sonra (kesip parçala), her dağın başına onlardan bir parça koy. Sonra da onları kendine çağır; koşarak sana gelirler. Bil ki Allah azîzdir, hakîmdir, buyurdu.*

**Tefsiri:**

İlim erbabı İbrâhim (a.s)'ın yüce Allah'tan bunu istemesinin birtakım sebeplerini zikretmişlerdir ki bunlardan biri şudur: İbrâhim (a.s) Nemrud'a *"Benim Rabbim öldüren ve diriltendir"* deyince bu hususta ilme'l-yakinden ayne'l-yakine yükselmeyi, bunu gözleriyle görmeyi arzulamış ve şöyle demiştir: *"Ey Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster."*

[1199] İmam Buhârî'nin bu âyetin tefsiriyle ilgili zikrettiği rivâyet şudur: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Biz şüphe etmeye İbrâhim'den daha lâyığız. İbrâhim Rabbine: Ey Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster, demişti. Rabbi ona: Yoksa inanmadın mı? dedi. İbrâhim: Hayır! İnandım, fakat kalbimin mutmain olması için (görmek istedim), dedi."*[652] İmam Müslim de bunu İbn Vehb kanalıyla böyle rivâyet etmiştir. Buradaki şüpheden, bilgisi olmayan kimselerin sanabileceği mânânın kastedilmediği hususunda ittifak vardır. Bu hadis-i şerife birçok yönden açıklama getirilmiştir.[653]

652 Buhârî, 3372, 4537; Müslim, 151; İbn Mâce, 4026; İbn Hibbân, 6208.

653 Kitabın nüshalarının bu kısmında siliklik vardır. Burada sana İmam Maverdi'nin buna verdiği üç cevabı özetle aktaracağım:

Bir: İbrâhim (a.s) yakinine yakin katmayı arzulamıştı. Hasan-ı Basrî, İbn Cübeyr ve başkaları böyle demişlerdir. Yoksa mânâsı "kalbim şüphe içinde iken bilip rahatlasın diye" değildir. Çünkü bundan şüphe etmek küfür olup, hiçbir peygamber hakkında mümkün ve caiz değildir.

İki: İbrâhim (a.s) "benim dualarımı kabul ettiğinden emin olmak için" demek istemiştir.

Üç: Bu hakikati kalp gözüyle değil beden gözüyle görmeyi arzulamıştır. İmam el-Maverdi'nin sözü sona erdi.

Semerkandi, tefsirinde (1/227): İbrâhim (a.s) bunu gözleriyle görmek istedi ki insanlara bu hakikati gözleriyle gördüğünü anlatsın, demiştir.

İmam Beğavî de tefsirinde (1/186) şöyle demiştir: Yani, ta ki kalbim görmek ve müşahade etmek sûretiyle sükunete ve rahatlığa ersin. İmam Beğavî, İbn Huzeyme'den şöy-

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın *"Bunun üzerine Allah şöyle buyurdu: Öyleyse dört tane kuş yakala"* buyruğuyla ilgili olarak müfessirler bu dört kuşun hangi kuşlar oldukları hususunda farklı görüşler söylemişlerdir. Oysa bunda hiçbir fayda yoktur. Çünkü önemli bir şey olsaydı Kur'ân onları zikrederdi. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyete göre o: Bunlar kuğu, tavus, horoz ve güvercindi, demiştir. Yine İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyete göre İbrâhim (a.s) ördek, deve kuşu yavrusu, horoz ve tavus kuşlarını almıştı. Mücâhid ve İkrime ise: Bunlar güvercin, horoz, tavus ve kargaydı, demişlerdir.

"فصرهن إليك" cümlesinin mânâsı "onları kesip parçala"dır. İbn Abbâs (radıyallâhu anh), İkrime, Said b. Cübeyr, Ebû Mâlik, Ebû Esved ed-Düeli, Vehb b. Münebbih, Hasan-ı Basrî, Süddî ve başkaları böyle demişlerdir. Avfî'nin İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyetine göre ise mânâsı "onları bağla"dır. İbrâhim (a.s) onları bağlayınca kesmiş, sonra her bir dağa her birinden bir parça koymuştur. Zikrettiklerine göre İbrâhim (a.s) dört kuş tutup onları kesti. Sonra onları parçaladı, kıllarını yoldu ve birbirine karıştırdı. Sonra tekrar parçalara bölüp her bir parçasını bir dağa bıraktı. Bir görüşe göre bıraktığı dağların sayısı dört, başka bir görüşe göre ise yedi idi.

İbn Abbâs (radıyallâhu anh) der ki: Onların başlarını eline aldı. Sonra yüce Allah onları çağırmasını emretti. İbrâhim (a.s) da onları Allah'ın (c.c) emrettiği gibi çağırdı. Baktığında tüylerin, kanların, etlerin ve her bir kuşun parçalarının birbirine girdiğini ve karıştığını gördü. Sonunda her bir kuş kendi başına ayağa kalktı ve koşa koşa İbrâhim (a.s)'a doğru geldiler. Bu, görmeyi arzuladığı yaratma olayını daha iyi görmesini sağladı. Her bir kuş İbrâhim (a.s)'ın elindeki kendisine ait başı almak için yanına geliyordu. Verilen baş kendisine ait değilse kabul etmiyor, aitse kabul ediyor ve Allah'ın verdiği güç ve kuvvetle bedeninin diğer kısmına bitiştiriyordu. Bu yüzden İbrâhim (a.s): *"Bil ki Allah azîzdir, hakîmdir"* demiştir. Yani, Azizdir, hiçbir şey O'na galip gelemez, hiçbir şey O'nun emrine uymamazlık yapamaz. O ne dilerse hiçbir engel çıkmaksızın meydana gelir. Çünkü her şeyi hâkimiyeti altında bulunduran

---

le nakletmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de İbrâhim (a.s) da Allah'ın (c.c) ölüleri diriltеceği hususunda şüphe etmemişlerdir. Onların şüpheleri Allah'ın (c.c) isteklerini kabul edip etmeyeceği hususundadır. İbn Hacer'in konuyla ilgili açıklamaları için Fethu'l-Bârî'ye (6/411-413) bakınız. Bu âyetile hadis üzerinde uzun uzun açıklamalarda bulunmuştur. Ayrıca bk. Kurtubî Tefsiri, Bakara, 260. âyetin tefsiri.

Scanned with CamScanner

büyük zat O'dur. Söz ve fiillerinde, şeriat ve kaderinde büyük hikmet sahibidir. Abdurrezzak, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Kur'ân'da benim için *"fakat kalbimin mutmain olması için"* âyetinden daha ümit verici bir âyet yoktur. İmam Taberî, Said b. Müseyyeb'den şöyle nakleder: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile Abdullah b. Amr b. el-Âs buluşmak üzere sözleştiler. Biz o zamanlar gençtik. Onlardan biri: Allah'ın kitabında bu ümmet için en büyük ümit verici âyet hangisidir? diye sordu. Abdullah b. Amr b. el-Âs: Allah'ın (c.c) *"De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir."* (Zümer, 53) âyetidir, dedi. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) da şöyle dedi: Sen bu âyeti söylüyorsan ben de diyorum ki: Bu ümmet için en büyük ümit verici âyet İbrâhim (a.s)'ın Allah'tan isteğini anlatan şu âyettir: *"İbrâhim Rabbine: Ey Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster, demişti. Rabbi ona: Yoksa inanmadın mı? dedi. İbrâhim: Hayır! İnandım, fakat kalbimin mutmain olması için (görmek istedim), dedi."*

İbn Ebî Hâtim, Muhammed b. Münkedir'den şöyle nakleder: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile Abdullah b. Amr b. el-Âs (radıyallâhu anh) karşılaştılar. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) Abdullah b. Amr'a (radıyallâhu anh): "Senin açından Kur'ân'daki en çok ümit verici âyet hangi âyettir?" diye sordu. Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh): Allah'ın (c.c) *"De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir."* (Zümer, 53) buyruğudur, dedi. İbn Abbâs (radıyallâhu anh): Ancak ben diyorum ki; en çok ümit veren âyet Allah'ın şu âyetidir: *"İbrâhim Rabbine: Ey Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster, demişti. Rabbi ona: 'Yoksa inanmadın mı?' dedi. İbrâhim: Hayır! İnandım, fakat kalbimin mutmain olması için (görmek istedim), dedi."* Allah (c.c) İbrâhim (a.s)'ın "Hayır, inandım" sözünden hoşnut olmuştur. En fazla ümit veren, bu âyettir; çünkü insanın aklına bu tür düşünceler gelebilir ve şeytan ona vesvese verebilir. Hâkim de Müstedrek'te başka bir tarikle böyle rivâyet etmiş ve "Buhârî ile Müslim tahric etmemiş olsalar da senedi sahihtir" demiştir.

Scanned with CamScanner

**İnfak:**

مَثَلُ الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦١﴾

*261. Allah yolunda mallarını harcayanların misali, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki, her başakta yüz dane vardır. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah'ın lütfu geniştir, O her şeyi bilir.*

**Tefsiri:**

**İnfakın Mükâfatının Katlanması:**

Bu, yüce Allah'ın, kendi yolunda ve rızasını kazanmak için infak eden kimseye mükâfatını kat kat vereceğine, iyiliklerin 10 ila 700 kat arası mükâfatlandırılacağına dair verdiği bir örnektir. Yüce Allah burada şöyle buyuruyor: *"Allah yolunda mallarını harcayanların misali..."* Said b. Cübeyr "Allah yolunda" ifadesini "Allah'a itaat maksadıyla" diye tefsir etmiştir. Mekhul: Bundan, at besleme, silah edinme ve benzeri cihad için gerekli harcamalarda bulunmak kastedilmiştir, demiştir. İkrime, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Cihad ve Hac'da bir dirhem, yedi yüz katına katlanır."

Bu yüzden Allah (c.c) *"yedi başak bitiren bir dane gibidir ki, her başakta yüz dane vardır."* buyurmuştur. Bu misal, insanlarda, sevabın 700 kat olacağı ifadesinden daha çok etki bırakır. Çünkü bunda Allah'ın (c.c) salih amelleri, yapanların lehine kat kat artıracağına işaret vardır. Tıpkı tarıma elverişli bir toprağa atılan tohumun, onu atanın yararına kat kat fazlalaştırılması gibi.

**İyiliklerin 700 Katına Katlanacağına Dair Hadisler:**

[1200] İmam Ahmed b. Hanbel, İyâz b. Guteyf'den şöyle nakleder: Bedeninin yanındaki bir rahatsızlığından dolayı Ebû Ubeyde'nin ziyaretine gittik. Hanımı Tuheyfe baş ucunda oturuyordu. "Ebû Ubeyde geceyi nasıl geçirdi?" dedik. "Vallahi sevap ile geçirdi" dedi. Ebû Ubeyde, yüzü duvara dönük iken topluluğa döndü ve "Geceyi bir sevapla geçirmedim" dedi. Ardından: "Neden böyle dediğimi sormayacak mısınız?" dedi. "Söylediğinden hoşlan-

Scanned with CamScanner

madık ki soralım" dediler. Ebû Ubeyde şöyle dedi: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Kim fazla malından Allah yolunda bir infak yaparsa yedi yüz katıyla, kim kendisine ve ailesine harcar veya bir hastayı ziyaret eder veyahut bir eziyeti ortadan kaldırırsa, yaptığı iyiliğin karşılığı kendisine 10 katıyla verilir. Bozmadığı sürece oruç kişi için kalkandır. Allah (c.c) kimi, bedenindeki bir hastalıkla imtihan ederse bu, onun günahlarını eksiltir."*[654] İmam Nesâî bunun bir kısmını Oruç Kitabı'nda Vasıl'ın rivâyetiyle zikretmiştir. Başka bir kanalla de mevkuf olarak rivâyet etmiştir.

[1201] (Başka bir hadis): İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Bir adam, bir devesini yuları üzerinde Allah yolunda tasadduk etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sen kıyâmet günü yuları üzerinde yedi yüz deveyle geleceksin"* buyurdu. Bunu Müslim ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Müslim'in lafzı şöyledir: Bir adam yuları üzerinde bir deveyle gelerek "Ya Rasûlallah! Bunu Allah yolunda veriyorum." dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sana bunun karşılığında kıyâmet günü yedi yüz deve verilecek"* buyurdu.[655]

[1202] (Başka bir hadis): Ahmed b. Hanbel, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Azîz ve Celîl olan Allah, Âdemoğlunun sevabını on katından yedi yüz katına kadar fazlası kıldı. Ama oruç başka... Oruç benim içindir ve onun mükâfatını ben vereceğim. Oruçlunun iki sevinci vardır; biri oruç açarkenki sevinci, diğeri ise kıyâmet günündeki sevincidir. Kuşkusuz oruçlunun ağız kokusu, Allah (c.c) katında misk kokusundan daha hoştur."*[656]

[1203] (Başka bir hadis): İmam Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Ademoğlunun tüm amelleri on katından yedi yüz katına kadar, ondan da öte, Allah'ın dilediği katlarına katlanır. Allah der ki: Ancak oruç başka; çünkü o benim içindir, onun mükâfatını ben vereceğim. O, yemesini*

654 Ahmed b. Hanbel, 1/195, (Hadis no: 1692); Bezzâr, 763, 764; Hâkim, 5153; Ebû Ya'lâ, 878. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî herhangi bir itiraz getirmemiştir ki bu onun da Hâkim'e katıldığı mânâsına gelir. Nitekim Ahmed b. Hanbel'in ikinci hadisinde (1702) mütâbeat edilmiştir. Dolayısıyla hadis hasendir.

655 Müslim, 1892; Nesâî, 4916; Ahmed b. Hanbel, 4/121; Hâkim, 2/90.

656 Ahmed b. Hanbel, 1/446. Senedindeki İbrâhim el-Hicri'den dolayı senedi zayıftır. Fakat sonraki hadis bunun şahididir.

Scanned with CamScanner

*ve nefsi arzularını benim için terk eder. Oruçlunun, biri iftar ederken, diğeri Rabbine kavuştuğunda olmak üzere iki sevinci vardır. Oruçlunun ağız kokusu Allah katında misk kokusundan kesinlikle daha hoştur. Oruç kalkandır, oruç kalkandır."*[657] İmam Müslim, İbn Ebî Şeybe ve Ebû Said el-Eşecc'den, ikisi de Vekî''den böyle rivâyet etmişlerdir.

[1204] (Başka bir hadis): İmam Ahmed b. Hanbel, Hureym b. Fatik'ten şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim Allah yolunda bir infak yaparsa, o yedi yüze katlanır."*[658]

[1205] (Başka bir hadis): Ebû Dâvûd, Sehl b. Muaz kanalıyla babasından şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah yolunda infaka ek olarak (onun gibi) namaz, oruç ve zikir de yedi yüz katına katlanır."*[659]

[1206] (Başka bir hadis): İbn Ebî Hâtim, İmran b. Husayn'dan (radıyallâhu anh), Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Kim Allah yolunda bir sadaka gönderir de (cihada gitmeyip) evinde otururbut kıyâmet günü ona her bir dirhemi için yedi yüz dirhem verilir. Kim bedeniyle Allah yolunda savaşa çıkar ve bu yolda da infakta bulunursa ona da kıyâmet günü her bir dirhemine karşılık yedi yüz dirhem verilir."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha sonra *"Allah dilediğine kat kat verir"*[660] âyetini okudu. Bu, garip bir hadistir. Ebû Osman en-Nehdi'nin Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiği "bir iyiliğin iki milyona katlanması" hadisinin

---

657 Müslim, 1151; Ahmed b. Hanbel, 2/443, 447; İbn Mâce, 1638; İbn Hibbân, 3424.

658 Ahmed b. Hanbel, 18559. Farklı bir tarikle yine Hureym b. Farik'ten: Tirmizî, 1625; Nesâî, 6/49; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 11027. Biri dışında râvileri Müslim'in râvileridir. O da sikadır. Dolayısıyla hadis ceyyittir.

659 Ebû Dâvûd (2498) Muaz b. Ebî el-Cüheni'den rivâyet etmiştir. Senedi zayıftır. Münzirî, Muhtasar'ında (2388): Râvilerden Zeyyan b. Faid ile Sehl b. Muaz zayıftırlar, demiştir. Aynı şekilde hocamız da Câmiu'l-Usûl'de (9/7286) bunun zayıf olduğunu söylemiştir.

660 Müellif bunu İbn Ebî Hâtim'e nispet etmiştir. Aynısını Suyutî de ed-Durru'l-Mensur'da (1/595) yapmıştır. Râvilerden Halil b. Abdullah'tan dolayı senedi zayıftır. İbn Mâce de Halil b. Abdullah'ın Hasan-ı Basrî'den, onun da Ali, Ebû Derdâ, Ebû Hureyre, Câbir, Ebû Ümâme, İbn Ömer, İbn Amr ve İmran b. Husayn kanalıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dilinden rivâyet etmiştir. Hasan-ı Basrî hiçbir sahabeden hadis işitmemiştir, dolayısıyla hadis munkatı'dır. Halil b. Abdullah da meçhuldür. Bu iki illet, hadisin zayıf olmasına yol açmaktadır.

Scanned with CamScanner

zayıf olduğu, daha önce, *"Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a güzel bir borç (isteyene faizsiz ödünç) verecek yok mu?"* (Bakara, 245) âyetinin tefsirinde geçti.[661]

[1207] (Başka bir hadis): İbn Merdûyeh, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: *"Allah yolunda mallarını harcayanların misali"* âyeti nazil olunca Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Rabbim, artır"* diye dua etti. Bunun üzerine yüce Allah *"Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a güzel bir borç (isteyene faizsiz ödünç) verecek yok mu?"* (Bakara, 245) âyetini indirdi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yine: *"Rabbim, ümmetime artır!"* dedi. Bunun üzerine yüce Allah *"Ancak sabredenler sınırsız mükâfatlandırılırlar"* âyetini nazil etti.[662] Bunu İbn Hibbân, Sahîh'inde Nâfi''in İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan rivâyetiyle zikretmiştir.

Yüce Allah, burada *"Allah dilediğine kat kat fazlasını verir."* buyuruyor. Bunun miktarı, kişinin amelindeki ihlasına göre olacaktır.

*"Allah'ın lütfu geniştir, O her şeyi bilir."* Yani, lütfu geniş ve çoktur, yarattıklarının sayısından daha çoktur. O, lütfunu hak edenleri ve etmeyenleri bilir. Münezzehtir ve her türlü övgüye layıktır.

**Başa Kakmadan İnfak:**

اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَآ أَنْفَقُوا مَنًّا وَلَآ أَذًى ۙ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٦٢﴾ قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَآ أَذًى ۗ وَاللهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾ يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَىٰ ۙ كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَآءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۖ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا ۖ لَا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا ۗ وَاللهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦٤﴾

661 Daha önce 1158. hadis olarak geçti. Senedinde zayıflık vardır.
662 1161. hadis olarak geçti. Bunun senedinde de zayıflık vardır.

Scanned with CamScanner

*262. Mallarını Allah yolunda harcayıp da arkasından başa kakmayan ve eziyet vermeyen kimseler var ya, onların Allah katında has mükâfatları vardır. Onlar için hiçbir korku yoktur, üzüntü de çekmeyeceklerdir.*

*263. Güzel söz ve bağışlama, arkasından incitme gelen sadakadan daha iyidir. Allah zengindir, aceleci değildir.*

*264. Ey iman edenler! Allah'a ve âhiret gününe inanmadığı halde malını gösteriş için harcayan kimse gibi, başa kakmak ve incitmek sûretiyle, yaptığınız hayırlarınızı boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz kayaya benzer ki, sağanak bir yağmur isabet etmiş de onu çıplak pürüzsüz kaya haline getirivermiştir. Bunlar, kazandıklarından hiçbir şeye sahip olamazlar. Allah, kâfirleri doğru yola iletmez.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah bu âyette, mallarını Allah yolunda harcayan, sonra yaptıkları hayır ve sadakaları verdikleri kimsenin başına kakmayan, verdiğinden dolayı hiç kimseye sözlü veya fiili hiçbir minnette bulunmayan kimseleri methediyor.

*"Eziyet vermeyen"*den kasıt "iyilik yaptığı kimselere karşı, onlara yaptığı iyilikleri boşa çıkaracak ve silecek hoş olmayan bir harekette bulunmayan"dır.

Yüce Allah daha sonra onlara bol mükâfat vaad ederek *"onların Allah katında has mükâfatları vardır"* buyuruyor. Yani, onların sevapları başka hiç kimsenin değil, sadece Allah'ın üzerindedir.

*"Onlar için"* kendilerini bekleyen kıyâmetin korkunç anlarında *"hiçbir korku yoktur."*

Ve onlar geride bıraktıkları çocuklarına dair, elde edemedikleri dünya hayatından ve dünyanın süslerinden dolayı hiçbir *"üzüntü de çekmeyeceklerdir."* Daha güzel yere vardıklarından dolayı bunlar için hiçbir hüzün duymayacaklardır.

Scanned with CamScanner

**İsteyeni Tatlı Dille Çevirmek:**

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Güzel söz"* yani bir Müslüman'a söylenen hoş bir söz ve yapılan dua *"ve bağışlama,"* yani sözlü ve fiili bir zulmü affedip bağışlamak, *"arkasından incitme gelen sadakadan daha iyidir."*

*"Allah zengindir"*, kullarına ihtiyacı yoktur. *"Halîmdir"*, yani aceleci değildir; onları affeder, bağışlar ve günahlarının gerektirdiği cezayı vermez.

**Konuyla ilgili hadisler:**

[1208] İbn Ebî Hâtim, Amr b. Dinar'dan şöyle nakleder: Bana ulaşan habere göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah katında güzel sözden daha hoş bir sadaka yoktur."* Sen Allah'ın (c.c) *Güzel söz ve bağışlama, arkasından incitme gelen sadakadan daha iyidir."* buyruğunu işitmedin mi?[663]

Sadakada başa kakmaktan men eden hadisler vardır.

[1209] Müslim'in Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Allah kıyâmet günü şu üç kişiyle konuşmayacak, onlara bakmayacak, temize çıkarmayacaktır ve onlar için acıklı bir azap vardır: Verdiğini sürekli başa kakan, elbisesini yerde süründüren ve malını yalan yeminle satan."*[664]

[1210] İbn Merdûyeh, Ebû Derdâ (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Anne babasına karşı gelen, hep başa kakan, devamlı içki içen ve kaderi inkâr eden, cennete giremez."*[665] Bunu Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce de Yûnus b. Meysere'nin benzer lafzıyla tahric etmişlerdir.

[1211] İbn Merdûyeh, İbn Hibbân, Hâkim Müstedrek'te ve Nesâî, Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmişlerdir: *"Şu üç kişiye Allah kıyâmet gününde bak-*

663 Mürseldir. Amr b. Dinar tabiindendir. Fakat sika ve hüccettir. Bu mânâda başka hadisler de varit olmuştur. Bk. ed-Durru'l-Mensur, 1/599.

664 Sahihtir. Müslim, 106; Ebû Dâvûd, 4087; Tirmizî, 1211; Nesâî, 7/245; Ahmed b. Hanbel, 5/148; İbn Hibbân, 4907.

665 Hasendir. Ahmed b. Hanbel, 6/441; İbn Ebî Âsım, 321; Bezzâr, 2182. Bezzâr, senedinin hasen olduğunu söylemiştir. Hadisin, daha da kuvvetlendiren şahitleri vardır. Onlardan biri, bir sonraki hadistir.

Scanned with CamScanner

*mayacak: Anne babasına itaat etmeyen, sürekli içki içen ve verdiğini hep başa kakan."*[666]

[1212] Nesâî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Sürekli içki içen, anne babasına karşı gelen ve başa kakan cennete giremez."*[667] Bunu İbn Ebî Hâtim, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan da rivâyet etmiştir. Nesâî bunu ayrıca Mücâhid'in kendi sözü olarak da rivâyet etmiştir.

Bu yüzden yüce Allah daha sonra *"Ey iman edenler! ...başa kakmak ve incitmek sûretiyle, yaptığınız hayırlarınızı boşa çıkarmayın."* buyurarak verilen sadakanın başa kakma ve eziyetle boşa gittiğini, sadaka sevabının başa kakma ve eziyet günahını karşılayamadığını bildiriyor.

*"Allah'a ve âhiret gününe inanmadığı halde malını gösteriş için harcayan kimse gibi..."* Yani, insanlara gösteriş maksadıyla infakta bulunan, onlara kendisinin bunu Allah rızası için yaptığı izlenimi vermeye çalışan, asıl hedefi ise insanların kendisini övmesini sağlamak veya güzel vasıflarla ün yaparak onlar arasında iyi yâd edilmek veya "o cömerttir" denilmek gibi birtakım dünyevi maksatlar güden; Allah'la güzel ilişki kurma, O'nun rızasını ve bol sevabını kazanma gibi maksatlardan tamamen uzak olan kimsenin yaptığı infak boşa gittiği gibi, siz de başa kakmak ve incitmek sûretiyle sadakalarınızı boşa çıkarmayın. Bu yüzden yüce Allah, *"Allah'a ve âhiret gününe inanmadığı halde."* buyurmuştur.

Yüce Allah daha sonra, gösterişle infak eden kimseye -Dahhâk'a göre ise infakın ardından başa kakan ve eziyet eden kimseye- şu misali getiriyor: *"Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz kayaya..."* Arapçada "صفوان: safvan" kelimesi "safvane"nin çoğuludur. Kimine göre Safvân, tekil

666 Sahih hadistir. Nesâî, 5/80; Ahmed b. Hanbel, 2/134; İbn Hibbân, 7340; Hâkim, 4/646; Bezzâr, 1875 (sahih senetle). Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî ona katılmıştır. Birçok şahidi vardır.

667 Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 4921. Senedi hasen, râvîleri sikadır. Mücâhid'in kendi sözü olarak rivâyet edilmiş olmasının, merfû olmasına bir zararı yoktur. Bunun Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edilen şahitleri de vardır ki onu da Ahmed b. Hanbel (4/499), İbn Hibbân (5346) ve Hâkim (4/156) rivâyet etmiştir. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır. Bunda zayıflık bulunsa da destekleyen birçok şahidi vardır. Bk. el-İhsan, 5346; et-Tergîb ve't-Terhîb, 3480 vd; Mecmau'z-Zevâid (5/74, 8/148.).

Scanned with CamScanner

için de kullanılır. Safvân -ki safâ da aynıdır- düz kayaya denir. *"Benzer ki, sağanak bir yağmur."* Arapçası 'vâbil' *"isabet etmiş de onu çıplak pürüzsüz kaya haline getirivermiştir."* Yani, sağanak yağmur bu kayayı pürüzsüz ve kuru hale getirmiştir. Yani, üzerinde o topraktan hiçbir şey bırakmamış, tamamını silip süpürmüştür. Yani riyâkarın, insanların gördükleri kadarıyla -buradaki toprak gibi- birtakım amelleri bulunsa da, bunlar Allah katında böyle yok olup giderler. Bu yüzden yüce Allah: *"Bunlar kazandıklarından hiçbir şeye sahip olamazlar. Allah, kâfirleri doğru yola iletmez."* buyurmuştur.

**Allah Rızası İçin İnfak Yapanın Misali:**

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللَّهِ وَتَثْبِيتًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِن لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٦٥﴾

*265. Allah'ın rızasını kazanmak için mallarını hayra sarf edenlerin durumu, bir tepede kurulmuş güzel bir bahçeye benzer ki, üzerine bol yağmur yağmış da iki kat ürün vermiştir. Bol yağmur yağmasa bile bir çisinti düşer (de yine ürün verir). Allah, işlediklerinizi görmektedir.*

**Tefsiri:**

Bu, mallarını Allah rızası için harcayan mü'minler için getirilmiş bir misaldir. *"Kendilerinden emin olarak..."* Yani, Allah'ın (c.c) kendilerini en cömert şekilde mükâfatlandıracağından emin olup bu hususta kesin kanaate sahiptirler.

[1213] Bunun benzeri, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sahihliğinde ittifak edilen bir hadisinde buyurduğu şekildedir: *"Kim inanarak ve sevabını umarak Ramazan orucunu tutarsa..."*[668] Yani, Allah'ın bu ibadeti koyduğuna inanır ve sevabını Allah'tan umarsa... Şa'bî der ki: *"Kendilerinden emin olarak"*tan maksat "tasdik ederek ve kesin inanarak"tır. Katâde, Ebû Sâlih ve İbn Zeyd böyle demiştir. İmam Taberî de bunu tercih etmiştir.

668 Buhârî ve Müslim rivâyet etmişlerdir. Daha önce oruç âyetinde geçti.

Scanned with CamScanner

Mücâhid ve Hasan-ı Basrî ise buna: Sadakalarını verecekleri yeri iyice araştırıp emin olduktan sonra verirler, mânâsını vermişlerdir.

*"Bir tepede kurulmuş güzel bir bahçeye benzer ki."* Cumhûra göre "ربوة rabve"nin mânâsı "yüksek ve düz tepe"dir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile Dahhâk bu tarife "ve nehirlerin aktığı" ifadesini eklemişlerdir. İmam Taberî der ki: Rabve'de üç lehçe olup bu âyet her üç şekilde de okunmuştur. Biri rubve'dir. Medinelilerin, Hicazlıların ve Iraklıların büyük çoğunluğu böyle okumuşlardır. Diğeri, rabve'dir. Bu, Şamlıların ve Kufelilerin kıraatidir. Bunun Temim kabilesinin lehçesi olduğu da söylenmiştir. Üçüncü lehçe de ribve'dir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın böyle okuduğu rivâyet edilmiştir.

*"Üzerine bol yağmur."* Biraz önce geçtiği gibi vâbil, bol yağmura denir. *"Yağmış da"* diğer bahçelere oranla *"iki kat ürün vermiştir. Bol yağmur yağmasa bile bir çisinti düşer (de yine ürün verir)."* Dahhâk " طل, tall"ın hafif serpinti olduğunu söylemiştir. Yani, tepedeki bu bahçe, bu çisinti sayesinde hiç helâk olmaz. Ne olsa ona yeter. Mü'minin ameli de aynı şekilde hiçbir zaman boşa gitmez, yok olmaz. Bilakis Allah (c.c) yapanına göre onu kabul eder, çoğaltır ve artırır.

*"Allah, işlediklerinizi görmektedir."* Yani, kullarının yaptığı hiçbir şey O'na gizli kalmaz.

أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾

*266. Sizden biriniz arzu eder mi ki, hurma ve üzüm ağaçlarıyla dolu, arasından sular akan ve kendisi için orada her çeşit meyveden (bir miktar) bulunan bir bahçesi olsun da, bakıma muhtaç çoluk çocuğu varken kendisine ihtiyarlık gelip çatsın, bahçeye de içinde ateş bulunan bir kasırga isabet ederek yakıp kül etsin! (Elbette bunu kimse arzu etmez.) İşte düşünüp anlayasınız diye Allah size âyetleri açıklar.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Ubeyd, İbn Umeyr'den naklettiğine göre "Hz. Ömer (radıyallâhu anh) bir gün Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına "Sizden biriniz arzu eder mi ki, kendisinin bir bahçesi olsun..." âyetinin kimin hakkında indiğini sanıyorsunuz? diye sordu. Onlar: Allah daha iyi bilir, diye cevap verdiler. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallâhu anh) kızdı ve "Ya biliyoruz deyin, ya da bilmiyoruz" dedi. Bunun üzerine İbn Abbâs (radıyallâhu anh): "Ey mü'minlerin emiri! Bu âyet hakkında aklımda bir düşünce var." dedi. Ömer (radıyallâhu anh): "Yeğenim, o halde söyle! Kendini küçük görme!" dedi. İbn Abbâs (radıyallâhu anh): Bu âyette bir amel örnekle anlatıldı, dedi. Hz. Ömer: "Hangi amel?" dedi. İbn Abbâs: "Bu âyette Allah'a itaat eden, sonra Allah'ın kendisine şeytanı musallat ettiği ve bu yüzden isyan fiilleri işleyerek yaptığı iyilikleri boşa çıkaran zengin bir adamın durumuna örnek verilmiştir."dedi.[669] İmam Buhârî bunu daha sonra başka bir tarikle daha rivâyet etmiştir. Bu, sadece İmam Buhârî'nin rivâyet ettiği hadislerdendir. Hadiste âyetin mânâsını ve ondaki misali anlatan yeterli açıklama vardır. Hadiste başta güzel ameller işlerken -Allah korusun- yaşantısını değiştiren, iyilikler yaparken kötülükler yapmaya başlayan, son yaptığı amelleriyle ilk yaptığı sâlih amellerini boşa çıkaran, en dar anında ilk yaptığı amellere ihtiyaç duyduğu halde ondan bir şey elde edemeyen ve en muhtaç olduğu şeyden hiçbir fayda görmeyen kimsenin misali verilmiştir. Bu yüzden yüce Allah şöyle buyurmuştur:

*"Kendisine ihtiyarlık gelip çatsın, bahçeye de içinde ateş bulunan bir kasırga..."* Arapçada "إعصار" *"isabet ederek yakıp kül etsin!"* Bu kimsenin hâli nice olur?

İbn Ebî Hâtim, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah (c.c) güzel bir misal vererek -ki Allah'ın verdiği misallerin hepsi güzeldir- şöyle buyurmuştur: *"Sizden biriniz arzu eder mi ki, hurma ve üzüm ağaçlarıyla dolu, arasından sular akan ve kendisi için orada her çeşit meyveden (bir miktar) bulunan bir bahçesi"* arazisi *"olsun da bakıma muhtaç çoluk çocuğu varken"* ömrünün sonunda güçsüz halde iken ve âciz çocukları ve torunları varken *"kendisine ihtiyarlık gelip çatsın, bahçeye de içinde ateş bulunan bir kasırga isabet ederek"* bahçesini *"yakıp kül etsin!"* Benzerini dikecek gücü olmadığı

669 Buhârî, Tefsir, 4538.

Scanned with CamScanner

gibi, soyunda kendisinin bu zararını telafi edecek biri bulunmasın. İşte kâfir de kıyâmet günü Allah'a (c.c) döndürüldüğünde böyle olacaktır; elinde hayır hasenat yoktur ki onu vesile ederek af dilesin. Kendisine fayda getirecek hiçbir şey yapmamıştır. Çocuğu da ona bir fayda veremeyecektir. Bu adam, yaşlandığı ve çocuklarının güçsüz olduğu bir dönemde, yardıma en ihtiyaç duyduğu bir vakitte bahçesinden mahrum kaldığı gibi, kâfirin de kıyâmet günü ihtiyaç duyduğu sevaplardan yana eli boş kalacaktır.

[1214] Hâkim, Müstedrek'inde şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) duasında şöyle derdi:

اللهم اجعل أوسع رزقك علي عند كبر سني و انقضاء عمري

*"Allah'ım! Bana en bol rızkını, yaşlandığım ve ömrümün artık sona ermekte olduğu dönemde ver!"*[670] Bu yüzden yüce Allah *"İşte düşünüp anlayasınız diye Allah size âyetleri açıklar."* buyurmuştur. Yani, misalleri ve anlatılan mânâları anlar, ibret alır ve ondan kastedilen mânâlara ulaşırsınız diye. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurmuştur: *"İşte biz, bu temsilleri insanlar için getiriyoruz; fakat onları ancak bilenler düşünüp anlayabilir."* (Ankebût, 43)

**Malın İyisinden İnfak:**

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا أَنفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّآ أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِاٰخِذِيهِ إِلَّآ أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٢٦٧﴾ اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَآءِ وَاللهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا وَاللهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦٨﴾ يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَآءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٢٦٩﴾

670 Hâkim, 1/542; İbn Adiyy, 1/166. Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan. Hâkim: Senedi hasen, metin gariptir, demiştir. Zehebî ise tenkit ederek "Râvîlerden İsa yalancılıkla suçlanan biridir" demiştir.

Scanned with CamScanner

*267. Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayra harcayın. Size verilse, gözünüzü yummadan alamayacağınız kötü malı, hayır diye vermeye kalkışmayın. Biliniz ki Allah zengindir, övgüye lâyıktır.*

*268. Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size cimriliği telkin eder. Allah ise size katından bir mağfiret ve bir lütuf vâdeder. Allah her şeyi ihata eden ve her şeyi bilendir.*

*269. Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir. Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, mü'min kullarına kazandıkları malların hoş olanlarından infak etmelerini emir ve tavsiye ediyor. Ki İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın söylediğine göre burada infaktan kasıt, sadakadır. Mücâhid'e göre kazanılan maldan kasıt "Allah'ın ticaret yoluyla nasip ettiği rızık"tır. Ali ve Süddî ise: "Altın ve gümüşten, toprağın sizin için bitirdiği meyve ve tahıllardan" diye tefsir etmişlerdir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) der ki: Yüce Allah mü'minlere malların en temiz, en değerli ve en nefis olanlarından infak etmelerini emrediyor, bayağı ve düşük, yani pis olanlarından infak etmekten ise men ediyor. Çünkü yüce Allah ancak hoş ve temiz olanı kabul eder. Bu yüzden yüce Allah *"Size verilse, gözünüzü yummadan alamayacağınız kötü malı, hayır diye vermeye kalkışmayın."* buyuruyor. Yani, size verilecek olsa ancak gözlerinizi yumarak alacağınız malları infak etmeyin. Çünkü Allah (c.c) bu mallarda sizden daha müstağnidir. Onun için sizin beğenmediğiniz şeyleri Allah'a ayırmayın. Bir görüşe göre *"... kötü malı, hayır diye vermeye kalkışmayın."* âyetinin mânâsı şöyledir: "Helâl malı bırakıp harama yönelerek infakınızı ondan yapmayın."

[1215] Burada İmam Ahmed b. Hanbel'in İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiği Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu hadisi zikredilir: *"Şüphesiz Allah (c.c) rızkınızı aranızda paylaştırdığı gibi, ahlâkınızı da aranızda paylaştırmıştır. Allah (c.c) dünyayı sevdiğine de verir, sevmediğine de. Dini ise ancak sevdiğine verir. Dolayısıyla Allah kime din vermişse onu seviyor demektir. Canımı elinde tutan Allah'a and olsun ki, kul kalbini ve dilini (Allah'a) teslim etmedikçe Müslüman olamaz. Komşusunu kendisinin kötü-*

Scanned with CamScanner

*lüğünden güvencede eylemedikçe iman etmiş olamaz."* Sahabiler: "Kişinin komşusuna kötülüğü nedir?" diye sordular. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Aldatması ve zulmetmesidir. Bir kul haram mal kazanır da ondan harcarsa bu ona bereketli kılınmaz. Ondan tasadduk ederse kendisinden kabul edilmez. Arkasına alırsa (saklarsa) bu ancak cehenneme götüren azığı olur. Şüphesiz Allah kötülüğü kötülükle silmez. Bilakis kötülüğü iyilikle siler. Çünkü pis pisi silemez."* buyurdu.[671] Ancak doğru olan, birinci görüştür.

[1216] İmam Taberî, Berâ b. Âzib (radıyallâhu anh)'tan Allah'ın *"Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayra harcayın..."* âyeti ile ilgili olarak şöyle rivâyet etmiştir: Bu âyet ensâr hakkında nazil oldu. Ensâr hurma kesme vakti geldiğinde bahçelerinden taze hurmaları alıp Mescid-i Nebevî'deki iki sütun arasında gerilmiş bulunan bir ipe asarlar, fakir Muhacir'ler de bunlardan yerlerdi. Sonra onlardan bazıları, caiz olduğunu sanarak adi hurmaları alıp taze hurmaların arasına koymaya başladılar. Böyle yapanlar hakkında Allah (c.c) bu âyeti nazil etti.[672] Bunu Taberî ile İbn Mâce, İbn Merdûyeh ve Hâkim -Müstedrek'te- başka bir senetle, yine Berâ b. Âzib'den benzer bir lafızla rivâyet etmişlerdir. Hâkim: Buhârî ve Müslim rivâyet etmemiş olsalar da onların koşullarını taşıyan sahih bir hadistir, demiştir.

[1217] İbn Ebî Hâtim, Berâ b. Âzib (radıyallâhu anh)'tan bu âyet hakkında şöyle rivâyet etmiştir: Bu âyet bizim hakkımızda indi. Biz hurma bahçeleri olan kimselerdik. Adam, azlığına ve çokluğuna göre bir miktar hurma getirir, salkım şeklinde camiye asardı. Ehl-i Suffe'nin de yiyecekleri olmazdı. Onlardan biri acıktığında sopayla hurma salkımına vurur ve ondan yaş ve taze hurma düşer, o da yerdi. Hayır ve iyilik yapma isteği bulunmayan bazı kimseler ise adi ve kötü, kırılmış ve dökülmüş hurma salkımlarını getirip asarlardı. Bunun üzerine *"Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rı-*

671 Ahmed b. Hanbel, 1/387; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 5524. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (1/153, hadis no: 164): Râvilerden bazıları mestur, çoğu ise sikadır, demiştir. Baş tarafını Hâkim (1/34), Beyhakî (607) ve Ebû Nuaym (5/35) İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan merfû olarak rivâyet etmişlerdir. Hâkim hadisin sahih, râvilerinin sika olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır. Söyledikleri doğru. Fakat bu rivâyette hadisin sadece baş tarafı vardır. Hadisin bazı lafızlarında gariplik vardır. Bunun İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın sözü olma ihtimali daha yakın ihtimal olarak gözükmektedir.

672 Hasendir. Taberî (6138) fena olmayan bir senetle rivâyet etmiştir.

Scanned with CamScanner

*zık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayra harcayın...*" âyeti nazil oldu. Yani, sizden biri infak olarak verdiği bir şeyin aynısı kendisine hediye edilecek olsa ancak göz yumarak ve utanarak alır. Bu âyetten sonra bizler bir şey getirdiğimizde yanımızdaki iyi şeyleri getirirdik.[673] Bunu Tirmizî de başka bir rivâyet zinciriyle Bera'dan benzer lafızla rivâyet etmiş, sonra "Bu hasen-garip bir hadistir" demiştir.

[1218] İbn Ebî Hâtim, Sehl b. Hanif'ten şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cu'rur ve Hubeyk[674] denen iki tür (adi) hurma vermekten men etti. İnsanlar ürünlerinin en kötülerini alıp onu sadaka olarak veriyorlardı. Bunun üzerine *"Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayra harcayın..."* âyeti nazil oldu.[675]

[1219] Ebû Dâvûd da bu hadisi Zührî kanalıyla şu lafızla rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (zekat görevlilerini) Cu'rur ile Hubeyk adındaki (küçük ve adi) hurma çeşitlerini zekât olarak almaktan nehyetti.[676] Nesâî de bunu Zührî'nin Ebû Ümâme (radıyallâhu anh)'tan nakliyle tahric etmiştir. İbn Ebî Hâtim bu âyet hakkında Abdullah b. Ma'kil'den şöyle rivâyet etmiştir: "Müslüman'ın kazancı pis olmaz. Fakat o bozuk hurmayı, karışık (dolayısıyla değeri düşük) parayı ve hiçbir faydası olmayacak bir şeyi tasadduk etmez."

[1220] İmam Ahmed b. Hanbel, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir keler getirildi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu ne yedi, ne de men etti. Ben: "Ya Rasûlallah! Bunu yoksullara vermeyelim mi?" dedim. *"Sizin yemediğinizi onlara ye-*

673 Tirmizî, 2987; İbn Mâce, 1822; Taberî, 6139, 6140; Vâhidi, 172. Senedi hasendir. Taberî ve başka kaynaklarda şahitleri vardır. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî onaylamıştır. Tirmizî de hasen olduğunu kaydetmiştir.

674 Cu'rur: Hurmanın en kötü çeşididir.
Hubeyk: Biraz uzun olmakla birlikte küçük ve toz rengi bir hurmadır.

675 Senedi kuvvetli değildir. Süleyman b. Kesir'i birçok kişi Zührî'den rivâyetinde zayıf görmüştür ki bu da onlardandır. Ancak hadisleri itiba'a elverişlidir. Bu, bir önceki hadis için şahiddir.

676 Ebû Dâvûd, 1607; Dârekutnî, 2/130; Ahmed b. Hanbel, 1/402; Taberî, 6142. Hâkim Buhârî ve Müslim'in koşullarında sahih olduğunu söylemiş, Zehebî ona katılmıştır. Bu hasen bir hadis olup bir kısmı daha önce geçen bazı şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

*dirmeyiniz"* buyurdu. İmam Ahmed b. Hanbel daha sonra bunu başka bir tarikle ve şu lafızla rivâyet etmiştir: Ben: "Ya Rasûlallah! Bunu yoksullara yedirmeyelim mi?" dedim. *"Sizin yemediğinizi onlara yedirmeyin"* buyurdu.[677] Ebû Mâlik, Berâ b. Âzib (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: *"Size verilse, gözünüzü yummadan alamayacağınız kötü malı..."* Birinin birinden alacağı olsa ve o getirip bundan verse onu almaz, alsa bile hakkını eksik verdiğini düşünür. Bunu İmam Taberî rivâyet etmiştir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Sizin birinden alacağınız olsa ve size hakkınızdan daha değersiz bir şey getirse, iyiye oranla daha az miktara saymadan kabul etmezsiniz. İşte Allah'ın *"Size verilse, gözünüzü yummadan alamayacağınız kötü malı"* buyruğu bunu ifade etmektedir. Yani, benim sizin malınızdaki hakkım, onların en temiz ve en değerlisinde iken, kendiniz için razı olmadığınız şeye benim için nasıl razı oluyorsunuz? Bunu İbn Ebî Hâtim ile Taberî rivâyet etmişlerdir. Taberî'nin rivâyetinde şu ziyade vardır: Bu, Allah'ın (c.c) *"Sevdiğiniz şeylerden infâk etmedikçe asla iyiliğe (birr'e) erişemezsiniz."* (Âl-i İmrân, 92) buyruğunun ifadesidir. İbn Ebî Hâtim daha sonra bunu Avfî ve başkalarının İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan benzer lafızla rivâyetiyle zikretmiştir. Daha pek çok kişi de bunu böyle zikretmiştir.

*"Biliniz ki Allah zengindir, övgüye lâyıktır."* Yani, size sadaka vermeyi ve verilen malın iyilerinden olmasını emretmekle birlikte kendisi bunlardan müstağnidir. Bu emirleri sadece, zengin ile fakiri birbirine eşit yapmak için vermektedir. Nitekim yüce Allah *"Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır; fakat O'na sadece sizin takvânız ulaşır."* (Hacc, 37) buyurur. Yüce Allah tüm mahlukatından müstağnidir, yarattıklarının hepsi O'na muhtaçtırlar. O'nun lütfu geniştir, katındaki nimetler bitmez tükenmez. Dolayısıyla kim hoş ve temiz kazancından infak ederse bilsin ki Allah (c.c) kesinlikle zengindir ve lütfu geniştir. Cömerttir, ihsan sahibidir. Yaptıklarının mükâfatını katlayarak verir. Kim fakir olmayan ve zulmetmeyen Allah'a borç verecek? Allah hâmiddir. Yani, tüm fiil ve sözlerinde, şeriat ve kaderinde övgüye lâyıktır. Ondan başka hiçbir ilâh, O'nun dışında hiçbir rabb yoktur.

677 Hasendir. Ahmed b. Hanbel (6/105) rivâyet etmiştir. Hammad b. Süleyman'dan dolayı senedi hasendir.

Scanned with CamScanner

**Şeytan Fakirlikle Korkutur:**

*"Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size cimriliği telkin eder. Allah ise size katından bir mağfiret ve bir lütuf vâdeder. Allah her şeyi ihata eden ve her şeyi bilendir."*

[1221] İbn Ebî Hâtim, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ademoğluna bir şeytanın bir de meleğin yaklaşıp fısıldaması vardır. Şeytanın fısıldaması, kötü şeylerin olacağı tehdidi ve hakkı yalanlama yönündedir. Meleğin fısıldaması ise hayırlı vaatler ve hakkı tasdik yönündedir. Kim kalbinde bunu hissederse bilsin ki bu Allah'tandır, Allah'a hamd etsin. Kim diğerini hissederse şeytandan Allah'a sığınsın."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha sonra *"Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size cimriliği telkin eder. Allah ise size katından bir mağfiret ve bir lütuf vâdeder."* âyetini okudu.[678] Tirmizî ve Nesâî de Sünen kitaplarının Tefsir bölümlerinde Hennad b. Seriyy kanalıyla böyle rivâyet etmişlerdir. Bunu İbn Hibbân da rivâyet etmiştir. Tirmizî: Hasen-garip hadistir. Bu, Ebû Ahvas'ın -yani Selâm b. Selim'in-rivâyetidir. Bunu, bildiğimiz merfû rivâyetini sadece o yapmıştır. Tirmizî böyle demiştir. Bunu İbn Merdûyeh de tefsirinde İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan merfû olarak benzer lafızla rivâyet etmiştir. Fakat Mis'ar'ın Atâ b. Saib'den, onun Ebû Ahvas'tan, onun da İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan rivâyetinde bu söz İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın kendi sözü olarak geçmektedir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

*"Şeytan size fakirlik vaadinde bulunur"* cümlesinin mânâsı, elinizdeki malı tutmanız ve Allah yolunda harcamamanız için size fakir olma korkusunu empoze eder. *"Ve size cimriliği telkin eder."* Yani, sizi fakir olursunuz korkusuyla infaktan alıkoymasının yanında bir de sizi masiyetleri, günahları ve haramları işlemeye ve yaratana karşı gelmeye teşvik eder.

678 Doğrusu bunun mevkuf rivâyetidir. Merfû ise zayıftır. Tirmizî (2988), Nesâî, Sünen-i Kübrâ'da (11051), İbn Hibbân (997) ve Taberî (6169) rivâyet etmişlerdir. Râvilerden Atâ b. Saib saduktur, fakat ömrünün sonlarında bunamıştır. Ebû Ahvas da ondan, bunamasından sonra hadis almıştır. Taberî'nin (6170), İbn Uleyye'nin (6171) ve Hammad b. Seleme'nin (6173) rivâyetlerinde ise Amr b. Kays, Mellai Atâ'ya muhalefet ederek bunu Atâ'nın İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan, onun sözü olarak rivâyet etmişlerdir. Râvileri sahih hadis râvîleridir, fakat senedi mürseldir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah devamla şöyle buyuruyor: *"Allah ise size katından bir mağfiret ve bir lütuf vâdeder."* Yani, yüce Allah şeytanın size kötülük işleme telkinine mukabil bağışlama, şeytanın fakirlikle korkutmasına mukabil lütuf vaad eder. *"Allah her şeyi ihata eden ve her şeyi bilendir."*

**Hikmetin Mânâsı:**

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Allah hikmeti dilediğine verir."* Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Hikmetten kasıt, nasihi ve mensuhuyla, muhkemi ve müteşabihiyle, başta ineni ve sonra ineniyle, helâli ve haramıyla vs. Kur'ân bilgileridir.

[1222] Dahhâk, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Hikmet Kur'ân'dır."* Kasıt Kur'ân'ın tefsiridir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) der ki: "Zira Kur'ân'ı müttakisi de okur, faciri de."[679] Bunu İbn Merdûyeh rivâyet etmiştir. İbn Ebî Necîh, Mücâhid'den şöyle rivâyet etmiştir: "Hikmetten kasıt, sözlerinde isabetlilik-tir." Leys b. Ebû Selim, Mücâhid'den şöyle nakleder: *"Allah hikmeti dilediğine verir."* âyetindeki hikmetten kasıt, peygamberlik değildir. Bilakis ilim, fıkıh ve Kur'ân bilgisidir. Ebû Âliye de: Hikmet, Allah korkusudur. Çünkü Allah korkusu her hikmetin başıdır, demiştir.

[1223] Nitekim İbn Merdûyeh, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle nakleder: *"Hikmetin başı Allah korkusudur."*[680] Başka bir rivâyete göre Ebû Âliye: *"Hikmet Kur'ân ve anlayıştır"* demiştir. İbrâhim en-Nehaî: Hikmet akıl demektir, demiştir. Mâlik: "Kalbime doğan o ki, hikmet Allah'ın dinini kavrama yetisine (fıkıh) ve anlayışa (fehm) sahip olmaktır. Allah'ın rahmet ve fazlıyla kalplere koyduğu

679 Merfû rivâyet çok zayıftır. Suyutî ed-Durru'l-Mensur'da (1/616) İbn Merdûyeh'e nispet etmiştir. Râvilerden Cüveybir metruktur. Dahhâk da İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile buluşmamıştır. Nitekim İbn Daris, Fezailu'l-Kur'ân'da (62) bunu İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak rivâyet etmiştir ki doğru olan da budur.

680 Beyhakî, Şuabu'l-İman'da (744) rivâyet etmiş ve zayıf olduğunu söylemiştir. Râvilerden Bakiyye, tahdisi zikredince tedlis ihtimali ortadan kalkmıştır. İlleti Ebû Ammar el-Esedi'dir. Çünkü el-Mizan'da ifade edildiği üzere o meçhuldür. Hadis tüm tarikleriyle çok zayıf olup hasen derecesine bile yükselememiştir. Beyhakî bunu İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın kendi sözü olarak (742, 743) rivâyet etmiş, sonra: Bu merfû olarak da rivâyet edilmiştir, ancak merfû olan zayıftır, demiştir. Bu söz mânâ bakımından doğrudur.

Scanned with CamScanner

şeydir. Bunu şu husus açıklar; sen birini dünya işlerinde akıllı ve dirâyetli görürken, başka birini dünya işlerinde zayıf, ancak din işlerinde bilgili ve basiretli bulursun. Allah ona dini bilgiler vermiş, fakat diğerinden mahrum etmiştir. Dolayısıyla hikmet, Allah'ın dinini kavrayıştır." Süddî: Hikmetten kasıt nübüvvettir, demiştir. Ama cumhûrun söylediği gibi, doğrusu, hikmet peygamberliğe mahsus bir şey değildir. Bilakis ondan daha kapsamlı olup nübüvvet (nebilik) onun en üst derecesidir. Risalet (rasullük) ise daha özel bir şeydir. Fakat bazı hadislerde ifade edildiği üzere, peygamberlere tâbi olanların onlara bağlılıkları sebebiyle dolaylı olarak hikmet nimetinden nasipleri vardır.

[1224] Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Kim Kur'ân'ı ezberlerse nübüvvet onun iki küreği arasına yerleştirilmiş demektir. Şu farkla ki, ona vahyedilmemektedir."* buyurmuştur. Bunu Vekî' b. Cerrah, tefsirinde, adı anılmayan birinin Abdullah b. Amr'dan, onun kendi sözü olarak rivâyet etmiştir.

[1225] İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Yalnız iki şeyde haset (gıpta) edilir: Adama Allah (çok) mal vermiş ve ona malını hak yolda harcamayı nasip etmiştir. Bir de adama Allah hikmet vermiştir ve o buna göre hareket etmekte, başkalarına da öğretmektedir."*[681] Bunu İmam Buhârî, Müslim, Nesâî ve İbn Mâce birçok tarikle İsmail b. Ebî Halid'den rivâyet etmişlerdir.

*"Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar."* Yani, nasihat ve öğütten ancak hitabı ve sözün mânâsını anlayacak akıl ve idrak sahipleri faydalanırlar.

وَمَآ أَنفَقْتُم مِّن نَّفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُم مِّن نَّذْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُهُۥ ۗ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ﴿٢٧٠﴾ إِن تُبْدُوا۟ ٱلصَّدَقَٰتِ فَنِعِمَّا هِىَ ۖ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا ٱلْفُقَرَآءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَيُكَفِّرُ عَنكُم مِّن سَيِّـَٔاتِكُمْ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٧١﴾

681 Buhârî, 73, 1409; Müslim, 816; Ahmed b. Hanbel, 1/358; İbn Mâce, 4208; İbn Hibbân, 90.

Scanned with CamScanner

*270. Yaptığınız her harcamayı ve adadığınız her adağı muhakkak Allah bilir. Zalimler için hiç yardımcı yoktur.*

*271. Eğer sadakaları (zekât ve benzeri hayırları) açıktan verirseniz ne âlâ! Eğer onu fakirlere gizlice verirseniz, işte bu sizin için daha hayırlıdır. Allah da bu sebeple sizin günahlarınızı örter. Allah, yapmakta olduklarınızı bilir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah nafaka ve nezir gibi hayır işleri yapanların yaptıklarını bildiğini haber veriyor. Bu ise Allah'ın, kendi rızasını arzulayarak ve vaadini umarak çalışanları en iyi ödüllerle mükâfatlandıracağı mânâsını içermektedir. Yüce Allah kendisine itaat üzere yaşamayan, bilakis emirlerine aykırı hareket eden, haberlerini yalanlayan, O'nunla (c.c) birlikte başkalarına da kulluk eden kimseleri tehdit ederek de *"Zalimler için hiç yardımcı yoktur"* buyurmuştur. Bu, infak edenlerin kıyâmet günü Allah'ın azabından ve intikamından kurtulacakları mânâsını taşır.

*"Eğer sadakaları açıktan verirseniz ne âlâ!"* Yani, eğer infakınızı açıktan yaparsanız bu güzel bir şeydir. *"Eğer onu fakirlere gizlice verirseniz, işte bu sizin için daha hayırlıdır."* Bu cümlede sadakayı gizlemenin daha faziletli olduğuna delil vardır. Çünkü bu şekilde verilen sadaka riyadan daha uzaktır. Ama açıktan yapmak insanların onu örnek alması gibi tercih sebebi olacak bir sonuç doğuracaksa, o durumda açıktan verilmesi daha faziletli olur.

[1226] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: *"Kur'ân'ı açıktan okuyan, sadakayı açıktan veren gibidir. Kur'ân'ı gizli okuyan, sadakayı gizlice veren gibidir."*[682] Bu âyetten dolayı genel kaide olarak gizliden vermek daha faziletlidir.

[1227] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettikleri bir hadiste de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Şu yedi kişiyi Allah Teâlâ, kendi gölgesinden başka bir gölgenin olmadığı günde gölgelendirecektir: Adil yönetici. Rabbine ibadetle yetişen genç. Kalbi camilere bağlı olan adam. Allah için birbirlerini seven*

682 Ahmed b. Hanbel, 4/151-158; Ebû Dâvûd, 1333; Tirmizî, 2919; Nesâî, 3/225; İbn Hibbân, 734. Birçok yolla geldiğinden dolayı sahihtir. Bu konuda daha başka hadisler de vardır.

Scanned with CamScanner

*iki adam. Bir araya gelince Allah için bir araya gelip, ayrılınca da Allah için ayrılanlar. Makam ve güzellik sahibi bir kadının kendisini zinaya dâvet etmesi durumunda 'Ben Allah'tan korkarım' diye cevap veren kimse. Sağ elinin infak ettiğini sol eli bilmeyecek kadar gizli hayır ve hasenatta bulunan kişi. Yalnız başına iken Allah'ı andığı zaman gözleri dolan kimse."*[683]

[1228] İmam Ahmed b. Hanbel, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh) kanalıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet eder: *"Allah (c.c) yeryüzünü ilk yarattığında sürekli sallanıyordu. Dağları yaratıp üzerine atınca yer istikrar buldu. Melekler dağların yaratılmasına hayret ettiler ve "Ey Rabbimiz, yarattıkların arasında dağdan daha sağlam ve çetin bir şey var mıdır?" diye sordular. Allah (c.c) "Evet, demir" buyurdu. "Ondan daha sağlamı var mıdır?" dediler. "Evet, ateş" buyurdu. "Ey Rabbimiz, yarattıkların arasında ateşten çetini var mıdır?" dediler. "Evet, su" buyurdu. "Ey Rabbimiz, yarattıkların arasında sudan çetini var mıdır?" dediler. "Evet, rüzgar" buyurdu. "Ey Rabbimiz, yarattıkların arasında rüzgardan çetini var mıdır?" dediler. "Evet, su" buyurdu. "Rabbimiz, yarattıkların arasında rüzgardan daha çetini var mıdır?" dediler. "Evet, sağ eliyle verdiğini sol elinden gizleyen âdemoğlu" buyurdu."*[684]

[1229] Âyete'l-Kürsî'nin faziletini anlatırken Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan yapılan şu rivâyeti zikretmiştik: Ben, "Ya Rasûlallah! En faziletli sadaka hangisidir?" dedim, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Fakire gizlice verilen ile elinde olmayanın çaba sarf ederek verdiği sadakadır"* buyurdu.[685] Hadisi Ahmed b. Hanbel rivâyet etmiştir. Bunu İbn Ebî Hâtim de Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiş olup onda şu ziyade vardır: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha sonra şu âyeti okumaya başladı: *"Eğer sadakaları açıktan verirseniz ne âlâ. Eğer onu fakirlere gizlice verirseniz, işte bu sizin için daha hayırlıdır..."*

683 Buhârî, 660; Müslim, 1031; Nesâî, 8/22; İbn Hibbân, 4486; İbn Hibbân, 2/439 vd.

684 Tirmizî, 3369; Ahmed b. Hanbel, 3/124. Tüm senetlerinde bulunan Süleyman el-Haşimi hakkında İmam Zehebî, el-Mizan'da (3476): Ondan sadece Avvam b. Havşeb rivâyet etmiştir. Hemen hemen hiç bilinmez, demiştir. Metin de çok gariptir. Dolayısıyla hadis çok zayıftır.

685 Daha önce (hadis no: 1174) geçti.

Scanned with CamScanner

[1230] Rivâyet olunan bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Gizli sadaka Azîz ve Celîl olan Rabbın gazabını söndürür."*[686] buyurmuştur.

[1231] İbn Ebî Hâtim, Amir eş-Şa'bî'den *"Eğer sadakaları açıktan verirseniz ne âlâ. Eğer onu fakirlere gizlice verirseniz, işte bu sizin için daha hayırlıdır..."* âyetiyle ilgili olarak şunları nakleder: Bu âyet Ebû Bekir (radıyallâhu anh) ile Ömer (radıyallâhu anh) hakkında nazil oldu. Zîra Ömer (radıyallâhu anh) malının yarısını getirip Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vermişti. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona *"Geride ailen için ne bıraktın ey Ömer?"* diye sordu. Ömer (radıyallâhu anh): "Onlara malımın yarısını bıraktım" dedi. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) ise malının hepsini verdi ve neredeyse kendisinden gizliyordu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e verince Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona *"Geride ailen için ne bıraktın ey Ebû Bekir?"* diye sordu. Ebû Bekir (radıyallâhu anh): "Onlara Allah'ın vaadini ve Rasûlü'nün vaadini bıraktım" dedi. Bunun üzerine Ömer (radıyallâhu anh) ağladı ve "Annem babam sana feda olsun ey Ebû Bekir. Vallahi seninle hangi hayırda yarıştıysak mutlaka sen beni geçtin" dedi.[687] Bu hadis başka bir kanalla de Ömer (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edilmiştir.[688] Şa'bî'nin bu âyetin bu konuda indiğini söylemiş olmasından dolayı bu rivâyeti zikrettik.

Sonra âyet, farz olsun mendup olsun, sadakayı gizlemenin her hâlükarda daha faziletli olduğu hususunda geneldir. Ancak İmam Taberî, Ali b. Ebî Talha kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan bu âyetin tefsiriyle ilgili olarak şöyle rivâyet etmiştir: "Allah (c.c) gizli verilen nafile sadakayı açıktan verilen sadakadan yetmiş kat daha faziletli kıldı. Farz sadakanın da açıktan verilenini gizlisinden yirmi beş kat faziletli kıldı."

---

686 Hasen hadistir. Birçok sahabiden rivâyet edilmiştir. Örneğin Tirmizî (664) Enes (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir. Senedi kuvvetli değildir. Tirmizî hasen ve garip olduğunu söylemiştir. Taberânî de, el-Mu'cemu'l-Kebîr'de (19/421) ve Mecmau'z-Zevâid'de (3/115) ifade edildiği gibi el-Mu'cemu'l-Evsat'ta rivâyet etmiştir. Münzirî bunun için: Şahitler de fena değildir, demiştir. Taberânî, Ebû Ümâme (radıyallâhu anh)'tan da (8014) rivâyet etmiş ve Heysemî bunun hasen olduğunu söylemiştir. Hadis bu ve benzeri şahitlerle birlikte en az hasen derecesindedir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

687 Bunun âyetin nüzul sebebi olduğu şeklindeki rivâyeti sahih değil, münkerdir. Ömer (radıyallâhu anh) ile Ebû Bekir (radıyallâhu anh) arasında geçen bu olay ise sünen kitapları ile Siret kitaplarında var olup, meşhurdur.

688 Biraz önce belirttiğim gibi onda bu olay âyetin nüzul sebebi olarak zikredilmemiştir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah devamla şöyle buyuruyor: *"Allah da bu sebeple sizin günahlarınızı örter."* Yani, verdiğiniz sadakalar mukabilinde, özellikle gizliden verilmişse sizin derecenizi yükseltir ve günahlarınızı siler. Bu cümle "ويكفّرُ: örter" şeklinde sonu dammeli (ve üçüncü tekil şahıs olarak) da okunmuştur; şart cevabının mahalline affen "ونكفّر: örteriz" şeklinde meczum (ve ilk harfi nun'lu, "biz" mânâsında birinci çoğul şahıs) da okunmuştur ki şartın cevabı "فنعمّا هي: *işte bu sizin için daha hayırlıdır.*" cümlesidir. Bunun benzeri şu âyettir: "فَأَصَّدَّقَ وَأَكُنْ ... / *Beni yakın bir süreye kadar geciktirsen de sadaka versem ve iyilerden olsam!*" (Münâfikûn, 11) Bu, "فَأَصَّدَّقَ وَأَكُنْ ..." (*Beni yakın bir süreye kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam!*)[689] şeklinde de okunmuştur.

*"Allah, yapmakta olduklarınızı bilir."* Yani, bunların hiçbiri Allah'a gizli kapalı kalmamaktadır ve bundan ötürü sizi mükâfatlandıracaktır.

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَآءُ ۗ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ
فَلِأَنْفُسِكُمْ ۚ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَآءَ وَجْهِ اللَّهِ ۚ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ
إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٢﴾ لِلْفُقَرَآءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ
اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ ۖ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَآءَ مِنَ
التَّعَفُّفِ ۚ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ ۚ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا ۗ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ
خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٢٧٣﴾ ۚ اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ
سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ
يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٤﴾

*272. (Ya Muhammed!) Onları doğru yola iletmek sana ait değildir. Lâkin Allah dilediğini doğru yola iletir. Hayır olarak harcadıklarınız kendi iyiliğiniz içindir. Yapacağınız hayırları ancak Allah'ın rızasını kazanmak için yapmalısınız. Hayır olarak verdiğiniz ne varsa; karşılığı size tam olarak verilir ve asla haksızlığa uğratılmazsınız.*

689 Birincisi (أكونَ) öncesindeki "فأصّدّقَ"ya atfen mansup, ikincisi (أكنْ) ise şart cevabı "فأصّدّقَ"nın mahalline atfen meczum yapılmıştır. (müt).

Scanned with CamScanner

*273. (Yapacağınız hayırlar) kendilerini Allah yoluna adamış, bu sebeple yeryüzünde kazanç için dolaşamayan fakirler için olsun. Bilmeyen kimseler, iffetlerinden dolayı onları zengin zanneder. Sen onları simalarından tanırsın. Çünkü onlar yüzsüzlük ederek istemezler. Yaptığınız her hayrı muhakkak Allah bilir.*

*274. Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarf edenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler.*

**Tefsiri:**

[1232] İmam Nesâî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Sahabeler müşrik akrabalarına sadaka vermekten hoşlanmıyorlardı. Bunu sorunca kendilerine izin verildi ve şu âyet nazil oldu: *"(Ya Muhammed!) Onları doğru yola iletmek sana ait değildir. Lâkin Allah dilediğini doğru yola iletir. Hayır olarak harcadıklarınız kendi iyiliğiniz içindir. Yapacağınız hayırları ancak Allah'ın rızasını kazanmak için yapmalısınız. Hayır olarak verdiğiniz ne varsa; karşılığı size tam olarak verilir ve asla haksızlığa uğratılmazsınız."*[690] Bunu Ebû Huzeyfe, İbn Mübârek, Ebû Ahmed ez-Zübeyri ve Ebû Dâvûd el-Haferi de Süfyân-ı Sevrî'den böyle rivâyet etmişlerdir.

[1233] İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) sadece Müslümanlara tasadduk edilmesini emrediyordu ve bu *"(Ya Muhammed!) Onları doğru yola iletmek sana ait değildir. Lâkin Allah dilediğini doğru yola iletir..."* âyeti nazil olana kadar devam etti. Bu âyetten sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) her dinden isteyen herkese sadaka verilmesini emretti.[691] *"Sizinle din uğrunda savaşmayan, sizi yurdunuzdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve âdil davranmanızı Allah yasaklamaz."* (Mümtehine, 8) âyetinin tefsirinde, Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'ın kızı Esma'nın bu konudaki hadisi zikredilecek.

Yüce Allah *"Hayır olarak harcadıklarınız kendi iyiliğiniz içindir."* buyuruyor. Bunun benzeri *"Kim salih bir amel işlerse kendi lehinedir"* (Fussilet, 46) âyetidir. Bunun Kur'ân'da benzerleri pek çoktur.

690 Sahihtir. Nesâî, tefsirinde (72), Bezzâr (2193), Hâkim, 2/285 ve Taberî (6202, 6203) birçok yoldan rivâyet etmişlerdir. Hadis sahihtir. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de onaylamıştır.

691 Senedi İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a kadar sahihtir. Bunu Taberî de (6199) Saîd b. Cübeyr'den mürsel olarak rivâyet etmiştir. Bir önceki hadis bunun şahididir.

Scanned with CamScanner

*"Yapacağınız hayırları ancak Allah'ın rızasını kazanmak için yapmalısınız."* Hasan-ı Basrî (radıyallâhu anh): Mü'minin infakı/harcaması daima lehinedir. O hep Allah rızası için harcar, demiştir. Atâ' el-Horasânî de: Yani, sen verdiğini Allah için verdikten sonra verdiğin kimsenin nasıl bir yaşantı üzere olduğu senin sorumluluğunda değildir. Bu güzel bir mânâ! Hülasa; sadaka veren kişi Allah (c.c) rızası için verdiğinde onun sevabını vermek Allah üzerinde bir vaattir. Verdiği kişinin gerçekte sâlih veya günahkâr, hak eden veya etmeyen olmasında ona hiçbir sorumluluk yoktur. Veren, niyetinden dolayı sevabını alır. Bunun dayanağı âyetin gerisindeki şu cümledir: *"Hayır olarak verdiğiniz ne varsa; karşılığı size tam olarak verilir ve asla haksızlığa uğratılmazsınız."*

[1234] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer alan şu hadis de buna delildir: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir kimse sadaka vereceğine dair yemin etti. Sonra (geceleyin) gitti sadakasını (bilmeden) bir hırsıza verdi. Sabah olduğunda insanlar, 'Hırsıza sadaka verilmiş' diye konuşmaya başladılar. Bu kişi, 'Allah'ım! Hamd sana mahsustur. Yemin olsun ki senin için bir sadaka vereceğim' dedi. Sadakasını götürdü, (bilmeden) zina eden bir kadına verdi. Sabah olunca insanlar, 'Zina eden kadına sadaka verilmiş' diye konuşmaya başladılar. Adam, 'Allah'ım! Sana hamd ederim. Yemin ederim ki bir sadaka vereceğim' dedi. Sonra gitti, sadakasını (farkına varmadan) zengin bir kimseye verdi. Sabah olunca insanlar, 'Zengin bir kişiye sadaka verilmiş' diye konuşmaya başladılar. Adam, 'Allah'ım! Bütün hamdler sana mahsustur. Hırsıza, zina eden kadına ve zengine (sadaka vermiş oldum).' dedi. Daha sonra ona biri geldi ve dedi ki: Zina eden kadına sadaka verdin. Belki o da iffetli olur da yaptığı kötü fiili terk eder. Zengine sadaka verdin. Umulur ki o da bundan ibret alır da Allah'ın ona verdiği nimetlerden infak eder. Hırsıza sadaka verdin. Umulur ki artık yaptığı hırsızlıktan utanır da vazgeçer."*[692]

*"(Yapacağınız hayırlar) yeryüzünde kazanç için dolaşamayan."* yani kazanç elde etmek için yolculuk yapma imkânı olmayan... Âyetteki "Yeryüzünde darb etmek, yani vurmak" Arapçada yolculuk yapmak mânâsına gelir. Nitekim yüce Allah'ın şu buyruklarında da aynı mânâdadır: *"Yeryüzünde*

692 Buhârî, 1421; Müslim, 1022; Ahmed b. Hanbel, 2/350; Nesâî, 5/55; İbn Hibbân, 3356.

Scanned with CamScanner

*sefere çıktığınız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler, sizin apaçık düşmanınızdır."* (Nisâ, 101) *"Allah biliyor ki... bir kısmınız Allah'ın lütfundan (rızık) aramak üzere yeryüzünde yol tepecekler..."* (Müzzemmil, 20) buyurur.

*"...bu sebeple yeryüzünde kazanç için dolaşamayan fakirler için olsun."* Yani, kendilerini tamamiyle Allah'a (c.c) ve O'nun Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) veren, Medine'ye yerleşen ve fakirliklerini giderip ihtiyaçlarını karşılayacakları hiçbir gelir vasıtası olmayan Muhacir'lere verin.

*"Bilmeyen kimseler, iffetlerinden dolayı onları zengin zanneder."* Onların durumları ve halleri hakkında bilgiden yoksun kimse, giyim kuşamlarındaki, hâl, hareket ve sözlerindeki iffetlerinden dolayı onları zengin zanneder.

[1235] Bu mânâda Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edilen sahih bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Miskin, (insanlardan dilenip de) bir iki lokma veya bir iki hurma verilip onunla dönen kimse değildir. Gerçek miskin, geçimini sağlayamayacak durumda olan, fakat onun bu durumda olduğu tahmin edilemediği için sadaka verilmeyen, kalkıp insanlar arasında da dilenmeyen kimsedir."*[693] Bunu İmam Ahmed b. Hanbel de İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir.

*"Sen onları simalarından tanırsın."* Yani, sen onlarda görülen, akıl ve zeka sahibi insanların anlayabileceği alametlerle onları tanırsın. Nitekim yüce Allah başka bir âyette *"Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir."* (Feth, 29) buyurur. Yine, *and olsun ki sen onları konuşma tarzlarından tanırsın."* (Muhammed, 30) buyurur.

[1236] Sünen kitaplarında geçen bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Mü'minin ferasetinden korkun. Zîra o Allah'ın nuruyla bakar"* buyurmuş, sonra *"İşte bunda görebilenler için işaretler vardır."* (Hicr, 75) âyetini okumuştur.[694]

*"Onlar yüzsüzlük ederek istemezler."* Yani, yüzsüzlük ederek istemez, insanlardan ihtiyaçları olmayan şeyleri talep etmezler. Çünkü ihtiyacını görecek imkâna sahip iken başkalarından isteyen kimse yüzsüzlük etmiş olur.

693 Buhârî, 1479; Müslim, 1039; İbn Hibbân, 3351. İleride tekrar gelecek.
694 Buhârî, 4539; Müslim, 1039 (hadis no: 102); Beyhakî, 4/195.

Scanned with CamScanner

[1237] İmam Buhârî, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yoksul, bir iki lokma veya bir iki hurmayla dönen kimse değildir. Asıl yoksul, istemekten çekinen iffetli kimsedir. Dilerseniz şu âyeti okuyun: 'Onlar yüzsüzlük ederek istemezler.'"* Bunu Müslim de biraz farklı bir senetle Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir.

[1238] Nesâî, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Yoksul, bir iki lokma veya bir iki hurmayla dönen kimse değildir. Asıl yoksul, istemekten çekinen iffetli kimsedir. Dilerseniz şu âyeti okuyun: 'Onlar yüzsüzlük ederek istemezler.'"*[695] Bunu İmam Buhârî de benzer lafızla rivâyet etmiştir.

[1239] İbn Ebî Hâtim, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Asıl yoksul sizi teker teker dolaşan ve kendisine (hiç olmazsa) lokma lokma yiyecek yedirdiğiniz kimse değildir. Asıl yoksul, yüzsüzlük ederek insanlardan istemeyen iffetli kişidir."*[696]

İmam Taberî'nin rivâyet ettiğine göre Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: *"Yoksul kişi dört bir tarafı dolaşıp da (en azından, açlığını giderecek) bir iki lokmayla dönen kimse değildir. Asıl yoksul, ihtiyacını giderecek bir şey elde etmek için insanlardan hiçbir talepte bulunmayıp iffetiyle evinde duran kişidir. Dilerseniz, 'Onlar yüzsüzlük ederek istemezler.' âyetini okuyun."*

[1240] İmam Ahmed b. Hanbel, Müzeyne kabilesinden bir adamdan şöyle rivâyet etmiştir: Annem bana "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gidip de O'ndan insanlar gibi sen de bir şey istesene" dedi. İstemek için yanına gittiğimde O'nu ayakta hutbe verirken gördüm. Şöyle diyordu: *"Kim iffetli olmak isterse Allah onu iffetli kılar. Kim zenginlik (kimseye muhtaç olmamak) isterse Allah onu zengin kılar. Kimin beş uvkiye değerinde malı olduğu halde başkalarından isterse yüzsüzlük etmiş olur."* Kendi kendime: "Bizim bir devemiz, beş uvkiyeden daha değerlidir. Onun (annemin) oğlunun diğer

695 Nesâî, 5/84, 85; Nesâî, et-Tefsir, 73. Şerik'ten dolayı senedi hasendir. Nitekim mütâbeat edilmiştir. Fakat "dilerseniz şu âyeti okuyun" kısmı, râvîlerin eklemesi gibi gözükmektedir.

696 Râvîleri sikadır. Ama buna gerek bırakmayacak hadis daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

devesi de bir uvkiye (40 dirhem) daha değerlidir" dedim ve O'ndan hiçbir şey istemeden geri döndüm.[697]

[1241] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Said'den şöyle rivâyet etmiştir: Annem bir şeyler istemem için beni Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gönderdi. Yanına gidip oturdum. Beni kabul etti ve *"Kim zenginlik isterse Allah onu zengin kılar. Kim iffet isterse Allah onu iffetli kılar. Kim kendi kendine yetmek isterse Allah onu kendi kendine yeterli kılar. Kim, bir uvkiye değerinde bir malı varken insanlardan isterse yüzsüzlük etmiş olur"* buyurdu. Kendi kendime: "Benim Yakûtî devem bir uvkiyeden daha değerlidir" dedim ve O'ndan (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir şey istemeden geri döndüm.[698] Ebû Dâvûd ve Nesâî de böyle rivâyet etmişlerdir.

[1242] İbn Ebî Hâtim, Ebû Said el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir uvkiye kıymetinde malı varken dilencilik yapan kimse yüzsüzdür."* Bir uvkiye, kırk dirhemdir.[699]

[1243] İmam Ahmed b. Hanbel, Beni Esed kabilesinden bir adamdan şöyle rivâyet etmiştir; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kim bir uvkiyesi veya o değerde bir malı varken bir şey isterse, yüzsüzlükle istemiş olur."[700]

[1244] İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Kim kendisini zengin (muhtaç olmayan) kılacak kadar mala sahip olduğu halde başkalarından dilenirse kıyâmet günü yüzünde yırtık ve tırmalama izleriyle gelir."* buyurdu. Sahabiler: "Ya Rasûlallah! Kişinin zenginliği nedir?" dediler. Rasûlullah

---

697 Ahmed b. Hanbel (4/138) rivâyet etmiştir. Râvileri sikadır. Sahabinin meçhul olmasının bir zararı yoktur.

698 Hasendir. Ahmed b. Hanbel, 3/9-44; Ebû Dâvûd, 2628; Nesâî, 5/98. Senedi hasendir. Abdurrahman b. Ebû Rical dışındaki râvîleri sikadır. O ise saduktur. Bir sonraki hadis bunun şahididir.

699 Senedi hasendir. Bir sonraki dipnota bk.

700 Ahmed b. Hanbel (4/36) râvîleri Buhârî ve Müslim'in râvîlerinden oluşan senetle rivâyet etmiştir. Bunun tek müstesnası "Beni Esedoğullarından bir adam" ile ifade edilen kişidir. Eğer bu kimse sahabi ise hadis sahihtir. Çünkü sahabenin bilinmemesi bir zarar vermez. Ama sahabi değilse hadis sahih değildir. Fakat metnin şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Elli dirhem veya o değerde altın"* buyurdu.[701] Bunu dört sünen sahibi Hakim b. Cübeyr el-Esedi el-Kufi'nin rivâyetiyle tahric etmişlerdir. Şu'be b. Haccac, Hakim b. Cübeyr'den hadis rivâyetini terk etmiş, bu hadisten dolayı birçok hadisçi onu (Hakim'i) zayıf kabul etmişlerdir.

[1245] Hâfız Taberânî, Muhammed b. Sirin'den şöyle nakleder: Şam'da bulunan Kureyşli Haris isimli bir adam, Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'ın ihtiyaç içinde olduğunu haber alınca ona 300 dinar gönderdi. Bunun üzerine Ebû Zerr (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Abdullah'ın gözünde benden daha basit biri yokmuş. Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Kim kırk (dirheme) sahip olduğu halde isterse yüzsüzlük etmiş olur."* Ebû Zerr ailesinin ise 40 dirhemi, kırk davarı, iki de hizmetçisi var.[702]

[1246] İbn Merdûyeh, Amr b. Şuayb, babasından, o da kendi babasından (Amr'ın dedesinden), Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Kim kırk dirhemi olduğu halde isterse/dilenirse o yüzsüzdür, yüzünü küle süren kimse gibidir."*[703]

Bunu Nesâî de benzer bir lafızla Ahmed b. Süleyman'ın Ahmed b. Adem'den, onun da Süfyân b. Uyeyne'den nakliyle rivâyet etmiştir.

*"Yaptığınız her hayrı muhakkak Allah bilir."* Yani, Allah'a onların hiçbiri gizli kalmaz. Kişinin en çok ihtiyaç duyacağı kıyâmet gününde onu en bol ve en mükemmel şekilde mükâfatlandıracaktır.

*"Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarf edenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler."* Yüce Allah bu âyette kendi yolunda ve kendi rızası için gece-gündüz her vakit, gizli-açık her hâlde infak edenleri övüyor. Ki aile efradına yapılan harcamalar da bu kapsamdadır.

[1247] Nitekim Buhârî ve Müslim'in rivâyet ettikleri bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'nin fethi yılında -başka bir rivâyete göre veda haccı yılında- hastalığından dolayı ziyaret ettiğinde Sa'd b. Ebî

701 Ebû Dâvûd, 1626; Tirmizî, 650; Dârimî, 1597; Hâkim, 1/407; Dârekutnî, 2/122. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan. Hadis hasendir.

702 Taberânî (1630) rivâyet etmiştir. Senedi zayıftır. İbn Sirin ile Ebû Zerr (radıyallâhu anh) arasında senette kopukluk vardır. Ancak hadisin şahitleri vardır.

703 Hasendir. Nesâî (5/98) hasen bir senetle rivâyet etmiştir. Şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

Vakkas (radıyallâhu anh)'a şöyle buyurmuştur: *"Sen Allah rızası için ne harcarsan, mutlaka derecen artar ve makamın yükselir. Hanımının ağzına koyduğun lokmada bile."*[704]

[1248] İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Müslüman, Allah rızasını umarak ailesine bir harcamada bulunursa bu onun için sadaka olur."*[705] Bunu Buhârî ile Müslim de Şu'be'den rivâyet etmişlerdir.

[1249] İbn Ebî Hâtim, Ureyb el-Müleyki'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarf edenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler."* âyeti at sahipleri hakkında nazil oldu.[706] Haneş es-San'ani, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Onlar Allah yolunda at besleyen kimselerdir. İbn Ebî Hâtim bunu zikrettikten sonra şöyle der: Ebû Ümâme, Said b. Müseyyeb ve Mekhul'dan da böyle rivâyet edilmiştir.

[1250] İbn Ebî Hâtim, Mücâhid b. Cebr'den şöyle nakleder: Hz. Ali (radıyallâhu anh)'ın dört dirhemi vardı ve bunların bir dirhemini gece, bir dirhemini gündüz, bir dirhemini gizlice, bir dirhemini açıktan infak etti. Bunun üzerine, *"Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarf edenler var ya.."* âyeti nazil oldu.[707] Bunu İmam Taberî de Abdulvahhab b. Mücâhid kanalıyla rivâyet etmiştir ki bu zayıftır.[708] Ancak (onu kuvvetlendiren bir rivâyet olarak) İbn Merdûyeh başka bir tarikle İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, bunun Hz. Ali b. Ebî Talha (radıyallâhu anh) hakkında nazil olduğunu nakletmiştir (bu onu kuvvetlendirir).[709]

---

704 Buhârî, 6733; Müslim, 1628. Yukarıdaki ifade bu hadisin ortasında geçmektedir.

705 Ahmed b. Hanbel, 4/120, 121 üb 55, 5351; Müslim, 1002; Tirmizî, 1965; Dârimî, 2/284; İbn Hibbân, 4239.

706 İbn Sa'd, 7/433; Taberânî, 17/188; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Evsat, 1087; Ebu'ş-Şeyh, el-Azama, 1306; Vâhidi, 175. Senedi çok zayıftır. Râvilerden Yezîd b. Abdullah ile babası Abdullah b. Ureyb meçhul kimselerdir. Metin merfû olarak münkerdir. En fazla mevkuftur.

707 Çok zayıftır. Vâhidi, Esbâb-ı Nüzûl'da (181) İbn Ebî Hâtim'in Mücâhid'den nakliyle rivâyet etmiştir. Bunun iki illeti vardır. Biri mürsel oluşudur. İbn Mücâhid Abdulvahhab da rivâyeti metruk biridir.

708 Müellif -aynı şekilde Suyûtî, ed-Durru'l-Mensur'da (1/642)- Taberî'ye nispet etmiştir.

709 Önceki gibi sahih değildir. Vâhidi, 180; Abdurrezzak, 344; Taberânî, 11164; Taberî (ed-Durru'l-Mensur'da bildirildiği gibi 1/642), Esbâb-ı Nüzûl, 184. İmam Suyutî, Esbâb-ı

Scanned with CamScanner

*"...onların mükâfatları Allah katındadır."* Yani, Allah (c.c)'ya itaat yolunda yaptıkları harcamaların sevabı kendilerine kıyâmet günü Allah tarafından verilecektir. *"Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler."* Bunun tefsiri daha önce geçti.

**Faiz:**

اَلَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ۚ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا ۗ وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا ۚ فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَىٰ فَلَهُ مَا سَلَفَ ۖ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ ۖ وَمَنْ عَادَ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧٥﴾

*275. Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar. Bu hal, onların "Alım-satım tıpkı faiz gibidir. Allah ise, alım-satımı helâl, faizi haram kılmış" demeleri yüzündendir. Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisinindir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah infakta bulunan, zekâtlarını veren, her durum ve zamanda ihtiyaç sahiplerine ve akrabalara iyilik ve ihsanda bulunan iyi kulları zikrettikten sonra faiz yiyen, insanların mallarını haksız yere ve çeşitli şüpheli yollarla yiyen kimseleri zikretmeye başlamış, onların kabirlerinden diriltilecekleri, kendilerine can verilip kalkacakları gündeki hallerinden bahsederek şöyle buyurmuştur: *"Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar."* Allah (c.c) kıyâmet günü kabirlerinden aynen sar'alı kimsenin sar'a halindeki gibi ve şeytan çarpmış gibi kalkacaklarını, yani çok çirkin bir halde olacaklarını bildiriyor. İbn Abbâs

---

Nüzûl'da zayıf olduğunu söylemiştir. O söylediği gibidir. İbn Mücâhid metruktur. el-Mizan'da ifade edildiği gibi babasından hadis işitmemiştir.

Tenbih: Bu ve önceki hadis Taberî tefsirinden düşmüştür, şu andaki nüshalarda bulunmamaktadır.

Scanned with CamScanner

(radıyallâhu anh) der ki: Faiz yiyen kişi kıyâmet günü nefessizlikten boğulan deli halinde diriltilir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivâyet etmiştir. Avf b. Mâlik, Said b. Cübeyr, Süddî, Rebî' b. Enes, Katâde ve Mukâtil b. Hayyan'dan bunun benzeri rivâyet edilmiştir. Rivâyete göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh), İkrime, Said b. Cübeyr, Hasan-ı Basrî, Katâde ve Mukâtil b. Hayyan, *"Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar."* âyetinin tefsirinde "Yani, kıyâmet günü hiç kalkamayacaklar" demişlerdir. İbn Ebî Necîh de Mücâhid, Dahhâk ve İbn Zeyd'den böyle rivâyet etmiştir. İbn Ebî Hâtim, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Faiz yiyenler kıyâmet günü ancak, şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar." İmam Taberî'nin İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiğine göre o "Faiz yiyen kimseye kıyâmet günü 'Savaş için silahını al' denilir." demiş, sonra *"Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar."* âyetini okumuştur. Bu, ona kabrinden çıkarken söylenir.

[1251] İsra sûresinde geleceği gibi, Ebû Said el-Hudrî (radıyallâhu anh)'ın İsra (ve miraç) hadisinde ifade edildiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) o gece içleri ev gibi büyük kimseleri gördü. Kim olduklarını sorduğunda O'na: "Bunlar faiz yiyenlerdir" denildi.[710] Bunu Beyhakî uzun şekliyle rivâyet etmiştir.

[1252] İbn Mâce, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İsra gecesinde karınları evler gibi olan, içinde yılanlar bulunan ve dışarıdan gözüken bir topluluğa uğradım. "Bunlar kim ey Cibril?" dedim, "Bunlar faiz yiyenlerdir" dedi."* Bunu İmam Ahmed b. Hanbel de başka bir tarikle rivâyet etmiştir. Senedinde zayıflık vardır.

[1253] İmam Buhârî'nin Semûre b. Cündeb kanalıyla rivâyet ettiği uzun "rüya (İsra) hadisi"nde de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Derken bir nehrin yanından geçtim.* -Râvi der ki: Sanıyorum "kan gibi kırmızı bir nehir" dedi- *Nehirde bir adam yüzüyor, kenarında da birçok taş toplamış bir adam vardı. Nehirdeki bu adam yüzdüğü kadar yüzüyor, sonra yanında taş toplamış adamın yanına gelip ona doğru ağzını açıyor,*

710 Senedi çok zayıftır. Çünkü râvîlerden Umara b. Cuveybir metruktur. İsra sûresinin başında gelecek.

Scanned with CamScanner

*kenardaki adam da ona bir taş atıp yutturuyordu."*[711] Hadisin gerisinde bunun faiz yiyen kimse olduğu ifade edilmiştir.

*"Bu hal onların 'Alım-satım tıpkı faiz gibidir. Allah ise, alım-satımı helâl, faizi haram kılmış' demeleri yüzündendir."* Yani, onlar bu cezaya Allah'ın (c.c) şeriatında koyduğu hükümlere itiraz etmelerinden dolayı çarptırılmışlardır. Burada onlar faizi alım-satıma kıyas etmiyorlar. Çünkü müşrikler Allah'ın Kur'ân'da meşru kıldığı alım-satımın caiz olduğunu itiraf etmezler. Bu kıyas olsaydı "Faiz alım-satım gibidir" demeleri gerekirdi. Ama onlar "Alım-satım tamamen faiz gibidir" demişlerdir. Yani; "ona benzediği halde neden faiz haram, bu ise helâl kılınmıştır?" Bu onların şeriata yönelik bir itirazıdır. Yani, bunlar aynı oldukları halde neden biri helâl biri haram kılınmıştır, demişlerdir. Yüce Allah'ın *"Allah ise, alım-satımı helâl, faizi haram kılmıştır"* cümlesinin en baştaki cümlenin devamı ve müşriklerin sözlerine cevap olması da mümkündür. Yani, "onlar böyle söylüyorlar, oysa Allah'ın (c.c) hükümde bununla onun arasında ayrım yaptığını biliyorlar. Allah ise hükmünde eleştirilemeyecek, yaptığından sorulmayacak olan büyük bilgi ve hikmet sahibidir. Eşyanın hakikatini yegâne bilen Allah'tır. Ondaki maslahatları ve kullara faydalarını bilir ve onlara helâl kılar; onlara olan zararlarını bilir ve onlara haram kılar. Yüce Allah kullarına annenin küçük çocuğuna merhametinden daha merhametlidir. Bu yüzden yüce Allah, *"Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisinindir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır."* buyurmuştur. Yani, kime Allah'ın faizi yasakladığı bilgisi ulaşır da bu şer'i kural ona ulaşır ulaşmaz onu bırakırsa geçmişteki alış-verişlerinin ona bir zararı yoktur. Çünkü Allah (c.c) *"Allah geçmiştekileri affetmiştir"* (Mâide, 95) buyurmuştur.

[1254] Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de Mekke'nin fethi günü şöyle buyurmuştur: *"Cahiliye dönemindeki her faiz, şu iki ayağımın altındadır. Kaldırdığım ilk faiz ise Abbâs'ın faizidir"*[712] Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) cahiliye döneminde yapılan faiz alım-satımlarında alınan fazlalıkların iadesini talep etmemiştir. Bilakis Allah'ın (c.c) *"Geçmişte olan kendisinindir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır."* buyruğundaki gibi onları affetmiştir.

711 Buhârî ve diğerleri rivâyet etmişlerdir. İleride gelecek.

712 Ebû Dâvûd, 3334; Tirmizî, 3087; İbn Mâce, 3055. Bunun bir de Câbir'den rivâyet edilen bir şahidi vardır ki onu da Müslim (1218), Ebû Dâvûd (1905) ve İbn Hibbân rivâyet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

Said b. Cübeyr ile Süddî: *"Geçmişte olan kendisinindir"* buyruğundan kasıt, kişinin faiz haram olmadan önce yediği faizdir, demişlerdir.

[1255] İbn Ebî Hâtim, Âliye Bint Evfa kızı Evfa'dan şöyle rivâyet etmiştir: Zeyd b. Erkam'ın Ümmü veled cariyesi (efendisinden çocuk doğuran cariye) Ümmü Mahabbe, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımı Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya: Ey mü'minlerin annesi, Zeyd İbn Erkam'ı biliyor musun? Dedi. O: Evet, deyince Ümmü Habibe şöyle dedi: Ben ona (veresiye olarak) 800 (dirhem)e bir köle sattım. Parasına ihtiyâcı olunca vâdesi gelmeden köleyi ondan 600 (dirhem)'e geri satın aldım. Bunun üzerine Hz. Âişe: "Ne kötü alış-veriş yapmışsın, ne kötü alış-veriş yapmışsın! Zeyd'e bildir ki, eğer tevbe etmezse onun Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile yaptığı cihad boşa gitti." Ümmü Habibe: "Peki 200'ü bırakıp 600'ü alırsam, olur mu?" diye sordu. Âişe (radıyallâhu anhâ): Evet, dedi.[713] Bu rivâyet meşhurdur ve Ahkam kitaplarında zikredilen diğer hadislerle birlikte İyne satışına (Bir malı vadeli satıp, sonra peşin parayla vadeli fiyatından daha ucuz bir fiyatla geri satın almaya) haram diyenlerin dayandıkları bir delildir. Hamd ve lütuf Allah'a mahsustur.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Kim tekrar dönerse"*, yani faize geri döner ve Allah'ın yasakladığı haberi kendisine ulaştığı halde onu yaparsa bu kimse cezayı hak etmiş ve aleyhinde hüccet kâim olmuştur. Bu yüzden yüce Allah daha sonra: *"İşte onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar."* buyuruyor.

[1256] Ebû Dâvûd da Câbir (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: *"Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar..."* âyeti nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Kim muhâberayı*[714] *bırakmazsa Allah (c.c) ve Rasûlüyle savaş halinde olduğunu bilsin"* buyurdu.[715] Bunu Hâkim de Müstedrek'inde rivâyet etmiş ve "Buhârî ve Müslim rivâyet etmemiş olmakla birlikte onların koşullarını taşıyan sahih bir hadistir" demiştir. Topraktan çıkan mahsulün bir kısmı mu-

713 İbn Sa'd, 4687; Dârekutnî, 3/52; Beyhakî, 5/230. Râvileri sikadır. Ancak Dârekutnî, Ümmü Habibe ile Âliye'nin meçhul olduklarını söylemiştir.

714 Muhâbera; iki kişinin, tarla bir taraftan, emek karşı taraftan ve çıkan mahsul aralarında anlaştıkları bir oranda ortak olmak üzere yaptıkları ziraî ortaklıktır. (Çev).

715 Ebû Dâvûd, 3406; İbn Hibbân, 5200. Senedi zayıftır. Bunda Ebû Zübeyr'in an'an'lı rivâyeti vardır ki o müdellistir.

Scanned with CamScanner

kabilinde tarım yapma mânâsına gelen "Muhâbera", ağaçtaki yaş hurmayı yerdeki kuru hurmayla satmak mânâsındaki "Müzabene" ve tarlada başağındaki tahılı yerdeki tahıl karşılığında satmak mânâsına gelen "Muhakale" ve bunların benzeri alım satımlar faize giden yolları tıkamak maksadıyla haram olmuştur. Çünkü buradaki iki şey arasındaki eşitlik, yaş olan kurumadan bilinemez. Bu yüzden fukaha, iki şeyin birbirine denk olduğunu bilmemek, bunların gerçekten birbirlerinden farklı olması hükmündedir, demişlerdir. Bu yüzden faize götüren yolları ve ona ileten vesileleri daraltması gerektiğini düşündükleri şeylerin haram olduğunu düşünmüşlerdir. Onların görüşlerindeki farklılık ise Allah'ın kendilerine lutfettiği ilim oranındadır. Nitekim yüce Allah *"Her bilenin üstünde bir bilen vardır"* (Yusuf, 76) buyurmuştur. Faiz konusu, ilim erbabınca en zor sayılan konulardandır.

[1257] Nitekim mü'minlerin emiri Hz. Ömer (radıyallâhu anh) da şöyle demiştir: "Üç şey var ki ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bize o hususlarda dayanacağımız bir vasiyette bulunmasını arzulardım. Bunlar; dedenin mirastan alması, babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası ve bazı faiz türleridir."[716] Bununla, faiz şüphesi bulunan bazı meseleleri kastetmiştir. Şeriatta harama sebep olan her şeyin onun gibi haram olduğu kuralı vardır. Çünkü, vacibin gerçekleşmesi için şart olan her şey vacip olduğu gibi, harama götüren her şey de haramdır.

[1258] Nitekim Buhârî ile Müslim'in Sahih'lerinde Numan b. Beşir'den rivâyet ettikleri bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Helâl bellidir, haram da bellidir. Bu ikisi arasında şüpheli olan bazı şeyler vardır. Kim günah olup olmadığı şüpheli olan bir şeyi terk ederse, günah olduğu kesin olan bir şeyi daha çok terk eder. Kim günah olup olmadığı şüpheli olan bir şeye karşı cür'et ederse, günah olduğu kesin olan bir şeye düşebilir. Günahlar Allah'ın koruluğudur. Kim koruluğun etrafında koyun otlatırsa çok geçmeden koyunlar koruluğa dalabilir."*[717]

[1259] Sünen kitaplarında Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet edilmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Kalbinde şüphe bırakanı terk edip, bırakmayanı al."*[718]

---

716 Buhârî ve Müslim rivâyet etmişlerdir. Kelale'den Nisâ sûresinde bahsedilecek.

717 Buhârî, 2051; Müslim, 1599; Ebû Dâvûd, 3329. İleride gelecek.

718 Tayâlisî, 1178; Tirmizî, 2518; Nesâî, 8/227; İbn Hibbân, 722; Ahmed b. Hanbel, 2/13,

Scanned with CamScanner

[1261] Başka bir hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Günah, kalbini tırmalayan, seni tereddütte bırakan ve insanların haberdar olmasını istemediğin şeydir"*[719] buyurmuştur.

[1261] Başka bir rivâyette: *"İnsanlar sana fetva verseler de fetva vermeseler de sen kalbinden fetva iste."*[720] buyurmuştur.

[1262] Sevrî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e inen son âyet faiz âyetidir."[721] Bunu Buhârî, Kabisa kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir.

[1263] Ahmed b. Hanbel, Said b. Müseyyeb'den şöyle rivâyet etmiştir: Ömer (radıyallâhu anh) şöyle dedi: "Son âyetlerden biri de faiz âyetidir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de onu bize açıklamadan vefat etti. Onun için faizi ve şüpheli şeyleri bırakın."[722] Bunu da İbn Mâce ve İbn Merdûyeh rivâyet etmişlerdir.

[1264] İbn Merdûyeh, Ebû Said el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh) bize verdiği hutbesinde şöyle dedi: "Ben bazen sizi, yararınıza olacak şeylerden men ediyor, bazen sizin faydanıza olacak şeyleri emrediyor olabilirim. Son âyetlerden biri faiz âyetidir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu bize açıklamadan vefat etti. O yüzden siz, size şüpheli gelen şeyi bırakıp hiç şüphe duymayacağınız şeyleri alın."[723]

---

4/99. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Senedi hasendir ve şahitleri vardır.

719 Müslim, 2553; Tirmizî, 2389; Ahmed b. Hanbel, 4/182; İbn Hibbân, 397.

720 Ahmed b. Hanbel, 4/227, 228; Taberânî, 22/147. İmam Nevevî, Kırk Hadis kitabında bunun sahih olduğunu söylemiştir. İbn Receb de, birçok yoldan gelmesi ve şahitleri sebebiyle bunu hasen saymıştır. Bu ileride etraflıca ele alınacak.

721 Buhârî (4454) İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir.

722 İbn Mâce (2276) ve Taberî (6305) Saîd b. Müseyyeb'e kadar sahih bir senetle rivâyet etmişlerdir. Saîd b. Müseyyeb'in Ömer (radıyallâhu anh)'tan hadis işittiğinde ihtilaf vardır, fakat onun mürselleri her hâlükarda sahihtir.

723 Müellif bunu İbn Merdûyeh'e nispet etmiştir. Hiyac b. Bistam'ın zayıf olmasından dolayı senedi zayıftır. Bunu Taberî de (6306) hasen bir senetle Şa'bî'den rivâyet etmiştir. Bu munkatı'dır; çünkü Şa'bî, Ömer (radıyallâhu anh)'a yetişmemiştir. Ancak bu, öncekinin şahidi durumundadır.

Scanned with CamScanner

[1265] İbn Mâce, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Faiz yetmiş üç çeşittir."*[724]

[1266] Hâkim, Müstedrek'inde benzer bir senetle Amr b. Fellas'tan böyle rivâyet etmiştir ve onda şu ziyade vardır: *"Onların en hafifi, adamın annesiyle zina etmesi (gibi) dir. Faizin en çirkini Müslüman'ın ırzıdır."*[725] Hâkim: Buhârî ve Müslim tahric etmemiş olsalar da onların şartlarını taşıyan sahih bir hadistir, demiştir.

[1267] İbn Mâce, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Faiz yetmiş çeşit günahtır. Bunların en hafifi, adamın annesiyle evlenmesi (gibi)dir."*[726]

---

724 Bu, İbn Mâce'nin (2275) rivâyetindeki lafızdır. Senedi zahiren sahihtir. Ancak malul'dur. Çünkü Taberânî'nin (9/6908) daha sahih senetle rivâyetinde bu söz mevkuf olarak zikredilmiştir. Ancak konumuz bu metin değil. Çünkü asıl metindeki münkerlik bir sonraki rivâyettedir.

725 Hadisin "Onların en hafifi adamın annesiyle zina etmesi gibidir" kısmı çok zayıf senetlerle gelmiştir. Son kısmının ise ileride zikredeceğim destekleyici şahitleri vardır. Hadisi Hâkim (2/37) ve Beyhakî, Şuabu'l-İman'da (5519) İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmişlerdir. Hâkim "Tahric etmemiş olsalar da Buhârî ve Müslim'in koşullarını taşımayan sahih bir hadistir." demiş, Zehebî de herhangi bir itiraz getirmemiştir! Beyhakî ise: "Bu sahih bir senettir. Fakat bu metin bu senetle münkerdir. Bunun yanılgıdan başka bir şey olduğunu düşünmüyorum. Sanki bazı râvîleri, bazı senetleri bazı senetlere sokmuşlar gibi." demiştir. Doğrusu Beyhakî'nin söylediğidir... Yanlışlık ya Muhammed b. Galip'ten kaynaklanmaktadır. Çünkü o sika olmakla birlikte bazı hadislerde yanılgıya düşmüştür. Ya da yanlışlık İbn Adiyy'den dolayıdır. Nitekim Sûfyân-ı Sevrî ona muhalefet ederek Zübeyd'den rivâyet etmiş ve bunu İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın sözü yapmıştır. Hadisin birçok şahidi vardır, fakat bunların hiçbiri sahih değildir. Bundan sonraki dipnota bk.

726 İbn Mâce, 2274; Beyhakî, 5522; İbn Adiyy, 5/275; Ukayli, 2/257 Buhârî, et-Tarihu'l-Kebîr, 3/1/95. Bâtıl ve asılsız bir metindir. Senetleri çok zayıf olup hiçbiri hüccet teşkil etmez.

Özetle; Ebû Hâtim er-Râzî, Ebû Zur'a, Ukayli, İbn Adiyy, İbn Hibbân, İbn Carud ve tenkitçi Zehebî bunun çok zayıf olup sahih olmadığını söylemişler; Ukayli, Beyhakî, Dârekutnî ve İbn Cârud bunun Ka'b el-Ahbar'ın sözü olduğunu tercih etmişlerdir.

İbnu'l-Cevzî, hadisin râvîlerini tenkit edip illetlerini ortaya koyduktan sonra şöyle demiştir: "Bil ki bu hadisin sahih olmadığının delillerinden biri şudur ki; günahların derecesi etkilerine göre tespit edilir. Zina soyları bozar, mirasın hak etmeyenlerin eline geçmesine sebep olur ve çirkin şeylere yol açar. Bununla sadece nehiyden öteye geçmeyen bir lokmayı yemek arasında büyük fark vardır. Dolayısıyla hadisin sahih olmasının hiçbir haklı gerekçesi yoktur." Durum İbnu'l-Cevzî'nin söylediği gibidir. Gerçekten

Scanned with CamScanner

[1268] İmam Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İnsanlar öyle bir dönem yaşayacaklar ki onda faiz yiyecekler"* buyurdu. "Bütün insanlar mı?" diye soruldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Onlardan faiz yemeyene de onun tozu bulaşacak"* buyurdu.[727] Bunu Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce birçok tarikle rivâyet etmişlerdir.

[1269] Bu, yani "harama yol açan vesilelerin de haram olması" hususundaki bir hadis de İmam Ahmed b. Hanbel'in rivâyet ettiği Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın şu sözüdür: "Bakara sûresinin sonundaki faiz âyeti nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescide çıktı ve bunları okudu. Ardından içki ticareti yapmayı yasakladı." Bunu Tirmizî dışındaki tüm Kütüb-i Sitte sahipleri, birçok tarikle A'meş'ten rivâyet etmişlerdir. Buhârî'nin, bu âyetin tefsirinde getirdiği rivâyetin lafzı buradaki gibi, "Ticareti de yasakladı" şeklindedir. Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan gelen bir rivâyette ise şöyledir: Bakara sûresinin sonundaki bu âyetler nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları insanlara okudu. Sonra da içki ticaretini yapmayı haram kıldı."[728] Bu hadis üzerinde konuşan bazı imamlar şöyle demişlerdir: Faiz ve onun vesileleri haram kılınınca içki ve ona yol açan içki ticareti ve benzeri şeyler de haram kılındı.

[1270] Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Allah Yahudilere lânet etsin. Kendilerine içyağı haram kılınınca onu eritip yağını çıkardılar. Sonra onu satıp parasını yediler."*[729] Bu hadis daha önce,

---

ikisi arasında dağlar kadar fark vardır. Sonuç olarak hadis ya Ka'b el-Ahbar'ın sözü veya Abdullah b. Selâm'ın sözüdür. Muhtemelen bunu onlardan, tâbiînden bazıları almış, sonra gelenler ise ona senetler giydirerek Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü olarak rivâyet etmişlerdir.

Elbânî ise tariklerinin çokluğuna aldanarak hadisi sahih hadisleri topladığı Silsiletu'l-Ehâdîsi's-Sahîha'da (1871) zikretmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

727 Ebû Dâvûd, 3331; Nesâî, 7/243; İbn Mâce, 2278; Ahmed b. Hanbel, 2/494. Senedi, munkatı' olduğundan dolayı zayıftır. Hasan da Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan hadis işitmemiştir. Ancak hadis mânâ itibariyle sahihtir. Zîra biz bunu bugün -Allah korusun- bizzat yaşamaktayız. Bu konuda şu sahih hadis de delil gösterilebilir: "İnsanlar öyle dönemler yaşayacaklar ki, kişi nereden aldığına, helâlden mi haramdan mı aldığına aldırış etmeyecek." Allah'tan bizi bundan güvende eylemesini niyaz ederiz.

728 Buhârî, 4542; Müslim, 1580; Ebû Dâvûd, 4390, 4391; Nesâî, et-Tefsir, 75; İbn Mâce, 3382.

729 Buhârî, 2223; Müslim, 1582. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan. Bu daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

*"Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz."* (Bakara, 230) âyetinin tefsirinde, Allah'ın, ilk kocasına helâl olması için görünüşte evlenen (muhallil) kimseye lânet ettiğine dair Ali (radıyallâhu anh) ve İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edilen hadiste geçti.

[1271] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yine *"Allah faiz yiyene ve yedirene, iki şahidine ve katibine lânet etti."*[730] buyurmuştur. Âlimler bu konuda şöyle demişlerdir: Gerçekte fasit olsa bile görünüşte şer'iymiş gibi göstermedikçe ona şahitlik yapamaz ve yazamaz. Çünkü akdin görünüşüne değil mânâsına (hakikatine) bakılır. Çünkü ameller ancak niyetlere göre değerlendirilir.

[1272] Sahih bir hadiste de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Şüphesiz Allah sizin görünüşünüze de mallarınıza da bakmaz. Bilakis kalplerinize ve amellerinize bakar."*[731] buyurmuştur. Allame ve İmam İbn Teymiyye, bâtıla götüren tüm vasıtaları işlemenin haram olduğunu içeren "Muhallilciliğin haram oluşuna" dair bir kitap yazmıştır. Onda yeterli açıklamalar yapmış ve dertlere deva olacak bilgiler vermiştir.

Allah ona merhamet etsin ve ondan razı olsun.

**Faizde Hayır Yoktur:**

يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾
إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ
أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾

*276. Allah faizi mahveder, sadakaları ise artırır. Allah küfürde ve günahta ısrar eden hiç kimseyi sevmez.*

*277. İman edip iyi işler yapan, namaz kılan ve zekât verenler var ya, onların mükâfatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur, onlar üzüntü de çekmezler.*

730 Müslim (1598) Câbir (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir. Daha önce geçti.

731 Müslim, 2564; Ahmed b. Hanbel, 2/439; İbn Hibbân, 394. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan...

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah, kendisinin faizi yok ettiğini haber veriyor. Bu, ya malı sahibinin elinden tamamen çıkarması veya sahibini malının bereketinden mahrum ederek ondan faydalanmasını engellemesi sûretiyle olur. Böylece Allah (c.c) malı sebebiyle ona dünyada azap eder, kıyâmet günü de cezalandırır. Nitekim yüce Allah başka âyetlerde şöyle buyurur: *"De ki: Pis ve kötü ile temiz ve iyi bir değildir; pis ve kötünün çokluğu tuhafına gitse (yahut hoşuna gitse) de (bu böyledir)."* (Mâide, 100) *"(Bu toplama) Allah'ın murdarı temizden ayıklaması (mümini kâfirden ayırması) ve bütün murdarların bir kısmını diğer bir kısmının üstüne koyup hepsini yığarak cehenneme atması içindir."* (Enfâl, 37) *"Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte zekât veren o kimseler, evet onlar (sevaplarını ve mallarını) kat kat arttıranlardır."* (Rûm, 39)

İmam Taberî *"Allah faizi mahveder"* buyruğunun tefsirinde şöyle der: Bu âyet İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) kanalıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet edilen "Faiz, çok da olsa, akibeti azlıktır." hadisinin benzeridir.

[1273] Söz konusu hadisi İmam Ahmed b. Hanbel, Müsned'inde İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) kanalıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Şüphesiz faiz, (miktar olarak) çok olsa da, onun sonu azlığa varır."*[732]

[1274] Bunu İbn Mâce de yine İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) kanalıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şu lafızla rivâyet etmiştir: *"Kim malını faiz yoluyla artırırsa, onun sonu mutlaka azlığa varır."*[733] Bu, Allah'ın kula, niyetinin zıttıyla mukabelede bulunması kabilindendir.

[1275] Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Yahyâ adında Mekkeli biri kanalıyla Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ın azatlı kölesi Ferruh'tan şöyle rivâyet etmiştir: Ömer (radıyallâhu anh) mü'minlerin emiri iken bir gün camiden çıktığında ortaya saçılmış yiyecekler gördü ve "Bu yiyecekler nedir?" diye sordu.

732 Ahmed b. Hanbel, 1/395-424. Senedi, Şerik'ten dolayı fena değildir. Nitekim bir sonraki hadiste mütâbeat edilmiştir.

733 İbn Mâce, 2279; Ahmed b. Hanbel, 2/37. Senedi hasendir. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî görüşüne katılmıştır. Busayri, Zevaid'de: Senedi sahihtir. Râvileri sikadır, demiştir. İbn Hacer de Fethu'l-Bârî'de (2087, 4541) hasen olduğunu söylemiştir.

Scanned with CamScanner

"Bize getirilmiş bir yiyecek" dediler. "Allah ona ve getirene bereket versin" dedi. Ona "Ey mü'minlerin emiri! Bu ihtikar edilmiş (stoklanmış) bir maldır" dediler. "Kim ihtikar etmiş?" diye sordu. "Osman'ın kölesi Ferruh ile Ömer'in kölesi filan" dediler. Bunun üzerine onlara haber göndererek yanına getirtti. Onlara "Sizi Müslümanların mallarını ihtikar etmeye iten nedir?" diye sordu. "Ey mü'minlerin emiri! Biz sadece paramızla mal alıp satıyoruz" dediler. Ömer (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Kim Müslümanların yiyeceklerini ihtikar ederse Allah onların başına ya iflas veya cüzzam belası verir."* O vakit Ferruh: "Allah'a ve sana söz veriyorum ki ben kesinlikle hiçbir yiyecekte böyle bir şey yapmayacağım" dedim. Ömer (radıyallâhu anh)'ın kölesi ise: "Biz mallarımızla alıp satıyoruz" dedi. Ebû Yahyâ der ki: "Vallahi ben (daha sonra) Ömer (radıyallâhu anh)'ın kölesini cüzzamlı halde gördüm."[734]

[1276] Bunu İbn Mâce de Heysem b. Râfi'in rivâyetiyle tahric etmiştir ve onun lafzı şöyledir: *"Kim Müslümanlara yiyeceklerini ihtikar ederse Allah (c.c) ona iflas veya cüzzam hastalığı belası verir."*[735]

Yüce Allah daha sonra *"sadakaları ise artırır"* buyuruyor. Artırır mânâsındaki fiil; hem "يُرْبِي" şeklinde ilk harfi ötreli ve be harfi şeddesiz de okunmuştur; hem de "يُرَبِّي" şeklinde ilk harfi ötreli ve be harfi şeddeli de okunmuştur. Birincisi "ربا الشيء يربو" (filan şey arttı, artar) ve "أربا الشيء يُربيه" (filan şeyi artırdı, artırır) cümlelerinde geçen fiildendir. İkincisi ise terbiye masdarından türetilmedir.

[1277] İmam Buhârî de Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) kanalıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Kim helâl yoldan kazandığı maldan bir hurma değeri kadar tasadduk ederse,* -ki Allah sadece helâl malı kabul eder- *Allah bunu (önemseyerek) sağ eliyle kabul eder, sonra onu sahibi için, tıpkı memeden ayrılan bir tayı itina ile yetiştirip büyüttüğünüz*

734 Senedi zayıftır. İbn Mâce (2155) kısa şekilde ve Ahmed b. Hanbel (1/21, no: 136) rivâyet etmişlerdir. Lafız, İmam Ahmed'in rivâyetidir. Senedinde meçhuller vardır ve metin münkerdir. Bk. Zaif-i İbn Mâce, 472. İhtikardan nehyeden sahih hadisler vardır, ancak başka lafızladır. Zîra sahih bir hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Ancak günahkâr ihtikar yapar" buyurmuştur. Bunu Müslim (1605) ile Ebû Dâvûd (3447) rivâyet etmişlerdir.

735 İmam Ahmed b. Hanbel'in rivâyetiyle birlikte daha önce geçti. Bu İbn Mâce'nin lafzıdır.

Scanned with CamScanner

*gibi, bir dağ büyüklüğünde oluncaya kadar büyütür."*[736] İmam Buhârî bunu Zekât Kitabı'nda da tahric etmiştir. Tevhid Kitabı'nda Halid b. Mahled'in Süleyman b. Bilal'den, onun Abdullah b. Dinar'dan nakliyle rivâyet etmiştir. Bunu İmam Müslim de Zekât kitabında Ahmed b. Osman b. Hakim'in, Halid b. Mahled'den nakliyle ve başka tariklerle rivâyet etmiştir.

İmam Buhârî daha sonra şöyle demiştir: Verka, İbn Dinar'dan, o Said b. Yesar'dan, o Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan, o da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den...

[1278] Bu hadisi aynı tarikle İmam Beyhakî müsned olarak rivâyet etmiştir ve onun lafzı şöyledir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim temiz bir kazançtan bir hurma miktarı tasaddukta bulunursa* -ki Allah'a ancak temiz olan yükselir- *Allah (c.c) onu sağ eliyle kabul edip sonra sahibi için, tıpkı sizden birinin memeden ayrılmış bir tayı itina ile yetiştirip büyüttüğü gibi, Uhud kadar oluncaya dek büyütür."*[737] Bunu Müslim, Tirmizî ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

[1279] İbn Ebî Hâtim, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kuşkusuz Allah sadakayı kabul ederek onu sağ eliyle alır. Sonra onu sahibi için, tıpkı sizden birinin memeden ayrılmış bir tayı itina ile yetiştirip büyüttüğü gibi büyütür. Öyle ki bir lokma yiyecek, sonunda Uhud kadar olur."* Bunun, Allah'ın Kitabı'ndan doğrulayıcısı *"Allah faizi mahveder, sadakaları ise artırır."* âyetidir.[738] Bunu Ahmed b. Hanbel de Vekî'den rivâyet etmiştir ki bu Vekî'in tefsirinde de yer almaktadır. Bunu İmam Tirmizî de Ebû Kureyb'in Vekî'den nakliyle rivâyet etmiş ve "hasen, sahih hadistir" demiştir.

[1280] İmam Taberî'nin Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) kanalıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet ettiği hadisin lafzı şöyledir: *"Kul helâl bir maldan tasadduk ettiğinde Allah (c.c) bunu ondan kabul eder ve sağ eliyle alır. Sonra onu sahibi için, tıpkı sizden birinin memeden ayrılmış bir tayı veya buzağıyı itina ile yetiştirip büyüttüğü gibi büyütür. Adam bir lokma tasadduk*

736 Buhârî, 1410; Müslim, 7340; Müslim, 1014; Ahmed b. Hanbel, 2/538. Bir sonraki dipnota bk.

737 Müslim, 1014; Tirmizî, 661; Nesâî, 5/57; İbn Mâce, 1842; Ahmed b. Hanbel, 2/538; İbn Hibbân, 3316.

738 Ceyyiddir. Tirmizî (662) rivâyet etmiştir. Biraz zayıflık vardır. Fakat mütâbeat edilmiştir.

Scanned with CamScanner

*eder de o Allah'ın elinde artarak Uhud kadar olur. Şu halde siz tasadduk edin."*[739] Bunu İmam Ahmed b. Hanbel de Abdurrezzak'tan rivâyet etmiştir. Bu, senedi sahih olan garip bir tariktir. Ancak lafzı gariptir. Mahfuz olan (en sahih senetle naklolunan asıl doğru lafız) biraz önce mü'minlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan naklen zikredilen rivâyettir.

[1281] İmam Ahmed b. Hanbel, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Allah sizin için bir hurma tanesini ve bir lokmayı, aynen sizden birinin memeden ayrılmış bir tayı veya deve yavrusunu itina ile yetiştirip büyüttüğü gibi büyütür. Öyle ki o, Uhud kadar olur."*[740] Hadisi bu tarikle sadece İmam Ahmed b. Hanbel rivâyet etmiştir.

[1282] Bezzâr, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Kim temiz bir kazançtan bir hurma miktarı tasaddukta bulunursa -ki Allah ancak temiz olanı kabul eder- Rahmân bu sadakayı sağ eliyle alır ve sahibi için, tıpkı sizden birinin tayını veya hizmetçisini itina ile yetiştirip büyüttüğü gibi büyütür."* Bir rivâyette, ("fuluvv: tay" yerine) "fasil: sütten kesilmiş herhangi bir yavru" denmiştir.[741]

*"Allah küfürde ve günahta ısrar eden hiç kimseyi sevmez."* Yani, Allah kalbi çok inkârcı olan (inanmaya kesinlikle yanaşmayan) ile söz ve fiilleriyle çok günah işleyenleri sevmez. Bu âyetin sonunun bu cümleyle bitirilmesi mutlaka başıyla arasında ilişki sebebiyledir ki o da şudur: Faizle muamele eden kişi Allah'ın (c.c) kendisine taksim ettiği helâl mala razı olmayarak ve Allah'ın ona izin verdiği helâl kazançla yetinmeyerek insanların mallarını çeşitli iğrenç yollarla yemeye çalışmaktadır. Dolayısıyla o, içinde bulunduğu nimete karşı aşırı nankör, insanların mallarını haksız yere yemekten dolayı da çok zalim ve çok günahkârdır.

Yüce Allah daha sonra Rabblerine iman edip O'nun emirlerine uyan ve şükrünü eda eden, namaz kılmak ve zekât vermek sûretiyle kullarına iyilikte bulunan kullarını, onlar için hazırladığı ikram ile onların kıyâmet günündeki

739 Taberî, 6254; Ahmed b. Hanbel, 3317. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartlarını taşımaktadır.

740 Ahmed b. Hanbel, 6/251; İbn Hibbân, 3317. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartlarını taşımaktadır.

741 Bezzâr, 931. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (3/111) râvileri sikadır, demiştir.

Scanned with CamScanner

korkulardan güvence içinde olacaklarını haber vererek övüyor ve şöyle buyuruyor: *"İman edip iyi işler yapan, namaz kılan ve zekât verenler var ya, onların mükâfatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur, onlar üzüntü de çekmezler."*

**Faizle Muamele Eden Kimse Ne Yapacak?:**

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٨١﴾

*278. Ey iman edenler! Allah'tan sakının. Eğer gerçekten inanıyorsanız mevcut faiz alacaklarınızı terk edin.*

*279. Şâyet (faiz hakkında söylenenleri) yapmazsanız, Allah ve Rasûlü tarafından (faizcilere karşı) açılan savaştan haberiniz olsun. Eğer tevbe edip vazgeçerseniz, sermayeniz sizindir; ne haksızlık etmiş ne de haksızlığa uğramış olursunuz.*

*280. Eğer (borçlu) darlık içinde ise, eli genişleyinceye kadar ona mühlet vermek (gerekir). Eğer (gerçekleri) anlarsanız bunu sadakaya (veya zekâta) saymak sizin için daha hayırlıdır.*

*281. Allah'a döndürüleceğiniz, sonra da herkese hak ettiğinin eksiksiz verileceği ve kimsenin haksızlığa uğratılmayacağı bir günden sakının.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah mü'min kullarına kendisinden sakınmalarını emrederek ve gazabına yaklaştıracak ve rızasından uzaklaştıracak şeylerden sakındırarak şöyle buyuruyor: *"Ey iman edenler! Allah'tan sakının."* Yani, yaptığınız her işinizde Allah'tan korkun ve O'nun sizi görüp gözetlediği şuuru içinde (mura-

Scanned with CamScanner

kabe) olun. *"Eğer gerçekten inanıyorsanız"* yani, alış-verişi helâl kılması ve faizi haram kılması gibi Allah'ın (c.c) sizin için koyduğu hükümlere inancınız varsa *"mevcut faiz alacaklarınızı terk edin."* Yani, bu uyarıdan sonra artık, sizin insanlardan anaparanız dışında alacaklarınızı bırakın, almayın.

[1283] Zeyd b. Eslem, İbn Cüreyc, Mukâtil b. Hayyan ve Süddî şöyle demişlerdir: Bu âyet Sakif kabilesinden Amr b. Umeyr oğulları ile Beni Mahzum kabilesinden Muğîreoğulları hakkında indi. Zîra Câhiliye döneminde bunlar arasında faiz alış verişi vardı. İslâm gelip bunlar Müslüman olunca Sakif kabilesi istişare ederek onlardan faiz alacaklarını istediler. Muğîreoğulları ise "Biz İslâm döneminde faiz vermeyiz" dediler. Mekke valisi Attad b. Useyd Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu konuda bir mektup yazdı. Bunun üzerine *"Ey iman edenler! Allah'tan sakının. Eğer gerçekten inanıyorsanız mevcut faiz alacaklarınızı terk edin. Şâyet (faiz hakkında söylenenleri) yapmazsanız, Allah ve Rasûlü tarafından (faizcilere karşı) açılan savaştan haberiniz olsun."* âyeti nazil oldu ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) valiye bu âyeti yazıp gönderdi. Bu âyet inince faiz alacaklarını isteyen Muğîreoğulları: "Biz Allah'a tevbe ediyor ve kalan faiz alacağımızı bırakıyoruz" dediler ve hepsini onlara bıraktılar.[742]

Bu âyet-i kerime, uyarıdan sonra faiz alış-verişine devam edenlere yönelik şiddetli bir tehdit ve kuvvetli bir uyarıdır. İbn Cüreyc der ki: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) *"Allah ve Rasûlü tarafından (faizcilere karşı) açılan savaştan haberiniz olsun."* âyeti hakkında şöyle dedi: Yani, Allah (c.c) ve Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından açılmış bir savaştan emin olsunlar. Said b. Cübeyr (radıyallâhu anh)'ın İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan yaptığı şu rivâyet daha önce geçti: Faiz yiyen kişiye kıyâmet günü "Savaş için silahını al" denilecek. O rivâyette İbn Abbâs (radıyallâhu anh) daha sonra *"Allah ve Rasûlü tarafından (faizcilere karşı) açılan savaştan haberiniz olsun."* âyetini okumuştur. Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: Kim faizle muamelede ısrar eder ve onu bırakmazsa Müslümanların imamlarının onu tevbeye çağırma, bırakmazsa kafasını uçurma hakkı vardır. İbn Ebî Hâtim, Hasan-ı Basrî (radıyallâhu anh) ile İbn Sirin'den şöyle rivâyet eder: Allah'a and olsun ki şu sarraflar faiz yiyicilerdir. Bunlar Allah (c.c) ve Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşı savaş açmışlardır. Müslümanların başında âdil bir imam

742 Bk. Esbâb-ı Nüzûl, 183, 184, 185; Taberî, 6265, 6257.

Scanned with CamScanner

(yönetici) olsaydı onları tevbe etmeye çağırırdı. Tevbe ederlerse ne âla, yoksa onlara silah çekerdi. Katâde der ki: İşittiğiniz gibi Allah (c.c) onlara öldürme tehdidinde bulunmuş ve nerede olursa olsunlar bayağı ve adi olduklarını ifade etmiştir. O yüzden siz bu tür faiz alış-verişlerinden uzak durun. Zîra Allah helâl kazanç alanını geniş tutmuş ve onu hoş-temiz kılmıştır. Sakın fakirlik sizi Allah'a isyana itmesin. Bunu İbn Ebî Hâtim rivâyet etmiştir. Rebî' b. Enes der ki: Allah (c.c) faiz yiyene ölüm tehdidinde bulunmuştur. Bunu İmam Taberî rivâyet etmiştir. Süheyli der ki: Bu yüzden Âişe (radıyallâhu anhâ) iyne alım satımı (vadeyle satılan malın vâdesi dolmadan daha düşük fiyatla geri alınması) meselesinde Zeyd b. Erkam'ın azatlı cariyesi Ümmü Habibe'ye: "Ona haber ver ki tevbe etmedikçe O'nun Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile yaptığı cihad boşa gitmiştir." demiştir. Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) amellerden özellikle cihadı zikretmiştir; çünkü âyette *"Allah ve Rasûlü tarafından (faizcilere karşı) açılan savaştan haberiniz olsun."* buyurulmuştur. Daha sonra şöyle demiştir: Bu mânâyı pek çok kişi söylemiştir. Fakat bunun Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya kadar senedi zayıftır.[743]

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Eğer tevbe edip vazgeçerseniz, sermayeniz sizindir; ne"* fazlalığı (faizi) alarak *"haksızlık etmiş ne de"* ana paranızı bırakarak *"haksızlığa uğramış olursunuz."* Bilakis verdiğiniz malı, hiçbir ekleme ve eksiltme yapmaksızın aynen geri alma hakkına sahipsiniz.

[1284] İbn Ebî Hâtim, Süleyman b. Ahvas kanalıyla babasından şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) veda hutbesinde şöyle buyurdu: *"İyi bilin ki cahiliye döneminde yaptığınız her faiz alış-verişi iptal edilmiştir. Ancak anaparalarınız sizindir; ne zulmeder, ne de zulme uğrarsınız. Kaldırılan ilk faiz ise Abdulmuttalib'in oğlu Abbâs'ın faizidir. Onun tüm faiz alım satımları iptal edilmiştir."*[744]

[1285] İbn Merdûyeh de Süleyman b. Amr kanalıyla babasından şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"İyi bilin ki cahiliye dönemi faizlerinin hepsi kaldırılmıştır. Anaparalarınız ise sizindir; ne zulmeder, ne de zulmedilirsiniz."*[745]

---

743 Daha önce geçti (1041).

744 Senedi leyyindir. Süleyman b. Ahvas makbul biridir. Ancak mütâbeat edilmiştir. 970. hadise bk. Bunun şahitleri de vardır.

745 Senedi bir önceki gibidir. 1040. hadise bk. Müellifin söylediğine göre bunun Amr b.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Eğer (borçlu) darlık içinde ise, eli genişleyinceye kadar ona mühlet vermek (gerekir). Eğer (gerçekleri) anlarsanız bunu sadakaya (veya zekâta) saymak sizin için daha hayırlıdır."* Yüce Allah anaparayı ödeyecek parası olmayan darlık içindeki kişiye de zaman tanınmasını emrederek: *"Eğer (borçlu) darlık içinde ise, eli genişleyinceye kadar ona mühlet vermek (gerekir)."* buyurmuştur. Zîra cahiliye döneminde alacaklı kişi, alacağı vakit gelince: "Ya borcunu verirsin, ya da (ileride) faizli ödersin" derdi. Yüce Allah daha sonra anaparayı da silmeye teşvik ederek *"Eğer (gerçekleri) anlarsanız bunu sadakaya (veya zekâta) saymak sizin için daha hayırlıdır."* buyuruyor. Yani, anaparayı tamamen bırakıp borçlunun borcunu silerseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Bu hususta Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in birçok tarikten gelen hadisleri vardır:

**Borçlunun Borcunu Silmenin Faziletine Dair Hadisler:**

[1286] (Birinci hadis): Taberânî, Ebû Ümâme (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim Allah'ın, kendi gölgesi dışında hiçbir gölgenin bulunmadığı günde kendisini gölgelemesini arzularsa darda kalmış borçluya kolaylık sağlasın veya alacağını silsin."*[746]

[1278] İmam Ahmed b. Hanbel, Büreyde (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Kim darda kalana (borcunu ödemede) mühlet verirse, her gün o kadar sadaka vermiş gibi sevap kazanır."* Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Kim darda kalana (borcunu ödemede) mühlet verirse, her gün onun iki katı kadar sadaka vermiş gibi sevap kazanır."* derken işittim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "Ya Rasûlallah! Seni önce "Kim darda kalana (borcunu ödemede) mühlet verirse, her gün o kadar sadaka vermiş gibi sevap kazanır." derken, sonra: "Kim darda kalana (borcunu ödemede) mühlet verirse, her gün onun iki katı kadar sadaka vermiş gibi sevap kazanır." derken işittim?" dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Borcu ödeme vakti gelmeden*

---

Harice'den rivâyet edilen bir şahidi vardır. Senedi, Ali b. Zeyd'in zayıf olması sebebiyle zayıftır. Fakat şahit olmaya elverişlidir.

746 Metin olarak sahihtir. Taberânî (899) rivâyet etmiştir. Senedi Asım b. Ubeydullah'ın zayıf olması sebebiyle zayıftır. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (4/134): Ancak bunun birçok şahidi vardır, demiştir. Aynca bk. et-Tergîb ve't-Terhîb, 1338 vd.

Scanned with CamScanner

*önce her gün o kadar sadaka sevabı, vakti geldikten sonra ise onun iki katı sadaka sevabı kazanır"* buyurdu.[747]

[1288] İmam Ahmed b. Hanbel'in Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den rivâyet ettiğine göre; Ebû Katâde'nin bir adamdan alacağı vardı. Her gün yanına gidiyor, o ise gizleniyor, gözükmüyordu. Bir gün gittiğinde kapıya bir çocuk çıktı. Ona adamı sorunca çocuk "Evde, bulamaç yiyor" dedi. Katâde: "Ey adam, dışarı çık. Çocuk senin burada olduğunu söyledi" dedi. Adam çıkınca ona "Sen benden neden kaçıyorsun?" dedi. Adam: "Ben maddi sıkıntıdayım. Yanımda hiçbir şeyim yoktur." dedi. Katâde: "Allah için doğru söyle, sen darda mısın?" dedi. Adam: Evet, deyince Katâde ağladı ve şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Kim borçlusuna mühlet verir veya borcunu silerse kıyâmet günü Arş'ın gölgesinde olacak."*[748] Bunu Müslim, Sahih'inde rivâyet etmiştir.

[1289] Hâfız Ebû Ya'lâ el-Mevsılı, Huzeyfe b. Yeman (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyâmet günü kullardan biri Allah'ın huzuruna getirilir. Allah (c.c) "Dünyada benim için ne yaptın?" diye sorar. Kul: "Ey Rabbim, dünyada onun sebebiyle senden (rahmetini, rızanı) umabileceğim hiçbir şey yapmadım" der ve bunu üç defa tekrarlar. Sonuncusunda ise: "Ey Rabbim, sen bana fazla mal vermiştin ve ben insanlarla alış-veriş yapıyordum. Onda hoşgörü huyum vardı; zengine kolaylık sağlar, fakire mühlet verirdim." der. Bunun üzerine Azîz ve Celîl Allah "Ben kolaylık sağlamaya daha lâyığım. Cennet'e gir" buyurur."*[749] Bunu İmam Buhârî, Müslim ve İbn Mâce de muhtelif tariklerle Rib'i'den, o da Huzeyfe'den rivâyet etmiştir. Müslim ayrıca Ukbe b. Amir'in ve Ebû Mes'ud el-Bedri'nin Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den benzer şekilde rivâyetiyle zikretmiştir.

[1290] İmam Buhârî de Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"(Eski zamanlarda)*

747 Ahmed b. Hanbel, 5/351-360; İbn Mâce, 2418; Hâkim, 2/29. Buhârî ve Müslim'in koşullarında sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır. Münzirî, et-Tergîb ve't-Terhîb'de (1329) râvileri Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde kendilerinden hadis rivâyet edilmiş kimselerdir, denmiştir.

748 Müslim, 1563; Ahmed b. Hanbel, 5/300-308.

749 Buhârî, 2088, 3451; Müslim, 1560; İbn Mâce, 2420. Lafızları birbirine yakındır.

Scanned with CamScanner

*insanlara borç veren bir tacir vardı. Alacaklı olduğu kişiler arasında ödeme zorluğu içinde olan biri bulunduğunda adamlarına 'Ondan olan alacağımızı affedip silin, ola ki Allah da bizim günahlarımızı affeder' derdi. Bu yüzden Allah onun günahlarını affetti."*[750]

[1291] Hâkim, Müstedrek'inde, Sehl'den şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim Allah yolunda cihad eden birine, savaşçıya, darlığında bir borçluya veyahut ödeyeceği para karşılığı kölelikten kurtulmak üzere efendisiyle sözleşme yapmış köleye (mükateb) yardım ederse, Allah (c.c) onu sadece kendi gölgesinin olacağı günde kendi gölgesinde gölgelendirir."*[751] Hâkim daha sonra: Buhârî ve Müslim tahric etmemiş olsalar da senedi sahihtir, demiştir.

[1292] İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim duasının kabul olmasını ve sıkıntılarının giderilmesini arzuluyorsa, darda olan birini rahatlığa çıkarsın."*[752] Bunu muhaddislerden sadece İmam Ahmed b. Hanbel rivâyet etmiştir.

[1293] İmam Ahmed b. Hanbel, Huzeyfe (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Bir adam Allah'ın huzuruna getirilir. Allah (c.c) "Dünyada benim için ne yaptın?" diye sorar. Kul: "Ey Rabbim, zerre kadar iyilik yapmadım" der ve bunu üç defa tekrarlar. Sonuncusunda, "Ey Rabbim, sen bana dünyada fazla mal vermiştin ve insanlarla alış-veriş yapıyordum. Zengine kolaylık sağlar, fakire mühlet verirdim." der. Bunun üzerine Azîz ve Celîl Allah "Biz buna senden daha lâyığız. Kuluma dokunmayın" der ve onu bağışlar.[753] Ebû Mes'ud (radıyallâhu anh): Ben Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den böyle işittim, der. Bunu İmam Müslim de Ebû Mâlik'in nakliyle böyle rivâyet etmiştir.

---

750 Buhârî, 2078, 3480; Müslim, 1562; Ahmed b. Hanbel, 2/239; İbn Hibbân, 5042; Hâkim, 2/28.

751 Ahmed b. Hanbel, 3/487; Hâkim, 2/89-90; Beyhakî, 10/320. Senedi zayıftır. Tüm senetlerde bulunan Abdullah b. Sehl meçhuldür. Hâkim de iki yerde sahih olduğunu söylemiş, Zehebî: Amr b. Sabit, Rafızidir, diyerek itiraz getirmiştir. Ancak mütâbeat edilmiştir. Metnin aynı mânâda birçok şahidi vardır. Bk. et-Tergîb ve't-Terhîb, 1868 vd.

752 Ahmed b. Hanbel, 2/23 (no: 4749); Ebû Ya'lâ, 5713. Senedi zayıftır. Çünkü râvîlerinden Zeyd el-Ammi zayıf olduğu gibi İbn Ömer (radıyallâhu anh) ile de buluşmamıştır. İlginçtir ki, Heysemî Mecmau'z-Zevâid'de (4/133) râvileri sikadır, demiştir.

753 Buhârî, 2077; Müslim, 1560; Ahmed b. Hanbel, 4/118.

Scanned with CamScanner

[1294] İmam Ahmed b. Hanbel, İmran b. Husayn (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kimin, birinden alacağı olur da onu ertelerse, her gün için o kadar sadaka sevabı kazanır."*[754] Hadis bu tarikle gariptir. Büreyde'den rivâyet edilen benzer bir hadis daha önce geçti.

[1295] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Yeser'den şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim dardaki birine borcunu ödemede mühlet verir veya borcunu tamamen silerse, Allah (c.c) onu sadece kendi gölgesinin olacağı günde kendi gölgesinde gölgelendirir."*[755]

[1296] Bunu İmam Müslim de Sahih'inde başka bir tarikle Ubâde b. Sâmit'in oğlu Velid'in oğlu Ubâde'den şöyle rivâyet etmiştir: Ben ve babam, bu Ensar mahallesindekiler vefat etmeden önce onlardan ilim almak üzere yola koyulduk. İlk karşılaştığımız kişi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sahabelerinden Ebû Yeser idi. Yanında bir oğlu, sayfa destesi bulunan bir oğlu vardı. Ebû Yeser'in üzerinde bir hırka ile Meafiri denen Yemen elbisesi vardı. Aynı şekilde kölesinin üzerinde de bir hırka ile Meafiri elbisesi vardı. Babam Ebû Yeser'e "Amca, senin yüzünde bir öfke izi görüyorum" dedi. Ebû Yeser: Evet, benim filan oğlu filan hırsızdan alacağım vardı. Ailesinin yanına gidip selâm verdim ve "O evde mi?" dedim. "Kim dardaki borçluya zaman tanır veya borcunu silerse Allah onu gölgesinde gölgelendirir" diyordu.[756] Sonra hadisin gerisini zikretmiştir.

[1297] İmam Ahmed b. Hanbel, mü'minlerin emiri Osman b. Affan (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Allah bir kulu gölgesinde başka hiçbir gölgenin bulunmadığı günde gölgeleyecek. Bu dardaki birine mühlet veren veya borçlu birinden borcunu silen kişi için olacak."*[757]

---

754 Metin olarak hasendir. Ahmed b. Hanbel (4/443) ve Taberânî (18/240) rivâyet etmişlerdir. Ancak senedi sakıttır. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (4/135): Ebû Dâvûd el-A'ma yalancıdır, demiştir. Ben derim ki: Ancak metin hasendir. Zira, daha önce geçen 1287. rakamlı Büreyde hadisi sabit bir hadistir.

755 Ahmed b. Hanbel, 42713; İbn Mâce, 2419; Taberânî, 19/372. Sahih bir senetle ve muhtasar şekilde.

756 Müslim, 3006 (veya 7704); İbn Hibbân, 5044; Taberânî, 9/380.

757 Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, 1/73. Abbâs b. Fadl sebebiyle çok zayıf bir senetle rivâyet edilmiştir. Fakat metin, şahitleri sebebiyle mahfuzdur. Bir sonraki dipnota bk.

Scanned with CamScanner

[1298] İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün mescide eliyle işaret ederek râvîlerden Abdurrahman bunu söylerken yeri işaret etti- çıktı ve şöyle buyurdu: *"Kim darda birine mühlet verir veya alacağından vazgeçerse Allah (c.c) onu cehennemin ateşinden korur. İyi bilin ki, cennet amelleri (cennete götüren ameller) dik tepedeki taştır.* -Allah Rasûlü bunu üç defa tekrarladı- *İyi bilin ki cehenneme götüren ameller de ovadaki yumuşak topraktır. Bahtiyar kimse fitnelerden korunandır. Allah katında, kulun yuttuğu öfke yudumundan daha güzel bir yudum yoktur. Bir kul ne vakit öfkesini Allah için yutarsa mutlaka Allah (c.c) onun içini imanla doldurur."*[758] Bunu sadece İmam Ahmed b. Hanbel rivâyet etmiştir.

[1299] İmam Taberânî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Kim darda olana (alacaklısına) rahata çıkıncaya kadar mühlet verirse, Allah (c.c) günahlarına tevbe edene kadar mühlet verir."*[759]

Yüce Allah daha sonra kullarına dünyanın geçiciliğini, ondaki malların ve başka şeylerin fani olduğunu, âhiretin, Allah'a dönüşün ve Allah'ın (c.c) kullarını yaptıklarından dolayı hesaba çekip işledikleri hayır ve şerrin mükâfat ve cezasını vereceği günün yakın olduğunu hatırlatarak onlara öğüt veriyor ve cezasına karşı onları uyarıyor: *"Allah'a döndürüleceğiniz, sonra da herkese hak ettiğinin eksiksiz verileceği ve kimsenin haksızlığa uğratılmayacağı bir günden sakının."* Bu âyetin Kur'ân-ı Azim'den inen son âyet olduğu rivâyet edilmiştir.

[1300] Said b. Cübeyr'den şöyle rivâyet edilmiştir: Kur'ân'ın tamamının en son inen âyeti *"Allah'a döndürüleceğiniz, sonra da herkese hak ettiğinin eksiksiz verileceği ve kimsenin haksızlığa uğratılmayacağı bir günden sakının."* âyetidir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu âyetin nüzulundan sonra dokuz gece daha yaşadı. Sonra Rebîu'l-Evvel ayının çıkmasından iki

758 Ahmed b. Hanbel, 1/327; İbn Ebi'd-Dünya, Kadau'l-Havaic, 105. Hadiste Nûh b. Ca'rune sebebiyle zayıftır. Fakat metnin şahitleri vardır.

759 Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr 11330; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Evsat, 2238. Heysemî'nin Mecmau'z-Zevâid'de (4/135) söylediği gibi Hakem b. Carud zayıftır. Hocası ile hocasının hocası meçhullerdir. Ancak bu metnin başka şahitleri vardır. Tergib ile Mecmau'z-Zevâid'e bk.

Scanned with CamScanner

gece önce Pazartesi günü vefat etti.[760] Bunu İbn Ebî Hâtim rivâyet etmiştir. İbn Merdûyeh, Said b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Son inen âyet *"Allah'a döndürüleceğiniz ... bir günden sakının."* âyetidir. Nesâî, İkrime kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: "Kur'ân'dan son inen şey *"Allah'a döndürüleceğiniz... bir günden sakının."* âyetidir." Dahhâk ve Atiyye el-Avfî de İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan böyle rivâyet etmişlerdir. Ebû Sâlih, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: "Son inen âyet *"Allah'a döndürüleceğiniz....bir günden sakının."* âyetiydi. Bunun inmesi ile Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefatı arasında 31 gün vardı. İbn Cüreyc der ki: İbn Abbâs (radıyallâhu anh): Son inen âyet *"Allah'a döndürüleceğiniz, sonra da herkese hak ettiğinin eksiksiz verileceği ve kimsenin haksızlığa uğratılmayacağı bir günden sakının."* Âyetidir. İbn Cüreyc der ki: Derler ki: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bundan sonra dokuz gece yaşadı. Bu âyet Cumartesi günü nazil oldu, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de Pazartesi günü vefat etti.[761] Bunu İmam Taberî rivâyet etmiştir. Atiyye el-Avfî, Ebû Said el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: Son inen âyet *'Allah'a döndürüleceğiniz, sonra da herkese hak ettiğinin eksiksiz verileceği ve kimsenin haksızlığa uğratılmayacağı bir günden sakının.'* âyetidir"

**Borç Âyeti:**

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُ وَلْيَكْتُبْ
بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللهُ فَلْيَكْتُبْ
وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا فَإِنْ كَانَ
الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ
وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ
فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ

760 Böyle uzun şekliyle çok zayıftır. Bu mürseldir. İbn Lehia da zayıftır. İbn Dinar, Saîd b. Cübeyr'den işitmemiştir. Bunun sadece baş tarafı mahfuzdur. "..yaşadı" kısmı sahih değildir. Baş tarafını Buhârî (4544), Nesâî (et-tefsir, 7877) ve Taberî (6308) rivâyet etmişlerdir. Bunun mürsel şahitleri vardır.

761 Taberî (6312) rivâyet etmiştir. Mu'dal olduğundan zayıftır.

Scanned with CamScanner

إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَىٰ ۚ وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا ۚ وَلَا تَسْأَمُوا أَنْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَىٰ أَجَلِهِ ۚ ذَٰلِكُمْ أَقْسَطُ عِندَ اللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَىٰ أَلَّا تَرْتَابُوا إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا ۗ وَأَشْهِدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ ۖ وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ ۚ وَإِنْ تَفْعَلُوا فَإِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ ۗ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٨٢﴾

*282. Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın. Bir kâtip onu aranızda adaletle yazsın. Hiçbir kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın; (her şeyi olduğu gibi) yazsın. Üzerinde hak olan kimse (borçlu) da yazdırsın, Rabbinden korksun ve borcunu asla eksik yazdırmasın. Şâyet borçlu sefih veya aklı zayıf veya kendisi söyleyip yazdıramayacak durumda ise, velisi adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden iki de şahit bulundurun. Eğer iki erkek bulunamazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkek ile -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki kadın (olsun). Çağırıldıkları vakit şahitler gelmemezlik etmesin. Büyük veya küçük, vâdesine kadar hiçbir şeyi yazmaktan sakın üşenmeyin. Böyle yapmanız Allah nezdinde daha adaletli, şehadet için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha uygundur. Ancak aranızda yapıp bitirdiğiniz peşin bir ticaret olursa, bu durum farklıdır. Bu durumda onu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. (Genellikle) alışveriş yaptığınızda şahit tutun. Ne yazan, ne de şahit zarara uğratılsın. Eğer bunu yaparsanız (zarar verirseniz) şüphe yok ki bu, sizin yoldan çıkmanız demektir. Allah'tan korkun. Allah size gerekli olanı öğretiyor. Allah her şeyi bilmektedir.*

**Tefsiri:**

Bu, Kur'ân-ı Azim'deki en uzun âyettir. İmam Taberî, Said b. Müseyyeb'den şöyle rivâyet etmiştir: Bana ulaşan habere göre Kur'ân'ın Arş'la ilişkisi en taze olan âyeti, borç âyetidir.

Scanned with CamScanner

[1301] İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: Borç âyeti nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İlk inkâr eden, Âdem (a.s) oldu. Zîra Allah (c.c) Âdem'i (a.s) yaratınca sırtını sıvazladı ve sırtından, kıyâmet gününe kadar ondan türeyecek neslini çıkardı. Nesillerini Âdem (a.s)'a teker teker sunuyordu. Onlardan yüzü parlayan birini görünce, "Ey Rabbim, bu kimdir?" dedi. Allah (c.c), "O senin oğlun Dâvûd'dur" buyurdu. "Rabbim, onun ömrü ne kadardır?" dedi. Allah (c.c): "Altmış yıl" buyurdu. Âdem (a.s): Rabbim, onun ömrünü uzat, dedi. Allah (c.c): "Hayır. Olsa olsa senin ömründen ekleyebilirim" buyurdu. Âdem (a.s)'ın ömrü ise 1000 yıldı ve Allah (c.c) Âdem (a.s)'ın ömrünü 40 yıl kısalttı. Sonra ona, buna dair bir yazı yazdı ve melekleri de buna şahit tuttu. Âdem (a.s) öleceği vakit ölüm melekleri yanına gelince Âdem (a.s): "Kırk yıl ömrüm daha var" dedi. O'na: Sen ömrünü oğlun Dâvûd (a.s)'a hibe etmiştin, denildi. Âdem (a.s): Hayır, böyle bir şey yapmadım, dedi. Bunun üzerine Allah (c.c) ona bu kağıdı gösterdi ve meleklere şahitlik yaptırdı. Hadisin, Esved b. Amir'in Hammad b. Seleme'den nakliyle gelen rivâyetinde şu ziyade vardır: "Sonunda Allah (c.c) Dâvûd (a.s)'ın ömrünü 100'e, Âdem (a.s)'ın ömrünü 1000'e tamamladı."*[762] Bunu İbn Ebî Hâtim, Hammad b. Seleme'nin kanalıyla rivâyet etmiştir. Bu çok garip bir hadistir. (Ahmed b. Hanbel'in senedindeki) Ali b. Zeyd b. Cud'an'ın rivâyetleri münkerdir. Bunu Hâkim de Müstedrek'inde birçok tarikten benzer bir lafızla rivâyet etmiştir.

Yüce Allah *"Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın."* buyuruyor. Bu, Allah'ın mü'min kullarına, belli bir vâde ile borçlandıkları zaman onu yazmalarına dair tavsiye ve öğüdüdür. Bu sayede borç miktarı ile ödeme tarihi daha kesinleştirilmiş, alış-verişe tanık

762 Hasendir. Ahmed b. Hanbel, 1/251, 251; Ebû Ya'lâ, 2710; İbn Ebî Âsım, es-Sünne, 1/90; Beyhakî, Delâilu'n-Nübüvve, 4; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr, 12/68 İbn Ebî Şeybe, 14/118; İbn Sa'd, 1/28; Tayalisî, 2692; Beyhakî, 10/146. Ali b. Zeyd'den dolayı senedi zayıftır. Çünkü onun münker rivâyetleri vardır. Bunun Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edilen bir şahidi vardır ki onu Tirmizî (3076), İbn Sa'd (1/27-28) ve Hâkim (2/325) rivâyet etmişlerdir. Tirmizî: Hasen-sahihtir. Birçok tarikten rivâyet edilmiştir. Senedi kuvvetli değildir, ancak şuralarda zikredilen hadisle mütâbeat edilmiştir: İbn Hibbân, 6167; Hâkim, 1/64; Tirmizî, 3368; İbn Huzeyme, et-Tevhid, 67; İbn Ebî Âsım, es-Sünne, 206. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edilen bu hadis için Tirmizî hasen, Hâkim de sahih olduğunu söylemiştir.

Hadis metin bakımından ise gariptir ve tarikleri zayıflıktan hâlî değildir. Dolayısıyla bu inşaallah hasen bir metindir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

olan kişiler açısından bilgiler daha netleştirilmiş olur. Yüce Allah bunu, âyetin sonundaki *"Böyle yapmanız Allah nezdinde daha adaletli, şehadet için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha uygundur."* buyruğuyla ifade etmiştir. Süfyân-ı Sevrî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: *"Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın...."* âyeti malın belli bir vakitte teslim edilmesi üzerine yapılan Selem[763] akdi hakkında nazil oldu. Ebû Hassan el-A'rac'ın nakline göre ise İbn Abbâs (radıyallâhu anh): "Şahitlik ederim ki, malın taraflarca belirlenen vakitte teslimi üzerine yapılan akdi Allah helâl kılmış ve izin vermiştir." demiş, sonra *"Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın...."* âyetini okumuştur. Bunu Buhârî rivâyet etmiştir.

[1302] Buhârî ve Müslim, Sahih'lerinde, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmişlerdir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldiğinde Medineliler hurmada iki veya üç yıl vâde ile selem yapıyorlardı. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bir mal üzerine selem akdi yapan kimse, miktarını ölçek ve tartı olarak belirleyerek ve malın teslim vadesini tayin ederek yapsın"* buyurdu.[764]

*"Onu yazın"* ifadesiyle Allah (c.c) akdi kayıt altına almayı ve yazmayı emrediyor. Şâyet:

[1303) Sahih-i Buhârî ile Sahih-i Müslim'de Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edilen bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Biz ümmi bir milletiz; yazmayız, hesap etmeyiz"*[765] buyurmuştur. "Bununla yazmayı emreden âyet arasını nasıl bulursun?" denilirse;

Cevap: Dinin kendisi yazmaya hiçbir şekilde ihtiyaç duymaz. Çünkü Allah, Kitabını kullarca kolay anlaşılan ve rahat ezberlenen bir kitap olarak indirmiştir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen hadisler de zihinlere ve belleklere kaydedilmiştir. Allah'ın burada yazılmasını emrettiği şey ise insanların birbirleriyle yaptıkları alış-verişlerdir. Ayrıca, buradaki yazma emri bazılarının söylediği gibi vacip ifade etmemektedir, sadece nasihat ve tavsiye olarak söylenmiştir.

763 Selem: Daha sonra teslim edilecek bir malın peşin para mukabilinde satımı. (müt).

764 Buhârî, 2239, 2241; Müslim, 1604; Ebû Dâvûd, 3463; Tirmizî, 1311; Nesâî, 7/290; İbn Hibbân, 4925; Ahmed b. Hanbel, 1/217.

765 Buhârî ve Müslim rivâyet etmişlerdir. Oruç konusunda geçti.

Scanned with CamScanner

İbn Cüreyc: Kim borç alırsa yazsın, kim satın alırsa şahit tutsun, demiştir. Katâde der ki: Bize anlatıldığına göre Ebû Süleyman el-Mer'aşi, Ka'b ile dostluğu olan biriydi. Bir gün dostlarına "Rabbine dua edip de duası kabul olunmayan bir mazlum biliyor musunuz?" dedi. "Bu nasıl olur?" dediler. Adam vâdeli bir satış yapar ve buna ne şahit tutar ne de yazar. Ödeme vakti gelince borçlu bunu inkâr eder. Bunun üzerine alacaklı, Rabb'ine dua eder, fakat duası kabul olunmaz. Çünkü o, Rabb'inin sözünü dinlememiştir.

Ebû Said, Şa'bî, Rebî' b. Enes, Hasan, İbn Cüreyc, İbn Zeyd ve bazılarına göre borcu yazmak vâcipti, sonra *"Birbirinize bir emanet bırakırsanız, emanet bırakılan kimse, emaneti sahibine versin ve (bu hususta) Rabbi olan Allah'tan korksun."* (Bakara, 283) âyetiyle neshedildi. Bunun bir başka delili, bizden önceki ümmetlerin şeriatında bizim şeriatımızdaki bu hükümle alakalı konu geçtiği halde borcun yazılmamasına ve şahit tutulmamasına herhangi bir tenkit getirmeyen şu hadistir:

[1304] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"İsrâiloğullarından bir adam, İsrâiloğullarından birinden bin dinar borç istedi. O "Bana şahitler getir ki onları şahit tutayım" dedi. Borç isteyen: Şahit olarak Allah yeter, dedi. Borç verecek kişi bu defa: Bana bir kefil getir, dedi. Diğeri: Kefil olarak Allah yeter, dedi. O da "Doğru söyledin" diyerek belli bir süre sonra ödemesi için ona borç para verdi. Borç alan, nehirde yolculuk yaparak bir yerlere gitti. Orada işini gördükten sonra borcunu ödemek için memleketine gitmek üzere bir vapur aradı, fakat bulamadı. Sonra bir tahta parçasını alıp oydu ve içine 1000 dinar ile borç veren arkadaşına yazdığı bir mektubu koydu. Sonra nehre geldi. "Allah'ım! Sen biliyorsun ki ben filan kişiden bin dinar borç almıştım. Benden kefil istemiş, ben "Kefil olarak Allah yeter" deyince kabul etmişti. Benden şahit istemişti ve "Şahit olarak Allah yeter" demiştim. O buna da razı olmuştu. Şimdi ise bana verdiği parayı göndermek için çok çalışıp aradım, fakat (bir nehir aracı) bulamadım. Şimdi ise bunu sana emanet ediyorum." dedi ve onu nehre attı. Tahta, nehre girince oradan ayrıldı ve memleketine giden bir vapur aramaya devam etti. Alacaklı adam da nehrin alt tarafında paramı getirecek bir kayık görürüm ümidiyle (arada bir) nehre bakıyordu. Bir ara içinde mal bulunan tahta parçasını (ne olduğunu bilmeden) evdekiler yaksınlar diye nehirden aldı. Onu kırdığında*

Scanned with CamScanner

*içinde alacaklı olduğu parayı ve yazılı kağıdı buldu. Bir süre sonra da ondan borç alan adam çıkageldi. "Vallahi, sana malını teslim etmek için tüm gayretimle bir vapur arayıp durdum, ama geldiğim şu vapurdan önce bir şey bulamadım" dedi. Alacaklı: "Sen bana daha önce bir şey gönderdin mi?" dedi. Borçlu: "Sana, onunla geldiğim kayıktan önce bir araç bulamadığımı söyledim ya!" dedi. Alacaklı: Allah senin tahtayla gönderdiğin malı bana ulaştırdı. Şimdi şu bin dinar paranı al da selâmetle git" dedi."*[766] Bunun senedi sahihtir. İmam Buhârî yedi yerde sahih senetlerle muallak olarak ve kesin ifadeyle tahric etmiştir. İmam Buhârî'nin bunun bazı kısımlarını Leys'in katibi Abdullah b. Sâlih'ten rivâyet ettiği söylenir.

*"Bir kâtip onu aranızda adaletle yazsın."* Yani, adalet ve gerçeğe riâyet ederek yazsın. Onda hiç kimsenin hakkına geçmesin. Sadece anlaştıkları şeyleri yazsın; ona hiçbir ekleme ve çıkarma yapmasın.

*"Hiçbir kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın."* Yani, yazma bilen kişiden insanlar için borç yazması istendiğinde, zor durumda olmadığı sürece akdi yazsın. Yazarken de eksik veya noksan değil, aynen ittifak edildiği gibi yazsın. Allah'ın (c.c) ona bilmediklerini öğrettiği gibi o da yazma bilmeyen kimselere yazmak sûretiyle tasaddukta bulunsun.

[1305] Nitekim bir hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bir iş yapana yardımda bulunman veya âciz ve biçare birine bir iş yapman sadakadır."*[767] buyurmuştur.

[1306] Başka bir hadiste de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kim bildiği bir bilgiyi gizlerse kıyâmet günü ağzına ateşten bir gem vurulur."*[768] buyurmuştur. Mücâhid ve Atâ: Katibin (istenildiğinde) yazması vaciptir, demişlerdir. *"Üzerinde hak olan kimse (borçlu) da yazdırsın, Rabbinden korksun",*

766 Ceyyittir. Ahmed b. Hanbel (2/348) bu senetle rivâyet etmiştir. Bu senet ceyyittir. Buhârî bunu (2291) Leys'ten muallak olarak zikretmiş, 2063 numarada muttasıl olarak getirmiştir.

767 Bu, hadisin bir kısmıdır. İnşaallah ileride gelecek.

768 Ceyyittir. Ebû Dâvûd, 3658; Tirmizî, 2649; İbn Mâce, 261, 266; İbn Hibbân, 95; Hâkim, 1/102. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır. Hâkim, Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan da rivâyet etmiş (1/102), sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Bunun başka şahitleri de vardır ve çoğu çok zayıftır. Ancak bunlar birlikte kuvvet kazanmaktadırlar. Ayrıca bk. et-Tergîb ve't-Terhîb, s.199 vd.

Scanned with CamScanner

yani borçlu da zimmetindeki borcu katibe yazdırsın ve bunda Allah'tan korksun. *"Ve borcunu asla eksik yazdırmasın."* Yani, borcunun hiçbir miktarını gizlemesin. *"Şâyet borçlu sefihse"* yani saçıp savurma gibi sebeplerden dolayı malında tasarrufu engellenen (mahcur) biriyse; *"veya zayıfsa"* yani, küçük veya aklen zayıf (deli) ise; *"veyahut"* konuşmaktan âciz olması veya borçla ilgili doğruyla yanlışı birbirinden ayırt edemeyecek kadar bilgisiz olması sebebiyle *"kendisi söyleyip yazdıramayacak durumda ise; velisi adaletle yazdırsın."*

*"Erkeklerinizden iki de şahit bulundurun."* Yüce Allah daha sağlam olması için yazmanın yanında şahit tutmayı da emrediyor. *"Eğer iki erkek bulunamazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkek ile iki kadın (olsun)."* Bu mâlî konularda (ticarette) veya malın söz konusu olduğu şeylerdedir.

Şahitlikte iki kadının bir erkek kadar sayılmasının sebebi, kadının aklının (mesele ve olayları soğukkanlılıkla düşünme, duygu değil aklına göre hareket etme gibi akli yönünün) erkeğinkinden noksan olmasıdır.

[1307] Nitekim Müslim'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan kanalıyla rivâyet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey kadınlar! Sadaka verin ve bol bol istiğfar edin. Çünkü ben sizi cehennem halkının çoğunluğu olarak gördüm."* buyurdu. Bunun üzerine akıllı ve konuşması güçlü bir kadın: "Ya Rasûlallah! Biz neden cehennem halkının çoğunluğunu teşkil ediyoruz?" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"(Çünkü) siz çok lânet eder, beraber yaşadığınız kocanıza nankörlük edersiniz. Ben aklı başında bir erkeğin aklını sizin kadar çelebilen, aklı ve dini eksik başka bir varlık görmedim."* buyurdu. Kadın: "Ya Rasûlallah! Aklının ve dininin noksanlığı nedir?" diye sordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Aklın noksanlığı, iki kadının şehadetinin bir adamın şehadetine denk olmasıdır. Bu, aklının noksanlığıdır. Nice geceler (günler boyunca hayızdan dolayı) namaz kılmaz ve Ramazan'da (nice günler) oruç tutmaz. Bu da dininin noksanlığıdır (dini yükümlülüklerinin daha az olmasına örnektir)."* buyurdu.[769]

*"Eğer iki erkek bulunamazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden."* Bunda, şahitlerde adaletin şart olduğuna delil vardır. Ama bu kayıtlı olup birtakım şartları vardır. İmam Şâfiî Kur'ân'da hiçbir şart zikredilmeksizin mutlak ifadeyle

769 Müslim, 79.

Scanned with CamScanner

zikredilen her emrin birtakım kayıtlarının bulunduğuna hükmetmiştir. Nasıl biri olduğu bilinmeyen kimsenin şehadetinin kabul olunmayacağı görüşünde olanlar, bu âyeti, şahidin razı olunan adalet sahibi biri olması gerektiğine delil getirmişlerdir.

*"İkisinden..."* yani iki kadın şahitten *"biri"*, unuttuğundan dolayı *"yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için"* yani biri şahitlik yapınca diğeri olayı/akdi hatırlaması için. Bu yüzden bazı karîler bunu, hatırlatmak mânâsını ifade eden "فتذكّر" şeklinde şeddeli okumuşlardır. (Meal de buna göre verilmiştir. Başta zikredilen ise "فتذكر: biri diğerine söylemesi için" fiiline göre yapılmış tefsirdir). Bazıları: kadınlardan birinin diğeriyle (onun yanında) şahitlik yapması onun şahitliğini bir erkeğin şahitliğine denk yapar, demişlerdir ki bu, doğrudan uzak bir görüştür. Doğru olan, birincisidir. Doğrusunu en iyi bilen ise Allah'tır.

*"Çağırıldıkları vakit şahitler gelmemezlik etmesin."* Yani, alım-satım akdine başta tanık olmak için çağrıldıklarında... Bu Katâde ve Rebî' b. Enes'in görüşüdür. Bu mânâ, *"Çağrıldıkları vakit şahitler gelmemezlik etmesin."* buyruğuna benzer. Olaya tanık olmanın farz-ı kifaye olduğu hükmü de âyetin bu mânâsından türetilmiş bir hükümdür. *"Çağrıldıkları vakit şahitler gelmemezlik etmesin."* buyruğunda kastedilenin mahkemede şahitlik etmeleri olduğu da söylenmiştir ki bu, cumhûrun görüşüdür. Çünkü şahitler'in hakiki mânâsı bunu gerektirir. Zîra şahid hakiki mânâda olaya tanık olmuş kimse hakkında kullanılır. Bu kimse tanık olduğu olayı (akdi) aktarması için mahkemeye çağrıldığında, başka biri yoksa bu çağrıya icabet etmesi gerekir. Varsa, şahitlik yapması farz-ı kifayedir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Mücâhid, Ebû Miclez ve daha birçok kişi âyete şöyle mânâ vermişlerdir: Akde tanık olmak için çağrıldığında gidip gitmemekte serbestsin. Ama akitte hazır bulunmuşsan ve şahitlik yapmak için çağrılmışsan git.

[1308] Nitekim Sahih-i Müslim'de ve Sünen kitaplarında Zeyd b. Halid'den yapılan bir rivâyette Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Size şahitlerin en iyisini söyleyeyim mi? O, kendisinden istenmeden şahitlikte bulunan kimsedir."*[770]

770 Müslim, 1719; Ahmed b. Hanbel, 5/193; Ebû Dâvûd, 3569; Tirmizî, 2296; İbn Hibbân, 5079.

Scanned with CamScanner

[1309] Ama Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) başka bir hadisinde de: *"Size şâhitlerin en kötüsünü söyleyeyim mi? Onlar, kendilerinden şâhitlik istenmeden şahitlikte bulunan kimselerdir."*[771] buyurmuştur.

[1310] Bir hadiste de: *"Sonra öyle bir topluluk gelecek ki şahitlikleri yeminlerini, yeminleri şahitliklerini geçecek."*[772] buyurmuştur.

[1311] Bunun başka bir rivâyetindeki ifade şöyledir: *"Sonra kendilerinden şahitlik istenmediği halde şahitlik eden bir halk gelecek."*[773] Bu (istenmeden şahitlik yapmayı yeren) hadislerde geçen şahitlik, yalancı şahitliktir.

İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ve Hasan-ı Basrî'den yapılan bir rivâyete göre âyet hem akitte hazır bulunarak tanık olmayı, hem de mahkemede şahitlik yapmayı kapsamaktadır.

*"Büyük veya küçük, vâdesine kadar hiçbir şeyi yazmaktan sakın üşenmeyin."* Bu da tavsiyenin devamıdır. Burada, taraflara birbirlerinden alacakları hakların çok olsun, az olsun, tamamını yazmaları tavsiye ediliyor. *"Üşenmeyin"* yani, bıkkınlık ve gevşeklik göstererek önemli olsun, basit olsun, hakların tamamını yazmamazlık etmeyin.

*"Böyle yapmanız"* yani, size tavsiye ettiğimiz vâdeli olan alacaklarınızı yazmanız *"Allah nezdinde daha adaletli"* Arapçası: أقسط *"Şehadet için daha sağlam"dır.* Çünkü bir kağıda yazılırsa şahit onu gördüğünde olayı hatırlar. Çünkü yazılmadığında, genelde olduğu gibi, şahidin akdi unutma ihtimali vardır. *"Şüpheye düşmemenize daha yakındır."* Yani, kalpte şüphe bırakmamaya daha yakındır. Aksine, anlaşmazlık halinde yazdığınıza bakarsınız ve böylece aranızdaki problem hiçbir şüpheye yer kalmaksızın kesin bir şekilde çözüme kavuşur.

*"Ancak aranızda yapıp bitirdiğiniz peşin bir ticaret olursa, bu durum farklıdır. Bu durumda onu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur."* Yani, alış-verişiniz bedellerin direkt teslim edildiği peşin bir alış-veriş ise, terkinde mahzurlu hiçbir durum olmadığından dolayı yazmayı terk etmenizde hiçbir sakınca yoktur.

---

771 İleride gelecek.

772 Buhârî, 2652; Müslim, 2533. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan. Bu, bir hadisin son kısmıdır.

773 Buhârî, 2651, 6428. İmran (radıyallâhu anh)'tan...

Scanned with CamScanner

Yüce Allah ardından alış-verişe şahit tutmak konusuna değinerek şöyle buyurmuştur: "*(Genelde her türlü) alışveriş yaptığınızda şahit tutun.*" İbn Ebî Hâtim, Said b. Cübeyr'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Alışveriş yaptığınızda şahit tutun."* Yani vâdeli olsun veya olmasın, alacaklı olduğunuz hakkınız hakkında birilerini şahit tutun. Yani, alacaklarınız hakkında şahit tutmayı her durumda yapın. İbn Ebî Hâtim der ki: Câbir b. Zeyd, Mücâhid, Atâ ve Dahhâk'tan da bunun benzeri rivâyet edilmiştir. Şa'bî ve Hasan-ı Basrî: *"Alışveriş yaptığınızda şahit tutun."* buyruğu *"Birbirinize bir emanet bırakırsanız, emanet bırakılan kimse emaneti sahibine versin ve (bu hususta) Rabbi olan Allah'tan korksun."* (Bakara, 283) buyruğu ile neshedilmiştir, demişlerdir. Cumhûra göre buradaki emir vaciplik değil tavsiye ve dâvet mânâsında alınır.

[1312] Bunun delili İmam Ahmed b. Hanbel'in, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sahabelerinden Huzeyme b. Sabit el-Ensârî'den naklettiği şu rivâyettir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir bedeviden bir at satın aldı ve parasını teslim etmek için arkasından gelmesini söyledi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hızlı, bedevi ise arkadan yavaş gidiyordu. Bedevi ile karşılaşan bazıları, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onu satın aldığını bilmeyerek at hakkında onunla pazarlığa tutuştular. Bazıları Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in verdiği paradan fazla verince bedevi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "Bu atı satın alacaksan al, yoksa satıyorum" dedi. Bedevinin sesini işitince Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalktı ve *"Onu ben senden satın almadım mı?"* dedi. Bedevi: Hayır, vallahi ben onu sana satmadım, dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yine: *"Onu senden satın aldım"* buyurdu. Derken insanlar birbirleriyle tartışmakta olan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile bedevinin yanına biriktiler. Bedevi: Bunu sana sattığıma dair bir şahit getir, dedi. Gelen Müslümanlardan bazıları bedeviye: "Yazıklar olsun sana. Peygamber hiçbir zaman hakikatten başkasını söylemedi" dedi. Sonunda Huzeyme geldi ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile bedevinin tartışmasını duyunca, "Ben şahidim ki sen onu satın aldın" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Huzeyme'ye doğru yöneldi ve *"(Olaya tanık olmadığın halde) neye dayanarak şahitlik yapıyorsun?"* dedi. Huzeyme: "Ya Rasûlallah! Seni tasdik etmeme dayanarak (Seni vahyi getirmede doğru bulduğumdan, bunda da doğru buluyor ve şahitliğimi ona dayanarak yapıyorum)" dedi. Böylece Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve

Scanned with CamScanner

sellem) Huzeyme'nin şahitliğini iki adam şahitliği yerine saydı.[774] Bunu Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Fakat ihtiyat, başta şahit tutmaktır.

[1313] Zîra İmam İbn Merdûyeh ile İmam Hâkim, Müstedrek'inde, Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmişlerdir: *"Şu üç kişi Allah'a dua eder de duaları kabul olunmaz: Kötü huylu karısı olup da onu boşamayan adam, yetimin malını büluğa ermeden önce teslim eden, bir de birisine borç veren, ancak ona şahit tutmayan."*[775] Hâkim daha sonra: Senedi Buhârî ve Müslim'in koşullarında sahihtir, ancak onlar tahric etmemişlerdir, demiştir. Çünkü Şu'be'nin talebeleri bunu Ebû Mûsâ el-Eş'ari'nin sözü olarak rivâyet etmişlerdir. Ancak âlimler Şu'be'nin bu senetle rivâyet ettiği şu hadisin Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü olduğunda icmâ etmişlerdir:

[1314] *"Şu üç kimseye ecirleri iki kat verilir..."*[776] Bunu Buhârî ile Müslim rivâyet etmiştir.

*"Ne yazan, ne de şahit zarara uğratılsın."* Yani, yazan kendisine söylenenden farklı yazmasın, şahit de işittiğinden farklı şahitlikte bulunmasın. Veya bunlar bildiklerini tamamen gizlemeye kalkışmasınlar. Bu, Hasan-ı Basrî, Katâde ve başkalarının görüşüdür.

Diğer görüşe göre mânâsı "katip ile şahide zarar verilmesin"dir. Nitekim İbn Ebî Hâtim bu buyrukla ilgili olarak İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Birisi gelerek alıcı ile satıcıyı yazmaya ve şahit tutmaya teşvik eder. Onlar işlerinin olduğunu söyleyince "Siz dâvete icabetle emrolundu-

774 Ahmed b. Hanbel, 5/216; Ebû Dâvûd, 3067; Nesâî, 6243; Hâkim, 2/18. Hâkim: Buhârî ve Müslim'in şartlarını taşıyan sahih bir hadistir, demiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Ama Amara, Buhârî ile Müslim'in râvîlerinden değildir, ancak o da sikadır. Hadisin bir kısmının Sahih-i Buhârî'de şahidi vardır.

775 Hâkim (2/302, hadis no. 3181) rivâyet etmiştir. Görünüşte sahihtir. Ancak Hâkim onu, Şu'be'nin talebelerinin bunu ondan, kendi sözü olarak rivâyet etmeleri açısından illetli saymıştır. Bu senetle gelen merfû rivâyetin lafzı bir sonraki hadistir. Ayrıca ilk hadisin baş tarafı mânâ itibariyle münkerdir. Çünkü kötü huylu kadına sabretmenin büyük sevabı vardır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

776 Buhârî, 97; Müslim, 154. Bu cümle bunların Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh) kanalıyla rivâyet ettikleri hadisin ortasında bir cümledir.

Scanned with CamScanner

nuz" der. Böyle iken onun şahidi ve katibi zarara uğratmaya hakkı yoktur. İbn Ebî Hâtim daha sonra şöyle demiştir: Bunun benzeri İkrime, Mücâhid, Tâvûs, Said İbn Cübeyr, Dahhâk, Atiyye, Mukâtil b. Hayyân, Rebî' b. Enes ve Süddî'den de rivâyet edilmiştir.

*"Eğer bunu yaparsanız şüphe yok ki bu, sizin yoldan çıkmanız demektir."* Yani, siz emredildiğiniz bir şeyi yapmaz veya nehyedildiğiniz bir şeyi işlerseniz bu sizden sadır olmuş bir fısk olur. Yani, bu yüzden sizden ayrılmaz ve kopmaz bir fasıklık ve günahkarlık sıfatını kazanmış olursunuz.

*"Allah'tan korkun."* Yani, Allah'tan korkun ve sürekli sizi görüp bildiği şuuru içinde olun. Emirlerini yerine getirip yasaklarını terk edin.

*"Allah size gerekli olanı öğretiyor."* Bunun benzeri şu âyetlerdir: *"Eğer Allah'tan korkarsanız O, size iyi ile kötüyü ayırt edecek bir anlayış verir, suçlarınızı örter ve sizi bağışlar."* (Enfâl, 29) *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve Peygamberine inanın ki O, size rahmetinden iki kat versin ve size ışığında yürüyeceğiniz bir nûr lutfetsin; sizi bağışlasın. Allah, çok bağışlayan, çok esirgeyendir."* (Hadîd, 28)

Yüce Allah sonra şöyle buyuruyor: *"Allah her şeyi bilmektedir."* Yani, Allah her şeyin hakikatini, faydalarını ve sonucunu bilir. Dolayısıyla ona hiçbir şey gizli kalmaz. Bilgisi, var olan her şeyi kuşatır.

**Rehin:**

وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ ۖ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي اؤْتُمِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ ۗ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ ۚ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨٣﴾

*283. Yolculukta olur da, yazacak kimse bulamazsanız (borca karşılık) alınmış bir rehin de yeterlidir. Birbirinize bir emanet bırakırsanız, emanet bırakılan kimse emaneti sahibine versin ve (bu hususta) Rabbi olan Allah'tan korksun. Şahitliği (bildiklerinizi) gizlemeyin. Kim onu gizlerse, bilsin ki onun kalbi günahkârdır. Allah yapmakta olduklarınızı bilir.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Yolculukta olur da"* yolculukta iken vâdeli olarak borçlanır da size akdi *"yazacak kimse bulamazsanız..."* İbn Abbâs (radıyallâhu anh) der ki: Veya yazacak birini bulsalar da kağıt, divit veya kalem bulamasalar *"o durumda teslim alınmış bir rehin de yeterlidir."* Yani o durumda borç belgesi yerine alınmış, yani alacaklıya teslim edilmiş bir rehin de onun yerini tutar. *"Teslim alınmış bir rehin"* ifadesi, rehinin ancak teslim alındığında bağlayıcı/lazım olacağına delil getirilmiştir ki, Şâfiî mezhebiyle cumhurun görüşü de böyledir. Bazıları bu cümleyi rehinin geçerli olabilmesi için rehin alan kişinin elinde bulunmasının şart olduğuna delil göstermişlerdir ki bu görüş İmam Ahmed'den gelen bir rivâyettir. Seleften bazıları da bu âyeti rehinin sadece yolculukta meşru olduğuna delil göstermişlerdir. Bu, Mücâhid ve bazılarının görüşüdür.

(1315] Oysa Buhârî ve Müslim'in Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiklerine göre; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat ettiğinde zırhı, aile efradının yiyecek ihtiyaçları için aldığı otuz ölçek arpa karşılığında bir Yahudide rehin duruyordu. Bir rivâyette: Medine Yahudilerinden birinde, denmiştir.[777] İmam Şâfii'nin rivâyetindeki ifade ise: Ebû Şahm adında bir Yahudideydi, şeklindedir. Bu meseleler uzunca "el-Ahkamu'l-Kebîr" kitabımızda ele alınmıştır. Hamd Allah'a mahsustur, ihsan sahibi O'dur. Ancak O'ndan yardım dileriz.

*"Birbirinize bir emanet bırakırsanız, emanet bırakılan kimse emaneti sahibine versin."* İbn Ebî Hâtim, ceyyit senetle Ebû Said el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan, onun: Bu âyet önceki âyeti neshetti, dediğini rivâyet etmiştir. Şa'bî der ki: Yani, birbirinize güvendiğiniz takdirde yazmamanızda ve birilerinizi şahit tutmamanızda bir sakınca yoktur. *"Ve (bu hususta) Rabbi olan Allah'tan korksun."* Kasıt emanet bırakılan kişidir.

[1316] Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel ile Sünen sahiplerinin Semûre kanalıyla rivâyet ettikleri bir hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"El (bir şeyi teslim alan kişi), aldığı şeyden, onu teslim edene dek sorumludur."*[778]

---

777 Buhârî, 2069, 2508; Tirmizî, 1215; İbn Mâce, 2437; Ahmed b. Hanbel, 3/133; Ahmed b. Hanbel, 5937.

778 Nisâ sûresindeki hırsızlık konusunda gelecek.

Scanned with CamScanner

*"Şahitliği de gizlemeyin."* Yani, tanığı olduğunuz bilgileri gizlemeyin, fırsatçılık yaparak başkası aleyhinde kullanmayın ve (gereksiz yere) açığa vurmayın. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ve bazıları şöyle demişlerdir: "Yalancı şahitlik en büyük günahlardandır. Şehâdeti gizlemek de aynıdır. Bu yüzden yüce Allah ardından: *"Kim onu gizlerse, bilsin ki onun kalbi günahkârdır."* buyurmuştur. Facir; günahkar demektir. Bu buyrukta ifade edilen, şu âyetlerdeki gibidir: *"Bu vasiyet karşılığında hiçbir şeyi satın almayacağız, akraba (menfaatine) de olsa; Allah (için yaptığımız) şahitliği gizlemeyeceğiz, (aksini yaparsak) bu takdirde biz elbette günahkârlardan oluruz"diye Allah üzerine yemin ettirirsiniz."* (Mâide, 106) *"Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin olsunlar, fakir olsunlar, Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, (şahitliği) eğer, büker (doğru şahitlik etmez), yahut şahitlik etmekten kaçınırsanız (biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan haberdardır."* (Nisâ, 135) Yüce Allah burada da aynısını buyuruyor: *"Şahitliği (bildiklerinizi) gizlemeyin. Kim onu gizlerse, bilsin ki onun kalbi günahkârdır. Allah yapmakta olduklarınızı bilir."*

**Göklerin ve Yerin Sahibi Allah'tır:**

لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ ۖ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٨٤﴾

*284. Göklerdekilerin ve yerdekilerin hepsi Allah'ındır. İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir, sonra dilediğini affeder, dilediğine de azap eder. Allah her şeye kadirdir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah gökler ve yer ile bunlardaki ve bunlar arasındaki her şeyin sadece kendisinin hükümranlığı altında olduğunu, buralardaki her şeyin kendisinin bilgisinde olduğunu, açık şeylerin ve ne kadar ince ve gizli olursa olsun gizli ve kapalı şeylerin kendisine gizli kalmayacağını haber veriyor.

Scanned with CamScanner

Yapıp ettiklerinden ve göğüslerinde gizlediklerinden dolayı kullarını hesaba çekeceğini bildiriyor. Nitekim yüce Allah başka bir yerde *"De ki: İçinizdekileri gizleseniz de açığa vursanız da Allah onu bilir. Göklerde ve yerde olanları da bilir. Allah her şeye kadirdir."* (Âl-i İmrân, 29) buyurmuştur. Yine, *"Eğer sen, sözü açıktan söylersen, bilesin ki O, gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir."* (Tâhâ, 7) buyurmuştur. Bu konudaki âyetler pek çoktur. Burada ise bilmesinden öte bir şeye daha değinmiştir ki o da bildiklerinin hesabını sormasıdır. O yüzden bu âyet, nazil olduğunda sahabeye çok ağır geldi. Bundan ve önemli veya basit her amellerinden Allah'ın kendilerini hesaba çekmesinden korkuya kapıldılar. Bu, onların iman ve yakinlerinin kuvvetinden dolayıydı.

[1317] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e *"Göklerdekilerin ve yerdekilerin hepsi Allah'ındır. İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir, sonra dilediğini affeder, dilediğine de azap eder. Allah her şeye kadirdir."* âyeti nazil olunca bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına zor geldi. Hemen Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek diz çöktüler ve şöyle dediler: "Ya Rasûlallah! Biz (tam anlamıyla eda etmeye) güç yetiremeyeceğimiz namaz, oruç, cihad ve sadaka gibi amellerle sorumlu tutulmuştuk. Şimdi bir de sana bu âyet nazil oldu. Bizim buna hiç gücümüz yetmez." dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Siz, sizden önceki iki Kitap Ehlinin söyledikleri gibi 'İşittik ve isyan ettik' mi diyorsunuz. Bilakis, 'İşittik ve itaat ettik. Bağışlamanı dileriz ey Rabbimiz. Dönüş ancak sanadır' deyin."* buyurdu. Sahabeler bunu kabullenip dilleri de bu duaya alışınca Allah (c.c) *"Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, mü'minler de (iman ettiler). Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. 'Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır' dediler."* (Bakara, 285) âyetini nazil etti. Sahabeler bunu yapınca Allah (c.c) bunu neshederek şu âyeti indirdi: *"Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar. Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) de kendinedir. Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma...!"* (Bakara, 286) Bunu Müslim de Yezîd b. Zürey' kanalıyla Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiş olup ondaki ifade şöyledir: Sahabeler böyle yapınca Allah (c.c) onu neshederek şu âyeti indirdi: *"Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar.*

Scanned with CamScanner

*Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) de kendinedir. Rabbimiz! Unutursak...* Pekiyi, tamam (der). *"Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme!"* (deyince Allah) Pekiyi, tamam (der). *"Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı! Sen dostumuzsun; kâfirler güruhuna karşı bize yardım et!"* (deyince Allah) Pekiyi, tamam (der)."[779]

[1318] İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: *"İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir, sonra dilediğini affeder, dilediğine de azap eder. Allah her şeye kadirdir."* âyeti nazil olunca sahabenin kalbine daha önce hiç girmeyen bir şey (korku ve endişe) girdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara *"Siz 'İşittik ve itaat ettik. Bağışlamanı dileriz ey Rabbimiz! Dönüş ancak sanadır' deyin."* buyurdu. Onlar böyle söyleyince Allah kalplerini imanla doldurdu. Ardından yüce Allah *"Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, mü'minler de (iman ettiler). Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. 'Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır... Kâfirler güruhuna karşı bize yardım et!' dediler."* (Bakara, 285-286) âyetlerini nazil etti. İmam Müslim de İbn Ebî Şeybe, Ebû Küreyb ve İshâk b. İbrâhim'in Vekî'den rivâyetiyle böyle tahric etmiştir. Ancak onda şu fazlalık vardır: Kul *"Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma."* deyince Allah (c.c) "Ben de öyle yaptım" buyurdu. *"Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme."* deyince Allah (c.c) "Ben de öyle yaptım" buyurdu. *"Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme!" "Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı! Sen dostumuzsun; kâfirler güruhuna karşı bize yardım et!"* deyince Allah (c.c) "Öyle yaptım" buyurdu.[780]

[1319] İmam Ahmed b. Hanbel, Mücâhid'den şöyle rivâyet etmiştir: İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın yanına gittim ve "Ey Abbâs'ın babası! İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın yanındaydım. Bir âyeti okuyunca ağladı" dedim. "Hangi âyet?" dedi. *"İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir, sonra dilediğini affeder, dilediğine de azap eder."*

779 Müslim, 125; Ahmed b. Hanbel, 2/412; Ebû Avane, 1/76; Vâhidi, 187.

780 Müslim, 126; Ahmed b. Hanbel, 1/233; Tirmizî, 2992; Nesâî, et-Tefsir, 79; İbn Hibbân, 5069; Taberî, 6454; Vâhidi, 188; Hâkim, 2/286.

Scanned with CamScanner

âyeti, dedim. Bunun üzerine İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle anlattı: Bu âyet nazil olduğunda sahabeyi de büyük bir keder kaplamış ve bu onları gergin yapmıştı. "Ya Rasûlallah! Eğer konuştuklarımızdan ve yaptıklarımızdan dolayı hesaba çekilecek olursak biz helâk olduk demektir. Kalplerimiz ise zaten elimizde değil" dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara *"Siz 'İşittik ve itaat ettik. Bağışlamanı dileriz ey Rabbimiz. Dönüş ancak sanadır' deyin."* buyurdu. Onlar da "İşittik ve itaat ettik" dediler. Sonra şu âyetler evvelkini neshetti: *"Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, mü'minler de (iman ettiler). Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. 'Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır... Kâfirler güruhuna karşı bize yardım et!' dediler."* (Bakara, 285-286) Böylece içlerinden geçen düşüncelerden muaf tutulup sadece amellerinden sorumlu kılındılar.[781]

[1320] İmam Taberî'nin, Said b. Mercâne'den rivâyetine göre o (bir gün) Abdullah İbn Ömer ile birlikte otururken Abdullah İbn Ömer: *"İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir, sonra dilediğini affeder, dilediğine de azap eder."* âyetini okudu ve: "Vallahi, eğer Allah bizi bunlardan sorumlu tutup hesaba çekerse mutlaka helâk oluruz." dedi. İbn Ömer (radıyallâhu anh) daha sonra öyle ağladı ki hıçkırıkları duyuluyordu. İbn Mercane der ki: Bunun üzerine kalkıp İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a giderek İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın sözünü ve âyeti okuduğunda yaptıklarını anlattım. İbn Abbâs (radıyallâhu anh): Allah Abdurrahman'ı bağışlasın. Ömrüme and olsun ki Müslümanlar da bu âyetindiğinde İbn Ömer (radıyallâhu anh)'in hissettiklerini hissetmişlerdi. Ardından yüce Allah *"Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar..."* (Bakara, 286) âyetinden itibaren sûrenin sonuna kadar olan (iki âyeti) nazil etti. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) devamla şöyle dedi: Bu tür vesvese Müslümanların karşı koyamayacakları güç bir şeydi ve sonunda Allah şöyle hükmetti: *"İnsanın söz ve fiillerinden iyi olanlar kendi lehine, kötü olanlar kendi aleyhinedir."*[782] (aklından geçenlere değil söz ve fiillerine itibar edilir).

781 Ahmed b. Hanbel, 1/332, (Hadis no: 3061); Taberî, 6458. Senedi Buhârî ve Müslim'in koşullarını taşımaktadır.

782 Müslim, 128 (hadis no: 204); İbn Hibbân, 382; İbn Mende, 375.

Scanned with CamScanner

[1321] İmam Taberî, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın oğlu Sâlim'den naklettiğine göre, babası *"İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir."* (Bakara, 284) âyetini okuyunca gözleri yaşla doldu. Bunu haber alan İbn Abbâs (radıyallâhu anh) "Allah, Ebû Abdurrahman'a merhamet etsin. Bu âyet nazil olduğunda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabının yaptığı gibi yapmış. Bunu, sonrasındaki *"Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar."* (Bakara, 286) âyeti neshetti.[783] İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan yapılan bu rivâyetler sahihtir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edilenlerin aynısı İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan da rivâyet edilmiştir.

[1322] Nitekim İmam Buhârî der ki: Bize Mervan'dan naklettiğine göre o, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir sahabesinden -öyle sanıyorum ki o İbn Ömer'dir- şöyle rivâyet etmiştir: *"İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir."* (Bakara, 284) âyetini bir sonraki âyet neshetti.[784] Ali (radıyallâhu anh), İbn Mes'ud (radıyallâhu anh), Ka'b el-Ahbar, Şa'bî, İbrâhim en-Nehaî, Muhammed b. Ka'b, İkrime, Said b. Cübeyr ve Katâde de: Bu âyet sonraki âyetle neshedilmiştir, demişlerdir.

[1323] Nitekim Kütüb-i Sitte'de yer alan Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edilmiş bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Kuşkusuz Allah (c.c) ümmetimin, konuşmadıkça veya pratiğe dökmedikçe, içinden geçen (kötü) düşünce ve fikirlerini affetmiştir."*[785]

[1324] Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan naklettikleri bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Allah şöyle buyurdu: Kulum bir kötülük yapmaya niyetlendiğinde onu günah olarak yazmayın. Niyetlendiği şeyi yaparsa ona bir günah yazın. Bir iyiliğe niyetlenirse ona hemen bir sevap yazın. Niyetlendiği şeyi yaparsa ona on sevap yazın."*[786]

[1325] Hadisin, İsmail b. Câfer tarîkiyle sadece Müslim tarafından yapılan rivâyetindeki lafız ise şöyledir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle

783 Taberî, 2459. Süfyân b. Hüseyin'in Zührî'den rivâyetleri zayıf olduğundan, senedinde zayıflık vardır. Fakat mütâbeat edilmiştir.

784 Buhârî, 4545, 4546.

785 Buhârî, 2528, 6664; Müslim, 127; Ahmed b. Hanbel, 2/255-422; Tirmizî, 1183; Nesâî, 6/156; İbn Mâce, 2044; İbn Hibbân, 4334.

786 Buhârî, 7501; Müslim, 128; Ahmed b. Hanbel, 2/242; Ahmed b. Hanbel, 380; İbn Mende, 375.

Scanned with CamScanner

dedi: *"Allah buyurdu ki: Kulum bir iyiliğe niyet eder de onu yapmazsa kendisine bir sevap yazarım. Onu işlerse 10'dan 700 katına kadar bir sevap yazarım. Bir kötülüğe niyet eder de yapmazsa ona hiçbir günah yazmam. Yaparsa onu bir günah olarak yazarım."*[787]

[1326] Abdurrezzak, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Allah şöyle buyurdu: 'Kulum içinden bir iyilik yapmayı geçirir de yapmazsa ona bir sevap yazarım, yaparsa 100 kat sevap yazarım. İçinden bir kötülük yapmayı geçirir de onu yapmazsa kendisini affederim, yaparsa ona bir günah yazarım.'"* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Daha iyi bildiği halde yüce Allah'a melekler: 'Rabbimiz, şu kulun bir günah işlemek istiyor' derler. Yüce Allah 'Bekleyin; eğer onu yaparsa kendisine o kadar günah yazın, yapmazsa bir sevap yazın. Çünkü o, bu günahı benim için terk etmiştir.' der."* Rasûlullah sonra şöyle buyurdu: *"Sizden herhangi biri İslâm'ı güzel yaşarsa yaptığı her amel ona on katından 700 katına kadar bir sevap olarak yazılır. Her günah ise olduğu gibi yazılır. Bu, Allah'a kavuşana kadar böyle olur."*[788] Bunu Muhammed b. Râfi'nin Abdurrezzak'tan nakliyle ve bu lafızla sadece Müslim rivâyet etmiştir. Bir kısmı Sahih-i Buhârî'de de vardır.

[1327] İmam Müslim, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim bir iyiliğe niyetlenir de yapmazsa ona bir sevap yazılır. Kim bir iyiliğe niyetlenir de yaparsa ona 10'dan 700 katına kadar bir sevap verilir. Kim bir kötülüğe niyetlenir de yapmazsa hiçbir şey yazılmaz. Onu yaparsa (olduğu gibi) yazılır."*[789] Bunu Kütüb-i Sitte sahipleri arasında sadece İmam Müslim rivâyet etmiştir.

[1328] Yine İmam Müslim, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Rabbinden şöyle nakletti: *"Allah iyilikleri ve kötülükleri (neler olduklarını) yazdıktan sonra şunu açıkladı: Kim bir iyiliğe niyetlenir de yapmazsa Allah (c.c) ona kendi katında bir tam sevap yazar. Niyetlenir de yaparsa onu kendi katında 10'dan 700 katına kadar bir sevap olarak yazar. Eğer bir kötülüğe niyetlenir de yapmazsa Allah (c.c) onu bir tam sevap olarak yazar. Yaparsa onu bir günah olarak yazar."* İmam Müslim daha sonra bunu başka bir tarikle rivâyet etmiştir ki onda şu ziyade

787 Müslim, 128, (hadis no: 204); İbn Hibbân, 383; İbn Mende, 377.
788 Müslim, 129; İbn Hibbân, 2/315; İbn Hibbân, 379; İbn Mende, 376.
789 Müslim, 130; Ahmed b. Hanbel, 2/234-411; İbn Mende, 379.

Scanned with CamScanner

vardır: *"Allah o günahı da (sevaplarıyla vs.) siler. Allah ('ın tüm bu rahmet ve keremine) rağmen ancak, helâkta ısrarlı olan kişi helâk olur."*[790]

[1329] Süheyl, babasından, o da Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sahabelerinden bazıları ona gelerek "Biz içimizde, dile getirmekten korktuğumuz ve dehşet verici bir şey olarak gördüğümüz bazı şeyler (his ve düşünceler) hissediyoruz." dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Öylesi şeyler hissediyor musunuz?"* dedi. "Evet" dediler. *"O apaçık imandır"* buyurdu. Bunu İmam Müslim rivâyet etmiştir.[791]

[1330] İmam Müslim, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vesvese soruldu, *"O apaçık imandır (net bir imanın alametidir)"* buyurdu.[792]

Ali b. Ebî Talha ise İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: *"İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir."* âyeti neshedilmedi. Ancak şöyle olacak: Yüce Allah kıyâmet günü kullarını topladığında "Ben size içinizde gizlediğiniz ve meleklerimin bilemedikleri şeyleri haber vereceğim" der. Mü'minlere bildirir ve onların içlerinden geçen şeyleri affeder. İşte Allah'ın, *"Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir."* buyruğunda anlattığı budur. Zîra mânâsı şöyledir: "Size haber verecektir." Şek ve şüphe içinde olanlara ise içlerinde gizledikleri yalanlama inancını bildirecektir. Allah'ın (c.c) *"Sonra dilediğini affeder, dilediğine de azap eder."* buyruğu ile *"Fakat sizi kalplerinizin kazandığından dolayı* -yani kalbinizdeki şüphe ve nifaktan dolayı- *hesaba çeker."* (Bakara, 225) buyruğunda ifade edilen budur.

Atiyye el-Avfî ile Dahhâk'tan da buna benzer rivâyetler yapılmıştır. İmam Taberî, Mücâhid ve Dahhâk'tan benzer şeyler rivâyet etmiştir. Hasan-ı Basrî'den de: Bu âyet muhkemdir, neshedilmemiştir, dediğini rivâyet etmiştir. İmam Taberî de bunu tercih etmiş ve bu görüşü şöyle gerekçelendirmiştir: Hesaba çekmek, ceza vermeyi gerektirmez. Allah (c.c) hesaba çekecek ve (dilediklerini) bağışlayacak. İmam Taberî'nin bu âyetin tefsirinde zikrettiği şu hadisten dolayı hesaba çekip cezalandırması da mümkündür:

790 Müslim, 131, (hadis no: 207, 208).
791 Müslim, 132; Ebû Dâvûd, 5111; İbn Hibbân, 148; İbn Mende, 343.
792 Müslim, 133; Ebû Avane, 1/79; İbn Hibbân, 141; İbn Mende, 347.

Scanned with CamScanner

[1331] ...Safvân b. Muhriz'den: Biz Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh) ile birlikte Kâbe'yi tavaf ederken bir adam aniden karşısına gelerek: "Ey Ömer'in oğlu! İçten geçen düşünceler hakkında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bir şey işittin mi?" diye sordu. İbn Ömer (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Mü'min, Azîz ve Celîl olan Rabbine yaklaşır. Rabbi onu koruması altına alıp örter ve ona günahlarını bir bir itiraf ettirir: "Şu günahını biliyor musun? Şu günahını biliyor musun?" der. O da iki defa "Evet Rabbim, biliyorum" der. Allah'ın dilediği kadar böyle devam ettikten sonra Allah (c.c) "Ben Dünyada bunları senin için gizledim. Bugün de bunları senin için bağışlıyorum" der. Sonra ona sevaplarının sayfalarını veya kitabını sağından verir. Kâfirlere ve münâfıklara gelince; onlara herkesin gözü önünde: "İşte bunlar Rablerine karşı yalan söyleyenlerdir, diyecekler. Bilin ki, Allah'ın lâneti zalimlerin üzerinedir!"* (Hûd, 18) *diye seslenilir."* Bu hadis Sahih-i Buhârî, Sahih-i Müslim ve diğer hadis kitaplarında birçok tarikle Katâde kanalıyla tahric edilmiştir.

[1332] İbn Ebî Hâtim, Ümmeyye'den şöyle rivâyet etmiştir: Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya *"İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir."* âyetini sordum. Şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sorduğumdan bu yana bunu bana kimse sormadı. Ben sorduğumda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle cevap vermişti: *"Bu âyette bahsedilen, kulun Allah ile sözleşmesidir. Yakalandığı bir sıtma hastalığı veya başına gelen bir musibet veyahut gömleğinin yenine koyup kaybettiği, sonra böğrü ile koltuğunun altı arasında bulduğu az bir dünyalık için üzülmesinden ve yanmasından dolayı kınanmasıdır. En sonunda mü'min, kızıl altının ateşten arınıp çıkması gibi günâhlarından arınıp çıkar."*[793] Tirmizî ve Taberî, Hammad b. Seleme'nin nakliyle böyle rivâyet etmişlerdir. Tirmizî: Gariptir, sadece onun rivâyetiyle biliyoruz, demiştir. Ben derim ki: Hocası Zeyd b. Ced'an da zayıftır, rivâyetlerinde gariplik vardır. O, bu hadisi babasının hanımı Muhammed'in annesi Abdullah kızı Ümmeyye'den, onun Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan nakliyle rivâyet eder. Bu şahsın kitaplarda Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan başka bir rivâyeti yoktur.

793 Tirmizî, 2991; Taberî, 6492. Tirmizî: Hasen, gariptir, demiştir. Râvilerden Ali b. Zeyd b. Cüd'an'ın zayıf olması sebebiyle bu zayıftır. Zîra Ali çok sayıda münker hadis rivâyet etmiştir.

Scanned with CamScanner

**Mü'minlerin Amentüsü:**

اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَآ أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ ۚ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلَآئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ ۚ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ ۖ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٢٨٥﴾ لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْساً إِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ ۗ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ إِنْ نَسِينَآ أَوْ أَخْطَأْنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَآ إِصْراً كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ ۚ وَاعْفُ عَنَّا ۖ وَاغْفِرْ لَنَا ۖ وَارْحَمْنَا ۖ أَنْتَ مَوْلَانَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٨٦﴾

*285. Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, mü'minler de (iman ettiler). Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, bağışlamana sığındık! Dönüş sanadır, dediler.*

*286. Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar. Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) de kendinedir. Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme! Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı! Sen bizim mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!*

**Tefsiri:**

**Bu İki Âyet-i Kerimenin Fazileti Hakkındaki Hadisler:**

[1333] (Birinci Hadis): İmam Buhârî, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Kim bu iki âyeti okursa..."*[794]

794 Buhârî, 5008.

Scanned with CamScanner

[1334] İmam Buhârî, başka bir tarikle İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim bir gece -Bakara sûresinin sonundaki- bu iki âyeti okursa, bunlar ona kafi gelir."*[795] Bu, Kütüb-i Sitte'nin diğer kitaplarında da tahric edilmiştir.

[1335] İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Kim içinde bulunduğu gecede Bakara sûresinin son âyetlerini (iki âyeti) okursa bunlar ona yeter."*[796]

[1336] (İkinci Hadis): İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Arş'ın altındaki bir hazineden bana, benden önce hiçbir peygambere verilmeyen Bakara sûresinin son âyetleri verildi."*[797]

[1337] Bunu İbn Merdûyeh de Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan şu lafızla rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bana Arş'ın altındaki bir hazineden Bakara sûresinin son âyetleri (iki âyeti) verildi."*[798]

[1338] (Üçüncü Hadis): İmam Müslim, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) miraca çıktığında altıncı gökte bulunan Sidretu'l-Münteha'ya vardı. Yerden yükselen her şey oraya ulaşır ve alınıp saklanır. Yukarıdan inen her şey yine oraya ulaşır ve alınıp saklanır. Yüce Allah: *"Sidre'yi kaplayan kaplamıştı."* (Necm, 16) buyurur. Sidre altın yatak demektir. Orada Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e üç şey verildi: Beş vakit namaz verildi, Bakara sûresinin son âyetleri verildi ve ümmetinden Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayan kimse bağışlanıldı."[799]

[1339] (Dördüncü Hadis): İmam Ahmed b. Hanbel, Ukbe b. Amir el-Cüheni'den şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bakara sûresinin sonundaki iki âyeti oku. Zîra onlar bana Arş'ın*

795 Buhârî, 5009; Müslim, 9051; Ahmed b. Hanbel, 807; Ebû Dâvûd, 1397; Tirmizî, 2881; İbn Mâce, 1369; İbn Hibbân, 781.

796 Ahmed b. Hanbel, 4/118. Şerik b. Abdullah'tan dolayı senedinde leyyinlik vardır. Fakat daha önce geçtiği gibi mütâbeat edilmiştir.

797 Ahmed b. Hanbel, 5/151. Senedi sahihtir. Sonraki hadise bk.

798 Ahmed b. Hanbel, 5/151. Zeyd b. Zıbyan'dan dolayı senedi leyyindir. Ancak mütâbeat edilmiştir. Dolayısıyla hadis hasendir.

799 Müslim, 73; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 315.

Scanned with CamScanner

*altından verildi."*[800] Bu hasen bir hadistir. Fakat diğer muhaddisler, kitaplarında zikretmemişlerdir.

[1340] (Beşinci Hadis): İbn Merdûyeh, Huzeyfe (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Biz diğer insanlara üç yönden üstün kılındık: Bana Arş'ın altındaki bir hazineden bu âyetler verildi. Bunlar benden önce hiçbir peygambere verilmedi ve benden sonra da kimseye verilmeyecek."*[801] İbn Merdûyeh bunu daha sonra başka bir tarikle yine Huzeyfe'den rivâyet etmiştir.

[1341] (Altıncı Hadis): İbn Merdûyeh, Hz. Ali (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: "İslam'ı anlamış hiçbir kimsenin Bakara sûresinin sonundaki âyetleri okumadan uyuduğunu görmedim. Çünkü bunlar Peygamberinize Arş'ın altından verilmiş bir hazinedir." Bunu Vekî', tefsirinde, başka bir tarikle ve şu lafızla rivâyet etmiştir: "Kendisine İslâm ulaşmış aklı yeten hiçbir kimsenin Âyete'l-Kürsî ile Bakara sûresinin son âyetlerini okumadan uyuduklarını görmem. Çünkü bu, Arş'ın altındaki bir hazineden verilmiştir."[802]

[1342] (Yedinci Hadis): İmam Tirmizî, Numan b. Beşir (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Allah gökleri ve yeri yaratmadan iki bin yıl önce bir kitap yazdı. Ondan iki âyet indirerek onları Bakara sûresinin sonu yaptı. Bu âyet bir evde üç gün süreyle okunmazsa oraya şeytan yaklaşır."* Tirmizî daha sonra "Bu garip bir hadistir." demiştir.

Hâkim de Müstedrek'inde Hammad b. Seleme'nin nakliyle böyle rivâyet etmiş, sonra "Müslim'in koşullarını taşıyan sahih bir hadistir, ancak Buhârî ve Müslim tahric etmemişlerdir." demiştir.

[1343] (Sekizinci Hadis): İbn Merdûyeh, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Bakara sûresi ile Âyete'l-Kürsî okunduğunda gülümser ve *"Bu ikisi, Rahmân'ın Arş'ın altındaki hazinesindendir"*, derdi. *"Kim kötü bir iş yaparsa cezasını görür."* (Nisâ, 123) ile *"İnsana çalıştığından başkası yoktur ve onun çalışması ileride görülecektir."*

800 Hasendir. Ahmed b. Hanbel (4/147) rivâyet etmiştir. Bunda İbn İshâk'ın an'anlı rivâyeti vardır. Ama hadisin şahitleri vardır.

801 Ahmed b. Hanbel (5/383) Ebû Muâviye'den rivâyet etmiştir. Senedi sahihtir.

802 Bu mevkuftur. İki senedinden biri hasendir.

Scanned with CamScanner

(Necm, 39-40) âyetleri okunduğunda da *"İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn: Biz Allah'a aidiz ve ancak O'na döneceğiz"* der ve boyun eğerdi.[803]

[1344] (Dokuzuncu Hadis): İbn Merdûyeh, Ma'kil b. Yesar (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: "Bana Arş'ın altından Kur'ân'ın Fâtiha'sı ile Bakara sûresinin sonları (son iki âyet) verildi. Mufassal sûreler (Hücurat'tan Nâs sûresine kadar olan sûreler) de fazladan ihsandır."[804]

[1345] (Onuncu Hadis): Daha önce Fâtiha sûresinin faziletine dair hadisler arasında geçtiği üzere, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet edilmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cebrâil (a.s) ile birlikte iken bir gıcırtı işitti. Cebrâil (a.s) başını kaldırıp göğe baktı ve *"Bu, gökte daha önce hiç açılmamış bir kapıdır"* dedi. Râvi der ki: Oradan bir melek indi ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek şöyle dedi: "Senden önce hiçbir peygambere verilmeyen iki nurdan dolayı sana müjdeler olsun! Onlar Fâtiha sûresi ile Bakara sûresinin son iki âyetidir. Bunlardan okuduğun her harf (içindeki dualarda istediğin her şey) sana verilir."[805] Bunu Müslim ve Nesâî rivâyet etmişlerdir. Bu, Nesâî'nin lafzıdır.

**Âyetin Tefsiri:**

*"Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti."* Bu cümle Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in imanını haber vermektedir.

[1346] İmam Taberî, Katâde'den şöyle rivâyet etmiştir: Bize anlatıldığına göre bu âyet nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ona yaraşan da iman etmesidir"* buyurdu.[806]

[1347] Hâkim de Müstedrek'inde, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e *"Peygamber, Rab-*

803 Bu lafızla çok zayıftır. Râvilerden İbn Ebî Meryem vâhîdir. Yusuf b. Haccac'ın da tercemesini bulamadım. Hasen b. Cehm de böyledir.

804 Hâkim (1/568) ve Mecmau'z-Zevâid'de (1/169) belirtildiği gibi Taberânî daha uzun şekilde rivâyet etmişlerdir. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, ancak Zehebî tenkit ederek şöyle demiştir: Ravilerden Ubeydullah için İmam Ahmed b. Hanbel: Onun hadislerini terk ettiler, demiştir. Heysemî ayrıca Ubeydullah b. Ebî Hamid açısından da illetli olduğunu söylemiştir.

805 Hadis Fâtiha sûresinin faziletinde geçti.

806 Mürseldir. Taberî (2/287) rivâyet etmiştir. Mürsel zayıf hadislerdendir. Katâde'nin mürselleri de zayıflatır.

Scanned with CamScanner

*bi tarafından kendisine indirilene iman etti"* âyeti nazil olunca Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ona en yaraşan da iman etmesidir"* buyurdu.[807] Hâkim daha sonra: Senedi sahihtir. Ancak Buhârî ile Müslim tahric etmemişlerdir.

*"Mü'minler de"* kelimesi "Peygamber"e matuftur (yani onlar da peygamber gibi iman ettiler.)

Yüce Allah daha sonra hepsinden bahsederek şöyle buyuruyor: *"Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. (Ve dediler ki:) "Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız."* Mü'minler Allah'ın bir, tek, ferd (tek) ve samed (tüm mahlukatın dayanağı) olduğuna, O'ndan başka hiçbir ilâhın ve O'ndan gayri hiçbir rabbin bulunmadığına iman ederler. Tüm nebî ve rasûlleri, Allah'ın (c.c) gökten rasûl ve nebî kullarına indirdiği kitapların hepsini tasdik ederler. Onların arasında hiçbir ayrım gözetmez, bazılarına inanıp bazılarına inanmamazlık yapmazlar. Bilakis onların hepsi Müslümanlar açısından doğru, yüksek fazilete sahip, kemale ermiş, hidâyete ulaştırılmış ve hayır yollarını bulmuş kimselerdir. Allah'ın emir ve izniyle birbirlerinin şeriatını neshetseler de, hatta hepsi nebîlerin ve rasûllerin sonuncusu Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kıyâmetin üzerine kopacağı ve onlardan bir grubun hak üzere galip olmaya devam edeceği şeriatıyla nesholunmuş olsalar da, onların hepsi doğru yol üzeredirler.

*"İşittik, itaat ettik."* Yani: Ey Rabbimiz! Senin sözünü işittik ve anladık. Onun hükümlerini yerine getirip onların gerektirdiği şekilde yaşadık (yaşamaya azmettik). *"Ey Rabbimiz, bağışlamana sığındık!"* Bununla Allah'tan bağışlama, merhamet ve lütuf dilenmektedir. İbn Ebî Hâtim, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan, *"Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, mü'minler de (iman ettiler)."* âyetiyle ilgili şöyle rivâyet etmiştir: Kul *"Ey Rabbimiz, bağışlamana sığındık!"* deyince Allah (c.c): Sizleri bağışladım, buyurur.

*"Dönüş sanadır."* Yani hesap gününde dönüşümüz ve varışımız sana olacak.

---

807 Zayıftır. Hâkim (2/287, hadis no: 3134) Yahyâ b. Ebî Kesir'in Enes (radıyallâhu anh)'tan nakliyle rivâyet etmiş ve "Buhârî ile Müslim'in koşullarını taşıyan sahih bir hadistir" demiştir. Zehebî ise: Munkatı'dır, diyerek tenkit etmiştir. Yani, Yahyâ ile Enes arasında kopukluk vardır. Yahyâ sika olsa da tedlisi ve mürsel rivâyeti çoktur. Bunun mevkuf olması yeterlidir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

[1348] İmam Taberî, Hâkim b. Câbir (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e *"Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, mü'minler de (iman ettiler). Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. 'Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, bağışlamana sığındık! Dönüş sanadır' dediler."* âyeti nazil olunca Cebrâil (a.s): Şüphesiz Allah sana ve ümmetine meth-ü senada bulundu. Sen de Allah'tan iste ki verilsin. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar. Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) de kendinedir. Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma...."* diye dua etti.[808]

*"Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar."* Hiçbir kimseyi tâkâtinin üzerinde bir şeyle sorumlu tutmaz. Bu, Allah'ın (c.c) kullarına lütuf, şefkat ve ihsanının tezahürüdür. Sahabelerin korkuya kapılmasına sebep olan *"Göklerde ve yerdekilerin hepsi Allah'ındır. İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir."* âyetini nesheden işte bu âyettir. Yani, Allah kulu hesaba çekse ve sorgulasa da, ona sadece engellemesi mümkün olan şeylerde azap eder. İnsanın kalbine gelen vesveseler ve aklından geçen düşünceler gibi engellenmeleri imkânsız olan şeylerde ise azap etmez.

Yüce Allah, *"Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma...."* demelerini tavsiye etmesinden ve öğretmesinden anlaşıldığı gibi, bu dualara icabet edeceğine garanti vermiştir. *"Unutursak ....bizi sorumlu tutma...."* Yani unutarak bir farzı terk eder veya yine unutarak bir haramı işlersek *"veya hataya düşersek..."* Yani, şeriattaki hükmünü bilemediğimizden, amelleri yanlış yaparsak... Allah'ın (c.c) bunları kabul edeceğinin delili, daha önce geçen Müslim'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) kanalıyla rivâyet ettiği hadisteki Allah'ın bunu okuyanlara (her dualarının sonunda): "Tamam, pekiyi" diye cevap vermesidir.[809] Geçen İbn Abbâs (radıyallâhu anh) hadisinde de şu ifade yer alıyordu: "Allah (c.c) der ki: Ben de öyle yaptım."[810]

---

808 Mürseldir. Taberî (6498) Hâkim b. Câbir'den mürsel olarak rivâyet etmiştir. Mürsel, zayıf hadislerdendir.

809 1317. hadiste Müslim'in değil Ahmed b. Hanbel'in rivâyetinde geçti.

810 1318. hadis olarak Müslim'in rivâyeti bir hadis olarak geçti.

Scanned with CamScanner

[1349] İbn Mâce'nin Sünen'inde ve İbn Hibbân'ın Sahih'inde Atâ'dan, diğer bir rivâyette İbn Mâce'nin İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan; Taberânî ile İbn Hibbân'ın, Atâ'nın, Ubeyd b. Umeyr'den onun da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz Allah ümmetimden hata, unutma ve zorla yaptırıldıkları şeylerin mes'uliyetini kaldırdı."*[811] Bunu başka tariklerle de rivâyet etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel ile İbn Ebî Hâtim bunu illetli bulmuşlardır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[1350] İbn Ebî Hâtim, Ümmü Derdâ kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Allah ümmetimden üç şeyi (n hükmünü) kaldırmıştır: Hata, unutmak ve zorla yaptırılmak."* Râvilerden Ebû Bekir der ki: Bunu Hasan-ı Basrî'ye sordum, şöyle cevap verdi: Evet. Sen bunu Kur'ân'da okumuyor musun?: "Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma."[812]

*"Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme."* Yani; rahmet peygamberi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i,

---

811 Kuvvetli değildir. İbn Mâce (4045); Beyhakî (7/356, 357); Tahâvî, Meâni'l-Âsâr, 3/95; İbn Hibbân, 7219; Dârekutnî, 4/170, 171; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Evsat, 765; Hâkim, 2/198; Beyhakî, 7/356. Hâkim, Buhârî ve Müslim'in koşullarını taşıyan sahih bir hadis olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. İmam Nevevî, Ravza'da hasen olduğunu söylemiştir.

Elbânî, el-İrva'da (1/123) Şuayb el-Arnavut, el-İhsan'da ve başkaları da sahih olduğunu söylemişlerdir. Ancak İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Hâtim, Muhammed b. Nasr ve bu ilmin önde gelen başka isimleri bunun sahih olduğunu kabul etmemişlerdir.

Zahirde senet bakımından sahihtir. Fakat Ebû Hâtim, el-İlel'inde bunu illetli saymış, hadisi soran oğluna "Bunlar neredeyse mevzu derecesinde münker hadislerdir" demiştir. Abdullah, babası İmam Ahmed b. Hanbel'e bunu sorduğunda da bunu şiddetle reddetmiş ve "Bu sadece Hasan-ı Basrî'den mürsel olarak rivâyet edilmiştir (Hasan-ı Basrî'nin mürselleri çok zayıftır) " demiştir.

Özetle; Bu, hakkında ihtilaf edilmiş bir hadistir. İlk dönem muhaddisleri bunu münker sayarken Müteahhirinden bazıları sahih görmüştür. Orta yol ise buna "kuvvetli değil" demektir. Sahih demek ise mümkün değildir. Çünkü İmam Ahmed b. Hanbel ile Ebû Hâtim er-Râzî, sahih diyen yüz müteahhirinden daha âlim ve bu ilimde daha güçlüdür. Muvaffakiyet Allah'tandır.

812 Senedi çok zayıftır. Râvilerden Ebû Bekir el-Hüzeli çok zayıftır. Şehr b. Havşeb'in rivâyet ettiği Ümmü Derdâ, küçük Ümmü Derdâ'dır. O ise tâbiîndendir. Dolayısıyla bu mürseldir. Bu iki illet, hadisin zayıf olması için yeterlidir.

Scanned with CamScanner

kaldırması için tevhid, kolaylık ve hoşgörü diniyle gönderdiğin geçmiş ümmetlere konmuş şer'î kurallardaki ağırlıklar ve zincirler gibi, bize de gücümüz yetse dahi ağır olan yükleri yükleme.

Nitekim Sahih-i Müslim'de Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edilen bir hadiste kul bu cümleyi söyleyince Allah (c.c): "Tamam, pekiyi" der. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edilen hadiste de: "Allah: Ben de öyle yaptım" der, ifadesi geçmektedir.

[1351] Birçok tarikle gelen bir hadiste de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Ben haniflik (tevhid) ve hoşgörü ile (yani bunlar üzerine kurulu din ile) gönderildim."*[813]

*"Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme!"* Yani, bizi yerine getiremeyeceğimiz şer'î tekliflerle sorumlu tutma, bize tahammül edemeyeceğimiz bela ve musibetler verme. Nitekim Mekhûl: *"Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme!"* buyruğu hakkında: Bu, bekarlık ve aşırı şehvettir, demiştir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivâyet eder. Kul bu cümleyi söyleyince Allah (c.c) "Tamam, pekiyi" der, başka bir hadiste ifade edildiğine göre: "Ben de öyle yaptım" der.

Yüce Allah devamla şöyle buyuruyor: *"Bizi affet!"* Yani, sana karşı görevlerimizde senin bildiğin eksikliklerimizi ve hatalarımızı affet. *"Bizi bağışla!"* Yani, bizimle senin kulların arasındaki muamelelerimizde yaptığımız kusurları bağışla. Dolayısıyla onları bizim kötü yönlerimizden ve çirkin amellerimizden haberdar etme. *"Bize acı!"* Yani gelecekte bize merhamet ederek, yardımınla bizleri başka günahlara düşürme. Bu yüzden şöyle denmiştir: Günah işlemiş kimse üç şeye ihtiyaç duyar: Allah'ın onun direkt kendisine karşı işlediği kusurlarını affetmesi; kusurlarını kullarından gizlemesi ve onları rezil rüsva etmemesi; bir de onu koruyarak benzeri günahlara düşmeyi önlemesi... Yine daha önce geçen hadise göre kul bu cümleyle dua edince yüce Allah: *"Tamam, peki"* der. Başka bir hadiste ifade edildiğine göre: *"Ben de öyle yaptım"* der.

813 Hatib-i Bağdâdî (7/209) Câbir'den tahric etmiştir. Senedi zayıftır. Taberânî de (7715) Ebû Ümâme'den rivâyet etmiştir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (4/302): Senedindeki Ufeyr b. Mi'dan çok zayıftır, demiştir. Bunun başka şahitleri ve tarikleri vardır.

Scanned with CamScanner

*"Sen bizim mevlâmızsın."* Yani, sen bizim dostumuz ve yardımcımızsın. Ancak senden yardım ister, ancak sana tevekkül ederiz. Sensiz bizim hiçbir güç ve takatimiz yoktur. *"Öyleyse"* senin dinini reddeden, vahdaniyetini ve peygamberinin risaletini inkâr eden, senden başkalarına ibadet ederek seni onlara ortak koşan *"kafirler topluluğuna karşı bize yardım et!"* Bizi onlara karşı muzaffer kıl. Bize dünya ve âhirette onlara karşı güzellikler ver. Kul bu duayı ettiğinde de yüce Allah *"Tamam, pekiyi"* der. Müslim'in rivâyet ettiği başka bir hadise göre: "Ben de öyle yaptım" der.

İmam Taberî'nin, Ebû İshâk'tan rivâyet ettiğine göre Muaz (radıyallâhu anh) bu sûrenin sonlarını okuduğunda, *"kafirler topluluğuna karşı bize yardım et!"* cümlesinden sonra "Amin" derdi. Vekî', Süfyân'dan, onun Ebû İshâk'tan, onun da bir adamdan rivâyet ettiğine göre; Muaz (radıyallâhu anh) Bakara sûresini bitirdiğinde "Amin" derdi.

Bakara sûresinin sonu.

Hamd ve lütuf Allah'a mahsustur.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

# ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ

[200 âyettir. Medine'de inmiştir.]

Âl-i İmrân sûresi Medenî sûrelerdendir. Çünkü başından 83. âyete kadar olan kısmı Necran heyeti hakkında nazil olmuştur. Bu heyetin Medine'ye gelişi ise -Allah'ın izniyle onlara lânetleşmeyi teklif eden âyetin tefsirinde anlatılacağı üzere- hicretin 9. yılında idi. Bakara sûresi tefsirinin başında hem onun hem Âl-i İmrân sûresinin fazileti hakkında varit olan hadisleri zikretmiştik.

**Önceki Kitapları da Kur'ân'ı da İndiren Allah'tır:**

الٓمٓ ﴿١﴾ اللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴿٢﴾ نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ ﴿٣﴾ مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤﴾

*Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;*

*1. Elif. Lâm. Mîm.*

*2. Hayy ve kayyûm olan Allah'tan başka ilâh yoktur.*

*3. (Rasûlüm!) O, sana Kitab'ı hak ve önceki kitapları tasdik edici olarak indirdi, Tevrat ile İncil'i indirmişti.*

*4. Daha önce de, insanlara doğru yolu göstermek üzere Furkân'ı indirmiştir. Kuşkusuz, Allah'ın âyetlerini inkâr edenler için şiddetli bir azap vardır. Allah, suçlunun hakkından gelen mutlak güç sahibidir.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Âyete'l-Kürsî'nin tefsirinde İsm-i A'zam'ın Âyete'l-Kürsî ile bu iki âyet, yani *"Elif. Lâm. Mîm. Hayy ve kayyûm olan Allah'tan başka ilâh yoktur."* âyetleri olduğunu zikretmiştik. *"Elif. Lâm. Mîm"* hakkında Bakara sûresinde tekrar etmeye gerek bırakmayacak kadar açıklamalarda bulunmuştuk. *"Hayy ve kayyûm olan Allah'tan başka ilâh yoktur."* cümlesinin mânâsı da Âyete'l-Kürsînin tefsirinde geçti.

*"O sana Kitab'ı hak olarak..indirdi."* Yani: Ey Muhammed! Sana Kur'ân'ı hak olarak indirdi. Yani, Kur'ân hakikattir, bunda hiçbir şüphe yoktur. Allah (c.c) onu kesin bilgisiyle indirmiş olup melekler de buna şahitlik ederler. Kaldı ki şâhit olarak Allah yeter. *"Ve önceki kitapları tasdik edici olarak indirdi."* Yani, Allah (c.c) Kur'ân'ı daha önce kullarına semadan indirdiği kitapları tasdik edici ve onaylayıcı olarak indirdi. Dolayısıyla o kitaplar Kur'ân'ın haber verdiklerini ve eski zamanlardaki müjdelerini doğrulamakta, Kur'ân da onları tasdik etmekte ve onaylamaktadır. Çünkü Allah'ın (c.c) o kitaplarda Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i peygamber göndereceğine ve Kur'ân-ı Azim'i indireceğine dair o kitaplarda verdiği haber ve müjdeler Kur'ân'la tamamen örtüşmektedir. *"Daha önce, insanlara"* yani devirlerindeki insanlara *"doğru yolu göstermek üzere Furkân'ı indirmiştir."* Furkân; hidâyet ile delâleti, hak ile bâtılı, sapıklık ile doğruyu birbirinden ayırt eden ayraç demektir. Zîra Kur'ân zikrettiği açık hüccetler, belgeler ve delillerle, yaptığı açıklamalar, izahlar, beyanlar, onaylamalar, yönlendirmeler ve tembihlerle bunları birbirinden ayırır, apaçık biçimde ortaya koyar. Katâde ve Rebî' b. Enes, buradaki Furkân'ı Kur'ân ile tefsir etmişlerdir. İmam Taberî ise, Kur'ân'ın biraz önce, *"O sana Kitab'ı hak olarak..indirdi"* cümlesinde geçmesi sebebiyle, buradaki Furkân'ın masdar olduğu görüşünü tercih etmiştir.

İbn Ebî Hâtim'in Ebû Sâlih'ten yaptığı, "Buradaki Furkân'dan kasıt Tevrat'tır" rivâyeti de, aynı şekilde biraz öncesinde Tevrat'tan bahsedilmiş olmasından dolayı zayıftır.

*"Kuşkusuz Allah'ın âyetlerini inkâr edenler için"* (Allah'ın âyetlerine küfr edenler) yani; onlara inanmayan, inkâr eden ve bâtıl yollara başvurarak onları reddetmeye ve geçersiz kılmaya kalkışanlar için *"şiddetli bir azap vardır."* Yani kıyâmet gününde. *"Allah, izzetlidir"* tarafı sağlam ve korunmuştur, hü-

Scanned with CamScanner

kümranlığı ve saltanatı büyüktür *"ve"* âyetlerini yalanlayanlardan, değerli peygamberlerine ve büyük nebîlerine karşı gelenlerden *"intikam alıcıdır."*

**Allah Her Şeyi Bilir:**

إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٥﴾ هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ ۚ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦﴾

*5. Şüphesiz, yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.*

*6. Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O'dur. O'ndan başka ilâh yoktur. O mutlak güç ve hikmet sahibidir.*

**Tefsiri:**

*"Şüphesiz, ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz."* Bu cümleyle yüce Allah, kendisinin göklerdeki ve yeryüzündeki başkalarına kapalı olan her şeyi bildiğini, hiçbir şeyin kendisine gizli ve kapalı olmadığını bildiriyor. *"Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O'dur."* Yani, Allah sizi annelerinizin rahminde erkek veya kız, güzel veya çirkin, bedbaht veya bahtiyar olarak, dilediği gibi yaratır. *"O'ndan başka ilâh yoktur. O mutlak güç ve hikmet sahibidir."* Yani, yaratan O'dur. İlâh ve mâbud olmayı tek hak eden O'dur. Hiçbir ortağı yoktur. Erişilmez güç, hikmet ve hükümleri koyma yetkisi sadece O'ndadır. Âyette İsa (a.s)'ın bir yaratık olduğu, Allah'ın diğer mahluklar gibi onu da yarattığı ima yoluyla hatta açıktan ifade edilmektedir. Çünkü Allah (c.c), İsa (a.s)'a da rahimde şekil vermiş, onu dilediği gibi yaratmıştır. Anne karnındaki merhalelerden geçtiği ve halden hale girdiği halde Hıristiyanların (Allah'ın lânetleri üzerlerine olsun) iddia ettikleri gibi nasıl ilâh olabilir? Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Sizi de annelerinizin karınlarında üç katlı karanlık içinde çeşitli safhalardan geçirerek yaratıyor. İşte bu yaratıcı, Rabbiniz Allah'tır. Mülk O'nundur. O'ndan başka ilâh yoktur. Öyleyken nasıl oluyor da (O'na kulluktan) çevriliyorsunuz?"* (Zümer, 3)

Scanned with CamScanner

**Muhkem ve Müteşabih:**

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿٧﴾ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾ رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٩﴾

*7. Sana Kitab'ı indiren O'dur. Onun (Kur'ân'ın) bazı âyetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab'ın esasıdır. Diğerleri de müteşabihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu te'vil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler. Halbuki onun te'vilini ancak Allah bilir. İlimde yüksek payeye erişenler ise, "ona inandık; hepsi Rabbimiz tarafındandır" derler. (Bu inceliği) ancak aklıselim sahipleri düşünüp anlar.*

*8. (Onlar şöyle dua ederler:) Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütfu en bol olan sensin.*

*9. Rabbimiz! Gelmesinde şüphe edilmeyen bir günde, insanları mutlaka toplayacak olan sensin. Allah asla sözünden dönmez.*

**Tefsiri:**

*"Sana Kitab'ı indiren O'dur. Onun (Kur'ân'ın) bazı âyetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab'ın esasıdır."* Yüce Allah Kur'ân'da bir takım muhkem âyetlerin bulunup bunların kitabın esasını oluşturduğunu, yani mânâsının açık ve belli olup hiç kimseye kapalı ve karmaşık olmadığını; bazı âyetlerin ise mânâ bakımından insanların bir çoğuna veya bazılarına karmaşık ve kapalı gelebilecek şekilde olduğunu bildiriyor. Kim kapalı bulduğu bir âyeti açık olana başvurarak çözmeye çalışır, muhkem âyetleri müteşabih âyetler üze-

Scanned with CamScanner

rinde hakem ve denetleyici kılarsa doğru yolu bulur. Tersini yaparsa doğruyu bulamaz, sapar. Bu yüzden yüce Allah muhkem âyetleri "Kitab'ın esası" olarak nitelemiştir. Bu, Kur'ân'ın, içinden çıkılamayan durumlarda müracaat edilen temel âyetler mânâsına gelir.

*"Diğerleri de müteşabihtir."* Yani, kastedilen mânâ bakımından değil, lafız ve cümle yönüyle muhkem âyetlere uygun mânâlara delalet ettikleri gibi, başka mânâlara delalet etmeleri de mümkündür.

Muhkem ve müteşabih hususunda ilim erbabı ihtilaf etmiştir. Seleften bu mânâda çok şey rivâyet edilmiştir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Muhkemler Kur'ân'ın neshedici âyetleri, helâlleri ve haramları, hadleri ve farzları, hükümleri, emirleri ve uygulanan pratikleridir. İkrime, Mücâhid, Katâde, Dahhâk, Mukâtil b. Hayyan, Rebî' b. Enes ve Süddî'den, "Muhkem Kur'ân'ın amel bildiren âyetleridir." dedikleri rivâyet edilmiştir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle de rivâyet edilmiştir: Muhkem âyetler, *"Gelin, Rabbinizin size neleri haram kıldığını size söyleyeyim: O'na hiçbir şeyi şirk koşmayın..."* (En'âm, 151)[814] âyeti ve devamındaki âyetler ile, *"Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti."* (İsrâ, 23)[815] âyeti ve devamındaki üç âyettir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivâyet etmiş, Said b. Cübeyr'in de görüşünün de böyle olduğunu söylemiştir. Yine İbn Ebî Hâtim'in ... İshâk b. Süveyd'den rivâyet ettiğine

814 Âyetlerin tamamı: *"De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını söyleyeyim: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin sizin de onların da rızkını biz veririz; kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın ve Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın! İşte bunlar Allah'ın size emrettikleridir. Umulur ki düşünüp anlarsınız. Rüşd çağına erişinceye kadar, yetimin malına, sadece en iyi tutumla yaklaşın; ölçü ve tartıyı adaletle yapın. Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz. Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız dahi olsa adaletli olun, Allah'a verdiğiniz sözü tutun. İşte Allah size, iyice düşünesiniz diye bunları emretti."* (En'âm: 151-152). (Çevirmen).

815 Âyetlerin tamamı: *"Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine 'of!' bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle. Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger ve "Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et!" diyerek dua et. Rabbiniz sizin kalplerinizdekini çok iyi bilir. Eğer siz iyi olursanız, şunu bilin ki Allah, kötülükten yüz çevirerek tevbeye yönelenleri son derece bağışlayıcıdır. Bir de akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma."* İsra: 23-26. (Çevirmen).

Scanned with CamScanner

göre; Yahyâ b. Ya'mer ile Ebû Fahi, *"bunlar Kitab'ın esasıdır."* âyeti hakkında ihtilafa düşünce Ebû Fahite, "Onlar sûre başlarındaki mukattaa harfleridir" demiştir. Yahyâ b. Ya'mer der ki: Kitab'ın esasları farzlar, emir ve nehiyler, helâl ve haramlardır. İbn Ebî Lehîa, Atâ kanalıyla Said b. Cübeyr'den şöyle nakleder: Kitab'ın esası'ndan kasıt onun esas ve temel âyetleridir. Semavi kitapların hepsinde bulundukları için onlara bu isim verilmiştir. Mukâtil b. Hayyan der ki: Her din mensubunun hoşnut olacağı ve kabul edeceği ifadeler içerdiğinden dolayı bunlara Kitab'ın esası denmiştir.

Müteşabihe gelince; kimisine göre Kur'ân'da neshedilmiş, öne alınarak veya sonraya bırakılarak yerleri değiştirilmiş âyetler, getirilen misaller, yeminler, iman edilip uygulanan şeyler müteşabihtir. Bunu Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir. Bir görüşe göre müteşabih âyetler sûre başlarındaki mukattaa harfleridir. Bu, Mukâtil b. Hayyan'ın görüşüdür. Mücâhid'den şöyle rivâyet edilmiştir: Müteşabih âyetler birbirlerini doğrular ve desteklerler. Bu ancak, *"Allah sözün en güzelini, birbiriyle uyumlu ve bıkılmadan tekrar tekrar okunan bir kitap olarak indirdi."* (Zümer, 23) âyetinin tefsirinde gelecek. Âlimler orada şöyle demişlerdir: Âyetteki "müteşabih"ten kasıt tek tarz ve üsluptaki sözler; "mesânî"den kasıt ise cennet ile cehennem'in karşılaştırılması, müttakilerin halleri ile günahkârların hallerinin anlatılması gibi birbirinin karşıtı iki konuda söylenen sözlerdir. Ama buradaki müteşabih muhkemin karşıtı olan müteşabihtir. Bu konuda söylenenlerin en güzeli en başka zikrettiğimizdir ki, Muhammed b. İshâk b. Yesar (rh.a) da aynı şeyi belirttikten sonra, *"Onun (Kur'ân'ın) bazı âyetleri muhkemdir ki..."* âyetinde şöyle demiştir: O'nda Rabb'in hüccetleri vardır. Kulları ayakları kaymaktan koruyan, düşmanları ve bâtılı püskürtüp darmaduman eden onlardır. Onların konuldukları mânâdan saptırılması ve tahrif edilmesi mümkün değildir. Müteşabihler ise hak ve doğru olmakla birlikte mânâdan saptırılma, tahrif ve te'vil edilmeye kâbildirler. Allah (c.c) kullarını haram ve helâllerle imtihan ettiği gibi bunlarla da imtihan eder. Onlardan isteği bu âyetlerin bâtıl mânâya çevirtilmemesi, haktan saptırılmamasıdır. Bu yüzden yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Kalplerinde eğrilik olanlar"*, yani sapıklığa, haktan çıkıp bâtıla sürüklenmeye eğilimi olan kimseler ise *"fitne çıkarmak.. için"*, yani, âyetler kendi aleyhlerine olduğu halde bid'atlerine delil imiş gibi göstererek takipçilerini saptırmak için. Buna örnek olarak Hıristiyanlar, Kur'ân'ın İsa (a.s)'ı Allah'ın ruhu ve Meryem (a.s)'a üflediği bir kelimesi olduğu ifadelerini delil

Scanned with CamScanner

gösterirken, O'nun, *"O ancak, kendisine nimet verdiğimiz... bir kuldur."* (Zuhruf, 59) *"Kuşkusuz Allah katında İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir; Allah O'nu topraktan yaratmış, sonra ona 'ol' demiş, o da oluvermişti."* (Âl-i İmrân, 59) Ve benzeri İsa (a.s)'ın Allah'ın yarattıklarından bir yaratık ve kul, peygamberlerinden bir peygamber olduğunu açıkça ifade eden muhkem âyetleri terk eder, delil getirmezler. *"...ve onu te'vil etmek için"*, yani diledikleri şekilde tahrif etmek maksadıyla. Mukâtil b. Hayyan ile Süddî, "Onların amacı Kur'ân'dan ileride neler olacağına ve olayların sonunun ne olacağına dair bilgiler edinmektir." demişlerdir. *"Ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler."* Yani, kendi bozuk maksatlarına hizmet edecek biçimde tahrif etmelerine ve söyledikleri mânâya yorumlamalarına müsait olduğundan Kur'ân'ın müteşabihlerini alırlar. Çünkü müteşabih âyetlerin lafızları o mânâyı ifadeye kâbildir. Ama muhkemlerde onların hiçbir nasibi yoktur. Çünkü muhkemler onların hüccetlerini alt üst eder, onların aleyhinde açık delildir.

[1352] Nitekim İmam Ahmed b. Hanbel, Âişe (radıyallâhu anhâ) şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Sana Kitab'ı indiren O'dur. Onun (Kur'ân'ın) bazı âyetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab'ın esasıdır... (Bu inceliği) ancak aklıselim sahipleri düşünüp anlar."* âyetini okudu ve şöyle buyurdu: *"Kur'ân'la ilgili tartışanları gördüğünüzde bilin ki, Allah'ın bu âyette kastettiği kimseler onlardır; onlardan sakının."*[816] Bu hadis İmam Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde İbn Ebî Müleyke ile Âişe (radıyallâhu anhâ) arasında hiçbir râvi bulunmaksızın direk ondan nakliyle rivâyet edilmiştir.[817] Bunu İbn Mâce, Abdurrezzak, Muhammed b. Yahyâ el-Adeni Müsned'inde, İbn Hibbân Sahih'inde, Tirmizî, Said b. Mansur Sünen'inde ve Taberî rivâyet etmişlerdir.

[1353] Bu hadisi İmam Buhârî de bu âyetin tefsiri bahsinde, Müslim, Sahih'indeki Kader Kitabı'nda, Ebû Dâvûd Sünen'indeki Sünnet Kitabı'nda; İbn Ebî Müleyke'nin Kâsım b. Muhammed'den, onun Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan nakliyle şöyle rivâyet etmişlerdir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Sana Kitab'ı indiren O'dur. Onun (Kur'ân'ın) bazı âyetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab'ın esasıdır. Diğerleri de müteşabihtir.... (Bu inceliği) ancak aklıselim*

816 Ahmed b. Hanbel, 6/48. Senedi sahihtir.

817 Hâfız İbn Hacer, Fethu'l-Bârî'de (8/210) şöyle der: "İbn Ebî Müleyke Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan çok şey dinlemiştir. Aynı zamanda aralarında bir râvinin bulunduğu rivâyetler de çoktur." Her hâlükârda metin, Buhârî ile Müslim'in de rivâyet ettiği sahih bir metindir.

Scanned with CamScanner

*sahipleri düşünüp anlar,"* âyetini okudu, sonra şöyle buyurdu: *"Kur'ân'ın müteşabih âyetlerine uyanları gördüğünüzde bilin ki Allah'ın bahsettiği kimseler onlardır; onlara karşı dikkatli olun."* Lafız Buhârî'nindir. Hadisi Tirmizî de rivâyet etmiş ve "Hasen, sahih hadistir" demiştir. Sonra senette Kâsım'ı zikredenin sadece Yezîd b. İbrâhim et-Tüsterî olduğunu, birçok râvinin ise Kâsım'ı zikretmeden, direkt İbn Ebî Müleyke'nin Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyeti olarak zikrettiğini kaydetmiştir.

[1354] Bunu İbn Ebî Hâtim de İbn Ebî Müleyke'nin Kâsım b. Muhammed'den, onun da Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan nakliyle şöyle rivâyet etmiştir: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, *"Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu te'vil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler."* âyeti soruldu, şöyle buyurdu: *"Kur'ân'ın müteşabih âyetlerine uyanları gördüğünüzde bilin ki Allah'ın bahsettiği kimseler onlardır; onlara karşı dikkatli olun!"*[818]

[1355] İmam Taberî, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu te'vil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler."* âyetini okudu ve şöyle buyurdu: *"Allah sizi onlardan sakındırmıştır. Bu yüzden onları gördüğünüzde tanıyın."*[819]

[1356] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Ümâme (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu te'vil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler."* âyeti hakkında, *"Onlar Hâricîlerdir"* buyurdu.[820] Bunu İbn Merdûyeh birçok tarikle Ebû Galib'ten, o da Ebû Ümâme'den Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü olarak rivâyet etmiştir. Bu en kötü ihtimalle sahabi sözüdür ve mânâsı doğrudur. Çünkü İslâm'da çıkan ilk bid'at Hâricîler fitnesidir. Hâricîlerin çıkış noktası dünyalıktı.

[1357] Zîra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Huneyn ganimetlerini taksim ederken kendi bozuk akıllarıyla O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem)

818 Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, 1432, 1433. Senedi sahihtir.

819 Şahitleri sebebiyle hasendir. Taberî (6608) rivâyet etmiştir. Bunda Velid'in an'ane yoluyla rivâyeti vardır. Fakat metin üzerinde mütâbaat edilmiştir.

820 Ahmed b. Hanbel (5/262) rivâyet etmiştir. Adı Cezur olan Ebû Ğalib'ten dolayı zayıftır. Tercih edilen bunun mevkuf olduğudur.

Scanned with CamScanner

taksimde âdil olmadığını düşünerek sürpriz bir sözle O'na karşı çıkmışlardı. İçlerinden Zu'l-Huveysıra adında birisi, "Âdil ol. Sen adaletli olmadın." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Âdil olmadıysam yazık bana. Allah (c.c) bana tüm yeryüzü halkı hakkında güveniyor da sen mi güvenmiyorsun?"* buyurdu. Adam arkasını dönüp giderken Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh) -başka bir rivâyette Halid b. Velid- onu öldürmek için Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den izin istedi. Ancak O (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Bırak onu; zîra onun neslinden öyle bir halk türeyecek ki, sizden biri namazını onların namazı, orucunu onların orucu, Kur'ân okumasını onların Kur'ân okuması yanında küçümseyecek. Fakat onlar okun yaydan çıkması gibi dinden çıkacaklar. Onları nerede görürseniz öldürün. Zîra onları öldüren kimseye bundan dolayı sevap vardır."* buyurdu.[821] Sonra bunlar Hz. Ali (radıyallâhu anh) zamanında zuhur ettiler ve Ali (radıyallâhu anh) onları öldürdü. Sonra onlardan çeşitli halklar ve kabileler, muhtelif görüşler, şahsi fikirler ve yaygın mezhepler türedi. Sonra Kaderiye, ardından Mutezile, sonra Cehmiyye ve doğru söyleyen ve tasdik edilen Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in buyurduğu gibi başka nice fırkalar türedi.

[1358] Zîra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Bu ümmet 73 fırkaya bölünecek. Bunların biri dışında hepsi cehennemliktir."* buyurdu. Sahabeler, "Onlar kimdir ya Rasûlallah? diye sordular. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Benim ve ashabımın yolunda olanlardır"* buyurdu.[822] Bunu Hâkim, Müstedrek'inde, bu ziyadeyle rivâyet etmiştir.

[1359] Hâfız Ebû Ya'lâ, Huzeyfe (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Ümmetimden öyle bir topluluk olacak ki, onlar Kur'ân okuyacaklar fakat onu kötü ve kuru hurma gibi dağıtacak, lafzın kabul etmediği mânâlara te'vil edecekler."*[823] Bunu ondan başkası rivâyet etmemiştir.

---

821 Müslim (1064) Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan uzunca rivâyet etmiştir. İleride gelecek. Son kısmı Müslim'de Ali (radıyallâhu anh)'tan (1066) rivâyet edilmiştir.

822 Hâkim (1/129) ve Âcurî, eş-Şeria'da (21) rivâyet etmişlerdir. Senedinde zayıflık vardır. Ancak hadisin birçok şahidi bulunmaktadır ve ileride gelecektir.

823 Suyutî, ed-Durru'l-Mensur'da (2/9) bu şekilde Ebû Ya'lâ'ya nispet etmiştir. Fakat onu Ebû Ya'lâ'nın Müsned'inde de, Mecmau'z-Zevâid'de de bulamadım. Muhtemelen bu el-Müsned el-Kebîr'dedir. Senedi zayıftır. Çünkü hem Katâde hem Hasan-ı Basrî müdellistir ve her ikisi de bunu an'ane yoluyla rivâyet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah daha sonra, وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ *"Halbuki onun te'vilini ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş kimseler ise..."* buyuruyor. Kurralar, âyetin neresinde durulacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bazılarına göre Allah lafzından sonra durulur (ki mealde bu kıraat esas alınmıştır). Daha önce geçtiği üzere İbn Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: Tefsir dört çeşittir: Herkesin anlayabileceği ve anlamamakta mâzur sayılmayacağı tefsir, Arapların kendi dilleri olduğu için bildikleri tefsir, ilimde derinleşmiş kimselerin bilebildikleri tefsir, bir de sadece Allah'ın (c.c) bildiği tefsir. Bu söz Âişe (radıyallâhu anhâ), Urve, Ebû Şa'şa, Ebû Nehik ve başkalarından da rivâyet edilmiştir.

[1360] Hâfız Ebû Kâsım, el-Mu'cemu'l-Kebîr'de, Ebû Mâlik el-Eş'arî'den şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Ümmetim hakkında sadece şu üç şeyden korkuyorum: Mallarının çoğalması ve bunun sonucunda birbirlerini çekemeyip savaşmalarından; önlerine Kur'ân'ın açılıp mü'minin onu direk te'vile kalkışmasından; "Halbuki Onun te'vilini ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş kimseler ise: Ona inandık..., derler." Bir de ilimleri artmışken önemsemeyip onu kaybetmelerinden..."*[824] Rivâyet çok gariptir.

[1361] Hâfız İbn Merdûyeh, Amr b. el-Âs (radıyallâhu anh) kanalıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Kur'ân, bazısı bazısını yalanlamak için inmedi. Siz ondan bildiklerinizle amel edin, mânâsını anlayamadıklarınıza ise iman edin."*[825] Abdurrezzak... Tâvûs'tan şöyle rivâyet etmiştir: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) bu âyeti "..إلا الله ويقول الراسخون في العلم..." şeklinde okurdu.[826] İmam Taberî, Ömer b. Abdulaziz ile İmam Mâlik'ten;

824 Taberânî (3442) Ebû Mâlik Eş'arî'nin rivâyetiyle tahric etmişlerdir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (1/128), 524: Bunu Muhammed b. İsmail b. Ayyaş'ın babasından rivâyet etmiştir. Oysa Muhammed babasının hayatına yetişememiştir, demiştir. Bunun bir de Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edilen bir şahidi vardır. Hâkim (2/288), bunun sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır. Oysa senedindeki Ömer b. Raşid, muhaddislerin ittifakıyla zayıftır. Dolayısıyla hadis kuvvetli değildir.

825 Senedi hasen, râvileri sikadır. Başka bir vecihle de gelmiş olup onu da Mecmau'z-Zevâid'de (1/171) belirtildiği gibi Taberânî rivâyet etmiştir. Heysemî, onu Sâlih b. Ebî Ahdar sebebiyle illetli saymıştır. Fakat İbn Merdûyeh'in rivâyetinde bu mütâbaat edilmiştir.

826 Mushaf'ta yazılı olan "..إلا الله والراسخون في العلم يقولون .." şeklindedir. Bunda müteşabihleri âlimlerin bilip bilmeyeceğine dair iki ihtimal vardır. Allah lafzından sonra durulursa

Scanned with CamScanner

"onların ilimde yüksek payeye ulaşan kimselerin iman ettiklerini ve te'vilini bilmediklerini söylediklerine dair" rivâyette bulunmuştur. İmam Taberî, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın da bu âyeti şu şekilde okuduğunu rivâyet etmiştir: إن تأويله إلا عند الله، والراسخون في العلم يقولون آمنا به: "Onun te'vili sadece Allah katındadır. İlimde derinleşmiş kimseler ise derler ki: Biz ona inandık.." Übeyy b. Ka'b'dan da böyle rivâyet edilmiştir. İmam Taberî de bu görüşü tercih etmiştir.

Kimi kârîler ise "والراسخون في العلم" den sonra durmuşlardır. Birçok müfessir ve usulcü de bunda onlara uymuştur. Bunlar, "Allah'ın kullarına anlaşılmayan sözlerle hitap etmesi uzak ihtimaldir" demişlerdir. Nitekim İbn Ebî Necîh, Mücâhid kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Ben Kur'ân'ın te'vilini/yorumunu bilen ilimde derinleşmiş kimselerdenim." Rebî' b. Enes de böyle demiştir. Muhammed b. İshâk da Muhammed b. Câfer b. Zübeyr'den şöyle rivâyet etmiştir: Kastının tam olarak ne olduğunu ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar ise, "Biz ona inandık" derler. Sonra müteşabihlere herkesin ittifak ettiği muhkem mânâyı verirler. Bu sayede onların sözleri Kur'ân'la bütünlük sağlar ve Kur'ân âyetleri birbirlerini doğrular. Böylece hüccet ortaya konulur, mazeret ortadan kalkar, bâtıl yok, küfür de def edilmiş olur.

[1362] Bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ı çağırdı ve *"Allah'ım! Onu dinde fakih kıl ve ona te'vili öğret!"* diye dua etti.[827]

Bazı âlimler ise bunda şu şekilde bir ayrıma gitmişlerdir: Kur'ân'da te'vilden iki mânâ kastedilir. Birincisi bir şeyin hakikati ve sonuçta vardığı durumdur. Şu âyetlerde olduğu gibi: *"(Yusuf) Babacığım, işte bu; vaktiyle gördüğüm rü'yânın te'vilidir (dönüp dolaşıp gerçekleşmesidir). Doğrusu Rabbim onu tahakkuk eden bir gerçek kıldı, dedi."* (Yusuf, 100) *"Onlar onun te'vilinden başkasını mı bekliyorlar? Onun te'vîlinin geldiği gün..."* (A'râf, 53)

müteşabihleri sadece Allah'ın bildiği mânâsı çıkar. Durulmazsa er-rasihûn kelimesi Allah lafzına matuf olur ve müteşabihleri derin âlimlerin de bilebilecekleri mânâsını ifade eder. İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın kıraatinde ise; "يقول" fiili daha önce geldiğinden er-rasihûn'un onun faili olmaktan başka ihtimali kalmaz ve cümleden çıkan tek mânâ müteşabihleri ancak Allah'ın bileceği olur. (Çeviren).

827 Tahrici Mukaddime'de geçti.

Scanned with CamScanner

Yani, vaad olundukları âhiret hakikatinin gerçekleştiği gün. Tevilden bu kastedilirse Allah lafzından sonra durulur. Çünkü eşya ve olayların hakikat ve künhünü açık biçimde sadece yüce Allah bilir. Bu durumda daha sonraki "Ve'r-râsihûne fi'l-ilmi" mübteda, "yekûlûne âmennâ ..." ise onun haberidir. Ama te'vilden diğer mânâ, yani, *"Bize bu rüyanın te'vilini haber ver"* (Yusuf, 36) âyetinde olduğu gibi tefsirini, açıklama ve izahını yapmak, bir şeyi ifade etmek mânâsı kastedilirse "ve'râsihune fi'l-ilm"denilip durulur (mânâsı; Allah ile ilimde derinleşmiş kimseler bilir). Sonrasındaki "يقولون..: Biz ona inandık derler" cümlesi ise bu kimselerden hâl olur. Böyle yapılması ve hâlin matufün aleyhten değil sadece matuf'tan yapılması caizdir (burada matufün aleyh Allah, matuf ilimde derinleşmiş kimselerdir). Nitekim *"(Allah'ın verdiği bu ganimet malları,) yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılmış olan... fakir Muhacir'lerindir... Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş.... kimselerindir (Ensarındır) ...Bir de bunların (muhacirlerle Ensarın) arkasından gelenlerindir. Ki onlar şöyle derler: Rabbimiz! Bizi ve bizden önce gelip geçmiş imanlı kardeşlerimizi bağışla..!"* (Haşr, 8-10) âyetinde böyledir (Yani; "ki onlar şöyle derler..." cümlesi geçen üç sınıftan (muhacirin, Ensar ve onlardan sonra gelenler) sadece sonuncusundan hâldir). *"Rabbin(in emri) geldiği ve melekler saf saf dizildiği zaman (her şey ortaya çıkacaktır)"* (Fecr, 22) -yani melekler saflar halinde dizildiğinde- âyeti de böyledir (Melekler Allah lafzına atfedildiği halde "saf saf" kelimesi sadece melekler'den hâl olmuştur).

*"Derler ki biz ona iman ettik."* Yani müteşabih âyetlere iman ettik. *"Hepsi de Rabbimizin katındandır."* Yani, muhkemler de müteşabihler de haktır, doğrudur. Bunlar birbirlerini doğrular, tasdik ve teyit ederler. Çünkü hepsi de Allah (c.c) katından olup birbirlerinden farklı ve birbirleriyle çelişkili değildirler. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Hâlâ Kur'ân üzerinde gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık bulurlardı."* (Nisâ, 82) O yüzden yüce Allah daha sonra, *"(Bu inceliği) ancak aklıselim sahipleri düşünüp anlar."* buyurmuştur. Yani, bunların mânâlarını hakkıyla ancak sağlıklı bir akla ve düzgün bir fikre sahip kimseler düşünebilir, idrak edebilir ve üzerinde tefekkür edebilirler.

[1363] İbn Ebî Hâtim, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sahabelerinden Enes, Ebû Ümâme ve Ebû Derdâ'ya erişen kimselerden olan Abdullah b. Yezîd'den şöyle nakleder: Ebû Derdâ'nın bize anlattığına göre; Rasûlullah

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, "ilimde derinleşenler"in kimler oldukları soruldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Kim yeminini yerine getirir, dili doğru ve kalbi düzgün olur, midesini ve fercini haramdan korursa işte o ilimde derinleşen kimselerdendir"* buyurdu.[828]

[1364] İmam Ahmed b. Hanbel, Amr b. el-Âs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) tartışan bir grup gördü ve *"Sizden öncekiler bu yüzden helâk oldular. Onlar Allah'ın Kitabı'nın bir kısmını bir kısmıyla çarpıştırdılar. Oysa Allah'ın kitabındaki âyetler birbirlerini tasdik ederler. Allah'ın Kitabındaki âyetler birbirlerini tasdik edici olarak nazil olmuştur. Siz de onun bir kısmını diğeriyle yalanlamayın. Ondan bildiklerinizi söyleyin, bilmediklerinizi ise bilenine bırakın."* buyurdu.[829] İbn Merdûyeh'in bu hadisi, baş tarafı aynı (Amr b. el-Âs rivâyeti) sonu değişik bir senetle daha önce geçti.

[1365] Hâfız Ebû Ya'lâ, Ebû Seleme'den şöyle rivâyet etmiştir: Ben sadece Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan biliyorum ki; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Kur'ân yedi harf üzere indi"* buyurmuş, sonra üç defa, *"Kur'ân hakkında tartışmak küfürdür"* demiş; ardından da, *"Ondan bildiklerinizi söyleyin, bilmediklerinizi ise bilenine bırakın."*[830] buyurmuştur. Bunun senedi sahihtir. Ancak, râvinin "Ben bunu sadece Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan biliyorum" sözünden dolayı illetlidir. İbn Münzir, tefsirinde Nâfi b. Yezîd'den şöyle nakletmiştir. Denilir ki: "İlimde derinleşenler Allah için mütevazi olan, Allah için ve O'nun rızasını kazanma uğrunda kendilerini zelil gören, kendilerinden yüksek konumdakilere karşı büyüklük taslamayan, kendilerinin

828 Taberî (6635) ve Taberânî (6758) Abdullah b. Yezîd'den rivâyet etmişlerdir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (6/324, hadis: 11887): Abdullah b. Yezîd zayıftır, demiştir. Ben derim ki: Bu hadis çok zayıftır. Çünkü Abdullah b. Yezîd hakkında İmam Ahmed b. Hanbel, "Hadisleri mevzudur" Cuzcani, "Hadisleri münkerdir" demiştir. Bk. el-Mizan, 4698.

829 Hasendir. Ahmed b. Hanbel, 2/185; Abdurrezzak, 20367; İbn Mâce, 85. Busayri, ez-Zevaid'de şöyle der: Senedi sahih, râvileri sikadır. Ben derim ki: Amr b. Şuayb'ın babasından, onun dedesinden rivâyeti hakkındaki meşhur ihtilaftan dolayı hasendir. Hadisin şahitleri vardır.

830 Hasendir. Ahmed b. Hanbel, 2/300; Ebû Ya'lâ 6016; Taberî, 1/11; Hatib-i Bağdâdî, 11 gibi 26. Müellif'in söylediği gibi senedi sahihtir. Ancak râvinin merfû olduğuna dair kesin ifadesi olmaması sebebiyle leyyinlik (gevşeklik) vardır. Bununla birlikte bunun şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

altında olanları da hakir ve basit görmeyen kimselerdir."

Yüce Allah daha sonra ilimde derin olanların Rabb'lerine şöyle dua ettiklerini haber veriyor: *"Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütfu en bol olan sensin."* Yani, bizi hidâyet üzere dosdoğru yürüyen kimseler yaptıktan sonra kalbimizi hidâyetten saptırma ve uzaklaştırma. Bizi Kur'ân'ın müteşabih âyetlerine uyan o kalplerinde eğrilik olan kimseler gibi eyleme. Senin dosdoğru yolunda ve hak dininde sebat ettir. *"Tarafından"*, yani katından "bize" kalbimizi sabit kılacak, dağınıklığımızı toparlayacak, imanımızı arttırıp yakinimizi kuvvetlendirecek bir rahmet bağışla. Şüphesiz karşılıksız olarak bol bol lutfeden sensin."

[1366] İbn Ebî Hâtim, Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Ey kalpleri halden hale çeviren Allah'ım! Kalbimi dinin üzerinde sebat ettir"* diye dua eder, sonra Kur'ân'daki şu duayı okurdu: *"Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Şüphesiz karşılıksız olarak bol bol lutfeden sensin."*[831]

[1367] İbn Merdûyeh Muhammed b. Bekkâr kanalıyla... Ümmü Seleme'den -ki bu, Yezîd kızı Esma'dır -şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sık sık, *"Ey kalpleri hâlden hâle çeviren Allah'ım! Kalbimi dinin üzerinde sebat ettir"* diye dua ederdi. O'na, "Ya Rasûlallah! Kalp halden hâle geçer mi?" diye sordum. *"Evet, Allah hangi kulunu yarattıysa onun kalbi Rahmân'ın iki parmağı arasındadır; dilerse onu istikamet üzere eyler, dilerse saptırır"* buyurdu.[832] Rabbimiz Allah'tan bize hidâyeti bahşettikten sonra kalplerimizi ondan saptırmamasını, kalbimize katından bir rahmet bahşetmesini niyaz ederiz. Şüphesiz karşılıksız ve bol bol lutfeden O'dur.

[1368] İmam Taberî de aynı senetle, fakat Muhammed b. Bekkar yerine Esed b. Mûsâ kanalıyla benzer bir lafızla rivâyet etmiştir. Bunu Müsenna'nın Haccac b. Minhal'den, onun Abdulhamid b. Behram'dan ve kalan senedi aynı haliyle benzer bir lafızla rivâyet etmiştir. Ancak şu ziyade vardır: Ben,

831 Hasendir. Taberî (6648) rivâyet etmiştir. Senedinde Abdulhamid b. Behram ile kendinden rivâyet ettiği Şehr b. Havşeb rivâyetlerinde yanılan saduk râvilerdir.

832 Hasendir. Ahmed b. Hanbel (6/302) ve Taberî (6648) rivâyet etmişlerdir. Senedi fena değildir. Hadisin şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

"Ya Rasûlallah! Bana kendim için yapacağım bir dua öğretir misin?" dedim. *"Peki, şöyle de: Ey Muhammed peygamberin Rabbi Allah'ım! Günahlarımı bağışla, kalbimin katılığını gider ve beni saptıran fitnelerden koru."* buyurdu.[833]

[1369] İbn Merdûyeh, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sık sık şöyle dua ederdi: *"Ey kalpleri hâlden hâle çeviren Allah'ım! Kalbimi dinin üzere sebat ettir"* Ben, "Ya Rasûlallah! Bu duayı ne kadar da çok yapıyorsun?" dedim. *"Her kalp Rahmân'ın iki parmağı arasındadır; dilerse onu istikamet üzere eyler, dilerse saptırır. Sen Allah'ın, 'Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Şüphesiz karşılıksız olarak bol bol lutfeden sensin.' buyruğunu hiç işitmedin mi?"* buyurdu.[834] Hadis bu senedle gariptir. Fakat hadisin aslı Buhârî ve Müslim'in Sahih'leriyle diğer hadis kitaplarında birçok tarikle sabittir. Fakat o rivâyetlerde bu âyet geçmemektedir.

[1370] Bunu Ebû Dâvûd ile Nesâî, Ebû Abdurrahman el-Mukri'nin rivâyetiyle zikretmişlerdir. Nesâî, İbn Hibbân[835] ve İbn Vehb'in... Said b. Müseyyeb'in Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan nakliyle yaptıkları rivâyet şöyledir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin uyandığında şöyle dua ederdi:

لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ أَسْتَغْفِرُكَ لِذَنْبِى وَأَسْأَلُكَ رَحْمَتَكَ اللَّهُمَّ زِدْنِى عِلْمًا وَلاَ تُزِغْ قَلْبِى بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِى وَهَبْ لِى مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

*"Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Seni tenzih ederim. Allah'ım! Günahım için senden bağışlanma diliyorum. Senden rahmetini istiyorum. Allah'ım! İlmimi artır ve beni hidâyete eriştirdikten sonra kalbimi bâtıla meylettirme. Katından bana rahmet lutfet. Şüphesiz karşılıksız olarak bol bol lutfeden*

833 Taberî (6649, 66555) rivâyet etmiştir. Metin mahfuzdur. Ancak râvilerden Müsenna b. Sabbah bu ziyade ile teferüt etmiştir. O ise zayıftır.

834 Taberânî, el-Mu'cemu'l-Evsat'ta (1553) âyeti zikretmeden ve başka bir vecihle rivâyet etmiştir. Senedindeki Mualla b. Fadl hakkında Mecmau'z-Zevâid'de (7/210) şöyle denmiştir: İbn Adiyy, "Bazı rivâyetlerinde nekaret vardır" demiştir. Diğer râvileri sika sayılmıştır, ancak onlarda da ihtilaf vardır.

835 Doğrusu, bu Nesâî'nin Sünen-i Kübrâ'sında (10701) geçmektedir. İbn Hibbân ise bunu (5531) senedinde İbn Vehb ile zikretmiştir, Ebû Abdurrahman el-Mukri'yi zikretmemiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Müstedrek'in rivâyeti de sadece Mukri yoluyladır.

Scanned with CamScanner

*sensin."*[836] Bu İbn Merdûyeh'in rivâyetindeki lafızdır.

Abdurrezzak... Ebû Abdullah es-Sunabhi'den şöyle rivâyet etmiştir: Ben akşam namazını Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'ın arkasında kıldım. İlk iki rek'atta Fâtiha'dan sonra kısa mufassal âyetlerden okudu. Üçüncü rek'atta da ona öyle yaklaştım ki neredeyse elbisem elbisesine değecekti. Onu şu âyeti okurken işittim: *"Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Şüphesiz karşılıksız olarak bol bol lutfeden sensin."*

Ebû Übeyd der ki: Ubâde b. Nüseyy bana şöyle anlattı: Halifeliği sırasında Ömer b. Abdülaziz'in yanındaydım. Ömer, Kays'a, "Ebû Abdullah'tan bana hangi rivâyeti nakletmiştin?" dedi.... Sonra yine Ömer, "Daha önce başkasını okuyordum, fakat ondan işittikten beri bunu hiç terk etmedim." dedi. Sonra birisi ona, "Ey mü'minlerin emiri, ondan önce ne okurdunuz?" diye sordu. Ömer, "İhlâs sûresini okurdum" dedi. Başka bir rivâyete göre; Sunabhi Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'ın arkasında akşam namazını kıldı. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) ilk iki rek'atta Fâtiha ile kısa sûreleri sesli okudu. Üçüncü rek'ata kalkınca okumaya başladı. Ona öylesine yaklaştım ki neredeyse elbisem elbisesine değiyordu. Bu rek'atta da (Fâtiha'dan sonra) "ربنا لا تزغ قلوبنا...: *Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Şüphesiz karşılıksız olarak bol bol lutfeden sensin."* âyetini okuyordu.

*"Rabbimiz! Gelmesinde şüphe edilmeyen bir günde, insanları mutlaka toplayacak olan sensin. Allah asla sözünden dönmez."* Yani, onlar dualarında, "Ey Rabbimiz, şüphesiz sen vaad olundukları günde tüm insanları bir araya toplayacak, ihtilaf ettikleri hususlarda aralarında hüküm ve yargısını vereceksin. Her birini ameline, dünyadaki hayır veya şer bakımından haline göre mükâfatlandıracak veya cezalandıracaktır.

836 Ebû Dâvûd, 5061; Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 10701; İbn Sünni, 761. Senedinde Abdullah b. Velid'den dolayı basit zayıflık vardır. Hâkim (1/550) bunu sahih saymış, Zehebî de ona katılmıştır. Bunun şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

**Kâfirlere Hiçbir Şeyleri Fayda Vermeyecek:**

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَآ أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللهِ شَيْئًا ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ ﴿١٠﴾ كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا ۚ فَأَخَذَهُمُ اللهُ بِذُنُوبِهِمْ ۗ وَاللهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١١﴾

*10. Şüphesiz inkâr edenlerin ne malları ne de evlâtları Allah huzurunda kendilerine bir fayda sağlayacaktır. İşte onlar cehennemin yakıtıdır.*

*11. (Onların yolu) Firavun hanedanının ve onlardan öncekilerin tuttuğu yola benzer. Onlar bizim âyetlerimizi yalanladılar, Allah da kendilerini günahları yüzünden yakalayıverdi. Allah'ın cezası çok şiddetlidir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah başka bir yerde kâfirler hakkında, onların cehennem'in yakıtları olduklarını bildiriyor: *"O gün zâlimlere, özür dilemeleri hiçbir fayda sağlamaz. Artık lânet de onlarındır, kötü yurt da onlarındır!"* (Mü'min, 52) Dünyada sahip oldukları mallar ve evlatlar onlara Allah (c.c) katında hiçbir fayda vermeyecek, onları Allah'ın azabından ve çetin cezasından kurtaramayacaktır. Hatta Allah (c.c), *"(Ey Muhammed!) Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Çünkü Allah bunlarla, ancak dünya hayatında onların azaplarını çoğaltmayı ve onların kâfir olarak canlarının çıkmasını istiyor."* (Tevbe, 55) buyurmuştur. Bir âyette de, *"İnkârcıların (refah içinde) diyar diyar dolaşması, sakın seni aldatmasın! Azıcık bir menfaattir o. Sonra onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü varış yeridir!"* (Âl-i İmrân, 196-197) buyurmuştur. Yüce Allah burada da şöyle buyuruyor: *"Şüphesiz inkâr edenlerin"* yani Allah'a inanmayan, peygamberlerini yalanlayan, kitabına aykırı hareket edenler ve peygamberlerine gönderdiği vahiyden istifade etmeyenlerin *"ne malları ne de evlâtları Allah huzurunda kendilerine bir fayda sağlayacaktır. İşte onlar cehennem'in yakıtıdır."* Yani, cehennem'in tutuşturulacak ve yanacak odunlarıdırlar. Nitekim yüce Allah başka bir yerde şöyle buyurur: *"Siz ve Allah'ın dışında taptığınız şeyler cehennem yakıtısınız. Siz oraya gireceksiniz."* (Enbiyâ, 98)

Scanned with CamScanner

[1371] İbn Ebî Hâtim, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın annesi Ümmü Fadl'dan şöyle rivâyet etmiştir: Biz Mekke'de iken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gecenin bir vaktinde kalkarak üç defa, *"Tebliğ ettim mi? Allah'ım! Tebliğ ettim mi?"* dedi. Bunun üzerine Ömer (radıyallâhu anh) kalkarak, "Evet" dedi. Sabah olunca Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"İslam mutlaka galip ve güçlü olacak ve küfür kendi beldelerine püskürtülecektir. Şurası kesin ki, İslâm adına denizlere açılacaksınız. İnsanlar öyle bir dönem görecekler ki, Kur'ân'ı öğrenecek ve okuyacaklar, sonra, "Okuduk ve öğrendik; bizden daha faziletli kim vardır?" diyecekler. Oysa onlarda hayır adına hiçbir şey var mıdır acaba?"* buyurdu. Sahabiler, "Ya Rasûlallah! Onlar kimlerdir?" dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Onlar sizdendirler. Onlar cehennem'in yakıtıdırlar"* buyurdu.[837] Ben bunu bu lafızla böyle gördüm.

[1372] Bunu İbn Merdûyeh de Yezîd b. Abdullah b. Hadi'nin.. Ümmü Fadl'dan rivâyetiyle, şu lafızla tahric etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'de iken bir gece uyandı ve üç defa, *"Tebliğ ettim mi?"* dedi. Bunun üzerine içli ve yürekli biri olan Ömer (radıyallâhu anh), "Vallahi evet, sen tüm gayretini ortaya koydun, çalıştın ve nasihat ettin. Sen sabret." dedi. Sabah olunca Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"İslam mutlaka galip ve güçlü olacak, küfür kendi beldelerine püskürtülecek. Kesinlikle İslâm adına denizlere açılacaksınız. İnsanlar öyle bir dönem görecekler ki, Kur'ân'ı öğrenecek ve okuyacaklar; sonra, "Okuduk ve öğrendik. Böyle iken bizden daha faziletli kim vardır?" diyecekler. Oysa onlarda hayır adına hiçbir şey var mıdır acaba?"* dedi. Sahabiler, "Ya Rasûlallah! Onlar kimlerdir?" dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Onlar sizdendirler. Onlar cehennem'in yakıtıdırlar"* buyurdu.[838] Sonra bunu başka bir senetle ve benzer bir lafızla rivâyet etmiştir.

---

837 İbn Lehia'dan dolayı senedi zayıftır. Ancak ileride mütâbaat edilmiştir. Tüm senetlerin etrafında döndüğü râvi Haris kızı Hind'dir ki o makbul biridir.

838 Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr'de (25/27-28) tahric etmiş, Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (1/186), "Râvileri sikadır. Ancak tâbiînden Haris kızı Hind için sika diyen de onu cerh eden de birini görmedim." demiştir. Ben derim ki: İbn Hibbân onun sika olduğunu söylemiş, Hâfız İbn Hacer (radıyallâhu anh), "Makbuldür" demiştir. Kastı mütâbaat edildiğindedir. Hadisin bazı kısımlarının şahitleri varken, bazı kısımları gariptir. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Abbâs hadisi ise munkatı'dır. Çünkü İbnu'l-Hadi'nin Abbâs ile buluşmuşluğu yoktur.

Scanned with CamScanner

*"(Onların yolu) Firavun hanedanının ve onlardan öncekilerin tuttuğu yola benzer."* Dahhâk, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Yani Firavun hanedanının hareket ve fiillerine benzer. İkrime, Mücâhid, Ebû Mâlik, Dahhâk ve daha başkalarından da böyle rivâyet edilmiştir. Bazıları, "Firavun hanedanlığının gidişatı, Firavun'un fiil ve hareketleri, Firavun hanedanlığının haline benzer" diye tefsir etmişlerdir. Bunlar lafız itibariyle birbirlerine yakındır. De'b hem de'b, hem de deeb şeklinde okunur; aynen nehir mânâsındaki kelimenin hem nehr, hem neher diye telaffuzu gibi. De'b; fiil, hâl, durum ve âdet demektir. Meselâ, bu kelime kullanılarak, "Bu daima, benim ve senin âdetin olagelmiştir." denir. İmriü'l-Kays şöyle der:

وقوفا بها صحبي على مطيهم يقولون: لا تهلك أسى وتجمل

كدأبك من أم الحويرث قبلها وجارتها أم الرباب بمأسل

*Ey dostum, onunla duralım binekleri üzerinde.*

*Diyorlar ki: Hüzünden tüketme kendini, süslen.*

*Ondan önce Ümmü Huveyris'teki âdetin gibi.*

*Me'sil dağındaki komşusu Ümmü Rebab'daki gibi.*

Yani, senin Ümmü Huveyris'e aşkından kendini tüketip onun yurdu ve hâli için ağlayıp durduğundaki hâlin ve âdetin gibi.

Âyetin mânâsı da şöyledir: Kâfirlere malları da çocukları da hiçbir fayda vermeyecektir. Aksine Firavun hanedanlığıyla peygamberlerin getirdikleri ilâhi âyet ve hüccetleri yalanlayan diğer halklara yapıldığı gibi bunlar da yok edilecek ve azap görecekler.

*"Allah'ın cezası çok şiddetlidir."* Yani yakalaması çetin, azabı acıklıdır. Hiç kimse kendisini O'ndan koruyamaz ve hiçbir şey O'ndan kaçamaz. Bilakis O (c.c) dilediği her şeyi yapan, her şey üzerinde galip ve hâkimdir. Her şey O'nun önünde eğilmiştir. Ondan başka hiçbir ilâh, O'ndan gayri hiçbir rabb yoktur.

Scanned with CamScanner

**Zafer Az da Olsalar Mü'minlerindir:**

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَى جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٢﴾ قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأُخْرَى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَاءُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿١٣﴾

*12. (Rasûlüm!) İnkâr edenlere de ki: Yakında mağlup olacaksınız ve cehennem'e sürüleceksiniz. Orası kalınacak ne kötü bir yerdir!*

*13. (Bedir'de) karşı karşıya gelen şu iki gurubun halinde sizin için büyük bir ibret vardır. Biri Allah yolunda çarpışan bir grup, diğeri ise bunları apaçık kendilerinin iki misli gören kâfir bir grup. Allah dilediğini yardımı ile destekler. Elbette bunda basiret sahipleri için büyük bir ibret vardır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: Ey Muhammed! Kâfirlere de ki: *"Yakında"* dünyada iken *"mağlup olacaksınız ve"* kıyâmet gününde *"Cehenneme sürüleceksiniz. Orası kalınacak ne kötü bir yerdir!"*

[1373] Muhammed b. İshâk b. Yesar, Asım b. Ömer b. Katâde'den şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Bedir'deki kâfirlere hadlerini bildirip Medine'ye dönünce Yahudileri Beni Kaynuka pazarında topladı ve onlara, *"Ey Yahudiler! Allah Kureyş'e verdiği belanın aynısını size de vermeden evvel Müslüman olun."* diye konuşma yaptı. Yahudiler, Ey Muhammed! Savaşı bilmeyen bir grup cahil Kureyşliyi yendiğinden dolayı gurura kapılma. Vallahi sen bizimle savaşsaydın bizim nasıl olduğumuzu anlar, bizim gibilerle hiç karşılaşmadığını anlardın." dediler. Bunun üzerine yüce Allah, *"(Rasûlüm!) İnkâr edenlere de ki: Yakında mağlup olacaksınız ve cehennem'e sürüleceksiniz. Orası kalınacak ne kötü bir yerdir!"* âyetini indirdi. Bunu ayrıca Muhammed b. İshâk, Muhammed b. Ebî Muhammed'den, o Said'den veya İkrime'den o da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir. Bu yüzden yüce Allah şöyle buyuruyor:

Scanned with CamScanner

*"(Bedir'de)"* savaş için*"karşı karşıya gelen şu iki grubun"* iki taifenin *"halinde sizin için"* ey bir takım şeyler söyleyen Yahudiler *"büyük bir ibret vardır."* Yani Allah'ın dinini aziz ve güçlü yapacağına, peygamberine yardım edeceğine, sözünü ortaya koyacağına ve dâvasını yücelteceğine dair delil vardır.

*"Biri"* yani Müslümanlar *"Allah yolunda çarpışan bir grup, diğeri ise bunları apaçık kendilerinin iki misli gören kâfir bir grup"* ki onlar Bedir savaşında bulunan Kureyş müşrikleridir. İmam Taberî'nin naklettiğine göre bazı âlimler şöyle demişlerdir: Bedir günü müşrikler Müslümanları beden gözleriyle kendilerinin iki katı gibi görüyorlardı. Yani, yüce Allah müşriklere Müslümanları böyle görmelerini sağlamış ve bu Müslümanların galip olmalarına yol açmıştır. Bunda sadece bir yönden problem vardır ki o da şudur: O gün müşrikler Müslümanların sayısını tespit etmesi için Ömer b. Vehb'i Müslümanlara gönderdiler. Ömer onlara Müslümanların 300 civarında, biraz az veya biraz çok olduğunu bildirdi. Gerçekten de öyleydi; Müslümanlar 310 küsür kişiydiler. Sonra savaş olunca Allah (c.c) onlara en özel ve en saygınlarından 1000 melek gönderdi.

Diğer görüşe göre ise, *"Kendilerinin iki katı görüyorlardı"* ifadesinin mânâsı şudur: Müslümanlar kâfir ordusunu kendilerinin iki misli, yani sayıca iki katı görüyorlardı. Bununla birlikte Allah (c.c) Müslümanları kâfirlere muzaffer kıldı. Bu görüşte, Avfî'nin İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şu rivâyetine nazaran hiçbir problem yoktur: "Bedir günü Müslümanlar 313, müşrikler ise 626 kişiydiler. Sanki bu görüş bu âyetin zahiri mânâsından alınmadır. Fakat bu, tarihçi ve siyercilerce meşhur rivâyet ile cumhurun, "Müşrikler 900 ile 1000 arası idiydiler" görüşüne aykırıdır.

[1374] Nitekim Muhammed b. İshâk, Yezîd b. Rûmân kanalıyla Urve b. Zübeyr'den şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Benî Haccac kabilesinden o siyah köleye Müşriklerin sayısını sorunca köle "Sayıları çok" dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Hergün ne kadar hayvan kesiyorlar?"* diye sordu. Köle, "Bir gün 9, bir gün 10 deve kesiyorlar" dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Öyleyse onlar 900 ile 1000 arasındadırlar"* buyurdu.[839] Ebû İshâk, Harise kanalıyla Hz.

839 Bu İbn Hişam'ın es-Siretu'n-Nebeviyye'sinde (2/195) geçmektedir. Daha uzun benzer bir rivâyet İmam Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde (1/117) Ali (radıyallâhu anh)'tan rivâyet olarak geçmiştir.

Scanned with CamScanner

Ali (radıyallâhu anh)'tan, "Müşrikler bin kişiydiler" dediğini rivâyet etmiştir. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) da böyle demiştir. Meşhur ve yaygın olan görüş de onların 900 ile 1000 arası oldukları yönündedir. Her hâlükârda müşrikler Müslümanların üç katıydılar. Buna göre bu görüş (yani Müslümanların müşrikleri kendilerini iki katı gördüğü görüşü) problem teşkil eder. Ancak İmam Taberî bu görüşü doğru bularak şu açıklamayı getirir: Meselâ senin 3000 liraya ihtiyacın olduğunda, "Benim 1000 liram var ve onun üç katına ihtiyacım var" dersin. İmam Taberî böyle demiştir. Buna göre problem yoktur. Fakat her iki görüşe göre akla gelebilecek bir problem var ki o da şudur: Peki bu âyetle, yine Bedir savaşı hakkındaki, *"Allah, takdir edilen bir işi (savaşı) yerine getirmek için (savaş alanında) karşılaştığınız zaman onları sizin gözlerinizde az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu."* (Enfâl, 44) âyetin arasını nasıl bulacaksınız? Cevap: Bu âyet bir durumu, diğeri ise başka bir durumu anlatmaktadır. Zira, Süddî'nin Mürre et-Tayyip'ten, onun da İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan naklettiğine göre O (radıyallâhu anh), *"(Bedir'de) karşı karşıya gelen şu iki gurubun halinde sizin için büyük bir ibret vardır."* âyeti hakkında şöyle demiştir: Bu Bedir günündeydi. Müşriklere baktık ve iki katımız olduklarını gördük. Sonraki bakışımızda bizden tek bir kişi dahi fazla olmadıklarını gördük. İşte Allah'ın (c.c) *"Allah, takdir edilen bir işi (savaşı) yerine getirmek için (savaş alanında) karşılaştığınız zaman onları sizin gözlerinizde az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu."* (Enfâl, 44) buyruğu bunu anlatmaktadır. Ebû İshâk, Ebû Ubeyde'den İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediğini nakleder: Gerçekten de onlar gözümüzde azaltıldılar. Hatta yanımdaki birine, "Sen onları 70 gibi mi görüyorsun?" dedim, "Yüz gibi görüyorum" dedi. Sonra onlardan birini esir aldığımızda, "Siz kaç kişiydiniz?" dedim. "Bin kişiydik" dediler. Öyle anlaşılıyor ki; Müslümanlarla müşrikler karşı karşıya geldiklerinde Müslümanlar müşrikleri kendilerinin iki katı gördüler ki Allah'a tevekkül etsinler, yönelsinler ve Rablerinden yardım istesinler. Müşriklere de mü'minler böyle (kendilerinin) iki katı gösterildiler ki korku, dehşet, telaş ve paniğe kapılsınlar. Taraflar saf tutup karşı karşıya geldiklerinde ise Allah (c.c) her biri diğerine saldırması için her iki tarafı diğerinin gözünde az gösterdi. Allah (Tevbe sûresinde), *"Allah, takdir edilen bir işi (savaşı) yerine getirmek için"* buyurmuştur. Yani hak ile bâtılı birbirinden ayırıp iman hakikatini küfür ve tuğyan üzerinde galip kılmak, mü'minleri aziz, kâfirleri zelil yapmak için. Nitekim yüce Allah başka bir yerde de, *"Andolsun*

Scanned with CamScanner

*siz zelil bir halde iken Allah size Bedir'de yardım etmişti"* (Âl-i İmrân, 123) buyurmuştur.

Yüce Allah burada şöyle buyuruyor: *"Allah dilediğini yardımı ile destekler. Elbette bunda basiret sahipleri için büyük bir ibret vardır."* Yani, şüphesiz bunda basiret ve anlayış sahibi kimseler için Allah'ın hikmetine, fiillerine ve O'nun, mü'min kullarına hem bu dünyada, hem şahitlerin bulunacağı kıyâmet gününde yardım etme şeklindeki daimi kaderine ulaştıracak önemli ibret ve sonuçlar vardır.

**Dünya Bir Metâdır:**

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ۗ ذَٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ ﴿١٤﴾ قُلْ أَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ ذَٰلِكُمْ ۚ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿١٥﴾

*14. Nefsanî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı düşkünlük insanlara çekici kılındı. Bunlar, dünya hayatının geçici menfaatleridir. Halbuki varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır.*

*15. (Rasûlüm!) De ki: Size bunlardan daha iyisini bildireyim mi?: Takvâ sahipleri için Rableri yanında, içinden ırmaklar akan, ebediyyen kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve (hepsinin üstünde) Allah'ın hoşnutluğu vardır. Allah kullarını çok iyi görür.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah bu dünyada insanlara süslü gösterilen kadınlar ve oğullar gibi türlü zevkleri ve hazları haber veriyor. Önce kadınlardan başlıyor; çünkü onların cazibe ve fitneleri daha kuvvetlidir. Nitekim sahih bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

Scanned with CamScanner

[1375] *"Benden sonra erkeklere kadınlardan daha büyük bir fitne bırakmadım"* [840] Ama kadın, iffeti korumak ve ondan çok çocuk sahibi olmak kastıyla istenirse bu istenilen ve teşvik edilen güzel bir şeydir. Nitekim evlenmeye ve çok çocuk sahibi olmaya teşvik eden hadisler vardır: *"Bu ümmetin en hayırlısı en çok kadını olan kimsedir"*[841] gibi.

[1376] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Dünya geçici metâdır, en hayırlı metâı ise saliha eştir. Sâliha eş kocası kendisine baktığında ona mutluluk bahşeder, kocasının olmadığı yerde ırzını ve kocasının malını korur."*[842] buyurmuştur.

[1377] Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) başka bir hadiste de, *"Bana kadın ile güzel koku sevdirildi. Göz aydınlığım (mutluluğum) ise namazda kılındı."* [843] buyurmuştur.

[1378] Âişe (radıyallâhu anhâ) der ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kadınlardan daha çok sevdiği tek şey at idi.[844] Başka bir rivâyette, "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in atlardan daha çok sevdiği tek şey kadındı" demiştir.

İnsan çocuklarının olmasını bazen başkalarına karşı övünmek için, bazen dünya süsü olarak arzular ki, bunların her ikisi de âyetin ifade ettiği sevgi kapsamındadır. Bazen ise Müslüman neslin ve hiçbir ortağı bulunmayan Allah'a ibadet eden Muhammed ümmetinin çok olması maksadıyla olur. Bu ise övülen güzel bir şeydir.

---

840 Buhârî, 5066, 2740; Tirmizî, 2780; İbn Mâce, 3998; Ahmed b. Hanbel, 5/200; İbn Hibbân, 5967. Üsame (radıyallâhu anh)'tan.

841 Mevkuftur. Buhârî (5069) İbn Abbâs (radıyallâhu anh) kanalıyla onun kendi sözü olarak rivâyet etmiştir. "Bu ümmetin en hayırlısı"ndan kastı Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir.

842 Bakara sûresinin 221. âyetinde geçti.

843 Nesâî, 7/61; Ahmed b. Hanbel, 3/128, 285; Ebû Ya'lâ, 3482. Enes (radıyallâhu anh)'tan. Senedi hasendir.

844 Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyet olarak bulamadım. Ancak Nesâî'nin Sünen-i Kübrâ'sında (4404) Enes (radıyallâhu anh)'tan böyle bir rivâyet bulunmaktadır. Râvilerinden İbrâhim b. Osman metruktur. Bunu Ahmed b. Hanbel de (5/27) Ma'kil b. Yesar'dan rivâyet etmiştir. Onun senedi de zayıftır. Çünkü senedinde bilinmeyen biri vardır. Onun Hasan-ı Basrî olduğu söylenmiştir. Ancak o da müdellistir ve buradaki rivâyeti de an'anelidir.

Scanned with CamScanner

[1379] Nitekim sahih bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Sevgi ve muhabbet dolu kadınlar ile doğurtkan kadınlarla evlenin. Çünkü ben kıyâmet gününde diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övüneceğim."*[845]

Mal sevgisi de aynı şekilde kişide bazen güçsüzlere karşı büyüklenme ve övünme, fakirlere zorbalık yapma maksatlı olur ki, bu, şer'an yerilmiş kötü bir şeydir. Bazense ibadetler, sıla-ı rahim ve akrabalar için harcamak, çeşitli ibadet ve taatlerden faydalanmak için olur ki, bu da şer'an övülen güzel bir şeydir.

Müfessirlerin kıntarın (yığın yığın) ne olduğu hususunda farklı görüşleri vardır. Görüşlerin ortak yönü, Dahhâk ve başkalarının söyledikleri gibi bol mal mânâsını ifade etmesidir. Kıntar kimine göre 1000 dinar, kimine göre 1.200 dinardır. Kimisi 12.000 dinar, kimisi 40.000 dinar, kimisi 60.000 dinar, kimisi 70.000 dinar, kimisi 80.000 dinar demiştir. Başka görüşler de vardır.

[1380] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Kıntar 12.000 ukiyyedir ve her bir ukiyye gökle yer arasındakilerden daha hayırlıdır."*[846] Bunu İbn Mâce, İbn Ebî Şeybe kanalıyla rivâyet etmiştir. Bunu İmam Taberî Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan onun kendi sözü olarak rivâyet etmiştir. Vekî' de Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Kıntar 12.000 ukiyyedir. Bir ukiyye gökle yer arasındakilerden daha hayırlıdır." Bu rivâyet daha sahihtir. İmam Taberî, Muaz b. Cebel (radıyallâhu anh) ile İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan da böyle rivâyet etmiştir. İbn Ebî Hâtim Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) ile Ebû Derdâ (radıyallâhu anh)'tan, "Kıntar 12.000 ukiyyedir" dediklerini rivâyet etmiştir.

[1381] İmam Taberî daha sonra Übeyy b. Ka'b (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıntar*

845 Hasendir. Ahmed b. Hanbel, 3/158; İbn Hibbân, 4028; Beyhakî, 7/81, 82. Enes (radıyallâhu anh)'tan. Senedindeki Halef b. Halife saduk olup ömrünün sonlarında bunamıştır. Fakat hadisin şahitleri olup onlarla kuvvetlenmektedir.

846 Tercihe şayan görüş bunun mevkuf olduğudur. İbn Mâce (3666), Ahmed b. Hanbel, 2/263 ve İbn Hibbân (2588) -sahih olduğunu bildirerek- Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmişlerdir. Tüm senetlerde bulunan Asım b. Behdele saduktur, fakat ezberi kötüdür. Nitekim bunu İmam Taberî (6697) Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan onun kendi sözü olarak rivâyet etmiştir ki, bu daha sahihtir.

Scanned with CamScanner

*1.200 ukiyyedir."*[847] Bu da münker bir rivâyettir ve diğer sahabilerden gelen rivâyetler gibi Übeyy b. Ka'b (radıyallâhu anh)'ın kendi sözü olma ihtimali daha yüksektir.

[1382] Nitekim İbn Merdûyeh de Ebû Derdâ (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim yüz âyet okursa gafillerden yazılmaz. Kim 100 ile 1000 arası âyet okursa ona Allah katında bir kıntar sevap yazılır. Onun bir kıntarı büyük bir dağ kadardır."*[848] Bunu Vekî' de Mûsâ b. Ubeyde'den bu mânâyla rivâyet etmiştir.

[1383] Hâkim de Müstedrek'inde, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Allah'ın (c.c) *"kıntar kıntar (yığın yığın) altın"* buyruğu soruldu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Bir kıntar iki bin ukiyyedir"* buyurdu.[849] Hâkim, "Buhârî ve Müslim'in şartlarını taşıyan sahih bir hadistir, ancak onlar tahric etmemişlerdir" demiştir. Hâkim böyle rivâyet etmiştir. İbn Ebî Hâtim'in Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh) kanalıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyetindeki lafız ise farklıdır: *"Bir kıntar 1000 dinardır"*[850] İbn Merdûyeh ile Taberânî böyle rivâyet etmişlerdir. İmam Taberî, Hasan-ı Basrî (radıyallâhu anh)'tan mürsel ve mevkuf olarak, "Kıntar 1.200 kıntardır" sözünü rivâyet etmiştir ki, bu aynı zamanda

847 Çok zayıftır. Taberî (6698) Übeyy b. Ka'b (radıyallâhu anh)'ın hadisi olarak rivâyet etmiştir. Senedinde iki illet var. Hem Ali b. Zeyd b. Ced'an zayıftır. Hem de onun rivâyet ettiği Mahled, hadisi çok münker biridir. Ebû Hâtim bunun hakkında, "Zayıftır" demekle yetinmiştir. Ben derim ki: Metinde de çelişkili ifadeler vardır. Böylece hadisin zayıf olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü sahih olsaydı sahabeler ve müfessirler ihtilaf etmezlerdi. Hadisin başka lafızları da vardır ve onlar metindeki çelişkiyi daha da artırmaktadırlar. Sonraki hadise bakınız.

848 Mûsâ b. Ubeyde er-Rebzi'den dolayı senedi zayıftır. Mecmau'z-Zevâid'de (1/268) ifade edildiği üzere bunu Taberânî tahric etmiştir.

849 Hâkim (2/178, hadis no: 2731) ve Taberî (6825) Enes (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmişlerdir. Hâkim bunun Buhârî ve Müslim'in koşullarını taşıyan sahih bir hadis onu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır. el-Mizan'da (2918) özetle şöyle denmektedir: İmam Buhârî İmam Ahmed b. Hanbel'den şöyle nakletmiştir: Sanki Şamlıların kendinden rivâyet ettikleri Züheyr başka bir Züheyr'dir. Ebû Hâtim der ki: Bu Şam'da ezberinden rivâyet etmiş ve dolayısıyla rivâyetlerinde çok hatalar yapmıştır. Ben derim ki: Bu hadis Şamlıların Züheyr'den rivâyetidir, dolayısıyla münkerdir. Bu konudaki sahabelerin ve tefsircilerin ihtilafı daha önce geçti. Bu hadis sahih olsaydı onlar bunun tefsirinde ihtilaf etmezlerdi.

850 Bir önceki hadis gibi senedi zayıftır. İmam Ahmed b. Hanbel ile İmam Buhârî'nin söyledikleri gibi Şamlılar Züheyr'den münker rivâyetlerde bulunmuşlardır.

Scanned with CamScanner

Avfî'nin İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyetidir. Dahhâk der ki: Araplardan, "Bir kıntar 1.200 dinardır" diyenler vardır. Bazıları ise, "12.000 dinar" derler. İbn Ebî Hâtim, Ebû Said el-Hudri (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Kıntar bir öküz derisi dolusu altındır. Ebû Muhammed der ki: Bunu Muhammed b. Mûsâ el-Hurşi, Hammad b. Zeyd'den merfû olarak zikretmiştir,[851] ancak mevkuf rivâyet daha sahihtir.

At sevgisine gelince; o da üç çeşittir: Bazen sahipleri atları Allah yolunda, ihtiyaç duyduklarında binip cihada çıkmak için beslerler. Bunlara bundan dolayı sevap vardır. Bazen Müslümanlara karşı övünmek ve böbürlenmek maksadıyla beslenilir ki, bunu yapan da günah kazanır. Bazense kendini koruma ve at neslinin devamını sağlama maksadıyla beslenir ve ondaki Allah'ın (c.c) hakkı unutulmaz. Bazı atlar da, inşaallah, *"Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın.."* (Enfâl, 60) âyetinin tefsirinde gelecek hadislerde ifade edildiği üzere, sahipleri için bir örtüdürler.

Âyette geçen diğer kelimelere gelince; İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyete göre o (atların sıfatları olarak kullanılan) müsevveme kelimesini "otlanan", (kadınların sıfatı olarak gelen) mutahhara (temiz, pak) kelimesini ise güzel ile tefsir etmiştir. Mücâhid, İkrime, Said b. Cübeyr, Abdurrahmân b. Abdullah b. Ebrâ, Süddî, Rebî b. Enes, Ebû Sînân ve başkalarından da bu şekilde rivâyet edilmiştir. Mekhul, "Müsevveme at' alnı ve ayağı beyaz at demektir" demiştir.

[1384] İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her Arap atına her sabah izin verilir ve o şu iki duayı yapar: "Allah'ım! Sen beni insanlardan birilerine verdin. Öyleyse beni onun en sevdiği mal ve en sevdiği aile efradı eyle (başka bir rivâyette: onun en sevdiği aile efradı ve malı eyle)"*[852]

---

851 el-Cerhu ve't-Ta'dil'de (8/84) ifade edildiği üzere Hurşi'nin zayıf olması sebebiyle senedi zayıftır. Nitekim, diğer râvi Saîd b. İyas ona muhalefet ederek mevkuf olarak rivâyet etmiştir. O ise Hurşi'den ezber bakımından daha kuvvetli ve daha sağlamdır.

852 İmam Ahmed (5/170) Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'ın rivâyeti olarak nakletmiştir. Senedindeki Abdulhamid b. Câfer el-Medenî hakkında İmam Ahmed b. Hanbel ile Nesâî: "Fena değildir" demiş ve Yahyâ b. Maîn sika olduğunu söylemiştir. İbn Ebî Hâtim ise "Onun hadisleri delil olmaz" demiştir. Süfyân-ı Sevrî de onu zayıf sayardı. Dolayısıyla hadis zayıfa daha yakındır. Metin de gariptir.

Scanned with CamScanner

Âyetteki "En'âm" (hayvanlar)dan kasıt deve, sığır ve davarlardır. "Hars" (ekin) ise ağaç dikmede ve ziraatte kullanılan toprak parçası demektir.

[1385] İmam Ahmed b. Hanbel, Süveyd b. Hübeyre kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Kişinin en hayırlı malı aşılanabilen (nesli devam eden) atlar ile aşılanan hurma ağaçlarıdır."*[853] Me'bûre nesli çok, sikke sıra sıra hurma ağaçları, me'bûre de aşılanan ve nesli devam eden mânâlarına gelir.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Bunlar, dünya hayatının geçici menfaatleridir."* Yani, bunlar sadece dünyanın geçici ve fani süs ve zinetleridir. *"Halbuki varılacak güzel yer"* yani güzel dönüş ve güzel mükâfat yeri *"Allah katındadır."*

Nitekim İmam Taberî, Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: *"İnsanlara ... çekici kılındı"* âyeti (14. âyet) nazil olunca, "Ey Rabbim, işte onları bize şimdi sevimli yaptın" dedim. Bunun üzerine, *"(Rasûlüm!) De ki: Size bunlardan daha iyisini bildireyim mi?..."* âyeti (15. âyet) indi. Bu yüzden yüce Allah, *"(Rasûlüm!) De ki: Size bunlardan daha iyisini bildireyim mi?..."* buyurmuştur. Yani; "Ey Muhammed! İnsanlara de ki: Size, insanlara dünya hayatında süslü gösterilmiş ve mutlaka yok olacak dünyevi süs ve nimetleri haber vereyim mi?" Yüce Allah daha sonra şu buyruğuyla buna cevap vermiştir: *"Rableri yanında, içinden ırmaklar akan, ebediyyen kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve (hepsinin üstünde) Allah'ın hoşnutluğu vardır..."* Yani, cennetin muhtelif yerlerinden doğan ve akan hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin aklına gelmeyecek bal, süt, şarap, su ve başka türlü türlü içecek nehirler vardır. *"Ebediyyen kalacakları"*, yani, orada sonsuza dek kalıp oradan ayrılmayı hiç istemeyecekleri.

*"Tertemiz eşler"*, yani, her çeşit necasetten, dünya kadınlarına arız olan hayız, nifas ve benzeri her türlü pislik halinden uzak olan eşler.

*"Ve (hepsinin üstünde) Allah'ın hoşnutluğu vardır."* Yani, Allah onlardan hoşnut olacak ve sonsuza dek kızmayacaktır. Bu yüzden yüce Allah Tevbe sûresindeki bir âyette, *"Allah'ın hoşnutluğu ise en büyük (nimet)tir"* (Tevbe, 72) buyurmuştur. Yani, Allah'ın onlara verdiği ebedi nimetlerin en büyüğüdür.

---

853 Hasendir. İmam Ahmed b. Hanbel (3/468) ve Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr'de (6470) rivâyet etmişlerdir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (5/258) "İmam Ahmed b. Hanbel'in bu hadisteki ravileri sikadır" demiştir.

Scanned with CamScanner

*"Allah kullarını çok iyi görür."* Yani, dolayısıyla her birine hak ettiği kadar ihsanda bulunacaktır.

**Cenneti Hak Eden Müttakilerin Bazı Nitelikleri:**

﴿اَلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ إِنَّنَآ ءَامَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٦﴾ اَلصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ ﴿١٧﴾﴾

*16. (Bu nimetler) "Ey Rabbimiz! İman ettik; bizim günahlarımızı bağışla, bizi ateş azabından koru!" diyen;*

*17. Sabreden, dürüst olan, huzurda boyun büken, infak eden ve seher vaktinde Allah'tan bağış dileyenler (içindir).*

**Tefsiri:**

Yüce Allah bol mükâfat vaad ettiği müttaki kullarının vasıflarını anlatarak şöyle buyuruyor: *"(Bu nimetler) 'Ey Rabbimiz!'* Sana, kitabına ve peygamberlerine *iman ettik; öyleyse* sana ve bize gönderdiğin şeriatına imanımız hatırına *"bizim günahlarımızı"* lütuf ve rahmetinle günahlarımızı ve işlerimizdeki kusurlarımızı *"bağışla ve bizi cehennem azabından koru!" diyen(ler içindir)."*

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Sabreden"* yani ibadetleri yerine getirme ve günahlardan sakınmada sabır ve sebat eden, *"dürüst olan"* dil ile ifade ettikleri imanlarını devamlı yaptıkları meşakkatli amellerle tasdik eden ve onaylayan, *"huzurda boyun büken"* kunût, itaat etmek ve boyun eğmek demektir, *"infak eden"* yani mallarının bir kısmını emrolundukları tüm taat ve ibadetlerde, sıla-ı rahimde, akrabalarının ihtiyaçlarını gidermede ve muhtaçlara yardımda harcayan *"ve seher vaktinde Allah'tan bağış dileyenler (içindir)."* Bu cümle seher vaktinde istiğfarın faziletini ifade etmektedir. Nitekim Yakûb (a.s)'ın, oğullarına, *"Sizin için Rabbimden bağışlanma dileyeceğim"* (Yusuf, 36) derken onu seher vaktine ertelediği söylenmiştir.

[1386] Buhârî, Müslim'in Sahih'leri ile diğer Müsned ve Sünen kitaplarında bir grup sahabiden birçok kanalla rivâyet edilen bir hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah her gece, gecenin son üçte biri kaldığında dünya semasına iner ve "Bir şey isteyen var mı,*

Scanned with CamScanner

*vereyim? Bir dua eden var mı, kabul edeyim? Bağış dileyen biri var mı onu bağışlayayım" diye seslenir..."*[854] Hâfız Dârekutnî bu konuda müstakil bir kitap kaleme almış ve bu hadisi birçok tarikiyle zikretmiştir.

[1387] Buhârî ve Müslim, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle rivâyet etmişlerdir: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) vitir namazını gecenin her vaktinde; başında, sonunda ve ortasında eda etti. Vitri nihâyet seher vaktinde karar kıldı."[855] Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh) da gece namaz kılar, sonra "Ey Nâfi', seher vakti geldi mi?" diye sorar, "Evet" dediğinde sabaha kadar dua ve istiğfar ederdi. Bunu İbn Ebî Hâtim rivâyet etmiştir. İmam Taberî de İbrâhim b. Hatib kanalıyla onun babasından şöyle rivâyet etmiştir: Seher vakti birisini caminin bir köşesinde şöyle derken işittim: "Rabbim, emrettin, emrine uydum. İşte seher vakti; artık beni bağışla." Sonra baktığımda onun İbn Mes'ud olduğunu fark ettim.

[1388] İbn Merdûyeh, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Bize geceleyin namaz kılınca seher vaktinin sonunda 70 defa istiğfar etmemiz emredilirdi.[856]

**Allah'tan Başka Hiçbir İlah Yoktur:**

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۙ وَالْمَلَآئِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَآئِمًا بِالْقِسْطِ ۚ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾ إِنَّ الدِّينَ عِندَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ ۗ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۗ وَمَن يَكْفُرْ بِـَٔايَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩﴾ فَإِنْ حَآجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ ۗ وَقُل لِّلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمِّيِّينَ ءَأَسْلَمْتُمْ ۚ فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوا ۖ وَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ ۗ وَاللَّهُ بَصِيرٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠﴾

854 Buhârî, 1145; Müslim, 758; Ebû Dâvûd, 1315; Mâlik, 1/214; Ahmed b. Hanbel, 2/387; İbn Hibbân, 920. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmişlerdir.

855 Buhârî, 996; Müslim, 745; Ebû Dâvûd, 1435; Nesâî, 3/230; Tirmizî, 456; İbn Mâce, 1185; Ahmed b. Hanbel, 6/45; İbn Hibbân, 2443; Beyhakî, 3/35. Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan

856 Taberî (6754) rivâyet etmiş olup, senedinde meçhuller olması sebebiyle zayıftır.

Scanned with CamScanner

*18. Allah, adaleti ayakta tutarak kendisinden başka ilâh olmadığına şahitlik etti. Melekler ve ilim sahipleri de bunu ikrar ettiler. (Evet) O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Mutlak güç ve hikmet sahibi Allah'tır.*

*19. Allah nezdinde hak din İslâm'dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah'ın âyetlerini inkâr edenler bilmelidirler ki Allah'ın hesabı çok çabuktur.*

*20. Eğer seninle tartışmaya girerlerse de ki: "Bana uyanlarla birlikte ben kendimi Allah'a teslim ettim." Ehl-i kitaba ve ümmîlere de: "Siz de Allah'a teslim oldunuz mu?" de. Eğer teslim oldularsa doğru yolu buldular demektir. Yok eğer yüz çevirdilerse sana düşen, yalnızca tebliğ etmektir. Allah kullarını çok iyi görmektedir.*

**Tefsiri:**

Şahitliği yanında başka hiçbir şahitliğe ihtiyaç duyulmayacak, şahitlerin en doğrusu ve en âdili, en doğru sözlü Yüce *"Allah kendisinden başka ilâh olmadığına şahitlik etti."* Yani, O tüm mahlukatın ilâhı, tüm mahlukat da onun kulu ve yaratığıdır. Onlar Allah'a muhtaçtırlar, Allah ise kimseye muhtaç değildir. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Fakat Allah sana indirdiğine şahitlik eder; onu kendi ilmi ile indirdi. Melekler de (buna) şahitlik ederler. Ve şahit olarak Allah kâfidir."* (Nisâ, 166) Yüce Allah ardından meleklerin ve ilim sahiplerinin şahitliklerini de bildirerek şöyle buyuruyor: *"Melekler ve ilim sahipleri de bunu ikrar ettiler."* Bu makamda âlimlere büyük bir değer ve hususiyet verilmiştir. *"Adaleti ayakta tutarak"* ifadesi (قائما) hâldir. Allah'ın şahitliği ise her hâl ve durumda vakidir. *"(Evet) O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur."* cümlesi âyet başındaki ifadeyi pekiştirmek için söylenmiştir. *"Mutlak güç ve hikmet sahibi Allah'tır."* Aziz; büyüklük ve azamette yanına bile yaklaşılamayan, Hakîm ise; söz, fiil, şeriat ve kaderinde büyük hikmet sahibi olan mânâsına gelir.

[1389] İmam Ahmed b. Hanbel, Zübeyr b. Avvam (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Arafat'ta, *"Allah, adaleti ayakta tutarak kendisinden başka ilâh olmadığın melekler ve ilim sahipleri de bunu ikrar ettiler. (Evet) O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Mutlak*

Scanned with CamScanner

*güç ve hikmet sahibi Allah'tır."* âyetini okurken işittim. Ardından, "Ben de buna şahitlik edenlerdenim ey Rabbim" dedi.[857]

[1390] Nitekim İbn Ebî Hâtim birçok kanalla Zübeyr (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i işittim; *"Allah, adaleti ayakta tutarak kendisinden başka ilâh olmadığına melekler ve ilim sahipleri de bunu ikrar ettiler."* âyetini okudu, ardından, *"Ey Rabbim, ben de şahitlik ederim"* dedi.[858]

[1391] Hâfız Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr'de Galip el-Kattan'dan şöyle rivâyet etmiştir: Ticaret için Kufe'ye gelmiştim. A'meş'in yakınında bir yere konakladım. Oradan ayrılmaya niyetlendiğim gece kalkıp namaz kıldı. *"Allah, adaleti ayakta tutarak kendisinden başka ilâh olmadığına melekler ve ilim sahipleri de bunu ikrar ettiler."* âyetine varınca, "Allah'ın şahitlik yaptığı şeyde ben de şahitlik yapar, bu emaneti Allah'a bırakırım. Çünkü bu, benim Allah yanındaki emanetimdir." dedi. Sonra, *"Allah nezdinde hak din İslâm'dır."* âyetini defalarca okudu. Kendi kendime, "Herhalde bu konuda bir şeyler duymuş olmalı" dedim. Sabah olunca vedalaşmak üzere yanına gittim. Sonra, "Ey Muhammed'in babası, senin bu âyeti defalarca tekrarladığını işittim" dedim. "Sana bununla ilgili bir şey ulaşmadı mı?" dedi. "Ben bir aydır yanındayım, fakat sen bir şey söylemedin" dedim. "Vallahi, bir yıla kadar sana hiçbir şey anlatmayacağım" dedi. Bunun üzerine yanında kalmaya karar verdim. Bir yıl kalarak kapısında ona hizmet ettim. Bir yıl geçince ona, "Ey Muhammed! Bir yıl geçti" dedim. Bunun üzerine şöyle anlattı: Bana Ebû Vail, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyâmet günü bu şahitliğin sahibi getirilir. Yüce Allah, 'Kulum benden söz almıştı. Ben ise sözünde durmaya en layıkım. Kulumu cennet'e koyun' buyurur."*[859]

---

857 Ahmed b. Hanbel (1424) ve Taberânî (250) Zübeyr (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmişlerdir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (10889), "İkisinin senedinde de meçhuller vardır" demiştir.

858 Zayıftır. Taberânî de (250) aynı senetle rivâyet etmiştir. Senedindeki Ebû Saîd Ömer b. Hafs b. Sabit meçhuldür.

859 Çok zayıftır. Taberânî (10453), İbnu'l-Cevzî, el-İlel'de (146, 147) ve İbn Adiyy (5/36) İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmişlerdir. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (6/326, hadis no: 10890), "Senedindeki Ömer b. Muhtar zayıftır" demiştir. İbn Adiyy de bunu Galib el-Kattan açısından zayıf görmüştür. Zehebî de onu tenkit ederek el-Mizan'da, "Hadisin afeti Ömer b. Muhtar'dır. O hadis uydurmakla itham edilen biridir"

Scanned with CamScanner

**Tek Din İslâm'dır:**

*"Allah nezdinde hak din şüphesiz İslâm'dır."* buyruğuyla Allah (c.c), kabul ettiği katındaki tek dinin İslâm olduğunu bildiriyor. İslâm Allah'ın son peygamber Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kadar her dönemde gönderdiği peygamberlere tâbi olmaktır. Allah (c.c) son olarak Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i göndermiş, sonra O'nun dışındaki her kapıyı kapamıştır. Artık Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gönderilmesinden sonra kim Allah'ın (c.c) huzuruna Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şeriatı üzere olmayan bir dinle varırsa ondan kabul edilmeyecektir. Nitekim yüce Allah, *"Kim, İslâm'dan başka bir din ararsa, bu ondan asla kabul olunmaz..."* (Âl-i İmrân, 85) buyurmaktadır. Yüce Allah bu âyette de, *"Allah nezdinde hak din şüphesiz İslâm'dır."* buyurarak tarafınca makbul ve geçerli yegâne dinin İslâm olduğunu bildiriyor. Taberî'nin İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiğine göre o (radıyallâhu anh) "شهد الله أنه لا إله إلا هو...إن الدين عند الله الإسلام" âyetini "أنه" yerine "إنه"; "إن الدين" yerine de "أن الدين" okumuştur. Bu durumda mânâ şöyle olur: "Allah ve melekler adaleti ayakta tutarak Allah katında tek dinin İslâm olduğuna şahitlik ettiler." Cumhûr ise bunu haber (yeni bir cümle) olmak üzere "أنه" okumuştur. Her iki mânâ da doğrudur. Fakat cumhûrun kıraatine göre daha açıktır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Yüce Allah daha sonra; kendilerine kitap verilen ilk milletin ancak kendilerine peygamber gönderilip kitap indirilmesi, böylece aleyhlerinde hüccetler bulunmasından sonra ayrılığa düştüklerini bildirerek şöyle buyuruyor: *"Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler."* Yani, birbirlerinin hakkına geçtiler. Birbirlerine olan hasetleri, düşmanlıkları ve birbirlerine sırt çevirmelerinden dolayı hakikat hususunda ayrılığa düştüler. Birbirlerine olan kin ve husumetleri her birini hakikat da olsa diğerinin söz ve fiillerine muhalif olmaya itti.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Kim Allah'ın âyetlerini küfr ederse"*, Allah'ın Kur'ân'ında indirdiklerini inkâr ederse *"bilmelidirler ki Allah'ın hesabı çok çabuktur."* Allah onun yaptığının karşılığını verecektir; yalanlamasından dolayı onu hesaba çekecek, Kitab'ına muhalefetinden dolayı onu cezalandıracaktır.

---

demiştir. İbnu'l-Cevzî de, "Bunu sadece Ömer b. Muhtar rivâyet etmiştir. O ise bâtıl rivâyetler yapar" demiştir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Eğer"* tevhid hususunda *"seninle tartışmaya girerlerse"* (حاجّ tartışma mânâsına gelir) *de ki: Bana* dinimde *"uyanlar"* ve benim gibi söyleyenler *"ile birlikte ben kendimi Allah'a teslim ettim."* Yani, kulluğumu sadece ve sadece hiçbir şeriki, ortağı, oğlu ve karısı olmayan Allah'a yaparım. Başka bir âyette buyrulduğu gibi: *"De ki: Benim yolum işte budur. Allah'a basiretle dâvet ediyorum, ben de bana uyanlar da Allah'ı tenzih ederiz"* (Yusuf, 108)

Yüce Allah daha sonra kulu ve elçisi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i, kitap ehli iki millet ile okuma yazması olmayan cahil müşrikleri Allah'ın yoluna ve dinine dâvet etmeye, Allah'ın şeriatına ve gönderdiği dine girmeye çağırmaya dâvet ederek şöyle buyuruyor: *"Ehl-i kitaba ve ümmîlere de, 'Siz de Allah'a teslim oldunuz mu?' de. Eğer teslim oldularsa doğru yolu buldular demektir. Yok eğer yüz çevirdilerse sana düşen, yalnızca duyurmaktır."* Yani, onları hesaba çekmek de Allah'a aittir. Onlar sonunda Allah'a dönecek ve geleceklerdir. Allah dilediğini doğru yola eriştirip dilediğini saptırır. Büyük hikmet ve kuvvetli hüccet sahibidir. Bu yüzden şöyle buyurmuştur: *"Allah kullarını çok iyi görmektedir."* Yani, doğru yola iletilmeyi hak edeni de saptırılmayı hak edeni de bilir. Allah, *"Yaptıklarından sorguya çekilmez. Bilakis onlar yaptıklarından hesaba çekilirler"* (Enbiyâ, 23) Bu ancak O'nun hikmeti ve rahmetinden dolayıdır. Bu ve benzer âyetler, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in tüm insanlara gönderildiğinin ve bi'setinin şümullüğünün en açık delillerindendir. Nitekim bu husus onun dininden zorunlu olarak anlaşılan, Kur'ân ve Sünnet'ten birçok âyet ve hadisin delalet ettiği bir hususdur. Bunlardan biri Allah'ın, *"De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim."* (A'râf, 158) buyruğu ile *"Hakkı bâtıldan ayırt eden Kur'ân'ı kuluna âlemleri uyarmak üzere indiren Allah yüceler yücesidir"* (Furkân, 1) buyruğudur. Sahih-i Buhârî, Sahih-i Müslim ve diğer kitaplardaki tevatür derecesindeki haberlerde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Allah'ın bu emrine uyarak Arabı ve Acemiyle, kitabîsi ve ümmisiyle dünyanın dört bir yandaki ülkelerin krallarına ve insan topluluklarına Allah'a çağıran mektuplar gönderdiği sabittir.

[1392] Nitekim Abdurrezzak... Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle nakleder: *"Canımı elinde tutan Allah'a andolsun ki, Yahudi ve Hıristiyanlardan biri beni işitir de gönderildi-*

Scanned with CamScanner

*ğim dine iman etmeden ölürse mutlaka cehennem halkından olur"*[860] Bunu Müslim rivâyet etmiştir.

[1393] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ben hem kırmızı derililere hem siyah derililere gönderildim"*[861] buyurmuştur.

[1394] Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadisinde de, *"Her peygamber sadece kendi kavmine gönderilirdi. Ben ise tüm insanlara gönderildim"* [862] buyurmuştur.

[1395] İmam Ahmed b. Hanbel, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Yahudi bir çocuk Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in abdest suyunu hazırlar, O'na ayakkabılarını koyardı. Bir gün hasta oldu ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ziyaretine gitti. İçeriye girdiğinde babası baş ucunda oturuyordu. Hz. Peygamber çocuğa, *"Ey filan, Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur."* dedi. Çocuk babasına baktı, babası sustu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) sözünü tekrar etti. Çocuk yine babasına baktı. Bu defa babası, "Ebû Kâsım'ın sözüne uy" dedi. Bunun üzerine çocuk, "Şehâdet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur ve sen O'nun rasûlüsün." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Onu benim sayemde cehennem'den kurtaran Allah'a hamd olsun"* buyurdu.[863] Bunu İmam Buhârî Sahih'inde rivâyet etmiştir. Bu mânâda daha pek çok âyet ve hadis vardır.

**Ehl-i Kitab'ın Bazı Cürümleri:**

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ
يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢١﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ
حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٢﴾

860 Müslim 153. Daha önce Bakara sûresinin 121. âyetinin tefsirinde geçti.

861 Daha önce kitabın mukaddimesinde geçti.

862 Buhârî, 335; Müslim, 521; Nesâî, 1/209; Ahmed b. Hanbel, 3/304; İbn Hibbân, 6398. Câbir'den rivâyet edilmiş olup, "Bana benden önce hiç kimseye verilmeyen beş şey verildi" sözüyle başlayan hadisten bir bölümdür.

863 Buhârî, 1356; Ebû Dâvûd, 3095; Ahmed b. Hanbel, 3/280; İbn Hibbân, 2960; Beyhakî, 3/181.

Scanned with CamScanner

*21. Allah'ın âyetlerini inkâr edenler, haksız yere peygamberlerin canlarına kıyanlar ve adaleti emreden insanları öldürenler (yok mu), onları acı bir azapla müjdele!*

*22. İşte bunlar dünyada da âhirette de çabaları boşa giden kimselerdir. Onların hiçbir yardımcısı da yoktur.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah bu âyetlerde geçmişteki peygamberlerle yeni peygambere karşı büyüklenerek ve inatçılık ederek, hakka karşı kibirlilik yaparak ve ona uymaya yanaşmayarak Allah'ın peygamberler tarafından getirilen âyetlerini inkâr etmek sûretiyle işledikleri günahları ve haramları yermektedir. Bunun yanında hiçbir zarar vermedikleri halde nice peygamberleri sebepsiz yere, sırf kendilerini hakka dâvet ettikleri için Allah'ın şeriatını tebliğ ederlerken öldürmüşlerdir: *"Ve adaleti emreden insanları öldürenler."* Kibrin zirvesi işte budur.

[1396] Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: *"Kibir hakkı reddetmek ve insanları küçük görmektir"*[864]

[1397] İbn Ebî Hâtim, Ebû Ubeyde b. Cerrah (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Ben, "Ya Rasûlallah! Kıyâmet günü hangi insanların azabı en şiddetli olacak?" diye sordum. *"Bir peygamberi öldüren veya iyiliği emredip kötülükten men eden birini öldüren kimsenin azabı"* buyurdu. Ardından, *"Allah'ın âyetlerini inkâr edenler, haksız yere peygamberlerin canlarına kıyanlar ve adaleti emreden insanları öldürenler (yok mu), onlara acı bir azabı haber ver!"* âyetini okudu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha sonra şöyle buyurdu: *"Ey Ebû Ubeyde! İsrâiloğulları bir günün başında bir saat içerisinde 43 peygamberi öldürdüler. İsrâiloğullarından 170 kişi kalkıp peygamberleri öldürenlere iyiliği tavsiye edip kötülükten men ettiler. Ancak aynı günün sonunda bu kimseler de öldürüldüler. İşte Allah'ın bahsettiği bu kimselerdir."*[865] Taberî de ... Mekhul kanalıyla böyle rivâyet etmiştir.[866] İbn

---

864 Müslim, 147.

865 Muhammed b. Hamza'nın tercemesini bulamadım. Râvilerden Ebû Hasan da aynı şekilde meçhuldür. Mekhul müdellis biri olup burada da an'ane yoluyla rivâyette bulunmuştur. Baş tarafının şahitleri olup bunlar gelecektir. Sonraki hadise bakınız.

866 Taberî (7433) Ebû Ubeyde b. Cerrah (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir. Muhammed b. Hafs sebebiyle senedi zayıftır. Zehebî, el-Mizan'da şöyle der: "İbn Mende onun

Scanned with CamScanner

Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet edilmiştir: İsrâiloğulları bir günün başında 300 peygamberi öldürdüler ve aynı günün sonunda bakliyat pazarı kurdular. Bunu İbn Ebî Hâtim rivâyet etmiştir. Bu yüzden haktan yüz çevirip halka karşı da büyüklenince Allah (c.c) onları dünyada zillet ve aşağılanma, âhirette de alçaltıcı azapla cezalandırmıştır. Bu yüzden yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Onları acı"*, yani acı veren ve alçaltan *"bir azapla müjdele! İşte bunlar dünyada da âhirette de çabaları boşa giden kimselerdir. Onların hiçbir yardımcısı da yoktur."*

**Kur'ân'a Çağrılan Kitap Ehli'nin Tavrı:**

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ وَغَرَّهُمْ فِي دِينِهِمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾ فَكَيْفَ إِذَا جَمَعْنَاهُمْ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

*23. (Rasûlüm!) Kendilerine Kitap'tan bir pay verilenleri (Yahudileri) görmez misin ki, aralarında hükmetmesi için Allah'ın Kitab'ına çağırılıyorlar da, sonra içlerinden bir grup cayarak geri dönüyor.*

*24. Onların bu tutumları, "Bize ateş, sadece sayılı günlerde dokunacaktır" demeleri yüzündendir. Onların vaktiyle uydurdukları şeyler de dinleri hakkında kendilerini yanıltmıştır.*

*25. Fakat, onları gelmesinde şüphe edilmeyen bir gün için topladığımız ve hiçbir haksızlığa uğramaksızın herkese kazandığı şeyler tastamam ödendiği zaman halleri nice olur?*

---

zayıf olduğunu söylemiştir" Ebû Hâtim der ki: "Ondan hadis almak istedim. Bana 'O doğru biri değil' denilmesi üzerine onu terk ettim" Muhammed b. Humeyr el-Humusi hakkında el-Mizan'da (7459), "Onun hakkında Yahyâ b. Maîn ile Nesâî sika demişlerdir. Ebû Hâtim ise, 'Hüccet değildir' demiştir. Mekhul de, "Sikadır, fakat birçok kişi onu zayıf saymıştır" demiştir. Böylece hadis mânâ bakımından doğru ve sahih olsa da kuvvetli değildir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah kendi zanlarınca ellerindeki iki kitaba -yani Tevrat ile İncil'e- tutunduklarını iddia eden Yahudi ve Hıristiyanları, Allah'ın bu kitaplardaki 'Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e tâbi olma' emrine uymaya çağrıldıklarında onlardan yüz çevirmekle tenkit ediyor. Bu ifadelerle onlara son derece katı bir yergi yöneltmiş, muhalefet ve inatları açık biçimde ifade edilmiştir.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Onların bu tutumları, 'Bize ateş, sadece sayılı günlerde dokunacaktır' demeleri yüzünden dir."* Yani, onları hakikate karşı olmaya iten ve buna cesaretlendiren şey, kendilerinin cehennemde her bin yıl için bir gün olmak üzere sadece yedi gün azap göreceklerine ilişkin Allah'a (c.c) attıkları iftiradır. Bunun tefsiri daha önce Bakara sûresinde geçti. Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Onların vaktiyle uydurdukları şeyler de dinleri hakkında kendilerini yanıltmıştır."* Yani onları bâtıl dinlerinde tutan şey, kendileri hakkındaki "günahlarından dolayı cehennem'in sadece sayılı günler süresince dokunacağı" şeklindeki kendi kendilerini aldatıcı iddia ve zanları olmuştur. Onlar bunu, Allah'tan hiçbir delil yokken, tamamen kendilerinden uydurdukları bir iftira olarak söylemişlerdir. Yüce Allah onları tehdit ederek ve uyararak şöyle buyuruyor: *"Fakat, onları gelmesinde şüphe edilmeyen"* vukû bulacağına ve gerçekleşeceğine dair hiçbir şüphe bulunmayan *"bir gün için topladığımız ve hiçbir haksızlığa uğramaksızın herkese kazandığı şeyler tastamam ödendiği zaman halleri nice olur?"* Yani, Allah'a karşı iftirada bulunan, peygamberlerini yalanlayan, nebîlerini ve kendi milletlerinden iyiliği emreden ve kötülükten men eden âlimleri öldüren bu kimselerin o günde halleri nice olur? Allah (c.c) bunların hepsini soracak, haklarında hükmünü verecektir, bundan dolayı onları hesaba çekecek ve cezalarını verecektir.

**Mülk Allah'ındır:**

قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾ تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢٧﴾

Scanned with CamScanner

*26. (Rasûlüm!) De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Gerçekten sen her şeye kadirsin.*

*27. Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katarsın. Ölüden diriyi çıkarır, diriden de ölüyü çıkarırsın. Dilediğine de sayısız rızık verirsin.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: "Ey Muhammed! Rabb'ine tazim ve şükür ederek, işlerini ona havale edip tevekkül ederek, *"De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım!"* Yani, mülk tamamiyle sadece senindir. *"Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın."* Yani, veren de sensin, engelleyen de sensin. Sen ne dilersen olur, ne dilemezsen olmaz. Bu âyette, Allah'ın (c.c), Peygamber'ine (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve bu ümmete olan nimetlerine şükretmek gerektiğine işaret edilmekte ve kişi buna yönlendirilmektedir. Çünkü yüce Allah, peygamberliği İsrâiloğullarından alarak Mekke'deki Kureyş kabilesinden Arap ve ümmi bir peygambere vermiş, onu tüm peygamberlerin sonuncusu ve iki büyük âlem olan insanlar âlemiyle cinler âlemine gönderilmiş bir peygamber yapmıştır. Yüce Allah önceki peygamberlerde bulunan tüm güzellikleri bu peygamberde toplamıştır. O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem), Allah (c.c) ve şeriatı hakkında geçmiştekilerden daha çok bilgiye sahip olmak, geçmiş ve gelecekteki gaybî bilgilerden haberdar olmak, âhirete dair hakikatler hakkında bilgilendirilmek gibi; ümmetinin yeryüzünün doğudan batıya her yerinde yayılması, dininin ve şeriatının diğer din ve şeriatlardan üstün ve onlara galip kılınması gibi başka hiçbir peygambere vermediği hususiyetler vermiştir. Allah'ın salâtları ve selâmı gece ve gündüz devam ettiği sürece kıyâmet gününe kadar sürekli bir şekilde O'nun üzerine olsun.

İşte bu yüzden yüce Allah şöyle buyuruyor: *"De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım!"* Yani, mahlukatı üzerinde tam tasarruf sahibi, her dilediğini yapan sensin. Nitekim yüce Allah kendi işine karışan ve onda karar vermeye kalkışanları reddeder: *"Ve dediler ki: Bu Kur'ân iki şehirden bir büyük adama indirilmeli değilmiydi?"* (Zuhruf, 31) Yüce Allah onlara şu cevabı verir: *"Rabbi-*

Scanned with CamScanner

*nin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar?"* (Zuhruf, 32) Yüce Allah tefsirini yaptığımız âyette şöyle demek istemektedir: Yarattıklarımız üzerinde dilediğimiz gibi tasarrufta biz bulunuruz. Hiç kimse kendisini bizden kurtaramaz, bize engel olamaz. Bu hususta müthiş bir hikmet ve tam bir hüccetimiz vardır.

İşte Allah, âyette buyurduğu gibi peygamberliği dilediklerine verir: *"Allah, peygamberliğini kime vereceğini daha iyi bilir."* (En'âm, 124) *"Baksana, biz insanların kimini kiminden nasıl üstün kılmışızdır!.."* (İsrâ, 21) Nitekim Hâfız İbn Asâkir'in, Tarih'inde İshâk b. Ahmed'in tercemesinde halife Me'mun'dan naklettiğine göre; Me'mun Rum diyarında Himyer dilinde yazılmış bir şiir görür. Onun için Arapçaya tercüme edilen şiirin mânâsı şöyledir: Allah'ın adıyla..

*Geceyle gündüz ardı ardına geldikleri,*

*Gökteki yıldızlar semada döndükleri sürece,*

*Bu nimet (hükümdarlık) saltanatı sona ermiş her bir hükümdardan,*

*Diğer bir hükümdara intikal eder durur.*

*Arş'ın sahibinin hükümranlığı ise sürekli ve daimidir.*

*O son bulmaz ve ona ortak da olunmaz.*

Yüce Allah sonra şöyle buyuruyor: *"Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katarsın."* Yani, birinin uzunluğundan alıp diğerine katarak onu uzatır, böylece onları eşitlersin. Sonra ondan alıp buna verirsin, tekrar birbirinden farklı uzunlukta olurlar. Bir süre sonra tekrar eşitlenirler. İlkbahar, Yaz, Sonbahar ve Kış'ta sene boyu bu böyle devam edip durur. *"Ölüden diriyi çıkarır, diriden de ölüyü çıkarırsın."* Yani, tahılı tohumdan, tohumu tahıldan çıkarırsın. Hurma ağacını çekirdekten, çekirdeği hurma ağacından çıkarırsın. Mü'mini kâfirden, kâfiri mü'minden çıkarırsın. Tavuğu yumurtadan, yumurtayı tavuktan çıkarırsın. Bunlar gibi olan her şey de böyledir. *"Dilediğine de sayısız rızk verirsin."* Yani, hikmetin, iraden, dilemen ve adaletin gereği dilediğine sayısız ve sınırsız mal verir, dilediğin başkalarına ise az rızk verirsin.

[1398] Taberânî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh) kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Duanın onunla edildiğinde kabul olduğu İsm-i A'zam Âl-i İmrân sûresindeki şu âyettedir: 'De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü*

Scanned with CamScanner

*dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Gerçekten sen her şeye kâdirsin.'"*[867]

**Mü'minler Kâfirleri Dost Edinmesinler:**

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللهِ فِي شَيْءٍ إِلَّآ أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً ۗ وَيُحَذِّرُكُمُ اللهُ نَفْسَهُ ۗ وَإِلَى اللهِ الْمَصِيرُ ﴿٢٨﴾

*28. Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin. Kim bunu yaparsa Allah'la bağını koparmış demektir. Ancak kâfirlerden gelebilecek bir tehlikeden sakınmanız başkadır. Allah, kendisine karşı (gelmekten) sizi sakındırıyor. Dönüş yalnız Allah'adır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah mü'min kullarını kâfirlerle dostluk kurmaktan, mü'minleri bırakıp onlara sevgi ve muhabbet beslemekten men ediyor, sonra böyle yapanları tehdit ediyor: *"Kim bunu yaparsa, Allah'la bağını koparmış demektir."* Yani, kim Allah'ın bu yasağını çiğnerse Allah ile alakası kalmamıştır. Nitekim yüce Allah başka bir yerde şöyle buyurur: *"Ey inananlar! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin. Onlar, size gelen gerçeği inkâr etmişken, onlara sevgi gösteriyorsunuz; oysa onlar, Rabbiniz olan Allah'a inandığınızdan ötürü sizi ve Peygamberi yurdunuzdan çıkarıyorlar. Eğer sizler Benim yolumda savaşmak ve rızamı kazanmak için çıkmışsanız onlara nasıl sevgi gösterirsiniz? Ben, sizin gizlediğinizi de, açığa vurduğunuzu da bilirim. İçinizden onlara sevgi gösteren kimse, şüphesiz doğru yoldan sapmıştır."* (Mümtehine, 1) Yüce Allah yine, *"Ey iman edenler! Mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin; (bunu yaparak) Allah'a, aleyhinizde apaçık bir*

867 Çok zayıftır. Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr'de (12792) İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan diye rivâyet etmiştir. Senedindeki Muhammed b. Zekeriyye el-Ğallabi'yi birçok kişi zayıf saymış, hiçbir sika olduğunu söylemiştir. Dârekutnî hadis uydurmakla suçlamış, aynı şekilde Zehebî de onu yalancılıkla itham etmiştir. Bk. el-Mizan, 3537. Hadis naklettiği hocası Câfer b. Cisr de, özellikle babasından rivâyetinde çok zayıftır. Ayrıca bu rivâyet Bakara sûresinde Âyete'l-Kürsînin tefsirinde geçen hadislerle çelişmektedir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

*delil mi vermek istiyorsunuz?"* (Nisâ, 144) buyurur. Başka bir âyette de, *"Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Zîra onlar birbirinin dostudurlar (birbirinin tarafını tutarlar). İçinizden onları dost tutanlar, onlardandır. Şüphesiz Allah, zâlimler topluluğuna yol göstermez."* (Mâide, 51) *"Kâfir olanlar da birbirlerinin yardımcılarıdır. Eğer siz onu (Allah'ın emirlerini) yerine getirmezseniz yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesat olur."* (Enfâl, 73) buyurur.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Ancak kâfirlerden gelebilecek bir tehlikeden sakınmanız başkadır."* Yani, kim bazı beldelerde veya bazı vakitlerde onlardan bir zarar gelmesinden korkarsa, içinden ve kalbiyle değil, görünüşte onlara farklı gözükerek kendisini korumaya çalışabilir. Nitekim İmam Buhârî'nin rivâyet ettiğine göre Ebû Derdâ (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: "Bizim, kalbimiz lânet okuduğu halde bir takım kimselerin yüzüne güldüğümüz olur." Sevrî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediğini nakleder: "Takiyye fiille olmaz, takiyye ancak dil ile olur." Avfî de İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakletmiştir: "Takiyye ancak dil ile olur." Ebû Âliye, Ebû Şa'sâ, Dahhâk ve Rebî' b. Enes de böyle demişlerdir. Onların görüşlerini yüce Allah'ın şu buyruğu desteklemektedir: *"Kalbi iman ile dolu olduğu halde (inkâra) zorlanan hariç, kim iman ettikten sonra Allah'ı inkâr ederse (kalbini kâfirliğe açarsa) işte Allah'ın gazabı bunlaradır; onlar için büyük bir azap vardır."* (Nahl, 106) İmam Buhârî der ki: Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: Takiyye (ruhsatı) kıyâmet gününe kadar devam edecektir.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Allah, kendisine karşı (gelmekten) sizi sakındırıyor."* Yani, Allah (c.c), emirlerine uymayanları intikamıyla, düşmanlarını dost, dostlarını düşman edinen kimseleri yakalaması ve azabıyla uyarıyor ve sakındırıyor. *"Dönüş yalnız Allah'adır."* Yani, sonunda herkes dönüp dolaşıp Allah'a gidecek ve O (c.c) herkese amelinin karşılığını verecektir. İbn Ebî Hâtim, Amr b. Meymun'dan şöyle nakleder: Muaz b. Cebel aramızda ayağa kalkarak şöyle dedi: Ey Evd oğulları! Ben size, Allah'ın elçisinin elçisiyim. Biliyorsunuz ki, varış yeriniz ya cennet, ya da cehennemdir.

Scanned with CamScanner

**Allah Her Şeyi Bilmekte Olup Âhirette Ortaya Serecektir:**

قُلْ إِنْ تُخْفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللَّهُ ۗ وَيَعْلَمُ مَا فِي
السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾ يَوْمَ تَجِدُ
كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا ۖ وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ ۚ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ
بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا ۗ وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ ۗ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ ﴿٣٠﴾

*29. De ki: İçinizdekileri gizleseniz de açığa vursanız da Allah onu bilir. Göklerde ve yerde olanları da bilir. Allah her şeye kâdirdir.*

*30. Herkesin, iyilik olarak yaptıklarını da kötülük olarak yaptıklarını da karşısında hazır bulduğu günde (insan) isteyecek ki kötülükleri ile kendisi arasında uzun bir mesafe bulunsun. Allah, kendisine karşı (gelmekten) sizi sakındırıyor. Allah kullarına çok şefkatlidir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kullarına kendisinin; onların gizli, saklı ve açık her şeylerini bildiğini ve hiçbir şeyin O'na gizli kalmadığını; bilgisinin onların tüm halleriyle her zaman, gün, an ve tüm vakitlerini kuşattığını bildiriyor. Bilgisinin yerdeki ve gökteki her şeyi de kuşattığını, yerin her bir köşesindeki, denizler ve dağlardaki zerrelerin, hatta ondan daha küçük nesnelerin dahi bilgisi dışında kalmadığını haber veriyor. Ve ekliyor: *"Allah her şeye kadirdir."* Yani, Allah'ın kudreti bunların hepsinde geçerlidir, hiçbir engel tanımaz. Yüce Allah burada kullarına, nehyettiği ve yaptıkları taktirde kızmasına sebep olacak fiilleri işlemekten engellemesi için kendisinden korkmalarını ve çekinmelerini tembih ediyor.

Zira, Allah (c.c) her hallerini bilmekte olup onları cezalandırmaya kâdirdir. Allah verdiğine mühlet verir, fakat bu sadece bir erteleme olup sonra onu "aziz ve güçlü yakalayışla" yakalayıverir.

Bu yüzden yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Herkesin, iyilik olarak yaptıklarını da kötülük olarak yaptıklarını da karşısında hazır bulduğu günde (insan) isteyecek ki kötülükleri ile kendisi arasında uzun bir mesafe bulunsun..."* Yani, yüce Allah kıyâmet gününde insanın hayır veya şer ne ameli varsa hepsini gözünün önüne serecektir. Nitekim başka bir âyette şöyle

Scanned with CamScanner

buyurur: *"O gün, insanoğluna önde ve sonda yaptığı ne varsa (veya yaptığı ve yapması gerekirken terk ettiği ne varsa) bildirilir."* (Kıyâmet, 13) Kulu bunlardan gördüğü güzel ameller sevindirecek ve mutlu edecek, kötü ameller ise onu üzecek ve kızdıracaktır. Kötü amelleriyle hiçbir alakasının olmamasını, ondan tamamen uzak olmayı temenni edecektir. Nitekim o, dünyada hep birlikte olduğu ve kendisini kötülükler işlemeye cesaretlendiren ve iten şeytanı için de aynısını söyleyecektir: *"O şeytan dostu kimse, en sonunda bize gelince arkadaşına, 'Keşke benimle senin aranda doğu ile batı arası kadar uzaklık olsaydı, ne kötü arkadaşmışsın!' der."* (Zuhruf, 38)

Yüce Allah daha sonra, önceki mânâyı pekiştirerek, tehdit ve uyarıda bulunarak şöyle buyuruyor: *"Allah, kendisine karşı sizi sakındırıyor."* Yani, sizi cezasından korkutuyor. Azîz ve Celîl olan Allah ardından rahmetinden ve lütfundan ümit kesmemeleri için kullarına ümit vererek şöyle buyuruyor: *"Allah kullarına çok şefkatlidir."* Hasan-ı Basrî der ki: Onlara olan şefkatinden dolayı onları kendisine karşı uyarmıştır. Başkaları da şöyle tefsir etmişlerdir: Allah kullarına çok merhametlidir; onların dosdoğru yolunda ve dininde sebat etmelerini, değerli peygamberine tâbi olmalarını ister.

**Peygambere İtaat:**

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَاللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣١﴾ قُلْ أَطِيعُوا اللهَ وَالرَّسُولَ ۖ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾

*31. (Rasûlüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir.*

*32. De ki: Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez.*

**Tefsiri:**

Bu âyet-i kerime Allah'ı sevdiğini iddia edip de Muhammedî yolda olmayan herkese karşı hüccettir. Çünkü âyet bu iddia sahibini tüm söz, fiil ve hallerinde Muhammedî şeriata uymadıkça yalancı saymaktadır.

Scanned with CamScanner

[1399] Nitekim sahih bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Kim bizim emrimiz bulunmayan bir şey yaparsa o merduttur (geri çevrilir, ondan kabul edilmez)"*[868] Bu yüzden yüce Allah şöyle buyuruyor: *"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin."* Yani öyle yaptığınızda onu sevmekle elde etmek istediğinizden fazlası gerçekleşecek ki, o da Allah'ın sizi sevmesidir. Bu ise diğerinden daha büyük bir nimettir. Nitekim bilge bir âlim şöyle der: Önemli olan sevmen değil sevilmendir. Hasan-ı Basrî ve seleften bazıları da şöyle derler: Bazı kimseler Allah'ı sevdiklerini iddia edince Allah (c.c) onları bu âyetle imtihan ederek, *"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin"* buyurdu.

[1400] Nitekim İbn Ebî Hâtim Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Din Allah için sevmek ve Allah için buğzetmekten (sevmemek) başka nedir ki? Zîra yüce Allah 'De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin' buyurur."*[869] Ebû Zür'a, "Râvilerden Abdu'l-A'lâ, hadis rivâyeti münker biridir" demiştir.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *".. ve günahlarınızı bağışlasın."* Yani, Peygambere uymanız sayesinde siz bunların hepsini elde edeceksiniz. Tüm bunlar Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in elçiliğinin bereketiyle elde edilen nimetlerdir.

Yüce Allah daha sonra avam ve havas herkese hitaben şöyle buyuruyor: *"De ki: Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse"*, yani emirlerine uymazlarsa *"bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez."* Bu gösteriyor ki bu yolda Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emirlerine uymamak küfürdür ve kişi kendisinin Allah'ı sevdiğini ve O'na yaklaştığını iddia etse ve sansa bile peygamberlerin sonuncusu, Allah'ın (c.c) cinler ve insanlar âlemine elçisi olan bu ümmî nebî ve rasûle tâbi olmadıkça Allah o vasıflara sahip kimseyi sevmeyecektir. Öyle ki nebîler ve rasûller, hattâ Ulü'l-azm peygamberler (Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) dışında; Nûh, İbrâhim, Mûsâ ve İsa) onun zamanında gelmiş olsalardı ona ve dinine tâbi olmaktan başka bir şey

868 Bakara sûresi 112. âyetin tefsirinde geçti.

869 Zayıftır. Ukayli, ez-Zuafa'da (1024) rivâyet etmiş, Abdu'l-A'lâ sebebiyle illetli sayarak şöyle demiştir: "Yahyâ b. Ebî Kesir'den hiçbiri mahfuz olmayan münker rivâyetlerde bulunmuştur." İbn Hibbân da, el-Mecruhin'de (2/156): Onun hadisleri hiçbir şekilde hüccet olmaz, demiştir.

Scanned with CamScanner

yapamazlardı. Nitekim inşaallah bu mesele, *"Hani Allah, peygamberlerden, 'Ben size Kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekileri tasdik eden bir peygamber geldiğinde ona mutlaka inanıp yardım edeceksiniz' diye söz almıştım..."* (Âl-i İmrân, 81) âyetinde ele alınacaktır.

**Allah'ın Bazı Seçkin Kulları:**

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰٓ ءَادَمَ وَنُوحًا وَءَالَ إِبْرَٰهِيمَ وَءَالَ عِمْرَٰنَ عَلَى الْعَٰلَمِينَ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةًۢ بَعْضُهَا مِنۢ بَعْضٍ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾

*33. Allah Âdem'i, Nûh'u, İbrâhim ailesi ile İmrân ailesini seçip âlemlere üstün kıldı.*

*34. Bunlar birbirinden gelme bir nesillerdir. Allah işiten ve bilendir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kendisinin bu aileleri diğer yeryüzü sakinleri arasından seçtiğini bildiriyor. Zîra yüce Allah, Âdem (a.s)'ı seçerek onu kendi eliyle yarattı, ona ruhundan üfledi, meleklerini ona secde ettirdi, her şeyi öğretti ve cennet'e yerleştirdi. Sonra hikmeti gereği oradan yeryüzüne indirdi. Nûh (a.s)'ı da seçerek onu putlara tapmaya ve Allah'tan hiçbir delil gelmemiş şeyleri O'na ortak koşmaya başlayan yeryüzü halkına peygamber olarak gönderdi. Nûh (a.s) halkını uzun bir süre boyunca gece-gündüz, gizli-açık Allah'a dâvet etti. Fakat bu onların imandan kaçışlarından başka bir şeyi artırmayınca onlara beddua etti. Allah da onlardan intikamını aldı; tamamını suda boğdu ve Allah'ın gönderdiği dine tâbi olmayan dışında kurtulan olmadı. Yüce Allah İbrâhim (a.s)'ı da seçti; beşeriyetin efendisi, peygamberlerin sonuncusu Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun neslinden geldi.

Yüce Allah'ın seçtiklerinden biri de İmran ailesidir. İmran, İsa (a.s)'ın annesi Meryem'in babası olmaktadır.

Muhammed b. İshâk (rh.a) der ki: İmran'ın soyu şöyledir: İmrân b. Yaşim b. Emûn, b. Mîşâ b. Hazkiyâ b. İhrîk b. Yütem b. Azaryâ b. Emsıyâ b. Yâviş b. Ehzeyhu b. Yâzim b. Yehfâşât b. İşâ, b. Ebyân, b. Ruh'um b. Süleyman (sallallâhu aleyhi ve sellem) b. Dâvûd (a.s.). Dolayısıyla İsâ (a.s.) İbrâhim (a.s.)'ın soyundandır. Bu konunun açıklaması inşallah En'âm sûresinde gelecek. Yegâne güvencemiz Allah'tır.

Scanned with CamScanner

**İmran Ailesi:**

إِذْ قَالَتِ امْرَأَةُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي ۖ إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ ۖ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ ۖ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنْثَىٰ ۖ وَإِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٣٦﴾

*35. İmrân'ın karısı şöyle demişti: "Rabbim! Karnımdakini azatlı bir kul olarak sırf sana adadım. Adağımı kabul buyur. Şüphesiz (niyazımı) hakkıyla işiten ve (niyetimi) bilen sensin."*

*36. Onu doğurunca, -Allah ne doğurduğunu daha iyi bildiği halde- şöyle dedi: Rabbim! Ben onu kız doğurdum. Oysa erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu senin korumanı diliyorum.*

**Tefsiri:**

Buradaki İmran'ın karısı Meryem (a.s)'ın annesi Hanne olup, babasının adı Fakuz'dur. Hanne çocuğu olmayan kısır bir kadındı. Bir gün gagasıyla yavrusunu besleyen bir kuş görünce çocuk sahibi olma isteği kabardı ve bir çocuk bahşetmesi için Allah'a dua etti. Allah (c.c) duasını kabul etti. Kocasıyla ilişkiye girdiğinde ondan hamile kaldı. Hamileliği kesinleşince onu azatlı bir kul, yani kendisini ibadete ve Beytu'l-makdis'in hizmetine veren kişi yapmaya adayarak şöyle dedi: *"Rabbim! Karnımdakini azatlı bir kul olarak sırf sana adadım. Adağımı kabul buyur. Şüphesiz (niyazımı) hakkıyla işiten ve bilen sensin."* Yani, duamı işiten ve niyetimi bilen sensin. Hanne karnındaki çocuğun erkek mi kız mı olduğunu bilmiyordu. *"Onu doğurunca, -Allah ne doğurduğunu* (doğurma eylemini ifade eden "وضعت" fiilinin sonundaki te harfi hem ötreli, hem sükun okunmuştur. Birinciye göre mânâ "benim ne doğurduğumu", ikinciye göre ise (mealdeki gibi) "onun ne doğurduğunu" olur.) *daha iyi bildiği halde- şöyle dedi: Rabbim! Ben onu kız doğurdum. Oysa erkek güç ve kuvvet, ibadette dayanıklık ve Beytulmakdis'e hizmet bakımından kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim."* Bunda çocuğa doğduğu gün isim vermenin caiz olduğuna delil vardır. Bu cümlenin akışından açıkça anlaşılmaktadır. Hüküm böyledir; çünkü bizden evvelki ümmetlerin

Scanned with CamScanner

şeriatları (geçerli olmadığı bildirilmedikçe) bizim için de geçerlidir. Burada da onaylanmış bir hareket olarak aktarılmıştır.

[1401] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen sünnette de böyledir. Zîra O (bir sabah), *"Bu gece bir oğlum oldu ve ona atam İbrâhim'in adını koydum"* demiştir.[870] Bunu Buhârî ve Müslim rivâyet etmişlerdir.

[1402] Yine Buhârî ile Müslim'de yer alan bir hadise göre Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh) annesi doğurduğunda kardeşini alıp Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e götürmüş, o da (sallallâhu aleyhi ve sellem) damağına tahnik (ağzına genelde hurma gibi tatlı bir şey çalmak) yapmış ve Abdullah adını koymuştur.[871]

[1403] Sahih-i Buhârî'de yer alan bir hadiste bir adam, "Ya Rasûlallah! Benim bu gece bir oğlum oldu. Adını ne koyayım?" diye sordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Adını Abdurrahman koy"* buyurdu.[872]

[1404] Yine sahih bir hadiste kaydedildiğine göre; Ebû Useyd damağına tatlı çalması için oğlunu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e getirdi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) unutunca çocuğun babası onu evlerine gönderdi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) otururken çocuğu hatırladı ve ona Münzir adını verdi.[873]

[1405] Fakat Katâde'nin Hasan-ı Basrî kanalıyla Semûre b. Cündeb'den rivâyet ettiğine göre ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Her çocuk akikası karşılığında rehindir; yedinci gününde onun için kurban kesilir ve adı konulup başı tıraş edilir."* buyurmuştur. Bunu Ahmed b. Hanbel ile Sünen müellifleri tahric etmişler, Tirmizî bu lafızla sahih olduğunu söylemiştir. Hadis "Adı konulur" yerine "يُدَمَّى" (kan bulaştırılır)[874] diye de rivâyet edilmiştir ki, bu daha sabit ve daha sağlam rivâyettir.[874]

---

870 Müslim, 2315; Ebû Dâvûd, 3126; Ahmed b. Hanbel, 3/194; İbn Hibbân, 2902; Beyhakî, 4/69. Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan. Hadisin bir kıssası vardır.

871 Buhârî, 5470; Müslim, 2144; Ahmed b. Hanbel, 3/106; Ebû Dâvûd, 4951; Ebû Ya'lâ, 3281. Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan uzunca rivâyet etmişlerdir.

872 Buhârî, 6186; Müslim, 2133. hadisin akabinde.

873 Buhârî, 6191; Müslim, 2149. Sehl b. Sa'd (radıyallâhu anh)'tan. Bunun da bir kıssası vardır.

874 Müellif'in bunun daha sahih olduğuna dair söylediği pek isabetli değildir. Zira, Ebû Dâvûd 2837 numaralı hadisin akabinde şöyle demiştir: "Kan bulaştırılır" rivâyeti Hemmam'ın hatasıdır ve Selâm b. Ebî Mutî ondan ayrılarak Katâde'den "adını verir"

Scanned with CamScanner

[1406] Yine Zübeyr b. Bekkar da Neseb Kitabı'nda şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oğlu İbrâhim için yedinci gününde akika kurbanı kesti ve İbrâhim adını koydu. Bunun senedi sabit değildir. Ayrıca sahih hadislerdeki ifadelerle çelişmektedir. Sahih olsa bile bu rivâyetteki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yedinci günde yaptığı şeyin, adını İbrâhim koyduğunu ilan etmesi şeklinde yorumlanır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Yüce Allah, Meryem'in annesinden bahsen şöyle buyurmaktadır: *"Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu senin korumanı diliyorum, dedi."* Yani, onu ve neslini -ki o İsa (a.s)'dır- şeytanın şerrine karşı koruma altına almanı diliyorum. Allah Hanne'nin bu duasını kabul buyurdu.

[1407] Abdurrezzak da Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: "Şeytan doğan her bebeği dürter ve ondan dolayı bebek bağırarak ağlar. Ancak Meryem'in oğlu (İsa (a.s)) ile annesi (Meryem) böyle olmamıştır." Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) daha sonra şöyle demiştir: Dilerseniz Allah'ın (c.c) şu buyruğunu okuyun: *"Ona Meryem adını verdim. Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu senin korumanı diliyorum, dedi"*[875] Bunu Buhârî ile Müslim de Abdurrezzak kanalıyla tahric etmişlerdir. Taberî de başka bir senetle Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'den benzer lafızla rivâyet etmiştir.

[1408] Yine Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Şeytan doğan her bebeği bir-iki defa sıkar. Ancak Meryem'in oğlu (İsa -a.s-) ile annesi (Meryem) başka."* buyurmuş, sonra şöyle demiştir: Dilerseniz Allah'ın (c.c) şu buyruğunu okuyun: *"Ona Meryem adını verdim. Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu senin korumanı diliyorum."*[876] Hadisi Müslim, ... Ebû Yunus'un Ebû Hureyre (radıyallâhu

---

diye rivâyet etmiştir.... Hattabi, Meâlimu's-Sünen'de (2719) şöyle der: Hasan-ı Basrî "Bebeğin başına akika kurbanının kanı sürülür" demiştir. Ancak Zührî, Mâlik, Ahmed b. Hanbel ve İshâk bunu kerih görmüşler ve "Çocuğun başına kan bulaştırmak câhiliye âdetlerindendir" demişlerdir. Hattabi sözünü şöyle bitirmiştir: Birçok âlim çocuğa yedinci günden önce isim vermemeyi güzel bulmuştur. Hasan-ı Basrî ile Mâlik de bunu güzel bulurlardı. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

875 Buhârî, 3431, 4548; Müslim, 2366; Ahmed b. Hanbel, 2/232; İbn Hibbân, 6235; Abdurrezzak, et-tefsir, 391.

876 Taberî (6887) rivâyet etmiştir. Hadisi İmam Müslim (2366, hadis no: 147) şu lafızla rivâyet etmiştir: "Her âdemoğluna annesinden doğduğu gün şeytan dokunur. Ancak Meryem ile onun oğluna böyle olmamıştır."

Scanned with CamScanner

anh)'tan nakliyle; İbn Vehb ...Aclan'ın Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan nakliyle; Muhammed b. İshâk da... Yezîd b. Abdullah b. Kuseyt'in Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan nakliyle tahric etmişlerdir.

[1409] Leys b. Sa'd da ... Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Şeytan annesi doğurduğunda her âdemoğluna böğründen dürter. Ama İsa (a.s) böyle olmadı; şeytan dürtmeye gittiğinde kundağa dürttü."*[877]

فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا ۙ وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا ۖ كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ ۙ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا ۚ قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّىٰ لَكِ هَٰذَا ۖ قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ۖ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٧﴾

*37. Bunun üzerine Rabbi, Meryem'i güzel bir şekilde kabul etti. Onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Zekeriyya'yı da onun bakımı ile görevlendirdi. Zekeriyya, onun yanına, mâbede her girişinde orada bir rızık bulur ve "Ey Meryem, bu sana nereden geliyor?" der; o da, "Bu, Allah tarafındandır. Şüphesiz Allah, dilediğini sınırsız rızıklandırır" derdi.*

**Tefsiri:**

Rabbimiz, Meryem (a.s)'ın annesinin bu adağını kabul ettiğini bildiriyor. *"Onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi."* Yani, ona tatlı bir sûret ve güzel bir şekil verdi. İnsanlar tarafından kabul görme sebeplerini bahşetti. İlim, fazilet ve din öğreneceği salih kullarıyla birlikte olmasını sağladı. Bu yüzden yüce Allah, *"Zekeriyya'yı da onun bakımı ile görevlendirdi."* buyurmuştur. Burada "كَفَّلها" fiilinde fe harfi şeddeli ve sonraki Zekeriyya ise (mef'ul olmak üzere) mansuptur. Yani Allah (c.c) Zekeriyya (a.s)'ı onun kefili yapmıştır. İbn İshâk, "Bunun tek sebebi onun yetim olmasıydı" demiş, başkaları ise, "Zekeriyya (a.s)'ın onun bakımını üstlenmesi İsrâiloğullarının o yıl geçirdikleri kıtlıktan dolayı idi" demişlerdir. İki görüş arasında bir çelişki yoktur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

877 Buhârî, 3286; Beğavî, et-Tefsir, 381.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah, Meryem (a.s)'ı Zekeriyya (a.s)'ın himayesine vermeyi onun mutluluğu, Zekeriyya (a.s)'dan bol bol faydalı ve salih ameller öğrenmesi ve alması için takdir etmiştir. Hem de, İbn İshâk, Taberî ve başkalarının belirttiklerine göre Zekeriyya (a.s) onun teyzesinin kocası idi. Meryem (a.s)'ın kızkardeşinin kocası olduğu da söylenmiştir.

[1410] Nitekim sahih bir hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"(Miraç'ta) Birden karşımda Yahyâ ve İsa'yı buldum. Ki bunlar teyze oğullarıdır."*[878] buyurmuştur. İbn İshâk'ın söylediği görüşe göre de bu kimseler teyze oğulları diye anılabilirler. Şu halde Meryem (a.s) teyzesinin himayesinde büyümüştür.

[1411] Nitekim sahih bir hadiste belirtildiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hamza kızı Umara'nın, Câfer b. Ebî Tâlib'in hanımı olan teyzesinin himaye ve kefaletinde olmasına hükmetmiş ve *"Teyze anne mesabesindedir"*[879] buyurmuştur.

Yüce Allah daha sonra Meryem (a.s)'ın ibadet yerindeki asaletinden ve yüceliğinden bahsederek şöyle buyurmuştur: *"Zekeriyya onun yanına, mâbede her girişinde orada bir rızık bulurdu."* Mücâhid, İkrime, Said b. Cübeyr, Ebu'ş-Şa'sâ, İbrâhim Nehaî, Dahhâk, Katâde, Rebî' b. Enes, Atiyye el-Avfî ve Süddî, "Yani onun yanında kışın yaz meyveleri, yazın da kış meyveleri bulurdu" demişlerdir. Mücâhid'in bunu, "Yanında bir ilim bulurdu" veya "İlim yazılı kâğıtlar bulurdu" diye tefsir ettiği de nakledilmiştir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivâyet etmiştir. Birincisi daha sahihtir. Meryem (a.s)'ın bu halini bildiren bu Kur'ân âyetinde velilerin kerametinin hak olduğuna delil vardır. Sünnet'te de bunun benzer pek çok örneği bulunmaktadır.

Zekeriyya (a.s), Meryem (a.s)'ın yanında bunları görünce, *"Ey Meryem, bu sana nereden geliyor?"* (Buradaki "أنّى" nereden mânâsına gelir) *der; o da, "Bu, Allah tarafındandır. Şüphesiz Allah, dilediğini sınırsız rızıklandırır, derdi."*

[1412] Hâfız Ebû Ya'lâ, Câbir (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir defasında günlerce yemek yemeden durdu ve sonunda bu ona ağır gelmeye başladı. Eşlerinin evlerini dolan-

878 Bu İsra hadisinden bir kısım olup İnşaallah ileride gelecektir.

879 Buhârî, 2699; İbn Hibbân, 4873. Bera'dan rivâyet edilen uzun bir hadistir.

Scanned with CamScanner

dı, fakat hiçbirinin yanında bir şey bulamadı. Sonunda Fâtıma (radıyallâhu anhâ)'ya gelerek, *"Kızcağızım! Yanında yiyecek bir şey var mı? Çünkü ben açım"* dedi. Fâtıma (radıyallâhu anhâ), "Anam, babam sana feda olsun, vallahi yoktur" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Fâtıma'nın (radıyallâhu anhâ) yanından çıktıktan sonra komşusu ona iki ekmek ile bir et parçası gönderdi. Fâtıma (radıyallâhu anh) onları alıp bir tabağa koydu ve "Vallahi, bunda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kendime ve yanımdakilere tercih edeceğim" dedi. Halbuki aile halkı da karınlarını doyuracak bir yemeğe muhtaç haldeydiler. Hasan ile Hüseyin'le Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e haber gönderdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelince Fâtıma (radıyallâhu anhâ), "Ya Rasûlallah! Allah bir şey gönderdi de onu sana sakladım" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Onu getir bakalım ey kızcağızım!"* buyurdu. Fâtıma (radıyallâhu anh) tabağı getirip kapağını açtığında içinin ekmek ve etle dolu olduğunu gördü. Âdeta dili tutulan Fâtıma (radıyallâhu anhâ) bunun Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bereketinden dolayı olduğunu anladı. Allah'a hamd, peygamberine salât edip yemeği Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın önüne koydu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Bu sana nereden geldi kızcağızım?"* diye sordu. Fâtıma (radıyallâhu anhâ), "Bu Allah tarafındandır. Şüphesiz Allah, dilediğini sınırsız rızıklandırır" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de Allah'a hamd etti ve *"Ey kızcağızım, seni israiloğulları kadınlarının hanımefendisi (Meryem (a.s)) gibi yapan Allah'a hamd olsun."* dedi. Fâtıma (radıyallâhu anh)'ya daha sonraları bir rızk gelip kendisine bunun nereden olduğu sorulduğunda, "Bu Allah tarafındandır. Şüphesiz Allah, dilediğini sınırsız rızıklandırır" derdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), gelmesi için Hz. Ali (radıyallâhu anh)'a da haber gönderdi. Sonra bu yemekten Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ali (radıyallâhu anh), Fâtıma (radıyallâhu anhâ), Hasan (radıyallâhu anh), Hüseyin (radıyallâhu anh) ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in tüm eşleriyle aile halkı yediler ve hepsi de doydu. Fâtıma (radıyallâhu anhâ) der ki: Yemek kabı olduğu gibi duruyordu. Sonra onları tüm komşulara dağıttım. Allah o yemeğe büyük bir hayır ve bereket verdi.[880]

880 Çok zayıftır. Ebû Ya'lâ'nın Müsned'inde görmedim. Heysemî de Mecmau'z-Zevâid'de zikretmemiştir. Suyutî, ed-Durru'l-Mensur'da (2/36) bunu Ebû Ya'lâ'ya da nispet etmiştir. Her hâlükârda senet çok zayıftır. Bunun iki illeti var. Râvilerden İbn Lehia zayıf kabul edilmektedir. Abdullah b. Sâlih de zayıftır. Çünkü çok münker rivâyetleri vardır. Bk. Zehebî, el-Mizan. Bunu Taberî de (7027) rivâyet etmiştir. Onda da iki râvi zayıf olduğu gibi senedi de munkatı'dır.

Scanned with CamScanner

**Zekeriyya'nın Duası ve Kabulü:**

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُۚ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةًۚ إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٨﴾ فَنَادَتْهُ الْمَلَآئِكَةُ وَهُوَ قَآئِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَى مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٣٩﴾ قَالَ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِيَ الْكِبَرُ وَامْرَأَتِي عَاقِرٌۖ قَالَ كَذٰلِكَ اللهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ﴿٤٠﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّي اٰيَةًۖ قَالَ اٰيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْزًاۗ وَاذْكُرْ رَبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ﴿٤١﴾

*38. Orada Zekeriyya, Rabbine dua etti: Rabbim! Bana tarafından hayırlı bir nesil bağışla. Şüphesiz sen duayı hakkıyla işitensin, dedi.*

*39. Zekeriyya mâbedde durmuş namaz kılarken melekler ona şöyle nida ettiler: Allah sana, kendisi tarafından gelen bir Kelime'yi tasdik edici, efendi, iffetli ve sâlihlerden bir peygamber olarak Yahyâ'yı müjdeler.*

*40. Zekeriyya, "Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çattığına, üstelik karım da kısır olduğuna göre benim nasıl oğlum olabilir?" dedi. O (melek) şöyle dedi: İşte böyledir; Allah dilediğini yapar.*

*41. Zekeriyya, "Rabbim! (Oğlum olacağına dair) bana bir alâmet göster" dedi. Allah buyurdu ki: Senin için alâmet, insanlara, üç gün, işaretten başka söz söyleyememendir. Ayrıca Rabbini çok an, sabah akşam tesbih et.*

**Tefsiri:**

Zekeriyya (a.s), yüce Allah'ın Meryem (a.s)'a yaz mevsiminde kış meyveleriyle, kış mevsiminde de yaz meyveleriyle rızıklandırdığını görünce, birden çocuğunun olmasını arzuladı. Oysa kendisi yaşı ilerlemiş, güç ve kuvvetten düşmüş ve saçı ağırmış bir ihtiyardı. Hanımı da yaşlı ve kısırdı. Ama tüm bunlara rağmen Rabb'ine içinden dua ederek istekte bulundu ve şöyle dedi: *"Rabbim! Bana tarafından (kendi katından) hayırlı bir nesil (salih bir çocuk)*

Scanned with CamScanner

*bağışla. Şüphesiz sen duayı hakkıyla işitensin."*

*"Zekeriyya mâbedde durmuş namaz kılarken melekler ona şöyle nida ettiler"* Yani, mihrapta iken, kendisinin uzlet, münacat ve namaz mahallinde ayakta namaz kılarken melekler duyacağı şekilde sesli ve ona hitap ederek şöyle dediler: *"Allah sana, kendisi tarafından gelen bir Kelime'yi tasdik edici, efendi, iffetli ve sâlihlerden bir peygamber olarak Yahyâ'yı müjdeler."* Yani, senin sulbünden meydana gelecek bir erkek çocuğunu müjdeler. Katâde ve başkaları şöyle derler: Yüce Allah Yahyâ (yaşar) ismini ona, imanla yaşattığı için vermiştir.

*"Kendisi tarafından gelen bir Kelime'yi tasdik edici."*Avfî'nin rivâyetine göre İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile Hasan, Katâde, İkrime, Mücâhid, Ebû Şa'sâ, Süddî, Rebî' b. Enes, Dahhâk ve başkaları, "Allah'ın kelimesi'nden kasıt Meryem (a.s)'ın oğlu İsa (a.s)'dır" demişlerdir. Rebî' b. Enes, "İsa (a.s)'ın peygamberliğini ilk tasdik eden Meryem (a.s)'dır" demiştir. Katâde, "Kelime'yi tasdik eden kimse"yi "İsa (a.s)'ın şeriat ve yolu üzere olan biri" diye tefsir etmiştir. İbn Cüreyc der ki: İbn Abbâs (radıyallâhu anh), *"Kendisi tarafından gelen bir Kelime'yi tasdik edici"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Yahyâ (a.s) ile İsa (a.s) teyze çocuklarıydılar. Yahyâ'nın annesi Meryem'e, "Benim karnımdakinin senin karnındakine secde ettiğini hissediyorum" derdi. İşte Yahyâ (a.s)'ın tasdikinden kasıt onun İsa (a.s)'ı tasdik etmesi, annesinin karnında iken ona inanması ve onaylamasıdır. Böylece Yahyâ (a.s) İsa (a.s)'a ilk iman eden kimse olmuştur. Allah'ın kelimesi İsa (a.s)'dır ve Yahyâ (a.s) İsa (a.s)'dan yaşça daha büyüktür. Süddî de böyle demiştir.

*"Efendi* (سيدًا)*"* kelimesini Ebû Âliye, Rebî' b. Enes, Katâde, Said b. Cübeyr ve başkaları, "Hâlim ve yumuşak karakterli biri" Katâde, "İlim ve ibadette efendi ve önder" İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Süfyân-ı Sevrî ve Dahhâk, "Hilm ve takva sahibi" Said b. Müseyyeb, "Fakih ve âlim" Atiyye el-Avfî, "Ahlakta ve dini yaşantıda efendi" İkrime, "Öfkenin galip gelemediği kimse" İbn Zeyd, "Şeref sahibi" Mücâhid ve başkaları da, "Allah katında değerli" diye tefsir etmişlerdir.

*"iffetli* (حصورًا)*"* kelimesini İbn Mes'ud (radıyallâhu anh), İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Mücâhid, İkrime, Said b. Cübeyr, Ebû Şa'sâ ve Atiyye el-Avfî, "Kadınlarla ilişki kuramayan" diye tefsir etmişlerdir. Bunu Ebû Âliye ile Rebî' b. Enes, "Çocuğu olmayan" Dahhâk ise, "Çocuğu olmayan ve menisi

Scanned with CamScanner

bulunmayan kişi" ile tefsir etmişlerdir. İbn Ebî Hâtim... İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Hasûr, erlik suyu akmayan kimsedir.

[1413] Bu hususta İbn Ebî Hâtim çok garip bir rivâyet zikrederek şöyle demiştir: *"efendi ve iffetli"* ifadesi hakkında ... Amr b. el-Âs veya Abdullah el-Âs (radıyallâhu anh)'tan: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha sonra yerden bir şey aldı ve *"Yahyâ'nın cinsel organı işte böyleydi"* dedi.[881] İbn Ebî Hâtim, Said b. Müseyyeb'den şöyle rivâyet etmiştir: Abdullah b. Amr b. el-Âs (radıyallâhu anh), "Allah'ın kulları arasında Yahyâ (a.s)'dan başka Allah'ın huzuruna günahsız varan kimse yoktur." dedi. Said b. Müseyyeb sonra Kur'ân'daki *"efendi ve iffetli"* âyetini okudu. Sonra yerden bir şey alıp, "Hasûr; cinsel organı şu kadar büyüklükte olana denir" dedi. Râvilerinden Yahyâ b. Said el-Kattan da bunu söylerken serçe parmağının ucuyla işaret etmiştir. Bu mevkuftur ve senedi merfûdan daha sahihtir. Hatta merfû rivâyetin sahih olduğu şüphelidir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

[1414] Bunu İbn Münzir, Tefsir'inde Abdullah b. Amr'dan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Herkes Allah'a günahlı varır. Ama Zekeriyya (a.s) oğlu Yahyâ (a.s) bundan istisnadır."* Zira, Allah onu *"efendi ve iffetli"* diye nitelemiştir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha sonra parmak uçlarını göstererek, *"Onun zekeri çaput gibiydi"* buyurmuştur.[882]

---

881 Senedi: İbn Ebî Hâtim: Bize Ebû Câfer Muhammed b. Ğalib el-Bağdâdî tahdis etti; buna Saîd b. Süleyman anlattı; bize Abbad -yani b. Avvam- anlattı; Yahyâ b. Saîd'den; Saîd b. Müseyyeb'den; İbn As'tan. Rivâyet münkerdir. Râvîlerinden Abbad ve yukarısı Buhârî ve Müslim'in râvileridir. Muhammed b. Galip ise saduktur. Bunu İbn Ebî Hâtim, onun biyografisinde söylemiştir. Müellif senetteki Saîd b. Süleyman'ın kim olduğunu söylememiştir. Bu tabakada adı böyle olan iki kişi vardır. Biri Saîd b. Süleyman el-Vasiti'dir ki bu Buhârî ve Müslim'in râvilerindendir. Bunun o olma ihtimali düşüktür. Aksi taktirde senet Buhârî ve Müslim'in şartlarında olurdu. Oysa bir çoğu bunun mevkuf olduğunu tercih etmiştir. Bu ismi taşıyan diğer kişi Saîd b. Süleyman en-Naşiti'dir ki o kuvvetli değildir. Zîra Ebû Zür'a, "Kuvvetli değildir" Ebû Hâtim, "Şüphelidir" Ebû Dâvûd da, "Ben ondan hadis rivâyet etmiyorum" demiştir. Bk. el-Mizan, 3202. Nitekim Ahmed b. Sinan, bir sonraki rivâyetteki gibi bundan farklı olarak mevkuf şeklinde rivâyet etmiştir. İbn Sinan ve yukarısındaki râviler Buhârî ve Müslim'in râvileri, sika kimselerdir.

882 Münkerdir. Müellif bunun İbn Münzir'in tefsirinde olduğunu söylemiştir, ancak bu basılmış bir kitap değildir. Bunu Deylemi, el-Firdevs'te (4788) zikretmiştir. Senedindeki Süveyd b. Saîd cumhûr tarafından zayıf görülen biridir. Buhârî onun için, "Hadisi

Scanned with CamScanner

[1415] İbn Ebî Hâtim, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Her Âdemoğlu Allah'ın huzuruna yapmış olduğu bir günahla varır. Allah (c.c) dilerse ona azap eder, dilerse rahmetiyle bağışlar. Ancak Zekeriyya oğlu Yahyâ başka. Çünkü o efendi, iffetli ve sâlih bir nebîydi."* buyurdu. Sonra eğilip yerdeki bir çöpü aldı ve "Onun zekeri bu çöp kadardı" buyurdu.[883]

Kadı İyâz, Şifa Kitabı'nda şöyle der: Bil ki, Allah'ın Yahyâ (a.s)'ı "iffetli" diye nitelemesinin mânâsı bazılarının sandıkları gibi onun şehvetten kesilmiş veya zekersiz olmsası değildir. Hatta büyük müfessirler ve tenkitçi âlimler bunu eleştirerek şöyle demişlerdir: "Bu bir kusur ve eksikliktir, peygamberlere yakışmaz. Dolayısıyla, hasûr'un mânâsı onun günahlardan uzak olmasıdır. Yani Yahyâ (a.s) günahlarla aralarına engel konmuş ve set çekilmişçesine günahlardan tamamen uzaktır, hiç günah işlemez. Bunu, "kendisini şehvetlerden engelleyen" şeklinde ve "kadınlara karşı şehvet duygusu bulunmayan" şeklinde tefsir edenler de olmuştur. Böylece evlenme gücünden yoksun olmanın bir noksanlık ve kusur olduğunu anlamış bulunmaktasın. Asıl fazilet bu duygunun bulunması, sonra kişinin ya İsa (a.s) gibi onunla mücadele etmesiyle veya Yahyâ (a.s) gibi Allah (c.c) tarafından müstağni kılınmasıyla ona engel olmasıdır. Sonra cinsel gücü olan kimse cinsel görevlerini yerine getirir ve bunu yaparken Rabbine karşı görevlerinden geri kalmazsa, bu kendisi için yüksek bir derecedir. Bu, eşlerinin çokluğu kendisini Rabbine ibadetten alıkoymayan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in makamıdır.

---

münkerdir" demiştir. Tarih'inde de, "Benim hadisi münkerdir dediğim hiç kimseden hadis rivâyeti caiz değildir" demiştir. Bunun Taberî'de (6976) başka bir tariki vardır. Senedindeki İbn İshâk müdellis olup bunu an'ane yoluyla rivâyet etmiştir. Muhtemelen onun zayıf birinden rivâyet etmiş ve onu senetten düşürmüştür. Taberî bunu 6977. hadiste Saîd b. Müseyyeb'in, 6978 numaralı rivâyette de Abdullah b. Amr'ın sözü olarak rivâyet etmiştir ki, bu doğruya daha yakın gözükmektedir. Çünkü metin de münker ve çirkindir. Zîra peygamber sözüne benzememektedir. Büyük ihtimalle kitap ehlinden alınmadır. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Müellif gibi Suyutî de ed-Durru'l-Mensur'da (2/39) bunun mevkuf olduğunu tercih etmiştir.

883 Zayıftır. Tercih edilen mevkuf olduğudur. Bunu İbn Adiyy (2/234) ve Taberânî, el-Evsat'ta (Mecmau'z-Zevâid, 8/208) Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmişlerdir. Heysemî der ki: Senedindeki Haccac b. Süleyman er-Ruayni İbn Hibbân ve bazıları tarafından sika, Ebû Zür'a ve bazıları tarafından da zayıf kabul edilmiştir. Daha önce geçtiği gibi tercihe şayan olan bunun Abdullah b. Amr'ın sözü olmasıdır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

Eşlerinin çokluğu onu Rabbine ibadetten alıkoymadığı gibi onları korumak, işlerini görmek, rızklarını temin etmek ve onlara rehberlik etmek gibi vazifelerden dolayı ibadetlerinin sayısını arttırmıştır.

[1416] Hatta Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cinsel hazlarının, başkalarının dünyevi hazlarından olsa da kendisinin dünyevi hazlarından olmadığını açıkça ifade ederek şöyle buyurmuştur: *"Bana sizin dünyanızdan ... kadın... sevdirildi."*[884]

Kadı İyâz'ın ifadeleri böyledir. Böylece, âyetteki "hasûr" kelimesiyle anlatılmak istenen Yahyâ (a.s)'ın kadınlara yaklaşmaması değildir. Bilakis Kadı İyâz ve başkalarının söyledikleri gibi Yahyâ (a.s) âyette, çirkinliklerden ve pisliklerden korunmuş olmakla övülmektedir. Bu ise onun kadınlarla evlenmesine ve ilişkiye girip onlardan çocuklarının olmasına engel değildir. Hatta Zekeriyya (a.s)'ın daha önce geçen, *"Rabbim bana katından temiz bir nesil bahşet"* duasından dolayı, Yahyâ (a.s)'ın çocuğunun olduğu bile düşünülebilir. Zekeriyya (a.s) duasında sanki, "Evlatları, nesli ve soyu olan bir evlat bahşet" demiş olmaktadır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

*"Ve sâlihlerden bir peygamber olarak..."* Bu, bir çocuğun olacağı müjdesinin ardından verilen, doğacak çocuğun bir peygamber olacağına dair ikinci müjde olup birincisinden daha büyük bir müjdedir. Bu, yüce Allah'ın Mûsâ (a.s)'ın annesine söylediği şu söze benzemektedir: *"Şüphesiz biz onu sana geri döndürecek ve peygamber yapacağız."* (Kasas, 7) Zekeriyya (a.s) bu müjdenin kesinliğinden emin olunca kendisinin bu ihtiyar halinde ve hanımı da kısırken nasıl çocuğunun olacağına hayret etmiştir: *"Zekeriyya, Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çattığına, üstelik karım da kısır olduğuna göre benim nasıl oğlum olabilir?" dedi.* Melek dedi ki: *"İşte böyledir; Allah dilediğini yapar."* Yani Allah'ın işleri böyle büyüktür. Onu hiçbir şey aciz bırakamaz, hiçbir şey ona zor ve güç gelmez. *"Zekeriyya, 'Rabbim! Bana (gerçekleştiğinde oğlumun doğacağını anlayacağım) bir alâmet göster' dedi. Allah buyurdu ki: Senin için alâmet, insanlara, üç gün, işaretten başka söz söyleyememendir."* Yani o vakit geldiğinde sağlıklı ve sağlam olduğun halde dilinle konuşamayacaksın. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurmuştur: *"Allah, 'Sana işaret, sapasağlam olduğun halde üç gün insanlarla konuşamamandır'*

884 Nesâî, 7/61; Ebû Ya'lâ 3482; Ahmed b. Hanbel, 3/128, 199. Enes (radıyallâhu anh)'tan.

Scanned with CamScanner

*buyurdu."* (Meryem, 10) Yüce Allah daha sonra o halde iken Allah'ı bol bol zikretmesini, Allah'ı tekbir ve tesbih etmesini emrederek şöyle buyuruyor: *"Ayrıca Rabbini çok an, sabah akşam tesbih et."* Bu konuda ayrıntılı bilgi Meryem sûresinin başında da gelecek.

**Meleklerin Meryem (a.s)'a Seslenişleri:**

وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَآئِكَةُ يَامَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَى نِسَآءِ الْعَالَمِينَ ﴿٤٢﴾ يَامَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾ ذٰلِكَ مِنْ أَنْبَآءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ ۖ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلْقُونَ أَقْلَامَهُمْ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٤﴾

*42. Hani melekler demişlerdi: Ey Meryem! Allah seni seçti; seni tertemiz yarattı ve seni bütün dünya kadınlarına tercih etti.*

*43. Ey Meryem! Rabbine huşuyla ibadet et; secdeye kapan, (O'nun huzurunda) eğilenlerle beraber sen de eğil.*

*44. (Rasûlüm!) Bunlar, bizim sana vahiy yoluyla bildirmekte olduğumuz gayb haberlerindendir. İçlerinden hangisi Meryem'i himayesine alacak diye kur'a çekmek üzere kalemlerini atarlarken sen onların yanında değildin; onlar (bu yüzden) çekişirken de yanlarında değildin.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, kendisinin emriyle meleklerin Meryem'e (a.s), çok ibadeti, dünyaya meyilsizliği, asaleti, fikri bulanıklar ve vesveselerden uzak olması sebebiyle onu seçtiğini, dünyanın diğer kadınlarına üstünlüğü sebebiyle ikinci defa seçtiğini Meryem (a.s)'a haber verdiklerini bildiriyor.

[1417] Abdurrezzak, Said b. Müseyyeb'den, *"Ey Meryem! Allah seni seçti; seni tertemiz yarattı ve seni bütün dünya kadınlarına tercih etti."* âyetiyle ilgili olarak şunu rivâyet etmiştir: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şu hadisi naklederdi: *"Deveye binen en hayırlı kadınlar Kureyşli kadınlardır. Küçüklüğünde çocuğa en şefkatli, malı husu-*

Scanned with CamScanner

*sunda kocasının haklarına en çok riâyet eden kadınlar onlardır. İmran kızı Meryem ise deveye hiç binmemiştir."*[885] Hadisi bu kanalla sadece Müslim rivâyet etmiştir. Zîra o, Muhammed b. Râfi' ile Abd b. Humeyd'den, onlar da Abdurrezzak'tan bu lafızla rivâyet etmişlerdir.

[1418] Hişam b. Urve... Ali b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim: *"Onların (İsrâiloğullarının) en hayırlı kadını İmran kızı Meryem, bunların (Kureyşlilerin) en hayırlı kadını ise Huveylid kızı Hatice'dir."*[886] Bunu Buhârî ile Müslim de, Sahih'lerinde Hişam'ın rivâyetiyle tahric etmişlerdir.

[1419] Tirmizî ,Enes (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Sana tüm âlemlerin en faziletli kadınları olarak İmran kızı Meryem, Huveylid kızı Hatice, Muhammed kızı Fâtıma ve Firavun'un hanımı Âsiye yeter."*[887] Bunu sadece Tirmizî rivâyet etmiş ve sahih olduğunu söylemiştir.

[1420] Abdullah b. Ebî Câfer er-Râzî, babasından şöyle rivâyet etmiştir: Sabit el-Bünani, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet ederdi: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yeryüzündeki kadınların en üstünleri İmran kızı Meryem, Firavun'un hanımı Âsiye, Huveylid kızı Hatice ve Muhammed kızı Fâtıma'dır."*[888] Bunu İbn Merdûyeh rivâyet etmiştir.

[1421] İbn Merdûyeh, Şu'be'nin, Muâviye b. Kurre'den, onun da babasından nakliyle şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Erkeklerden kemale erenler çoktur. Kadınlardan kemale erenler ise sadece şu üç kadındır: İmran kızı Meryem, Firavun'un hanımı Âsiye ve Huveylid kızı Hatice. Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü ise Tirit yemeğinin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir."*[889]

---

885 Sahihtir. Abdurrezzak (20603) rivâyet etmiştir. Onun tarikiyle de Müslim (2527), Ahmed b. Hanbel (2/275) ve İbn Hibbân (6268) rivâyet etmişlerdir.

886 Buhârî, 3432; Müslim, 2430; Ahmed b. Hanbel, 1/84, 132; Ebû Ya'lâ, 522.

887 Sahihtir. Tirmizî, 3878; Abdurrezzak, 20919; Ahmed b. Hanbel, 3/135; Ahmed b. Hanbel, 3/157; İbn Hibbân, 7003. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafak etmiştir. Tirmizî de, "Bu Hasen-sahih hadistir" demiştir.

888 Hasendir. Taberânî (7025) rivâyet etmiştir. Râvilerden Abdullah b. Câfer ile babasında zayıflık vardır. Fakat metnin şahitleri bulunmaktadır.

889 Şu'be ve sonrasındaki râviler sahih hadis râvileridir. Müellif, senedin tamamını zikretmemiştir. Fakat metin her hâlükârda sabittir.

Scanned with CamScanner

[1422] Taberî, Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Erkeklerden pek çok kişi kemale ermiştir. Kadınlardan ise sadece İmran kızı Meryem ile Firavun'un hanımı Asiye kemale ermiştir."*[890] Bu hadis Kütüb-i Sitte'den sadece Ebû Dâvûd'un Sünen'inde yoktur. İmam Buhârî'nin rivâyetindeki lafız şöyledir: *"Erkeklerden pek çok kişi kemale ermiştir. Kadınlardan ise sadece İmran kızı Meryem ile Firavun'un hanımı Asiye kemale ermiştir. Şüphesiz Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü tiritin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir."* Allah'a hamdolsun bu hadisin tüm tariklerini ve lafızlarının el-Bidâye ve'n-Nihâye kitabımızın "Meryem oğlu İsa (a.s)" bölümünde zikrettik.

Yüce Allah daha sonra bize meleklerin Meryem (a.s)'a huşu içerisinde çok ibadet yapmasını, bol bol rüku ve secde etmesini, bunları kendisine alışkanlık haline getirmesini, sürekli bunlarla meşgul olmasını emrettiklerini haber veriyor. Bunlarda meşakkat ve zorluk vardı. Fakat bunlar, Allah'ın (c.c) onunla ilgili takdir ettiği ve irade buyurduğu, onun da iki cihanda yüksek makam ve mevkide olmasına sebep olacak bir şey için hazırlıktı. Zira, yüce Allah ondan babasız bir çocuk meydana getirecekti. Bu yüzden yüce Allah ona şöyle emretti: *"Ey Meryem! Rabbine huşuyla ibadet et; secdeye kapan, (O'nun huzurunda) eğilenlerle beraber sen de eğil."*

Kunût'tan kasıt huşuyla ibadettir. Kelimenin şu âyetteki mânâsı da aynıdır: *"Gökteki ve yerdeki kimseler yalnız O'nundur. Hepsi de ona kunût ederler"* (Bakara, 26)

[1423] Nitekim İbn Ebî Hâtim, Ebû Said el-Hudri (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *"Kur'ân'da geçen her kunût kelimesi taat ve ibadet mânâsına gelir"*[891] Taberî'nin, İbn Lehia'nın Derrac'dan nakliyle rivâyet ettiği bu hadiste mün-

890 Sahihtir. Buhârî, 3411, 5418; Müslim, 2331; Nesâî, 7/68; İbn Mâce, 3280; Ahmed b. Hanbel, 4/394, 409; İbn Hibbân, 7114.

891 Merfû rivâyet zayıf olup doğrusu bunun mevkuf olduğudur. Müellif, bunu İbn Ebî Hâtim'e nispet etmiştir. Senedindeki Derrac, burada olduğu gibi özellikle Ebû Heysem'den rivâyetlerinde zayıftır. Ahmed b. Hanbel, "Hadisleri zayıftır" Nesâî, "Hadisleri münkerdir" İbn Adiyy, "Hadislerin büyük çoğunluğu mütâbaat edilemez derecede zayıftır" demişlerdir. Bk. el-Mizan, 2667. Bunu Taberî müteaddit yerlerde tahric etmiştir (7045, 30088, 30089) fakat hepsi de zayıftır. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ve Süddî'den gelen rivâyet sahihliğe daha yakındır.

Scanned with CamScanner

kerlik vardır. Mücâhid der ki: Meryem (a.s) topukları şişene kadar kıyamda durup ibadet ederdi. Nitekim kunut ayakta uzunca durmaya denir. Meryem (a.s), "Ey Meryem, Rabbine kunut et" emrine uyarak böyle yapmıştır. Hasan-ı Basrî, "Yani, Rabbine ibadet et" demiştir. *"Secdeye kapan, (O'nun huzurunda) eğilenlerle beraber sen de eğil."* Yani, sen de Allah'ın huzurunda eğilenlerden ol. Evzâî der ki: "Meryem (a.s) mihrapta durup rüku, secde ve kıyamda sürekli olarak öyle çok ibadet etti ki, ayaklarından sarı su geldi" Allah ondan râzı olsun ve onu hoşnut eylesin. Hâfız İbn Asâkir, Meryem (a.s)'ın biyografisinde Evzâî'den, Yahyâ b. Ebî Kesir'in, *"Secdeye kapan, (O'nun huzurunda) eğilenlerle beraber sen de eğil."* âyeti hakkında şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Öyle uzun secde etti ki gözlerinden su indi.[892] İbn Ebi'd-Dünya, İbn Şevzeb'den şöyle nakleder: Meryem (a.s) her gece guslederdi.

Yüce Allah peygamberini bunlardan haberdar ettikten ve açıkça bildirdikten sonra şöyle buyuruyor: *"(Rasûlüm!) Bunlar, bizim sana vahyettiğimiz"* anlattığımız *"gayb haberlerindendir. İçlerinden hangisi Meryem'i himayesine alacak diye kur'a çekmek üzere kalemlerini atarlarken sen onların yanında değildin; onlar (bu yüzden) çekişirken de yanlarında değildin."* Yani: Ey Muhammed! Sen onların yanında değildin ki, olayları bizzat gören ve tanık olan biri gibi anlataydın. Bilakis sevap kazanmak için Meryem (a.s)'ı kimin himayesine alacağı hususunda kur'a atışlarını sana, kendin orada olup olaylara şahit olmuşçasına yüce Allah bildirdi. Taberî, İkrime'den şöyle nakleder: Meryem (a.s)'ın annesi onu kundağının içinde Mûsâ (a.s)'ın kardeşi Harun (a.s)'ın soyundan gelen Kâhinoğullarına götürdü. O zaman Kâbe'nin koruyucuları gibi, Beytulmakdis'in koruyuculuğunu da onlar yapıyordular. Onlara, "Bu adağımı alın. Kız olmakla birlikte ben onu Allah'a adadım. Hayız gören ibadethaneye giremez. Fakat onu evime de götürmek istemiyorum." dedi. Onlar, "Bu imamımızın -zira İmran onlara namazda imamlık ederdi- ve kurbanlarımızın sahibinin kızıdır (geri çeviremeyiz)" dediler. Zekeriyya (a.s), "Onu bana verin. Zîra teyzesi benim eşimdir" dedi. "İmamızın kızı olarak onu bırakmaya gönlümüz râzı olmaz" dediler. Bunun üzerine Tevrat'ı yazdıkları kalemlerini atarak kur'a çektiler. Kur'a Zekeriyya (a.s)'a çıktı ve Meryem (a.s)'ı kefalet ve himayesine o aldı. İkrime, Süddî, Katâde, Rebî' b. Enes ve

892 Bu ve önceki rivâyet sahih olmayıp İsrâiliyattandır. Buradaki problem Muhammed b. Yûnus el-Küdeymi'dir. Zîra birçok kişi onu yalancılıkla suçlamıştır.

Scanned with CamScanner

diğerlerinden gelen rivâyetlerin toplamından anlaşıldığına göre bunlar kur'a çekmek için Ürdün nehrine gitmişlerdi. Her biri kalemini nehre atacak, hangisi su akıntısı karşısında durursa Meryem'i kefaletine o alacaktı. Kalemlerini attılar ve su hepsininkini alıp götürdü. Zekeriyya (a.s)'ınki ise kaldı. Hatta onun kaleminin suyu yararak akıntıya doğru gittiği söylenir. Zekeriyya (a.s) aynı zamanda onların büyükleri, efendileri, âlimleri, imamları ve nebîleriydi. Allah'ın salât ve selâmı onun ve diğer peygamberlerin üzerine olsun.

إِذْ قَالَتِ الْمَلَآئِكَةُ يَامَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٥﴾ وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٤٦﴾ قَالَتْ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ قَالَ كَذَٰلِكِ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴿٤٧﴾

*45. Melekler demişlerdi ki: Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir Kelime'yi müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa'dır. Mesîh'tir; dünyada da, âhirette de itibarlı ve Allah'ın kendisine yakın kıldıklarındandır.*

*46. Sâlihlerden olarak beşikte iken ve yetişkinlik halinde insanlara (peygamber sözleri ile) konuşacak.*

*47. Meryem, "Rabbim! Bana bir erkek eli değmediği halde nasıl çocuğum olur?" dedi. Allah şöyle buyurdu: İşte böyledir, Allah dilediğini yaratır. Bir işe hükmedince ona sadece "Ol!" der; o da oluverir.*

**Tefsiri:**

Burada meleklerin Meryem (a.s)'a, şân ve şöhret sahibi büyük bir oğlunun olacağı müjdesini verdikleri bildiriliyor. Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Melekler demişlerdi ki: Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir Kelime'yi müjdeliyor."* Yani Allah'ın tek bir sözüyle, "ol" demesiyle olacak bir çocuğu müjdeliyor. Bu, müfessirlerin belirttiklerine ve daha önce açıklandığı üzere Allah'ın (c.c), *"Allah sana, kendisi tarafından gelen bir Kelime'yi tasdik edici"* buyruğunun açıklamasıdır. *"Adı Meryem oğlu İsa'dır. Mesîh'tir"* Yani, dünyada bu isimle meşhur olacak ve mü'minler onu bu isimle bilecekler. Seleften bazıları ona Mesih denilmesinin sebebinin çok seyahat etmesi olduğunu

Scanned with CamScanner

söylemişlerdir. Kimisi; ayakları düz olup ortalarında çukur bulunmadığı için; kimisi ise, ağır hastaları eliyle meshettiğinde Allah'ın izniyle iyileştikleri için bu isim verilmiştir, demişlerdir. İsa (a.s)'a babası olmadığından dolayı "Meryem oğlu İsa" denilerek annesine nispet edilmiştir. *"Dünyada da, âhirette de itibarlı ve Allah'ın kendisine yakın kıldıklarındandır."* Yani, Allah'ın (c.c) kendisine vahyetmesi, Kitap indirmesi ve başka lütufları sebebiyle O'nun katında büyük bir itibarı ve yeri olacaktır. Âhirette ise diğer ulu'l-azm peygamber kardeşleri gibi o da Allah'ın izin verdikleri hakkında şefaat edecek ve bu şefaati kabul edilecektir. Allah'ın salât ve selâmları hepsinin üzerine olsun.

*"Sâlihlerden"* yani doğru ilim ve sâlih amele sahip olan söz ve fiillerinde salih biri *"olarak beşikte iken ve yetişkinlik halinde insanlara (peygamber sözleri ile) konuşacak."* Yani, bir mucize ve hak olduğunun işareti olarak daha bebek iken kendinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'a dâvet edecek. Sonra da Allah'ın kendisine dâvet etmesi için vahiy gönderdiği yetişkin döneminde dâvet edecek.

[1424] Muhammed b. İshâk, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Hz. İsa (a.s) ile Cüreyc'in arkadaşı dışında hiçbir çocuk bebekliğinde konuşmamıştır"*[893]

[1425] İbn Ebî Hâtim, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivâyet etmiştir: *"Beşikte sadece üç kişi konuşmuştur: İsa (a.s), Cüreyc zamanındaki çocuk, bir de başka bir çocuk"*[894]

Meryem (a.s) meleklerin bu müjdesini işitince duasında şöyle dedi: *"Rabbim, bana bir erkek eli değmediği halde nasıl çocuğum olur?"* Yani, kocası olmayan, evlenmeyi düşünmeyen ve -hâşâ- hiç kimseyle de zina etmemiş biri olarak benim nasıl bir çocuğum olabilir ki?" Bir melek yüce Allah adına buna şöyle cevap verdi: *"İşte böyledir, Allah dilediğini yaratır. Bir işe hükmedince ona sadece 'Ol!' der; o da oluverir."* Yani, işte Allah'ın işi böyle

893 Bu hadis sahih değildir. Çünkü gelecek Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) hadisiyle çelişmektedir. Çünkü onda "Beşikte sadece üç kişi konuştu" denilirken, İbn İshâk'ın rivâyetinde bu iki kişiyle sınırlandırılmıştır. İleride gelecek ve dördüncü kişiyi zikreden bir hadis daha vardır.

894 Buhârî, 2482; Müslim, 2550; Ahmed b. Hanbel, 2/433; İbn Hibbân, 6389. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan uzun şekliyle rivâyet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

büyüktür. O'nu hiçbir şey âciz bırakamaz.

Meryem (a.s)'a, Zekeriyya (a.s) gibi "dilediğini yapar" değil, "dilediğini yaratır" denilerek yaratmaya vurgu yapılmasındaki hikmet, inkârcı hiç kimseye onun hakkında hiçbir şüphe bırakılmamasıdır. Bu mânâ ardından, *"Bir işe hükmedince ona sadece 'Ol!' der; o da oluverir."* denilerek pekiştirilmiştir. Yani, Allah bir şeyi yaratmayı dilediğinde emir verir vermez, anında oluverir. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Bizim buyruğumuz, bir anlık bakış gibi, bir tek sözden başka bir şey değildir."* (Kamer, 50) Yani, biz ikinci kez tekrarlamaksızın sadece bir defa söyleriz ve o şey hemen, göz açıp kapama süresinde oluverir.

**Hz. İsa (a.s) ve Özellikleri:**

وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ ﴿٤٨﴾ وَرَسُولًا
إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ
مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُبْرِئُ
الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَأُحْيِي الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا
تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٤٩﴾
وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَلِأُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ
عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٥٠﴾ إِنَّ اللَّهَ
رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٥١﴾

*48. (Melekler, Meryem'e hitaben İsa hakkında sözlerine devam ettiler:) Allah ona yazmayı, hikmeti, Tevrat'ı, İncil'i öğretecek.*

*49. İsrâiloğullarına bir elçi olacak (ve onlara şöyle diyecek:) Size Rabbinizden bir mucize getirdim: Size çamurdan bir kuş sûreti yapar, ona üflerim ve Allah'ın izni ile o kuş oluverir. Yine Allah'ın izni ile körü ve alacalıyı iyileştirir, ölüleri diriltirim. Ayrıca evlerinizde ne yeyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanan kimseler iseniz, bunda sizin için bir delil vardır.*

Scanned with CamScanner

*50. Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak ve size haram kılınan bazı şeyleri de helâl kılmam için gönderildim. Size Rabbinizden bir mucize getirdim. O halde Allah'tan korkun, bana da itaat edin.*

*51. Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyle ise O'na kulluk edin. İşte bu doğru yoldur.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah meleklerin Meryem (a.s)'a, oğlu İsa'yı müjdeleyişlerini anlatmaya devam ederek şöyle buyuruyor: *"Allah ona yazmayı"* (anlaşılan o ki buradaki "الكتاب kitab"dan kasıt yazmaktır) *"hikmeti"* (hikmetin açıklaması Bakara sûresine geçti) *"Tevrat'ı, İncil'i öğretecek."* Tevrat Allah'ın (c.c), İmran oğlu Mûsâ (a.s)'a indirdiği kitaptır. İncil ise Meryem oğlu İsa (a.s)'a indirdiği kitaptır. İsa (a.s) her ikisini de ezberlemişti.

*"İsrâiloğullarına bir elçi olacak."* Yani, biz onu israiloğullarına elçi göndereceğiz ve onlara şöyle diyecek: *"Size Rabbinizden bir mucize getirdim: Size çamurdan bir kuş sûreti yapar, ona üflerim ve Allah'ın izni ile o kuş oluverir."* İsa (a.s) da aynen böyle yapıyordu; çamura kuş sûreti veriyor, sonra ona üflüyordu. O da Allah'ın izniyle şüpheye yer vermeyecek kadar açık biçimde uçuyordu. Bu, onun Allah tarafından gönderildiğini gösteren bir mucize kılınmıştı. *"Yine Allah'ın izni ile körü ve alacalıyı iyileştirir."* Kör diye tefsir edilen ekmeh kelimesini kimisi; gündüz görüp gece göremeyendir, kimisi; bunun tersidir, kimisi; bulanık gören kimsedir; kimisi; gözü iyi göremeyen kimsedir, demişlerdir. Kimisi ise doğuştan kör olan kimseye denir, demiştir ki en doğrusu da budur. Çünkü böyle olduğunda mucize daha büyük ve meydan okuyuş daha kuvvetli olur. *"Ölüleri diriltirim."* Âlimler şöyle demişlerdir: Allah (c.c) her peygamberi döneminde var olana uygun bir mucize ile göndermiştir. Meselâ, Mûsâ (a.s) zamanında büyü ve büyücüleri yüceltme yaygındı ve Allah (c.c) O'nu (a.s) insanların gözlerini faltaşı gibi açacak ve büyücüleri hayrete düşürecek bir mucize ile gönderdi. Büyücüler onun büyük ve güçlü Allah (c.c) katından olduğuna kesin kanaat getirince İslâm'ı kabul ettiler ve Allah'ın salih kullarından oldular. Yüce Allah İsa (a.s)'ı da doktorların ve tabii bilimlerdeki bilim adamlarının çok olduğu bir devirde gönderdi. İsa (a.s) onlara, din sahibi Allah (c.c) tarafından desteklenmeyen hiç kimsenin yapamayacağı mucizelerle geldi. Doktorun cansız maddeleri diriltmeye veya körü, alacalıyı iyileştirmeye veyahut kıyâmet gününe kadar kabirde kalma-

Scanned with CamScanner

ya mahkûm kimseleri diriltmeye gücü nasıl yetebilir? Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de öyle; Allah (c.c) O'nu da fesahat ve belagat ustalarının ve mahir şairlerin zamanında göndermiş ve bu peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara tüm cinlerle insanlar bir araya gelseler ve birbirlerine yardım etseler bile onun gibi bir kitap veya ondaki gibi on sûre, hatta sadece bir sûre asla getiremeyecekleri bir kitap getirmiştir. Bunun tek sebebi yüce Rabb'in kelâmının beşerin sözüne asla benzememesidir. *"Ayrıca evlerinizde ne yeyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm."* Yani, şu anda sizden kimin evinde ne yediğini de, yarına ne sakladığını haber verebilirim. *"Eğer inanan kimseler iseniz, bunda"* bunların hepsinde *"sizin için"* size getirdiklerim hususunda doğru olduğuma *"bir delil vardır."*

*"Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı"* onaylayıcı ve olduğu gibi bırakıcı *"olarak ve size haram kılınan bazı şeyleri de helâl kılmam için gönderildim."* Bunda İsa (a.s)'ın Tevrat'ın bazı hükümlerini neshettiğine delil vardır ki bu âlimlerin iki görüşünden biridir. Diğer âlimlere göre ise İsa (a.s) Tevrat'tan hiçbir şeyi neshetmemiş, İsrâiloğullarının aralarında tartıştıkları ve yanıldıkları bazı hususların helâl olduğunu bildirmiş, onlara kapalı kalan kısımları açmıştır. Nitekim başka bir âyette bildirildiğine göre İsa (a.s) kavmine şöyle demiştir: *"Size ihtilâfa düştüğünüz bazı şeyleri açıklamak için geldim."* (Zuhruf, 63) Doğrusunu en iyi Allah bilir. *"Size Rabbinizden bir mucize getirdim."* Size söylediğim şeylerde doğru olduğuma dair bir hüccet ve delil getirdim. *"O halde Allah'tan korkun, bana da itaat edin."*

*"Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyle ise O'na kulluk edin."* Allah'a kullukta, O'na boyun eğmede ve önünde küçülmede benimle sizler eşit durumdasınız. *"İşte bu doğru yoldur."*

**İsa (a.s) İle Havarileri:**

فَلَمَّآ أَحَسَّ عِيسَى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِيٓ إِلَى اللَّهِ ۖ قَالَ
الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ ۖ ءَامَنَّا بِاللَّهِ ۖ وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٥٢﴾
رَبَّنَآ ءَامَنَّا بِمَآ أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٣﴾
وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ ۖ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٥٤﴾

Scanned with CamScanner

*52. İsa, onlardaki inkârcılığı sezince, "Allah yolunda bana yardımcı olacaklar kimlerdir?" dedi. Havârîler, "Biz, Allah yolunun yardımcılarıyız; Allah'a inandık, şahit ol ki bizler Müslümanlarız" cevabını verdiler.*

*53. Havârîler) "Rabbimiz! İndirdiğine inandık ve Peygamber'e uyduk. Şimdi bizi (birliğini ve peygamberlerini tasdik eden) şahitlerden yaz" dediler.*

*54. (Yahudiler) tuzak kurdular; Allah da onların tuzaklarını bozdu Allah, tuzak kuranların hayırlısıdır.*

**Tefsiri:**

*"İsa, onlardaki inkârcılığı sezince"* onların küfürde ısrarlarının ve sapıklıkta devam edişlerinin farkına varınca *"dedi ki: Allah yolunda bana yardımcı olacaklar kimlerdir?"* Mücâhid der ki: Yani, Allah'a giden yolda beni kim takip edecek? Süfyân-ı Sevrî ve başkaları ise, "Yani, Allah'ın yanında benim başka yardımcılarım kimler olacak?" demişlerdir. Mücâhid'in görüşü doğruya daha yakındır. Anlaşılan, İsa (a.s), "Kim Allah'a dâvette benim yardımcım olacak?" demek istemiştir.

[1426] Bu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hac mevsimlerinde ve Medine'ye hicretten önce söylediği şu söz gibidir: *"Rabbimin sözünü tebliğ etmem için kim beni yanına alıp koruyacak? Çünkü Kureyş beni Rabb'imin sözünü tebliğ etmekten engelliyor."*[895] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonunda Ensarı buldu. Ensar O'nu (sallallâhu aleyhi ve sellem) himayelerine alıp yardım ettiler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şehirlerine hicret etti. Ensar da onu koruyup siyah derili, kırmızı derili herkese karşı onu savundular. Allah onlardan râzı olsun ve onları hoşnut eylesin. İsa (a.s) da öyle oldu. İsrâiloğullarından bir grup insan dâvetine icabet ederek ona iman ettiler, desteklediler ve yardım ettiler. Onunla birlikte indirilen nura tâbi oldular. Bu yüzden yüce Allah onlardan şöyle bahsediyor: *"Havârîler, 'Biz, Allah yolunun yardımcılarıyız; Allah'a inandık, şahit ol ki bizler Müslümanlarız' cevabını verdiler."*

895 Sahihtir. Ahmed b. Hanbel (3/339, 440), Beyhakî, Delail'de (2/442, 443) Câbir (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmişlerdir. Senedi Müslim'in şartlarına uygundur.

Scanned with CamScanner

*"(Havârîler) 'Rabbimiz! İndirdiğine inandık ve Peygamber'e uyduk. Şimdi bizi (birliğini ve peygamberlerini tasdik eden) şahitlerden yaz' dediler."* Bazıları Havari kelimesinin terziler mânâsına geldiğini ve terzi olduklarından dolayı bu ismi aldıklarını söylerken, bazıları elbiselerinin beyaz olması, bazıları ise avcı olmaları sebebiyle bu isimle anıldıklarını söylemişlerdir. Doğrusu ise havarinin yardımcı mânâsına geldiğidir.

[1427] Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde rivâyet ettiklerine göre; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ahzab (Hendek) savaşında bir iş için insanları yardıma çağırdı, Zübeyr (radıyallâhu anh) kabul etti. Sonra tekrar çağırdığında onu da yine Zübeyr kabul etti. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Her peygamberin bir havarisi vardır, benim havarim de Zübeyr'dir"* buyurdu.[896] İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiğine göre O (radıyallâhu anh), *"Şimdi bizi şahitlerden yaz"* buyruğunu, "Bizi Muhammed ümmeti ile birlikte eyle" diye tefsir etmiştir.[897] Bunun senedi ceyyittir.

Daha sonra yüce Allah İsrâiloğullarından bir grubun toplanarak İsa (a.s)'a karşı plan yapışlarını, onu yok etme ve çarmıha germe niyetlerini haber veriyor. Bu kimseler İsa (a.s)'ı dönemin kâfir olan kralına şikâyet ettiler ve ona, "Burada insanları saptıran ve krala itaatten çıkaran, halkı kışkırtan, babayla oğlunu birbirinden ayıran bir adam var" gibi yalanlar dizdiler, onun veled-i zina olduğunu söylediler. İsa (a.s)'a karşı bu kışkırtmalar sonucu kral onu yakalayıp çarmıha germesi ve öldürmesi için birini gönderdi. Evini kuşattıkları ve artık ele geçirdiklerini sandıkları sırada yüce Allah O'nu (a.s) aralarından alıp evin bir deliğinden göğe yükseltti. İsa (a.s) ile birlikte aynı evde yaşayan birine İsa (a.s)'ın şekil ve sûretini verdi. İçeri girince gece karanlığında onu İsa (a.s) sanarak yakaladılar, alçaltıcı davranışlarda bulunarak astılar. Başına da bir diken koydular. Bu Allah'ın (c.c) onlara kurduğu bir tuzaktı. Yüce Allah

896 Buhârî, 2846; Müslim, 2415; Tirmizî, 3745; Ahmed b. Hanbel, 3/314. Câbir (radıyallâhu anh)'tan merfû olarak rivâyet etmişlerdir.

897 İbn Kesir (rh.a) senedinin ceyyit olduğunu söylemiştir. Fakat bu pek isabetli değildir. Çünkü Semmak b. Harb'den Müslim rivâyet etmiş olsa da onu birçok kişi zayıf bulmuştur. İbn Medini de, "Onun İkrime'den rivâyetleri çelişkilidir" demiştir. Râvilerden ikisi bu sözü İkrime'nin sözü olarak naklederken, diğer ikisi onun İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan naklettiği söz olarak rivâyet etmişlerdir. Bunun İkrime'nin sözü olma ihtimali daha büyüktür.

Scanned with CamScanner

peygamberini (a.s) elinden kurtarıp katına yükseltmiş ve onları daldıkları sapıklıklarında bırakmıştı. Onlarsa isteklerine ulaştıklarını düşünüyorlardı. Yüce Allah onların kalplerine kendilerinden ayrılmaz bir kalp katılığı ve hakka karşı inatçılık yerleştirdi. Kıyâmete kadar sürecek bir zillet verdi. Bu yüzden yüce Allah burada, *"(Yahudiler) tuzak kurdular; Allah da onların tuzaklarını bozdu. Allah, tuzak kuranların hayırlısıdır."* buyuruyor.

**Hz. İsa (a.s)'ın Allah (c.c) Katına Yükseltilmesi:**

إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَىٰ إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۖ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٥٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٥٧﴾ ذَٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْآيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيمِ ﴿٥٨﴾

*55. Allah buyurmuştu ki: Ey İsa! Seni vefat ettireceğim, seni katıma yükselteceğim, seni inkâr edenlerden arındıracağım ve sana uyanları kıyâmete kadar kâfirlerden üstün kılacağım. Sonra dönüşünüz bana olacak. İşte o zaman ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim.*

*56. İnkâr edenler var ya, onları dünya ve âhirette şiddetli bir azaba çarptıracağım; onların hiç yardımcıları da olmayacak.*

*57. İman edip salih amel işleyenlere gelince, Allah onların mükâfatlarını eksiksiz verecektir. Allah zâlimleri sevmez.*

*58. (Rasûlüm!) Bu söylenenleri biz sana âyetlerden ve hikmet dolu Kur'ân'dan okuyoruz.*

**Tefsiri:**

Müfessirler yüce Allah'ın *"Seni vefat ettireceğim, seni katıma yükselteceğim"* buyruğu hakkında ihtilaf etmişlerdir. Katâde ve başkaları şöyle demiş-

Scanned with CamScanner

lerdir: Cümlede takdim ve tehir (öne ve arkaya alma) olup aslı şöyledir: Seni katıma yükseltecek ve vefat ettireceğim, yani katıma yükselttikten sonra vefat ettireceğim. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Seni vefat ettireceğim'den kasıt "öldüreceğim"dir. Muhammed b. İshâk, yalancılıkla suçlanmayan birinden, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Allah (c.c) onu katına yükselttiğinde gündüzün ilk üç saatinde ölü yaptı." Muhammed b. İshâk der ki: Hıristiyanlar yüce Allah'ın İsa (a.s)'ı yedi saat vefat ettirip sonra dirilttiğine inanırlar. İshâk b. Beşir, Vehb'den[898] şöyle nakleder: Yüce Allah onu vefat ettirdi ve üç gün sonra diriltip katına yükseltti. Matar el-Verrak der ki: Mânâsı, "Ben seni dünyada vefat ettireceğim" dir, fakat bu ölüm vefatı değildir. İbn Cüreyc de aynısını demiştir: "Allah'ın (c.c) onu vefat ettirmesi katına yükseltmesidir." Çoğunluğa göre buradaki vefattan kasıt, *"Geceleyin sizi vefat ettiren (uyutan) odur"* (En'âm, 60) ile *"Allah, ölenin ölüm zamanı gelince, ölmeyenin de uykusunda iken canlarını alır da..."* (Zümer, 42) buyruklarındaki gibi uykudur.

[1428] Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin kalktığında şöyle derdi: "Bizi öldürdükten sonra dirilten Allah'a hamd olsun"[899] Yüce Allah başka bir yerde şöyle buyurur: *"(Yahudileri) bir de inkâr etmelerinden ve Meryem'in üzerine büyük bir iftira atmalarından ve "Allah elçisi Meryem oğlu İsa'yı öldürdük" demeleri yüzünden (onları lânetledik). Halbuki onu ne öldürdüler, ne de astılar; fakat (öldürdükleri) onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilafa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir (sağlam) bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmediler. Bilakis Allah onu (İsa'yı) kendi katına yükseltmiştir. Allah izzet ve hikmet sahibidir. Ehl-i kitap'tan her biri, ölümünden önce ona muhakkak iman edecektir. Kıyâmet gününde de o, onlara şahit olacaktır."* (Nisâ, 156-159) "Onun ölümünden önce"deki "o" zamiri İsa (a.s)'a râcîdir. Yani, Ehl-i kitap'tan bazıları vefat etmeden önce İsa (a.s)'a iman edecekler. Bu ise ileride açıklanacağı üzere kıyâmet kopmadan önce İsa (a.s) yeryüzüne indiğinde olacaktır. O zaman kitap ehlinin tamamı ona iman edecek. Çünkü İsa (a.s) cizyeyi kaldıracak ve İslâm'dan başka bir din kabul etmeyecek. İbn Ebî Hâtim, Hasan-ı Basrî'den, *"Ben seni vefat ettireceğim"* buyruğu hakkında

898 Vehb, isrâiliyat rivâyetler zikreder.

899 Buhârî, 6312, 6324; Ebû Dâvûd, 5049; Tirmizî, 3417; Nesâî, Amelu'l-yevmi ve'l-leyle 747; İbn Mâce, 5532.

Scanned with CamScanner

şöyle nakleder: Bunda kastedilen uyku vefatıdır. Yüce Allah onu uykusunda göğe yükseltmiştir.

[1429] Hasan-ı Basrî der ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Yahudilere, *"İsa (a.s) ölmedi ve kıyâmet kopmadan önce size geri gelecek."* dedi.[900]

*"Seni"* katıma yükseltmek sûretiyle *"inkâr edenlerden arındıracağım ve sana uyanları kıyâmete kadar kâfirlerden üstün kılacağım."* Öyle de olmuştur; zîra yüce Allah İsa (a.s)'ı göğe yükseltince, ardından taraftarları bölük bölük oldular. Kimisi onun, Allah'ın kulu ve elçisi, kulu olan bir kadının oğlu olduğuna inanırken, kimisi aşırıya giderek onu Allah'ın oğlu yaptı. Bazıları onu Allah'ın kendisi, bazıları ise üçün üçüncüsü olduğuna inandılar. Yüce Allah Kur'ân'da bunların görüşlerini zikretmiş ve her bir fırkaya cevabını vermiştir. Bu durum 300 yıl böyle sürdü. Sonra Kostantin adında Yunanlı bir kral Hıristiyan dinine girdi. Kimine göre bunu, Hıristiyanlığı bozmak için yaptı, zîra kendisi filozoftu. Kimine göre tüm bunları cehaletinden yaptı. Bu kral Hıristiyanlığı değiştirdi, tahrif etti. Ona eklemeler ve çıkarmalar yaptı. Ona kurallar ve aslında alçakça hıyanet olan "büyük emanetler" denen şeyler belirledi. Hıristiyanlara domuz etini helâl saydı. Ondan sonra Hıristiyanlar ibadetlerini doğuya yönelerek yerine getirdiler. Kiliseleri, mâbetleri ve manastırları heykellerle süslediler. İnançlarına göre kralın işlediği bir günahtan dolayı oruçlarına on gün eklediler. Böylece Hıristiyanlık Kostantin'in dinine dönüştü. Kostantin Hıristiyanlara on iki bini aşkın kilise, mâbet ve manastır yaptırdı. Kendi adıyla bilinen bir şehir kurdu. Kraliyet ailesi de ona uyarak bu dine girdi. Tüm bunlarla Hıristiyanlar Yahudiler üzerinde güçlü ve galip oldular. Çünkü hepsi kâfir olsalar da (Allah'ın lâneti üzerinlerine olsun) bunlar hakka daha yakındılar. Yüce Allah, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i peygamber gönderdikten sonra da ona inananlar Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, kitaplarına ve peygamberlerine gerçek mânâda iman ettiler. Onlar yeryüzündeki tüm peygamberlerin takipçileriydiler. Çünkü peygamberlerin sonuncusu, tüm insanların efendisi ve mutlak hakikate inanmaya dâvet eden Arap ve ümmi peygamberi (sallallâhu aleyhi ve sellem) tasdik ediyorlardı. Onlar her peygambere, yaptıkları tahrif ve değiştirmelere rağmen kendilerini onların dininde ve yolunda olduğunu iddia edenlerden daha yakındılar. Kaldı ki bu tahrifattan hiçbiri olmasa dahi, Allah (c.c) tüm peygamberlerin şeriatlarını, Muhammed

900 Zayıftır. Taberî (7129) Hasan-ı Basrî'den mürsel olarak rivâyet etmiştir.

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem) ile gönderdiği ve kıyâmet gününe kadar hiçbir değişim ve tahrifata uğramayacak hakikatle nesh ediyordu. Bu din hâlâ her din üzerinde galip ve muzaffer olmaya devam etmektedir. O yüzden yüce Allah yerin bütün doğularını ve bâtılarını bu dinin mensuplarına açtı. Onlar da tüm ülkeleri ele geçirdiler, bütün devletler boyun eğdiler. Müslümanlar Kisra'nın gücünü kırdılar, Kayser'i mahvettiler ve her ikisinin hazinelerini ele geçirerek onları Allah yolunda harcadılar. Peygamberlerinin kendilerine Rabblerinden şu mesajı ilettiği gibi: *"Allah, sizlerden iman edip salih amel işleyenlere, kendilerinden öncekileri sahip ve hâkim kıldığı gibi onları da yeryüzüne sahip ve hâkim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dini (İslâm'ı) onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve (geçirdikleri) korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını vadetti. Çünkü onlar bana kulluk ederler; hiçbir şeyi bana eş tutmazlar..."* (Nûr, 55) Bu yüzden Mesih (a.s)'a asıl iman edenler onlar olunca Hıristiyanları Şam diyarından Rum diyarına sürdüler. Onlar da oradan kendi şehirleri olan Kostantiniyye'ye (İstanbul) sığındılar. İslâm ve Müslümanlar kâfirler üzerinde galip olmaya hâlâ devam etmektedir. Dosdoğru sözlü ve tasdik edilen Peygamber de (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmetine, Kostantiniyye'yi fethedeceklerini, orada büyük ganimetler alacaklarını, Rumlardan o zamana kadar görülmemiş ve bir daha da görülmeyecek kadar çok sayıda insan öldüreceklerini bildirmiştir ki, ben de bu konuda müstakil bir kitap kaleme aldım. Bu yüzden yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Sana uyanları kıyâmete kadar kâfirlerden üstün kılacağım. Sonra* (yani kıyâmet gününde) *dönüşünüz bana olacak. İşte o zaman ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim. İnkâr edenler var ya, onları dünya ve âhirette şiddetli bir azaba çarptıracağım; onların hiç yardımcıları da olmayacak."* Gerçekten yüce Allah İsa (a.s)'ı inkâr eden Yahudiler ile onda haddi aşan ve aşırıya giden Hıristiyanlara böyle yapmıştır; onları dünyada, öldürülmek, esir edilmek, malları alınmak ve ülkelerdeki hâkimiyetlerini kaybetmekle cezalandırmıştır. Âhiretteki azapları ise daha şiddetli ve daha zor olacaktır. *"O günde onları Allah'a karşı koruyacak birisi de yoktur."* (Ra'd, 34)

*"İman edip salih amel işleyenlere gelince, Allah onların mükâfatlarını"* dünyada ve âhirette *"eksiksiz verecektir."* Dünyada galibiyet ve zafer, âhirette ise cennet'in yüksek makamları şeklinde verecektir. *"Allah zâlimleri sevmez."*

Scanned with CamScanner

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"(Rasûlüm!) Bu söylenenleri biz sana âyetlerden ve hikmet dolu Kur'ân'dan okuyoruz."* Yani: Ey Muhammed! Sana İsa (a.s), onun doğumu ve hayatıyla ilgili anlattıklarımız Allah'ın (c.c) sana vahyettiği, Levh-i Mahfuz'dan indirdiği bilgilerdir. Dolayısıyla bunlarda hiçbir şek ve şüpheye mahal yoktur. Nitekim yüce Allah Meryem sûresinde şöyle buyurmaktadır: *"İşte, hakkında şüphe ettikleri Meryem oğlu İsa -hak söz olarak- budur. Allah'ın bir evlat edinmesi, olur şey değildir. O, bundan münezzehtir. Bir işe hükmettiği zaman, ona sadece 'Ol!' der, ve hemen olur."* (Meryem, 34-35) Allah (c.c) burada da şöyle buyuruyor:

**İsa (a.s)'ın Hakikati ve Hıristiyanları Karşılıklı Lânetleşmeye Dâvet:**

إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِندَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِن تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُن مِّنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٦٠﴾ فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِن بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنفُسَنَا وَأَنفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لَّعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ﴿٦١﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ ۚ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا اللَّهُ ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾ فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٦٣﴾

*59. Allah nezdinde İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona "Ol!" dedi ve oluverdi.*

*60. Gerçek, Rabbinden gelendir. Öyle ise şüphecilerden olma.*

*61. Sana bu bilgi geldikten sonra seninle bu konuda çekişenlere de ki: Geliniz, sizler ve bizler de dahil olmak üzere, siz kendi çocuklarınızı biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı, biz de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra da dua edelim de Allah'tan yalancılar üzerine lânet dileyelim.*

*62. Şüphesiz bu (İsa hakkında söylenenler), doğru haberlerdir. Allah'tan başka ilâh yoktur. Muhakkak ki Allah, evet O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.*

*63. Eğer yine yüz çevirirlerse, şüphesiz Allah, fesat çıkaranları hakkıyla bilendir.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Allah nezdinde İsa'nın durumu"*, babasız yaratılması hasebiyle Allah'ın kudretine delaleti bakımından *"Âdem'in durumu gibidir."* Zîra yüce Allah onu da annesiz ve babasız yaratmıştır. Hatta, *"Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona 'Ol!' dedi ve oluverdi."* Âdem (a.s)'ı babası olmadan yaratanın elbette İsa (a.s)'ı yaratması daha kolay ve daha mümkündür. Eğer, babasız yaratılmış olması İsa (a.s)'ın Allah'ın oğlu olmasını mümkün kılıyorsa, bu Âdem (a.s)'da daha da mümkündür. Bunun bâtıl olduğu ittifakla bilindiğine göre, İsa (a.s) hakkında iddia edilmesi daha büyük bir akılsızlık ve daha açık bir saçmalıktır. Bilakis yüce Allah bunlarla kullarına kudretini göstermeyi dilemiştir. Diğer insanları bir erkek (baba) ve kadından (anneden) yarattığı gibi, Âdem (a.s)'ı babasız ve anasız, Havva'yı babasız ve anasız, İsa (a.s)'ı da babasız olarak tek anneden yaratmıştır. Bu yüzden yüce Allah Meryem sûresinde şöyle buyurur: *"Onu (İsa'yı) insanlara bir mucize kılmak için öyle yaratağız."* (Meryem, 21)

Yüce Allah burada daha sonra şöyle buyuruyor: *"Gerçek, Rabbinden gelendir. Öyle ise şüphecilerden olma."* Yani, İsa (a.s) hakkındaki hakikatin tâ kendisi işte budur. Bundan başka hakikat seçeneği ve başka doğru yoktur. Hakikatin ötesinde sapıklıktan başka ne vardır ki?

Yüce Allah daha sonra Peygamber'ine (sallallâhu aleyhi ve sellem), İsa (a.s) hakkındaki hakikat açıklandıktan sonra ısrarla kabul etmeyen kimselerle mübahele etmesini (karşılıklı lânetleşme) emrederek şöyle buyuruyor: *"Sana bu bilgi geldikten sonra seninle bu konuda çekişenlere de ki: Geliniz, sizler ve bizler de dâhil olmak üzere, siz kendi çocuklarınızı biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı, biz de kendi kadınlarımızı çağıralım"* yanımıza getirelim, *"sonra da dua edelim de"* lânetleşelim de *"Allah'tan"* sizden veya bizden *"yalancılar üzerine lânet dileyelim."*

Lânetleşmeye dâvet eden bu âyet ile sûrenin başından buraya kadarki âyetlerin tamamının nüzul sebebi Hıristiyan Necran heyetiydi. Bunlar Medine'ye gelip Hz. İsa (a.s) hakkında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile tartışmışlar, İsa (a.s)'ın Allah'ın oğlu ve ilâh olduğu iddialarında bulunmuşlardı. Bunun üzerine yüce Allah onlara reddiye olarak bu sûrenin başını indirdi. Muhammed b. İshâk ile başkaları böyle söylemişlerdir.

Scanned with CamScanner

[1430] Muhammed b. İshâk, meşhur Siret'inde ve başkaları şöyle anlatırlar: Necran Hıristiyanları heyeti altmış atlıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldiler. Bunların on dördü halkın yönetim kadrosunda ve karar mercii konumundaki eşraftan olup adları şöyleydi: Âkıb -asıl adı Abdulmesih-, Seyyid -ki bu Eyhem denilen kişidir-, Bekir b. Vâil'in kardeşi Ebû Harise b. Alkame, Üveys el-Hâris, Zeyd, Kays, Yezîd, Nebîh, Hüveylid, Amr, Hâlid, Abdullah ve Yuhannes. Bunların en yetkilileri de üç kişiydi. Âkıb, kavmin başkanı, görüşlerine başvurulan, danışılan ve onsuz karar alınmayan biriydi. Seyyid; himayecileri, bineklerinin sahibi ve toplantılarının tertipleyicisiydi. Ebû Harise b. Alkame ise rahipleri, bilginleri ve ders okutan hocalarıydı. Ebû Harise Arapların Bekir b. Vail oğulları kabilesindendi, ancak Hıristiyanlık dinine girmişti. Hıristiyanlar olunca Rumlar ve Rum kralları ona saygı ve tâzim gösterip yüceltmişler, dinlerine olan bağlılığından emin oldukları için ona kiliseler inşa etmiş, mal ve hizmetçiler vermişlerdi. Ebû Harise eski kitaplardan okuduklarından Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hâl, durum ve vasıflarını çok iyi biliyordu. Fakat bulunduğu konumda gördüğü tâzim ve halk arasındaki itibarından dolayı, cahilliği onu eski dininde kalmaya itti.[901]

[1431] İbn İshâk der ki: Muhammed b. Câfer b. Zübeyr bana şöyle anlattı: Bunlar Medine'ye Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldiler. Üzerlerinde rahip elbiseleriyle ve Haris b. Kâboğulları kabilesinin adamlarının güzelliğiyle, ikindi namazını kılarken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna vardılar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından onları görenlerden bazıları, "Daha sonra onlar gibi bir heyet görmedik." derler. İbadetlerinin vakti gelince kalkıp Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mescidinde ibadet ettiler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Onlara dokunmayın"* buyurdu. Güneş doğana kadar namazlarını kıldılar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile onlardan Ebû Harise b. Alkame, Akib Abdulmesih ve Seyyid el-Eyhem konuştu. Bunlar Hıristiyanların melkâni mezhebinden idiler. Bazı farklılıklarla birlikte onlarda "İsa Allah'tır", "İsa Allah'ın oğludur", "İsa üçün üçüncüsüdür" inançlarının hepsi de vardı. Allah onların ve Hıristiyanların söylediklerinden münezzeh ve yücedir. "İsa Allah'tır" inançlarına onun ölüleri diriltmesini, kör, alacalı ve sakatları iyileştirmesini, gayptan

901 Beyhakî, Delâilu'n-Nübüvve'de (5/382-383) Kürz b. Alkame'den mürsel olarak rivâyet etmiştir. Bunun birçok şahidi vardır, fakat mürseldirler.

Scanned with CamScanner

haber vermesini, çamurdan kuş sûretinde bir şey yapıp sonra üflediğinde onun kuş olmasını delil gösteriyorlardı. Oysa bunların hepsi Allah'ın emriyle oluyordu. Allah bunların insanlara mucize ve âyet olmasını murad etmişti. İsa (a.s)'ın Allah'ın oğlu olduğuna delil olarak şöyle diyorlardı: İsa (a.s)'ın bilinen bir babası yoktu. Beşikte de hiçbir beşerin yapmadığı şeyi yaparak konuştu. "O üçün üçüncüsüdür", görüşlerine de Allah'ın "Biz yaptık, emrettik, yarattık ve hükmettik" gibi çoğul ifadelerini delil gösteriyor ve şöyle diyorlardı: Allah tek olsaydı, "Ben yaptım, emrettim, hükmettim ve yarattım" derdi. Ancak 'Biz' derken Allah kendisini, İsa (a.s)'ı ve Meryem (a.s)'ı kastediyor." Allah zâlimlerin ve inkârcıların söylediklerinden tamamen münezzeh ve uzaktır. Kur'ân-ı Kerîm bunların hepsini de dile getirmiştir. Onların iki rahibi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile konuştuğunda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara, *"Müslüman olun"* dedi. "Müslüman olduk" dediler. *"Siz Müslüman olmadınız, şimdi Müslüman olun"* buyurdu. Onlar "Biz senden önce Müslüman olduk" dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Yalan söylüyorsunuz. Sizi Müslüman olmaktan Allah'a ortak isnad etmeniz, haça ibadet etmeniz ve domuz yemeniz engelliyor"* buyurdu. Onlar, "Peki İsa (a.s)'ın babası kimdir ey Muhammed?" dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sustu ve cevap vermedi. Bunun üzerine yüce Allah onların sözlerine ve karmakarışık düşüncelerine cevaben Âl-i İmrân sûresinin başındaki seksen küsur âyeti indirdi.

İbn İshâk daha sonra âyetlerin tefsiri üzerinde konuşmuş, ardından şöyle demiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yüce Allah'tan haberler, heyetle arasında geçen konuşmalar hakkında hükümler ve reddetmeleri durumunda onlara lânetleşmesi emri gelince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları lânetleşmeye çağırdı. Onlar, "Ey Muhammed! Bizi bırak da durumumuzu gözden geçirelim. Sonra yanına bizi çağırdığın konuda aldığımız kararla gelelim." deyip yanından ayrıldılar. Sonra Akib'le baş başa kalıp konuştular. Akib onların görüşünü önemsedikleri biriydi. Ona, "Ey Abdulmesih! Bu konuda ne düşünüyorsun?" dediklerinde Akib, "Vallahi ey Hıristiyanlar, biliyorsunuz ki, Muhammed Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberdir ve size dostunuz (İsa (a.s)) hakkında kesin bilgiler getirmiştir. Yine biliyorsunuz ki, hangi millet bir peygamberle lânetleşmişse onların büyükleri kalmamış, küçükleri yetişmemiştir. Bunu yapacak olursanız kökünüz kazınır. Ama kendi dininizde kalmayı ve dostunuz (İsa) hakkındaki sözlerinizde ısrar etme-

Scanned with CamScanner

yi düşünüyorsanız, bu adamla vedalaşıp memleketinize dönün." dedi. Bunun üzerine onlar Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek, "Ey Ebû Kâsım, seninle lânetleşmemeye, seni kendi dininde bırakıp kendi dinimizde devam etmek üzere memleketimize dönmeye karar verdik. Ancak bizimle beraber, bizim için uygun göreceğin bir adamını gönder de mâlî anlaşmazlıklarımızda aramızda hüküm versin. Çünkü sizler hoşnut olduğumuz kimselersiniz." dediler. Muhammed b. Câfer der ki: Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Yatsı vakti gelin de sizinle kuvvetli ve emin birini göndereyim"* buyurdu. Ömer (radıyallâhu anh) şöyle derdi: Bu hasletlere sahip biri olma arzumdan dolayı, hiçbir zaman o günkü kadar başkan olmayı arzulamamıştım. O yüzden öğle namazına erken gittim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) namaz kılıp selâm verdikten sonra sağına soluna baktı. Beni görmesi için boynumu uzatıyordum. Bakınmaya devam etti ve nihâyet Ebû Ubeyde b. Cerrah'ı görünce onu çağırdı. *"Bunlarla git de ihtilaf ettikleri hususlarda aralarında hak ile hükmet"* buyurdu. Ömer (radıyallâhu anh) der ki: Böylece onlarla Ebû Ubeyde b. Cerrah gitti.[902]

[1432] İbn Merdûyeh de Râfi b. Hudeyc'den Necranlıların gelişini rivâyet etmiştir. Rivâyet yukarıdakine yakındır. Fakat ondakinden daha uzun olup bazı ziyadeler vardır. Bu rivâyette kabile eşrafının sayısı 12 olarak zikredilmiştir.[903]

[1433] İmam Buhârî, Huzeyfe (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Necran'ın Âkib ile Seyyid adında iki önde geleni, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile lânetleşme maksadıyla yanına geldiler. Onlardan biri diğerine, "Yapma, Allah'a yemin ederim eğer bu bir nebî olduğu halde bizimle lânetleşecek olursa biz de, bizden sonra soyumuzdan gelecek olanlar da asla iflâh olmazlar" dedi. Her ikisi (Peygamber efendimize), "Bizden istediğini sana verelim. Bizimle birlikte emin bir adam gönder, emin olmayanı gönderme" dediler. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Sizinle beraber gerçekten çok emin birini göndereceğim"* diye buyurdu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından herkes kendi adına bu iş için ümitlendi. Allah Rasûlü, *"Kalk, ey Ebû Ubeyde b. Cerrah"* diye buyurdu. Ebû Ubeyde (radıyallâhu anh) ayağa kalkınca, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"İşte ümmetin emini*

902 Bu haber için bk. Beyhakî, Delâilu'n-Nübüvve, 5/385-392.

903 Bir önceki rivâyet ile birazdan gelecek 1346 numaralı rivâyete bk.

Scanned with CamScanner

*budur"* diye buyurdu."[904] Bunu Buhârî, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce ayrıca kısmen benzer bir senetle Huzeyfe'den, başka bir senetle de İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan benzer bir lafızla rivâyet etmişlerdir.

[1434] İmam Buhârî, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: "Her ümmetin bir emini vardır. Bu ümmetin emini de Ebû Ubeyde b. Cerrah'tır."[905]

[1435] İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Ebû Cehil -Allah ona lânet etsin- "Ben Muhammed'i Kâbe'de namaz kılarken görürsem, andolsun yanına gidip boynuna basacağım" demişti. Dediğini yapacak olsaydı melekler onu herkesin gözü önünde yakalayıvereceklerdi. Yahudiler gerçekten ölümü temenni etselerdi cehennemdeki yerlerini göreceklerdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile lânetleşmeye çıkanlar onunla lânetleşselerdi, yurtlarına döndüklerinde mallarını ve ailelerini bulamayacaklardı.[906] bunu Buhârî, Tirmizî ve Nesâî Abdurrezzak'ın Mâmer'den, onun da Abdulkerim'den nakliyle rivâyet etmişlerdir. Tirmizî, "Hasen, sahih hadistir" demiştir.

Beyhakî de Delâilu'n-Nübüvve'de Necran heyeti kıssasını çok uzun olarak rivâyet etmiştir. Şimdi onu zikredelim. Çünkü bunda faydalı bilgiler vardır. Fakat garip ve sıra dışı şeyler de bulunmaktadır. Her hâlükârda konuyla alakalıdır.

[1436] İmam Beyhakî... Hıristiyan iken İslâm'a giren Yunus'tan şöyle rivâyet etmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Necranlılara Neml sûresi inmeden önce şu mektubu gönderdi: *"İbrâhim, İshâk ve Yakûb'un ilâhı adıyla. Allah'ın elçisi Muhammed peygamberden, Necran'ın din adamlarına ve Necranlılara! Sizler barışsınız. Size İbrâhim, İshâk ve Yakûb'un Rabb'ini övüyorum. İmdi... Ben sizi kullara kulluktan Allah'a kulluğa çağırıyorum. Sizi kullarla dostluktan Allah'la dostuğa dâvet ediyorum. Bunu reddederseniz cizye ödersiniz. Onu da reddederseniz size savaş ilan edeceğim.. Vesselam."*

---

904 Buhârî, 3745, 4380; Müslim 2420; İbn Mâce, 135; Tirmizî, 3796; Ahmed b. Hanbel, 5/385; Beyhakî, Delâilu'n-Nübüvve, 5/392.

905 Buhârî, 3744; Müslim, 2419; Ahmed b. Hanbel, 3/133; Ebû Ya'lâ, 2808; İbn Hibbân, 7001.

906 Buhârî, 4958; Tirmizî, 3345; Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Hanbel, 1/248, 368; Ebû Ya'lâ, 2604.

Scanned with CamScanner

Papaza bu mektubu okuyunca korkuya kapıldı ve dehşete düştü. Necranlılardan Şurahbil b. Vedaa adında birine haber göndererek yanına çağırttı. O Hemdan'lıydı ve içinden çıkılmaz bir problem olduğunda bundan önce hiç kimse çağrılmazdı; ne Eyhem, Ne Seyyid, ne de Âkıb. Papaz mektubu Şurahbil'e verdi. Okuyunca ona, "Ey Meryem'in babası! Görüşün nedir?" dedi. Şurahbil, "Allah'ın (c.c), İbrâhim (a.s)'ın İsmail oğlunun soyundan bir peygamber göndereceği vaadini biliyorsun. Bunun o kişi olmadığından nasıl emin olacaksın? Benim peygamberlik hakkında bir fikrim yoktur. Dünya işlerinden bir şey olsaydı sana fikrimi söyler, senin için gayret ederdim." dedi. Bunun üzerine papaz ona, "Şöyle kenara geçip otur" dedi. Şurahbil de bir yere geçip oturdu. Papaz daha sonra Necranlılardan Abdullah b. Şurahbil adında birini çağırttı. Himyer'lilerin Zuasbah kabilesinden olan bu adama da mektubu okudu ve görüşünü sordu. O da Şurahbil gibi cevap verdi. Papaz, "Bir kenara otur" dedi, Abdullah da bir kenara geçip oturdu. Papaz daha sonra Necranlı Haris b. Ka'b kabilesinden ve Hamas oğullarından biri olan Cebbar b. Feyz'i çağırttı. Ona da mektubu okudu ve görüşünü sordu. O da Şurahbil ve Abdullah gibi cevap verince papaz, "Bir kenara otur" dedi, o da bir kenara geçip oturdu.

Herkesin görüşü bu noktada birleşince papaz çan çalınmasını istedi. Çan çalındı, manastırlarda ateşler yakıldı. Gündüz korktukları bir şey olduğunda böyle yaparlardı. Gece korktuklarında da çan çalarlar ve manastırlarda ateşler yakılırdı. Çan çalınıp ateşlerin yakılması sonucu dumanlar yükselince baştan sonra tüm vadi halkı toplandı. Vadinin uzunluğu hızlı atlının bir günlük yol mesafesi olup onda 73 köy ile 100.000 savaşçı vardı. Papaz mektubu onlara da okuyup görüşlerini sordu. Onlar da Şurahbil b. Vedaa el-Hemdani, Abdullah b. Şurahbil el-Asbahi ve Cebbar b. Feyz el-Harisi'nin gönderilmesi ve onların Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haberlerini getirmesi görüşünde birleştiler. Heyet yola çıktı. Medine'ye gelince üzerlerindeki yolculuk kıyafetlerini çıkararak çizgili Yemen kumaşından yapılma uzun kaftanlarını giydiler, altın yüzüklerini takındılar. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldiler. Selâm verdiler, fakat Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) selâmlarını almadı. Uzun gün boyu onunla konuşmaya çalıştılar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) üzerlerinde bu elbiseler ve yüzükler varken onlarla konuşmak istemedi.

Scanned with CamScanner

Bunun üzerine önceden tanıdıkları Hz. Osman (radıyallâhu anh) ile Abdurrahman b. Avf (radıyallâhu anh)'a gittiler ve onları Muhacir'ler ve Ensarla sohbet ederken buldular. "Ey Osman, ey Abdurrahman! Peygamberiniz bize bir mektup gönderdi. Biz de dâvetine icabet ederek çıkıp geldik. Yanına gidip selâm verdik, fakat selâmımızı almadı. Gündüz boyunca kendisiyle konuşmaya çalıştık. Fakat bizi yorup yığdı ve konuşmadı. Sizin görüşünüz nedir? Ne dersiniz, geri mi dönelim?" diye sordular. Bunun üzerine Osman (radıyallâhu anh) ile Abdurrahman b. Avf (radıyallâhu anh) orada bulunan Ali (radıyallâhu anh)'a, "Bunlar hakkında senin düşüncen nedir ey Ebû Hasan?" diye sordular. Ali (radıyallâhu anh) Osman (radıyallâhu anh) ile Abdurrahman b. Avf'a, "Bana göre bu elbiselerini ve yüzüklerini çıkarıp sefer kıyafetlerini giysinler, sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gitsinler" dedi. Onlar böyle yapınca Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların selâmlarını aldı, sonra şöyle buyurdu: *"Beni hak ile gönderen Allah'a and olsun ki, bana ilk gelişlerinde yanlarında İblis vardı."* Sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara, onlar Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sordular. Sonunda Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "Peki İsa (a.s) hakkında ne diyorsun? Çünkü biz belki halkımızın yanına Hıristiyan olarak döneceğiz. Eğer peygambersen bize, söyleyeceklerini dinleme fırsatı ver." dediler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Bu konuda bana şimdiye kadar hiçbir şey gelmiş değil. Siz burada kalmaya devam edin de Rabb'imin İsa (a.s) hakkında bildireceklerini size söyleyeyim"* buyurdu.

Ertesi günü sabah olduğunda yüce Allah Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şu âyetleri indirmişti: *"Allah katında İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir.... Sana bu bilgi geldikten sonra seninle bu konuda çekişenlere de ki: Geliniz, sizler ve bizler de dahil olmak üzere, siz kendi çocuklarınızı biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı, biz de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra da dua edelim de Allah'tan yalancılar üzerine lânet dileyelim."* Ancak onlar âyette ifade edilenlere inanmayı reddettiler. Bu arada Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hasan ile Hüseyin'i kendisinin bir örtüsü altına almış, Fâtıma da arkasında olduğu halde lânetleşmek için gidiyordu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in o vakit bir kaç hanımı vardı. Bu arada Şurahbil iki arkadaşına şöyle dedi: "İkiniz de biliyorsunuz ki, baştan sona tüm vadi halkı toplandığında benim görüşümden ayrı hareket etmediler. Ben ise vallahi tehlikeli bir gelecek görüyorum. Vallahi, eğer bu

Scanned with CamScanner

adam Allah tarafından gönderilmiş bir kralsa bizler gözünü oyan ve dâvasına karşı çıkan ilk millet oluruz. Araplar arasında onlara en yakın komşu olmamız hasebiyle onun ve ashabının kalbinde bize karşı hoşnutsuzluk oldukça bizi felaketler vurur. Şâyet bu adam Allah (c.c) tarafından gönderilmiş bir peygamber ise o zaman da yeryüzünde hiçbir kılımız ve tırnağımız kalmaz, tamamen helâk oluruz." Bunun üzerine arkadaşları ona, "Peki görüşün nedir ey Ebû Meryem?" dediler. "Ben onu hakem yapma düşüncesindeyim. Çünkü onu haksız bir hüküm vereceğini asla düşünmüyorum" dedi. "O zaman onunla baş başa görüş" dediler. Şurahbil Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile buluşarak ona, "Ben seninle lânetleşmekten daha uygun bir şey buldum" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"O nedir?"* diye sorunca, "Bugün geceye kadar veya geceleyin sabaha kadar hakkımızda hüküm vermendir. Bizim için ne hüküm verirsen o geçerlidir" dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ama geride senin kararına karşı çıkacak kimseler olabilir"* buyurdu. Şurahbil, "Arkadaşlarıma sor" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sorunca onlar: "Vadiye ancak Şurahbil'in görüşü doğrultusunda girilir ve çıkılır" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlarla lânetleşmeyip yanlarından ayrıldı.

Sabahleyin yanına geldiklerinde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara şu mektubu verdi: *"Bismillâhirrahmânirrâhim. Bu, üzerlerinde hüküm sahibi, Allah'ın elçisi Muhammed peygamberin Necran halkına mektubudur. Her meyvede, her sarı, beyaz ve siyahta, her kölede fazlalıklar onların olacaktır. Bunların hepsi onlara bırakılıp kendilerinden iki bin hülle (takım elbise) alınacaktır. Bunların binini Recep, diğer binini ise Safer ayında teslim edeceklerdir."*[907] Hadisin tamamında diğer şartlar zikredilmekte ve olayın gerisi anlatılmaktadır.

907 Beyhakî, Delâilu'n-Nübüvve, 5/384, 392. Rivâyet, müellif'in zikrettiğinden daha uzundur. Çoğu kısımlarının şahidi bulunmakla birlikte bazı bölümleri münkerdir. Bunlardan biri girişteki, "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Neml sûresi inmeden önce mektuplarda, 'İbrâhim, İshâk ve Yakûb'un ilâhının adıyla' diye yazardı" ifadesidir. Bu garip ve münkerdir. İbn Kayyim, Zadu'l-Mead'da (3/642) şöyle der: "Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) Necranlılara gönderdiği mektupta, "İbrâhim, İshâk ve Yakûb'un ilâhının adıyla" yazdığı ifadesinin sahih olduğunu sanmıyorum. Bu katmerli bir hatadır. Çünkü Neml sûresi ittifakla Mekkî'dir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Necranlılara mektup yazması ise Tebuk seferinden döndükten sonradır."

Scanned with CamScanner

Netice olarak, onların Medine'ye gelişi hicretin 9. yılında olmuştur. Çünkü, Zührî der ki: Necranlılar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e cizyeyi ilk ödeyenlerdir. Cizye âyeti ise Mekke'nin fethinden sonra nazil olmuştur ki, o âyet şudur: *"Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve âhiret gününe inanmayan, Allah ve Rasûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın."* (Tevbe, 29)

[1437] İbn Merdûyeh, Câbir (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Akib ve Tayyib adında iki kişi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna geldiler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları lânetleşmeye çağırdı. Ertesi günü lânetleşmek için O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem) söz verdiler. Sabah olunca Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'in ellerinden tutup geldi. Sonra bu adamlara haber gönderdi. Fakat onlar lânetleşmeyeceklerini söyleyip haraç vergisini kabul ettiler. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de şöyle buyurdu: *"Beni hak ile gönderen Allah'a and olsun ki, hayır diyecek olsalardı vadi onların üzerine ateş yağdıracaktı."* Câbir (radıyallâhu anh) der ki: Yüce Allah'ın *"...de ki: Geliniz, sizler ve bizler de dahil olmak üzere, siz kendi çocuklarınızı biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı, biz de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra da dua edelim de Allah'tan yalancılar üzerine lânet dileyelim."* âyeti onlar hakkında nazil oldu. Câbir (radıyallâhu anh) devamla şöyle der: "Kendimiz" ifadesiyle Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Ali (radıyallâhu anh), "çocuklarımız" ifadesiyle Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin, "kadınlarımız" ifadesiyle de Hz. Fâtıma (radıyallâhu anhâ) kastedilmiştir.[908] Hâkim, Müstedrek'inde .... Ali b. Müshir'in, Dâvûd b. Ebî Hind'den nakliyle bu mânâda rivâyet etmiş, sonra "Buhârî ve Müslim tahric etmemişlerdir. Hadis Müslim'in koşullarını taşımaktadır" demiştir. Hâkim böyle demiştir. Bunu Ebû Dâvûd Tayalisî de ... Şa'bî'den

908 Bunu Ebû Nuaym, ed-Delail'de (244), Vâhidi de Esbâb-ı Nüzûl'da (209) rivâyet etmişlerdir. Senedindeki Bişr b. Mihran el-Hassaf hakkında İbn Ebî Hâtim, "Babam ondan hadis almamıştır" demiştir. Diğer râvi Muhammed b. Dinar da zayıftır. Vâhidi, Câbir'in son cümlesini râvilerden Şa'bî'nin sözü olarak nakletmiştir, fakat bu da sahih değildir. Hâkim (2/593, 594, hadis no: 4157) bunu daha sahih başka bir senetle rivâyet etmiştir. Bunda, "Câbir şöyle der..." cümlesi (son cümle) yoktur. Hâkim, "Bu Müslim'in koşullarına uyan senedi sahih bir hadis olup Buhârî ve Müslim tahric etmemişlerdir" demiş, Zehebî de ona katılmıştır. Bu ilkinden daha sahihtir. Ayrıca, (rivâyette geçenin aksine) "kadınlarımız" ifadesinden önce eşler kastedilir, bu kapsama kızlar sonra girerler.

Scanned with CamScanner

mürsel olarak rivâyet etmiştir ki bu daha sahihtir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile Bera'dan da benzer rivâyetler bulunmaktadır.

Şânı yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Şüphesiz"* ey Muhammed! *"bunlar"* yani sana İsa (a.s) hakkında anlattıklarımız *"doğru haberlerdir."* Anlatılanlarda gerçekten hiçbir saptırma ve değiştirme yoktur, hepsi tamamen gerçektir *"Allah'tan başka ilâh yoktur. Muhakkak ki Allah, evet O, mutlak güç ve hikmet sahibidir."*

*"Eğer yine yüz çevirirlerse"* bu anlatılanları bırakıp başka söylenenlere kulak verirlerse *"şüphesiz Allah, bozguncuları"* yani haktan bâtıla sapanları, ki asıl bozguncular onlardır *"hakkıyla bilendir."* İşte Allah (c.c) onları çok iyi bilmekte olup bunun cezasını onlara en kötü şekilde verecektir. Allah (c.c) her şeye kadirdir. Her noksanlıktan münezzeh ve her hamde layık olan Allah'ın (c.c) elinden hiçbir şey kaçamaz, kurtulamaz. Azabından Allah'a sığınırız.

**Ehl-i Kitab'ı Ortak Söze Çağrı:**

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ تَعَالَوْا۟ إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَآءٍۭ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِۦ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَقُولُوا۟ ٱشْهَدُوا۟ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾

*64. (Rasûlüm!) de ki: Ey Ehl-i kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz: Allah'tan başkasına tapmayalım. O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâhlaştırmasın. Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, işte o zaman, "Şahit olun ki biz Müslümanlarız!" deyiniz.*

**Tefsiri:**

Bu hitap Yahudi ve Hıristiyan olan tüm kitap ehli ile aynı konumda bulunan başkalarını kapsamaktadır. *"(Rasûlüm!) de ki: Ey Ehl-i kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir kelimeye geliniz."* Burada olduğu gibi "kelime", Arapçada, tam bir mânâ ifade eden cümleye denilir. *"Sizinle bizim aramızda müşterek olan"* ifadesi *"kelime"*nin niteliğini belirtmektedir. Yani, bizimle sizin ortak olduğu orta ve âdil bir söze gelin. Ardındaki cümle o kelimenin ne olduğunu tefsir etmektedir: *"Allah'tan başkasına tapmayalım.*

Scanned with CamScanner

*O'na hiçbir şeyi"* hiçbir putu, haçı, tağutu ve ateşi, kısaca hiçbir şeyi *"eş tutmayalım."* Bilakis sadece, hiçbir ortağı bulunmayan Allah'a ibadet edelim. Ki bu bütün peygamberlerin dâvetidir. Yüce Allah başka bir âyette de şöyle buyurur: *"Senden önce hiçbir rasûl göndermedik ki ona, 'Benden başka İlâh yoktur; şu halde bana kulluk edin' diye vahyetmiş olmayalım."* (Enbiyâ, 25) Yüce Allah bir yerde de, *"Andolsun ki biz, 'Allah'a kulluk edin ve Tâğut'tan sakının' diye (emretmeleri için) her ümmete bir peygamber gönderdik. Allah, onlardan bir kısmını doğru yola iletti. Onlardan bir kısmı da sapıklığı hak ettiler. Yeryüzünde gezin de görün, inkâr edenlerin sonu nasıl olmuştur!"* (Nahl, 36) buyurur.

Yüce Allah burada devamla şöyle buyuruyor: *"Ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâhlaştırmasın."* İbn Cüreyc der ki: Yani, Allah'a isyan olacak hususlarda birbirimize itaat etmeyelim. İkrime de şöyle der: Yani, birbirimize secde etmeyelim. *"Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, işte o zaman, 'Şahit olun ki biz Müslümanlarız' deyiniz."* Yani, orta yola gelmeyi ve bu dâveti reddederlerse, Allah'ın (c.c) size koyduğu İslâm dininde olmaya devam edeceğinize onları şâhit tutun.

[1438] Nitekim biz Buhârî Şerhi'nde İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın Ebû Süfyân'dan, Kayser'in (Heraklieus) huzuruna vardığında onunla aralarında geçen konuşmayı naklettik. Orada Kayser Ebû Süfyân'a Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in soyunu, sıfatlarını, hasletlerini ve dâvet ettiği şeyleri soruyor, Ebû Süfyân da bunları açıkça ifade ediyor. Ebû Süfyân o vakit müşrikti, henüz Müslüman olmamıştı. Bu, hadiste ifade edildiği gibi, Hudeybiye sulhünden sonra ve Mekke'nin fethinden önceydi. Çünkü orada ifade edildiğine göre Kayser, "O hiç anlaşmaları bozar mı?" diye sorunca Ebû Süfyân şöyle cevap veriyor: "Hayır. Ancak biz şimdi onunla bir süreliğine ateşkes yaptık. Bu süre içinde ne yapacağını bilmiyoruz. (Ebû Süfyân der ki:) "Peygamber'i kötülemek adına araya katacak bundan başka bir söz bulamadım." Bu rivâyetin asıl anlatmak istediğim kısmı şu: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mektubu getiriliyor. Bizans kralı Herakleios okuyor ki şunlar yazılı: "Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah'ın kulu ve rasûlü Muhammed'den, Rumların büyüğü Herakleios'a! Selâm hidâyete tâbi olanlara olsun. Seni İslâm'a dâvet ediyorum. İslâm'a gir ki selâmete eresin ve Allah mükâfatını iki kat versin. Eğer kabul etmezsen (senin halkın olan) çiftçilerin (bütün Bi-

Scanned with CamScanner

zans halkının)[909] günahı senin boynunadır. *"(Rasûlüm!) de ki: Ey Ehl-i kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz: Allah'tan başkasına tapmayalım. O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâhlaştırmasın. Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, işte o zaman, 'Şahit olun ki biz Müslümanlarız' deyiniz."* (Âl-i İmrân, 64)

Soru: Muhammed b. İshâk ve pek çok kişi Âl-i İmrân sûresinin ilk 80 küsur âyetinin Necran heyeti hakkında indiğini söylemişlerdir. Zührî de, "İlk cizye ödeyenler Necranlılardır" demiştir. Oysa cizye âyeti ittifaken Mekke fethinden sonra inmiştir. Peki bu âyetin Mekke'nin fethinden önce Heraklieus'a yazılmış bir mektupta yer alması ile Muhammed b. İshâk ve Zührî'nin söylediklerinin arasını nasıl bulursunuz?

Cevap: Buna birkaç yönden cevap verilebilir:

Bir: Bu âyetin, biri Hudeybiye andlaşmasından önce, diğeri Mekke'nin fethinden sonra olmak üzere iki defa nazil olmuş olması mümkündür.

İki: Âl-i İmrân sûresinin bu âyete kadar olan kısmı Necranlılar hakkında, bu âyet ise daha önce inmiş olabilir. Böylece İbn İshâk'ın "seksen küsur" ifadesi, Ebû Süfyân'ın hadisinin delaletiyle merdut sayılır.

Üç: Necran hey'etinin Medine'ye gelişinin Hudeybiye'den önce olması ve lânetleşme yerine vergi vermeyi cizye olarak değil sulh ve barış bedeli olarak kendileri teklif etmiş olabilirler. Bu aynen Bedir savaşı öncesinde Abdullah b. Cahş komutasında gönderilen müfrezenin ele geçirdiği ganimeti beşte bir ve beşte dört şeklinde paylaştırıp, sonra ganimetin nasıl taksim edileceğini bildiren âyetin aynı şekilde inmesi olayına benzemektedir.

Dört: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu âyetteki ifadeyi Heraklieus'a gönderdiği mektupta yazdırdığında âyetin henüz inmemiş olup, Kur'ân'ın daha sonra aynen Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ifadeleriyle inmiş olması mümkündür. Hicap, esirler ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in münâfıkların cenâze namazını kıldırmamasına dair âyetlerle, şu iki âyetin

909 Çiftçilerden maksat, Buhârî Şerhi'nde ifade edildiği gibi İmparator'un halkının tümüdür. Zira, o dönemde Anadolu halkının tümü "thema" adı verilen usûl ile Osmanlılar'daki sipahilere benzer bir tarzda teşkilatlandırılmış olduğundan, toprakla uğraştıkları için tümüne çiftçiler adı verilmiştir. Bk. Fethu'l-Bârî, 1/49. dipnot. Ahmed Ağırakça'dan naklen. (Çevirmen).

Scanned with CamScanner

Ömer (radıyallâhu anh)'ın söylediklerine uygun şekilde inmesi gibi: *"Siz de İbrâhim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın)."* (Bakara, 125) *"(Ey peygamber hanımları!) Eğer o sizi boşarsa Rabbi ona, sizden daha iyi kendini Allah'a veren, inanan, sebatla itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bâkire eşler verebilir."* (Tahrîm, 5)

يَاأَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَآجُّونَ فِي إِبْرَاهِيمَ وَمَآ أُنْزِلَتِ التَّوْرَاةُ وَالْإِنْجِيلُ إِلَّا مِنْ بَعْدِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٥﴾ هَآ أَنْتُمْ هَٰؤُلَآءِ حَاجَجْتُمْ فِيمَا لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَآجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَاللهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٦٧﴾ إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهٰذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَاللهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٨﴾

*65. Ey Ehl-i kitap! İbrâhim hakkında niçin çekişirsiniz? Halbuki Tevrat ve İncil, kesinlikle ondan sonra indirildi. Siz hiç düşünmez misiniz?*

*66. İşte siz böyle kimselersiniz! Hadi hakkında bilgi sahibi olduğunuz konuda tartıştınız; fakat bilgi sahibi olmadığınız konuda niçin tartışıyorsunuz! Oysa ki Allah, her şeyi bilir, siz ise bilmezsiniz.*

*67. İbrâhim, ne Yahudi, ne de Hıristiyan idi; fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir Müslüman idi; müşriklerden de değildi.*

*68. İnsanların İbrâhim'e en yakın olanı, ona uyanlar, şu Peygamber (Muhammed) ve (ona) iman edenlerdir. Allah mü'minlerin dostudur.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Halil İbrâhim (a.s) hakkında tartışan ve her biri kendisinin ondan olduğunu iddia eden Yahudileri ve Hıristiyanları eleştiriyor. Muhammed b. İshâk, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında Necrân Hıristiyanları ile Yahudi hahamlar bir araya geldiklerinde aralarında tartıştılar. Hahamlar, "İbrâhim (a.s) ancak Yahudiydi" Hıristiyanlar ise, "İbrâhim (a.s) ancak Hıristiyandı" dediler. Bunun üzeri-

Scanned with CamScanner

ne yüce Allah, *"Ey Ehl-i kitap! İbrâhim hakkında niçin çekişirsiniz? Halbuki Tevrat ve İncil, kesinlikle ondan sonra indirildi."* âyetini nazil etti. Yani: Ey Yahudiler! İbrâhim (a.s) Mûsâ (a.s)'a Tevrat inmeden önce yaşamışken onun Yahudi olduğunu nasıl iddia edersiniz? Ey Hıristiyanlar, Hıristiyanlık İbrâhim (a.s)'dan asırlar sonra çıkmışken nasıl İbrâhim (a.s)'ın Hıristiyan olduğunu iddia edersiniz? Bu yüzden ardından, *"Siz hiç düşünmez misiniz?"* buyurmuştur.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"İşte siz böyle kimselersiniz! Hadi hakkında bilgi sahibi olduğunuz konuda tartıştınız; fakat bilgi sahibi olmadığınız konuda niçin tartışıyorsunuz!.."* Burada hiçbir bilgisi olmayan bir konuda tartışmaya giren kimse tenkit edilmektedir. Çünkü Yahudiler ve Hıristiyanlar İbrâhim (a.s) hakkında, hiçbir bilgileri olmadan tartıştılar. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamber olarak gönderilene kadar kendi dinleriyle ilgili bildikleri konularda tartışsalardı bu daha uygun olurdu. Ama onlar bilmedikleri konularda konuşmuşlar, yüce Allah da onları tenkit etmiş ve onlara bilgileri olmayan hususları her şeyi olduğu gibi ve hakikatiyle bilen görünen ve görünmeyen şeylerin bilgisine sahip Allah'a bırakmalarını emretmektedir. Bu yüzden yüce Allah ardından: *"Oysa ki Allah, her şeyi bilir, siz ise bilmezsiniz."* buyurmuştur.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"İbrâhim, ne Yahudi, ne de Hıristiyan idi; bilakis Hanif ve Müslüman idi;"* Hanif; şirkten tamamen uzaklaşmış ve imana yönelmiş kimse demektir. *"O müşriklerden de değildi."* Bu, Bakara sûresinde geçen şu âyete benzemektedir: *"(Yahudiler ve Hıristiyanlar Müslümanlara) 'Yahudi ya da Hıristiyan olun ki, doğru yolu bulasınız' dediler. De ki: Hayır! Biz, Hanîf olan İbrâhim'in dinine uyarız. O, müşriklerden değildi."* (Bakara, 135)

Şânı yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"İnsanların İbrâhim'e en yakın olanı, ona uyanlar, şu Peygamber (Muhammed) ve (ona) iman edenlerdir. Allah mü'minlerin dostudur."* Yüce Allah şöyle demek istemektedir: Halil İbrâhim (a.s)'a uymaya en layık olanlar, İbrâhim (a.s)'ın dinine uyanlar, bu peygamber -yani Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)- ve de O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem) iman eden Muhacir ve Ensar arkadaşlarıyla sonra gelen mü'minlerdir.

Scanned with CamScanner

[1439] Said b. Mansur, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Her peygamberin peygamberlerden bir dostu vardır. Benim dostum ise atam ve Rabbimin halili (içten dostu) İbrâhim (a.s)'dır."* buyurdu. Sonra, *"İnsanların İbrâhim'e en yakın olanı, ona uyanlar, şu Peygamber (Muhammed) ve (ona) iman edenlerdir. Allah mü'minlerin dostudur."* (Âl-i İmrân, 68) âyetini okudu.[910] Bunu Tirmizî ile Bezzâr, Ebû Ahmed ez-Zübeyri'nin Süfyân-ı Sevrî'den, onun babasından senediyle rivâyet etmişlerdir. Tirmizî bunu Vekî'in Süfyân-ı Sevrî'den nakliyle rivâyet etmiş, sonra, "Bu daha sahihtir" demiştir.

[1440] Fakat bunu Vekî', tefsirinde şöyle rivâyet etmiştir: ... İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Her peygamberin bazı peygamberlerle dostluk bağı vardır. Benim onlardan dostum ise atam, Aziz ve celil olan Rabb'imin halili olan İbrâhim (a.s)'dır."* buyurdu. Ardından şu âyeti okudu: *"İnsanların İbrâhim'e en yakın olanı, ona uyanlar, şu Peygamber (Muhammed) ve (ona) iman edenlerdir..."* (Âl-i İmrân, 68) [911]

*"Allah mü'minlerin dostudur."* Yani, yüce Allah peygamberlerine iman eden herkesin dostudur.

**Ehl-i Kitap'ın Entrikaları:**

وَدَّتْ طَّآئِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ ۚ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمْ
وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٩﴾ يَٰٓأَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ اللَّهِ وَأَنتُمْ
تَشْهَدُونَ ﴿٧٠﴾ يَٰٓأَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَٰطِلِ وَتَكْتُمُونَ
الْحَقَّ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٧١﴾ وَقَالَت طَّآئِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ ءَامِنُوا
بِالَّذِىٓ أُنزِلَ عَلَى الَّذِينَ ءَامَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُوٓا ءَاخِرَهُۥ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَا تُؤْمِنُوٓا إِلَّا لِمَن تَبِعَ دِينَكُمْ ۗ قُلْ إِنَّ الْهُدَىٰ هُدَى

910 Sahihtir. Tirmizî, 2995; Ahmed b. Hanbel, 2/292, 553; Taberî, 7212. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan. Hâkim Buhârî ve Müslim'in şartlarını taşıyan sahih bir hadis olduğunu söylemiş ve Zehebî bu görüşüne katılmıştır.

911 Senedi zayıftır. Çünkü İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan rivâyet eden Ebû İshâk onunla buluşmamıştır. Fakat bu bir önceki hadise şahitlik etmektedir.

Scanned with CamScanner

اللَّهِ أَنْ يُؤْتَىٰ أَحَدٌ مِثْلَ مَا أُوتِيتُمْ أَوْ يُحَاجُّوكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ ۗ قُلْ إِنَّ
الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ ۚ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ يَخْتَصُّ
بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾

*69. Ehl-i kitap'tan bir kısmı istediler ki, ne yapıp edip sizi saptırabilsinler. Oysa onlar sadece kendilerini saptırırlar da farkına bile varmazlar.*

*70. Ey Ehl-i kitap! (Gerçeği) görüp bildiğiniz halde niçin Allah'ın âyetlerini inkâr edersiniz?*

*71. Ey Ehl-i kitap! Neden hakkı bâtıla karıştırıyor ve bile bile hakkı gizliyorsunuz?*

*72. Ehl-i kitap'tan bir grup şöyle dedi: "Mü'minlere indirilmiş olana sabahleyin (görünüşte) inanıp akşamleyin inkâr edin. Belki onlar (böylece dinlerinden) dönerler."*

*73. Sizin dininize uyanlardan başka hiçbir kimseye inanmayın, dediler. (Rasûlüm!) De ki: Doğru yol ancak Allah'ın yoludur. Yine (onlar, kendi aralarında şöyle dediler:) "Size verilenin benzerinin başka herhangi bir kimseye verildiğine, yahut Rabbinizin huzurunda onların size karşı deliller getireceklerine de (inanmayın)." De ki: Lütuf ve ihsan Allah'ın elindedir. Onu dilediğine verir. Allah'ın rahmeti geniştir ve O her şeyi hakkıyla bilir.*

*74. Rahmetini dilediğine ayırır. Allah üstün lütuf sahibidir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Yahudilerin mü'minleri çekememelerini ve onları saptırmak istemelerini haber veriyor. Bunun zararının -kendi kendilerini kandırdıklarının farkında olmadan- yine kendilerine döneceğini bildiriyor. Ardından onları eleştirerek şöyle buyuruyor: *"Ey Ehl-i kitap! Görüp bildiğiniz"* hak olduğunu bildiğiniz ve emin olduğunuz *"halde niçin Allah'ın âyetlerini inkâr edersiniz? Ey Ehl-i kitap! Neden doğruyu eğriye karıştırıyor ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz?"* Yani, bildiğiniz ve emin olduğunuz halde neden kitaplarınızdaki Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vasıflarına dair bilgileri gizliyorsunuz?

Scanned with CamScanner

*"Ehl-i kitap'tan bir grup şöyle dedi: "Mü'minlere indirilmiş olana sabahleyin (görünüşte) inanıp akşamleyin inkâr edin..."* Bu onların dinle bağları zayıf kimselerin kafalarını karıştırmak için yaptıkları bir hileydi. Zira, günün başlangıcında mü'min gözüküp sabah namazını Müslümanlarla kılmak, gün sonunda ise dinlerinden çıkmak, böylece cahil insanların, "Onlar, Müslümanların dininden onda gördükleri kusur ve noksanlıktan dolayı döndüler" demelerini sağlamak üzere kendi aralarında konuşup anlaşmışlardı. İşte amaçları bu olduğundan, *"Belki onlar (böylece dinlerinden) dönerler."* demişlerdir. İbn Cüreyc, Mücâhid'den bu âyetle ilgili olarak Yahudiler hakkında şunu rivâyet etmiştir: Âyet, Müslümanlara tuzak kurarak, sabah namazını Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte kılan ve gün sonunda dinden çıkan, böylece insanlara bu dine girdikten sonra onda sapıklıkların farkına vardıkları imajı vermeye çalışan Yahudiler hakkında inmiştir. Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Kitap ehlinden bazıları mensuplarına şöyle dediler: Sizler günün başlangıcında Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabıyla karşılaştığınızda onlara inanın (iman etmiş gibi gözükün). Akşam olduğunda ise kendi ibadetinizi yapın. Belki böylece insanlar, "Bunlar kitap ehli insanlardır ve bizden daha iyi bilirler" desinler. Katâde, Süddî, Rebî' b. Enes ve Ebû Mâlik'ten de böyle rivâyet edilmiştir.

*"Sizin dininize uyanlardan başka hiçbir kimseye inanmayın."* Dininize uyanlar dışında kimseye güvenmeyin, onlara sırrınızı açmayın. Elinizde bulunan bilgileri Müslümanlara söylemeyin. Sonra iman ederler ve onları sizin aleyhinizde kullanırlar. Yüce Allah cevaben şöyle buyuruyor: *"(Rasûlüm!) De ki: Doğru yol ancak Allah'ın yoludur."* Yani, kulu ve elçisi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e indirdiği açık âyetler, kat'i deliller ve apaçık hüccetlerle mü'minlerin kalplerini tam ve kâmil imana ileten O'dur. Ey Yahudiler! Siz evvelki peygamberlerden nakletmiş olduğunuz kitaplarınızdaki ümmi peygamber Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sıfatlarına dair bilgileri saklasanız da, hidâyete erdiren yüce Allah'tır.

*"Yine (aralarında şöyle dediler:) Size verilenin benzerinin başka herhangi bir kimseye verildiğine, yahut Rabbinizin huzurunda onların size karşı deliller getireceklerine de (inanmayın)."* Yani, sizdeki bilgileri Müslümanlara belli etmeyin, sızdırmayın. Sonra sizden öğrenirler de sizinle eşit olur, ona olan kuvvetli imanlarıyla da sizden üstün konuma geçebilirler. Veya onları

Scanned with CamScanner

Rabbiniz katında size karşı hüccet olarak kullanabilir, yani elinizdeki delilleri aleyhinizde delil haline getirebilirler. Böylece onlara, hem dünyada hem âhirette aleyinize olacak deliller vermiş olursunuz.

Yüce Allah onlara cevap olarak şöyle buyuruyor: *"De ki: Lütuf ve ihsan Allah'ın elindedir. Onu dilediğine verir."* Yani, her şey onun tasarrufu altındadır. Veren ve engelleyen O'dur. Dilediğine iman, ilim ve tam tasavvur gücü lutfeder. Dilediğini ise saptırıp gözünü ve basiretini kör eder. Kalbini ve kulağını mühürleyip gözüne perde çeker. Kuvvetli hüccet ve büyük hikmet sahibi yalnız O'dur. *"Allah'ın rahmeti geniştir ve O her şeyi hakkıyla bilir. Rahmetini dilediğine ayırır. Allah üstün lütuf sahibidir."* Yani: Ey Mü'minler! Allah (c.c) peygamberiniz Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i diğer peygamberlerden üstün kılmak ve sizi en mükemmel şeriata hidâyet etmek sûretiyle size, hiç kimseye vermediği sınırsız ve tarifi imkânsız büyük nimetler vermiştir.

**Kitap Ehlinden Hainler de Vardır, Eminler de:**

وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ ۚ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا ۗ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمِّيِّينَ سَبِيلٌ ۚ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ بَلَىٰ مَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ وَاتَّقَىٰ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧٦﴾

*75. Ehl-i kitap'tan öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet bıraksan, onu sana noksansız iade eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet bıraksan, tepesine dikilip durmazsan onu sana iade etmez. Bu da onların, "Ümmîlere karşı yaptıklarımızdan dolayı bize vebal yoktur" demelerindendir. Allah adına bile bile yalan söylüyorlar.*

*76. Hayır! (Bilakis) her kim sözünü yerine getirir ve kötülükten sakınırsa, bilsin ki Allah müttakileri sever.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kitap ehlinden hainlerin bulunduğunu bildiriyor ve onlara aldanmamaları için mü'minleri uyarıyor. Çünkü, *"Ehl-i kitap'tan öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet bıraksan, onu sana noksansız iade eder."*

Scanned with CamScanner

Bu kadar çok emaneti iade eden daha az emaneti çoktan öder. *"Fakat onlardan öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet bıraksan, tepesine dikilip durmazsan"*, yani hakkını kurtarmak için yanından ayrılmayıp sürekli ve ısrarla istesen bile *"onu sana iade etmez."* Sadece bir dinarda böyle yaparsa daha büyük miktarı elbette ödemez. Kıntarın tefsiri bu sûrenin başında geçti. Dinar'ın (altın para) ne olduğu malumdur. İbn Ebî Hâtim, Mâlik b. Dinar'dan şöyle nakleder: Buna dinar denmiştir; çünkü o din ve nar (ateş)tir. Zîra kim dinarı hakkı olarak alırsa bu onun dindarlığını gösterir. Kim de haksız yere alırsa ona da nar (ateş) vardır. Burada İmam Buhârî'nin, Sahih'inin birçok yerinde muallak olarak zikrettiği hadisi zikretmek uygun düşer. Bunların en iyisi Kefalet Kitabı'ndaki rivâyettir:

[1441] İmam Buhârî orada, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) kanalıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle nakleder: *"İsrâiloğullarından adamın biri diğerinden bin dinar borç istedi. Karşı taraf ona, "Birilerini getir sana borç verdiğime dair şahitlik etsinler" dedi. Borç isteyen, "Şahit olarak Allah yeter" dedi. Diğer kimse, "O halde kefil getir" dedi. Borç isteyen, "Kefil olarak Allah yeter" dedi. Borç verecek olan kişi, "Doğru söylüyorsun" dedi ve bir vâde belirleyerek bin dinarı borç olarak verdi. Parayı alan adam, bir deniz yolculuğuna çıktı. İhtiyaçlarını gördü. Daha sonra geri dönmek üzere bir ulaşım aracı aradı. Belirlenen borç vâdesi geliyordu, fakat o bir binek bulamamıştı. Hemen bir odun parçası alıp içini oydu, içine, bin dinarı ve para sahibine yazdığı mektubu koydu. Oyduğu yeri düzeltip kapattıktan sonra deniz kenarına gitti ve şöyle dedi: "Allah'ım! Muhakkak sen biliyorsun ki, ben falan kimseden borç almıştım. Benden kefil istediği zaman, "Kefil olarak Allah yeter" demiştim, o da buna râzı olmuştu. Benden şahit istemişti, "Şahit olarak Allah yeter" demiştim, o da buna râzı olmuştu. Ben, parasını ona ulaştırmak için bir gemi bulmaya çalıştım, fakat bulamadım. Bunu sana emanet ediyorum" diyerek odun parçasının denize attı. Odun denizin içinde kaybolduktan sonra geri döndü. Memleketine dönmek için bir vasıta bulmaya çalışıyordu. Alacaklı kişi de, parasını getirmesi ümidiyle deniz kenarına çıkmıştı. Bu arada birden karşısına, içinde parası bulunan odun parçası çıktı. Odunu yakmak amacıyla alıp evine götürdü. Odunu kırdığı zaman, içinde parayı ve borçlunun kendisine yazdığı mektubu buldu. Bir süre sonra borçlu kişi alacaklıya gelerek bin dinarı takdim etti ve "Vallahi, şu ana kadar hep paranı getirebil-*

Scanned with CamScanner

*mek için bir vasıta bulmaya çalıştım. Geldiğim gemiden başka daha önce hiçbir binek bulamadım" dedi. Alacaklı, "Sen bana birşey göndermiş miydin?" diye sordu. Borçlu, "Geldiğim vasıtadan başka hiçbir binek bulamadığımı söylüyorum sana" dedi. Alacaklı, "Allah, odun parçası içinde gönderdiğin parayı ödedi" dedi. Bunun üzerine borçlu, bin dinarını alarak Allah'ın râzı olacağı bir doğruluk ve dürüstlük duygusuyla çekip gitti."*[912] İmam Buhârî bunu muallak olarak ve cezm (keskinlik) sigasıyla rivâyet etmiştir. Sahih'inin birçok yerinde de, senede Leys'in katibi Abdullah b. Sâlih'i ekleyerek muttasıl olarak zikretmiştir. Bunu İmam Ahmed b. Hanbel, Müsned'inde Yunus b. Muhammed el-Müeddib'in Leys'ten rivâyetiyle uzunca bir şekilde rivâyet etmiştir. Bezzâr da Müsned'inde Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'ın Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den benzer bir lafızla rivâyetiyle zikretmiş, sonra, "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sadece bu senetle bu vecihten rivâyet edilmiştir" demiştir. Bezzâr böyle demiştir. Fakat, biraz önce söylediğimizden dolayı bu hatadır.

*"Bu da onların, "Ümmîlere karşı yaptıklarımızdan dolayı bize vebal yoktur" demelerindendir."* Yani, onları hakkı inkâra iten şey, "dinimize göre ümmilerin, yani Arapların mallarını yememizde hiçbir sakınca yoktur. Çünkü Allah bize bunu helâl kılmıştır." demeleridir. Yüce Allah onların bu sözüne şöyle cevap veriyor: *"Allah adına bile bile yalan söylüyorlar."* Yani, bu sözü onlar uydurmuş, bu sapık fikri iftira olarak kendileri çıkarmıştır. Çünkü Allah başkalarının malını ancak hak etmiş olmak şartıyla helâl kılmıştır. Onlar iftiracı bir millettir. Abdurrezzak, Sa'saa b. Yezîd'den şöyle rivâyet etmiştir: Bir adam İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a, "Zimmet ehli kimselerle yaptığımız savaşlarda elimize tavuk ve koyun düşüyor" diye sordu. İbn Abbâs (radıyallâhu anh), "Peki ne diyorsunuz?" dedi. Adam, "Bunun bizim için hiçbir sakıncası yoktur" diyoruz, dedi. İbn Abbâs (radıyallâhu anh), "Bu, kitap ehlinin *'Ümmîlere karşı yaptıklarımızdan dolayı bize vebal yoktur'* sözü gibidir. Onlar cizyeyi verdikleri sürece rızaları olmadan hiçbir malları size helâl olmaz." demiştir. Ebû Sevr de Ebû İshâk'tan bunun benzerini rivâyet etmiştir.

[1442] İbn Ebî Hâtim, Said b. Cübeyr'den şöyle rivâyet etmiştir: Kitap ehli, *"Ümmîlere karşı yaptıklarımızdan dolayı bize vebal yoktur"* deyince Allah'ın nebîsi (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allah'ın düşmanları yalan söylüyor-*

912 Bunu İmam Buhârî (2291) muallak olarak ve binai malum sigasıyla zikretmiştir.

Scanned with CamScanner

*lar. Câhiliye devrindeki her şey benim şu iki ayağımın altındadır. Ancak emanet müstesnadır; zîra o iyinin de kötünün de emanetini teslim etmek şarttır."* buyurdu.[913]

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Hayır! (Bilakis) her kim sözünü yerine getirir ve kötülükten sakınırsa"*, Yani: Ey Ehl-i kitap! Sizden kim Allah'ın, geçmiş peygamberlerden ve ümmetlerinden aldığı gibi sizden de aldığı, 'peygamber olarak gönderildiğinde Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iman edeceğinize' dair söz ve misakı yerine getirir ve Allah'ın haramlarından sakınırsa; Allah'a (c.c) ve son peygamberi, insanların efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile gönderdiği şeriatına uyarsa *"bilsin ki Allah müttakileri sever."*

**Az Bedel Karşılığı Ahitlerinden Dönenler....:**

إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٧﴾

*77. Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenlere gelince; işte bunların âhirette bir payı yoktur. Kıyâmet günü Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için acı bir azap vardır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah şöyle buyuruyor: Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e tâbi olacaklarına, insanlara O'nun vasıflarını anlatıp hakikatini açıklayacaklarına dair Allah'a verdikleri sözü az ve basit bir paha, yani geçici ve fani dünya hayatının menfaatiyle değişenler ile bu geçici menfaatleri elde etmek için yalan yere yemin eden kimseler var ya *"İşte bunların âhirette bir payı yoktur."* Bunların orada hiçbir nasip ve payları olmayacaktır. *"Kıyâmet günü Allah onlarla"* merhamet ve şefkatiyle, dolayısıyla yumuşak ve zarif bir şekilde *"konuşmayacak,* onlara" merhamet gözüyle *"bakmayacak ve onları"* günah-

913 Taberî (7266) Saîd b. Cübeyr'den mürsel olarak rivâyet etmiştir. Suyutî (2/78) bunu Abd b. Humeyd, İbn Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in de rivâyet ettiklerini söylemiştir.

Scanned with CamScanner

lardan ve pisliklerden *"temize çıkarmayacaktır."* Bilakis onların cehennem'e atılmalarını emredecektir. *"Onlar için acı bir azap vardır."*

Bu âyet-i kerime hakkında bazı hadisler varit olmuştur. Bunların bazılarını zikredelim:

[1443] (Birinci hadis): İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Üç kişi var ki, Allah (c.c) kıyâmet günü onlarla konuşmayacak, kendilerine bakmayacak ve temizlemeyecektir. Onlar için acı bir azap vardır."* Ben, "Ya Rasûlallah! Onlar kimlerdir? Onlar zarar ve hüsrana uğramış kimselerdir" dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) baştaki sözünü üç defa daha tekrarladıktan sonra şöyle buyurdu: *"Elbisesini kibirle yerde sürüyen, yalan yeminle malı konusunda müşterinin iştahını kabartan ve yaptığı iyiliği başa kakan kimselerdir"*[914] Bunu Müslim ve Sünen sahipleri, Şu'be'nin rivâyetiyle tahric etmişlerdir.

[1444] (Hadisin başka tariki): İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Ahmes'ten şöyle rivâyet etmiştir: Ebû Zerr ile karşılaştığımda ona, "Senin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bir hadis rivâyet ettiğini duydum" dedim. "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den işittikten sonra benim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) adına yalan uyduracağımı düşünme. Peki sana benimle ilgili ulaşan o haber nedir?" dedi. "Bana ulaşan habere göre sen, "Allah üç kişiyi sever, üç kişiyi sevmez, diyormuşsun" dedim. "Evet. Bunu söyledim. Ben bunu (Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den) işittim" dedi. "Peki Allah'ın sevdikleri kimlerdir?" dedim. "Bir grup savaşçıyla birlikte düşmanla karşılaşıp sonra öldürülene veya arkadaşlarına galibiyet yolu açılana dek var gücüyle savaşan kimse. Yolculuğa çıkmış bir topluluk uzun süre yol gittikten sonra istirahat için konakladıklarında bir kenara çekilen ve onları yola çıkmak için uyandırana kadar namaz kılan kimse. Bir de eziyet eden bir komşusu olup aralarını ölüm veya taşınma ayırana kadar ona sabreden kimse." Ben, "Allah'ın sevmediği ve buğzettiği kimseler kimlerdir?" dedim. "Çok yemin eden tüccar -bir rivâyette çok yemin eden satıcı-, kibirli fakir ve iyiliği başa kakan cimri."[915] Hadis bu kanalla gariptir.

914 Müslim, 106; Ebû Dâvûd, 4087; Tirmizî, 1211; Nesâî, 7/245; Ahmed b. Hanbel, 5/148; İbn Hibbân, 4907; Beyhakî, 5/265.

915 Ahmed b. Hanbel, 5/151. Senedi zayıftır. Zira İbn Ahmes'ten sadece İbn Şuhayr rivâyet etmiştir. Önceki rivâyet daha sahihtir.

Scanned with CamScanner

[1445] (İkinci hadis): İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Umeyr el-Kindi'den şöyle rivâyet eder: Kinde kabilesinden İmriulkays b. Abis adında bir adam bir tarladan dolayı Hadramevt'li birisini Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e dâva etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hadramevt'liden belge istedi, ama belgesi yoktu. İmriulkays'tan da yemin istedi. Bunun üzerine Hadramevtli adam, "Ya Rasûlallah! Bu adama yemin imkânı mı verdin? Öyleyse Kâbe'nin Rabb'ine and olsun ki malım gitti demektir" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Her kim birinin malını ele geçirebilmek için yalan yere yemin ederse, Allah'ın huzuruna Allah (c.c) kendine kızgın olarak varır"* buyurdu. Râvilerden Reca'nın söylediğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ardından, *"Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenlere gelince..."* âyetini okudu. İmriulkays, "Peki yalan yemini bırakana ne var?" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Cennet var"* buyurunca, İmriulkays, "Şahit ol ki ben tarlanın tamamını ona bırakıyorum" dedi.[916] Bunu Nesâî de Adiyy b. Adiyy'in rivâyetiyle tahric etmiştir.

[1446] (Üçüncü Hadis): İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Her kim birinin malını ele geçirebilmek için yalan yere yemin ederse, Allah'ın huzuruna Allah (c.c) kendine kızgın olarak varır"* buyurdu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu hadisini işiten Eş'as şöyle dedi: Vallahi bu hadis benimle ilgili olarak söylenmişti. Benim Yahudi biriyle ortak arazim vardı. Ancak o arazideki hakkımı inkâr etti. Bunun üzerine onu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e götürdüm. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana, *"Senin bir belgen var mı?"* diye sordu. "Hayır" dedim. Bunun üzerine Yahudiye, *"Yemin et"* buyurdu. Ben, "Ya Rasûlallah! Öyleyse o yemin eder ve böylece malım elimden gider" dedim. Bunun üzerine yüce Allah *"Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenlere gelince.."* âyetini nazil etti.[917] Bunu Buhârî ile Müslim de A'meş kanalıyla rivâyet etmişlerdir.

[1447] (Hadisin Başka Tariki): İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem),

916 Nesâî, Sünen-i Kübrâ, 5996; Ahmed b. Hanbel, 4/192. Senedi sahihtir. Sonraki hadise bk.

917 Buhârî, 2356, 2673; Müslim, 138; İbn Mâce, 2323; Ahmed b. Hanbel, 1/44, 5/211; İbn Hibbân, 5084; Beyhakî, 10/44.

Scanned with CamScanner

*"Kim başkasının malını zimmetine geçirebilmek için yalan yere yemin ederse, Allah'ın huzuruna Allah (c.c) kendisine kızgın halde varır"* buyurdu. O arada Eş'as b. Kays geldi ve "Ebû Abdurrahman size ne anlatıyor?" dedi. Biz de ona bu hadisi söyledik. Dedi ki: "Bu hadis benim hakkımda söylendi. Benim amca oğlumun kullanmakta olduğu bana ait bir kuyuyu inkâr etmesi üzerine, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e giderek onun hakkında dâvacı oldum. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana, *"Ya kuyunun senin olduğuna dair bir belge getirirsin, ya da onun yemini geçerli olacak"* buyurdu. "Ya Rasûlallah! Benim belgem yok. Onun belgesi olarak da yeminine başvurursan malım elimden gider. Çünkü dâvacı olduğum kişi günahkâr biridir" dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Kim başkasının malını zimmetine geçirebilmek için yalan yere yemin ederse, Allah'ın huzuruna Allah (c.c) kendisine kızgın halde varır"* buyurdu ve *"Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenlere gelince.."* âyetini okudu.[918]

[1448] (Dördüncü Hadis): İmam Ahmed b. Hanbel, Muaz b. Enes (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allah'ın (c.c) öyle kulları vardır ki, kıyâmet günü onlarla konuşmayacak, bakmayacak ve onları temizlemeyecektir."* buyurdu. "Onlar kimlerdir ya Rasûlallah?" denildi. *"Anne ve babasıyla bağlarını koparan kimse, evladıyla bağlarını koparan kimse ve kendisine iyilik yapmış kimselere nankörlük yapan ve onlarla ilişkisini kesen kimse"* buyurdu.[919]

[1449] (Beşinci Hadis): İbn Ebî Hâtim, Abdurrahman b. Ebî Evfa'dan şöyle rivâyet etmiştir: Birisi malını pazara getirdi ve Müslümanlardan birinin almasını sağlamak için, birilerinin malına şu fiyatı verdiğine dair yalan yere yemin etti. Bunun üzerine, *"Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenlere gelince.."* âyeti nazil oldu.[920] Bunu İmam Buhârî birçok kanalla Avvam'dan rivâyet etmiştir.

[1450] (Altıncı Hadis): İmam Ahmed b. Hanbel, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Üç kişi vardır ki Allah (c.c) kıyâmet günü onlarla konuşmayacak, bakma-*

---

918 Ahmed b. Hanbel, 5/212 (21341). Asım b. Behdele'den dolayı senedi hasendir. Fakat hadisin birçok tariki vardır.

919 Ahmed b. Hanbel, 3/440 (15209). Senedi zayıf olup üç illeti vardır.

920 Buhârî, 4551.

Scanned with CamScanner

*yacak ve onları temizlemeyecektir ve onlar için acı bir azap vardır. Bunlar; yolcuya elindeki fazla sudan vermeyen, ikindi vaktinden sonra yemin -yani yalan yere yemin- eden ve bir imamına bey'at edip sonra mal verirse desteklemeye devam eden, vermezse desteğini çeken kimsedir."*[921] Bunu Ebû Dâvûd ve Tirmizî de Vekî'in rivâyetiyle nakletmiştir. Tirmizî, "Hasen-sahih hadistir" demiştir.

**Ehl-i Kitab'ın Tahrifi:**

وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُۥنَ أَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ ۚ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ۚ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾

*78. Ehl-i kitap'tan bir grup, okuduklarını kitaptan sanasınız diye kitabı okurken dillerini eğip bükerler. Halbuki okudukları Kitap'tan değildir. Söyledikleri Allah katından olmadığı halde, "Bu Allah katındandır" derler. Onlar bile bile Allah'a iftira ediyorlar.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah lânetli Yahudiler hakkında, onlardan bir grubun (Tevrat'taki) cümleleri tahrif ettiklerini, Allah'ın kelâmını değişime uğrattıkları ve ondan kastedilen mânâdan uzaklaştırdıklarını bildiriyor. Böylece cahillere, söylediklerinin Allah'ın Kitabı'nda bulunduğu imajını verdiklerini ve bunları Allah'a nispet ettiklerini haber veriyor. Oysa bu yalandır ve onlar da tüm bunlarda Allah'a karşı yalan ve iftira attıklarını bilmektedirler. Bu yüzden yüce Allah, *"Onlar bile bile Allah'a iftira ediyorlar."* buyurmuştur. Mücâhid, Şa'bî, Hasan-ı Basrî, Katâde ve Rebî' b. Enes, *"Kitabı okurken dillerini eğip bükerler."* ifadesini "tahrif ederler" diye tefsir etmişlerdir. İmam Buhârî de İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın bu cümleyi, "Tahrif ederler ve kaldırırlar" diye tefsir ettiğini rivâyet etmiştir. Allah'ın hiçbir kulu, Allah'ın kitaplarından hiçbirinin lafzını ortadan kaldıran kimse yoktur. Ancak onlar Allah'ın kitabını tahrif eder ve kast etmediği mânâya yorumlarlar. Vehb b. Münebbih der ki: "Tevrat ve

921 Buhârî, 2672, 7446; Müslim, 108; Ebû Dâvûd, 3474; Tirmizî, 1595; İbn Mâce, 2207; Ahmed b. Hanbel, 2/480; İbn Hibbân, 4908.

Scanned with CamScanner

İncil Allah'ın (c.c) indirdiği gibi durmaktadır. Onlardan hiçbir harf değişmemiştir. Fakat Hıristiyanlar ve Yahudiler insanları tahrif ve te'ville, bir de kendilerinin yazdığı kitaplarla saptırırlar. *"Söyledikleri Allah katından olmadığı halde, 'Bu Allah katındandır' derler.* Allah'ın kitapları ise korunmuştur, değişime uğramamıştır." Bunu İbn Ebî Hâtim rivâyet etmiştir. Eğer İbn Vehb şu anda ellerinde bulunan kitapları kastediyorsa, onlarda değiştirme ve tahrif, çıkarma ve ekleme yapıldığında şüphe yoktur. Şu andaki Arapça tercümesinde de büyük hatalar, çok fazlalık ve noksanlıklar, fahiş yanılmalar vardır. Bunlar Arapçaya çeviren ve Arapçayla ifade eden kimsenin açıklamalarıdır ki, bunların bir çoğunun hatta çoğunluğunun anlayışı bozuktur. İbn Vehb, Allah'ın kendi katındaki kitabını kastediyorsa, söylediği doğrudur; zîra o korunmuştur, ona hiçbir müdahale yapılamamıştır.

**Kitap ve Hikmet Verilmiş Kişiye Yaraşan:**

مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللهِ وَلٰكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٧٩﴾ وَلَا يَأْمُرَكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَآئِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٨٠﴾

*79. Hiçbir insanın, Allah'ın kendisine "Kitap, hikmet ve peygamberlik vermesinden sonra (kalkıp) insanlara, Allah'ı bırakıp bana kul olun!" demesi mümkün değildir. Bilakis (şöyle demesi gerekir): Öğretmekte ve bellemekte olduğunuz Kitap uyarınca Rabbani kullar olunuz.*

*80. Ve size, "Melekleri ve peygamberleri ilâhlar edinin" diye de emretmez. Siz Müslüman olduktan sonra hiç size kâfirliği emreder mi?*

**Tefsiri:**

Muhammed b. İshâk'ın İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiğine göre Ebû Râfi' el-Kurazî şöyle anlatmıştır: Yahudi hahamlar ile Necranlı Hıristiyan papazlar Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında toplandıklarında ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları İslâm'a dâvet ettiğinde, "Ey Muhammed! Sen Hıristiyanların Meryem'in oğlu İsa (a.s)'a ibadet ettikleri

Scanned with CamScanner

gibi sana ibadet etmemizi mi istiyorsun?" dediler. Necranlı Reyyis adında bir Hıristiyan, "Muhammed'in bizden istediği ve çağırdığı şey bu değil mi ki?" dedi veya benzer şey söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Allah'tan başkasına ibadet etmekten veya Allah'tan başkasına ibadeti emretmekten Allah'a sığınırız. Hâşâ. Allah ne beni bununla gönderdi, ne de bana böyle emretti" buyurdu. (Veya buna yakın bir şey söyledi) Bunun üzerine yüce Allah, *"Hiçbir insanın, Allah'ın kendisine Kitap, hikmet ve peygamberlik vermesinden sonra (kalkıp) insanlara, 'Allah'ı bırakıp bana kul olun!' demesi mümkün değildir. Bilakis (şöyle demesi gerekir): Okutmakta ve öğretmekte olduğunuz Kitap uyarınca Rabbe hâlis kullar olunuz."* âyetini indirdi.

*"Hiçbir insanın, Allah'ın kendisine Kitap, hikmet ve peygamberlik vermesinden sonra (kalkıp) insanlara, 'Allah'ı bırakıp bana kul olun!' demesi mümkün değildir."* Yani, Allah'ın kitap, hikmet ve peygamberlik verdiği hiçbir kimsenin, insanlara, "Allah dışında bana ibadet edin", yani "Allah'la birlikte bana da ibadet edin" demesi yaraşmaz. Böyle bir şey söylemek bir rasûle veya nebîye yaraşmazsa, bunlar dışında da bir kimseye hiç mi hiç yaraşmaz. Bu yüzden Hasan-ı Basrî şöyle der: Bu hiçbir mü'mine yaraşmaz. Hiçbir mü'min insanları kendisine ibadete çağıramaz. Çünkü kitap ehli birbirlerine ibadet ediyorlardı. Yüce Allah'ın *"Onlar Allah'dan başka hahamlarını, râhiblerini... rablar edindiler."* (Tevbe, 31) buyruğunda ifade ettiği gibi haham ve rahiplerine kulluk ediyorlardı.

[1452] İleride geleceği üzere Müsned'de ve Tirmizî'nin Sünen'inde bulunan rivâyete göre Adiyy b. Hatem, "Ya Rasûlallah! Biz onlara ibadet etmedik" demiş, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Evet, ibadet ediyordunuz. Onlar halka haramı helâl, helâli haram yaptılar. Halk da onlara uydu. İşte onlara ibadetleri budur"* buyurdu.[922] Dolayısıyla cahil hahamlar, ruhbanlar, sapıklığın önderi hocalar bu yergi ve azarlama dâhilindedirler. Peygamberler ve onların ilimleriyle âmil olan âlim takipçileri ise sadece Allah'ın emrettiklerini ve değerli peygamberlerinin kendilerine ulaştırdıklarını emrederler. Yalnızca Allah'ın nehyettiklerini ve değerli peygamberlerinin kendilerine ulaştırdıklarından nehyederler. Çünkü peygamberler -Allah'ın salâtları ve selâmı üzerlerine olsun- taşıdıkları mesajı yerine götürme ve emaneti ulaştırma hu-

922 Hasendir. İnşaallah ileride gelecek.

Scanned with CamScanner

susunda Allah ile kulları arasında elçidirler. Onlar da bunu en iyi şekilde yapmışlar, insanlara güzel nasihatte bulunmuşlar, onlara hakkı tebliğ etmişlerdir. Bilakis *"Öğretmekte ve bellemekte olduğunuz Kitap uyarınca Rabbani kullar olunuz."* Yani, aksine peygamber insanlara şöyle der: *"Öğretmekte ve bellemekte olduğunuz Kitap uyarınca Rabbe hâlis kullar olunuz."* "تعلمون" fiili "تُعَلِّمون: okutmakta ve öğretmekte olduğunuz" şeklinde olduğu gibi "تَعْلَمون: bilmekte olduğunuz" şeklinde de okunmuştur. "تَدْرسون" fiili de kitabın lafızlarını ezberlemeyi ifade etmektedir. Yani, lafızlarını ezberlemekte olduğunuz kitap uyarınca.

*"Rabbânî kullar olunuz."* İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Ebû Rezin ve daha başkaları "rabbânî kullar"ı hikmet, ilim ve hilm sahibi kimseler diye tefsir etmiştir. Hasan-ı Basrî ve bazıları "fakihler" diye tefsir etmiştir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Said b. Cübeyr, Katâde, Atâ' el-Horasânî, Atiyye el-Avfî ve Rebî' b. Enes'ten de böyle rivâyet edilmiştir. Hasan-ı Basrî'nin bunu "ibadet ve takva ehli kimseler" şeklinde tefsir ettiği de rivâyet edilmiştir. Dahhâk, *"Öğretmekte ve bellemekte olduğunuz Kitap uyarınca"* buyruğu hakkında şöyle der: Kur'ân öğrenmiş kimsenin fakih olmaya çalışması, üzerinde bir görevdir.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Ve size, 'Melekleri ve peygamberleri ilâhlar edinin' diye de emretmez."* Yani, ne gönderilmiş bir peygamber, ne de Allah'a yakın mukarreb bir melek, hiç kimse size Allah'tan başkasına ibadet etmenizi emretmez. *"Siz Müslüman olduktan sonra hiç size kâfirliği emreder mi?"* Bunu ancak Allah'tan başkasına ibadete çağıran kimse yapar. Allah'tan başkasına ibadete çağıran kimse ise küfre çağırmış olur. Oysa peygamberler ancak imana çağırırlar ki, o da yalnızca hiçbir ortağı bulunmayan Allah'a ibadet etmektir. Nitekim yüce Allah diğer âyetlerde şöyle buyurur: *"Senden önce hiçbir rasûl göndermedik ki ona, 'Benden başka İlâh yoktur; şu halde bana kulluk edin'diye vahyetmiş olmayalım."* (Enbiyâ, 25) *"Andolsun ki biz, 'Allah'a kulluk edin ve Tâğut'tan sakının'diye (emretmeleri için) her ümmete bir peygamber gönderdik..."* (Nahl, 36) *"Senden önce gönderdiğimiz elçilerimize (ümmetlerine) sor! Rahmân'dan başka tapılacak ilâhlar (edinin diye) emretmiş miyiz?"* (Zuhruf, 45) Yüce Allah melekler hakkında da şöyle buyurmuştur: *"Onlardan her kim, 'İlah O değil, benim!' derse, biz onu cehennemle cezalandırırız. İşte biz, zâlimlere böyle ceza veririz!"* (Enbiyâ, 29)

Scanned with CamScanner

**Allah'ın Peygamberlerden Aldığı Söz:**

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَآ اٰتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَى ذٰلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨١﴾ فَمَنْ تَوَلَّى بَعْدَ ذٰلِكَ فَأُولٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٨٢﴾

*81. Hani Allah, peygamberlerden, "Ben size Kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekileri tasdik eden bir peygamber geldiğinde ona mutlaka inanıp yardım edeceksiniz" diye söz almış, "Kabul ettiniz ve bu ahdimi yüklendiniz mi? dediğinde, "Kabul ettik" cevabını vermişler, bunun üzerine Allah, "O halde şahit olun; ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim" buyurmuştu.*

*82. Artık bundan sonra her kim dönerse işte onlar yoldan çıkmışların ta kendileridir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kendisinin, Âdem (a.s)'dan İsa (a.s)'a kadar gönderdiği her peygamberden, Allah (c.c) kendisine ne kadar kitap ve ilim vermiş olursa olsun ve bu hangi dereceye varırsa varsın, sonra ardından bir peygamber gelmesi durumunda mutlaka ona iman edip mutlaka yardımcı olması; içinde bulunduğu ilim ve nübüvvetin onu kendinden sonra gönderilen peygambere tâbi olmaktan ve yardım etmekten engellememesi hususunda söz aldığını bildiriyor. İşte yüce Allah bunu anlatarak şöyle buyuruyor: *"Hani Allah, peygamberlerden, 'Ben size Kitap ve hikmet verdikten sonra'*, yani size ne kadar kitap ve hikmet vermiş olursak olalım, *"nezdinizdekileri tasdik eden bir peygamber geldiğinde ona mutlaka inanıp yardım edeceksiniz" diye söz almış; "Kabul ettiniz ve bu ahdimi yüklendiniz mi?"* dediğinde, İbn Abbâs (radıyallâhu anh), Mücâhid, Rebî' b. Enes, Katâde ve Süddî "إصري ısrî" kelimesini "ahdim" şeklinde tefsir etmişlerdir. Muhammed b. İshâk ise şöyle tefsir etmiştir: Yani, yüklendiğiniz ahdimin ağırlığını, yani zor ve pekiştirilerek alınmış olan ahdimin ağırlığını yüklendiniz mi? *"Kabul ettik"* cevabını vermişler, bunun üzerine Allah, *"O halde şahit olun; ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim"* buyurmuştu. *"Artık bundan sonra her kim (bu ahit ve misaktan)*

Scanned with CamScanner

*dönerse işte onlar yoldan çıkmışların ta kendileridir."* Hz. Ali b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh) ile amcasının oğlu Abdullah b. Abbâs (radıyallâhu anh) şöyle derler: Yüce Allah gönderdiği her peygamberden, "Şâyet Allah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i peygamber gönderdiğinde sağ olursa mutlaka iman edeceğine ve ona yardımcı olacağına" dair söz almıştır. Her peygambere de ümmetinden, kendileri hayatta iken Allah (c.c) Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i peygamber gönderirse mutlaka ona iman edip destek vereceklerine dair söz almalarını emretmiştir. Tâvûs, Hasan-ı Basrî ve Katâde ise, "Yüce Allah peygamberlerden birbirlerini tasdik edeceklerine dair ahit almıştır" demişlerdir. Bunların görüşü Hz. Ali (radıyallâhu anh) ile İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın söyledikleriyle çelişmez, onu reddetmez. Bilakis Ali (radıyallâhu anh) ile İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın görüşü bunların söylediklerini gerektirir. Nitekim Abdurrezzak... Tâvûs'tan Ali (radıyallâhu anh) ve İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın sözünün benzerini rivâyet etmiştir.

[1453] İmam Ahmed b. Hanbel de Abdullah b. Sabit'ten şöyle nakleder: Hz. Ömer (radıyallâhu anh) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek, "Ya Rasûlallah! Ben Kureyzaoğulları kabilesinden Yahudi bir kardeşimin yanına uğradım. Bana Tevrat'tan bazı özlü cümleler yazdı. Onları size arz edeyim mi?" dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüzünün rengi aniden değişti. Abdullah b. Sabit der ki: Ömer (radıyallâhu anh)'a, "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüzünün rengini görmüyor musun?" dedim. Böyle deyince, Ömer (radıyallâhu anh) hemen, "Rab olarak Allah'ı, din olarak İslâm'ı, peygamber olarak da Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i seçtim ve râzı oldum" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sevindi ve *"Canımı elinde tutan Allah'a andolsun ki, Mûsâ (a.s) sizin aranızda olsaydı, sonra beni bırakıp ona tâbi olsaydınız sapıtmış olurdunuz. Sizler ümmetlerden benim payıma düşen ümmet, ben de peygamberden sizin payınıza düşen peygamberim"* buyurdu.[923]

923 Ahmed b. Hanbel (4/266) İle Mecmau'z-Zevâid'de (1/173, hadis no: 806)'de ifade edildiği gibi Taberânî rivâyet etmiştir. Bezzâr (124) da Câbir (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir. Mecmau'z-Zevâid'de (810) belirtildiği gibi Taberânî ayrıca Ebû Derdâ (radıyallâhu anh)'tan rivâyet etmiştir. Beyhakî de Şuabu'l-İman'da (no: 5202) Ebû Kılabe'nin Ömer (radıyallâhu anh)'tan nakliyle rivâyet etmiştir. İkisi arasında kopukluk vardır. Fakat diğer râviler sikadır. Hadis tüm tarikleriyle zayıftır. Fakat toplamlarıyla kuvvet kazandığı söylenebilir. Hadisin bazı lafızlarında çelişki ve gariplik olsa da hadisin asıl itibariyle sabit olduğu bilinmektedir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

[1454] (Başka bir hadis): Hâfız Ebû Ya'lâ, Câbir (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kitap ehline hiçbir şey sormayın. Çünkü onlar, kendileri sapmışken size doğru yolu gösteremezler. Sorduğunuz taktirde ya bâtılı onaylama veya hakkı yalanlama konumuna düşersiniz. Vallahi, Mûsâ (a.s) aranızda hayatta olsaydı ona, bana tâbi olmaktan başkası helâl olmazdı."*[924]

[1455] Bazı hadislerde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır: *"Mûsâ (a.s) ile İsa (a.s) hayatta olsalardı, bana tâbi olmaktan başka seçenekleri olmazdı (mutlaka tâbi olmaları gerekirdi)."*[925]

Çünkü son peygamber Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) beşeriyetin en büyük önderidir. O herhangi bir çağda yaşamış olursa olsun, tüm peygamberlerden önce itaat edilmesi gereken peygamber olurdu. Nitekim peygamberler Beytulmakdis'te toplandıklarında onlara namazı Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) kıldırmıştır. Yine mahşerde Yüce Rab kulları arasındaki hükmünü vermek için geleceği mahşer gününde de şefaat eden O (sallallâhu aleyhi ve sellem) olacaktır. Ki bu sadece ona layık görülmüş ve sadece ona verilmiş mahmud makamıdır. Diğer ulul'azm nebî ve rasûller (Nûh, İbrâhim, Mûsâ, İsa) buna yanaşmayacak ve sonunda sıra Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelecek. Böylece bu makamın tek sahibi O (sallallâhu aleyhi ve sellem) olacak.

**İslam'dan Başka Din mi?:**

أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُۥٓ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا
وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾ قُلْ ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ عَلَيْنَا وَمَآ أُنزِلَ
عَلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَآ أُوتِيَ
مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَالنَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُۥ

924 Ahmed b. Hanbel, 3/338; Ebû Ya'lâ, 2135. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (1/173-174) şöyle der: Râvilerinden Mücalid b. Saîd'i Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Saîd ve başkaları zayıf görmüşlerdir. Ancak muhtelif tarikleri ve şahitleriyle kuvvet kazanmaktadır.

925 Mûsâ (a.s) daha önce geçen rivâyetlerin birinde vardır. Fakat rivâyetlerde İsa (a.s)'ın adına rastlayamadım. Beyhakî'nin (5205) rivâyetinde cümle "Size Yusuf gelseydi.." ile başlamaktadır. Fakat onun senedinde kopukluk vardır.

Scanned with CamScanner

مُسْلِمُونَ ﴿٨٤﴾ وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ ۚ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٨٥﴾

*83. Göklerde ve yerdekiler, ister istemez O'na teslim olduğu halde onlar (Ehl-i kitap), Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar? Halbuki O'na döndürüleceklerdir.*

*84. De ki: Biz, Allah a, bize indirilene, İbrâhim, İsmail, İshâk, Ya'kub ve Ya'kub oğullarına indirilenlere, Mûsâ, İsa ve (diğer) peygamberlere Rableri tarafından verilenlere iman ettik. Onları birbirinden ayırdetmeyiz. Biz ancak O'na teslim oluruz.*

*85. Kim, İslâm'dan başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden (böyle bir din) asla kabul edilmeyecek ve o, âhirette ziyan edenlerden olacaktır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, indirdiği kitapları ve gönderdiği peygamberleri vasıtasıyla ulaştırdığı dininden, yani "yalnızca hiçbir ortağı bulunmayan Allah'a ibadet etmek"ten başka bir din arzulayan kimseleri eleştiriyor. O Allah ki, *"Göklerde ve yerdekiler, ister istemez O'na teslim olmuştur."* Yani, buradakiler isteyerek veya ister istemez Allah'a teslim olmuşlardır. Nitekim yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurur: *"Göklerde ve yerde bulunanlar da onların gölgeleri de sabah akşam ister istemez sadece Allah'a secde ederler."* (Ra'd, 15) Bir âyette de şöyle buyurur: *"Allah'ın yarattığı herhangi bir şeyi görmediler mi? Onun gölgeleri, küçülerek ve Allah'a secde ederek sağa sola döner. Göklerde bulunanlar, yerdeki canlılar ve bütün melekler, büyüklük taslamadan Allah'a secde ederler. Onlar, üstlerindeki Rablerinden korkarlar ve kendilerine ne emrolunursa onu yaparlar."* (Nahl, 48-50) Dolayısıyla mü'min Allah'a kalbi ve bedeniyle teslim olur. Kâfir ise Allah'a (c.c) istemeyerek teslim olur. Çünkü o Allah'ın karşı konulamaz ve engellenemez kahr ve galebesi altındadır. Bu âyetin mânâsı hususunda garib bir mânâ içeren şu hadis naklonulmuştur:

[1456] Hâfız Taberânî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan kanalıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle nakleder: *"'Göklerde ve yerdekiler, ister istemez O'na teslim olmuştur.' âyetinde göktekiler melekler, yerdekiler*

Scanned with CamScanner

*ise İslâm üzere doğan çocuklardır. Zorla teslim olanlar ise; farklı milletlerden esir alınıp zincirler ve prangalarla getirilen kimselerdir. Bunlar cennet'e zorla götürüleceklerdir."*[926]

[1457] Sahih bir hadiste Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Rabbin zincirlere vurulmuş bir şekilde cennet'e götürülen kimselere şaşar."*[927] buyurmuştur.

Bunun başka vecihten gelen bir de şahidi var ki ileride gelecek. Ancak âyete verdiğimiz ilk mânâ daha kuvvetlidir. Nitekim Vekî', tefsirinde Mücâhid'den şöyle nakleder: *"Göklerde ve yerdekiler, ister istemez O'na teslim olmuştur."* âyetinde ifade edilen şu âyetteki gibidir: *"Andolsun ki onlara, 'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan, mutlaka 'Allah...' derler."* (Lokman, 25) Vekî' yine İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan da şöyle rivâyet etmiştir: *"Göklerde ve yerdekiler, ister istemez O'na teslim olmuştur."* âyetinde ifade edilen teslimiyet Allah'ın onlardan söz ve ahit aldığındaki teslim oluşları (kabul edip itirazda bulunmamaları) dır.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"...Halbuki O'na döndürüleceklerdir."* Yani, vaad edilen günde Allah'a döndürülecekler ve Allah her birine amelinin karşılığını verecektir.

Yüce Allah ardından şöyle buyuruyor: *"De ki: Biz, Allah'tan, bize indirilene"* yani Kur'ân'a, *"İbrâhim, İsmail, İshâk, Ya'kub ve Ya'kub oğullarına* (Esbât [Yakûb oğulları] kelimesi; İsrâil, yani Yakûb (a.s)'ın on iki oğlundan birçok kollara ayrılan boyları ifade eder) *indirilenlere"*, yani bunlara indirilen suhuflara ve kitaplara, *"Mûsâ, İsa ve (diğer) peygamberlere Rableri tarafından verilenlere* (Mûsâ (a.s) ile İsa'ya (a.s) indirilenden kasıt Tevrat ve İncildir. "Diğer peygamberler" ifadesi ise peygamberlerin hepsini kapsamaktadır.) *iman ettik. Onları birbirinden ayırdetmeyiz."* Yani, peygamberlerin hepsine iman ederiz. *"Biz ancak O'na teslim oluruz."* Çünkü mü'minler gönderilen

926 Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr, 11473. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de (6/326, hadis no: 10891): Râvilerden Muhammed b. Muhsan el-Ukkaşi metruktur, demiştir. el-Mizan'da (7202) bu kişi hakkında; İmam Buhârî: Hadisi münkerdir, İbn Maîn: yalancıdır; Dârekutnî: Hadis uydurur, demiştir. Böylece hadis sadece metruk değil, merfû olarak asılsızdır. Doğrusu bunun İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın veya Atâ'nın kendi sözleri olmasıdır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

927 Buhârî ve Müslim rivâyet etmişlerdir. İlerde gelecek.

Scanned with CamScanner

her peygambere ve indirilen her kitaba inanırlar. Bunların hiçbirini inkâr etmezler. Onlar Allah (c.c) katından indirilen her şeyi ve Allah'ın gönderdiği her peygamberi tasdik ederler.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Kim, İslâm'dan başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden (böyle bir din) asla kabul edilmeyecek."* Yani, kim Allah'ın (c.c) insanlar için koyduğu ve belirlediği dinden başka bir dine ve yola girerse bu ondan kabul edilmeyecek *"ve o, âhirette ziyan edenlerden olacaktır."*

[1458] Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahih hadiste şöyle buyurur: *"Kim emir ve tavsiyemiz olmayan bir şey yaparsa bu ondan kabul edilmez."* [928]

[1459] İmam Ahmed de Hasan-ı Basrî'den şöyle nakleder: Biz Medine'de iken Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) bize şöyle anlattı: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyâmet günü ameller teker teker gelirler. Namaz gelerek "Ey Rabbim, ben namazım." der. Yüce Allah, "Sen hayır üzeresin" der. Sonra oruç gelerek, "Ey Rabbim. Ben orucum." der. Yüce Allah, "Sen hayır üzeresin" der. Sonra diğer ameller gelir ve hepsinde de Allah (c.c), "Sen hayır üzeresin" der. Sonra İslâm gelir ve "Ey Rabbim! Sen Selâm'sın, ben de İslâm'ım." der. Yüce Allah ona, "Sen de hayır üzeresin. Bugün ben sana göre cezalandıracak, sana göre (nimet) vereceğim" der. Yüce Allah kitabında da şöyle buyurmaktadır: "Kim, İslâm'dan başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden (böyle bir din) asla kabul edilmeyecek ve o, âhirette ziyan edenlerden olacaktır."*[929] Bunu sadece İmam Ahmed rivâyet etmiştir. Oğlu Abdullah der ki: Râvilerden Abbâd b. Raşid sikadır. Fakat Hasan-ı Basrî'nin Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan hadis dinlemişliği yoktur.

928 Bakara sûresi 112. âyette geçti.

929 Ahmed b. Hanbel, 2/362; Ebû Ya'lâ, 6231; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Evsat (Mecmau'z-Zevâid, 10/244, hadis no: 18367). Hadis İbn Kesir'in söylediği gibi munkatıdır. Ayrıca Abbad hakkında ihtilaf edilen ve kiminin, "Mütâbaat edilmez" dediği biridir. Ayrıca metnin ibaresi de gariptir. Böylece bu rivâyet zayıftır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Scanned with CamScanner

**İmanından Sonra İnkâr Edenler:**

كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا أَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٦﴾ أُولَٰئِكَ جَزَاؤُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿٨٧﴾ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٨٩﴾

*86. İman etmelerinden, Rasûl'ün hak olduğuna şehadet getirmelerinden ve kendilerine apaçık deliller gelmesinden sonra inkârcılığa sapan bir kavme Allah nasıl hidâyet nasip eder? Allah zâlimler topluluğunu doğru yola iletmez.*

*87. İşte onların cezası, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanlığın lânetine uğramalarıdır.*

*88. Bu lânete ebedî gömülüp gidecekler. Onların azapları hafifletilmez; yüzlerine de bakılmaz.*

*89. Ancak, bundan sonra tevbe edip ıslah olanlar başka. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir.*

**Tefsiri:**

**Âyetlerin Nüzul Sebebi:**

[1460] İmam Taberî, İkrime kanalıyla İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle nakleder: Ensardan biri Müslüman olduktan sonra irtidat edip şirke döndü. Sonra pişman oldu ve kavmine, "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir sorun bakalım; acaba benim tevbe imkânım var mı?" diye haber gönderdi. Bunun üzerine, *"İman etmelerinden, Rasûl'ün hak olduğuna şehadet getirmelerinden ve kendilerine apaçık deliller gelmesinden sonra inkârcılığa sapan bir kavme Allah nasıl hidâyet nasip eder? Allah zâlimler topluluğunu doğru yola iletmez.... Ancak, bundan sonra tevbe edip ıslah olanlar başka. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir."* (Âl-i İmrân: 86-89) âyetleri nazil oldu. Kavmi ona bu haberi gönderince tekrar Müslüman oldu.[930] İbn Hibbân

930 Nesâî, et-Tefsir, 85; Ahmed b. Hanbel, 1/247; İbn Hibbân, 4460; Ahmed b. Hanbel, 2/142; Taberî, 7358. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır.

Scanned with CamScanner

ve Hâkim, Dâvûd b. Ebî Hind kanalıyla böyle rivâyet etmişlerdir. Hâkim, "Buhârî ve Müslim tahric etmemiş olsalar da hadis sahihtir" demiştir. Abdurrezzak, Mücâhid'den şöyle nakleder: Haris b. Süveyd Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek yanında Müslüman oldu. Sonra küfre dönüp (kafir) kavmine katıldı. Bunun üzerine yüce Allah Kur'ân'da, *"İman etmelerinden, Rasûl'ün hak olduğuna şehadet getirmelerinden ve kendilerine apaçık deliller gelmesinden sonra inkârcılığa sapan bir kavme Allah nasıl hidâyet nasip eder? Allah zâlimler topluluğunu doğru yola iletmez.... Ancak, bundan sonra tevbe edip ıslah olanlar başka. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir."* (Âl-i İmrân: 86-89) âyetlerini indirdi. Kavminden birisi ona gidip bu âyetleri okudu. Haris, "Vallahi sen doğru birisin. Allah Rasûlü daha doğru biri. Allah ise üçünüzün en doğrusudur." dedi. Sonra küfürden İslâm'a döndü ve iyi bir Müslüman oldu.

**Âyetlerin Açıklaması:**

*"İman etmelerinden, Rasûl'ün hak olduğuna şehadet getirmelerinden ve kendilerine apaçık deliller gelmesinden sonra inkârcılığa sapan bir kavme Allah nasıl hidâyet nasip eder?"* Yani, bu elçinin getirdiklerinin doğruluğuna dair hüccet ve alametler bulunduktan, durum onlara açık hale geldikten sonra şirk karanlığına geri dönenler, evet bu kimseler hidâyete delaleti karıştırdıktan sonra hidâyet edilmeyi nasıl hak ederler ki! *"Allah zâlimler topluluğunu doğru yola iletmez."*

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"İşte onların cezası, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanlığın lânetine uğramalarıdır."* Yani, onlara hem Allah (c.c) lânet eder, hem de tüm yaratıkları ve kulları lânet ederler. *"Buna"*, yani lânete *"ebedî gömülüp gideceklerdir. Onların azapları hafifletilmez,"* Yani, bir an olsun azaplarında azaltma ve hafifletme yapılmaz., *"yüzlerine de bakılmaz."*

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Ancak, bundan sonra tevbe edip ıslah olanlar başka. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir."* Bu yüce Allah'ın kullarına lütuf ve ihsanından, şefkat ve merhametindendir; O (c.c), tevbe edip kendisine dönenin tevbesini kabul eder.

Scanned with CamScanner

**Küfre Dönüp Daha Da Azanlar ve Öyle Ölenler:**

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الضَّالُّونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِمْ مِلْءُ الْأَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدَىٰ بِهِ ۗ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٩١﴾

*90. İnandıktan sonra kâfirliğe sapıp sonra inkârcılıkta daha da ileri gidenlerin tevbeleri asla kabul edilmeyecektir. Ve işte onlar, sapkınların tâ kendisidirler.*

*91. Gerçekten, inkâr edip kâfir olarak ölenler var ya, onların hiçbirinden -fidye olarak dünya dolusu altın verecek olsa dahi- kabul edilmeyecektir. Onlar için acı bir azap vardır; hiç yardımcıları da yoktur.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah iman ettikten sonra küfre sapan, sonra küfrü artan, yani küfrünü ölene kadar sürdüren kimseleri tehdit ediyor, onlara gözdağı veriyor. Onların o hâl üzere öldükten sonra tevbelerinin kabul edilmeyeceğini bildiriyor. Nitekim yüce Allah başka bir âyette, *"Yoksa kötülükleri yapıp yapıp da içlerinden birine ölüm gelip çatınca, 'Ben şimdi tevbe ettim' diyenler ile kâfir olarak ölenler için (kabul edilecek) tevbe yoktur. Onlar için acı bir azap hazırlamışızdır."* (Nisâ, 18) buyurmuştur. Bu yüzden Allah (c.c) burada daha sonra, *"Tevbeleri asla kabul edilmeyecektir. Ve işte onlar, sapkınların tâ kendisidirler."* buyuruyor. Yani, onlar hak yoldan çıkıp sapıklık yoluna girmişlerdir.

[1461] Hâfız Bezzâr, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet etmiştir: Bir grup insan Müslüman olup sonra irtidat ettiler, sonra tekrar Müslüman olup ardından tekrar küfre döndüler. Sonra da durumlarını öğrenmeleri için kavimlerine haber gönderdiler. Onlar bunu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bildirince şu âyet-i kerime nazil oldu: *"İnandıktan sonra kâfirliğe sapıp sonra inkârcılıkta daha da ileri gidenlerin tevbeleri asla kabul edilmeyecektir. Ve işte onlar, sapkınların tâ kendisidirler."* Bezzâr böyle rivâyet etmiştir ve senedi sahihtir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: *"Gerçekten, inkâr edip kâfir olarak ölenler var ya, onların hiçbirinden -fidye olarak dünya dolusu altın verecek olsa dahi- kabul edilmeyecektir."* Yani, kim küfür üzere ölürse, dünya dolusu altını kendince ibadet ve sevap gördüğü şeylerde harcamış ve infak etmiş olsa bile, yaptığı bu iyiliklerin hiçbiri kendinden kabul edilmeyecektir.

[1462] Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, konuklarını ağırlayan, para verip esirleri kurtaran ve yedirip içiren biri olan Abdullah b. Cüd'an hakkında "Bunlar ona bir fayda verir mi?" diye sorulduğunda, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Hayır. Çünkü o ömrü boyunca bir gün olsun, 'Rabbim! Hesap gününde günahımı bağışla' demedi."* diye cevap vermiştir.[931] İşte bir kimse yeryüzü dolusu altını hayrına dağıtsa ve infak etse bile bu ondan kabul edilmeyecektir. Nitekim yüce Allah başka yerlerde de şöyle buyurur: *"Öyle bir günden korkun ki, o günde hiç kimse başkası için herhangi bir ödemede bulunamaz; hiç kimseden (Allah izin vermedikçe) şefaat kabul olunmaz, fidye alınmaz; onlara asla yardım da yapılmaz."* (Bakara, 48) *"Ey iman edenler! Kendisinde artık alış-veriş, dostluk ve kayırma bulunmayan gün (kıyâmet) gelmeden önce, size verdiğimiz rızıktan hayır yolunda harcayın."* (Bakara, 254) Allah (c.c) yine şöyle buyurur: *"İman eden kullarıma söyle: Namazlarını dosdoğru kılsınlar, kendisinde ne alış-veriş, ne de dostluk bulunan bir gün gelmeden önce, kendilerine verdiğimiz rızıklardan (Allah için) gizli açık harcasınlar."* (İbrâhim, 31) O yüzden yüce Allah burada, *"Gerçekten, inkâr edip kâfir olarak ölenler var ya, onların hiçbirinden dünya dolusu altın, bunu fidye olarak verecek olsa dahi kabul edilmeyecektir."* buyuruyor. *"Bunu fidye olarak verecek olsa dahi"* ifadesi *"onların hiçbirinden dünya dolusu altın kabul edilmeyecektir"* üzerine atfedilmiştir. Böylece bunların birbirinden farklı şeyler olduğu anlatılmak istenmiştir (Çünkü atıf, öncesiyle sonrasının ayrı şeyler olduğunu ifade eder. Burada da böyle yapılarak iki şeye birden işaret edilerek, böylece mânâ daha da zenginleştirilmiştir). Bizim buradaki vav harfini atıf harfi yapıp mânâyı o şekilde vermemiz, onun ziyade olduğunu söylemekten daha evladır. Doğrusunu en iyi Allah bilir. Bizim tefsirimiz şu mânâyı gerektiriyor ki; bu kimse (dünyada) yeryüzü dolusu infak etmiş olsa da, (âhirette) kendisini Allah'tan kurtarmak için yeryüzü dolusu altını fidye vermek istese de bunların hiçbiri onu Allah'ın azabından

931 Müslim, 214; Ahmed b. Hanbel, 6/93; İbn Hibbân, 330. Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan.

Scanned with CamScanner

kurtaramayacaktır. Dünya kadar altından kasıt dünyanın dağları, tepeleri, toprağı, kumu, ovası, dik yamaçları, karası ve denizi ağırlığınca altındır.

[1463] İmam Ahmed b. Hanbel, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle rivâyet etmiştir: *"Kıyâmet günü cehennemdeki bir adama, "Söyle bakalım; yeryüzündeki her şey senin olsaydı şimdi kendini kurtarmak için onları fidye verir miydin?" diye sorulur. O, 'Evet' der. Bunun üzerine yüce Allah ona şöyle der: "Ben ise senden bunun çok azını istedim; babanın (Âdem) sulbünde iken senden, 'Bana hiçbir şeyi eş koşma' diye söz aldım. Fakat sen (Dünya'ya geldikten sonra) bunu reddederek ısrarla bana eş koştun."*[932] Bunu İmam Buhârî ile Müslim de böyle rivâyet etmişlerdir.

[1464] (Hadisin Başka Tariki:) Yine İmam Ahmed b. Hanbel, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan şöyle rivâyet eder: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennet halkından biri getirilir. Yüce Allah ona, 'Ey âdemoğlu! Yerini yuvanı nasıl buldun?' diye sorar. O, 'Rabbim, en güzel yer ve yurt' der." Yüce Allah "Daha fazlasını iste ve arzula" der. Bunun üzerine şehadetin fazilet ve kârını gören kul, "Rabbim! Senden tek şunu istiyorum ve arzuluyorum; beni dünyaya gönder de senin yolunda on defa öldürüleyim" der. Cehennem halkından biri getirilir. Allah (c.c) ona, "Ey âdemoğlu! Yeryüzü dolusu altının olsa onu fidye olarak vermek ister misin?" der. O, 'Rabbim, evet isterim' der. Bunun üzerine yüce Allah ona, "Yalan söylüyorsun! Senden bunun daha azını ve basitini istedim de yapmadın" der ve adam cehennem'e geri götürülür."*[933]

İşte bu yüzden Allah (c.c) âyetin devamında şöyle buyuruyor: *"Onlar için acı bir azap vardır; hiç yardımcıları da yoktur."* Yani, onların, kendilerini Allah'ın azabından kurtaracak ve elem verici cezasından koruyacak hiç kimseleri yoktur.

[Âl-i İmrân sûresi 3. ciltten devam edecek.]

---

932 Buhârî, 3334, 6538; Müslim, 2805; Ahmed b. Hanbel, 3/218; İbn Hibbân, 7351.

933 Ahmed b. Hanbel, 3/239; Nesâî, 6/36; İbn Hibbân, 7350; Hâkim, 2/75. Senedi Müslim'in şartlarına uygundur. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de görüşüne katılmıştır.

Scanned with CamScanner